# M·AVRELII
# CASSIODORI
# SENATORIS
## V· C.

*OPERA OMNIA QVÆ EXTANT,*
*ex fide manuscr. auctiora &*
*locupletiora.*

COLLATIS ETIAM EXEMPLARIBVS TAM
VETERIBVS, QVAM RECENS EDITIS.

*CVM INDICE RERVM ET SENTENTIARVM*
*SCITV, NOTATV'QVE DIGNIORVM.*

Pagina octaua quæ hoc toto volumine contineantur vice
Indicis designabit.



*COLONIÆ ALLOBROGVM.*
Sumptibus Philippi Gamonet.

*ANNO M. DCLVI.* 4

## *AMPLISSIMO VIRO DOM. Hug. Picardeto Christianissimi Regis Galliarum sacri consistorij Consiliario, & in supremo Burgundiæ Senatu fisci Procuratori.*

PETRVS BROSSEVS S.



NOTAS meas in Cassiodorum, cùm edere apud animum statuissem, Vir amplissime, tui nominis auspicijs id mihi facere visum. Causæ quippe in promptu multæ & magnæ, Virtutes tuæ, Eruditio, benignitas in literatos, nec non etiam beneficia accepta, Virtutes inquam tam publicas quàm priuatas: Eruditio res omnibus satis nota, humanitas, qua ratione animos omnium tibi deuinxisti, tanta deinde in me contulisti beneficia, nouáque in dies auges, vt nullo vnquam tempore verbis gratias agere possim. Æquum igitur erat vt tibi publicè gratias agerem, & meam in te obseruantiam omnibus prædicarem, atque istud qualecunque amoris erga te, virtutísque tuæ publicum testimonium exhiberem. Scio enim nominis tui splendorem, authoritatémque apud probos eruditósque gratiam haud mediocrem conciliaturum, inuidos verò & maleuolos seu malignos quosdam veteratores (quorum nimis ferax hoc seculum) compressurum. Etsi autem non ignorem Doctissim. Forn. præclaram operam & industriam in hoc authore illustrando posuisse, quoniam tamen videbam hujus Cassiodori eam esse præstan-

tiam & doctrinam vt non vnius, verumetiam multorum opem efflagitaret, alius enim alio plura inuenire potest, nemo omnia, inquit Ausonius, consilium inij, vt quod à Fornerio prætermissum, à me adderetur: quæ quidem etiamsi perexigua sint, ea tamen omnia tuo judicio committo. Accipe itaque has meas Cassiodoranas curas benigna fronte: eásque, si vacet, examina & corrige, plura aliquando Deo fauente dicturus te duce atque patrono. Vale vir clarissime, & me fauore tuo amplectere & amare perge. Datum Gaij die 20. Februarij 1609.

# TYPOGRAPHVS AD LECTOREM.

HABES amice Lector M.A. Cassiodorum multis locis partim ingenio, partim veterũ collatione restitutũ, & multò quàm anteà castigatiorẽ: in calce vniuscujusque capitis seu epistolæ, adiunxi D. Forn. & Brossei notas seu animaduersiones multò auctiores: visa enim res est & cõmoditas tua ita poscere, vt eos simul coniunctos sub vno oculorũ ictu haberes: quæ omnia tuæ vtilitati inseruire cupientes, excudenda curauimus. Hoc vnum pro meorum laborum mercede peto, vt prius de hac postrema Cassiodori editione judicium feras, quam cum superioribus contuleris, & hoc pacto quid in ea præstitum sit, facile dignosces. Vale & nostris fruere.

DE CAS-

# DE CASSIODORO.

MAGNVS Aurelius Cassiodorus, Senator, V.C. nobili genere natus, inter viros suo tempore doctissimos citra controuersiam principatum quendam tenuit. Is quod cum insigni morum facilitate doctrinam sanè raram, constantémque fidem adiunxisset, summáque experientia vir omnium in se animos flexisset, ad summos honores peruenit, ita curante, promouentéque Theoderico rege, qui Italiam Gothis comitatus occupârat: quo tempore Zenobi Zantij imperabat. De genere, familiáque Cassiodori nullum habemus monumentum illustrius, quàm quod profectum constat ab ipso Theoderico principe, quo loci dicit antiquam prolem esse Cassiodorum, laudatum nomen: eos cum togatis claros, inter viros fortes eximios, vt qui membrorum firmitate, & procero corpore floruissent. Huius nostri Cassiodori patrem sub Valentiniano III. gessisse Tribuni & Notarij dignitatem summa fide ac dignitate legimus: quem honorem non nisi bene meritis & præstantibus viris collatum nemo est qui nesciat: eo quòd ad arcanum principis nullos alios acciri palàm sit, nisi qui sint perspecta virtute, & moribus inculpatis. De probitate Cassiodori, quantæque dignitatis fuerit ad honores prouectus, declarat ipse Rex in quadam formula: nimirum querulos & rixósos naturâ Siculos, adeóque rebellantes summa prudentia Cassiodorum conciliasse Theoderico: quo maximè tempore omnia plena essent tumultuum, vt ferè sit in nouorum principatuum initiis: quod non modò rex idem de suo Cassiodoro testatus est, sed, quod omnium vincit admirationem, in ipso æstu belli obseruatorem iuris, & propositi tenacem se omninò præbuisse, vt proprio neglecto censu, sine inuidia lucri morum diuitias retulisset. Fuisse judicem alienum ab omni affectu prauo, vt qui neque inuidia quemquam opprimeret, neque aliqua gratia reuocatus ab æqui tramite, indignum quid suo nomine faceret, sed æquabilem se omnib. præstaret. Quæ sanè pulcherrima viri laudati elogia facile superant omnium triumphorum decantatissimas laureas. Iis virtutibus, eáque fama Cassiodorus Theoderico notus, non vno aut altero est honore ab eodem donatus, vt Ex-Quæstoris sacri palatij, Ex-Consulis, Comitis, aliorum, sed & Præfectum prætorio, & Patricium fecerit princeps, qui non nisi digniores fuerit eligere solitus. Ergo fatetur eius vnius studio atque opera prouincijs disciplinam fuisse redditam, eáque vixisse constantia, continentiáque, vt æquitatem verbis instillaret, quam ipsam exemplis doceret: adeò vt in dies maior factus, nunquam tamen fortuna blandientis occasione intumuerit, sed sese semper, vt moderatum decet, summissius gesserit: immò quamuis summa potuerit adipisci, judicaretur tamen ab omnibus multò plura mereri. Præter laudationes quas ei tributas inue-

*nimius, hac vna memoratu digna: fuisse militibus verendum, mitem facilémque prouincialibus: dandi auidum: arripiendi fastidiosum: osorem flagitij omnis: æquitatis amatorem. Et hæc quidem de Cassiodori genere, probitate, doctrina, dignitate satis. Multa eius vulgò feruntur monumenta: quorum bonam partem scriptis mandauit, cum iam vita ciuilis, &, vt ita loquar, mundana pertæsus, ab honoribus & dignitatibus procul esse decreuisset, vtque liberius & quietius reliquum æui traduceret, Deóque se totum traderet, religiosam est vitam professus. Sed præter alia scripta, laudantur à doctis Libri Variarum: quos editos conscriptósque fatetur ipsemet, vt memoriam testatam redderet eius gratiæ & beneuolentiæ, quam se, cum honores obtineret, ait assecutum à multis magnísque viris: quorum ipse laudes variè pro ratione personarum dixerat, vt posteri intelligerent quantis laborum molestiis exercitatus, & quàm sincero planéque candido animo esset, qui nollet hominum memoriam, quos laude dignos judicabat, oblinione aliqua deleri. Non desunt, in tanta judiciorum varietate qui stylum Cassiodori non satis approbent: quem tamen defectum ipsemet deprecatur initio Variarum, vir ab omni assentatione, & amore sui alienissimus. Sed id non tam hominis, quàm seculi eius in quo floruit, certè Barbari & impoliti satis atque in senium inclinantis ingenium fuisse fatendum est; pro quo cætera laudem Cassiodori exuberant longóque superant interuallo, Quanquam ad ejusdem defensionem & illud non absurdè dici potest: argumentum ipsum non alio stylo pertractandum fuisse: quod & forensis tritura & Comitatensis sic vt dicam fabrica est. asperum scilicet & pompaticum. Et hæc quidem de Cassiodoro hactenus.*

# IOANNES TRITEMIVS DE SCRIPTORIBVS ECclesiasticis.

CASSIODORVS Monachus & Abbas Cœnobij apud vrbem Rauennatensem, vir in diuinis scripturis valde doctus, & in secularibus litteris omnium suo tempore facilè eruditissimus, non minus sanctitate, quàm scientia clarissimus effulsit. Hic primùm fuit Cancellarius Theoderici regis Italiæ, & Senator Rauennas, ac Romanæ vrbis Consul: postea contemptis vanis honoribus seculi pro amore Dei, Monachus factus est. Ex tunc studium litterarum humanitatis ad expositionem Sanctarum scripturarum conferens, multos elegantissimos tractatus composuit:

De cuius opusculis subiecta feruntur.

Ex.

Ex persona tam sui quàm regis Theoderici scripsit Epistolarum ad diuersos lib. xij.

De ratione animæ lib. j. Cùm iam suscepti.

In totum Psalterium lib. i. Beatus vir &c. Nimis.

Institutionem diuinarum lectionum lib. ij. Cùm studia secularium.

In Cantica Cantic. lib. 1. Salomon inspiratus.

Institutionem secularium litterarum lib. ix. Intentus nobis est.

Historiam Tripartitam compilauit lib. xij. Vtiliter nimis.

Catalogum Consulum Romanorum lib. j.

Sacerdotem prænotatum lib. i.

Memoriale scripturarum lib. i.

De Etymologijs lib. i.

De Schematibus & Tropis lib. i.

De Orthographiæ lib. i.

Complexionis in Apocalypsin lib. i.

In Actus Apostolorum lib. i.

In Epistolas Canonicas vij. lib. i.

Alia quoque multa composuit quæ ad notitiam nostræ lectionis non venerunt.

Claruit temporibus Iustini Senioris vsque ad imperij Iustini Iunioris prope finem, annos habens ætatis plusquam XCV, anno Domini DL XXV.

## TESTIMONIA DE CASSIODORO,

### Ex Paulo Diacono lib. viij.

HVIVS temporibus Cassiodorus apud vrbem Romam tam seculari, quàm diuina scientia claruit: qui inter cætera quæ nobiliter scripsit, Psalmorum occulta præcipuè potentissimè reserauit. Hic primum Cos. deinde Senator, ad postremum verò monachus exstitit.

# INDEX CAPITVM
## VARIARVM LIB. I.

*Prior numerus epistolam, Secundus paginam huius editionis demonstrat.*



### LIB. II.



Fausto

Fausto,

LIB. II.

Iu-

LIB. XII.

# ORDO LIBRORVM M. AVRELII CASSIODORI.

*Variarum libri XII.*
*De Anima liber.*
*De Diuinis lectionibus libri II.*
*De Schematibus & Tropis S. Scripturæ.*
*De Orthographia ex veteribus Grammaticis excerpta.*
*De Grammatica.*
*De Rhetorica.*
*De Dialectica.*
*De Mathematica.*
*De Arithmetica.*
*De Musica.*
*De Geometria.*
*De Astronomia.*
*De Amicitia.*
*Edictum Theoderici Regis Italiæ.*
*C. Sollij Apollinaris Sidonij Epistola de Theoderico Rege.*
*Computus Paschalis.*
*Chronicon.*
*Iornandes de rebus Geticis.*
*Ennodij Panegyricus.*
*Gnomologia Cassiodorana.*

MAGNI

# MAGNI AVRELII CASSIODORI SENATORIS,

*V.C. & inlustris, exquæstoris sacri Palatij, exconsulis ordinarij: exmagistri offic. præfect. præt. atque Patritij.*

## VARIARVM LIBER PRIMVS



### PRÆFATIO.

CVM disertorum mihi gratiam, aut communibus fabulis, aut gratuitis beneficijs, nullis tamen veris meritis collegissem, dicta mea, quæ in honoribus positus sępè pro explicanda negotiorum qualitate profuderam, in vnum corpus redigere suadebant: vt ventura posteritas, & laborum nostrorum molestias, quas pro generalitatis commodo sustinebam, & * syncerę conscientię † inemptam dignosceret actionem: dicebam dilectionem ipsorum mihi potius fere contrariam: vt quod † modò propter desideria supplicantium putabatur acceptum, postea legentibus videretur insipidum. Addebam, debere illos Flacci dicta recolere: qui monet, quid periculi vox præcipitata possit incurrere. Respōdendi celeritatem cunctos videtis exigere, & creditis me * impœnitenda proferre. Dictio semper agrestis est, quæ aut sensibus electis per moram non comitur, aut verborum minimè proprietatibus explicatur. Loqui nobis communiter datum est: solus ornatus est, qui discernit indoctos. Nonus annus ad scribēdum relaxatur auctoribus: mihi nec horarum momenta præstantur: mox vt cœpero, clamoribus imminetur: « festinatione nimia « ingeritur, ne cautiùs cœpta peragātur. Alter nos frequentia inuidiosæ interpellationis exaggerat: alter miseriarum mole castigat: « alij furiosa « contentionum reditiōne circumdāt. Inter hæc cur « requiritis dictationis eloquium, vbi vix copiam possimus habere sermonū? Ipsas quoq; noctes inexplicabilis cura circumuolane * desit alimonia ciuitatibus, quæ supra omnia populi plus requirūt.

*Causa scribendi.*

* al. non ficta. FOR.
† ineptam
† mihi FOR.
1 Epist. 18.
*Celeritatis in scribendo incommoda.*
* in pœna posse præferre.
*Hora. in arte poet.*
* & festinatione.
" geritur.
" alter contentionum seditione circundat.
" *V intentionum*
" requiritur
" desinat;

ſtudentes ventri:non auribus Hinc eſt,quod cogimur animo per cunctas ire prouincias,& *iniuncta ſemper inquirere:quia nõ ſufficit agenda militibus imperare:niſi*hęc judicis aſſiduitas videatur exigere.Nolite quęſo noxiè nos amare.Declinanda eſt ſuaſio, quæ plus habet periculi, quàm decoris.Sed illi potiùs tali diſceptatione fatigabãt.Præfectum te Prætorianæ ſedis omnes nouerũt:cui dignitati occupationes publicæ,velut pediſequæ ſẽper aſsiſtũt.Ab hac enim exercituales flagitantur expenſæ:ab hac victus quæritur ſine temporis conſideratione populorum:huic etiam vel ſolum graue judiciorum pondus adjectũ eſt.Cui ideò leges viſę ſunt immenſum onus imponere, dum ad ipſam,honoris gratiam, maluerunt penè omnia pertinere.Quod enim ſpatiũ poſsis publico labori ſurripere, quãdo in vnũ pect* cõfluit quicquid vtilitas generalitatis expoſcit.* Addimus etiam,quod frequenter Quæſturæ vicibus ingrauato otij tempus adimit crebra cogitatio,& velut mediocribus faſcibus inſudanti,illa tibi de aliis honoribus principes* videntur imponere,quæ proprij Iudices* nequeunt explicare.Hæc autẽ ** facis nulla vendendo,ſed exemplo proprij genitoris, * aſperantibus accipis ſolus * ſpei labores,ſic perentibus præſtando gratis ſub cõtinentiæ munere cuncta mercaris.Regũ quinetiã glorioſa colloquia pro magna diei parte in bonũ publicũ te occupare nouerunt:vt faſtidiũ ſit ocioſis*expectare,quæ * tu continuo labore cognoſcetis ſuſtinere.Verùm hoc magis tibi ad ſuffragiũ laudis poteſt proficere ſi inter tãta & talia valueris legenda proferre:deinde qui rudes viros,& ad Rempublicam conſcia facũdia præparatos,labor tuus ſine† aliqua offenſione poterit edocere:& vſum,quem tu inter altercantiũ pericula† jactatus exerces,illos qui ſunt in tranquillitate poſiti,cõtingit feliciùs adipiſci.Proinde,quid ſalua fide quã frueris diſsimulare nõ poteris,tãta regũ beneficia ſi pateris ignorari:fruſtrà maluiſti benigna feſtinatione concedi.Noli,quæſumus,in obſcurum ſilentij reuocare,qui te * dicente meruerũt illuſtres dignitates accipere.Tu.n. illos aſſumpſiſti vera laude deſcribere,& quodam modo hiſtorico colore depingere.Quos ſi celebrãdos poſteris tradas,abſtuliſti,conſuetudine Maiorum,morientibus decentem interitum.Deinde mores priuatos*corrigis auctoritate rectoris, † excedentis audaciã frangis,timorem legibus reddis.Et adhuc dubitas edere, quod tantis vtilitatibus probas poſſe congruere?Cælas etiã,vt ita dixerim,ſpeculũ mentis tuæ,te omnis ætas ventura poſsit inſpicere.[Cõtingit.n.diſsimilem filiũ plerumque generari,oratio diſpar moribus vix poteſt inueniri.Eſt ergo iſta valdè certior arbitrij proles.Nam quòd de arcano " pectore gignitur auctoris ſui poſteritas veracius æſtimat.]Dixiſti etiam ad commendationem vniuerſitatis " frequenter Reginis ac Regibus laudes. Duodecim libris Gothorũ hiſtoriam defloratis proſperitatibus condidiſti. Cùm tibi in illis fuerit ſecundus euentus, * quid ambigis * & hæc publico dare,qui jam cognoſceris dicẽdi tyrocinia poſuiſſe? Victus ſum fateor in verecũdiã meam:nec obſiſtere tantis * precibus potui,cùm me viderẽ ex affectione culpari.Nunc ignoſcite legẽtes,& ſi qua eſt incauta præſũptio,ſuadentibus potiùs imputate:quia mea judicia cũ

illo,

*al.limina
*hoc
* Adjicim.
Quæſtura
* Princeps videtur
*nequiuerint
" facies
* ab imperantibus
" ſolos labores
" expectatione
* mo
† vila.
† jactus
†. decenter
* Regis
† accedentis
Scriptura mentis ſpeculum
† ſed omnio
† pectoris
† vniuerſitate Regin.
* Sed
* hoc poſſe

illo videntur facere, qui me decreuerit accusare. Et ideò quod in Quæsturæ " Magisterij, ac Præfecturæ dignitatibus à me dictatum in diuersis publicis, actibus potui reperire, bissena librorum ordinatione composui. Vt quanquam diuersitate † causarum legentis intentio † concitetur, efficacius tamen rapiatur animus, cùm tendit ad terminum. Illud autem sustinere alios passi non sumus, quod nos frequenter incurrimus in honoribus dandis * impolitas & præcipites dictiones: quæ sic poscũtur ad subitum, vt vix vel scribi posse " putentur vel videantur. Cunctarum itaque dignitatum sexto & septimo libris formulas comprehendi : vt & mihi quamvis serò prospicerem, & sequentibus in angusto tempore subuenirem. Ita, quæ dixi de præteritis, conuenient & futuris: quia non de personis, sed de ipsis locis, quæ apta videbantur explicui. Librorum verò titulum, operis indicem, causarum præconem, totius orationis breuissimam vocem, VARIARVM nomine prænotaui. Quia necesse nobis fuit, stilum non vnum sumere, qui personas varias suscepimus † admonere. Aliter enim multa lectione saciatis, aliter mediocri gustatione suspensis, aliter à † literarum sapore jejunis, persuasionis causa * loquendum est, vt interdum genus sit peritiæ vitare, quod doctis placeat. Proinde Maiorũ pulchra " definitio est. Sic " aptè dicere, vt audientibus possis concepta vota suadere. Neque enim tria genera dicendi incassum prudens definiuit Antiquitas. Humile, quod communione ipsa serpere videatur. Mediũ quod nec magnitudine tumescit, nec paruitate tenuetur, sed inter vtrũque positum propria venustate ditatum, suis finibus continetur. Tertium genus, quod ad summum apicem disputationis exquisitis sensibus eleuatur: videlicet vt varietas personarum cõgruum sortiretur eloquium; & licet ab vno pectore profflueret, diuersis tamen alueis emanaret. Quoniam nullus eloquentis obtinet nomen nisi qui trina* virtute succinctus causis emergentibus viriliter est paratus. Huc acceder, quod modò Regibus, modò potestatibus aulicis, modò loqui videamur humillimis: quibus " aliquid contingit sub festinatione profundere, alia verò licuit cogitata proferre. Vt meritò VARIARVM dicatur, quod tanta diuersitate con ficitur. Sed vtinam sicut ista regulis accepisse probamur antiquis, ita eadem promissę " resignent murita dictionis. Quapropter Humile de nobis verecundè promittimus, Mediocre, non improbè pollicemur. Summum verò quod propter nobilitatem sui est in* edicto constitutum, nos attigisse non credimus. Verumtamen sileant disputationes vel præsumptiones illicitæ, * qui legendi sumus. Incongruè namque " vestras de nobis disputationes ingerimus, qui" vestra potiùs indicia sustinemus.

* * *

† Magisterii. † diuersitate leg. † excitetur *Excusat stylum.* * Impostea " videatur *Varia formula quibus in libris. Inscriptionis ratio.* † amouere † literarij * loquimur † definitio ne Foß. *Aptè dicere.* quid. † aptes. *Genera dicendi tria.* *Eloquentis nomen quis veri obtinere possit.* † ista * aliquãdo Vet. aliqua *Variarum libri.* * designent † editione Foß. editiore * in edicto * sileant præsump. " nostras " nostra

# MAGNI AVRELII
## CASSIODORI
### SENATORIS,&c.

## *VARIARVM LIBER I.*

¶ Anastasio Imperatori Theodoricus Rex. I.

*De pace quærenda quam fuisse noscebatur causis emergentibus vitiata.*

*Legatos mittit ad Anastasium sanciendæ pacis causa* — " cognoscimur. — * quoniam *Pacis laus.* — *Laus Anastasij.* — " estis — " suspiciūt — * quia — " cognoscitur — " vestram didicimus — " nostra est — P O R. b. — *Gothi tunc se Romanos dici volebāt* — " credidimus. — " contentionibus. — *Respub. vnū regnum.*

OPORTET nos, clementissime Imperator, pacem quærere, qui caussas iracundiæ " noscimur non habere: * quando ille moribus obnoxius jam tenetur: qui ad justa deprehenditur imparatus. Omni quippe regno desiderabilis debet esse trâquillitas: in qua & populi proficiunt, & vtilitas gentium custoditur. Hæc est enim bonarum artium decora mater, hæc mortalium genus reparabili successione multiplicans, facultates protendit, mores excolit, & tantarum rerum ignarus agnoscitur, qui eam minimè quæsisse sentitur. Et ideò, piissime Principum, potentiæ vestræ conuenit & honori, vt cōcordiā vestrā quærere debeamus cujus adhuc amore proficimus. Vos enim estis regnorū omnium pulcherrimū decus, vos " totius Orbis salutare præsidium, quod cæteri dominantes iure " suscipiunt, * quasi in vobis singulare aliquid inesse " cognoscūt: nos maximè, qui diuino auxilio in Republica " vestra curā didicimus, quemadmodū Romanis æquabiliter imperare possimus. Regnum vestrū imitatio " vestra forma est boni propositi, vnici exemplar imperij, qui quantū vos sequimur, tantū gētes alias anteimus. Hortamini me frequenter, vt diligā senatū, leges principum gratāter amplectar, vt cuncta Italiæ membra componam. Quomodo potestis ab augusta pace diuidere, quem nō optatis à vestris moribus discrepare? Additur etiam venerāda Romanæ vrbis affectio: à qua segregari nequeunt, qui se nominis vnitate junxerūt. Proinde illum & illum legationis officio ad serenissimam pietatem vestram " credimus destinādos: vt synceritas pacis, quæ causis emergētibus cognoscitur fuisse vitiata, detersis " cōditionibus in sua deinceps firmitate restituta permaneat. Quia pati vos non credimus, inter vtrasque Respublicas quarum semper vnū corpus sub antiquis principibus fuisse declaratur, aliquid discordiæ permanere: quas non solùm oportet inter se otiosa dilectione conjungi, verumetiam decet mutuis viribus adjuuari. Romani regni vnū velle, vna sem-

ſemper opinio ſit. Quicquid & nos poſſumus, veſtris præconiis applicetur. Quapropter ſalutationis honorificentiam præferentes, prona mente depoſcimus, ne ſuſpendatis à nobis manſuetudinis veſtræ glorioſiſsimā charitatem, quam ego ſperare debui, etiam ſi aliis non videretur*debere poſſe concedi. Cætera vero perlatores præſentium pietati veſtræ verbo ſuggerenda, commiſimus: vt nec epiſtolaris ſermo redderetur extēſior, nec aliquid pro vtilitatibus noſtris prætermiſiſſe videremur.

† videtur poſſe.

## NOTÆ VARIORVM.

¶ *1 *Theodoricus Rex.*] Hic primus ſe regē dixit, cùm Odoacer ante eum ſe Imperatorem Romanum diceret, & ante Odoacrem Auguſtalis Theodorici Regis Gothorum formam & habitum elegāter deſcribit Sidonius Apollinaris *lib.1.ep.2.* Quomodo autem inuaſerit Italiam, vide Annoniū, *de geſtis Francorum, lib.1.* Theodoricus Odoacrem interemit Albino V.C. Conſſ. anno Chriſti 495. imperij Anaſtaſij ſecundo. Hæc epiſtola videtur aliquot poſt annis ſcripta For.

¶ * 2 Theoni. v.s. Theodoricus Rex. 11.

*Redarguitur quidam de negligentia & tarditate commiſſis circa ornatum veſtimentorum regalium.*

Comitis Stephani inſinuatione comperimus, Sacræ veſtis operam * quam voluimus neceſſaria feſtinatione compleri, diſrupto magis labore pendere, cui * vſum " ſubtrahendo ſolennem, abominandam potiùs inferre cognoſceris tarditatem. Credimus enim aliquem proueniſſe neglectum, vt aut crines illi lactei, carneo poculo bis terque * ſatiari, pulcherrima minùs ebrietate rubuerint, aut lanæ non*auxerint adorādi muricis pretioſiſſimam qualitatem. Quapropter ſi perſcrutator Hydrontini maris infuſa chonchylia ſolenniter condidiſſet apto tempore, aceruus ille Neptunius generator florentis ſēper purpuræ ornator ſolij, aquarum copia reſolutus imbrem aulicum*flammeo liquore " laxaret. Color † nimio lepore vernans, obſcuritas rubens, nigredo ſanguinea regnantem diſcernit, *dum conſpicuum † facit: [& præſtat humano generi, ne de aſpectu Principis poſſit errari.] Mirum eſt, ſubſtantiam illam morte confectam, cruorem de ſe poſt ſpatia tam longi temporis exudare, † qui " vix ſolet viuis " corporibus vulnere " ſauciatis effluere. Nam cum ſex penè menſibus marinę delitię à vitali fuerint vigore ſeparatę, ſagacibus naribus "neſciunt eſſe grauiſsimæ ſcilicet ne ſanguis ille nobilis aliquid ſpiraret horroris. Hęc neſcit"cum " infecta ſemel ſubſtantia perſeuerat, & neſcit ante ſubtrahi, quàm veſtis poſſit abſumi. Quod ſi conchiliorum qualitas non mutatur, ſi torcularis illius vna vindemia eſt, culpa nimirum artificis erit, cui ſe copia nulla ſubtraxit. In illis autem rubicundis fontibus cum " albenter comas ſerici doctus moderator intinxerit,

* Theodonio viro ſublimi.
* nos voluimus.
* tu. verò curſum.
* Rectè vetus Preuotij Codex cu·ſum ſubtrahendo. FOR.
Purpura Principalis & muricis deſcriptio & vſus.
Vet. terque ſanati For.
† Fortè legendum ſuxerint.
† flammeo " laxauerat
" mino
" dominum
" Vet. quod ſolet. vor.
" qui ſolet
" comparibus
" ſauciatis vix effluere
" id eſt ſentent. vor.
* hic confecta
" vet. hic cum infecta vor.
" albentis

habere debet corporis purissimam castitatem, quia talium rerũ secreta † refugere dicuntur immunda. Hæc si omnia † constiterunt, si in nulla parte prætermissa videatur esse solennitas, miramur, tua te pericula minimè cogitasse. ² dum sacrilegij sit reatus, † negligentiæ, in tali veste peccare. Quid enim agunt tot artifices, tot nautarum ³ cateruæ, tot ⁴familiæ rusticorum? Tu quoque Comitiua subuectus tantis iubes tanta te istius nominis præsumptione defendis: vt cum negale opus crederis agere, in multis videaris tuis ciuibus imperare. Hoc ergo remissio tua negligit, quod te. † in prouincia subuexerat, & ad conspectum Principis honorabilem venire faciebat? Quod si te facultatis tuæ adhuc † cura non deserit, si te salutis propriæ tangit affectus, infra illũ diem imminente tibi harum portitore, cum Blatta, quam nostro cubiculo dare annis singulis consueuisti, venire festina. Quia iam non compulsorem ad te mittimus, sed vltorem, si aliqua crediderís ludificatione tardandum. Verum talis tantaque res, quàm facili legitur inuenta compendio? " Nam cum fame canis auida in " Tyrio littore " proiecta conchilia impressis mandibulis contudisset, illa naturaliter humorem sanguineum defluentia, ora eius mirabili colore tinxerunt, & vt est "mos hominibus, occasiones repentinas ad artes ducere, talia exempla meditátes fecerunt Principibus decus nobile "dare "quod substantiam noscitur habere mediocrem" Eoa Tyros est Hydron Italica, "aulicum profectò "vestarium, non antiqua "custodiens, "sed jugiter nouella transmittens. Vide ergo, si quis te patiatur minùs implere, quod nos tam necessariò cognoscis expetere.

* refulgere
● al Constiterint
Vor.
* negligentes
Tantum Listi magnis viris quibus præst.
* te &
† causa
† intra
* illam diẽ
* imminentem
Blatta.
* Purpura inuentio.
" Vocula Nam ab est à vet.
For.
Vet. in Tyro For.
* coniect's
† Mos abest
" vet. For.
†† de re
"quem substantia
" Eo quod idem
" militem
* vestiarium
" custodiẽtis
† si

NOTÆ VARIORVM.

¶ 1. *Theoni V. S.*] vetus: Theonio viro Senatori: alius habet, Theodonio Comiti vestis, vt blattam in sacrum cubiculum inferre sustinet. For.

¶ 2 *Dum sacrilegus sit reatus negligentia* ] quidam sic legunt: *dum sacrilegij sit reatus negligenter.* lectio tamen extusa cum veterib. congruit. For.

¶ 3. *cateruæ* ] quæ sc. huius vestis faciendæ causa instituuntur. For.

¶ 4 *Familia rustic.* ] Conchylegulorum, quæ & mancipia textrini principis dicuntur, *C. Th. lib.* 10. *l.* 4. *l.* 5. *l.* 9. *l.* 14. *l.* 15. *pen.* For.

¶ ¹ Cassiodoro VI. atque Patritio Theod. Rex. III.

*Confertur Cassiodoro dignitas Patritiatus.*

QVamuis proprio fruatur honore, quod est natura laudabile, † nec † desint probatæ conscientiæ fasces, † cùm generat animo dignitates [omnia siquidem bona suis sunt † coniuncta cum fructibus: nec credi potest virtus, quæ sequestratur à præmio ] " tamen iudicij nostri culmen excelsum est, " cùm " qui à nobis prouehitur "præcipuus & plenus meritis æstimatur. (Nam si æquabilis credendus est, qué iustus "elegerit: si temperantia præditus, quem moderatus asciuit: omnium profectò capax potest esse meritorum, qui iudicem cunctarũ meruit habere virtutũ.) Quid

" non desunt Probare
* al. nec desint probatæ for.
" innata
" tantum
" quantum
† Vel quando quia nobis præcipuis For.
† præcipuis

b Quid enim maius quæritur, quàm hic inueniſſe laudũ teſtimonia, * vbi gratificatio non poteſt eſſe ſuſpecta? Regnantis quippe ſententia judiciũ de ſolis actibus ſumit, nec blandiri dignatur animus dominij poteſtate munitus. Repetatur certè, quæ te noſtris ſenſibus inſiderunt: vt tui laboris fructum capias, cum noſtris animis ſingula ſuauiter inhæſiſſe cognoſcas. In ipſo quippe imperij noſtri deuotus oxordio, cum adhuc fluctuantibus rebus prouinciarum corda vagarentur, & negligi † nouum dominum nouitas ipſa pateretur, Siculorum ſuſpicantium mentes ab obſtinatione præcipiti deuiaſti, culpam remouens illis nobis neceſsitatem ſubtrahens vltionis. Egit ſalubris perſuaſio, quod vehemens poterat emẽdare diſtrictio, Lucratus es dãna prouinciæ, quę meruit ſub deuotione neſcire: vbi ſub procinctu Martio ciuilia jura cuſtodiens, publica priuatáque cõmoda inauarus arbiter æſtimabas, & proprio cenſu neglecto, ſine inuidia lucri morum diuitias retuliſti, excludẽs vel querelis auditũ, vel derogationib. locum Et vnde vix ſolet reportari patientiæ ſilentium, voces tibi militauerunt laudantium. Nouimus enim, teſtante Tullio, c Siculorum naturã, quam ſit facilis ad querelas, " vbi ſolita conſuetudine † poſsint judices etiam de ſuſpicionibus accuſare. Sed nõ eo præconiorum fine contenti, Brutiorum & Lucaniæ tibi dedimus mores regendos: ne bonũ quod peregrina prouincia meruiſſet, genitalis ſoli fortuna neſciret. At tu conſuetudinem deuotionis impendens, eo nos obligaſti munere, quo tibi putamus omnia reddidiſſe: inde amplificãdo debitum, vnde credi poterat abſolutum. " Egiſti te per cuncta judicem " totius erroris expertem, ne inuidia quemquam deprimens, nec gratia blandiente ſublimans. Quod cũ vbique ſit arduum, tamen ſit in patria glorioſum: vbi neceſſe eſt " aut gratiã parentela prouocet, aut odium longæ contentiones exaſperent. Oblectat igitur nos actus Præfecturæ recolere, totius Italiæ nouiſsimum bonũ vbi cuncta prouida * gubernatione diſponens, oſtendiſti quàm leue ſit, ſtipẽdia ſub iudicis integritate depẽdere. Nullus enim " grauãter obtulit, quod ſub æquitate perſoluit. Quia quicquid ex ordine tribuitur, diſpendiũ non putatur. Fruere nunc bonis tuis, & vtilitatem propriã, quam reſpectu publico contempſit, recipe duplicatam. Hæc eſt enim vitæ glorioſa commoditas, dominos eſſe teſtes, ciues habere laudantes. His igitur tot ampliſsimis laudibus incitati, Patritiatus tibi apicẽ iuſta remuneratione conferimus: vt quod aliis eſt præmiũ, tibi ſit retributio meritorum. Macte, ſumme, vir, felicitate laudabili, qui ad hanc vocem dominãtis animos impuliſti: vt bonorum tuorũ potius fateamur eſſe, " quod dedimus. Sint hæc diuino " perpetrata auſpicio: vt cum hæc pro remuneratione tribuimus, " meliora interim tuis meritis exigamur.

plenus in " vet. exigit for | *Præclarum à principe laudari.* | * eudem | *Caßiodori summa labe à suo profe ctu Principe* | " natum For. " vi " poſcit | *Siculi querali* | *Cic. in Bruto* | *Brutij. Lucani.* | † Egiſti per * iſtius | *Æquus iudex* | † vt aut † clariſſimũ " ord natione " grauiter | Patritiatus dignitas. | " quam credimus " perpetuata " ad iterum exigamur

## NOTÆ VARIORVM

¶ a *Caſſiod. V. 1.*] Dat ei Thodericus ſummum patriciatus apicem, cùm tum fuiſſet corrector. Brutiorũ & Lucaniæ propriæ patriæ, & Præfecturam Prætorianam geſsiſſet: nec enim aliter dari debet Patriciatus, *lib. 3. C. de Conſulib.* For.

¶ b *Quid. n. maius quæritur, quã hic inueniſſe laudũ teſtimonia, vbi gratifica-*

*tio non potest esse suspecta* ] Laudari omnes appetunt, quod reprehensibile non est, nisi finem recti in laudibus collocent, vt testatur Ouid. *1 de arte amandi.* Iuuena. *Satyr.* 10. Persius *Satyr.* 1. hic præclarum à principe laudari Innuit author BROS.

¶ c *Siculorum naturam.* ]Quam sit ad querelas facilis Siculorum natura testatur Cicero *in Bruto.* BROS.

¶ d *Nec inuidia quemquam deprimens, nec gratia blandiente sublimans.* ] Hæ sunt veri judicis partes: etenim vel amore vel odio vel pecunia corrumpitur. Extat judicis corrupti seuera castigatio apud *Ou. l. 1. Amor.* BROS.

¶ a Senatui vrbis Romæ Theodoricus Rex. IV.

*Super eodem & de virtutibus Cassiodori.* a

OPtamus quidem, Patres Conscripti, coronam * vestram diuersorum fascium flore depingi. Optamus * vt libertatis genius * gratam videat turbam Senatus. Cōuentus siquidem talium est dignitas Imperātium: & quicquid in vobis festiua gratulatione * conspicitur, nostris verè laudibus applicatur, Illud tamen maximè desiderāter appetimus, vt collegium vestrum ornent lumina dignitatum: quando decenter augmenta patriæ reddunt, qui aulica potestate creuerunt. Hos viros nostra perscrutatur intētio: iis morum thesauris gaudemus inuentis: in quibus velut figuratis honorum vultibus, clementia * vestræ serenitatis exprimitur. Hinc est, quod Casfiodoro * illustri & magnifico viro, præcipua in Repub. claritate notissimo Patritiatus dedimus pro remuneratione suggestum vt per honorem magni nominis declarentur merita seruiētis, qui non fragili felicitate prouectus, Fortunæ ludo ad apicem fascium repentinis successibus euolauit. sed, vt crescere virtutes solent, ad fastigium * præconii conscendit * gradibus dignitatum. Primus enim, vt scitis, administrationis introitus Comitiuæ Priuatarum mole fundatus est, vbi non tyrociniorum infirmitate titubans, nouitatis vitio vel innocenter errauit: sed abstinentiæ firmato vestigio, imitando vixit exemplo. Qui mox deinde Sacrarum largitionum honore suscepto † creuit tantùm cōuersationis laude: quantum profecerat dignitate. Quid prouincijs redditam disciplinam? quid diuerso generi hominum momenta justitiæ infusa, referamus? † Vixit enim tanta continentia, vt æquitatem & * instrueret monitis, & doceret exemplis. [ Facilis enim recti persuasor est innocens judex: sub cujus prædicabili conuersatione pudet mores probabiles non habere.] Quis enim vereatur scelus, cuius in suggestu gremij cōplicem videt? Incassum personam fictæ seueritatis inducit, cùm auarus pecuniæ ambitum dissuadet, cùm legibus † parendum censet iniustus. Non habet distributionis † gremium, cui auctoritatem libera conscientia nō ministrat. Quoniam excessus tunc sunt in formidine, cùm creduntur judicibus displicere. His itaque sub prçcedēti Rege gymnasijs exercitatus, † emeritis laudibus ad palatia noster peruenit. Meministis enim, & adhuc vobis recentium rerum memoria ministratur, qua moderatione Pretoriano

* nostram Rom. Senatus dignitas.
* Vt abest à vet. FOR.
* gratiam
* respicitur FOR.
* nostræ
* Vet. illust. atque magnifico FOR Cassiodori honores.
* ad fastigium contendit.
* gradus Integritas.
† creuit conuersationis,
† Vixit tātū
* instituetet.
† pereundū perdēdum censet
† ingenium
† meritis
† culmini

toriano

toriano* culmine locatus insederit, & euectus " in excelsum, inde magis despexerit vitia prospectorum. Nullo quippe, vt plerisque moris est, elatus fauore Fortunæ, in cothurnū se magnæ potestatis erexit, sed æquitate cuncta moderatus, gratiam " nostram " in se non reddidit odiosam. Majora sibi " de se fecit optari, dum intra modestiæ terminos magna cohibuit [ Hic est enim probatæ conscientiæ gratissimus fructus, vt quamvis summa potuerit *adipisci, judicetur tamen ab " hominibus plus mereri. ]Iunxit bene cum vniuersorum gaudijs nostra cōpendia, ærario munificus, & justè soluentibus gratiosus. Sēsit tunc Resp. ex illo cœtu Romuleo innocentiæ virum. Qui licèt se moderando gloriosum fecerit, hoc tamen maius contulit, *quod bonæ actionis exemplum sequentibus dereliquit. Pudet enim eum peccare, qui*laudatis viris videtur potuisse succedere. Fuit itaque, vt scitis, militibus † verendus, prouincialibus mitis, dādi auidus, accipiēdi fastidiosus, detestator criminis, amator æquitatis. Quidnam fuit illi difficilè custodire, qui se à rebus alienis decreuerat abstinere? Est enim " indigni animi signum, famæ diligere commodum, & lucra potiùs odiisse causarum. Verùm hæc in illo jure mirētur, qui patris atque aui mores nobilissimos * nescierunt. " Cassiodoros siquidem præcedentes fama concelebrat. Quod vocabulum & si per alios videatur currere, proprium tamen eius constat esse familiæ. Antiqua proles, laudata prosapies, cum rogatis clari, inter viros fortes eximij. Quando & valetudine membrorū, & corporis proceritate, floruerunt. Pater enim candidati sub Valentiniano principe gessit [b]Tribuni, & Notarij laudabiliter dignitatem. Honor, qui tunc dabatur egregijs: [ dum ad imperiale secretū tales constet eligi, in quibus reprehensionis vitiū nequeat inueniri. ]Sed vt se pares animi solent † semper * eligere, patritio* Aetio* pro iuuanda Republica magna fuit caritate* sociatus. Quem tunc " Rerum dominus propter sapientiam sui, & gloriosos in Repub. labores, in omni consilij parte sequebatur. Ad Attilam igitur armorum*potentem cum supradicti filio"Carpilione legationis est officio non irritè destinatus. Vidit intrepidus, quem timebat Imperium: faciles illas terribiles & minaces, fretus †auctoritate, despexit: nec dubitauit ejus altercationib. obuiare, qui furore nescio quo*raptatus, Mundi dominatum videbatur expetere. Inuenit regem superbū, sed reliquit placatū: & calumniosas " eius altercationes tāta*virtute destruxit, vt voluisset, gratiam quærere, cui expediebat pacē cum regno"ditissimo non habere. Erigebat"constantia sua partes timētes: nec imbelles sunt crediti, qui legatis talibus videbantur armati. Pacē rettulit desperatā. Cuius legatio quid profecerit, datur intelligi, quæ tantum est gratanter excepta, quantū & videbatur optata. Mox honore illustratus, mox redituū dona æquūs arbiter offerebat. Sed ille potius natiua moderatione ditissimus, dignitatem"suspiciens otiosā, in remunerationis locum expetiit amœnissima Brutiorum. Negare illi nō potuit optatam quietem, qui eum reddiderat ab†immani hoste securum, tristis ab obsequio suo reliquit, quem sibi necessarium fuisse cognouit. Auus enim Cassiodorus†illustratus honore cinctus, †qui eius generi nō poterat ab-

*V. in celsum inde magno.
† in se reddit gratiosā
† in se reddit otiosā.
† sibi fecit
† Adipisci abest à veter vor.
*omnibus
* V. Vt qui bene actio-
vor.
" laudatis videtur
" verecundus
" digni Vet indigni vor
" nescieruunt.
Cassiodororum familia
*Cassiodorus.
Pater - . .
*Vet. super vor.
† facta diligere
" à Decio
" pro videnda
" deuinctus
Legati dotes & constantia
" potentem supradicti
" vet. Carpilone vor.
† veritate
" captus
" et allegationes
" veritate
" diutissimo
" constantiæ partes
" suscipiēs.
" humano
" auus
" illustrissimatus
" quod

negari, à Vandalorum incursione Siciliam Brutiósque armorum defésione liberauit: vt meritò primatum in prouinciis haberet, quas à tam sæuo & repentino hoste defendit. Debuit itaque virtutibus eius Respublic. quod illas prouincias tam vicinas *Gensericus non inuasit, quem postea truculentum ᵃ Roma sustinuit. Hi autem & in partibus Orientis parentum laude viguerunt. Heliodorus enim qui in illa Repub. nobis videtibus præfecturam bis nouenis annis gessit eximiè, eorum cõsanguinitati *probatur adiungi. Genus in vtroq; Orbe præclarum quòd gemino "Senatui decenter aptatum, tanquam duobus luminibus oculatũ, purissima claritate radiauit. Quo enim se aliquavis nobilitas vltra *distendit, quam hæc, quæ in vtroque orbe clara esse promeruit? Vixit & ipse in prouincia honore Iudicis, & securitate priuati, cunctis* vel nobilitate potior, omniũ ad se animos attrahebat: vt qui libertatis jure non poterant subdi, viderentur magis continuis beneficiis suauiter obligari. † Tãta quinetiam patrimonij sui vbertate gloriatus est, vt inter reliqua bona *equinis gregibus Principes vinceret, & donãdo sæpius "inuidiã nominis non haberet. Hinc est, quod candidatus noster Gothorum semper armat exercitus, & bono instituto melior, quod à parẽtibus accepit, hæreditaria "largitate custodit. Quæ ideo per ordinem " vestra " dignatio percurrit, vt vnusquisque intelligat, & parentũ suorum apud nos laudes posse recuperare, qui viuere præclaris elegerit institutis. Et ideò " Patres Conscripti, quia* vobis est commodus honor bonorum, & judicium nostrum vester comitatur assensus, prospero auspicio suspiciatur ejus prouectus, qui sibi fecit gratiam parere cunctorum. Est enim potius vicissitudo, quàm præmium: vt qui vos probabili actione coluerunt, reciproco fauore gratulentur.

*Gensericus
* Romana
* probatur.
* Senatui aptatum.
† descendit
* illis
" Tanti
" equis Opes
" inuidiam nõ haberet
" lege
" nostra
" oratio
" parentes
* nobis

## *NOTÆ VARIORVM.*

¶ ᵃ *Senatus.*] Semel in vniuersum admonere operę pretium est, quod in his formulis obseruaui commendari solitum à principe candidatum Senatui, vt iure ac meritò honos magistratus mandari, iurisdictio aut comitiua deferri videatur. Cuius moris exempla occurrunt hîc, & *lib. 1. ep.* 16. *lib. 4. ep. 4. &* 25. FOR.

¶ ᵇ *Tribuni & notarij.*] Hæc officia duo sæpè coniungi solent in constitutionibus Imperatorum, vt videre est in *l. 4. C. de aduoc. diuers. iud. in l. 1. D. de mand. princip. l. neque. 61. C. de decurion. in l. 1. C. Th. qui à prab.* apud Sidonium Apollinarem *lib.* 5. *epist.* 9. Amm. Marcell. *libr.* 16. laudat Procopium quendam Tribunum ac notarium: in quadã Nouella Imper. Valentiniani de testamẽtis Cæsarius nominatur vir spectabilis Tribunus ac Notarius. BROS.

¶ ᶜ *Rerum dominus.*] Imperatores hoc titulo honestantur sępe in libris veterũ, vt apud Plinium *in epistolis in l. 3. D. de his qua in testam. del.* Sidonius *in Panegyrico Maior.*

*——mea Gallia rerum*

*Ignoratur adhuc dominis*

aliquãdo etiam rerum domini pro principibus vsurpantur. Solemus itidem alios quàm Imperatores dominos vocare. Sueton. tamen *in Augu-*

*sto*

*ſto* narrat Auguſtum domini appellationem maximè exhorruiſſe, vt maledictum ac opprobrium, dominúmque ſeſe poſthac appellari non paſſū fuiſſe: idem factitarunt Tiberius & Seuerus. hinc Tertullianus. *dicam planè Imperatorem dominum, ſed more communi.* & alibi, *domini vocem poteſtatis ſūmæ nomen eſſe arguit.* iure ciuili domini appellatione continentur qui habent proprietatem, *l. rectè de verb. ſignific.* Verùm tamen domini vox propriè non niſi in ſeruos. Reperio autem Auguſti æuo & infra à liberis patres appellatos dominos & à fratribus blandientibus fratres Obuios quoſve dominos etiam appellabant, vt in Seneca videre eſt quomodo obuios ſi nomen non ſuccurrit dominos ſalutamus. BROS.

* Floriano v. s. Theodoricus Rex. v.

*De executione iuſtitiæ*

IN immenſum trahi non decet finita litigia. Quæ enim dabitur diſcordantibus pax ſi nec legitimis ſententiis † acquieſcitur? [Vnus enim inter procellas humanas portus inſtructus eſt, quem ſi homines feruida voluntate prætereunt, in vndoſis iurgiis ſemper errabunt.] Et ideo ſpectabilitati tuæ præſentibus " affamur oraculis, quatenus ſi ita res ſe * habet, vt à preſentibus " ſupplicatur, & in Comitis Annæ iudicio Mazenis fundi controuerſia ſtatutis legitimis eſt deciſa, nec aliqua probatur appellatione ſuſpenſa, quæ ſunt decreta, ſeruentur. [ Quia ſicut nolumus oppreſſis negare iudicium, ita irrationalibus querelis non præbemus aſſenſum. ] cogi enim debet vt ſi quietus, qui ſuo vitio tenuit eſſe pacificus, Nam * & medendi peritus inuictum frequenter " ſaluat ægrotum: dum voluntas recta in grauibus paſsionibus non eſt, ſed potius illud appetitur, quod à ſalutis Iudice grauare poſſe ſentitur.

* vet. Floriano V. S. confirmat authoritas rerum iudicatarum For. Iudicat'ç tel ſtandum. * acquieſcant. * Vet. affamur. For. * habeat " ſuſpicatur For. * medicus * ſanat For. Inuito redditur valetud.

¶ I. Agapito * † Præfecto vrbis Theodoricus Rex. VI.

*Quod mittantur artifices pro ædificiis reparandis.*

DEcet principem curare, quæ ad Rempublicam ſpectant augendam: & verè dignum eſt, [Regem ædificiis palatia decorare.] Abſit enim, vt ornatui cedamus Veterum, qui impares non ſumus beatitudine ſeculorum. Quapropter in Rauennate vrbe baſilicæ Herculis amplum opus aggreſsi, cuius nomini Antiquitas † cōgruè tribuit quicquid in aula prædicabili admiratione fundauit, magnitudini tuæ ſtudioſiſsimè delegamus: vt ſecūdum † Breue ſubter annexū, de vrbe nobis marmorarios periiſſimos deſtineris, qui eximiè diuiſa coniungant, & venis † colludentibus illigata naturalem faciem laudabiliter † metiantur: de arte veniat, quod vincat Naturam. * diſcolora cruſta marmorum gratiſsima picturarum varietate texantur. Quia illud eſt ſemper in pretium, quod ad decorem fuerit à ſubtilitate exquiſitum. His ſumptus † ſubuectionéſque

† viro Illuſtri Pontifici. * viro Patritio * propitie † breuem † collaudentibus * mentiantur For. † Ver. diſcolora

* subuer- tiones For. " qui

præstabis: ne quemquam nostrum grauet imperium,† quod ad vtilitatem volumus respicere singularem.

## NOTÆ VARIORUM

¶ a *Agapito.*] Inscriptio in quibusdam, Agapito viro illustri Præf. al. Patritio. al. Pontifi. vrbis Romæ. rectè vt infr. ep. 32. Petit autem marmoreos artifices sibi mitti ad opus Basilicæ Herculis Rauennæ For.

¶ b *Impares non sumus beatitudine seculorum*] inf. l. 2. ep. 17. For.

¶ c *Breue subter annexum*] al. *breuem*. in plerisque manuscript. inf. lib. 4. ep. 21. *infr. scriptis breuibus definita.* & lib. 1. ep. 39. *pecunia quæ tibi data est, missis breuibus indicabis. lib. 1. C. Th. de excus. artif. Artifices artium breui subdito comprehensarum.* D. Hieronymus ep. ad Florentium, breuem subditum, eodem planè sensu vsurpauit. Breues. *l. 13. C. Theod. de indul. tribut. l. vlt. C. de iur. fisc.* Simmach. *lib. 1. ep. 34.* For.

a Felici v. c. Theodoricus Rex. VII.

*Quod restituantur bona pupillo, & redarguitur frater qui eum spoliauit, & decepit in emptione.*

a Vet. *Ploniano. V. Seuatori* For. " vet. *Senensij*, sed mendosè For. *Rescissa rei pupillaris emptio.* " Vet *sola etiam* For. † Neotherio prodiga *compaxisse.* † incorporanda For. * sine dilatione * Vet. *vidimus* For. * quod * quæ pro * afferens * diuisio quam *Diuisio inæqualis* † vet. *Sic ad nostrum comitatum.* * Vos ea quæ

a Venantij tutoris Plutiani aditione cognouimus in ea te quâ nô deuerat actione versatum: vt eum quem sumptu proprio iuuare † debueras, dispendio proprietatis affligeres. Affinitatem quippe tuam « solatia debuerant impensa testari. Quale ergo videtur sanguine conjunctis, quod criminosũ probaretur extraneis? Atque ideo præsenti iussione censemus, vt quicquid à * Neotherio fratre Plutiani malæ fidei possessore prodiga voluntate lasciuo, te non tam * comparasse, quam surripuisse cognoscis, * a incomparanda militi nostro « sine aliqua dilatione restituas: ne nos hujusmodi factum cogas legibus vindicare, qui nunc « videmur omnia mansuetudine temperasse. Perire enim pupillo nô patimur, * quæ parentibus sub nostra laude dederamus. Grauissimum est enim per calumniam subtrahi, quod collatum est munificentia principali. Reliqua verò, * quæ te pro jugalis tuæ * asseris portione contempto justitiæ tramite diuisisse, si tamen appellanda * diuisio est, quam sub vnius celebratam constat arbitrio, * ad nostrum Comitatum festines occurrere, vt intra * vos, quæ iustitiæ conueniunt, ordinemus. [Iniquum est enim, vt de vna substantia, quibus competit æqua successio, alij abundanter affluant, alij paupertatis incommodis ingemiscant.

## NOTÆ VARIORUM.

¶ * a *Incomparanda* ] Iubet rem à prodigo emptam incorporari militi suo. For.

¶ Ama-

## ¶ Amabili executori Theod. Rex. IIX.

*Super eodem.*

Cordi nobis est, cũctos in commune protegere, sed eos maximè quos sibi nouimus defuisse. [ Sic enim æquitatis libra seruabitur, si auxilium " largiamur imparibus, & metum nostri pro paruulis, insolentibus opponamus. ] " Fortuna minor principem quæris, quia in vituperationẽ nostram corruunt, quibus se publica vota subducunt. Venantij itaque tutoris Plutiani lachrymabili suggestione comperimus, Neotherium fratrem suum, affectum germanitatis oblitum bona paruuli hostili furore lacerasse. Quod " nos pro rerum suarum acerbitate commouit: " ne largitas nostra, quam velut titulum volumus stare pietatis, vsurpata præsumptionibus videatur illicitis. Et quia dubium non est, in repetitione minoris maximè submoueri dispẽdia tarditatis. " ideóque deuotio tua, nostra jussione firmata, si nihil est, quod rationabiliter à pulsato posit opponi, postulatas res prædicto tutori " facias sine dilatione restitui. Aut si quid est, quòd pro suis partibus intentio " retentatoris objiciat, " legali " positione præcedente, ad nostrum venire deproperet Comitatum: vt allegationibus cognitis, pro consuetudine nostræ judicemus æquitatis.

*Fauor pro laborantib.* " *Vel largiatur* FOR. " *vel. Fortuna minor.* FOR. " *Nos abest à vet.* FOR. *f vt* " ideo " faciat " al. *retentoris.* " legata " prece sponsione

## ¶ * Eustorgio viro venerabili Mediolanensi Episcopo Theod. Rex. IX.

*Episcopus Augustanæ ciuitatis falsò accusatus, absoluitur.*

TVa est conditio subjectorum, vbi viuitur sub æquitate regnantium: nec dubio " decet rumore trahi à quo " debent non mutãda constitui. Fidem siquidem rerum à ratione colligimus: [ quæ nũquam desiderantibus absconditur, si suis vestigiis perquiratur. ] Atque ideo quod beatitudini vestræ grauissimũ esse confidimus, præsenti tenore declaramus, Augustanæ ciuitatis Episcopũ proditionis patriæ falsis criminationibus accusatum. Qui à nobis honori pristino restitutus, jus habeat episcopatus omne quod habuit. Nihil enim in tali honore temeraria " cogitatione præsumendum est: vbi si proposito creditur, etiam tacitus ab excessibus excusatur. Manifesta proinde crimina in talibus vix capiunt fidẽ. [ Quicquid autem ex inuidia dicitur, veritas non putatur. ] Volumus enim impugnatores eius legitima pœna percellere: sed " quoniam & ipsi clericatus nomine fungebantur, ad sanctitatis vestræ judicium cuncta " transmittimus ordinanda, cuius est & æquitatis moribus talibus imponere, " quam nouimus traditionem Ecclesiasticãm custodire.

* Rustigio * ratio more FOR. " *vel. debetur* FOR. " Male quidam *cognitione.* *Crimina atrocia vix cadunt in episcopum.* " quoniam ipsi *Clerici ad episcopũ remittuntur.* " transmisimus. FOR. " quem

§ Bœtio V. I. atque Patritio Theod. Rex. X.

" ociofo.

*De iuſto pondere obſeruando, & pœna eius qui illud diminuit.*

" Quid im emendant. *domeſtici, pro ſe ſeniores.* For. " adunata " Aithano *Arcario præfectorum* " ſceleſtem *Arithmetica.* " æquati

LIcet vniuerſis populis generalis ſit impendenda juſtitia, quæ ſic nominis ſui obtinet dignitatem, ſi æquabili moderatione per potiores currat & humiles: confidentius tamen illam expetunt, qui à palatij militia non recedunt " Ocioſa enim grauitate præſtatur aliquid munificētia principali, conſuetudo autem quodā debito redditur fideliter obſequēti. " Domeſtici patres equitum & peditum, qui noſtræ aulæ videntur jugiter excubare (quod ex magnis fieri doloribus ſolet) vt " adunari nobis ſupplicatione conqueſti ſunt, ab illo " a Arcario præfectorū, pro emolumentis ſolemnibus, nec integri pōderis Solidos percipere, & in numero grauia ſe diſpendia ſuſtinere. Quapropter prudentia veſtra lectionibus erudita dogmaticis, " ſceleſtam falſitatem à conſortio veritatis ejiciat: ne cui ſit appetibile, aliquid de illa integritate ſubducere. Hæc enim quæ appellatur Arithmetica, inter ambigua Mundi certiſsima ratione conſiſtit, quam cum cœleſtibus " æqualiter nouimus, euidens ordo, pulchra diſpoſitio, cognitio ſimplex, immobilis ſcientia: quæ & ſuperna cōtinet, & terrena cuſtodit. Quid eſt enim, quod aut menſuram non habeat, aut pondus excedat? Omnia complectitur, cūcta moderatur, & vniuerſa hinc pulchritudinem capiunt, quia " ſub modio ipſius eſſe noſcuntur. Iuuat inſpicere, quemadmodū denarius numerus, more Cœli, & " in ſeipſum reuoluitur, & nunquā deficiens inuenitur: creſcit noua conditione, per ſe redeundo, addita ſibi ſemper ipſa calculatio: vt cum denarius " nō videatur excedi, ex modicis præualet maiora complecti. Hoc ſæpe repetitum " inflexis manualibus digitis, & " erectis, redditur ſemper extenſum, & quantò ad principium ſuum ſupputatio redditur, tantò amplius indubitanter augetur. Quātitate " numerabili, arena maris, guttæ pluuiarum, ſtellæ lucidæ cōcluduntur. Auctori quippe ſuo omnis creatura ſub numero eſt: & quicquid ad exiſtentiam peruenit, à tali non poteſt conditione " dimoueri. Et quoniam delectat nos ſecretiora hujus diſciplinæ, cum ſcientib. loqui " pecuniæ ipſæ quamvis vſu celeberrimo " vtiles eſſe videantur, animaduertendum eſt, quanta tamen à veteribus ratione collectæ ſunt. Sex millia Denariorum Solidum eſſe voluerunt: ſcilicet vt radiantis metalli formata rotunditas a ætatē Mundi, quaſi Sol aureus, cōuenienter includetur. b Senarium verò, quē non immeritò perfectum docta Antiquitas definiuit, vnciæ, " qui mēſurę primus gradus eſt, appellatione ſignauit: quā duodecies ſimilitudine mēſiū cōputatā, in librę " plenitudine ad anni curricula " collegerūt. O inuēta prudētiū, ô prouiſa Maiorū! exquiſita res eſt, quæ & vſui humano neceſſaria diſtingueret, & tot arcana naturæ " ſignaliter cōtineret. Meritò ergo " dicitur libra, quæ tāta rerū eſt cōſideratione trutinata. Talia igitur ſecreta violare, ſic certiſſima

" v. Sub modo For. *Denarius numerus.* " in ſe reuoluitur " ideo " inflexis & manualibus " *v. rectis,* For. " Recte nō autem *innumerabili* vel *mirabili.* For. De Numero " demoueri " de pecuniis " aut viles [Solidus vnde dicatur] [Senarius numerus] [Vncia] † quæ " plenitudinem " colligerūt " ſignaliter " dicit (libra)

ma velle confundere, nonne veritatis ipsi † videtur esse ... lis, ac fœda laceratio? Exerceantur negotiatores in mercibus: emantur latè quæ venduntur augustius: constet * populis pondus, ac mensura probabilis: quia cuncta turbantur si integritas cum fraudibus misceatur. [ Mutilari ... nō debet, quod laborantibus datur: sed à quo fidelis actus exigitur, compensatio immunita præstetur. ] Da certè solidum, & aufer inde si prævales: Trade libram, & * aliquid inde si potes, imminue. Cuncta ista nominibus ipsis constat esse prouisum, aut integra tribuis, aut non ipsa quæ* dicuntur exoluis: [Non potestis † omnino, non potestis: nomina integritatum dare, & scelestas imminutiones efficere. ] Prouidete itaque, vt & † arbiter arcæ habeat † justas consuetudines suas, & quod benemeritis impendimus, incorrupto munere consequantur.

† videtur crudelis
* prius
... mensura.
* aliquid si potes minue
* debentur
* omni modo
* Arbitri arceant
† iustas consuetudines

## NOTÆ VARIORVM.

§ 1. *Arcario præfectorum.)* Fuerunt variæ arcæ, vt arca theatralis cujus meminit Iulianus *Nou.63.* arca Quæstoria & arca præfecti prætorio *l.9. & vltim. Cod. Theod. de indulg deb. l. ven. C. de cur. publ. l.6. C. de exact. orib.* inde arcarius præfectorum. Fuit & pontificialis arcarius, qui arcam Pontificum olim curabat, cuius mentio habetur in antiquo quodam monumento. *Cod. Calphurnius. V. Cod. & Septimia Ammias conjux comparauerunt sibi memorias duas & Calphurnio Ammiano equ. Rom. filio suo, & libertis libertabúsque posterísque eorum armarium digestum, cum taberna & hortulo. Si quis hoc armarium vendere voluerit, tunc inferet arcæ pontificum H. S. L. M. I. N.* Fuit & arca vinaria, vt testatur Symmachus *in epistolis. l. 13. C. de suscept.* Hinc arcarius seruus, cui arcæ in qua domini pecunia condita est, procuratio cōmissa est idē qui actor aut dispēsator. *Scæuola de fideicōmissarij libertatibus,* Stichus arcarius probante domino nomina fecit. Ex arca soluunt qui pecuniā domo depromunt, ad discrimen eius solutionis quę fit ex mēsa argentariorum, *l.1. C. de iis, quæ ex publ. rat. l.3. C. de canon. largit. l. vlti. C. de suscept.* Arcam præfecti prætorio τράπεζαν siue mensam vocant, & ideò non malè Sidonius arcariis deputat pondera, quæ simul ac mensuræ susceptoribus omnibus tribuuntur *l. penult. C. de deffens. ciuit.* BROS.

§ 2. *Senarium perfectum* ] quia 1. 2. 3. faciunt 6. Vide Seuer. Boetij Arithmeticam, & Iordani de senarij numeri vi ac religione Macrob. *lib. 1. in Somn. Scip.* sic centenarium numerum multis laudibus extulit Iulian. epistola ad Serapionem.

Orig. Adamantius in Euangelium Ioannis tomo 28. *Qui naturas*, inquit, *numnorum inuestigarunt, primum quidem senarium definierunt perfectum, cùm ex suis ipsius constet partibus, & compositione duplali ab vnitate, vnius & duorum: quod est tria: numerus primus, & in quem ex iis duplicatio, dico autem duo. multiplicatus enim duo in tria facit ipsum sex.* FOR.

§ 3. *Ætatem mundi* ] Ergo Cassiodorus existimat mundum sex annorum millibus duraturum. Lactant. *lib. 7. de diuino præm.* deridens Chaldæos. *Sciant*, inquit, *Philosophi, qui ab exordio mundi seculorum millia enumerant, nondum sextum millesimum annum esse conclusum: quo numero expleto, consummationem fieri necesse est, & humanarum rerum statum in melius refor-*

mari. Idem in [illegible] epitome. *Nondum sex millia completa sunt, quo numero consummato tum demum malum omne tolletur, ut regnet sola justitia.* Quæ sententia Rabbi Heliæ exstat in libro Sanhedrin, in capitulo Hezech. & libro Hauoda Zara, in capitul. Liphne edchen. *Sex millia annorum erit mundus, & iterum destruetur, duo millia inanitatis*, id est, vt Theologis placet, ante legem, *duo millia legis, duo millia dierum Messiæ.* Galatinus *lib. 4. cap. 20.* Isidorus sub finem *libri 6. Etymolog.* cùm de discretione temporum & sex mundi ætatibus ageret, disputationem his tandem conclusit verbis, *residuum sextæ ætatis tempus soli Deo est cognitum* cui perlubenter assentior. For.

¶ 4. *Consuetudines.*] inf. lib. 3. epist. 23. & lib. 7. epist. 2. huic pertinet *Nou.* 43. *l.* Franciæ à Carolo Magno promulgata *lib. 3. tit. 12.* De teloneis. *Placet nobis vt antiqua & iusta telonea à negotiatoribus exigantur.* & lib. 4. titu. 24. De injustis occasionibus & consuetudinibus nouiter institutis, sicut sunt tributa. & tit. 52. de Teloneis & Cispaticis, *Teneant id vt ibi antiqua consuetudo fuit, exigantur: & vbi noua fuerint inuenta, destruantur.* Congruit *l. vn. de auro coron. C. lib. 10. Nihil. Cod. Theod. de extraord. siue sord. mund.* For.

¶ * Seruato duci retiarum Theod. Rex. XI.

*Feriarum quod restituantur ablata, quia rei militari dediti non possunt seruare justitiam.*

* vet. Senato al. Seruitate For.

DEcet te honorem, quem geris nomine, moribus exhibere: vt per prouinciam, cui præsides, nullam fieri violentiam patiaris: sed totum cogitur ad justum, vnde nostrum floret imperium. Quapropter * Maniarij supplicatione commoti, præsentibus te affamur oraculis: vt si re vera mancipia ejus Breones irrationabiliter cognoueris abstulisse, [1] qui militaribus officiis assueti, ciuilitatem premere dicũtur armati, & ob hoc justitiæ parere despiciunt, [quoniam ad bella Martia semper intendunt, dum nescio quo pacto assiduè dimicantibus difficile est morum custodire mensuram: ] quapropter omni proteruia remota, quæ de præsumptione potest virtutis assumi, postulata facies sine intermissione restitui. Ne per dilationis incommoda, eorum videatur supplex odisse victoriam.

* Moniatij For. Militum mores.

## NOTÆ VARIORVM.

¶ [1] 1. *Qui militaribus officiis assueti, ciuilitatem premere dicuntur armati, & ob hoc justitiæ parere despiciunt, quoniam ad bella Martia semper intendunt, dum nescio qui pacto assiduè dimicantibus difficile est morum custodire mensuram, &c.*]

Illud certum est, protestatum aliquando Cæsarem, in milite non minus modestiam & continentiam, quàm virtutem atque animi magnitudinem se desiderare *lib. 7. de bello Gallico.* quin imo non paruam laudem militum ductores promeriti, qui disciplina & seueritate sua hoc effecere,

vt

vt milites in omnibus dicto audientes haberent: & hoc est cur sæpius in eos vindicatum est qui contra imperium in hostem pugnauerant, quique reuocati tardius prelio excesserant quàm qui signa relinquentes aut pulsi loco redire ausi erant, vt memoriæ prodidit Salustius. BROS.

* § Eugenio v. i. magistro officiorum Theodor. Rex. XII.

* V. Eugenieto viro illustri. For.

*Confertur bene merito dignitas geminata cum exhortatione ad melius promerendum.*

POmpa meritorum est regale judicium: quia nescimus ista, nisi dignis impendere. Et quanquam potestati nostræ, Deo fauente, subjaceat omne, quod volumus, voluntatem tamen nostram de ratione metimur: vt illud magis æstimemur elegisse, quod cunctos dignum est* approbare. Hinc est, quod te literati dogmatis studia laudabiliter exequentem, pridem ad quæsturæ culmen elegimus, vt honesti laboris tui fieret prĕmium dignitas literarum. Quid enim [1] aduocationis * officio, * si per eum impendatur, † ornatius? quod peregrinum negocium ad suas molestias trahit, vt laboribus subueniat alienis. In hoc campo exercitatus † cursus meritorum, ad palmam nostri judicij peruenisti. Nec tamen benignitas nostra vna remuneratione contenta, honorem geminat, augmenta procurat, & eo studio dona reparat, quasi debeat omne quod præstat. Sume igitur " Magisteriæ insulas dignitatis, vsurus omnibus priuilegijs, quæ tuos habuisse constiterit decessores. Atque ideo tanto judicio lætare " suscepto qui pro labore honoris tui, honorem alterum accipere meruisti. " Quid enim de priore senserimus præmio, secundę dignitatis declaramus augmento. Nati sunt fasces ex fascibus, " naturam retinentes fœtus " arborei " pullularunt iterum decenter abscissi. Verùm te hæc remuneratio satietate non expleat, nec det laboribus tuis ferias, nostri laus inuenta judicij: desiderabilior quinimo sit honestas cùm peruenit ad præmium: & tunc fiat gratius labores " anxios fuisse perpessum, cum te " fructum eorum intelligis inuenisse. Honores ergo, quos sumis ex chartis, redde demeritis. " Nosti enim bene, quo nobis studio placeatur, qui ab ipsius consilij penetralibus venis, Meministi, " quoties apud nos laudati sint " innocentes, quoties bonis actibus reddidimus vicem, ore tuo judicia nostra loquebamur. Exemplis talibus incitare. [ Esto innocentiæ templum, temperantiæ sacrarium, ara justitiæ. Absit à judiciariis mentibus aliquid " profanum. Pio principi sub quodam sacerdotio seruiatur.]

* V. probare. For. *Literarum dignitas.* *Aduocationis offi. tum.* * officio dignius. * Ver. ita. *Quid enim aduocationis offi io si semper eam impendam ornatius quo.* For. † ornatius / † cursu. " V. Magisterij. For. *Magisteria dignitas.* " vox suscepto abest à vet. For. " quies do " V. arbores. For. " indulsaueriit. For. " v. anxios. " fructu. " Nosti bene. " quotiens " innocente quoties redimus. " profanum profuturum.

*NOTÆ VARIORVM.*

¶ 1. *Aduocationis officio.* ] *Hoc est aduocati officium vt secundum iuris ordi-*

*susceptis sui causam peroret: numquid poterit vita eius si turpis est, obesse causæ suscepti, persona enim aduocati, nec obesse nec prodesse potest*, inquit Augustinus: qualis enim fuerit causa, sic & respondebitur ei. Bros.

¶ Senatui vrbis Romæ Theod. Rex. XIII.

*Commendatio candidati viri super receptione ipsius.*

DIgnitas, P.C. dum ad incognitum venit donum est: cum ad expertum, compensatio meritorum: quorum alter debitor « judicij, alter obnoxius est fauori. Hos enim æstimatione « subuehimus, alios gratia promouemus, & ad omnes indulgentiæ vias nostra se relaxat humanitas. Sed amoris « vestri intuitu « commouemur, « quoties in vestrum cœtum « deducitur, qui de gloriosis virtutibus æstimatur. [1] Quicquid enim Humani generis floris est, habere « curiam decet, « & sicut arx decus est vrbium, ita illa ornamentum est ordinum cæterorum. Atque ideo Eugenitem illustrem virum literati dogmatis opinione fulgentem, magisterij honore subueximus, vt gereret nomine, quam possidebat meritis dignitatem. Quis enim tot ejus officiosos labores ignoret? quos non « vilitate mentis exercuit, sed patrocinij honore seruauit. Dedimus itaque personam tantis honoribus parem, vt alterutro decore fulgentes, mutua se gratia qualitatis ornarent. Hic est, qui nostro « pridem lateri veridicus quæstor adhæsit, quem liuoris nebula nulla fuscauit, nec maleuolentiæ studio nocendi artes fellitis sensibus exquisiuit? syncero pectoris arcano puritati nostrę paruit, & ad pietatem jussionum innocentiam suam prębuit. « (Animus enim dolosus non arbitrium sequitur imperantis, sed suas potius explicat voluntates.) « Habetis euidens nostrum in hac parte judicium, vt post illius apicis culmen, ad alteram conscenderet dignitatem: nec passi sumus ociosum, quem merita non sinebant esse priuatum, sereni Solis consuetudinis æstimandus: qui licet « susceptum diem peragat, alterum tamen eadem gratia claritas illuminat. Hunc ergo P.C. tot meritis absolutè relucentem, fauor vester excipiat. Debetis enim bene gerentibus: vt eos laudis vestræ comitetur assensus. Nam si equorum cursus hominum clamoribus incitatur, & « sonantium manibus agitur, vt à mutis animalibus velocitas appetatur, quantum inde homines stimulari posse credimus, quos ad laudis auiditatem natos singulariter inuenimus?

« iudicij officij « subuehemus *Qui ad curiam aggregandi* « nostri « V. commouemur. for. « quotiens « ducitur for. « curiam Romanam « quæ *Magisterij* « vilitate. « quondam

« Animus dolosus « habetis cer. è euidens for. *Vir præstans non est ocio permittendus.* « Vox susceptū deest à Veteri for. *Optimus quisque ducitur gloria.* « V. insonantium. for.

## NOTÆ VARIORUM.

¶ 1. *Quicquid humani generis floris est habere curiam decere, quia sicut arx decus est vrbium, ita illa ornamentum sit ordinum ceterorum.* ] Hoc exemplo dixit Ennodius in Panegyrico Theodorici, *Coronam curiæ innumero flore velasti, nullum de honoribus tetigit desperatio, quem iuuerunt deprecan-*

*deprecantem bonæ conscientiæ* quibus consentit Nazarius. *Sensisti Roma te tandem arcem omnium gentium & terrarum esse reginam, cum ex omnibus prouinciis optimates viros curiæ tuæ pignoraueris, vt Senatus dignitas non nomine verum re esset illustrior, cum ex totius orbis flore constaret.* Illud autem non omittam. Heliogabalum adeo Senatum contempsisse, vt mancipia rogata Senatores appellaret, teste Lampridio. BROS.

¶ * 2 *Si equorum.* ] Hunc locum illustrat PETR. FAB. *agon. libro primo.* BROS.

¶ Fausto præp. Theod. Rex. XIV.

*Quod faciat annuatim in tributaria summa redigi, quod à quibusdam debebatur.*

Libenter * omnibus modis præbemus assensum, " 1 quoties vox est iusta poscentium: quia nec decet esse difficile beneficium, quod largitate non paritur detrimentum. 2 Et ideo præcelsa magnificentia tua, * quod à Cathaliensibus inferebatur " genus Tertiarum, faciat annis singulis in tributaria summa persolui: nec post super * hac parte patiantur supplices aliquam quæstionem. Quid enim interest, quo nomine possessor inferat, dummodo sine imminutione quod debetur exoluat? Ita & illis suspectum Tertiarum nomen auferimus, & à nostra mansuetudine importunitates competentium submouemus.

* omnimodis
" quotiès *Iustè petentibus nihil recusandum.*
* quia
" gentibus *Tertia in pecuniam tributi conuersa.*
* hanc partem. for.

NOTÆ VARIORVM.

¶ 1 *Quoties vox est iusta poscentium.* ] Nota hic iustè petentibus nihil esse recusandum, idem Plaut. *in Amphitr.*

*Iustam rem & facilem esse oratam à vobis volo.*
*Nam iustè à iustis iustus sum orator datus.* BROS.

¶ * 2 *Et ideo.* ] Quidam ab extraordinariis indictionibus immunes erant, velut à superindicto, quod in canonis vocabulum mutatur, ne quem priuilegium excuset. Si hoc loco tertiarum nomen in tributi appellationem transiuit. DUR, *var.* 28.

¶ Festo v. i. atque patritio. Theod Rex. XV.

*Vt tueatur facultates absenti, ne permittat eas à quoquam violento impetu perturbari.*

Gratum nobis est, * quoties de magnitudinis tuæ meritis æstimatio talis procedit, vt & infirmorum " auxilium, & absentium credaris esse tuitio. Nam * ideo & Senator prior esse meruisti, " vt te sequentibus pro iustitiæ contemplatione præstares. Vnde fit, vt bona * nobis de te crescat opinio, gloriosæ actionis exemplo. Nulli enim propria res à discedente committitur, nisi de cuius " bene conscientia iudicatur.

* quoties
" auxilio
* ideo Senator
" vt sequentibus
* nobis crescat. for.
" bona y.

Idcirco præsenti iussione † decernimus, vt domus 1 patritij Angelli ad Africam discedentis, qui regnum petens alterius, nostris est vtilitatibus seruiturus, saluis legibus tua tuitione valletur: ne violentos cuiusquam impetus subtracta domini defensione patiatur. [Peruiæ sunt enim semper " iniuriis facultates absentium, & quodammodo videtur † occasio homines in delictum trahere, * quæ non potest † animum * peruadentis de " resultatione terere.] Ideóque celsitudo † vestra, quam votum pium est habere vicinam gentis, erigat humiles, eripiat opprimendos: &, quod potestatibus ratum est, * proficiat cunctis, qui vniuersi celsior inueneris.

† decreuimus FOR. " V. descendentis FOR. *Absentium facultates iniurijs obnoxiæ* " V. inuitijs. FOR. † occasio in delictum * quem † animus * persuadentis " V. desolatione FOR. † tua * proficias,

## NOTÆ VARIORVM.

¶ * 1 *Patritij Angellij.*] Vt infra epist. 57. FOR.

## ¶ Iuliano Comiti patrimonij Theod. Rex. XVI.

Illud ampliùs nostris vtilitatibus applicamus, quod misericordi humanitate concedimus. Regnantis enim facultas tunc fit ditior, cùm remittit: & acquirit nobiles thesauros famæ, neglecta vtilitate pecuniæ.] Hinc est, quòd consuetudinis nostræ humanitate commoniti, opem fessis, manum porrigimus oneratis: vt pietatis nostræ remedio surgant, qui † fortunæ suæ acerbitate corruerant. Dudum siquidem conductores Apuli deplorata nobis * aditione conquesti, † frumenta sibi inimicorum surreptionibus concremata: postulantes ne cogantur ad integram præstationem, quibus commerciorum sunt commoda diminuta. Quod nos pro * ingenita humanitate considerandum esse iudicamus: vt quorum non possumus accusare desidiam, " releuandam potiùs æstimemus † fortunam in hac parte esse. Inde enim constitutas " pensiones inferri volumus, vnde constat subiectos commoda consequutos. Et ideò hanc causam sublimitatem tuam iubemus diligenter inquirere: vt quantum eos minùs vendidisse constiterit, de reliquis primæ indictionis habita moderatione " detrahatis: ita tamen vt nulla fraus nostris beneficiis " inferatur. Ne aliqua negligentia reddatis obnoxius, qui semper nobis prouida intentione placuisti. 1 Quia sicut nos tangunt supplicum damna, ita nobis eorum fructuosa debent esse compendia.

*Reliquorum condonatio, faciendum in necessitate positis.* † fortunæ acerb. * additione † frumenta inimic. * ingenia " V. releuati esse æstimamus. FOR. † fortunam esse. " petitiones. " V. detrahatur. FOR. " al. inferatur. *Beneficia Principum tribuantur sine fraude.*

## NOTÆ VARIORVM.

¶ 1 *Sicut nos tangunt supplicum damna.*] Principes publica & priuata curare debent, & ad eos supplicum preces diriguntur. Ideo author ait beneficia principum sine fraude esse tribuenda. BROS.

¶ Vniuersi Gothis & Romanis Dertonæ consistentibus Theod. Rex. XVII.

Quod

*Quòd muniatur castrum tempore pacis.*

PVblicæ vtilitatis ratione commoniti ( quæ nos cura semper libenter onerauit) Castrum juxta vos positum præcipimus communiri. [Quia res præliorum bene disponitur, * quoties in pace tractatur.] Munitio quippe tunc † efficitur præualida, si diutina fuerit excogitatione roborata. Omnia subita probantur incauta: & malè constructio loci tunc quæritur, quando jam pericula formidantur. Adde, quòd animus " ipsius non potest esse in audaciam pronus, qui diuersa fuerit cura solicitus. Hanc meritò Expeditionem nominauêre Majores, quia mens deuota " prælils non debet aliis cogitationibus occupari. Quapropter amplectenda res est, quæ generalitatis consideratione præcipitur: nec moram fas est incurrere jussionem, quæ deuotos maximè noscitur adjuuare. Et ideò præsenti auctoritate decernimus, vt domos " nobis in prædicto castello alacriter construatis, reddentes animo nostro vicissitudinem rerum: vt sicut nos vestris vtilitatibus profutura censemus, ita tempora nostra ornare vos pulcherrimis fabricis sentiamus. Tunc enim accidit, vt & sumptus competentes nostris jam penatibus congregare velitis, & habitatio vobis non sit ingrata, quam propria potest commendare constructio. * Quale est rogo in * laboribus propriis esse, cùm durissimas mansiones hostis cogitur sustinere? Ille imbribus pateat, vos tecta defendant, illum inedia cõsumat, vos copia prouisa reficiat. " Sic vobis tutissimè constitutis, hostis vester ante euentum certaminis fata patietur perditoris. [Constat enim tempore necessitatis illum probari fortissimum virum, qui se per multa non distrahit. Nam quis eum prouidentiam habuisse putet, si tunc cœperit fabricis operam dare, aut " penum condere, cùm oporteat bella tractare?

*Munienda castri tẽpus.* * quotiens. " fit. " Fortè, eius. *Expeditio.* " prælij. " vobis *Quale est gaudium rogo. " laribus* vor. " sicut Occurrendum periculo. " castrum]

## NOTÆ VARIORVM.

¶ 1. *Quia res præliorum benè disponitur, quoties in pace tractatur.*] Constat ex hoc loco munienda esse castra tempore pacis, etenim necessaria sunt in longis obsidionibus castra vallo & fossis probè munita, vt ex Procopio *lib. 2. de bello Gothorum* liquet. BROS.

¶ Domitiano & * Vvilliæ Theodoricus Rex. XVIII.

" Iulio ver; *Iuliæ* vor.

*Quòd restituantur ablata, si præscriptio temporis definiti non obuiat.*

OPortet vos colere & obseruare justitiam, qui æquitatem " populo dicere suscepistis: quando non licet delinquere, qui alios creditur sub æquitatis regula continere: ne fiat exemplum prauum, qui electus * ad laudabile cognoscitur institutum. Et ideò ad interrogationem vestram curauimus præbere responsum: ne per dubitationem possitis

" populis, vor. *Alieni prædij occupati restitutio.* " ad habilẽ, vor.

† errare, ᵃ nisi (quod absit) velitis excedere. Si Romani prædium (ex quo Deo propitio, ᵃ Sonti fluenta transmisimus, vbi primum Italiæ nos suscepit imperium) sine delegatoris cujusquam ᵃ petitione, præsumptor barbarus occupauit, eum priori domino ᵃ submota dilatione restituat. Quod si ante designatum tempus rem videtur " ingressus " aduersus quam præscriptio " probatur obuiare tricennij petitionem jubemus quiescere pulsatoris. Illa enim reduci in medium volumus, quæ nostris temporibus præsumpta damnamus. Quia locus calumniandi non " relinquitur, cùm longi temporis obscuritas præteritur. De ² percussore tantummodò non etiam peremptore fratris, quanquam omnium communi lege damnetur, solúmque sit parricidium, ᵃ quod totius tragœdiam reatus " exuperet: tamen humanitas nostra, quæ sibi * & in sceleratis locum pietatis inquirit, præsenti auctoritate " definit, vt ³ hujusmodi portenta prouinciæ finibus abigantur. Nam quibus fuit exosa societas parentum, ciuium non merentur habere consortium: ne puri corporis jucunda serenitas, nebulosis maculis polluatur.

† errare. ᵃ nisi vbi. " fonti V. *Fontis fluenta* For. " V. scribe, *p[i]ttatio* For. ᵃ semota. ᵃ V. *omnes ingressuri.* For. " quoniam præc. For. " videtur *Præscriptio triginta annorum.* *Fratris percussor relegatur.* " Forte *præcauetur.* For. " qui. " erumperet. " etiam. ᵖ definiuit. Parentum societas.

## NOTÆ VARIORUM.

¶ 1. *Petitione.* ] Sic infra libro 12. pictatium est syngrapha manus amissa For.

¶ 2. *De percussore tantummodo non etiam peremptore fratris.* ] Damnantur hic fratrum percussores non autem peremptores, jubétque Theodoricus vt hujusmodi portenta prouinciæ finibus abigantur, hoc est relegentur, rationem statim subjungens, quoniam, inquit, *quibus exosa societas parentum, ciuium non merentur habere consortium.* BROS.

¶ 3. *Huiusmodi portenta, &c.* ] Cicer. in Verr. *scelus in vltimas terras exportandum.* FOR.

¶ 4. *Societas parentum.* ] *gradus amicitiæ.* Cic. *de offic.* 1. FOR.

---

* ¶ Saturnio & Verbusio vv. ss. Theodoricus Rex XIX.

*De tributis soluendis, & quod debetur à maioribus, non soluatur à minoribus.*

Fisci volumus legale custodiri compendium: quia nostra clementia rebus propriis videtur esse contenta. Et sicut nullum grauare * cupimus, ita debita nobis perdere non debemus. Indigentiam justè fugimus, quæ suadet excessus: dum perniciosa res est, in imperante tenuitas. ¹ Modus vbique laudandus est. Nam cur aut vituperabilis negligentia in propriis defluat, aut aliena cupiditas turpis abradat? Et ideò " vobis præsenti jussione præcipimus, vt Adrianæ ciuitatis curialium insinuatione suscepta, quicunque Gothorum Fiscum detrectat implere, eum ad æquitatem redhibitionis arctetis. Ne tenuis de proprio cogatur exsoluere,

* *Saturnino & vxori suæ Th. R. alij legunt Saturnino & Verb. suo illustr. Senat.* FOR. *Fisci compendium.* ᵃ volumus *Modus in rebus Fisci* * Vox *vobis* abest à veteribus FOR. *Tenues.*

uere, "quod constat idoneos indebitè detinere. Hac scilicet ratione seruata, vt si quis contumaciæ vitio maluerit nostra jussa tardare, cum mulcta reddat, * quæ debuit etiam non compulsus offerre: quatenus proteruo spiritu indecenter " erecta, impunita justis sæculis non relinquatur audacia.

" v. qui f. *r*. Fo R. " quod. " erecto.

## NOTÆ VARIORVM.

¶ a *Modus vbique laudandus est.*] Ratio jubet ne quid nimis, sed omnia cum moderatione fiant, Cicero de Oratore & de Senectute. *lib.* 1. *Offic. Colum. lib.* 2. BROS.

¶ Albino & Albino. vv. II. atque Patritijs Theodoricus Rex. xx.

*Quòd non fiat seditio, & vnus ex duabus assumatur ad spectaculum faciendum.*

Licet inter gloriosas Reipub. curas, & regalium solicitudinum salutiferos " fructus, pars minima videatur, Principem de spectaculis loqui: tamen pro amore Reip. Romanæ non pigebit, has quoque cogitationes intrare: quia " vndecunque præstare possumus, dignum nostris sensibus æstimamus: præsertim cùm beatitudo sit temporum lætitia populorum. Illud enim, propitiante Deo, labores nostros asserit, quod se otiosam generalitas esse cognoscit. Patris itaque Prasini * insinuatione comperimus (quoniam hoc introductum est, vt " populi de colore " vocitentur) seditiones " turbulentas à quibusdam scelestissimis incitari, & causam lætitiæ publicæ ad furoris certamina prorupisse. Quod " vtique gaudij decoram non potest habere qualitatem, " si pacem non " meruerit possidere communem. Et ideò dignum est clementiam nostram has quoque partes aspicere, vt vbique possit morum " probitas elucere. Non enim inania verborum popularium cogitamus, sed perniciosæ semen seditionis excludimus. Quapropter illustris magnitudo vestra præsenti jussione commonita, patrocinium patris Prasini, quod gloriosæ recordationis pater noster impendit, dignanter assumat. Putari enim non debet injuria, populos regere ac gubernare Romanos. Nam si honorum omnium causa pensetur, pro " eorum vtilitate " delecti sunt, qui honores " gloriosissimos accipere meruerunt. " Conuocatis ergo spectatoribus de " Helladio & Theodoro, qui lætitiæ publicæ aptior fuerit æstimatus, populi confusione sublata constituatur à vobis Prasini Pantomimus, quatenus sumptum quem pro spectaculo ciuitatis impendimus, electis contulisse videamur. Hanc partem musicæ disciplinæ mutam nominauere. Majores, scilicet quæ ore clauso manibus loquitur, &

" vet. *salu-* Fo R. De spectaculis. " vet. quod-cunque. Fo R. * insinuata petitione. Fo R. " populi. " vet. n. tentur Fo R. " turbulentè. " vbique. " vbi for. " meruerunt habere. " prohibitate lucere. " vet. illorum. " delecti. " gloriosos. " Conuocatis ergo spect. Helladio & Theoron-do. " Laudio. " al. *popula-*rus. (Pantomimus, Musica muta, quæ

[χειρονο-μία.] quibuſdam geſticulationibus facit intelligi, quod vix narrante lingua, aut ſcripturæ textu, poſsit cognoſci.

## NOTÆ VARIORUM

¶ a *Populi.*] Populi jam his temporibus cœpêre in qualibet ciuitate in factiones colorum Veneti ſcilicet & Praſini diuidi. Colorum quidam nomina & fullonia, quorum gratia inter ſpectatores & pecunias erogare, & corpora diris cruciatibus affligere non dubitant, per colores diſsidentes, ait Procopius *lib.* 1. *de bello Perſico*: ſeditionem Conſtantinopoli hinc datam deſcribens, cujus meminit Iuſtinianus ſub finem *Nouell.* 17. jubétque auctores ſeditionis, qui aufugerant, conquiri, & in vrbem vt puniantur, adduci. Hujuſce autem formulæ meminit infra hujus lib. epiſt. 33. For.

¶ Maximiano v. i. & Andreæ v. s. Theod. Rex. XXI.

*Quòd reddatur ratio de expenſis fabricæ Romanæ ciuitatis.*

PRouocandi ſumus affectuoſis ciuium ſtudiosis ad augmenta ciuitatis, quia nemo poteſt diligere, quod habitatores intelligit non amare. Vnicuique patria ſua carior eſt: dum ſupra omnia ſaluum fore quæritur, vbi ab ipſis cunabulis commoratur. Quapropter votis paribus inuitemur ad dona: † quatenus quod ſponte tribuimus, duplicata gratia conferamus. Et ideò nulli graue ſit, Rom. fabricis deputatæ pecuniæ reddere rationem, cùm pura conſcientia deſideret ſe probari: quando fructum laboris ſui capit, dum ad nos proſpera de ſe peruenire cognoſcit. Quocirca præſenti † decernimus juſsione, Rom. † ciuitatis fabricas vos debere diſcutere, ſi labor operis concordat expenſis, † vel apud aliquem conſtet reſidere pecuniam, quæ non ſit fabricis expenſa, deputatæ rei reddat erogandā. Quibus rationibus euidenter expreſsis, ad nos inſtructionē fideliſsimam deſtinate: vt judicio noſtro reſpondere videamini, qui eſtis ‟ ad indaginem veritatis electi. Nullum enim de largitate noſtra fraudari velle credimus, quando in tali negotio & de proprijs facultatibus eum impendere poſſe judicamus. Aues ipſæ per aëra vagantes, proprios nidos amant. Erratiles feræ ad cubilia dumoſa feſtinant. Voluptuoſi piſces cāpos liquidos tranſeuntes, cauernas ſuas ſtudioſa indagatione perquirūt. Cunctáq; animalia † ibi ſe norunt refugere, * vbi longiſsima cupiunt ætate ‟ conſtare. Quid jam de Roma debemus dicere, quam fas eſt ab ipſis liberis plus amari?

‟ Ver. *M. viro illuſtri & Andreæ viro Senatori.* For.
Patria.
† quæ quid [Charitas patriæ.]
† De ratiociniis fabricar. & operarum publicarum.]
† decreuimus.
† ciuitate.
† ſi apud aliquem For.
‟ vet. *ad imaginem.* For.
† Aues feræ erratiles Piſce.
† vbi For.
* refugere, longiſſima cupiunt.
* conſtituere.
‟ v. *Margellano.* For.

‟ ¶ Marcello v. s. aduocato fiſci Tdeodoricus Rex. XXII.

Con-

*Constituitur Marcellus iustitiarius & aduocatus fisci, qui commendatur de multiplici bonitate.*

SOlida laus est regiæ largitatis, quoties conueniunt indulta judicijs: nec sibi audet casus ascribere " qui bonę dispositionis librat examen Quia vbi aptantur officia meritis, nil debetur " incertis. Non enim de rudibus sententiam ferimus, sed de probatissimis judicamus. Polisti " siquidem studij forensi cote multifariè prædicatur ingenium: nutristi facundiam exercitatione causarum: expertus es, quàm suaues fides afferat fructus, vt etiam ipsa conciliet corda regnantium. Hæc in te speculator virtutum noster sensus inspexit. Ijs apud nos suffragijs placere meruisti, vt dignus existeres ad publicas causas, qui gessisti hactenus sub integritate priuatas Sume igitur Fisci nostri tuenda negotia, in vtendis officij tui priuilegiis decessorum exempla " secuturus. Ita ergo per medium justitiæ tramitem moderatus incede, vt nec calumnia innocentes graues, nec justis petitionibus retentatores " exoneres. [Illa.n. vera lucra judicamus quæ integritate suffragante percipimus.] Non ergo quoties superes, sed quemadmodum vincas " inquiramus. Æquitatem nobis placiturus intende: non quæras de potestate nostra, sed potius de iure " victorias, quando laudabilius à parte Fisci perditur, cum iustitia non habetur. Nam si dominus vincat oppressionis inuidia est, æquitas verò creditur, si supplicem superare contingat. Non ergo paruo periculo causas dicimus: quando tunc fama nostra proficit, cum se " commoditas iniusta subducit. Quapropter fit interdum causa mala Fisci, vt bonus princeps esse videatur. Maiori quippe " compendio perdimus, quàm si nobis indebitè victoria suffragetur.

" quæ quod For.
" meredis
" siquidem forensi.
" secutus.
" vet. exhonores. For. [Ne nisco nimium studeat]
" Vt inquirimus For.
* al. victoriæ.
" V. commoditas iusta. For.
" al. studio FOR.

§ * † a Celiano & Agapito vv.ii. & Patritijs Theod. Rex. xxiii.

* Feliciano.
" Celiario.

*His viris sublimibus committitur, vt æquabili seruata iustitia eam absoluere & diffinire festinent.*

DEcet quippe " regalis apicis curam, generalitatis custodire concordiam: quoniam ad laudē regnantis trahitur, si ab omnibus pax ametur. Quid est enim quod nos melius prædicet, quàm quietus populus, cōcors senatus, totàque Resp. morum nostrorum honestate vestita? Hinc est, quod pręsenti jussione " decreuimus, vt patritij atque magnifici viri, Festus atque Symmachus, " contra illustrem & patritium Paulinum in judicio vestro, quas se habere dicunt, exerant actiones. Quibus pro legum ratione susceptis, & si juris ordo patitur definitis, tunc patritius Paulinus, quicquid aduersū supra memoratos significos viros se habere causatur, pari sorte depromat. Nec tardari volumus in ejus " quoque parte " sententiam, dum velimus omnia inter eos esse decisa, nihilq; aliud relinqui, nisi quod debetur affectui. Videte ergo tanti iudicij arbitros vos electos: videte expectationem nostram, æquabilem flagitare iustitiam, " relaturi

" vet regalis abest ab omnibus veteribus FOR. (iudices lis ti dati.)
" decernimus For.
" v. circa FOR.
" v. quoque parte FOR.
" sententiam dari volumus.
" relaturam For.

gratiæ vberrimum fructum, si præsens disceptatio, quos dignos credidit, non impares probet esse. Debet enim de talibus † viris esse cura præcipua, qui dare possunt minoribus euidenter exempla. Nam qui * inter pares summos viros litem negligit " abolendam, hoc imitari reliquos sine dubitatione permittit.

† viris cura.
* inter summos.
" Vet absoluendam For.

### NOTÆ VARIORVM.

¶ * a *Celiano*] In quodam exemplari legitur *Feliciano, atque Agapito*, in alijs constanter *Celiano* quæ vox etiam est hoc *lib. epist.* 17. FOR.

## ¶ Vniuersis Gothis Theodericus Rex. XXIV.

*Vt parati sint in equis & armis, & producant iuuenes in Martiam disciplinam.*

INnotescenda sunt magis Gothis, quàm suadenda certamina, quia bellicosæ stirpi est gaudium comprobari. Laborem quippe non refugit, qui virtutis gloriam concupiscit. Et ideò iuuante Deo, quo auctore omnia prosperantur, pro communi vtilitate exercitum ad Gallias constituimus destinare. Vt simul & vos prouectus " occasionem habere possitis, & nos quæ præstitimus meritis contulisse videamur. Latet enim sub otio laudabilis fortitudo: & dum se probandi non habet spatium, occulta est lux tota meritorum. a Atque ideo per Naudium Saionem nostrum admonendum curauimus, vt ad expeditionem, in Dei nomine, more solito, armis, equis, rebúsque omnibus necessarijs sufficienter instructi, octauo die Kalen. Iuliarum, proximè veniente, modis omnibus, Deo fauente, moueatis: quatenus & parentum vestrorum in vobis ostendatis inesse virtutem, & nostram peragatis feliciter jussionem. Producite iuuenes vestros in Martiam disciplinam. Sub vobis videant, quod posteris referre contendant. Nam quod in iuuentute non discitur, in matura ætate " nescitur. Accipitres ipsi, quorum victus semper ex præda est, fœtus suos nouitate marcentes, " nidis " perturbant, " ne molle otium consuescant: alis verberant immorantes: cogunt pullos teneros ad volatum, vt tales debeant existere, de quibus possit pietas materna præsumere. Vos autem, quos & natura erigit, & amor opinionis exacuit, studete tales filios relinquere quales vos constat " patres habuisse.

(Pugnaces Gothi.)
" V. occasionum for.
(Indicitur expeditionis tempus.)
" non scitur.
" al. nidis exturbent.
" proturbant.
" v. ne molli otio consuescant.
" patres vestros habuisse. for.

### NOTÆ VARIORVM.

¶ * a *Atque ideò per Naudium Saionem nostrum admonendum curauimus, vt ad expeditionem in Dei nomine, more solito, armis, equis, rebúsque omnibus necessariis sufficienter instructi, &c. Deo fauente, moueatis.*

Fuit sub principibus Rom. mos ille vt dies expeditionis publico edicto indicaretur. Sic Imperator Alexander Seuerus in expeditionem bel-

licam

licam jubet dies indici itinerum publicè. Bros.

¶ † Sabiniano v.s. Theodoricus Rex. XXV.

*De conseruatione ædificiorum, quia maior in conseruandis rebus, quàm in muniendis est cautela adhibenda.*

NIl prodest initia rei solidare, si valebit præsumptio " ordinata destruere. Illa sunt enim robusta, illa diuturna, quæ prudentia " incipit, & cura custodit. Atque ideò non * minor in conseruandis rebus, quàm in inueniendis adhibenda cautela est. Quia de * initiis prædicatio debetur inuento: de custoditis autem acquiritur laudata perfectio. Dudum siquidem propter Romanæ mœnia ciuitatis, vbi studium nobis semper impendere, infatigabilis ambitus erit, portum Lucini deputatis redditibus reparari jussio " nostra constituit: vt viginti quinque millia regularum annua illatione * præstentur: simul etiam portubus junctis, qui ad illa loca " antiquitus pertinebant, " & nunc diuersorum vsurpatione suggeruntur inuasi. Cuncta ergo ad statutam præstationem facies sine dilatione reuocari. Quia licet nostra jussa pro sua reuerentia in nullo " violanda sint, ea tamen custodiri volumus, maximè, quæ Vrbis faciem videntur ornare. Quis enim dubitet, fabricarum miracula hac prouisione seruata? & pendenti saxo " formatas cameras regularum tegmine custoditas? Vt antiqui principes nobis meritò debeant suas laudes, quorum fabricis dedimus longissimam juuentutem: vt pristina nouitate * reluceant, quæ jam fuerant " vetustosa senectute fuscata.

† Sabiniano viro sublimi. [Vrbis Romæ instauratio.] * inordinata. * V. inclitas Fort. al. innat. " maior For. " V. de initiis For. " nostri. " præstaret V. præstarentur For. " antiquitate. * qui [Ornatus vrbis.] * euocanda. * V. fornatur For. * V. transfuscaunt. For. " veternosa. For.

*NOTÆ VARIORVM*

¶ 1. *Quorum fabricis dedimus longissimam juuentutem, vt pristina nouitate reluceant, quæ jam fuerant veternosa senectute fuscata.*] Ætatem ædificiis tribui non est nouum, etenim Mamertinus *in Panegyrico Iuliani* dixit vrbium mœnia renouata ab Imperatore induisse juuentutem: pari quoque ratione, ornamenta vrbium ac decora marmorum senium temporis sentire dicimus, vt videre est *in l. 16. C. Theod. de oper. publ.* ædes etiam dicuntur æratis senio concuti *in l. 15. eod. tit.* & Ouid.

*Canescunt turpi tecta relicta situ.*

Ennodius Ticinensis epist. ad Boëtium, ædificia ejus sub negligentia consenescunt, & alio loco,

*Abiurant priscam te præsule tecta senectam.*

Sic etiam ætas chirographi dicitur *in l. 1. C. Theod. si cert. pet.* & ætatem finémque libri apud Gellium, & ætatem vino accedere apud Plin. *lib. 23. cap. 1.* Memini quoque legibus ætatem tribui, cásque ab optimis authoribus dici, consenescere, languere, mori & occidi. Constantinus *in L. 23. Cod. Theod. de appell.* jubet consenescere legem, quæ vetabat à præfecti

vrbis ſententia prouocare. Ammianus Marcellinus *lib.* 16. de legibus ſumptuarijs loquens, *Seneſcentes*, ait, *paulatim reparauit Sylla Dictator.* Sic & Claudianus his verbis,

*priſcámque reſumunt*
*Canitiem leges, emendantúrque vetuſta,*
*Accedúntque noua.*

Aulus Gellius *paſſus eſt enim leges iſtas de tam immodico ſupplicio ſitu atque ſenio emori.* Eodem modo Cicero legum interitum & bellum ciuile ac domeſticum, & totum vrbis atque imperij occaſum appropinquare dixit: Eodem ſenſu ætas virorum, operum, ſyluarum, & arborum, pro annis & diuturnitate legitur. Quod Aggenus Vrbicus in Commentarijs ad Iulium Frontinum ad arbores tranſtulit, *alter è contrario*, inquit, *ſimiliter quæreret ex ſimilitudine ferè cultura comparationem accipit, id eſt, ſi Sylua cuius ſit ætatis pars cæſura, & ætas arborum vt ſolent relinqui, quas antemiſſas vocant, & ſyluarum quoque ætates ſint pares, ſi vineæ ſimiles erunt in comparatione, an ordines æquè diſtantes an pari conſtitutione, & an ſimile genus vitium.* Hæc ille. BROS.

## ¶Fauſto præpoſito Theodoricus Rex. XXVI.

*Quod non grauetur contra libertatem ſibi conceſſam.*

† conuenit noſtra
[Princeps beneficij ſui in data immunitate Eccleſiæ modum definit.]
† meam
“ in modica.
“ vnfolle antiſtiti V. Verſalla FOR.
“ V ſuperindictionum. FOR.
“ qua
“ compti
“ Forte Bonifacij. FOR.
“ V. omnes tranſlata poſſeſſio. FOR.
† quæ fiſci.
* proficit.
* Principis non militis

NEfas eſt, apud eos fidem beneficij prioris imminui, quibus alia † conuenit à noſtra ſæpius largitate præſtari. Sed ſicut quæ ſemel annuimus, reſcindi in perpetuum non merentur: ſic qui largitatem * noſtram moderatis precibus impetrarunt, noſtrorum terminos præſtitorum “ immodica non debent træſumptione tranſcendere. Vnde quia religioſi ſtudij reuerentia commonemur, vt quæ dudum Eccleſiæ viri venerabilis “ Verſilæ antiſtitis præſtitimus, valere in perpetuum cenſeamus: nunc quoque illuſtrem magnificentiam tuam duximus admonendam quatenus “ ſuper indictorum onera titulorum, præfata Eccleſia in ea ſumma non ſentiat, * quæ vſque à magnifici viri Caſſiodori patritij, pura nobis fide & integritate † comperti, temporibus eſt ſoluta. Ea verò, quæ à tempore “ beneficij ad Eccleſiam veſtram ab aliquibus eſt “ tranſlata poſſeſſio, commune cum vniuerſis poſſeſſoribus onus ſolutionis agnoſcat: & illius ſubjaceat functioni, cujus nacta eſt jura dominij. Alioqui grata nobis augmenta ejus eſſe non poſſunt, * qui fiſci damno * proficiunt. Sufficiat poſſeſſori compendium penſionis. Tributæ ſunt * purpuræ, non lacernæ. Lucrum cum inuidia periculum eſt. Quanto melius, omnia moderata gerere, quæ nullus audeat accuſare?

## ¶Specioſo Theod. Rex. XXVII.

*Compellat quoſdam delatores ſuper quibuſdam exceſſib. ad duale iudicium inſtructus*

*structus destinare personas, vt cognito de huius excessu causa ipsa sententia terminetur.*

SI exterarum gentium mores sub lege moderamur, si iuri Romano seruit, quicquid sociatur Italiæ: quanto magis decet ipsam † ciuilitatis sedem legum reuerentiam plus habere? vt per moderationis exemplum, luceat gratia dignitatum. Vbi enim quæratur modestus animus, si fœdent violentia patritios? Populi itaque nobis partis * Prasini petitione suggeritur, dum ad nostrum disponerent Comitatum venire remedia consueta poscentes, si truculentas insidias, à † patritio " Theodorico, & Importuno viro illustri Consule * pertulisse: ita vt vnus eorum defleatur extinctus. Quod nos, si ita est, pro facti sui acerbitate commouit, vt innoxiam plebem furor persequeretur armatus, quàm fouere † ciuicus debuisset affectus. Sed quia conditio minorum regnantis " æquabiliter implorat auxilium, supra memoratos illustres viros admoneri præsenti iussione censemus, vt ad Cæliani Agapiti illustrium virorum vel ad æque iudicium instructas destinare non differant, te instante, 1 personas: * quatenus legibus examinata cognitio, eorum sententia terminetur. Sed ne † forsitan magnificos viros loquacitas popularis offenderit, præsumptionis huius habenda discretio est. Teneatur ad culpam quisquis transeunti reuerendissimo Senatoris iniuriam proteruus inflixit, si male optauit, cum bene loqui debet. Mores autem graues in Spectaculis quis requirat? Ad Circum nesciunt conuenire Catones. Quicquid † illic gaudenti populo dicitur, iniuria non putatur. Locus est qui defendit excessum. Quorum garrulitas si patienter accipitur, ipsos quoque principes ornari monstratur. Respondeant nobis certè † volunt cos esse victores: quando ad iniurias tunc prosiliunt, cum se superatos turpiter erubescunt. Vnde ergo irasci volunt, quod sine dubio se optasse cognoscunt?

† ciuitatis
* Prasinæ. [Prasina pars]
† patritio Theodoro. " V. à patre Theodoro. FOR.
† contulisse.
† citius.
" V. æque liter. FOR.
* quibus.
† fortè. [Lascinia spectaculorum.]
† ille à.
† nolunt.

*NOTÆ VARIORVM.*

¶ 1 *Personas.*] Id est procuratores. FOR.

¶ Vniuersis Gothis & Romanis Theoder. Rex. XXVIII.

*Quod saxa in agris iacentia deputentur in ædificium ciuitatis.*

DIgna constructio ciuitatis in qua se commendet cura regalis: quia laus est temporum reparatio vrbium vetustarum. In quibus & ornatus pacis acquiritur, & bellorum necessitas præcauetur. Ideóque præsenti iussione profutura sancimus: vt si quis cuiuslibet generis saxa, " in agris suis † iacentia, muris habuerit profutura, libens animo sine aliqua dilatione concedat. Qui tunc verius magis possidebit, cum

" agris suis iacentibus. vt in vet. FOR.
† iacentes muri habuerunt

hoc ciuitatis suæ vtilitati indulserit. * Quid enim gratius, quàm videre crescere publicum decus, vbi omnium vtilitas in generalitate concluditur? Et licet præstentur vilia, ad " auctores suos magna sunt commoditate reditura. Datur enim plerumque, quod maiori vtilitate recipitur. Et frequenter homo lucra sua complectitur, cum necessario pro temporis qualitate largitur.

* quod For.

" auctores tamen suos

" ¶ Vniuersis lucristanis super fontium constitutis Theod. Rex. XXIX.

*Equi, qui ad continuos cursus constituti noscuntur, turpi macie non tabescant.*

" *V. Lucristanis super fontium* al. *Lustrianis super fontem* For.

NOn dubium est, ad vtilitatem Reipub. cursus custodiam pertinere per quem nostris ordinationibus celerrimus præstatur effectus. Et ideo, velut necessariæ rei maior adhibenda cautela est: vt * qui ad continuos " cursus constituti sunt, turpi macie non tabescant, ne ieiuna tenuitas laboribus " præuenta succumbat: & incipiat iter " fieri morosum quod ad celeritatem constat esse inuentum. Quapropter deuotio vestra, præsenti iussione commonita, terrarum spatia, quæ veredis antea " licuerant [1] mutationibus suis, à possessore vindicata restituat. Vt nec illis paruo spatio inducantur damna, & istis recuperata sufficiant.

[ Cursus custodia]

* equi For.
" excursus For.
" V. præbenda For.
" effici) For.
(Veredi.)
" licuerant

## NOTÆ VARIORUM.

¶ 1 *Mutationes.*] infr lib. 4. epist. 47. postas vulgò vocant. Ammian. Marcellin. *lib. 21. maturè decessit, vectúsque mutatione celere cursus publici transitum Alpibus Iuliis, &c.* For.

¶ Senatui vrbis Romæ Theod. Rex. XXX.

*De iustitia & vltione faciendis cum moderamine, & quod dominus tradat iudici famulum homicidam, & nullus habeat famulos homicidas.*

ANimum nostrum, Patres Conscripti, Reipubl. curis calentem, & diuersarum gentium consilia perscrutantem, [1] pulsauit sæpius querela populorum, orta quidem ex causis leuibus, sed graues eructauit excessus. Deplorat enim pro Spectaculorum voluptate, ad discriminis se vltima peruenisse, vt legum ratione calcata, desperatè persequeretur innoxios seruilis furor armatus: & quod illis humanitas nostra lætitiæ causa præstitit, in tristitiam audacia plectenda conuertit. Quod nos clementiæ nostræ solita prouisione comprimimus: ne paulatim sinendo, grauiorem " vindicare cogamur offensam. Benigni quippe principis est, non tam " delicta velle punire, quàm tollere: ne aut acriter vindicando

[Repressa] spectaculorum licentia.]

(Boni principis munus)
" *V. iudicare.*
" *V. delicta* vnum. For.

vindicando æstimetur nimius, aut leuiter agendo putetur improuidus. Atque ideò præsenti " definitione sancimus: vt si cujuspiam senatoris famulus, in " ingenui cæde fuerit fortasse versatus, eum tradat legibus impetirum: vt facti qualitate discussa, proferatur jure valitura sententia. Si verò tanti facinoris reum fide mala dominus judiciis præsentare distulerit, nouerit " se " decem librarum auri dispendio vulnerandum, & nostræ ingratitudinis, quod multò grauius est, pericula subiturum. Sed vt honestatem omnium par libra componeret, & " ciuilitatis gratia reductis moribus conueniret, ad populum quoque præcepta nostra dereximus: quæ vobis referari libenter amplectimur: vt alterutra jussione pensata, " sarciatur ciuibus scissa concordia. Proinde nullũ " à Spectaculorum gaudio remouemus, sed ditionis semina radicitus amputamus. Intersit igitur inter splendorem vestrum, morésque mediocres, refugite tales familiares, qui sint injuriarum ministri: qui honori vestro nitantur adscribere, quod delinquunt: & dum leuitates suas " asserere cupiunt, vestram reuerentiam implicare contendunt. Vos enim quos semper grauitas decet, nolite truculenter insequi inania verba populorum. Si quid est fortè quod pœnam mereatur admissum, in Præfecti vrbis notitiam deferatur: vt culpa " legibus, non per præsumptam coerceatur injuriam. Quid enim discrepat à peccante, qui se per excessum nititur vindicare? Impœnitenda est vltio, " quæ de legibus venit: & excellenter videtur de pulsato triumphasse, qui victor pronuntiatur à judice. Inter ipsos quoque aduersarios, vt scitis, non erant prius armata certamina: sed pugnis se " quamlibet feruida lacessebat intentio. [1] Vnde & pugna nomen accepit. Postea [2] Belus ferreum gladium primus produxit: à quo & bellum placuit nominari. Consilium atrox, crudele præsidium, ferina " certatio. Nam & si datum illi est prius inermem facilè vincere, tamen crimini applicandum est, quod inde posteritas potuit interire. Non permittatis ergo à famulis vestris fieri in ciuibus, quod adhuc " debet in hostibus accusari.

" iussione. " gentia sua.

" de

" v. Sex librarum FOR.

" ciuitatis FOR.

[Seditionis amputata semina].

" resarcietur FOR.

" ab

" exercere FOR.

[Acclamatio vulgi negligenda princip.]. Vltio legitima.

" legibus nota.

" quæ de iure FOR.

" qualibet.

[A pugno dicta pugna] Bellũ.

" exercitatio al. concertatio. FOR.

" decet & FOR.

## NOTÆ VARIORVM

¶ 1. *Vnde & pugna*] à pugno nempe: Caius, pignus quoque à pugno appellatum scribit: quia res quæ pignori dantur, manu capiuntur, *leg.* 238. *plebs de verborum signif.* donatio seu δῶρον, à δῶρο id est palmo, quia munera oblata manu caperentur, vt Victruuius Pollio *libro* 2. *cap.* 3. Plin. *lib.* 35. *c.* 14. quo allusum à Paulo videri possit in *l.* 35. *senatus, de mort. caus. don.* FOR.

¶ 2. *Belus*] Quod Cassiodorus patri, Isidorus tribuit filio *lib.* 18. *cap.* 1. *Etymol.* Primus bella intulit Ninus Assyriorum Rex. Sudas. ἄρης propriè ὁ σίδηρος σημαίνει, καὶ τὸν πόλεμον: quoniam in bello non verbis: sed facto opus est: ἐν τῷ πολέμῳ γὰρ οὐ λόγων ἀλλ' ἔργων χρεία. & Homerus ἐν γὰρ χερσὶ τέλος πολέμου, ἐπέων δ' ἐνὶ βουλῇ. Eustathius in Homer. illud Iliad. πυρσάλκεος ἄρης ὁ σίδηρος ἄρης. Vide Varronem & Festum in dict. *duellum*. FOR.

Pop. Rom. Theod. Rex. xxxi.

*Seditiones vitentur seruando potius veterum disciplinam. Malefactores si qui fuerint reperti in seditionibus puniantur.*

[Moderatio in spectaculis præcipitur]

SPectacula voluptatum, lætitiam volumus esse populorum: nec erigere debet motus irarum, quod ad remissionem animi constat inuentum. Ideo enim tot expensarum onus subimus, vt conuentus vester non sit seditionis strepitus, sed pacis ornatus. Mores peregrinos abjicite. Romana sit vox plebis, quam delectet audiri. Conuitia nec gaudium pariunt, nec de lætitia procreantur. Hoc fuit certè, quod culpabatis in exteros. Nolite modo vitia turbulenta contrahere, quæ videtis alios abjecisse. Atque ideo [1] edictali programmate " definimus, vt si atroces injurias in quempiam Senatorum vox injusta præsumpserit, nouerit se à præfecto Vrbis legibus audiendum, " vt pro facti qualitate discussa excipiat promulgatam jure sententiam. Verum vt omne semen discordiæ funditus amputetur, præfinitis locis pantomimos artes suas exercere præcipimus: quod vos poterit instruere ad præfectum Vrbis data præceptio. Tantum est, vt animis compositis peragatis lætitiam ciuitatis. Nihil est enim, quod studiosius vos seruare cupimus, quàm " virorum veterum disciplinam: vt quod ab antiquis laudabile semper habuistis, sub nobis potius augeatis.[2] Soletis enim aëra ipsa mellifluis implere clamoribus, & vno sono dicere, quod ipsas quoque belluas delectat audire: profertis voces organo dulciores: & ita sub quadam " armonia cytharæ concauum theatrum per vos resonat, vt tonos possit quilibet " credere, quàm clamores. Nunquid inter ista rixæ decent, aut inflammata contentio? Abiicite furores læti, iram gaudentes excludite. Taliter enim animi aliorum temperari possunt, cum " vestri fautores suauiter audiuntur.

" diffinimus.

[Præfectus vrbi.]

" vt facti.

" nostrorum.

" [Scribe] harmonia citharæ.

" *credere potius quam clam* FOR.

[Clamor theatri]

[Fortè] cantores [al.] honores.

" Sic in vetere, alij quidam legunt *fautores* FOR.

## NOTÆ VARIORVM.

¶ 1. *Edictali programmate.* ] *lib. seq. epist. 24. & 25.* FOR.

¶ 2. *Solitis aëra ipsam mellifluis implere clamoribus.* & quæ sequuntur.] Acclamatio & plausus erat ex arte, & Quiritium compositæ modulatæque voces. Hunc autem modulatum clamorem concentum appellat Plinius in Panegyrico. *Et populus quidem Romanus dilectum principum seruat, quantóque paulò ante concentu formosum alium hunc perfectissimum personat.* BROS.

---

¶ 1 Agapito viro illustri præf. vrb. Theod. Rex. xxxii.

*Super eodem. Constituitur qui præesse debeat ipsis spectaculis faciendis.*

Eximiæ

Eximiæ vrbis præsulem, pacis conuenit esse custodem. Nam à quo melius moderatio debet sperari, quàm cui potuit Roma committi? Illa enim mater omnium dignitatum viros sibi gaudet præsidere virtutum. Et ideo honori * tu debes animos exæquare: vt quod nostris adeptus es beneficiis, tuis meritis inuenisse credaris. Circunspicere te decet, ne qua in Spectaculis seditionum causa nascatur. † quia tuum præconium est, populus quietus. Sit insultandi consuetudo moderata: vt nec * libertati pereat honesta licentia, nec desit moribus disciplina. Quocirca sicut nostris oraculis & amplissimum ordinem docuimus, & plebem decreuimus admoneri, hac tuam quoque * magnitudinem obseruare censemus. Vt si à quoquam irrogata fuerit iniuria senatori, confestim loquax temeritas legum seueritate plectatur. Si verò senator, " ciuilitatis immemor, quenquam ingenuum nefaria fecerit cæde vexari, protinus relatione transmissa perennitatis nostræ mulctam * perculsus excipiat. Meminerint enim cuncti, sic Spectaculorum studia partesque diuidere, vt in patria debeant esse concordes: nec ad hoc voluptatum sibi exhiberi certamina, vt ex inde hostilis ira ferueseat. Verum, ne " posthac vlla possit iterum * furiosa contentio prouenire, Helladius de medio, voluptatem populis præstaturus, introeat: habiturus æqualitatem menstrui cum cæteris. † 2 Prasini pantomimus. Illud etiam, quod crebras inter eos seditiones exagitat, præsenti iussione " definimus, vt amatores Helladij quem de medio saltare præcepimus, sine vtriusque partis studio, spectandi eis vbi † delegerint, libera sit facultas. Si verò eorum lubrica voluntas in vnius coloris fauorem migrauerit, studia sua populus tam in Circo, " quem Theatro habeat pro parte quam diligit: vt is qui præsumpserit † vetita, ipse iudicetur quæsisse discordiam.

[Marginal notes: [ Prohibentur seditiones spectaculorum. ] * tua. † qua " libertatis. * mansuetudinem. " V. ciuitatis. For. * percussus V. perennitatis. Pam. & or. " post * veneno. † Partium. Partium studia. " diffinimus. † elegerint. " quàm † veritam ipsi. For.]

## NOTÆ VARIORVM.

¶ 1 *Agapito.*] eidem rescripta est formula sexta huius lib. Præcipuè autem Theodericus seditiones in ludis excitari solitas compesci à Præfecto vrb. voluit. eodem spectat epist. 44. huius lib. For.

¶ 2 *Prasini pantomimus.*] sic legendum (non *partium*, vt in excusis) ex epist. seq. & supra epist. 20. For.

---

### Agapito v. i. præf. vrb. Theod. Rex. XXXII.

*Super eodem. Quod prouideatur electa de solis stipendijs.*

Nescit serenitatis nostræ semel prolatum titubare iudicium: nec quod prouida dispositione constituit, cuiusquam * occasionis surreptione mutauit. Dudum siquidem ad Albinum atque † Albienum patritios viros præcepta nos dedisse retinemus, vt pantomimum Prasini partis " colligerent, qui præstantius Spectaculis conueniret. Quod

[Marginal notes: * occasione. † Albieni. For. Prasini. " eligerent. For.]

nobis factum sua relatione referarunt. Et ideo nunc præsenti auctoritate decernimus, vt quem à supra memoratis magnificis viris electum esse constiterit, ei solitum menstruum partis Prasini sine imminutione tribuatis: vt quod nostra prouisio, † confusionis tollendæ causa, constituit, non fiat seditionis occasio, sed quietis.

† compulsionis for.

Fausto præposito Theodericus Rex. XXXIIII.

*Quod frumentum ad partes exteras non portetur, nisi prius prouincia propria fuerit copiosè prouisum.*

*Ne frumentum exportetur.*

COpia frumentorum prouinciæ debet primum prodesse, cui nascitur: quia iustius est, vt incolis propria fœcunditas, seruiat, quam peregrinis commerciis studiosæ † cupiditatis exhauriat. Alienis siquidem partibus † debet impendi, quod superest: & tunc de exteris cogitandum, cum se ratio propriæ necessitatis expleuerit. Atque ideo illustris magnificentia tua per loca singula, qui curam videntur habere litorum, faciat commoneri, vt non ante quispiam peregrinas naues frumentis oneret, ad aliena litora transituras, quam expensæ publicæ ad optatam possint copiam peruenire.

† cupiditates
† debet illud

## NOTÆ VARIORVM.

¶ * 1 *Copia.* ] Argumentum est vt prius inuehantur publica frumenta, quàm alienis vendantur. FOR.

---

¶ 1 Fausto præp. Theod. Rex. XXXV.

*Eidem quod differantur victualia quæ non fuerunt tempore debito destinata.*

CVm siccitas præsentis anni, quæ localiter certis solet deseruire temporibus, terrenis visceribus nimio calore duratis, abortiuos messium fœtus non tam edidit, quam imperfecta vbertate proiecit: maiori nunc studio quærenda sunt, quæ etiam in abundantia experi consueuerunt. Et ideo frumenta publica, quę de Calabro atque Apulo litoribus per Cancellarium vestrum æstatis tempore consueuerant destinari, nec autumno venisse, modis omnibus permouemur. Cum Solis reflexus australia signa discurrens, naturæ * ordine modificatus † tumultuosas procellas aëris permistione † resuscitat: quod ab ipsis quoque mensibus datur intelligi, quando ex numero [a] imbrium futurorum competenter nomina susceperunt. Quæ ergo talis mora, vt in tantis tranquillitatibus velocia nec dum * fuerint destinata nauigia? cum stellarum non mergentium lucidum sydus tendi carbasa festinanter inuitet, & aëris sereni † fides properantium nequeat vota terrere. Aut fortè incumbente Austro, remigiisque iuuātibus meatus nauium.

[Aduehãtur Romã frumenta publica.]
* ordinem modificat.
† tumultuositas
† suscitat.
*Nominaliũ postremorũ mensium ab imbre.*
* fuerunt
† fide

*, Echeneis morsus inter vndas liquidas alligauit. Aut Indici maris conchæ simili potentia labiis suis nauium dorsa fixerunt. « Quatum quictus factus plus dicitur retinere, quam exagitata † posſint elementa*compellere. Stat pigra ratis tumentibus † alata velis, & cursum non habet cui ventus arridet: sine anchoris figitur, sine rudentibus alligatur: & tam parua animalia plus resistunt, quam tot auxilia prosperitatis impellunt. Ita cum subiecta vnda præcipitet cursum, supra maris tergum nauigium stare constat « infixum: miróque modo natantia inconcusſè retinentur, dum innumeris motibus vnda rapiatur. Sed vt dicamus aliam piscis naturam, forte nautæ prædictarum nauium Torpedinis tactu segniſsimè torpuerunt: « à qua tantum infigentium dextræ prægrauantur, vt per hastam qua fuerit vulnerata, ita manum percutientis inficiat, quatenus viuæ substantiæ pars sine sensu aliquo immobilis obstupescat. Credo talia incurrerunt, qui se mouere non possunt. Sed † Echeneis illis impedimentosa venalitas est: concharum morsus, insatiata cupiditas: torpedo, fraudulenta simulatio. Ipsi enim studio « prauo faciunt moras, vt occasiones incurrere videantur aduersas. Quod magnitudo tua, cui specialiter conuenit cogitare de talibus, celerrima faciat emendatione reco: rigi: ne inopia non tam à sterilitate temporis, quàm à negligentia matre nata esse videatur.

* Echimaiis [Echeneis seu remora] « Quare inquietus. † possunt * cōplere † elata « infixam [Torpedo] « aqua † Echinaiis « prauo [Inopia non à sterilitate, sed mora.]

## NOTÆ VARIORVM.

§ 1 *Fausto Præp.*] v. *Terriolo viro Senatori Gothor. Th. r.* Eius. ferè cum superiore sententiæ. Iubet Theodericus frumenta publica de Calabria Apulo litoribus cura Præfecti Præt. aduehi. FOR.

§ 2 *Imbrium nomina.*] vt September. quasi septimus imber, October. Nouember. ex Varrone, cui ab imbribus menses istos dictos placet. FOR.

§ 3 *Echeneis morsus.*] v. *Echinais morsus.* Echineis, Remora scilicet ἀπὸ τοῦ ἔχειν τὴν ναῦν. à sistendis nauibus. FOR.

### ¶ Theoriolo v. s. Theod. Rex. XXXVI.

*De remuneratione filij pro seruitio patris sui.*

VTilitas personarum bonarum debet succesſione renouari: ne defectu seruientium patiatur aliquod res suspensa dispendium. Et ideo locum te iubemus quondam Benedicti in * Pedonensi ciuitate ex nostra auctoritate suscipere: vt omnia vigilanti ordinatione procurans, nostræ gratiæ mereatis augmenta. Debes enim aduertere, quam vicisſitudinem reddere studeamus viuis, qui mortuorum fidem non possumus obliuisci. Illud etiam pietatis nostræ consuetudine * commonemur, vt quoniam deuotorum nobis memoria probata non defecit, antefati Benedicti quondam filios, qui syncera nobis cognoscitur deuotione

[Suffectus in locum demortui.] * Pedonense [Commendat filios mortui officialis] * commonemus,

paruisse, ciuili facias tuitione vallari: quatenus defensionis præsentis commodo subleuati & † securitatem sibi gaudeant paterna seruitia contulisse. Prosit ergo generi, quod potuit vnius deuotione præstari. Quia * maiora nos decet tribuere, quam videamur a seruientibus accepisse. † Hæc æqualitas æquitas non est: sed pars nostra iustissimè pensat, cum reddendo plus fuerit onerata.

† pro securitate
* maiora decet
† Hic

### § 1 Crispiano Theodoricus Rex. XXXVII.

*Quod remittatur pœna vxoricidæ, & restituantur ei ablata.*

QVamuis homicidij facinus primus detestetur auditus, & cruentam manum oculi refugiant iudicantum: quia procliuior ad misericordiam via bonis mentibus semper patet: tamen iustitiæ consideratione liberandum est, qua cuique fiat iniuria, nefarium scelus, quod * noua infelicitate fortunæ commissum est: tunc fiat detestatio cunctorum, † si se seruet innoxium. Quis enim ferat hominem ad leges trahere, qui matrimonij nisus est iura violare? Feris insitum est, copulam † suam extrema concertatione defendere. Dum omnibus est animantibus inimicum, quod naturali lege damnatur. Videmus tauros, fœminas suas cornuali concertatione defendere: arietes pro suis ouibus capitaliter " insæuire: equos adiunctas sibi fœminas colaphis ac morsibus † vendicare. Ita pro copulatis sibi animas ponunt, qui verecundia non mouentur. Homo autem quemadmodum patiatur adulterium inultum relinquere quod ad æternum suum dedecus cognoscitur * commisisse? Et ideo si oblatæ † petitionis minimè * veritate fraudaris, & genialis thori † maculam deprehensi adulterii sanguine diluisti, " nec sub prætextu cruentæ mentis, sed † causa pudoris intendis: ab exilio quod tibi constat inflictum, te præcipimus alienum. Quoniam pro amore pudicitiæ porrigere ferrum maritis, non est leges calcare, sed condere. Ita tamen, vt legitimus extiterit accusator, * de facti tui qualitate te noueris audiendum: vt si innoxios peremisti, crimen publica districtione recenseatur. Si malè * initos complexus adulterorum morte diuisisti, æstimetur potius vindicta, quam culpa. Si quis autem tibi calumniantium damna generauit, & " Agnello, vt asseris, fideiussori tuo à vicario vel eius officio * exortam constiterit fuisse pecuniam, nostra iussione † conuentus, secundùm leges ablata restituat. Nolumus enim ea in cuiusquam prædam cadere, quos nostra visa est sententia " liberare. Pari modo contra inciuilium impetus " Candacis tibi tuitionem sub æquali defensione præstamus: vt nec legibus te subtrahat, nec iterum contra iura publica laborare permittat.

[Homicidium.]
* nouo infelicitatis euentu.
† seruetur
† copulam suam concertatione
" V. insæuire. For.
† vindicare
† Adulterum occidenti marito parcitur.]
* omisisse
† petitiones
* sit veritatis fraudabilis. For
† macula
" V. ne sub prætextu For.
† causam
* defecti
* vel iunctos V. vinctos. al. male iunctos For.
" V. non Angelo. For.
* Ponè exortam
† conictus
† laborare
" Candidis

## NOTÆ VARIORVM.

§ 1 *Crispiano.* ] alij habent, *Coioni viro Senatori Th. r.* al, *Cypriano.* Liberat

rat autem pœna exilij eum, qui suæ vxoris adulterum occidit. Confer cum *l. Marito. D ad l. Iul. de adult.* For.

¶ 2 *Agrollo*] De quo supra in epist. 15. hoc libro. Bros.

¶ †[a] Bajoni v. s. Theodoricus Rex. XXXVIII.

† Fausto viro illustri atque patritio.

*Quod restituantur bona quæ sub prætextu tutelæ Hilarij nepotis sui detinentur.*

NOn est beneficium, quod præstatur inuitis: nec cuiquam videtur vtile, quod aduersa voluntate conceditur. Vnde spectabilitas tua*[b] Hilarij " adolescentis nepotis tui cognoscat, nos querelis grauibus expetitos: quod res patris ejus, non meliorandi causa, sed deteriorandi voto detineas. Quapropter quicquid ex jure memorato te retentare cognoscis, sine aliqua dilatione restitue: vt res parentum propria voluntate disponat. Quia & nobis congrua videtur esse persona, " qui assumpta domini " libertate proficiat. Pullos suos audaces Aquilæ tam diu procurato cibo nutriunt, donec paulatim à molli pluma recedentes, adulta ætate pennescát: quibus vt constiterit firmus volatus, nouellos vngues in prædam " teneram consuescunt: nec indigent alieno labore viuere, quos potest captio propria satiare. Sic juuenes nostri, qui ad exercitum probantur idonei, indignum est vt ad vitam suam disponendam dicantur infirmi: & putentur domum suam non regere, qui creduntur bella posse tractare. Gothis ætatem legitimam virtus facit. Et qui valet " hostem confodere, ab omni se jam debet vitio vindicare.

* Vicili † Hylaeor.

" quæ " liberta. [Aquilæ pulli] † tenera (Virtus utem suplet.) " hostes

## NOTÆ VARIORVM.

¶ a *Coioni.* vet. *Coroni.* Concedit Hilario liberam rerum suarum administrationem, & eam ab intruso curatore restitui ei jubet. For.

¶ b *Hilarij*] v. *Viliarij.* al. *Viriliani.*

---

¶ * Festo viro illustri patritio Theod. Rex. XXXIX.

* Fausto, al. Fasto. For.

*Vt non concedatur discedendi licentia iis, qui ad studium sunt destinati, sed potius proficiant in scholasticis disciplinis.*

RAtionabiles petitiones supplicum libenter amplectimur, qui etiam non rogari justa cogitamus. Quid est enim dignius, quod die noctúque assidua deliberatione voluamus, nisi vt Rempublicam nostram sicut arma protegunt, æquitas quoque inuiolata "custodiat? Spectabilis itaque " Filagrius in Syracusana ciuitate consistens, palatij nostri longa obseruatione dilatus, reuerti se ad lares proprios supplicauit: qui studiorum causa fratris filios ad Romanam exhibuit ciuitatem. " Quos illustris magnifi-

" V. custodiatur. For. " Flagri For. " Q

centia tua, ex nostra continens * jussione, in * supradicta Vrbe constituat, nec illis liceat ante * discedere, nisi hoc secunda decernamus iterum jussione. Ita enim & illis ingenij * prouectus acquiritur, & nostræ vtilitatis ratio custoditur. Non ergo sibi impositum putet, quod debuit esse votiuum. ³ Nulli * sit ingrata Roma, quæ dici non potest aliena. Illa eloquentiæ fœcunda mater: illa virtutum omnium latissimum templum. Sentiatur planè, quod clarum est. Non enim sine * gratia creditur, cui habitatio tanta præstatur, quibus mora potest esse proficua: dum interdum expedit patriam negligere, vt sapientiam quis possit acquirere. Vlysses * Ithacus nisi hoc fecisset, in * laboribus propriis forsitan latuisset. Cujus sapientiam hinc maximè Homeri nobile carmen asseruit, * qui multas ciuitates & populos circuiuit. Dum illi prudentiores semper habiti, qui multorum hominum conuersationibus probantur eruditi. Natura siquidem humana sicut duris laboribus instituitur, ita per otia torpentia fatuatur.

* supradicta
* descendere
* leg. profectus
* sit
[Roma, eloquentiæ potens]
* inuidiæ vos...
* iratus al. itaque
* latibus
[Vlyssis prudentia vnde quæsita]
* quod

## NOTÆ VARIORVM

§ 1. *Festo*] Petit studiorum causa retineri filios Filagrii. FOR.

§ 2. *Iussione*] lib. 1. seq. epist. 11. iterata jussione: quæ maioris momenti est. Iustiniani. *Nouell.* 17. εἰ μὲν τι πράξεις ἐξ αὐτῶν πρὶν ἂν εἰς ἡμᾶς μηνύσεις, δευτέραν ὑπὲρ τούτων ἐπιστολὴν ἡμετέραν προσλάβοις & *Nou.* 134. ὥστε δευτέραν ἡμῶν περὶ τούτου γίνεσθαι κέλευσιν. Iterata enim eadem de re postulatio, & concessio obreptionis & erroris suspicionem amouet. secundarium præceptum prioris liberalitatis, & iteratam supplicationem vocat *l. 2. l. 3. de incorporatione C. Theod. lib. 10 tit. 9.* FOR.

§ 3. *Nulli sit ingrata Roma, quæ dici non potest aliena*] Roma communis patria esse definitur *in l. 33. D. ad munic. & l. 4. D. de excus. tut.* inde venustè Sidonius Apollinaris ait *in ea totius orbis ciuitate vnita solos barbaros ac seruos peregrinari.* Annæus Seneca. *ab hac ciuitate discede*, ait, *quæ veluti communis patria dici potest: omnes vrbes circumij nulla est vbi magnam partem peregrinæ multitudinis non inuenias*, apud Dionem *Mecenas Cæsarem hortatur, vt omnibus sociis ciuitatem Romanam donet, quo hujus participes facti fideliores redderentur, vtque Romam incolentes eam solam verè vrbem, suas autem patrias agros & pagos esse arbitrarentur.* Cum igitur communis patria Roma sit, non est obscura ratio cur Vlpianus scribat *in leg. 7. D. de interd. & releg.* constitutum fuisse, eum, cui patria interdictum erat etiam vrbe abstinere debuisse, cujus quidem constitutionis, author fuit Claudius, vt testatur Suetonius in ejus vita Cicero *contra Rullum.* Roma communis patria omnium nostrûm: fuit olim Roma communis patria Romanorum & Italorum ex lege Iulia, hodie est omnium qui ditioni Romanæ subjecti sunt. Relegatus non potest Romæ morari, quia omnium est patria, vt ait Callistratus *in l. relegatus. D. de interd. & releg.* Nouell. 78. vide Cujac. *ad l. vnic. Cod. de decur.* Alciat. *lib. 2. dispunct. cap. 21.* Brisson. *lib. 3. select. cap. 6.* Dec. *ad cap. monuimus. numero 16. extrà de appell.* Felin. *ad cap. fin. colum. penult. numer. 26. de foro compet.* Rom.

*sing.*

*sing.*146. Consule quæ notaui *ad epist.*2.*lib.*11.*infra.* Bros.

* ¶ a Asſio † v. 1. Comiti Theodericus Rex. XL.

* Agapito
" viro illuſtri

*Milites parati eſſe debent ad arma, vt quum tempus exegerit expeditiores inueniantur.*

ORdinatio noſtra non debet per moram impediri: ne quod ſalubriter conſtat eſſe diſpoſitum, per tarditatis vitium incurrat obſtaculum. Et ideò antè diſtribuenda ſunt arma, quàm poſſit flagitare neceſsitas: vt " cùm ea tempus exegerit, paratiores ad imperata ſufficiant. Ars enim bellandi, ſi non præluditur, cùm neceſſaria fuerit, non habetur. Proinde illuſtris ſublimitas tua Salonitanis militibus vt cuiq; ſe expediendi facultas obtulerit pro noſtra juſsione arma neceſſaria procurabit: quia fida Reip. ſalus eſt defenſor armatus. Diſcat miles in otio, quòd proficere poſſit in bello. b Animos ſubitò ad arma non erigunt, niſi qui ſe ad ipſa idoneos, præmiſſa exercitatione, confidunt. Geſtiunt vituli certamina, quæ impleant ætate robuſta. Catuli in nouellis venationibus ludunt. Focos ipſos comprehendere virgultis teneris inchoamus: cęterùm ſi robora primis ſcintillis adhibeas, igniculum opprimis, quem fouere contendis. Sic animi hominum, niſi priùs leniter fuerint imbuti, ad hoc quod tendis, idonei nequeunt reperiri. Primordia cuncta pauida ſunt: & aliter timiditas non tollitur, niſi cùm rebus neceſſarijs nouitas abrogatur.

"cùm tempus
[ Exercitatio, rerum magiſtra]
(Adſueſcendum labori à teneris)

*NOTÆ VARIORVM.*

¶ a *Aſſio*] al. *Aſſumio.* al. legitur. *Agapito V. I. Pontifici.* Mandat Comiti rei militaris, vt Salonitanis militibus arma neceſſaria procurentur.

¶ b *Animos ſubitò ad arma non erigunt, niſi qui ſe ad ipſa idoneos, præmiſſa exercitatione confidunt.*]

Eandem ſententiam attigiſſe video Vegetium lib. 1. de re militari cap. 1. his verbis *Nemo facere metuit, quod ſe bene didiciſſe confidit.* Bros.

---

¶ Agapeto v. 1. præf. vrb. Theod. Rex. XLI.

*Quòd recipiatur aliquis in Senatorem.*

PRæcipua " veſtri ordinis cura, cautiora nos facit proferre judicia: & " admittendum reuerendo cœtui, examinare cogit " ſolicitiùs honor Senatus: quem non ſolùm volumus numero augeri ciuium: ſed ornari maximè luce meritorum. " Recipiat alius ordo fortè mediocres, a Senatus reſpuit eximiè non probatos. Quapropter vnde meliùs nobilitari collegam quærimus, quàm de b vena nobilium, qui ſe promittat

" noſtri
" admittendos vos.
" ſolicitius
" Reſpuit
Forte

abhorrere moribus, quam refugit sanguine vtilitatem? Atque ideò illustris magnificentia tua Fausto adulto, filio illustris Fausti, decernat attribui, quæ circa Referendos curiæ priscus ordo * designauit. Hæc enim præcipientes nil imminuimus sacro ordini de solita auctoritate judicij: quando gloria major est dignitatis, spectare sententiam procerum, post regale judicium. * Ornatus ipsorum est, si * quæ solent illi deligere, nos jubemus: & si quod ab illis quotidie petitur, nos magno opere postulemus.

* ditauit Fon.

## NOTÆ VARIORVM.

¶ a *Senatus respuit eximiè non probata*] Vide epist. 13. supra hoc libro & quæ ibi dixi. Bros.

¶ b *Vena nobilium*] Hæc vox sæpius reperitur in authoribus, legimus enim vigere fraternam venam, & virorum bonorum fœcundam venam esse. Sic Macrobius venam Latinæ linguæ nuncupat, & Cicero venam Reipublicæ. Spartianus venam paternæ disciplinæ. Ennodius vena linguarum, ita etiam venæ aquarum dicuntur à Sempronio in *l. si in meo. 21. ff. de aqua & aqua pluu. arc.* Alber. de Ros. in *l. forma. §. salina. C. de censib.* Cæpola in *l. inter publica. §. publica. de verb. signific.* Paul. Castr. *consil. 5.* Venæ Putei ab Vlpiano in *l. fluminum. 24. §. etiam videamus, 12. D. de dam. infect.* metallorum lapidicinarum & saxorum, in *l. si vsusfructus, 13. §. inde quæsitum, 5. D. de vsufr. l. iuncti. 3. C. de metallariis.* Sic vena lapidea vel ferrea. Bart. in *l. venditor, §. si constat. D. comm. prædior.* Venæ quoque de arboribus dicuntur, vt testatur Plin. *lib. 26. cap. 38. in quarumdam arborum carnibus pulpæ veneque sunt.* dicimus etiam venas auri & argenti, vt ex Cicerone *lib. 2. de Nat. Deor.* liquet. *Nos æris, argenti, auri venas penitus abditas inuenimus.* Bros.

---

¶ Archemidoro v. i. Patritio Theodoricus Rex. XLII.

*Ad quendam sublimem de promotione emeriti ad præfecturam vrbanam.*

† Remuneratio meritorum, justum dominantis prodit imperium, apud quem perire nescit, quod quempiam laborasse contigerit. Nam si inopinata tribuimus, * quemadmodum negare possumus, quod debemus? In tutum apud nos omnis reponit deuotio, quod meretur: & duplicem fructum metit, qui nobis se in aliquo paruisse cognoscit. Olim quidem quod esset dignitate pretiosius, à nobis habere meruisti, vt regio lateri dignus adhæreres. Differri te pertulit noster affectus: apud amantem prouectus tui, causam tardius impetrasti: vt post sacræ amicitiæ genium ad honores ornatior peruenires. Cũcta siquidem, vnde famã capiat humanitas, in te * geminata federũt, patria, genus, instituta præclara. Quorum si vnum nobilitatem complet, in te collecta plus facient, qui non minùs genitalis

† denumeratio. Fon. [ Collata vrbis præfectura ] * quodammodo denegatè

* longe-  ... Fon.

nitalis soli fortuna resplendens, quàm gloria stemmatis & virtutis ornaris. Hinc est, quòd nunc te per indictionem feliciter tertiam ad præfecturæ vrbanæ culmen erigimus, [a] tribuentes tibi in ea ciuitate fasces, vbi perpetui sunt honores. Quod nos, qui munera nostra verecundiùs æstimamus, certè fatebimur, multum te meruisse de nostro judicio, vt illi cœtui præsidere possis, [a] quàm reuerendum humano generi esse cognoscis. Nunquid hoc est, palatia regere, & domos proprias ordinare? Plerunque honor ex commendatis acquiritur: nec tale est, cellam vinariam tuendam suscipere, quale pretiosa diademata custodire. Illa, quæ [a] potiora credimus, ad conseruandum melioribus damus: & in quibus sustinere damna non patimur fidelioribus profectò mentibus applicamus. Roma si habet parem, æstima nos & alijs similia credidisse: si verò singulare bonum est, judicem te præcipuè rei facimus, quam augere semper optamus.

[a] quem

[a] potentiora sunt.

## NOTÆ VARIORVM.

¶ [a] *Tribuentes tibi in ea ciuitate fasces.*] Olim non nisi magistratus populi Romani, aut qui cum Imperio in prouincijs fascibus vsi, quod ab Augusto originem sumpsit, cujus honori Senatus decreuit anno vrbis 735. vti consulari potestate semper esset, fascibus duodecim vteretur, eumque morem tenuerunt principes, ita tamen vt laurum fascibus non adderent nisi in victoria. Postea per adulationem irrupit vt omnium principum fasces & semper laureati essent, eàque nota maximè distinctus à vulgo princeps. Talis autem erat fascium figura. Detractis ex betula arbore virgis ita includebatur securis, vt acies ferri in summitate emineret, reliqua pars circumducto loco tegeretur: quod eo consilio à majoribus excogitatum fuit, vt testatur Plutarchus *in Problematibus*, vt ostenderent magistratuum iram in sumendo supplicio non debere esse præcipitem, eósque fasces habere, sed tamen ligatos, quique sine justa causa non debeant dissolui. Ponuntur aliquando fasces pro ipsis magistratibus. Virgil. *lib. 2. Georg.* Liu. *lib. 2.* Plin. *lib. 7. cap. 30.*

---

### ¶ Senatui vrbis Romæ Theodorus Rex. XLIII.

*Super eodem, & de laude ipsius promoti.*

Scitis, P. C. nostrum esse gremium culmina dignitatum. Scitis vobis proficere, quod nobis contigerit in fascium honore præstare. Quod enim ab vno quoque suscipitur, Senatus est qui meretur. Quid enim de vobis æstimemus, agnoscitis: quando viris [a] longo labore compertis, hoc certè in præmium damus, vt vestri corporis mereantur esse participes. Hic est enim vir, qui genitalis soli relicta dulcedine, nobis maluit inhærere. Et licèt esset clarus in patria, nostram tamen elegit subire fortunam, superans gratiæ magnitudine [a] vim Naturæ, qui principe [a] Zenone, non

commendatur candidatus.]

[a] v. longo tempore sor.

[a] iura naturæ, for.

tam beneuolo, quàm affine, gaudebat. Et quid in illa Republica gra[tia] non potuit obtinere parentis, quæ sic facillimè fauet extraneis? Sed h[æc] omnia nimius despexit affectus. Vt nos ipsi, pro quibus hæc fecisse cog[no]scitur, meritò stupere videamur, in vnius gratia tot desiderabilia * fu[i]sse contempta. Qui super hanc eximiam fidé solatia nobis suæ confabulat[io]nis adjecit: vt asperas nonnunquam Reip. curas, quas emergentium rerum necessitate * suscipimus, sermonis suauitate deliniret. Blandus alloquio, supplicantium fidelis patronus, accusare nesciens, commendare præsumens. Qui tanta se animi puritate clarificauit, vt cum apud nos mereretur aulicas dignitates, Spectaculorum ordinatione lætissimam sibi militiam vendicaret: quatenus sub specie voluptatis * liberè videretur velle seruire. A laboribus quidem temperans, sed in nulla se nobis parte dissocians. Regalem quinetiam mensam conuiua ᵇ geniatus amauit, ibi se nobis studens jungere, vbi certum est nos posse gaudere. Sed quid vltrà de ejus moribus est dicendum, cui † ad perfectam probationem sufficit, quod amorem nostrum jugiter habere promeruit? Non est majus meritum, quàm gratiam inuenisse regnantium. Nam quibus fas est. † de cunctis optimos quærere, videntur semper meritos elegisse. Atque adeò labores ejus remunerationem pensantes, Arthemidoro illustri viro Vrbanæ Præfecturæ fasces indulsimus. Huic † ergo P.C. tot ac talibus meritis prælucenti, ᶜ fauete linguis, fauete * collegijs. Erit vestræ quoque beneuolentiæ laus, vt cum dignis caritatem impenditis, ad exemplum cæteros incitetis.

* V. Fuisse contenta. FOR.
* suscepimus
* libenter FOR.
* geminatus ornauit FOR.
* præfatam
* multis
* igitur
* colloquiis

## NOTÆ VARIORVM.

¶ a *Scitis*] Hæc formula deest in vno vetere, nec absurdè, cum sequens formula idem habeat argumentum, nempe Candidati commendationem. Mandat enim Senatui se Arthemidorum præfecisse vrbi Romæ. FOR.

¶ b *Conuiuia geniatus amaui*] Quidam Codices habent, *Conuiua geminatus ornauit*. BROS.

¶ c *Fauete linguis, fauete collegiis*] Melius *colloquiis*. ita Cicero 1. *de Diuinat. vt fauerent linguis imperabatur*. Ouid. 15. *Metamorphos.* Tibullus. Virgilius. 5. *Æneid*. BROS.

† ¶ Senatui vrbis Rom. Theodericus Rex. XLIV.

*Senatui eidem de auctoritate concessa promoto, super conseruatione iustitia exercenda contra seditiosos, & à disciplina publica deuiantes.*

† Meliùs fortè, Populo.

CHaritatem † vestram præcipuam nos habere, ex ipsa cura potestis [a]gnoscere: pro quibus ita videmur esse soliciti, vt nihil admonitio-

† vestri

nitionis patiamur omitti. Cautela siquidem prodit affectum: & quæ studiosiùs diligimus, majori gratia custodimus. Hinc est, quod viro illustri Artemidoro, diu nostris obsequiis erudito, Præfecturæ Vrbanæ dedimus fasces regendos. Vt quia quorundam illicitis seditionibus ciuilitas turbabatur, haberent innoxij purissimum testem, & errantes justissimum testem paterentur vltorem. Quod nos, qui delectamur insontibus, in cunctorum notitiam duximus * perferendum, ne quis inopinata districtione solutè præsumat excedere. Quocirca talia nos præfato viro delegasse noueritis, vt si quispiam inciuilis extiterit, districtionem illicò nostræ jussionis incurrat. Et quanquam Præfecturæ vrbanæ hanc potestatem dederint leges, nos tamen specialiter delegauimus: vt confidentiùs fieret, quod duplex permisisset auctoritas. Audebit ergo seditiosos: & à disciplina publica deuiantes, nostra auctoritate * percellere. Quiescat concertantium feruor animorum. Bona pacis, quæ Deo propitio, nostro labore meruistis, cur seditionibus fœdantur illicitis? Nunquam majori damno periclitati sunt mores, quàm cùm grauitas Romana culpatur. Reparet itaque honesta ciuitas moderationem suam. Pudor est degenerasse à prioribus: eo præsertim tempore, cùm talem Principem cognoscitis vos habere, qui præmia benemeritis, vltionem * tribuat inquietis.

† haberent & innoxij * proferendum. [Vrbana præfect.] * procellere * tribuit

## NOTÆ VARIORVM.

¶ 1. *Caritatem*] Idem ferè cùm superiore argumentum. Nunciat Theodericus se fecisse Arthemidorum vrbi præfectum: eique in seditiosos cognitionem dedisse. sic sup. formula 32. *l 1. ff de off. praef. vrb.* FOR.

¶ Boëtio viro illustri Patritio Theodoricus Rex. XLV.

*Quid mittat horologia, super quibus & aliis diuersis artibus multipliciter commendaturus.*

SPernenda non sunt, quæ à vicinis Regibus præsumptionis gratia postulantur: dum plerumque res paruæ plus præualent præstare, quàm magnæ possunt obtinere diuitiæ. Frequenter enim quòd arma explere nequeunt, *oblectamina suauitatis disponunt. Sit ergo pro Repub. & cum ludere videmur. Nam ideò voluptuosa quærimus, vt per ipsa, seria compleamus. Burgundiorum itaque dominus à nobis magno opere postulauit, vt horologium, quod aquis sub modulo fluentibus temperatur, & quod Solis immensi comprehensa illuminatione distinguitur, cum magistris rerum, ei transmittere deberemus. Quatenus impetratis delectationibus perfruendo, quod nobis est quotidianum, illis videatur esse miraculum. Meritò siquidem respicere cupiunt, quod Legatorum suorum relationibus obtupescunt. Hoc te, multa eruditione saginatum, ita nosce didicimus, vt artes quas exercent, vulgari-

* oblectamenta ( Donanda missa horologia.)

ter neſcientes, in ipſo diſciplinarum fonte potaueris. Sic † enim Athenienſium ſcholas longè poſitus introiſti, ſic † palliatorum choris miſcuiſti togam, vt Græcorum dogmata doctrinam feceris eſſe Romanam. Didiciſti enim, qua profunditate cum ſuis partibus Speculatiua cogitetur: qua ratione Actiua cum ſua diuiſione diſcatur: deducens ad Romuleos ſenatores, quicquid " Cecropidæ Mundo fecerant ſingulare. Tranſlationibus enim tuis Pythagoras muſicus, Ptolomæus " aſtronomus, leguntur Itali. Nicomachus arithmeticus, geometricus, Euclides audiuntur " Auſoniis. Plato theologus, Ariſtoteles logicus, Quirinali voce diſceptant. Mechanicum etiam Archimedem Latialem Siculis " reddidiſti. Et quaſcunque diſciplinas vel artes " fœcunda Græcia per ſingulos viros edidit, " te vno auctore, patrio ſermone Roma ſuſcepit. Quos tanta verborum luculentia reddidiſti claros, tanta linguæ proprietate conſpicuos, vt potuiſſent & illi opus tuum " præferre, ſi vtrumque didiciſſent. Tu artem prædictam, ex diſciplinis nobilibus natam, per quadrifarias " Matheſis januas introiſti. Tu illam in Naturæ " penetralibus " conſidentem, auctorum libris inuitantibus cordis lumine cognouiſti: cui ardua noſſe vſus miracula, monſtrare propoſitum eſt: molitur oſtendere, quòd obſtupeſcant homines eueniſſe. Miróque modo " naturis conuerſis facti detrahit fidem, cùm oſtentet ex oculis viſionem. Facit aquas, " ex imo ſurgentes, præcipites cadere: ignem ponderibus currere: organa extraneis vocibus inſonare: & peregrinis flatibus calamos complet, vt " muſica poſſint arte cantare. Videmus per eam defenſiones jam nutantium ciuitatum, ſubitò tali firmitate conſurgere: vt machinamentorũ auxiliis ſuperior reddatur, qui deſperatus viribus inuenitur. Madentes fabricæ in aqua marina ſiccatur: dura cùm fuerint, ingenioſa diſpoſitione ſoluuntur: metalla mugiunt. " Diomedis in ære grues " buccinant: æneus anguis inſibilat: aues ſimulatè " fritiniunt: & quæ propriam vocem neſciunt, " ab ære dulcedinem probantur emittere cantilenæ. Parua de illa referimus, cui cœlum imitari fas eſt. Hæc enim " fecit ſecundum Solem in Archimedis Sphera decurrere: hæc alterum Zodiacum " circulum humano conſilio fabricauit. Hæc lunam defectu ſuo reparabilem artis illuminatione monſtrauit: paruámque machinam, grauidam Mundo, Cœlum geſtabile, compendium rerum, ſpeculum Naturæ, ad ſpeciem ætheris " incomprehenſibili mobilitate † volutauit. Sic aſtra quorum licet curſum ſciamus, fallentibus tamen oculis, prodire non cernemus. Stans quidam in illis tranſitus eſt: & quæ velociter currere vera ratione cognoſcis, ſe mouere non reſpicis. Quale eſt hoc homini etiam facere, quod vel intellexiſſe poteſt eſſe mirabile? Quare cùm vos * ornet talium rerum prædicanda notitia, horologia nobis, publicis expenſis, ſine veſtro diſpendio, deſtinate. Primùm ſit, vbi ſtilus diei † judex per vmbram exiguam horas conſueuit oſtendere. Radius itaque immobilis & paruus, peragens quod tam miranda † magnitudo Solis diſcurrit, & fugam Solis æquiparat, quod motum ſemper ignorat. Inuiderent talibus, ſi aſtra ſentirent, & meatum ſuum fortaſsè deflecterent, ne tali ludibrio ſubjacerent.

† etiam
† palliatorum
[Boëtij laudes]
" Cecropicæ
" aſtronomicus For.
" Auſonij
" tradidiſti
" v facunda Græcia. For.
" te nunc vno. For.
" præf-rre
" Meteſis
" V. natura penetrabilibus For.
" confidentem
" natis
" vno
" muſica poſſit
" lege ſic. Diomedex in ære graniùs buccinant.
* Diomedes
* ætè
† bucinant For.
† friciniant al. ſtricti, niunt.
* habere
" facit
" Vox circulum abeſt à veterib.
Eclipſi.
* indeprehenſibili For.
* volitauit
" ornat
† index For.
Horologium
† mirandũ magnitudinem,

cerent. Vbi est illud horarum, de lumine " venien[tium], singulare miraculum, si has & vmbra demonstrat? Vbi prædicabilis indefecta * rotatio, si † hoc & metalla peragant, quæ situ perpetuo continentur? O artis inæstimabilis virtus: quæ dum se dicit ludere, Naturæ præualet secreta vulgare. Secundum fit, vbi præter Solis radios hora dignoscitur, noctes in partes diuidens: quod vt nihil deberet astris, * rationem cœli ad aquarum potius fluenta conuertit: quorum motibus ostendit quod " cœlum voluitur: & audaci præsumptione concepta, ars elementis confert, quod originis conditio denegauit, vniuersæ disciplinæ cunctus prudentium labor naturæ potentiam, vt tantum possint nosse " perquiritur. Mechanisma solum est, quod illam ex contrariis appetit imitari: & si fas est dicere, in quibusdam " etiam nititur velle superare. Hoc enim fecisse dignoscitur Dædalum volare. Hoc ferreum Cupidinem in Dianæ templo sine aliqua " alligatione pendere. Hoc hodie facit muta cantare, insensata viuere, immobilia moueri. " Mechanicus, si fas est dicere, pene socius est Naturę: occulta reserans: manifesta conuertens, miraculis ludens ita pulchre simulans, vt quod compositum non ambigitur, veritas " æstimetur. Hæc, quę studiosius te legisse " comperimus, prędicta nobis horologia, " quantocius transmittere maturabis. Vt te notum in illa parte mundi facias, vbi aliter peruenire non poteras. Agnoscant " per te exteræ gentes, tales nos habere nobiles, quales leguntur auctores. " Quoties non sunt credituri, qui viderint? " quoties hanc " veritatem lusoria somnia putabunt? & quando fuerint à stupore conuersi, non audebunt se æquales nobis dicere, apud quos sapientes talia cogitasse.

" v. Vinientium For. * ratio † hæc, * ratione " v. cœlo voluitur. For. " perquisitior. " etiam illam [Dædalus] " alligatione [Mechanicus.] " Mathematicus. " v. Putetur For. " v. regnoviam For. " quàm totius " parte " Quotiens " quotiens " veritate

## NOTÆ VARIORVM.

§ 1 *Illustri patricio.*] de se ipso in libro 1. prosa de consolatione Philosophiæ. For.

§ 2 *Pythagoras Musicus.*] Conscripsit librum de musica Boëtius, qui exstat: & ex manuscripto, legem Lacedæmoniorum seu psephisma, quo Timotheum musices corruptorem terra Laconica exegerunt, Græco sermone conscriptam propediem in lucem, quando in exaratis à Typographis codicibus desideratam, multumq; totis votis expetitam proferemus. For.

§ 3 *Archimedem Siculis reddidisti.*] Is fuit Syracusanus, de quo Cic. *lib. 5. Tuscul. quæst.* & Vitruuius *lib. 9. cap. 3. de Architectura.* Cuius incredibile nec vnquam intermissum studium Plutarchus commemorat, an seni sit administrand. resp. For.

§ 4 *Quirinali voce disceptant.*] à Boëtio Latinitati donati, in Rom. sermonem translati leguntur. Plutarchus in commentario an seni sit ebeunda resp. Ἀρχιμήδην δὲ τῇ σανίδι προσκείμενον ἀποσπῶντες βίᾳ καὶ ἀποδύοντες ἤλειφον οἱ θεράποντες, ὁ δὲ ἐπὶ τοῦ σώματος ἀληλιμμένου διέγραφε τὰ σχήματα. For.

[Fortè] [Gundibaldo,] sic enim legitur in Chronicis ferè

§ 1 Gundibabo regi Burgundionum Theod. Rex. XLVI.

*Ad Gundibaldum regem Burgundiorum de horologiis transmissis.*

[Missa dono horologia.] Amplectenda sunt munera, quæ probantur omnimodis expetita: quando non est abiectum quòd potest explere desiderium. Nam per quaslibet pretiosas res ad illud tantùm tenditur, vt cupientis animus expleatur. Quapropter salutantes gratia consueta, per harum [2] portitores † illum & illum oblectamenta præsentiæ vestræ horologia cum suis dispositoribus credidimus destinanda: vnum, in quo humana solertia videtur colligi, quod totius cœli noscitur spatia peruagari: aliud, vbi Solis meatus sine Sole cognoscitur, & aquis guttantibus horarum spatia terminantur. Habetote in vestra † patria, quod aliquando vidistis in ciuitate Romana. Dignum est vt bonis nostris vestra gratia perfruatur, quæ nobis etiam [3] affinitate coniungitur. Discat sub vobis Burgundia res subtilissimas inspicere, & antiquorum inuenta laudare: per vos propositum gentile deponit: & dum prudentiam regis sui respicit, iure facta sapientium concupiscit: distinguat spatia diei actibus suis: horarum aptissimè momenta constituat. Ordo vitæ confusus agitur, si talis discretio sub veritate nescitur. Belluarum quippe ritus est, ex ventris esurie † horas sentire, & non habere certum, quod constat humanis vsibus * attributum.

† illis & illis. † prouincia [Laus & vsus horologiorũ.] † horis non ætis sentire * Sic in veter. non vt in excusis contribugrio. For.

## NOTÆ VARIORVM

¶ 1 *Gundibado.*] al. *Gundibaldo:* al. *apud Adonim Viennensem.* Is Gundibaldus paucis post temporibus victus est à Clodoueo Francorum rege, apud Greg. Turonen. *lib.* 2. *cap.* 32. huic Theod. mittit duo horologia, vnum totius motionis cœlestis, alterum horarum 46. For.

¶ 2 *Portitores.*] nuncios. sæpe hoc nomine significat. & lib. 8. epist. 8. lib. 10. epist. 8. *nam ante charta vsum in dolatis ex ligno codicillis epistolarum eloquia scribebantur. Vnde & portitores earum tabellarios vocauerunt*, inquit Isidor. *lib.* 6 *cap.* 8. Etymol. *l.* 7. *C. Th. Si cert. petat.* de chirogr. portitores & baiuli pecuniæ & gerulus litterarum, *l.* 23. *omnes. & l.* 31. *quoniam. C. Theod. de appell. l.* 1. *C. Th. ne quid public. latit.* Portitores alioqui sunt telonarij, qui portum obsidentes, omnia sciscitarentur, vt ex eo vectigal acciperent, Non. Marcel. Donat. *in Terent.* Phormion. For.

¶ 3 *Affinitate.*] Nam Gundibaldus duxerat filiam Theoderici, Grego. Turon. *libro* 3. *cap.* 5. For.

MAGNI

# MAGNI AVRELII
## CASSIODORI
### SENATORIS,

## VARIARVM LIBER II.

Piissimo Anastasio Imperatori Theodericus Rex. I.

*De honore collato in candidatum.*

ADMONET † nos consuetudo solennis dare Fastis nomen, ornatum proprium. Romæ terrenam curiæ claritatem: vt per annorum numerum decurrat gratia dignitatum: & beneficiis principum sacretur memoriç sæculorum. Felix à Consule [1] sumat annus auspicium, portámq; dierum tali nomine dicatus annus, tempus introeat: faueátque reliquæ parti fortuna principis. Quid enim nobis credi posit optatiùs, quàm vt alumnos proprios ad vbera sua Roma recolligat, & in venerando nominis cœtu † senatum annumeret Gallicanũ? Agnoscat Curia transalpini sanguinis decus, quæ non semel coronam suam nobilitatis eius flore vestiuit. Nouit inter reliquos fasces, viros inde sumere consulares: qui longo stemmate ducto per trabeas, lege temporum originarius est honorum. Nam quis bonorum indolem nesciat esse Felicem, qui primis auspiciis [2] hinc prodidit meritũ, quod ad patriam † visus est festinans virtutũ. Bonum [3] iudicium est [4] secuta prosperitas: creuit cum libertate † pronectu: nec passi sumus eum inglorium relinquere, qui ad honorem Reip. meruit peruenire. Dignus planè largitatibus nostris, qui in ipso pueritiæ flore maturis moribus lubricam frenauit ætatem: &, quod rarum continentiæ bonum est, patre priuatus, grauitatis factus est filius. Cupiditatem inimicã sapientiæ subiugauit: vitiorũ blanda contempsit: [5] superbiç vana calcauit. Ita superatis † excessibus ante dare † visus est de moribus consulatum. Nos autem qui bonis redimimur institutis, quos probitas inspecta conciliat, [3] curules infulas præstitimus † candidato: vt virtutum desideria possimus prouocare per munera. Quia non deficit rei studium quæ præmium largius habet. Atque ideò nos qui vtrisque Reipub. bonis indiscreta potestis gratia delectari, iungite fauorem, adunate sententiam. Ambo- rum iudicio dignus est eligi, qui tantis fascibus meretur † augeri.

† admonet | Consul. Gallus Felix. | [1] V. tali enim dicetur annum introeat. vot | † senatu | Trabeæ. | † visus festinare | [2] V. indicium vot. | [3] Vet secura. Fot. | † pronectibus. fot. | Continentia. | [5] superbiæ quoque | † excessib. | † iussus | Curules insula. | † candidatus. | † assumi

*NOTÆ VARIORVM.*

¶ 1 *Felix à Consule.* ] vetus liber: *Felix à Consule consumat.* minùs rectè.

ex epist. lib. 6. anni per coss. numerabantur. FOR.

§ 2. *Sumat annus auspicium.* ]Constat ex hoc loco consulum fuisse inchoare annum & pandere, vt liquet ex *l. 1 Cod. Theod. l. ne quid publ. latit.* Saluiano *lib. 6. de prouidentia*, multisque aliis. Sic nouus annus dicebatur, primus annus imperij alicuius Imperatoris, vt ex Seneca colligere est. *Quid actum sit in cœlo ante diem tertium idus Octobris Asinio Marcello, Acilio Auiola Coss. anno nouo, initio seculi fœlicissimi, volo memoriæ tradere.* Est & nouus annus pars illa anni, quæ nouas fruges nouosque fructus patit. Tibullus.

*Et quodcumque mihi pomum nouus educat annus.*

Sic æstatem noui anni dixisse videtur Gellius, quod æstas nouas fruges afferat. Sæpenumero etiam vsurpatur pro anni initio, vt nouum ver, noua æstas, & æstatis initium. Ouidius.

*Dic age, frigoribus quare nouus incipit annus.* BROS.

§ 3. *Curules infulæ.* ] Infula fascia est in modum diadematis, à quo dependent vittæ ab vtraque parte: quidam infulas sacerdotum filamentum vocabant. Alij scribunt infulas filamenta alba esse, quibus templa ornabantur: & moris fuisse, vt nubentes, priusquam mariti domum ingrederentur, infulis postes ornarent. Hinc factum vt ad omnem dignitatem referatur, quoniam quælibet dignitas habuit insignia sua. Erat & infula corona imperialis. *l. fin. in fine. C. de quad. præscr.* hoc est diadema, quod Valerius vocat nobilem, magis quàm fœlicem pannum multis curis, sollicitudinibus, miseriisque refertum. Sunt etiam infulæ consulares & præfecti prætorio, vt *l. 1. C. de Consul. l. fin. §. C. de decur.* Item infulæ magistri officiorum *l. 1. in fin. C. de primicer.* Item sunt infulæ quædam signa quibus distinguitur liber à seruo. *l. iubemus. C. de præscr. sacr. cub.* Sic bonorum infulæ in *l. 1. C. de temporib. appell.* imperiales infulæ in *l. vlt. C. de quad. præsc.* maioris administrationis infulæ in *l. 1. C. vt omnes iudices.* BROS.

---

## § Felici v. i. cos. ordinario Theod. Rex. II.

*Promouetur quis bene meritus ad dignitatem qui de nobilitatis genere & multiplicibus virtutum donis commendatur.*

*Collatio consulatus ordinarij Felici.*

AMamus nostra beneficia geminare: nec semel præstat largitas collata fastidium: magisque nos prouocant ad frequens præmium, qui initia nostræ gratiæ suscipere meruerunt. Nouis enim iudicium impenditur, fauor autem semel placitis exhibetur. Decorum est námque principis arbitriá * non hærere, quia commendantur priora posterioribus donis; & firmatur omnis dubitata de repetitione sententia. Pridem tibi honorum tribuimus gradum, nunc fastigium concedimus dignitatum, † vt anteriora tibi meritò contulisse videamur, & in sequentibus constantiam tenere nostra benignitas æstimetur. Non enim relinqui

* habere FORN.

† vt &

lingui inglorios patimur,qui generis claritate prędicantur.Currat quinimo honorum gratia per parentes. Sub imperio boni principis omnium fortuna proficiat.Nam quis desperet augmentum,vbi est in amore donum & præstare propositum? Hujus experimenta clementiæ " te retines apretines,cum soli genitalis fortuna " relicta, velut quodam postliminio in antiquam patriam commeasses.Excepit te noster affectus,impleuit beneficiis manus,fecitque esse votum,quod nostrum expetisses imperium Sic enim decebat crescere,qui meliora " visus est elegisse.Mutatur enim fortuna cum dominis: & in " laude regnantis proficit, quod subjectus acquirit. " At tu patrem te huic indulgentiæ præstitisti. Illustri enim honore ditatus,tanta te maturitate tractabas,vt annos leues pateris esse sub pondere:quem non potuit in prima ætate vincere fortissima vis naturæ. Paterna enim substantia locupletatus, quæ semper nouos extollit hæredes,conseruasti diuitias,cum ad eas præter laboris studia peruenisses.Soler enim facile labi, quod sine " difficultate potuit inueniri. Auxisti patrimonium " viuacitatis instantia.Nam quod signum " bonæ dispositionis magis quæratur,vbi testis est consulatus?In tanta facultate meruisti, ad quod vix " euersis patrimoniis peruenitur, " [1] liberalitates publicas enutriuit. Transisti gloriam patris dispositione laudabili: & quod ille assumere non valuit, de ejus " opibus effecisti. Celsos " cursus nisi confidentia magna non appetit: dum generosi est " animi optare, quod summum est.Audentes facit homines fiducia sui:quia se non patitur occulere, " quem " præcipit natura prodire. " Redit per te transalpinæ familiæ consulatus:& arentes laurus " viridi germine renouasti. Sacram Vrbem aspice tuis votis candidatam.Tende igitur ad laudum celsa vestigia: vt priores tuos,quos honore reparas,virtute transcendas. " Sume igitur per indictionem quartam consulatus insignia: dignúmque tantorum desideriis præsenti comproba largitate. Hic profecto locus est,vbi præconium meretur effusio: quando virtutis genus est, propriam substantiam non amare,vbi tantum opinionis acquiritur,quantum facultatibus abrogatur.Respice te supra omnium humeros,atque ora volitare:talémque te præbe,vt dignus genere,dignus Vrbe,dignus nostro judicio,dignus trabeis æstimeris.

*Fastigium dignitatem consulatum.* " *v. me semper* FOR. " derelicta " iussus " laudem " aut *Frugi adolescentia.* " difficultatibus FOR. " vicinitatis FOR. " magis bonæ dispensationis FOR. " euersus " libertates " *v. opinionem* FOR. " curias " id " & quem " *Præcipitat* FOR. " Rediis " virido " *v. Sume itaque* FOR.

### *NOTÆ VARIORVM.*

§ 1. *Priuata Parcitas*] De erogationibus & sumptibus. Consulum,in ludos & missilia loquitur author. qua de re vide Vopiscum *in Aureliani vita*.Dionem *lib*.58.vbi de Valerio Asiatico loquitur.Bros.

§ 2. *Liberalitates publicas*] paulò post *effusionem* nominat τὰς ὑπατείας, & missilia Consulum intelligit,& munera eorum sumptu eduntur populo: infra lib.[illegible].epist.1.36 *Publius,D.de cond.& demonstr.*Quod postea Leonis & Zenonis constitutionibus prohibitum, & ad aquæ ductum instaurationem translatum est, *l*.34. *C.de Cons. lib*.12. Martianus quoque Imperator spargi pecunias à Consulibus vetuit,Nou.105.περὶ ὑπάτων.For.

¶ * 3. *Per indictionem quartam* ] Anno Christi 513. Felice & Secundino Conss. cum tamen videatur esse sexta indictio. For.

Senatui vrbis Romæ. Theod. Rex. I I I.

*Executoria super eundem, benemeriti promotione, cum præconio virtutum.*

GAudete, P.C. vobis rediisse stipendia dignitatum: gaudete prouinciæ longa ætate " desuetas, viros vobis pendere consulares, & " de tali auspicio majora promittite. Solent enim initia " portendere meliora, dum à paruis inchoant, quæ in sequentibus magna se admiratione sublimant. Iacebat nobilis origo sub Gallicano " justitio, & honoribus suis priuata peregrinabatur in patria. Tandem pressos diuina leuauerunt. Romam recepere cum gloria; " & auorum antiquitas lautus ab " ornata Curiæ sylua legerunt. Nam quis possit negare generi munus, cujus " habeatis velut in arce depositum? In ore quippe rumoris est, quondam Felicis adhuc viuere consulatum, quia bona durare norunt post hominem, & quod gloriosè geritur, sine temporis non tenetur. Cujus vt antiquam prosapiam, satiati veterum copia, transeamus, est adhuc in oculis omnium candidati nobilissimus pater: qui prudentiæ " facibus ita præluxit in Curia, vt haberetur meritò clarus inter tot lumina dignitatum. Literarum quippe studijs dedicatus, perpetuam doctissimis disciplinis mancipauit ætatem. " Non primis, vt aiunt, " labris eloquentiam consecutus, toto se Aonij fonte satiauit. Vehemens disputator in libris, amœnus declamator in fabulis, verborum nouellus sator: æquiparauerat prorsus meritis, quos lectitarat auctores: Commendauit etiam studiorum bona per benignitatis insignia: sciens imperitiam magis inflari aura superbiæ, quæ leuibus " fabris exponitur: quia virtutum radicibus non tenetur. Fuit quidam nostrorum temporum Cato, qui abstinendo vitijs, alios formaret exemplis. Rerum quoque naturalium causas subtilissimè perscrutatus, Cecropij " dogmatis Attico se melle saginauit. Digna planè scientia, in qua mens honestissima conquiescat: quæ animo semper aliquid salutare complectitur: cui " accidere nulla possunt ingrata, dum sibi commendat omnia mundarum rerum: sola cui labilis Fortuna non imperat. Cætera " de ipso meminisse " vos sufficit, quando bona explicare tanti viri non vacat otio patris. Nunc ad candidatum ora conuertite: vt paternarum laudum in hunc recognoscatis esse vestigium, nec tantum pater imaginem dedisse corporis, quàm signa judicetur " transfudisse virtutis. Vixit enim inter vos, vt scitis non consuetudine peregrina, sed grauitate Romana. Ab ipsis quippe primordijs honoribus aggregatus, pueritiam suam, " quod est certissimæ probitatis indicium, gloriosissimis viris æmula semper grauitate sociauit: vt post domesticæ virtutis exempla sumeret de publica auctoritate " constantiam: quanquam omnium gratiam

*Candidati commendatio.*
" *ae a* est *in vet.* For.
" protendere
" justitia
" Sic vet. & *annorum antiquitas.*
*lauros ab ornata.* For.
" honoratu
" *v. habeas.* For.
*Nobilitas.*
" falcibus
*Disciplina.*
" Nam
" libris
" Fortè leg. flabris For.
*Græca litera*
" dignitatis
" V *accedere* For.
" V. *de illo* For.
*Paterna laudis æmulus.*
" nos
" V. *Fausse* For.
" quæ
" sententiam For.

tiam in discreta fuerit electione sectatus, quod de magnis rarò eligi potest, tantum se ornauit Patritij Paulini affectu, vt hinc daret mirabilis conscientiæ signum, quod ad virum visus est festinare * præcipuum. Præstat enim decus amicitia * desiderata potiorum quàm societas bonorum morum callet infundere, dum affectione concordi parem sibi studet esse, quem diligit. Huic ergo P.C. auitis bonis cum suis meritis relucenti, vestræ † gratiæ præstate fulgorem. † Non impar ad Curialium insignia venit, qui de speciosa stirpe descendit. Legit enim Roma frequenter fasces " de mœnibus Gallicanis: ne aut in damno suo præcipua contemneret, aut probata virtus * † inhonora cessaret. Impleatur " igitur nobilis Curia prouincialibus bonis: cujus est proprium, quodcunque videtur esse præcipuum. Ipse quoque annus, temporum pater, quadrifaria se diuersitate componit: nec desiderium caperet, si nouitatis gratiam non haberet.

Fauete ergo P.C. augmento vestro, nostro judicio. Nam si candidatus ornabitur, jam vobis proficiet, quod meretur.

Paulinus. † virtutum † desiderata abest in vet. FOR. † gloriæ † Nam Romani è Gallia magistratus. " De mœnibus Gallicanis FOR. * inhonora esset. For. " in honore " ergo Vicissitudo grata.

## NOTÆ VARIORVM.

¶ 1 *Fauete ergo P.C.* ] Solebant Principes ita Senatui suos Candidatos cōmendare, vt non ambitiose, sed judicio dignos legisse viderentur. FOR.

### ¶ " Benedicto viro honesto Theod. Rex. IV.

" Vet. Helladio al Eduo. FOR.

*Transferuntur aliqua bona alterius sine alieni iuris praeiudicio, & conceditur conseruator.*

Delectamur vetustatis inuento, & sequi regulas constitutas libenter amplectimur: quia locus surreptionibus non relinquitur, " quoties rationabiliter constituta seruantur. Et ideo supplicationum tuarum tenore comperto, præsenti auctoritate " definimus, vt quicquid ad Antiochum " Siliquatici vel Monopolij titulos exercentem, nostra jussione pertinuit, ad te ratione simili transferatur: contra omnium calumniantium insidias salua æquitate, præsenti auctoritate " munitum: " habiturum etiam ad minicula Sajonis, quæ pro " vindicandis titulis antefatis nostra tibi solemniter deputauit: ita tamen: vt priuatis minimè negotiis misceatur defensio " tua. Nam quod ad auxilium dedimus, contrarium nullo modo justitiæ sentiatur. Quia rationabiliter aliena culpa te respicit, si quem tibi " petis prodesse, per te sibi alter sentiat obfuisse.

" quoties " definitur † Silaquatici Siliquaticũ & Monopolium. † munitus † habiturus For. " vindicandis " Vet. vestra for. t. vet pietatis

### ¶ " Fausto præposito Theod. Rex. V.

*Quòd ministretur annona militibus, qui pro generali quiete insudare noscuntur.*

" Fortè legendum Fausto præfecto prætorio. FOR.

CVm nostra humanitas locum munificentiæ videatur exquirere,& interdum personis minùs necessarijs, amore clementiæ, sua desideria * largiatur: quantò magis in vtilitate Reip. * delectamur expendere,vbi quicquid tribuitur,donantis vtilitas duplicatur? Quapropter illustrem magnificentiam tuam,præsenti auctoritate,præcipimus,[1] sexaginta militibus in Augustanis clausuris jugiter constitutis,annonas,sicut†alijs quoque decretæ sunt,sine aliqua dubitatione præstare. Vt vtilitas Reipublicæ grato animo compleatur, quæ emolumentorum commoditatibus adjuuatur. Decet enim cogitare de militis transactione, qui pro generali quiete finalibus locis noscitur insudare, & quasi à quadam porta prouinciæ gentiles introitus probatur excludere. In procinctu semper erit,qui barbaros prohibere contendit. Quia solus metus cohibet,quos fides promissa non retinet.

* vet. largiarur. For.
* vet. delectatur for.
† aliis quoque

## NOTÆ VARIORVM.

¶ 1. *Sexaginta militibus in Augustanis clausuris*] v. ita: *sed milibus Augustanis clausuris. l.2.C.de off.Præf.Prat.* Clausuris & burgis, & *l.4.C.de off.mag.off.l. vlt.C.de off.mil.iud.* & inscriptio epist.19. hujus lib.2. Sanè in Pandect. Florentin. carcere clusus est, legendi *l.216.Verum,de verbor.sign.* Anton. Augustin. *lib.1.c 8.Emendation.* For.

¶ Agapito v.1. patritio Theod.Rex. v 1.

*Committitur legatio cuidam qui ad ipsam idoneus iudicatur.*

DEliberationis nostræ consilium virorum prudentium requirit obsequium: vt vtilitatis publicę ratio, sapientium ministerio compleatur. Et ideò illustris magnitudo tua, “ Deo auxiliante, cognoscat, Legationem nos ad Orientem deliberasse transmittere: cui te idoneum judicantes, jussis præsentibus euocamus: “ vt & tibi de æstimatione nostra crescat ornatus, & nostris jussionibus per te procuretur effectus. Sed licèt omnis Legatio virum sapientem requirat, cui prouinciarum vtilitas, totiúsque regni status [1] committitur vindicandus: nunc tamen necesse est prudentissimum eligere, qui possit contra subtilissimos disputare, & in conuentu “ doctorum sic agere, ne susceptam causam tot erudita possint ingenia superare. Magna ars est, contra artifices loqui, & apud illos aliquid agere, qui se putant omnia præuidere. Lætare igitur tanto judicio: quando “ ante suscipis electionis donum, quam “ jure potuisses probare ingenium.

“ de
“ vt tibi
“ Legati magnum.
“ doctorum agere
“ antea susceptis a
“ iurum

## NOTÆ VARIORVM.

¶ 1. *Committitur indicandus*] vet. *vindicandus.* Mutua istorum verborum, *indicare, iudicare, vindicare,* commutatio est. Seneca *l.10 Controuersiarum vlt.* D.Au-

D August. *epist.* 164. Sed in libris iuris frequens, *l.* 3. ad Syllan. *l.* 18. *deferre*, ¶ *Veterani*, *D. de iur fisc. l. pen. ne de stat. defunct. l. ult. D. ad exhib.* Florent. *ad vindicandos*: al. *indicandos*, pro *indicandos conscios*: Et Cod. Theodosiano, *l. pen. de fid. testa. lib.* 11. *tit.* 39. *l.* 12. *indicare nititur*: leg. *vindicare*. est enim sententia *l.* 11. *Cogi. C. de petit. hered.* FOR.

## ¶ " Suræ v. I. Comiti Theodor. Rex. VII.

" Sunæ. al. Symæ for.

*Ad quendam illustrem, quod marmora diruta & neglecta ad ædificia publica deputentur.*

SIne vsu iacere non debet, quod potest ad decorem crescere ciuitatis: quia non est sapientiæ, profutura contemnere. Et ideò illustris " magnificentia tua marmorum quadratos, qui passim " diruti negliguntur, quibus hoc opus videtur iniunctum, in fabricam murorum faciat deputari. Vt redeat [1] in decorem publicum prisca constructio, & ornent aliquid saxa jacentia post ruinas: ita tamen, vt metalla ipsa de locis publicis corruisse, apud te manifesta ratione doceatur. Quia sicut nolumus ornatum Vrbis, cujusquam præsumptione " temeraria violari, ita priuatis compendiis calumniam detestamur inferri.

" magnificentia V. *sublimitas* for.
" dirupti *Marmor ruinarum.*
" vet. *temerari*. for.

## NOTÆ VARIORVM.

¶ 1. *In decorem publicum prisca constructio* ] in vno vet. sic legitur: *in decorem publica re prisca const.* forte sic *in decorem publicum prisca destructio.* Eò pertinet *l.* 1. *De tign. iunct. l.* 7. *D. de off. præf vrb l.* 4. *Cod. de op. publ. l* 4 *l.* 5. *C. de ædif. priu l.* 2. *§. si quis nemini, l. ult. D. Ne quid in loco publ.* Plinius. *l.* 10. *epist ad Traian.* de loco Balinei. Prusensibus concedendo: *nunc deformis ruinis consequeretur, vt fœdissima facies ciuitatis ornetur.* Vide infra lib. 3. epist. 29 FOR.

## ¶ " Seuero viro venerabili episcopo Theod Rex. IIX.

" Seuerino for.

*Mitti tuo episcopo pecuniam, vt passis ab exercitu transeunte dispendium damna restauret.*

QVis meliùs ad æquitatis iura " diligitur, quam qui sacerdotio decoratus? qui amore iustitiæ personaliter nesciat iudicare, & diligens cunctos in commune: locum non relinquat inuidiæ. Proinde aptam considerantes vestris meritis actionem, significamus nos per Montanarium sanctitati vestræ mille quingentos solidos destinasse, quos prouincialibus, provt quemque præsenti anno, exercitu nostro transeunte, dispendium pertulisse cognoueris, habita læsionis æstimatione distribuas. Vt nullus à nostra munificentia reddatur alienus, quem sua damna grauauerunt. Nolumus enim sub confusione largiri, quod decet sub ratione

" Vet. *diridigitur* for.
L. *damnum ab exercitu dudum sarcitur.*

cet sub ratione distribui. Ne [a] quod necessariò nos transmisisse constat modo superfluo tribuatur illæsis.

[a] quod nos transmisisse affli. ctis

## *NOTÆ VARIORVM.*

¶ 1. *Personaliter nesciat iudicare* ] *sine personarum delectu* : quæ à D. Paulo 2. *ad Rom.* προσωποληψία dicitur: vt lex non in singulos, sed generaliter in omnes personas cõcipitur, *l. 1. l. 7. iura, l. 8 neque. D. de legib.* Quintil. *decl.* 254. Phil de mundo: νόμος ὡς γὰρ ἡμῖν ἰσοκλινὴς θεός. Et Leo initio *Nouell.* 21. de lancis & legum æqualitate perelegantur. Imperator Commenus quatuor viros iudiciis præfecit, quorum vnus erat Episcopus, è quibus iusiurandum exegit, vt non habita personarum ratione incorruptè iudicarent, ἀπροσωπολήπτως τε καὶ ἀδωροδοκήτως ποιεῖσθαι τὰς κρίσεις. Nicephorus Gregora *lib. 9. hist. Rom.* Philo. Iudæus περὶ τοῦ δικαστοῦ tertium iudici præceptum tradit: τὰ πράγματα πρὸ τῶν κρινομένων ἐξετάζειν καὶ πειρᾶσθαι πάντα τρόπον ἀφέλκειν αὐτὰ τῆς τῶν δικαζομένων φαντασίας εἰς ἄγνοιαν καὶ λήθην βιαζόμενον ὧν ἐπιστήμην ἔχει καὶ μνήμην οἰκείων, φίλων πολιτῶν καὶ πάλιν ἀλλοτρίων ἐχθρῶν ξένων ἵνα μήτ᾽ εὔνοια μήτε μῖσος ἐπισκιάσῃ τὴν γνῶσιν τοῦ δικαίου: id est, in res prius, quàm in reos inquirat: eásque à persona litigantium conetur abducere: veniátque in eorum quos norit obliuionem: necessariorum, amicorum, ciuium, rursus alienorum, inimicorum, exterorum, ne vel beneuolentia, vel odio temerè iusti & æqui offendantur. FOR.

### ¶ Fausto præposito Theodorus Rex IX.

*Augetur stipendium cuidam seni, qui fuerat minister lætitiæ publicæ, ne mendicare cogatur.*

[1] INclinari precibus nostra nouit humanitas, nec pro affectu pietatis fines potest iustitiæ custodire. Benigni [a] quippe principis est, ad clementiæ commodum, transilire terminos æquitatis. quando [2] sola est misericordia, cui [3] omnes virtutes cedere honorabiliter non recusant, Dudum siquidem æstimatis meritis, Sabino aurigæ vnum solidum dari menstruũ feceramus [4] Nunc autem [b] quæ in Istrio honesta nos supplicatione permouit asserens, vt qui lætitiæ publicæ minister existit, mẽdicitate tristissima non debeat ingrauari: & ideò præsenti iussione [c] decernimus, vt alterum solidum per mensem supra memoratus equorum moderator accipiat, quod publicis debeat rationibus imputari. [d] Gaudemus [e] quoties expensarum paginæ his titulis [f] onerantur. Quia magnum nobis [g] est commodum, quando nonnulla pauperibus in qualibet conuersatione [h] largimur.

[a] V. quoque FOR.
*Solidi menstrui aurigæ dantur.*
[b] quamvis [b] mendicitatem tristissimam FOR.
[c] decreuimus
[d] V. *Gaudemus enim quotiens.* FOR.
[e] quotiens
[f] v *honorantur* FOR.
[g] &
[h] v. *largimur.*

## *NOTÆ VARIORVM.*

¶ [a] 1. *Inclinari precibus nostra nouit humanitas, &c.* ]

Nihil

Nihil est quod principi facilius beneuolentiam ciuium conciliet, quàm si clementem illum & pium & patriæ mitem experiamur ac sentiant: etenim ad pariendum honorem, dos potentissima clementia esse judicatur, vel vt cum ipso Tacito loquar, nouum imperium inchoantib. vel ipsa clementia, fama vtilis est. Quis igitur dubitabit quin non modo justitia, sed etiam clementia vel vtraque simul principem quàm maximè deceat? nullum præterea, ornamentum principis fastigio dignius pulchriusque quam clementia. Bros.

¶ b *Nunc autem, quoniam Istorio*] versiculum hunc variè scriptum offendimus in veteribus schedis: *Nunciante quamvis histerio.* al. *qua in Istrio.* al. *quoniam nos Ystrio.* For.

¶ c *Sola misericordia*] Idem quoque Seneca de clementia. For.

Specioso viro deuoto comitiaco Theod. Rex. x.

*Mandantur restitui bona fœminæ quæ dederat, & rescinduntur contractus initi cum eadem.*

PRopositum regale est, grauatis per injuriam subuenire: vt * cohertio praui, justitiam faciat plus amari. Nec dissimulari potest, salua communione qua viuitur, vt a sollicitatores publicos habeat b genialis thori reuerenda societas, & illud Humani generis procreabile sacramentum, scelerata temeritate profanetur. Agapitæ igitur spectabilis fœminæ supplicatione commori (quæ ab vniuersis tentatum asserit suum secretum, vt etiam promitterent de nece mariti, à quo justè potius mererentur extingui) præsenti jussione " decreuimus, vt à tempore, quo jugalem copulam animo vitiata dereliquit, omni contractu, qui leuitatis errore firmus esse non potest, legum ratione cassato, quicquid à retentatoribus constiterit possideri, sine vlla facias dilatione restitui. Ne scelerati ad † illusionem justitiæ fraudum suarum valeant compendia vendicare. Nimis enim absurdum est, " vt quos pœna meruit consumere, etiam " lucrum * sibi valeant vendicare.

" correctio vel coërcitio for.
*Abducta vxor aliena. Coniugij pudor.*
" v. determinimus. for.
*Errore contractus rescissio.*
† irrisione
" vt & quos
" lucra
* sibi vendicare.

*NOTÆ VARIORVM.*

¶ a *Sollicitatores*] *alienarum nuptiarum interpellatores, etsi effectu sceleris potiti non sint, propter voluntatem perniciosæ libidinis, extra ordinem puniuntur, l.1. D de extr criminibus Paul. l.5. tit.4. sent.12.* For.

¶ b *Genialis thori reuerenda societas*] de tuendo conjugij pudore, Plutarch. ἐν παραγγ. γαμικοῖς D. Basilius *Orat. 7. in Hexamer.* Vxor dignitatis nomen, *l.13 si is, C. de Capitis. l.29. quæ adulterum, C. ad l. Iuliam, de adul. le. 49. item legato quæ, de leg.3. l.41. probrum, de verb sign. l. antep. C. de nat. lib.* Afranius apud Non. Marcellum. *tuam maiestatem & nominis matronæ similitudinem*, For.

¶ c *Sacramentum* D. Paul. μυστήριον, *ad Ephes.5.* For.

fiduis,in præfenti negotio decernimus conueniri: vt legaliter conuictus, ea quæ promififfe fuggeritur, fine aliqua mora tergiuerfationis adimpleat. Quia melius femper legum pondere preffa curatur audacia: c & dum metus talibus imponitur, peccandi licentia non præbetur.

## NOTÆ VARIORVM

¶ a *Exigendo*]Exactor publicus, qui fideiufforem idoneum accipit,fidejuffore non fatisfaciente,non tenetur For.

¶ b *Alterum grauet*] Nemo innocens alieno debet odio laborare,*l.* 33.*Si quis fuo,D.de inoff.teft.*quod in regulas juris àBonifacio conjectum eft,*c.Non debet,de reg.iur* 6 For.

¶ c *Et dum metus talibus imponitur*)eadem fententia inculcatur ab auctoribus *l.*16 *aut facta fi.l.*28.*Capitalium*,§.*famofos,de pœn.* acerbitas plerumque vlcifcendi maleficij benè atque cautè viuendi difciplina eft Sext. Cæcilius apud Aul.Gell.*lib.*20 *c.*1.For.

---

## ¶ Symmacho Patritio Theodoricus Rex. XIV.

*Priuatur filius qui in parentes proprios manus iniecisse dicitur violentas.*

Patrem violare nefas. *V.tenuerit for. a v.hoftem for.

QVis pofsit accufare jam reliqua, fi pietatis nomina probantur effe crudelia? Negligitur leuis reatus, cum tragœdia criminis magna *tonuerit, nec aliquis nititur, quod paruum eft vindicare, fi delicta fumma refpiciantur euadere. Inimicum a trucem ratio ipfa profefsionis oftendit: iratum plerunque poteris inuenire collegam: inobedientem verò filium declinare pœnas,non permittit humanitas. Vbi eft illa naturæ vis, quæ amplexu copulæ deftinatur ad pofteros? Ferarum catuli fequuntur parentes: à cefpite fuo virgulta non difcrepant: propago vitis propriæ feruit origini, & difcrepat homo à fuo fufus initio! Quid dicamus illa beneficia quæ vel * extraneam poffunt obligare perfonam? Nutriuntur à paruulis, a ipfis laboratur, ipfis diuitiæ conquiruntur: & cùm fibi vnufquifque credat abundare quod pofsidet, cum à patribus adhuc quæritur,pro altera potius ætate peccatur.Proh dolor!non a mœrebimus eorum affectum, pro quibus fubire non recufamus exitium? Maria ipfa, fæuis tempeftatibus excitata, genitoris cura non refugit: vt peregrinis mercibus acquirat,quod proprię foboli derelinquat. Aues ipfæ, quarum vita femper in efcis eft,naturam fuam extranea forde non maculant b Ciconia redeuntis anni jugiter nuntiatrix,ejiciens triftitiam hyemis, lætitiam verni temporis introducens, magnum pietatis tradit exemplum, nam cum parentes eorum pennas fenio coquente laxauerint, nec ad proprios cibos quærendos idonei potuerint inueniri, plumis fuis genitorum membra frigida refouentes, efcis corpora laffa reficiunt: & donec in priftinum vigorem a alis grandæua redierit, pia vicifsitudine juuenes reddunt,

Filij obfequantur parentib. *extranea

a mærebimur

Ciconia pietas

a ales

reddunt, quod à parentibus paruuli susceperunt. Et ideò non immeritò longa vita seruantur, qui pietatis officia non relinquunt. Perdicibus etiam mos est, oua perdita per alterius matris damna sarcire: vt ³ adoptione alienæ sobolis incommoda suæ ᵘ reparent orbitatis, sed mox, vt nati fiduciam habere cœperint ambulandi, ad campos exeunt cum nutrice: qui vt fuerint materna voce commoniti ouorum suorum potius genitricem petunt, quamvis ab aliis furtiuis fœtibus, educentur. Quid ergo homines facere debebunt, quando & hanc pietatem † ₄ auibus inesse cognoscunt? Romulum itaque qui facti sui acerbitate pollutus, nomen fœdat Romanum, ad vestrum facite venire iudicium: & si eum patri suo Martino manus injecisse constiterit, protinus legitimam sentiat vltionem. Quia ideò elegimus mores vestros, quia crudelibus parcere non potestis. Quando genus pietatis est, † in illos distringere, qui contra naturæ ordinem sceleratis se docentur actionibus miscuisse.

Perdicis natura.

ᵘ renouent

† manibus esse

Genus pietatis impie punire. † illos

## NOTÆ VARIORVM.

¶ 1. *Ipsis laboratur, &c.*] Simplicius apud Epictetum de causa, ortu, vi & effectu patriæ potestatis apud Romanos vsurpatæ differens eandem propemodum, quam hìc Cassiodorus expressit sententiam his verbis, οἱ ᾗ παλαιοὶ τῶν Ρωμαίων νόμοι πρὸς τὴν τ̃ φύσεως ὑπεροχὴν ἀποβλέψαντες καὶ πρὸς τοὺς πόνους οὓς οἱ γονεῖς ὑπὲρ τῶν τέκνων πονοῦσιν, ἅμα καὶ τοὺς παῖδας παντελῶς ὑποτάξαι βουλόμενοι, καὶ τῇ τῶν γονέων εἶμοι φυσικῇ φιλοστοργίᾳ θαῤῥήσαντες καὶ πιπράσκειν εἰ βούλοιντο τοὺς παῖδας τοῖς γονεῦσιν ἐπέτρεψαν καὶ φονεύειν ἀτιμωρήτως. Quintil. *declam. vet.* Quædam animalia. & c. p. 218. & seq. Adoptione alien. Sob & post eligimus mores vestros. Euripideum illud ex Erechtheo profertur à Stobæo *cap.* 74. præstantiores oportet iudicare naturales adoptiuis, θετῶν ᾗ παίδων ποῦ κράτιστα φῶτα γδ κρουστονομίζειν τῶν δοκιμάτων χρέων. FOR

¶ 2. *Ciconia*] Aristot. Oeconom. νόμοι πελαργικοὶ: Quintil. *declam.* 387. FOR.

¶ 3. *Adoptione alienæ sobolis*] Theop. *de adopt.* Cornel. Tacit. Aul. Gel. *lib.* 5. *cap.* 19. Timotheus Episcopus *lib.* 2 *ad Ecclesiam Catholicam* *Multi filios non habentes, quærunt quibus substantiam propriæ facultatis addicant: id est, quibus vmbratile aliquod propinquitatis nomen inscribant, quos sibi quasi adoptatos imaginarij parentes filios faciant: & in locum eorum quæ non sunt pignorum perfidia generante succedant, l. penultim. Cod. de adopt.* FOR.

¶ 4. *Auibus inesse*] vet. *in auibus esse*, inimicum trucem ratio, &c. Sic ratiocinatur. Tullius *in Rosciana*, & Lucian. epigramm. οὐδὲν ἐν ἀνθρώποισι φύσις χαλεπώτερον εὗρεν Ἀνθρώπου καθαρὰν ψευδομένου φιλίαν, Οὐ γδ ἔθ' ὡς ἐχθρὸν προφυλασσόμεθ' ἀλλ' ἀγαπῶντες ὡς φίλον ἐν τούτῳ πλείονα βλαπτόμεθα.

¶ Venantio viro illustri Theodorus Rex. xv.

ex epist. lib. 6. anni per coss. numerabantur. For.

§ 2. *Sumat annus auspicium.* ]Constat ex hoc loco consulum fuisse inchare annum & pandere, vt liquet ex *l. 1 Cod. Theod. ne quid publ. latit.* Saluiano *lib. 6. de prouidentia*, multisque aliis. Sic nouus annus dicebatur, primus annus imperij alicuius Imperatoris, vt ex Seneca colligere est. *Quid actum sit in cœlo ante diem tertium idus Octobris Asinio Marcello, Acilio Auiola Coss. anno nouo, initio seculi fœlicissimi, volo memoriæ tradere.* Est & nouus annus pars illa anni, quæ nouas fruges nouosque fructus patit. Tibullus.

*Et quodcumque mihi pomum nouus educat annus.*

Sic æstatem noui anni dixisse videtur Gellius, quod æstas nouas fruges afferat. Sæpenumero etiam vsurpatur pro anni initio, vt nouum ver, noua æstas, & æstatis initium Ouidius.

*Dic age, frigoribus quare nouus incipit annus.* Bros.

§ 3. *Curules infulæ.* ] Infula fascia est in modum diadematis, à quo dependent vittæ ab vtraque parte: quidam infulas sacerdotum filamentum vocabant. Alij scribunt infulas filamenta alba esse, quibus templa ornabantur: & moris fuisse, vt nubentes, priusquam mariti domum ingrederentur, infulis postes ornarent. Hinc factum vt ad omnem dignitatem referatur, quoniam quælibet dignitas habuit insignia sua. Erat & infula corona imperialis. *l. fin. in fine. C. de quad. præscr.* hoc est diadema, quod Valerius vocat nobilem, magis quàm fœlicem pannum multis curis, sollicitudinibus, miseriisque refertum. Sunt etiam infulæ consulares & præfecti prætorio, vt *l. 1. C. de Consul. l. fin. §. C. de decur.* Item infulæ magistri officiorum *l. 2. in fin. C. de primicer.* Item sunt infulæ quædam signa quibus distinguitur liber à seruo. *l. iubemus. C. de præscr. sacr. cub.* Sic bonorum infulæ in *l. 1. C. de temporib. appell.* imperiales infulæ in *l. vlt. C. de quad. præsc.* maioris administrationis infulæ in *l. 1. C. vt omnes iudices.* Bros.

## § Felici v. i. cos. ordinario Theod. Rex. 11.

*Promouetur quis bene meritus ad dignitatem qui de nobilitatis genere & multiplicibus virtutum donis commendatur.*

*Collatio consulatus ordinarij Felici.*

AMamus nostra beneficia geminare: nec semel præstat largitas collata fastidium: magisque nos prouocant ad frequens præmium, qui initia nostræ gratiæ suscipere meruerunt. Nouis enim iudicium impenditur, fauor autem semel placitis exhibetur. Decorum est námque principis arbitria * non hærere, quia commendantur priora posterioribus donis: & firmatur omnis dubitata de repetitione sententia. Pridem tibi honorum tribuimus gradum, nunc fastigium concedimus dignitatum, † vt anteriora tibi meritò contulisse videamur, & in sequentibus constantiam tenere nostra benignitas æstimetur. Non enim relinqui

* habere For.

† vt &

lingui inglorios patimur,qui generis claritate prędicantur.Currat quinimo honorum gratia per parentes. Sub imperio boni principis omnium fortuna proficiat.Nam quis desperet augmentum,vbi est in amore donum & præstare propositum? Hujus experimenta clementiæ " re retines apretines,cum soli genitalis fortuna " relicta, velut quodam postliminio in antiquam patriam commeasses.Excepit te noster affectus,impleuit beneficiis manus,fecitque esse votum,quod nostrum expetisses imperium.Sic enim decebat crescere,qui meliora " visus est elegisse.Mutatur enim fortuna cum dominis: & in " laude regnantis proficit, quod subjectus acquirit. " At tu patrem te huic indulgentiæ præstitisti. Illustri enim honore ditatus,tanta te maturitate tractabas,vt annos leues pateris esse sub pondere:quem non potuit in prima ætate vincere fortissima vis naturæ. Paterna enim substantia locupletatus, quæ semper nouos extollit hæredes,conseruasti diuitias,cum ad eas præter laboris studia peruenisses.Soler enim facilè labi, quod sine " difficultate potuit inueniri. Auxisti patrimonium " viuacitatis instantia.Nam quod signum " bonæ dispositionis magis quæratur,vbi testis est consulatus?In tanta facultate meruisti, ad quod vix " euersis patrimoniis peruenitur, " ' liberalitates publicas enutriuit. Transisti gloriam patris dispositione laudabili: & quod ille assumere non valuit, de ejus " opibus effecisti. Celsos " cursus nisi confidentia magna non appetit: dum generosi est " animi optare, quod summum est.Audentes facit homines fiducia sui:quia se non patitur occulere, " quem " præcipit natura prodire. " Redit per te transalpinæ familiæ consulatus:& arentes laurus " viridi germine renouâsti. Sacram Vrbem aspice tuis votis candidatam.Tende igitur ad laudum celsa vestigia: vt priores tuos,quos honore reparas,virtute transcendas. " Sume igitur per indictionem quartam consulatus insignia: dignúmque tantorum desideriis præsenti comproba largitate. Hic profecto locus est,vbi præconium meretur effusio: quando virtutis genus est, propriam substantiam non amare,vbi tantum opinionis acquiritur,quantum facultatibus abrogatur.Respice te supra omnium humeros,atque ora volitare:talémque te præbe,vt dignus genere,dignus Vrbe,dignus nostro judicio,dignus trabeis æstimeris.

*Fastigium dignitatis consulatum.* " *v me semper* FOR. " derelicta " iussus " laudem " aut *Frugi adolescentia.* " difficultatibus FOR. " vicinitatis FOR. " magis bene dispensationis FOR. " euersus " libertates " *v. opinione* FOR. " curias " id " & quem " *Præcipitis* FOR. " Rediit " viride " *v. Sume itaque* FOR.

## *NOTÆ VARIORVM.*

§ 1. *Priuata Parcitas*] De erogationibus & sumptibus. Consulum,in ludos & missilia loquitur author. qua de re vide Vopiscum *in Aureliani vita*.Dionem *lib*.58,vbi de Valerio Asiatico loquitur.BROS.

§ 2. *Liberalitates publicas*] paulò post *effusionem* nominat τὰς ὑπατείας, & missilia Consulum intelligit,& munera eorum sumptu eduntur populo: infra lib.*.epist.1.36 *Publius,D.de cond.& demonstr.*Quod postea Leonis & Zenonis constitutionibus prohibitum, & ad aquæ ductum instaurationem tianslatum est, *l*.34. *C.de Conf. lib.* 12. Marrianus quoque Imperator spargi pecunias à Consulibus vetuit,Nou.105.περὶ ὑπάτων.FOR.

¶ * 3 *Per indictionem quartam* ] Anno Christi 513. Felice & Secundino Conss cum tamen videatur esse sexta indictio. FOR.

Senatui vrbis Romæ. Theod. Rex. III.

*Executoria super eundem, benemeriti promotione, cum præconio virtutum.*

Gaudete, P.C. vobis rediisse stipendia dignitatum: gaudete prouincias longa ætate ª desuetas, viros vobis pendere consulares, & ª de talibus auspicijs majora promittite. Solent enim initia ª portendere meliora, dum à paruis inchoant, quæ in sequentibus magna se admiratione subliment. Iacebat nobilis origo sub Gallicano ª iustitio, & honoribus suis priuata peregrinabatur in patria. Tandem pressos diuina leuauerunt, Romam recepere cum gloria; ª & auorum antiquitas lautus ab ª ornata Curiæ sylua legerunt. Nam quis possit negare generi munus, cujus ª habeatis velut in arce depositum? In ore quippe rumoris est, quondam Felicis adhuc viuere consulatum, quia bona durare norunt post hominem, & quod gloriosè geritur, fine temporis non tenetur. Cujus vt antiquam prosapiam, satiati veterum copia, transeamus, est adhuc in oculis omnium candidati nobilissimus pater: qui prudentiæ ª facibus ita præluxit in Curia, vt haberetur meritò clarus inter tot lumina dignitatum. Literarum quippe studijs dedicatus, perpetuam doctissimis disciplinis mancipauit ætatem. " Non primis, vt aiunt, " labris eloquentiam consecurus, toto se Aonij fonte satiauit. Vehemens disputator in libris, amœnus declamator in fabulis, verborum nouellus sator: æquiparauerat prorsus meritis, quos lectitarat auctores: Commendauit etiam studiorum bona per benignitatis insignia: sciens imperitiam magis inflari aura superbiæ, quæ leuibus " fabris exponitur: quia virtutum radicibus non tenetur. Fuit quidam nostrorum temporum Cato, qui abstinendo vitijs, alios formaret exemplis. Rerum quoque naturalium causas subtilissimè perscrutatus, Cecropij " dogmatis Attico se melle saginauit. Digna planè scientia, in qua mens honestissima conquiescat: quæ animo semper aliquid salutare complectitur: cui " accidere nulla possunt ingrata, dum sibi commendat omnia mundarum rerum: sola cui labilis Fortuna non imperat. Cætera " de ipso meminisse " vos sufficit, quando bona explicare tanti viri non vacat otio patris. Nunc ad candidatum ora conuertite: vt paternarum laudum in hunc recognoscatis esse vestigium, nec tantum pater imaginem dedisse corporis, quàm signa judicetur " transfudisse virtutis. Vixit enim inter vos, vt scitis non consuetudine peregrina, sed grauitate Romana. Ab ipsis quippe primordijs honoribus aggregatus, pueritiam suam, " quod est certissimæ probitatis indicium, gloriosissimis viris æmula semper grauitate sociauit: vt post domesticæ virtutis exempla sumeret de publica auctoritate " constantiam: quanquam omnium gra-

tiam

Candidati commendatio. ª de à cit. à vet. FOR. ª portendere. ª iustitia. ª Sic vet. & annorum longæuitas. lautos ab ornata. FOR. ª honoratu ª v. habeas. FOR. Nobilitas. ª facibus Disciplina. " Nam " labris

"Fortè leg. flabris FOR.

Græca litera. " dignitatis " V accedere FOR. " V. de illo FOR. Paterna laudis æmulus. " nos " V. Fauisse FOR.

" quæ " sententiam FOR.

tiam in discreta fuerit electione sectatus, quod de magnis rarò eligi potest, tantum se ornauit Patritij Paulini affectu, vt hinc daret mirabilis conscientiæ signum, quod ad virum visus est festinare * præcipuum. Præstat enim decus amicitia * desiderata potiorum quàm societas bonorum morum callet infundere, dum affectione concordi parem sibi studet esse, quem diligit. Huic ergo P.C. auitis bonis cum suis meritis relucenti, vestræ † gratiæ præstate fulgorem. † Non impar ad Curialium insignia venit, qui de speciosa stirpe descendit. Legit enim Roma frequenter fasces " de mœnibus Gallicanis: ne aut in damno suo præcipua contemneret, aut probata virtus * † inhonora cessaret. Impleatur,, igitur nobilis Curia prouincialibus bonis: cujus est proprium, quodcunque videtur esse præcipuum. Ipse quoque annus, temporum pater, quadrifaria se diuersitate componit: nec desiderium caperet, si nouitatis gratiam non haberet.

Fauete ergo P.C. augmento vestro, nostro judicio. Nam si candidatus ornabitur, jam vobis proficiet, quod meretur.

*Paulinus.* † virtutum † *desiderata* abest à vet. FOR. † gloriæ † Nam *Romani à Gallia magistratus.* " *De mœnibus Gallicanis* FOR. * inhonora esset. for. " in honore " ergo *Vicissitudo grata.*

## NOTÆ VARIORVM.

§ 1 *Fauete ergo P.C.* ] Solebant Principes ita Senatui suos Candidatos cōmendare, vt non ambitiosè, sed judicio dignos legisse viderentur. FOR.

### § " Benedicto viro honesto Theod. Rex. IV.

" Vet. *Hel dicto al gduo.* FOR.

*Transferuntur aliqua bona alterius sine alieni iuris præiudicio, & conceditur conseruator.*

Delectamur vetustatis inuento, & sequi regulas constitutas libenter amplectimur: quia locus surreptionibus non relinquitur, " quoties rationabiliter constituta seruantur. Et ideo supplicationum tuarum tenore comperto, præsenti auctoritate " definimus, vt quicquid ad Antiochum " Siliquatici vel Monopolij titulos exercentem, nostra jussione pertinuit, ad te ratione simili transferatur: contra omnium calumniantium insidias salua æquitate, præsenti auctoritate " munitum: " habiturum etiam ad ninicula Sajonis, quæ pro " vindicandis titulis antefatis nostra tibi solemniter deputauit: ita tamen: vt priuatis minimè negotiis misceatur defensio " tua. Nam quod ad auxilium dedimus, contrarium nullo modo justitiæ sentiatur. Quia rationabiliter aliena culpa te respicit, si quem tibi " petis prodesse, per te sibi alter sentiat obfuisse.

" quoties " definitur † Silaquatici *Siliquaticū & Monopolium.* † munitus † habiturus For. " vindicandis " Vet. *vestra* for. " Vet *plecitatis*

### § " Fausto præposito Theod. Rex. V.

" *Fortè legendum Fausto prfecto prætorio.* Fot.

*Quòd ministretur annona militibus, qui pro generali quiete insudare nascuntur.*

CVm nostra humanitas locum munificentiæ videatur exquirere,& interdum personis minus necessarijs, amore clementiæ, sua desideria * largiatur: quantò magis in vtilitate Reip. * delectamur expendere, vbi quicquid tribuitur,donantis vtilitas duplicatur? Quapropter illustrem magnificentiam tuam,præsenti auctoritate,præcipimus,¹ sexaginta militibus in Augustanis clausuris jugiter constitutis,annonas,sicut † alijs quoque decretæ sunt,sine aliqua dubitatione præstare. Vt vtilitas Reipublicæ grato animo compleatur, quæ emolumentorum commoditatibus adjuuatur. Decet enim cogitare de militis transactione, qui pro generali quiete finalibus locis noscitur insudare, & quasi à quadam porta prouinciæ gentiles introitus probatur excludere. In procinctu semper erit,qui barbaros prohibere contendit. Quia solus metus cohibet,quos fides promissa non retinet.

* vet. largiantur. FOR.
* vet. delectatur FOR.
† aliis quoque

## NOTÆ VARIORVM.

§ 1. *Sexaginta militibus in Augustanis clausuris*] v. ita: *sed milibus Augustanis clausuris. l.1. C. de off. Præf. Præt.* Clausuris & burgis, & *l.4. C. de off. mag. off. l. vlt. C. de off. mil. iud.* & inscriptio epist.19. hujus lib.2. Sanè in Pandect. Florentin. carcere clusus est, legendi. *l.216. Verum, de verbor. sign.* Anton. Augustin. *lib.1. c 8. Emendation.* FOR.

§ Agapito v.i. patritio Theod. Rex. v i.

*Committitur legatio cuidam qui ad ipsam idoneus iudicatur.*

DEliberationis nostræ consilium virorum prudentium requirit obsequium: vt vtilitatis publicę ratio, sapientium ministerio compleatur. Et ideò illustris magnitudo tua, « Deo auxiliante, cognoscat, Legationem nos ad Orientem deliberasse transmittere: cui te idoneum judicantes, jussis præsentibus euocamus: « vt & tibi de æstimatione nostra crescat ornatus, & nostris jussionibus per te procuretur effectus. Sed licèt omnis Legatio virum sapientem requirat, cui prouinciarum vtilitas, totiúsque regni status ¹ committitur vindicandus: nunc tamen necesse est prudentissimum eligere, qui possit contra subtilissimos disputare, & in conuentu « doctorum sic agere, ne susceptam causam tot erudita possint ingenia superare. Magna ars est, contra artifices loqui, & apud illos aliquid agere, qui se putant omnia præuidere. Lætare igitur tanto judicio: quando « ante suscipis electionis donum, quam « jure potuisses probare ingenium.

« de
« vt tibi
¹ Legati munus.
« doctorum agere
« antea susceperis
« tuum

## NOTÆ VARIORVM.

§ 1. *Committitur indicandus*] vet. *vindicandus.* Mutua istorum verborum, *judicare, indicare, vindicare,* commutatio est. Seneca *l.10 Controuersiarum vlt.*

D.Au-

D August. *epist.* 164. Sed in libris iuris frequens, *l.* 3. ad Syllan. *l.* 18. *deferre*, ¶ *Veterani*, *D. de iur fisc. l. pen. ne de stat. defunct. l. vlt. D. ad exhib.* Florent. *ad vindicandos*: al. *indicandos*, pro *indicandos conscios*: Et Cod. Theodosiano, *l. pen. de fid. testa. lib. 11. tit. 39. l. 12. indicare nititur*: leg. *vindicare*. est enim sententia *l. 11. Cogi. C. de petit. hered.* For.

¶ " Suræ v. i. Comiti Theodor. Rex. vii.

" Sunæ. al. Symæ for.

*Ad quendam illustrem, quòd marmora diruta & neglecta ad ædificia publica deputentur.*

Sine vsu iacere non debet, quod potest ad decorem crescere ciuitatis: quia non est sapientiæ, profutura contemnere. Et ideò illustris " magnificentia tua marmorum quadratos, qui passim " diruti negliguntur, quibus hoc opus videtur iniunctum, in fabricam murorum faciat deputari. Vt redeat ' in decorem publicum prisca constructio, & ornent aliquid saxa jacentia post ruinas: ita tamen, vt metalla ipsa de locis publicis corruisse, apud te manifesta ratione doceatur. Quia sicut nolumus ornatum Vrbis, cujusquam præsumptione " temeraria violari, ita priuatis compendiis calumniam detestamur inferri.

" magnificentia V. *sublimitas* for.
" dirupti *Marmor ruinarum.*
" vet *temerari*. for

## *NOTÆ VARIORVM.*

¶ 1. *In decorem publicum prisca constructio* ] in vno vet. sic legitur: *in decorem publica re prisca const.* fortè sic *in decorem publicum prisca destructio.* Eò pertinet *l. 1. De tigr. iunct. l. 7. D. de off. præf vrb l. 4. Cod. de op. publ. l 4. l. 5. C. de ædif. priu l. 2. §. si quis nemini, l. vlt D. Ne quid in loco publ.* Plinius. *l.* 10. *epist ad Traian.* de loco Balinei. Prusiensibus concedendo: *nunc deformis ruinis consequeretur, vt fœdissima facies ciuitatis ornetur.* Vide infra lib. 3. epist. 29 For.

¶ " Seuero viro venerabili episcopo Theod Rex. iix.

" Seuerino for.

*Mitti tuo episcopo pecuniam, vt passis ab exercitu transeunte dispendium damna restauret.*

Qvis meliùs ad æquitatis iura " diligitur, quam qui sacerdotio decoratus? qui amore iustitiæ personaliter nesciat iudicare, & diligens cunctos in commune: locum non relinquat inuidiæ. Proinde aptam considerantes vestris meritis actionem, significamus nos per Montanarium sanctitati vestræ mille quingentos solidos destinasse, quos prouincialibus, provt quemque præsenti anno, exercitu nostro transeunte, dispendium pertulisse cognoueris, habita læsionis æstimatione distribuas. Vt nullus à nostra munificentia reddatur alienus, quem sua damna grauauerunt. Nolumus enim sub confusione largiri, quod decet sub ratione

" Vet. dirigitur for.
*L. damnum ab exercitu dedi tum facitur.*

cet sub ratione distribui. Ne ᵃ quod necessariò nos transmisisse constat modo superfluo tribuatur illæsis.

ᵃ quod nos transmisisse affi. ctis

## NOTÆ VARIORVM.

§ 1. *Personaliter nesciat indicare* ] *sine personarum delectu* : quæ à D. Paulo 2. *ad Rom.* προσωποληψία dicitur: vt lex non in singulos, sed generaliter in omnes personas cócipitur, *l. 1. l. 7. iura, l. 8. neque. D. de legib.* Quintil. *decl. 254.* Phil. de mundo: νόμος ἀδέκαστος ἡμῖν ἰσοκλινὴς θεός. Et Leo initio *Nouell. 21.* de lancis & legum æqualitate pereleganter. Imperator Commenus quatuor viros iudiciis præfecit, quorum vnus erat Episcopus, è quibus iusiurandum exegit, vt non habita personarum ratione incorruptè iudicarent, ἀπροσωπολήπτως τε καὶ ἀδωροδοκήτως ποιεῖσθαι τὰς κρίσεις. Nicephorus Gregora *lib. 9. hist. Rom.* Philo. Iudæus περὶ τοῦ δικαστοῦ tertium iudici præceptum tradit: τὰ πράγματα πρὸ τῶν κρινομένων ἐξετάζειν καὶ πειρᾶσθαι παντὶ τρόπῳ ἀφέλκειν αὐτὰ τῆς τῶν διαζομένων φαντασίας εἰς ἄγνοιαν καὶ λήθην βιαζόμενον ὧν ἐπιστήμην ἔχει καὶ μνήμην οἰκείων, φίλων πολιτῶν καὶ πάλιν ἀλλοτρίων ἐχθρῶν ξένων ἵνα μήτ' εὔνοια μήτε μῖσος ἐπισκιάσῃ τὴν γνῶσιν τῶν δικαίων: id est, in res prius, quàm in reos inquirat: eásque à persona litigantium conetur abducere: veniátque in eorum quos norit obliuionem: necessariorum, amicorum, ciuium, rursus alienorum, inimicorum, exterorum, ne vel beneuolentia, vel odio temerè iusti & æqui offendantur. FOR.

§ Fausto præposito Theodorus Rex IX.

*Augetur stipendium cuidam seni, qui fuerat minister lætitiæ publicæ, ne mendicare cogatur.*

¹ INclinari precibus nostra nouit humanitas, nec pro affectu pietatis fines potest iustitiæ custodire. Benigni ᵃ quippe principis est, ad clementiæ commodum, transilire terminos æquitatis. quando² sola est misericordia, cui³ omnes virtutes cedere honorabiliter non recusant, Dudum siquidem æstimatis meritis, Sabino aurigæ vnum solidum dari menstruũ feceramus ⁴Nunc autem ᵃ quæ in Istrio honesta nos supplicatione permouit asserens, vt qui lætitiæ publicæ minister existit, médicitate tristissima non debeat ingrauari: & ideò præsenti iussione ᵃ decernimus, vt alterum solidum per mensem supra memoratus equorum moderator accipiat, quod publicis debeat rationibus imputari. ᵃ Gaudemus ᵃ quoties expensarum paginæ his titulis ᵃ onerantur. Quia magnum nobis ᵃ est commodum, quando nonnulla pauperibus in qualibet conuersatione ᵃ largimur.

ᵃ V. quoque FOR. *Solidi menstrui auriga dantur.* ᵃ quamvis ᵃ mendicitatem tristissimam FOR. ᵃ decreuimus ᵃ V. *Gaudemus enim quoties.* FOR. ᵃ quotiens ᵃ v honorātur FOR. ᵃ & ᵃ v. *largimur.*

## NOTÆ VARIORVM.

§ ᵃ 1. *Inclinari precibus nostra nouit humanitas, &c.* ]

Nihil

Nihil eſt quod principi facilius beneuolentiam ciuium conciliet, quàm ſi clementem illum & pium & patriæ mitem experiantur ac ſentiant: etenim ad pariendum honorem, dos potentiſsima clementia eſſe judicatur, vel vt cum ipſo Tacito loquar, nouum imperium inchoantib. vel ipſa clementia, fama vtilis eſt. Quis igitur dubitabit quin non modo juſtitia, ſed etiam clementia vel vtraque ſimul principem quàm maximè deceat? nullum præterea, ornamentum principis faſtigio dignius pulchriuſque quam clementia. BROS.

¶ b *Nunc autem, quoniam Iſtorio*] verſiculum hunc variè ſcriptum offendimus in veteribus ſchedis: *Nunciante quamvis hiſtorio.* al. *qua in Iſtrio.* al. *quoniam nos Tſtrio.* FOR.

¶ c *Sola miſericordia*] Idem quoque Seneca de clementia. FOR.

Specioſo viro deuoto comitiaco Theod. Rex. x.

*Mandantur reſtitui bona fœminæ quæ dederat, & reſcinduntur contractus initi cum eadem.*

PRopoſitum regale eſt, grauatis per injuriam ſubuenire: vt * cohertio praui, juſtitiam faciat plus amari. Nec diſsimulari poteſt, ſalua communione qua viuitur, vt a ſollicitatores publicos habeat b genialis thori reuerenda ſocietas, & illud Humani generis procreabile c ſacramentum, ſcelerata temeritate profanetur. Agapitæ igitur ſpectabilis fœminæ ſupplicatione commoti (quæ ab vniuerſis tentatum aſſerit ſuum ſecretum, vt etiam promitterent de nece mariti, à quo juſtè potius mererentur extingui) præſenti juſſione " decreuimus, vt à tempore, quo jugalem copulam animo viciata dereliquit, omni contractu, qui leuitatis errore firmus eſſe non poteſt, legum ratione caſſato, quicquid à retentatoribus conſtiterit poſsideri, ſine vlla facias dilatione reſtitui. Ne ſcelerati ad † illuſionem juſtitiæ fraudum ſuarum valeant compendia vendicare. Nimis enim abſurdum eſt, " vt quos pœna meruit conſumere, etiam " lucrum * ſibi valeant vendicare.

" correctio vel coërcitio for.
*Abducta vxor aliena. Coniugij pudor.*
" *v. decreuimus. for.*
*Errore contractus reſciſſio.*
† irriſionẽ
" vt & quos
" lucra
* ſibi vendicare.

*NOTÆ VARIORVM.*

¶ a *Sollicitatores*] *alienarum nuptiarum interpellatores, etſi effectu ſceleris potiti non ſint, propter voluntatem pernicioſæ libidinis, extra ordinem puniuntur, l. 1. D de extr criminibus Paul. l. 5. tit. 4. ſent. 12.* FOR.

¶ b *Genialis thori reuerenda ſocietas*] de tuendo conjugij pudore, Plutarch. ἐν παραγγ. γαμικοῖς D. Baſilius *Orat. 7. in Hexamer.* Vxor dignitatis nomen, *l. 13 ſi is, C. de Capitis. l. 29. quæ adulterum, C. ad l. Iuliam, de adul. le. 49. item legato quæ, de leg. 3. l. 41. probrum, de verb ſign. l. antep. C. de nat. lib.* Afranius apud Non. Marcellum. *tuam maieſtatem & nominis matronæ ſimilitudinem*, FOR.

¶ c *Sacramentum* D. Paul. *μυστήριον, ad Epheſ. 5.* FOR.

*ignor.* Error autem judicio & consensui aduersatur, *l. 15 si per errorem D. de iurisd.* FOR.

Comiti siliquatariorum & portus curas agenti Theodericus Rex. XII.

*Ad quosdam, quod lardum non mittatur ad exteros, sed in vsus proprios conseruetur.*

SI desiderijs nostris commercia peregrina famulantur: si prolato auro acquiritur " externa deuotio, quantò magis suis bonis abundare debet Italia, cum nulla in parendo probetur sentire detrimenta? Et ideo speciem † laridi nullatenus jubemus ad peregrina transmitti, sed in vsus nostros propitia diuinitate seruetur. Ne quod in nostris partibus conficitur, noxia negligentia deesse videatur. Cauete itaque, ne culpis quamvis parua præbeatur occasio: scientes periculum grauissimum fore, si studeatis vel leuiter injussa committere. In qualitate est, * non in quantitate peccatum: siquidem [a] mensuram non quærit injuria. Imperium si * in paruo contemnitur, in omni parte violatur.

" v. alterna for.
*Laridi species.* " Lardi.
" non
" imperio *indiuidua dignitas.*

NOTÆ VARIORVM.

¶ [a] *Mensuram non quærit iniuria. Imperium si in paruo contemnitur, in omni parte violatur.*]

Dignitates sunt indiuid. gl. in l. 7. D. comm. diuid. Corn. Tac. *l. 1. Cod. de Tib.* C. Imperial. *§ praeterea. De prohibend. feud. alien. per Frider. cap. in apibus. 7. qu. 1 cap. maioris. extr. de praben.* Qui autem hominis tetigit totum hominis corpus affecisse injuria videtur, *l. 21. vulgaris, ff. de furt.* FOR.

* Fruinail Sajoni Theodoricus Rex. XIII.

*Ad quendam virum sublimem quod fideiussorem liberare studeat principalis.*

" fruinarit al. formarte Saioni. al. Brumarchio Sioni for.

COmmouemur † quidem pietatis studio querela supplicum: sed ea maximè, quæ versatur in dispendijs innocentum: vt quibus non fuerint in [a] exigendo compendia, grauem subeant in reddendo jacturam. Quod nostri temporis manifestum est, non decere justitiam, vt alterius despectus [b] alterum grauet, & reatus sit innoxijs de contemptibus alienis. " Vlpianus siquidem flebili petitione suggessit administrationis suæ tempore debitorem publicum in quadringentis solidis, Venantio postulanti, fide jussionis se vinculo tradidisse. Quo sponsionem suam præsumptione truculentium rusticorum despiciente, complere supplicem memoratus solidorum numerus onerauit. Ideòque prædictum Venantium, quem frequenter multorum scelerum pulsat inuidia, notum solummodo querelis assi-

" siquidem
" Vulpianus for.

ſiduis, in præſenti negotio decernimus conueniri: vt legaliter conuictus, ea quæ promiſiſſe ſuggeritur, ſine aliqua mora tergiuerſationis adimpleat. Quia melius ſemper legum pondere preſſa curatur audacia: c & dum metus talibus imponitur, peccandi licentia non præbetur.

## NOTÆ VARIORVM

¶ a *Exigendo*] Exactor publicus, qui fideiuſſorem idoneum accipit, fidejuſſore non ſatisfaciente, non tenetur For.

¶ b *Alterum grauet*] Nemo innocens alieno debet odio laborare, *l. 33. Si quis ſuo, D. de inoff. teſt.* quod in regulas juris à Bonifacio conjectum eſt, *c. Non debet, de reg. iur* 6 For.

¶ c *Et dum metus talibus imponitur*) eadem ſententia inculcatur ab auctoribus *l. 15 aut facta ſi. l. 28. Capitalium, §. famoſos, de pœn.* acerbitas plerumque vlciſcendi maleficij benè atque cautè viuendi diſciplina eſt Sext. Cæcilius apud Aul. Gell. *lib.* 10 *c.* 1. For.

---

¶ Symmacho Patritio Theodoricus Rex. XIV.

*Priuatur filius qui in parentes proprios manus iniecisse dicitur violentas.*

*Patrem violare nefas.* *V. tenuerit for. a v. hoſtem for.* *filij obſequantur parentib.* *extranea* *a merebitur* *Ciconia pietas* *a ales*

QVis poſsit accuſare jam reliqua, ſi pietatis nomina probantur eſſe crudelia? Negligitur leuis reatus, cum tragœdia criminis magna * tonuerit, nec aliquis nititur, quod paruum eſt vindicare, ſi delicta ſumma reſpiciantur euadere. Inimicum a trucem ratio ipſa profeſsionis oſtendit: iratum plerunque poteris inuenire collegam: inobedientem verò filium declinare pœnas, non permittit humanitas. Vbi eſt illa naturæ vis, quæ amplexu copulæ deſtinatur ad poſteros? Ferarum catuli ſequuntur parentes: à ceſpite ſuo virgulta non diſcrepant: propago vitis propriæ ſeruit origini, & diſcrepat homo à ſuo fuſus initio! Quid dicamus illa beneficia quæ vel * extraneam poſſunt obligare perſonam? Nutriuntur à paruulis, a ipſis laboratur, ipſis diuitiæ conquiruntur: & cùm ſibi vnuſquiſque credat abundare quod poſsidet, cum à patribus adhuc quæritur, pro altera potius ætate peccatur. Proh dolor! non a mœrebimus eorum affectum, pro quibus ſubire non recuſamus exitium? Maria ipſa, ſæuis tempeſtatibus excitata, genitoris cura non refugit: vt peregrinis mercibus acquirat, quod propriȩ ſoboli derelinquat. Aues ipſæ, quarum vita ſemper in eſcis eſt, naturam ſuam extranea ſorde non maculant b Ciconia redeuntis anni jugiter nuntiatrix, ejiciens triſtitiam hyemis, lætitiam verni temporis introducens, magnum pietatis tradit exemplum, nam cum parentes eorum pennas ſenio coquente laxauerint, nec ad proprios cibos quærendos idonei potuerint inueniri, plumis ſuis genitorum membra frigida refouentes, eſcis corpora laſſa reficiunt: & donec in priſtinum vigorem a alis grandæua redierit, pia viciſsitudine juuenes reddunt,

reddunt, quod à parentibus paruuli susceperunt. Et ideò non immeritò longa vita seruantur, qui pietatis officia non relinquunt. Perdicibus etiam mos est, oua perdita per alterius matris damna sarcire: vt adoptione alienæ sobolis incommoda suæ [a] reparent orbitatis, sed mox, vt nati fiduciam habere cœperint ambulandi, ad campos exeunt cum nutrice: qui vt fuerint materna voce commoniti ouorum suorum potius genitricem petunt, quamvis ab aliis furtiuis fœtibus, educentur. Quid ergo homines facere debebunt, quando & hanc pietatem † [4] auibus inesse cognoscunt? Romulum itaque qui facti sui acerbitate pollutus, nomen fœdat Romanum, ad vestrum facite venire iudicium: & si eum patri suo Martino manus injecisse constiterit, protinus legitimam sentiat vltionem. Quia ideò elegimus mores vestros, quia crudelibus parcere non potestis. Quando genus pietatis est, † in illos distringere, qui contra naturæ ordinem sceleratis se docentur actionibus miscuisse.

*Perdicis natura.*

[a] renouent

† manibus esse

*Genus pietatis impios punire.*

† illos

## NOTÆ VARIORVM.

¶ 1. *Ipsis laboratur, &c.*] Simplicius apud Epictetum de causa, ortu, vi & effectu patriæ potestatis apud Romanos vsurpatæ differens eandem propemodum, quam hic Cassiodorus expressit sententiam his verbis, οἱ γὰρ παλαιοὶ τῶν Ρωμαίων νόμοι πρὸς τὴν τῆς φύσεως ὑπεροχὴν ἀποβλέψαντες καὶ πρὸς τοὺς πόνους οὓς οἱ γονεῖς ὑπὲρ τῶν τέκνων πονοῦσιν, ἅμα καὶ τοὺς παῖδας παντοδαπῶς ὑποτάξαι βουλόμενοι. καὶ τῇ τῶν γονέων εἶμοι φυσικῇ φιλοστοργίᾳ θαῤῥήσαντες· καὶ πιπράσκειν εἰ βούλοιντο τοὺς παῖδας τοῖς γονεῦσιν ἐπέτρεψαν καὶ φονεύειν ἀτιμωρήτως. Quintil. *declam. vet.* Quædam animalia. & c. p. 218. & seq. Adoptione alien. Sob & post eligimus mores vestros. Euripideum illud ex Erechtheo profertur à Stobæo *cap.* 74. præstantiores oportet iudicare naturales adoptiuis, θετῶν γὰρ παίδων ποῦ κρατεῖ τὰ φύντα γὰρ προσωνομίζειν τῶν δοκημάτων χρέων. FOR

¶ 2. *Ciconia*] Aristot. Oeconom. νόμοι πελαργικοὶ: Quintil. *declam.* 387. FOR.

¶ 3. *Adoptione alienæ sobolis*] Theop. *de adopt.* Cornel. Tacit. Aul. Gel. *lib.* 5. *cap.* 19. Timotheus Episcopus *lib.* 2 *ad Ecclesiam Catholicam Multi filios non habentes, quærunt quibus substant. am propria facultatis addicant: id est, quibus vmbratile aliquod propinquitatis nomen inscribant, quos sibi quasi adoptatos imaginarij parentes filios faciant: & in locum eorum quæ non sunt pignorum perfidia generante succedant, l. penultim. Cods. de adopt.* FOR.

¶ 4. *Auibus inesse*] vet. *in auibus esse*, inimicum trucem ratio, &c. Sic ratiocinatur. Tullius *in Rosciana*, & Lucian. epigramm. οὐδὲν ἐν ἀνθρώποισι φύσις χαλεπώτερον εὗρεν ἀνθρώπου καθαρὰν ψευδομένου φιλίαν, οὐ γὰρ ἔθ' ὡς ἐχθρὸν προφυλασσόμεθ' ἀλλ' ἀγαπῶντες ὡς φίλον ἐν τούτῳ πλείονα βλαπτόμεθα.

¶ Venantio viro illustri Theodorus Rex. xv.

*Ob gratiosa merita patris, promouetur filius ad honorem.*

*Laudatio praeclari status.*

PRouidentiæ nostræ ratio est, in tenera ætate merita futura tractare, & ex parentum virtutibus prolis iudicare successus. Quia bona certa sunt, quæ fidem ab exordio trahunt, dum origo nescit deficere, quæ consueuit radicibus pullulare. Fertur etiam cursu perenni fontium vena vitalis, & hanc conditionem sustinent cuncta manantia, vt sapor, qui concessus est origini, nisi per accidentia * fuerit fortè vitiatus nesciat riuulis abnegari. Hinc est, quod te magnifici patris meritis æstimatum Comitiuę Domesticorum Vacantis honore prouehimus. Vt qui es clarus stemmate, splendeas dignitate. Quis enim vitæ, quamvis† futura, tamen certa non teneat, dum gloriosi patris recolat officiosos labores? qui prudentiæ ratione flammatus, sic fuit ad repentina solicitus, quasi per moram crederetur instructus. Præfecturam enim, solicitudinum omnium nobilissimum pondus, quod vel solum fuisset expedire laudabile, juncta exercitus nostri cura disposuit: vt nec prouinciis ordinatio deesset, nec exercitui se prouida solicitudo subtraheret. Superauit cuncta infatigabilis & expedita prudentia, traxit mores barbaros ad quietem, in votum nostrum cūcta moderatus est, vt sic accipientibus satisfaceret, ne dātes locum querimoniis « inueniret. Verùm vt de plurimis pauca sufficiant, probauit de se tanta, vt eligeretur eius inexplorata posteritas. Inter" hæc tamen generis ornamenta, quod" maximum pulcherrimæ nobilitatis" iudicium est, nec tuorum indiges" suffragiis meritorum. Literarum siquidem studia, quæ cūctis honoribus suo sunt digna suffragio, sedulus perscrutator assequeris, addens claritati generis ingenium suauiter eloquentis. Incumbe ergo talibus studiis, ama quæ in te « remunerata cognoscis: vt nostra « quoque iudicia cum tuis prouectibus tendas. Tantum enim à nobis exigis, quantum te bonis actibus imminere cognoscis.

*V. fuerit fortasse. for. Comitiua collata Venantio. † V. futurā For. "inueniret For. "hoc "V. maximè for. "indicium vel decus For. "V. suffragia For. "V. honorib. non sunt digna. For. "V. munerata. For. "quæque*

## Senatui vrbis Romæ Theodoricus Rex. XVI.

*Super eodem.*

*Candidati commendatio. Honos alit artes.*

STudij nostri est, P. C. remunerationem recto conferre proposito, & bonæ indolis viros ad instituta meliora fructu impensæ benignitatis accendere. Nutriunt enim præmiorum exempla virtutes: nec quisquam est, qui non ad morum" summa nitatur ascendere, quando irremuneratum non relinquitur, quod conscientia teste laudatur. Hinc est, quod illustrem, « Venantium, tam suis quàm paternis meritis « elucentem, Comitiuæ Domesticorum Vacantis dignitate subueximus: vt natalium splendor insitus ornatior collatis redderetur honoribus. Retinetis enim, P. C. patritium Liberium & in aduersitate nostra fuisse laudabilem, qui sic Odouacris integerrimis parebat, obsequiis, vt nostra post fuerit electione dignissimus, contra quos multa fecisse videbatur inimicus

*"summam comitiua Collata. "veneratū "relucentem*

*Liberius Odouacer.*

micus. Non enim ad nos vilissima transfugæ " conditione migrauit: nec proprij domini finxit odium, vt alterius " sibi procuraret affectum. Expectauit integer diuina judicia, nec passus est sibi Regem quærere, " nisi primitus perdidisset. Vnde si factum est, vt ei libenter daremus premium, quia nostrum fideliter iuuit inimicum: qui casu patrocinante contrario tantum nobis reddebatur acceptus, quantò tunc cognosci poterat indeuotus. Flexo jam domino penè nullis est terroribus inclinatus: sustinuit immobilis ruinam principis sui, nec nouitas illum turbare potuit, "quem etiam ferocitas gentilis expauit. Prudenter est secutus communes casus: vt " cum diuina judicia fixè " sustineret, humanam " gratiam commendatior inueniret. Probauimus hominis fidem: tristis ad jura nostra transiuit, qui superatus animum conuertit, non autem vt vinceretur effecit. Cui mox vt Præfecturæ Prætorianæ concessimus dignitatem, credita " sibi tanta integritate disposuit, vt miraretur aliquis sic simpliciter deuotum, quem tam calidè nouerat fuisse contrarium. " His igitur " infatigabili cura, quod difficillimum virtutis est genus, sub generalitatis gratia publica " videatur procurasse compendia, censum non addendo, sed conseruando protendens, dum illa quæ consueuerant malè dispergi, bene industria prouidente collegit. Sensimus auctas illationes, vos addita tributa nescitis. Ita vtrumque sub admiratione perfectum est, vt & fiscus cresceret, & priuata vtilitas nulla damna " perferret. Iuuat nos referre, quemadmodum in Tertiarum [1] deputatione Gothorum, Romanorúmque " possessiones junxerit & animos. Nam [2] cum se homines soleant de vicinitate collidere, istis prædiorum communio causam noscitur " præstitisse concordiæ. Sic enim " contigit, vt vtraque natio dum communiter viuit, ad vnum velle " conuenit. Et factum nouum, & omnino laudabile: gratia dominorum de cespitis diuisione conjuncta est: amicitiæ populis per damna " creuere, & ex parte agri defensor acquisitus est, vt substantiæ securitas integra seruaretur. Necesse enim, vt inter eos suauis crescat affectus, qui seruant jugiter terminos constitutos. Vna lex illos & æquabilis disciplina complectitur. Debet enim Romana Respublica, & memorato Liberio tranquillitatem suam, qui nationibus tam præclaris tradidit studia caritatis. Perpendite, Patres Conscripti, si hanc sobolem irremuneratam relinquere debuimus, cujus auctorem tot eximia fecisse retinemus. Faueant superna dispositis: vt sicut nos virtutes, " collatis beneficijs, inuitamus: ita creuisse meritis honoratas conscientias approbemus.

" cogitione al. cogitatione. For.
" V. procuraret. For.
" nisi rectorem. For.
" quē ounc.
" qui
" sustinet
" v. gratiam f.
Præfecturæ promo.
" sibi
" vel igitur For.
" infatigabilis
" videtur For.
Etiam cresc. conse fisco.
Priuata commoda nullum passa detrimentum.
" sentiret
" possessionis iunxit
Commento
" præstitisse
" contingit
" v. conuenerit For.
Cespitis diuisio
" creuerunt
" celsis

## NOTÆ VARIORVM.

¶ 1. *Tertiarum deputatione*] vet. *in tertia deputatione.* perperam: nam tertiarum illationes, deputationes, exhibitiones epistola sequenti, & 37. hujusce libri, al. *Thermarum*. For.

¶ 2. *Cum se homines soleant de vicinitate collidere, istis prædiorum communio causam noscitur præstitisse concordia*] Scitum est ex rer. communione

inter socios discordias excitari. *l.77.cum pater.§.dulcissimis de leg.2.* Theophil. *§.quadam.de actionib.* ideò esse comparata judicia diuisoria, vt communio, ex qua lites oriri soleant, tolleretur ἐπὶ τούτῳ γὰρ συνεισφέρουσι τὰ δικαστήρια ταῦτα ἐπὶ τὸ τὴν κοινότητα καταπαῦσαι καὶ τὴν ἐντεῦθεν ἐγειρομένην φιλονεικίαν *l.vlt.C.comm.diuid.lib 84. cum amplius de reg.iur.lib.1. quand. & quibus quart.pars deb.C lib.10.* Aristot. *lib.2. cap 3.* Politi[illegible]. Mamertinus *in Panegyric.* quem Maximiano dixit elegantissimè. Vbi obiter pro æmulationis stipulis, emendabis, stimulis. Plutarchus de Tuberonum familia in vita Marcel. FOR.

---

¶Honoratis possoribus, defensoribus & curialibus [a] Tridentinæ ciuitatis Theod. Rex. XVII.

*Quod releuentur absolutione tributorum pro rata concessionis.*

MVnificentiam nostram nulli volumus extare damnosam? ne quod alteri tribuitur, alterius dispendiis applicetur. Et ideò præsenti auctoritate cognoscite, pro sorte, quam [a] Butiliano presbytero nostra largitate contulimus, nullam debere [a] soluere fiscalis calculi functionem: sed in ea præstatione quanti se Solidi comprehendunt, de Tertiarum illationibus vobis noueritis esse releuandos, Nec inferri à quoquam volumus, quod [a] alteri nostra humanitate remisimus: ne, quod dictu nefas est, benemeriti munus innocentis contingat esse dispendium.

[a] In vno vet. scriptū est *Trudentia.* FOR.

*Principium munificentia neminis debet esse fraudi.*

[a] V. *Butilano* FOR.

[a] v. *persoluere.* For.

*Tertiarum immunitas.*

[a] alicui

---

Gudilæ episcopo Theodericus Rex. XVIII.

*Non debet qui in seruitium trahi, qui lucere noscitur gratia dignitatis.*

PRiscarum legum reuerenda dictat auctoritas, vt nascendo Curialis nullo modo possit ab originis suæ munijs discrepare, nec in aliud Reipublicæ officium trahi, qui tali præuentus fuerit sorte nascendi. Quòd si eos vel [a] ad honores transire jura vetuerunt, quàm videtur esse contrarium, [a] Curialem Reipublicæ amissa turpiter libertate seruire? & vsque ad conditionem peruenisse postremam, "quem vocauit Antiquitas Minorum Senatum? Nouerit itaque reuerentia vestra, [a] Sarsenates municipes collegas [a] suos asseruisse, Ecclesiam vestram irrationabiliter sibi velle defendere. Vnde prouidentia vestra, pro integritatis suæ proposito examinata veritate, discutiat quæ veniunt in querelam: & si, desideria petitorum veritate subsistunt, pro implendis muniis eos ad Curiam suam remeare permittat. Si verò clero vestro creditis in eis aliquid rationabiliter suffragari, ad nostrum Comitatum [a] instructam perso-

*Conditio curialis.*

[a] V. *ad honorem* For.

[a] Non autè *Curionem Reipub.* For.

[a] quam

[a] *Parcinates* BROS.

[a] suas

[a] instructis modis

personam modis omnibus destinate, quæ aduersariorum debeat intentionibus obuiare. Quòd si de negotij qualitate † dubitatis, conueniat « sacerdotalibus institutis, vt ante controuersiam iustitiam magis ipse « cognoscas, quàm de judicio victus « abscedas. Talem siquidem non oportet publicè superari, quem amatorem æquitatis conuenit inueniri.

* dubitat
" sacerdotibus
" cognoscat
" abscedat

## NOTÆ VARIORVM.

¶ 1. *Minorem Senatum* ] infra *lib. 6. epist. 3. & lib. 9. epist. 7. in fi.* FOR.

¶ 2. *Desideria petitorum* ] Si preces veritate nitantur, mendax precator careat impetratis. *l. 3. D. de in integ. rest. l. pen. l. vlt. C. si contra ius, vel vtil. publ. l. vlt. c. de diuer. rescrip.* FOR.

Vniuersis Gothis & Romanis, & his qui portubus vel † [1] clusuris præsunt Theodoricus Rex. XIX.

† Clausuris

*Priuantur malefactores qui proprium dominum occiderunt.*

CVncta « quidem jure detestamur scelera, & omne quod iniquum est clemens execratur « auditus: sed ea maximè, quæ humani sanguinis effusione polluta, nostram « contra se incitauêre censuram. Quis enim ferat, in [2] domesticis præsidijs locum fuisse periculis? & ibi inuentum dulcis vitæ exitum, vnde nasci debuerat defensionis auxilium? Et ideò præsenti jussione mandamus, vt in famulos, qui Stephanum dominum suum plectibili scelere trucidantes, inhumatam quoque reuerentiam ejus funeris abjecerunt, « legum districtione « resecetis. Quatenus qui exemples prouocantur pessimis, pœnis arceantur « aspectis. Proh dolor! pietas in auibus inuenitur, quæ ab humana conditione deseritur. Vultur ipse, cui vita est cadauer alienum, tantæ magnitudinis « corpus nec exiguis alitibus probatur infestus, sed magis accipitrem, vitam plumigerum auium persequentem, alis cædit, ore « dilaniat, totóque suo « pondere periclitantibus nititur subuenire. Et homines parcere nequeunt, cujus se genus esse cognoscunt? Ille non vult extinguere, « quos « poterat vesci: serui maluerunt occidere, qui eos superstites consueuerat enutrire. Fiat ergo pastus pij vulturis, qui necem potuit crudeliter desiderare pastoris. Tali potiùs sepulchro recipiatur qui dominum reddidit insepultum.

" siquidem
" auditor.
" in se Seruorum qui domino occiderint, pœna.
" legis
" resecari. FOR.
" leg. aspectis for.
Pietas in auibus.
" corpus
" delaniat.
" pectore FOR.
" quo for.
" quæ
Insepultus.

## NOTÆ VARIORVM.

¶ 1. *Vel clusuris* ] in vno vet. *Vel claustris.* Vide suprà hoc lib. epist. 5. FOR.

¶ 2. *Domesticis præsidiis* ] Vlpian. Cùm nulla domus tuta esse possit, nisi periculo capitis sui custodiam dominis tam ab domesticis, quàm ab extraneis præstare serui cogantur: ideò senatusconsulta introducta sunt de publica quæstione à familia necatorum habenda, *lib. 1. de Senatusconsf.*

Seneca *lib.1.cap.16.natur.quest.*Plin.*in epist.*FOR.

¶ 3. *Inhumatam quoque reuerentiam eius funeris abiecerunt*] malim sic, quanquam scriptis libris repugnantibus, *inhumati quoque eius funeris reuerentiam adiecerunt*. Porrò veterum de sepulturæ cura leges & exempla commemorem? satis sit vel indice ostendisse *tit. de relig. & sumpt. fun. l. penult. de cond. inst.* Lactant. *lib.6.cap.12.* Agathius *de bello Gottico libr.1.sub finem*, Petron. Arbiter. *extrema Satyrici*, Val.Max. *lib.6.cap.3.* de seueritate, Ælian *lib.12.hist. var.* de Alexand. Magno, & infra hujus lib. epist. 22. Sed de iis alius olim, vt spero, differendi locus dabitur. FOR.

† Vnilgis Saioni Theodericus Rex. XX.

*Capiantur naues oneratæ frumento, & mittantur ad exercitum.*

OMnes decet gratanter impendere, quod publicas † vident vtilitates posse respicere: quando necesse est † hæc membra sentire, quod corporis summa sentitur. Atque ideò præsenti " decernimus jussione, vt quantitas in Rauennati vrbe* falcatorias potueris reperire, frumentis " fiscalibus oneratas, ad nos vsque perducas. Quatenus " alimonia publica tali prouisione releuata, necessitatem inopiæ non " debeat sustinere. Reddat Rauenna copiam Liguriæ, quam ex ipsa consueuit accipere. Nam quæ præsentiam nostram sustinet, multorum debet solatia reperire. " Trahit obseruantium cateruas Comitatus noster: & dum ad beneficia præstanda curritur, " necessariò populis copia postulatur.

† Vulgi. Saioni al. Sydigi. al. Villicis. al. *Vigiles.* FOR. *Theodericus frumenta iubet in aulam comportari.* † videntur * hoc " v. decernimus. FOR. " falcatorias v. calcatorias. FOR. " fiscalibus " alimonijs " debeant " Trahit enim " v. necessario. FOR.

Ioanni Apparitori Theod. Rex. XXI.

*Quod reducat ad culturam partem eam contingentem de paludibus: aut eam reddat.*

GRaue " nimirum est, vt fructu laboris sui fraudetur industrius: & cui " adhibetur pro sedulitate conferri præmium, dispendium patiatur injustum: in ea præsertim re, quæ ad nostram respicit largitatem: " cui nihil " debet licere negligentiæ, ne videamur minùs profutura sanxisse. Dudum siquidem Spei & Domitio, spectabilibus viris, loca in " Spoletino territorio, cœnosis fluentibus inutiliter occupata, largitas nostra concesserat, vbi aquarum vasta profunditas terrenam gratiam in nullos vsus " profuturam absorbuerat. Iacebat tellus naufraga, palustri * " tempore confusa, & sub vtroque jactata dispendio: nec aquarum puros liquores meruerat, & decus terrenæ soliditatis amiserat. Hoc nos, quibus cordi est, in melius cuncta mutare, supra memoratis tali conditione concessimus, vt si eorum " opera vel labore turpis desiccaretur illuuies, ipsis liberata rura proficerent. Sed quantum " actorum Spei loquitur

Emphyteusi a negligente reuocata. " nimis FOR. " debet " vbi " v. debemus. FOR. " Spolitano vet. in Politano. FOR. " profuturos * corpore " torpore " opere " auctionem

loquitur ingesta petitio, Domitij viri spectabilis vitio, dum immemor iussionis tenaciter parcit expensis, * ad initium reuocatus est labor operantium, cùm iam in Solis faciem paulatim mollicies siccata duresceret, cælatámque longa voracitate tellurem Sol insuetus afflaret. Quod nos nequaquam negligi posse patiemur, vt bene †accepta inuida destruantur ignauia. Proinde deuotio tua præfatum Domitium moderata executione conueniat, vt acceptæ rei sedulus operator immineat, aut si hoc sibi sumptuosum esse crediderit, propriam cedat †supplicantibus portionem. Oportet enim, vt si opera postulata nequit efficere, consortem beneficij gloriam nostri †temporis, permittat implere.

* ad initiũ vel intitũ FOR.

† cepta FOR.

† v. Supplicanti FOR.

† ipse FOR.

† corporis

† Festo v.i. Patritio Theod Rex. XXII.

† Fausto For.

*Quòd mittantur filij ad sepeliendum patrem eorum defunctum.*

AEquum est, [1] vt commodet se regalis pietas Fati vulnere sauciatis: quia erigi plus merentur, quos sortis suæ aduersa presserunt. Atque ideò magnificentiæ tuæ præsenti auctoritate declaramus, vt †Hecditij filios quod in vrbe primitus residere censuimus, ad patriam cum genitoris sui funere, votiuo quidem reditu, sed acerbo casu, remeare jubeatis. Ne † eorum desideriis abnegatis, [2] vulnus geminetur afflictis: & quod nefas dictu est, qui dolorum †nubila, nostra semper serenitate detergimus, nunc miseris pias lacrymas denegare videamus. Insatiabilis quippe fletus est, qui humandis non finitur corporibus interesse: dum semper se reum judicat, qui cineribus justa non præstat, Priamus quanto pretio sepeliendũ Hectorem redemit? rogauit furẽtem, supplicauit armato, vitámque suam exponere maluit, vt cadaueri debita non negaret. Et quoniam in *his personis mutua sunt officia pietatis, iniquum est filium genitori gratuito nõ impendere, quod patrem magnis talentis constitit effecisse.

† Codidij

† horum nobilis

*Sepultura cura*

* iis

*NOTÆ VARIORVM.*

¶ 1. *Vt commodet se regalis pietas.*] vet. *vt se commodet benignitas regalis fati.* Conueniunt quæ à Iureconsultis de cadaueribus damnatorum sepeliendis disputantur *lib.* 48. *Pandect. tit. vlt.* Arrianus *in Epictetum. li.* 1. *cap.* 9. Petron arbiter *fragm. Satyrici.* de cura sepulturæ, huiusce lib. epist 19. FOR.

¶ 2. *Vulnus geminetur afflictis*] aduersa fortuna vtentibus non est calamitas nouo dolore cumulanda. In eandem sententiam *l.* 6. *de iure dot. lib.* 14. *Dinus. de off. præsid.* For.

† Ampelio Dispositio & " Theodulo * vvv. sss. Th. Rex. XXIII.

" Ampellio * Theodelo.

* viris sublimibus.

*Oneribus superfluis non grauentur qui sunt vtilitatis publicæ seruitiis occupati.*

DEcet nostri temporis disciplinam, vt qui publicis vtilitatibus seruiunt, superfluis oneribus non grauentur. Nec dignum est, vt cuiusquam lædat inuidia, nostris moribus ordinata. Quapropter " figulinis regia vobis auctoritate concessis, " operam " nauanter impendite. Nec vereamini ad " alias vos actiones posse " traduci, à quibus iniuncta præsentia vix credimus explicari, " Cessauit ergo " contra vos improborum nefanda præsumptio, & obscuris dolis effectum nostra tollit auctoritas. Incassum enim odit, cui se principalis clementia objecerit.

*Figulinarū concessio.* " figulis v. suis " ouanter " al. ornanter " alias actiones " tt nauci " V. cesset FOR. " circa For.

## NOTÆ VARIORVM.

¶ 1. *Operam nauanter imp.* ] in duob. manusc. *operam ouanter imp.* aliàs *ornanter.* Idem Cassiod. post ep. 33. *nauanter insiste.* quo loci tamen vetus cod. habet *gratanter.* For.

Senatui vrbis Romæ Theod. Rex. XXIV.

*Quod maiores non grauentur vltra debitum in præstatione debitorum.*

COnstat, Senatum populis viuendi regulam præstitisse. Nam quod ornat nomen Romanum, à vobis legitur institutum. Ad hoc Patres in illo principio nominati, vt quasi filiorum per vos possit vita cōponi. Vos enim deuotionem prouincijs, vos priuatis jura decreuistis, & ad omnes justitiæ partes " subditos parere libenter docuistis. Et ideo non decet inde signum " resultationis exire, vnde exemplum potuit moderationis effulgere. Quod nostra clementia, cui cordi est, rerum omnium tenere mensuram, in vestram notitiam credidit perferendum. Ne magis ignorantia nutriatur excessus, sub quorum conscientia error non potest esse perpetuus. Igitur prouincialium " judicium relatione, ad magnificum virum Præfectum prætorij directa; comperimus, sic primæ transmissionis tempus exemptum, vt nihil aut parum à Senatoriis domibus constet illatum. Allegantes, per hanc difficultatem tenues deprimi, quos magis decuerat subleuari. Fiet enim, vt exactorum nimietas, dum à potentibus contemnitur, in tenues conuersa " grassetur, & ille potius soluat aliena, qui est deuotus ad propria: præterea multò acerbiora jungentes, quod pro sua quisque volūtate aliquid exigentibus dignetur obiicere. Quæ tamen omnia detrimenta Curialibus dicuntur infligi: vt qui in vsus publicos fuerant nostra prouisione reparati, contumacibus distrahantur injurjis. Atque ideo P. C. qui finem nobiscum Reipubl. debitis annisum, sic æquabiliter ordinate, vt quicquid vnaquæque domus Senatoria profitetur, destinatis procuratoribus per prouin-

*Ornamētum Rom. nominis, à Senatu.* *Ne potentiores onera dilationum in tenuiores transferant.* " v. subiectos. For. " v. moderationes. For. " iudiciis For. *Exactores.* " crassetus For.

uincias trina illarione persoluat. Aut certè, quod in locum beneficii solebatis expetere, arcæ Vicarianæ sedis, si id diligitis, vniuersa complere: ne necesse sit curiali per multiplicem & inefficacem conuentionis laborem in exiguis vestris illationibus sua potius dãna suscipere, eueniátque detestabilis casus: " vt qui functionem propriã vix poterat sustinere deuotus, alienis oneribus prematur infirmus. Quod nos salua ciuilitate, dissimulare non possumus, vt sine acerbitate belli rebus suis exuantur oppressi, & illi magis pereant, qui Reipublicę parere festinant." Hoc etiam nos edictali programmate in cunctorum noueritis prouincialium notitiam pertulisse, vt liberè prorumpat in publicum, qui se alienæ functionis pondere nouit oppressum, relaturi à nobis iustitiæ fructum, qui fessis nouimus dare præsidium.

" V & qui fot. " V. vefor. te nescfor.

Edictum Theoderici Regis. xxv.

*Super eodem*

QVamvis sit querula vox doloris, nec se contineant immuniti, & læsus animus vociferatione pascatur: tamen liberior sermo promitur, "si nostra auctoritate laxatur. Detestamur enim, miseros premi: commouemur & non querentium malis: velociúsque ad nos peruenit, quod dissimulatio parentis abscondit. Meritò, quando cunctorũ nos respiciunt auido ore læsiones. Dum illud pietati nostræ perire credimus, quod per " mediocrium damna sentimus. Nuper itaque prouincialium iudicũ relatione comperimus, domos quasdam præpotentiũ suas non implere per ordinẽ functiones. Hinc fieri, vt dum illarionis quantitas procurati queritur à tenuibus, summa potior exigatur. Superbia " deinde conductorum canonicos Solidos non ordine traditos, sed sub iniquo pondere imminentibus fuisse projectos: nec " vniuersam siliquam, quam reddere consueuerant, solenniter intulisse. Proinde factum est, vt curiales quibus nos volumus esse prospectum, imminentium solicitudine coacti, grauia damna sentirent, &, si dici fas est, cum alienis debitis sub truculentis "cõpulsionibus vrgerentur, possessionum quoque suarum amissione priuati sunt. Quod scelus vt debeat amputari, ad reuerendissimũ quoque Senatum præcepta transmisimus, & nunc edictali programmate " definimus, vt quisquis Possessorum siue Curialium grauarum se senserit in aliena calculi functione, ad nostræ serenitatis audientiam venire deproperet, sciturus, nobis priores excessus omnino displicuisse, cum viderit pro futura succedere. Patuit ergo vobis arbitrium iusti principis, quamvis multis semper declaretur " iudicijs. Nunc autem sub silentio patientiam doloris " abducite, aut sub iustitia iter vocis aperite. "Iam in vobis erit hujus sũma cõsilij, quibus adiacet eligere, quod vobis prospicitis expedire.

Dolorem tegere, affecte " V. qui nostra. Fo R. " medio-crium " V. domum For. Canonici Solidi. " immensã " compul-sionibus " diffini-mus " Indiciis " V. subdu-cite. For. " In vet. strictius hæc cõcluſa ſunt: Iã in vobis ad tales eligere quod vobis profecit is expedire. FOR. " resto

"Fausto præposito Theod. Rex. xxvi.

*Quod Apuleia & Calabria negotiatores publici non grauentur.*

" Nudis v. nullis: FOR. compendia iniusta.

Interpretiũ

" v. mediatio. FOR.
" extraha. tur
" quæ

Sextarius,

Multa in exigentem iniusta pretia.
" huiusmodi
" monopolum
" siliquatarius For.
" v. indicat nos.
Qui sentiti-nus, debetq; commodum sentire. [ ]
Auraria functio.
" hominis
Lucro viuũt negotiatores

NVllius compendiis delectamur iniustis: nec ad animum nostræ pietatis perueniunt, quæ probitatis gratia deferuntur. Respubl. siquidem iure semper æquitatis augetur: & cum temperantia diligitur, velociter profutura succedunt. Atque ideò illustrem magnificentiam tuam, Negociatorum Apuliç siue Calabriç supplicatione permoti, duximus, instruendam, vt frumenta quæ per supradictos negociatores publico comparantur, non iterum ab eisdem interpretij nomine Solidorum quantitas exigatur. Nam si coëmptam speciem expensis publicis necessariam non habetis, ab officio vestro suscepta " moderatio fideliter " distrahatur, euentũ rei ratio fiscalis habitura est, quæ iniustè videtur imposuisse " quod respuit. Nimis enim iniquum est, vt ille [1] patiatur dispendium, qui imperium fecit alienum: pari conditione censentes de sextario quoque, quem negociator eius prouinciæ videtur inferre: ne quis audeat damnata semper pretia proteruus exigere: & vt validius retundamus excessus, pœnam xxx. librarũ auri sedis nostrę præfectis imponimus, si quis contra hęc saluberrima constituta ausu temerario venire tentauerit. Officium verò decem librarum auri dispendio se nouerit esse feriendũ, si inhibitas pręsumpserit exequi iussiones. In illa quoque parte fessis clementia nostra se porrigit, vt si pensionem " huius tituli Siliquario præstat, " monopolium quoque negociator exerceat. Si verò " Siliquarius hunc titulum negociatoribus " indicat abrogandum, nullam ab eis exigat pẽsionem. Quia satis absurdum est, vt affligatur damnis, qui commoda non habet actionis. In aurariis denique priscus ordo seruetur, & ad eos tantũ functio ipsa respiciat, quos huic titulo seruire voluit antiquitatis auctoritas. Quapropter beneficia nostra erga negociatores, qui nostris titulis necessarii comprobantur omnibus modis facite custodiri: ne genus " hominum, quod viuit lucris, ad necem posit peruenire dispendijs.

### NOTÆ VARIORVM.

¶ 1. *Patiatur dispendium*] Tractatum à jure. FOR.

¶ Vniuersis Iudæis Genuæ consistentibus Theod. Rex. XXVII.

*Datur Iudæis licentia reficiendi Synagogam.*

" in

" tegmen

SIcut exorati, iustum cupimus præbere consensum, ita per nostra beneficia fraudes fieri legibus non amamus: " in ea parte præcipuè, in qua diuinæ reuerentiæ credimus interesse. Ne ergo insultare videantur elati, diuinitatis gratia destituti. Quapropter " tegumen tantum vetustis

tustis parietibus super imponere Synagogæ vestræ, præsenti vos auctoritate censemus, petitionibus vestris eatenus licentiam commodantes, quatenus constituta diualia permiserunt. Nec aliquid ornatus fas sit adjicere, vel in ampliandis ædibus euagari. *Noueritis vos " seueritatem minimè diffugere veteris sanctionis, si rebus non abstineatis illicitis. In ipsis verò parietibus cooperiendis, vel * † reficiendis tantum licentiam damus, si vobis tricennalis non potest obesse præscriptio. Quid appetitis, quæ refugere deberetis? Damus " siquidem permissum, sed errantium votum laudabiliter improbamus. [1] Religionem imperare non possumus: quia [2] nemo cogitur, vt credat inuitus.

*Neque legere, neque augere Iudæi templa licere.*
* Et noueritis.
† se veritatem
* fulciēdis
* fingendis
* Hæc vox si abest à vet. For.
*Præscriptio tricennalis.*

## NOTÆ VARIORVM.

¶ 1. *Religionem imperare non possumus, quia nemo cogitur vt credat inuitus*] Iustiniano Imperatori Theodahadus inf lib. 10. epist. 26. *cum diuinitas diuersas patiatur religiones esse: nos vnam non audemus imponere. Retinemus enim legisse voluntariè sacrificandum esse domino: non cuiusquam cogentis imperio.* Tertullianus *ad Scapulam in fin. Non est* (inquit) *religionis cogere religionem: quæ sponte suscipi debet, non vi.* Clemens initio *lib.* [illegible] Recognit. ad Iacobum fratr dom. D. Bernardus in Cantico, serm. 66 *Fides suadenda* (inquit) *non imponenda.* Porrò hujus rescripti ad Iudæos Genuenses etiā si inscriptione admonitus conjicio *in l. 8 C. de Iudæis, ex Cod. Theodos.* negatione addita, legendum esse, *non tam.* FOR.

¶ 2. *Nemo cogitur vt credat inuitus.*] Quis, inquit Lactantius, mihi imponat necessitatem, vel credendi quod nolim, vel quod velim non credendi? nihil tam voluntarium quam religio, in qua si animus auersus est, jam sublata jam nulla est. Fides autem suadenda est non imperanda, nocuit enim & nocebit semper rigor, & ingenia nostra vt nobiles generosi equi, melius facili freno reguntur, docendo magis quàm jubendo, monendo quàm minando. BROS.

## ¶ * Stephano v. s. Comiti primi ordinis ex principe * officij nostri Theodoricus Rex. XXVIII.

*De promotione emeriti ad dignitatem spectabilitatis.*

* Fausto Fo.
* off fis. [illegible] con. BROS.

TRibuenda est justis laboribus compensatio " præmiorum: quia ex probrata militia creditur, quæ irremunerata transitur. Athletarum populis palma decernitur [illegible] Civica corona [illegible] tur. Expectant etiam [illegible] præmia sua, & tanta judicii [illegible] tardiùs detur laboris † præmium, qui sentire non poterant denegatum. Quod si ita est, dignum hoc, homini reddere, qui per honesta cognoscitur obsequia placuisse. Per tot enim actionum [illegible] tenuisti militiæ probatæ vestigium: &, quòd rarò [illegible] feruente prouenit, permutatio judicum nunquam circa te * variauit affectum. Nec erat

*Præmiis digni qua.*
" meritorū
† equi FOR.
† premium
*Laus fidis & constantis animi.*
* narrauit

*Quod Apuleiæ & Calabriæ negotiatores publici non grauentur.*

NVllius compendiis delectamur iniustis: nec ad animum nostræ pietatis perueniunt, quæ probitatis gratia deferuntur. Respubl. siquidem iure semper æquitatis augetur: & cum temperantia diligitur, velociter profutura succedunt. Atque ideò illustrem magnificentiam tuam, Negociatorum Apuliç siue Calabriç supplicatione permoti, duximus, instruendam, vt frumenta quæ per supradictos negociatores publico comparantur, non iterum ab eisdem interpretij nomine Solidorum quantitas exigatur. Nam si coëmptam speciem expensis publicis necessariam non habetis, ab officio vestro suscepta " moderatio fideliter " distrahatur, euentũ rei ratio fiscalis habitura est, quæ iniustè videtur imposuisse " quod respuit. Nimis enim iniquum est, vt ille [1] patiatur dispendium, qui imperium fecit alienum: pari conditione censentes de sextario quoque, quem negociator eius prouinciæ videtur inferre: ne quis audeat damnata semper pretia proteruus exigere: & vt validius retundamus excessus, pœnam xxx. librarũ auri sedis nostrę præfectis imponimus, si quis contra hęc saluberrima constituta ausu temerario venire tentauerit. Officium verò decem librarum auri dispendio se nouerit esse feriendũ, si inhibitas presumpserit exequi iussiones. In illa quoque parte fessis clementia nostra se porrigit, vt si pensionem " huius tituli Siliquario præstat, " monopolium quoque negociator exerceat. Si verò " Siliquarius hunc titulum negociatoribus " indicat abrogandum, nullam ab eis exigat pensionem. Quia satis absurdum est, vt affligatur damnis, qui commoda non habet actionis. In aurariis denique priscus ordo seruetur, & ad eos tantũ functio ipsa respiciat, quos huic titulo seruire voluit antiquitatis auctoritas. Quapropter beneficia nostra erga negociatores, qui nostris titulis necessarii comprobantur omnibus modis facite custodiri: ne genus " hominum, quod viuit lucris, ad necem possit peruenire dispendijs.

" Nudis v. nullis: FOR. *compendia iniusta.*
*Inter pretiũ*
" v. mediatio. FOR.
" extrahatur
" quæ
*Sextarius.*
*Mulcta in exigentem iniusta pretia.*
" huiusmodi
" monopolium
" siliquatarius FOR.
" v. indicat FOR.
*Qui sentiunt onus, debent & commodum sentire.*
*Auraria functio.*
" hominis
*Lucro viuũt negotiatores*

## NOTÆ VARIORVM.

¶ 1. *Patiatur dispendium*] Tractatum à jure. FOR.

¶ Vniuersis Iudæis Genuæ consistentibus Theod. Rex. XXVII.

*Datur Iudæis licentia reficiendi Synagogam.*

SIcut exorati, iustum cupimus præbere consensum, ita per nostra beneficia fraudes fieri legibus non amamus: " in ea parte præcipuè, in qua diuinæ reuerentiæ credimus interesse. Ne ergo insultare videantur elati, diuinitatis gratia destituti. Quapropter " tegumen tantum vetustis

" in
" tegmen

tustis parietibus super imponere Synagogæ vestræ, præsenti vos auctoritate censemus, petitionibus vestris eatenus licentiam commodantes, quatenus constituta diua'ia permiserunt Nec aliquid ornatus fas sit adjicere, vel in ampliandis ædibus euagari. *Noueritis vos " seueritatem minimè diffugere veteris sanctionis, si rebus non abstineatis illicitis. In ipsis verò parietibus cooperiendis, vel * † reficiendis tantum licentiam damus, si vobis tricennalis non potest obesse præscriptio Quid appetitis, quæ refugere deberetis? Damus " siquidem permissum, sed errantium votum laudabiliter improbamus [1] Religionem imperare non possumus: quia [2] nemo cogitur, vt credat inuitus.

Neque legere vel neque au gere Iudæ templa licere.
* Et noue. tius.
† se verita tem
" fulciēdis
" fingendis
* Hæc vox si abest à vet. For.
[1] Præscriptio tricennalis.

## NOTÆ VARIORVM.

§ 1. *Religionem imperare non possumus, quia nemo cogitur vt credat inuitus*] Iustiniano Imperatori Theodahadus inf lib. 10. epist. 26. *cum diuinitas diuersas patiatur religiones esse: nos vnam non audemus imponere. Retinemus enim legisse voluntariè sacrificandum esse domin: non cuiusquam cogentis imperio.* Tertullianus *ad Scapulam in fin. Non est* (inquit) *religionis cogere religionem: quæ sponte suscipi debet, non vi.* Clemens initio *lib.* .Recognit. ad Iacobum fratr dom. D. Bernardus in Cantico, serm. 66 *Fides suadenda* (inquit) *non imponenda.* Porrò hujus rescripti ad Iudæos Genuenses emi ss inscriptione admonitus conjicio *in l. 8 C. de Iudæis, ex Cod. Theod. f* negatione addita, legendum esse, *non tam.* FOR.

§ 2. *Nemo cogitur vt credat inuitus* ] Quis, inquit Lactantius, mihi imponat necessitatem, vel credendi quod nolim, vel quod velim non credendi? nihil tam voluntarium quam religio, in qua si animus auersus est, jam sublata jam nulla est. Fides autem suadenda est non imperanda, nocuit enim & nocebit semper rigor, & ingenia nostra vt nobiles generosi equi, melius facili freno reguntur, docendo magis quàm jubendo, monendo quàm minando. BROS.

§ * Stephano v. s. Comiti primi ordinis ex principe * officij nostri Theodericus Rex. XXVIII.

* Fausto For.
* off ss. con. BROS.

*De promotione emeriti ad dignitatem spectabilitatis.*

TRibuenda est justis laboribus compensatio " præmiorum: quia ex probrata militia creditur, quæ irremunerata transitur. Athletam populis palma designat, esse victo em. Sed nes bellicos Ciuica corona teit tur. Expectant etia n [illegible] præmia sua & tanta judicii e vis [illegible] nec illis tardiùs detur laboris † præmium, qui sentire non poterant denegatum. Quod si ita est, dignum hoc, homini reddere, qui per honesta cognoscitur obsequia placuisse. Per tot enim actionum [illegible] vestigium: &, quòd ra [illegible] seruiente prouenit, permutatio judicum nunquam cuca te † variauit affectum. Nec erat

Præmia dignos quæ.
" meritorū
† equi For.
† præmium
Laus fidis & constantis animi.
* narrauit

in te alieni judicij quisquam inuidus, cum etiam decessorum suorum ordinationibus redderetur aduersus. Placere siquidem meruisti cunctis cum semper diligenda custodis, silentium in secretis, in actionibus efficaciam, in obseruationis labore frequentiam: & quod † ratum est continentiæ bonum, crebra hominum vitia fecerunt, cum multis præberes officia, nulli tuam operam venditabas. Vocabulum principis nulla sorde maculasti, seruans dignitatem nominis exercitatione virtutis. Hinc est, quod Spectabilitatis honorem, quem militiæ sudore detersis justa deputauit Antiquitas, præsenti tibi auctoritate conferimus: vt laboris tui tandem finitas excubias, remuneratione [a] Comitiuæ Primi Ordinis, jam securus intelligas. Et quia gratiam Principis dignitas nuda non asserit, [b] nec beneficium dici potest, quod nulla vtilitate sentitur: priuilegia tibi quoque, quæ tribui scholæ tuæ. Ex principibus diualia constituta voluerunt, simili munificentia condonamus. Neque quicquam in his debes metuere, quæ † forsitan nouella vsurpatione tentantur. Ab omni ergo damno oneribúsque † sordidis jus te muniuit antiquum. † Sed quanquam præsenti remuneratione * digna soluamus, futuris tamen votis spem maximam pollicetur. Sed quoniam angusta sunt beneficia, quæ non etiam de futuris aliquid pollicentur, aderit prouidentia principalis: vt quos dignos fauore nostro credimus, eos quoque maiori honore cumulemus. Verum quia celari non decet * regum impetrata, præsentia ad prouincialis judicis facito notitiam peruenire. † Quatenus spectabilitatem tuam decoratam nostro testimonio vniuersitatis corda cognoscant: tibique vtpote militiæ munere persoluto, cultus competens pro nostrorum temporum laude seruetur.

† ratũ continentiæ — Spectabilitatem. — Ex principibus. — † forsitan vsurpatione — † sordibus — * sed præsenti — * condigna — * V. quod honorem impetrata. FOR. — * Quod

*NOTÆ VARIORUM.*

¶ 1 *Comitiuæ primi ordinis* ] princeps officij eo munere perfunctus euadit in comiti primi ordinis. Cujus comitiuæ mentio est *in l.* 59. *C. de Decur. l.* 10 *C. de comit. rei milit. & tit. de comit. & archiatr.* Erant & comites secundi ordinis, infr. lib 7. epist. 26. & comites tertij ordinis, vt *l.* 127. *quicunque, C. Theodos. de decurionib* For.

¶ 2. *Nec beneficium dici potest quod nulla vtilitate sentitur* ] sic Vlpian. *naturaliter ex eo bona dicuntur, quod beant, hoc est, beatos faciunt*, beare est, prodesse, *l.* 49. *Bonorum, de verb. sign.* Tull. *Parad.* 1. vt τὰ χρήματα ἐν τῷ χρῆσθαι opes quod sint vsui dictas esse, eleganter apud Xenophon. Oeconom. Socrates edisserit. For.

¶ † 1 Adilæ v. 1. Comiti Theodericus Rex. XXIX.

* Adilo viro sublimi

*Non permittat homines ecclesiæ molestari, & tuitionem prædiorum hominum ecclesiæ præstare procuret.*

Quamvis

QVamvis nullos velimus grauamen aliquod sustinere quos videtur pietas nostra protegere (quia regnantis est gloria subjectorum otiosa tranquillitas ) tamen specialiter Ecclesias ab omni injuria reddi cupimus alienas: quibus dum æquabilia præstantur, misericordia diuinitatis acquiritur. Et ideò beatissimi viri Eustorgij Episcopi sanctæ Mediolanensis Ecclesiæ petitione permoti, præsentibus te affatibus " admonemus, vt prædijs vel " honoribus illius Ecclesiæ intra Siciliam constitutis, tuitionem studeas salua ciuilitate præstare. Nec à quoquam, cujuslibet nationis homine, contra fas patiaris opprimi, quos decet diuinitatis intuitu subleuari. Ita tamen, vt causis publicis & priuatis, quę contra eos rationabiliter proponũtur, respondere non differant. Quia sicut nolumus, eos ab aliquo prægrauari, ita " exemptos à tramite justitiæ non patimur inueniri.

*Tuitio prædiorum & hominum Ecclesiæ.*
" ammoneemus.
" Magis placet hominib. For.
*Ecclesiastici viri tutandi sunt & quatenus.*
" exceptos For.

## NOTÆ VARIORVM.

¶ 1 *Adilæ V.S. Comiti Th. rex.*] vet. *Auilæ.* al. *Aduo viro Senatori Comiti primi ordinis ex principe nostri officij.* Sed hæc verba, *primi ordinis*, temerè videntur ex inscriptione tituli antecedentis epistolæ huc fuisse congesta. For.

¶ Fausto præposito Theodoricus Rex. XXX.

*Vt eximatur ab illatione tributorum, qui deputabitur seruitio pauperum.*

NOn præjudicat juri publico personalis exceptio: quia beneficialem esse principem licet, nec intra regulas constitui potest munificentia † regalis arctari. Ita leuis coërceatur grauissimis institutis impatiens ambitio jure " frenetur, clementia non habet legem, nec debet sub angustis terminis benigna sequi, quem decet sine fide laudari. Defensores itaque sacrosanctæ Mediolanensis Ecclesiæ pro expensis pauperum, quæ sub lucri exaggeratione funduntur, vnum sibi ex negotiatoribus vrbis suę desiderant oportere præstari: qui pro emptoris functus officio, exceptis negotiationis oneribus debeat implere, quod suscipit. " Hæc enim nos & Rauennati Ecclesiæ commemorant, " motos rationabilis allegatione tribuisse: quod pietatis exemplum, ad suum quoque commodum † supplicant transferendum. * Ideò illustris & præcelsa magnificentia tua (salua in alijs negotiationibus commoditate publica, quæ ab vniuerso corpore consueuit inferri) vnum eis, quem sibi † visi fuerint * eligere deputabit, qui ita commercium negotiationis exerceat, quatenus nec Monopolij, nec Siliquatici, nec Aurariæ aliquid pensionis impendat, vel quodlibet grauamen ex permissa nundinatione sustineat. Cur enim illud tardemus annuere, vnde nulla possumus damna sentire?

" principalis
" refrenetur For.
" Hoc
" mores
" supplicat
" Et ideo
" visum
" elegisse.
*Monopolium, Siliquaticum, Auraria pensio.*

*NOTÆ VARIORVM.*

¶ a *Qui ita commercium negotiationis exerceat, quatenus nec Monopolij, nec Siliquatici, nec auraria aliquid pensionis impendat.*] Siliquaticum & Monopolium erant mercatorum onera: Siliquaticum in nundinis exigitur, ob venditionem proponendam. Monopolium ab eo exigitur, qui monopolium beneficio principis exercet, quo tamen vti hodie non licet ex *l. 1. C. de monop.* Bres.

a [1] Dromanariis Theod. Rex. XXXI.

*Sollicitantur quidam exequi iniuncta per alueum Padi, vt diuiso labore equis publicis debeat subueniri.*

Publicis debent vtilitatibus insudare, qui nomen dedere militiæ. Quid enim agat homo, si profeßo desit obsequio, vt " nec commoda priuata reperiat, nec † gloriam " strenuitati acquirat? Et ideò Comiti Sacrarum largitionum nostra præcepit auctoritas, vt in Hostiliensi loco constituti debeatis, quatenus fiscali humanitate recreati, excursus cum veredariis per alueum Padi more solito faciatis: vt diuiso labore equis publicis debeat subueniri. Quando cursus vester non atteritur, qui per vias liquidas expeditur. Non enim vobis nimio labore claudicare contingit, qui manibus ambulatis. Vehiculum vestrum non sentit iniuriam, nec defectum patitur, quod vnda potiùs currente portatur.

a [1] Dromonariis al. Dromanariis.
Suo debet quisque muneri respondere.
" Vox nec abest vet. For.
† regulam
† Scribo. nec gloriam strenuitati. For.
Veredarij.

*NOTÆ VARIORVM.*

¶ 1 *Dromanariis*] Qui Dromonibus præsunt, de quibus infrà nihil adnotabo. For.

Senatui vrbis Romæ Theodericus Rex. XXXII.

*De palude Decennonij reducenda ad cultura[m].*

Grata nobis est P.C. circa vtilitates publicas impensa deuotio, † quia dum ciuium laudabiles animos comprobamus, locum iustis beneficij reperimus. Quid est enim iam senatorium, quam si vtilitatibus publicis impendat affectum? vt posit prodesse patriæ, cui natus est? Vir itaque magnificus " atque patritius Decius, glorioso circa Rempublicam amore deuinctus, vir rò postulauit voto mirabili, quod vix potuisset sub consilii nostræ pietatis imponi, paludem " Decennonij, † in hostis modum vicina vastantem, fouearum ore patefacto promisit absorbere illam † famosam sæculi vastitatem, quam sub diuturnitate licentiæ quondam mare paludestre † possedit,

Impensa circa vtilia publica.
† qua
† Hæc vox Atque ab est a vet. for.
" v. Decemnouij for.
" hostilis modo
† formosa

† possedit, cultisque locis inimicum superfundens vnda diluuium, terrenam gratiam syluestri pariter horrore " confudit, nihil vtile nutriens, sub liquore spoliatum fructibus est solum, postquam obnoxium cœpit esse paludibus. * Ideò miramur priscæ confidentiæ virum: vt quod diu virtus publica refugit, manus priuata * susceperit. Hunc ergo audacem laborem aggressorum se laudabili perfectione pollicitus est: vt pereunte damnoso gurgite, quæ fuerant amissa, vlteriùs non perirent. Vnde * nostræ super hac parte serenitatis postulat iussiones: vt auctoritate publica subeat opus eximium, quod erit cunctis viantibus profuturum. Sed vos P. C. quibus cordi est bonum desiderium iuuare auxiliatoribus constitutis, præsentibus † decreris annuimus, vt ad loca ipsa Decennonij duos ex vestro corpore dirigatis: quibus arbitrantibus quantum spatij restagnatis " incursibus paludestris illuuies occupauit, fixis terminis annotetur. Vt cùm ad perfectionem " promissam peruenerit, liberatori suo reddita terra proficiat, nec quisquam inde aliquid præsumat attingere, quod tam diu inuadentibus aquis non potuit vendicare.

† concedit For. " confodit * Et ideò * suscepit * nostra " serenitas † decretis tibi " V. mensib. For. Definiendi à duobus senatoribus spatium " promissa venerint Nos certi temporanti.

" § Decio v. i. Patritio Theodericus Rex. XXXIII.

" V. Actorum ... Praef. vrb. ... 

*Supradicto conceditur palus ea Decennonij desiccanda, & ad culturam reducenda.*

IVstitiæ ratio est, * vt laudabile desiderium sequatur prosperitas " actionum: & quod bona voluntate " suscipitur, regalibus quoque ordinationibus impleatur. Vobis itaque desiderij iusta poscentibus præsenti auctoritate concedimus, vt stagnis Decennonij paludibúsque siccatis, sine fisco possideas in solum rura reuocata, nec vllam metuas liberatis rebus exhibere culturam, quas sub generalitatis testimonio absoluimus. Hinc etiam ad amplissimum Senatum præcepta transmisimus, vt " definito nunc spatio ad tuum pulchrè transeat dominium, quod est à fœdis gurgitibus vendicatum.ª Æquum est enim, vt vnicuique proficiat labor suus: & sicut expendendo cognoscit incommoda, ita rebus perfectis " consequatur augmenta. Illud etiam " qui studio Reipub. semper inuigilamus, adiecimus, vt si quis hunc laborem iuncta " tecum societate subire delegerit, habita " corporis æstimatione, habeat iuris " proprij spatia pro parte quam " suscepit. Vt nec solus immensis oneribus prægrauaris, & animosiùs peragatur, quod sub collegij adiuuatione suscipitur. Ita " fiat, vt quæ rebus maximis est amica, " molestia careatur inuidia. Quapropter gloriosis desiderijs " nauanter insiste, ne opinioni tuæ graue sit " in assumptis conatibus marcuisse. Intuere quippe, omnium ora atque oculos in te esse conuersos: respice serenitatis nostræ suspensa iudicia ad " effectum operis instituti. Quare viribus animositate festina, vt dignus tanta re emeruisse iudiceris, qui iam nunc omnium admiratione laudaris.

* ad " iussioni For. " susceperetur R. Hospitum paludes exsiccare dominium. " definitio summum & labor " vsurpetur For. " quod " totum Sortes operis " v. aperis For. " propria " accepit " fiet " molestia " grataniter for. " In abest à v. c. f. s. " eff. ctum. for. " eff. ctum " omni.

## NOTÆ VARIORUM.

¶ a *Æquum est enim ut unicuique proficiat labor suus, &c* ] Augmentum patrimonij non sine labore quæritur, *l. si defunctus, C. arbit. tut.* quemadmodum & pecunia *l. quod si minor. §. Scæuola. D. de minor.* beneficia ecclesiastica, *cap. super. de renunt.* honoris augmenta, *l. contra publicam, Cod. de re milit.* stipendia longo sudore, *l. fin. C. de omn. agr. des.* BROS.

¶ Arthemidoro præfecto urbis Theod. Rex. XXXIV.

*Quod pecunia conuertatur in reparatione ædificiorum.*

" V. C. et Tantula viro Senatori, FOR.

*Præfecti urbis commendatio.*

† artibus

GAudemus, in te nostra floruisse judicia, lætamur, dignum præsulem te Romanis * arcibus extitisse, qui generosis animis amicum cum fraudibus non passus es valere secretum, ne vos aut delicta complices facerent, aut securitas ad majora potiùs incitaret. Atque ideo vniuersa pecunia, quæ fuerat fabricis deputata Romanis, & nunc magnitudinis tuæ a discussione constitit † abjuratam, cùm nec reddita suo tempore nec docetur expensa sine aliqua dilatione resumatur: & " vobis ordinantibus iterum Romanis mœnibus applicetur. Nefas est enim, vt in alios vsus transeant, quæ sibi subtracta non immeritò Roma suspirat. Deberemus itaque cælatores † deputatæ pecuniæ * in non modica pœna percellere, qui in tali causa nostram munificentiam † fraudauerunt. Sed affuit moderatrix, semper quæ nobis est " juncta, clementia: ne indecorè facta " plectamus grauiter incitante justitia. Sufficiat nobis, cupiditatem non implesse, quod voluit. Nec major potest prouenire vindicta, quando velut propria videtur perdere, qui se suppressa turpiter " vendicauerat possidere.

*Pecunia fabricis deputata.*

* obtura: & " vobisque " occultatę

* non immodica

" fraudauerant " v. consuncta FOR.

" plectemur

" indicauerat FOR.

## NOTÆ VARIORUM.

¶ a *Discussione.* ] de cujus ratione, præscribitur Imperatoris Zenonis constitutio, *lib. 7. Cod. de ratiocin. oper. public.* FOR.

---

¶ * a Tancilæ v. s. Theodoricus Rex. XXXV.

" Tantili. al. Thatillæ FOR.

*Ad quendam sublimem, quòd inquirat de statua furtiuè substracta.*

ACerbum nimis est, nostris temporibus antiquorum facta decrescere, qui ornatum vrbium quotidie desideramus augere. Quocirca præsentibus te jussionibus admonemus, vt de Comensi ciuitate Æneam statuam, quæ " periisse suggeritur, omni animositate perquiras. Spondens etiam centum aureos, si quis hæc sacrilega prodere furta maluerit. Quatenus pro-

*Ornatus urbis augendus.*

" perisse

*Statua requirenda.*

nus promissio nostræ serenitatis trepidos ad spem confessionis inuitet, quę etiam ad te destinata " edicta proloquantur. Sed cùm hæc tamen justa promulgaueris, si adhuc facinus " secretò valuerint, post diem * venerabilem locorum artifices facias congregari, à quibus sub terrore, perquire, quo ministro fuerit perpetratum. Ab imperitis enim harum rerum statuæ facilis euersio non fuisset, nisi eam tentasset mouere loco magistra præsumptio.

" edicta " secretò " venerabile

## NOTÆ VARIORVM.

¶ 1. *Tantila V. S.*] in vet. legitur horum verborum loco, sed corruptè, *Edictum Theoderici Regis.* Furtum indicanti præmium proponitur, quod & jure fit. *leg. 6. solent. de prescrip. verb. l. 13. si Balsatoram, Cod de fideiuss. l. 4. l. 5. D. cond. ob tur caus.* Et de Athenis vsitatum ex Suidæ collectaneis in Diagora, Melio & Ammonio in dictione ἐπικηρύξαι manifestum est. For.

* Edictum Theoderici Regis XXXVI.

*De mercede danda illis, qui reuelarunt furtum, & pœna infligenda furibus.*

* V. Fausto præposito. sed malè For.

QVamvis ad proditionem sceleris relaxata nimis pœna sufficiat, nec parum sit munus audaciæ supplicij declinasse terrorem: addimus tamen præmium, quod habere innocentia solet. Non quia commissa placuerunt, sed delectat nos munificos esse in amore vindictæ. Quapropter præsentis edicti vnusquisque auctoritate cognoscat, centum se aureos largitate nostra promereri, si prodat, * qui statuam de Comensi ciuitate rapuerit, & de suo facto, quod maximè nocens requirit, indulgentiam se nouerit habiturum. Damus in æneo compendio aureum munus: & metalla, " quæ inuenire possumus pretiosiora, largimur. Illud potius hac liberalitate redimentes, " ne transeat in vsum, quod constat esse prohibitum. Quis ergo tanta stultitiæ cœcitate damnetur, vt dubitet erumpere, quando & securitatem reperit, & præmium confessionis acquirit? Si quis autem dissimulandum " fortè crediderit, cúmque aliqua veritatis indicio serenitas " nostra detexerit, * vltimo se nouerit discrimine rapiendum. Indignum est enim, vt qui respuunt indulgentiam nostram, detectis postea suffragetur humanitas.

*Sontibus præmia proposita cur.*

*Indicis præmium.* " quis " V. rapuerint For. " quàm " nec " fore " V. nostra forti detexerit, FOR

## NOTÆ VARIORVM.

¶ 1. *Vltimo discrimine*] id est morte, quod vltimum supplicium & animaduersio vltima definitur, *l. vltim. D. de pœn. l. vltim de sepul. viol. l. 31. omnes, Cod. de episc. & cler.* vltima pœna Suet. *in Iulio* ἐσχάτη τιμωρία. Harmenop. & *Nouell.* 153. nouissima exempla Cornelij Taciti *libro* 12. & 15. For.

† Athemidoro The. 1.

† Fausto præposito Theodor. Rex. XXXVII.

*Quod negociatores depopulatione vastati, vsque ad tempus non teneantur ad præstationem tributorum & debitorum solutionem.*

Induciæ de tributis data
“ calamitate.
† legentiū
* nostra
“ Vicam mationi. For.
† profecit

Opes nostras cupimus thesauro pietatis augeri, execrantes commoda quæ nobis vexatorum fuerint “ calamitatibus acquisita. Molesta est illatio nostræ clementiæ, quæ defletur, Quia quicquid sub lætitia penditur, accipientis laudibus applicatur. Vrbis itaque Sipontinę negociatores hostium se asserunt depopulatione vastatos. Et quia * egentium leuamina nostras potiùs diuitias æstimamus, illustris magnificentia * tua, per hoc iuge biennium nuncupatos, nulla faciat * coemptione vexari. Sed quoniam ipsos nihil releuasse proficit, si onus aliud solutionis accedit: qui memoratis negociatoribus noscuntur mutuasse pecuniam: celsitudo tua faciat admoneri, ne in hoc biennij spatio quicquam de credita summa æstiment postulandum. Quatenus sub induciis supradictis, & datam possint reparare pecuniam, & aliquatenus debitorum valeat respirare substantia. Quid enim proficit creditorem se vrgere, quando incassum nititur nudatos “ exigere? quibus magis prospicimus, si ad mutuata sustinendo peruenire faciamus.

“ nudos
“ (lege) exfugere.

---

Fausto præposito Theodoricus Rex. XXXVIII.

*Quod ciuibus super operis exhibitione, consuetudo alia nullatenus deputetur.*

Princeps naturæ imitator.

Prouentum regni nostri benignitas debet æmulari: vt tantum humanitas relaxet dona, quantum Respublica susceperit augmenta. Non enim aliter laudatum modum possumus custodire, nisi ad considerationem rerum nostrum debeamus excitare propositum. Inter eos enim quotidie, Deo propitiante, successus, tenacitatis esset vitium angusta largitate contentum. Atque ideò illustris magnificentia tua præsenti auctoritate cognoscat, † Spoletinis ciuibus [1] ad exhibitionem Thermarum supra consuetudinem aliam millenam esse deputandam. Cupimus enim libenter impendere, quæ ad salubritatem ciuium nouimus pertinere. Quia laudes sunt nostrorum temporum, celebrata gaudia populorum.

† à Spoletanis.
Iustum indultum Principis.

## NOTÆ VARIORVM.

¶ 1. *Ad exhibitionem tertiarum* ] lege vt in vet. ad *exhibitionem Thermarum*, quemadmodum epistola trigesima nona hujus lib. *Thermarum ædificia decora, & lauachrum mundum*. idem mendum epist., 6. hujus lib. insidet. For.

Aloisio

### ¶ Aloisio architecto Theod. Rex. xxxix.

*De reparatione balneorum quæ virtute vigere multimoda describuntur.*

SI audita veterum miracula ad laudem nostrę clementię volumus continere (quoniam augmenta regalis gloriæ sunt, cùm sub nobis nulla decrescunt) quo studio conuenit reparari, quod " & nostris oculis frequenter constat offerri? Delectat enim salutiferi Aponi meminisse potentiam: vt intelligas quo desiderio cupimus reficere, quod de memoria nostra nescit exire. Cæruleum fontē vidimus, in formam dolij concauis hiatibus æstuantem, & fornaces anhelantiū aquarum" circumducto tentilatio, Naturę probabili dispositione, coronatas, quę licet, more calide, nebulosos vapores exhalent, hanc tamen iucundam perspicuitatem aspectibus humanis aperiunt: vt quivis hominum illam gratiam desideret contingere, etiam cùm non ignoret ardere. Ore plenissimo, in sphęrę similitudine, supra terminos suos aquarum dorsa turgescunt: vnde latex tanta quiete defluit, tanta quasi stabilitate decurrit, vt eum non putes " crescere, nisi quia inde aliquid rauco murmure sentis exire. Veniunt aquę peralgentes meatus tali feruore succensę, vt post recurua spatia quę arte facta sunt longiora, in calores " sint " maximè redituræ. O magistri mirandum semper ingenium, vt naturæ furentis ardores " ita ad vtilitatē humani corporis temperaret, vt quod in origine dare poterat mortem, doctissime moderatum, & delectationem " tribueret & salutem. Iuuat videre secretum, latices vapores igneos exhalantes, amicum vndis indesinenter ardorē, & calorem venire decursu riui, vnde vsualiter solebat extingui. Meritò dicunt Philosophi, Elementa sibi mutuis " complectionibus illigari, & mirabili coniungi fœderatione, quæ inter se contraria " intelliguntur varietate pugnare. Ecce madentem substantiam vapores producere constat ignitos, quæ mox ad thermarum ædificia decora peruenerū, illis à cautibus vnda descendens, & aëra sua qualitate succēdit, & tactu fit habilis, cum recepta fuerit in lauacris: vnde non tantùm deliciosa voluptas acquiritur, quantum blanda medicina confertur. Scilicet, sine tormento cura, sine horrore remedia, sanitas impunita, balneā contra diuersos dolos corporis attributa. Quæ ideò Aponum, Græca lingua, beneficialis nominauit Antiquitas, vt causam tanti remedij æger cognosceret, cùm de tali nomine non dubium haberet. Sed inter alia loci ipsius bona, illud quoque stupendum esse didicimus, quod vna fluentorum natura diuersis ministeriis videatur accommoda. Nam protinus " saxo suscipiente collisa inhalat primæ cellulæ sudatoriam qualitatem: deinde in solum mitigata descendens, minaci ardore deposito, suaui temperatione mollescit: mox in vicinum producta, cum aliqua dilatione torpuerit, multò blandiùs intepescit: postremo ipso quo-

*Principij gloria.* " etiam *Aponus fit* " conducta " enutrescere *Aquarum calidarum vsus.* " sunt " maximus redduntur For. " ista " traderet *Elementorum societas.* " al. complexibus For. " dicuntur *Aponi fontis miracula.* " Hæc verba *saxo absunt* For.

'' tempore que '' tepore derelicto, in piscinam Neronianam frigida tantum effici- tur, quantum prius ferbuisse sentitur: non immeritò '' auctoris sui parti- cipans nomen collega est cum viriditate gemmarum, vt ipsa quoque vi- trei clemēti calore '' perspicua quasdam '' tremens vndas quieta commo- ueat. Sed vt ipsum quoque lauacrū mundiùs reddeietur, stupenda qua- dam '' continentiæ disciplina in '' vndam, qua viri recreantur, si mulier descendat, inceditur: propterea '' quod ipsis altera exhibitio decora col- lata est: scilicet, ne ardentium aquarum fœcundissimum locum nō crede- rent habuisse, vnde plurima largiretur, si vterque sexus vno munere cō- muniter vteretur. '' Hæc perennitas aquarum intelligendi præstat indi- cium, per igneas terrę venas occultis meatibus, '' influens deintus, in au- ras erumpere excocti fontis irriguam puritatē. Nam si Naturæ fuisset il- lud incendium, sine interitu substantiæ non fuisset '' amissum. Sed aquæ materia sensibilis, sicut peregrinum contraxit ignem, sic iterum natiuum facilè recepit algorē. Præstat & aliud adiutorii genus vis illa medicabi- lis: nam iuxta caput fontis scintillosi, quendam sibi meatum prouida Na- tura formauit. Hinc desuper sella composita, quæ humanis necessitatibus in absidis speciem perforatur, ægros suscepit interno humore '' defluētes: vbi dum fessi nimio languore consederint, vaporis illius delectatione re- creati, & lassa viscera reficiunt, & humores '' noxia infusione laxatos, vita- li ariditate constringunt: '' vt quasi aliquo desiderabili cibo refecti, va- lentiores queant '' protinus inueniri. Sic '' medicabili substantiæ venit à sulphure, quod calet, à salsedine, quæ desiccat. Talia posteris non tradere, hoc est grauiter in longa ætate peccare. Quapropter antiqua illic ædifi- ciorum soliditas innouetur: vt siue '' in thermis, siue in cuniculis fuerit aliquid reparandum, te debeat imminente re construi. 4 Virgulta quoque noxia importunitate nascentia, euulsis cespitibus auferantur: ne radicum quidam capilli paulatim turgentes, fabricatum visceribus inserantur, & more vipereo prolem sibi fœcunditate contraria nutriat, vnde se com- pago casura '' disrumpat. Palatium quoque, longa senecture quassatum, reparatione assidua corrobora. Spatium, quod inter ædem publicam, & caput igniti fontis interjacet, syluestri asperitate depurga. Rideat flo- renti gramine facies '' decora campestris, quæ etiam ardentis aquæ fer- tilitate lętatur: miróque modo dum proximè salem generet sterilem, nu- triat pariter & virores. Sed non '' his tantum beneficiis Antenorea ter- ra fœcunda est. Infert & alia, quæ multò grandiùs obstupescas Corda illa (vt ita dixerim) montium, in vicem secretarij, negocia '' contentio- sa distinguunt. Nam si quis fortè pecus furatum pilis natiuis solito mo- re spoliare præsumpserit, vndis ardentibus frequenter immersum ne- cesse est, vt antea decoquat, quàm emundare præualeat. O verè secreta- rium iure reuerendum! quando in his aquis non solum sensum, sed etiam verum constat esse iudicium: & quod humana nequit '' altercat- tione dissolui, fontium datum est æquitate definiri. Loquitur '' illic ta- cita Natura, dum iudicat, & sententiam quodammodo dicit, quæ per- fidiam negantis excludit. Sed quis ista conseruare negligat, quamvis plu-

Marginal notes: '' tempore. Neronis piscina. '' actionis suæ. '' cōspicua. '' tremētes. '' cōtinentiæ. '' vnda. '' &. '' Hæc supradicta aqua perennes. '' v. defluens intus for. '' admissū for. Vis aqua sulphurea. '' fluentes. '' noxiali fusione largatos. '' &. '' v. petius for. '' medicabilis sobstantia euenit. adificia collapsa instauranda. '' in termis. '' dirupat. '' decorata. '' in. '' cōtenciosa. '' iis. '' alterca- tione. '' v. hic for. Natura tacita loquitur.

plurima tenacitate fordescat? Siquidem ornat regnum, quod fuerit singulariter toto orbe nominatum. Et ideò pecunia, quæ tibi " nata est, si opus non poterit implere susceptum, quantum adhuc expendendum esse credideris, missis nobis breuibus, indicabis, Quia non grauamur expendere, vt tanta videamur ruris " amœna custodire.

" data
*Breuia missa, prospisse la*
*Expensa Rege digna.*
" mœnia al *amœna.* for.

## NOTÆ VARIORVM.

¶ 1. *Ore pleniss.* ] os fontis, infra lib. 3. ep. vlt. paulò pòst, caput fontis vocat: & Vlpian. *l. 1. D. de aqu. quotid. & æstiu.* FOR.

¶ 2. *Aponum beneficialis nominauit antiquitas* ] si verum amamus, nullum homini maius à Deo donum concedi potest, secunda corporis valetudine: ex qua morum conditio quadamtenus temperatur. Ælianus de Socrate. hinc ἄπονος id est labore carens, à Iulio Polluce Onomastico lib. ἀνόσος καὶ ἀνόσητος exponitur. Fontem igitur Aponum morborum expertem, quod summi beneficij ac felicitatis loco ponitur, significat Cassiodorus. FOR.

¶ 3. *Perennitas aquar.* ] Vlpian. *l. 1. §. quanquam, de aqua quotid. & æstiu.* Theophr. *de rerum diuis.* τὸ ὕδωρ τὸ ἀέναον exposuit. FOR.

¶ 4. *Virgulta quoque noxia.* ] Arborum radices fabricis inferunt ruinam, infra lib. 7. epist 6. *l. 1. Cod de aqua duct. l. 1. Cod. de interd.* Harmenop. *libr. 2. tit 4.* περὶ φυτῶν ὁ τὸ φυτὸν καταφυτεύσας ὡς τὰς τυχοῦσας ταῖς οἰκίαις ἐπιφέρει βλάβας ἐκριζοβολοῦντα γὰρ φυτὰ, &c. Locus huic similis ac ferè geminus. FOR.

---

¶ Boëtio Patritio Theodericus Rex. XL.

*De Archaredo mittendo Regi Francorum.*

CVm 1 Rex Francorum, conuiuij nostri fama pellectus, à nobis citharœdum magnis precibus expetisset, sola ratione " complendum esse promisimus, quod te eruditionis Musicæ peritum esse noueramus. Adiacet enim " vobis doctum eligere, qui disciplinam ipsam in arduo collocatam, potuistis attingere. Quid enim " illa præstantiùs, quæ Cœli machinam sonora dulcedine " modulatur, & Naturæ conuenientiam, vbique dispersam, virtutis suæ gratia comprehendit? Quicquid enim in conceptum alicuius modificationis existit, ab harmoniæ continentia non recedit. Per hanc competenter cogitamus, pulchrè loquimur, conuenienter mouemur: quæ " quoties ad aures nostras disciplinæ suæ lege peruenerit, imperat cantum, mutat animos: artifex auditus, & periosa delectatio. Hæc cùm de secreto Naturæ, tanquam sensuum Regina, tropis suis ornata, processerit, reliquæ cogitationes exiliunt: omniáque facit eiici, vt ipsam solummodo delectet audiri. Tristitiam noxiam iucundat: tumidos furores attenuat: cruentam sæuitiam efficit blandam:

*Musica laus*
" v. Compellendam for.
" v. nobis. for.
" ista
" Modulatæ abest vet.
" quotiens
*Musica vegeanta.*

excitat *ignauiam,* ſaporantémque languoram: vigilantibus reddit ſaluberrimam quietem: * viciatam turpi amore, ad honeſtum ſtudium reuocat caſtitatem: ſanat mentis tædium, bonis cogitationibus ſemper aduerſum: pernicioſa odia conuertit ad auxiliatricem gratiam: & quod beatum genus curationis eſt, per dulciſsimas voluptates expellit animi paſſiones. Incorpoream animam corporaliter mulcet, & ſolo auditu, ad quod vult deducit: quam tenere non præualet verbo "tacito manibus clamat, ſine ore loquitur, & per inſenſibilium obſequiū præualet ſenſuum exercere dominatum." Hoc totum inter homines quinque tonis agitur, qui ſinguli prouinciarum vbi reperti ſunt, nominibus vocitantur. Miſeratio quippe diuina localiter ſparſit gratiam, dum omnia ſua valde fecit eſſe laudāda. Dorius pudicitiæ largitor, & caſtitatis effector eſt, Phrygius pugnas excitat, & votum furoris inflammat. Æolius animi tempeſtates tranquillat, ſomnúmque iam placatis attribuit. Iaſtius intellectum obtuſis acuit, & terreno deſiderio grauatis cœleſtium "appetentiam bonorum operator indulget. Lydius cōtra nimias curas, animæque tædia repertus, remiſsione reparat, & oblectatione corroborat. " Hæc ad "ſolutiones corruptibile ſęculum flectens, honeſtum remedium turpe fecit eſſe "commentum. Hic verò numerus ternarius trina diuiſione conſiſtit. Omnis enim tonus habet ſummum & imum Hæc autem dicuntur ad medium. Et quoniam ſine ſe eſſe non poſſunt, quæ alterna ſibi viciſsitudine referuntur, vtiliter inuentum eſt, artificialem Muſicam, id eſt, " auctorum operationibus diuerſis organis exquiſitam, modis quindecim contineri. "His rebus aliquid maius adiiciens humana ſolertia, terris quādam harmoniam doctiſsima inquiſitione collegit, quæ Diapaſon nominatur, ex omnibus ſcilicet congregata: vt virtutes, quas vniuerſum melos habere potuiſſet, hęc adunatio mirabilis cōtineret. Hinc Orpheus muris animalibus efficaciter imperauit, vagóſque greges contemptis paſcuis ad "audiendi epulas potiùs inuitauit. Illo "cantante amauerunt ſiccas Tritones terras: Galatæa luſit in ſolidis: deſeruerunt vrſi amabiles ſyluas: leones domeſtica tandem canneta reliquerunt: iuxta prædonem ſuum præda gaudebat. In vnum conuentum contraria vota collecta ſunt, & "fidem " dicente lyra omnia ſibi aduerſa crediderunt. Amphion quoque Dircæus, canendo "chordis. Thebanos muros dicitur condidiſſe: vt cum homines labore marcidos ad ſtudium perfectionis erigeret, ſaxa ipſa crederentur relictis rupibus aduenisſe. Muſæum etiam, & artis Orphei filium & Naturæ, Maronis præpotens lingua concelebrat, dicens apud Inferos in ſumma beatitudine conſtitutum, quod per Elyſios campos felices animas ſeptem cordarum pulſibus amœnabat: ſignificans ſummo præmio perfrui, cui diſciplinæ huius contigerit ſuauitatibus epulari. Sed hæc omnia humano ſtudio per manualem muſicam videntur effecta. Naturalis autem rythmus animatæ voci cognoſcitur attributus, qui tunc pulchrè melos cuſtodit, ſi aptè taceat, congruenter loquatur, & per accentus viam muſicis pedibus compoſita voce gradiatur. Inuenta eſt quoque ad permouendos animos Oratorum fortis ac ſuauis oratio-

vt cri-

† ignauia
† ſoporantē
† ſoporat
" V. humanam. FOR.
" Tacitus
" Hoc enim
*Toni quinque.*
*Dorius.*
*Phrygius*
*Æolius.*
*Iaſtius.*
" V. appetitum. FOR.
*Lidius.*
" Hæc ad ſaltationes
" v. ſaltationes FOR.
" commercium
" V alterū For.
*Modi quindecim.*
" iis
*Diapaſon.*
*Orpheus*
" audiendū
" canente
" fide
" v. dante. FOR.
*Amphion.*
" cordis
*Muſæus*
*Manualis muſica.*
*Naturalis muſica.*
*De Oratore.*

vt criminosis irascantur iudices, misereantur errantibus: & quicquid potest eloquens efficere, ad huius disciplinæ non est dubium pertinere gloriam. Poëtis etiam, Terentiano testante, duo primùm metra principalia sunt † attributa, id est, Heroicum & Iambicum: vnum quod erigeret: alterum, quod* placaret. Ex quibus ad † oblectandos animos audientium diuersa progenita sunt. Et vt in organis toni, ita in humana voce varias animi affectiones grauida metra pepererunt. Sirenas in miraculum cantasse, curiosa prodit Antiquitas: & quamuis nauigantes fluctus abduceret, carbasa ventus inflaret, eligebant, suauiter decepti scopulos incurrere, ne tantam paterentur dulcedinem præterire. Quibus solus Ithacos euasit, qui nautis sollicitatorem protinus obstruxit auditum contra noxiam dulcedinem. Cogitauit vir prudentissimus felicissimam surditatem, & quam vincere intelligendo* non* poterat, meliùs non " aduertendo superabat. Se verò soliditati arboris constrictis nexibus illigauit, vt & famosos cantus liberis auribus probare potuisset, & pericula dulcisonæ vocis vnda rapiente vinctus euaderet. Verùm vt & nos talia† exemplo sapientis Ithaci transeamus, loquamur de illo lapso è cœlo Psalterio, quod vir toto orbe cantabilis ita modulatum pro " animæ sospitate composuit, vt † his hymnis & mentis vulnera * sanarentur, & diuinitatis singularis gratia conquiratur. " En quod sæculum miretur & credat: repulit Dauidica lyra diabolum, * sonus spiritibus imperauit: & canente cithara in libertatem rediit quem internus inimicus turpiter possidebat. Nam licèt huius delectationis organa multa fuerint exquisita, nihil tamen efficacius est inuentum ad " promouendos animos, quàm concauæ citharæ blanda resultatio. Hinc etiam appellatam * existimamus chordam, quòd facilè corda moueat. Vbi tanta vocum collecta est sub diuersitate concordia, vt vicina corda pulsata alteram faciat sponte contremiscere, quam nullum contigit attigisse. Tanta enim vis est conuenientiæ, vt rem insensualem sponte se mouere faciat, quia eius sociam constat agitatam. Hinc diuersæ veniunt sine lingua voces: hinc varijs sonis efficitur † quidam suauissimus chorus, illa acuta nimia tensione, ista grauis aliqua laxitate, hæc media tergo blandissimè temperato. Vt homines se ad tantam perducere " non præualeant vnitatem, in quantam ad socialem conuenientiam ratione carentia peruenerunt. Ibi enim quicquid excellenter, quicquid ponderatim, quicquid raucè, quicquid purissimè, aliásque distantias sonat, quasi in vnum ornatum constat esse collectum. Et vt diadema oculis, varia luce gemmarum, sic cithara diuersitate soni blanditur auditui. " Musarum tela loquax, stamina verbosa, fila canentia, in quibus arguto plectro tegitur, quod dulciter audiatur. Hanc igitur ad imitationem variæ testudinis, Mercurius dicitur inuenisse, Quam tanta † vtillima procurantem Astronomi inter stellas requirendā esse putauerunt, persuadentes, cœlestam esse musicam, quando lyræ formam comprehendere potuerunt inter sydera collocatam. Harmonia verò cœli humano sermone idoneè non potest explicari: quam Ratio tan-

*Duo præcipua metrorum genera.* † tributa FOR. * placeret † oblectandum *Sirenum cantus.* *Vlissis prudentia.* * poterant " auertēdo superabant † exempla *Psalterium Dauidis.* " *V. animi* FOR. † iis * sanentur " *V. Et quod frenum.* FOR. * pepulit * sonis *Dauidis lyra Saulem à dæmone vexatum pacauit.* " al. *permouendos.* FOR. * æstimamus *Chorda musica unde sortita nomen.* † quidem *Harmonia.* " al. *non valeant.* FOR. *Comparatio Citharæ.* " *V. musarum tela.* FOR. *Testudo.* *Mercurius inuentor lyræ.* * vtilissima *Cæli harmonia.*

tum animo dedit, sed auribus Natura non prodidit. Dicunt enim debere credi: vt beatitudo cœlestis † illius oblectationibus perfruatur, quæ nec fine deficit: nec aliqua intermissione marcescit. In ipso quippe intellectu habitare referunt superna, ipsis deliciis cœlestia perfrui, & talibus contemplationibus inhærentia beatis jugiter delectationibus contineri. Bene quidem arbitrati, si causam cœlestis beatitudinis non in sonis, sed in Creatore posuissent: vbi veraciter sine fine gaudium est, sine aliquo tædio manens semper æternitas: & inspectio sola diuinitatis efficit, vt beatiùs esse nil possit. Hæc veraciter perennitatem præstat: hæc † jucunditates accumulat: & sicut præter ipsam creatura non extat, ita sine ipsa incommutabilem lætitiam habere non præualet. Sed quoniam nobis facta est voluptuosa digressio (quia semper gratum est de doctrina colloqui cum peritis) citharœdum, quem à nobis diximus postulatum, sapientia † vestra eligat præsenti tempore meliorem: facturus aliquid Orphei, cum dulci sono gentilium fera corda domuerit. Et quantæ nobis gratiæ fuerint actæ, tantæ vobis ex * nostra æquabili compensatione referentur, qui & imperio nostro paretis, & quod vos clarificare possit, efficitis.

† illis

Opinio reprehensa de harmonia cœlesti.

† iucunditatem

† nostra

* nostræ

## NOTÆ VARIORVM

¶ 1. *Rex Francorum* ] Luduin, vel Ludouic. ad quem sequens epistola scribitur, à Theoderico citharœdum dono tulit, sicut rex Burgundionum Gundibaldus duplex horologium, vnum totius motus cœlestis, alterum 46. horarum Solis, epist. postrema sup. lib. FOR.

¶ 2. *Non poterat.* ] Hæc verba ad nautas & socios Vlyssis omnino referenda sunt FOR.

## ¶ * [1] Luduin Regi Francorum Romæ Theod. Rex. XLI.

* Ludouico.

*Gratulatur Ludouico Regi Francorum de victoria habita.*

GLoriosa quidem vestræ virtutis [a] affinitate gratulamur, quòd gentem Francorum prisca ætate † residem, feliciter in noua prælia concitastis: & * Alamannicos populos, causis fortioribus inclinatos victrici dextra subdidistis. Sed quoniam semper in † auctoribus perfidiæ resecabilis videtur excessus, (quia [c] ex primariorum plectibilis culpa omnium debet esse vindicta) motus vestros in fessas reliquias temperate: quia jure gratiæ merentur euadere, quos ad [3] parentum vestrorum defensionem respicitis confugisse. Estote illis [d] remissi, qui nostris finibus cælantur [e] exterriti. Memorabilis triumphus est, [f] Alamannum acerrimum sic expauisse, vt tibi eum cogas de vitæ munere supplicare. Sufficiat, illum Regem cum gentis suæ superbia cecidisse. Sufficiat [4] innumerabilem nationem partim ferro, partim seruitio subjugatam.

Legatio pro Victis Alamannis.

† residentem

* Alemanicos

† auctorib FOR.

[c] primariorum FOR.

[d] remissus

[e] externi. FOR. al. extriti.

[f] alemannum supplicem.

Nam

Nam si cũ reliquis confligis, adhuc cunctos superasse nõ crederis. In talibus causis accipe frequenter " expertũ. Illa mihi fœliciter bella prouenerunt, quæ moderato fine peracta. Is enim vincit assiduè, qui nouit omnia temperare: dum iucunda prosperitas illis potiùs " blanditur, qui austeritate nimia non rigescunt. Cede itaque suauiter genio nostro, quòd sibi 5 gentilitas communi remittere consueuit exemplo. Sic enim fit vt meis petitionibus satisfecisse videamini, nec sitis solliciti ex illa parte, quam ad nos cognoscitis " pertinere. Quocirca salutantes gratia, honore, & affectione, qua dignum est, " illum & illum Legatos nostros, ad excellentiam vestram consueta caritate dixerimus: per quos & " sospitatis vestræ iudicium, & speratæ petitionis consequamur effectum. Quædam verò, quæ ad nos pro vestris vtilitatibus peruenerunt, per harum portitores verbo vobis insinuanda commisimus: vt cautiores effecti optata possitis victoria constanter expleri. Vestra siquidem salus, nostra gloria est: & " toties regnum Italiæ proficere iudicamus, quoties de vobis læta cognoscimus. Citharhœdum etiam, arte sua " doctum, pariter destinauimus expertum, qui ore manibúsque consona voce cantando, gloriam vestræ potestatis oblectet. Quem ideo " fore credimus gratum " quia ad vos eum iudicastis magno opere dirigendum.

" expertiam
" Blāditur
*Parere principes victoria communi gentium omnium exemplum.*
" Peruenire
" Illos & illos
" hospitatis
*Populi salus est gloria principum.*
" tot eos Regnum Italia.
*Citharœdus dono datus.*
" fortè
" V. quia vos fos.

## NOTÆ VARIORVM.

¶ 1 *Ludum.*] id est Clodouæo, quia Ludouicus dicebatur, inquit Hermann. Contractus in Chronico: vt ait victoriam Alemanorum, quam hîc nunciat Theodericus circa annum Christi 508. Anastasiani verò imperij 18. contigisse Felice & Secundino Coss. For.

¶ 2 *Affinitate:*] nam Theodericus, vt regni sui vires stabiliret, Adelphedam sororem Francorum Regi copulauerat. Mathæus Palmerius, For.

¶ 3 *Parentum vestr.*] Nam Theodericus sororem Clodouæi in matrimonio habuit. Gregor. Turonen. For.

¶ 4 *Innumerabilem nationem.*] reparabilem vocat Ammian. Marcell. For.

¶ 5 *Gentilitas.*] erat ergo tunc Clodouæus non amplius gentilis, sed Christianus iam factus. For.

# MAGNI AVRELII
## CASSIODORI
## SENATORIS
## VARIARVM LIBER III.

Alarico regi Visigotharum Theodericus Rex. I.

*Ne moueat bellum cum aduersario, donec tractetur pax inter eos.*

*Legatio, ne bellum suscipiatur.*
" *Attilam Atila potẽs*
" Visigothorum
" Rectius in veter.
" *populorũ ferociã corda sor.*
" ferorum
" ferocinũ
" in albo
" conflictus

QVAMVIS fortitudini vestræ confidentiam tribuat parentum vestrorum innumerabilis multitudo: quamvis " Attilam potentem reminiscamini " Visigotharum viridibus inclinatum: tamen quia "populorum "ferocia "corda longa pace mollescunt, cauete subito in " aleam mittere, quos constat tantis temporibus exercitia non habere. Terribilis est hominibus "conflictus, si non sit assiduus: & nisi vsu præsumatur, concertandi subitò fiducia nõ habetur. Absit, vt vobis aliquid indignatio cœca surripiat. Moderatio prouida est, quæ gentes seruat. Furor autem instantia plerumque præcipitat, & tunc vtile solum est ad arma concurrere, cum locum apud aduersarium iustitia non potest inuenire. Quapropter sustinere, donec ad [1] Francorum Regem Legatos nostros dirigere debeamus: vt litem vestram amicorum debeant amputare iudicia. Inter duos enim nobis affinitate coniunctos non optamus aliquid tale fieri, vnde vnum minorem contingat forsitan inueniri. " Non vos parentum "fusus sanguis inflammat: " non grauiter vrit occupata prouincia: adhuc de verbis parua contritio est. facillimè " transigitis, si non per arma vestros animos irritetis. Objiciamus, quamvis cognato, cum nostris coniuratis eximias gentes: Iustitia, quæ Reges efficit fortiores, citò conuertit animos, " qui contra se tales sentit armatos. Et ideò salutationis honorificentiam prælocuti, Legatos nostros illum & illum ad vos credimus esse dirigendos: qui vobis & mandata nostra sufficienter insinuent, & vsque ad fratrem nostrum " [4] Gundibaldum, vel alios Reges lata vestra voluntate " deproperent. Ne videamini eorum immissione laborare, qui malignè gaudent alieno certamine. Auertant enim diuina, vt supra vos iniquitas illa præualeat. Commune malum, vestrum iudicamus inimicum. Nam ille me jure sustinebit aduersum, qui vobis nititur esse contrarius.

" Nam
" fusis
" num
" transitis
" quæ
" Gundibaldum vt
" deproperet

### NOTÆ VARIORVM.

¶ 1 *Visigotharum.* ] id est, Visigothorum qui Aquinatiam tunc obtinebant.

bant. Clodouæus & Alaricus elegere arbitrum belli Theodoricum: cujus arbitrio nolens parere Alaricus à Clodoueo victus est. Ammon. Monach. *lib* 1. *cap.* 20. For.

¶ 2. *Francorum Regem* ] Luduin, seu Clodouęum, de quo in nouissima superioris libri formula, & hujus lib. ep. For.

¶ 3. *Affinitate coniunctio* ] vt supra lib. prox. epist. vlt For.

¶ 4. *Gundibaldum* ] regem Burgundionum, de quo supr. ext. lib. 1. ep. ad quem hac de re epistola seq. proximè scribitur. For.

---

* Gundibado regi Burgundionum Theod. Rex. 11.

*Super eodem.*

GRaue malum est inter† curas regiásque personas, volũtates sibimet videre contrarias, & dissimulando spectare, vt de vno aliquid dolendum possit emergere. Non sine inuidia nostra geritur, si nobis patientibus affinium clade dimicetur. Habetis omnes per me pignora magnæ gratiæ: non est vnus ab alio segregatus: siquid in vobis delinquitis, meo grauiter dolore peccatis: Nostrum est regios juuenes obiecta ratione moderari: quia * illud in vobis verè sentiunt displicere, * qui dum malè cupiunt, * audaciam suæ voluntatis retinere non possunt. Vereantur senes, quamuis sint florida ætate * ferventes: sciant, nos aduersarios esse cõtrarietatibus suis: & illud velle persequi, ne ab vtrisque possit excedi. Decet enim nos aspera verba dicere, ne affines nostri ad extremum debeant peruenire. Et ideò illum & illum Legatos ad fraternitatem tuam credimus destinandos: vt si filio nostro Alarico visum fuerit ad regem Francorum cum conjuratis nobis gentibus dirigere debeamus: quatenus causa quę inter eos vertitur amicis medijs rationabiliter abscindatur. Conuenit enim, tales tantósque Reges non inter se lamentabiles rixas quęrere, vt de suis & nos possint casibus sauciari. Quapropter fraternitas vestra * adhibito mecum studio, eorum niratus † reparare concordiam: quia nemo potest credere, sine nostro voto illos ad hęc pręlia peruenisse, nisi omnino clareat, ne ad conflictũm veniant, nostra potius esse certamina. Aliqua verò à præsentium gerulis literarum sermone vobis commisimus intimanda: Vt sic prudentia vestra cuncta componat, quemadmodum consueuit, Deo juuante, perficere, vnde solet diligẽtissimè cogitare.

* v. Gundebando 1.

† charas Principum dissidia. grauem lum Diffusio bel li

* illi Fo. * quod offi andam. * frementes

* habito † repetire

Mandata legat.

¶ *1 Herulorum regi, Guarnorum regi, Thoringorum regi Theod. Rex. 111.

*Studet conciliare discordes reges inter se.*

SVperbiam, diuinitati semper exosam, persequi debet generalitatis assensus. Nam qui vult * opinabilem gentem voluntaria iniquita-

* Vet. Thoringorum regi vot.

* Vet. inpinabili.

te ſubuertere,non diſponit cęteris iuſta ſeruare.Peſsima conſuetudo eſt, deſpicere veritatem Credit ſibi omnia cedere, ſi elatum contigerit in abominabili certamine ſuperare: Et ideò vos, quos conſcientiæ virtus erigit, & conſideratio deteſtabilis prçſumptionis accendit,Legatos veſtros, vnà cum meis & fratris noſtri " Gundibadi regis ad Francorum regem " Ludouicum deſtinate: Vt aut de ſe " Viſigotharum conflictu conſiderata æquitate ſuſpendat, & leges gentium quærat:omnium patiatur incurſum, qui tantorum " arbitrium iudicat eſſe temnendum. Quid quærit vltra, cui " offertur abſoluta iuſtitia? Dicam planè,quod ſentio: qui ſine lege vult agere, cunctorum diſponit regna quaſſare. Sed melius eſt, vt inter initia pernicioſa reprimatur aſſumptio: vt ſine labore perficiatur omnium, quod certamen eſſe poterat ſingulorum. Recolite namque " 2 Henrici 3 ſenioris affectum, quantis vos iuuit ſemper muneribus " quoties à vobis proximarum gentium imminentia bella ſuſpendit. " Reddite filio ejus gratiam: quam tantum agnoſcitis veſtris vtilitatibus attributam. Nam ſi tanto regno aliquid prçualuerit, vos aggredi ſine dubitatione " prçſumet. Quapropter excellentiam veſtram epiſtolari ſermone ſalutantes per Legatos noſtros,illum & illum, prçſentiũ portitores, verbo vobis aliqua dicenda cõmiſimus: Vt vos qui noſtrum ſequimini, Deo iuuante,diſpoſitũ:vnus vos cõplectatur aſſenſus: & foris hoc agatis, ne in veſtris prouincijs dimicare poſsitis.

"Gundibal di FOR. " Cludeciũ FOR. " Viſigothorum " V. Induciũ FOR. " V. offertur FOR. Pro ac pro obſtandum. " Vet. lib. Enrici. FOR " quotiens " præſumit Mandata legat. Pacis ſuaſio.

## NOTÆ VARIORVM.

¶ 1.*Herulorum regi,&c.*] *Thoringorum Regi.*is eſt Herminifridus,ad quem extat Theoderici ep.cap.1.lib.ſeq. FOR.

¶ †2.*Henrici* ] Idem Caſsiodorus Enrici meminit *lib.5.ep.39.*

¶ 3.*Senioris*]patris ſcilicet Alarici Regis Viſigothorum,vt ep.ſeqq.patet,FOR.

¶ 4. *Reddite filio*] *Alarico.*FOR.

---

### ¶ " Luduin Regi Francorum Theod.Rex. IV.

" Ledouico for.

*Exhortatio ad pacem cum aduerſario,donec eorum controuerſia placabili amicis mediis finiatur.*

" ADeo inter Reges affinitatis iura, diuina coaleſcere voluerunt, vt per eorum placabilem animum proueniat quies optata populorum. Hoc enim ſacrum eſt, quod nulla permittitur commotione violari. Nam quibus " obſidibus habeatur fides, ſi non credatur affectibus?Socientur proximitate domini, vt nationes diuiſæ ſimili debeant voluntate gloriari, & quaſi per alueos quoſdam concordiæ " adunata " ſe poſsint gentium vota contingere. Quę cum ita ſint, miramur animos veſtros ſic cauſis medioçribus excitatos, vt cum filio noſtro Alarico

" v.ideo inter FOR. Adhortatio ad pacem. " obſedib. " adunatæ " vet.ſe poſſint gentibus gentiũ vota. FOR.

rico Rege durissimum velitis subire conflictum: vt multi qui vos metuunt de vestra concertatione lætentur. Ambo estis summarum gentium Reges, ambo ætate florentes. Non leuiter regna vestra quassatis, si data partibus libertate confligitis. Virtus vestra patriæ nō fiat inopinata calamitas. Quia grandis inuidia est regum in causis leuibus grauis ruina populorum. Dicam liberè, dicam affectuosè, quod sentio. Impatiens sensus est, ad primam legationem protinus arma † mouere. A parentibus, quod quæritur, electis iudicibus † expetatur. Nam inter tales viros, & illos gradum est dare, quos medios volueritis efficere. Quid de nobis vos ipsi æstimare poteritis, si nos intentiones vestras reliquisse cognoscitis? Absit ille conflictus, vbi vnus ex vobis deleri poterit inclinatus. Abjicite ferrum, qui in meum pugnare vultis opprobriū. Iure patris vobis intermimor & amātis Ille nos & amicos nostros patietur aduersos, qui talia monita (quod nō opinamur) crediderit esse temnēda. Quapropter ad excellentiam vestram illum & illum, Legatos nostros † magno opere credidimus dirigendos, per quos etiam ad fratrem vestrum, filium nostrum, Regem Alaricū scripta nostra direximus: vt nullatenus inter vos, scandala † seminet aliena malignitas: sed in pace perseuerantes, quę sunt inter vos, medijs amicis, placabiliter finire debeatis. Per eos etiam & verbo vobis aliqua dicenda mandauimus. Vt gentes, quæ sub parētibus vestris longa pace floruerunt, subita non debeant concussione vastari. Illi enim credere debetis, quem vestris vtilitatibus arridere cognoscitis. Quoniam qui vult † alium in præcipites casus mittere, eum certum est fideliter non monere.

*Ex Regum dissidijs ruina populis.*
* commouere FOR.
*Electi iudices*
† V. expetatur. FOR.
† V. magnopere. FOR.
† semet
*Medij amici*
† alterum FOR.

## NOTÆ VARIORVM.

¶ 1. *Amicos nostros*] id est, regem Gundibaldum & Herulorum regem. For.

Importuno v. c. Patritio Theod. Rex. v.

*Confertur dignitas patritiatus Importuno patritio, qui & generosis natalium fulget insignibus, & morum per consequens luce perspicua decoratur.*

Site aut nobilitas sola decoraret, aut meritorum tantum laude polleres, conferendas fortsitan dignitates dilatione probabili libraremus: ne magna vilescerent, cum simul omnia funderentur. Nunc autem cum te vniuersa facto agmine comitentur, nec desit vni, quod prædicatur * in pluribus: conuenit iustitiæ nostræ vt cum tu copiosa bona protuleris, vberrimè te repleat munificentia principalis. Non enim crescendi vobis hic ordo, qui multis est, paulatim prouehi, mediocris probatur esse virtutis: dū morosius agnoscitur, quod sub leuitate * preparatur. Saltu quodā se tendit vestra prosperitas, soláque perfectio à vobis quæritur.

*Collatio patritiatus.*
* V. in pluribus. FOR.
* paratur FOR.

cum vobiscum multa nascantur. Elaboratæ sunt enim longa ætate vestri generis dignitates, quæ notissimo quodam habitaculo Lares in vestra " posuere familia. Nam, vt prisca sæcula transeamus, quæ affatim viros sunt " visa proferre præcipuos, gemino radias patris ac patrui decore conspicuus, qui nõ solum ornamentum familiæ suæ, sed ipsi decus Senatui præstitere. " modernis sæculis moribus ornabantur antiquis: bonitate præditi, constantia gloriosi, in amicitia proni, " ad odia sumẽda difficiles. Ita, quod " maximum felicitatis genus est, cum multæ probarentur esse potentiæ, inuidiam illos persequentium contigit non habere. Pendebant quinimò " circa eos anxias vota ciuitatis, crescens supra priuatos publicus amor eorum. Senatus animum eorũ sequebatur, turba propositum. Eo necesse erat Romam velle, quod cuncti videbantur optare, miróque prosperitatis euentu firmum circa eos custodiebat arbitrium voluntas vaga populorum: quod inter cæteras dignitates munus iudicamus esse " præcipuum. Nam si paucorum amor iustè iam gloria est, tantæ ciuitatis affectus quod potest habere præconium? Proinde sicut omnia ingrata videntur obscura, sic generaliter " dilecta præclara sunt. Tot igitur parentũ laude decoratus, " tot etiam morum luce conspicuus, sume post consulares fasces emeritos, patritiatus insignia, tuarum munus plenariũ dignitatum: & cani honoris infulis adultam cinge cæsariem, qui meritorum laude ętatis pręiudicia superasti. Cur enim tardo euenirent pręmia, cui tot generi suffragabantur exempla? Eligitur quippe in te nascendi laus, viuendi gloria: & cum multa trahas ab Antiquis, meruisti placere de proprijs. Ab ipso quippe vitæ principio, quod inter adulantium greges rarum solet esse, nobilibus studuisti fidẽ virtutibus exhibere. Atque ideò instituti tui firma vestigium; vt qui primæuus gloriã consecutus es, florentibus annis gloriosis, honoribus augearis. Inspice denique, quanta tuorum laude præcipua decoreris. Culpæ genus est, non te fecisse, quod " summum est. De maturitate quippe tua multò debent venire meliora, qui in ætate tenera te nouimus fecisse prædicanda. Confidimus enim nec tui generis institutum, nec nostrum circa te errare posse iudicium.

' posuerũt ' iussa " moderni celeris ' in odia ' eg. a gloriosa. " v. maxime " lenitatis genere. for. ' elicitæ si inuidia. cura " principiũ delicta tum ' gnia pa. tiatus. " firmũ est Cõmenda to patritij.

## Senatui vrbis Romæ Theod. Rex. vi.

*Scribitur Senatui vrbis Romæ super eodem.*

GRatum quidem nobis est, P. C. personas nouas ad honorem celsa producere. Delectat, peregrini germinis viros gremio libertatis sumere, vt varijs " frondescat senatus aula virtutibus. Ornat enim talis multitudo conuentum, & lætam reddit faciem publicam honorata frequentia. Sed multò nobis probatur acceptiùs " quoties dignitatibus reddidimus, qui de ipsa Curiæ claritate nascuntur. Quia non sunt de vobis examina nostra solicita, dum præjudicata bona transfunditis, qui merita

Noui homines producit ad honores " V. florescat sor " quotiens

merita cum luce præstatis. Origo ipsa iam gloria est: laus nobilitati connascitur. Idem vobis est dignitatis, quod vitæ principium. Senatus enim honor amplissimus vobiscũ gignitur, ad quem vix maturis ętatibus peruenitur. Hęc licet de vobis omnibus veraciter iudicemus, vt "ordinis genium complectatur gratia Senatorum, maximè serenitatis nostrę luminibus Deciorum sanguis irradiat." Qui tot annis continuis simul splendet claritate virtutis Et quamvis rata sit gloria, non agnoscitur in tam longo stemate variata. Seculis suis producit nobilis vena primarios, nescit inde aliquid nasci mediocrè: tot probati, quot geniti: & quod difficile prouenit, electa frequentia. En pullulat ex vno germine quadrifariã decus, honor ciuium, gloria generis, augmentum Senatus: Qui quamvis fulgeant communione meritorum, inuenies tamen quem possis laudare de propriis. Respicite certè iuuenem, per formæ gratiam mentis pulchritudine plus placentẽ. " Refert facie sanguinis decus, proditur animi natura per " vultum, & serenitate corporis " nubila quoq; mentis abstergit. Verùm hęc Naturę bona literarum decorauit insignibus: vt " cote magistratum artium" detersis mentis penetralibus plus luceret. In libris Veterum Decios cognouit antiquos, nobilémque progeniem, gloriosę mortis beneficio viuentem. Felicissimus profectò studiorum labor, cui priscorum carmen contigit discere per parentes, & de anita laude primordia teneri pectoris erudire. Libet referre, quam magno tunc spectaculo totius Scholæ in eum conuertebatur aspectus: " qua cùm audiret parentem illa mox intendebat hęredem quęrens: vt " quæ auctorem cognouerat " dicere per huius posset similitudines approbare. Nam sicut indigna posteritas laudes antiqui generis abnegat, ita progenies de patribus egregie "dona confirmat. Creditum est de " his omne quod legitur: dum pręconia Veterum præsens docuit vena virtutum: in auditorii officina ingeniorum flamma recalente, his quidem formabatur exemplis, sed domesticis feliciùs producebatur imperijs. Subtracto enim solatio maritali, onus " regẽdi mater gloriosa suscepit. Quam nec ampla patrimonii cura, nec tot filiorum potuit turba e custodia. Aluit nutrimentis, auxit patrimonijs, ornauit moribus, & quot edidit familiæ iuuenes, tot reddidit Curię consulares. "Hęc igitur, rimator morum, noster sensus inspexit, qui etiam bonum domesticę virtutis inquirit: vt inter priuata laudatis publica debeat ornamenta largiri. " Atque ideò P. C. illustri & magnifico viro Importuno Patritiatus culmen indulsimus: vt vester cœtus sicut pullulat sorte nascendi, ita & fascibus possit augeri. Impendite pareuti gratiam: adunate sententias. Vestra est indoles, quam probamus. Habetis certè, quod vobis ingeniosa laude tribuatis, si amore necessitudinum publicũ faciatis esse iudicium: & quod pro naturæ charitate dependitur, collatum nostris jussionibus æstimetur.

¶ Ianuario viro venerabili episcopo " Solonitano Theod. Reg. vir.

Marginalia: Senatoria dignitas. — " omnis ordo. — " Quod — Formæ dignitas. — " Refectur — " multum — " nubila — " pote magistratum — Decij. — " detersus — " quem for. — " quem — " discere — " ver. dicta ron. — " iis — " regni — " Noc — " At — " Salernitano

*Vt satisfaciat creditori de oleo quod ad implendas lampades ecclesia dicitur suscepisse.*

*Iustitia colenda a omnibus, sed maximè sacerdotibus*

*Orca olei.*

**iuste sol.*

OMnes quidem justitiam colere & obseruare præcipimus, sed eos maximè, qui diuinis honoribus eriguntur: vt supernę gratiæ fiant proximi, dum à terrena fuerint cupiditate longinqui. Ioannes itaque flebili nos allegatione pulsauit, sanctitatem vestram a se sexaginta orcas olei, ad implenda luminaria, suscepisse: quarum pretium sibi postulat oportere restitui. B. num quidem votum, si tamen non ibi aliquid misceatur aduersum. Nam licèt vbique deceat iustitiam custodiri, in illis rebus maximè necessaria est, quæ diuinis obtutibus offeruntur. Ne putemus ignorare Deum, vnde accipiat, si fraudatis oblationibus acquiescat. Et ideò, si veram querimoniam cognoscitis supplicantis, consideratione justitiæ, quam sancta lege prædicatis, facite quæ * justè debentur sine tarditate restitui. Quatenus nullus ingemiscat, il ata sibi per vos fuisse dispendia, quos decet potius pręstare juuamina. Quapropter studete, vt qui non soletis pro magnis rebus excedere, nunc videamini (quod absit) in paruitate peccare.

---

*† viro sublimi.*

¶ Venantio † Theod. Rex. II x. V. S. correctori Lucaniæ & Brutiorum

*Admonetur exequi iniuncta, sed exactione tributorum.*

** emendatur*

*Exactio Binorum & Ternorum.*

**tempera ta*

*Canonicaria fides.*

IVstitiæ ratio persuadet, ab vnoquoque postulari, quod ei constat injungi: & pecunias publicas instanter querere, ne debitorem neglectus debeat ingrauare. Nam si remissio in admonitionibus veniat, cūctos necesse est vt contemptus inuoluat. Et quodam modo nascitur de pietate crudelitas, si quem negligis admonere, posteà cogaris exigere. Vtilis est ergo cura prædicere, quando & occasio subtrahitur delictis, & locus * non datur illicitis. Quapropter illustris viri Comitis Sacrarum largitionum suggestione comperimus, pridem tibi, secundùm morem veterem, exactionē ¹Binorum & ternorum fuisse delegatam. Vnde te præsentibus commonemus affatibus, vt secundùm Canonicarię fidem † tempora debeas constituta complere. Ne quicquid dispendij aßis publicus sustinuerit, de proprio exoluere tu cogaris, à quo nec tantæ jusßioni est habita reuerentia, nec fides suæ promisßionis impleta.

NOTÆ VARIORVM.

¶ ¹ *Binorum.* ] infra lib. 7. epist. 20. FOR.

---

*¹ Æstiuis al. Estanis*

Possessoribus, defensoribus & curialibus ¹ Æstunis consistentibus Theod. Rex. II x.

De la-

*De lapidibus exhibendis in ædificia.*

PRopositi quidem nostri est, noua "cōstruere, sed ampliùs vetusta seruare. Quia non minorem laudem de " inuētis, quàm de rebus possumus acquirere custoditis. Proinde moderna sine " piorum imminutione desideramus erigere. Quicquid enim per alienum venit incommodum, nostræ iustitiæ non probatur acceptum. In municipio itaque vestro sine vsu iacere cōperimus columnas, & lapides, vetustatis inuidia demolitos. Et quia indecorè iacentia seruare nil proficit, ad ornatum debet surgere rediuiuum, antequam dolorem monstrare ex memoria præcedētium sęculorum. Atque ideò pręsenti auctoritate decernimus, vt si vera fides est suggerentium, nec aliquid publico nunc ornatui probatur accommodū, supra memoratas platonias vel columnas ad Rauennatem ciuitatem "contrahat modis omnibus deuehendas: vt collapsis metallis obliterata facies reddatur iterum de arte pulcherrima, & quæ situ fuerant obscura, antiqui nitoris " possint recipere qualitatem.

"v. constitue re. for. "erectis "pastorum

Publicus ornatus.

" contrahas fort. "possit

¶ " Festo v. i. Patritio Theod Rex. x.

" Fausto

*Mittitur subiectio pro deportandis marmoribus, vt iniuncta celerius expleantur.*

DEcet prudentiam vestram in augendis fabricis regalibus obtemperare dispositis, quia nobilissimi ciuis est, patriæ suæ augmēta cogitare: maximè cum sit studij nostri, illa decernere, quibus cunctos notum est sine suis dispendijs obedire. Atque ideò magnitudini tuæ, præsenti admonitione declaramus, vt marmora, quæ de domo " Pinciniana constat esse deposita, ad Rauennatem vrbem per Catabolenses vestra ordinatione dirigantur. Subuectum verò direximus de presenti: ne aut mora nostris ordinationibus proueniret, aut laborantes aliqua detrimenta sentirent.

" Pinciana

¶ Argolico v. i. Præfecto vrbis Theod. Rex. x i.

*De concessione patritiatus, cum admonitione ad meliora.*

OPtamus, cunctum diem plenum beneficijs nostris excurrere. Optamus vbique præstita nostra radiare. Quia in ęuum viuit, quod munificentia " principalis indulserit. Quid enim tam " egregium, quàm fecisse felicem? & eò vsque pręstare, quo se erectus stupeat attigisse: Beneficia siquidem sunt, quæ regna sublimant: & libertatis dominus iugiter potest crescere, si sibi subiectos studeat ampliare. Hoc mansuetudinis nostræ glorioso proposito, quem gratia generalitatis patrio fouemus

Præstitura vobis data " regalis " regium

affectu, per indictionem quartam Præfecturæ Vrbanæ infulas tibi copiosa liberalitate largimur, vt paternis honoribus successio clara lætetur: *& sub nobis possit proficere, quicquid meruit ad nostra sęcula peruenire. Circunspice itaque quam magnum sit primordiis tuis canam Romam potuisse committi: vt in illo amplissimo cœtu judicis videaris eminere suggestu, vbi est arduum, vel ipsum obtinere collegium. Stude ergo, vt à meritis tuis exigere possis, quod nos præstitisse cognoscis. Auara fuge, justa sequere, modesta dilige, iracunda contemne. Qui erit suauiùs, quam in illa turba summorum nobile protulisse judicium, vbi tot Patritiorum corda prouocantur ad gratiam? vbi bonum factum † celebretur ore sapientum? Nunquam majore laude virtus agitur, quàm si rectâ Roma tractetur. Quas diuitias æstimes aptiores, quàm in oculis Senatus conscientię præciosam gerere puritatem? & ante ipsum libertatis * gremium nullis vitijs esse captiuum?† Videmus, reliqui fasces qua gloria censeantur. Vrbanus præsul dignitas est honorũ. Non patitur † charitas illa committere quod possit nobilis turba nescire. Locatus in mediũ cunctorum ad se trahit aspectũ & totis vitæ judicium promulgat fama populorum. Hæc te & animo cócipere, & rebus euidentibus explicare, credibile apud nos faciunt studia literarum: vbi cognouisti omne quod deceat, & ad vsũ vitę gloriosæ animum, doctorum nimirum institutione formasti. Fugiat ergo doctrina delictum. Indocilis est animi, ad vitia trahi. Ædificatus libris, locum non relinquit injurijs: vbi in teneris annis acquiritur, quod matura ætate seruetur. Ad tramitem recti hortetur te tuorum facta seniorum, admoneat lectionis auctoritas, deinde judicij nostri electio gloriosa. Vt majora de nobis sumere possis, cũ te ea, quę cómisimus, implere cognoueris.

“ etiam

*Præfectũ vrbis informat*

“ celebretur

“ genium “ viderimus

“ dignitas

## Senatui vrbis Romæ Theodoricus Rex. XII.

### *Super eodem.*

*Commẽdatio candidati*

*Comparitur orbis Regis ad exemplũ, Claudian.*

“ principis “ &

“ euenisse “ dignitatis “ veterano

*Fam. For.*

AMamus, P.C. dignitates eximias de nostra benignitate nascentes. Publici enim decoris mater est mens regentis: & qualc fuerit dominantis arbitrium, talem parit libertatis aspectum. Facilius est quippe, si dicere fas est, errare Naturam, quàm dissimilem sui “ princeps possit formare Rempub. Hinc est, quod cupimus, vt perpetuis honoribus fulgeatis: “ quia quicquid de vobis fama loquitur, nostris institutionibus applicatur. Nam cum omnia celsa mereamini, nostram inuidiam tangit, si quid vobis fortasse defuerit. Proinde, quod felicibus sanciatur auspicijs, illustrem Argolicum Præfecturæ Vrbanæ dignitate promouemus: vt & ille augeatur fascibus, & vobis tanti judicis minimè subtrahatur ornatus. Scitis enim, sæpe ex hac familia viros “ enituisse præcipuos. Recordamini prouecti auum perfecti “ dogmatis honore ditarum, cujus “ maximam facundiam Fora mirata sunt. Studuit verò, cùm abun-

abundaret eloquio, sciens, dicendi peritum debere esse puritate conspicuum. " His meritis ad honorum celsa perductus, Largitiones Sacras fida protexit custodia, implens etiam doctrina, quam susceperat, [2] Magisterij dignitatem, ita in vtroque laudatus, vt in singulis crederetur esse præcipuus. "Accedit etiam prouecti nobilissimus pater, qui Comitiuæ Priuatarum infulas nullius acerbitate calumniæ profanauit, qui affectans famæ commoda, pecuniæ neglexit augmenta: & quod rarum virtutis exemplum est, his egit se temporibus continentem, quibus crimem auaritia non habebat. Principis enim propositum facit, aut negligere iudices, aut amare virtutes. Tot igitur originis documenta " promittens, reddamus bona de nobili: quia laudabilis vena seruat transmissione originem, & fideliter posteris tradit, quæ in se gloriosa promeruit. Fauete " ergo P. C. vestris dignitatibus consecrato: vt ad maiora virtutum desideria concitetis, quos nos " munerum prouocamus exemplis.

" iis
Largitiones sacra
Magisterij dignitas
" Accidit Comitiua Priuatarum
" præmittens
" ergo publicè
" nimirum

## *NOTÆ VARIORVM.*

¶ 1 *Facilius est errare naturam, quàm dissimilem sui princeps possit formare Rempublicam.* ] Quales in Republica principes, tales ciues. vt regulam oportet rectam esse, ad quam cætera adæquantur, sic meritò principem ad quem alij diriguntur. BROS.

¶ 2 *Magisterij dignitas* ] de hac post *lib.* 10. *epist.* 31. Magister officiorum, qui militibus prætorianis præficiebatur, Zosimus *lib. Histor.* Cuiacius *in tres postremos Codicis libros.* FOR.

---

¶ * Sunhiuado V. S. Theod. Rex. XIII.

*Mittitur quidam sublimis corrector cuiusdam prouinciæ ad iurgia finienda.*

LAborum tuorum longa seruitia, & exploratæ fidei multa documenta, hæc nobis iudicum tradunt, vt qui tuos animos moderatus es, nunc alienis moribus præferaris, & præstes " prouinciæ disciplinam, qui priuatus amasti continentiam. Is enim potest alios bene regere, qui se studuit sub decore tractare. Sannitarum itaque supplicatione permoti, hoc remedio " credimus laborantibus subueniri, si spectabilitatem tuam iuberemus ad finienda iurgia proficisci. Vnde nunc enitere, vt tam bono iudicio laudabili " respondeas instituto: aptúmque te nostris præbe mandatis, qui hactenus propria sponte placuisti. Intra itaque prouinciam Samnij, si quod negocium Romano cum Gothis est, aut Gotho emerserit aliquod " cum Romanis, legum consideratione definies: nec permittimus " indiscreto iure viuere, quos vno voto volumus " vendicare. Censebis ergo in commune quæ sunt amica iustitiæ, Quia nescit personas respicere, qui meram cogitat æquitatem.

* Ianuerio. al. Fausto proposito. al. Iuuenalis
Iudex datus.
" prouinciis
" cupimus
" sumenda negocia
" spondeas
" in
" discretoyor.
" vindicare.

## ❡ " Aurigeni viro venerabili Theod. Rex. XIV.

" Episco-po

*Quod instanter faciat iustitiam, de eo qui vxorem & res alterius contra iustitiam occupauit.*

*Matrimonij affectus genialis*

QVamvis iudicio vestro credamus omnia facinora displicere maximè vobis confidimus execrandum, quod matrimonij genialis impugnat affectum. Quibus enim animis à continentibus accipitur, quod etiam laicorum detestatione damnatur. Iulianus itaque nobis lacrymabili aditione conquestus est, vxorem suam vel res à vestris hominibus iniusta vsurpatione peruasas. Vnde si veram petitionem supplicantis agnoscitis, nec se rationabiliter pulsatus absoluit, in " 1 auctorem facti sine tarditate aliqua resecate. Malum enim cum perseuerat augetur, & remediabile bonum est in " peccatum, accelerata correctio.

" actorem For.

" peccatis

### NOTÆ VARIORVM.

❡ " 1 *In auctorem.* ] Alij legunt *in actorem* sæpenumerò istæ inuicem voces commutantur. For.

" Theobaldo, Thurigeni venerabili Episcopo. al. Thedano

*Iustitiam qui violat, principi facit iniuriam*

## ❡ " 1 Theodahado v. s. Theod. Rex. XV.

*Committitur decisio causæ contra eum, qui à iudicio per malitiam se absentat.*

" amissum

1 INjuria quidem nostra est, læsa iustitia: quia violationes earum rerum meritò ad eos trahimus, quas amamus. Vnde illud maximè inuitum esse non patimur, quod in contemptum nostræ iussionis constat " admissum. Quæ enim præsumptio plectenda non audeat, sacræ iussionis reuerenda contemnat? Ideóque illum quem dudum ad viri " illustris " Sonæ iudicium decreuimus conuenire, " qui se inueterata calliditate subtraxit, examini vestro committimus audiendum: vt finem detis iurgio, plectibili " machinatione dilato: præstante itaque audientiæ curam: vt iustitiæ vobis crescat opinio. Quando pro remedio causantium committuntur vobis ambigua iurgiorum.

" v. illustr. Sanè. For.

" persona

" iis qui

" v. Machinatione dilata. For.

### NOTÆ VARIORVM.

❡ 1 *Theodahado.* ] hic postea regnum Gothorum adeptus est: ad quem exstat Theoderici epist. 3). lib. seq. For.

❡ 2 *Iniuria quidem nostra est, læsa iustitia.* ] Hinc collige iustitiam qui violat, principi iniuriam facere. Bros.

## ❡ " Gemello v. s. Theod. Rex. XVI.

" v. Gesilado.

Can-

*Conceditur officium vicariatus in illa prouincia gubernanda quæ nouiter subiugata fuit.*

FIrmum est iudicium, cuius tenetur exemplum: nec [ locus ambiguitati relinquitur, vbi experimenta probabilia suffragantur. ] Explorauimus efficaciam tuam per diuersos industriæ gradus. Sed non † imparem meruisti gratiam, varijs actionibus æqualiter approbatus. Hinc est, quod præsenti tempore, in Gallias, nobis Deo auxiliante [1] subiectas, [2] Vicarium te Præfectorum nostra mittit auctoritas. Vnde perpende, qualia de te videamur habere iudicia, quando ad illos populos † mitteris corrigendos, quos nostris laudibus specialiter credimus acquisitos. Cara est principi gloria: & necesse est de illis amplius esse solicitum, vnde sibi triumphorum venisse sentit augmentum. Age igitur mandata, si cupis in te proficere nostra iudicia: turbulenta non ames, auara declina: vt talem te iudicem Prouincia fessa suscipiat, † qualem Romanum principem transmisisse cognoscat. Desiderat viros egregios coacta cladibus suis. Effice, vt victam fuisse delectet. Nihil tale sentiat, quale * patiebatur, cum Romam quæreret. Abscedat omnis de calamitate tristitia. Serenetur tandem nubilus vultus. nunc illam gaudere conuenit, cum ad sua vota † peruenerit.

*Vitarius præf. B.* — *Variis actionibus ad probatus.* — † vniparem — † Recti.ue in manuscript. — *subiugatas For.* — † mittere regendos — † quale — * patiebant — † prouenit

## NOTÆ VARIORVM.

§ 1. *In Gallias.* ] Theodericus Gallias Francorum oppresione liberauit, Venantio & Importuno Coss. vt idem Cassiodorus in fastis consularibus scribit. FOR.

§ 2. *Vicarium te præfectorum.* ] Vicarius est qui & in historia beati Apollinaris martyris iudex atque vicarius præfecturæ nominatur, propterea quod vt aiunt *l. 1 C. de off. vic. l. 1. C. de proxim sacr. scrin. li. 12.* Imperatores pro præfecto diœceses sibi creditas temperant: & ideo vicariam præfecturam inscriptione *l. 3. C. Th. de sponsal. & l. C. Th. de fam. lib* & vices præfecti pretorio agere in inscriptione *Th. de vsuris* dicitur. BROS.

§ Vniuersis prouincialibus Galliarum Theod. Rex. XVII.

*Vt obediant prædicto vicario.*

LIbenter parendum est Romanæ consuetudini, cui istis post longa tempora restituti, quia gratus ibi regressus est, vbi prouectum vestros constat habuisse Maiores. Atque ideò in antiquam libertatem Deo præstante reuocati, [ vestimini [1] moribus togatis: exuite barbariem: abjicite mentium crudelitatem: quia sub [2] æquitate † nostri temporis non vos decet viuere moribus alienis. ] Proinde de necessitatibus vestris innata nobis mansuetudine cogitantes, quod feliciter dictum sit, spectabilem virum Gemellum, Vicarium Præfectorum, fides nobis

*Togatis moribus.* — † nostris temporib.

& industria comprobatum ad componendam Prouinciam credidimus dirigendum: sperantes, in nullo eum posse delinquere, qui nobis peccantes grauiter intelligit displicere. Quapropter ordinationibus eius ex nostris iussionibus obedite: quia eum credimus vobis profutura decernere. Respicite paulatim * juridicos mores. [ Non sit nouitas molesta, quæ proba est. Quid enim potest esse felicius, quam homines de solis legibus confidere, & casus reliquos non timere? Iura publica certissima sunt humanæ vitæ solatia, infirmorum auxilia, potentum frena. Amate, vnde & securitas venit, & conscientia proficit.] Gentilitas enim viuit ad libitum: vbi magis reperit mortem propriam: qui post habere quod placeat. Vos jam securi ostentare diuitias parentum. Bona, longo situ recondita, prodantur in lucem. [ Quia tantum quis nobilior erit, quantum & moribus probis, & luculenta facultate reluxerit.] Ideo enim vobis Præfecturæ Vicarium direximus, vt cum tanta dignitate & ciuilem videamur regulam destinasse.* Fruamini quod tantum audiebatis. Intelligite homines non tam corporea vi, quàm ratione præferri: & illos meritò crescere, qui possunt aliis* iusta præstare.

* veridicos

*Iura pub.*

*Præfectura Vicar.ius.*

* fruimini

* vita

## *NOTÆ VARIORVM.*

¶ 1. *Moribus togatis* ] Togati mores barbaris opponuntur. Toga Romana fuit, *l.32. sed etsi accepto, D. de iur. fisc.* Plin. *lib. 4. ep.* Audistine Cic. *pro Corn. Balbo. Carens vsu togæ peregrini, barbari, & ij quibus aqua & igni interdicitur.* Paul. *lib.3. tit. 4.* cingulum Romanes cinxisse annotatum à Macrobio est *lib. 6. cap. 5. Saturn.* & infrà Cassiod. in formula præfect. vrb. *habitu te togata dignitatis ornauimus, vt indutus veste Romulea iura debeas affectare Romana.* For.

¶ 2. *Æquitate nostri temporis* ] Solenne esse Principibus sui seculi sectam, felicitatem, mores, leges, laudes denique celebrare, crebra in eorum constitutionibus mentio docet, sup. lib. 1. ep. 6. *seculi beatitudo* lib. 2. ep. 13. *nostri temporis iustitiam* Iustinian. *secta nostrorum temporũ non patitur. l. vlt. C. de pact. obtrectator nostrorum temporum. l. vn. C. si quis Imp. mal.* ad quam legem Græcus scholiastes Basilicon lib. 60. colligit, eum qui principis seculum criminatur, principi ipsi maledicere videri, quo de instituto aliquando in Selection. libris, quos propediem editos curabo, edisseram. For.

¶ Gemello v.s. Theodericus Rex. XVIII.

*Mandantur bona restitui illi, qui spreta hostium conuersatione ad natale solum Romanum imperium remeauit.*

MErentur bona, qui nostram visi sunt elegisse clementiam: vt eos veraciter iudicasse, per augmenta propria possimus ostendere. Quod si talibus publica decet prospici largitate, quantò magis eos sua dignum

*Restitutio bonorum absentia æ. missorum.*

dignum est possidere, quod commune munus probatur esse iustitię? Spectabilis itaque Magnus, hostium conuersatione damnata, quod natus est reminiscens, ad Romanum repatriauit imperium: cuius absentia contigisse dicitur, vt ejus "potuisset perire substantiã. Atque ideò præsenti iussione sancimus, quatenus tam in agris, quàm mancipiis vrbanis, aut rusticis, vel quicquid sibi competens quolibet modo nunc amissum " poterit " probare, sine aliqua tardirate recuperet, retinens ex nostra auctoritate dominij jus omne quod habuit: nec quæstionem eum de rebus sibi antiqua possessione competentibus volumus † sufficere, cui propositi nostri est etiam noua præstare.

" posset

" V. potuerit. for.

" comprobare

" sustinere

§ " Danieli Theodoricus Rex XIX.

*Committitur officium cuidam pro remuneratione laborum, & quod ei artis peritia suffragatur.*

" Commonitorium Danieli for.

DEcet, vt palatio nostro seruientibus iustis commodis consulamus: (quia fructuosus debet esse labor publicus:) vt quamvis obsequia nobis gratuita jure debeantur, seruitia tamen per moderata compendia prouocemus. Et ideò artis tuæ peritia delectati, quam in excauendis atque " ornandis marmoribus diligenter exerces præsenti auctoritate cõcedimus, vt te rationabiliter ordinante dispensentur Arcæ, quæ in Rauennati vrbe ad recondenda funera distrahuntur, quarum beneficio cadauera in supernis humata sunt lugentium non parua consolatio: [ quoniam animæ tantum de mundi conuersatione discedunt, corpora verò dulces quondam superstites non relinquunt. ] Hinc quibusdam veniunt ad pretium dolores, & miserabili sorte votorum crescit mercantibus de humana morte compendium: ita tamen, vt non sit iniquitas, " sub hac occasione " taxata. Ne cogantur miseri, inter acerba luctuum, " grauia plorare dispendia facultatum: & nefanda deuotione constricti, aut vigeantur patrimonia pro mortuis prodere, aut " dilecta corpora vilissimis foueis potiùs dolentes abjicere. Sit modus in voluntate poscentium quando ipsa " moderatio promerentibus facit. Non minùs debet lædi, cui amplius pro pietatis officio videtur imponi.

" ordinandis Marmorarij arte. Arca marmorea sepeliendi sanfa.

" ab for.
" taxari for.
" grata
" dilecta
" miseratio pro merentibus for.

§ " Grimodæ Sationi & Ferrocincto apparitori Theodoricus Rex XX.

" Trimola for.

*Committitur cuidam sublimi, vt spoliato bona reddantur, constituta pœna in peruasores si ad ea nequeant idonei reperiri.*

Peruasoris pœna

INter gloriosas Reipubl. curas, quas perpeti cogitatione, Deo auxiliante, reuoluimus, cordi nostro est leuamen humilium: vt contra po-

tentiam superborum nostræ pietatis " erigamus obstaculum, nec liceat quicquam apud nos audaciæ, cuius est propositi, superba calcare. Castorij igitur flebili calamitate permoti, quem exitialis hactenus diuersorum pressit inuidia, occasionem " præbuit salutaribus " institutis: vt plus valeret nostræ pietatis auxilium, quàm iniqua calliditas improborum. Atque ideò præsenti auctoritate decernimus, vt si præfectus vir magnificus Faustus ea, quæ Castorius possidebat, vel titulis ingrauauit, vel priuata vsurpatione detinuit mox ei prædium, cum [1] alio ejusdem meriti, vobis imminentibus à peruasore reddatur, vt crudelibus damnis afflicto pietatis nostræ remedio consulamus. Si quis autem in hac præsumptione medius inuenitur, vt ad ea, quæ iussa sunt, idoneus " nequeat inueniri, ad nos reducite vinculis illigatum: vt pœna possit satisfieri, cuius facinoris facultas non sufficit vltioni. Tali igitur confusione jam iniquæ mentis impetus conquiescat: ne non tam Castorium, quàm nostrum votum persecutus esse videatur. Quod si posthac qualibet occasione sæpememoratum Castorium notus ille artifex nocere tentauerit, quinquaginta librarum auri mulcta protinus feriatur. Sicque major cruciatibus pœna, respicere illæsum, quem videre desiderauit afflictum. En factum, quod cunctas protinus temperet ac corrigat potestates, Prætorij Præfectus bacchari non est in humilis " læsione permissus: & cui à nobis assurgitur, officiendi potestas miseris abrogatur. Hinc omnes intelligant, quo amore delectamur æquitatis: vt & potentiam nostrorum iudicũ velimus imminuere, quatenus bona conscientia possimus augere.

" opponatur

" præbuimus constitutis

" V. confiscata For.

" ideo vobis

" v. neque reperiri ad nos deducite For.

*Qui non habet in ære, &c.*

*Prætorij Præf. ius*

" humili

## NOTÆ VARIORVM

¶ 1. C*um alio eiusdem meriti*] Iure ciuili raptores in triplum teneri nemo nescit. In peruasorem qui in alienos agros irrumpit, actio in duplum redditur, ex Constantini ad Bassum constitutione, quæ extat apud Iul. Frontinum, *de limitib. agror. & l.* 4. C. *fin. reg.* For.

¶ Fausto v. i. Theodoricus. Rex. xxi.

*Conceduntur induciæ cuidam nobili recedendi ad tempus ab vrbe.*

HVmanę consuetudinis mos est, vt variata plus " capiant: & quamuis in vsum habeantur eximia, fastidium præstet omne, quod satiat. Proinde sacris mœnibus iugiter immoranti disponendę vtilitatis propriæ causa inducias tibi postulas debere concedi: non quòd habitatio tam clara pertædeat, sed quòd dulcior fiat renouata " regressio. Atque ideò illustri magnitudini tuæ succedendi ad prouinciam, quatuor mensium inducias pietas nostra largitur: ita vt expletis eisdem, ad pœnates proprios redire festines: quatenus habitatio " Romæ, quam multiplici volumus densare conuentu, subtractis incolis, terrarum opinatissima non rarescat. Hoc etiam & vobis aptissimum iudicamus: quando Sena-

*Commeatus quadrimestris*

" v. Sapiant For.

" egressio For.

" Romana For.

tor Romanus alibi posſit dolere tardatus. Vbi eſt illa gratia parentũ vbi tanta mœnium posſit reſpici pulchritudo? Piaculi genus eſt, abſentẽ ſibi Romam diutius facere, qui in ea poſſunt conſtitutis laribus habitare.

Roma habitare.

## ¶ Arthemidoro v. i. Theod. Rex. XXII.

*Euocatio eiuſdem nobilis ad præſentiam Principis.*

Congruit, Comitatum noſtrum viris nos decorare nobilibus: vt & illorum expleatur votum, & obſequium noſtrũ ornent merita perſonarum. Proinde magnitudinem tuã ad conſpectus noſtros, quos tibi non ambigimus eſſe gratisſimos, his oraculis euocamus Vt qui lõga nobiſcum ætate verſatus es, præſentiæ noſtræ dulcedinẽ capiaris. Feſtinat enim ad Principem, qui vel ſolum poteſt videre propicium. Nam quilibet habere, noſtra colloquia, munera " credit eſſe diuina. Quapropter non tardamus deſiderium cujus optamus aſpectum. Venire te gaudentem credimus, quem alacriter " ſuſtinemus.

Principis ornatus ex quibus hominib conſtatus * iis

" V. credit. FOR Colloquium Imperatoris " ſuſcipiemus

NOTÆ VARIORVM.

¶ *Noſtra colloquia* ] Colloqui cum Imperatore magnum quidpiam rex Theodericus cenſet: vt & menſę adhiberi, qua de re infra pluribus lib. 6. ep. 9. & nos nonnihil *lib. 3. cap. 13. Select.* attigimus. FOR.

---

## ¶ † Coloſſeo v. i. Comiti Theodericus Rex. XXXII.

† Coloſſo al. Coliſſo. FOR.

*Committitur regimen Pannoniæ prouinciæ.*

IVuat, probatis ordinanda mãdare: ſiquidem & de talibus judiciũ gaudet eligentis, & eorum ſecura ſubſtantia eſt, quę cõmittitur approbatis. Nam vt optamus eſſe, " quod placeat ita curamus, vt qui placuerit, eniteſcat. Proinde proſperis initiatus auſpicijs ad ‡ Sirmienſem Pannoniam, quõdam ſedem Gothorum, proficiſcere, illuſtris cinguli dignitate præcinctus, commisſamque tibi prouinciam armis protege, jure compone: vt antiquos defenſores recipere læta posſit, quæ ſe noſtris parẽtibus feliciter paruiſſe cognoſcit. Noſti qua te nobis conuerſationis ſynceritate commendes. Sola tibi placendi via eſt, ſi quæ gerimus imiteris. † Æquitati faue: innocentiam animi virtute defende. Vt inter nationum cõſuetudinem peruerſam, ‡ Gothorum posſis demõſtrare juſtitiam qui ſic ſemper fuerunt* in laudis medio conſtituti, vt & Romanorum prudentiam caperent, & virtutem gentium poſſiderent, Remoue ‡ conſuetudines abominanter" inolitas, verbis ibi potiùs non armis cauſa tractetur. non ſit " conuitium negotium perdere, cùm " propriè " abjurator alieni furtum non animam reddat.

" qui ‡ Pannonia Sirmienſis.

† æquitatẽ Gothorum in ſtitia. † in laude * in oblitas al. indiſtas " conuictũ " Prore FOR. " V. abiurator. fur.

Ne plus intentio ciuilis rapiat, * quàm bella consumant. Scuta in hostes erigant, non in parentes. Et ne quem fortè ad mortem videatur præcipitare paupertas, redde pro talibus gloriosum planè damnum: Lecturus à nobis gratiæ vberrimum fructum, si ciuile potueris plantare propositū: & nostris verè** judicijs dignum, si dispédium judex subeat, vt vitā periturus acquirat. Quapropter consuetudo nostra feris mentibus inferatur, donec truculentus animus velle consuescat.

*quàm armis

**V. indicib. For.

### NOTÆ VARIORVM.

¶ a *Sirmiensem Pannoniam* ] Sirmiensis Pannonia quondam sedes Gothorum non paucæ Cæsarū constitutiones in Codice extant datę Sirmij earum subscriptio indicat. FOR.

¶ b *Gothorum possis demonstrare iustitiam*] Gothorum tamen gentem perfidam, at pudicā, ait Saluian. *lib. 7. de prouidentia*: inter quos nonnulli scortatores, nulli impudici sint, nisi Romani. FOR.

¶ c *Consuetudines inultas*] infr. lib. 7 epist. 2 & suprà lib. 1. epist. 10. Consuetudinis nomine intellige id quod solet pendi, videlicet tributum. Solennia vectigalia vocat *l. 1. D. de munerib. & honorib* Iustinian. τὰς ὡρισμένας συνηθείας, *Nouell.* 123. *&* 128. FOR.

¶ d *Æquitati fiue* ] De Gothorum justitia, vide Procop. *de bello Gothorum*. BROS.

---

¶ Vniuersis* Barbaris & Romanis per Pannoniam constitutis Theod. Rex. XXIV.

*Gothis

*Scribitur Prouincialibus quòd obediant rectori.*

INstitutum suum prouidentia nostra non deserit, cum subiectis semper intenta, profutura disponit: vt ad majorem deuotionem** concitentur, qui sui curam nos habuisse cognoscunt. Hinc est, quòd a Colosseo viro illustri, nomine viribúsque a potenti, gubernationem vestram, defensionémque commisimus: vt † quia suæ hactenus multa dedit experimenta virtutis, augeatur potiùs in ** futurum. Atque ideò a patientiam vestram sæpiùs approbatam, nunc quoque eodem præsente monstrate. Quatenus in a his quæ pro regni nostri vtilitate rationabiliter agenda præceperit, deuotione probabili compleantur. Quia fidem constantia probat: & ille integritatem propriæ asserit mentis, qui jugibus * persistit obsequijs. Illud prætereà vos credimus admonendos, vt non in vos, sed in hostem sæuire cupiatis. Res parua non vos ducat ad extrema discrimina. Acquiescite justitiæ, qua mundus lætatur. Cur ad monomachiam recurritis, qui venalem judicem non habetis? Deponite ferrum, qui non habetis inimicum. Pessimè contra parentes erigitis brachium, pro quibus constat gloriosè moriendum. Quid opus est homini lingua, si causam manus agat armata? aut vnde pax esse creditur, si sub ciuilitate pugnetur? Imitamini certè Gothos nostros, qui foris prælia, intus

**conferantur for.
** v. Colosse. For.
**præpotenti For.
* qui
** futuris For.
**iis
** Persistat Iustitia
Iure nō videtur rarandum.

nôrunt

norunt exercere modestiam. Sic vos volumus viuere, quemadmodum parentes nostros, præstante domino cernitis floruisse.

## NOTÆ VARIORVM.

¶ 1. *Patientiam*] v. *parientiam*, vt infr. lib. 7. epist. 27. *l. 1. C. qui pro sua iurisd. iud. da. poss. parientiam* autem paulò pòst, & obsequia pro eodem vsurpauit. Non nemo *parientiam* legit, dict. l. vn. vbi vulgò *patientiam*, vt hîc mendosè prius scriptum Iacobi Cujacij ευταξια restituit *lib. 1. epist. 6. obseruat.* FOR.

Simeoni v. c. Comiti Theodoricus Rex. XXV.

*Committitur cuidam ordinatio Siliquatici, & inquisitio ad inueniendum ferrum.*

*Siliquatici titulus.*

AMamus, publicis actionibus personas inserere morum probitate conspicuas: vt per obsequia fidelium nobis crescat vtilitatis augmentum. Proinde synceritatem animi tui, † per præclara documenta noscentes, Siliquatici titulum † quam fide dominicatus jure dederamus " †discussione indictionis primæ, secundæ, vel tertiæ, per prouinciam Dalmatiam, ordinatio tibi nostra committit. Vt quodlibet damnum fraudis vestigio publicum te fuerit explorante *repertum, proculdubiò nostris ærariis inferatur. Quia non tantum lucta quærimus, quantum mores subjectorum " deprehendere festinamus. Prætereà ferrarias prædictæ Dalmatiæ cuniculo te veritatis jubemus inquirere, " vbi rigorem ferri parturit terrenas mollicies, & igne decoquitur, vt in " duritiem transferatur. Hinc auxiliante Deo, defensio patriæ venit: hinc agrorum vtilitas procuratur, & in vsus humanę vitę multiplici commoditate porrigitur. Auro ipsi imperat, & seruire cogit locupletes pauperibus constanter armatis. Conuenit itaque, hanc speciem diligenti indagatione rimari, per quam & nobis lucra generantur, & hostibus procurantur exitia. Esto ergo de †antefata discussione solicitus, & in publicis vtilitatibus tẽperatus: vt nostrum rationabile compendium crescendi tibi possit procurare augmentum.

† & † quem * discussionem " Sic veteres al. *indictum* FOR. " Dalmaticam * V. *compertum* FOR. * dependere * *Ferraria vena.* " V Sic *vbi auxiliante domino.* FOR. † duritiam *ferri vsu. Lam ferri* † antefact.

## NOTÆ VARIORVM.

¶ 1. *Hinc deffensio patriæ venit, hinc agrorum vtilitas procuratur, & in vsu humanæ vitæ multiplici commoditate porrigitur.*] Quis ferri verus sit vsus declarat hic author. BROS.

¶ * Osuni † v. i. Comiti Theod. Rex. XXVI.

*Super eodem.*

* Osij. al. Osioni *vel Simeoni.* FOR. † Osino

QVamvis prudentiæ tuæ sit, vtilitati publicæ deputatis ferre præsidium: tamen admonitio nostra se cumulat, vt securius fiat, vbi se

nerentia nostræ jussionis accommodat.† Simeonem itaque, virum clarissimum, cujus fides olim nobis est cognita, vel deuotio comprobata, ad ordinationem Siliquatici, nec non Ferrariarum, ad prouinciam Dalmatiam nostra ordinatione direximus. Cui expetita solatia non negetis: vt sublimitas tua nobis commendatior fiat, cum actibus se publicis præbere festinat.

† Simeonium vel Simeonem itaque. † ordinationem Siliquatici ordinatio. Ferraria.

## ❡ * Ioanni v.s. consulari Campaniæ Theod. Rex. XXVII.

*Ei committitur tuitio contra illicitos præsumptores, & vt modestè exerceat officium quod assumpsit.*

Tuitio ac securitas.

PRopositum est pietatis regiæ, locum iniustis odiis amputare: & potestatis armatæ supercilium cohibere reuerentia jussionum. Infesta est siquidem humilibus superioris offensa, cum ad laudem trahitur, si vindicta de mediocribus acquiratur. Proinde " diu & varia persecutione jactatus, ad pietatis nostræ remedia haud irritè conuolasti asserens eminentissimam præfecturam tibimet esse terrori, ne priuata in te odia " sociarentur per publicam disciplinam. Sed nos qui donatas dignitates justitiæ parere cupimus, non dolori, contra illicitas præsumptiones nostra te tuitione vallamus. Vt regiæ majestatis objectu feruentium furor animorum in suis † cautibus elidatur: & de se magis sumat pœnas proteruia, dum cohibetur innoxia. ¹ Tam diu enim judex dicitur, quam diu & justus putatur: quia nomen quod ab æquitate sumitur, per superbiam non tenetur. Restat nunc, vt assumptum impleas Consularitatis officium, & te vtilitatibus publicis, quas egisse tuos constiterit decessores, sedulus ac deuotus impendas: quantúmque à nobis protegeris, tantum modestiæ parere festines. Nam si gaudio perfrueris, quod à læsione tua præfectos * Prætori remotos esse cognoscis, qui sub illo esse monstraris, " quid te male agentem passurum esse cognoscis?

† detrahitur. " V. liminaria for. * sociarentur for. † conatib. * prætorio " quod

## NOTÆ VARIORVM.

❡ 1. *Tam diu judex dicitur, quam diu justus putatur.*] Iudex is verè censendus est qui justus es, quia nomen quod ab æquitate sumitur per superbiam non tenetur. BROS.

## ❡ Cassiodoro v. s. patritio Theod. Rex. XXVIII.

*Vt celeriter ad conspectum principis veniat, cuius aduentus alacriter expectatur.*

Quorum aspectus Principi gratus.

GRatus est nobis eorum semper aspectus, qui nostris animis gloriosis, actionibus insederunt. Quoniam perpetuum obsidem dederunt amoris sui, qui apud nos probati sunt studere virtuti. Proinde magni-

gnitudinem tuam, glorioso nobis seruitio " comprobatam, ad Comitatum " iussis præsentibus euocamus. Vt & ornatus † ad te regalibus crescat obsequiis, & tu nostris conspectibus augearis, Conuenit enim etiam te requiri, qui nostra fecisti eximiè tempora prædicari. Ornasti* conscientiæ integritate palatia: dedisti populis altam * quietem. Hinc omnibus factus notior: " quia multi te positum in potestate nesciunt, præsentati autem tribunalibus judicem sine aliquo damni terrore viderunt: preciosior factus quia nullo " præmio vendebaris. Quis talem cunctis, non desideret videre, cui nos publicè constat gratiam " contulisse? Nam qui alterum reprimere conati sumus, te etiam, Palatio teste, laudauimus. Tende gradus, accelera festinus aduentum. Alacrem venire conuenit, qui se à principe sustineri posse cognoscit.

*Cassiodori laudes.* † probatā † nostrum † de * De conscientia For. " quietum " quietam " quia qui te positum nesciunt. for. " v. pretio. for. " retulisse for.

¶ † Argolico v. 1. præfecto vrbis Theod. Rex. x x i x.

*Conceduntur horrea vetustate destructa, cum ædificandi, & ad posteros transmittendi potestate.*

QVis nesciat, nostrum esse commodum, supplicantis ad questum? & illud bonis principibus crescere, quod benigna possunt largitate præstare? Hæc sunt enim regia dona, †quod semina: sparsa in segetem coalescunt: in vnum coacta, depereunt. Optamur ergo munera multis collata diuidere, vt possint vbique nostra beneficia pullulare. Atque ideo illustris & magnifici viri Patricij Paulini, actorum supplicatione suscepta[1], quæ habetur in subditis horrea longi temporis vetustate destructa (quibus atque illum vocabulum præfixit Antiquitas) si nunc vsui publico minimè necessaria esse monstrantur, nec aliqua ibidem est species, quæ ad fiscum pertinet congregata; præfato viro cum omnibus ad se pertinentibus absoluta liberalitate concedimus. Vt ædificandi, & ad posteros transmittēdi assumpta licentia, suis vtilitatibus profutura disponat. Quia confert magnum Reipub. manus, quisquis diruta maluerit suscipere reparanda, in ea præsertim vrbe, vbi cuncta dignum est constructa relucere: ne inter tot decora mœnium deformis appareat ruina saxorum. In alijs quippe ciuitatibus minus ni[illegible] entia sustinentur. In ea verò, nec mediocrè aliquid patimur, quæ Mundi principaliter.

*Donatum Paulino horreum.* " quæ quasi *Ornatus vrbis.*

*NOTÆ VARIORVM.*

¶ [1] *Argolico*] Eidem rescribitur epist. 11. 30. & 33. hujus libri. For.

¶ Argolico v. 1. præfecto vrbis Theod. Rex. x x x.

*Vt adhæreat officiali, qui cloacas Romanæ ciuitatis reparandas susceperat.*

ROmanæ ciuitatis cura nostris sensibus semper inuigilat. Quid est enim dignius quod tractare " debeamus, quam ejus reparationem " erigere, quam ornatum constat nostræ Reipub. continere? Proinde illustris sublimitas tua spectabilem virum Ioannem nos direxisse cognoscat, propter splendidas Romanæ [a] ciuitatis cloacas. Quæ tantum visentibus conferunt stuporem, vt aliarum ciuitatum possint miracula superare. Videas illic " fluuios, quasi montibus concauis clausos, [b] per ingentia * signa decurrere. Videas structis nauibus per aquas † rapidas non minima sollicitudine nauigari, " ne præcipitato torrenti marina possint naufragia sustinere. Hinc Roma singularis, quanta in te sit potest colligi magnitudo. Quæ enim vrbium audeat tuis culminibus contendere, quando nec † ima tua possunt similitudinem reperire? Et ideò supradicto Ioanni officij nostri solatia vos præbere censemus. Quoniam ordinationes nostras publicas volumus implere personas, priuatas manus amouentes, quæ audacius merguntur illicitis.

" V. debimus FOR. " V. erigere. FOR.

† vet. fluminos quoque. FOR. Cloaca vrbis " stagna " rabidas " v. nec præcipitatore marina possunt. for. ; vna tuam

*NOTÆ VARIORUM.*

¶ [a] *Ciuitatis cloacas*] De cloacis vrbis Romæ infrà *lib.* 8. *epist.* 29. FOR.

¶ [b] *Per ingentia signa*] al. *per ingentia ligna* suspicor legendum, *stagna* arg. l. vn. vt in fluminib. publ. nauig. *l.* 1. *& l.* 1. *§. si quis cloacam.* §. *ideo. Ne quid in loco publ.* & Sallust. *lib.* 4. *histor.* apud Nonium. *Mœnia oppidi stagnabant redundantibus cloacis aduerso æstu maris.* Stagnum enim Varroni ac Festo dici placet, quòd in eo aqua stet. Sed & infra li. seq epist. 50. *liquida fluenta decurrere.* For.

---

¶ Senatui vrbis Romæ Theod. Rex. XXI.

*De inquisitionibus faciendis contra illos, qui aquas formarum deriuarunt ad priuatum vsum & statuas abstulerunt.*

QVamvis vniuersę Reipub. nostrę † infatigabilem curam desideremus impendere, & Deo fauente, ad statum pristinum studeamus cuncta reuocare: tamen Romanæ ciuitatis solicitiora nos augmenta constringũt. "Vbi quicquid decoris impenditur, generalibus gaudijs " exhibetur. Peruenit itaque ad nostram conscientiam, suggestione multorum, quæ † parua non potest dissimulare commissa, plura in præjudicio vrbis Romanæ detestabiles præsumptiores assumere: vt cui nos summũ desideramus adhibere studiũ, dolũ patiatur injustũ. Quapropter ordinationes nostras ad vestram facimus notitiã peruenire, quib. amplius credimus ciuitatis † nostrę dispendia displicere. Dicitur ergo, cõmodi cura priuati, aquã formarũ, quã summo deceret studio cõmuniri, ad aquę molas exercẽdas, vel hortos irrigandos fuisse deriuatã. Turpe hoc & miserabile in illa vrbe fieri, quod per agros vix deceret assumi. Et quia non possumus admissi qualitatem vltra jura corrigere (ne dum fabricis prodesse volumus, " legum culmina †

† Infatigabile
Romanæ vrbis augmenta curat Theodoric.
" v. quidquid. FOR.
" exhibeatur. for.
" leg praua for.
* vestræ
" v. longa culmina. for.

na † destruamus) si hujus nefandissimæ rei dominus Tricennij " præsumptione munitur, accepto pretio competenti suum vendat errorem. Vt quod læsionem publicis præstat fabricis, non præsumatur vlterius: ne quod nunc sub largitate corrigimus, postea seuerissimè vindicemus. Si verò tale aliquid moderna præsumptione " tentatum est, sine dubitatione tollatur. Vnius enim desiderio prauo generalis debet vtilitas anteferri, cui vel in " causis justis rarò poterit obuiari. Mancipia verò formarum seruitio principum prouisione deputata, in priuatorum cognouimus transisse dominium. " † Æs præterea, non minimum pondus, & quod facillimum direptioni est mollissimum plumbum, de ornatu mœnium referuntur esse sublata, quæ auctores suos sæculis consecrarunt. Æs enim, " Ionos Thessaliæ rex, plumbum Midas regnator Phrygiæ, repererunt. Et quàm miserum est, vt vnde famam prouidentiæ alij susceperunt, nos opinionem negligentiæ incurrisse videamur? Templa etiam & loca publica quæ petentibus multis ad reparationem contulimus, subuersioni potius fuisse mancipata. Et quoniam malarum rerum emendatio nos delectat, ne concessa videatur ex taciturnitate licentia, Ioannem virum spectabilem electum nostra justitia ad hæc quæ supra memorauimus, direximus " inquirenda: vt cuncta suo ordine discussa, nobis relationis obsequio lucidentur. Quatenus quid de singulis rebus aut de præsumptoribus earum fieri oporteat, more nostræ justitiæ censeamus. Adhibete nunc studia, præstate solatia: vt inquisitionem, quam debueratis petere, grata videamini mente complere.

† destituatis
* leg. præscriptione for. Tricennalis præscriptio-
" V. tentandum for.
" causis injustis.
* Æois
† Est
" Hionatos Sellie
Æris ac plumbi repertores
" inquerenda.

¶ Gemello v.s. Theodericus Rex. XXXII.

*Remittitur tributum ad tempus obsidionis penuriadi minutis.*

Constat apud nos fidelium non perire seruitia, sed in tristibus impensa recipere, " in meliore fortuna. Arelatensibus itaque, qui nostris partibus " perdurantem gloriosæ obsidionis penuriam pertulerunt, " per indictionem quartam fiscalia tributa nostra relaxat humanitas: ita, vt futuro tempore ad solitam redeant functionem. Quatenus & nos bene meritis vicissitudinem reddidisse videamur, & ab illis, cum res poposcerit, solita deuotio non negetur. Satientur in libertate, qui pro nobis in angustiis esurire maluerunt. Sint læti, qui tristitiam fideliter pertulerunt. Non decet statim de tributis esse solicitum, qui pro nostra fidelitate casum vix potuit declinare postremum. A quietis ista, non obsessis " inquirimus. a Quid enim à domino agri exigas, quem eum non coluisse cognoscas? " Pretiosum vectigal jam nobis dederunt suæ fidei. Injustum est, vt viles b pecunias " " exigamus ab illis qui gloriosas conscientias obtulerunt.

" in meliorem fortunam indulgentia tributorum.
" perdurante for.
" V. per indictam for. Quibus epistolandum.
" inquiramus
" in scriptis legitur præcis, vectigale for.
" exigentur
" exigant
A quibus nihil exigendum.

## NOTÆ VARIORVM.

¶ 1. *Quid enim à domino agri exigas, quem non coluisse cognoscas?* ] Sci-

dum est obsidionis tempore tributum non esse exigendum, injustum enim est, vt viles pecunias exigamus ab illis, qui gloriosas conscientias obtulerunt. Bros.

¶ b *Pecunias exigamus*] al. *pecuniæ exigantur. Quid enim à domino agri exigas, quem eum non coluisse cognoscis?* Auidiores tributorum à principe inductorum exactores D. Chrysostomus insectatur, qui ab agricolis ea quæ ne terra quidem protulisset, flagitarent: eósque in comparatione reg. & monach. communes regionis hostes vocat, nempe κοινοὺς τινὰς πολεμίους τῆς χώρας· ἅπερ οὐκ ἐξ ὤδινησεν ἡ γῆ ταῦτα τοὺς γεωργοὺς εἰσπραττόμενους. Puteolanis semel C L M. modiorum donata: Symmachus *lib. 1. epist.* 59. Et publicanos remissionem petentes tertia mercedis parte releuauit Iul. Cæsar auctor Sueton. Huc pertinet *l.* 35. *sed addes*, §. *vis maior*, *ff. locati*, & lib. 4. epist. 7. infr. & quæ à Bartolo in hanc sententiam differuntur, in *l.* 11. *Cotem.* §. *vlt. ff. de public. vect. & commiss.* For.

¶ Argolico v. i. Præf. vrb. Theod. Rex. XXXIII.

*Quod recipiatur in Senatorem, qui & parentum laudibus, & suis meritis commendatur.*

*Senatorij ordinis laus.*
* conspicuus profeτatur
* curiæ
* v. extrinsecus. For.

GRatum nobis est, vota nostra circa Sacri Ordinis augmenta proficere. Lætamur, tales viros emergere, qui Senatoria mereantur luce radiare, a vt laude conspicuis deferatur gratia dignitatis. Curia nempe disciplinis Veterum patet: nec * ei judicari potest * extraneus, qui bonarum artium est alumnus. Atque ideò illustris magnificentia tua in clarissimo Armentario, atque Superbo ejus filio ea faciat exhiberi, quæ b circa referendos Curię cana dictat Antiquitas. Hic est enim pręfatus Armentarius, qui & parentum bono, & suo nobis commendatur ingenio, exigens meritis, quam † sperat precibus dignitatem. Nam quid dignius, si & Senatorio vestiatur honore * togata professio? Vt in illa turba doctorum, audeat turba liberam proferre sententiam: nec f enetur imperitiæ terrore, quem hortantur ad vocem * jura facundiæ. c Gloriosa est denique scientia literarum: quia, quod primum est in homine, mores purgat: quod secundum verborum gratiam subministrat: ita vtroque beneficio: * mirabiliter ornat & tacitos & loquentes. Ducantur ergo ad penetralia libertatis laudari merito suo, ornati judicio nostro: habituri sine dubio grauissimum senatum, quorum ars est, facere de irato beneuolum, de suspecto placatum, de austero mitem, de aduersante propitium. Quid ergo patribus imponere non possit, qui flectere animum judicantis eualuit?

* superat
* tota
* vitæ
*Laus doctrinæ literarū.*
* mirabilis
*Eloquentia Vis.*

## NOTÆ VARIORVM.

¶ 1 *Vt laude conspicuis deferatur.*] In manuscripto sic *conspicuus præferatur*, quam quidem lectionem probo. Bros.

¶ 2 *Circa referendos Curiæ*] in vet. *circa reuerendos Cur.* alij malunt, *Referendarios*, *Referendos*, tamen legitur etiam lib. 1. epist. 41. Fortè digamma Æoli-

Æolicus est, cujusmodi & illa in Etruscis Pandect. *Ventorum Vi.* pro *ventorum vi, l. 9. si post de peric. & commi rei vend. Præfuerint* pro *Præbuerint l. 3 de vacat. & excus. mun.* *Adfuxa*, pro *Adfixa l. 52. librorum. §. si quid igitur, De leg. 3. Proueеті*, pro *Profecti l. 35. ex facto; in fin. de hæred. instit.* ea quæ Donat. *in Terentij Andriam*, adnotauit, *Dasius, Serfius, Corfus*, pro *Dauus, seruus, coruus.* Quintil. *lib. 1 c. 13.* ita hic *referendos*, pro *reuerendos*, eodem Æolum more scriptum fuerit. Viderint, qui in istis minutiis occultatiores ingeniosarum regularum laudem captant. FOR.

§ 3. *Gloriosa denique est scientia.*] Literarum scientia ornat homines & tacitos & loquentes, tacitos quoniam mores purgat: loquentes, quia verborum gratiam subministrat. BROS.

§ 4 *Qui flectere animum judicantis eualuit.*] Quanta sit eloquentiæ vis, testantur Virg. *lib. 1. Æneid.* Lucanus *ad Pisonem* Ouid. 13. *Metam,* Val. Flac. *lib. 4* BROS.

## § * Massiliensibus Theodoricus Rex. XXXIV.

* al Omnasio for.

*Constituitur quis in protectorem, & quod ei debeant obedire mandatur.*

PRopositi nostri est, probatas fortitudine & moderatione personas ad ordinationem vestram defensionem dirigere vt & prouincialium ratio subleuetur, & vtilitas publica bonis præsentibus augeatur. Proinde Comitem * † Maradum, nobis æquitate compertum, ad Massiliensem ciuitatem credidimus dirigendum: vt quicquid ad * securitatem vestram vel « vtilitatem pertinet, Deo juuante perficiat, memórque gratiæ nostræ curam possit habere justitiæ: minoribus solatium ferat: insolentibus seueritatem suæ districtionis objiciat: nullum denique opprimi iniqua præsumptione patiatur, sed omnes cogat ad justum, vnde semper floret imperium. Quapropter designato viro in † his, quæ vobis pro publica vtilitate præceperit, libentibus animis obedire: vt fides vestra, quæ jam prioribus monstratur exemplis, subsequentibus quoque declaretur judiciis. Quia * grauiùs est obsequium, quod deuotione perpeti custoditur. Nos autem reddere cogitamus locum vicissitudini, qui impensa seruitia non possumus obliuisci.

" v. Marabaudum. for.
* Maragdo
" v. seueritatem. OR.
" ciuitatem pertinet.
" iis
* gratum

## Romulo Theodoricus Rex. XXXV.

*De quadam confirmatione rerum concessarum authoritate principali.*

LIberalitatem " nostram, firmam decet tenere constantiam: quia inconcussum debet esse principis votum; nec pro studio malignorum " conuelli, quod nostra noscitur præceptione firmari. Atque ideò præsenti jussione censemus, vt quicquid ex nostra ordinatione patritium Liberium tibi matrique tuæ per † Pictatium constiterit deputasse,

" vestram Principis votum inconcussum esse debet.
" v. euelli. FOR.
" propitatium.

in suo robore debeat permanere. Nec à quoquam metuas † irrationabilem quæstionem, qui nostri beneficij possides firmitatem.

† irrationabile.

¶ * Arigerno v.i. Comiti Theodericus Rex. XXXVI.

*Is committitur super quadam causa.*

* Aitiherio al. Arigenio vel *Aurigeno*. for. *Audiendi supplicet.*

PIetatis nostræ propositum est, miserandis fletibus audientiam non negare, maximè cum moris nostri sit, ad leges cuncta remittere, vt & conquerẽs mereatur effectum, & pulsatus nullum se queratur sustinuisse præjudicium. Proinde* Firmius contra magnificum virum patritium Venantium se dicit habere negocium, & frequẽter ab eo eius propositiones fuisse cõtemptas. Et quia in causis semper est suspecta potentia, dum velle creditur quod posse judicatur, antefatum seruata reuerentia à te præcipimus admoneri, vt sub sponsione legitima instructam personam ad Comitatum nostrum dirigere se promittat, qui apud deleg[a]tos * motus nostro * judicio eius intentionibus valeat præbere responsum* Auctor hic pœnam suæ recepturus audaciæ, si contra magnificum virum habuerit falsitatis euentũ.

* V. *firminus* for. *Pulsatus* i. *reus*. ὁ ἐναγόμενος. *Suspecta potentia.* * motum * judices for. † actor † recipitur us.

Petro Episcopo Theodoricus Rex. XXXVII.

*Quod restituat partem facultatis cuidam si ad eum de iure noscitur pertinere.*

SI in alienis causis beatitudinem † vestram conuenit adhiberi, vt per vos jurgantium strepitus conquiescat: quantò magis ad vos remitti debet, quod vos spectat actores? Atque ideò sanctitas vestra à Germano nos " aditos flebili allegatione cognoscat, qui se filium legitimum asserit quondam Thomatis, dicens partem facultatis patris sui à vobis detineri, sibimet legibus competentem, Quæ petitio, si veritate fulcitur, & genitoris ejus substantiam probatis " jure competere, supplicanti, considerata justitia, quam monetis, sine obseruationis longæ dispendio debita tribuantur. Quoniam causarum vestrarum qualitas vobis debet judicibus terminari, à quo est " spectanda magis " quàm imponenda justitia. Quòd si hanc causam sub æquitate vestrum minimè definit arbitrium, noueritis supplicis querelam ad nostram audientiam perducendam. Vos enim docetis, voces pauperum non debere negligi, quas potest justitia comitari.

† tuam *Adhortatio ad Ecclesiasticos aliena rei detentores.* " aditos " V. Hæc vox abest à vet. for. *Iudicium de sacerdotibus nemo nisi sacerdos sustinet.* " forte leg. exspectanda " v. *magis quàm vobis* For.

Wandil. Theodor. Rex. XXXVIII.

*Quod non permittat perniciem sibi commissam ab exercitu, aliquam violentiam sustinere.*

Quamvis

QVamvis pietatis nostræ constet esse votum, vt vbique ciuilia, vbique moderata peragantur, maximè tamē bene" agere optamus in regionibus Gallicanis: vbi & recens vastatio nō portat injuriam, & ipsa initia bene plantare debent nostri nominis famam. Principis siquidem opinionem longè latéq; disseminat subjectorum custodita securitas, & vbi exercitus dirigitur, non grauandi, sed defendendi causa potiùs æstimetur. Atque ideò præsenti auctoritate delegamus, vt in Auinione, * quam regis, nullam fieri violentiam patiaris. Viuat noster exercitus ciuiliter cum Rom. Prosit eis destinata defensio. Nec aliquid illos à nostris finatis pati, quos ab hostili " nitimur oppressione* liberari.

*Iustitia principatus decet esse moderata.*
" geri. for.
*Aurelio.*
* qua rect. des nulla
" v. tan tamen FOR.
" liberare

¶ * Felici v. I. Comiti Theod. Rex. XXXIX.

*Quòd consuetudo antiqua seruetur, nec subtrahatur à modernis, quod prisco tempore indultum est.*

* al. Præposito Mediolan. Theod. Rex.

AEquitatis ratio persuadet, vt exercentibus lætitiam publicam consuetudinem seruemus antiquam, præsertim à Consule venientem, cujus constat esse propositi, vt debeat ex liberalitate laudari: ne videatur aliud dignitas promittere, & aliud Senatorem velle complere. Quocirca sub opinione munifici, parcum nō decet inueniri: quia inumbrat famam publicā in Consule tenacitatis obscuritas. Quapropter illustris magnitudo tua à Mediolanensibus aurigis nos aditos esse cognoscat, illa sibi vestris tēporibus fuisse subtracta, quæ mos priscus indulserat, cū " præstāte tempore munificentia sit pro lege. Proinde si nullo mendacio* asserta " vitiantur, sublimitatem vestram sequi cōuenit vetustatem, quę suo quodam priuilegio, velut debita, quæ donantur exposcit. Nec licet negari, quod te cognoscis " sub antiquitate largiri.

*Consulum liberalitas.*
*Magistratū dedecet tenacitas.*
" præstanti
" lacerata
" v. iuuantur for.
" v. ab antiquis. for.

---

Vniuersis Prouincialibus in Gallia constitutis Theodoricus Rex. XL.

*Prouincialibus Galliæ hostiliter vastatis pro qualitate læsionis tributaria functio relaxatur.*

QVamvis sensum nostræ pietatis turba multiplex cogitationis intraret, & diuersas regni partes consueta sedulitate respiceret, festinè tamen remedia vestrę vtilitatis " inspeximus. Quoniam apud conscientiam nostram læsionis genus est, profutura tardare. Nec possumus æstimare jucundum, quòd ingrata fuerit dilatione suspensum. Nam exerescentibus morbis læsio debacchari permittitur, cùm medicina differtur. Vobis itaque hostili ferocitate vastatis pro qualitate læsionis " per indi-

*Indulgentia tributorum. Æquitas Principis in remissis tributis.*
" aspeximus. for.
" v. per indictiā quartā, for.

ctionem quartam relaxatam agnoscite tributariam functionẽ (quia non gratulamur exigere, quod tristis noscitur solutor offerre) ita tamen, vt de illis, quæ constat intacta, exercituales juuentur expẽsæ. Quia illos in totũ deuotio nõ debet deserere, quos pro se laborare cognoscit. Inualidus est, siquidem jejunus defensor: nec animus ministrat audaciam, "cum virtus " corporis fuerit destituta.

" Sic vet. Cod. cũ virtus robore fuerit destituta. For. " corporeo fuerit robore

Gemello v. s. Theodericus Rex. XLI.

*Quòd tritici species ad constituta loca communi studio destratur, vt diuisum onus faciliùs toleretur.*

Tritici deuectio. † huius Druentia.

TOlerabile fit omne, quod æquabili ordinatione disponitur: Quia diuisum onus sub communione, subjectos certum est nõ grauare Pars enim extrema ad vnumquemque redit, cũ summa vniuersos incluserit. Tritici itaque speciem, quã ob exercituales expensas, nostra prouidẽtia de Italia destinauit, ne fatigata Prouincia † hujusmodi præbitione lędere tur, ad castella supra Druentiam constituta de Massiliensibus horreis constat esse* portandam. Quapropter jubemus, vt studium deuehendi supradictę speciei "communiter subeatur: quatenus celeriter posit fieri, quod vniuersitatis studio † videtur assumi.

† portanda " cõmune " decet † Videatur

¶ Vniuersis prouincialibus in Gallia constitutis Theod. Rex. XLII.

*Mittitur alimonia exercitui ne fortassè nimio incommodo grauarentur.*

NOn occurritur sub principe benigno, remedia postulare subjectos, Quoniã supplicationem præcedit humanitas: & miro modo posteriora* fiunt vota, quam præstita. Nuper siquidem, moti justitia, jusseram*, vt pars aliqua illęsa Prouincię Gothis nostris alimonia reperta pręstaret. Sed quia licet principẽ sẽper humaniora censere (dũ varietatis nõ habet vitium, quod pro beneficio fuerit immutatum) sed vt nec minima possessores illatione* grauarẽtur, ex Italia destinauimus exercituales expensas, vt ad defensionem vestrã directus exercitus nostris humanitatibus aleretur, solũmque auxilium Prouincię "tam magna congregatione sentirent. Ducibus etiam ac Prępositis sufficiẽtem transmisimus pecunię quantitatem: vt eorum ᵇ prebendę, quę non potuerunt cõuehi, ibi debuissent sine alicujus dispendio comparari. Quia delectui nostro nec* illa voluimus imponere, quę vos potuistis (vt arbitramur) offerre.

* sunt Fortè, decet. * grauẽtur For.. Exercitualis expensa. " Hac voc tam abest à vet. For. Prebenda * illam

NOTÆ VARIORUM.

¶ 1 *Non occurritur sub principe benigno.* ] Latinus Pacatus in vita Theodosi-

dosij refert, tam certa fuisse illius beneficia, vt tum accepta viderentur cùm sponderet, quia vota hominum non fatigaret, nec adhiberet muneribus artem difficultatis, quare gloriantur Arcadius & Honorius *in l. 2. C. Theod. de infirm. his quæ sub tyr.* vbi profitetur sese vltro differre beneficio inopinantibus. BROS.

¶ 2. *Prebende* ] id est militaris annona. Vlpian. eius meminit, qui præbenda exercitui conduxerunt 19 *inuiti de testibus T. Liuius lib. 2. belli secundi Punici.* Gell. *lib.* 15. *cap.* 4. Plaut. *Persa* , *Ædiles præbenda locauerunt.* Cæterùm, tribuenda, quod more solito tribuerentur, vt & præbenda dixit Symmachus *lib. 1. epist.* 6. *&* 8. Eo nomine beneficia ecclesiastica significantur, *tit. de præbend. & dign. tit. de concess. preben. & can si quis dator, can. ex multis 1. q. 3.* FOR.

## ¶ a * Vnigis Spatario Theodoricus Rex. XLIII.

*Quod restituantur mancipia prioribus dominis.*

DElectamur jure Romano viuere, quos armis cupimus " vendicare: nec minor nobis cura est rerum moralium, quam potest esse bellorum. Quid enim proficit, Barbaros remouisse confusos, nisi viuatur ex legibus? Quapropter cum, Deo proprio, Gallias exercitus noster intrauerit, [1] si qua mancipia seruitium declinantia, ad alios se, quam quibus debebantur competere, contulerunt, prioribus dominis jubemus sine aliqua " dubietate restitui. Quia confundi non debent jura, imperante iustitia. Nec potest abjecto fauore seruitio libertatis defensor. Aliorum fortè Regum prælia captarum ciuitatum aut prædas appetunt, aut ruinas: nobis propositum est, Deo juuante, sic vincere, vt " subiecti se doleant, nostrum dominium tardiùs acquisisse.

* Vignitis spaciano † vitisgis Spatario for. " vindicare *Morum cura & legum* *Fugitiui dominis restituuntur.* " d minutione for. *Quam sibi victoriam proponat Theod.* " subiecta

### NOTÆ VARIORVM.

¶ 1. *Si qua mancipia seruitium declinantia.* ] Fugitiui serui si se ad alios quàm quibus debebantur competere contulerint, prioribus dominis restitui jubet hic Theodericus. Præterea requirendi fugitiuos seruos potestas dominis conceditur *in leg. requirendi. Cod. de seru. fugit.* Quanta autem sit seruorum improbitas, testantur veteres, quibus suspecta fuerunt seruorum ingenia: illisque ingenitas esse fraudes crediderunt. hinc Terentius.

*Ne faceres quod vulgus seruorum solet dolis vt me deluderes.*

apud Saluianum de prouidentia Dei, vitia ad seruos relegata eisque adscripta legimus, & animos seruiles iam per se malos dominorum nequitia fieri pejores Sic *l. 5. C. de liber. & eor. lib.* dixit, recipere nequitiam seruilis ingenij, & Arnobius *petulantis amoris flammam seruilibus obumbrare fallaciis*, Sic etiam Tacitus, *Suspecta*, ait, *maioribus nostris fuerunt ingenia seruorum, etiam cum in agris aut domibus iisdem nascerentur, charitatemque dominorum satis acciperent.* Vetus extat prouerbium, tot nos habere,

hostes, quot seruos, vt est apud Senecam. Bros.

¶ Vniuersis possessoribus Arelatensibus Theodericus Rex. XLIV.

*De pecunia missa pro reparatione murorum veterum, & de victualibus pro expensis competenti tempore promittitur prouideri.*

QVamuis primum sit, læsos incolas refouere, & in hominibus magis signum pietatis ostendere: tamen vtrumque " humanitas nostra conjungit: vt & largitatis remedio ciuibus consulamus, & ad cultum reducere antiqua mœnia festinemus. Sic enim fiet, vt fortuna vrbis quæ in ciuibus erigitur, fabricarum quoque decore monstretur. Pro reparatione itaque murorum Arelatensium, vel turrium vetustarum, certam pecuniæ direximus quantitatem. Victualia quoque quæ vestras releuare videantur expensas, fecimus præparari: vt vobis destinentur, *a* cùm tempus nauigationis arriserit. Releuate nunc animos, & de nostra " *b* prouisione recreati, futuræ copiæ spem tenentes, diuiso fauore; habetote fiduciam. Quia non minus est, quod nostris verbis, quàm quod horreis continetur.

*De subsidio afflictorum.* " pietas.

*Restauratio murorum Arelatens.*

" promissione.

NOTÆ VARIORVM.

¶ *a Tempus nauigationis.* ] Tempus hyemis nauigatio periculosa: inde maria claudi dicuntur. Vegetius *lib. 4. cap. 31. l. 6. Ciuitas, C. de off. rect. prou.* Cic. *lib. 2. epist. 6. ad Q. Fratr. Adhuc mare clausum fuisse scio, sed quosdam tamen venisse Hostia dicebant.* Hinc lucem mutuatur species à Scæuola tractata *l. 122. qui Romæ, §. Callimachus, de verb. oblig.* For.

¶ *b prouisione* ] Prœuotianum exemplar, *promissione*, aliquantò rectius, tum ex eo quod sequitur mox, *habetote fiduciam*, tum verò versi. *quod nostris verbis, &c.* id est promissione: quasi diceret, quam vobis nunc de victualibus damus, non fallemus fidem. For.

¶ " Arigerno v. i. comiti Theodoricus Rex. XLV.

*Committitur causa examinationis prima decidenda super indultis ecclesiæ Romanæ.*

IVstitiæ nostræ conuenit, vt de indultis beneficijs calumnias fieri non sinamus, & quicquid praua interpretatione tegitur, fugata mendacij " nube reuelemus. Defensores itaque sacrosanctæ Romanæ Ecclesiæ conquesti sunt: beatæ recordationis quondam Simplicium domum in sacratissima Vrbe positam ab " Eufrasio acolito instrumentis factis solemniter comparasse. Quam per annorum longa curricula Ecclesiam Romanam quieto jure " suggerunt possedisse, & in vsus " alienos transtulisse

" Fausto præposito Theod. al. Boetio patritio Achaiæ, al. Arigerno. For.

" trahe

" Eufratio

" afferunt, " alios

tulisse securitate dominij. Nunc autem existere * Samarcæ superstitionis populum improba fronte duratum, qui Synagogam ibidem fuisse, iniquis conatibus mentiatur, cum † ad * humanos vsus habitacula longè aliter formata doceantur, quàm potest esse memorata constructio. Quapropter magnitudo tua, conscientiæ suæ probata iustitia, causam diligenti examinatione discutiat. Et si vera cognouerit, quæ veniunt in querelam, considerata æquitate † definiat. Nam si humanis actibus sunt calumniæ summonendæ, quantò magis credimus emendenda, quæ contumeliam diuinitatis tangere iudicamus?

† si amarē superest for. Iudæorum synagoga † in for. * hos † diffiniat

## NOTÆ VARIORVM.

¶ 1 *Mendacij nube.*] Sic Valer. lib. 3. nube in infamiæ castitatem obscurare. Paulinus *epist. ad Seuerum*, curarum terrestrium nube circundari. Virgil. *lib.* 10. *Æneid.* belli nubem. & Paulus Orosius belli nebulas in magna malorum nubila coituras. BROS.

## ¶ Adeodato Theodoricus Rex. XLVI.

*Commutatur pœna in exilium temporale, adhibito moderamine ex causa pietatis.*

MAteria est gloriæ principalis, delinquentis reatus: quia nisi culparum occasiones emergerent, locum † pietatis non haberet. Quia enim salubris ordinatio gerat, si morum probitas cuncta componat? Arida siccitas madentis pluuiæ beneficium exoptat. Salutiferis medentium manibus nisi infirma valetudo non indiget. Si dum imbecillitati † succumbitur, conuenienter remedia tribuuntur. Quapropter casibus asperis præstandum est sub iustitiæ laude moderamen: vt nec vindictam sinamus superare peccata, nec culpam insultare patiamur † legibus impunitam. Datis itaque precibus † allegasti, viri spectabilis Venantij, Lucaniæ & Brutiorum præsulis, odiorum te acerbitate compressum, custodiæ longo situ latentem, in confessionem raptus indultæ puellæ † Valerianæ fuisse compulsum: vt gratiùs tibi fuerit, spem citæ mortis expetere, quàm tormentorum crudelia sustinere. (Inter supremas enim anhelantis angustias votum est potius perire, quam viuere.) "Quia detestabilis sensus pœnarum excludit dulcissimæ salutis affectum. Illud etiam " quod minimè iustitia pateretur, adjiciens, defensorum " tibi patrocinia sæpius postulanti fuisse subtracta, cum aduersarij florentes ingenio etiam innocentem te possent legum laqueis obligare. Quæ supplicatio cum efficaciter animum nostræ pietatis intraret, paulatimque ad misericordiæ iura deflecteret, occurrit Brutiorum præsulis missa relatio, quæ priuatam allegationem tragœdiæ suæ voce compressit, negando credi contra fidem publicam fallaciter supplicanti. Ideóque asperitatem pœnæ " nostra lenitate mollimus: statuentes, vt ex die prolati oraculi, sex mensium patiaris exilium. Ita vt nulli post constituta nostra sub

Clementia Principem decet. * pietas for. † succumbitur † rebus † allegasti † valeriana for. Contra tormenta. * detestabilique " V. sibi for. " misericordiæ

qualibet interpretatione tibi liceat objicere crimen infamiæ. Quando fas est principi, maculosas notas vitiatæ opinionis abstergere. Sed hoc ex isto tempore patriæ rebúsque omnibus † deformato, ius tibi sit † liberum omne quod primitus. Quia nulla te ingemiscere † probri adustione censemus, quem temporali volumus exilio detineri. Pœnam trium librarum auri nihilominus comminantes, si quis aut obuiando, aut aliter intelligendo, præsens nostrum violare tentauerit constitutum. Sed quoniam hæc statuta ad innocentes volumus vsque protendi, ne sua cuique minimè videatur ignorantia profuisse præsenti auctoritate eos à formidine liberamus, quos vtpote nescientes, in eadem causa quolibet loco vel tempore interfuisse constiterit. † Similis enim videtur absentis, qui conscientiam criminosi non habet.

*Famæ restitutio.*
† reformato. Fo r.
† *Liberum* abest ab vno vet.
† probati.
*Ne sua cuique prosit ignorantia.*
† simul etiam

§ Fausto præposito Theodoricus Rex. XLVII.

*Damnatur reus qui collegam interfecit, perpetua relegatione ad locum pœnalem descriptum.*

IN partem pietatis recidit mitigata districtio: & sub beneficio præstat, qui pœnam debitam moderatione considerata palpauerit Iouinum Curialem, quem Corrector "Lucaniæ Brutiorúmque, humani nobis suggerit sanguinis effusione pollutum, ob hoc "quod mutuæ contentionis ardoribus excitatus, rixam verborum vsque ad nefarium collegę deduxit interitum: sed conscius facti sui intra Ecclesiæ septa refugiens, declinare se credidit præscriptam legibus vltioné, Vulcaniæ insulę perpetua relegatione damnamus, Vt & * sancto templo reuerentiam habuisse videamur, nec vindictam criminosus euadet in totum, qui * innocenti nó † credidit esse parcédum. Careat proinde patrio † foro, cum exitiabili victurus incendio: vbi viscera terræ non deficiunt, cum tot sæculis iugiter consumantur. Flamma siquidem ista terrena, quę alicuius corporis imminutione nutritur, si non absumit, extinguitur: ardet continuè inter vndas medias montis quantitas indefecta. Nec imminuit, quòd resolui posse sentitur: scilicet quia naturæ inextricabilis potentia tantum crementi cautibus reponit, quantum illi vorax ignis ademerit. Nam quemadmodum saxa incolumia permanerent, si semper ignis adunata decoqueret? Potentia siquidem diuina sic de contrarijs rebus miraculum facit esse perpetuum: vt palam consumpta occultissimis instauret augmentis, quę vult temporibus stare diuturnis. Verum cum & alij montes † motibus vaporatis, exęstuent, nullus simili appellatione censetur ęstimandus: quia grauius succenditur, qui Vulcani nomine nuncupatur. Mittatur ergo reus capitis in locum prædictum viuus. Careat quo vtimur mundo, de quo alterum crudeli fugauit exitio: quando superstes recipit, quod euentu mortis † inflixit, Salamandræ secuturus exemplum, quæ plerunque degit in ignibus. tanto enim naturali frigore constringitur, vt flammis ardentibus temperetur.

*Cadit in consulta pœna*
" Lucaniæ
" cum
*Asylum Ecclesiæ.*
† sacrato
*Reuerentia templo debetur.*
† innocentia
† credit
† foco
*Siciliæ ardentes vasio*
* montib. euaporatis
*Vulcani mons*
* inflexit
*Salamandra*

retur: Subtile ac paruum animal, " lumbricis associum, flauo colore vestitum. Vitam præstat soli, qui " mortalia cuncta consumit. Memorant autem æui pristini seruatores, hanc insulam ante aliquot annos, vndarum rupto terrore, ignitus erupisse, cum Hannibal "apud Prusiam Bithyniæ regem veneno secum ipse pugnauit, ne tantus dux ad Romanorum ludibria perueniret: plus inde mirabile, vt mons tanta flammarum congregatione succensus, marinis fluctibus haberetur absconditus, & ardor ibi indesinenter viueret, quem tanta vnda videbatur obruere.

" lubricis " mortua
" V. apud Bursiam. for.
Annibal

## NOTÆ VARIORVM.

¶ 1 *In partem.* ] casu facta cædes indulgetur, consultæ non fit gratia. Imò excepta semper intelligitur, quia capite vindicatur. *l.1.l.3.l.4.l.7.l.8.C. Theod. de Indulgentijs criminum.* For.

¶ 2 *Humani sanguinis effusione pollutum.* ] Præclarè Lact. *lib.1.* & in epit. diuin. instit. Plat. *lib 9 de legibus* Phil. *de legibus specialibus*, Porphyrius περὶ τῆς ἀπὸ τῶν ἐμψύχων ἀποχῆς. Imperatores Gratian. Valent. & Theod. cùm cæteris reis vinctis crimina condonarent, exceperunt eum qui *Parricidali furore raptus sanguine proprio manum tinxit, & qui cuiusque hominis cæde maculatus est l.6 Paschalis, tit. 38 de indulgentiis. C. Theod. lib. 9.* For.

¶ 3 *Intra Ecclesiæ septa refugiens. Cod. Theod. lib.9. titul. 47. de his qui ad Ecclesias confugiunt. libro primo Cod. Theod. tit. 12.* Luithprandus *lib.1. cap.9. lib 8. cap.6. extr. de immu. Eccles.* Sozomenus *lib.8. cap.7.* Socrates *lib.13 cap.5.* For.

Vniuersis Gothis & Romanis circa Verucam castellum consistentibus Theodericus Rex XLIIX.

*Mandantur construi domicilia in eodem castro, ipsúmque in pace muniri.*

LÆtitia debet esse cunctorum prouida iussio dominantium: quando illud, quod vos debuistis expetere, nos videtis offerre. Quid est enim gratiùs, quàm humanis rebus cautelam semper adhibere: quę aut sit necessaria, aut non grauat esse superfluam? Et ideò " Leodifrido Saioni nostro, præsenti delegauimus iussione, vt eius instantia in Veruca castello " vobis domicilia construatis. Quod à positione sui congruum nomen accepit. est enim in mediis campis tumultus saxeus in rotunditate consurgens, qui proceris lateribus syluis " crasus, totus mons quasi vna turris efficitur: cuius ima graciliora sunt, quàm cacumina: & in mollissimi fungi modo superiùs extenditur, " cùm inferiori parte tenuetur. Agger " sub pugna, obsessio " secura: vbi nec aduersarius quicquam præsumat, nec inclusus aliquid expauescat. Hunc Athesis, inter fluuios honorus, amœni gurgitis puritate præterfluit, causam præstans muni-

Cautela, vel necessaria, vel non sed perfecta.
Verruca
" Leodifredo
" V. nobis for.
" V. Grassus for.
" in for.
" sine for.
" sine cura
Athesis

minis & decoris: castrum plenè in mundo singulare, tenens claustra prouinciæ: quòd ideò probatur magis esse præcipuum, quia feris gentibus constat objectum. ¶Hoc opinabile munimen, mirabilem securitatem, cui desiderium non sit habitare, quàm vel externos * delectat inuisere? Et quanquam, Deo iuuāte, nostris temporibus prouinciam securam credamus, [ tamen " prudentię nihilominus est cauere, etiam " quæ non putantur emergere]. Munitio tractanda est semper in ocio. Quia tunc malè quęritur, quando " necessaria judicatur. Mergi, quibus nomen est ex facto, cohabitatores piscium, aquatiles volucres, futuras tempestates naturali ei præuidentes, sicca petunt, stagna derelinquunt. Delphini fluctus pelagi metuentes, vadosis litoribus immorantur. Echini, qui sunt mella carnalia, † costatilis teneritudo, croceæ delitiæ diuitis maris, dum futuras tempestates agnouerint, loca mutare cupientes " (qui illis pro leuitate corporis nandi nulla fiducia est) lapillos quibus pares possint esse complexi, quadam ancorarum ponderatione librati, scopulos petunt, quos fluctibus vexandos esse non " credant. Aues ipsæ, aduentu hyemis, patrias mutant. Feræ pro qualitate temporis cubilia quærunt. Hominū solicitudo non debet prouidere, quod potest in aduersitate requirere? Non est in mundo, vndis humanæ res mutabilitate quatiuntur: & ideo prouidentia dicitur, vt quæ sunt futura tractantur.

* delectet
" al. prouidentia. for.
" V. quod non FOR.
*Munitio in ocio fiat.*
" al. necesse judicatur. FOR.
*Mergi*
*Delphines.*
*Echini.*
† cōstatilis
" quia in illis
" credunt
*prouidentia*

## NOTÆ VARIORVM.

¶ 1 *Munitio.*] Senec. *lib.* 2. *ep.* 18. In ipsa securitate animus ad difficilia se præparet, & contra injurias fortunę inter beneficia firmetur: Miles in media pace decurrit sine vllo hoste, vallum jacit, & superuacuo labore lassatur, vt sufficere necessariò possit. Quem in ipsa re trepidare nolueris, ante rem exerceas. Isocrates monet, spontaneos esse labores adeundos, vt ardentius perferamus.

---

¶ Honoratis possessoribus, defensoribus & curialibus Catanensis ciuitatis Theodoricus Rex. XLIX.

*Datur licentia accipiendi lapides ruinarum, conuertendos in constructione murorum.*

OPtabilis nobis est & grata deuotio, quæ bonam præcesserit iussionem: & meritò acceptum redditur, si * id quod possumus imperare poscatur. Felicitas enim regnantis est, famulantes amare quod expedit. Quando nobis labor cogitationis aufertur, dum † subditi sibi profutura disponunt. Atque ideò suggestionis vestræ tenore comperto. " quem caritate ciuica in communiendis mœnibus susceptis, absolutam hujus rei vobis censemus esse licentiam: nec " quicquam de hac re " vereamini, vnde gratiæ nostræ expectare præmia mox deberis. Vestra enim munitio nostra est nihilominus fortitudo: & quicquid vos ab in-

† quicquid
*Est felicitas principis subditis morigeris sunt*
† subiecti for.
" qua
" quem
" mereamini

certo

certo † eripit, famam nostræ defensionis extendit. Saxa ergo, quæ suggeritis de Amphitheatro longa vetustate collapsa, ne aliquid ornatui publico jam prodesse, nisi solas turpes ruinas ostendere, licentiam vobis eorum in vsus duntaxat publicos damus: vt in murorum faciem surgat, quod non potest prodesse, si jaceat. Quocirca perficite confidenter, quicquid cautio ad munimen, quicquid ornatus expetit ad decorem: tantum nobis scituri gratum fore, quod facitis, quantum exinde † gratia se vestræ ciuitatis extulerit.

† eripitur

*Ex amphitheatri ruinis refecti muri.*

† gloria

§ Prouincialibus Noricis Theod. Rex. L.

*Datur licentia promittendi animalia.*

GRatè suscipienda est ordinatio, quæ dantem juuat, & accipientem pro temporis necessitate lætificat. Nam quis putare possit onus, vbi majus meretur in commutatione compendium? Et ideò præsentibus "decreuimus" institutis, vt Alamannorum boues, qui videntur pretiosiores propter corporis * granditatem, sed itineris longinquitate defecti sunt, commutari vobiscum liceat, minores quidem membris, sed idoneos * ad labores: vt & illorum profectio sanioribus animalibus adjuuetur, & vestri agri armentis grandioribus instruantur. "Itaque fit, vt illi acquirant viribus robustos, vos forma conspicuos: & quod rarò solet emergere, in vna mercatione vtrique videamini desiderata compendia percepisse.

*Ordinatio grata, quæ.*

* decreuimus constitutionibus

*V. constitutis. Fot.

" gracilitatem

*Boum commutatio.*

" V. *ad laborem.* Fot.

§ Fausto Præposito Theod. Rex. LI.

† ita

*Mandat prouideri de menstruo solido.*

QVantum histrionibus rara constantia, honestumque votum tanto pretiosior est, cùm in eis probabilis monstratur affectus. Carum est enim homini reperisse, vbi aliquid se laudabile non putauerat inuenire. Dudum siquidem Thomati aurigæ, ex Orientis partibus aduenienti, annona * rationabiles consideratio nostra largita est, donec eius artem probaremus & animum. Sed quoniam in hoc agone primatum noscitur obtinere, ejusque voluntas, patria derelicta, nostri sedes fouere delegit imperij, menstrua eum duximus largitate solidandum. Ne adhuc ambiguum redderemus, quem Italiæ dominatum elegisse cognouimus. " Is enim frequenter victor per diuersorum ora volitauit: plus vectus fauore, quàm curribus. Suscepit partem populi protinus inclinatam: & quos ipse fecerat tristes, laborauit iterum reddere lætiores: modò agitatores arte superans, modò equorum velocitate transcendens: ' frequentia palmarum eum dici faciebat maleficum, inter quos magnum præconium videtur esse

*Histriones*

* rationabilis.

*Auriga menstruum.*

" in

*Magia. Spectaculi vituperatio*

ad talia crimina peruenire. Necesse enim ad peruersitatem magicam referri, quando victoria equorũ meritis nec potest applicari. Spectaculũ expellens grauissimos mores, inuitãs leuissimas contentiones, euacuator honestatis, fons irriguus jurgiorum, quod vetustas quidem habuit sacrũ, sed contentiosa posteritas fecit esse ludibriũ. Primus enim hoc apud Helidem, Asiæ ciuitatem * Ænomaus fertur edidisse: quod † posteà Romulus in raptu Sabinarum, necdum fundatis ædificiis ruraliter ostentauit Italiæ. Sed mundi dominus ad potentiam suam opus extollens, mirandam etiã Romanis fabricam in vallem Martiam tetendit Augustus: vt immensa moles firmiter præcincta montibus contineret, vbi magnarũ rerum indicia clauderentur. Bissena quippe hostia ad duodecim signa posuerunt. Hęc ab hermulis funibus demissis subita æqualitate panduntur, docentes totum illic, vt * putabatur consilio geri, vbi imago capitis cognoscitur operari. Colores autem in vicem temporum quadrifaria diuisione funduntur: Prasinus virenti verno, Venetus nubilæ hyemi, * roseus æstati flammæ albus pruinoso autumno dicatus est. Vt quasi per duodecim signa digrediẽs annus integer signaretur. Sic factum, vt Naturæ * ministeria Spectaculorum composita imaginatione luderentur. Biga quasi Lunæ, Quadriga Solis imitatione reperta est. Equi * desultorij, per quos Circensium ministri missos denunciant exitu os, Luciferi pręcursorias velocitates imitantur. Sic accidit, vt dum se colere astra putarent religionem suam ludicra similitudine profanarent. Alba linea non longe ab hostiis in vtrumque podium quasi regula directa producitur: vti quadrigis progrediẽtibus, inde certamen oriretur: ne dum † semper properè conantur elidere spectandi * voluptatem viderentur populis abrogare. Septem metis certamen omne peragitur, in similitudinem hebdomadis reciprocę. Ipsæ verò metę secundum zodiacos decanos ternas obtinent summitates: quas ad instar Solis quadrigæ celeres peruagantur. * Rotæ Orientis & Occidentis terminos designant. Euripus maris vitrei reddit imaginem, vnde illuc delphini equorei aquas * interfluunt. † Obeliscorum quoque prolixitates ad cœli altitudinem subleuantur: sed potior Soli, inferior Lunæ dicatus est. Vbi sacra priscorum * Chaldaicis signis, quasi literis indicantur. Spina infelicium captiuorum sortem designat: vbi duces Romanorum supra dorsa hostium ambulantes laborum suorum gaudia perceperunt. * Mappa verò, quæ signum dare videtur Circensibus, tali casu fluxit in morem: cùm Nero prandium protenderet, & celeritatem, vt assolet, auidus spectandi * populus flagitaret, ille mappam, qua tergendis manibus vtebatur, jussit abjici per fenestram: vt libertatem daret certaminis * postulandi. Hinc tractum est, vt ostensa mappa certa videatur esse promissio Circensium futurorum. Circus, à circuitu dicitur. Circenses, quasi * circuenses: propterea quod apud Antiquitatem rudem, quæ nedum Spectacula in ornatum deduxerat fabricarum inter enses & flumina locis virentibus agerentur. Nec vacat, quòd viginti quatuor * mensibus conditio hujus certaminis expeditur: vt diei noctisque horæ tali numero clauderentur. Nec illud * putetur irritum, quod metarum circuitus ouorum † erectionibus

Marginalia: * al. Monomagus. a. Ænomagus FOR. † post — *putabant FOR. — *Colores quatuor factio- num.* — * v. russeum FOR. — * ministeria — *Biga. Quadriga* — * de sulto- rij. — *Alba linea.* — * se — * volunta- tem — * Eoe FOR. — * influunt — * obeliscorum — *Non a Chaldæis.* — * Nappa — * populo — * postu lati FOR. — *Circus* — * circumẽ- ses — * missibus FOR — * p ofestò *Meta.* — * videtur FOR.

rectionibus

† erectionibus exprimatur : quando actus ipse, multis superstitionibus grauibus, qui exemplo, geniturum se † aliqua * profitetur. Et ideò datur intelligi, " volitantes atque inconstantissimos inde mores nasci, quos auium maribus aprauerunt. Cætera Circi Romani longum est sermone decurrere dum omnia videantur ad causas singulas pertinere. Hoc tantum dicimus omnimodis stupendum, quòd illic, supra cætera Spectacula, feruor animorum inconsulta grauitate rapiatur. Transit Prasinus, pars populi mœret: præcedit Venetus, & † potior, turba ciuitatis affligitur : nihil proficientes, feruenter insultant, nihil patientes, grauiter vulnerantur & ad inanes contentiones sic descenditur tanquam de statu periclitantis patriæ laboretur. Quod meritò creditur dicatum numerosæ † superstitioni, vbi ab honestis moribus sic constat excidi. Hæc nos † fouemus necessitate populorum imminentium, quibus votum est ad talia † conuenire, dum cogitationes † serias delectantur abjicere.* Paucos enim ratio capit, & raros probabilis oblectat intentio, & ad illud potiùs turba ducitur, quod ad curarum remissionem constat inuentum. Nam quicquid æstimat voluptuosum, hoc & ad beatitudinem temporum judicat applicandum. Quapropter largiamur expensas: non semper ex judicio demus. [Expedit interdum desipere, vt populi possimus desiderata gaudia continere.]

† ereptio: nib al. excerptionibus For. | aucem aliquam | " V. profitetur. For. | " V. voluntates. For. Factiones: Prasinorum & Venetorum. | † tot us al. potius For. | † superstitione. | † excidi | * fouea: mus | * peruenire | † feras | * V. paucos enim. for. Voluptatibus populi obsequendum.

## NOTÆ VARIORVM.

§ 1 *Frequentia palmarum eum dici faciebat maleficum.* ]Laudatur hic nobilis auriga quod modò agitatores arte superaret, & modo equorum velocitate transcenderet: quo loco notandum est mirificè placuisse in spectaculis equorum celeritatem, adeo vt narret Capitolinus, Verum Imperatorem volucri equo Prasio aureum simulachrum fecisse, quinetiam multi ex agitatoribus aduersariorum equos dæmoniacis imprecationibus impediebant, vt suos ad cursum facilius impellebant. Optimè Arnobius de magorum artibus loquens, *quis enim has nesciat familiarium dirumpere charitates, aut sine clauibus reserare quæ clausa sunt, aut ora silentio vincere, aut in curriculis equos debilitare, incitare, tardare.* Ac Ammianus Marcellinus scribit Apronianum Præfectum vrbi, capitali animaduersione damnasse Hilarium aurigam conuictum ac confessum, vix dum pubescentem filium suum venefico tradidisse docenti artium nefariarum secreta legibus interdicta, vt nullo conscio adminiculis iuuaretur internis. Bros.

§ 2 *Alba linea non longè ab hostiis in vtrumque podium quasi regula directa producitur.* ]Albam lineam vocam author, quod Martialis cretatam Mappam nominat, vide Cedrenum in historiæ compendio : ibi enim confirmantur & illustrantur quæ ab authore de Mappæ origine dicuntur. Fab. agon. lib. 1. c. 7. p. 1:4.

§ 3. *Ne dum semper properè*] sic lego, *nedum se properè.*

§ 4. *Mappa verò quæ signum dare videtur Circensibus.* ] Mappam vocat Circensium spectaculum, quæ quidem vox legitur in Nouellis Græcis, meminit Suetonius in Augusto, *cap.* 45. vbi loquitur de aurigatione déque circo maximo, atque adeo de equis certantibus & Circensibus, & Mappa quam magistratus olim mittebat, signi videlicet dandi gra-

tia: Figuratè etiam equorum agitatio Circensis mappa per synecdochen vocata est,& ita non modo apud Iustinianum,sed apud Iuuenalem Satyr. 12.quoque accipitur,cum ait,ludos Circenses qui & magni dicti sunt, & Magalensia intelligens.

*Interea Magalesiacæ spectacula Mappæ.*

& apud Senecam cap. 30. de ira lib. 3. quo loco versos leonésque Mappa proritat. BROS.

§ 5. *Cum Nero prandium protenderet.*]Mappæ originem ad Neronem refert, tanquam mittendis Circensibus quadrigis, antea signum aliud dari soleret,aspiciens(vt arbitror)ad illum Suetonij de Nerone locum.Mox & ipse aurigare atque etiam spectari sæpius voluit, positóque in ortis inter seruitia tudimento, vniuersorum se oculis in circo maximo præbuit aliquo liberto mittente mappam vnde magistratus solent BROS.

§ 6. *Vt libertatem daret certaminis postulandi* ] Hinc tractum est vt ostensa Mappa certa videatur esse promissio Circensium futurorum BROS.

§ 7. *Circus à circuitu dicitus.*]Circus locus erat publicus, ὅπη μάλιστα,vt: est apud Herodianum *lib.2.hist.* τὸ πλῆθος εὐρὺ ἐκκλησιάζει.in quo populus ludos spectans considebat.Virg.*lib.5.Æneid.*

*--mediáque in valle theatri      Circus erat.*

Fuerunt autem tres Circi Romæ. Circus maximus inter palatium & Auentinum , Circus Flaminius, qui & Appollinaris, & Circus Neronis in Vaticano.BROS.

§ Consulari viro illustri Theodoricus Rex L I I.

*Eligitur agrimensor,qui terrarum finium terminet quæstionem.*

*De finibus litium.*

† *V. Lucentium.* FOR.

" causarum

* contenderent

" si quid *Nili diluuii*

* in vno exemplari, *grammaticam disciplinam.* FOR.

*Geometria à Chaldæis.*

* logicam FOR.

SIcut inuidiosa nimis interpellantium suggestione comperimus, inter " Leontium atque Pascasium spectabiles viros finalis orta contentio est:ita vt terminos† casarum suarum non legibus,sed viribus * crederent vindicandos. Vnde miramur tanta animositate fuisse litigatum,quod aut terminis restibus, aut jugis montium, aut fluminum ripis, aut arcaturis constructis, aliisque signis euidentibus constat esse definitum. Quid isti facerent," si in Ægyptiacis partibus possiderent? vbi Nili fluminis superueniente diluuio,indicia finium vastissimus gurges abradit,& indiscreta terræ facies redditur,vbi omnia limus tegere comprobatur. Quapropter nec tunc ad arma concurrere debuissent,si excitata lis nulla satisfactione superata discederet. Hoc enim per geometricas formas,&* grammaticam disciplinam ita diligenter agnoscitur,quemadmodum literis omnis sermo conclusus est. Geometriam quippe,vt est hominum genus nimis acutissimum atque solicitum,Chaldæi primum inuenisse memorantur. Qui ratione ipsius disciplinæ generaliter colligentes, & in astronomicis rebus,& in musicis,& in mechanicis,& in architectis,& in medicinam,& ad artem * logisticam, vel quicquid potest formis generalibus contineri,

aptam

aptam esse docuerunt. Vt sine ea nihil horum possit ad agnitionem verissimam " prouenire. Hanc post Ægyptij non dissimiliter animi * feruore calentes, propter augmenta Nilotica, quæ singulis annis votiua inundatione patiuntur, ad dimensionem terræ & recuperandas formas finium transtulerunt: vt fieret arte distinctum, quod litigiosæ confusioni videbatur obnoxium. Quapropter agrimensorem peritissimum, cui ab arte * nomen est, vestra nihilominus adhibeat magnitudo: vt jam omnia, quæ manifesta ratione distincta sunt per euidentia debeat documenta monstrare. Nam si hoc * egit illa disciplina mirabilis, vt indeterminatos agros ratione certa distingueret, quanto magis iste monstrare debet omnia, quæ jam probantur suis finibus terminata? Augusti siquidem temporibus Orbis Romanus agris diuisus, censúque descriptus est, vt possessio sua nulli haberetur incerta, quam pro tributorum susceperat quantitate soluenda. Hoc auctor " Hyrummetricus † redegit ad dogma conscriptum: quatenus studiosus legendo possit agnoscere, quod deberet oculis absolutè monstrare. Videant artis hujus periti, quid de ipsis publica sentit auctoritas. Nam disciplinæ " illæ, toto orbe celebratæ, non habent hunc honorem. Arithmeticam dicas auditoriis vacat. Geometria, cùm tantùm de cœlestibus disputat, tantùm studiosis exponitur. Astronomia & Musica discuntur ad scientiam solam. Agrimensori verò finium lis orta committitur, vt contentionum proteruitas abscindatur. Iudex est† vtique artis suæ, forum ipsius agri deserti sunt: * fanaticum credis, quem tortuosis semitis ambulare conspexeris. Indicia siquidem rerum inter syluas asperas & dumeta perquirit, non ambulat jure communi: via illa est sua lectio: ostendit, quod dicit: probat, quod didicit: gressibus suis concertantium jura discernit: & more vastissimi fluminis, aliis spatia tollit, aliis† rura concedit. Quapropter auctoritate nostra suffulti talem eligite, post quem partes erubescant impudenti fronte litigare. Quatenus possessorum jura confusa esse non debeant, quibus est necessarium rebus propriis adhibere culturam.

*prçuenire
* calore feruenies
*Nili augmēta*
* V. nomen *est impositū, vestra.* For.
*Geometria vsu.*
* eget.
*Orbis diuisus sub Augusto: Hyrummetricus.*
" Al. pro: *mericus.* For.
† redegit.
*Census sub Augusto.*
" illa abest à veter. For.
Fortè, vacare
*Agrimensoris vtilitas.*
† abscidatur
* itaque
†, fantasticum
† plura
*Geometra eligendus.*

## *NOTÆ VARIORVM.*

¶ *More vastissimi fluminis*] Et contra flumina vice censitorum funguntur *l. 30. ergo alluuio. D. de acq. rer. dom.* FOR.

¶ Aproniano viro illustri Comiti priuatarum Theodoricus Rex. LIII.

*Quod prouideatur Aquilego venienti de partibus Africanis, de stipendiis competentibus, qui in aridis locis aquas nouit inuenire.*

MAgnitudinis vestræ relatione comperimus, * Aquilegium Romam venisse de partibus Africanis: vbi ars ipsa pro locorum siccitate magno studio semper excolitur, qui aridis locis aquas possit dare

*Aquar inuegandarū ratio.*
*Aquilegū*

vernatiles, vt beneficio suo habitari faciat loca, nimia sterilitate siccata. Hoc vobis fuisse gratum " cognosce: quatenus industria illa majorum libris exposita, nostris temporibus venerit approbanda. Signis quippe virentium herbarum ac proceritate arborum vicinitatem colligit decenter vndarum. Terris enim, quibus dulcis humor non longè subest, vbertas quorundam germinum semper arridet, vt est juncus aquatilis canna leuis rubus validus, "salix lenta, populus virens, & reliqua arborum genera, quæ tamen vltra naturam suam felici proceritate luxuriant. " Sunt & alia hujus artis indicia, cum nocte adueniente lana sicca in terram ponitur jam prouisam, & rudi caccabo tecta relinquitur: tunc si quæ proximitas arriserit, mane humida reperitur. Sole autem declarato intuentur etiam magistri loca soliciti, & vbi supra terram minutissimarum volitare spissitudinem conspexerint omnino muscarum, tunc promittunt læti facilè quod quæritur inueniri. Addunt etiam, in columnæ speciem conspici quendam tenuissimum fumum, qui quanta fuerit altitudine porrectus ad summum, tantò in " imum latices latere cognoscunt. Vt hoc sit mirabile, quod per hæc, aliáque signa diuersa mensura definita prædicitur, quanta profunditate quæsita monstretur. Prædicuntur etiam [1] sapores aquarum, vt nec aspera dispendioso labore debeat quæri, nec dulcis necessariáque "in honore contemni. Hanc scientiam sequentibus pulchrè tradiderunt apud Græcos ille, apud Latinos Marcellus. Qui non solùm de subterraneis, fluentis, sed de ipso quoque ore fontium solicitè tractauerunt. Dicunt enim aquas, quæ ad Orientem Austrúmque prorumpunt, dulces, atque perspicuas esse, & pro sua leuitate saluberrimas inueniri: in Septentrionem verò atque Occidentem quæcunque manant probari quidem nimis frigidas, sed crassitudine suæ grauitatis incommodas. Atque ideò, si viderit memorato illi sapientia vestra & codicum lectione & vsu rerum quæ sunt prædicta, constare: competentibus annonis de publico deputatis, peregrinationem ejus inopiámque releuabis, accepturus mercedes, cui artis suæ dona " præstiterit. Nam quamvis Romana ciuitas aquis abũdet irriguis, sitque fontibus gaudens, & formarum inundatione ditissima: reperiuntur tamen plurima suburbana, quæ hanc videantur desiderare peritiam. Et meritò " continetur, qui vel pro parte necessarius esse cognoscitur. Huic tamen mechanicus omnino jungendus est: vt vndas quas iste reperit, ille leuet, & arte subire faciat, quod ascendere non præualet per naturam. Habeatur ergo & iste inter reliquarum artium magistros. Ne quid desiderabile putetur fuisse, quod sub nobis non " potuerit Romana ciuitas continere.

" cognoscite. | " Sic in vet. quibusdam. lata for. | " Sunt & alia for. | " vno | *De saporibus aquarum.* | " in honore | *Marcellus scripsit de aquis & fluminibus.* | *De aquis Orientalibus. Septentrionalibus.* | " præstiterunt | *Aquæductus Rom. & fontes.* | " retinetur | *Hydraula.* | " potuit.

## *NOTÆ VARIORVM.*

¶ 1. *Sapores aquarum*] vox, *aquarum*, abest à veteribus: de sapore aquæ Victruuius *lib* 8. *cap.* 1. quo in lib. & Seneca *lib.* 3. *natur. quæst.* multa de aquæ, quæ nunc prudens omitto, disputant. For.

MAGNI

# MAGNI AVRELII CASSIODORI SENATORIS

# VARIARVM LIBER IV.

† ¶ 1 Herminafrido regi * Theoringorum Theod. Rex. 1.

*De matrimonio contracto inter reges, cum multimoda laude.*

DESIDERANTES vos nostris aggregare parentibus, † neptis caro pignori, propitia diuinitate, sociamus. Vt qui de regia stirpe descenditis, nunc etiam longius claritate imperialis sanguinis fulgeatis. Mittimus ad vos ornatum aulicæ domus, augmenta generis, solatia fidelis consilij, dulcedinem suauissimam conjugalem: quæ & dominatum jure vobiscum † impleat, & nationem vestram meliore institutione componat. Habebit felix Thoringia, quod nutriuit Italia: literis doctam, moribus eruditam, decoram non solùm genere, quantum & fœminea dignitate. Vt non minùs patria vestra istius splendeat moribus, quàm suis triumphis. Quapropter salutantes vos gratia competenti, indicamus nos venientibus Legatis vestris impretiabilis quidem rei, sed more gentium suscepisse pretia destinata, equos argenteo colore vestitos, quales decuit esse nuptiales. Quorum pectora vel crura sphæris carneis decenter ornantur: costæ in quandam latitudinem porriguntur: aluus in breuitate constringitur: caput ceruinam reddit effigiem, imitantes velocitatem cujus videntur habere similitudinem. † Hi * sunt sub pinguedine nimia mansueti, magna mole celerrimi, aspectibus jucundi, vsibus gratiores: incedunt enim molliter, sessores suos insanis festinationibus non fatigant: quiescitur potiùs in ipsis, quam laboretur: & composita delectabili moderatione, agilitate * norunt continua perdurare. Verum hunc, quamvis nobilissimum gregem, beluásque morigeras, vel alia quæ direxistis eximia, victa cognoscitis, quando omnia jure superat, quæ decus regiæ potestatis exornat. " Destinauimus & nos quidem quæ principalis ordo poscebat: sed nil majus persoluimus, quam * quod vos tantæ fœminæ † decori " copulauimus. Adsint vestro diuina conjugio, vt sicut nos causa junxit affectionis, ita & posteros nostros obliget gratia parentalis.

† al. Hermafrido regi Theringorũ for.
* Vuandalorum.
Reg. Theringorum missa sponsa
† neptem for.
† compleat
Equorum descriptio.
† ij
* sunt abest à vet. For.
* nouerint
" V. destinamus for.
* qui
† decore copulamus
* V. copulamus. for.

## NOTÆ VARIORVM.

¶ 1. *Hermafrido*] De quo lib. 3. epist. For.

¶ 2. *Litteris doctam*] Vxoris dotes doctrina, mores, forma, genus, dignitas: sed principem locum eruditioni tribuit. Solebant autem veteres puellas erudire Liuius *lib. 3. de Virginia.* Plin. *lib. 1. epist* 17. Athen. *lib.* 13. Lucian. περὶ τῶν ἐπὶ μισθῷ συνόντων, Plutarc. περὶ παίδων ἀγωγῆς. Galieni Imp. tempore puellæ & viduæ Plotini philosophi scholam disciplinæ causa frequentabant, cujus instituti meminerunt Iulian. *lib.* 4. Vbi pupil. educ. Gordian. *lib.* 15. *si paterno, C. de neg. gest.* For.

¶ 2. *Argentea*] Vt luteus color nuptiis dicatus fuit, sicut ex Catullo & Apuleio eximiæ doctrinæ vir Turneb. probat *lib.* 28 *ca.* 2. *Aduersar.* ita & argenteus seu candidus, vt ex hoc loco constat, Apuleio *li. 7. de Asino*, Valer. Max. *lib. 2. c. 1.* Plutarch. *in Problem.* Vnde in luctu interdicebatur, Paul. *lib. 1. sent. tit. vlt. Qui luget*, inquit, *abstinere debet à conuiuiis, ornamentis & alba veste.* Æschines oratione contra Ctesiph. exprobrat Demostheni, quòd triduo post filiæ vnicæ obitum λευκὴν ἐσθῆτα λαβὼν sacrificarit. For.

## ¶ Regi Herulorum Theoder. Rex. II.

*Is adoptatur in filium considerata virtute fortitudinis suæ, cui equi & arma bellica conceduntur.*

*Filius per arma potest adoptari.* * optari † firmissimus. " ij † sobolis † quasi " videatur For.

*Adoptio per arma* *Probari à principe magnum.* " Theodorici " *Arma* abest à vet. " olim tibi " vobis

[1] PEr arma fieri posse filium, grande inter gentes constat esse præconium. Quia non est dignus, * adoptari, nisi qui † fortissimus meretur agnosci. In sobole frequenter fallimur. [ignaui autem esse nesciunt quos judicia pepererunt. " Hi enim gratiam non de natura, sed de † solis meritis habent.] † Quando vinculo animi obligantur extranei, & tanta in hoc actu vis est, vt priùs se velint mori, quàm aliquid asperum patribus " videantur infligi. Et ideò more gentium, & conditione virili, filium te præsenti munere procreamus: vt competenter per arma nascaris, qui bellicosus esse dignosceris. [2] Damus quidem tibi equos, enses, clypeos, & reliqua instrumenta bellorum: sed quæ sunt omnimodis fortiora, largimur tibi nostra judicia. Summus enim inter gentes esse crederis, qui " Theoderici sententia comprobaris. Sume itaque " arma, mihi tibique profutura. Ille à te deuotionem petit, qui te magis defensare disponit: probat tuum animum, & opus non habebit obsequium. Adoptat te talis, de cuius gente tu potius formideris. Nota sunt enim Herulis Gothorum, Deo juuante, solatia. Nos arma tibi dedimus: gentes autem " olim virtutum pignora præstiterunt. Salutantes proinde gratia competenti, reliqua per illum Legatos nostros patrio sermone mandamus, qui " vobis literas nostras euidenter exponant & ad confirmandam gratiam quę sunt dicenda subjungant.

## NOTÆ VARIORVM.

¶ 1. *Per arma.*] vt formularij olim Romani per populum & Prætorem ado-

adoptabant, ita cæteræ bellicosæ gentes per arma filios sibi asciscebāt, idest armorum traditione, cujus adoptionis formula extat hoc loco. M. THOD. *subtcisi nar.*

¶ 2 *Damus.*] infr. lib. 8. ep. 1. & 9. de qua ne quidquam hîc amplius adnotem impedior doctissimi viri Pithœi, sagacissimi rerum antiquarum perscrutatoris diligentia: qui hunc ritum *lib. 1. Aduers.* exsequutus est. Sic inuestitura fiebat baculi & annuli traditione: *c. 4. de concess. preben* sic manumissio apud Longobardos per sagittam. Paul. Diacon. *lib. 1. de gest. Lōgobard.* Sed hæc aliàs fortasse fusiùs. FOR.

---

¶ ª Senatio v. 1. comiti priuatar. Theod. Rex. 111.

*Promonetur ad Comitiuæ patrimonij dignitatem.*

AD ornatum Palatij credimus pertinere, aptas dignitatibus personas eligere. [ Quia de claritate seruientium crescit fama dominorum. ] Tales enim prouehere principem docet, vt † quoties procerem suum fuerit dignitatus aspicere, * toties se cognoscat recta iudicia habuisse. Moribus enim debet esse conspicuus, qui datur imitandus. Facile est qualemcunque sibi † deligere: multis autem electum, * videre decet. Capite igitur ª per indictionem quartam illustris Comitiuæ nostri Patrimonij dignitatem, quam tibi non immeritò tribuit regalis auctoritas. Diu namq; nostris ordinationibus geminum mutatus obsequium, & consilij particeps eras, & disposita laudabili assumptione complebas. Subisti sæpe arduæ legationis officium. Restitisti Regibus non impar assertor, coactus justitiam nostram & illis ostendere, qui rationem vix poterant cruda obstinatione sentire. Non te terruit, contentionibus inflammata regalis auctoritas: subjugasti quinimò audaciam veritati, & obsequium ordinationibus nostris " in conscientiam suam Barbaros perculisti. Quid studium tuum longa lucubratione solicitum, & continui laboris inculpabile referamus obsequium? Vsus es sub exceptionis officio eloquentis ingenio, fauebat ipse sui delectatus auditor, dum meliora faceres cum recitare cœpisses. Pronuntiatio tua nostrum delectabat arbitrium: quia tantum " dictantium reficiebas animum, quantum se lassare poterat cura cogitantium. Fuit quoque in te pars altera vitę laudabilis, quod arcana nostra motu probitate claudebas, multorum conscius, nec tamen cum plura " nosses elatus. Collegis gratia, superioribus humilitate placuisti. Sic omnium pro te factus est vnus animus ex magna diuersitate sociatus. Carpes certè probatæ institutionis gratissimum fructum: quando prouectus tuus ita potuit omnes lætos efficere vt vniuersi in te iudicent sua desideria profecisse. Tuere igitur hāc virtutum amabilem præclarámque constantiam, nostræque domus auctoritate subnixus, tantò studiosiùs gratiam quære, quantum te locum beneficijs respicis inuenisse. Tende itaque adhuc bonis actibus " tuos ad " potiora successus, " sciens gratiam nostram in illo semper

" al Senatorio FOR.
" V. ad ornamētū Palatij. For.
Princeps quos prouehere debeat
* quoties
" toties
Comitiua patrimonij
" eligere
* uidere for.
" per indictiam quartam al. in dictam mattertiam for.
" tertiam
Legatus.
Laus fortitudinis in Comite.
" cum conscientia sua
Studium Eloquentiæ
" dictantis.
Arcana principum celanda.
" nosceres
" tuis
" potiores
" suscipiēs

augeri qui se dignum adepto culmini desiderat inueniri.

Senatui vrbis Romæ Theod. Rex. I v.

*Super eodem.*

GLoriosum " quidem nobis est P.C. honores passim impendere, sed laudabiliùs benemeritis digna præstare. Quicquid enim talibus tribuimus, pro generali potiùs vtilitate largimur. Cunctis siquidem proficit tenax prouectus: nec locus " relinquitur iniuriæ, cum ad bonos " peruenit regulam disciplinæ. Hoc itaque præclaro desiderio illustrem virum " ¹ Senarium Comitiuę Patrimonij dignitate subueximus: qui venalitatis obscura, animi claritate refugiat: qui calumnia non lætetur, nec patrimonij auctoritate suffultus, de nostro sibi faciat terrore compendium: sed ius ęquabile possit tenere cum cæteris, vnde nobis placere respicit seruientes. Hęc de illo futura promittere, præteritorum facit temporum fides. In ipso quippe adolescentiæ flore palatia nostra meritis maturus intrauit: & quod robustas quoque fatigat ętates, nullo deceptus nouitatis errore, ad imperantis conuersus arbitrium, effectum bonarum præstitit iussionum: nunc ad colloquia dignus, nunc ad exceptiones aptissimus, frequenter* & in legationis honorem electus cuius multiplex meritum incertum apud nos reddebat officium. Non enim vnius loci vir debet dici, à quo multa videntur impleri. Sed hęc ampliùs commendabat * humilitas, quę tam clara quàm rara est. ² Nouum est enim, sub amore Principis custodire modestiam: ³ (quia semper animos inquietant. modus enim * rarò lætis rebus imponitur, qui magis in tristibus * inuenitur.) ⁴ Verùm inter hęc stupenda meritorum, originis quoque simili claritate resplendet, vt † habeas qua parte sit ditior, cùm cupiosiùs vtraque possideat. Habet ergo sigillatim distributa pręconium, iuncta miraculum. Quapropter P.C. assurgat primęuis introeuntibus cana libertas. Nihil de genio vestro subtrahitur, quando venientium nouitas honorabiliter † inuitatur. Parentes publici de clementia nominati, duplex vos ratio benignitatis inuitet: incipiens mereatur gratiam prouectus fauorem.

Candidati cõmentatio
†siquidem
*Diu onē se exēplar requiritur sed minus apto sensu For.
† prouenit
†Senatorium rectè
*etiam
†in veteribus legebatur *vtilitas.* sed malè For.
†rarus
† interuenit FOR.
*Modũ vix non capiunt læta*
† hæreas rectè FOR.
† immutatur.

## *NOTÆ VARIORVM.*

§ 1 *Senarium.*] Infra hôc libro epist. 7. inscriptio. Senario FOR.

§ 2 *Nouum est enim.*] γνώμη per pulchra. *nouum est, sub amore principis custodire modestiam.* pro eo quod diceremus, arduum est eos qui apud principem plurimum possunt, se moderatè summisséque gerere. Nouum, id est magnum, tit. de publ. iudic. *noua pœna*, pro atroci Seruius Honorat. in illud Virgil. *Pollio & ipse facit noua carmina:* & in illud, *Quis nouus hic nostris &c.* Galenus apud Hippocrat. νεανικῶς interpretatur γενναίως vel σφοδρῶς, vel ἰσχυρῶς, id est generosè, valde, vehementer. FOR.

§ 3 *Gaudia semper animos inquietant, modus enim rarò lætis rebus imponitur.*]

*tur.*]Alij hunc locum sic legunt, *gaudia semper animos inquietant, modus enim raro interuenit. Garrula res est lætitia, nec enim præ gaudio potest contineri*, & ita habent membranæ quædam. Quod autem hic dicitur garrulam esse lætitiam, congruit iis quæ leguntur in Panegyrico Pacati. ait enim in eundem hominem non posse eodem tempore gaudium & silentium conuenire. Plinius quoque scribit inesse gaudio vim cogendi, manca est sine sermone hilaritas & simulachrum mœroris est occultare quod gaudeas, & afflictionis mutatio vocem in lætitia non habere. Prætermittendum non est, quod M. Cato in oratione pro Rhodiensibus affirmat, res secundas lætitia transuersum nos trudere à rectè consulendo atque intelligendo. Apuleius verò Florid. lib. 3. lætitiam obstrepere ait facundiæ & cogitationem voluptate impedire. Quibus congruit vetus prouerbium relatum à D Hieronymo, nimirum eloquentiam rem non esse tristem. BROS.

¶ *Verum inter*]in exempl Præuotiano auctior hæc verbis aliquot habetur sententia hoc modo: *Modus etiam rarò interuenit. garrula res est lætitia. nec enim præ gaudio potest spiritus contineri. verum inter. &c.* Itaque reponendum videtur ex varia codicum collatione: *Modus etiam rarò lætis rebus imponitur, qui magis tristibus interuenit. garrula res est lætitia.* Huic sententiæ suffragatur Symmach. *lib. 2. epist. 7. Quippe lætitia*, inquit, *loquax res est atque ostentatrix sui, adeò vt magna pars hominum nulla ab hac cautio sit.* Idem epist. seq. *In serenis frontibus animorum indicia perleguntur, non enim se capit exundantis lætitiæ magnitudo, sed dedignata pectorum latebras ita multa & candida foris prominet, vt intelligatur nos ingentior esse quàm verior.* Apuleius *lib. 3. Florid. Nam tunc lætitia facundiæ obstrepit, & cogitatio voluptate impeditur, ac mens occupata delectatione mauult impræsentiarum gaudere, quàm prædicare. Quid faciam? cupio gratus videri, sed præ gaudio nondum mihi vacat gratias agere.* FOR.

¶ Amabili viro deuoto Comiti Theod. Rex. v.

*Deportentur victualia ad patriam indigentem.*

NVllum decet, nostras grauanter suscipere iussiones, quæ magis vtilitates noscuntur [1] extollere deuotorum. In Gallicana igitur regione victualium cognouimus caritatem: ad quam negotiatio semper prompta festinat, [2] vt empta largiùs angustiore pretio distrahantur. Sic euenit, vt & † venditoribus satisfiat, & illis prouisio nostra subueniat. Atque ideò deuotio tua præsenti auctoritate cognoscat, omnes nauicularios Campaniæ, Lucaniæ, siue † Thusciæ, † fideiussoribus idoneis se debere committere, vt cum victualibus speciebus tantùm proficiscantur ad Gallias, habituri licentiam distrahendi, sicut inter emptorem venditorémque conuenerit. [3] Grande commodum est, cum indigentibus paciscí: [4] quando fames totum solet contemnere, vt suam necessitatem posit † expellere. Nam cum ambitioni suæ seruiat, propemo-

[1] *Principis iussiones:* † præuot. lib. *venditionibus.* for

† Al. *Siria Tuscia.* † Al. *fideiussionibus* for.

[3] *Necessitas cariùs omnia emit.* † explere vulgata lectio magis.

dum donare videtur, qui vendit rogatus. Ad faturatos cum mercibus ire certamen eſt: ſuo autem pretium poſcit arbitrio, qui victualia poteſt ferre ieiunis.

placet depellere famē dicunt alii. for.

*NOTÆ VARIORVM.*

¶ 1 *Extollere deuotorum.*] deuoti pro ſubditis FOR.

¶ 2 *Empta largiùs anguſtiore precio diſtrahantur.* ] Locus communis. FOR.

¶ 3 *Grande commodum.* ] hîc pretia rerum variantur, *l 63. precia ad leg. Falcid.* commerciorum mater neceſsitas, *l.1. de contr. empt.* FOR.

¶ 4 *Quando fames totum ſolet contemnere, &c.* ] Famis tempore omnia carius venduntur: imò & liberi à parentibus diſtrahantur. Valentin. *Nouell.* 11. *Notum eſt*, inquit, *proximè obſcœniſsimam famem per totam Italiam deſæuiſſe, coactóſque homines filios & parentes vendere, vt diſcrimen inſtantis mortis effugerent.* Paul. *lib. 5. tit. ſentent. l. 1 de patribus qui fi. diſtr.* Annibale Caſsitium oppidum obſidente, Strabo *lib. 5.* teſtatur ὡς ἀπὸ λιμοῦ διακοσίας δραχμῶν πραχθέντες μεδ' ὑμῶν, imò murem ei in obſidione 20 nummis væniſſe, refertur a Plinio *lib. 8. cap. 57.* Val. Max. *lib. 7. cap. 6.* Vide *epiſt. 27. lib. 12. infrà.* FOR.

¶ Symmacho viro patritio. Theod. Rex VI.

*Petenti non concedatur licentia recedendi de vrbe.*

RAtionabiles † petitiones ſupplicum libenter ampleƈtimur, qui etiam non rogati iuſta cogitamus. Quid eſt enim dignius, quod die noƈtúque aſsidua deliberatione voluamus, niſi vt ¹ Remp. noſtram ſicut arma protegunt, æquitas quoque inuiolata cuſtodiat? Speƈtabilis itaque Valerianus in Syracuſana ciuitate † conſiſtens, reuerti ſe ad lares proprios ſupplicauit, qui ² ſtudiorum cauſa liberos ſuos ad Romanam ciuitatem deduxit. Quos illuſtris magnificentia tua, ex noſtra commonens iuſsione, in ſupradiƈta vrbe faciat commorari; nec illis liceat antè diſcedere, niſi hoc noſter proloquatur † affatus. Ita enim & illis ſtudiorum † prouectus acquiritur, & noſtræ iuſsionis reuerentia cuſtoditur. Non ergo ſibi putat impoſitum, quod debuit eſſe votiuum. Nulli ſit ingrata Roma, quæ dici non poteſt aliena. † Illa eloquentiæ fœcunda mater, illa virtutum omnium latiſsimum templum. Sentiatur planè, quod † clarum eſt, non ſine gratia eſſe creditur, cui habitatio tanta præſtatur.

† rationales

*Arma & æquitas reip. cuſtodes.*

*Roma ſtudiorum cauſa.*

† cōſiſtans

* Lib. Diu ou. affectus. al. profectus

† illa enim *Romana vrbis elegium præclarum.*

* carum al. charum for.

*NOTÆ VARIORVM.*

¶ 1 *Rempub. noſtram ſicut arma, &c.* ] & Iuſtin. procemio Inſtit. *& l. vn. C. de relig. & ſumpt. fun.* Syneſius ad pæonium ὑπὲρ τοῦ δώρου. Athenis fuit Eleaticum gymnaſium, vbi pari litterarum & armorum cura ſtudióque exercerentur, διδασκαλείων λόγων τε καὶ ἅμα καὶ ὅπλων ὁμοτύμως ἐπιμελήθηναι. FOR.

¶ 2 Stu-

¶ 2. *Studiorum causa liberos* ] Fuêre olim domicilia literarum omnium optimarum Athenę, Rhodus, Roma, Berythus, Constantinopolis, Alexandria. For.

¶ * Senario v. i. Comiti priuatarum Theod. Rex. VII.

* Al. Senal tern For.

*Conceditur gratia iis qui naufragium pertulerunt.*

PRopositum nostrę †pietatis est, injustè periclitantium, subleuare fortunas. Quia quod aliena vi constat impositum, trahere non possumus ad delictum. Iniquum est enim, vt hominis vitio deputetur, quod ejus voluntate non regitur, & illud imputetur periclitanti, vnde rarò datur euadere. Atque ideò sublimitas tua [1] prosequutores, frumentorum, qui de Sicilia fuerant ad Gallias destinati, lacrymabili nos aditione pulsasse cognoscat, dum susceptum onus promouissent in pelagus aduersis flatibus fuisse susceptum: vbi fatiscente compage trabium, omnia vis vndarum absorbuit: nec quicquam miseris de aquarum nimietate " nisi solas lacrymas * restitisse. Vnde illustris sublimitas tua, pręsenti auctoritate commonita, †[2] modiationem tritici, [3] quam sub hac sorte " perisse probauerint, supradictis prosecutoribus sine aliqua faciat " cunctatione reputari. [Crudelitatis enim genus est, [4] vltra naufragium velle desæuire: & illos ad dispendia cogere, quibus inopem vitam probantur [5] immanisa " pericula cessisse ]

† clemētia Naufrago fueratum.
Prosequutores frumentorum.
" nec
* Al. extitisse For.
" moderatione
" periisse
" pereunctatione
" clementa dedisse.

## NOTÆ VARIORVM.

¶ 1. *Prosequutores frumentorum.* ] Sic etiam dicuntur prosequutores equorum *in l. 1. C. de tract. & stat* prosequutores publicarum functionum, *l. 9. C. de curs. publ.* prosequutores reorum *in l solent. D de custod. reor.* Bros.

¶ 2. *Moderationem tritici.* ] modiatio, modialis Epiphanius περὶ σταθμῶν, *l. vlt. naufrag. lib 11. l 32. cum Nauarchorum. de nauicularijs. lib. 13. C. Th. l. 1... cum frumentum, C. de vsur.* Calculus modiationis d. l. vlt. vbi obiter obserua, *lacunam dispendij* eo sensu dici ab Honorio & Thod. quo *lacuna ærarij*, Symmacho *li. 1. epi. 19.* Gellio *famæ lacuna li. 11. c. 1.* Ciceroni *Verr. 4.* μεσίτης longè aliud in legibus naualibus Iustiniani For.

3. *Quam sub hac sorte perisse probauerint, prosecutoribus sine aliqua fariat cunctatione reputari.* ] Hic locus pertinet ad *l. super naufragiorum. 6. C. de naufrag.* hæc enim vult vt si nauiculariorum culpa nauigandi opportunitate transacta, ex annona publica aliquid tempestate maris deperierit, periculum ad omne nauiculariorum corpus pertineat pro rata portione, non ad fiscum, non ad collatores. Sciendum tamen est quod naufragio periit, sine nauicularij culpa à fisco accepto ferri, nec nauicularij periculo cedere. Quod autem ad hanc modiationis vocem attinet, reperitur sæpissimè in jure, vt in supradicta lege, & in *l. 1. Cod. de ann. ciuil.* & alijs multis; male quidam modiationem pensitationem esse frumen-

ti, cùm potiùs sit mensura: perperam quoque alij modiationem ad æstimationem numerariam referunt in lege Rhodia. BROS.

§ 4. *Vltra naufragium velle desæuire*] Humana sententia: cui non absimile illud Vlpiani videtur, *Si labes facta sit, omnémque fructum tulerit, damnum coloni non esse: ne supra damnum seminis amissi mercedes agri præstare cogatur.* Nam vis diuina, quam θεῦ βίαν, vel vt apud Harmenopulum est, θεομηνίαν vocant, *non debet conductori esse damnosa si plusquam tolerabile est, læsi fuerint fructus. l.11. ex conducto. §. si vis lib. 25 si merces. D. locat & cond.* Naufragiorum legibus hæc quoque abscribitur. *Naufragia ad publicanos pertinente l.1. Cod Theodos. de naufrag lib. 13. tit. 8.* Quod perantiquum esse ex Hormogene & Fortunatiano liquet: ne ex calamitate miserorum fiscus luctuosum lucrum capiret. *d l. 1. 2 l 5. l. 11 C. Iustinianeo, de naufrag.* intra anni spatium naufragus remedium ex indulgentia consequitur. Hoc addit l. pen. vt confestim & leuato velo ejusmodi causæ cognoscantur. FOR.

¶, *Immania elementa* ) In manuscr. Præuot. non *elementa*, sed *pericula concessisse*, legitur excussa tamen lectio defendi potest. Noster Cassiod. infrà: hoc *lib epist. 19.* de nautis, *quos frequenter plus affligunt damna, quàm solent nudare naufragia.* Seneca *lib. 7. Controuers. 1. O maria, iustiora indiciis, ô meliores procellæ patre! &c.* FOR.

---

† *Foro iuliensibus.* FOR.

¶ Honoratis possessoribus & curialibus † Forojuliensibus Theodericus Rex. IIX.

*Quòd deuehantur trabes ad statutum locum.*

*Boni Principis imperium graue non est.*

† *profuistis*

† *Alsuanum* FOR.

*Trabes vendita*

† *vestra*

GRaue videri non debet, quod nostra ordinatione censetur: quia nouimus æstimare, quod vos oportet implere. A nobis quippe potestis rationabiliter custodiri, quibus † prospicitis non grauari. Proinde deuotioni vestræ præsenti auctoritate decernimus, vt accepto pretio competenti, de locis vestris ad † Alsuanum trabes sine aliqua dilatione deuehatis: quatenus & † nostra ordinatio sortiri possit effectum, & perceptis mercedibus nec vos videamini sustinere dispendium.

---

† Osuni v. i. Comiti Theodericus Rex. IX.

*Minorum causa ad comitatum euocatio.*

† *Al. pallo.* FOR.

*Circumscriptio adolesc.*

† *subripi*

* *Al. inuen.*

*Quòd dirigantur ad curam oppressores adolescentium patris suffragio nudatorum.*

INnocentiæ professio est, nostram elegisse præsentiam: vbi nec violentiæ locus datur, nec auaritiæ vitia formidantur. Maurentius atque † Paula, patris auxilio nudati, multorum se injuriis testantur exponi: quorum adolescentia peruia videtur incommodis, cùm facile possit * surripi vel † juuenibus destitutis. Et ideò nostrum merentur præsidium, à quibus

à quibus se calliditas non abstinet improborum. Proinde sublimitas vestra, † tenore præsentis jussionis agnoscens, supra memoratos adultos, si quis jurgantium pulsare maluerit, ad nostrum Comitatum nouerit dirigendos: vbi * & innocentia † perfugium, & calumniatores jus possunt inuenire " districtum.

rentibus vel. Prædones lib. alij vel. ærentibus. For. " tenorem " etiam † profugie " destrictâ.

## NOTÆ VARIORVM.

¶ 1. *Adolescentia peruia videtur incommodis*] Circunscripto adolescentum Lætoria lege prohibita, Cicer. 3. *offic. & de nat. Deor.* Iul. Capitolin. *in Antonio Philosopho*, *l. 2. C. Theod. De donat. lib. tit. 12.* Insidiæ fiunt adolescentibus, *l. 1. de Minoribus*. For.

¶ 2. *Tenorem*] duo veteres, *tenore*. rectiùs. Pœnale murmur, Iustinianus *Nouell.* 115. γοητείαν dixit, id est magicos susurros, interprete Iuliano, qui fiunt manibus accitis, *l. 6 de Malefi. & mathem.* Aurelius Prudentius *lib. 1. contra Symmachi relationem*, *Murmure nam magico tenues excire figuras, Atque sepulcrales scire incantare fauillas.* Cedrinus de Apollonij Tyanei præstigiis p. 33. γοητείαν ab ejulatu ad sepulchra deducit, nempe ἀπὸ τῆς γόων καὶ θρήνων τῶν ἀεὶ τοὺς τάφους τοῖς τὰ τοιαῦτα ἐπιτηδεύουσι γινομένων, infra lib. 9. epist. 18. For.

### ¶ Ioanni v. s. Consuli Campaniæ Theod. Rex. x.

*Mandatur publicari edictum contra illos qui proprio motu ad pignorandi licentiam se transtulerunt*

FOEdum [1] est, inter jura publica priuatis odiis licentiam dare nec ad arbitrium proprium judicandus est inconsultus feruor animorum. Iniquum quippe nimis est, quod delectat iratum (Furentes justa non sentiunt quia dum commoti animo in vindictam sæuiunt, rerum temperantiam non requirunt.) Hinc est, quod legum reperta est sacra reuerentia: vt nihil manu nihil proprio ageretur impulsu. Quid enim à bellica confusione pax tranquilla distabit, si per vim litigia terminentur? Prouincialium † igitur Campaniæ atque Samnij suggestione comperimus, nonnullos neglecta temporum disciplina, ad pignorandi se studia transtulisse, & quasi edicto misso per " vulgus licentiam creuisse vitiorum. * His multò acerbiora jungentes, alienis debitis ad solutionem alios trahi, solámque causam probabilem videri, si aliqua debitori potuit in ciuitate conjungi. O iniquum persuasionis errorem! Diuiduntur causæ germanitatis, filius obligationibus paternis, si non sit heres, exuitur: vxor maritalibus debitis nisi per successionis vincula, non tenetur: & audacia ad solutionem trahit extraneos, cùm absoluant jura conjunctos. Hoc hactenus fieri nostri ignorantia fortasse pertulerit. " Nunc necesse est remedium de legibus habeat, quod nostram potuit intrare notitiam. Proinde edictalis programmatis tenore cõperto, spectabilitas vestra " ad cunctorum faciat notitiam peruenire: vt quisquis

Pignorationes seu repressaliæ prohibentur. † itaque " vulgus * iis Nemo alteri' pro alieno debito ad solutionem cogendus. " tunc " in

quod repetere debuisset. pignorandi studio fortassis inuaserit, voce juris amittat: nec liceat cuiquam sua sponte, nisi obligatum forsitan, pignus auferre. Si verò alterum pro altero, quod nefas dictu est, pignorare maluerit, in duplum cui vim fecit, direpta restituat: quia scelera damna plus cohibent, & sola detrimenta cogitant, qui pudoris fecêre jacturam. Quem verò ab hac 4 redimitione fœdum patrocinium tenuitatis excusat, pro amissi qualitate facinoris in eum fustuario supplicio vindicetur. Non enim patimur impunitum, quod nolumus esse permissum.

voceat (marg.) · redhibitione (marg.) · Fustuarium. (marg.)

## NOTÆ VARIORVM.

¶ 1. *Fœdum est, &c.*] Pignorationes, & quas Repræsalitas dicunt, prohibet Theodericus & Zeno *l. vn. vt nullus ex vicanis pro alienis vicaneorũ debitis teneatur. lib. 11. C. Iustinianus Nouel. 52. & 134.* & vim omnem à Repub. abesse jubet, vt non manu, sed actione experiatur. Idque juri nostro consentaneum est, *l. extat, & l. pen. quod met. caus. l. 6. negantes, C. de oblig. & act.* For.

¶ 2. *Nihil manu*] χειρῶν νόμῳ, id est vi, Pompon. *l. 2. de orig. iur. Omnia manu regis gubernabuntur.* Florent. *manu à regibus.* manu liber, *manuum legib.* Paulus, *aduersus extraneos homines, si quid manu commiserint.* Quod genus dicendi qui minus perspexerunt, ausi sunt integræ Pandect. Florentinarum lectioni substituere, modò, *manus*: modò, *in alium*: modò, *malum*. Et in Photij Nomocanone, *tit. 9. cap. 7.* Si episcopus aduersus collegam συνειδόμενον actionem habens non agat, sed cum illo tractet χειρὶ πράξει, id est *manu, & vi agat.* Malè Henricus Ægylæus, χειραπλέξει conatus emendare, frustrà vt ex Concilij Carthagin. *can. 121.* & Iustiniani *Nouell. 123.* conuincitur. Vis omnis legibus infesta, cum insuper habito magistratus imperio priuati sibi jus ipsi dicunt. l. non est singulis, de reg. iu. ἀναρχίαν δικαστῶν vocat Harmenop. *lib. 3. Epitom. tit. 5* ἀνάρχως Iustinian. le. Rustic. *tit. 1. l. 6.* For.

¶ 3. *Filius obligationibus paternis si non sit heres, exuitur*] al. *alligationibus, &c.* Scribit verò Sextus Empyricus *lib. 1. cap. 14 in fin.* Pyrrhon. hypothes. legem esse apud Romanos, vt qui paternis bonis renunciat, non persoluat patris nomina: Apud Rhodios autem dissoluere æs alienum paternum compellatur. Quamvis non omnis filius est hæres, nec statim inuitus obstringitur æri alieno à patre conflato: à cujus hæreditate (quod hodie licet) abstinuerit, toto tractatu de jur. del. *l. 12. cùm à matre; C. de rei vindic. l. 15. aris, l. 14. si patri, C. de donat. ca. non omnis. 12. quæst. 2.* Quare Alexander Pontifex Rom. quod indistinctè rescribit, filium patris debita exsoluere teneri. *cap. 1. de solut.* id non simpliciter de filio, sed secundum ea quæ sæpius contingunt, de filio hærede tantùm patris adeunte, accipiendum est, *arg. l. 4. 5. 6. de legib.* Vt plurimùm filius existit hæres patris: cujus hæreditas tacita quadam natura liberis addicitur. *l. 11. in suis, de lib. & posthum. l. 7. cùm ratio ff de bon. damn.* For.

¶ 4. *Redimitione*] repone ex Præuotiano cod. *redhibitione.* Sic sæpe librarij m, in b, contráque commutarunt. Martian. Capella typis editus.

tus, *currum sumit* ex manuscripto emendandus, *subit*. Apud Luciferum pag. 3. *Caim sumit sententiam*, Io. Tilius, qui princeps eum auctorem luci reddidit, rectè interpretatur, *sumere sententiam*, pro *condemnari*: sed lectionis vitium non deprehendit, *subire*, *subit*. In vetere glossario, *tames*, pro *tabes*: *colobella*, n: o, *columella*. Apud Græcos conuertuntur & hæc σάμ⊙ & ϐϐ⊙. κόλυμ⊙ & κολυϐ⊙, vt alij ante me obseruarunt. In veteri lapide, *pectus commurat pice*, pro *comburat*. *direbere*, & *dirimere*: *probosicis* & *promuscis* promiscuè, Plin. *lib. 6. cap. 8.* & ibi Hermol. Barbar.

§ Senario v. i. Comiti priuatarum Theod. Rex. x i.

*Ei remittitur causa de vno iudice ad alium sine debito sopienda.*

SPes est certa remedij, vota supplicum ad prudentis remisisse iudicium, vt per ordinationis beneficium confusionis abrogetur incertum. Proinde magnitudo tua, cuius ordinatione videtur subiacere prouincia, inter possessores Volienses atque Curiales causam diligenti examinatione discutiat, quatenus inter eos sopiatur querela, à vobis patefacta iustitia. Non enim decet post audientiam vestram negotium trahi, à quo post alios iudices debuisset audiri.

*Mandata iurisdictio.*

---

§ Marabado v. i. comiti & Gemello v. s. Theod. Rex. x i i.

*Committitur causa contra nurum, quæ filiorum studit euertere facultates.*

PRopositi nostri est, vt prouincias nobis, Deo auxiliante, subiectas, sicut armis defendimus, ita legibus ordinemus: quia semper augetur * princeps obseruata iustitia. Et quantum probabili institutione viuitur, tantum summis adhuc prouectibus aggregatur. † Archotonia itaque illustris fœmina, flebiliter ingemiscens nepotis sui calamitatem tali conquestione deplorauit (dum semper ' auiæ cura tenerior est suorum) asserens Ætheriam nurum suam " mariti postposita dilectione, cuidam se Liberio iugali fœdere sociasse, & cum ornatior cupit nouis thalamis apparere, studuerit prioris viri facultates euertere, allegans, ditatam filiorum spoliis, quibus magis decuit congregari. Ideoque nos, qui desideria † supplicantum consueuimus remittere ad statuta diualium sanctionum: vt nec insinuationem supplicum renuamus, nec aduersarij negocium credula facilitate damnemus sublimitatis vestrę iudicio hanc causam legibus committimus audiendam: vt omni inciuilitate, summota, mediis sacrosanctis Euangeliis cum tribus Honoratis, quos partium consensus elegerit, qui legum possint habere notitiam, quicquid prisci iuris forma constituit, inter eos considerata disci-

*Armis & legibus prouincia defensa.* * *Augent principes.* For. * *e princi-pes* † *Archotamia For.* ' *Aut pietas in nepotes matris.* " *A marito postpos Mulier relicto marito ad secundas nuptias conuolans.* † *supplicantium* *Mandata iurisdictio.*

plina nostri temporis proferatis. Quia non decet per vim eos aliquid agere, * qui ad nostra meruerunt regimina peruenire.

*quod

## NOTÆ VARIORVM.

¶ 1 *Auiæ cura tenerior est suorum.* ] Sic loquutus est Sidonius Apollinaris. *Roscia te salutat cura communis, quæ in auiæ amicarúmque indulgentissimo sinu, (quod raro contingit nepotibus aliis) & cum seueritate nutritur, qua tamen tenerum non infirmatur æuum, sed infirmatur ingenium:* & alibi, *Filiam vnicam paruam post obitum vxoris relictam solatio cœlibatus alit teneritudine auita, materna diligentia, paterna benignitate.* Bros.

Ea vis est στοργῆς φυσικῆς πρὸς τὰ τέκνα, vt parentes malint liberis, quàm sibi bene esse: & amor à natura hominibus insitus descendat magis, quàm ascendat, *l. 19. l. Institutus ff quod met. caus. l. penultim. §. de vno ff. de rit. nupt.* propter propagationem scilicet tuendam studio educandæ prolis immortalitatem quandam generis humani natura commenta videtur, Aristot. *in Oeconom.* κατὰ τοῦτο γὰρ μόνον ἡ τῶν ἀνθρώπων κατὰ στάσιν φύσις μετέχει τοῦ ἐκ τῆς διαδοχῆς τοῦ ἀεὶ εἶναι τυγχάνει καὶ αἱ τῶν γονέων εὐχαὶ τοῦτο πολὺ συντείνουσι. Quod Theophi. *tit. de iure nat.* adumbr auit. ἡ φύσις ἐδίδαξε τὸ καθ᾽ ἕκαστον τῶν ζώων θανάτῳ δαπανώμενον διὰ τῆς λαμνείας καὶ τῆς ἐντεῦθεν παιδοποιΐας, καὶ τῆς πρὸς τεχθέντας στοργῆς τε καὶ ἀνατροφῆς καὶ διαδοχῆς τὴν ἀθανασίαν τούτοις ἐμηχανήσατο. Valer. Maxi. de censoria nota: *Natura vobis quemadmodum nascendi, ita gignendi legem scribit, parentésque vos alendo nepotum nutriendorum debito (si quis est pudor) alligauerunt.* For.

¶ 2 *Summota.* ] v. *submota:* quod quamvis leuiusculum, non contempsi, ve varietate scripturæ admoniti studeamus errorum emendationi sensim assuescere F. R.

¶ Senario v. i. comiti priuatar. Theodericus Rex. XIII.

*Quod præbeantur victualia laborantibus in exercitu iuxta consuetudinem veterem.*

EMolumenta deesse laborantibus non oportet: vt & bonæ spei aditus aperiatur, & desudantium querela iusta compensatione claudatur. Atque ideò prouidentiam nostram, quæ omnes Reipublic. partes, sub cœlesti fauore circunspicit, ordinasse, cognosse, vt Collosseo viro illustri pro laboribus & meritis ad Syrmiensem † Pannoniam destinato, iuxta consuetudinem veterem victualia præbeantur. Quatenus dum memorato viro necessaria fuerint præparata, locus iniustis præsumptionibus abrogetur. [1] Disciplinam siquidem non potest seruare [2] ieiunus exercitus, dum quod deest, semper præsumit armatus. † [3] Habeat quod emat, ne cogatur cogitare, quod auferat. [4] Necessitas † moderamen non diligit: nec potest imperari multis, quod nequeant custodire paucissimi.

† pannoniam

Victus præbeatur militibus.

† Hanc

Necessitas.

† Moderata.

NOTÆ

## NOTÆ VARIORVM.

¶ 1 *Disciplinam seruare non potest ieiunus exercitus.* ] Ad bellum gerendum tria sunt necessaria, vt puta apparatus pecuniæ, commeatuum, armorum, éstque annona adeò necessaria, vt qui frumentum, necessariúmque commeatum non præparat, vincitur sine ferro, & in eo culpare hodiernam incuriam possumus, cùm ferè mendicitas ad omnem desperationem vocat armatos: nam vt cum Imperatore loquar, miles non timet nisi vestitus, armatus, calceatus, & satur, & habens aliquid in zonula. BROS.

¶ 2 *Ieiunus exercitus.* ] Eu, cur tam multa annonæ militari nostris legibus iure quodam singulari constituta sint, de quibus aliàs. FOR.

¶ 3 *Habeat quod emat* ] Misertima omninò castrensis fames. quid designarit in Spendianis militibus Polybius lib. Porphyrius περὶ ἐμψύχων ἀποχῆς *lib. 2. quid. Numantinis.* Val. Maxim. *lib. 7. cap.* 6. quid Romanis Liuius *lib.* 4. & Ammian. Marcellin. lib. quid Hierosolymitanis Euseb. 1. *cap. 4. eccl. histor.* Ioseph. *antiquit. 9. cap. 4. idem de bello Iudaico, lib. 6. cap. vlt. & lib. 7. cap. 6.* Vide huius lib 12. epist. 5. FOR.

¶ 4 *Necessitas moderamen non diligit.* ] Quanta sit necessitatis vis ac potestas declarant authores, nam vt loquitur Horatius omnia rapit

*—æqua lege necessitas*
*Sortitur insignes & imos*
*Omne capax mouet vrna nomen*

Præterea idem anteambulatricem fortunæ dicit esse necessitatem fortunæ dominatum, & potentiam constituens, quod quidquid ei collibuerit, nulla vis tanta sit, vt impedire possit. Clauos etiam trabales pereleganti fictione & conceptione ibidem tribuit necessitati, quibus omnia figat firmétque & retineat. BROS.

---

### * ¶ Gesilæ Saioni Theodericus Rex. XIV.

* Besilæ. FOR.

*Quod possessores cogantur soluere debitas functiones.*

MAgni peccati genus est, alienis debitis alterum prægrauare: vt quod potest exigi, non mereatur audiri. [1] Sua * quique damna respiciant, & is soluat tributum, qui possessionis noscitur habere compendium. Atque ideò præsenti tibi auctoritate delegamus, vt Gothi per Picenum siue Thuscias vtra que residentes, te imminente cogantur exoluere debitas functiones. In ipsis enim initiis comprimendus excessus est ne fœda imitatio, quasi turpis scabies, paulatim reliquos comprehendat. Si quis ergo iussa nostra † agresti spiritu resupinatus abiecerit, † casas eius appositis titulis fisci nostri iuribus † vindicabis: vt qui iustè noluit parua soluere, rationabiliter videatur maxima perdidisse. Qui enim debent ad fiscum celeriùs esse deuoti, nisi qui capiunt commoda donatiui? Quando amplius de nostra humanitate recipiunt, quam stipendij iure

* quinque

† agrestis spiritus ea more supinatus

Tituli appositi.

† causas

† vendicabis

Commoda donatiui.

præstetur. Nam si liberalitatis nostræ causa tractetur, nos potius voluntaria tributa soluimus, qui fortunas omnium subleuamus.

## NOTÆ VARIORVM.

¶ 1 *Sua quisque:* ]vet. *quenque*, multò rectiùs. nam tributi & vestigalis nomine, prædia ipsa & possessores conueniunt, *l. 7. Imperatores, ff. de publican.* Demosthen. aduersus Timocratem. ait tributa non à corporibus, sed à possessionibus seu fundis deberi. *τὰς εἰσφορὰς τὰ κτήματα οὐ τὰ σώματα ὀφείλειν, τὰ γὰρ ἀπὸ τούτων εἰσφέρομεν l. 1. & 3. C si propter public. pens.* & tit. sine censu vel reliq. fund. comp. non pos. Legem de publicanis & vectigalibus non aduersus homines, sed aduersus rem scriptam esse docet Quintil. *declam.* 341. Saluian. *lib. 5. de prouidentia.* FOR.

## ¶ * Benenato v. s. Theod. Rex. XV.

*Quærantur remiges viribus & animo valentes, vt possint ad opus idonei reperiri.*

* Benedicto al. *Benato* quidam habent *Benenato*. FOR.

*Dromanarij reparati.*

ILlustris & magnifici viri comitis Patrimonij suggestione [1] comperimus, Dromanarios vigenti & vnum de constituto numero mortis incommodo fuisse subtractos. Vnde prouidentiam nostram, cuius est proprium, quod casu subducitur reparare consilio, hoc statuisse cognosce, vt supradictos Dromanarios probare sine aliqua dubitatione festines, qui tamen ad hoc opus possint idonei reperiri. Remigum enim labor operosus valentes animo & viribus quærit, vt confidentia mentis procellis obuiare possit vndosis. Quid enim † audentius, quàm illud infidum ac vastissimum mare intrare paruo nauigio, quod eluctari facit desperationis sola præsumptio? Quapropter iussis te nostris hanc cautelam conuenit adhibere, vt querelam de congregatis * debilibus non facias, “ cum † nec robustissimos quæsisse cognoscas.

*Remiges.*

† audaciùs

* fidelibus In vet. *flebilibus* For.

“ Al. *cum nos* FOR.

† nos

## NOTÆ VARIORVM.

¶ 1 *Comperimus Dromanarios.* ]Dromones nauigia celerrima quasi cursoria à Iustiniano vocantur in *l. 1. C. de off. præt. aff.* quos colones Latini appellant à celeritate, vt testatur Nonius, *Milites*, inquit, *constituas, qui possint & ipsum traiectum seruare, & omnia quæcunque in partibus Hispaniæ vel Galliæ, siue Francorum aguntur, viro spectabili duce denunciare: in quo traiecto etiam Dromones quantos prouideris ordinaria facias.* Isidor. 19 *Etymol.* FOR.

## ¶ Senatui vrbis Rom. Theod. Rex. XVI.

*Commendatur qui ad prouinciam dirigitur gubernandam.*

Vtilita-

VTilitatis publicæ causa, quam noster animus semper spectat, virum illustrem Comitem Arigernum, ciuem pene vestrum, dudum ad Gallias æstimauimus dirigendum: vt eius maturitate consilij titubantium potuissent corda firmari. Nouitatem quippe solicitam prudentes conuenit habere rectores: vt quemadmodum fuerit vitæ formatus ordo, sic currat instituta deuotio. † His rebus ad nostra vota compositis, & gloriam ciuilitatis * rettulit, & quod inter vos didicit diligenter ostendens bellorum insignia " reportauit, quem desideratum sicut putamus cœtui vestro reddidimus: † vt qui vobis longa ætate placuit, nunc gratior fiat, cum eum adiecta bona commendant. Quapropter disciplinæ se præfati viri Romanus ordo restituat, vt quod quietis amore præcipitur, deuotis animis impleatur. Quatenus & excessibus tollatur licentia, & quod optamus maximè, locum nequeat inuenire vindicta. Si qua etiam per eius absentiam culpa * proueneri, inter vos iustitiæ consideratione corrigite: sicut nobilitati vestræ conuenit agere, cui semper probitas placet. Quoniam nos specialiter iniunxisse cognoscite, vt error, qui ab " actoribus suis minimè fuerit emendatus, legum districtione resecetur. Pareatur ergo P. C. viro multis temporibus iam probato, cuius necesse est prædicanda sequi, qui se hactenus sub vestra omnium laude tractauit, & in tanta frequentia † nullius reperit aduersa iudicia.

*Notà prænunciis qui magistratum præsiciendo.*
† Et
* retulit
" Al. reportarat.
† &
* prouenit
" Al. auctoribus. Fo R.
† nullos

¶ Ibæ v. s. Duci Theod. Rex. XVII.

*Quod restituantur possessiones ecclesiæ, qui detinentur à quibusdam peruasoribus.*

DEfinitam rem ab antiquo Rege, quem tamen constat rationabiliter esse decretam, nulla volumus ambiguitate * titubare. Quia decet firmum esse, quod commendatur probabili iussione. Cur enim priora quassemus, vbi nihil est, quod corrigere debeamus? Atque ideò præsenti tibi auctoritate † præcipimus, vt possessiones Narbonensis Ecclesiæ, secundum præcelsæ recordationis Alarici præcepta, à quibuslibet peruasoribus occupatæ teneantur, æquitatis facias contemplatione restitui. * Quoniam versari nolumus in Ecclesiæ dispendio præsumptiones illicitas dum nostra deceat tempora, sedare confusa. Esto contra talia omnino solicitus: vt qui es bello clarus ciuilitate quoque reddaris eximius. Sic & arma tua, Deo iuuante, corroboras, si iustitiam mediocribus seruare contendas. Improbis enim potuisse resistere, non præuales excusare: quando omnes tibi libenter cedunt, quem gloriosum in bellorum certamine cognouerunt. * Ignauus fortè audacibus iubere nil possit: nemo plus † præsumentibus imperat, quàm * quem sua facta commendant.

* Fortè, turbare
† præcepimus
*Ablatarum Ecclesiis possess. restitutio.*
* Quia aduersari.
* Ignauis forte audacia
† præsumptibus
* quos

¶ Annæ v. s. comiti Theod. Rex. XIIX.

*Committitur inquisitio contra presbyterum, qui aurum quærebat inter cadauera mortuorum.*

*Inuentus à sacerdote thesaurus in sepulchro. Sepultorum ossa eruere nefas.*

CONsuetudo est nostræ clementiæ, probatæ nobis fidei agenda committere: vt cum iudices delegamus prædictos tractatu maturo locum praua nequeat inuenire surreptio. Dudum siquidem ad nos multorum suggestione peruenit, Laurentium presbyterum [1] effossis cineribus funestas diuitias inter hominum cadauera perscrutatum: concussionémque mortuis intulisse, quem oportet viuentibus quietam prædicare. [2] Non abstinuisse perhibetur tam crudeli contagio piis dicata consecrationibus manus, aurum execrabili quæsisse fertur affectu, quem suam decuisset egentibus dare substantiam, vel sub æquitate collectam. Quod te diligenti examinatione præcipimus indagare. Vt si veritati « dicta prospexeris conuenire, hominis ambitum eo tantum fine concludas, ne posit supprimere, quod eum non licuit inuenire. Scelus enim, quod nos pro sacerdotali honore relinquimus impunitum, †maiori pondere credimus vindicandum.

*« Dicta ab est ab vno vet. For. Honor sacerdotalis. † maiore*

## NOTÆ VARIORVM.

¶ 1. *Effossis cineribus.* ] al. *effossis funeribus*, sed nihil muta: sic enim pòst epist, 34. Vbi inuestigandi thesauri ius conceditur, *abstineatis manus à cineribus mortuorum.* Suidas FOR.

¶ 2 *Non abstinuisse perhibetur.* ] Nota sepultorum ossa eruere nefas fuisse, testantur veteres, & Horat. *Ode 16 Epod.* Virg. 4. *Æneid.*

*Nec patris Anchisæ cineres manésque reuelli.* BROS.

---

¶Gemello v. s. Theod. Rex. XIX.

*Remittitur tributum oppressis ad tempus.*

*Lenia iussa principis.*

DEcet principalem prouidentiam fessa refouere: vt asperitatem casuum mitiget lenitas iussionum. Non enim sentitur incommodum, si quod per aduersitatem constat oppressum, concessa prosperitas ostenderit subleuatum. [1] Siliquatici namque præstationem, quam rebus omnibus nundinandis prouida definiuit Antiquitas, in frumentis vino & oleo dari præsenti tempore non iubemus: vt hæc remissio solutionis copiam posit præstare prouinciis, & respirent aliquatenus fessi præsentis salubritate decreti. Quis enim ad vendendum non incitetur largius, cui solita dispendia subtrahuntur? Portus nostros nauis veniens non paueseat. Vt certum nautis posit esse refugium, si manus non incurrerint exigentium, quos frequenter plus affligunt damna, quàm solent nudare naufragia. Sit hoc forsitan sub quiete tolerandum: nunc autem, dum prouincialibus præstare cupimus, mercium dominis † interim consulamus.

*Siliquatici præstatio.*

*† iterum*

## NOTÆ VARIORVM.

¶ 1 *Siliquatici namque præstationem.* ] Siliquatici præstatio rebus omnibus

omnibus vænalibus imponebatur. FOR.

¶ Geberich v. s. Theod. Rex. x x.

*Quòd piè collata ecclesiæ, sine diminutione qualibet restituantur.*

SI desideramus locum beneficiis inuenire, vt titulos possimus nostræ pietatis erigere: quantò magis aliena beneficia intacta volumus defendi, qui propria cupimus sponte largiri? Maximè quando † & illud conscientiæ nostræ reponitur, quod de fisco sub antiqua solennitate præstatur. Proinde viri venerabilis Episcopi Constantij supplicatione comperimus, sacrosanctæ Ecclesiæ ipsius vnum iugum, veterum Principum pietate collatum, & nunc quorundam vsurpatione violenta retineri. Sed quia nos vti nullum volumus fraudibus suis, præsertim cùm in dispendio pauperum detestabili mente versetur, præsenti auctoritate decernimus, vt ea quæ retrò Principum constiterint humanitate deputata, suprà memorata Ecclesia sine aliqua imminutione percipiat, manente pœna etiam peruasori, qui & veterum dona, & Ecclesiæ probatur violasse compendia.

*Confirmatio beneficij.*
† in

¶ Gemello v. s. Theod. Rex. x x I.

*Vt sit de iniunctis sollicitus.*

QVamuis efficaciam tuam insistere credamus iniunctis, & studiosè † deflectere quæ nobis cognoueris displicere: tamen solicitum admonitio nostra non deserit: vt instructior reddaris, dum infrascriptis Breuibus definita susceperis. Proinde ordinatio nostra nulli videri debet ingrata, cùm necessitas temporis excuset onera iussionis. Esto itaque ad iniuncta solicitus. Quia licèt sit semper adhibenda, maximè tamen vtilis est in † necessitate, custodia. Parebis ergo commonitus: vt sic possis cum prouincialibus agere, quemadmodum " nos eis respicis velle præstare: quatenus securus de nostra gratia consequaris, quicquid solicitus de prauo studio habere contempseris.

† inflectere
† necessitatibus *Necessitat.*
" Al *nos respicis v. Et.* FOR.

¶ Argolico v I. præf. vrb. Theod. Rex. x x I I.

*De arte magica.*

INtolerabilis excessus est, qui supernæ maiestatis affectat iniuriam & oblitus pietatis * crudelia sectatur erroris. Quem enim sperauit veniæ locum, qui reuerendum contempsit auctorem? Abscedat " ritus de medio iam profanus. Conticescat pœnale murmur animarum. Versari non licet in magicis artibus temporibus Christianis. Magnitudinis itaque tuæ " relatione comperimus, Basilium atque * † Prætexta-

*Iudices in magos dati.*
† al. crudelia.
" *Ritus à medio,* FOR.
† reuelatione. Vet. habet *relatione.* FOR.
† *Prætaxatum* FOR.
† præstatum

*Committitur inquisitio contra presbyterum, qui aurum quærebat inter cadauera mortuorum.*

*Inuentus à sacerdote thesaurus in sepulchro. Sepultorum ossa eruere nefas.*

CONsuetudo est nostrę clementię, probatę nobis fidei agenda committere: vt cum iudices delegamus prędictos tractatu maturo locum praua nequeat inuenire surreptio. Dudum siquidem ad nos multorum suggestione peruenit, Laurentium presbyterum [1] effossis cineribus funestas diuitias inter hominum cadauera perscrutatum: concussionémque mortuis intulisse, quem oportet viuentibus quietam prædicare. [2] Non abstinuisse perhibetur tam crudeli contagio piis dicata consecrationibus manus, aurum execrabili quæsisse fertur affectu, quem suam decuisset egentibus dare substantiam, vel sub æquitate collectam. Quod te diligenti examinatione præcipimus indagare. Vt si veritati " dicta prospexeris conuenire, hominis ambitum eo tantum fine concludas, ne possit supprimere, quod eum non licuit inuenire. Scelus enim, quod nos pro sacerdotali honore relinquimus impunitum, † maiori pondere credimus vindicandum.

*" Dicta ab est ab vno vet. For. Honor sacerdotalis.* † maiore

## NOTÆ VARIORVM.

¶ 1. *Effossis cineribus.* ] al. *effossis funeribus*, sed nihil muta: sic enim pòst epist. 34. Vbi inuestigandi thesauri ius conceditur, *abstineatis manus à cineribus mortuorum.* Suidas FOR.

¶ 2 *Non abstinuisse perhibetur.* ] Nota sepultorum ossa eruere nefas fuisse, testantur veteres, & Horat. *Ode* 16 *Epod.* Virg. 4. *Æneid.*

*Nec patris Anchisæ cineres manésque reuelli.* BROS.

---

¶ Gemello v. s. Theod. Rex. XIX.

*Remittitur tributum oppressis ad tempus.*

*Lenia iussa principis.*

DEcet principalem prouidentiam fessa refouere: vt asperitatem casuum mitiget lenitas iussionum. Non enim sentitur incommodum, si quod per aduersitatem constat oppressum, concessa prosperitas ostenderit subleuatum. [1] Siliquatici namque præstationem, quam rebus omnibus nundinandis prouida definiuit Antiquitas, in frumentis vino & oleo dari præsenti tempore non iubemus: vt hæc remissio solutionis copiam possit præstare prouinciis, & respirent aliquatenus fessi præsentis salubritate decreti. Quis enim ad vendendum non incitetur largius, cui solita dispendia subtrahuntur? Portus nostros nauis veniens non pauescat. Vt certum nautis possit esse refugium, si manus non incurrerint exigentium, quos frequenter plus affligunt damna, quàm solent nudare naufragia. Sit hoc forsitan sub quiete tolerandum: nunc autem, dum prouincialibus præstare cupimus, mercium dominis † interim consulamus.

*Siliquatici præstatio.* * iterum

## NOTÆ VARIORVM.

¶ 1 *Siliquatici namque præstationem.* ] Siliquatici præstatio rebus omnibus

omnibus vænalibus imponebatur. FOR.

¶ Geberich v. s. Theod. Rex. x x.

*Quod piè collata ecclesiæ, sine diminutione qualibet restituantur.*

SI desideramus locum beneficiis inuenire, vt titulos possimus nostræ pietatis erigere: quantò magis aliena beneficia intacta volumus defendi, qui propria cupimus sponte largiri? Maximè quando † & illud conscientiæ nostræ reponitur, quod de fisco sub antiqua solennitate præstatur. Proinde viri venerabilis Episcopi Constantij supplicatione comperimus, sacrosanctæ Ecclesiæ ipsius vnum iugum, veterum Principum pietate collatum, & nunc quorundam vsurpatione violenta retineri. Sed quia nos vti nullum volumus fraudibus suis, præsertim cùm in dispendio pauperum detestabili mente versetur, præsenti auctoritate decernimus, vt ea quæ retrò Principum constiterint humanitate deputata, suprà memorata Ecclesia sine aliqua imminutione percipiat, manente pœna etiam peruasori, qui & veterum dona, & Ecclesiæ probatur violasse compendia.

*Confirmatio beneficij.*
† in

¶ Gemello v. s. Theod. Rex. x x I.

*Vt sit de iniunctis sollicitus.*

QVamuis efficaciam tuam insistere credamus iniunctis, & studiosè † deflectere quæ nobis cognoueris displicere: tamen solicitum admonitio nostra non deserit: vt instructior reddaris, dum infrascriptis Breuibus definita susceperis. Proinde ordinatio nostra nulli videri debet ingrata, cùm necessitas temporis excuset onera iussionis. Esto itaque ad iniuncta solicitus. Quia licèt sit semper adhibenda, maximè tamen vtilis est in † necessitate, custodia. Parebis ergo commonitus: vt sic possis cum prouincialibus agere, quemadmodum " nos eis respicis velle præstare: quatenus securus de nostra gratia consequaris, quicquid solicitus de prauo studio habere contempseris.

† inflectere
† necessitatibus *Necessitas.*
" *Al nos respicitis v. Et.* FOR.

¶ Argolico v I. præf. vrb. Theod. Rex. x x I I.

*De arte magica.*

INtolerabilis excessus est, qui supernæ maiestatis affectat iniuriam & oblitus pietatis * crudelia sectatur erroris. Quem enim sperauit Veniæ locum, qui reuerendum contempsit auctorem? Abscedat " ritus de medio iam profanus. Conticescat pœnale murmur animarum. Versari non licet in magicis artibus temporibus Christianis. Magnitudinis itaque tuæ * relatione comperimus, Basilium atque * † Prætexta-

*Iudices in magos dati.*
† al. crudelia.
" *Ritus è medio,* FOR.
† reuelatione. Vet. habet *relatione.* FOR.
† Prætextatum FOR.
† præstatum

tum, artis sinistræ iam diu contagione pollutos, in accusationem tui examinis personarum intentione deductos. Super qua re nostram te asseris [2] spectare sententiam: vt confidentiùs fiat, quod pietatis nostræ mandat auctoritas. Sed nos, † quæ nescimus à legibus discrepare, quorum cordi est in omnibus moderatam tenere iustitiam, præsenti auctoritate decernimus, vt [3] quinque Senatoribus, id est, magnificis, & patritiis viris, Symmacho, Decio, Volusiano, atque Cæliano, nec non illustri viro Maximiano, hanc causam legitima examinatione pensetis. Et per omnia iuris ordine custodito, si crimen, quod intenditur, fuerit comprobatum, ipsarum quoque legum districtione plectatur: vt rei, abditi atque secreti, per hoc vindictæ genus à culpis talibus arceantur, quos ad leges trahere non potest incerta notitia. De qua re illustri viro Comiti [4] Arigerno præcepta direximus: vt omnium violenta defensione summota, si se occulunt, ad iudicium protrahat imperitos, & vobiscum in hac causa residens, nec opprimi faciat innoxios, nec leges sinat euadere criminosos.

† qui Vet. quod. For. *Magorum quæstiones, quib. tributa magistratibus.*

## *NOTÆ VARIORVM.*

¶ 1 *Intolerabilis excessus.*] Tota hæc epistola est de arte magica, & in magos dandos esse iudices declarat, *quoniam* inquit, *versari non licet in magicis artibus temporibus Christianis.* Quum autem magi apud Persas potissimum deorum cultui vacare solerent, in tantum postea aucta eorum vanitas, vt non solum obseruatione syderum futura prædicere, sed artibus quibusdam & maleficiis & scire se omnia, & facere posse profiterentur. Bros.

¶ 2 *Spectare.*] pro expectare vt contra *expectant* pro *spectant l 3. C. de red. act.* Paul. *lib.* 1. *tit.* 9. *lib.* 5. *tit.* 6 *sent* For.

¶ 3 *Vt quinque Senatoribus.*] Theodericus hoc loco iubet A gilicum præfectum vrbi quinque Senatoribus adhibitis, de crimine Basilij atque Prætextati cognoscere, qui artis sinistræ, id est magicæ rei deferebantur. Valentinianus etiam & Valens in *l* 10. *C. Theo. de maleficis*, quia ex ordine Senatorio maleficiorum inuidia quidam stringebantur, ideo illa negotia vrbanæ prefecturę discutienda remittere sese inquiunt: quod si quando eiusmodi quęstio incideret, quę commode definiri à prefecto vrbi non posset, ad principem recurrendum erat, vt liquet ex *d. l.* 10. *C. de maleficis. lex autem vltima Cod. Theod. de iurisd. om. iudicum.* nominatim cauet, prefectum vrbi non posse cognoscere de causa criminali Senatoris, nisi adhibuerit in consilium quinque Senatores non electos, sed sorte ductos, ne de capite atque innocentia alterius iudicio electi iudicent, & addit id iampridem statutum fuisse. Sane *l.* 13. *eod Cod. Theod de accus.* ostendit etiam quinqueuirali iudicio finiri apud prefectum vrbi crimen institutum aduersus Senatorem, vetátque spectatos iudices sponte delectos adhiberi, sed tantum sorte ductos. Bros.

¶ 4 *Arigerno præcepta dedimus.*] Innuit epistolam sequentem, quæ eiusdem cum hac argumenti ad Arigernum inscribitur. For.

¶ Ariger-

§ Arigerno v. i. Comiti Theod. Rex. xxiii.

*Ei committitur vt infamatos de arte magica, vbique repertos ad quinquevirale iudicium remittere non postponat.*

QVamvis oporteat commissam tibi disciplinam Romanæ ciuitatis in omnibus custodiri, tamen in eis maximè studiosior esse debes, quæ nostra tibi auctoritate delegata " cognoscis: vt circa te augeat gratiam custodita justitia, & augmenta sumas nostri judicij, qui nobis hactenus de integritate placuisti. Præfectus igitur vrbis sua nobis relatione declarauit Basilium atque Prætextatum magicis artibus inuolutos, impeti accusatione multorum: quos elapsos intimat mentis alienatione " custodum. Eos te præcipimus vbicunq; repertos ad judicium Quinqueuirale ducere, quod in præsenti negotio nostra delegauit auctoritas: vbi te residere censemus: vt violenta omnium defensione summota, hanc causam discuti facias legibus, & finiri. Et si rei criminis, cujus impetuntur, fuerint approbati, sententiam subeant, quam juris definita sanxerunt. Si verò innocentia eorum detestabili pulsatur inuidia, opprimi eos nulla ratione patiaris. Quia in omnibus causis, consideratione diuina illud fieri volumus, quod " opinionem nostræ pietatis " accumulet.

" cognosces *Mandata quæstio magorum.*

" custodientium *iudicium Quinqueuirale.*

" Opinationem " accumulet

§ Helpido Diacono Theod. Rex. xxiv.

*Datur licentia ædificandi super loca vetusta.*

IN lucrum cedunt, quæ benemeritis conferuntur. Et de ipso munere magis acquiritur, cùm optimis digna præstantur. Petitionis tuæ proinde tenore comperimus, loca in " Spoletina ciuitate, quæ jam longo situ squalor vetustatis obruerat, splendorem reparationis expetere: vt rebus antiquitate confusis nouitatis facies adulta reddatur: " & beneficio tuo rediuiua consurgant, quæ annositate inclinata corruerant. Quod nos respectu meritorum tuorum: & impensi longa sedulitate seruitij, libenti animo duximus annuendum: vt & votis justa poscentium tribuatur effectus & ciuitatis reparationis crescat ornatus. Atque ideò petitioni tuæ robur præsenti humanitate largimur: vt porticum " cum areola positurus post " Curasi thermas, si tamen [1] publico vsui non deseruit, absoluta liberalitate potiaris: quia in licentiam reparationis accipiuntur potiùs præmia, quàm donantur. Hac igitur auctoritate suffultus, in supradictis locis ædificandi sume fiduciam, nec aliquam in posterum metuas quæstionem, cùm te & ciuitatis tuetur vtilitas, & Principis reuerenda voluntas.

*Ædificandi in conceßis. al. in Spoletina Fo.*

" a.

*Ornatus ciuitatis.* " areola post ruta situs. " al. Tharsi. al. positurus Fo.

*NOTÆ VARIORVM.*

[1]. *Publico*] cum hac tamen exceptione, *Si publico vsui non deseruit*, ad-

dit & alteram, *Ne vicino quoque officiat ædificatum opus. l. 2. D. ne quid in loco publico.* FOR.

Argolico v. i. præfect. vrb. Theod. Rex. XXV.

*Vt promoueatur ad sacri ordinis fastigia, qui quadam præsumptione ad ipsa nititur peruenire.*

Senatoria dignitate candidis. .. V appetitus Scribe vt vet. bona apparentia nysus. FOR. * Non conscientiam. FOR. † erga .. professione .. trahit .. ius .. spe .. inferri

COnstat, cum de se præsumere, qui ad Sacri Ordinis cupit fastigia peruenire. Merita enim suggerunt bonæ * apparentiæ nisus, & in qualitate desiderij potest mens honesta cognosci. Quis enim palestricæ artis ignarus in stadium luctaturus introeat? Aut quis certamini misceatur, quod virtutis " conscientia non suadet? In ipsis conatibus * ægra languescunt, quæ meritorum præsumptionibus non juuantur. Præconiorum ergo † professio est, collegium desiderasse summorum: bonúmque de se judicium * tradit, qui celsæ gradus expetit dignitatis. " His ergo desideriis pietas se nostra libenter indulget, qui etiam in spem " erigimus vota merentia: vt dum prouectus quæritur probitatis studia plus amentur. Proinde illustris magnificentia tua Petrum, parentum luce conspicuum, suáque grauitate jam Senatorem, in album Sacri Ordinis secundum priscam consuetudinem curet " referri: vt & tanto cœtui proficiat numerus, & candidato de Sacro Ordine crescat ornatus.

¶ * Massiliensibus Theodericus Rex. XXVI.

* Vniuersis Massiliæ constitutis FOR.

*Eis confirmatur priuilegium immunitatis antiquæ, conceditúrque census immunitas.*

Data census immunitas

" nostram " Al. collegimus FOR. " pensionis

LIbenti animo antiqua circa vos beneficia custodimus, cùm noua vtilitatibus vestris præstare cupiamus. Seruare quippe terminos ignorat humanitas, & nouellis decet blandiri beneficiis, post longa tempora restitutis. Proinde immunitatem " vobis, quam " regionem vestram constat Principum priuilegio consequutam, hac auctoritate largimur. Nec vobis aliquid nouæ " præsumptionis patiemur imponi, quos ab omni volumus grauamine vendicari. ¹ Censum præterea præsentis anni relaxat vobis munificentia principalis: vt & illa possitis accipere, quæ vos non contigit postulasse. [Ipsa est enim perfecta pietas, quæ antequam flectatur precibus, nouit considerare fatigatos.]

## NOTÆ VARIORVM.

¶ 1. *Censum præterea præsentis anni, &c.* ] Concedit Theodericus Massiliensibus census immunitatem: quando autem cœperit census non satis constat, alij enim à Iulio Cæsare putant, alij ab Augusto & melius meo

judicio, vt testantur Florus ac Liuius; idque accedisse septimò Augusti consulatu ex Dione discimus. Hujus autem census duplex modus: videntur enim tributum & id capita contulisse, & in agros, lacus, pecudes, aliásque facultates in capita, in quam, vt apud Amm. Marcellinum *lib*. 16. videre est, in agros, apud Iurisconsultos *tit. de censibus*. BROS.

† Teruthar Saioni Theodoricus Rex. XXVII.

*Judicium de pecunia extorta ac vulnere.*

DEtestabilis est quidem omnis injuria, & quicquid contra leges † admittitur, justa execratione damnatur: sed malorum omnium probatur extremum, inde detrimenta suscipere, vnde credebantur auxilia prouenire. Exaggerat enim culpam in contrarium versa crudelitas, & majus reatui pondus est, inopina deceptio. Vir spectabilis itaque Petrus admiranda nobis sorte conquestus est, Saionis Amaræ tuitionem, quam ei contra violentos indulsimus, in se potiùs fuisse grassatam: ita vt ictum gladij in se demersum, † aliquos post vim retardaret objectio: subjecta est vulneri manus, quæ vt in totum truncata non caueret, januarum perculsa robora præstiterunt: vbi lassato impetu corusca ferri acies corporis extrema perstrinxit. O execrabilem casum! impugnauit hominem auxilium suum. " vt solatij prosperitate subtracta creuit ex defensione necessitas. " His multò acerbiora " subjungens, vt quasi læsio veniret ad pretium, ita scelus proprium enormi exactione taxatum est. Atque ideò justè in illos pietatis nostræ ira consurgit, qui benigna jussa in truculenta ministeria mutauerunt. Nam quæ erunt refugia supplicantibus, si & nostra beneficia vulnerabunt? Proinde præsenti jussione censemus, vt quicquid " suprascriptus Amara commodi nomine de causis memorati supplicantis accepit, quasi oppugnator ingratus à te constrictus, in duplo ei cogatur exsoluere. Quia sub pœna restitui dignum est, quod improbata temeritate constat extortum. De plaga verò quam educto gladio temerarius præsumptor inflixit, ad judicium Comitis Dudæ sæpe dictus Saio te " compellente veniat audiendus: vt secundum edictorum seriem, quæ malè commissa claruerint, sine aliqua dilatione componat. [1] Tuitionem verò postulanti contra " ciuiles impetus ex nostra jussione salua ciuilitate præstabis, non exemplo accusati, sed consideratione decenter " electi.

* Tezutza al. Suzuzan al. Forz al. etiam Theuzubzar. For.
† amittitur
† aliquatenus post eum For.
" In " iis " subiunges
" supradictus. Duplopæna. Tullio Prime.
" compellantur.
" inciuiles For " elati For.

*NOTÆ VARIORVM.*

¶ 1. *Tuitionem)* Nostrates *sauuegarde* vocant, de qua infrà quoque *lib* 7. *epist.* 39 FOR.

¶ Dudæ v. s. Comiti Theodericus Rex. XXIIX.

*Committitur causa illius qui extitit vulneratus.*

*Indicium regium. Cremina rio delegata. " Scionem " nomine*

COnſcientiam probamus, cui judicanda committimus. Quia dignus eſt inter alios ſequenda decernere, qui ſibi modum viſus eſt legitimæ conuerſationis imponere. Petrus itaque vir ſpectabilis Amaram " Sajonem noſtrum, qui contrario " omine pro ejus tuitione directus eſt, educto gladio ſe aſſerit vulneraſſe, defenſorémque feciſſe, quod vix inimicus potuiſſet audere. Hoc te & legitima voluimus diſceptatione cognoſcere, & probabili ſententia terminare: quatenus nullus tentare auſus ſit, quod nobis diſplicere cognoſcit.

Argolico v. i. præfecto vrbis Theod. Rex. x x i x.

*Mandatum regium non ſuſpendatur, calliditate dilationis interueniente.*

*Culmen vrbanum.*

*Mora.*

SI loci veſtri cogitaretur auctoritas, ſi reuerentiæ curæ Romanæ, vltrò debueratis expetere, in quibus arguimini. Quid enim præſenti tempore potuiſtis [1] culmini vrbano tam proprium, quàm Senatus crementa cogitare? quando famę pręſulis proficit, quod ordo Sacer acquirit. Sed quantum viri clariſsimi Armentarij teſtatur miſſa ſuggeſtio, in contrarium fœdo ambitu de mora quęritis commoda, cujus vos optare debuiſſe conſtat augmenta. Quid enim amplius eſſe poſsit incongruum, quàm noſtris juſsionibus expeditis ſupplicantium vota ſuſpendere? & poſt ſacrę pręceptionis affatum ſi dici fas eſt, adhuc regium ſuſpendiſſe judicium? Sed nos, quibus cordi eſt poſt primam culpam non ſtatim deſiderare vindictam, admonitionem potiùs juſſa conuenimus: ne ſit noſtra diſtrictio nimia, quam " lenis patientia non pręcedat. Ideóque pręſenti auctoritate " decernimus, vt juſsionibus noſtris nulla dilationis calliditas afferatur: quia non habet venię locum, qui delinquit admonitus.

*Admonitio pœnas præeat. " Al. leuis For. Liceat ſemel impunè peccaſſe. " v. decreuimus. For.*

*NOTÆ VARIORVM.*

¶ 1. *Culmini vrbano*] Pręfecturę vrbanę dignitas omnes vrbanos magiſtratus ſuperabat, *l. 3. C. de off. præf. vrb.* Symmach. *lib. 1. epiſt. 12.* Vrbanum pręſulem, noſter Caſsiod. ſuperioris lib epiſt. 11. dignitatem honorum vocat: de qua infrà quoque lib 6. epiſt. 4. For.

---

¶ Albino v. i. patritio Theod. Rex. x x x.

*Conceditur facultas de nouo ædificandi.*

*Facultas ædificandi.*

DEcet quidem cunctos, patrię ſuę augmenta cogitare: ſed eos maximè, quos Reſpublic. ſibi ſummis honoribus obligauit. Quia ratio rerum eſt, vt eum neceſſe ſit plus debere, qui viſus eſt majora ſuſcipere. Porrecta itaque ſupplicatione teſtatus es, " Curię porticus, quę juxta domum " Palmatam poſita, forum in modum areę decenter includit, ſuper

*" turba FOR. " Palmata*

superimponendis fabricis licentiam* condonari: vt & priuatarum ędium habitatio protendatur, & antiquis mœnibus nouitatis crescat aspectus. Ita fit, vt quod per incuriam poterat labi, manentium videatur diligentia sustineri. Quia facilis est ædificiorum ruina incolarum subtracta custodia: & citò [1] vetustatis decoctione resoluitur, quod hominum † præsentia non tuetur. Vnde nos, qui vrbem nitore cupimus fabricarum surgentium componi, facultatem concedimus postulatam; ita tamen, si res petita aut vtilitati publicæ non officit, aut decori. Quapropter rebus speratis securus innitere: vt dignus Romanis fabricis habitator appareas, perfectúmque opus suum laudet auctorem. Nulla enim res est, per quam melius possit agnosci & prudentis ingenium, & largitatis † effectus.

* Palmati * commodari. Ædificia incolis restaurantur. " ruinam

† custodia

† affectus

## NOTÆ VARIORVM

¶ 1. *vetustatis decoctione.* ] omnia tempus depascitur, ædificia quoque Victruuius *lib.1.c.8.* Plin. *36.c.5.l.15. si quando 2. C. de oper. public. l.58. domus, de leg.1.* Paulinus in 10. Natali Felicis. FOR.

¶ Æmiliano viro venerabili episcopo Theod. Rex. XXXI.

*Vt ad effectum producat aquaductum, quem ad reficiendum suscepit.*

AD finem " debet perducere, quæ prudentũ intentio visa est suscepisse. Quia sicut perfectam laudem pariũt ita & vituperationem generant, quæ in medijs conatibus" ægra deferuntur. Defectus enim rerum aut consilium titubare, aut vires arguit defuisse. Quapropter sanctitas vestra à tali oblocutione refugiens, quę in aquæductu reficiendo probabili cura ex nostra auctoritate suscepit, celeriter ad effectum faciat peruenire. Nam quid aptiùs, quàm vt sitienti plebi prouideat aquas sanctissimus ille sacerdos? & humana prouidentia satiet, quos etiam miraculis pascere debuisset? Imitaris enim antiquissimum " Mosen, qui Israëlitico populo longa ariditate siccato, de saxi sterelitate [1] copiosos latices eduxit, & ad implendum miraculum, inde fecit currere humidos liquores, vbi erat sicca durities. Tu autem si fontes irriguos saxorum " constitutione deducis, hoc labore tuo præstas populis, quòd ille miraculis.

* Al. decet. FOR. * V. agribus. Aquaductus. " Moysen Mosis miraculum. " Al. constructione. For.

## NOTÆ VARIORVM.

¶ 1. *Copiosos latices eduxit.* ] Psalm. 114. *Qui conuertit petram in stagna aquarum, & rupes in fontes aquarum.* FOR.

¶ Dudæ Saioni Theod. Rex. XXXII.

*De rebus apud quendam depositis, quæ ad fiscum competere dignoscuntur.*

*Fisci compendia.* † componuntur. † nequaquam †relatione *demissione *Depositum sub chirographo* *Proscriptorum bona fisco applicantur.* † Quod for. † intentata †ne minus †sanctionē

CVm in omnibus causis velimus iustitiam custodiri (quia regni decus est æquitatis affectus) in eis maximè, quæ fisci nostri nomine † proponuntur, ne † quemquam detestabilis calumnia in inuidiam regnantis affligat. Patimur enim superari salua æquitate per leges, vt inter arma semper possimus esse victores. Nam quem licenter subiectus superat, non debellat aduersus. Marini itaque † relaxatione comperimus, res Ruphæ apud Ioannem quondam sub * emissione chirographi fuisse depositas. Et quia nobis competere manifestum est, ¹quod ad proscriptum poterat pertinere, ideò præsenti auctoritate precipimus, vt vxorem supradicti Ioannis filiúmque eius Ianuarium moderata executione conuenias. † Qui si " intentata injustè se retinere cognoscunt, æquitatis consideratione restituant. *minúsve, competenti sponsione præmissa, ad consularem Campaniæ veniant legibus audiendi. Vt coram partibus positis, te imminente, quod forma continet ² sanctionum Diualium, censeatur. Ita tamen vt nullo præiudicio, nulla injuria, nullo damno, innocentia prægrauetur; ne alienæ accusationis inuidiam, ² tuam facere videaris offensam.

NOTÆ VARIORVM.

¶ 1. *Quod ad proscriptum poterat pertinere.* ] Proscriptorum bona fisco applicantur. *Authent. bona damnatorum C. de bon. proscrip.* BROS.

¶ 2 *Tuam facere offensam.* ] vt iudex malè iudicando, litem suam facere dicitur. Publius Mimus: *Amici vitia si feras, facis tua.* FOR.

Vniuersis Iudæis Genuæ constitutis Theod. Rex. XXXIII.

*Confirmantur priuilegia.*

*Priuilegia Iudæorum* † vbi *hos *regula *consilij † legum *Quatenus Iudæis permittat Theodericus.* † quæque *monuerint *ciuilitatis

CVstodia legum, ciuilitatis indicium, & reuerentia priorum principum, nostræ quoque testatur deuotionis exemplum Quid enim meliùs, quam plebem sub pręcepto degere velle iustititiæ? " vt conuentus multorum disciplinabilium sit ¹ adunatio voluntatum." Hæc enim populos ab agresti vita in humanæ conuersationis " regulam congregauit. Hæc ratio à feritate diuisit: ne arbitrio casuali vagarentur, quos regi "consilio diuina voluerunt. Oblata itaque supplicatione deposcitis, priuilegia vobis debere seruari, quę Iudaicis institutis legum prouida decreuit. Antiquitas: quod nos libenter annuimus, qui jura " veterum ad nostram cupimus reuerentiam custodiri. Atque ideò præsenti auctoritate censemus, vt " quæcunque legum statuta " monuerunt, circa vos illibata seruentur: quatenus quod ad " ciuilitatis vsum constat esse repertum, perpeti deuotione teneatur.

NOTÆ VARIORVM.

¶ 1 *Adunatio.* ] Gellius *libro secundo capite 29. adunare messem.* tractum à Græco, qui eodem sensu ἀγείρειν & συναγείρειν. vocant

*l.30.Re-*

*l.30 Rerum,D.de vsucap.vnita corpora,*Senecæ *lib.1 c.1.nat.quæst.*For.

¶ Dudæ Saioni Theod Rex. XXXIV.

*Quod deputentur thesauri vsui publico qui in sepulchris reperiri possunt.*

PRudentiæ mos est, in humanos vsus terris abolita talenta reuocare, commerciúmque viuentium non dicere mortuorum: quia & nobis infossa pereunt, & illis in vna parte profutura ª locantur. Metallorum quippe ambitus solaria sunt hominum. Nam † diuitijs auri vena similis est reliquæ terræ, si iaceat: vsu, crescit ad pretium: quando & apud viuos sepulta sunt, quæ tenacium manibus includuntur. Atque ideò moderata jussione decernimus, vt ad illum locum, in quo latere plurima suggeruntur, sub publica* testificatione conuenias: & si aurum, vt dicitur, vel argentum fuerit tua indagatione detectum, compendio, publico fideliter vindicabis: ita tamen, vt abstineas manus¹ à cineribus mortuorum. Quia uolumus lucra quæri, quæ per funesta possũt scelera reperiri. Ædificia tegant cineres, columnæ vel marmora ornent sepulchra; talenta non teneant, qui viuendi commercia reliquerunt. Aurum enim sepulchris iustè detrahitur, vbi dominus non habetur: immò culpæ genus est, inutiliter † abditis relinquere mortuorum vnde se vita potest sustentare viuentiũ. Non est enim cupiditas eripere, quæ² nullus se dominus ingemiscat amisisse. Primi enim dicuntur aurum Eacus, argentum Indus rex Scythiæ reperisse, & humano vsui summa laude tradidisse. Quod nos in contrarium negligere non debemus. Ne sicut latentia cum laude sunt prodita, ita inuenta cum viruperatione videantur esse neglecta.

*Thesauri iubet inuestigandi ius concessum.*

ª *l.* linquũtur. For.

† diuitiis: apud auaros sepulta pecunia.

* Al. testatione. For.

*Non attrectandi cineres mortuorum*

† abdita

*Auri & argenti repertores.*

## NOTÆ VARIORVM.

¶ 1. *A cineribus mortuorum* ] idem *epist.18 huius lib.4.*For.

¶ 2. *Nullus se dominus ingemiscat amisisse* ] à jure tractum Thesaurus enim fauente Paulo est vetus quędam depositio pecuniæ, cuius non extat memoria: vt iam dominum non habeat. sic enim fit eius, qui inuenit, quod nõ alterius sit: alioquin si quis aliquid vel lucri causa, vel metus, vel custodiæ condiderit sub terra, non est thesaurus: cujus etiam furtum fit. *l.31.numquã ff.de acquir.rer dom.* Scæuola *lib.1 de responsor.* à tutore pupilli domum mercatus ad ejus refectionem fratrum conduxit, iis pecuniam inuenit: quæritur ad quem pertineat. Respondit Scæuola: Si non thesauri fuerunt, sed pecunia fortè perdita, vel per errorem ab eo, ad quem pertinebat, non ablata: nihilominus ejus eam esse cuius fuerat. *l.67. à tutore ff.de rei vindic.* For.

¶ Actoribus Albini Theod.Rex. XXXV.

*De minore in integrum restituto.*

Formula restituti minoris.

COnsulto prouida decreuit Antiquitas [1] minores contractus [2] liberos non habere: vt & [3] insidiantium laquei frustrarentur, & lapsis ætas lubrica subueniret. Obrueretur quippe innocentia, si relaxaretur audacia, essetque cunctis fallendi studium, si fraus subreptitium lucraretur effectum. Et ideò priscæ consuetudinis supplicatione porrecta suggeritis, patronum vestrum in annis minoribus constitutum, in facultatibus suis potiùs aggregasse dispendia, dum ignara pueritia contraria gerit quę profutura putauerit: & nunc ad tempus ætatis agere, quo lapsis possumus per ignorantiam subuenire, allegantes, vt quod jura * tribuerunt, nostra quoque beneficia largiantur. Atque ideò, si petitio vestra à veritate non deuiat, & intra annorum spatia deget, quibus hoc beneficium leges sacratissimæ præstiterunt, nihilque est, quod jure contra referatur, patronum vestrum solenniter causa cognita, in integrum restitui nostra quoque permittit auctoritas, Ita tamen, vt omnia secundum justitiam legésque peragantur. Quia sic supplicantibus consulere volumus, vt eorum aduersarios pei * justitiam non grauemus.

* tribuerāt tempora restitutionis petenda.

* iniustitiā

## NOTÆ VARIORUM.

¶ 1. *Minores contractus liberos non habent* ] Dion. Chrysost. ἀλλ' ἀπιστίας τοῖς νεωτέροις τοσούτων ἐτῶν ὁ νόμος οὐκ ἐᾷ συμβάλλειν ὡς ἀπίστοις οὖσιν. FOR.

¶ 2. *Liberos non habere, vt & insidiantium laquei frustrarentur, & larsis ætas lubrica subueniret.* ] Hæc narrat Vlpian. lib. 11. ad edictum: vbi ait infirmum esse hujusmodi ærarium consilium, multis captionibus suppositum, multùm insidiis expositum: ideo auxilium eis prætor edicto pollicitus est, & aduersus captiones opitulationem BROS.

¶ 3. *Insidiantium laquei* ] Insidię pro dolo. *l. vlt. C. de re milit. lib. 12. l. pen. ff. de iur. dot. l. antep. C. de dol.* vbi quòd antè, *indiciis*, legebatur passim, meritò in *insidiis*, docti viri mutant. Ideóque probāda est *l. pen. C. de doli.* Ioann. Fabri lectio, qui quod posteà aliis placere video non ex *indiciis*, sed *insidiis* legit: quod libri manuscripti confirmant & cōsimiles juris *l. vlt. C. de re milit. in fin. ff. de iur. dot.* Hinc insidię fortunę, *l. vlt. C. de necess. ser. her. Inst* FOR.

¶ Fausto præposito Theod, Rex. XXXVI.

*Remittuntur tributa.*

* imminutis

PRouidentissimi principis est, grauiter * imminutis relinquere tributariam functionem: vt rediuiuis studiis ad implenda solennia recreentur, qui pressi damnorum acerbitate defecerant. Nam si fessus minimè releuetur onus, necessitate cernitur jacere prostratur. ] Meliùs est enim præsentia damna contemnere, quàm exiguo quæstu perpetua commo-

commoda non habere. Atque ideò illustris magnificentia tua prouincialibus Alpium † Cottiarum assem publicum per tertiam indictionem nos relaxasse cognoscat: quos transiens noster exercitus more fluminis, dum † irrigat, oppressit. Nam licet pro generali securitate frementi adunatione proruperit, præteriens tamen istorum culta vastauit. Radit enim semper fluuius alueum suum, & licet molliter egrediens vicina fœcundet, illud tamen reddit sterile † quo collectus influxerit.[1] Vnde necesse fuit, ciuica vastatione † deuictis porrigere dextram salutarem, †nec ingrati dicant se perisse solos pro defensione cunctorum: misceantur potius lætitiæ, qui † viam Italiæ defensoribus præstiterunt. Tributa enim non debent tristes exigi, per quos † tributarios feliciter acquisiui. Dicat pro illis noster animus quod Regi non potest imputare subiectus. Emimus nostro dispendio † prosperitatem Gothorum: nos necessaria præbuimus, vt hostis vinceretur illæsus.

† Cottium
† irrigat
† quod
† Fontè, de iectis, melius de prelsis
† ne...
Tributa remissa
" iam
† tributario
† prosperitate

## NOTÆ VARIORVM.

¶ 1. *Vnde necesse fuit.*] Remissa quoque ob sterilitatem tributa indictionum epist. 31. huius lib. For.

¶ Theodagundæ illustri fœminæ Theod. Rex. XXXVII.

*Vt procedatur in causa, si non constat aduersarium legitimè appellasse.*

Decet prudentiæ nostræ curam, subiectorum negocijs adhibere custodiam: quia nobis ordinantibus illa fieri debent, quæ regiam possunt demonstrare præsentiam. Sic enim credimus, quia memor natalium tuorum à te abiicias omne viciosum: & illa sola diligere posis, quæ & nos amare cognoscis. Proauorum forsitan † obliuisceremur exempla, si † longi generis minus facta recolantur: similes autem filij patrum præconia mox sequuntur. Renatus itaque flebili nobis aditione conquestus est, nobis delegantibus cognitores, judicatum se contra Inquilinam nomine, post longa temporis interualla meruisse, & excubiis damnisque confecto, vestram tandem † perspexisse justitiam, nec tamen litigatoris improbam cessare calumniam: dum rediuiuis litibus tenuitatem insequitur supplicantis, vt nō † tam [1] vincendi votum, quàm aduersarij videatur quæsisse detrimentum. Quapropter si † nobis jubentibus judicata cognoscitis, nec constat aduersarium prouocasse legaliter, finitum jure negocium in sua facias firmitate manere. Ne longa quæstio litigantium non † tam augeat patrimonia, * quàm euertat: & quod fit ambitu lucri, causa videatur esse dispendij.

Regi muneris subditos.
† obliuisceretur For.
† longi temporis
† prospexisse
Rediuiuis litibus
† tantum
" vobis
votum victoria
Res indiscussa litigandum
" tenedum
* sed

## NOTÆ VARIORVM.

¶ 1. *Vincendi votum*] Papinian. *Videtur, inquit heredi succurri debere; cum animus litigantis, & obtinendi votum hanc opinionem admittat, l. 11. in ratione, ad l. Falcid.* For.

§ Fausto præposito Theod. Rex. XXXIIX.

*Quod tributa secundum pristinam consuetudinem & non aliter persoluantur.*

Indiscreta tributa. "quantacunque. "Minuario. "quod Odoacris ... tempore.

¹ CVm omnes Reipublicæ nostræ partes æquabiliter desideremus augeri, cremẽta tamen fiscalium tributorum justisimo sunt pensanda judicio: quia seruientium imminutio est hujus illationis accesio, " quantumque pars illa proficit, tantum se hæc à firmitate subducit Sed à nobis, qui fisci vtilitatem stabili volumus diuturnitate consistere, excludenda est dispendiosa semper enormitas. Ne augmento suo tumens summa deficiat, incipiatque magis deesse, quia immaniter visa est accreuisse. Proinde illustris magnitudo tua Grauasianos atque Pontonates nobis supplicasse cognoscat, à " Ianuario sed & Probo discussoribus, iniquis se oneribus ingrauatos: cùm sterilitas jejuna locorum nulla sibi augmenta fieri patiatur. Repugnante siquidem natura, quælibet cedit industria, nec prodest studium laboris impendere, " quem vbertas loci non cognoscitur adjuuare. Ibi potest census addi, vbi cultura profecerit. Inde & varia tributa, quia non est agrorum vna fœcũditas. Atque ideò consuetudinem eis pristinam censemus esse reuocandam: vt sicut Odouacris tempore tributa soluerunt ita & nunc ab eis publicis vtilitatibus seruiatur: & si quid ampliùs probatur adjectum, consideratione defectarum virium submouemus. Nolumus enim tale aliquid judici, quod sit necesse remoueri.

## NOTÆ VARIORVM.

§ 1. *Cum omnes.* ] Ejusdem argumenti epist. 36. huius libri. FOR.

---

"al. Theodahado. FOR.

§ " Theobaldo viro illustri Theod. Rex. XXXIX.

*Quòd restituat possessiones spoliatis.*

Auaritia. " Paul. ad Timoth. FOR. " petita " Amantum " id est regium, FOR.

INter cæteras, quibus humanum genus sollicitatur, illecebras, præcipuè vitanda est alienarum rerum turpis ambitio: quia in immensum jactata rapitur, si justitiæ ponderibus non prematur. [ ¹ Auaritiam siquidem radicem esse omnium malorum ] & " lectio diuina testatur: quæ tali sorte " punita est, vt cùm multa rapiat, semper egeat. Quam propter vicinitatem generis nostri sic in animis vestris coalescere volumus, vt illi nec initia cõcedamus. Quid enim faciunt sordes animorum in splẽdore natalium? Illud te potiùs decet eligere, quod nos posit ornare. " Hamalis sanguinis virũ non decet vulgare desiderium: quia genus suum conspicit esse " purpuratum. Corrigamus itaque te per incitamenta præconij, in quo adhuc non debemus esse districti. Domitius itaque vir spectabilis data nobis supplicatione conquestus est, possessiones juris sui, id est, illam atque illam ab hominibus

hominibus vestris neglectis legibus fuisse peruasas, dum ciuiliter "oportuerit recipi, si "ire videatur exposci. Sed quia de vobis non patimur diutius obscura jactari, qui generis claritate fulgetis, præsenti auctoritate censemus, vt imminente Guda Saione nostro, si momenti tempora suffragantur, occupata nuper cum omnibus quæ direpta sunt, supplicanti "faciatis sine aliqua dilatione restitui. Et si quid partibus vestris de legibus creditis posse competere, instructam personam ad nostrum Comitatum destinare vos conuenit. Vt intentionibus partium sub æquitate discussis, feratur sententia, quam juris dictat auctoritas. Generosos quippe viros omnia conuenit sub moderata ciuilitate peragere: quia tantum potentibus læsionis crescit inuidia, quantum præmij posse creditur, qui fortuna inferior comprobatur.

" oportuit " iure

Interdictum vnde vi.

" faciat

## NOTÆ VARIORVM.

§ 1. *Auaritiam siquidem radicem esse omnium malorum.*] Scelerum omnium mater appellatur. Claud. 2. *Stil* Petron. Arbiter. Lucan. *lib* 3. & 7. Proper. 3. 7. Tibull. 1. 10. Mar. *lib.* 12. Iuuen. *Satyr.* 4. Ouid. 1. *Fast.* Horat. *Satyr.* 1. *Serm.* BROS.

§ 2. *Tempora suffragantur.*] interdicta enim sunt annalia Anian. in tit. 6. lib. 5. fenteni. Paul. FOR.

§ Actoribus Probini Theod. Rex. x 1.

*De quæstione cuiusdam possessionis.*

Districtiùs aliqua jubere compellimur amore justitiæ, dum "circa minores fortunas clementiora sunt nostri pectoris instituta. Trahit enim ad misericordiam, qui potuit "subdi: & hoc habet beneficium mediocritatis suæ vt probatione salua interim moueat ad dolorem: quia "crudelitas subleuat" humiles, premit inuidia potiores. Datis itaque precibus allegatis, Basilium virum spectabilem, nostra dudum præcepta meruisse, vt possessio Arcinatina, quam patronus vester à conjuge ejus Agapita juris fuerat solennitate mercatus, postposita dilatione cum documentis omnibus prædicto conjugi redderetur, dum à suis penetralibus "sollicitatam lacrymabili quæstione quereretur vxorem: addentes more nostræ justitiæ posteà fuisse præceptum, vt si patroni vestri de causæ qualitate præsumerent, ad nostrum Comitatum socios destinarent: vt quæ "ratione conuenire poterant, velut à justitiæ fontibus emanarent. Quapropter si nullo mendacio vitiantur asserta, per officium nostræ sedis Basilium "decernimus admoneri, vt si nihil est, quod pro suis partibus possit opponere, quominùs in hac causa pulsetur, vestris intentionibus responsurus occurrat, seu ad Comitatum "venire seu in competenti foro jurgare malueritis: quia nullis necessitatem longinquitatis imponimus, nisi qui suis hoc commodis expedire cognoscunt. In locum siquidem beneficij nostram præsentiam damus: & ideò

Ad ostentationem sp rerata.

" contra " subdit

Crudelitas " crudelitas

" homines

" sollicitam

" rationi

Procés verbale mitoran.

" præcipimus

" nostrum

non * decet inuitis imponi, quod meretur optari.

Ioanni Archiatro Theod. Rex. XLI.

*Reuocatur sententia lata contra quendam calumniosè delatum.*

*Sententiam passi restitutio. Praefectus urbis sacra vice iudicabat*

** calet*

PRopositum regale est, pressis labe fortunæ, pietatis remedio subuenire, & acerbos casus [1] injuriæ meliore sorte mutare. Data siquidem supplicatione conquereris, virum spectabilem Viuianum legum artificio, quo * callet, elatum, personam tuam objectis criminationibus insequutum, & eo vsque peruentum, vt indefensus contra juris ordinem Vicarij vrbis Romæ sententia damnareris. Nunc autem religiosæ mentis affectu odia mundana damnasse, auctorique suo tuum displicuisse periculum. Et ideò si nullis impugnationibus eneruantur asserta læsionem non patimur miseris inhærere, quam suis constiterit " machinatoribus displicere. Quapropter in abolitum missa sententia, quæ à Vicario vrbis Romæ super hac parte noscitur promulgata, [2] patriæ te rebúsque omnibus nostra reddit auctoritas. Nec vllo tempore calumniam super hac parte formides. Sed ne cujusquam fortasse plectenda " temeritas in te impetus " reparare possit " audacia, Patritij Albini, saluis legibus, tuitio te deputata communiet, quia nihil fieri volumus inciuile, cujus quotidianus labor est, pro generali quiete tractare.

*" machinationibus*

*" serenitas " temperare possit audaciæ " audacia*

## NOTÆ VARIORUM.

¶ 1. *Iniuriæ*] Abest hæc vox ab exemplari Præuot. FOR.

¶ 2. *Patriæ te rebúsque omnibus*] Sententiam passi restitutio: lib. super epist. 46 exemplum famæ restitutæ fuit. Antoninus, *Restituo te in integrum prouinciæ tuæ: & adjecit, vt autem scias quod sit integrum restituere, honoribus & ordini tuo, & cæteris omnibus restituo, l. 1. C. de sent. pass. D restit.* Iulianus Imper. Zenonem medicum religionis causa epulantem reuocans, ita rescripsit, κἀντεῦθεν ἔχειν ἐπίτιμος καὶ τὸ πρότερον ἔχων ἀξίωμα. Ammian. Marcell. *lib.* 29. *Illi verò exitio & pecuniariis afflictus dispendiis paulo postea reddita sibi militia sunt reuocati, dignitatibus integris & splendore.* BROS.

¶ Argolico v. p. Theod. Rex. XLII.

*Quòd restituantur bona pupillis ambitiosè surrepta eisdem dum erant paterni luctus vulnere fauciati.*

*" suscepit Principatus publicus. * quiatim*

BEne principalis clementia " suscepit, quos pietas paterna destituit: [1] quia sub parente publico genitoris minimè sentiri debet amissio. Ad nos * siquidem iure recurrit infantia destituta quibus vniuersorum

uerforum hominum proficiunt incrementa. Clarifsimorum igitur adultorum, Marciani atque Maximi nos querela pulsauit, cùm paschalibus diebus paterni luctus essent vulnere sauciati, & ipso lætitiæ tempore soli cogerentur tristitiam sustinere, vtilitatem suam pio neglexisse contemptu, cùm vel firmæ ætati inter lacrymas ista cogitare, genus videretur insaniæ. Cessa enim lucri ambitus, cùm vocatur ad planctus, nec mens quodlibet aliud capit, cùm eam qualitas pietatis impleuerit. Hac crudeli surreptione capta turrem Circi, atque locum Amphitheatri illustris recordationis patris eorum detestabili ambitu à vestris suggerunt fascibus " expetitum. Quorum " insidiatorem non humanitatis vllus reuocauit affectus, non similis terruit casus: " grauauit infantiam, cui non subuenire, meritò " pudoris æstimatur esse jactura. Sed nos qui regulas Veterum, qui seruamus momenta pietatis, salubri ordinatione censemus: vt si quondam patritius atque magnificus vir Volusianus pater supplicum " commemorata loca communi jure possedit, filiis perire non debeant. Præsertim cùm a germen senatorium nostris cupiamus beneficiis enutrire; " non inter ipsa initia spem adultæ ætatis aliqua læsione comprimere. Atque ideò illustris magnificentia tua, si quid tale factum esse meminit, illicò nouerit corrigendum: ne venerandum examen " Senatorij ordinis iniqua præsumptione temeretur.

Margin: Occupad [illegible] ex visfinitili. | Litus in [illegible] | " expetita " insidiatione | " non grauauit infantia | " pudoris " supra memorata | Senatorum | " quod inter [illegible] | " Senator

## NOTÆ VARIORVM.

§ 1. *Quia sub parente publico.* ] Theodericus rex sese parentem publicum esse asserit, & aliquoties principes dicuntur esse nati bono Reipublicæ, & Imperatorem ad salutem publicam genitum, legimus ideo Seneca vocat Principes & Reges, tutores status publici. Aminianus Marcellinus scribit à salute Principis velut filo pendere statum rerum orbis, nihilque aliud esse imperitum, nisi curam salutis alienæ, nec abs re Christiani orabant pro magistratibus, principibusque etiam paganis, vt refert Tertullian. *in Apolog.* & Arnob. quoniam salus principis, priuatorum quoque salus est: vide Senecam *lib 2. de tranquil. vitæ, cap.* 8 Mamertinum *in Genethliaco.* Paul. in *l. 3 ff de off pref. vigil.* ait salutem Reipublicæ tueri nulli magis conuenire, nec alium sufficere ei rei quàm Cæsarem. BROS.

§ 2 *Germen senatorium* ] senatorum filij velut paternarum laudum heredes eximio quodam nobilitatis honore censebantur, *l. n. lib. 7. senatoris, lib. 9. filius, ff de senatorib l. 39. exemplo, Cod. de decur.* multa Bud. *l. vlt. ff. de senatoribus*, nonnihil etiam nos notauimus *lib. 1. c. 12 select.* FOR.

---

### § Senatui vrbis Romæ Theod Rex. XLIII.

*Committitur cognitio causæ motæ contra incensores fabricarum.*

VRbis Romanæ celebris opinio suo conseruanda est nihilominus instituto: nec vitia peregrina capit, quæ semper se de morum probitate jactauit. Leuitates quippe seditionum, & ambire propriæ ciui-

Margin: Iudæorum querela de cremata [illegible]

tatis incendium, non est velle Romanum. Ideóque in actoribus facti legum est " seruanda districtione detestabilis aspectus incendij ad imitationem nefandam vulgi pectora comprehendat. Viri illustris itaque Comitis Arigerni suggestione comperimus. Iudæorum querela se fuisse pulsatum, quod in dominorum cæde " proruperit seruilis audacia: in quibus cùm fuisset pro districtione publica resecatum, statim plebis inflammata contentio Synagogam temerario duxerunt incendio concremandam, [1] culpas hominum fabricarum excidio vindicantes: dum si quis Iudæorum probaretur excedere, ipse debuisset injuriæ subiacere: nunc autem justum fuit ad seditionum fœda concurri, aut ad fabricarum incendia festinari. Sed nos quibus, Deo propitiante, cordi est perperam commissa dirigere, vt cunctis possit placatis moribus conuenire, præsenti auctoritate decernimus, vt causam suprà memoratam legitima discussione noscatis, & in " auctoribus paucis, quos potueritis," hujus incendij reperire, habita districtione resecetis: quia nolumus aliquid detestabile fieri, vnde Romana grauitas debeat accusari, illud pari ratione censentes, vt si aliquid sibi contra Iudæos rationabiliter quispiam crediderit suffragari, ad vestrum judicium veniat audiendus: vt quem reatus inuoluerit, censura condemnat. Hoc enim nobis vehementer displicuisse cognosce, vt intentionis vanissimæ populorum vsque ad euersiones peruenerint fabricarum, vbi totum pulchrè volumus esse compositum.

" seruata

" prorupit

" auctores paucos. For.

" huius reos incendij potueritis reperire For.

## NOTÆ VARIORVM.

¶ 1. *Culpas hominum*] γνώμη eadem ab Honorio & Arcadio vsurpata: *Sicut sacrificia templorum prohibemus, ita volumus publicorum operum ornamenta seruari. Ac ne sibi aliqua auctoritate blandiantur, qui ea conantur euertere, &c. l. 3. C. de pagan. & sacrif. & templ.* non esse in innocentia ædificia, sed ciuium reos animaduertendum. Exstat Belisarij epistola ad Totilam, ne Romanos muros dirueret: qua lecta statim ab incepto mœnium excidio hostis abstinuit. Procopius *li. 4. de bello Gothico.* Interdum tamen eorum ædes solo adæquantur, vel certè fisco vindicantur, veluti perduellium, tyrannorum, falsæ monetæ artificum, cæterorumque, quorum culpa grauior, aût contumacia in exemplum, ædificiorum euersione vindicantur: aut cùm id publica vtilitas videtur postulare, *l. 24. D. de pœn. leg. 10 si is cum quo, Digest. comm. diuid. lib. 2. §. si quis nemine, lib. vltim. Digest. ne quid in loco publ. lib. 11. fideicommissa, §. quis illiciti, D. de leg. 3.* For.

---

¶ Antonio viro venerabili Polensi episcopo
Theod. Rex. XLIV.

*Quòd restituatur domus sublata ab hominibus Ecclesia.*

Inui-

INuidiosa est contra eum querela, cui sunt reuerentiæ iura seruanda: quia nescio quid admissum graue creditur, vbi contra tales silentium non tenetur. Stephanus siquidem flebili aditione conquestus est. [1] causam sui iuris ante decessorem p. ædecessorémque nostrum longa ætate possessam, ante hos ferè nouem menses ab hominibus Ecclesiæ, cui præsideris, despecto ciuilitatis ordine fuisse peruasam. Quòd [2] si ita factum esse cognoscitis, eam iustitiæ consideratione [3] momenti iure restituite supplicanti. (Decet enim à vobis corrigi, quod à vestris familiaribus non debuisset admitti.) Verumtamen si partibus vestris in tam momentaria vel principali iustitiam adesse cognoscitis, tractato prius diligenter inspectóque negotio (quia [4] sacerdotem non decet protendere improbam litem) instructam legibus ad Comitatum nostrum destinate personam: vbi qualitas negotij agnosci debeat & finiri. Quapropter sanctitatis vestræ animus non grauetur, nec se fallacibus verbis doleat accusatum: multò major est opinio purgata, quàm si desinentibus querelis non fuerit impetita.

Inuidiosum est contra eum queri, cui reuerentia debetur. casam. antecessorem. consideratione. momentanea. Sacerdos ne improbè litiget.

## NOTÆ VARIORVM.

¶ 1. *Causam*] ex vetere, *casam*. quæ vox etiam restituenda videtur lib. seq. epist. 14. prædecess For.

¶ 2. *Si ita factum*] *Omnes in integrum restitutiones causa cognita à Prætore promittebantur*. vt Modest. scribit, *scilicet vt iustitiam earum examinet an veræ sint, &c. l. 3. D. de in integr. rest* supra epist. 40 huius lib. For.

¶ 3. *Momenti iure*] supra huius lib. epist. 40. quod verò sequitur, *in tam momentaria, &c* sic emenda, *in causa momentaria vel principali iustitiam, &c.* instructam personam, id est, procuratorem, paulò post epist. 36. & lib. seq. epist. 12. For.

¶ 4. *Sacerdotem*] Sacerdotes improbè litigare non modò dedecet, sed vix etiam litigare, nisi per procuratores, qui Apocrisiarij nominantur. *Nouell.* 123. nec fideiubere, pro aliis postulare, &c. *cap. 1. de fideiuss.* ἐγγύας δὲ οὐ ποιεῖ, can 20. Apostol. Synesij *epist.* 21. Optatus Afer. *li.* 1. Photius Nomocanone, *tit.* 8. *c.* 13. For.

¶ Comitibus defensoribus & curialibus Ticinensis ciuitatis Theodericus Rex. XLV.

*Quod prouideatur de nauigio & necessariis ad constituta.*

AD Comitatum supplices Herulos, auctore Deo, nostris venire iussimus constitutis, quibus nauis est præbenda subuectio: ne in patria nostra adhuc prouinciæ suæ laborare videantur inopia. Itaque præsenti iussione commoniti, & nauis eis vsum, vsque ad Rauennatem vrbem, & annonas dierum quinque sine aliqua dilatione præstate: nec aliquid eis necessarium deesse faciatis. Quatenus prouinciam se deseruisse ieiunam, & copiæ inuentione cognoscant: sitque illis vberior peregrina terra, quàm patria.

Nauis subuectio præbita.

¶ * Mirabundo v. i. Theod. Rex. XLVI.

*Quod eligantur arbitri à partibus apud quos causa remotis præiudiciis audiatur.*

Conuenit, pietatem nostram petitiones supplicum salubri ordinatione disponere: quia subjectorum animi releuantur, * quoties mœrentium querela componitur. Vir spectabilis itaque Liberius dolenda nobis aditione * suggessit, conjugem suam in vestro judicio contra juris ordinem prægrauatam. Quod si ita est, remotis præjudiciis, apud arbitros, quos partium consensus elegerit, te imminente, causa legibus audiatur. Quod si illic finis negocij nequiuerit inueniri, per instructas personas, si tamen * ipsæ venire non eligunt nostro Comitatui concurrendi licentiam partibus non " negamus: vbi nec redemtio sit forte suspecta, nec " inuidiosa posit nocere calumnia.

* al. Mirabundo. Fon. — Supplicum vota. — * quoties — " suggestio ne — Arbitri. — Comitatus infestis — " tempore — " negemus — " Inuidiosa Fon.

¶ Ghodiscalco Saioni Theod. Rex. XLVII.

*Committitur officium cuidam quod equos cursuales publicis vtilitatibus deputatos, non permittat ad vsum priuatæ voluntatis assumi.*

Assidua solicitudine refouenda sunt, quæ continuis exercitiis subjacere noscuntur. " Quemadmodum enim " subjecti veredorum necessariò " sufficiant labori, si permittatur excedi? Incitamentum siquidem improbæ præsumptionis est, neglecta custodia. Legatorum itaque nostrorum suggestione comperimus, Cursuales equos frequenti vsurpatione fatigari: & quos nos necessitatibus publicis " cupimus custodiri in vsum cognouimus priuatæ voluntatis assumi. Atque ideò in vrbe Romana ordinatione Præfecti prætorio & Magistri officiorum quo vsque vtilitas publica suaserit te residere censemus: vt nullum Gothorum vel Romanorum exinde egredi patiaris, nisi " quos prædictarum dignitatum Vices Agentes fortè dimiserint. Et quod nobis frequenter vsurpatum esse suggeritur, si quis inuitis " his, quibus hæc " cura mandata est, veredos præsumere fortassis " assumpserit, cujuslibet nationis fuerit vel honoris, per vnum equum centum solidos mulctæ nomine cogatur inferre. Non quod tanti est vnius æstimanda jumenti læsio, sed quia grandi damno reprimenda est importuna præsumptio. Nullum præterea Saionum discursus facere patiaris: sed ad causam, quam directus fuerit, vno tantum itinere permittatur accedere, vel redire. Quib. in superiorem mulctam cadat interdicta frequentia " parhipporum. Quinetiam onera centum librarum nullus excedat. Expeditos " enim properare mittenda-

Veredi. — " Quæ admodum subuecti. — " subuecti — " sufficiat — Cursuales equi publicis vsibus non priuatis inseruiant. — " comperimus — " quod — " iis — " circa — " assumpsit — " tamen — " parhipporum quinetiam — " autem

tendarios volumus, non migrare censemus. Inertiam suam prodit, quisquis secum multa portauerit, nec cogitat de celeritate, qui delicata se maluerit conuersatione tractare. Grues [2] denique, pelagus transiture, paruos lapillos vncis pedibus, amplectuntur: vt nec eorum leuitas nimio vento rapiatur, nec natiua celeritas iniquis ponderibus ingrauetur. Hoc imitari nequeunt, qui se ad publicas necessitates † electos esse cognoscunt? Et ideò quinquaginta solidorum mulcta jam non [3] veredarius, sed catabulensis incurrat, quisquis vltra centum libras parhippum crediderat onerandum. † His autem, qui * suprascriptarum dignitatum vicibus in Vrbe præsunt te obseruare præcipimus: quatenus excessus, qui ab illis detectus fuerit, executione tua supradicta condemnatione puniatur. Si quos autem intemperans culpa † pertulerit, collectam quantitatem per Vices Agentes † [4] mancipibus mutationem volumus applicari: vt cursualis tractus † inde habeat remedium, vnde hactenus sumpsit incommodum. Mundanis siquidem rebus frequenter nascitur de aduersitate prosperitas, & homines cum lædere cupiunt, beneficia frequenter † impertiunt. Sed omnia sic efficaciter ac diligenter implebis, vt prouocati bonis actibus deuotioni tuæ maiora committere debeamus.

Grues. [illegible]
† electos se
Veredarius.
† iis
† supradictarum.
† Al. pertulerit. FOR.
Mancipes mutationum.
* Al. principibus FOR.
† non
Aduersis à rebus prospera sæpe nasci.
* impertiuntur.

## NOTÆ VARIORVM.

¶ 1. *Parhipporum*] inf. lib. seq. ep. 5. Iulian. ep. ad Ætium. *l.* 14. *qui contra cod. tit. C. Th.* FOR.

¶ 2. *Grues.*] De iisdem *lib.* 6. *ep.* 1. FOR.

¶ 3. *Veredarius*] Veredi dicuntur equi cursus velocissimi, qualibus antiqui vtebantur in venatione, Martial. *lib.* 14.

*Stragula succincti venator sume veredi,*

*Nam solet, à nudo surgere ficus equo.*

Veredis etiam vtuntur principum tabellarij, qui mutatis per stationes equis, quàm velocissimè quò instituerunt perueniunt, qui inde etiam veredarij appellati sunt. Iul. Firmicus lib. 3. *Regum nuntios veredariósque reddent.* in qua etiam significatione vocem eandem vsurpauit Procopij interpres *lib.* 1. *belli Persici.* Hinc Martialis.

*Parcius vtaris moneo rapiente veredo,*

*Prisce, nec in lepores tam violentus eas* BROS.

¶ 4. *Mancipibus*] Mancipes cursus publici, & mancipes clabularij cursus, *l.* 15. *mancip. l.* 23. *ad procurationem, l.* 26. *cursus, l.* 35. *à nullo. l.* 62. *vsurpationem, C. Th. de cursu public.* Ammian. Marcellinus *lib.* 20. & suprà lib. 1. ep. 29. FOR.

## ¶ Eusebio v. s. Theod. Rex. XLIIX.

*Octo mensium induciæ secessus cuidam conceduntur.*

Post tumultuosæ vrbis solicitudines tædiosas, & obseruationem molestias ingrauantes, magnitudo tua prouinciali desiderat amœnitate

[illegible] Induciæ secessus ab vrbe in octo menses.

recreari: asserens, occupationum tibi causas præsentibus emersisse temporibus, quibus ex peritiis rurali desideras suauitate gaudere. Et quia vera illa securitas est, quæ nostris jussionibus datur, cum tempus tibi fuerit occupationis† emensum, octo mensium inducias in Lucaniæ dulces recessus nostra auctoritate concedimus: vt ex illo tempore supputentur, cum te egredi ex Vrbe diuino fauore contigerit. Quibus peractis multorum desiderio ad Romanas sedes venire festina, conuentui nobilium, & digna tuis moribus conuersatione.

† emensum Lucaniæ.

---

Vnis vniuersis prouincialibus & capillatis defensoribus & curialibus Suauia consistentibus Theod. Rex. XLIX.

*Præficitur quis in rectorem vniuersis prouincialibus Suauia ciuitatis.*

DIstrictio semper subtrahi non decet † regiæ jussionis: vt & audaces metus comprimat, & laceratos spes futura refoueat. Plerunque enim denuntiata cōminatio plus efficit, quā pœna cōponit. Et † ideò, Deo auspice, ** Fridiladū locis vestris præesse censuimus, qui * abactores animaliū legitima seueritate coërceat, homicidia resecet furta condemnet, quietósque vos à sceleratis ausibus reddat, quos nūc præsūptio, iniqua dilacerat. Viuite bonis moribus instituri, nullū natio, nullum promeritus honor excuset. Necesse * est, vindictæ subjaceat, qui prauis moribus obsecundat.

* regum Commonitatio
† ita
* Fridibandum
* Fridala dom
Abigeis
* abslatores vel abductores
Pœna delictorum vitiis.
* est enim ut

## NOTÆ VARIORUM.

¶ 1. *Fridiladum* ] sic vet. alij *Fridibadum*, *& Fridibandum*. sed varietatem in ejusmodi Gothorum nominibus ne flocci quidem fecerim. For.

¶ 2. *Securitate.* ] Nemo non videt rectiùs ex Prævotij membr. legi, *seueritate*, & paulò pòst pro *natio*, *ratio* reponendum. For.

---

Fausto præposito Theod. Rex. L.

*Remittitur tributaria functio agrorum læsione vastatis, in tantum quantum vnusquisque conscribitur læsus.*

CAmpani, Vesuuij montis hostilitate vastati, clementiæ nostræ supplices lachrymas profuderunt: vt agrorum fructibus enudati subleuentur onere tributariæ functionis. Quod fieri debere nostra meritò pietas acquiescit. Sed quia nobis dubia est vniuscujusque indiscussa calamitas, magnitudinem vestram ad Nolanum siue Neapolitanum territorium probatæ fidei virum præcipimus destinare: vbi necessitas ipsa domestica quadam læsione † grassatur: vt agris ibidem diligenter inspectis, in quantum possessoris laborauit vtilitas subleuetur, quatenus mensurata conferatur quantitas beneficij, dum modus integer cognoscitur læsionis. Laborat enim hoc vno malo terris deflorata pro

Remissa ob calamitatē tributa.

* crassatur Vesuuij montis exustio

ta prouincia : quæ ne præfecta beatitudine frueretur, huius timoris frequenter acerbitate concutitur. Sed non in totum durus est euentus ille terribilis, præmittit signa grauia, vt tolerabilius sustineantur aduersa. Tãtis enim molibus natura rixante montis illius hiatus immurmurat, vt excitatus † quidam spiritus grandisono fremitu vicina terrificet. Fuscantur enim aëra loci illius exhalatione teterrima, & per totam pene Italiam cognoscitur, quando illa indignatio commouetur. Volat per mare magnum cinis decoctus & terrenis nubibus excitatis, transmarinas quoque prouincias pulvereis guttis cõpluit. Et quid Campania pati possit agnoscitur, quando malum ejus in Orbis alia parte sentitur. Videas illic quasi quosdam fluuios ire puluereos, & arenam sterilem impetu † feruente velut liquida 2 fluenta decurrere. Stupeas subitò, vsque ad arborum cacumina dorsa † intumuisse camporum, & luctuoso subito calore vastata, quæ lætissima fuerant viriditate depicta. Vomit fornax illa perpetua puniceas quidem, sed fertiles arenas. Quæ licet diuturna fuerint adustione siccatę, in varios fœtus suscepta germina mox producunt, & magna quadam celeritate reparant, quę paulò antè † vastauerat. Quę est ista singularis exceptio? vnũ montẽ sic infremere, vt tot mũdi partes probetur aëris permutatione terrere, & sic suam substantiam vbique dispergere, vt nõ videatur 3 damna sentire: longè latéque pulueres rorat: vicinis autẽ quasdam moles † eructat, & tot sęculis mõs habetur, qui erogationibus tãtis expeditur. Quis credat, tam ingentes glebas vsque in plana deductas, de tã profundis hiatibus ebulisse? & spiritu quodam † efflante montis ore consputas, quasi leues paleas fuisse projectas? Alibi cacumina magna terrarũ localiter videntur ardere, huius incendia penè mundo datum est posse cognoscere. Quemadmodũ ergo non credamus incolis, quod testimonio potest vniuersitatis agnosci? Quapropter vt dictũ est, tamen eligat vestra prudentia qui & remedia læsis conferat, & locum surreptionibus non relinquat.

* quidem
Arena sterili. * fluente
† intumuisse
Fertiles arenas.
† vastauerant.
† eructaut
† flante

## NOTÆ VARIORVM.

¶ 1. *Campani* ] de tributorum remissione & reliquorum condonatione ob calamitatem non vno loco actum est. Cæterùm hic notanda sunt montis exarsuri signa, quibus non absimilia descripsit Plin. *lib.* 6. *epist.* 16. *&* 20. FOR.

¶ 2 *Fluenta decurrere.* ] sup. *lib.* 3. *epist.* 31. *stagna decurrere.* FOR.

¶ 3. *Damna sentire.* ] i. deminutionem. *Paul. lib* 3. *de damn. inf.* Gellius *damna lunæ & aucta*, pro deminutione & augmento, *lib.* 10. *c* 7. FOR.

¶ Symmacho patritio Theod. Rex. L I.

*Commendatur multipliciter quidam egregius architecta, per cuius consilium petitur fabricam theatri esse roborandum.*

CVm priuatis fabricis ita studueris, vt in laribus proprijs quædam mœnia fecisse videaris: dignum est, vt Romam, quam domum

Ornamenta Patritij.

pulchritudine decorasti,in suis miraculis cötinere noscaris.Fundatur egregius fabricarũ,earúmque compositor eximius:quia vtramque de prudentia venit,& aptè disponere,& extantia competenter ornare Notum est enim,quanta laude in suburbanis suis Romam traxeris:vt quem illas fabricas intrare contigerit,aspectum suum extra vrbem esse non sentiat, nisi cùm se † & agrorum amœnitatibus interesse cognoscat.Antiquorum diligẽtissimus imitator. Modernorũ nobilissimus institutor,mores tuos fabricæ loquuntur: quia nemo in illis diligens agnoscitur, nisi qui & in suis sensibus ornatissimus inuenitur.Et ideò theatri fabricam, magna se mole soluentem,cõsilio vestro credimus esse roborandam Vt quod ab auctoribus vestris in ornatum patriæ constat esse concessum,non videatur sub melioribus posteris imminutum.Quid non † soluat, ô senectus,quæ tam robusta quassasti "Montes faciliùs " cedere putarentur,quàm soliditas illa quateretur:quando & moles ipsa sic tota de cautibus fuit vt præter artem aditam,& ipsa quoque naturalis esse crederetur." hæc potuissemus fortè negligere,si nos contigisset talia nòn videre.Caueas illas saxis pendentibus "absidatas,ita iuncturis absconditis in formas pulcherrimas conuenisse,vt cryptas magis excelsi mõtis crederes, quàm aliquid fabricarum esse iudicares.Fecerunt Antiqui locum tantis populis parem, vt haberent singulare spectaculum,qui Mundi videbantur habere dominatum.Sed quia nobis sermo probatur esse cum * docto,libet reperere, " cur Antiquitas rudis legatur hæc mœnia condidisse. Cùm agricultores feriatis diebus sacra diuersis numinibus per lucos vicósque celebrarent, Athenienses primùm agreste principium in vrbanum spectaculum" collegerunt.Thearrũ Græco vocabulo visorium nominantes,quod eminus astantibus turba conueniens sine aliquo impedimento " videatur. Frons autem theatri Scena dicitur,ab vmbra luci densissima, vbi à pastoribus inchoante verno diuersis sonis carmina cantabantur. Ibi actus musicus & prudentissimi sæculi dicta floruerunt. Sed paulatim factum est, vt honestissimæ disciplinæ, improborum consortia fugientes, verecunda se exinde consideratione subtraherent. Tragœdia ex vocis vastitate nominatur. Quæ concavis repercussionibus roborata, talem sonum videtur efficere, vt penè ab homine non " credatur exire. Erigitur autem in hircinos pedes, quia si quis inter pastores tali voce placuisset, capri munere donabatur. Comœdia à pagis dicta est. Comus enim pagus † vocatur: vbi rustici gestientes humanos actus lætissimis carminibus irridebant. His sunt additæ horcistarum loquacissimæ manus, "linguosi digiti, silentium clamosum, expositio tacita, quam musa Polymnia reperisse narratur, ostendens, homines posse & sine oris affatu suum velle " declarare. Musæ verò Eoa lingua quasi " homusæ dicuntur, quod inuicem sicut virtutes necessariæ sibi esse videantur. " His leuium pennarum acumina ideò in fronte pinguntur, quoniam earum sensus " celeri cogitatione subuectus res altissimas intuetur. Pantomimo igitur, cui à multifaria imitatione nomen est, cùm primùm * scenam plausibus inuitatus aduenerit, assistunt consoni chori diuersis organis

suburbia. | † ad | Theatrum Romæ. | " soluat. | Omnia consumuntur vetustate. | " credere | " Hoc | Absidata cauea. | * ipsis | " doctioribus repetere Fort. | " cum | Rudis antiquitas. | " collegerunt | Theatrum origo. | " videbatur | Scena. | Tragœdia. | " videatur | Comœdia. | " vocabatur | Nutus. | " linguosi | " exhalare | " homonsæ | Musarum nomen vnde | " lis. | " cœli | † sega

organis eruditur: tunc illa tensuum manus oculis canonum carmen exponit, & per signa composita, quasi quibusdam literis edocet intuentis aspectum: in illaque leguntur apices rerum: & non scribendo facit, quod scriptura declarauit. Idem corpus Herculem designat & Venerem; fœminam præsentat & † marem Regem facit & militem, senem reddit & juuenem: vt in vno credas esse multos, tam varia imitatione discretos. Mimus etiam, qui nunc tantummodo derisui habetur, tanta Philistionis cautela repertus est, vt eius actus poneretur in literis: quatenus mundum curis edacibus æstuantem, lætissimis sententiis *temperaret. Quid acitabulorum tinnitus? quid dulcissimi soni referam varia percussione modulamen? quod tanta gratia jucunditatis accipitur, vt inter reliquos sensus † auditum, sibi ad munus summum tunc homines æstiment fuisse collatam, † vt ætas subsequens miscens lubrica priscorum inuenta traxit ad vitia: & quod honestæ causa delectationis repertum est, ad voluptates corporeas præcipitatis mentibus impulerunt. Hos ritus Romani, sicut cæteras culturas, ad suam Rempublicam vtiliter trahentes, ædificium alta cogitatione conceptum magnanimitate mirabili condiderunt. Vnde non immeritò creditur † Pompeius hinc potiùs Magnus fuisse vocitatus. Et ideo siue † masculis pilis contineri, siue talis fabrica refectionis studio potuerit innouari, expensas vobis de nostro Cubiculo curauimus destinare: vt & vobis acquiratur tam boni operis fama, & nostris temporibus videatur Antiquitas decentiùs * innouata.

† in mare Mimus.
*reparearet
† auditu
† vbi Abusus theatri. Pomp. Magnus.
† masculus
*innouari

## NOTÆ VARIORVM.

§* 1. *Compositor* ] Curaui excudendum ex veteribus schedis & Victuuio, sermo probatur esse cum docto. FOR.

§ 2. *Comœdia à pagis ducta.* Græcum est κώμη FOR.

§ 3. *Musæ quasi ὁμοῦσαι.* ] aliis placet Musas appellatas ἀπὸ τοῦ μασεύειν, id est à quærendo, quod per ipsas sicut antiqui voluerunt, vis carminis & modulatio quæreretur. Cassiodorus hîc noster infrà de musica ex Clemente Alexandrino. Etimologici magni auctor μοῦσα παρὰ τὸ εἰς σοφὶ μύειν αὐτὰς· ἡ γὰρ μουσικὴ οὐδὲν διαφέρει τῶν μυστηρίων, ὡς δὲ ἄλλοι, μοῦσα τις ἐστι. μῶ γὰρ καὶ μῶμαι, τὸ ζητῶ. &c. vide totum locum. FOR.

§ * 4. *Roborata* ] Recte *Roborata* non vt quidam suspicantur *reborata* FOR.

non * decet inuitis imponi, quod meretur optari.

[margin: *et in- is]

Ioanni Archiatro Theod. Rex. XLI.

*Reuocatur sententia lata contra quendam calumniosè delatum.*

[margin: Sententiam passi restitutio. Praefectus urbis sacra vice iudicabat. * calet]

PRopositum regale est, pressis labe fortunæ, pietatis remedio subuenire, & acerbos casus [1] injuriæ meliore sorte mutare. Dum ita siquidem supplicatione conquereris, virum spectabilem Viuianum legum artificio, quo * callet, elatum, personam tuam objectis criminationibus insequutum, & eo vsque peruentum, vt indefensus contra juris ordinem Vicarij vrbis Romæ sententia damnareris. Nunc autem religiosæ mentis affectu odia mundana damnasse, auctorique suo tuum displicuisse periculum. Et ideo si nullis impugnationibus eneruantur asserta læsionem non patimur miseris inhærere, quam suis constiterit " machinatoribus displicere. Quapropter in abolitum missa sententia, quæ à Vicario vrbis Romæ super hac parte noscitur promulgata, [2] patriæ te rebúsque omnibus nostra reddit auctoritas. Nec vllo tempore calumniam super hac parte formides. Sed ne cujusquam forsitan plectenda " temeritas in te impetus " reparare possit " audacia, Patritij Albini, saluis legibus, tuitio te deputata communiet, quia nihil fieri volumus inciuile, cujus quotidianus labor est, pro generali quiete tractare.

[margin: " machinationibus; " serenitas " temperate possit audaciæ " audacia]

## NOTÆ VARIORUM.

¶ 1. *Injuriæ*] Abest hæc vox ab exemplari Præuot. For.

¶ 2. *Patriæ te rebúsque omnibus*] Sententiam passi restitutio: lib. super epist. 46 exemplum famæ restitutæ fuit. Antoninus, *Restituo te in integrum prouinciæ tuæ: & adjecit, vt autem scias quod sit integrum restituere, honoribus & ordini tuo, & cæteris omnibus restituo, l. 1. C. de sent. pass. D. restit.* Iulianus Imper. Zenonem medicum religionis causa epulantem reuocans, ita rescripsit, κατιέναι τοίνυν δύνατῶς καὶ τὸ πρότερον ἔχων ἀξίωμα. Ammian. Marcell. *lib.* 29. *Illi verò exitio & pecuniariis afflictu dispendiis paulo postea reddita sibi militia sunt reuocati, dignitatibus integris & splendore.* BROS.

¶ Argolico v. p. Theod. Rex. XLII.

*Quod restituantur bona pupillis ambitiosè surrepta eisdem dum erant paterni luctus vulnere sauciati.*

[margin: " suscepit. Principis publico. * quidem]

BEne principalis clementia " suscepit, quos pietas paterna destituit: [1] quia sub parente publico genitoris minimè sentiri debet amissio. Ad nos * siquidem iure recurrit infantia destituta quibus vniuersorum

uersorum hominum proficiunt incrementa. Clarissimorum igitur adultorum, Marciani atque Maximi nos querela pulsauit, cùm paschalibus diebus paterni luctus essent vulnere sauciati, & ipso lætitiæ tempore soli cogerentur tristitiam sustinere, vtilitatem suam pio neglexisse contemptu, cùm vel firmæ ætati inter lacrymas ista cogitare, genus videretur insaniæ. Cessa enim lucri ambitus, cùm vocatur ad planctus, nec mens quodlibet aliud capit, cùm eam qualitas pietatis impleuerit. Hac crudeli surreptione capta turrem Circi, atque locum Amphitheatri illustris recordationis patris eorum detestabili ambitu à vestris suggerunt fascibus " expetitum. Quorum " insidiatorem non humanitatis vllus reuocauit affectus, non similis terruit casus: " grauauit infantiam, cui non subuenire, meritò " pudoris æstimatur esse jactura. Sed nos qui regulas Veterum, qui seruamus momenta pietatis, salubri ordinatione censemus: vt si quondam patritius atque magnificus vir Volusianus pater supplicum " commemorata loca communi jure possedit, filiis perire non debeant. Præsertim cùm [2] germen senatorium nouis cupiamus beneficiis enutrire, " non inter ipsa initia spem adultæ ætatis aliqua læsione comprimere. Atque ideò illustris magnificentia tua, si quid tale factum esse meminit, illicò nouerit corrigendum: ne venerandum examen " Senatorij ordinis iniqua præsumptione temeretur.

Occupati loci restitutio.

Litus in Apro.

" expetita
" insidiatione
" non grauauit infantia
" ponderis
" summo
morata
Senatorum f. q.
" quod
" Senator

## *NOTÆ VARIORVM.*

§ 1. *Quia sub parente publico.* ] Theodericus rex sese parentem publicum esse asserit, & aliquoties principes dicuntur esse nati bono Reipublicæ, & Imperatorem ad salutem publicam genitum, legimus ideo Seneca vocat Principes & Reges, tutores status publici. Ammianus Marcellinus scribit à salute Principis velut filo pendere statum rerum orbis, nihilque aliud esse imperitum, nisi curam salutis alienæ, nec abs re Christiani orabant pro magistratibus, principibusque etiam paganis, vt refert Tertullian. *in Apolog.* & Arnob. quoniam salus principis, priuatorum quoque salus est: vide Senecam *lib. 2. de tranquil. vitæ, cap.* 8 Mamertinum *in Genethliaco.* Paul. in *l. 3. ff de off. pref. vigil.* ait salutem Reipublicæ tueri nulli magis conuenire, nec alium sufficere ei rei quàm Cæsarem. BROS.

§ 2 *Germen senatorium* ] senatorum filij velut paternarum laudum heredes eximio quodam nobilitatis honore censebantur, *l. 8. lib. 7. senatoris, lib. 9. filius, ff de senatorib. l. 39. exemplo, Cod. de decur.* multa Bud. *l. vlt. ff. de senatoribus,* nonnihil etiam nos notauimus *lib. 1. c. 12 select.* FOR.

---

### § Senatui vrbis Romæ Theod Rex. XLIII.

*Committitur cognitio causæ motæ contra incensores fabricarum.*

VRbis Romanæ celebris opinio suo conseruanda est nihilominus instituto: nec vitia peregrina capit, quæ semper se de morum probitate jactauit. Leuitates quippe seditionum, & ambire propriæ ciui-

Iudæorum synagoga cremata ...

tatis incendium, non est velle Romanum. Ideóque in actoribus facti legum est " seruanda districtione detestabilis aspectus incendij ad imitationem nefandam vulgi pectora comprehendat. Viri illustris itaque Comitis Arigerni suggestione comperimus. Iudæorum querela se fuisse pulsatum, quod in dominorum cæde " proruperit seruilis audacia: in quibus cùm fuisset pro districtione publica resecatum, statim plebis inflammata contentio Synagogam temerario duxerunt incendio concremandam, ' culpas hominum fabricarum excidio vindicantes: dum si quis Iudæorum probaretur excedere, ipse debuisset injuriæ subiacere: nunc autem justum fuit ad seditionum fœda concurri, aut ad fabricarum incendia festinari. Sed nos quibus, Deo propitiante, cordi est perperam commissa dirigere, vt cunctis possit placatis moribus conuenire, præsenti auctoritate decernimus, vt causam suprà memoratam legitima discussione noscatis, & in " auctoribus paucis, quos potueritis " hujus incendij reperire, habita districtione resecetis: quia nolumus aliquid detestabile fieri, vnde Romana grauitas debeat accusari, illud pari ratione censentes, vt si aliquid sibi contra Iudæos rationabiliter quispiam crediderit suffragari, ad vestrum judicium veniat audiendus: vt quem reatus inuoluerit, censura condemnar. Hoc enim nobis vehementer displicuisse cognosce, vt intentionis vanissimæ populorum vsque ad euersiones peruenerint fabricarum, vbi totum pulchrè volumus esse compositum.

" seruata

" prorupit

" auctores paucos For.

" huius reos incendij potueritis reperire For.

## NOTÆ VARIORVM.

¶ 1. *Culpas hominum*] γνώμη eadem ab Honorio & Arcadio vsurpata: *Sicut sacrificia templorum prohibemus, ita volumus publicorum operum ornamenta seruari. Ac ne sibi aliqua auctoritate blandiantur, qui ea conantur euertere, &c. l.3. C. de pagan. & sacrif. & templ.* non esse in innocentia ædificia, sed ciuium reos animaduertendum. Exstat Belisarij epistola ad Totilam, ne Romanos muros dirueret: qua lecta statim ab incepto mœnium excidio hostis abstinuit. Procopius *li.4. de bello Gothico.* Interdum tamen eorum ædes solo adæquantur, vel certè fisco vindicantur, veluti perduellium, tyrannorum, falsæ monetæ artificum, cæterorumque, quorum culpa grauior, aut contumacia in exemplum, ædificiorum euersione vindicantur: aut cùm id publica vtilitas videtur postulare, *l.24. D. de pœn. leg. 10 si is cum quo, Digest. comm. diuid. lib. 2. §. si quis nemine, lib. vltim. Digest. ne quid in loco publ. lib. 11 fideicommissa, §. quis illiciti, D. de leg. 3.* For.

---

¶ Antonio viro venerabili Polensi episcopo
Theod. Rex. XXIV.

*Quòd restituatur domus sublata ab hominibus Ecclesiæ.*

Inui-

INuidiosa est contra eum querela, cui sunt reuerentię iura seruanda: quia nescio quid admissum graue creditur, vbi contra tales silentium non retinetur. Stephanus siquidem flebili aditione conquestus est. [1] causam sui iuris " ante decessorem p. ædecessorémque nostrum longa ætate possessam, ante hos fere nouem menses ab hominibus Ecclesiæ, cui præsideris, despecto ciuilitatis ordine fuisse peruasam. Quòd [2] si ita factum esse cognosceris, eam iustitiæ " consideratione [3] momenti iure restituite supplicanti. (Decet enim à vobis corrigi, quod à vestris familiaribus non debuisset admitti.) Verumtamen si partibus vestris in tam " momentaria vel principali iustitiam adesse cognoscitis, tractato priùs diligenter inspectóque negotio (quia [4] sacerdotem non decet protendere improbam litem) instructam legibus ad Comitatum nostrum destinate personam: vbi qualitas negotij agnosci debeat & finiri. Quapropter sanctitatis vestræ animus non grauetur, nec se fallacibus verbis doleat accusatum: multò maior est opinio purgata, quàm si desinentibus querelis non fuerit impetita.

*Iouii libro de eo quieti, qui eum par est. Decessoris. casam. " antecessorem*

*" consideratione " momentanea.*

*Sacerdoti ne improbè litiget.*

## NOTÆ VARIORVM.

¶ . *Causam*] ex vetere, *casam*. quæ vox etiam restituenda videtur lib. seq. epist. 14. prædecess For.

¶ 2. *Si ita factum*] *Omnes in integrum restitutiones causa cognita à Prætore promittebantur* vt Modest. scribit, *scilicet vt iustitiam earum examinet an veræ sint, &c. l. 3. D de in integr. rest* supra epist. 0 huius lib. For.

¶ 3. *Momenti iure*] supra huius lib. epist. 40. quod verò sequitur, *in tam momentaria, &c* sic emenda, *in causa momentaria vel principali iustitiam, &c.* instructam personam, id est, procuratorem, paulò pòst epist. 46. & lib. seq. epist. 12. For.

¶ 4. *Sacerdotem*] Sacerdotes improbè litigare non modò dedecet, sed vix etiam litigare, nisi per procuratores, qui Apocrisiarij nominantur. *Nouell.* 123. nec fide iubere, pro aliis postulare, &c. *cap. 1. de fideiuss.* ἐγγύας διδόναι, can 20. Apostol. Synesij *epist.* 21. Optatus Afer *li. 1.* Photius Nomocanone, *tit. 8. c. 13.* For.

## Comitibus defensoribus & curialibus Ticinensis ciuitatis Theodericus Rex. XLV.

*Quod prouideatur de nauigio & necessariis ad constituta.*

AD Comitatum supplices Herulos, auctore Deo, nostris venire iussimus constitutis, quibus nauis est præbenda subuectio: ne in patria nostra adhuc prouinciæ suæ laborare videantur inopia. Itaque præsenti iussione commoniti, & nauis eis vsum, vsque ad Rauennatem vrbem, & annonas dierum quinque sine aliqua dilatione præstate: nec aliquid eis necessarium deesse faciatis. Quatenus prouinciam se deseruisse ieiunam de copiæ inuentione cognoscant: sitque illis vberior peregrina terra, quam patria.

*Nauis subuectio præbenda.*

¶ * Mirabundo v. i. Theod. Rex. XLVI.

* al. Marabundo. FOR.

*Quod eligantur arbitri à partibus apud quos causa remotis praeiudiciis audiatur.*

CONuenit, pietatem nostram petitiones supplicum salubri ordinatione disponere: quia subjectorum animi releuantur, * quoties mœrentium querela componitur. Vir spectabilis itaque Liberius dolenda nobis aditione " suggessit, conjugem suam in vestro judicio contra juris ordinem pręgrauatam. Quod si ita est, remotis prejudiciis, apud arbitros, quos partium consensus elegerit, te imminente, causa legibus audiatur. Quod si illic finis negocij nequiuerit inueniri, per instructas personas, si tamen " ipsæ venire non eligunt nostro Comitatui concurrendi licentiam partibus non " negamus: vbi nec redemtio sit forte suspecta, nec " inuidiosa posit nocere calumnia.

*Supplicum vota.* * quotiens " suggessione. *Arbitri.* *Comitatus inst...* " tempore " negemus " insidiosa FOR.

¶ Ghodiscalco Saioni Theod. Rex. XLVII.

*Committitur officium cuidam quod equos cursuales publicis vtilitatibus deputatos, non permittat ad vsum priuatæ voluntatis assumi.*

ASsidua solicitudine refouenda sunt, quæ continuis exercitiis subjacere noscuntur. " Quemadmodum enim " subjecti veredorum necessariò " sufficiant labori, si permittatur excedi? Incitamentum siquidem improbæ pręsumptionis est, neglecta custodia. Legatorum itaque nostrorum suggestione comperimus, Cursuales equos frequenti vsurpatione fatigari: & quos nos necessitatibus publicis " cupimus custodiri in vsum cognouimus priuatę voluntatis assumi. Atque ideò in vrbe Romana ordinatione Prefecti pretorio & Magistri officiorum quo vsque vtilitas publica suaserit te residere censemus: vt nullum Gothorum vel Romanorum exinde egredi patiaris, nisi " quos pędictarum dignitatum Vices Agentes fortè dimiserint. Et quod nobis frequenter vsurpatum esse suggeritur, si quis inuitis " his, quibus hæc " cura mandata est, veredos præsumere fortassis " assumpserit, cujuslibet nationis fuerit vel honoris, per vnum equum centum solidos mulctæ nomine cogatur inferre. Non quod tanti est vnius æstimanda jumenti læsio, sed quia grandi damno reprimenda est importuna præsumptio. Nullum præterea Saionum discursus facere patiaris: sed ad causam, quam directus fuerit, vno tantum itinere permittatur accedere, vel redire. Quib. in superiorem mulctam cadat interdicta frequentia " parhipporum. Quinetiam onera centum librarum nullus excedat. Expeditos " enim properare mittenda-

*Veredi.* " Quæ admodum subuecti " subuecti " sufficiat *Cursuales equi publicis vsibus non priuatis inseruiant.* " comperimus " quod " iis " circa " assumpsit " tamen " parhipporum quinetiam " autem

tendarios volumus, non migrare censemus. Inertiam suam prodit, quisquis secum multa portauerit, nec cogitat de celeritate, qui delicata se maluerit conuersatione tractare. Grues [2] denique, pelagus transiturę, paruos lapillos vncis pedibus, amplectuntur: vt nec eorum leuitas nimio vento rapiatur, nec natiua celeritas iniquis ponderibus ingrauetur. Hoc imitari nequeunt, qui se ad publicas necessitates † electos esse cognoscunt? Et ideò quinquaginta solidorum mulcta jam non [3] veredarius, sed catabulensis incurrat, quisquis vltra centum libras parhippum crediderat onerandum. † His autem, qui * suprascriptarum dignitatum vicibus in Vrbe præsunt te obseruare præcipimus: quatenus excessus, qui ab illis detectus fuerit, executione tua supradicta condemnatione puniatur. Si quos autem intemperans culpa † pertulerit, collectam quantitatem per Vices Agentes † [4] mancipibus mutationem volumus applicari: vt cursualis tractus † inde habeat remedium, vnde hactenus sumpsit incommodum. Mundanis siquidem rebus frequenter nascitur de aduersitate prosperitas, & homines cum lædere cupiunt, beneficia frequenter † impertiunt. Sed omnia sic efficaciter ac diligenter implebis, vt prouocati bonis actibus deuotioni tuæ maiora committere debeamus.

Grues.

† electos se
Veredarius.
† iis
† supradictarum.
† Al. pertulerit. FOR.
Mancipes mutationū.
* Al. principibus FOR.
† non
Aduersis à rebus prospera sæpe nasci.
* impertiuntur.

## NOTÆ VARIORVM.

¶ 1. *Parhipporum*] inf. lib. seq. ep. 5. Iulian. ep. ad Ætium. *l. 14. qui contra cod. tit. C. Th.* FOR.

¶ 2. *Grues.*] De iisdem *lib. 6. ep. 1.* FOR.

¶ 3. *Veredarius*] Veredi dicuntur equi cursus velocissimi, qualibus antiqui vtebantur in venatione, Martial. *lib. 14.*

*Stragula succincti venator sume veredi.*
*Nam solet, à nudo surgere ficus equo.*

Veredis etiam vtuntur principum tabellarij, qui mutatis per stationes equis, quàm velocissimè quò instituerunt perueniunt, qui inde etiam veredarij appellati sunt. Iul. Firmicus lib. 3. *Regum nuntios veredariósque reddent.* in qua etiam significatione vocem eandem vsurpauit Procopij interpres *lib. 2. belli Persici.* Hinc Martialis.

*Parcius vtaris moneo rapiente veredo,*
*Prisce, nec in lepores tam violentus eas* BROS.

¶ 4. *Mancipibus*] Mancipes cursus publici, & mancipes clabularij cursus, *l. 15. mancip. l. 23. ad procurationem. l. 26. cursus, l. 35. à nullo. l. 62. vsurpationem. C. Th. de cursu public.* Ammian. Marcellinus *lib. 20.* & suprà lib. 1. ep. 29. FOR.

## ¶ Eusebio v. s. Theod. Rex. XLIIX.

*Octo mensium induciæ secessus cuidam conceduntur.*

Post tumultuosæ vrbis solicitudines tædiosas, & obseruationem molestias ingrauantes, magnitudo tua prouinciali desiderat amœnitate

Induciæ secessus ab vrbe octo menses.

recreari: asserens, occupationum tibi causas præsentibus emersisse temporibus, quibus ex peritis rurali desideras suauitate gaudere. Et quia vera illa securitas est, quæ nostris jussionibus datur, cum tempus tibi fuerit occupationis† emensum, octo mensium inducias in Lucaniæ dulces recessus nostra auctoritate concedimus: vt ex illo tempore supputentur, cum te egredi ex Vrbe diuino fauore contigerit. Quibus peractis multorum desiderio ad Romanas sedes venire festina, conuentui nobilium, & digna tuis moribus conuersatione.

† emensum Lucaniæ.

Vnis vniuersis prouincialibus & capillatis defensoribus & curialibus Suauia consistentibus Theod. Rex. XLIX.

*Præficitur quis in rectorem vniuersis prouincialibus Suauiæ ciuitatis.*

DIstrictio semper subtrahi non decet † regiæ jussionis: vt & audaces metus comprimat, & laceratos spes futura refoueat. Plerunque enim denuntiata cōminatio plus efficit, quā pœna cōponit. Et † ideò, Deo, auspice, **Fridiladū locis vestris præesse censuimus, qui*abactores animaliū legitima*seueritate coërceat, homicidia resecet furta condemnet, quietósque vos à sceleratis ausibus reddat, quos nūc præsūptio, iniqua dilacerat. Viuite bonis moribus instituti, nullū natio, nullum promeritus honor excuset. Necesse * est, vindictæ subjaceat, qui prauis moribus obsecundat.

* regum C ammunatio † ita * Fridebādum * Fridila dum *Abigei* *abiatores vel abductores *Pœna delictorum vitium.* * est enim vt

NOTÆ VARIORUM.

¶ 1. *Fridiladum* ] sic vet. alij *Fridibadum*, *& Fridibandum*. sed varietatem in ejusmodi Gotthorum nominibus ne flocci quidem fecerim. FOR.

¶ 2. *Securitate.*] Nemo non videt rectiùs ex Prævotij membr. legi, *seueritate*, & paulò pòst pro *natio, ratio* reponendum. FOR.

Fausto præposito Theod. Rex. L.

*Remittitur tributaria functio agrorum læsione vastatis, in tantum quantum vnusquisque conscribitur læsus.*

CAmpani, Vesuuij montis hostilitate vastati, clementiæ nostræ supplices lachrymas profuderunt: vt agrorum fructibus enudati subleuentur onere tributariæ functionis. Quod fieri debere nostra meritò pietas acquiescit. Sed quia nobis dubia est vniuscujusque indiscussa calamitas, magnitudinem vestram ad Nolanum siue Neapolitanum territorium probatæ fidei virum præcipimus destinare: vbi necessitas ipsa domestica quadam læsione † grassatur: vt agris ibidem diligenter inspectis, in quantum possessoris laborauit vtilitas subleuetur, quatenus mensurata conferatur quantitas beneficij, dum modus integer cognoscitur læsionis. Laborat enim hoc vno malo terris deflorata pro

Remissa ob calamitatē tributa.

† grassatur Vesuuij montis eruptione.

ta prouincia: quæ ne præfecta beatitudine frueretur, huius timoris frequenter acerbitate concutitur. Sed non in totum durus est euentus ille terribilis, præmittit signa grauia, vt tolerabilius sustineantur aduersa. Tãtis enim molibus natura rixante montis illius hiatus immurmurat, vt excitatus †quidam spiritus grandisono fremitu vicina terrificet. Fuscantur enim aëra loci illius exhalatione teterrima, & per totam pene Italiam cognoscitur, quando illa indignatio commouetur. Volat per mare magnum cinis decoctus & terrenis nubibus excitatis, transmarinas quoque prouincias puluereis guttis cõpluit. Et quid Campania pati possit agnoscitur, quando malum ejus in Orbis alia parte sentitur. Videas illic quasi quosdam fluuios ire pulucreos, & arenam sterilem impetu †feruente velut liquida [2] fluenta decurrere. Stupeas subitò, vsque ad arborum cacumina dorsa †intumuisse camporum, & luctuoso subito calore vastata, quæ lętissima fuerant viriditate depicta. Vomit fornax illa perpetua puniceas quidem, sed fertiles arenas. Quæ licet diuturna fuerint adustione siccatę, in varios fœtus suscepta germina mox producunt, & magna quadam celeritate reparant, quę paulò antè †vastauerat. Quę est ista singularis exceptio? vnũ montẽ sic infremere, vt tot mũdi partes probetur aëris permutatione terrere, & sic suam substantiam vbique dispergere, vt nõ videatur [3] damna sentire: longè latéque pulueres rorat: vicinis autẽ quasdam moles †eructat, & tot sęculis mõs habetur, qui erogationibus tãtis expeditur. Quis credat, tam ingentes glebas vsque in plana deductas, de tã profundis hiatibus ebulisse? & spiritu quodam †efflante montis ore, consputas, quasi leues paleas fuisse projectas? Alibi cacumina magna terrarũ localiter videntur ardere, huius incendia penè mundo datum est posse cognoscere. Quemadmodũ ergo non credamus incolis, quod testimonio potest vniuersitatis agnosci? Quapropter vt dictũ est, tamen eligat vestra prudentia qui & remedia læsis conferat, & locum †surreptionibus non relinquat.

*quidem — Arena sterili. — * fluente — † intumuisse — Fertiles arena. — † vastauerat. — eructaat — † flante*

## NOTÆ VARIORVM.

¶ 1. *Campani* ] de tributorum remissione & reliquorum condonatione ob calamitatem non vno loco actum est. Cæterùm hic notanda sunt montis exarsuri signa, quibus non absimilia descripsit Plin. *lib. 6. epist. 16. & 20.* FOR.

¶ 2 *Fluenta decurrere.* ] sup. *lib. 3. epist. 31. stagna decurrere.* FOR.

¶ 3. *Damna sentire.* ] i. deminutionem. *Paul. lib 3. de damn. inf.* Gellius. *damna lunæ & aucta,* pro deminutione & augmento, *lib. 10. c 7.* FOR.

¶ Symmacho patritio Theod. Rex. 51.

*Commendatur multipliciter quidam egregius architecta, per cuius consilium petitur fabricam theatri esse roborandum.*

CVm priuatis fabricis ita studueris, vt in laribus proprijs quædam mœnia fecisse videaris: dignum est, vt Romam, quam domum

*Ornatus Patriti.*

organis eruditi; tunc illa sensuum manus oculis canorum carmen exponit, & per signa composita, quasi quibusdam literis edocet intuentis aspectum: in illaque leguntur apices rerum: & non scribendo facit, quod scriptura declarauit. Idem corpus Herculem designat & Venerem, fœminam præsentat & † marem Regem facit & militem, senem reddit & iuuenem: vt in vno credas esse multos, tam varia imitatione discretos. Mimus etiam, qui nunc tantummodo derisui habetur, tanta Philistionis cautela repertus est, vt eius actus poneretur in literis: quatenus mundum curis edacibus æstuantem, lætissimis sententiis * temperaret. Quid acitabulorum tinnitus? quid dulcissimi soni referam varia percussione modulamen? quod tanta gratia iucunditatis accipitur, vt inter reliquos sensus † auditum, sibi ad munus summum tunc homines æstiment fuisse collatum, † vt ætas subsequens miscens lubrica priscorum inuenta traxit ad vitia: & quod honestæ causa delectationis repertum est, ad voluptates corporeas præcipitatis mentibus impulerunt. Hos ritus Romani, sicut cæteras culturas, ad suam Rempublicam vtiliter trahentes, ædificium alta cogitatione conceptum magnanimitate mirabili condiderunt. Vnde non immeritò creditur Pompeius hinc potiùs Magnus fuisse vocitatus. Et ideo siue † masculis pilis contineri, siue talis fabrica refectionis studio potuerit innouari, expensas vobis de nostro Cubiculo curauimus destinare: vt & vobis acquiratur tam boni operis fama, & nostris temporibus videatur Antiquitas decentiùs * innouata.

† in mare Mimus.

* reparatet

† auditu

† vbi Abusus theatri. Pomp. Magnus.

† masculus

* innouati

## *NOTÆ VARIORVM.*

¶ * 1. *Compositor* ] Curaui excudendum ex veteribus schedis & Victruuio, sermo probatur esse cum docto. FOR.

¶ 2. *Comœdia à pagis ducta.* Græcum est κώμη FOR.

¶ 3. *Musa quasi ὁμοῦσα.* ] aliis placet Musas appellatas ἀπὸ τοῦ μαίεσθαι, id est à quærendo, quod per ipsas sicut antiqui voluerunt, vis carminis & modulatio quæreretur. Cassiodorus hic noster infrà de musica ex Clemente Alexandrino. Etimologici magni auctor μοῦσα [illegible] αὐτὴν ἡ γὰρ μυστικὰ [illegible] διαφέρει τῆς μυστήριον, ὡς δὲ ἄλλοι μοῦσα τις [illegible] καὶ μῶμαι, τὸ ζητῶ. &c. vide totum locum. FOR.

¶ * 4. *Roborata* ] Rectè *Roborata* non vt quidam suspicantur *reborata* FOR.

# MAGNI AVRELII
## CASSIODORI
## SENATORIS.

# VARIARVM LIBER V.

† NOV uarnorum. FOR.

¶ Regij † Wandalicorum Theod. Rex. I.

*De Armis artificiosa formatione laudatis.*

* à geniali FOR.
† lucentas
*Armorum donatorum laus & descriptio.*
† illic auri
† colludit
† hæc
† vbi
† hujusmodi
† ne non faciat
† putantur
*Vulcanum.*

CVM piceis, symbribus, & pueros *gentili candore † lucentes, & spathas nobis, etiam arma desecantes, vestra fraternitatis destinauit, ferro magis auri pretio ditiores. Splendet † illic claritas expolita, vt intuentiū facies fideli puritate restituāt: quarum margines in acutum tali æqualitate descendunt, vt non limis compositæ, sed igneis fornacibus credātur effusæ. Harum media pulchris alueis excauata, quibusdam videntur crispari posse vermiculis: vbi tanta varietatis vmbra † concludit, vt intextum magis credas variis coloribus lucidum metallum. Hoc vestra cotis diligenter emundat: † hoc vester splendidissimus puluis ita industriosè detergit, † vt speculum quoddam virorum faciat ferream lucem: qui ideò patriæ vestræ natura largiente concessus est, vt † hujus rei opinionem † nobis faciat singularem. Enses qui pulchritudine sui putentur esse Vulcani, qui tanta elegantia fabrilia visus est excolere, vt quod eius manibus formabatur, non opus mortalium, sed crederetur esse diuinum. Proinde per illum & illum Legatos nostros soluentes debitæ salutationis affectum, arma vestra libenter nos accepisse declaramus, quæ bonæ pacis studia transmiserunt, vicissitudinem muneris pro expensarum vestrarum consideratione tribuentes: quæ tantum vobis reddantur accepta, quantum nobis vestra fuēre gratissima. Præstent diuina concordiam: vt hæc inter nos grata mente facientes, gentium nostrarum velle jungamus, & inuicem soliciti mutuis possimus vtilitatibus obligati.

¶ Hæstis Theodoricus Rex. II.

*Congratulatio ad quandam sublimem, super susceptione transmissi muneris.*

ILlo & illo legatis vestris venientibus, grande vos studium notitiæ nostræ habuisse cognouimus: vt in Oceani litoribus constituti, cum nostra

ſtra mente jungamini: ſuauis nobis admodum † grata petitio: vt ad vos perueniret fama noſtra, ad quos nulla potuimus deſtinare mandata. Amate jam cognitum, quem requiſiſtis ambientes ignotum. Nam inter tot gentes, viam præſumere, non eſt aliquid facilè concupiſſe. Et ideò ſalutatione vos † affectuoſa requirentes, indicamus ſuccina, quæ à vobis per harum portitores dicta ſunt, grato animo fuiſſe ſuſcepta: quæ ad vos Oceani vnda deſcendens, hanc leuiſſimam ſubſtantiam, ſicut & veſtrorum relatio continebat, exportat: ſed vnde veniat, incognitum vos habere dixerunt,* quam ante omnes homines patria veſtra offerente * ſuſcipitis. Hoc * quodam Cornelio ſcribente, legitur in interioribus inſulibus Oceani ex arboris ſucco defluens, vnde & ſuccinum dicitur, paulatim Solis ardore * coaleſcere. Fit enim ſudatile metallum teneritudo perſpicua: modò croceo colore rubens, modò flammea claritate pingueſcens: vt cùm in maris fuerit delapſa confinio, æſtu alternante * purgata veſtris littoribus tradatur expoſita. Quòd ideò judicauimus judicandum, ne omnino puteris noſtram fugere, quod occultum creditis vos habere. Proinde requirite nos ſæpiùs per vias, quas * amor veſter aperuit. Quia ſemper prodeſt diuitum regum acquiſita concordia, qui dum paruo munere leniuntur, majore ſemper compenſatione proſpiciunt. Aliqua vobis etiam per legatos veſtros verbo mandauimus: per quos quæ grata eſſe debeant, nos deſtinaſſe declaramus.

† gratiamque

Succina de no data: † affectuoſiſſima.

*quoniam * ſuſcepiſtis al quòdam. FOR. Succinum vnde * caleſcere * purgata FOR. Nihil latere poteſt Principem ſolutum. * Amor noſter FOR.

¶ Honorato v. i. Quæſtori Theod. Rex. III.

*Is ſubrogatur in dignitatem quæſturæ, vice fratris defuncti.*

VSu quidem prouenit, benemeritos dona noſtra ſuſcipere. Sed tu jure hæreditatis, Principis tibi beneficia vendicaſti. Honorem fratris adipiſceris, quia ſapientia quoque germanus es. Ab eiſdem bonis non repellimus, quem ſimilem comprobamus. † Eant nunc parentes ac liberi, & bonarum artium ſtudia inciramento ſimilitudinis æmulentur. Nouam in te fecimus legem, parentes in adminiſtratione ſuccedere. Hic prouectus non adimitur, † & mutatur: quia licèt perſona ſubrogata ſit, familiæ tamen non defecit, qui gratiſſimus germanus acquirit.* O verè veſtris meritis electi, & auſpicio nominis honorati. Præſentiant quædam parentes, poſitis in prole vocabulis: & vt * venturarum rerum curſus ex alto eſt imperio * diuinitatis, cogitatio præſagientis inſtruitur: loqui datur, quod nos ſenſiſſe neſcimus: ſed poſt caſum reminiſcimur, quod * ignorantes veraciter dixeramus. Tali igitur homine decoratus eualuit, eualuit inquam, ac ſe honoribus Palatinis, judicio noſtro laudatus immiſcuit, dignitatem ſumens, quam ſolemus dare prudentibus. Hoc planè ſupra cæteros adipiſcens, quod potuit emergere poſt electos. Sub genij noſtri luce intrepidus quidem, ſed reuerenter aſtabat, opportunè tacitus, neceſſariè copioſus, curarum no-

† Erant Ver. vt ſtent nunc FOR. ſſima patris in Quæſ. † ſed † quod * omnes naturæque meritis electi, & auſp. n. h. * veterarũ. * al veteranorum. FOR. * deitatis. FOR. Quæſtoris ſumma laus. † ignorantes

prouectus. Meministis * enim Decoratum, ᵃ aduocationis laboribus † insudantem qua se vnicuique bonorum probitate coniunxerit. Causis vestris fidelis orator affuit, necessariis rebus † assistens, iudicantis portauit animum ad subsellia cognitorum: † cui meritò frequens palma contigit, quia sapienter allegenda tractauit. Pudoris enim sustinere iacturam nesciunt, qui se prius iudice corriguntur. Inferior gradu præstabat viris consularibus se patronum, & cum honoribus vestris impar haberetur. Patritius ei dictus est in celeberrima * cognitione susceptus. Nimis rarum est P. C. solidum loqui, & cui multa necesse est dicere, titubantia non proferre. Hoc in Decorato certissimum fuit: * hoc & ante nostra iudicia vos probastis. Quis enim tempore suo eum quasi gubernatorem litium ignorare potuit, qui causarum scopulos transire contendit? Legibus profectò minus indiguit, qui eius solatia non quæsiuit. Iam non de morte festinata conquerimur: ex huius fœcunda pallulauit stirpe germanus. Nam qui prius fratris vmbra tegebatur, illo naturæ lege subducto, famæ suæ comas per aperta distendit. * Bona siquidem germinis iustæ * " præcox intulit, qui, nascendi ordine primus exaluit: sed fœtura nobilis fructum, quem in * decessore perdidit, in successore † seruauit. Concordat huic familiæ ramus ille ditissimus, * qui Virgiliano carmine semper enascitur. Hoc enim auulso, non deficit alter aureus, & simili frondescit virga metallo. * Nutriuit quippe & hic aduocatione facundiam, opinionem * Romanæ vrbis cedens fratri, Spoletinorum se maluit † miscere negociis: res tantum dura, quantum à vestra prudentia cognoscitur segregata. Inter pene moratos enim asseruisse iusta, * facillimum fuit: prouincialibus * autem, se vaga libertate tractantibus, nimis " arduum. Videtur iuris suasisse modestiam, vbi ipsi quoque iudices improba " plerunque cupiditate rapiantur: & quantum sibi inter mediocritatem videbantur esse præcipui, tantum animo non sinunt suis voluntatibus obuiari. Inter talia leges vendicare difficile est, & magnæ persuasionis vis ad propositum tecti venalitatem recocare iudicantis. Sumite ergo P. C. libenter nostra iudicia, & Honoratum Quæsturæ culmine prouectum gremium vestrum gratanter " excipiat. Dignus est enim à vobis diligi qui par tantis honoribus meruit reperiri.

[Margin notes: * igitur. *Aduocati descriptio.* † insidentem. † insistens. † qui. * consiliaribus. † cogitatione. * hæc. * dona. * prædecessor. † precor. * indecore. † reseruauit. *Ramus aureus.* * qui in. * Nutrit. * Romæ. † immiscere. *Iustè viuere inter bonos facilè.* * facillimus. * ante. " arduam. " plurimũ. " accipiat.]

## NOTÆ VARIORVM.

¶ 1 *Certum est.* ] quæstionis officium describitur, de quo etiam lib. seq. epist. 5 lib. 8. epist. 11. & 14. FOR.

¶ 2 *Aduocationis labor.* ] l. 9 *moris, de pœnis, l. 1. in fi. de offic. præf vrb.* Plin. *lib. 1. epist. 21.* Aduocatio, seu aduocatia, species quædam est seu fundi, seu commodi, quam vulgò pensionem dicimus, *in vsib. feud. titul. de pace tenend.* Si quis aduocatiam suam, vel aliquod aliud beneficium. ac Theodorus quidem Balsamon duo aduocatorum genera constituit, vnum eorum qui stationem in foro haberent & tesseras frumentarias ab Imperatore acciperent: Alterum eorum qui tanquam liberalem artem exercerent, in officio aduocationis versarent, *tit.* 8. Nomocam. Photij *c.* 13. FOR.

¶ 3 *Nascendi ordine primus.*] honoratiores sunt & chariores primogeniti. Philo Iudæus in Agrippæ oratione ad Caium, Plutarch. *in vit.10. Rhetorum.* Hinc procopius *de bello Persico, lib.1.* Cabadem natu maiorem, ætatis gratia, lex vocabat, Idem *de bello Vindelico. lib.3.* Gizericus senex decedens testamentum condidit: in quo mandauit Vandalis, vt per manus eius regni successores illi propinquiori ex genere virilis prolis traderentur, & ex iis qui ætate præcederent. FOR.

¶ Mannilæ Saioni Theod. Rex. v.

*Ne quis auctoritate priuata audeat tangere animalia necessitatibus Reipublicæ destinata.*

LAudabile est, in illa parte geminare custodiam, quam constat Reipublic. necessitatibus exquisitam. Per hanc enim & legationum vtilitas, & ordinationum nostratum celeritas explicatur. † Hæc & aulicis potestatibus per varias iussiones ministrat effectum. * Hæc crebris illationibus nostrum ditat ærarium: vt penè quicquid in Republ. geritur, Cursuali ministerio compleatur. Decet proinde semper esse paratum, quod vtilitatibus publicis probatur accommodum: ne quod ad celeritatem repertum est, incongruam potius festinantibus inferat tarditatem. Atque ideò Præfecti Prætorio & Magistri Officiorum, vbi publica vtilitate † delegerint, ordinatione locatus, excedentium improbam præsumptionem tali te † præcepimus districtione resecare: vt siue Gothus sit, aut Romanus, qui sine nostra vel eorum quorum interest, euectione veredum præsumit attingere, per vnum equum centum statim Solidos à te cogatur exoluere: & de illis quoque pari seueritate censemus, qui supra euectionum numerum Cursuales equos vsurpare præsumunt. 1 Parhippis quinetiam non vltra quam centum libras iubemus imponi. Nimis enim absurdum est, vt à quo celeritas exigitur, magnis ponderibus opprimatur. * Auis ipsa onere grauata pigrescit. Carinæ, quæ † labores non sentiunt, repletæ grauiùs mouentur. Quadrupes facere possit, qui pressus nimietate succumbit? Si quis autem à modulo † definito amplius fuerit habere repertus, duarum vnciarum auri damno feriatur. Quam summam protinus exactam, sicut iam anterioribus edictis constitutum est per officium Magisteriæ dignitatis cursui proficere debere censemus. Iustum est enim, vt cogatur illa vendere, vnde publicum equum malè * noscitur onerasse: sit nuditatibus expeditus, qui voluntate " noluit esse celerrimus. Præterea commonemus, vt Præpositorum commoda non præsumas, nec quicquid eos potestatis habere reuerenda, * sanxit Antiquitas, aliqua vsurpatione * deneges. Nos enim per te geminare volumus custodiam non antiquæ consuetudinis remouere cautelam.

† Hoc etiā
* Hoc
*Cursuale ministerio.*
† delegerit
† præcepimus
*Veredi*
*Parhippi.*
* V. Nauis FOR.
† laborem.
† diffinito
* cognoscitur
" V. voluit FOR.
*Mulčta.*
* sensit
* degeneres. FOR.

*NOTÆ VARIORVM.*

¶ 1 *Parhippus.*] *lib.4. epist.47.* FOR.

¶ Stabu-

§ Stabulario comiciaco Theod. Rex. v i.

*Quod bona contumacis viri, publico conditionaliter applicentur, & prorogatur eidem terminus ad soluendum.*

SVscipienda precatio est, quæ publicis vtilitatibus non repugnat: & amplectenda * desideria priuatorum, quæ sic[u] remedium quærunt, vt nobis non videantur generare dispendium. Viri itaque clarissimi Ioannis querela comperimus Thomatem domus nostræ certa prædia suscepisse, id est illud atque illud, & nunc decem millia Solidorum reliquatorem nostris vtilitatibus extitisse, & per diuersas ludificationes non implere debitam quantitatem: quod apud nos† quoque procerum nostrorum suggestione perclaruit. Ideóque causam tali credimus remedio muniendam, vt vniuersam substantiam† supradicti Thomatis sub hac conditione ¹ fixis titulis iuri publico debeas applicare, quatenus si intra Cal. Septembrium diem, quod rationabiliter exponitur, à Thomate minime fuerit exolutum, prædicta substantia Ioanni viro clarissimo contradatur, qui eius debitum* iuere nostro promisit ærario. Quod si obligationem suam prædictus Thomas soluere intra præfinitum tempus fortasse potuerit, vniuersa ei, quæ sublata sunt, illibata reddantur: ita vt nec fiscus noster sustinere videatur incommoda, & nos cognoscamur subiectis solitam præstitisse iustitiam. Possemus enim adhuc vltra differre, si quid * prodesset negligentissimum sustinere, quem per tam longum temporis spatium semper inuenimus imparatum.

*Quæ preces audienda Princi-pi.* *sunt *V. remedium commutter quærant.* FOR. *Reliquatori ablata à fisco prædia in idoneum translata.* * quorum † supradictis. *Tituli fixi.* * soluere. *Frustratori neganda dilatio.* * prodest negligentissimis.

## *NOTÆ VARIORVM.*

§ 1 *Fixis titulis, &c.*] v. *fixis titulis iuri publico deb. appl.* i. δημευθῆναι seu publicari, & fisco vindicari. Vt enim Athenis signata prædia, oppignorata dicebantur, libera verò ἄστικτα Harpocrationis in dictione ὅρος, & in ἄστικτον χωρίον: Polluci *lib.* 3 Onomastic. ita affixi fundo priuato tituli principis (*pannonceaux*, Gallicè) rem fisco vindicatam arguunt. Hic & epistola proximè sequenti, & infrà lib. 9. epist. 18. FOR. Pro intellectu huius loci vide quæ notaui ad *lib. 9. epist.* 16. quibus libet adscribere hæc Augustini verba, de iis qui titulos potentiorum suis prædiis affigunt. *Ne domum, inquit, ipsius inuadat aliquis potens, ponit ibi titulos potentis, titulos mendaces: ipse vult esse possessor, & frontem domus suæ de titulo alieno muniri. vt cùm titulus lectus fuerit, conterritus quis potentia nominis abstineat se ab inuasione.* BROS.

§ Ioanni v. c. Arcario Theod. Rex. v i i.

*Traduntur bona prædicti contumacis debitoris Reipublicæ loco pignoris fideiussori soluenti debita pro eodem.*

DEcet eorum vota in tantum reddere, qui malunt vtilitates publicas continere: nec patimur de damno proprio esse sollicitos, qui nos, à suspendiis fecêre securos. Tua igitur suggestione comperimus, per illam indictionem patrimonij nostri prædia in Apuleia prouincia constituta, id est illud atque illud, honesto viro Thomati libellario titulo commisisse. Sed eum malè administrando suscepto vsque ad decem millia solidorum de Indictionibus illa atque illa reliquatorem publicis rationibus extitisse. Qui à proceribus nostris frequenter admonitus, debita reddere detestabili calliditate neglexit. Et ne tibi aliqua in posterum quæstio nasceretur, publicis vtilitatibus debitam quantitatem, sub hac ratione satisfacere te velle testaris, si tibi prædia † supradicti debitoris loco pignoris contradantur. Hinc est, quod desiderium tuum, iusta ratione conceptum, præsenti iussione firmamus. Primùm vt nullam ex hac re nomine publico metuas quæstionem: deinde sub hac conditione tibi vniuersam substantiam, quam vel nunc tenet, vel primo tempore possidebat * cùm nostris rationibus obnoxius esse iam ceperat, Thomatis debitoris addicimus, quam pridem nostro nomine fixis titulis fecimus vendicari. Hoc tantum humanitatis intuitu relaxantes, vt vsque ad Cal. Septembrium spatium " habeat reddendi debitam quantitatem, minúsve, cùm ad supradictam diem tu pecuniam viro illustri Comiti Patrimonij nostri, quæ debetur, "intuleris, facultas eius vniuersa, sicut diximus, tuis" compendiis applicetur. Quod triste non credimus esse perdenti: quando nec ex toto videtur amittere, quod te " generum suum cognoscit acquirere. Nam quod poteras adipisci iure successionis, conditione à te possidetur emptoris.

a Libelli titulo. † prædicti. * in Debitoris fisci addicta bona. Fixa tituli Principis. " habeant " inutilis " expendiis. " germanum.

*NOTÆ VARIORVM.*

¶ 1 *Libellario titulo.*] libellario nomine, *lib.1.tit.3.Quib.mod.feud.amitt.* nomine libelli, & *l.2.tit.55.de prohib. feud.alien.per Frider.* An qui à breui libello & scriptura contraheretur, vt perpetuo. *l.1.versic.scriptura interueniente. C.de iur.emphyt.* Leo, *Nouell.* 13. ἀφ᾽ ᾗς δ᾽ ἐλωνῶν ἐμφυτεύσεων προσγραφομένης δηλονότι τ͂ εἰσφορᾶς ἁπάσης ἐν ταῖς τ͂ ἐκδόσεως χάρταις. FOR.

¶ Anastasio consulari Teod. Rex. II X.

*Vt iniuncta procuret adimplere.*

COnuenit, sublimitatem tuam nostris iussionibus obedientiæ tribuere sedulam firmitatem: quatenus ad effectum trahatur, quod salubri ordinatione disponitur. Moderatè siquidem nouit iniuncta sibi complere prudentia, & sine [1] ingratitudinis * næuo " delegata explicabili procurare consilio. Atque ideo ad " Fauentinam ciuitatem ciuilem executionem te præcipimus destinare: vt sine cuiusquam concussione vel damno quadrati ad Rauennatem vrbem ex nostra iussione deuehantur. Quatenus & nostro desiderio gratulemur impleto, & querulis vociferandi amputetur occasio.

Naeuus ingratitudinis. * vitio. † delegata sibi. " Fauentiam. Quadrati.

NOTÆ

## NOTÆ VARIORVM.

¶ 1 *Ingratitudinis næuo.*] Eodem modo Sidonius Apollinaris næuum crudelitatis ac suspicionis næuum dixit, & Honorius in *l.16.C. Theod. de agent. in reb.* Næuum excusationis. & Valentinianus *Nouell. de 30. annor. præscr.* erubescendæ obiectionis næuum. Sic & D. Ambrosius næuum erroris. BROS.

Possessoribus Feltrinis Theod. Rex. IX.

*Quod omnes in commune subeant onus construendi muros ciuitatis.*

NEcessitas publica multorum debet deuotione compleri: quia non decet paucos suscipere, quod constat plurimis expedire: ne regia iussa tepefacta lentescant, dum res vtilis delegatur infirmis. In Tridentina igitur regione, ciuitatem construi nostra præcepit auctoritas. Sed quia territorij paruitas magnitudinem operis sustinere non potest, hoc solicitudo nostra prospexit, vt acceptis mercibus competentibus pedaturam murorum [1] omnes in commune subeatis, qui vicinitate iungimini. Quatenus accommodato [2] solatio securiùs impleatur, quod paucis inexplicabile fortasse cognoscitur. Hac conditione scilicet definita, vt nullus ab † his oneribus excusetur, vnde [3] nec diuina domus excipitur.

*Tridentum.*

† iis omnibus.

## NOTÆ VARIORVM.

¶ 1 *Omnes in commune.*] à iure ciuili sumptum: quo vicini ac ciues pro viribus in operis publici extructionem vel restaurationem conferunt. *l.11. Omnes. Cod. de operib. publ. l. qui ex vico, D. ad municip. & de incol.* Et quidem instructè sublata etiam ecclesiasticorum immunitate, *l.6. ad portus, Cod. de operis publ. l. ad extructionem. Cod. de sacros. eccles.* Nouell. 131. FOR.

¶ 2 *Solatio.*] supra lib. 3. epist. 26. pro mercede ac salario, *l.13. venditor. ff. D. commun. præd. l.33. à tutorib. fin. de adm. tut. l.3. l.5. Cod. de aduoc. diu. iud. l.31. cum nauarchorum, Cod. Theod. de naucul.* solatiis pro mercedula præstitis, &c. Aliter ac vulgò, pro συμβουλία solet accipi, *§. fœmina, de adopt. l. 6. D. de iure dot. l. 2. Cod. Theod.* si petitionis socius siue hæred. decess.

¶ 3 *Nec diuina domus excipitur.*] *l. 7. ad instructiones, C. de sacrosanct. eccl.* Harmenop. *li.2. tit.5.* FOR.

¶ Verano Saioni Theodericus Rex. X.

*Prouidetur exercitui properanti ad Gallias, ne occasionem habeant excedendi de finibus.*

*Exercitui quid prouidendum.*

CVm Deo iuuante, pro defensione generali felicissimus producatur exercitus, prouidendum est, ne aut ipsi penuria inconsulta fatigentur, aut (quod dici nefas est) vastationem nostræ videantur prouinciæ sustinere. Primus enim prosperitatis gradus est, suis non esse damnosum: vt pro quorum compendio laboramus, eorum non videamur affixisse fortunas. Et ideò deuotioni tuæ " præsenti auctoritate delegamus vt multitudinem Gepidarum, quam fecimus ad Gallias custodiæ causa properare, per Venetiam atque Liguriam sub omni facias moderatione transire, quibus ne aliqua excedendi præberetur occasio, per vnamquamque hebdomadam sumptus eis tres Solidos largitas nostra direxit. Vt illis cum prouincialibus nostris non rapiendi votum, sed [1] commercij sit facultas. Illud planè pro cunctorum quiete laborantibus indulgentia nostra concedit, vt si aut eorum carpenta itinere longiore quassantur, aut animalia attrita languescunt, te custode * atque mediante cum possessoribus sine aliqua oppressione mutentur. Vt qui daturi sunt corpore aut qualitate meliora, quamvis paruis animalibus acquiescant. Quia incerta est vita eorum, qui nimia fatigatione " lassantur. Ita fit, vt nec illis desit subuentio necessaria & nullum se læsum tali permutatione cognoscat.

" præsentium *Gepidæ.*

*Sumptus exercitui præbitus* " tibi

* téque.

" laxantur.

## *NOTÆ VARIORVM.*

¶ 1 *Commercij facultas.*] id est, frumenti, Vlpiano emendi, vendendíque inuicem ius, *frag. tit. 19. Theoph. §. 1. de inutilibus stipulat.* τὸ ἐστὶν ἡ τοῦ δύνασθαι πιπράσκειν ἢ ἀγοράζειν ἐξουσία, *l. 1. §. eam, ff. quæ res pign.* Nam quod Paulus negociandi causa dixit, *l. 12. senatus de contrah. empt.* Vlpian. in eodem versans argumento, commercij & promercij nomine denotant, *l. 41. Cætera, de legat. 1.* Martianus & Alexander negociandi quoque verbo in eandem rem vtuntur, *l. vltim. ff. de damn. infect. l. 2. C. de ædif. priuat.* quod ipsum Græci interpretes πραγματείας χάριν, & ἐμπορίαν, & ἐπὶ τῷ πραγματεύεσθαι exposuerunt. lib. 10. Basilicωn.

¶ Gepidis ad Gallias destinatis Theod. Rex. XI.

*Super eodem.*

FVerat † quidem dispositionis nostræ, vt vobis [1] iter agentibus annonas iuberemus expendi: sed ne species ipsæ aut corruptè, aut difficilè præberentur, in auro vobis tres Solidos per hebdomadam eligimus destinare: vt & mansiones vobis, prout herbarum copia suppetit, " possitis eligere, & quod vobis est " aptum magis, emere debeatis. Nam & possessorem hæc res occurrere facit, si vos necessaria comparare cognoscit. Mouete, " feliciter. Ite moderati. Tale sit iter vestrum, " quale decet esse, qui laborant pro salute cunctorum.

† quidem

" positis

" actum.

" fideliter.

" Al. quale debet. FOR.

## *NOTÆ VARIORVM.*

¶ 1 *Iter agentibus.*] *l. 1. ff. de furti aduers. naut. caup. stab. l. 5. Cod. de metat. & epidem.*

*epistem.* Quo tamen in loco *inter agens*, vir doctus restituit. FOR.

¶ "1. Theobaldo viro illustri Theod. Rex x II.

*Quod restituat possessionem inuasam ab hominibus suis, ad quos transfusa fuerit gratia principalis.*

SI iustitiam colere vniuersos & amare præcipimus, quantò magis eos, qui nostra proximitate gloriantur? quos omnia decet sub laude gerere vt regiæ possint fulgorem consanguinitatis ostendere. Hæc est enim indubitata nobilitas, quæ moribus probatur ornata. Quia pulchrum est commodum famæ, fœda neglexisse lucra pecuniæ. Argolici itaque viri illustris, & Amandiani viri clarissimi hæredes, supplici nobis aditione conquesti sunt, Palentianam massam, quam eis pro compensatione largitas nostra transfuderat, vt casæ Arbitanæ "amissionem hac commoditate solarentur, ab hominibus vestris, nullis caussis extantibus, indecenter inuasam: & inde "creuisse culpandæ surreptionis vitium, vnde dari debuit gloriosæ moderationis exemplum. Quapropter si, nullo "mendacio asserta vitiantur, magnitudo vestra, quæ sunt ablata, restituat: & si quid vobis creditis posse competere, ad Comitatum nostrum instructam iure personam modis omnibus destinate: vt ciuiliter "plantata caussatio finem de legibus sortiatur. Ibi enim quicquid geritur, inuidiæ tuæ potiùs applicatur: & maiora detrimenta famæ suscipis, dum talia non vitare contendis, "hîc autem confligunt causæ "iuribus suis, & sine derogatione "qualibet mediocris additur, quando iustitia teste superatur.

Lis de inuasis prædiis ad Comitatum reuocata.

Nobilitas morum.

" amissione

" Al. creuisse culpandum. FOR.

" mādato

" placata

" hine

" Fortè viribus. FOR.

" quilibet. FOR.

## NOTÆ VARIORVM.

¶ *1 *Theobaldo.*] Is postea rex fuit epist. 39. lib. superioris. FOR.

¶ *2 *Nullo mendacio.*] Translatiuum rescriptorum principalium caput. *Si preces veritate nitantur sup. lib. 2. epist.* 28. FOR.

¶ *3 *Instructam personam.*] Id est, procurator *sup. lib. 4. epist.* 44. FOR.

¶ Eutropio & Acretio Theod. Rex. x I I I.

*De annona exercitus, ne prouincia in eius directione grauetur.*

STudium vestrum Reip. grata mente deberis impendere, quia nos agnouistis benemeritis in multa præstare. Nam pietatis intuitu vicissitudinem pollicemur, cùm tamen pro vobis omnia iubeamus. Atque ideò præsenti iussione vos" credidimus admonendos, vt annonas constitutas, exercitui præbere debeatis: quatenus nec illi negligantur aduerso voto, nec prouinciales perniciosa debeat grauare† direptio. Commodiùs enim sub expensarum lege tenetur exercitus, quàm si cuncta fue-

" credimus.

Annona exercitus.

" dire[illegible]o.

sit vastare permissus. Ignorat modum seruare præsumptio, nec potest submodo redigi, cui licentia fuerit visa concedi. Quapropter consequatur exercitus alimoniam deputatam, ne qua pars prædictam possit sustinere † molestiam.

† violentiam For.

§ Seueriano v. i. Theodericus Rex. XIV.

*Iudex ad tributorum æquationem delegatus.*

IVstitię ratio persuadet, excedentes reprimere: vt ad cunctos possit quietis suauitas peruenire. Nam quemadmodum † æquabilitas agitur, * si vires * mediocrium consurgere non finantur? Prouincialium itaque nostrorum sæpius querela comperimus, possessores idoneos Suauiæ non solùm " causarum suarum tributariam functionem in tenuem * resilisse fortunam, verum etiam scelerato commercio aliquid exinde suis possit applicare * compendiis: vt functio publica commoditas sit priuata. Hoc quidem per plurimos desiderauimus corrigi, " sed hactenus in tuam laudem videtur potuisse differri: quatenus fides haberetur acceptior. Quando post multos " neglectus studium vestrum efficacissimè comprobatis. Atque ideò prudentia, qua notus es, vniuersum possessorem considerata iustitia te iubemus inspicere, & " æquabilitatem tributi hac ratione moderari, vt quæ sub aliis facta est omnium redemptione cassata, pro possessionum † atque hominum qualitate assis publicus imponatur. Sic enim & iustitia perficitur, & vires nostrorum prouincialium subleuantur. Eos autem, quos sine iussione nostra censum imposuisse constiterit, & pro libito suo quorundam onera in alios proiecerunt, legum seueritas insequatur, vt omnia illis detrimenta sarciant, quibus incompetenter damna fecerunt. " Illud quoque præcipimus inquirendum, vt inter Defensores, Curiales & Possessores illatorum ratio * vestigetur: & quicquid ab octauo Indictione nuper exempta, super tributarium solidum se possessor probauerit intulisse, nec nostro ærario constat illatum, aut in expensis necessariis, quæ in prouincia factæ fuere, iusta ratione non claruerit erogatum, iniqua præsumptio modis omnibus corrigatur. Hanc quoque partem non æstimes negligendam, vt si hoc, quod tabularius à cubiculo " nostro suscepit, rationabiliter non docetur expensum, ab iniusto † detentore reddatur. Quid enim tam absurdum, nisi vt liberalitas nostra, quam vniuersis proficere volumus, nec à paucis furtiuo compendio opprimatur? Iudices quoque prouinciæ vel Curiales atque Defensores tam de cursu, quàm de aliis rebus, illicita dicuntur possessoribus irrogare dispendia. Quod te perquirere, & sub ratione " legum emendare censemus. Antiqui Barbari, qui Romanis mulieribus * elegerint nuptiali fœdere sociari, quolibet titulo prædia * quæsiuerint, fiscum possessi cespitis persoluere, ac super * indictitiis oneribus parere cogantur. Iudex verò Romanus propter expensas prouincialium, quæ grauare pauperes suggeruntur, per annum in vnum quodque municipium

Marginal notes: † æquabilitas. * sed * mediocrium * cassarum. † reliquisse. al. *resilisse.* For. † vtilitatibus. " negligentes " Al. *æqualitatem.* For. † & " iis * inuestigetur *Tabula ius* " Non nostro. For. † retentatore al. detentatore. For. " regum *Indictitia onera.* * se legerint * quæsiuerunt. * indictitiis

pium ſemel accedat: cui non ampliùs, quàm triduanæ præbeantur annonæ: ſicut legum cauta tribuerunt. Majores enim † noſtri diſcurſus Iudicum non oneri, ſed compendio prouincialibus eſſe voluerunt. Domeſticis Comitis Gothorum, nec non & Vicedomini aliqua dicuntur prouincialibus continuatis terroribus abſtuliſſe. Quibus* juſtitia veſtra in †examinationem deductis, quicquid ſuper hac parte iniquè geſtum eſſe cognouerit, amotis dilationibus, legaliter ordinabit. * His ergo ac talibus, quæ ad vtilitatem publicam vel prouinciales pertinent, ſub omni ratione diſcuſſis, ea te per omnia volumus agere, quæ noſtræ manſuetudini non debeant diſplicere. Illud ſanè prouidentia noſtra reſpexit, vt omnibus à te ſolicita atque æquabili indagatione compertis, polyptici jubeantur adſcribi. Quatenus & teſtimonia fidei veſtræ clareant, & nulla poſt* hac, quæ ¹ abrogari volumus, ſemina fraudis iterentur.

† veſtri diſcurſum Iudicum conſolatiens.
* inſtantia noſtra. For.
* examinatione.
* his.
* hæc

## NOTÆ VARIORVM.

¶ 1. *Politicis* ] infrà hoc lib. epiſt. 36. & 39. Andr. Alciatus *lib. 2. cap. 26. parerg.* Greg. *lib. 7. epiſt. 40. & lib. 12. epiſt. 30.* For.

¶ 1. *Quæ abrogari volumus ſemina fraudis* ] Ob eam olim cauſam tabulæ tributorum publicitus incidebantur. cent. 6. 34. & 40. cent. 1. cap. 71. For.

¶ Vniuerſis poſſeſſ. in Suauia conſtitutis Theod. Rex. XV.

*Super eodem.*

Licet cunctis laborantibus Comitatus noſter concedat, Deo auxiliante, juſtitiam: & hinc remedia ſubjectis ad reliquas regni partes, quaſi à viuo fonte deſcendant: tamen frequenti aditione permoti, ingenioſa pietate reperimus, & æquitatem vobis concedere, & fatigationem longi itineris abrogare. Quia dulciora ſunt beneficia, quæ nullis difficultatibus obtinentur. Miſimus itaque illuſtrem & magnificum Seuerinum noſtris inſtitutionibus eruditum, vt hoc apud vos gereret, quod nobis ſemper placuiſſe cognouit. Vidit enim " quam honorabilis apud nos juſtus " habeatur, quemadmodum bonis actibus clementia noſtræ ſerenitatis arrideat. Exercet profectò, quod nos gratanter æſtimat accipere: nec poteſt amori rapacitas, " continenti principi nulla " redemptione placitura. Præſumenter ergo conueniat ad eum læſorum tumultus: ſperet remedium " qualibet preſſus injuria. Difficultatem vobis querelæ ſubmouemus, dum in ipſis cunalibus ſcelera commiſſa reſecantur: ſine aliqua formidine, alieni tributi ſarcina grauatus exclamet accepturus remedium, quod de legibus habet. Sic enim confidimus: quia per eos, quos inſtituta noſtra componunt, " innocentibus detrimenta non veniant. Qualia verò pro quiete veſtra, vel æqualitate tributorum diſponenda cen-

*Comitatus justitia.*
*Delegatus judex.*
" quemadmodum
" habebatur
*Rapacitas non placet Principi abſtinenti.*
" incontinenti.
" ratione For.
*Punienda infantia criminis.*
" quilibet
" innocenti

fuimus, † oracula nostra, quæ dedimus ad supradictum virum illustrem Seuerinum, vulgata declarabunt: vt vnusquisque vnde supplicare debeat, euidenter agnoscat.

## NOTÆ VARIORUM.

¶ 1. *Oracula*] *lib. 1. C. Theod de rei vindic. & l. 2. de episc. aud. & l. 1. si per obrept. & leg 5. de haret. l. 18. de med. eod.* Superba principum de se ipsis oratio: qualis illa, *ad orationis aeternitatem nostram, l. 3. Cod. Theod. de fabricen. l. 2. C. eod.* Sed nec ferenda ista, *nostris altaribus suggestio offerebatur, l. vlt. de relationibus. C. Theo.* Nouell. *Authen. de mulier quæ se seru Valentin. Nouell. 1. de testam. l. 8 quicunque, C. The. numen nostrum, l. vn. C. l. Theod. de imaginib.* quasi non mortali hominum conditione ac lege, sed singulari diuinóque iure Imperatores censeantur. FOR.

† Præfect. prætorio

### ¶ 1 Abundantio † Præposito Theodericus Rex. XVI.

*Committitur procuratio ad faciendos dromones.*

QVamvis vtilia Reipub. nostra semper consuetudine censeamus & ob id omnibus possint esse gratissima, quæ jubemus, quia cunctis profutura noscuntur: tractandum tamen est, vt principis desiderium nulli existere debeat onerosum. Nam & præclarè cogitata non bene agantur, ingrata sunt: illud autem solummodo perfectum dicitur, quod de voluntate simul & actione laudatur. Cum nostrum igitur animum frequens cura pulsaret, naues Italiam non habere, vbi tanta lignorum copia suffragatur, vt aliis quoque prouinciis expetita transmittat, Deo nobis inspirante decreuimus, [a] mille interim dromones, fabricandos assumere. Qui & frumenta publica possint conuehere, & aduersis, nauibus, si necesse fuerit, obuiare. Sed tantæ rei † quem desideramus effectum, magnitudinis vostræ solicitudine credimus esse procurandum. Ideóque per cunctam Italiam directis artificibus apta operi ligna perquire. Et sicubi cupressos aut [a] pinos repereris in vicinitate litoris, dato competenti pretio dominis consulatur. Hæc enim tantum sunt quæ ad taxationem vocentur. Cætera vtilitate sui non indigent æstimari. Sed ne prouisio nostra in mediis conatibus deserta languescat, nautarum te jubemus [a] sub moderatione jam nunc competentem numerum, † deitate juuante, procurare. Etsi is qui nobis necessarius æstimatur, seruus fuerit alienus, aut conducat eum classibus seruiturum, aut si hoc ipse magis elegerit, accepto † pretio rationabili publico cedat sui jura dominij. Si verò libertate gaudet electus, quinos Solidos † Donatiuum, & Annonam se nouerit accipere competentem. Eo modo & illi tractandi sunt, qui à suis dominis exuuntur: quando libertatis genus est, seruire rectori. Frequenter enim laborum impatientes existunt, quibus districti domini colla presserunt: ita tamen, vt supradicti nautæ † curarum nomine pro hominum qualitate, binos aut trinos solidos, † à nostra debeant

Perfectum quid.

Dromones naues ad: sc.

† quam

Cupressi pini

† pinnos

Nauta Seruus emptus reddito pretio.

* V. sub tas moderat. FOR.

† diuini.

† tempore

Donatiuū & Annona.

† Donatiū

† arrarum

† vestra

beant sede percipere: quatenus vnusquisque cum fuerit admonitus, paratus debeat inueniri. Piscatores verò non iubemus in hac definitione cõcludi, quia dolenter amittitur, qui ad procurandas delitias possidetur. Quando & altera consuetudo est ventis sæuientibus occurrere, & litora piscosa sulcare.

Piscatores.

## NOTÆ VARIORVM.

¶ 1. *Abundantio preposito* ] error natus ex notarum compendio hoc P. legendum enim ; *Abund. Præfecto Prætorio*, vt disertè scriptum est epist. 10. & 20. infrà lib. 5. FOR.

¶ 2. *Mille dromones* ] de quibus suprà lib. 2. epist. 31. FOR.

¶ 3. *Curarum nomine* ] scribe ex vet. *arrarum nomine*. Dromones naues sunt, vt Ethicus Hister scribit lib. 5. harum vt ad rem frumentariam aptatum meminit hîc Cassiod. à quibus & dromanarij, nauicularij dicti. Et Procopius *lib. 3. de bello Gottico*: Isidor. *lib. 19. Etymol. c. 1.* Dromones longas naues vocat: quæ quoniam fugæ cursuique opportuniores sunt, ἀπὸ τῦ δρόμου dictæ videntur, quasi cursuariæ. Iul. Pollux Onomast. ad Commod. Imp. holcadas vocauit: Fulgentius verò δρομάδιον, lembum: sed & Moschopulo θῶν ναῶν: vsitata etiam nautis Ligerim nostrum accolentibus voce, *Thoue*, ἀπὸ τῦ θῶν. Fluminum alueos concludere: & rursus. FOR.

§ Abundantio † præposito Theod. Rex. XVII.

† præfecto prætorio. FOR.

*De celeri profectione dromonum.*

Alacriter incumbendum est inchoatis, cum iam vicinitas perfectionis arriserit: quando spes " effectus tædium laboris excludit: & magnum genus incitamenti, credere desiderata compleri. Dudum igitur magnitudini vestræ, ex Italiæ litoribus officia iussimus præparare nautarum, vt dromones quos industria fabricare " valuisset, manus remigum prouisa susciperet. Sed tu iudicio nostro, electionique respondens, ostendisti quam fuerit indubitata perfectio, efficacissimis imperasse, quod quæritur " Renuntias illico completum, quod vix credi poterat inchoatum. Vt pene quanta velocitate nauigari solet, constructio " nauium tanta sit celeritate completa. Nec solum verba narrata sunt: obtulisti oculis nostris subito classeam syluam, hominum domos aquatiles, exercituales pedes, qui nullo labore deficiant, sed inconcussos homines ad destinata perducant: Trireme vehiculum, remorum tantum numerum " prudens, sed hominum facies diligenter abscondens. Hoc primum instituisse legimus Argonautas. Quod " & armatis aptum, & congruum probatur esse commerciis: vt peregrinas classes optabamus aspicere, nunc mittamus aliis prouinciis & terrorem pariter & decorem. Ornasti Rempub. tua institutione reparatam. Non habet quod nobis Græcus imputet, aut Afer insultet. Illud apud nos inuidi vigere re-

Spes tædium laboris aufert.
" affectus
Dromones
" voluisset
" Renuntians illic.
Nauiū vsus
" nauigia.
" proderis
Argonauta
" etiam

spiciunt, vnde illi permagna pretia sua vota complebant. Nunc prædictis rebus armamenta * procura, vela præcipue alas nauium facientia, linum volatile, quidam spiritus currentium carinarum, prænuntia mercium, auxilia quieta nautarum, quorum beneficio conficiunt ociosi, quod à celerrimis auibus vix probatur impleri. Hoc Isis tali prima suspendit, cum per maria † Apochran filium suum audaci fœmina pietate perquireret. Ita dum materna caritas suum desiderium festinat explere,* Mundo viia est ignota reserare. Atque ideo diuino * nobis auxilio suffragante, cujus virtutis est hominum vota perficere, † proxima die Iduum Iuniarum ad vrbem Rauennatem congregatio nauium cuncta † conueniat: quatenus res de vicino fine † gaudentes, ad plenissimum perducantur effectum. Sed quoniam dromonum numerum iuuante Deo, cupimus ampliari, si qua ligna fabricis eorum necessaria per vtrunque Padi ripam potuerint inueniri nullo obsistente iubemus abscidi. Quia sine præjudicio dominorum, operi tantam præsenti volumus † injuncta concedi. Mittat Padus noster indigenas Pelago naues, & [1] abies quæ fluentis amnicis nutrita surrexit, marinarum superare cumulos discat vndarum. Illud etiam magnopere credidimus amputandum, quod vestra fieri † suggestione comperimus, ne quis in fluminibus nauigeris diuersis territoriis meantibus, id est in Mincio, Ollio, Auxere, Arno, Tiberi, audeat fluminum alueos piscandi studio turpissima sæpe concludere, & quæ sunt præsumpta protinus auferantur. Pateat amnis in nauium cursus: sufficiat humano desiderio consuetis artibus delitias quærere, non artificio rustico [2] libertatem fluminis impedire. Ne quod dici nefas est, vtilitati publicæ voluptas priuata obstitisse videatur.

*Velorum origo.* * procurate * lignum *Isis.* † Apocren * mundi * nos *proximo † Proueniat. † gaudenter *Padus* † inuenta *Abies.* † jussione *Ne impediatur a piscatoribus nauigatio.*

## NOTÆ VARIORUM.

§ 1. *Abies*] Virgil. 2. Georg.—*casus abies visura marinos*, FOR.

§ 2. *Libertatem fluminis impedire.*] Prodita sunt in hanc rem à Prætoribus interdicta, ne impediatur nauigatio: *Ne quid in flumine publico, ripáve eius facias: Ne quid in flumine publico, néve in ripa eius immittas, quo statio itérve nauigatio deterior sit, fiat. l.* 1. *de fluminib.* Item, *vt in flumine publico nauigare liceat, lib.* 43. *tit.* 13. *&* 14. *Pandect.* Sed & veterum Prætorum de retandis fluminibus locandis edicta refert & interpretatur Aul. Gel. *lib.* 11. *cap.* 17. Cui respondet institutum Ligerim aluei purgandi: quod Aurelianenses accolæ, *balizer la riuiere de Loire.* FOR.

Wiliæ v. i. comiti patrimonij Theod. Rex XVIII.

*Iteratur mandatum ad inueniendos artifices pro nauibus construendis.*

VTilitas publica sicut ad conseruationem respicit omnium, ita debet perfici studio † ac labore cunctorum. Quia magnæ laudis occasio est, si in ea causa communi aliquid singulariter videatur impleri.

*Ligna in naues cadantur.* † & *Publicæ vtilitati curam singulis.*

Facit

Facit enim † vnde commendetur & reliquis, qui tamen & sibi se profuisse cognoscit. Pridem igitur nos jussisse meministi, vt per domum nostram nauigandi quærerentur artifices. Quos, Deo auxiliante, prouisos ad † Rauennatem vrbem die Iduum Iuniarum præcipimus incunctanter occurrere: vt aduentus eorum constructioni nauium opportunè videantur offerri. Ne res diuisæ generare sibi videantur aliquam tarditatem: & parum sit vnam perficere, nisi contingat vtranque procurare. Si qua etiam per ripam fluminis Padi ligna, fabricandis apta dromonibus, in prædiis regalibus potuerint inueniri, † artificibus huic operi à magnifico viro Abundantio Præfecto † Prætorio deputatis, abscindendi sit permissa licentia. Volumus enim hoc exemplum à nostris prædiis inchoare: vt nulli grauis sit jussio, quæ constringit & principem.

† vt inde

Nauigandi artifices.

† Rauennatis.

† ab artificibus.

† Prætorii.

## *NOTÆ VARIORVM.*

Dignâ principe sententiâ clauditur hæc formula. *Volumus hoc exemplum à nostris prædiis inchoare, vt nulli grauior sit jussio quæ constringit & principem, l. 4. Cod. de legib.* Legem statuens legi se subjicere debet. Seneca *de legum latoribus, epist. 91.* Ausonius *ex Pittaco. Pareto legi quisquis legem sanxeris.* Quamvis princeps sit solutus legibus, *l. princeps, ff. de legibus* Dion. *libro* 53. λέλυνται γὰρ τῶν νόμων, inquit, τοῦτ᾽ ἔστιν, ἐλεύθεροι ἀπὸ πάσης ἀναγκαίας νομίσεώς εἰσι καὶ οὐδενὶ τῶν γεγραμμένων ἐνέχονται. Quare Theodahadus rex infra lib 10. epist. 16. *Cum possimus, inquit, omnia, sola nobis credimus licere laudanda.* FOR.

### § Gudinando Saioni Theod. Rex. XIX.

*Mandatur vt nautas ordinatos ad vrbem Rauennam faciat properare.*

MAjora sibi facit credi, quisquis efficaciter injuncta peregerit. Quia Indubitanter illi aliquid committitur, qui optimè cõprobatur: & honestum suffragiũ est secundi judicij, documentum prioris. Atque ideò ordinatione magnificorum virorum Abundantij Præfecti † Prætorio atque Vuiliæ Comitis Patrimonij, ad illam prouinciam te jubemus excurrere: vt tam de domo regia, quàm in locis aliis habitantes, secundum priora præcepta prouisos nautas ad vrbem † Rauennatem die Iduum Iuniarum, Deo auxiliãte, festinare compellas. Quatenus nulla tarditas tam præclaris jussionibus afferatur. Caue ergo, ne te venalitas maculet, aut neglectus* turpis inuoluat: & tam magnæ rei supra te* ruentis pondere* comprimaris, si tantis ac talibus rebus impar extiteris.

*Negotia grauiora eis obij mittenda.*

† Prætorij.

† Rauennatis.

* temporis

* mentis

* optimatis.

### § Auiso Sajoni Theod. Rex. XX.

*Quod secundum ordinationem præfectorum ligna pro fabricandis dromonibus apta faciat procurari.*

PEr vtrãque ripam Padi reperiri ligna comperimus, fabricandis apta dromonibus. Ideoque tibi præsenti jussione delegamus, vt secũdum

*Ligna incidi fruenda Dromonibus.*

cundum, ordinationem magnificorum virorum Abundantij Præfecti † Prætorio atque Vuiliæ Comitis Patrimonij ad loca designata cum artificibus incunctanter accedas:& siue in domo regia,seu in priuata reperta fuerint,sine aliqua † facies tarditate procurari. Quia nulli graue credimus præbere quod Deo auxiliante pro communi vtilitate præparatur. Verùm ita volumus te injuncta peragere, vt nihil ad lædendum possessorem studiosè videatur inquiri,sed tantùm quæ sunt necessaria vtilitatis nostræ causa præsumantur. Non exquiratur aliquid à domino, quod postea † publico non dicatur acceptū. Ligna syluestria jubemus cædi,non aliquid de alienis facultatibus violenter † abscidi. Talia nobis prosunt, qualia nostros grauare non possunt. Quæ si causa præsens non exquireret,ille se crederet non habere. In Mincio Ollio, Ausere. Tiberi,& Arno fluminibus comperimus quosdam sepibus cursum fluminis,quantum ad nauigandi studium pertineat,incidisse. Quod te volumus, ordinatione magnifici viri Abundantij Præfecti † Prætorio,modis omnibus amputare,nec tale aliquid † permittatis quenquam vltra præsumere: sed * inuiolati aluei tractus nauium relinquatur excursibus. Scimus enim retibus non sepibus esse piscandum. Nam Hinc quoque detestabilis auiditas prodirur: vt sibi tanquam festinet includere,quantum ad multos poterat peruenire.

† Prætèrij
† faciat
† publicè
† excidi.
*Ne nauigationis libertas impediatur.*
† prætorij
† permittatis.
*Retibus,non sepibus piscandum, prænotatum.*

## NOTÆ VARIORVM.

¶ 1 *Inuiolati aluei tractus nauium relinquatur excursibus.* ] Retibus non sepibus esse piscandum, flumina purganda esse & Iureconsulti præcipiunt *lib.43. Digest.titul.ne quid in flumine publ. leg.vnic. C.lib.10.tit.29. de Alexandrinis primatibus.* Congruit enim huic loco quod Aul.quoque Gellius in veterum Prætorum edictis, quid significet *flumina retanda,publicè redempta habere:* interpretatur purgare,à retis,id est arboribus quæ aut ex ripis fluminum eminerent,aut in alueis eorum exstarent. appellata autem esse quasi à retibus, quòd prætereuntes naues impedirent, & quasi irretirent. Hæc ille *lib.11.cap.17.noct.Attic.* For.

## ¶ Capuano v.s. Theodoricus Rex.XXI.

*Confertur dignitas rectoris decuriarum,cui inesse probibetur morum & virtutis ornatus*

Si te tyronem nostra judicia delegissent, si ad examinis trutinam venisses incognitus, æstimaremus monendum, quali te prudentia, * quo decore tractares,sed omnium crederis intelligentiam habere virtutum, qui exerceri meruisti militia literarum. Æstimas enim qua te debeas modestia continere, qui alieni negotij visus es vota peregisse. Nam si te judicis suspicio sæua tetigisset, laudando justitiam * leni ac penetrabili remedio ejus animum corrigebas: obtinens suaui persuasione,quod superiori non potuisses imponere. Quis ergo dubitet, illa te diligere

*Decuriarū rector.*
* quali
*Literarum militia.*
* leni
*Vis persuadendi.*
*Expertis creditur.*

diligere, * quæ constat voce publica suasisse? Professa bona non habentur ambigua, nec cujusquam acquiescit ingenium, * vbi quod ipse potuit † emeritus prosequi, ab alijs tanquam rudis videatur edoceri. Prolati documenti fide ficti, legitima voce poscebas,* examinans si retineret incorruptam scrinia veritatem. [1] Iudex nunc exhibe, quod † te volebas apud alios obtinere. Age ne tua tibi objiciebatur oratio. Quia pōdus est pudoris grauissimi, propria voce cōuinci. Sume igitur, auctore Deo, Recturam Decuriarum, humanorum actuum verissimum testem, securitatem possidētium, publicæ fidei splēdidissimū templum. Vnde tantū tibi laudis acquiritur, * quoniam eorum illic vtilitas incorrupta seruatur. Viuat tibi perpetuis sæculis decedentium voluntas: trāseant in posteros judicia parentū. scriniis tuis seruetur omnium quies. Alij honores habeant & terribiles † fasces: tibi vitæ humanæ gratissimi videntur militare custodes: ibi enim * ad solutiones sunt hominum, [a] vincla causarum, cathena litium, carcer furoris. De quo veriùs diceret vates Mantuanus, Clauduntur litis portæ, furor impius intus inclusus, fremit horridus ore cruento. Decuriales igitur, habita meritorum æstimatione, diligito: quia non decet, tantę Vrbis appellare, quod vile est, maioris etiá * naturæ cū fuerit necesse sententia, factus tot patribus senior, tantis tacētibus vox Senatus. Vide quid dignitatis acceperis, vt inter tot eloquentes viros sis dicendi primarius, quos etiam nobis profitemur esse reuerendos. Assume ergo concedere quæ iubemus, præstare quæ credimus: vt illis aperias januas curiæ, quos nostra electio aulam iusserit libertatis intrare.

* quæ nos
* v.vi.
† emeritis.
* examinās
† tecum.
* quantum
Fauor testa. mentorum.
Fasces.
" faci. e
† facies
* absolutiones.
[a] Vincula
Virg. 1. Æneid.
Decuriōnū senatus.
* natura tuo.

## NOTÆ VARIORVM.

¶ 1 *Iudex nunc exibe, quod te volebas apud alios obtinere.*] Notandum est collegium decurialium in vrbe Roma fuisse qui S.C. acta, auctoritates Senatus excipiebant, perscribebant, complebant, scrinia Senatus seruabant viri scribendi dicendique periti, quibus præfuit rector, quē judicem auctor appellat, quoniam judicabat inter decuriales & alios, ideo *l. 1. C. de decurialibus*, ait eum qui velit cum decuriali agere, de auferendo priuilegio & jure veteri concesso, judicem decuriæ adire debere. BROS.

¶ Senatui vrbis R. Theod. Rex. XXII.

*De collatione dignitatis factæ ipsi Capuano.*

Licèt cautè semper eligēdus sit, qui vobis mittitur approbādus (quia ipse magis traditur examini, cujus sententia * noscitur prolata pensari) illas tamē prudētibus viris sociari cupimus dignitates, quæ Romanis arcibus quasi gemmæ nobiles affiguntur. Vbi enim † digniùs eloquens, quàm in ciuitate proficiat literarum? vt ibi declaret meritum, vbi nutriuit ingenium. Aptum est omne bonum locis suis: & laudabilia quæque sordescunt, nisi congrua sede potiantur. Requirit pugna validas ma-

Candidati cōmendatio.
* cognoscitur.
† dignus
Bonum suo aptum loco.

nus: desiderat nauigium pectus animosum: sic scrinia vestra fidele propositum: sic Curia facunda disertum. Multa ergo deliberatione pensandus esse creditur, qui quotidie nostris sensibus offeratur. Capuanum igitur spectabilem virum æstimatio nostra respexit, qui Curiæ vestræ sententiam majoris natu auctoritate facundus ediceret, & Senatus scrinia conscientiæ puritate seruaret: vt actus illos mundo celeberrimos sua reddat integritate laudandos. Magnum munus est P. C. integritatem deligi. [Nec mediocriter probatur conscientia, cui est veritas commissa sæculorum.] Nam si prædicatur testis, qui in præsenti negotio vera dixerit: qua laude censeri † poterit, qui cunctis temporibus certa transmittit? Sed quamvis alumni vestri habeatis cuncta notissima, juuat magis illa repetere, quæ omnium consensus possit agnoscere. Adest semper † electa quædam sermonum gratia, blanditur auribus, mentem trahit, vtitur * perspicuitate facundiæ, qualem de pura conscientia decet emanare. Est enim quoddam speculum morum agentis oratio: nec majus potest esse mentis testimonium, quàm qualitas inspecta verborum. Nam vt ejus propria describamus, patitur in simplicibus rebus linguæ retinacula: * his eò tamen correctior cùm perorat: & hoc illi ad gratiam datum est prouidente natura, vt quem præ foribus hæsitantem † videras eloquentem in certaminibus obstupescas. Illa memoria, quæ Oratorum thesaurus jure vocitatur, tanta in eum firmitate consedit, vt semel audita scripto apud eum putes esse recondita. [Magnum beneficium, obliuionis nescire defectum: & quædam similitudo verè cœlestium est, tempore decursa semper habere præsentia.] Quæ nunc ideò declaramus, vt cognoscatis, subjectorum gratas non habere virtutes, & judicium nostrum non per casuale votum, sed per electionis studium doceamus esse conceptum.* His ergo P.C. Capuanum bonis dotatum, à præsenti Indictione Decuriarum Rectorem esse † præcipimus, majoris etiam natu auctoritate subuehimus: vt qui se morum cana maturitate tractauit, quod est amplissimum reuerentiæ genus, in vestro ordine ætatis honore gratuletur. Augebit eloquentiam officio meliore ditatus. [Quoniam multum facundior est, qui sententiam dictat, quàm ille qui supplicat.] Libertas verba nutrit, metus autem copiam frequenter intercipit. Actus quoque ipse longè dissimilis: vt qui pridem assistebat etiam mediocribus humilibúsque fortunis, nunc introducat vestræ Curiæ Consulares.

Scrinia. † potest. Testis præsēs. † electio. † prospicuitate. Rara orationis. † iis. * videbas. * diis. * præcepimus. Morū cana maturitas.

§ Abundantio præposito Theodoricus Rex. XXIII.

*Quod administretur annona sagittariis directis ad exercitum.*

TAtanem * Saionem nostrum cum sagittariis ad illustrem virum Comitem Iulianum æstimauimus esse dirigendum: † vt majus sumeret robur duplicatus exercitus. † Ostentent juuenes nostris bellis, quod in gymnasio didicere victuris. Schola martia mittat examina, pugnatu-

* Tatanen. al. Tocanē. *Iuuenes ostēdat in bellis quæ didicere ingymnasiis.* * vbi * ostentāt. * quid

gnaturus ludo, qui se exercere consueuit in ocio. Atque ideò illustrem magnitudinem tuam, eis annonas & nauigia secundum consuetudinem præbere censemus, quatenus iuuante Deo quo directi sunt debeant peruenire. Vestræ enim † consuetudini damus nostrarum efficaciam jussionum. Quia nullatenus destitui posse † creditur, quod, Deo juuante, tuis ordinationibus inchoatur.

† sollicitudini

* credimus.

§ Epiphanio v.s. consulari prouinciæ Dalmatiæ Theod. Rex. xxiv.

*Vt faciat fisci compendiis applicari, bona cuiusdam mulieris quæ intestata decesserat nullis proximis derelictis.*

IOanna Andreæ, * quondam jugali suo successisse legis munere perhibetur: quæ intestata nullis existentibus proximis luce dicitur esse priuata. Cujus substãtia à diuersis, nullo legitimo jure suffultis, vsurpatione voluntaria suggeritur possideri. Et quia, caduca bona fisco nostro competere, * legum cauta decreuerunt, ideò te præsentibus oraculis admonemus, vt hujus rei veritate discussa, si re vera, vt ad nos perlatũ est, nullus ei aut testamento heres extitit, aut * proximitatis jure successit, fisci nostri eam * facies compendiis aggregari. Quando innocentię nostrę professio est, justa compendia non negligere, apud quem calumnia nunquam locum potuit inuenire. Rogari enim in talibus causis, non fraudari principem decet. [ Quia negligentiæ vitium est, præsumptiones relinquere, quas jura præcipiunt amputare. ] Si quid autem contra reperieris, quietos dominos habere patiaris. Quia magis illa nostra sunt patrimonia, quæ à subjectis legitimè possidentur.

*Vxor mariti hæres.*

* quod

* legis

*Caduca fisco cadunt.*

* proximitas

* facias.

*Compendia justa non aspernanda.*

NOTÆ VARIORVM.

§ 1 *Caduca bona fisco nostro competere* ] Ex jure, quo ἀδέσποτα καὶ ἀκληρόνομα principis fisco cedunt, vt thesauri, vt vacantia bona, quæ hæredem non inueniunt, vel indignis relicta aut incapacibus auferuntur. Vlpian. *fragm. tit.17. & 18. l.vn. Cod.de cad.toll.* Plinius *Panegyrico ad Traian.* lib.6.epist.3. FOR.

Bacaudæ v.s. Theod. Rex. xxv.

*Tribunatus perpetuus.*

FEssos annos munificentia nostra corroborandum ætatem occiduam penuriæ non facit detrimenta sentire. Iuuenum siquidem virtus præsumptione laboris animatur: sola senum vita est, quietis inuenisse remedia. Atque ideò tua supplicatione permoti, designati tribunatus curam in Mediolanensi vrbe diligentissimè peragendã, ad te decreuimus

*Senum vita otium.*

pertinere.Ita vt,quod est in Reipub.militia nouum,donec vixeris nunquam tibi successorem tribuat cujusquam plectenda præsumptio. Quatenus in exhibendis voluptatibus officij huius cura mansuetudinis nostræ beneficio jugiter perfruaris.Habens in vtroque quod tuam consoletur ætatem,lori commodum, & lætitiam voluptatum.

¶ Vniuersis Gothis per Picenum & Samnium constitutis Theod. Rex.XXVI.

*Conceditur cuidam tribunatus cura quoad vixerit.*

*Euocatur exercitus* † nostris

QVamvis munificentia nostra sit omnibus vbique gratissima, multo tamen acceptiora credimus, quæ † nostri præsenti ᵃ conferuntur. Quia majora de conspectu principis populi sumunt, quam de larg.tate beneficia consequuntur. Nam penè similis est mortuo, qui à suo dominante nescitur:nec sub aliquo honore viuit,quem Regis sui notitia non defendit. Et ideò præsenti jussione mandamus , vt octauo Iduum Iuniarum die,Deo auxiliante,ad præsentiam nostram venire debeatis,qui solenniter regalia dona suscipitis, si venite protinus † festinatis. Illud tamen necessariò commonentes , vt venientium nullus prouenire posit excessus,nec possessorum segetes aut prata vastetis.Sed sub omni continentia properantes,de custodita disciplina grata nobis esse vestra occursio posit.Quia ideò exercituales gratanter subimus expensas,vt ab armatis custodiatur intacta ciuilitas.

*Mortuo similis qui à principe non nascitur.* *Notum esse principi.* † *festinetis*

*Militũ trãsitum innocens.*

*NOTÆ VARIORVM.*

¶ 1 *Nec possessorum segetes,nec prata vastetis.* ] Transitus militum sit innocens,né e fruges lædat:Itaque quod de jure seruitutis hastæ rectæ illæsis fructibus ferendæ à Paulo scriptum est , *l.7.qui sella.D.de seru.rust. prad.* quidam tractum à regibus suspicantur , qui extero exercitui commeate ditionis suæ regionem per aliquam permittunt.Vnde Lysander Laconum dux apud Plutarchum videns Bœotos incertę fidei quum per eorum agros transiret , sciscitatus est, vtrum rectis an inclinatis hastis transiret,sed ego putem Iureconsultum de priuato jure,non imperatorio sensisse,*l.13.item quaritur.§.exercitu l.15.ex conducto. versi.exercitus prateriens per lasciuiam. ff.locat.* Idem Iustinianus. *Nouell.*130 περὶ παρόδου στρατιωτῶν. constituerat:cuius auspiciis ac legibus Belisarius rexit exercitum: Nam cùm militum quidã in agros discurrentes,fructus attingerẽt, eos ignominia notatos conuocans.sic est allocutus : *Vim afferre,& ex alienis pasci turpe semper ac probrosum videtur , quod iniustum in ipso feratur.* Auctor. Procop.*libro 4.de bello Vindelico.*infr.lib.12.epist.5.FOR.

Guiduim Saioni Theod.Rex.XXVII.

*Vt adeant.*

*Vt adeant principem, qui singulis annis recipere donatiua præmia consueuit.*

Consuetudine liberalitatis regiæ commonemur, vt Gothis nostris debeamus [1] solennia dona largiri. Et ideò deuotio tua Millenarios prouinciæ Piceni & Sannij sine aliqua dilatione commoneat, vt eos, qui annis singulis nostræ mansuetudinis præmia " consequuntur, pro accipiendo donatiuo ad * Comitatum faciat incunctanter occurrere. Quatenus qui benè nobis meriti fuerint, maiore munificentia gratulentur. Inculpabiliter enim necesse est vluat, qui suam præsentiam nouit principibus offerendam. Bonos enim laus, malos querela comitatur. Decet etiam nos sub hac occasione [2] singulorum facta perquirere: [3] vt nulli * possit perire, quod facit in acie. Nam si semper consuetudinarias res " expediret exercitus, virtutem non potest amare neglectus. Trepidus discat ad judicem venire, qui se non meminit audacter aliquid egisse. Vt melius possit hostibus " violentus insurgere, qui nostræ maluit imputationis vulnera declinare.

Solennia & annua munera.
" Consequentur
* Comitatū nostrum
* possint
" expiret al. expectet
" violentæ

## NOTÆ VARIORVM.

¶ 1 *Solennia dona* ] & annua munera, infra epist. 42. hujus lib. 5. For.

¶ 2 *Singulorum facta perquirere* ] Idem tribuit Alexandro Mammeæ filio Lampridius. For.

¶ 3 *Vt nulli possit perire, quod facit in acie* ] Regia munera hæc donatiua, præter stipendia consueta militibus in præmium fortitudinis cedebant: nec temerè, neque passim omnibus citra delictum, Fuit sub Iustiniano quæstor præmiorum Agathias *lib. 3. de bello Gotth. in exercitu*, inquit, *nec ducis, nec præfecti munere fungebatur: nec miles quidem.* Quæstor alioquin & regiæ pecuniæ custos, haud tamen earum quæ militibus in stipendium pendebantur: Nam alteri erat hæc cura demandata: sed quæ ex Imperatoris ærario ad exercitum his & in præmium mittebātur, qui insigne aliquod facinus in bello gessissent. Qua ex re non obscurus is erat, sed præpotens factus, atque adeò vt arcanorum esset inter cæteros particeps, ita vt firmitatis tum plurium & fidei principum dicta viderentur habere, quum illi placerent: quod hîc Cassiodorus quoque subjudicare videtur, dum ait. *singulorum facta, &c.* quasi esset in castris quidam explorator industriæ & fortitudinis cujusque militum: cuius renuntiatio apud principem valeret ad militis strenui commendationem. For.

¶ Carino v.I. Theod. Rex. xxxIIx.

*Euocatio illustris cujusdam viri ad præsentiam principis.*

Habent hoc gloriosum præjudicium bonarum merita personarum, vt ocio torpescere non sinantur, qui probis actionibus innote-

Euocatio milit.

scunt. Et ideò tam desiderio vestro satisfacientes, quàm * quod vos necessarios esse " credidimus, iussis præsentibus euocamus. Quatenus & viris nobilibus obsequia nostra decorentur, & quæ vtilia nobis credimus per te experiri possimus.

* quid " credimus

¶ Neudi v. i. Theod. Rex. xxix.

*Quod amoueat imponentes ignota genera seruitutis.*

Liede famu. * Doceri famul.

MOuit nos quidem * Oceri fusa precatio, sed magis miserabiliorem reddidit virum luminis sui ademptus ornatus: quia necesse est, vt amplius permoueat visa quam audita calamitas. Is enim perpetua nocte superstes ad remedia nostra mutuati luminis beneficio festinauit: vt quem videre non poterat, saltem clementiæ suauitate sentiret. Clamat enim sibi * Gudila vel Oppane incognitam suo generi † conditionē seruitutis imponi, cū pridē sub libertate nostros fuerit secutus exercitus. Mirati sumus † talem in famulatum trahi, qui à vero domino debuisset expelli. [ Nouus ambitus, talem quærere: quem possis horrere: seruúmque dicere, cui debeas diuina consideratione seruire. ] Adjiciens † enim hujusmodi calumnias Pithiæ Comitis celebratæ opinionis viri sibi examinationem summotam. Nunc autem infirmitatis suæ mole compressum, manu vindicare non posse, quæ patrona fortibus probatur assistere. Sed nos, quorum est proprium inter pares ac dispares æquabilem justitiam custodire, præsenti iussione decernimus, vt si in iudicio supra memorati quondam Pithiæ se probauit " ingenuum, calumniantes * protinus " amouere. Nec audeant vlterius necessitatibus alienis illudere, quos semel conuictos decuerat sua vota damnare.

* Gundila vel Apine. " conditionem " tamen * etiam ad huius Æqualis justitia. " ingenii, * penitus " amouentis

¶ Gudui viro sublimi Theod. Rex. xxx.

*Quod amoueantur ab omnibus qui lætantur beneficio libertatis.*

Iudex delegatus.

QVos duces eligimus, eis simul & æquitatis momēta jure delegamus. Quia non tantum armis, quantum judicijs nos essici cupimus clariores. * Costala igitur atque Darla cum Deo propitio, Gothorum nostrorum libertate lætentur, onera sibi seruilia à vobis causantur iniungi: quæ nec † ipsos deceat perpeti, ne cuiquam irrationabiliter " fas sit imponi. Quod si ita gestum esse cognoscis, sine aliqua dilatione facias amoueri. Ne ad nos exinde vlterius querela reuocetur, & incipiat grauis esse animo nostro in " ducem reuoluta causatio, quem magis oportet talia peragere, quæ nos delectet audire.

* Costolo " ipsas " sic " duce

¶ Decorato viro deuoto Theod. Rex. xxxi.

Vt com-

*Vt compellat quosdam pecuniam soluere postulatam, si reuera eos forte constiterit debitores.*

THomas vir clarissimus [a] inter Apuliam Calabriámq; prouincias de Siliquatici titulo[a] Indictionum octauæ, nonæ, vndecimæ, primæ, secundæ, & quintædecimæ, quas ad conductionem suam pertinuisse commemorat, nonnullos maximam pecuniæ quantitatem [a] redhibere conqueritur. Et quia vtilitatem publicam diuturna non conuenit ludificatione differri, ideò deuotio tua præsentia decreta suscipiens, Marcum presbyterum, Andream & [a] Simeonium, vel reliquos, quos breuis subter annexus eloquitur, seruata in omnibus ciuilitate conueniat, Vt si eos non per calumniam; sed manifestos reuera fisco constiterit esse debitores, [a] summáque rationabiliter postulatur, sine aliqua imminutione persoluant. Prouidendum est enim, ne spiritus contumacium personarum publicis rationibus aliquod videatur afferre dispendium. Qui vero minus intenta cognoscunt ad iudicium competens te imminente conueniant: vt quod æquitati congruit, vtrarumque partium allegatione recognita, saluis legibus impleatur.

[a] inter Siliquatici exactio fiat
[a] indictionis
[a] reddere debere
Breuis.
[a] Simeoni
[a] summam quæ

¶ Blandilæ Theodoricus Rex. xxxii.

*Committitur viro correctio vxoris, quæ in vxorem alterius nobilis manus misisse dicitur violentas.*

ADiit nos innumeris vicibus Patzenis repetita conquestio: qui cùm esset in expeditione felicissima constitutus, à Procula coniuge tua vxorem suam asserit trina fuisse cæde laceratam; ita vt solo beneficio desperationis euaderet, cùm tot plagis fessa, sed iam crederetur extincta. Hanc nos, si tamen vera est, † in fœmina quam maxime mirantes audaciam, transire non patimur impunitam. Atque ideo decretis te præsentibus admonemus, vt si factum euidenter agnoscis, delatam querimoniam pudori tuo cõsulens [1] maritali districtione redarguas: quatenus ex eadem causa ad nos querela iussa non redeat, & legibus noueris resecari posse, quod te oportuerat domestica districtione corrigere. Quod si mendacium magis peritoris accusans causam dicere fortasse volueris, summoto dilationis obstaculo, ad Comitatum nostrum cum supra dicta coniuge tua incunctanter occurre, † excepturus aut de iniqua præsumptione vindictam, aut [2] de mulieris improbitate victoriam.

Notio de vxore marito mandata.
† Infamia.
Maritalis districtio.
Comitatus princip.
† recepturus.

## NOTÆ VARIORVM.

¶ [1] *Maritalis districtio* ] *l. vn. Cod. Theod. de emend. propinq.* Matronas prostratæ pudicitiæ, quibus accusator publicus deesset, vt propinqui more maiorum de communi sententia coërcerent auctor fuit Tiberinus, Suetonius *in ipsius vita cap.* 35. FOR.

¶ 2 *De mulieris improbitate* ] Fœminis ad scelera vires esse ait Fabius Quintil. *declam. 2. l. vlt. Cod. Theod. ad leg. Corn. de sicar.* mitior enim circa eas debet esse sententia, quas pro infirmitate sexus minus ausuras esse confidimus. For.

## ¶ Wilitancho Duci Theod. Rex. XXXII.

*Mandat resecari excessum illius, qui in vxorem alterius pro defensione Reipublicæ existentis proprio coniugio duxit sociandam.*

*Adulterium* † cōstituto ‡ diduceret

GRauis est Patzenis clementiæ nostræ sensibus intimata conquestio: qui se in expeditione Gallica † constituto, in eum Brandilam prosiluisse testatur excessum, vt vxorem ejus Reginam, proprio sociandam ‡ duceret esse coniugio: & in injuriam nostrorum temporum, ¹ adulterium simulata matrimonij lege commissum fuit. Hæc nos, si vera sunt, transire nequaquam patimur impunita. Nam quando affectus tutos quis habeat, si tunc sceleri subiacebit, cum pro omnium salute pugnauerit?

*Turturum viduitas.*

Respicite impudicæ gementium turturum castissimum genus: quod si à copula sua fuerit casu intercedente diuisum, perpetua se abstinentiæ lege constringit: gratiam conjunctionis non repetit, quam reliquit: fidem seruat, dum laudem pudoris ignoret: & moribus studere deprehenditur, quod nulla viduitatis conuersatione gloriatur. Mulierem se, proh dolor!

*Mulierum pudicitia* * Pœnam leges imponunt

vota cōtinere nequeunt, quibus castitatem ratio persuadet, * pœna legis imponit, terror maritalis extorquet. Perierunt profecto mores, si nec illis comparari possunt, quæ ratione carentia temperantur. Et ideò sublimitas tua impetitos ad suum faciat examen occurrere: & rerū veritate discussa, sicut iura nostra præcipiunt, in adulteros maritorum fauore * resecetur.

* resecentur *Pœna adulterij.* ** vt Paucorum

Quia defensorem Reipub. redire noluerunt, qui scelerata præsumptione conuicti sunt. Confundi sine dubio desiderauerunt omnia, qui tentauerūt legibus inimica. Sed meliùs est, ** paucorum damno malorum corrigatur intentio. Quia omne matrimonium quod absit, incertum relinquitur, si in tanta reuerentia sine aliquo terrore peccetur.

### NOTÆ VARIORVM.

¶ 1 *Adulterium simulata matrimonij lege commissum fuit. Hæc nos si vera sunt transire nequaquam patimur impunita.* ] Quæ fuerint olim adulterij pœnæ paucis demonstrabo. Romuli lege, matrona ejus culpæ rea, marito permissa cognatisque, ij vti visum mulctabant ac puniebant, etiam morte: etenim iure ipso, mulier quæ juxta sacratas Romuli leges nupta, ita in manu viri, vt proles in patris. In eas quæ sacris Bacchanalibus incestu vsæ, cognati maritique intra domos animaduerterunt, aiunt Liuius & Valerius. Vide Valer. Max. *libro 6 cap. 3.* Plin. *lib. 14. cap. 13.* Tert. *in Apolog. cap 6.* Præterea adulteræ domo exactæ & dote priuatæ, vt Plautus *in Amphitr.* indicat Valer. *lib. 8. cap. 11.* Quod si mariti cognatique dissimulabant, hoc est ( vt cum Liuio loquar ) idoneus in priuato supplicij exactor

ctor nemo erat, non rarò publico iudicio, persequebatur id crimen magistratus: & præsertim ædiles. Postea sequuta est lex Iulia, quam tulit Augustus, qui adulteros morte aut fuga puniuit, ita vt capitale crimen esset, vt ex Arnobio *lib.iiij.* & Saluian. *lib.vj.* constat. Quam adulterij pœnam tribuit priscis Saxonibus Bonifacius Archiepiscopus, epistola ad Ethelbaldum Anglorum regem. *In antiqua*, inquit, *Saxonia, vbi nulla Christi cognitio, si virgo in materna domo, vel marita sub coniuge sit adulterata, manu propria strangulatam cremant, aut cingulo tenus vestibus abscissis flagellans eam casta matrona, & de villa in villam missæ occurrunt nouæ flagellantes & cultellis pungunt, donec interimant.* BROS.

¶ z *Paucorum damnatio* ] Statuerunt veteres, auctore in Cluentiana Cicerone, vt si à multis esset flagitium rei militaris admissum, sortitione in quosdam animaduerteretur: vt metus videlicet ad omnes, pœna ad paucos perueniret. Hinc decimandi ortus mos fuit, quod δεκατεύειν dicebát. Liuius *lib.2.& lib.28.* Polybius *lib.6* Sueton. & Dion *in Augusto:* Xiphilin. *in Galba:* Capitolin. *in Opilio Macrino:* Tertull. *ad Scapulam: decimanda Carthago* Bene igitur cum paucorum supplicio reliqui sapiût ciues, exemplo alieni mali commonefacti, *l.16. aut facta. ff. de pœn.* Gell. *lib.16.c.14.* FOR.

¶ Abundantio * præposito Theod. Rex. XXXIV.

*Quod compellat quendam contumacem debitorem ad soluendum absque dilatione.*

FRontosum, sui nominis testem, frequenti nobis insinuatione suggestum est, pecuniæ publicæ † decoxisse non minimam quantitatem, quem à diuersis iudicib. fecimus iusta examinatione perquiri: *ne forsitan, vt assolet, eum nô veritas, sed infirmaret inuidia. Ille omnia cófessus, reddere se posse constituit, si ei largæ præberentur induciæ, quibus frequẽter "emensis, immemor promissionis suæ, ad constituta semper imparatus occurrit. Fugere * siquidẽ nescius, sed suæ spõsionis ignatus: obliuiosus, cum relinquitur: trepidus, cû tenetur. Mutat verba, variat constituta: nec in vna dicti "sui qualitate côtentus diuersis imaginibus immutatur. Meritò Chamæleonti bestiæ conferendus quæ paruorum * serpentû formæ consimilis, aureo tantû capite, & reliquis mêbris subalbentis prasini colore distinguitur. Hæc † quoties humanos aspectus incurrerit, dum ei fugiendi velocitas denegatur, nimia timiditate cófusa, colores suos multifaria qualitate cõmutat: vt modo veneta, modo" blattea, modo possit cyanea reperiri. Vnde mirum est, in vna superficie tot diuersa cõspicere. Quã nó immerito * Pãdiæ gẽmæ dicimus esse cósimilẽ, in qua vnus se fulgor non potest cõtinere: fluctuat aspectibus tremulis, dum lapis teneatur immobilis. Nã quod modo videris, mox aliud ibi, si amplius intuearis, aduertis: sic mutatum credis, quod neminem eripuisse cognoscis. * His permuta-

* Praefect.
† textorsisse
* non.
* emensis
" quidem
Debitoris instabilitas inconstantia & varietas notatur.
Chamæleon
" suæ
* serpentiû
* quotiens
† blattea
Pandia gemma.
* pandiæ
* iiij

mutationibus æstimatis mens Frontiosi simillima reperitur. Quæ dicti sui non habet fidem: quæ tot † varietates continet, quot verba protulerit. Protei fabulis jure sociandus, qui subito comprehensus, substantiæ suæ formam omnimodis non habebat. Nam vt cælaret hominem, aut leo frendebat, aut sibilabat anguis, aut in vndas liquidas soluebatur. Et quia sic notus est, † cum facies ad tuum venire judicium, primum agito ne promittat: caue, ne constituat. Quia leuissimi animi mos est, polliceri facile, quæ non † disponit implere. Quicquid autem persoluere considerata æquitate potuerit, constrictus sine aliqua dilatione jam reddat. Quia post tot falsitates argutiæ suæ † reputare poterit, quod se frequenter illusisse cognoscit.

† veritates Protejus

† cum Non temere promittendum.

† promittit

† imputare

¶ † Luuirit Comiti & Ampelio Theod. Rex. xxxv.

† Duuiovi- ro illust.

*Committitur correctio excessiis quorundam, qui amissa cura Reipublica frumentum ad proprium commodum transtulerunt.*

CVm pro incerti temporis euentu Romanas ædes inopia facie castigata pulsaret, & quamvis rara, tamen tam pulchræ ciuitati * videretur esse fœdissima, æquum judicamus Hispaniæ triticeas illi † copias exhibere: vt antiquum vectigal sub nobis * felicior Roma reciperet. Iussis siquidem nostris viri spectabilis Marciani laude digna * feruiuit industria. Sed parum diligenter impleta sunt, quæ constat optimè fuisse procurata. † Hi enim, qui portanda susceperant, moratum tædia non ferentes, destinatum frumentum in Africæ partibus pro suo dicuntur vendidisse compendio. Quod quamvis inultum minimè transire debuisset (vt amor proprij commodi, tot populorum jejuna vota suspenderet) tamen quia nobis insitum est, culpas remittere, quas possumus cauta ordinatione corrigere, Catellum & Seruandum viros strenuos esse credidimus dirigendos. Vt quia naucleri † ducentos octoginta Solidos in triticum, & in naulis septingentos quinquaginta octo Solidos accepisse perhibentur, S. apud vos facti veritas innotescit, in † summam rationem collecta, ab eis * mille triginta octo Solidorum quantitas inferatur. Vt qui vindictam remisimus, damna minimè sentiamus. In qua parte ita se sublimitas vestra diligenter impendat, vt & justitiæ & publicis vtilitatibus satisfecisse videatur.

Pro frumento vendito illa ista pecunia.
† videatur
† copiosas
† felicium
† feruit.
† li.
† lxxx.
* summa ratione
* simul

¶ Starcedio v.s. Theodoricus Rex. xxxvi.

*Quod eximatur debilis corpore ab expeditione bellica, vt in otio maneat optato.*

COntinuatis laboribus attritum corpus debilitatem tibi causatis attulisse membrorum: vt qui ante bellicis fueras aptus insignibus, nunc

Militi misso data ab rogato demum.

vel ad ociosam vitam vix idoneus approberis, expetens vt ad expeditiones felicissimas non cogaris, à quibus non voto, sed necessitate subduceris. Atque ideò allegationibus tuis diutiùs perquisitis: & ad rerum fidem deductis, ocium tibi non ignorabile præsenti jussione largimur. Quia non est ignauiæ culpa, † quem excusat miseranda calamitas. Sed sicut tibi remissam vitam concedimus, ita te donatiuo præsenti auctoritate priuamus. Quia non est æquum, vt cum de tuo cognoscaris idoneus, rem laborantium accipere debeas ociosus. Fruere igitur secura vita, aduersorū insidiis nostro numine liberatus. Nec aliquis tibi imputabit desertoris opprobrium: quando illi † quos contigerit à militia, morbi causa suspendi, ex prioribus factis habendi sunt jure reuerendi. [1] Nec enim dignus est à quoquam redargui, qui nostro judicio meretur absolui.

Calamitas excusat: quæ non culpa. † quod † illi.

*NOTÆ VARIORVM.*

¶ 1 *Nec enim dignus est à quoquam redargui, qui nostro judicio meretur absolui.* ] Fas est maculosas notas vitiatæ principi opinionis abstergere. Sic *l. 4. C. ad SC. Tertyllian.* ait maculas remitti imperiali beneficio, sed tamen principis indulgenti quos liberet notat *l. 2. Cod. de gener. abol.* cui addo locum Suetonij *in Claudio. c. 16.* BROS.

Iudæis Mediolanensibus Theod. Rex. XXXVII.

*Conseruantur jura quæ ad eorum pertinent Synagogam.*

Libenter annuimus, quæ sine legum injuria * postulantur, maximè cum pro seruanda ciuilitate nec illis † sunt neganda beneficia justitiæ, qui adhuc in fide " cognoscuntur errare. Atque ideò discant rerum bonarum suauissimum saporem: vt qui humanam justitiam nituntur quærere, † solicitùs incipiant diuina judicia cogitare. Proindequoniam nonnullorum vos frequenter causamini præsumptione laceratos, & quæ ad Synagogam vestram pertinent, perhibetis " jura rescindi, opitulabitur vobis mansuetudinis nostræ postulata † tuitio. Quatenus nullus ecclesiasticus, quæ Synagogæ vestræ jure competunt, violentia intercedente peruadat, nec vestris se causis importuna acerbitate permisceat. Sed vt religionis † cultuum, ita & actuum sint conuersione discreti: hac tamen moderatione principalis auxilij beneficium concedẽtes, vt nec vos quod ad † præfatæ Ecclesiæ jus vel religiosas * personas certè legibus pertinere constiterit, inciuiliter attrectare tentetis. Tricennalis autem humano generi patrona præscriptio, eò quòd cunctis vobis jure seruabitur: nec conuentionalia vos irrationabiliter * præcipimus sustinere dispendia: vt hac pietatis nostræ defensione muniti, petitio vestra ab illicitis se liberatam gratuletur in commodis. Concedimus quidem, clementiæ nostræ consuetudine, quæ rogastis. Sed quid † Iudæe supplicans temporalem quietem quæris, si æternam requiem inuenire non possis?

Iudæorum Synagoga securitas & tuitio. * Al. postulamur. FOR. † sint. " Al. noscuntur. FOR. † solicitiùs " V. jure rescindi FOR. † defensio Ne vllus ecclesiasticus synagoga offendat † cultu † dictæ * cæteras personas FOR. Tricennalis præscriptio. * præcepimus Argutus in Iudæos ... † Iudæe

¶ Vniuersis possessoribus Theod. Rex. xxxviii.

*Vt arbores ædificiis obnoxiæ euellantur.*

ADmonet nos formarum cura præcipua, vt quę possunt noxiè crescere, debeamus celeriùs amputare. Quatenus & † soliditas aquæductus, Deo auxiliante, incorrupta seruetur, & vobis leue sit opus, quod in teneris arboribus adhibetur. Nam quę nunc virgulta sunt, erunt, si negligantur, & robora. Ista enim quæ modo facili auulsione † dirimuntur, postea vix securibus icta succumbunt. Atque ideò sociata debetis properatione contendere vt præsenti diligentia futuri laboris euadatis incommoda. † Hæc est enim * ciuilis euersio, sine oppugnatione " dissidium, aries, vt ita duxerim, fabricarum. Quapropter omnem syluam, quæ parietibus inimica consurgit, de Rauennate forma iubemus radicitus amputari: vt 1 Signini " Albei reparata constructio talem nobis deducat liquorem, qualem potuit à fontibus * suscipere puritatem. Tunc erit exhibitio decora thermarum, tunc piscinæ vitreis fontibus fluctuabunt, tunc erit quæ " diluat aqua, non inquinet: postquam lauari continuò non sit necesse. Additur etiam, quod si ad potandum vnda suauis influxerit, omnia nostro victui redduntur accepta. Quando humanæ vitæ nullus cibus gratus efficitur, vbi aquarum dulcium perspicuitas non habetur. Nam si lauari cupimus purissimis liquoribus, quantò magis satiari talib. festinamus? Quæ si nunc fatua tractentur, nulli labor facit tædium, qui sumitur pro delectatione cunctorum.

*Margin:* † in soliditas. *Malis principiis obst. dum.* † dirimuntur. * hoc. * ciuilis. " dissidium. *Aries.* * alius. * recipere. *Aquarum vtilitas.* " diluat.

## NOTÆ VARIORVM.

¶ 1 *Segnini Albei*] fortè *vt sing. aluei*, videtur *signum aluei*, legendum: Signini aluei, vt apud M. Tullium 7. *in Verrem.* in fine Brisson. 1. par. For.

¶ Ampelio & Liueriæ Theod. Rex. xxxix.

*De resecanda consuetudine & prouincialibus ita componendis, vt à diualibus non deuient institutis.*

DEcet, prouincias regno nostro, Deo auxiliante, subjectas, legibus & bonis moribus ordinari. Quia illa vita verè hominum est, quæ juris ordine continetur. Nam beluarum ritus est, sub casu viuere: quæ dum rapiendi ambitu feruntur, improuisa temeritate succumbunt. Agrum suum deniq; à dumosis sétibus doctus purgat agricola: qui laus excolētis est, si agreste solū dulcissimis fructibus amœnetur. Sic quies suauissima populi & trãquilla dispositio regionū, præconiū probatur esse regnãtiū. Multorū itaq; querela cōperimus, in prouincia Hispanię, quod sūmū inter mortales crimen est, † vitas hominū vaga præsūptione populari, & leuiū occasione causarū subire multos interitū. Sic mala pace quasi ludo corruūt, quāti vix potuissent

*Margin:* *Decoritas viuendi & alio à fera distin.* *Caedes. † vita.*

potuissent cadere sub necessitate bellorum Dehinc non*polypticis publicis,vt moris est,sed arbitrio compulsorum suggeruntur prouincialiũ subjacere fortunæ.Quod genus euidentis est prædæ,pro illius volũtate dare, † qui ad suum commodum amplius festinat † exigere.Cui rei nos regali prouidentia succurrere cupientes,sublimitatem vestram per vniuersam Hispaniam loco muneris credimus destinandam . Vt subordinationis " vestræ nouitate inueteratę possit cõsuetudini nil licere. Verùm vt;more medicorum,sæuioribus morbis accelerata remedia*tribuamus, inde curationis nostræ fiat initium,vbi magis † noscitur esse periculum. Homicidij scelus legum jubemus auctoritate resecari: sed † quantò vehemẽtior pœna est,tantò ejus rei debet inquisitio plus haberi:ne amore vindictæ innocentes † videantur vitæ pericula sustinere: † Pereant itaque soli nocentes,in correctione multorũ:quando & hoc pietatis genus est coercere infantiam criminis,ne juuenescat augmentis.Exigentes verò assem publicum per grauamina ponderũ, premere dicuntur patrimonia,possessorum:vt nõ tam exactio,quàm præda esse videatur.Sed vt totius fraudis abrogetur occasio,ad librã Cubiculi nostri,quę vobis in præsenti data est,vniuersas functiones publicas jubemus inferri. Quid enim tam nefarium,quam præsumptoribus liceat in ipsa etiam trutinæ qualitate peccare?vt quod est justitiæ propriè datum,hoc per fraudes † noscatur esse corruptũ?Conductores domus regię,quacunque gente sint editi, ad liquidum veritate discussa tantum decernimus soluere quantum nostra prædia constiterit pensitare.Et ne cuiquam labor suus videatur ingratus salaria eius pro qualitate locatæ rei,vestra volumus æquitate cõstitui.Non enim nostra,sed illorum rura dicenda sunt , si pro voluntate conducentis modus eueniat pensionis. Transmarinorum igitur canonem,vbi non parua fraus fieri vtilitatibus publicis intimatur,vos† attentè jubemus exquirere:atque statutum numerum pro†jurium qualitate " definire.Quia contra fraudes vtile remedium est,nosse* quod infestatur. Monetario autem,quos specialiter in vsum publicum constat inuẽtos, in priuatorum didicimus"transisse compendium.Qua præsumptione sublata, pro virium qualitate functionibus publicis applicentur * Telonei quinetiam canonem nulla faciatis vsurpatione cõfundi.Sed modum rebus vtillimum , quem præstare " debeat,imponentes,commerciandi licentiam æquabili ratione reuocare:ne se tendat in " vagum ambitiosa enormitas exigentium. Actus præterea Læti,cuius conscientia summa pulsatur inuidia,sub consueta nobis censemus æquitate perquiri.Vt nec fraus astutis machinationibus * occulatur,nec innocentia falsis criminationibus ingrauetur. Quoscunque verò in furtiuis actionibus " repererit fuisse versatos,pro fortunatum quantitate , suppressam reddant vestra æstimatione pecuniam.Quod si * hæc per alios dispersa esse constiterit,& illi nihilominus teneantur obnoxij,qui scientes passi sunt in tali actione misceri. Complices enim extiterunt criminis, qui non detexerunt facta raptoris. * Præbendarum tenor ascriptus , quem nostra diuersis largitur humanitas prouincialibus , suggeritur intolerabilis cau-

* pollicitis.
† quod sceligere
† destinandum
" Quidam Jaici habẽt nostra.
* conferamus,vt Fon.
† erat
† tantum
*Grauioribus malis primo medendum.*
† videatur
† pareant
*Exactores.*
*Libra principis.*
*Trutina.*
† videatur
*Conductores.*
† præstare
*Transmarinum canon.*
† attonite
† juris
* diffinite
" quod infestant
*Monetarij.*
" transisse
*Telonei canon.*
" tholonei Fon.
" debea
* vanum
* occuletur
*Furta.*
" Al.reperit in Ion.
* hoc
*Conscij furtorum & rapinæ.*
*Præbendæ.*

sa esse damnorum: quando & in species exigitur, & imprudenter eius pretium postulatur. Detestabilis cupiditatis ista sunt documenta, competentia sibi distrahere, & ad exigendi imprudentiam mox redire. Quod nimis improbum, nimis videtur absurdum: vt & nostra constituta prætereant, & tributariorum, qui fouendi sunt, videantur affixisse substantiam. Sint igitur præfixo modo contenti, siue ibidem positi, siue hinc nihilominus destinati: habeant liberum arbitrium, vnum tantum de duobus expetere: dummodo † geminata exactione fortunas alienas non debeant ingrauare. Exactorum quoque † licentia fertur amplius à prouincialibus extorqueri, quam nostro Cubiculo constat inferri. Quod diligenti examinatione discussum, ad hunc vos modum functiones publicas reuocare decernimus, † quam Alarici atque Enrici temporibus constat illatas: [2]Parauéredorum † itaque subuectiones exigere, eos qui habent veredos adscriptos, prouincialium querela comperimus quod nullum penitus sinatis præsumere, quando per turpissimos quæstus & possessor atteritur, & commeantium celeritas impeditur. Villicorum quoque genus, quod ad damnosam tuitionem queruntur inuentum, tam de priuata possessione, quàm publica funditus volumus amoueri. Quia non est defensio, quæ præstatur inuitis: suspectum est, quod patiuntur † [3] volentes. Nam hoc est reuera beneficium, † si sine murmure feratur acceptum. Seruitia igitur, quæ Gothis in ciuitate positis superfluè præstabantur, decernimus amoueri. Non enim decet, ab ingenuis famulatum quærere, quos misimus pro libertate pugnare.

† [illegible]minata. † licentiam. For. † quam Veridi. † Parauéredi. † atq. subuectiones. [illegible] Villicorum [illegible]re. † nolentes For. [illegible]

## NOTÆ VARIORVM.

¶ 1 *Prebendarum* ] al. *prabendorum*, *l.19. Inuiti. de testibus* Plaut. *in Persa*, *Prabenda adiles locauerunt*, Aul. Gell. *lib.15. cap.4.* Symmach. *lib.1. epist.19.* eademque forma *tribuenda* dixit, *vt prabenda*, quæ more solito tribuebantur, lib.1. epist.6. & 28. For.

¶ 2 *Parauéredorum* ] Parauéredorum meminit & infr. lib.11. epist.14. & *l.2.l.22. C. de curs. publ. l.2. C. de prapos. sacr. cub.* For.

¶ Cypriano 1 Comiti sacrarum Theod. Rex. XL.

*Confertur dignitas sacrarum largitionum, De oratoria facultate.*

QVamuis vltra desideria supplicum frequenter nos præstitisse beneficia, gaudeamus, quod est difficillimum, humanæ ambitionis interdum vota † superemus: hæc tamen libentiùs amplectimus, quæ nos meritò fecisse gloriamur. Diu quippe trutinandus est, cui traduntur examina, talis quæ debet à principe deligi, qualis ab ipsa potest lege dictari. Gemmarum diuites venæ auri fulgore pretiantur, & *gloriam pulchritudinis capiunt, quia nulla [a]degeneri † vicinitate sordescunt. Sic bona

[illegible] sacr larg. † superamus hoc * gratiam. Al. De generis. For. † in vicinitatem.

bona merita splendidis dignitatibus sociata, alterius " præmiis adjuuantur, & vnius rei facies de * addita venustate pulchrescit. Non enim de te aliquid redēptæ laudi aut loquaci famæ credidimus, qui nobis † exspectantibus sæpe placuisti, Interpellantium siquidem confusas querelas distincta nimis ac lucida relatione narrabas. Et qui proprios dolores exprimere non poterant, tuis † commendati allegationibus obtinebant: & ne fauoris alicuius putaretur excessus, † desideria supplicum ipsis præsentibus intimabas. Ori tuo altercantium desideria conuenerunt, & quod difficillimum gratiæ genus est, alternæ parti indiscreta laude placuisti: quę res ipsos Oratores quoque postponit. Nam cum illis sit propositum diu tractata vnius partis vota dicere, tibi semper necesse fuit repentinum negociū, vtroque latere declarare. Additur etiam regalis pręsentię grauissimum pondus: sub quo te ita facilè contigit expeditum, vt quod illi vix possunt artificiosis * schematibus à judicibus obtinere, tu probareris à principe puris allegationibus impetrare. Erat nimirum serenitatis nostrę in bonum publicum parata sententia, quia nullam tarditatem in cognoscendo negocio sustinebat. Mox enim à te narrata causa conspecta est, † & cur tardaret nēgocij finis, cum tu † suggestionem lucida breuitate ceu luderes: Didicisti, vt credimus, judicare nostris seruiendo judicijs. Ita quod efficacissimū † discipulatus genus est, agendo potius instructus es, quam legendo. Talibus igitur institutis edoctus, Eoæ † sumpsisti legationis officium, missus ad summę quidem peritię viros: sed nulla inter eos confusus es trepidatione, quia nihil tibi post nos potuit esse mirabile. Instructus enim trifariis linguis, non tibi Græcia quod nouum ostentaret inuenit, nec ipsa qua nimiū prævalet, te transcendit argutia. Accessit meritis tuis, cunctis laudibus pretiosior, fides, quam diuina diligūt, mortalia venerantur. [ Nam inter mundi fluctuantes procellas vnde se humana fragilitas contineret, si nostris actibus mentis firmitas non adesset? Hæc inter socios amicitiam seruat: hæc dominis pura integritate famulatur, hęc supernę majestati reuerentiam pię credulitatis impedit: & si beneficium tantę rei satius quęras, immutabilis fidei est omne, quod benè viuitur. ] Sume igitur per Indictionem tertiam Sacrarum Largitionum, Deo propitio, dignitatem. Vt ere congruis tuis natalibus institutis. Meruisti hactenus, vt honorum † fastigia crederemus: age nunc, vt tibi gratię nostrę celsiora nihilominus conferamus.

" Rectius præmiis Fon. * adiuncta sibi Fon. Lam Cy. prianis & clemētis * respectib. † commendatis † desiderio Aduocati lam. * stemmatibus † vt † suggestione Vsu fori. † discipli natus † assumpsisti allegationis Fides. † tibi fastigia

## NOTÆ VARIORVM.

¶ 1 *Comiti sacrarum* ] Officium Comitis sacrarum largitionum describit Claudianus in *Panegyr. Mallij*.

*Hinc sacra mandantur opes, orbisque tributa*
*Possessi quidquid fluuiis euoluitur auri,*
*Quicquid luce procul venas rimata sequaces,*
*Addita pallenti is fodit solertia Bessi.*

Hujus frequens mentio fit in *C. Theod. & Iustin.* BROS.

n j

scunt. Et ideò tam desiderio vestro satisfacientes, quàm* quod vos necessarios esse " credidimus, iussis præsentibus euocamus. Quatenus & viris nobilibus obsequia nostra decorentur, & quæ vtilia nobis credimus per te experi[r]e possimus.

* quid " credimus

¶ Neudi v. i. Theod. Rex. xxix.

*Quod amoueat imponentes ignota genera seruitutis.*

MOuit nos quidem *Oceri fusa precatio, sed magis miserabiliorem reddidit virum luminis sui ademptus ornatus: quia necesse est, vt amplius permoueat visa quam audita calamitas. Is enim perpetua nocte superstes ad remedia nostra mutuati luminis beneficio festinauit: vt quem videre non poterat, saltem clemētiæ suauitate sentiret. Clamat enim sibi * Gudila vel Oppane incognitam suo generi † conditionē seruitutis imponi, cū pridē sub libertate nostros fuerit secutus exercitus. Mirati sumus † talem in famulatum trahi, qui à vero domino debuisset expelli. [ Nouus ambitus, talem quærere: quem possis horrere: seruúmque dicere, cui debeas diuina consideratione seruire. ] Adjiciens † enim hujusmodi calumnias Pithiæ Comitis celebratæ opinionis viri sibi examinationem summotam. Nunc autem infirmitatis suæ mole compressum, manu vindicare non posse, quæ patrona fortibus probatur assistere. Sed nos, quorum est proprium inter pares ac dispares æquabilem justitiam custodire, præsenti iussione decernimus, vt si in iudicio supra memorati quondam Pithiæ se probauit " ingenuum, calumniantes * protinus " amouere. Nec audeant vlterius necessitatibus alienis illudere, quos semel conuictos decuerat sua vota damnare.

*Liber statu.* * Doceri *Caecitas.* * Gundila vel Apine. " conditionem " tamen * etiam ad huius *Æqualis iustitia.* " ingenuū * penitus " amouentis

¶ Gudui viro sublimi Theod. Rex. xxx.

*Quod amoueantur ab omnibus qui lætantur beneficio libertatis.*

QVos duces eligimus, eis simul & æquitatis momēta jure delegamus. Quia non tantum armis, quantum judicijs nos effici cupimus clariores. * Costala igitur atque Daila cum Deo propitio, Gothorum nostrorum libertate lætentur, onera sibi seruilia à vobis causantur iniungi: quæ nec † ipsos deceat perpeti, ne cuiquam irrationabiliter " fas sit imponi. Quod si ita gestum esse cognoscis, sine aliqua dilatione facias amoueri. Ne ad nos exinde vlterius querela reuocetur, & incipiat grauis esse animo nostro in " ducem reuoluta causatio, quem magis oportet talia peragere, quæ nos delectet audire.

*Iudex delegatus.* * Costolo " ipsos " sic " duce

¶ Decorato viro deuoto Theod. Rex. xxxi.

*Vt com-*

*Vt compellat quosdam pecuniam soluere postulatam, si reuera eos forte constiterit debitores.*

THomas vir clarissimus ᵃ inter Apuliam Calabriamq; prouincias de Siliquatici titulo" Indictionum octauæ, nonæ, vndecimæ, primæ, secundæ, & quintædecimæ, quas ad conductionem suam pertinuisse commemorat, nonnullos maximam pecuniæ quantitatem " redhibere conqueritur. Et quia vtilitatem publicam diuturna non conuenit ludificatione differri, ideò deuotio tua præsentia decreta suscipiens, Marcum presbyterum, Andream & " Simeonium, vel reliquos, quos breuis subter annexus eloquitur, seruata in omnibus ciuilitate conueniat, Vt si eos non per calumniam, sed manifestos reuera fisco constiterit esse debitores, " summámque rationabiliter postulatur, sine aliqua imminutione persoluant. Prouidendum est enim, ne spiritus contumacium personarum publicis rationibus aliquod videatur afferre dispendium. Qui vero minus intenta cognoscunt ad judicium competens te imminente conueniant: vt quod æquitati congruit, vtrarumque partium allegatione recognita, saluis legibus impleatur.

ᵃ intra Siliquatici exactio fiat " indictionis
" reddere debere
Breuis.
" Simeoni
" summam quæ

§ Blandilæ Theodoricus Rex. xxxii.

*Committitur viro correctio vxoris, quæ in vxorem alterius nobilis manus iniecisse dicitur violentas.*

ADiit nos innumeris vicibus Patzenis repetita conquestio: qui cùm esset in expeditione felicissima constitutus, à Procula coniuge tua vxorem suam asserit trina fuisse cæde laceratam; ita vt solo beneficio desperationis euaderet, cùm non plagis fessa, sed jam crederetur extincta. Hanc nos, si tamen vera est, † in fœmina quam maxime mirantes audaciam, transire non patimur impunitam. Atque ideò decretis te præsentibus admonemus, vt si factum euidenter agnoscis, delatam querimoniam pudori tuo cõsulens ¹ maritali districtione redarguas: quatenus ex eadem causa ad nos querela iusta non redeat, & legibus noueris resecari posse, quod te oportuerat domestica districtione corrigere. Quod si mendacium magis petitoris accusans causam dicere fortasse volueris, summoto dilationis obstaculo, ad Comitatum nostrum cum supra dicta coniuge tua incunctanter occurre, † exceptura aut de iniqua præsumptione vindictam, aut ² de mulieris improbitate victoriam.

Notio de vxore marito mandata.
† Infamia.
Maritalis districtio.
Comitatus princip.
† recipitura.

## NOTÆ VARIORVM.

§ ¹ *Maritalis districtio* ] *l. vn. Cod. Theod. de emend. propinq.* Matronas prostratæ pudicitiæ, quibus accusator publicus deesset, vt propinqui more maiorum de communi sententia coërcerent auctor fuit Tiberinus, Suetonius *in ipsius vita cap.* 35. Tor.

¶ 2 *De mulieris improbitate* ] Fœminis ad ſcelera vires eſſe ait Fabius Quintil. *declam. 2. l. vlt. Cod. Theod. ad leg. Corn. de ſicar.* mitior enim circa eas debet eſſe ſententia, quas pro infirmitate ſexus minus auſuras eſſe confidimus. For.

## ¶ Wilitancho Duci Theod. Rex. XXII.

*Mandat reſecari exceſſum illius, qui in vxorem alterius pro defenſione Reipublicæ exiſtentis proprio coniugio duxit ſociandam.*

*Adulterium*
† *cōſtituto*
‡ *diduceret*

GRauis eſt Patzenis clementiæ noſtræ ſenſibus intimata conqueſtio: qui ſe in expeditione Gallica † conſtituto, in eum Brandilam præſumpſiſſe teſtatur exceſſum, vt vxorem ejus Reginam, proprio ſociandam ‡ duceret eſſe coniugio: & in iniuriam noſtrorum temporum, ¹ adulterium ſimulata matrimonij lege commiſſum fuit. Hæc nos, ſi vera ſunt, tranſire nequaquam patimur impunita. Nam quando affectus tutos quis habeat, ſi tunc ſceleri ſubiacebit, cum pro omnium ſalute pugnauerit? Reſpicite impudicæ gementium turturum caſtiſſimum genus: quod ſi à copula ſua fuerit caſu intercedente diuiſum, perpetua ſe abſtinentiæ lege conſtringit: gratiam conjunctionis non repetit, quam reliquit: fidem ſeruat, dum laudem pudoris ignoret: & moribus ſtudere deprehenditur, quod nulla viduitatis conuerſatione gloriatur. Mulierem ſe, proh dolor! vota cōtinere nequeunt, quibus caſtitatem ratio perſuadet, * pœna legis imponit, terror maritalis extorquet. Perierunt profecto mores, ſi nec illis comparari poſſunt, quæ ratione carentia temperantur. Et ideò ſublimitas tua impetitos ad ſuum faciat examen occurrere: & rerū veritate diſcuſſa, ſicut iura noſtra præcipiunt, in adulteros maritorum fauore " reſecetur. Quia defenſorem Reipub. redire noluerunt, qui ſcelerata præſumptione conuicti ſunt. Confundi ſine dubio deſiderauerunt omnia, qui tentauerūt legibus inimica. Sed meliùs eſt, " ² paucorum damno malorum corrigatur intentio. Quia omne matrimonium quod abſit, incertum relinquitur, ſi in tanta reuerentia ſine aliquo terrore peccetur.

*Tuturum viduitas.*

*Mulierum pudicitia*
* *Pœnam leges imponunt*

" *reſecentur*
*Pœna adulterij.*

" *vt Paucorum*

## NOTÆ VARIORVM.

¶ 1 *Adulterium ſimulata matrimonij lege commiſſum fuit. Hæc nos ſi vera ſunt tranſire nequaquam patimur impunita.* ] Quæ fuerint olim adulterij pœnæ paucis demonſtrabo. Romuli lege, matrona ejus culpæ rea, marito permiſſa cognatiſque, ij vti viſum mulctabant ac puniebant, etiam morte: etenim iure ipſo, mulier quæ juxta ſacratas Romuli leges nupta, ita in manu viri, vt proles in patris. In eas quæ ſacris Bacchanalibus inceſtu vſæ, cognati maritique intra domos animaduerterunt, aiunt Liuius & Valerius. Vide Valer. Max. *libro 6 cap. 3.* Plin. *lib. 14. cap. 13.* Tert. *in Apolog. cap 6.* Præterea adulteræ domo exactæ & dote priuatæ, vt Plautus *in Amphitr.* indicat Valer. *lib. 8. cap. 11.* Quod ſi mariti cognatíque diſsimulabant, hoc eſt (vt cum Liuio loquar) idoneus in priuato ſupplicij exactor

ctor nemo erat, non raro publico iudicio, persequebatur id crimen magistratus: & præsertim ædiles. Postea sequuta est lex Iulia, quam tulit Augustus, qui adulteros morte aut fuga puniuit, ita vt capitale crimen esset, vt ex Arnobio *lib.iiij.* & Saluian. *lib.vj.* constat. Quam adulterij pœnam tribuit priscis Saxonibus Bonifacius Archiepiscopus, epistola ad Ethelbaldum Anglorum regem. *In antiqua*, inquit, *Saxonia, vbi nulla Christi cognitio, si virgo in materna domo, vel marita sub coniuge sit adulterata, manu propria strangulatam cremam, aut cingulo tenus vestibus abscissis flagellans eam casta matrona, & de villa in villam missa occurrunt noua flagellantes & cultellis pungunt, donec interimant.* BROS.

¶ 2 *Paucorum damnatio* ] Statuerunt veteres, auctore in Cluentiana Cicerone, vt si à multis esset flagitium rei militaris admissum, sortitione in quosdam animaduerteretur: vt metus videlicet ad omnes, pœna ad paucos perueniret. Hinc decimandi ortus mos fuit, quod δεκατεύειν dicebāt. Liuius *lib.2.& lib.23.* Polybius *lib.6* Sueton. & Dion *in Augusto:* Xiphilin. *in Galba:* Capitolin. *in Opilio Macrino:* Tertull. *ad Scapulam: decimanda Carthago* Bene igitur cum paucorum supplicio reliqui sapiūt ciues, exemplo alieni mali commonefacti, *l.16. aut facta.ff.de pœn.* Gell. *lib.16.c.14.* FOR.

¶ Abundantio * præposito Theod. Rex. XXXIV.

*Quod compellat quendam contumacem debitorem ad soluendum absque dilatione.*

FRontosum, sui nominis testem, frequenti nobis insinuatione suggestum est, pecuniæ publicæ † decoxisse non minimam quantitatem, quem à diuersis judicib. fecimus justa examinatione perquiri: * ne forsitan, vt assolet, eum nō veritas, sed infirmaret inuidia. Ille omnia cōfessus, reddere se posse constituit, si ei largæ præberentur induciæ, quibus frequēter " emensis, immemor promissionis suæ, ad constituta semper imparatus occurrit. Fugere * liquidē nescius sed suæ spōsionis ignatus: obliuiosus, cum relinquitur: trepidus, cū tenetur. Mutat verba, variat constituta: nec in vna dicti " sui qualitate cōtentus diuersis imaginibus immutatur. Meritò Chamæleonti bestiæ conferendus quæ paruorum * serpentū formæ consimilis, aureo tantū capite, & reliquis mēbris subalbentis prasini colore distinguitur. Hæc † quoties humanos aspectus incurrerit, dum ei fugiendi velocitas denegatur, nimia timiditate cōfusa, colores suos multifaria qualitate cōmutat: vt modo veneta, modo " blattea, modo possit cyanea reperiri. Vnde mirum est, in vna superficie tot diuersa cōspicere. Quā nō immerito * Pādiæ gēmæ dicimus esse cōsimilē, in qua vnus se fulgor non potest cōtinere: fluctuat aspectibus tremulis, dum lapis teneatur immobilis. Nā quod modo videris, mox aliud ibi, si amplius intuearis, aduertis: sic mutatum credis, quod neminem eripuisse cognoscis. * His permuta-

* Præfect.
† textorsisse
* non
* emensis
" quidem
*Debitoris frustratoris inconstantia & Vanitas notatur.*
*Chamæleon*
" suæ
* serpentiū
* quotiens
† blattea
*Pandia gemma.*
* paridia
* iiij

mutationibus æstimatis mens Frontiosi simillima reperitur. Quæ dicti
† veritates Proteus
sui non habet fidem: quæ tot † varietates continet, quot verba protulerit. Protei fabulis jure sociandus, qui subito comprehensus, substantiæ suæ formam omnimodis non habebat. Nam vt cælaret hominem, aut leo frendebat, aut sibilabat anguis, aut in vndas liquidas soluebatur. Et quia sic notus est, † cum facies ad tuum venire judicium, primum agito ne promittat: caue, ne constituat. Quia leuissimi animi mos est, polliceri facilè, quæ non † disponit implere. Quicquid autem persoluere considerata æquitate potuerit, constrictus sine aliqua dilatione jam reddat. Quia post tot falsitates argutiæ suæ † reputare poterit, quod se frequenter illusisse cognoscit.

† cum
Non temerè promittendum.
† promittit
† imputare

¶ † Luuirit Comiti & Ampelio Theod. Rex. xxxv.

† Puniovi-ro illust.

*Committitur correctio excessus quorundam, qui omissa cura Reipublicæ frumentum ad proprium commodum transtulerunt.*

CVm pro incerti temporis euentu Romanas ædes inopia facie castigata pulsaret, & quamvis rara, tamen tam pulchræ ciuitati * videretur esse fœdissima, æquum judicamus Hispaniæ triticeas illi † copias exhibere: vt antiquum vectigal sub nobis * felicior Roma reciperet. Iussis siquidem nostris viri spectabilis Marciani laude digna * seruiuit industria. Sed parum diligenter impleta sunt, quæ constat optimè fuisse procurata. † Hi enim, qui portanda susceperant, moratum tædia non ferentes, destinatum frumentum in Africæ partibus pro suo dicuntur vendidisse compendio. Quod quamvis inultum minimè transire debuisset (vt amor proprij commodi, tot populorum jejuna vota suspenderet) tamen quia nobis insitum est, culpas remittere, quas possumus cauta ordinatione corrigere, Catellum & Seruandum viros strenuos esse credidimus dirigendos. Vt quia naucleri † ducentos octoginta Solidos in triticum, & in naulis septingentos quinquaginta octo Solidos accepisse perhibentur, si apud vos facti veritas innotescit, in † summam rationem collecta, ab eis * mille triginta octo Solidorum quantitas inferatur. Vt qui vindictam remisimus, damna minimè sentiamus. In qua parte ita se sublimitas vestra diligenter impendat, vt & justitiæ & publicis vtilitatibus satisfecisse videatur.

Pro frumēto vendito illata pecunia.
† videatur
† copiosas
† felicium
† feruit.
† li.
† lxxx.
* summa ratione
* simul

¶ Starcedio v.s. Theodoricus Rex. xxxvi.

*Quod eximatur debilis corpore ab expeditione bellica, vt in otio maneat optato.*

COntinuatis laboribus attritum corpus debilitatem tibi causatis attulisse membrorum: vt qui ante bellicis fueras aptus insignibus, nunc

Militi missio data ab rogato demanus.

vel ad ociosam vitam vix idoneus approberis, expetens vt ad expeditiones felicissimas non cogaris, à quibus non voto, sed necessitate subduceris. Atque ideò allegationibus tuis diutiùs perquisitis: & ad rerum fidem deductis, ocium tibi non ignorabile præsenti jussione largimur. Quia non est ignauiæ culpa, † quem excusat miseranda calamitas. Sed sicut tibi remissam vitam concedimus, ita te donatiuo præsenti auctoritate priuamus. Quia non est æquum, vt cum de tuo cognoscaris idoneus, rem laborantium accipere debeas ociosus. Fruere igitur secura vita, aduersorũ insidiis nostro numine liberatus. Nec aliquis tibi imputabit desertoris opprobrium: quando illi † quos contigerit à militia, morbi causa suspendi, ex prioribus factis habendi sunt jure reuerendi. ¹ Nec enim dignus est à quoquam redargui, qui nostro judicio meretur absolui.

Calamitas excusat quem miseranda. † quod. † [illegible]

## NOTÆ VARIORVM.

¶ 1 *Nec enim dignus est à quoquam redargui, qui nostro judicio meretur absolui.* ] Fas est maculosas notas vitiatæ principi opinionis abstergere. Sic *l. 4. C. ad SC. Tertyllian.* ait maculas remitti imperiali beneficio, sed tamen principis indulgenti quos liberet notat *l. 2. Cod. de gener. abol.* cui addo locum Suetonij *in Claudio. c. 16.* BROS.

Iudæis Mediolanensibus Theod. Rex. XXXVII.

*Conseruantur jura quæ ad eorum pertinent Synagogam.*

Libenter annuimus, quæ sine legum injuria * postulantur, maximè cum pro seruanda ciuilitate nec illis † sunt neganda beneficia justitiæ, qui adhuc in fide " cognoscuntur errare. Atque ideò discant rerum bonarum suauissimum saporem: vt qui humanam justitiam nituntur quærere, † solicitùs incipiant diuina judicia cogitare. Proindè quoniam nonnullorum vos frequenter causamini præsumptione laceratos, & quæ ad Synagogam vestram pertinent, perhibetis " jura rescindi, opitulabitur vobis mansuetudinis nostræ postulata † tuitio. Quatenus nullus ecclesiasticus, quæ Synagogæ vestra jure competunt, violentia intercedente peruadat, nec vestris se causis importuna acerbitate permisceat. Sed vt religionis † cultuum, ita & actuum sint conuersione discreti: hac tamen moderatione principalis auxilij beneficium concedẽtes, vt nec vos quod ad † præfatæ Ecclesiæ jus vel religiosas * personas certè legibus pertinere constiterit, inciuiliter attrectare tentetis. Tricennalis autem humano generi patrona præscriptio, eò quòd cunctis vobis jure seruabitur: nec conuentionalia vos irrationabiliter * præcipimus sustinere dispendia: vt hac pietatis nostræ defensione muniri, petitio vestra ab illicitis se liberatam gratuletur in commodis. Concedimus quidem, clementiæ nostræ consuetudine, quæ rogastis. Sed quid † Iudææ supplicans temporalem quietem quæris, si æternam requiem inuenire non possis?

Iudæorum Synagoga securitas & tuitio. " Al. postulamur. FOR. † sint. " Al. nosciun-tur. FOR. † solicitiùs " V. iura rescindi FOR. † defensio. Ne vllus ecclesiasticus synagoga offendat. † cultu. † dictæ * cæterò personas FOR. Tricennalis præscriptio. * præcepimus. Argutus in Iudæos. † Iudæe.

¶ Vniuersis possessoribus Theod. Rex. XXXVIII.

*Vt arbores ædificiis obnoxia euellantur.*

* insoliditas

Malis principiis obstandum

* diruuntur
* hoc
* curilis
" desiderat
Arsce.

* illas
* recipere.

Aquarum vtilitas.
Ededuxit

ADmonet nos formarum cura præcipua, vt quę possunt noxiè crescere, debeamus celeriùs amputare. Quatenus & † soliditas aquæductus, Deo auxiliante, incorrupta seruetur, & vobis leue sit opus, quod in teneris arboribus adhibetur. Nam quę nunc virgulta sunt, erunt, si negligantur, & robora. Ista enim quæ modo facili auulsione † dirimuntur, postea vix securibus icta succumbunt. Atque ideò sociata debetis properatione contendere vt præsenti diligentia futuri laboris euadatis incommoda. † Hæc est enim * ciuilis euersio, sine oppugnatione " dissidium, aries, vt ita dixerim, fabricarum. Quapropter omnem syluam, quæ parietibus inimica consurgit, de Rauennate forma iubemus radicitus amputari: vt 1 Signini " Albei reparata constructio talem nobis deducat liquorem, qualem potuit à fontibus * suscipere puritatem. Tunc erit exhibitio decora thermarum, tunc piscinæ vitreis fontibus fluctuabunt, tunc erit quæ " diluat aqua, non inquinet: postquam lauari continuò non sit necesse. Additur etiam, quod si ad potandum vnda suauis influxerit, omnia nostro victui redduntur accepta. Quando humanæ vitæ nullus cibus gratus efficitur, vbi aquarum dulcium perspicuitas non habetur. Nam si lauari cupimus purissimis liquoribus, quantò magis satiari talib. festinamus? Quæ si nunc fatua tractentur, nulli labor facit tædium, qui sumitur pro delectatione cunctorum.

## NOTÆ VARIORVM.

¶ 1 *Segnini Albei* ] fortè *vt sing. aluei*, videtur *signum aluei*, legendum: Signini aluei, vt apud M. Tullium 7. *in Verrem*, in fine Brisson. 1. par. For.

¶ Ampelio & Liueriæ Theod. Rex. XXXIX.

*De resecanda consuetudine & prouincialibus ita componendis, vt à diualibus non denient institutis.*

Deseruitur malorũ & aliorũ fraudem.

Cadit. & vim.

DEcet, prouincias regno nostro, Deo auxiliante, subiectas, legibus & bonis moribus ordinari. Quia illa vita verè hominum est, quæ iuris ordine continetur. Nam beluarum ritus est, sub casu viuere: quæ dum rapiendi ambitu feruntur, improuisa temeritate succumbunt. Agrum suum deniq; à dumosis sẽtibus doctus purgat agricola: qui laus excolẽtis est, si agreste solũ dulcissimis fructibus amœnetur. Sic quies suauissima populi & trãquilla dispositio regionũ, præconiũ probatur esse regnãtiũ. Multorũ itaq; querela cõperimus, in prouincia Hispanię, quod sũmũ inter mortales crimen est, † vitas hominũ vaga præsũptione populari, & leuiũ occasione causarũ subito multos interitũ. Sic mala pace quasi ludo corruũt, quãti vix

potuissent

potuissent cadere sub necessitate bellorum Dehinc non*polypticis publicis,vt moris est,sed arbitrio compulsorum suggeruntur prouincialiũ subjacere fortunæ.Quod genus euidentis est prædæ,pro illius volũtate dare, † qui ad suum commodum amplius festinat † exigere.Cui rei nos regali prouidentia succurrere cupientes,sublimitatem vestram per vniuersam Hispaniam loco muneris credimus destinandam. Vt subordinationis " vestræ nouitate inueteratę possit cõsuetudini nil licere. Verùm vt,more medicorum,sæuioribus morbis accelerata remedia*tribuamus, inde curationis nostræ fiat initium,vbi magis † noscitur esse periculum. Homicidij scelus legum jubemus auctoritate resecari: sed † quantò vehementior pœna est,tantò ejus rei debet inquisitio plus haberi:ne amore vindictæ innocentes † videantur vitæ pericula sustinere: † Pereant itaque soli nocentes,in correctione multorũ:quando & hoc pietatis genus est coercere infantiam criminis,ne juuenescat augmentis.Exigentes verò assem publicum per grauamina ponderũ, premere dicuntur patrimonia,possessorum:vt nõ tam exactio,quàm præda esse videatur.Sed vt totius fraudis abrogetur occasio,ad librã Cubiculi nostri,quę vobis in præsenti data est,vniuersas functiones publicas jubemus inferri. Quid enim tam nefarium,quam præsumptoribus liceat in ipsa etiam trutinæ qualitate peccare?vt quod est justitiæ propriè datum,hoc per fraudes † noscatur esse corruptũ?Conductores domus regię,quacunque gente sint editi, ad liquidum veritate discussa tantum decernimus soluere quantum nostra prædia constiterit pensitare.Et ne cuiquam labor suus videatur ingratus salaria eius pro qualitate locatæ rei,vestra volumus æquitate cõstitui.Non enim nostra,sed illorum rura dicenda sunt, si pro voluntate conducentis modus eueniat pensionis. Transmarinorum igitur canonem,vbi non parua fraus fieri vtilitatibus publicis intimatur,vos† attentè jubemus exquirere:atque statutum numerum pro†jurium qualitate " definire.Quia contra fraudes vtile remedium est,nosse* quod infestatur. Monetario autem,quos specialiter in vsum publicum constat inuẽtos, in priuatorum didicimus"transisse compendium.Qua præsumptione sublata, pro virium qualitate functionibus publicis applicentur * Telonei quinetiam canonem nulla faciatis vsurpatione cõfundi.Sed modum rebus vtillimum, quem præstare " debeat,imponentes,commerciandi licentiam æquabili ratione reuocare:ne se tendat in " vagum ambitiosa enormitas exigentium. Actus præterea Læti,cuius conscientia summa pulsatur inuidia,sub consueta nobis censemus æquitate perquiri.Vt nec fraus astutis machinationibus * occulatur,nec innocentia falsis criminationibus ingrauetur. Quoscunque verò in furtiuis actionibus " repererit fuisse versatos,pro fortunatum quantitate, suppressam reddant vestra æstimatione pecuniam.Quod si * hæc per alios dispersa esse constiterit,& illi nihilominus teneantur obnoxij,qui scientes passi sunt in tali actione misceri. Complices enim extiterunt criminis, qui non detexerunt facta raptoris. [a] Præbendarum tenor ascriptus , quem nostra diuersis largitur humanitas prouincialibus , suggeritur intolerabilis cau-

* pollicitis.
† quod
† eligere
† destinandum
" Quidam laici habẽt nostræ.
* conferamus,vt
Fo R.
† erat
† tantum
Grauioribus malis primo medendum.
† videatur
† pareant
Exactores.
Libra principis.
Trutina.
† videatur
Conductores.
† præstate
Transmarinorum canon.
† attonite
† juris
* diffinite
* quod infestatur
Monetarij
* transisse
Telonei canon
* tholonei
Fo R.
* debea
* vanum
* occuletur
Furta.
" Al. reperitis ton.
* hoc
Cõcij sunt & raptor.
Præbendæ.

bona merita splendidis dignitatibus sociata, alterius "præmiis adjuvantur, & vnius rei facies de * addita venustate pulchrescit. Non enim de te aliquid redēptæ laudi aut loquaci famæ credidimus, qui nobis † exspectantibus sæpe placuisti, Interpellantium siquidem confusas querelas distincta nimis ac lucida relatione narrabas. Et qui proprios dolores exprimere non poterant, tuis † commendati allegationibus obtinebant: & ne fauoris alicuius putaretur excessus, † desideria supplicum ipsis præsentibus intimabas. Ori tuo altercantium desideria conuenerunt, & quod difficillimum gratiæ genus est, alternæ parti indiscreta laude placuisti: quę res ipsos Oratores quoque postponit. Nam cum illis sit propositum diu tractata vnius partis vota dicere, tibi semper necesse fuit repentinum negociū, vtroque latere declarare. Additur etiam regalis pręsentię grauissimum pondus: sub quo te ita facilè contigit expeditum, vt quod illi vix possunt artificiosis * schematibus à judicibus obtinere, tu probareris à principe puris allegationibus impetrare. Erat nimirum serenitatis nostrę in bonum publicum parata sententia, quia nullam tarditatem in cognoscendo negocio sustinebat. Mox enim à te narrata causa conspecta est, † & cur tardaret negocij finis, cunctu † suggestionem lucida breuitate con luderes? Didicisti, vt credimus, judicare nostris seruiendo judicijs. Ita quod efficacissimū † discipulatus genus est, agendo potiùs instructus es, quam legendo. Talibus igitur institutis edoctus. Eoæ † sumpsisti legationis officium, missus ad summę quidem peritię viros: sed nulla inter eos confusus es trepidatione, quia nihil tibi post nos potuit esse mirabile. Instructus enim trifariis linguis, non tibi Græcia quod nouum ostentaret inuenit, nec ipsa qua nimiū prævalet, te transcendit argutia, Accessit meritis tuis, cunctis laudibus pretiosior, fides, quam diuina diligūt, mortalia venerantur. [ Nam inter mundi fluctuantes procellas vnde se humana fragilitas contineret, si nostris actibus mentis firmitas non adesset? Hæc inter socios amicitiam seruat: hæc dominis pura integritate famulatur, hęc supernę maiestati reuerentiam pię credulitatis impedit: & si beneficium tantę rei satius quęras, immutabilis fidei est omne, quod benè viuitur. ] Sume igitur per Indictionem tertiam Sacrarum Largitionum, Deo propitio, dignitatem. Vtere congruis tuis natalibus institutis. Metuisti hactenus, vt honorum † fastigia crederemus: age nunc, vt tibi gratię nostrę celsiora nihilominus conferamus.

" Rectius præconiis Fort.
* adiuncta sibi Fort.
Lam. Cypriani Comitis
† spectātib.
† commendatis
† desiderio
A luocati lam.
* stemmatibus
† vt
† suggestione
Vsu ford.
† discipli-natus
† assumpsisti allegationis
Fides.
† tibi fastigia

## NOTÆ VARIORVM.

¶ 1 *Comiti sacrarum* ] Officium Comitis sacrarum largitionum describit Claudianus in *Panegyr. Mallij.*

*Hinc sacræ mandantur opes, orbisque tributa*
*Possessi quidquid fluuiis euoluitur auri,*
*Quicquid luce procul venas rimata sequaces,*
*Addita pallentis fodit solertia Bessi.*

Hujus frequens mentio fit *in C. Theod. & Iustin.* BROS.

§ Senatui vrbis Romæ Theodericus Rex. XLI.

*Super eodem.*

*Candidati commendatoria.* † elegisse † honorū * dignis † non trepidus *·· Nonquā ·· sæpe* *Antiqua consistoria* *Facundia* * his * offenso *Nobilitas* * vt *Opilio* ·· eius ·· laus ·· ipse ·· appelicandus ·· censemus.

LIcet candidatos vobis frequenter genuerit magnificentia principalis,& fœcunda indulgentia nostra vobis altera sit natura, habetis nūc profectò virū,quem & nos † elegisse deceat, & vos suscepisse conueniat. Cui sicut fortunatum fuit à nobis eligi, ita laudabile erit, vestro cœtui † honorum lege sociari. Hoc tamen Curiæ felicius prouenit, quod nobis & impolitus tyro militat illa verò non recipit, nisi qui jam * dignos honoribus potuerit inueniri. Conueniēter ergo ordo vester æstimatur eximius qui semper est de probatissimis congregatus. Non enim illic profanis referatur introitus,sed tales illuc permittuntur accedere,quales inde etiam cernuntur exire. Suscipite itaque collegam, quem palatia nostra lōga examinatione probauerunt, qui regiis ita † intrepidus militauit affatibus, vt jussa nostra sæpe nobis expectātibus atque laudantibus explicaret. Cognoscitis profectò quæ loquimur. Quis enim vestrūm à Cypriani deuotione summotus est?† Nam qui solatia eius petiit, mox beneficia nostra suscepit. Obtinuit ille † sæpius inuectationibus nostris, quod in consistoriis agi solebat antiquis. Si quando enim releuare libuit animū Reipub. cura fatigatum, equina exercitia petebamus: vt ipsa varietate rerum soliditas se corporis vigorque recrearet. tunc nobis causas multiplices relator delectabilis ingerebat: eratque eius infastidita suggestio, sub judicis animo tædioso. Ita dum causas præstādi benignus artifex ingerebat, reficiebatur animus beneficiorum auiditate successus. * His igitur adhæsit obsequiis candidatus, qui sic militauit animo nostro, vt nulla eū grauaret † offensio. Irascebamur sæpe causis improbis, nec tamē displicere poterat lingua relatoris: damnabamus interdū negocium, cujus placebat assertor: & impetum nostri animi frequenter sustinuit, qui gratiæ momenta possedit. Gloriatur etiam non extrema luce natalium. Nam pater * huic, sicut meministis, Opilio fuit, vir quidem abiectis temporibus ad excubias tamen Palatinas electus Qui multò ampliùs crescere potuit, nisi fides ·· sub auidissima remunerationis sterilitate jacuisset. Quid enim conferre poterat tenuis donator? Qui si tamē non ditauit, innotuit. Quia magnæ abundantiæ ·· laudis est, in penuria Reipub. vel mediocria munera metuisse. Vicit ·· ipse Maiores suos felicitate sæculorum, & quod amplius euectus est, nostris est temporibus ·· applicandum. Talis quippe est in subjectis mensura prouectuum, qualis fuerit & distantia dominorum. Quapropter P.C. prædictum Cyprianum, suis meritis & natalium splendore fulgentē, ad Sacrarum Largitionum culmen eueximus, vt & vester augeatur numerus, & incitetur deuotio seruientium. Æstimate reuerendissimi Patres quid de vestro ordine ·· conferemus, quando eos, quos vobis aggregandos credimus, multiplici allegatione prædicamus.

§ Maxi-

§ Maximo v. i. Theod. Rex. X L I I.

*De varijs generibus spectaculorum. Et de his quæ necessaria sunt ijs qui spectaculis adsunt.*

SI Consularem munificentiá prouocant, qui peruncta corporum flexibilitate luctantur, si organo canentibus redditur vicissitudo præmiorum, si venit ad pretium delectabilis cantilena: quo munere venator explendus est, qui vt spectantibus placeat, suis mortib. elaborat? * Voluptatem pręstat sanguine suo, & infœlici sortè constrictus festinat populo placere, qui enim non optat euadere. Actus detestabilis, certamen infelix, cũ feris velle contendere, quas fortiores se non dubitat inuenire. Sola est ergo in fallendo præsumptio, vnicum in deceptione solatium. Qui se feram non meretur effugere, interdum nec sepulturá poterit inuenire. Adhuc superstite homine perit corpus, & antequam cadauer efficiatur, " truculenter * assumitur. Captus esca fit hosti suo, & illũ (proh dolor) satiat, quẽ se perimere posse suspirat. Spectaculum tantum fabricis clarum, sed actione deterrimũ, in honore Scythicæ Dianæ repertum, quæ sanguinis effusione gaudebat. O miseræ deceptionis errorem, illam desiderasse colore, quæ hominũ morte placabatur! Primum sibi per lucos & syluas agrestiũ populorum nota & venationibus dedita, hanc triplicem deam falsa imaginatione finxerunt: ipsam in cœlo Lunã, ipsam in syluis Dianam, ipsam apud inferes Proserpinam esse, * firmantes. Sed solum * Herebi potentem, non improbè forsitan " æstimarunt: quando tali falsitate decepti, in profundas viui tenebras cũ suis erroribus intrauerunt. Hunc ludũ crudelem, sanguinariam voluptatẽ, religionem impiam, humanam (vt ita dixerim) " feritatẽ, Athenienses primum ad ciuitatis suæ perduxere culturam, * justitia permittente diuina, vt ad " illusionem spectaculi perueniret, quod falsæ religionis ambitus inuenisse: Hoc Titi potentia " principalis diuitiarum profuso * flumine cogitauit ædificium fieri, vnde caput vrbium potuisset. Cũ Theatrum, quod est hemisphærium, G. ęcè dicatur, Amphitheatrum quasi in vnum juncta duo visoria, rectè constat esse nominatum. " Qui speciẽ ejus " arena concludens, " vt concurrentib. aptũ daretur spatium, & spectantes omnia faciliùs viderent, dum quædã prolixa rotũda vniuersa collegerat. Itur ergo ad talia quæ refugere " deberet humanitas. Primus fragili ligno confisus currit ad ora beluarum, & illud, quod cupit euadere, magno impetu videtur appetere. Pari in se cursu festinat & prędator & præda: nec aliter tutus esse potest, nisi huic, quẽ vitare cupit, occurrerit. Tunc in aëre saltu corporis eleuato, quasi vestes leuissimæ supinata membra jaciuntur, & " quidam arcus corporeus supra beluam libratus, dum moras discendi facit, sub ipso velocitas ferina discedit. Sic " accidit, vt ille magis possit mitior videri, qui probatur illudi, alter angulis in quadrifaria Mũdi distributione cõpositis, " rotabili facilitate præsumẽs non discedẽdo fugit, non se longiùs faciendo discedit, se-

Spectacula consularia.

Decertare cum bestiis.

" truculentus

* absumitur. For.

Diana saeuis truculenta.

* affirmãtes

erebi potestatem

" æstimauerunt

" veritatem

* justitiam

" irrisionem. For.

" principali

* fulmine

Theatrum.

" Oas speciem For.

Amphitheatri forma.

" area

" &

" debet

Descriptio arenariorũ

" quidem

" accedit

" roboreali For.

quitur insequentem, poplitibus se reddens proximum, vt ora vitet vrsorum: ille in tenuē regulam * venire suspensus inuitat exitiabilem feram, & nisi periclitatus fuerit, nil vnde viuere possit, acquirit: alter se gestabili muro cannarū, contra sæuissimum animal, * ericij exemplo, receptatus includit, qui subitò in tergus suum refugiens, intra se collectus absconditur: & cùm nusquā discesserit, ejus corpusculū non videtur. Nam sicut † ille veniēte contrario reuolutus in sphæram, naturalibus defensatur aculeis, sic iste † consutili crate præcinctus, munitior redditur fragilitate cannarū: alij tribus, vt ita dixerim, dispositis " hostiolis paratam in se rabiem prouocare præsumunt, in patenti area cancellosis se postibus occulentes, modò facies modò terga monstrantes. Vt mirum sit euadere, quos ita † respicis per leonum vngues dentésque volitare: alter labenti rota feris offertur: eadem alter erigitur, vt periculis auferatur. Sic hæc machina ad infidi Mundi formata qualitatem istos * spe refouet, illos timore † discruciat, omnibus tamen vicissim, vt † decipere possit, arridet. Longum est per tot periculorum casus sermonibus euagari. Sed aptè jungendum est, quod ait de Inferis Mantuanus; Quis scelerum comprendere formas? quis Omnia pœnarum percurrere nomina possit? Sed vobis, quibus necesse est talia populis exhibere, largitate manus fundite præmia, vt hęc miseris faciatis esse votiua. † Alioquin violenta compulsio est, solemnia dona subtrahere, & mortes detestabiles imperare. Et ideò quicquid in longam cōsuetudinem antiqua liberalitate peruenit, sine aliqua dilatione concedite supplicanti. Quia homicidij * reatus est, illis esse tenacem, quos editio vestra inuitauit ad mortem. Heu mundi error dolendus! si esset * vllus æquitatis intuitus, tantæ diuitiæ pro vita mortalium " deberent dari, quantæ in mortes hominum videntur effundi.

* ventre FOR. * forti ericinacij † illo *Venatorum circumfusum dolo.* " cum subtili * Al. *Ostiolis.* FOR. † respicit *Machina* " Al. *spe.* FOR. " discutiat † despicere. *Virg. 5. Aeneidos.* † Alioquin *Dona solemnia.* * genus. * illius " debent

## NOTÆ VARIORVM.

¶ 1 *Voluptatem præstat. &c.*] Venationem & spectacula, in quibus homines cum feris decertabant vocat ludum crudelem & sanguinariam voluptatem, quemadmodum theatrales functiones, spectaculorum editiones & alia ejus generis, voluptates appellari cōstat, quod confirmat Vopiscus in Aureliano. *Sequentibus diebus datæ sunt populo voluptates ludorum Scenicorum, ludorum Circensium, venationum gladiatorum, naumachiæ.* & Tertullianus in his verbis. *Nam & omnes istæ prophanæ spectaculorum secularium voluptates ex rebus Dei constant.* Sic Lactantius spectacula damnans voluptatis voce sæpenumero vtitur. *l. 1. C. de spectac l. 1. Cod. de expens. ludorum.* Tribellius Pollio *in Galienis duobus. Ne diutius,* inquit, *theatro & Circo addicta Republ. per voluptatem deperiret illecebras.* Saluianus de prouidentia Dei ait, *Nihil esse criminum vel flagitiorum quod non esset in spectaculis, vbi homines lacerarentur cum circumspicientium voluptate.* Hinc prudentius contra Symmachum cum ad abroganda spectacula Honoriū cohortatur.

*Tu mortes miserorum hominum prohibeto litari* BROS.
*Nullus in orbe cadat, cuius sit pœna voluptas.*

¶ Transf-

## Transmundo Regi Vvandorum Theodoricus Rex. XLIII.

*Quod aduersarium Principis in sua defensione susceperit.*

QVamvis "[1] à diversis regibus" expetiti pro solidanda concordia, aut nepres dedimus, aut filias, Deo nobis inspirante, conjunximus: nulli tamen æstimamus nos aliquid simile cōtulisse, quàm quòd[2] germanā nostram generis "[3] Amali singulare præconium, vestrum fecimus esse conjugium: fœminā prudentiæ vestræ parem, quę non tantùm reuerenda regno, quantum mirabilis posit esse cōsilio. Sed stupeo vos "his beneficiis obligatos" Gesalecum, qui nostris inimicis dum à nobis foueretur adjūctus est, in vestram defensionem sic fuisse susceptū, vt qui ad vos viribus destitutus, priuatusque fortunis venerat, subita pecuniæ vbertate † compleretur, ad gentes "exteras" probetur transmissus: qui quamvis, Deo juuante, lædere "nil posit, tamen animum vestræ cogitationis aperuit. Quid exspectent extraneorum jura, si sic meretur affinitas? Nam si causa misericordiæ susceptus est in regno vestro, teneri debuit, [4] si nostri propter "expulsus est, non oportuerat cum diuitiis ad aliena regna transmitti, quæ ne vobis redderentur infesta nostra fecerunt absolutè certamina. Vbi est quod tanta electione saginatus, alios solebas "docere de moribus? Hoc si voluisses cum sorore nostra tractare, vtique vobis nō potuisset accidere. Quia nec fratrem promiserat lædi, nec maritum fecerat in rebus talibus inueniri. Atque ideò per illum & illū Legatos nostros salutantes honorificentia competenti, petimus vt hanc injustitiam deliberatio vestra pertractet: ne parentum vestrorum animus euidentibus causis excitatus, cogitet aliquid tentare, quod pacem videatur irrumpere. Grauiter siquidem dolet injuria, quæ contigerit insperata, & si inde proueniat dolus, vnde credebatur auxilium. Quædam verò per harum portitores verbo vobis insinuanda commisimus: vt æstimantes omnia, quid fieri in tanta causa oporteat, prouidentia vestra reponat. Quia non est leue, prudentes viros in pacis constituta peccare.

" aduersis
" expetenti
Neptes inter reges cōciliari pacem.
" Diualis
" iis
" Gisolecū
Expostulatio de Gisaleco
Regis impletis.
" repletus
" extraneas
" probatur esse
" nihil
" quid
" edocere
Grauis injuria à quo nō expectabatur.
" spectabatur

## NOTÆ VARIORVM.

¶ 1. *diuersis regibus* ] Francorum & Herulorum. FOR.

¶ 2. *Germanam* ] Amalasuentham. FOR.

¶ 3. *Amali* ] quæ vox reddenda fuit *epist. 1. inf. lib.* 8. FOR.

¶ 4. *Si nostri propter* ] *si nostri P.P.* Ex Nicephoro *lib. 17. eccles. histor. c. 11.* Transmundus forma eximia & animo magno iit ad Theodoricum Gotthorum regem legatione missa Amalasuentham ejus Germanam in matrimonium petens impetrauit, & præterea mille armatos, & quinque hominum millia, quæ satellitum ordinem implerent. Hoc autem defuncto Hildericus Hérici ex Genserícho prognati filius regnauit, vir mitis, & non, vt hic Transmundus, Arrianus, & Christianorum virorum

persecutor. Ad hunc Huldericum Athalaricus scribit infra l. 9. ep. 1. For.

## ¶ Transmundo Regi Wandalorum Theodoricus Rex. XLIV.

*Respondetur vicario, qui de dolo quem ferebatur in Principis odium concepisse, ostensione probabili se pugnauit.*

OStendisti prudentissime regum, post erroris euentum sapientibus subuenire posse consilium: nec pertinaciæ vitium vos amare, quod brutis hominibus videtur accidere. Obligastis animum meum tanta vos in melius celeritate mutãdo. Nam cùm Rex satisfacit, qualibet dura dissoluit: ( quia sic est in Principib. humilitas gloriosa, quemadmodum in mediocribus odiosa potest esse jactantia. ) Nuper vobis objecimus † Gesaleci quondam Regis dolosa meditatione discessum. Sed vos nobilitatis vestræ memores & honoris, actũ rei "nobis veritate declarastis. Vnde nõ fuit sic "vituperabile, hominem prauis suspicionibus locum dedisse, quãtum gloriosum est dominantem tam celerrimè se potuisse purgare. Ille enim, qui minùs poterat cogi, animæ non passus est arcana " violare. Cui laudi vicissitudinem, in qua possumus parte reddentes, synceram purgationem pura mente suscepimus: sed auri transmissi munera nõ tenemus: vt & ipsi intelligatis, causam per justitiam fuisse motam, quam nulla potuit finire vænalitas. Fecimus "vtrique regalia. Sic non superauimus tyrannicã cupiditatem, sicut & vos vicisse constat errorem. Redeãt ad Cubiculũ vestrum munera, quorum tantùm oblatio videtur esse gratissima. "Negligatur aurum vbi electum est conscientiæ præmium patiatur aliquando repulsam, quod semper auaris Regibus imperabat. Eat nũc actus iste per gẽtes, earum "parentem non excusasse culpam, & læsos animos respuisse pecuniã. Ita quod per bella solebat quæri, amoris studio declaratum est potuisse contemni. Intelligant parentes tales fuisse, qui studio auaritiæ causas sibi " nequiuerint excitare. Omnia siquidem superauit affectus: tunc cœpit petitio magis desinere, quando pulsatus objecta non passus est abnegare. Recipite igitur munera sensibus suscepta, nõ manibus. Suauius nobis fuit, ista reddere, quàm multò grãdia suscepisse. Estote nunc ad similia cauti, ad ventura soliciti: quia instructus redditur animus in futuris, quando præteritorum commonetur exemplis. Quapropter illo & illo Legatis vestris redeuntibus plenissimè reddimus salutationis affectum, optantes vt sospitatem vestram diuina concedant, cujus nobis animos validissime, cognoscimus esse sociatos.

" Gisoleci
" nobis sub
" vitupe-rabile sic
" celare
*Repudiata regis munera*
" vtrique
" Negligant.
" parentũ
*Amore trãsactum, non vi.*
" nequiuerunt.
*Munera sẽsibus suscepta, nõ manib.*

# MAGNI AVRELII CASSIODORI SENATORIS,

## VARIARVM LIBER VI.

### Formula Consulatus. I.

*Promotus ad dignitatem Consulatus.*

PRISCORVM judicio qualis sit Consulatus, hinc omnino datur intelligi, quando inter Mundi dignitates eximias, [2] solus meruit habere palmatas vestes, quas felicitas dabat, præmia vincētium, nomen annorum, compensatio sola cui " debebantur omnia. Statum Reipub. Romanæ viri fortis dextera tuebatur, fortunas omnium ac liberos " hujus consilia " vindicabant, & tot magnis debitis sola erat hujus retributio dignitatis, reperta in libertatis ornatum, inuenta ad generale gaudium. Per illam " nimirum status Imperij jugiter creuit: illam semper felix Roma suscepit: meritò pridem genus habebatur imperij: meritò suprà omnes ciues " poterat, qui ab hoste patriam vēdicabat: vtilitates publicas sub æquitate disponens, jus dicebat etiam " capiti: sed tutò illi cōmissa est potestas necis, qui fuerat auctor salutis. Hinc est, quòd etiam fasces atque secures tātæ potestati præceptæ sunt " illigari: vt cùm tardiùs soluerētur, moram deliberationis acciperent, si de cæde aut nece hominis aliquid censuissent: ita vt cùm omnia ejus traderentur arbitrio, ne insolesceret animo, Consul dictus est à consulendo. Hinc tanta largitas profluebat, vt illa dextra, quæ sanguinem copiosè fuderat hostium, vitæ auxilium ciuib. manaret irriguum. Sic quos felices per bella fecerat, studio largitatis explebat. " In [3] argumentū etiam publicæ gloriæ soluebat famulos iugo seruili, qui libertatē tantæ dederat ciuitati. Sed nūc sumitis ista feliciùs: quādo nos habemus labores Cōsulum, & vos gaudia dignitatū, Palmatæ siquidē vestræ, nostræ, probātur esse victoriæ: & [4] prosperrimæ cōditionis euētu vos in pace ingenuitatē " ceditis famulis, cùm nos securitatē demus per bella Romanis. Atq; ideò per illā Indictionē Cōsulatus te decoramus insignibus: [6] Pinge vastos humeros vario colore palmatæ: validā manū victoriali scipione nobilita: lares proprios etiam, [7] calceis auratis egredere: [8] sellā Curulē pro sua magnitudine multis gradib. " enisus ascēde: vt in otio subjectus merearis, quod nos " per maximos labores assumimus imperātes. Rem victoriarū agitis, qui bella nescitis: nos juuāte Deo, regimus, nos cōsulimus, & [9] vestrū nomē annū designat. Vicistis felicitate Principes, qui " & honores sūmos geritis, & dominationis tædia nō habetis. Quapropter erige confidētiam mētis tuæ, Consules esse

*Consulatus laus.* *Palmatæ vestes.* " dabantur " cuius " vendicabat " illum " poterant " capitis *Fasces secures.* " alligati *Consul vnde dictus.* " augmentum *Manumissio* *Palmata toga.* " redditis *Consularia insignia.* " enixus " post *Nomen annis dant cōsules* " in

magnanimos decet. Opes priuatas non cogites, qui gratiam publicam donando habere decreuisti. Hinc est enim, quod alios Iudices etiam non « rogantes euehimus, Consules autem sperantes tantummodò promouemus: vt soli ad has largitates veniatis, qui vos pares tantis expensis esse cognoscitis. " Alioqui onera essent potius, non honores, si supra vires aliquid imponeremus inuitis. Fruere igitur decenter optatis. Hic est ambitus qui probatur. Esto mundo clarus, tibi " prospertimus, tuis autem posteris feliciter imitandus.

*rogantes " alioquin " perspicuus

## NOTÆ VARIORVM.

§ 1 LIB. VI. ] hoc libro dignitatum formulæ cōscriptæ, quarum singulis quid cuique propriè conueniat ostenditur earum autem hic ordo est: 1. Consul. 2. Patricius: 3. Præfectus Prætorio: 4. Præfectus vrbis: 5. Quæstor palatij: 6. Magister officiorum: 7. Comes sacrarum largitionum: 8. Comes rerum priuatarum: 9. Comes sacri patrimonij: 10. vacantes proceres id est, cōsules vacātes, patricij vacātes, &c. 11. Illustres vacantes: 12. Comes primi ordinis: 13. Magister scrinij: 14. in senatum referendus, cui laticlauiam dignitatem princeps dedit: 15 Vicarius vrbis Romæ. FOR.

§ 2 *Solus meruit habere palmatas vestes quas felicitas dabat præmia vincentium.* ] Ex his verbis apparet habuisse consules prætextas & palmatas vestes, quæ Capitolinæ dicebantur, & cum Imperatores cuipiam Consulatū decreuerāt, ad eum tale aliquid datis literis adscribebāt: *Te manet Capitolia palmata*, quod ex Vopisco probo. vide Lazium *cap. 4. lib. 9. comment.* BROS.

§ 3. *Argumentum* ] vetus liber, *augmentum*: ego nihil mutandum cēseo, augmentum consulatus, seruorum manumissio est, *l. vn. ff. de offi. consul. lib. 5. & 20. si rogatus, de manumiss. vindic.* Sunt autem octo hic obiter obseruanda, à Cassiodoro accuratiùs, quàm vsquam à quoquam notata consulatus argumenta. 1. fastis dare nomen: 2. fasces & secures habere: 3. manumittere: 4. vestis palmata: 5. victorialis scipio: 6. aurati calcei: 7. sella curulis: 8. denique missilia, quæ hoc versu significantur: *Ad largitates veniatis, qui vos pares tantis expensis esse cognoscitis.* de quibus sup. lib. 2. epist. 2. egimus, insignia Consularitatis ac potestatis dicuntur initio *lib. 6. Cod. Theod.* FOR.

§ 4. *Prosperrima conditionis euentu vos in pace ingenuitatem ceditis famulis, cum nos securitatem demus per bella Romanis. Reperta in libertatis ornatum.* ] Solebant illi qui Consulatum inierant manumissiones expedire, seruis imponere vindictam, eósque ad libertatem perducere. Ideóque factum puto vt Vlpianus *lib. 2. de Officio Consulis*, de manumissionibus tractauerit, officiúmque Consulis esse dixerit consilium præbere manumittere volentibus. De Circensium editione, déque manumissionibus quæ à Consulibus statim atque magistratum inierant expediebantur. Ammianus quædam memoriæ prodidit libr. 22 Eodem pertinet Sidonij Apollinaris carmen *in Panegyrico ad Anthemium. in fine:* & Claudiani *in 4. Consulatu Honorij.* BROS.

§ 5 *Consulatus insignibus* ] insignia magistratus, σύμβολα, qualia Iustinianus

nianus Nouel.24. *de Pratore Pisidij*, describit, δίφρον τε ἐξ ἀργύρου, καὶ πέλεκυν, καὶ ῥάβδους. &c. FOR.

¶ 6. *Pinge vastos, &c.* ] Consulum insignia fuerunt, primum toga prætexta, deinde picta ac palmata vestis, item duodecim lictores cum fascibus, sella curulis eburnea, Scipio eburneus.

¶ 7. * *Calceis auratis* ] Vt imperatores soli purpureis, ita Consules aureis, Patricij sericeis caligis in publico vtebantur. PITHOE. *subcis. lib.* 1. *cap.* 15.

¶ 8. * *Sellam curulem pro sua magnitudine multis gradibus enisus ascende* ] quæ fuerint olim Consulum insignia & ornamenta, vide quæ notaui ad *Sidon. Apollin. lib.* 8. *epist.* 8. BROS.

¶ 9. *Et vestrum nomen annum designat.* ] Nominibus consulum Roman. anni numerabantur. infrà lib. 9. epist. 29. Iustinian. *Nouell.* 105. ὄνομα τῷ χρόνῳ γίνεται. Seneca *lib.* 3. *c.* 31. *de ira*: *Dedit duodecim fasces, sed non fecit ordinarium consulem: à me numerari volunt annum, sed deest mihi sacerdotium.* Pacatus Panegyristes Theodosio Seniori, *Consul quis creatur, habiturus est nomen annus.* Apuleius *Apologia* 2. *ad Claud.* Maximum Proconsulem: *signa quæ impressa sunt recognoscat, consules legat, annos computet.* In veteri lapide,

*Ter vice qui sacra discinxit iurgia judex,*
*Consul & æterno decorauit nomine fastos*

Hinc editæ rationes cum die & consule, *leg.* 1. *l.* 6. *si quis ex* §. *si initium, ff. de edendo.* Libellis accusatorum dies & consules exprimebantur, *lib.* 3. *de accus.* Leges *inter Cod. constitutiones sine die & consule promulgata.* Vt mihi non sit dubium, quin Lactantius *lib.* 6. Consules his verbis intelligat: *Quid ad gerendos*, inquit, *magistratus vitæ suæ operam conuertunt, vt fastos signent, & annis imponant nomen.* FOR.

¶ 10. *Alios judices etiam non rogantes euehimus, Consules autem sperantes tantummodo promouemus.* ] Meritò Consules à cæteris magistratibus separat, quod ad Consulatum ij demum qui candidati fuerint, qui petierint, ambierint, prensauerint, euehantur: ad alios autem magistratus fungendos hodie quidem (Republ. enim vigente aliud obtinuit) ignorantes & nihil tale cogitantes deligantur; si in vrbe habitent, ita tamen vt nullis sumptibus inuiti obligentur. BROS.

## ¶ Formulas [1] patritiatus II.

*Promotio ad dignitatem patritiatus.*

SI antiquitatis ordinem perscrutemur origine dignitatum, "Patritiorum familia Ioui "noscitur fuisse dicata: vt summi Dei (sicut putauêre) cultura locum primarium possideret. Sed quia vos aliquid habere decebat eximium, & nomen ipsum Patribus magna se vicinitate jungebat, superstitione derelicta, ad vestrum cœtum felici conditione migrauit, quia pontificalis laus conscientiæ Senatui rectè poterat con-

" Potitiorũ " dignoscitur.

uenire. Sic ex augurali familia Reges quoque " legis institutos, non iniuria: quia decuit à tali proposito venire, qui publica poterat iura tractare. Hinc est, quod & honor ipse cinctus est, cû vacaret, " nihil jurisdictionis habens," & judicantis cingulum non deponens, in quo felicitas perpetua nascitur, dum successoris ambitio non timetur. Nam mox vt datus fuerit, in vitæ tempus reliquum homini fit " coæuus, ornatus indiuiduus, cingulum fidele, quod nescit ante deserere, quàm de mundo homines contingat exire: credo ad similitudinem pontificatus, vnde venerat, rem fuisse formatam: qui sacerdotium non deponunt, nisi cum vitæ munera derelinquunt. Additur, quod leges tantam illis reuerentiam detulerunt, vt in sacris positus cum hoc fuerit honore præcinctus, paternæ potestatis nexibus exuatur, nisi contra specialiter à principe caueatur. Quod constat ratione probabili constitutum: vt qui amplissimum genium preciosæ libertatis acceperat, vilissimam conditionem cum subditis non haberet. Præfectorios & aliarum dignitatum viros præcedit " " ² vnitatum: cedens fulgori, quem interdum etiam à nobis constat assumi. Proinde necessariò laudatam intellige dignitatẽ: ne aut nos parum dedisse videamur, aut tu negligentiùs tractes, si te aliquid mediocre suscepisse putaueris. Quapropter ab illa indictione nostro munere subleuatus, Patritiatus culmen ascende, quod ³ quidam juridicorum à patribus dictum esse voluerunt, facturus omnia, quæ tantam reuerentiam decent. Nam quamvis magna contulerit nostra clementia, habes adhuc quod " expectes, si te probabiliter tractare contendas.

[Margin: " legitis — Patritiatus dignitas sola morte soluitur. — " hil — " è — " eumus — Patritiatus patria potestate exsoluit — " vni tantũ — " munitum — Patritiatus vnde. — " quidem — " expectas]

## NOTÆ VARIORUM.

§ 1. *Patriciatus* ] summus honos, vt curia, sic patria potestate liberat. Hic, & *§. filius familias, tit. Quibus modis ius patr. pot. solu. l. vltim. Cod. de decur. lib. 10. l. vltim. de Consul. lib. 12. Cod.* infrà lib. 8. epist. 21. & lib. 10. epist. 7. For.

§ 2. *Vnitatum.* ] vitiosè, sed reponi iussi, vni tantum: quod ipsius ratio sententiæ exigit. For.

§ 3. *A patribus.* ] Suidas πατρίκιος, ὁ πατὴρ τοῦ κοινοῦ: Iustin. *d. §. filius-fam. d. l. vlt. C. de Consulib.*

§ Formula præf. Præt. III.

*Promouetur quis ad præfecturam prætorianam.*

SI honoris alicujus est origo laudabilis, si bonum initium sequentibus rebus potest dare præconium, tali auctore Præfectura Prætoriana gloriatur, qui & Mundo prudentissimus, & diuinitati maximè probatur acceptus. Nam cum Pharao Rex Ægyptius de periculo futuræ famis inauditis somniis vrgeretur, nec visionem tantam humanum posset releuare consilium, Ioseph, vir beatus, inuentus est, qui & futura " veraciter prædice-

[Margin: Pharao. — Ioseph. — " Vera]

prædiceret,& periclitanti populo prudentissimè subueniret.Ipse primũ "huius dignitatis infulas consecrauit:ipse carpentum reuerendus ascẽdit,ad hoc gloriæ culmen euectus,vt per sapientiam conferret populis, quod præstare non potuerat potentia dominatis.Ab illo nãque patriarcha,& nunc pater appellatur imperij:ipsum hodieque resonat vox præconis instruens judicem,ne se patiatur esse dissimilem. Meritò, vt cui tanta potestas potuit dari,videretur semper subtiliter admoneri. Quædam enim huic dignitati & nobiscum jura communia sunt. Exhibet enim sine præscriptione longinquos, magna quantitate mulctat errantes, fiscum pro sua deliberatione distribuit, euectiones simili potestate largitur, vacantia bona proscribit, delicta prouinciarum judicum punit, ; verbo sententiam dicit. Quid est,quod non habeat commissum, cujus est vel ipse sermo judicium ? Pene est, vt leges possit condere, quando ejus reuerentia potest negocia sine appellatione finire. Ingressu palatium " nostra consuetudine frequenter adoratur: & tale officium morem videtur soluere, quod alios potuit accusare. Potestate igitur nulla dignitas est æqualis. Vice Sacra vbique judicat. Nullus ei miles de fori sui autoritate præscribit, excepto officiali Magistri Militum: credo vt vel illis aliquid Antiquitas " cederet,qui videbantur pro Repub. bella tractare. Curiales etiam verberat,qui appellati sunt legibus Minor Senatus. In officio suo jus retinet singulare, & talibus tantisque noscitur jubere quos etiam prouinciarum non " audeant judices in aliqua parte contemnere: Officium planè geniatum efficax, instructum, & tota animi firmitate præualidũ:qui sic " peragent jussa,vt nullis moreentur dilationibus imperata.Militia perfunctis Tribunorum & Notariorum honorem tribuit, & milites suos illis exæquat, qui inter proceres mixti, nostris " conspectibus obsecundant. " Gratanter implemus, quæ ille constituit, cujus reuerentia & nos ita constringimur, vt sine dubitatione faciamus, quæ illum decreuisse cognoscimus. Non immeritò, quando palatium sua prouisione sustentat,seruientibus nobis procurat annonas, humanitates quoque judicibus ipsis facit. Legatos gentium " veraces explet ordinationibus suis.Et licet aliæ dignitates habeat titulos præfinitos, ab ista totum penè geritur, quicquid in imperio nostro æquabili moderatione tractatur. Hanc denique curarum omnium pulcherrimam molem ( quod prosperum nobis,vtile Reipub." sit ) ab illa Indictione tuis humeris decenter imponimus: quam tu & ingenij virtute sustineas,& summa fide tractare contendas. Quæ quantum diuersis solicitudinibus constringitur, tantò magis laudes amplissimas dignitas hæc triumphat.Et ideò tantum lumen gloriæ sit actionibus vestris, vt & in palatio nostro fulgeat,& in prouinciarum longinquitate reluceat. Par tibi sit cum potestate prudentia: conscientiæ tuæ quadrifaria virtus assideat. Tribunal tuum ideò excelsum factum esse noueris, vt locatus ibi nihil humile abjectumque cogitares. Considera quid debeas dicere,quod à tantis excipitur.Monimenta publica " talia contineant,quæ se legisse nullus erubescat.Præsul mirabilis partem non

" huius modi.
Potestas Præf. prætor.
Præfecti præt. & Regis compa ratio.
" nostram consuetudinem.
" crederet
Curiales, minor senatus.
" audeat
" peragit
" jussionibus
" voraces.
" sit
Tribunal excelsum.
" tales

habet cum delictis: quia nisi aliquid egregium assiduè fecerit, culpam vel ociosus incurrit. Nam si prædictus auctor sanctissimus ille recolatur, quoddam sacerdotium est, Præfecturæ Prætorianæ" competenter agere dignitatem.

Sacerdotiū. " videtur

## NOTÆ VARIORVM.

¶ 1. *Ipse Carpentum* ] Posteriorum temporum præfecturæ habuerunt insigne potestatis suæ non vulgaris cultus Carpentū quo inueherentur. PITHOE. subscis. *lib.1.c.15*. Præfecti prætorio Carpentis vsi sunt, eumque ascendere poterant, vt etiam præfecti vrbis, qui mos sacerdotibus sacris antiquitus concessus, vt ex Suetonio in Claudio cap. xi. constat, *Matri Carpentum quo per Circum duceretur*, & in Caligula, cap. 15. *Matri Circenses Carpentúmque instituit, quo in pompa traduceretur*, matronæ quoque vulgò Carpentis vtebantur ad sacra, sicut testatur Ouid. *lib.1. Fast.*

*Nam prius Ausonias matres Carpenta vehebant.*
*Hac quoque ab Euandri dicta parente reor.*

sed postea hic mos in desuetudinem abiit. BROS.

¶ 2. *Vox praconis* ] infr. lib. 11. epist. 3. quæ in judiciis tum publicis, tum priuatis adhibeatur. *lib.2. de jur. immunit. l. pen. de in integ. restit. l. vlt. C. de feriis*. Quintil. *lib.6. cap.4*. Euseb. *lib.4. eccl. hist. cap.15*. Agathius judicium abs Iustiniano institutum describens lib. 4. de bello Gotthico ait: instruens judicem, Donatus in Terentianam, *Phormionem act.1. scena.2.* Demosthen. *pro Ctesiphonte*. Lucianus *in Bisaccusato*: qua de re aliàs fortè pluribus. FOR.

¶ 3. *Verbo sententiam dicit* ] inter jura & potestatis Præfecti Prætorio insignia, nec ex scripto sententiam ferat, *l.2. C. de sent. ex breui recit.* Quod cæteris judicibus non est permissum, qui ex tabella litigantibus sententiam edebant, Symmachus *lib.1. epist.27. l.34. l. vlt. C. de præd. dec. l. vlt. C. de princip. agen. in reb. l. in sacris, C. de prox. sacr. scrin.* 12. sed opportuniore aliquando loco nos id prosequemur. FOR.

¶ 4. *Gratanter implemus qua ille constituit, cuius reuerentia & nos ita constringimur, vt sine dubitatione faciamus qua illum decreuisse cognoscimus.* ] Præfectis prætorio datam fuisse pleniorem licentiam, ad disciplinæ publicæ emendationem Iurisconsultus *lib.1. ff. de off. pref. prat.* auctor est. Tempore Constantij Imperatoris omnes castrenses ordinariæque potestates, , vt honorum omnium apicem priscæ reuerentiæ more præfectos semper suspexère prætorianos. vt Ammian. Marcellin. *lib.21.* tradit Præfecturæ meritum cæteris dignitatibus antestare Valentinianus, Valens & Gratianus in *lib.1. C. de officio vicarij*, definiunt, & meritò, etenim præfectura prætoriana quidam principatus quoddam imperij erat, attamen sine purpura. Et in eo discrimen principis & præfecti statuebatur, quod sacram purpuram & Imperatorias insulas non gestaret. Deinde, Præfectis prætorio rerum summa commissa fuit propter loci dignitatem, vt testantur Imperatores, Valentinianus, Theodosius & Arcadius in *lib. quilibet* 40. *Co. de decur. lib.*10. Patres imperij etiam vocantur, vt testatur

statur author. Qui autem plura de authoritate, munere, & dignitate præfecti prætorio scire voluerit, consulat Dion. *l.b.* 52. Suetonium *in Galba c.* 4. *in Tito c.* 6. B R O S.

§ Formula Præfecturæ vrbanæ & ejus officia IV.

*De laudibus præfecturæ vrbanæ.*

CVm de dignitate commissa laus semper judicis æstimetur, & potior habendus est, quàm sunt illi, quibus præesse cognoscitur, nemo amplius videtur erigi, quàm cui potuit Roma committi [ Grande est quidē, procerē esse: sed multò grandius, de proceribus judicare.] Senatus mirabili opinione gloriosus probatur habere præsulem, quem mundus suscipit jura condentem. Eoque fit, vt illi vtantur in Senatu potestate perfecta, qui apud te trepidant dicere proprias causas. Verū * hæc quoque modestia " cognoscitur esse prædicanda: vt " oporteret se legibus teneri, quę ab ipsis sciuntur posse constitui. Quę res pro parte nobis absolutè communis est: sed hac sola ratione discreti, quod alteri subdi non possumus, qui judices non habemus. Respice tot doctos viros, & considera quale " sit his aliquid dicere, nec erroris verecundiam formidare. De talibus disceptas, quos tibi cognoscis esse potiores. Sic ergo " locum tuum tracta, vt omnes te judicem honoratę congregationis agnoscant. Consideres supra omnes scilicet Consulares sententiam primum dicis, & in illa libertatis aula reuerendus aspiceris, in qua commissos habere Mūdi primarios approbaris. Quis jam de obscuro vitio cogitare possit, qui se inter morum limina tot esse cognoscit? Vis odium non recipere? studium à te gratificationis exclude. Publicum amorem necesse est habeas, si secretiùs nil promittas. Erit nimirum magnum & singulare pręconium, si Iudices non accipiant, vbi sunt qui multum dare contendant. Ditioni tuę non solū Roma commissa est (quamvis in illa contineantur vniuersa) verū etiam intra centesimū milliarium potestatem te protendere, antiqua jura voluerunt: ne tantæ ciuitatis judicem † muralis agger includeret, cum Roma omnia possideret. Tu etiam ex designatis lege prouincijs, ab appellatione cognoscis. Aduocati tibi militant eruditi: quando in illa patria difficilè non est oratores non implere, vbi Magistros eloquētiæ contingit semper audire. Carpento veheris per nobilem plebem: publica te vota comitantur: fauores gratissimi consona tecum voce procedunt. Bene age, quia te veniente licet populis conticere. Habes copiosè vnde tibi gratiam tantæ ciuitatis acquiras: si merces diuersæ sub nulla venalitate vendantur: " si exhibitio salubriter " ac censa thermarum, rapinarum ardoribus non " tepescat: si spectaculum, quod præbetur voluptati, non sit causa litigij. Suauiter enim cogit gratum esse populum, quisquis in certaminibus partiū declinat injustum. Tanta est enim vis gloriosæ veritatis, vt etiam in reb, scenicis " ęquitas desideretur. Admonitionum igitur ordine " decurso,

* hoc
" dicitur
" optent Principi non judicatur.
" sit illis
" locum
*Potestas præf. vrb.*
† mirabilis
*Vectus carpento Præfectus vrbis.*
" sed
" exorta
" tetescat
" vestris
" decurso

" rogatæ " ista dignitate.

per Indictionem illam habitu te " rogatæ dignitatis ornamus: vt [b] indutus veste Romulæa, iura debeas affectare Romana. Nam si " isti dignitati par fueris, nihil est quod à nobis minimè consequaris. Ad omnia enim tali suffragio eris nihilominus dignus, si actionem tuam laudet Senatus. Perfecta enim rei fides est, vbi consentanei testes probantur esse summates.

## *NOTÆ VARIORVM.*

¶ a *Senatus ille mirabili opinione gloriosus.*] Epictetus cùm ab Hadriano Imperatore interrogaretur quid esset Senatus, ornamentum dixit vrbis, splendor ciuium, sic legati à Pyrrho interrogati quid de Romanis sentirent, responderunt vrbem sibi templum visam. Senatum verò regum consessum: quidam eum vocarunt recti bonique præceptorem, alij mundi lumina. Probus apud Vopiscum ait Romanos Senatores mundi principes esse, tales semper fuisse & in posterum futuros. Petronius *in Satyrico* vocat Senatum recti boniq; præceptoré. Prudent. *lib. 1. in Symmachum* mundi lumina Sic Ammianus Marcellinus, vbi de Constãtio Romam ingresso ait. *Cúmque vrbi appropinquaret*, ait, *Senatus officia reuerendásque patriciæ stirpis effigies ore sereno contemplans, non vt Cyneas ille Pyrrhi legatus, in vnum coactam multitudinem regum, sed asylum mundi totius adesse æstimabat.* Cicero Senatum principem salutis, publicæque mentis appellat. Vide Majorian. *Nouel. 3. de ritu imperij sui.* Virg. 6. Ænei. l. 74. *C. Theod. de decur.* Quintil. *declam. 329.* BROS.

¶ b *Indutus veste Romulea*] togam intelligit, qua Romani ciues vtebantur, *l. 23. sed & si accepto, de iur. fisc.* quo allusum lib 3. epist. 17. *Vestimini moribus togatis. exuite barbariem.* Notatur Antonius à Dione *lib. 5* .ἐσθῆτι ἐν τῇ πατρίῳ ἐχρῆτο. Tertullianus *de pallio* Saluian, *li. 4 de Prouidentia*, Claudian. *in Ruffinum*:

> *Barbariem reuocat*----
> *Nec pudet Ausonios curas & iura regentem*
> *Sumere deformes ritus, vestémque Getarum,*
> *Insignémque habitum Latij mutare tegaque.*

Toga aduocatorum *l. 3. C. de aduoc. diuers. indic.* Præfecturæ vrbanæ familia quæ hîc dicitur, Vlpiano sunt Stationarij *l. 1. ff. de off. præfect. vrb.* FOR.

### ¶ Formula Quæsturæ. V.

*Promotio ad dignitatem Quæsturæ.*

* aspectib. Magistratum à Principe lecti.

† patrimonij

SI tantùm claræ sunt dignitates, quantum nostris * affatibus perfruantur: si præsentia frequens prodit dominantis affectum: nullus ita judicum potest esse gloriosus, quàm ille, qui est in cogitationum nostrarum participatione susceptus. Alijs enim pecuniæ publicæ committimus procurationem: alijs causas concedimus audiendas: alijs † matrimonij

monij nostri jura delegamus. Quæsturam toto corde "recipimus, quam nostræ linguæ vocem esse censemus. Hæc nostris cogitationibus necessariò familiariter applicatur: vt propriè dicere possit, quod nos sentire cognoscit: arbitrium suæ voluntatis deponit, & ita mentis nostræ velle "suscipit: vt à nobis magis putetur exisse, quod loquitur. O quam arduũ est, subiectum verba dominantis assumere, loqui posse quod nostrum credatur, & prouecti in publicum decorem gloriosam facere "felicitatem! Considerate quid ponderis habeatis pariter & decoris, Si quid dubitamus, à Quæstore requirimus: qui est [b] thesaurus famæ publicæ, armarium legum, paratus semper ad subitum, & ( vt ait Tullius magister eloquentiæ ) Nihil præstabilius videtur, quàm posse dicendo tenere hominum mentes, allicere voluntates, "impellere quo velit, vnde autem velit deducere: Nam si oratoris est proprium, grauiter & ornatè dicere, vt possit animos iudicum commouere: quantò facundior debet esse, qui ore principis populos noscitur "admonere: vt recta diligant, peruersa contemnant, bonos sine fine laudent, pessimos vehementer "accusent. Vt penè feriata sit districtio, vbi præualet eloquentiæ fortitudo. "Sit Imitator prudentissimus Antiquorum, mores alienos corrigat; & suos debita integritate custodiat. Talem denique oportet esse Quæstorem, qualem portare principis decet imaginem. Nam si nos ( vt assolet ) causam gestis audire contingat, quę auctoritas erit linguæ quę sub oculis "regalem geniũ possit implere? Adesse debet scientia iuris, cautela sermonis: vt nemo debeat reprehendere, quod Principem constiterit censuisse. Opus erit præterea firmitas animi: vt à iustitiæ tramite nullis muneribus, nullis terroribus auferatur. Nam pro æquitate seruanda † & nobis patimur contradici, cui etiam oportet obediri. Sed vide vt tantum doctrinæ deferas, quatenus probabiliter omnia perquisitus exponas. Aliæ quippe dignitates assessorum solatia quærunt: tua verò dignitas Principi consilia subministrat. Atque ideò prudentiæ vel eloquentiæ tuæ fama prouocati, Quæsturam tibi, gloriam literarum, ciuilitatis templum, genitricem omnium dignitatum, continentiæ domicilium, virtutum omnium sedem, per illam indictionem, Deo præstante, concedimus: vt sic agas, quemadmodum te parem rebus prædictis esse contendas. Ad te enim prouinciæ sua vota transmittunt: à te Senatus iuris quærit auxilium: à te docti probantur expetere, quod nouerunt. Et necesse tibi est, omnibus sufficere, quantos à nobis contigerit legum remedia postulare. Sed cùm hæc omnia feceris, nullis elationibus, efferatis, nulla mordearis inuidia alienis calamitatibus non læteris: Quia quod otiosum est Principi, non potest conuenire Quæstori. Exerce potestatem Principis, "conditione subjecti. Sic ore nostro glorificatus eloquere, vt te tamen rationem credas nobis judicibus redditum: vbi aut culpabilis vicissitudinem recipit, aut boni propositi gloriam laudatus acquirit.

" suscepimus
" suscepit
" felicitatem
Quæstoris officium.
" implere
Orator.
" amouere
" accusent
[a]
Quæstor.
Principis imago.
" regale
Iuris scientia.
" etiam
Assessores magistratuum.
" conditione

## NOTÆ VARIORVM.

¶ a. *Si quid dubitamus à Quæstore requirimus.* ] Ad quæstoris officium pertinet orationes Imperatorum, & cætera Senatui nota facere, quod

constat ex Suetonio in August. c. 65. in Nerone c. 15. & in Tito c. 6. Ælio Spartiano *in Hadriano statim in princ.* Cornelio Tacito *lib. 16.* quod designare voluit Sidonius Apollinaris in Panegyrico Maioj

*- - cuius dignetur ab ore*
*Cæsar in orbe loqui, licet & Quæstore diserto*
*Polleat.*

Vlpianus etiam *in l. 1 ff. de off. quæstor.* refert candidatos solis principum libris in Senatu legendi vacasse. BROS.

§ 2 *Thesaurus famæ publicæ, armarium legum.*] Quæstor sacri palatij petitionibus subscribebat, vel etiam responsa reddebat, & hoc loco omne ejus officium paucis exequar, leges dictabat, preceesque ac responsa subnotabat, vt constat ex notitia Romani Imperij, & *Nou. 51. & l. 4. vlt. C. de diuers. rescr.* Symmachus ad Auson. *Quæstor es memini, consilij regalis particeps, scio: precum arbiter, legum conditor, recognosco,* & alio loco *: te magis quæstura honos, & condendarum sanctionum vsus exercuit.* Procop. *lib. 1. de bello Persico.* His de causis justitiæ & legum custos appellatur, & thesaurus famæ publicæ & armarium legum, vt in Nou. Valent. *de homic. cas. fact.* denique is planè est quæstor, qué in aula Cancellarium appellamus. Ad quæstorem etiam pertinebant memoriales, hoc est leges & rescripta excipiebant & implebant, id est perscribebant, aut perscribi curabant BROS.

## § Formulæ magisteriæ dignitatis & de ejus excellentia. VI.

*Promotio ad honorem magisteriæ dignitatis.*

*Magistri nomen.*

Reuerendum honorem sumit, quisquis magistri nomen acceperit, quia hoc vocabulum semper de peritia venit, & in nomine cognoscitur, quid sit de moribus æstimandum. Ad eum nimirum palatij pertinet disciplina: ipse insolentium Scholarum mores procellosos moderationis suæ terminis prosperè differenat. Tam multi ordines sine confusione aliqua componuntur: & ipse sustinet onus omnium, quod habet turba discretum. Sic nominis sui grauitate perfunctus, ornat actibus Principatum. Per eum Senator veniens nostris † præsentatur obtutibus: admonet trepidum: componit loquentem: sua * quinetiam verba solet inserere, vt nos decenter omnia debeamus audire. Aspectus Regi † haud irritus, promissor collocutionis nostræ, gloriosus † donator aulici consistorij, quasi † quidam incifer: nam sicut ille venturum diem promittit, sic iste † desiderantibus vultus nostræ serenitatis attribuit. Causarum præterea maximum pondus in eius audientiæ finibus optima securitate reponimus. Vt ejus curis fidelibus subleuati, vtilitatibus publicis viuacis occupemur. Veredorum quinetiam opportunam velocitatem, quorum status semper in cursu est, diligentiæ suæ districtione custodit: vt solicitudines nostras, quas consilio juuat, beneficio celeritatis expediat. Per eum exteris gentibus ad laudem Reipub,

† præsentantibus
* quandoque etiam
† aut † dominatur
† quidem
† sperantib.
*Consistorium audientium, veredi.*

Reipub.† nostræ ordinatur humanitas: & nolentes redeunt, quos merentes exceperit. Per eum quippe nobis Legatorum, quamvis festinantium, prænuntiatur aduentus: per eum nominis nostri destinatur euectio: & isti principaliter creditur, quod tam necessarium esse sentitur. † His etiam laboribus æstimatis potestatem maximam huic decreuit Antiquitas: vt nemo judicum per prouincias fasces assumeret, nisi hoc & ipse fieri decreuisset. Subdidit ejus arbitrio aliena judicia, vt ad ipsum rediret, quod alter visus est præstitisse. Molestias quidem non habet exigendæ pecuniæ, sed † aperte bono fruitur potestatis † indeptæ: credo, vt ex diuersis titulis deflor aretur dignitas, ad leuamen Principis instituta. Peræquatores etiam victualium rerum in vrbe regia propria voluntate constituit, & tam † necessariæ rei judicem facit. Ipse enim gaudium populis, ipse nostris temporibus præstat ornatum. Quando tales viros copiæ publicæ præficit, vt plebs querula seditionē non debeat habere satiata. Officium verò ejus tanta genij prærogatiua decoratur, vt militiæ perfunctus muneribus, ornetur nomine Principatus. Miróque modo inter Prætorianas cohortes, & Vrbanæ præfecturæ milites videantur inuenisse primatum, à quibus tibi humile soluebatur obsequium. Sic in fauorem magni honoris iniustitia quædā à legibus venit, dum alienis excubiis præponitur, qui alibi militasse declaratur. Adiutor etiam Magistri nostris præsentatur obtutibus: vt vicaria sorte † beneficij eligamus ejus præsidium, qui nobis præstat fidele solatium. Hanc igitur dignitatem, tot titulis * claram, tot insignibus opulentam, per Indictionem illam gubernandam tibi, congrua grauitate committimus: vt omnia quæ gesseris Magister fecisse videaris. Quia nihil moribus residuum relinquitur, si (quod absit) à tanta maturitate peccetur.

† nostræ. Legati euectio.
† lis Iudices prouinciales.
† latè
† adeptæ Peræquatores.
† necesse
Adiutor.
† beneficij nos
* decoratū.

## NOTÆ VARIORVM.

¶ 1. *Veredorum oportunam velocitatem, quorum status semper in cursu est, diligentia sua districtione custodit per eum nominis nostri destinatur euectio.* ] Euectiones dantur à principe, vel à præfecto prætorio, vel magistro officiorum: ad eos refertur si quid minus legitimè in vsurpando cursu publico factum sit. *leg. 3. Cod. de cursu publico:* idcirco non mirum si euectiones dant: præsidibus autem dandarum euectionum facultas non est, vt Nouu. Major. de cursu publico, nisi publicarum functionum prosequutoribus. BROS.

## ¶ * Formula Comitiuæ sacrarum largitionum. VII.

*Promouetur quis ad Comitiuam sacrarum largitionum.*

* Formulæ Præf. vigilum

GRata sunt omnino nomina, quæ designant protinus actiones: quando tota ambiguitas † audiendi tollitur, vbi in vocabulo concluditur, quid geratur. Donis enim præsidere regalibus Comitiuam sacrarum Largitionum, indicia rerum verba testantur. Quod verè deco-

Quæ grata nomina.
† audiendi.

verè fuit omnimodis †. exquisitum, in donorum regalium parte sequestratam facere dignitatem & alterius honorem dicere, dum nos constet dona conferre. Actus † innocens, pietatis officium, illud semper ingerere, vnde se fama Principis possit augere. Regalibus magna profectò felicitas militare donis,& dignitatem habere de publica largitate. Alij judices obtemperant residuis virtutibus regnatoris: hæc sola est, quę tantūmodò seruiat ad momenta pietatis. Nihil enim per ipsam districtum geritur, nil seuerum fortè censetur, sed tunc obsequitur, quando pro nobis vota funduntur. Supplicum per te fortunas erigimus, Calend. Ianuarijs affatim dona largimur, & lætitia publica militia tua est. Verùm hanc liberalitatem nostram alio decoras obsequio, vt figura vultus nostri metallis vsualibus imprimatur, monetámque facis de nostris temporibus futura sæcula commonere. O magna inuenta † prudentum! O laudabilia instituta Majorum! vt & imago † Principum subjectos videretur pascere per commercium, quorum consilia inuigilare non desinunt pro salute cunctorum. Sed huic (vt ita dixerim) munerariæ dignitati præconem largitatis nostræ, publicæ felicitatis indicium, locum quoque Primiceriatus adjungimus: vt† per te demus honores, per quem nostræ pecuniæ conferimus largitates. Meritò: quando & simili gratia vtraque præstantur, & ab vno debuerunt judice geri, quæ parili videntur laude conjungi. Parum est autem quod prouinciarum judices tuæ subjaceant dignitati: *ipsis quoque proceribus Chartarum confirmas officium: dum perfectum non creditur, nisi à te fuerit pro solennitate completum. Vestis quoque sacra tibi antiquitùs noscitur fuisse commissa, qui quod ad splendorem regium pertinet tuis minùs ordinationibus obediret. Curas quoque litorum aduentitia lucri prouisione committis. Negotiatores, quos humanæ vitæ constat necessarios, huic potestati manifestum est esse subjectos. Nam quicquid in vestibus, quicquid in ære, quicquid in argento, quicquid in gemmis ambitio humana potest habere pretiosum, tuis ordinationibus obsecundat, & ad judicium tuum confluunt,† qui de extremis Mundi partibus † aduenêre. Salis quoque commercium, inter vestes sericas & pretiosissimam margaritam, non ineptè tibi deputauit antiquitas: vt sapientiam tuam euidenter ostenderet, cui talis species deputata seruiret. Quapropter per illam Indictionem Comitiuæ † Sacrarum, & Primiceriatus tibi conferimus dignitates: vt multis laudibus decorari possis,qui honorum numerositate præcingeris. Vtere igitur solenniter titulis tuis, & si quid tibi de antiquo priuilegio vsus abstulit, plurima certè* quæ vindicare debeas dereliquit. Quando duarum dignitatum gloriosa quidem cura, sed & laboriosa custodia est, quæ tibi copiosum fructum decoris afferunt, si probis moribus excoluntur.

† exquisitus. † ignoscere. *Primaria largitio*. † prudentium. † Principis. *Cur imago Principum sculpta in numismatis*. *Primiceriatus*. † perdemus. * ipsi quorum. *Sacra vestis*. † quatenus. † aduenerunt. *Salis commercium*. † Largitionum. * vendicare. *Duarum dignitatum laboriosa custodia*.

## ¶ Formula Comitiuæ priuatarum, & ejus excellentiæ. VIII.

*Promotio ad dignitatem Comitiuæ priuatarum.*

Comi-

COmitiua Priuatarum, sicut nominis ipsius sentitur insonare vocabulum, per "Rationalium curam quondam Principum priuatam fertur gubernasse substantiam. Et quia judicis fastigium exercere non poterat inter homines, "extremis conditionibus inclinatos, alios quoque titulos prouida deliberatione suscepit: ne dignitas Latialis causam * tantum videretur habere cum famulis: sed actibus vrbanis tunc se felicius occupauit, postquam agrestium causas decenter amisit. Quid enim prius faceret inter seruos, jura publica, qui[a] personam legibus non habebant? Non ibi aduocatus aderat: non se partes solenni actione pulsabant. Erat secretarium "impollura seditiones cõfusum: & appellabatur abusiuè judicium, vbi non allegabantur à partibus dicta prudentium. Vtitur nunc dignitas liberorũ causis, & legitimus præsul veraciter habetur, quãdo de [b] ingenuorũ fortunis disceptare posse sentitur. Primũ tibi cõtra nefarias libidines, & humani generis improbos appetitus, quasi parenti publico, decreta custodia est: ne quis se probrosa commixtione pollueret, dũ vicino sanguini reuerentiam non haberet. Grauitas enim publica * proximitatis sanctitatem & coniunctionis gratiam, habita æstimatione, * discreuit. Quia longè aliud debetur proximitati naturæ, quàm corporali possumus indulgere licentiæ. Contra hos eligeris vnicus & continens inquisitor: vt dum talia probra persequeris, consequaris præconia castitatis. Defunctorum quinetiam sacram quietem æquabilia jura tuæ conscientiæ commiserũt: ne quis † vestita marmoribus " sepulchra nudaret: ne quid columnarum decorem irreligiosa temeritate præsumeret: ne quis cineres alienos, aut longinquitate temporis aut voraci flãma consumptos, scelerata perscrutatione detegeret: ne corpus, quod semel reliquerat molestias mundanas, humanas iterum pateretur insidias. [ Nam etsi cadauera furta non sentiunt, ab omni pietate alienus esse dignoscitur, qui aliquid mortuis abrogasse monstratur. ] vide quæ tibi commissa sunt, castitas viuentium, & securitas mortuorum. Habes quoque per prouincias de perpetuario jure tributorum non minimam quantitatem. Canonicarios dirigis, Possessores † admones, & cum alijs judicibus non modica jura partiris, caduca bona non sinis esse vacantia. Ita quod † vsurpatio potuit inuadere tu fiscum nostrum facis justis compendijs obtinere. Proximos defunctorum nobis legaliter anteponis: quia in hoc casu principis persona post omnes est: sed hinc optamus, non acquirere, dummodo sint, qui relicta debeant possidere. "[d] Depositiuæ quoque pecuniæ, [e] quæ longa vetustate competentes dominos amiserunt, inquisitione tua nostris applicantur ærarijs, vt qui sua cunctos patimur possidere, aliena nobis debeant libenter offerre. Sine damno siquidem inuenta perdit qui propria non amittit. Proinde (quod felicibus applicetur auspicijs) per Indictionem illam Comitiuæ Priuatarum te honore decoramus, quam leges Præfectis quoque parem esse decreuerunt: est enim ipsa aulica potestas, palatio nostro jure reuetenda, quam tu facies vltra terminos suos crescere, si susceptam continenter egeris dignitatem.

C va rationalium.
" ratiocinabilem
" extrancis
* tantummodo
Serui statum non habent.
" imposita FOR.
Violata à lurgantibus leges
Comes priuatarum, parens publicus.
* proximitas
* decreuit
* vestigia
" sepulta
Cura cadauerum.
† amoues.
Caduca bona seu vacantia
† vsurpator
Quo in casu Principis persona post omnes sit
" repositiuæ

¶ 1 *Personam non habent* ] Serui personam non habent: ideóque à Theophilo, initio *tit. de stipul. seru.* ἀπρόσωποι nominantur de quibus Dion. ἀπρόσωποι,& *l. vn. Cod. si per vim, vel alio modo.* Basil. δουλίαι vocat ἀπρόσωπα. For.

¶ 2 *Ingenuorum* ] v. *ingenuorum*. Defunctorum sup. lib. 4. epist. 18. Constantius *l. 3. & l. 4.* ædes ac domum defunctorum vocat sepulchra, *tit. de sepulchris viol. C. Theod.* Ea autem cognitio Pontificum olim fuit, *l. 2. vers. cum pontificibus, eod. tit. l. 50. hereditas. D. de petit. hered. l. vlt. de mort. inf.* hic *sacram quietem* vocat, Vide Sueton. *in Domitiano cap. 17.* Tull. 2. *de legib.* Plin. 10. *epist.* For.

¶ 3 *Legaliter* ] in successionibus ab intestato fiscus nouissimũ locum occupat, & agnatis, cognatis, collegis, commilitonibus postponitur, *tit. de hered. decurion. C.* Inde Harmenop. cæterique Græci juris interpretes aptè. vacantia bona ἀδέσποτα καὶ ἀκληρονόμητα definiunt. For.

¶ 4 *Depositiua* ] vet. *repositiua* · vtrúmque rectè, sed tamen prius arridet magis, ex *l. 31 Nunquam, D. de acq. rer. dom.* Vbi à Paulo, thesaurus definitur, *vetus quædam depositio pecuniæ, cuius non extet memoria, vt iam dominum non habeat, & inuentori conceditur.* Hic vero fisco applicatur, præter juris disciplinam, *§. Thesauros, de rer. diuis. Instit. l. 3. in fi. ff. de iure fisci, l. vn. C. de Thesauris,* Sanè Plato initio *lib. 11 de legib.* Thesauros tollendos esse negat. Porrò securitatis causa in monumentis ac sepulchris pecuniæ credebantur, vt hinc, & Eunuchi Terentiani prologo constat: quod posteà vetitũ fuit: exstátque titulus lib. 45. Basilic. Ne pecuniam cum mortuis sepelire liceat, μὴ ἐξεῖναι συνθάπτειν τοῖς τεθνεῶσι χρήματα Sed & quod in d. l. fin. legitur, *condita ab ignotis dominis tempore vetustiore, mobilia,* seu *monilia,* hujus formulæ descriptioni consentaneum est, sic enim & Poëta,

*Auxiliúmque viæ veteres tellure recludit*
*Thesauros, ignotum argenti pondus & auri.*

& honori scholiastes *Iliad.* ; κειμήλια exposuit ἀποκείμενα χρήματα, opes abditas & recónditas. For.

¶ 5 *Quæ longa vetustate competentes dominos amiserunt, inquisitione tua nostris applicantur ærariis.* ] Hic dicitur Comes thesaurorum, sacrarum largitionum, sacrarum remunerationum, vel munerationum. *l. 1. C. de commeatu. l. palatinos. Cod. de palat. sacr. larg. l. 41. Cod. Theod. de appellat.* is etiam dicitur præsidere donis imperialibus, & per eum erigi supplicum fortunas, & Kal. Ianuarijs affatim largitiones fieri: quique largitionũ dies notatur in *l. laudabile. Cod. de adu. diu. ind.* & à Nicephoro *cap. 23. lib. 10.* Bros.

## ¶ Formula comitiuæ patrimonij, & de ejus excellentia. IX.

*Promotio ad dignitatem Comitiua patrimonij.*

ANtiquæ consuetudinis ratio persuadet, chartis nostris illos imbuere, qui longè positi transmissas accipiunt dignitates: vt quos non pote-

poteramus præsentes instruere, lectio probabilis commoneret. Sed te, quem ad patrimonij nostri curas * regalis deflorauit electio, non tam destinatis præceptionibus instruimus, quàm vsu serenissimæ collocutionis erudimus. Confabulationes siquidem nostræ erunt tibi instrumenta justitiæ, quando illud gratū nobis esse prospexeris, quod & diuinis potest conuenire mandatis. Patrimonium siquidem nostrum, pro subleuandis priuatorum fortunis, tibi † credidimus, non premendis. Nam si tranquillitatis nostræ velis considerare rationem, quoddam regię domus famulis præjudicium humilitatis imponis. Proprias quippe vtilitates improbus dominus quoquo modo nititur † vindicare: cæterum quid bonæ famæ studere cognoscitur, suo semper judicio plus grauatur. Insolens libertatis genus est rusticorum, qui † adeò sibi putant licere voluntaria, * quoniam ad nostram dicuntur pertinere substantiam. Esto igitur illis cum erecta potestate moderatus. Temperamentum simul damus, † cui posse concedimus. Considera, suscepta dignitas † quo debeat splendore tractari, per quam supra cęteros Iudices familiaritatem principis habere meruisti. Nam sicut Sol ortus corporum † colores fugata nocte detegit, ita se morum tuorum qualitas, assiduè viso principe, non celabit. Mens tua & oculis nostris patebit & auribus. In vultu & in voce cognoscimus seruientium mores. Si facies tranquilla, si vox moderata suggesserit, credimus esse probatissimas causas. Quicquid enim turbulenter dicitur, justitiam non putamus. Quapropter pensabit loqui tuum dominātis examen, quando nequeūt, proprias tegere voluntates qui suos possunt proferre sermones. Speculum siquidem cordis hominum verba sunt: dum " illico moribus placere creditur, quòd ipse sibi ad agendū legisse monstratur. Superbus quintiam " varicatis gressibus patet. Iracundus luminū feruore declaratur. Subdolus terrenum semper amat aspectum. Leues † inconstantia prodis oculorum. Auarus " obuncis vnguibus † explanatur. Et ideò ad " quas prouecti estis, studere virtutibus. Quia nemo potest principem fallere, qui etiam rerum naturalium causas in vobis optimè probatur inquirere. Quapropter ad Comitiuam Patrimonij nostri te per Indictionem illam (Deo juuāte) promouemus, vt in auarum Iudicem palatia nostra * testentur, * quem nos Iudicauimus esse promouendum. Quid enim magis cupias, quàm si te linguas nobiliū laudare cognoscas? Alibi forte Iudices formidentur injusti, hic vbi remedium præsens *petitur, redempta sententia non timetur. Querimonias possessorū sine vænali protractione distingue. Omne siquidem justum celeritatis commodo transit ad beneficium: & quod debito redditur, tali gratia munus putatur. Possessiones nostræ, vel quia sunt immobiles, non egrediantur terminos constitutos: ne conditione contraria quod non potest moneri malis moribus contingat extendi. Trade etiam militibus tuis quam * sectare delegeris animi castitatem. " Quoniam ille justus potest dici sub quo non probatur excedi. Vtere igitur, auctore Deo, concesso tibi feliciter priuilegio dignitatis. Incitet te ad bonorum desiderium, sæpissimè quod videris: quia in his quæ feceris, judex & testis ero: Nā etsi

* legalis Fox.
*Rege optimo dignissima vox*
† credimus
† vindicare.
† ad hoc
* quemadmodum
† cùm
† quoue
*Solis lux.*
† moles
*Oratio index animi*
" illud
*Varicati gressus.*
† incōstantiam
" abuncis
" declaratur
" quos
* testantur
* quod
* sentitur
* secta*

† epulas solicita ordinatione disponas, non solùm nostro palatio clarus, sed & gentibus necesse est reddaris eximius. Legati † penè ex tota Orbis parte venientes, cum nostris † cœperint interesse conuiuiis, admirantur copiosè repertum, quod in patria sua † nôrunt esse rarissimum. Stupent etiam abundantiam vnius mensæ, tantas seruientium turbas posse satiare: vt judicent consumpta † recrescere, vnde tanta quæ probantur exire. Habens nimirum in sua patria † quod loquantur dum parentibus suis dicere gestiunt, quæ viderunt. Sic propemodum in toto Mundo celeberrimus redditur, qui prouidus nostris apparitibus inuenitur. Adde quod tempora nostræ lætitiæ secretaria tua sunt, cum pectus redditur, curis * alienum: & tunc tribuitur suggerendi locus, quando cunctis adimitur. Meritò, vt qui es judex tanti apparatus & epularum, * 4 delinitus cibis tibi animus concedatur.

† epulas nostras
† enim penè
*Legati conuiuio adhibiti.*
† cœperunt
† nouerunt
† crescere
† quid
* alienis
* delicatissimis.

## NOTÆ VARIORVM.

¶ 1. *Varicatis gressibus* ] id est dolosè: vnde præuaricatores, l. 212. Præuaricatores de verb. sign. *l. 1. ad SC. Turpill.* Plin. *lib. 18. cap. 9. Arator*, inquit, *nisi incuruus prauaricatur. Inde translatum id nomen in forum ibi itaque caueatur vbi inuentum est.* Vlpianus tamen ex Labeone *in leg. 1. de Prauaricatoribus*, à varia concertatione nomen tractum ait: quæ notario defendi posset, quia varij, dolosi nominantur., *l. 1. de dolo*, ὁ ποικίλως κατηγορῶν à Græcis vertitur. *tit. 1. lib. 60.* Basilic. FOR.

¶ 2. *Distingue* ] testibus, quàm in vet. exempl. *distingue*, vt infrà hoc lib. epist. 19. vbi notaui quædam FOR.

¶ 3. *Quoniam* ] hic versic. in veteri exemplari paulò aliter legitur detracta interrogationis notula, *quoniam ille justus potest dici, sub quo non probatur, &c.* FOR.

¶ 4. *Delinitus* ] vet. *delicatissimus.* Obiter notandus mos, quo Regum conuiuiis legati adhibebantur: quod perhonorificum fuit. Ammian. Marcell. *lib. 15. honoréque mensa regalis adeò antepositus aliis.* Pacatus Panagyristes: *ille cohonestatus, afflatus ille mensa beatus, ille osculo consecratus est.* Qu. Curtius *libro 8. Præcipuus honor habebatur, quòd licebat sedentibus vesci cum rege.* Valer. Max. *lib. 5. cap. 1.* de Paulo loquens: *nec indignum mensa honore.*

¶ Formula qua per codicillos vacantes proceres fiant. x.

*Quibus præstari debeant dignitates.*

PEriclitarentur grauiter boni mores, si aut solis diuitibus aut corpore valentibus præstarentur tantummodo dignitates, * dum multos inuenias excubias Palatij refugere, qui magis * possint laudabili conuersatione fulgere. Multis enim facultas sua non sufficit ad triumphum: multis philosophantibus corporis valetudo subtrahitur: & fit plerumque, vt sapientes innumerari jaceant, si semper homines ad honores Comitatensi obseruatione perueniant. Ratum est, vni multa confluere,

* tam
* possunt

fluere, cum omnibus debeat regnantis pietas subuenire. Quid si expẽsas Consulatus pauper nobilis expauescat? quid si sapientia clarus Præfecturæ nequeat sustinere molestias? quid si pondera Quæsturæ affluens lingua formidet? quid si reliqui fasces molestiarũ tædio vitentur fortè quàm meritis? Nonne si à magnis viris talia fugiantur " inuerecundia nostræ mansuetudinis, quandã repulsam suscipiunt dignitates? Quantò justiùs bono principi * jure muneratum " nihil delinquere, quod † facit Natura laudabile? Sapientia est, quæ honores meretur, totũ aliud extrinsecus venit. Sola " est prudentia, quæ rebus omnibus * preponitur, quando in homine feliciter inuenitur. Sit apud nos & fortunis integerrimus Cõsularis: * sint & sine longo labore Primates: habeant exercitia præmia sua: sed & iste honorabilis locus sit, qui tantum meritis comparatur. Neque enim absurdè leges sacratissimæ censuerũt, eos quos bonæ opinionis fama commẽdat. Codicillis Vacãtibus tales quærere summitates. Quos etsi facultas in tanti honoris apparatu desereret, virtus cõscia nõ celaret. Animati sunt ad talia, qui de sua videbãtur desperare fortuna. " Hoc & validissimus ad labores, " hoc & imbecillis corpore meretur ad laudes. Nam omnes sub diuersitate prædicantur, quos hujusmodi nomẽ honoris amplectitur: & magis nescio quid ampliùs meriti extorsisse creditur, † quod rẽ laborantium otiosus meruisse sẽtitur. Atque ideò præsentibus Codicillis ab illa Indictione illud tibi propitia diuinitate defẽde: vt cõsiderata ratione præsẽtis tẽporis, adepti honoris ordine potiaris. Ita tamẽ, vt illis modis omnibus præferãtur qui sudore maximo nostris aspectibus affuerunt. Necesse enim, vt vnum " credat meritũ duobus euictũ. † Alioqui omnes ad quietas possũt currere dignitates, si laborãtes minimè præferantur otiosis. Consequantur illa qui possunt, nec nobis desint ista quæ " cedimus. Sic vtraque gratia concitari, & illa ad * palatia nostra festinare " poterunt, & vos optati honoris gaudia comitantur.

Consulatus expensa. — " inuerecundiam *Leg. ex vet.* — * iure remuneratarum. — * nil — " fecit — * est enim — * antefertur — * sicut — " hæc — " hæc — † qui — " cedat — * Alioquin — " credimus — * placita — " poteritis

### ¶ Formula illustratus vacantis. XI.

*De numero ciuium.*

CONstat felicem esse Rempub. quæ multis ciuibus resplendet ornata. Nam sicut cœlum stellis redditur clarum, sic relucent vrbes lumine dignitatum. Non quia fiat homo alter honoribus, sed quia modestior efficitur, à quo conuersationis ordo melior postulatur. Quis enim opinionem suam vituperabiliter tractare velit, quam specialiter ad " laudes electam esse cognoscit? Illum siquidem honores glorificant, quem commendat & vita. Nam malo instituto viuere, nec principi fas est: quando & de illo populus occultè potest dicere, cui mores suos publicè nullus ausus est imputare. Cape igitur pro fide ac laboribus tuis Comitiuæ Domesticorum Illustratum Vacantem: vt & tuis ciuibus decoratus appareas, & quod est dulcissimum mentibus bonis, jugiter

" laudem

proprijs vtilitatibus occuperis. Quid enim fortunatiùs, quàm agrum colere, & in vrbe lucere, vbi opus proprium delectat auctorem, nec aliquid fallendo conquiritur, dum † suaui horrea labore cumulatur: Quapropter nos dedimus delectabilem honorem, † tu conuersationis † associa dignitatem (nam vtraque sibi coniuncta sunt, vnum pendet ex altero: non coalescunt sparsa semina, nisi † etiam terræ qualitas † fuerit operata) habiturus messem de nostra gratia copiosam, à te si judicia nostra " cognouerimus oportunè fuisse tractata.

† sani
† tuæ
† associam
† &
† fuerat
"cognoueris opiame]

¶ Formula Comitiuæ primi ordinis vacantis. XII.

*De dignitatibus.*

Magnum quidem multis, & inter vices videtur esse geniatum, publicæ vtilitati probis " actionibus occupari. Sed quantò feliciùs honorem splendidum sumere, & cogitationum molestias non habere? [Interdum enim assidui labores etiam ipsas ingratas faciunt dignitates: dum imbecillitas humana citò solet sustinere fastidia, & quod prius ambisse creditur, postea vitare velle sentitur. Sed * hoc multò præstantiùs adesse conspectibus regiis, & abesse molestiis gratiam habere loci, & vitare cōtumelias actionis.] Dulce est, aliquid sic mereri, vt nulla posſit anxietate turbari: dū multò gratiùs redditur, vbi prosperitatis sola gaudia sentiuntur. Hunc igitur honorem, quem tibi respicis otiosa remuneratione præstitum, qui nimium laborātibus antiqua noscitur prouisione collatus, vt Rectoris prouinciarum, anni actione laudatos, vix ad tale culmen* adducerent, quibus confitebantur plurima se debere. Consiliarij quoque Præfectorum conscientia clari, dictatione præcipui, qui in illo actu amplisſimæ Præfecturæ sic videtur exercere facundiam, vt ad vtilitates publicas expediēdas, alteram credas esse Quæsturam. Vnde frequenter & nos judices assumimus: quia eos doctisſimos comprobamus. Quid ergo de tali honore sentiatur, agnosce: quando* præfecti viri tot * laudabilibus institutis hujusmodi inueniunt præmia dignitatis: & meritò, cum tāta pōpa creditur, quæ Senatorij quoq; ordinis splendore censetur, Spectabilitas clara & Cōsistorio nostro dignisſima, quæ inter illustres ingreditur, inter proceres aduocatur: otiosi singuli honore* præcincta dignitas, quæ nullū nouit oōendere, nullum* cognoscitur ingrauare, & super omnia bona concitare nescit inuidiam. Quocirca prouocati motibus tuis. b Comitiuam tibi Primi Ordinis ab illa Indictione majestatis fauore largimur: vt Consistorium nostrum sicut rogatus ingrederis, ita moribus laudatus exornes: quando vicinus honor est illustribus, dum alter mediusn ō habetur. * Delectat te imitari, quos proximitate contingis. * Tunc locum amplum & honorabilem facis, si te moderata cōsideratione tractaueris. Admoneat te certè, quod suscepta dignitas. Primi Ordinis appellatione censetur: vtique quia te sequuntur omnes, qui Spectabilitatis honore decorantur.

*Labores dignitatum.*
* actibus.
*Vacans.*
* hæc.
*Annalis rector prouinciæ.*
* perducerent.
* perfecti
* laudibus
*Otiosum cingulum.*
* præcincti
* cognoscete
* Delectet te illos
* Tu
*Primus Ordo*

corantur. Sed vide, ne quis te præcedat opinione, qui sequitur dignitate * Alioqui graue pondus inuidiæ est, splendore cinguli claritate, & morum " lampade non lucere.

* alioquin
: lampadẽ

## NOTÆ VARIORVM.

§ 1. *Spectabilitas clara & consistorio nostro digniss.*]

§ 2. *Comitiuam tibi primi ordinis largimur ut consistorium nostrum.*] Loquitur de Comitibus Consistorianis, hoc est, de consistorianis comitiua primi ordinis decoratis. BROS.

§ Formula magistri scrinij & Comitiuæ Primi Ordinis quæ danda est Comiciaco, quando permilitat. XIII.

*De Remuneratione militum.*

SI honor frequẽter defertur otiosis: si interdum aut nobilitas eligitur, aut ad promerendum aliquid personæ tantùm gratia suffragatur: quo studio remunerandi sunt, qui ad agonis suis præmia peruenerũt? Considerandũ, quali labore seruitum est, & sic de remuneratione cogitandum. Harũ quippe rerum mensura de cõtrario venit: dũ tale obedientib. dari debet donũ, quale in deuotis potuit esse periculũ. Grandia sunt, quæ sustinent excubantes personas, contumaces ad parendũ cogunt, latẽtes in* cubilib. suis prudenti sagacitate vestigãt, superbis modestiã æqualitatis imponunt. Ita quod à judicibus breuiter dicitur, ab ipsis efficacia famulante completur. Notum est, quæ pericula sustineant, cùm ad causas mittuntur alienas. Si segniùs agat, petitor quæritur: si districtè, pulsatus vociferatur. Sic inter vtrũque diuersum rara laus est inuenisse præconium, Dignitatũ pace dicamus, facilius est laudatum judicem reperire, quàm militem injuncta sine offensione complere. Aliud est enim tãtum dicere legitima, aliud ad terminũ deduxisse justitiam. Laudabiliter quidem bonũ dicitur, sed multò gloriosiùs* statuta complentur. Verba tantùm diriguntur à præsulibus, à militibus autem postulatur effectus. Post omnia periculis subduntur, si constricti aliquid verisimile † conquerantur. Frequenter nocuit aliis ipsa quoque integritas actionis. Nam multos, quos in executione " contristari nisi sunt, ipsos posteà impensos judices pertulerunt. Offendunt enim frequenter ignari, quibus sunt posteà parituri: & dum causis alienis fidem custodiunt, interdũ pericula propriæ salutis incurrunt. Verùm inter hæc militem euasisse laudatum, nónne justè videtur esse miraculum? Talibus igitur meritis vicissitudo reddenda est, vt nimio labore torpentes " indictis compensationibus excitemus. Vtere igitur confidenter quicquid veteranis "munificentia jura tribuerunt, nulli sordido subjiciendus " oneri, qui te purissima conuersatione tractasti. Comitiuam quoque tibi Ordinis,* quam tali militari "persunctis cana deputauit Antiquitas, secunda statuta diualia " vindicabis.

*cubiculi
*Militaris dignitas serensi præstas*
* instituta
"conqueratur
"contrista re
* indolis *Veteranorũ priuilegium.*
" munifica
" honori
*Comitiua primi ordini.*
* quem
"perfunctus
"vĩdicabis

† Hoc | † decem | † procellerdum | † crediderint

† Hæc quidem priscorum beneficio consequeris, sed nostri nominis contra inciuiles impetus, & conuentionalia detrimenta, perenni tuitione vallaris. Vt officium, quod nostris iussionibus speliali solicitudine famulatum est, ampliùs aliquid à militibus cæteris promereri potuisse videatur. Multa quoque † tot librarum auri † percellendum esse censemus, si quis statuta nostra qualibet † crediderit occasione violanda. Nec tamen aliquid contra te valere permittimus, quod dolosa fuerit machinatione tentatum.

## ¶ Formula de referendis in Senatu magistri scrinij XIV.

### *De iis quæ referenda sunt.*

" facunditate | *Parentum vota.* | † mereantur | " generis | " multiplici. | " suis | *Insitio* | " illuminat aliū splendorem | *Laticlauia dignitas.*

Optamus quidem Curiam Senatus amplissimi naturali* fœcunditate compleri, sobolémque ejus tantum crescere: vt quod difficillimum auiditatis genus est, parentum videatur vota satiare. Sed minùs amantis est, non ampliùs quærere, vnde tantum numerum possit augere. Agricola diligens præueniendo adiuuat imbrem cœlestem, & antè rigat plantaria, quàm pluuias † mereantur optatas. Arborum quinetiam fœtus meliorare contendens, diuersi " germinis fœturas instituit, vt " multiplicata dulcedine fructuum, hortis * sui conferat varietatis ornatum. Sic nos virtutum jucundissimas laudes incinctum Gaium desideramus includere: vt germen alienum amplexu gratiæ colligatum, Curiæ moribus inolescat. Sed hæc cultura longè dissimilis est. Arboribus enim, quod meliùs putatur inseritur: ad illas peregrina veniunt, vt de illorum potiùs suauitate dulcescant: vobis autem vt agrestia proficiant offerūtur. Nam quamvis ignis nocte reluceat, Soli tamen præsentatus obscurus est. Hinc est quod ad illum ordinem nihil potest eximium deferri, nisi quod per ipsum probatur augeri. Et ideò " illum natalium splendore conspicuum, & ingenij calore prudenter accensum. Senatus lumen excipiat. Hactenus enim fuit suis meritis clarus, sed jam erit de vestra perspicuitate prælucidus Pandite Curiam, suscipite candidatum. Iam Senatui prædestinatus est, cui nos contulimus Laticlauiam dignitatem. Benignos esse necesse est Publicos Patres: quia hoc vocabulum non tantum suo " debet germini, quantum studio votóque generali.

## ¶ Formula vicarij vrbis Romæ. XV.

### *Promotio Vicarij vrbis Romæ.*

" voluptatibus Fox.

Vices agentium mos est, sic judicum * voluntatibus obedire, vt suas non habeant dignitates. Splendent mutuato lumine, nituntur viribus alienis, & quædam imago in illis videtur esse veritatis, qui proprij non habēt iura fulgoris. Tu autem Vicarius diceris, & tua priuilegia non

non : relinquis: quando propria est jurisdictio, quę datur à Principe. Habes enim cum præfectis aliquam portionem partes apud te sub Prætoriana aduocatione cõfigunt. [1] Vice Sacra sententiam dicis, & quod maximæ fidei signum est, [2] in inscriptionibus vita tibi committitur hominum, quod inter mortales constat esse pretiosum. Additur, quod nec salutari te sine chlamide jura voluerunt: scilicet, vt sub veste militari semper visus nũquam † crederis esse priuatus. Sed hæc omnia ad Præfecturæ gloriam judicamus esse concessa: vt qui tãtæ sedis Vicarium diceret, vmbratile nil videret. Considera qualia de te præstes qui tanta auctoritate subueheris: exuendus à crimine nõ* videtur ab † innoxia facultate. Nam quid tibi debere possit, si † minimis suis imputet, quod euasit? Ad similitudinem quippe summorum carpento veheris. Intra [3] quadragesimum * sanctissimæ vrbis jura custodis. Præneste ludos edis: inuicẽ consulis in honorem positus, dignitatemque Senatoris acquiris, & illa tibi panduntur atria, quę summatibus probantur esse collata. Hinc est, quòd in aula libertatis locum * patrium tenes, & ibi meritis * concessum, vbi est vel intrasse præconium. Ipsi quinetiam Senatores, qui præcedunt ordine, aliqua videntur à te necessaria postulare. Habes quod præstes potioribus te : nec immeritò inter præcipuos censendus es, qui aut juuare potes, aut lædere Consulares. Erige animos sub qualitate molestiæ. [Talis est vnaquæque dignitas, qualis administrantium est voluntas.] Nihil abjectum est quod in Republ. geritur, nisi malis fuerit moribus fortè vitiatum. Nam si humilium priuatorum placet æqualitas, quãtò magis grata est in potestatis culmine custodita? quæ difficilem modum * seruat, dum ad suum velle festinat. Proinde Vicariæ tibi dignitatem, serenitatis nostrę æstimatione conferimus. Quam sic Romæ geras, & conscientiam tuam tanta ciuitate facias esse dignissimam. Vsurus omnibus priuilegiis, quæ tuos decessores habuisse constiterit. Quia sicut à vobis antiquorum instituta deposcimus, ita & dignitati vestræ vetera non negamus.

*Vice sacra judicare.* *Salutari cũ chlamyde.* † credideris * Forte nudatur † inscia * meritis *Carpento vehi.* * sacratissimæ For. * patrum * consessum * seruo

## NOTÆ VARIORVM.

¶ 1. *Vice sacra sententiam dicis* ] supra hoc lib. epist. 6. *sacra*. 1. principe, *l. 38. si quis aliquid, 2. ff. de pœnis sacra vice judicant*. epist. 3. *libro* 6. Vice sacra judicauit Præfectus Prætorio, d. epist. 3. Vicarius vrbis, epist. 15. For.

¶ 2. *In inscriptionibus* ] id est, accusationibus, *C. Theod. lib. 9. tit. 1. De accus. & inscript.* Nemo ad crimen deferendum admittitur, nisi qui solennia accusationis impleat, & sese ad pœnam, quæ calumniantibus impendet, obstringat, *l. 7. C. de cal. l. 11. §. quidam, ad l. Iul. de adult. 2. ff. de accus. l. 1. Cod. ad Turpill.* Inscriptionis vinculi, *l. 11. & vlt. nullus. Cod. de accus. l. vltim. Cod. Theod. de exhib. vel transmit. reis l. penult. & vlt. Cod. de accus. l. vlt. ff. de priuat. delict.* Exemplum *l. 3. ff. de accusat.* & apud Lucianum, ἐν δίκῃ φανέντων: gloss. Basilic. lib. 60. tit. 41. For.

¶ 3. *Quadragesim.* ] quadragesimũ lapidem, seu miliariũ intelligit. For.

§ Formula notariorum. XVI.

*Super eodem.*

NOn est dubium, ornare subjectos Principis secretum, dum nullis † æstimantur necessaria posse committi, nisi qui fuerint fide magna solidati. Publicum est quidem omne, quod agimus: sed multa non sunt antè scienda, nisi cùm fuerint, Deo auxiliante præfecta. Quæ tantò plus debent oculi, quantò ampliùs desiderantur agnosci. Rex consilium solos decet scire grauissimos. Imitari debent armaria, quæ continent monumenta chartarum. Vt quãdo ab ipso aliqua instructio quæritur, tunc loquantur: totum autem dissimulare debent, quasi nesciant scientes. Nam solicitis inquisitoribus sæpe & vultu proditur quod tacetur. Assit innocentia, quæ cuncta commẽdat: quia in placida mente regia decenter debet verba deponi. Sed quoniã te probatis moribus institutum, veneratrix bonæ conuersationis solicitudo nostra respexit, ab illa Indictione Notarium te nostrum esse censemus: vt ordine decurso militiæ, ad Primiceriatus feliciter peruenias * summitatem. Honor qui efficit Senatorẽ, cui patrum aula reseratur, non injuria: nam qui nostris * curiis militat assidua lucubratione, justè videtur & Curiam libertatis intrare.[a] Additur etiam perfuncti laboris aliud minus, vt si * quo modo ad Illustratum, vel Vacantem meruerit peruenire, omnibus * debeat anteponi, qui Codicillariis Illustratibus probãtur ornati Vndè absolutè colligitur. Primiceriatus meritis datum vti, vt in vno eodemque titulo dispar esset dignitas æqualiter acquisita. Animari debes igitur ad labores: quando tibi tale præmium propositum vides, quale se gaudent inuenisse summates.

† existimantur.

Primiceriatus dignitas.

* dignitatem

* curiis

* quoquomodo

* debeant Codicillares illustratum.

## NOTÆ VARIORVM.

§ 1. *Additur etiam perfuncti laboris aliud munus, vt si quo modo ad illustratum, &c.* ] Priuilegium, hoc datur primicerio vt deposita administratione, Illustrem magistri officiorum titulum consequatur, quo fretus cæteris vacantibus etiam antiquioribus non cedat. Additur etiam perfuncti laboris aliud munus, vt si quo modo ad illustratum vel vacantem meruerit peruenire, omnibus debeat anteponi qui codicillariis illustratibus probantur ornati. BROS.

§ 2. Formula referendariorum XVII.

*De referendariis.*

QVamvis tantum sit clara quæque dignitas, quantum eam præsentię nostræ conspectus illuminat (dum semper honorem suscipit, qui nostra colloquia decenter acquirit) nemo tamen sermones nostros tantum meretur, quàm qui Referendarius esse dignoscitur. Per eum nobis causarum ordines exponuntur: per eum interpellantium vota cogno

scimu

scimus, & ipsis respõsa red limus, vt negotia † comped ta soluamus. Magnum est in hoc agone principali seruire prudentiæ, & ad subitum sic dolores alienos asserere, vt conquerentium videatur vota satiare. Quale est enim, in tumultuosis processionibus nostris nulla permixtione cõfundi? aut minime tantis clamoribus impediri? Necesse habet, à turbatis exquirere, † quod nobis possit placabiliter intimare, & distinctiùs referre, quàm potuisset audire. Arduũ est, trepidantium dicta componere, & verum dicere: non tantum interpellator formidat negotij sui casum, quantũ sustinet iste in relatione periculum. Si quid minus dixerit, inimicus asseritur, redemptus clamatur. Negotij dominus timoris patrocinio potest sua verba conuertere, referẽti autem non licet aliquid immutare. Sẽtentiæ verò nostræ tanta memoriæ cautela tenendæ sunt, vt nihil minus, nihil additũ esse videatur. Nobis plerunque audientibus nostra dicturus es, & difficili conditione constrictus, judicio nostro subjaces, dum alienas causas explanare contendis. Quapropter referendarium te electio nostra constituit: sed tu puritatem conscientiæ, & veritatem linguæ nostris jussionibus adhibeto. Eruditionem verò mirabilem † collocutio tibi nostra concedit, quæ dum per te alios ordinat, qualitatem tuæ mentis exornat. Sub nobis enim non licet esse imperitos: quando in vicem cotis ingenia splendida reddimus, quæ causarum assiduitate polimus. Quapropter illa cunctis vidisse nos referre, quæ aut debuistis, aut potuistis accipere. Nostra sic probatis, si justa redicitis. Amate quod nos glorificat. Si velle vestrum, quale videtis nostrum esse propositum. Ad summum, tales vos esse cupimus, vt etiã per vos judices corrigamus. Peculiare de vobis aliquod vectigal exigimus: vt sicut vobiscum familiariter miscemus affatus, ita "& nostrà opinio specialiter à vobis mereatur affectum.

† *compedita* † *qui* *Fides referendarium.* † *collocutio* *Iudicium erectio.* " *vt*

## NOTÆ VARIORVM.

¶ 1. *Formula referendariorum.* ] Referendarij sunt qui supplicum desideria principi referunt, & ex ponunt, jussiones principis judicibus insinuãt. Nouel. 10. 113. 114. ac nonnunquam, vt Sigebertus scribit in Chronico, publicas conscriptiones annulo seu sigillo regis confirmant. BROS.

¶ Formula præfecti annonæ, & ejus excellentiæ. XIIX.

*Collatio præfecturæ annonæ vrbis.*

SI ad hanc mensuram censendæ sunt dignitates, vt tantò quis honorabilis habeatur, quãtò ciuibus profuisse cognoscitur, is certe debet esse gloriosus, qui ad copiam Romani populi probatur electus. Tui siquidẽ studij est, vt sacratissimæ Vrbi præparetur annona, vbique redũdet panis copia, & tam magnus populus, tãquam vna mensa, satietur. Per officinas pistorum cibósque discurris, pensum & munditiam panis exigis, nec vile judicas esse, vnde te possit Roma laudare: meritò, quando * gloria singularis est, illius ciuitatis affectus. Et ne quod agis aliquid putetur extremũ,

* *gratia*

† gratifica- carpentum præfecti Vrbis mixta† glorificatione conſcendis. Tu illi in ſpe-
tione . . . ctaculis conjunctiſſimus inueniris, vt plebs quam induſtria tua ſatiat, in
ſuam reuerentiam te honoratum eſſe cognoſcat. Nam ſi querela panis, vt
aſſolet, concitetur, tu promiſſor vbertatis ſeditiones ciuicas momentarea
† pro ſatisfactione diſſoluis: & † per te proſpicitur, ne quid à populis conqui-
rentibus excedatur. Non immeritò Pōpeius fertur, copię quantitate pro-
uiſa, vſque ad rerum perueniſſe faſtigia. Quia meritò ſingularis eſt amor
† potuerit populi, cum † potuit à penuria liberari. Hinc ille gratificationem meruit,
plauſúmq; populorum, Hinc vnicè ſemper amatus eſt, & in gratia ciuium
omnium vicit facta majorum: qui ne aliquando in honore diceretur, cum
Pompeius Magnus nominis taxatione vocabatur & Magnus. Hoc te exemplum inuitet ad
Iura piſtorū proſpera: quando ille honoris tui locum egiſſe" cognoſcitur, quem felix
" noſcitur Roma mirabatur. Ne quis autem* putet, ab ectis te hominibus imperare,
*prouocet dignitati quoque tuæ piſtorum jura famulata ſunt, quæ per diuerſas Mū-
di partes poſſeſſione latiſſima tendebantur: ne inopia faciente vileſceret
Suarij quod Romanæ copiæ laudabili famulatione ſeruiret. Suarij quoque, Ro-
manæ copiæ cauſa reperti, tuo deputati videtur examini. Gloriare priui-
legijs acquiſitis. Tribunal tuū non eſt inter minimas dignitates: quando
† vt & " triticas & Romana gratia frueris, & prouincijs juſſa trāſmittis. Sed † vt actionis
ipſius in totū merita perſcrutemur, " triticas quidē copias. Præfectura
Prætoriana procurat. Sed non minor laus eſt, diſpenſationē probabilē fa-
cere, quam frumenta colligere: quando in quavis abundātia querela non
" ſiueretur tollitur, ſi panis elegantia nulla " ſeruetur. Sic Ceres frumenta dicitur in-
ueniſſe, Pan autem primus conſparſas fruges coxiſſe, perhibetur: vnde &
nomine ejus panis eſt appellatus. Ita & illa prædicata eſt quæ reperit, &
iſte laudatus eſt, qui decenter edenda humanis vſibus explicauit. Atque
ideò cognoſcentes induſtriam tuam, quæ ſemper eſt amica ſapientiæ, Prę-
fecturam Annonæ per illam Indictionem noſtra tibi electione deferimus.
Conſidera nunc, quia non licet aliquid furari de populo. Nam quod in ci-
" damno uitatis † damna committitur, ſilentio non cælatur. Neſcit plebs tacere:
quando interdum" & hoc loquitur, quod à nemine perpetratur. In frau-
dulentos diſtringe: panis pondera æquus examinator intende: ſolicitiùs
" hoc & Pondera exquiſita. auro penſetur, vnde à Quiritibus viuitur. Quia gratior nobis eſt lętitia fa-
uentis populi Romani, quàm copia pretioſiſſimi metalli. Intuere certè
* quid *quod loquimur. Quid habes melius quod optes, quàm illius populi gra-
tiam quærere, quam nos etiam cōnſtat optare?

## NOTÆ VARIORVM.

§ 1 *Qui ad copiam Romam.* ] Copias vocat alimenta & annonas, vt in *l. 4. C. Theod. de oper. pub. in l. 10. ff. de compenſ.* & apud Valer. *lib. 5. cap. 1.* inde copiari magno commeatu prædáque ingenti apud Agellium *lib. 27. cap. 22.* & Nonium Marcellum, quod verbum caſtrenſe eſt, nec facilè apud alios reperitur. BROS.

Formu-

## ¶ Formula comitis archiatrorum. xix.

*De laudibus artis medicinæ.*

INter vtilissimas artes, quas ad sustentandã humanę fragilitatis indigẽtiam, † Diuina tribuerunt, nulla præstare videtur aliquid simile, quam quod potest † auxiliaris medicina conferre. Ipsa enim morbo periclitantibus materna gratia semper assistit. Ipsa contra dolores pro nostra imbecillitate confligit: & ibi nos nititur subleuare, vbi nullæ diuitię, nulla potest dignitas subuenire. Causarum periti " palmares habetur, cum magna negocia defenderint singulorum: sed quantò gloriosius est expellere, † quòd mortem videbatur inferre? & salutem periclitanti reddere, de qua coactus fuerat desperare? Ars, quæ in homine plus inuenit, quam in " se ipso cognoscit. Periclitantia confirmat, quassata corroborat, & futurorum præscia valetudini non cedit, cum se æger præsenti debilitate turbauerit, ampliùs intelligens quàm videtur, plus credens * actioni, quàm oculis. Vt ab ignorantibus penè præsagium putetur, quod ratione colligitur.[a] Huic peritiæ deesse judicem, nonne humanarum rerum probatur obliuio: Et cum lasciuiæ voluptates recipiant * tribunum; hoc non meretur habere primarium: " Habeant itaq; præsulem, quibus nostram committimus sospitatem. Sciant se huic reddere rationẽ, qui operandam suscipiunt humanã salutem. Nõ quod ad casum fecerit, sed quod legerit, ars dicatur: " alioqui periculis potius * exponimur, si vagis " voluntatibus subjaceamus. Vnde si hæsitatum fuerit, mox quæratur. Obscura nimis est hominum salus tẽperies ex contrarijs humoribus constans: vbi quicquid horum * excreuerit, ad infirmitatem protinus corpus adducit. Hinc est, quod sicut " aptis cibis valetudo fessa recreatur, sic venenum est, quod incompetenter accipitur. Habeantur itaque medici " pro incolumitate omnium, & post scholas magistrum vocent, libris delectentur antiquis. Nullus justius assiduè legit, quàm qui de humana salute tractauerit. Deponite medendi artifices noxias ægrotantium contentiones: vt cum vobis non vultis cedere, inuenta vestra inuicem videamini dissipare. Habetis quem sine inuidia interrogare possitis. Omnis prudens consilium quærit, dum ille magis studiosior agnoscitur, qui cautior frequenti interrogatione monstratur. In ipsis quippe artis " hujus initiis quædam sacerdotij genere [b] sacramenta nos consecrant. Doctoribus enim vestris promittitis odisse nequitiam, & amare puritatem. Sic vobis liberum non est, sponte delinquere, quibus ante momenta scientiæ animas imponitur obligare. Et ideò diligentiùs exquirite, quæ curent sancios, corroborent imbecilles. Nam si videro quod delictum lapsus excuset. [ Homicidij crimen est, in hominis salute peccare. Sed credimus jam ista sufficere, quando facimus, qui vos debeat admonere. ] Quapropter à præsenti tempore; Comitiuæ Archiatrorum * honore decorare. Vt inter salutis magistros * solus habearis eximius: & omnes judicio tuo cedant, qui se ambitu mutuæ contentionis excruciant. Esto arbiter artis egregiæ, corúm-

† Diuina consilia
† auxiliatrix
*Aduocati*
" al palmares. FOR.
" qui
" V. *ipse* FOR.
* lectioni
*Medicina iudicem non habet.*
*Voluptatũ tribunus.*
" tributũ hæc
" habent
" alioquin
* exponimini
" voluptatibus
" excreuit
*Ciborum ratio*
" apertis
" pro &
*Archiatri officium & partes.*
" hujusmodi
*Imperitia medendi.*
* te honore decorabimus
* solos
*Sedare disputationes*

carpentum præfecti Vrbis mixta † glorificatione conscendis. Tu illi in spectaculis conjunctissimus inueniris, vt plebs quam industria tua satiat, in suam reuerentiam te honoratum esse cognoscat. Nam si querela panis, vt assolet, concitetur, tu promissor vbertatis seditiones ciuicas momentanea satisfactione dissoluis: & † per te prospicitur, ne quid à populis conquirentibus excedatur. Non immeritò Põpeius fertur, copię quantitate prouisa, vsque ad rerum peruenisse fastigia. Quia meritò singularis est amor populi, cum † potuit à penuria liberari. Hinc ille gratificationem meruit, plausúmq; populorum, Hinc vnicè semper amatus est, & in gratia ciuium omnium vicit facta majorum: qui ne aliquando in honore diceretur, cum nominis taxatione vocabatur & Magnus. Hoc te exemplum inuitet ad prospera: quando ille honoris tui locum egisse " cognoscitur, quem felix Roma mirabatur. Ne quis autem* putet, ab ectis te hominibus imperare, dignitati quoque tuæ pistorum jura famulata sunt, quæ per diuersas Mũdi partes possessione latissimâ tendebantur: ne inopia faciente vilesceret quod Romanæ copiæ laudabili famulatione seruiret. Suarij quoque, Romanæ copiæ causa reperti, tuo deputati videtur examini. Gloriare priuilegijs acquisitis. Tribunal tuũ non est inter minimas dignitates: quando & Romana gratia frueris, & prouincijs jussa trãsmittis. Sed † vt actionis ipsius in totũ merita perscrutemur, " triticas quidẽ copias. Præfectura Prætoriana procurat. Sed non minor laus est, dispensationẽ probabilẽ facere, quam frumenta colligere: quando in quavis abundãtia querela non tollitur, si panis elegantia nulla " seruetur. Sic Ceres frumenta dicitur inuenisse, Pan autem primus consparsas fruges coxisse, perhibetur: vnde & nomine ejus panis est appellatus. Ita & illa prædicata est quæ reperit, & iste laudatus est, qui decenter edenda humanis vsibus explicauit. Atque ideò cognoscentes industriam tuam, quæ semper est amica sapientiæ, Præfecturam Annonæ per illam Indictionem nostra tibi electione deferimus. Considera nunc, quia non licet aliquid furari de populo. Nam quod in ciuitatis † damna committitur, silentio non cælatur. Nescit plebs tacere: quando interdum" & hoc loquitur, quod à nemine perpetratur. In fraudulentos distringe: panis pondera æquus examinator intende: solicitiùs auro pensetur, vnde à Quiritibus viuitur. Quia gratior nobis est letitia fauentis populi Romani, quàm copia pretiosissimi metalli. Intuere certè *quod loquimur. Quid habes melius quod optes, quàm illius populi gratiam quærere, quam nos etiam constat optare?

† gratifica-tione
† pro
† potuerit
Pompeius. Magnus
Iura pistorũ
" noscitur
* prouocet
Suarij.
† vt &
" triticias
" seruaretur
" damno
" hoc &
Pondera exquisita.
* quid

## NOTÆ VARIORVM.

§ 1 *Qui ad copiam Romam.*] Copias vocat alimenta & annonas, vt in *l.4. C. Theod. de oper. pub. in l. 10. ff. de compens.* & apud Valer. *lib.5. cap.1.* inde copiari magno commeatu prædáque ingenti apud Agellium *lib.17. cap.11.* & Nonium Marcellum, quod verbum castrense est, nec facilè apud alios reperitur. BROS.

Formu-

## ¶ Formula comitis archiatrorum. XIX.

*De laudibus artis medicinæ.*

INter vtilissimas artes, quas ad sustentandā humanę fragilitatis indigē-tiam, † Diuina tribuerunt, nulla præstare videtur aliquid simile, quam quod potest † auxiliaris medicina conferre. Ipsa enim morbo periclitantibus materna gratia semper assistit. Ipsa contra dolores pro nostra imbecillitate confligit: & ibi nos nititur subleuare, vbi nullæ diuitię, nulla potest dignitas subuenire. Causarum periti " palmares habetur, cum magna negocia defenderint singulorū: sed quātò gloriosius est expellere, † quòd mortem videbatur inferre? & salutem periclitanti reddere, de qua coactus fuerat desperare? Ars, quæ in homine plus inuenit, quam in " se ipso cognoscit. Periclitantia confirmat, quassata corroborat, & futurorum præscia valetudini non cedit, cùm se æger præsenti debilitate turbauerit, ampliùs intelligens quàm videtur, plus credens * actioni, quàm oculis. Vt ab ignorantibus penè præsagium putetur, quod ratione colligitur. Huic peritiæ deesse judicem, nonne humanarum rerum probatur obliuio: Et cum lasciuiæ voluptates recipiant * tribunum, hoc non meretur habere primatium: " Habeant itaq; præsulem, quibus nostram committimus sospitatem. Sciant se huic reddere rationē, qui operandam suscipiunt humanā salutem. Nō quod ad casum fecerit, se i quod legerit, ars dicatur: " alioqui periculis potius * exponimur, si vagis " voluntatibus subjaceamus. Vnde si hæsitatum fuerit, mox quæratur. Obscura nimis est hominum salus tē-per, jes ex contrarijs humoribus constans: vbi quicquid horum * excreuerit, ad infirmitatem protinus corpus adducit. Hinc est, quod sicut " aptis cibis valetudo fessa recreatur, sic venenum est, quod incompetenter accipitur. Habeantur itaque medici " pro incolumitate omnium, & post scholas magistrum vocent, libris delectentur antiquis. Nullus justius assiduè legit, quàm qui de humana salute tractauerit. Deponite medendi artifices noxias ægrotantium contentiones: vt cum vobis non vultis cedere, inuenta vestra inuicem videamini dissipare. Habetis quem sine inuidia interrogare possitis. Omnis prudens consilium quærit, dum ille magis studiosior agnoscitur, qui cautior frequenti interrogatione monstratur. In ipsis quippe artis " hujus initiis quædam sacerdotij genere, sacramenta nos consecrant. Doctoribus enim vestris promittitis odisse nequitiam, & amare puritatem. Sic vobis liberum non est, sponte delinquere, quibus ante momenta scientiæ animas imponitur obligare. Et ideò diligentiùs exquirite, quæ curent sancios, corroborent imbecilles. Nam si videro quod delictum lapsus excuset. [ Homicidij crimen est, in hominis salute peccare. Sed credimus jam ista sufficere, quando facimus, qui vos debeat admonere. ] Quapropter à præsenti tempore; Comitiuæ Archiatrorum * honore decorare. Vt inter salutis magistros * solus habearis eximius: & omnes judicio tuo cedant, qui se ambitu mutuæ contentionis excruciant. Esto arbiter artis egregiæ, eorúm-

† Diuina consilia
† auxiliatrix
*Adnotati*
" al palmares. For.
" qui
" V. ipse For.
* lectioni
*Medicinæ judicem non haberi.*
*Voluptatū tribunus.*
" tributū hæc
" habeant
" alioquin
* exponimini
" voluptatibus
" excreuit
*Ciborum ratio*
" aptetis
" pro &
*Archiatri officium & partes.*
" hujusmodi
*Imperitia medendi.*
* te honore decora-mus
* solos
*Sedere disputationes*

que [d] distingue conflictus, quos judicare solus solebat [a] affectus. In ipsis ægros curas, si * contentiones noxias prudenter † abscidis. Magnum munus est, subditos habere prudentes, & inter illos honorabilem fieri, quos "reuerentur cæteri. [e] Visitatio tua sospitas sit ægrotantium, refectio debiliũ, spes certa fessorum. Requirant rudes, quos visitant, ægrotantes, si dolor cessauit, si somnus affuerit. De suo verò languore te ægrotus interroget, audiátq; à te verius, quod ipse patitur. Habetis & vos certè verissimos testes, quos interrogare * possitis, Perito siquidẽ Archiatro venarum pulsus enuntiat, quid intus natura patiatur. Offeruntur etiã oculis vrinę, vt facilius sit vocem clamantis non aduertere, quam hujusmodi minimè signa sentire. * Indulge te quoque palatio nostro: habeto fiduciam ingrediendi, quæ magnis [a] solent pretijs comparari. Nam licet alij subjecto jure seruiant, tu rerũ domino studio præstantis obserua. Fas est tibi, nos fatigare jejunijs: fas est, contra nostrum sentire desiderium, & in locum beneficij † dictare, quod nos ad gaudia salutis † excrucier. Talem tibi denique licentiam nostri esse cognoscis, qualem nos habere non probamur in "cæteros.

" effectus For. † contẽtiones eorum " abscindis *Visere ægros* † venetantur *Venarum pulsus,* * potestis *Vrinæ.* *Ingressum Palatij* * indulgere * solet † delectare † excrucies " certis " cæteris

*NOTÆ VARIORVM.*

§ * a *Huic peritiæ.* ] Id est Medicina non habet judicem. For.

§ " b *Sacramenta* ] Intelligit ὅρκον Hippocratis, quo nihil sãctius, castius, integrius nihil. For.

§ " 3 *Comitis Archiatrorum* ] Cum plures archiatrorum ordines essent, in singulis erant qui cæteros anteirent, & hi comites archiatrorum vocabãtur, de quorum eligendorum forma & authoritate hoc loco scribit Cassiodorus, nec vnum fuisse comitem, sed tot, quot ordines archiatrorum erant. Cognat. *obser. lib. cap.* 15.

§ 4. *Discinge* ] v. *distingue*, minùs scitè. Idem mendum insederat hactenus, *l. 6. sicut, Cod. Theod. de legitim. hered. pendentium negotiorum fata distinguunt*, pro *discingunt*, vt supr. hoc libro epist. 9. *querimonias possessorum sine venali protractione discingue:* in manuscriptis membranis, *distingue.* Sic jurgium discingere, *l. 4. C. Theod. fin. regun. l. 64.* non ignoramus, *C. Theod. de appell. l. 2. l. 3. C. eod. quor. appell. non recip. causam sine dilatione discingere.*

§ 5 *Visitatio ægrotantium* ] hi περιοδευταὶ à Modestino dicuntur, *l. 6. de excus. tut.* & ἀρχιπεριοδευτὰς Lucas vocat *Actuum Apostolorum cap.* 19. circuibant enim & obambulabant vrbes Medici, vt ex lege Hippocratis colligitur, τὰς πολιὰς φοιτεῶντας μὴ λόγῳ μούνῳ, ἀλλὰ καὶ ἔργῳ ἰατρὸς νομίζεσθαι. Sic philosophi se frequentes atque vtiles per eandem studiorum sectam contendentibus præbere, *l. 8. in honoribus, D. de vacat. mun.* Sudas in δημοσιεύω: Nomocán. *tit. 1. cap.* 34. For.

§ Formula consulitatis, & ejus excellentia. XX.

*Confertur cuidam dignitas consularis.*

Quamvis

QVamuis dignitatem tuam à Consulibus descendere nominis ipsius videantur testimonia declarare, tamen & insignia tanta circũstant, vt nullus possit ambigere, te de illius lampadis claritate lucere. Secures enim & fasces, " quos illis dicauit "genio Antiquitas, tuis videntur faleris deputata: vt iurisdictio concessa vel tacita possit "admonere prouincias. Sed qua se tibi debet esse, quod curules inclytas probatur ornare? Vultus quinetiam regnantium " geniata obsequij pompa præmittit: vt non solum summi judicis, sed & dominorum reuerentia cumulatus orneris. O magnæ temperationis inuentum! De nomine consulis promitteris clementissimus, & de principum imagine metuendus. In aliquibus adhuc prouinciis ornatus penula, carpenti etiam subuectione, decoraris: vt multis declaretur indiciis, per expressas imagines rerũ vices te præcelsæ gerere dignitatis. Considera, magnum esse, quod suscipis, & nulla criminum dejectione vitieris. Nominis tui " auctor multa conferendo prædicatur. Tu age ne vllis cupiditatibus accuseris: vt si dare non præuales, certè te moderari velle festines. Proximus enim habetur donanti, de quo potest dici, abstinens est jugiter alieni. Certè fœdissimæ contrarietatis vitium est, studere furtis, & habere vocabulum largitatis. Erigat ad laudem tuos animos quod vocaris. Non te profectò meritis imparem "facis, si turpissimæ ambitionis delicta calcaueris. Nam errores noxios vincere, est vitia maculosa superare, & iste revera editus est de moribus Consulatus. Nec enim superfluè prudentissimi Veterum talia rebus nomina imposuerunt: dum continentiæ magnæ præsulem prouinciis mitterent consularem. " Triumpha jura publica, largire justitiam, & ex fortiori parte imitari præuales, "quem nominis proximitate contingis. Pecuniis potest indigere " mediocris, morem talenta, * non potest habere, qui justus est. Non pauescas largas Consulum manus. Habent & boni pauperes diuitias suas. Illud ergo à te quæritur, quod in pectore humano nascitur, non nascitur, non quod terræ visceribus continetur. Quanto meliùs triumphare ex animi thesauro, vnde nunquam nascitur plenitudo: quia nec tenuis efficeris, cùm plura concedis: quinimò tantũ locupletior redderis, quantum te bonæ conscientiæ sparsisse cognoscis. Quapropter opinionis tuæ laude pellecti, per illam indictionem, in illa prouincia, Consularitatis te pręcipimus agere dignitatem: vt tibi non sit acceptum, quod legibus probatur * inimicum illa magis " dilige, quę æquitatis jura commendant. Nomen tuum actionibus proba. Consule fessis, & tunc verè diceris Consularis. Sed vt omnia æquabili moderatione pensetur, institue pecunias non quærere, & " agnoscis munera tibi copiosa prouenire. Hanc enim conditionem humanis actibus diuina posuerunt, vt ille magis possit ditescere, qui lucra turpia nescit optare. Ignorantes accipiunt, "qui bene agunt: Quia necesse est, vt dum parumper malorum ambitio contemnitur, superno munere plus donetur.

" quas
" ingenio
" amonere
Dignitatis insignia.
" geminata obsequi.
" auctor Principum imago.
" facis
" triumpha
" quam
" medio-cribus
* potest nã habere pauperta...
fasta.
* iniquum
" dilige
" agnosces
" consul.
" quod

§ Formula rectoris Prouinciæ. XXI.

*De Iudicibus ad Prouinciam mittendis.*

Omnino prouidè decreuit Antiquitas,Iudices ad prouinciã mitti,ne posſit ad nos veniendo mediocritas ingrauati.“Quis enim latronũ ferret audaciam,ſi lõgè poſitam cognoſcerent diſciplinam:Abſolutè poterat vis permiſſa craſſati,ſi conquerens tardiùs “ crederetur audiri.Sed quantò meliùs in ipſis cunabulis adhuc mollia “ reprimere,quàm indurata crimina vindicare? In cõpẽdium mittimus mala,ſi præſentia “ facimus eſſe judicia. Quis enim audeat peccare,cùm ſupra ceruices ſuas diſtrictionem cognouerit imminere?Et ideò te illi prouinciæ Rectorẽ,per illam indictionẽ, noſtra mittit electio : vt reuera corrigere nitaris,quos tibi cõmiſſos eſſe cognoſcis.Chlamydis tuæ procul dubio inter alia clauos intende,quos ſcias non inaniter poſitos.“Hinc fit vt cùm publicum agentes [1] purpurã cernerent,de vigore ſemper Principis “admonerent. Geniatus,“veſtis gratioſa,quam filio ſuo Priapo Venus dicitur texuiſſe, vt eximiæ pulchritudinis matrem ſingulariter ornatus filius teſtaretur. Reſpice,quantum dederint leges,& ad menſuram te poteſtatis extende. [2] Tibi fiſcalium tributorum credita monſtratur exactio.Conſtat eſſe tuę fideicommiſſum,Principi renuntiare,quod in prouinciis probatur emergere.Tu etiã“Senatorem ibidem“reſidentem juberis audire:tu in Præfectorum militem cum ipſius“tantùm conſcientia vindicare. Tuum nomen in ſubſcriptionibus juſſerunt Honoratis Prouincialibus anteferri. Quid de te æſtimatũ ſit,datur aduerti, cui tot videntur nobiles potuiſſe poſtponi. Additur,quod à Principe frater vocaris : vt nobilitate pretioſi nominis à vitiate criminum tolleris.Cogita,tantorũ hominum tibi cõmiſſas eſſe fortunas. “ Fama erunt noſtri temporis tui mores.Eſto “ vitæ continens,vt poſſis in alienos eſſe judex.Prima æquitas eſt,à ſe pręſules inchoare: vt debeant crimioſi metuere,quem nequeunt ſimilem reperire.(Nullas enim in ſe culpas timet reus,quas habere“ reſpexerit cognitorem:quando agentẽ malè niſi in bonis moribus nõ æſtimat diſplicere, Suos actus nullus damnat in altero:quia natura eſt humani animi,vt nitatur potiùs vindicare,quod ſe cognouerit“admiſiſſe.) O quale eſt,liberum tribunalibus inſidere! nõ eſſe obnoxium reo ſuo:ne incipiat potior fieri, “ quem redemi : timeat diſtrictum : timeat continentem,non audiat blandum. Da vt “ poſsit rigidam formidare ſententiã,auari judices neſciunt,quãtum delinquunt. Nam cùm vendunt aliena crimina,ſua faciunt eſſe peccata. Quapropter eſto ſolicitus,vt bonæ actionis tuæ laudes potiùs audiamus.A nobis confidenter exigis, quod remuneratione tua cogitamus,quantum te pecunias non quæſiſſe,“cognouimus.

[1] Quid
“ mereretur
“ reprimere vitia
* faciamus
*Chlamys & purpura.*
“ niſi
“ amouerent
“ veſte generoſa
*Tributorum exactio.*
*Principi nouos caſus referre.*
“ Senatores
“ reſidentes
“ tamen
*Nomen frater principis.*
“ forma
“ V.inte
*Iudex inculpatus.*
“ reſpexit
“ amiſiſſe
“ qui
“ poſsis
*Auari iudices.*
“ cognoſcimus

## *NOTÆ VARIORVM.*

¶ 1. *Purpuram cernerent de rigore principis admonerent* ] Vulcatius Gallicanus in Auidio Caſsio: *vt omne purpuratos Auguſtos cognoſceres.* Herodiã. *libro* 1. ἡ βασίλειος ὑπεδέξατο πορφύρα. *me ex aluo prodeuntem purpura imperatoria ſuſcepit.* Item *libro* 2. τὴν βασίλειον πορφύραν vocat : vbi ait Nigrum à Sy-

à Syriaco exercitu Imperatorem factum, amictúmque purpura, & reliquo Augusti apparatu. Lamprid. *in Alexandro*, de Vlpiano. Quem sæpe à militum ira, obiectu purpuræ defendit. Peplum Imperatorum dixit Trebellius Pollio *in Saturnino* 21. *tyranno*. FOR.

§ 2 *Tibi fiscalium tributorum credita monstratur exactio.*] Iudicum vel præsidum munus erat tributorum exactioni imcumbere. *l. in fiscalibus. C. de exact. trib. Nou.* 191. idem & Catholicorum munus est, & ex constitutione Augusti iam ab initio proconsulum Dio *lib.* 53. BROS.

§ Formula Comitiuæ Syracusanæ ciuitatis. XXII.

*De judicum electione, [a] & militum insolentia.*

Regalis est prouidentiæ, [a] tales Iudicum personas eligere, vt ad Comitatum necessitatē non habent veniendi, quos in lōginquis regionibus cōrigerit immorari. Nullū enim tale negotium est, quod Siculi itineris tantas pati possit expensas, dum commodius sit causam perdere, quàm aliquid per talia dispendia conquisisse. Non enim querelas de Sicilia volumus venire, sed laudes: quia grauatur apud nos actio " præsulis, si eam tā lōginqui " potuerint accusare petitores. Falsus enim dolor esse nō creditur, vbi tanti laboris tædia subeuntur. Et ideò majore cura tractāda sunt, vnde inuidia plus timetur. Proinde per Indictionē illam, Cōmitiuā tibi Syracusanæ ciuitatis, propitia diuinitate concedimus: vt omnia sic agere nitaris, quemadmodum nos tibi pręstitisse cognoscis. De proximis vota causantium " sustinemus: " inde autem vltrò requirimus, vnde ad nos difficilè venire posse sentimus. Habes " quæ te decorare debeant, si tu tamen, ibi conscientia " defecatus adueneris Militū tibi numerus nostris seruit expensis. Redderis inter arma geniatus, processio tua procinctualis ornatus est. Exercitu vteris pacato, nec pericula belli subis, & armorum pompa decoraris. Verùm inter hæc ciuilem cogita disciplinā. [b] Non permittas milites esse possessoribus insolentes. Annonas suas sub moderatione percipiant: causis non misceantur extraneis. Pro securitate se omnium cognoscat lectum, qui se gloriatur habere armatū. Priuilegia dignitatis tuæ nec iubemus excedi. Sufficiat tibi tantum gerere, quantum decessores tuos constiterit rationabiliter effecisse.

*Iudices à principe lecti.* " tales ad " præsidis " potuerūt " festinemus " tamen " qui " vbi " vel clarificatus *Militum insolentia coercenda* *Annona moderata.*

## NOTÆ VARIORVM.

§ 1. *Regalis*] Vt in prouincia litis dirimantur, ne necesse sit commeatum Principis accedere, ijsdem propemodum verbis Majorianus Nouel. *de indulgentiis*, reliquorum vtitur: *nec de longinquis Prouinciæ regionibus cum magno sumptuum expensarúmque detrimento ad comitatum nostrum venire audeat ille, qui queritur, cui sub durum patientiæ genitum tolerabilior videtur deprædatio sævientis, quàm sub magno obseruationis incommodo sustinendus impetrandæ vltionis euentus.* Et infrà noster Cassiod. *l.* 9. *epist.* 20. Iust. *Nou.* 17.

*de mand. princip. §. si tibi*, præcipuè vt lites quanta poterunt celeritate definiant. Valentin. *Nouell. 4. Prouidere decet ne prouinciales tenues homines defensoris inopia ad requirenda auditoria sumptuosè venire cogantur.* Nouell. Marcian. 1. cauetur, Neminem exiberi de prouincia ad comitatum, nisi ad relationem judicis à quo fuerit appellatum. FOR.

§ 2. *Non permittas milites possessoribus esse insolentes.* ] Ideo Cæsar dicebat non minus se modestiam & continentiam quam virtutem atque animi magnitudinem desiderare, quamvis fortitudinem duntaxat & fidem in milite plerumque requiri, variis auctorum testimoniis comprobatum fuerit. BROS.

## Formula Comitiuæ Neapolitanæ. XXII.

*De magistratibus, quibus ciuitatum facies ornatur.*

INter cætera vetustatis inuenta, & ordinatarum rerum obstupenda præconia, hoc cunctis laudibus meretur efferri, quod diuersarum ciuitatum decora facies aptis administrationibus videtur ornari: vt & conuentus nobilium occursione celebri colligatur, & causarum nodi iuris disceptatione soluantur. Vnde nos quoque non minorem gloriam habere cognoscimur, qui facta Veterum annuis solennitatibus innouamus. Nam quid prodesset inuentum, si non fuisset iugiter custoditum? Exeunt à nobis dignitates relucentes quasi* Solis radiis, vt in orbis nostri parte resplendeat custodita justitia. Ideò enim tot emolumentorum commoda ferimus, vt securitatem prouincialium colligamus. Messis nostra cunctorum quies est, quam non possumus aliter recordari, nisi † vt subjecti non videantur aliquid irrationabiliter perdidisse. Et ideò ad Comitiuam te Neapolitanam per illam Indictionem libenter adducimus: vt ciuilia negotia æquus trutinator examines: tantúmque famam tuam habita maturitate custodias, quantum te illi populo vel in leui culpa facilè displicere cognoscas. Vrbs ornata multitudine ciuium, abundans marinis terrinísque deliciis: vt dulcissimam vitam te ibidem inuenisse † diiudices, si nullis amaritudinibus misćearis. Prætoria tua officia replent; militum turba † custodit. † Consīdis gemmatum tribunal: sed tot testes pateris, quot te agmina circundare cognoscis. Præterea litora vsque ad præfinitum locum data iussione custodis. Tuæ voluntati parent peregrina commercia. Præstas ementibus de pretio suo, & gratiæ tuæ proficis, quod auidus mercator acquirit. Sed inter hæc præclara fastigia optimum esse judicem decet: quando se non potest occulere, qui inter frequentes populos cognoscitur habitare. Factum tuum erit sermo ciuitatis, dum per ora fertur populi, quod à judice contigerit actitari. Habet vltionem † suam hominum frequentia, si* loquar * ad diuersa: & de judice judicium esse creditur, quòd à multis * adstipulationibus personatur. Contrà, quid meliùs quàm illum populum gratum respicere, cui cognosceris præsidere? Quale est perfrui fauore multorum,

*Causarum nodi.*
*Veterum inuenta tueri.*
* Sole radij
† vt vbi
*Neapolis*
† diiudices. f. d
† custodiris.
† Conscendis.
*Litorum custodia.*
*Præsidetur annuis.*
*Commutata Iudex qualis.*
† sua
* loquantur.
† aduersa
† stipulantibus.

rum,

rum,& illas voces accipere, quas & clementes dominos delectat audire? Nos tibi proficiendi materiam damus: tuum est sic agere, vt sua beneficia principem delectet augere.

¶ † Formula honoratis possessoribus & Curialibus ciuitatis Neapolitanæ. XXIV.

† Formula quæ scribitur.

*Super eodem.*

TRibuta quidem nobis annua deuotione persoluitis, sed nos † majore vicissitudine † decoras vobis reddimus dignitates: vt vos ab incursantium prauitate defendant, qui nostris iussionibus obsecundát. Erit enim gaudium, vestra quies, suaue lucrum, si nesciatis † incommodum. Degite moribus compositis, vt viuatis legibus feriatis. Quid opus est, quenquam facere, vnde pœnas possit incurrere? Quærat judex * in vos causas, & non inueniat. Ratio motus vestros componat, qui rationales vos esse cognoscitis. Improbis judicem, testem bonis moribus destinamus: vt nemo se cogi sentiat, nisi quem ordo legitimæ conuersationis accusat. Atque ideò illi nos Comitiuam Neapolitanæ † ciuitatis per illam indictionem dedisse declaramus: vt nostra gubernatione laudatus, alteram mereatur de nostro judicio dignitatem. Cui vos conuenit prudenter obedire: quia vtrunque laudabile est, vt bonus populus judicem benignum faciat, & mansuetus judex grauissimum populum æquabili ratione componat.

*Princeps multo plus confert in subditos, quam subditi in Principem.*

† maiori
† decoratis
† incommoda
* inter vos
† ciuitas

¶ Formula de Comitiua Principis militum. XXV.

*De obsequio praestando.*

OMnes " apparitiones decet habere judices suos. Nam cui præsul adimitur, & militia denegatur. Sed nos, quibus cordi est, locis sui vniuersos ordines continere indicamus, illi Comitiuam Neapolitanam, † Deo juuante, largitos, Vt judicibus annua successione reparatis, vobis solennitas non pereat actionis. Quapropter designato viro præstare "competenter obsequium, vt sicut vos non patimur emolumentorum commoda perdere, ita & vos parendi debeatis priscam regulam custodire.

" apparitores
" Domino
" cōsequēter

# MAGNI AVRELII
## CASSIODORI
## SENATORIS.

# VARIARVM LIBER VII.

¶ I Formula comitiuæ prouinciæ.

*Promotio ad dignitatem comitiuæ Prouinciæ.*

Armata manu. Ciuiles ve-stes. † videntur

QVAMVIS omnium dignitatum officia,¹ à manu secludantur armata,& ² ciuilibus vestibus videātur induti,qui districtionem publicam † docentur operari : tua tamen dignitas à terroribus ornatur, quæ ⁴ gladio bellico, rebus etiā pacatis accingitur. Vide quo judicio frueris euectus,quando aliis vigorem fascium videas esse creditum , tibi autem ab ipsis legibus ferrum constet esse porrectum. Rem cruentam dederunt animo pacato,vt & noxij nimium metuerent , & læsi ⁵ de optata vltione gauderent. †Alioqui culparentur priores,si temperata omnia non fecissent.Sed cum te intelligas ad moderamen electum,humanum facilè nō " concupiscas exitiū.Reus qui dicitur,& probetur.Scito puniendi remediū datum tibi pro salute multorum.Arma ista juris sunt,nō furoris.Hæc ostentatio nimirum est contra noxios instituta:vt plus terror corrigat: quàm pœna consumat.Non enim cogitur ferro succidere robustam,qui adhuc teneram verbis curuat audaciam.Ciuilis est pauor iste,non bellicus:quem tu sic facies esse gloriosum,si habere non probetur excessum. Habes etiam & ferrum nihilominus incruentum. Claudantur nexibus cathenarum, quos leuium criminum pulsat inuidia. Cunctatòr esse debet, qui judicat de salute.Alia sententia potest corrigi,⁶ de vita transactum non patitur immutari. Signa tua abactores timeant , fures pauescant latrones " perhorreant : Innocentia tantum læta respiciat,dum si auxilia venisse credit,quæ legum disciplina " transmisit.Nemo redemptionibus tuum velle deflectat. Gladius " conditur,vbi aurum" suscipitur. Tu te inermem reddis,si à virili animo cupiditate " recesserit.Quocirca per Indictionem illam Comitiuę tibi in illa prouincia tribuimus dignitatem:Vt ad titulos tuos pertinentia ciuilitate potiùs" laudabilis exequaris: nec quicquam præsumas facere,nisi quod priuatus possis legibus vindicare Ipsa est enim recta administratio,quæ & sine potestate defenditur : Vt tunc probetur fuisse" justus,quando ei quæ mauult objicere possit inimicus.

fasces. Ius gladij Alioquin Comitiis moderatio. † concupiscet exitu Armorum in prouinciis vsus. Cunctator esse debet qui de salute judicat. † mutari " exhorreant " transmittat ' contemnitur " suscipitur " deflexeris " laudabili " iniustus

micus. Nec tamen spes nostra velut † fastiditate deseritur: nam si benè prouinciarum administrationibus * præsideretis, honores vos amplissimos sperare, leges meritò " censuerunt. Vnde jam videtur penè debitum, quod vobis à tanta auctoritate vltro noscitur " fuisse promissum.

† f. Fastidite
* præsideris
" consensetunt
" esse promissum

## *NOTÆ VARIORVM.*

¶ 1 *Formula comitiua* ] In notitia Imperij Rom. nominantur Comes Africæ, Asiæ, Ponticæ, Thraciæ: comes rei militaris per Ægyptum: comes Tingitanæ: comes litoris Saxonici: comes Isauriæ, &c. For.

¶ 2 *Ciuilibus vestibus* ] Præscriptum fuit vestium genus, *lib.* 4 *tit.* 10 *Cod. Theod.* De habitu quo vti oportet intra vrbem. *l.* 1. *Nullus Senatorum habitum sibi vendicet militarem, sed chlamydam terrore deposito, quieta colobo rum ac penularum induat vestimenta Cùm autem vel conuentus, &c. togatum eundem interesse iubemus.* nempe hic habitus est ciuilis, quo intra vrbem, & extra castra magistratuum, vti constitutum erat, cujus mentio in antiqua fori Traiani inscriptione est, *Statuam poni habitu ciuili in foro Diui Traiani pecunia publica censuit.* Huc pertinet *l.* 7 *eisdem, Cod. de aduoc diu. ind.*

¶ 3 *Induci* ] legebam prius, *indui*, sed pòst, *induti*, ex manuscr. arridet manuscr. arridet magis læsi For.

¶ 4 *Gladio bell. aliis vigorem* ] hinc Præsidis prouinciæ & Comitis differentiam notare licet. Præsides enim prouinciarum non erant magistratus militares. For.

¶ 5 *De optata vltione gauderent* ] humanum est vt doloris remedium sit inimici dolor. hinc vindictæ solatium Callistrato, *l.* 28. *Capitalium, §. famosos, de pœnis:* Apuleio *lib.* 3. *& lib.* 5. *Metaphor.* vltionis solatium: Plin. *lib.* 3. *epist* 14. *diffugiunt serui, quorum magna pars comprehensa est, cætera requiruntur. ipse paucis diebus ægrè refocillatus non sine vltionis solatio decessit, ita viuus vindicatus, vt occisi solent.* Quintil. *declam.* 381. *nihil dulcius est vltione læsæ.* Senec. 1. *de clement. cap.* 21. *Vltio duas res præstare solet, aut solatium affert ei qui accepit iniuriam, aut in reliquum securitatem.* cunctator debet esse qui judicat de salute alia sententia potest corrigi. For.

¶ 6 *De vita transacta non patitur immutari* ] Aurea & Cassiodoro digna & ab alijs auctoribus tractata sententia. Iuuenal. *Satyr.* 6.

*--- meruit quo crimine seruus*

*Supplicium? quis testis adest? quis detulit? audi.*

*Nulla vnquam de morte hominis cunctatio longa est. l.* 20. *si vindicari. C. de pœn. l.* 3 *de pœn.* Cic *pro Rosc. Amer.* Arist. *problem.* ἕκαστος ἡμῶν μᾶλλον ἂν βούλοιτο τὸν ἀδικοῦντα ἀποψηφίσασθαι, ὡς οὐκ ἀδικεῖ ἢ τὸν μὴ ἀδικοῦντα καταψηφίσασθαι ὡς ἀδικεῖ. Quod si in alterutram partem peccandum sit, longè æquius fuerit nocentem absoluere, quàm damnare ac perdere innocentem illud quidem peccatum est, hæc verò etiam impietas: vt ex Antiphonte Stobæus gnomolog. cap. 44. εἰ δ' ἔστι τι ἁμαρτεῖν, τὸ ἀδίκως ἀπολῦσαι ὁσιώτερον, ἢ τὸ ἀδίκως ἀπολέσαι, τὸ μὲν γὰρ ἁμάρτημά ἐστι, τὸ δ' ἀδίκως ἀποκτεῖναι ἀσέβημα. Cujus sententiæ insigne est apud Ælian. exemplum, *lib. Var hist.* 14. de Ptolemæo & Berenice, &c. For.

## ¶ Formula præsidatus. II.

*De officio Præsidis.*

PRudenter omnimodis inspexit Antiquitas, prouinciarum dignitates annua successione reparari: vt nec * diuturna potestate vnus insolesceret, & multorum prouectus gaudia reperirent. Sufficit enim vnicuique discessisse laudatum: quia dum tempus potestatis prolixum quæritur, culparum opprobria non vitatur. Illa enim vel in breuitate declinare mirabile est, dum frequẽter & * his surripiunt, qui à fascibus velocitate discedunt. Annus vniuersus & ad declaranda conscientiæ * bona sufficit, & facilius se ab errore custodit. * Sit in vestro proposito, administrationem vnius anni suscipere: nostrum est, * merentibus tempus augere. Quia nõ facilè remouere cupimus, quos iustos esse sentimus. Idcirco conuersationis tuæ moribus ª inuitati, per illam Indictionem Præsidatũ tibi in illa prouincia, propitia diuinitate, concedimus: vt sic debeas agere, quemadmodum nobis possessor gratias * cũ tributis videatur exoluere. Decessorum bona exempla sequere: à " vitiosorum te inuitatione disiunge: non putetur omnis ᵇ consuetudo probabilis. Cautum debet reddere, non sequacem, error alienus. Prodit " iustitiæ culpam, qui sequitur accusatum. Sed illud melius eligitur, vnde * præsidentis opinio sub administratione laudatur. Respice quãtis sit prouincia plena nobilibus. Habes qui & benè loqui de te debeant, & derogare præsumant. Quia nulla potestas est quæ qualitatem famæ suæ de ore hominum posit auferre. Contráque, " fructus est opinione prædicabili per confines ire prouincias, & inuenire verissimam laudem, vbi non " imperas potestate Additur, quod irremuneratum non relinquimus, si te egisse probabiliter audiamus. " Horrere vitium, & principis mereris affectum. Voluntatem regiam in legibus habes: illis obtempera, & nostra cognosceris implere mandata.

[Marginal notes: " diurna al. Diuturna. FOR. — * iis — " Non bona. FOR. — * Al. dic FOR. — " mercibus Prorogare. — " incitari — " contributus — " vitiorum — " Repente nõ Iustitia. FOR. — " qui functus est opinione — " imperat — " Honore FOR. — Voluntatem regiam in legibus.]

## NOTÆ VARIORVM.

¶ 1 *Prudenter* ] Huius epistolæ argumentum epistola postrema superioris li. tractatur. FOR.

¶ 2 *Consuetudo.* ] tributum, τὸ τέλος supr. lib. 1. epist. 10. Theodericus Boethio rescribens : *arbiter arcæ habeat consuetudines iustas.* rursus lib. 3. epist. 23. *Remoue consuetudines abominanter inolitas.* Iulianus Misopogone εἰσπραξάντων εἰσφορῶν πέμπτον: consuetorum vectigalium quinta. Idem epistola vult. εἰσβιβάζεται κατὰ ἔθος Nam consuetudo in exactionibus & tributis maxime spectanda est, *leg.* 15. *Quoniam*, *Codic. Theod. de exactor: lib.* 25. Ærariæ, de annona, & tribut. C. Theod. *lib.* 13. *Imperatores*, *in fin ff. de pollicitation. & vectigalibus. l.* 4. *l.* 9. *Locatio*, §. *pen. ff. de public.* FOR.

Formu-

¶ Formula Comitiuæ Gothorum per * singulas prouincias. III. * d'uersas

*De Comite instituto ad litem inter duos Gothos amputandam.*

CVm, Deo juuante, sciamus Gothos vobiscum habitare permixtos, ne qua inter consortes, vt assolet, indisciplinatio nasceretur, necessariũ duximus, illum sublimem virum, bonis nobis moribus hactenus cõprobatum, ad vos Comitem destinare, qui secũdum edicta nostra inter duos Gothos litem debeat amputare: si quód etiam inter Gothum & Romanũ natum fuerit fortasse negotium, [a] adhibito sibi prudente Romano certamẽ possit æquabili ratione distringere. Inter duos autem Romanos Romani audiant, quos per prouincias dirigimus cognitores: vt vnicuique sua jura seruentur, & sub diuersitate judicum vna justitia complectatur vniuersos. Sic pace cõmuni vtræque nationes, diuinitate propitia, dulci otio perfruantur. Scitote autem, vnam nobis in omnibus æquabiliter esse charitatem: sed ille se animo nostro amplius commẽdare poterit, qui leges moderata voluntate dilexerit. Non amamus aliquid inciuile, scelestã superbiam cum suis detestamur auctoribus. Violẽtos nostra pietas execratur. In causa possint jura non brachia. Nam cur eligant quærere violenta, qui præsentia probantur habere judicia? Ideo enim emolumenta judicibus damus, ideo tot officia diuersis largitatibus continemus, vt inter vos nõ sinamus crescere, quod possit ad odium pertinere. Vnũ vos " amplectatur viuendi votum, quibus vnum esse cõstat imperium. Audiat vterque populus, quod amamus. Romani vobis sicut sunt possessionibus vicini, ita sint & caritate cõjuncti. Vos autem Romani magno studio Gothos diligere debetis, qui & in pace * numerosos vobis populos faciunt, & vniuersam Remp. per bella defendunt. Itaque destinato à nobis judici vos conuenit obedire: vt quicquid pro conseruandis legibus censuerit, modis omnibus impleatis: quatenus & nostro imperio, & vestræ vtilitati satisfecisse videamini.

*Marginalia:* Th. gudi. pacis fr. fui. — Cognitor pro iudice. — Iura nõ brachia. — " amplectatur. — * in vniuersos.

NOTÆ VARIORVM.

¶ 1 *Adhibito prudente Ro.*] id est, jureconsulto: qui non patietur ad arma & rixam procedere, quos possit sua jurisdictione componere, *l. 11. si cuius. vers. cur enim D. de vsufru.* Nam vt subjicit: *in causa possint jura non brachia.* id est, vis non adhibeatur in disceptatione à litigantibus, vt apud Græcos ὁ χειρῶν νόμος, sic Latinis manus, Pompon. *omnia manu à regibus gubernabantur, l. 2. de orig. juris, Paul. 5 sent. tit. 31. qui custodiam militi prosequenti magna manu excesserunt, capite puniuntur.* FOR.

¶ Formula ducatus Retiarum IV.

*Promotio ad dignitatem ducatus Retiarum.*

QVamuis spectabilitas honor vnus esse videatur, nec in " his aliquid aliud nisi tempus soleat anteferri, tamen rerum qualitate per-

*Marginalia:* " iis — Difficile fort. Prouincia.

† iis

pensa multum † his creditum videtur, quibus ᵃ confinales populi deputantur. Quia non est tale pacatis regionibus ius dicere, qualc suspectis gentibus assidere: vbi non tantùm vitia, quantum bella suspecta sunt, nec solum vox præconi insonat, sed turbarum ᵃ crepitus frequēter insultat. Retiæ namque ᵇ munimina sunt Italiæ, & claustra prouinciæ. Quæ non immeritò sic appellata esse iudicamus quando contra feras & agrestissimas gentes, velut quædam plagarum obstacula disponuntur. Ibi enim impetus gentilis excipitur, & transmissis iaculis sauciatur furibunda præsumptio. Sic gentilis impetus, vestra venatio est, & ludo geritis, quod vos assiduè feliciter egisse sentitis. Ideóque validum te ingenio ac viribus audientes, per illam Indictionem, Ducatum tibi ᵃ credimus Retiarum: vt milites & in pace regas, & cum eis fines nostros solenni alacritate circúeas. Quia non paruam rem tibi respicis fuisse commissam, quando tranquillitas regni nostri tua creditur ᵇ sollicitudine custodiri. Ita tamen vt milites tibi commissi ᵇ viuant cum prouincialibus iure ciuili, nec insolescat animus, qui se sentit armatum: quia ᶜ clypeus ille exercitus nostri quietē debet præstare Romanis. Quos ideò cōstat appositos, vt intus vita felicior secura liberalitate carpatur. Quapropter nostro responde iudicio, fide nobis & industria placiturus: vt nec gentiles sine discussione suscipias, nec* nostros ᵃ ad gentes sub incuriositate transmittas. Ad necessitaté siquidem rariùs venitur armorū, vbi suscepta surreptio custodiri posse sētitur. Priuilegia verò dignitatis tuę nostris tibi iussionibus vindicabis.

ᵃ strepitus

Retia unde dicta.

ᵃ concedimus

Cui cōmissa regni tranquillitas.

ᵇ solemnitate

Iure ciuili viuere.

ᶜ Al. clypeus For.

Vsus militū.

* nostras

ᵃ al. agentes Bon.

## *NOTÆ VARIORVM.*

¶ 1 *Confinales pop.*] nam duces mittebantur tantùm ad prouincias limitum Imperij. FOR.

¶ 2 *Munimina.*] Allusio nominis Retiæ, quasi retia dictæ: & vt subjicit, velut quædam plagarum obstacula. FOR.

¶ 3 *Milites viuant cum prouincialibus iure ciuili, nec insolescat animus, qui se sentit armatum.*] Milites à vi rapinisque abesse, & habere manus puras debent, nec debent esse possessoribus insolentes, nemo pullum alienum rapiat, ouem nemo contingat, vuam nullus auferat, segetem nemo deterat, oleum, sal, lignum nemo exigat, annona sua contentus sit: denique ita transeant vt non modo manus, sed ne vestigium quidem cuiquam pacato nocuisse dicatur. BROS.

### ¶ Formula curæ palatij. V.

*Committitur cura fabricæ palatij Imperialis.*

AVla nostra sicut agnoscitur peritis † dispositionis instituta, ita doctorum in ea diligens debet esse cautela. Quando pulchritudo illa mirabilis, si subinde non reficitur, senectute obrepente vitiatur. Hæc nostra sunt oblectamenta, potentiæ imperij decora facies, testimonium

Laus architectorum.

† dispositionibus,

monium præconiale regnorum:hæc legatis sub admiratione monstrantur, & prima fronte talis dominus esse creditur, quale eius habitaculum comprobatur. Et ideò magna* voluptas est prudentissimæ mentis, pulcherrima jugiter habitatione gaudere, & inter publicas curas animum fessum reficere dulcedine fabricarum. Quas primum Cyclopes dicuntur ad antrorum modum amplissimas in Sicilia condidisse, postquam in cauernis mõtium Polyphemus ab Vlysse singularis oculi † lugendam pertulerat orbitatem. Inde ad Italiam fabricandi peritia legitur fuisse translata. Vt quod tantis ac talibus institutoribus inuentum est, emulatrix posteritas in suum commodum custodiret. Hinc est, quòd * † sublimitatem tuam ab illa Indictione curam palatij nostri suscipere debere censemus: vt & antiqua in nitorem pristinum cõtineas, & noua simili antiquitate producas. Quia sicut decorum corpus vno conuenit colore vestiri, ita nitor palatij similis debet per vniuersa membra diffundi.* Atque sic poteris idoneus inueniri, si frequẽter geometram legas Euclidem: si schemata ejus, mirabili varietate † descripta, in tuæ mentis cõtemplatione condideris: vt in hora commonito famuletur tibi copiosa notitia. † Archimedes quoque subtilissimus exquisitor cum Metrobio tibi semper assistant: vt ad noua reddatis * paratissimus. Nõ enim tibi minima cura delegatur, quando animum nostrum fabricandi studio cupidissimum artis tuæ ministerio probaris explere. Nam sicubi aut ciuitatem reficimus, aut castellorum volumus fundare nouitatem, vel si cõstruendi nobis prætorij amœnitas blandiatur, te ordinante ad oculos perducitur, quod nobis cogitantibus inuenitur. Decorum † magisterium, propositum omnino gloriosum, in tam lõgas ætates mittere: vnde te debeat posteritas admirata laudare. Quicquid enim aut instructor parietum, aut sculptor marmorum, aut æris * furor, aut " camerum rotator, aut gypsoplastes, aut * musiuarius ignorat, "te prudẽter interrogat: & tam magnus ille fabrilis exercitus ad tuum recurrit judicium, ne * possit aliquid habere confusum. Vide ergo quanta * debet nosse qui" possit tantos instruere. Recipis certè bonæ dispẽsationis tuę vbertimum fructum, cùm tu de illorum labore * laudaris, si ab eis diligenter facta monstraueris. Quapropter quicquid ad te pertinet, ita decenter, ita firmiter volumus explicari, vt ab opere Veterum sola distet nouitas fabricarũ. Sed hæc possibilia facis, si dona nostra cupiditate suppresseris. Efficacius enim imperat artifici, qui eum competenti nõ patitur commoditate fraudari. Manus larga artium nutrit ingenia, quando qui de victu non cogitat, perficere jussa festinat. Illud quoque considera, qua gratificatione tracteris, vt, aurea virga decoratus, inter obsequia numerosa, ante pedes regios primus videaris incedere, vel vt ipso testimonio vicinitatis nostræ * agnoscamus tibi palatia commisisse.

* voluntas FOR.
*Origo fabricarum architecturæ.*
* lugentem
* spectabilitatem
† spectabilitatem
* Ad quæ *Euclides.*
† cõscripta
*Archimedes*
† Archimedis
*Metrobius*
† peritissimus
† magisterii
*Artifices fabricæ.*
* fossor
* scribe, camerarum
*Musiuarius.*
* prudentem
" possis
" laudetis
*Remunerandus artifex.*
*Aurea virga.*
* agnoscamus

## NOTÆ VARIORVM.

¶ 1. *Aula* ] Hac formula prima laus ædificiorum & architecturæ origo continetur. FOR.

¶ 2. *Palatij membra* ] membrum ædificij pro parte domus, *l.13. ſi ita, §. Idem quæri, D. de manu. teſtam. l.52. librorum, §. plenè, de leg.3.* Plin. *lib.2. epiſt.* 17. Apuleius *libro 3. de aſino.* Cic. *lib.3 ad Qu. Fratr. epiſt.1 nec habere poterat adjuncta cubicula & eiuſmodi membra.* Quare non diſsimulandum eſt Græcos paulò anguſtius videri membrum κοιτῶνα expoſuiſſe, d. §. idem quæri. For.

¶ 3 *Te ordinante* ] te præeunte, ex tuo præſcripto. formulas enim & ideas, & typos, & ſchemata, & ichnographias futurarum fabricarum faciebat & pingebat architectus. For.

¶ 4 *Muſiuarius* ] à Muſiuario opere, quod ſectilibus, paruiſque varij coloris cruſtis conſtat, formas & imagines rerum effingens. Ælius Spartian. *in Piſcennio,* D. Auguſtin. *lib.16. de ciuit. Dei, cap.* 8. Guliel. Philander *in Vitruuij lib.7. c.1.* Muſiuum interpretatur, quod nunc Moſaicum dictitant: cujus artifices hic, & *lib.10. Cod. tit. de excu. artif.* Muſiuarij nominantur For.

¶ * 5 *Aurea virga* ] Qui in aula poſteriorum imperij Romani principum curæ Palatij honore ac munere fungebantur, aurea virga decoratos inceſsiſſe tradit hoc loco Caſsiodorus. Pet. Fab. *Agon. libro 1. Gomez. lib.1. cap.3.*

## ¶ Formula * Comitiuæ formarum vrbis. VI.

*Committitur cura formarum vrbis.*

QVamuis Romuleæ fabricę collatę ſibi vix "poſsint præcipuæ reperiri (quia totum * admiratione noſcitur exquiſitum, quod ibi certum eſſe fundatū) tamen intereſſe arbitramur, quod vtilitas neceſſaria gratificat, & quod pulchritudinis tantùm cauſa cōmendat. Traiani Forū vel ſub aſsiduitate videre miraculū eſt. Capitolia celſa conſcendere, hoc eſt, humana ingenia ſuperata vidiſſe. Sed nunquid per ea viuitur, aut corporis ſalus * aliqua inde delectatione recreatur? In 6 Formis autem Romanis vtrumque præcipuum eſt, vt fabrica ſit mirabilis, & "aquarum ſalubritas ſingularis. Quod enim illuc flumina, quaſi "conſtructis mōtibus "perducūtur, naturales credas alueos † ſoliditates ſaxorum: quando tantus impetus fluminis, tot ſæculis firmiter potuit "ſuſtineri. Cauati mōtes plerūque ſubruunt, meatus torrentium diſſipantur, & opus illud veterū non deſtruitur, ſi induſtria ſuffragante ſeruetur. Reſpiciamus certè, aquarum "copia quantum Romanis mœnibus " præſtat ornatum. Nam thermarum illa pulchritudo quid eſſet, ſi dulciſsima quædā æquora non haberet? Currit aqua Virgo ſub delectatione puriſsima, quę ideo ſic appellata creditur, "quòd nullis ſordibus polluatur. Nā cùm aliæ pluuiarū nimietate terrena cōmixtione violētur, hæc aërem perpetuò ſerenū puriſſimè labens vnda mentitur. Quis poſsit talia ſermonibus idoneis explicare? Claudiam tantam faſtigij molem ſic ad Auentini "caput eſſe perductā, vt c... ibi ex alto lapſa ceciderit, cacumen illud excelſum, quaſi imā vallem

" poſſunt
* ad admirationem.
Forum Traiani.
Capitolium.
* aliquali
Formæ aquarum.
" cōſtrictis
" producū tur
" ſoliditate
" contineri
" copiam
" præſtet
Therma
Aqua virgo
" quia
" montem

vallem irrigare videatur Ægyptius Nilus certis temporibus crescens per campos iacentes superducto diluuio aëre sereno turbulentus exæstuat: sed quantò pulchrius est, Claudiam Romanam per tot siccas montium summitates lauacris ac domibus liquores purissimos fistularum vberibus emisisse? & ita æqualiter fluere? vt nūquā se posit desiderata subducere? Ille enim dum recedit, limus est: dum venit insperatè, diluuium. † Quis ergo famosum Nilum vrbis nostræ fluminibus non æstimet esse superatum? Quando ille incolas suos aut veniendo terret, aut recedendo destituit. Verum hæc non superflua commemoratione narrauimus: vt possis † aduertere, qualis à te diligentia perquiratur, cui pulchritudo tāta committitur. Qua de re, per Indictionem illam, [4] Comitiuam tibi Formarum sub magna deliberatione credidimus: vt summo studio nitaris efficere, quòd tantis ac talibus rebus † videris expedire. In primis noxias [5] arbores, quæ inferunt fabricarum ruinas, dum sunt quidam mœnium importabiles arietes, censemus radicitùs amputari: quia nulla læsio remouetur, cuius origo non tollitur. Si quid autem conficiente [6] senio fuerit demolitum, peruigili † claritate reparetur: ne crescente defectu augeatur nobis causa dispendij. Ductus aquæ fortuna tua est, dum incolumis eris, si illa solidaueris: tántúmque apud nos proficis, quantum te illi [a] studuisse probaueris. Agat ergo peritia fidésque tua, vt & constructio fabricæ illibata permaneat, & aquæ distributio nulla se custodum vænalitate subducat.

Nilus.

† Quid

† aduertere

Comitiua formarum.

† respicis

Arbores fabricis noxiæ.

† celeritate.

[a] studiosè.

## NOTÆ VARIORVM.

§ 1 *Comitiuæ formarum vrbis.*] id est, aquæductuum. FOR.

§ 2 *Formis.*] *formæ aquarum, lib. 1. de aquæduct. C. lib. vndecimo*, vbi malè Alciat. *formarum*. formæ enim aquæductuum extructionem ædificiúmq; significant. *l. 27. si pendentes, §. si quid cloacarij. ff. de vsufr. leg. 41.* Idem Iulianus vulgò, *l. 39. Cùm seruus, §. idem vult, vers. heres. de leg. 1.* pro, *aquæ forma.* FOR.

§ 3 *Aquarum.*] In constitutionibus principum legimus formas aquarum, vt in *l. 1. Cod. de aqued. nou. 7. de mand. princip.* BROS.

§ 4 *Comitiua formarum.*] de eo dicitur qui curator ædificiis præficitur, vnde deformitas ædificiorum, & deformes ruinæ. Sueton. *in Nerone: deformitate veterum ædificiorum offensus, & angustiis flexurisque viarum. l. 22. lex quæ tutores, C. de admin. tut. l. 1. ff. de tign. iniuncto. l. 7. præses. de off. præs.* Cassiod. suprà lib. 3. epist. 29 in fin. *ne inter tot decora mœnium, deformis appareat ruina saxorum.* Et in pragmatica Iustiniani sanctione, quæ veteri Iuliani Nouellarum conuersationi additur: *Reparationi formarum, &c.* sic τὸ εἶδος, Harmenopulo ædificium est, li. 2. ἐπιτομ.

§ 5 *Arbores quæ inferunt fabricas ruinas.*] Arboreis ædificiis noxiæ, *l. 1. Cod. de interd.* suprà lib. 2. epist. 39. FOR.

§ 6 *Senio.*] senium ædificiorum, epistola superiore initio. FOR.

§ Formula præfecti vigilum vrbis Romæ, VII.

*De dignitate præfecti vigilum Romæ.*

*Nomen præfecti vigilũ* " prouidentia nostra. † diligimus. *Patritij & Consules, proceres.* " cõtingit *Officiũ præf. vigilum.* † etsi " intulerunt. " Vigilum " Honor " vel volent. † voluit " igitur † tui *Venatio nocturna.* " timetur " omnes " agis " possis " Spinge *Nocturnæ aues.* *Nullus actus potest abscondi.* " &

QVamuis nomẽ tuum [1] ad ciuitatis te vigilias debeat excitare, vt possis implere, quod diceris: tamen " prouidentiæ solita cautela non deserit, nisi eos quos ad agendum † deligimus, ad parendum quoque suauiter inuitemus. Quid est tibi pulchrius, quàm in illa Vrbe operam nauanter impendere: diligentiæ tuæ vbi tales videntur assistere? Cautela quidem tua, mox vt adhibita fuerit, per Patritiorum & consulum ora discurrit: vix te " contigit aliquid solicitè facere, & audis proceres cum admiratione laudare. Mediocrem dignitatem regis, & in summa opinione versaris. Custos Romanæ ciuitatis diceris, quando eam ab intestino hoste defendis. Quapropter circa fures solicitus esto: quos † si tibi leges punire minimè præcipiunt, tamen eos indagandi licentiam " contulerunt: credo vt quamvis essent raptores detestabiles, tamen quia dicebantur Romani, maiori eos subderint dignitati. Vtere igitur per Iurisdictionem illam Præfecturæ " Vigilis dignitate. " Horror tibi pœnarum adeptus est, non potestas: nam lex à quo " † velit malos capi, ipsum censuit plus timeri. " Eris securitas soporantium, munimen domorum, tutela claustrorum, discussor obscurus, arbiter silentiosus, cui fallere insidiantes fas est, & decipere gloria. Actus † tuus venatio nocturna est, quæ miro modo si non cernitur, tunc " tenetur. Furta magis in furibus facis, dum illos circumvenire niteris, quos " omnibus illudere posse cognoscis. Præstigij genus est, quod " agitis, vt latronum versutias irretire " possitis. Faciliùs enim æstimamus, " Sphingis ænigmata comprehendi potuisse, quam raptoris fugacem præsentiam reperire. Ille circunspectus ad omnia, instabilis ad ventura, trepidus ad insidias, quemadmodum potest capi, qui more venti, nullo situ cernitur contineri? Vigila impiger cum nocturnis auibus: non tibi pandat aspectus: & sicut illæ reperiunt in obscuris cibum, ita tu possis inuenire præconium. Esto nunc ad iniuncta solicitus. Venalitas tibi non adimat, quod concedit industria. Nam licet hæc sub profunda caligine videantur geri, nullus tamen actus est, qui possit abscondi. Priuilegia quoque tua, " vel officij deputati ex nostra tibi auctoritate rationabiliter vendicabis. Quia necesse est, in tam magna ciuitate per diuersos judices agi, quod ab vno non potest explicari.

## NOTÆ VARIORVM.

¶ 1 *Ad ciuitatis te vigilias debeat excitare.* ] Præfecti vigilum nihil de capitalibus causis sua auctoritate statuere debent: sed siquid hujusmodi euenerit culmini tuæ potestatis referre, vt de memoratis causis celsiore sententia judicetur. *l. præfecti. Cod. de off. vigil.* ideo dicitur obscurus judex, arbiter silentiosus incendiariorum & furum indagator. Eleganter author furta eum facere in furibus, dum illos noctu circumuenit, Harmenop. *tit. de dignit.* §. 3. refert, officium præfecti vigilum ad incendia arcenda institutum, & de incendiariis, effractoribus, furibus & receptatoribus cognoscere. For.

¶ For-

¶ Formula præfecti vigilum vrbis "Rauennatis. II X.

*Super eodem.*

QVamvis dignitate magni nominis prima fronte decoreris (quia nō potuit Antiquorum prudentia summa imaque simili appellatione censere:ne splēdorem, quem summis dabat alterius vilitate polluere:) tamen hinc intelligitur, quid sentire Majorum potuisset auctoritas, quādo Præfectos Vigilibus appellare "voluêre, qui pro generali quiete discurrūt. Tibi enim commissa est fortunarū securitas, ciuitatis ornatus, vtilitas omniū, scilicet, vt circa domesticos grassatores, bellum pacatū gereres, si quem ciuium lædendum esse sentires. Custodi fortunas omniū. Securus somnus te vigilante carpitur, & molestia nulla sentitur. In pace positus "sumis de nocturno fure "victoriam. Tuis laureis" manè ciuitas defensa: lætatur quæ dum captos respicit, tūc se occulto "hoste caruisse cognoscit. Quotidie triūphas, si bene vigilas. Et cùm rara sit gloria bellici certaminis, tibi jugiter latronibus famulatur inuētis. "Ob ducatum nimia " ciuiū affectione susceptum, assumes prædones inquirere, quos per se dominus non valet "inuenire: & duplici ratione " beneficus, aut furura furta prohibes, aut "commissa concludis. Nónne ista quædam est ineffabilis gratia ciuitatis, vnū in se "suscipere, quod videt omnibus expedire? Meritò tibi gloriosum nomen Præfecti, prudens Antiquitas deputauit: quia " illud facere non poterat, nisi qui ciues à suis commodis plus amabat. Officium quoque tuum non paruo constat munere subleuatum, quando & ipsis momenti jura dilatata sunt, qui pro securitate ciuium militare " noscuntur. Quæ cùm ita sint, Præfecturam tibi Vigilum, per illam Indictionem, delectari in tua opinione concedimus. Ita vt & curam hujus dignitatis, & priuilegia tibi competentia modis omnibus exequaris. Sed quanvis nomen odiosissimum furum generalis persequatur assensus, tamen quia de " effusione humani sanguinis agitur, " nihil subitum aut indeliberatum jubemus assumi. Modestiam sequere, qui dānas, audaciā: continentiam dilige, qui furta condemnas. Ad gesta perducti audiantur aliquid pro salute dicturi. Quoniam quicquid non discutitur, justitia non putatur. Conuictis vero atque confessis, quæ sunt decreta, seruentur: quando crudele nil efficit, qui sequitur leges.

" Rauenna
Præfecti vigilum nomē & officium.
" voluisse.
Fur noctur.
" sum mis
" victoria
" quotidie
" honestè
" O
" curarum
" inuenisti
" beneficis
" amissa
" suscipitur
Præfecti nomen.
" illud
" contendunt,
" offensione
" nil

¶ Formula Comitiuæ portus vrbis Romæ, & de ejus descriptione. IX.

*De dignitate Comitiuæ in portu Romano.*

DElitiosa magis quàm laboriosa militia est, in portu Romano Comitiuę gerere dignitatem. Illis enim copiosus nauium prospectatur

aduentus. Illic veligerum mare peregrinos populos cum " diuersarũ prouinciarum merce transmittit, & inter tot. Spectacula dulcium rerũ commodum tuum est, venientes euasisse periculum.† His primùm faucibus Romanæ deliciæ * sentiuntur, & vndis Tyberinis, quasi per alueum vadunt, quæ ad commercia ciuitatis ascendunt. Bene inuenta dignitas quæ copias videtur ornare Romanas. Nam quid elegantius potest agi, quàm vnde probatur populus ille satiari: O inuenta Majorum! ô exquisita "prudentum! vt quia longiùs à litore Roma videbatur posita, inde magis esse inciperet, vbi decorum ingressum nauium possideret. Duo quippe Tyberini aluei meatus ornatissimas ciuitates, tanquam duo lumina susceperunt: ne vacaret à gratia quod tantæ vrbi " ministrabat expensas. Eximia ergo res tibi committitur, si moderatè peragatur. Tu copiam facis, dum ingredientes justè tractaueris. Auara manus portum claudit, & quum digitos attrahit, nauium simul vela concludit. Meritò " enim illa mercatores cuncti refugiunt, quæ sibi * dispendia esse cognoscunt. Quapropter aduersus " ibi ventus est, immoderata præsumptio. Nam placidum mare damnat, qui vndas cupiditatis exaggerat. Vnusquisque pro solemnitate commonitus offerat voluntarium munus. * Xenia sunt enim ista, non debita. A paucis accipit, qui nimium quærit: & * sibi ipsi mittit vitæ munera, qui moderatur oblata. Sit tibi ergo cura præcipua, non solùm te abstinere, verumetiam cohibere præsumentium manus, * Quia non est leue, in illa vbertate delinquere, quam decet cunctos insidenter optare. Quocirca per indictionem illam Comitiuæ Portus te honore decoramus. Vt " sicut dignitas dulces delitias administrat, ita & tu honori opinionem laudabilem derelinquas.

*Margin:* " diuersa — " iis — " fanciuntur — "prudentiũ — *Inuẽta Majorum laudata.* — *Tyberini alueo duo meatus.* — " ministrabat — " ergo — * dispendiosa — " tibi — *Voluntarium munus.* — ¶ Eximia. al. E Xenia. — ¶ ipse vult — ¶ *Fortè sic* nõ est leue in vbertatẽ nõ delinquere. F O R. — ¶ sicut tibi

## ¶ " Formula * tribuni voluptatum. x.

### *De Spectaculis.*

QVamvis " artes * lubricæ honestis " moribus sint remotæ, & histrionum vita vaga videatur efferri posse licentia, tamen moderatrix prouidit Antiquitas: vt in totum non effluerent, cum & ipsæ judicem sustinerent. Administranda est enim sub quadam disciplina exhibitio voluptatum. Teneat scenicos si non verus, vel vmbratilis ordo judicij. " Temperentur & hæc legum qualitate negocia, quasi honestas imperet inhonestis, & quibusdam regulis viuant, qui viam rectæ conuersationis ignorant. Student enim illi non tantùm jucunditati suæ, quantum alienæ lætitiæ: & " conditione peruersa cum dominatum suis corporibus tradunt, seruire potiùs animas compulerunt. Dignum fuit ergo moderatorem suscipere, qui se nesciunt juridica * moderatione tractare. Locus quippe tuus " his gregibus hominum veluti quidam tutor est positus. Nam sicut illi ætates teneras adhibita cautela custodiunt, sic à te voluptates feruidæ impensa maturitate frenandæ sunt. Age bonis institutis, quod nimia prudentia constat inuenisse Majores. Leue desiderium

*Margin:* ¶ arbitrij — ¶ ludicræ — " studiis — *Histrionum vita vaga.* — *Ordo judicij vmbratilis.* — " Temperantur — " conditione. — ¶ vel. conuersatione. — " in — *Tutoris officium.*

rium,& si verecundia non † cohibet, districtio † prædicta modificet. Agantur Spectacula suis consuetudinibus ordinata: quia nec illi possunt inuenire gratiam, nisi imitati fuerint aliquam disciplinam. Quapropter Tribunum te Voluptatum per illam indictionem nostra facit electio: vt omnia sic agas, quemadmodum tibi vota ciuitatis adjungas. Ne quod ad lætitiam constat inuentum, tuis temporibus ad culpas videatur fuisse transmissum. Cum fama diminutis salua tua opinione versare. Castitatem dilige, cui subjacent prostitutæ· vt magna laude dicatur, virtutibus studuit, qui voluptatibus miscebatur. Optamus enim, vt per ludicram administrationem ad seriam peruenias dignitatem.

† cohibet
† tamen
† pronun-tiata
† Cogan-tur
*Spectaculis impositum modum*
*Scenici infames.*

## NOTÆ VARIORVM.

¶ 1. *Formula tribuni voluptatum.*] Hinc constat Romæ fuisse Tribunum voluptatum, quod & reperio *in l. vlt. C. Theo. tit. de scenic.* Diogenianum voluptatum, tribunum nuncupari. Nescio an huc rectè accommodare possit, quod à Suetonio scribitur *in vita Tiberij, cap.* 42. Tiberium scilicet nouum instituisse officium à voluptatibus, præposito equite Romano T. Cæsonio Prisco, *l.* 1. *C. de expensis ludorum, l.* 5. *C. Theod. de Scenic. l.* 19. *&* 32. *C. Theod. de pratoribus,* FOR.

¶ 2. *Artes lubricæ*] Hac de re tractat Pet. FAB. *agon. lib.* 1. *cap.* 1.

## ¶ Formula defensoris cujuslibet ciuitatis. XI.

*De defensore ciuitatis.*

SI ad cujuslibet negocium peragendum talis eligitur, qui consilio & grauitate laudetur, quantò eo præstantior esse † debet qui † suscipit negocia ciuitatis? Nam si periculum est vnum decipere, *quod erit impàrem tantorum * judiciorum extitisse? Causa enim multorum bene acta nobilitat, quando totum bono proposito agere creditur, qui generalibus desiderijs adesse sentitur. Defensorem te itaque illius ciuitatis, per Indictionem illam, ciuium tuorum supplicatione permota, nostra concedit auctoritas: vt * nil vænale, * nil improbum facere velis, qui tali nomine nuncuparis Commercia ciuibus, secundum temporum qualitatem æquabili moderatione dispone. * Definita serua, quæ jusseris. Quia non est labor vendendi summas includere, " nisi statuta pretia castissimè custodire. Imples enim re vera boni defensoris officium, si ciues tuos nec legibus patiaris opprimi, nec caritate consumi.

† debes
* suscipis
* quid
* Al. iudicio FOR.
* nihil
* nihil
*Pretium venalium.*
* Diffinita
" pro sed nouo dicendi genere

## ¶ Formula curatoris ciuitatis. XII.

*De curatore ciuitatis eiusque officio.*

QVamvis per se honorabilis habeatur, qui vel minimam solicitudinem † ciuitati propriæ videtur impendere: & inter suos magna

† ciuitatis

reuerentia perfruatur, qui ciues se amare professus est: tamen indubitatus honor est, qui nostra electione confertur. Quia præditus bonis institutis creditur, cui aliquid principis auctoritate delegatur. Et ideò ab Indictione illa † illius ciuitatis curam ad te volumus pertinere. Vt laudabiles ordines Curiæ sapienter gubernes: moderata pretia ab ipsis, quorum interest, facias custodiri. Non sit merces in potestate sola vendentium, æquabilitas grata custodiatur in omnibus. Opulentissima siquidem & hinc gratia ciuium colligitur, si pretia sub moderatione seruentur. Vt verè curatoris impleas officium, cùm tibi solicitudo fuerit de vtilitate cunctorum. [1] Consuetudines autem tibi ex nostra auctoritate defende, quas in eodem loco tuos constat habuisse Majores.

*Officium curatoris reip.* † illum *Moderata pretia.*

NOTÆ VARIORVM.

¶ 1. *Consuetudines* ] aliàs vectigalia & tributa, hic pro annonis. quinetjam in formula ad commendandos Comiti principes, vtrumque conjunctim, *annonis & consuetudinib.* scriptũ est, epist. hujus libri 25. sub finẽ FOR.

## ¶ Formula Comitiuæ Romanæ. XIII.

*Eadem cum præcedenti.*

SI causis domibus ac munitis insidiari solet nequissimum votum; quantò magis in Romana ciuitate videtur † illici, qui in plateis pretiosum reperit, quod possit auferri? Nam quidam populus copiosissimus statuarum, greges etiam abundantissimi equorum, tali sunt cautela seruandi, quali & cura videntur affixi. Vbi si esset humanis rebus vlla consideratio, Romanam pulchritudinem non vigiliæ, sed sola deberet reuerentia custodire. Quid dicamus marmora metallis & arte pretiosa: quæ si vacet eripere, rara manus est, quæ possit à talibus abstinere. Vbi sunt exposita, quæ facere potuerunt diuitiæ generales, & labor mundi? Quem inter ista deceat esse negligentem? " Quis in causa tali patitur esse " vænalia, quando grauissimum damnum potest fieri in pulchritudine singulari? " Quare per Indictionem illam Comitiuæ Romanæ, cum priuilegijs & iustis commodis suis, tibi concedimus dignitatem. Vt fideli studio, magnóque nisu, quæras improbas manus, & insidiantes " aut priuatorum † fortunis, aut mœnibus ad tuum facias venire judicium, & rei veritate discussa congruam subeant de legibus vltionem. Quia justè tales persequitur publicus dolor, qui decorem Veterum fœdant, detruncatione membrorum: faciuntque illa in monumentis publicis, quæ " debent pati. Officium tum & milites consuetos noctibus potius inuigilare compelle: in die autem ciuitas se ipsa " custodit. Vigilans " enim studio non indiget alieno. Furta quidem persuadent: sed tunc " præsumptus * facilè capitur, cùm custos minimè superuenire sentitur. Statuæ nec in toto mutuæ sunt: quãdo à furibus percussæ custodes vidẽtur,

† allici. " Quid " vænalitas " Qua de re " vt † fortunas " non debet " custodiat " autem " præsumptio * maximè cap. cui *Statuarum fures*

tur tinnitibus * admonere. Proinde diligentiam tuam deuotione laudabili sentiamus: vt cui nunc laboriosos fasces injungimus, securos honores postea conferamus.

* amouere auribus.

### Formula Comitiuæ Rauennatis. XIV.

*Super eodem.*

SI æstimanda est dignitas ex labore, si laudabilis solicitudo actuum publicorum parit gratiam liberaliter seruienti: summa gratificatione locus tuus habendus est, qui suis necessitatibus probatur adimere nostris ordinationibus tarditatem. Quis enim nesciat, quantam copiam nauium leuiter procures admonitus? A dignitatibus Palatij nostri vix in euectionibus scribitur, & jam à te summa celeritate completur. Nam inter dimissorum festinationes anxias vix sufficit alter aduertere, quod te viuaciter contingit implere. Negotiatorum operas consuetas nec nimias exigas, nec vænalitate derelinquas. Sit modus, qui non potest grauare laborantes. Vt cùm res querelosas sine querimonijs egeris, majora de nostro examine merearis. Proinde comitiuam Rauennatem per illam Indictionem tibi serenitas nostra concedit: vt dignitatis tuæ priuilegia subeas & labores. Officium tuum æquitatis consideratione moderare. Semper enim & præstandi & lædendi causas inuenit, qui publicis actionibus adhibetur. Sed quantum administratio tua inter mediocres agitur, tanta debet æqualitate trutinari: quia illum potiùs expedit tenere mensuram, qui defectam noscitur gubernare substantiam. Idonei damna vix sentiunt, tenues autem leui dispendio vulnerantur: quando vel mediocri injuria totum videtur amittere, qui exiguum cognoscitur possidere.

*Diligentia.*

*Magistratum prodesse & obesse posse.*

### ¶ Formula ad præfectum vrbis de Architecto faciendo. XV.

*De Fabricis & Architectis.*

ROmanæ fabricæ decus peritum conuenit habere custodem: vt illa mirabilis sylua mœnium diligentia subueniente * seruetur, & moderna facies operis " affabris dispositionibus construatur. Hoc enim studio largitas nostra " non cedit, vt & facta Veterum exclusis defectibus innouemus, & noua vetustatis gloria vestiamus. Proinde " illum illustris magnitudo tua Romanis arcibus ab illa Indictione datum architectum esse cognoscat. Et quia justis commodis studia constat artium nutrienda: ad eum volumus pertinere quicquid decessores " ejus constat rationabiliter consecutos. Videbit profecto meliora, quàm " legit: pulchriora, quàm cogitare potuit, statuas illas " auctorum suorum, scilicet adhuc signa retinétes: vt quam diu laudabilium personarũ opinio super-

* subseuetur
" fabricis
" concedit
" illa
*Commoda*
" suos
*Statuæ veterum.*
" legerit
" actorum

esse,tam diu & similitudinem viuæ substantiæ imago corporis custodiret, † conspiciet expressas in ære venas, nisu " quosdam musculos tumentes, neruos quasi gradu tensos, & sic hominē fusum in diuersas similitudines, vt credas potius esse generatū. Has primùm Tusci in Italia inuenisse referuntur, quas amplexa posteritas penè parem populū * vrbi dedit, quam natura procreauit. Mirabitur formis equinis signa etiam inesse feruoris. Crispatis enim naribus,ac rotundis, constrictis membris, auribus remulsis, credet forsitan cursus appetere, cum se metalla nouerit non mouere. Quid dicamus columnarum*junceam proceritatem? moles illas sublimissimas fabricarum, quasi quibusdam erectis hastilibus contineri, * & substantiæ qualitates concauis canalibus" excauatas: vt magis ipsas æstimes fuisse transfusas: alias cæris judices factum, quod metallis"durissimis videas expolitum:marmorum juncturas, venas dicas esse genitales: vbi dū falluntur oculi,laus probatur creuisse miraculis.Ferunt prisci sæculi narratores fabricarum [a] septem tantum terris attributa. Ephesi Dianæ templum * Regnis Mausoli pulcherrimum documentum, à quo & Mausolæa dicta sunt." Rhodi Solis æneum signum,quod Colossus vocatur. Iouis Olympici simulachrum, quod [b] Phidias primus artificum summa elegantia ebore" auróque formauit. Cyri Medorum Regis domus, quam Memnō arte prodiga illigatis auro lapidibus fabricauit. Babyloniæ muri,quos Semiramis Regina latere cocto,sulphure, ferróque construxit. Pyramides in Ægypto, quarū in suo statu se vmbra consumens, vltra constructionis spatia nulla parte respicitur. Sed quis illa vlterius præcipua † putabit, cum in vna vrbe tot stupenda conspexerit? Habuerunt * honores, quia præcesserunt tempore:& in rudi sæculo quicquid emersisset nouum, per ora hominum jure ferebatur eximium. Nunc autem potest esse " veridicum, si vniuersa Roma dicatur esse miraculum. Quapropter talia virum peritissimum suscipere decet: ne inter illa nimis ingeniosa priscorum ipse videatur esse metallicus, & intelligere non possit, quæ in illis artifex Antiquitas,vt sentirentur,effecit. Et ideò det operam libris Antiquorum,instructionibus vacet:ne quid ab illis sciat minùs,in quorum locum cognoscitur " surrogatus.

† cōspiciet " quæda *Laus fusilis artis.* * vrbi *Juncea proceritas* * junctam * vt " excauatis " durissimis *Septem vrbis fabricarum miracula.* * Thecli *Ars prodiga* " argentóque † reputabit * honorem *Mira de pyramidibus.* " veridicū *Roma miraculum.* " subrogatus

*NOTÆ VARIORUM.*

§ *a *Septem tantum* ] De Olympij Iouis signo & fanis, vide PET. FAB. agon. lib. 1.

§ * b *Phidias* ] *Psidias* legito PET. FAB.

§ Formula Comitiuæ insulæ " Curritanæ & Celsinæ. XVI.

" Turritanæ

*De Comite insularum.*

Constat plerumque bene posse agi, vbi non defuerit persona monitoris. Omnia enim sine priore confusa sunt, & dum vnusquisque † secundum voluntatem suam cogitat viuere, regulam cognoscitur omittere.

† vis.

tere disciplinæ. Itaque antiquæ consuetudinis morem secuti, * † Curritanæ & Celsinæ " insulis te judicem, per illam Indictionem, nostra " cedit auctoritas. Iustum est enim, vt qui à reliquorum hominum sunt conuersatione diuisi, ad habitationes eorum vadat, qui eos probabili ratione componat. Ne quædam sit necessitas injustitiæ communes actus longè positos ignorasse. Habetis igitur supradicti, qui inter vos emergentes causas & audire debeat, & finire. Et si quid etiam fuerit à nostra pietate decretum eodem commonente, peragite. Quia erroribus locus tollitur, quando vobis, cui debeatis obedire, declaratur. Quem credimus ita bonis actibus studere, vt agmenta nostræ gratiæ possit accipere. Necesse est enim, vt à nobis remunerationem sumat si vobis, quæ sunt profutura disponat.

* Vet. sc. Curmita. nx
" Turrianæ
" insulæ
" cōtcedit

§ Formula de Præposito calcis. XVII.

*De compositione & distributione calcis.*

GLoriosum opus est seruienti. vnde Romana ciuitas probatur ornaridum " tantum quis apud nos proficit, quantum prodesse. Vbi proprio labore " constiterit. Dubium non esse, coctilem calcem, quæ est niuibus concolor, spongiis leuior, instrumentum esse maximum fabricarum. Hæc quantum ignis adustione soluitur, tantum exinde parietum firmitas roboratur: petra solubilis, saxea mollicies, arenacius lapis: qui tunc potiùs attenditur, quando aquis copiosissimis irrigatur: sine quo nec saxa fixa sunt, nec arenarum minuta solidantur. Et ideò majus studium meretur accipere, * quod primum locũ in Romanis mœnibus noscitur obtinere. Quocirca industriam tuam, multorum sermone celebratam, ad coctionem distributionemque calcis, ab Indictione illa, nostra proponit auctoritas. Vt tam publicis, quàm priuatis fabricis abundè procurata sufficiat: & ad ædificandum cunctorum animi concitentur, dum viderint paratum esse quod quæritur. Priuilegia verò loci tui nostris jussionibus rationabiliter vindicabis. Vt majora mereri possis, si bene tibi delegata compleueris.

" Vbi ornatu
" tantum a
" constiterit.
" Cels.
* qui

§ Formula de armorum factoribus. XVIII.

*De armorum constructione.*

COnsidera quod suscipit, & " intelliges locum te dare non debere peccatis. Arma enim bene construere, est salutem velle omnium custodire. Quia prima facie ipsis terretur inimicus, & incipit animo cedere, si se cognoscit similia non habere. Atque ideò ab indictione illa militibus te & fabris armorum inuitati morum tuorum opinione, " præfecimus. Vt tale opus ab artificibus exigas, quale nobis placere pro-

" intelliges
" præficimus

se cognoscis. Securitas te nostræ non " inducat absentiæ. † Quicquid feceris non videmus; qui vsu ipso subtilissimæ perquisitionis & errores artificum possumus prima fronte " reprehendere, & laudabiliter operata judicare. Vide ergo qua diligentia, quo studio " sit faciendum, quod ad nostrum venturum constat examen. Age itaque, vt nulla te vænalitas, nulla culpa demergat. Quia veniale esse non potest, quod in tali causa delinquitur: ne inde puniaris, de qua parte peccaueris. Opus quod mortem generat & salutem; interitus peccantium, custodia bonorum, contra improbos necessarium semper auxilium. Hoc primum Phoroneus Iunoni dicitur obtulisse: vt inuentum suum numinis, vt "putabant, auspicio consecrarent. Hæc in bello necessaria, in pace decora sunt. Hæc denique imbecilles fragilesque mortales cunctis belluis efficit fortiores.

† Indicet *Oculus Principis* "Quid " videmus agere " deprehēdere *Non peccādum in errore.* † est *Phoroneus.* " putabat

§ Formula ad Præpositum de armorum factoribus, XIX.

*Super eodem.*

MVltorum insinuatione comperimus, illum probis moribus institutum commissa sibi posse fideliter expedire. Iccirco illustris magnitudo vestra nos eum elegisse cognoscat: vt & militibus præsit secundum morem pristinum, & artificibus jubere possit armorum: quatenus consuetudines suas sic eleganter adimpleant, vt nulla in eis inueniri possit offensio. Quia licet vbique culpa lædat, hinc "tamen grauiter percutit, si bellorum instrumenta " neglexerit. Proditionis quippe instar est, exercitui subtrahere, quod eum constat "armare. Quibus consuetudines suas prouidentia vestra deputabit: vt dum illis "victualium lex tollitur, necessaria viuacius exigantur.

"vel hic " neglexerint "amare "ex victual summa

§ Formula Binorum & Ternorum, si per judicem agantur. XX.

*De Binorum & Ternorum exactione.*

AD genium dignitatis tuæ credimus pertinere, si competentia tibi "videamur injūgere. Quia tātò quis gratior redditur, quantò apparendi causas amplius suscepisse monstratur. Et ideo [1] Binorū & Ternorū titulos, quos à prouincialibus exigi prisca decreuit auctoritas, per illam indictionem, officio tuo procurantes, ad scrinia Comitis Sacrarū Largitionum transmittere maturabis: ita vt omnis quantitas intra Cal. Martianum diem solenniter impleatur. Ne de proprio reddere cogaris, quod procurare neglexeris. Tuam enim tetigisset injuriam, si alter eos titulos viderentur exigere, quos ad te præceperūt leges sanctissimæ pertinere.

"videatur Inuenire *Dignior magistratus.* *Cal. Martii.* "videretur

NOTÆ VARIORVM.

§ 1. *Binorum & ternorum titulos* ] de exactione binorum & ternorum suprà lib.3.epist.8.& infrà duab.seq.formulis. For.

§ For-

§ Formula Binorum & Ternorum, si per officium agantur. XXI.

*Super eodem.*

QVamvis prisca consuetudo, Binorum & Ternorum exactionem ad te iusserit pertinere, tamen ne te multiplex occupatio prægrauaret, & impedimenta tibi faceret solicitudo geminata, illum & illum Scriniarios officij nostri duximus destinâdos: vt tibi officioque tuo debeant imminere, quatenus cum eorum solatio " intra Cal. Martiarum diem ad illustrem virum illum Comitem Sacrarum Largitionum solennis quantitas deferatur. Ne opinionis publicæ reus efficiaris, si Largitiones Sacras per moram aliquam putaueris esse tardandas. Ita vt te excipiendum esse non æstimes, quem nos credidimus adjuuandum. Nam si quid minus fuerit, quàm oportebat, illatum, de tuis hos noueris facultatibus eruendum.

*Binorum & Ternorum exactio.*

" vet. inter *Largitionum* (?) ... *damna.*

§ Formula[1] Commonitorij illi & illi scriniariis. XXII.

*Super eodem.*

NOn dubitamus esse gratissimum, quâdo quis commonetur, officium implere susceptū. Quia illud est potiùs graue, si miles viuat otiose: " cui quæstus est actio sua: honor principalis iniūctio. Similis enim * discincto habetur, qui ignobili torperi relinquitur. Quapropter per indictionem illam ad illam vos prouinciam jubemus accedere: vt cum judice vel ejus officio, intra diem Calend. Martiarum, quæ de Binis & Ternis quantitas solenniter postulatur, ad Comitis" Sacrarum scrinia, postposita dilatione dirigatis: sic tamen, vt nec ærarium nostrum aliquid minus à consuetudine percipiat, nec possessor supra modum" possessionis exsoluat. Et non * dubitetis commotionis nostræ vos periculum sustinere, si quid actum contra priscum ordinem * poterimus agnoscere.

*Miles otiosus.* " difficile

*Bini, Terni,* "Sacrarū largitionū

" vet. professionis * dubi atis * poteritmus.

NOTÆ VARIORVM.

§ * 1 *Commonitorij* ] Vincentius Lirinensis aduersus prophanas, Obliuionis meæ gratia commonitorium mihimet parasse sufficiet. Eodem verbo vtitur Augustinus *epist.* 129. & 158. Symmachus pro eodem monitorium vsurpat. FOR. *ad lib.* 4. *tit.* 4 *l.* 1.

§ Formula Vicarij portus. XXIII.

*De commerciis.*

BEneficia nostra gratiæ tuæ specialiter damus, si te agere commissa rationabiliter approbemus. Nec enim irremuneratus jaces, si &

*Cura portus.* populos peregrinos prudenter excipias, & nostrorum commercia moderata æqualitate componas. Nam licet vbique necessaria sit prudentia, in hac potiùs actione videtur accommoda: quando inter duos populos nascuntur semper certamina, nisi fuerit iustitia custodita. Quapropter arte placandi sunt, qui mores afferunt simillimos " ventis, quorum nisi priùs animi temperentur, in contemptum maximum natiua facilitate prosiliunt. Qua de re modestiæ tuæ fama prouocati, curas illius portus, per illam Indictionem te habere censemus. Vt omnia ad tuum titulum pertinentia sic agas, quemadmodum ad meliora peruenias. " In paruis enim " discitur, cui " potiora præstentur.

*Iustitia populorum pacis tutor.* " ventus

" impinguetur " dicitur " potentiora

## NOTÆ VARIORVM.

¶ * 1. *Beneficia* ] Extat cod. *lib.12. tit. de lit. & itin. custodia.* FOR.

## ¶ Formula Principis Dalmatiorum. XXIV.

### *De Principatu.*

MAgna inter collegas suos prærogatiua decoratur, quisquis gerit militiam nomine Principatus. Cognoscitur enim agere locum primarium, quãdo in rebus humanis magna pars " hominũ afferit excellentiam dignitatũ. " Hoc etiam tui loci probatur exemplo, sine quo nec " secretarij præstatur accessus, nec " osculationis pompa peragitur, totúsque illi judicis genius, ita tibi legibus probatur creditus, vt sine te nequeat esse perfectus. Comiti quidẽ prouinciarũ potestas data est, sed tibi judex ipse cõmissus est. Tu " vitã tenes improbis minantẽ: tu disciplinam inter iura custodis: tibi insolentiam perorãtis fas est distringere, quam præsuli non licet vindicare: gesta quinetiam totius actus te subscribẽte complentur, & cõsensus tuus quæritur postquam volũtas judicis explicatur. Age, vt qui talibus præponeris, ea implesse meritò sentiaris. Itaque per Indictionem illam, ad illam te prouinciam jubemus excurrere: vt mixtus judicibus officio competentia loco tuo peragas: & qui Princeps à nobis egrederis, nullis vilitatibus accuseris. Reuerendissimum enim te omnibus facis, si quod de nomine tuo creditur, & in moribus sentiatur.

*Locum primarium.* " hominis " Hæc " Secretarius " vet. postulationis *Principatum in quo versetur.* " vet. vitem

## NOTÆ VARIORVM.

¶ * 1. *Tu vitam* ] Ita in veteribus scriptum, quod in *vitem* mutandum censeo. PITHOS. *subcis. lib.1. cap.15.*

## ¶ Formula ad " commendandos Comiti Principes. XXV.

### *Epistola commendatoria.*

" commendandum

INuitat nos consuetudo solennis, & vrbis ornatum officij dirigere, & pristinos ordines Excubantium custodire. Nostra enim laus, est, si vos Roma-

vos Romana militia comitetur. Quando talib. ministris potestis agere, quod videtur priscis sanctionibus conuenire.* Sic enim Gothos nostros, Deo iuuante, produximus, vt & armis sint instructi, ** & æquitate compositi. Hoc est, quod reliquæ gentes habere nō possunt: hoc est, quod vos efficit singulares, si assueti bellis videamini legibus viuere cum Romanis. Quapropter ex officio nostro, illum, atque illum ad vos credimus esse dirigendos: vt secundum priscam consuetudinem, qui tuis iussionibus obsecundant, eos rationabili * debeant antiquitate moderari. Cui gratiam tuam in conseruandis annonis & consuetudinibus suis ex nostra iussione præstabis. Debet enim à te diligi, qui à nobis meruit destinari.

* committeretur. ** si

*Gothorum fortitudo & æquitas.*

** & mori

** debeat

¶ Formula comitiuæ honorum scientiæ * ordinis diuersarum ciuitatum. XXVI.

* ordinis secundo.

*Promouetur quis ad secundi ordinis dignitatem.*

SÆculi hujus honor humanæ mentis est manifesta probatio: quia libertas animi voluntatē propriam semper ostendit, dum se contemnit occulere, qui sibi alios cognouerit subiacere. Sed humanæ mentis felix illa conditio est, quæ arbitrium prouectionis suæ intra terminum moderationis includit, & sic peragit dignitatis breuissimum spatium, vt vniuersis tēporibus reddatur acceptus. Quapropter interdum Iudices ad blanda descendite. (Laboriosum quidem, sed non est impossibile, iustitiam suadere mortalibus,) quam ita cunctorum sensibus beneficium diuinitatis attribuit, vt & qui nesciunt iura, rationem tamen veritatis agnoscāt. Necesse est enim, vt quod à natura conceditur, submonente iterū eadē suauiter audiatur. Et ideò non laboretis populis imponere, quod eos constat ex propria voluntate sentire. Facile enim sequuntur vestigia verbi alieni, qui se posse credūt monitione compelli. Propterea per illam Indictionem in illa ciuitate Comitiuæ honorem Secundi Ordinis tibi, propitia diuinitate, largimur: vt & ciues commissos ęquitate regas, & publicarum ordinationum iussiones constanter adimpleas: quatenus tibi meliora præstemus, quando te probabiliter egisse præsentia, † sentiemus.

*Laus moderationis.*

*Naturalis æquitas.*

*Secundi ordi. honor.*

* sentiemus

¶ Formula honoratis possessoribus & curialibus XXVII.

*De comitatu supradicto.*

VTile est vnum semper eligere, cui reliqui debeant obedire: quia si voluntas diuersorum vaga relinquitur, confusio, culparum amica, generatur. Itaque ciuitatis vestræ Comitiuam per Indictionem illam nos illi largiros fuisse noueritis, cui saluberrimam * patientiam commodate: vt causis vestris ferat remedium, & iussionibus publicis

*Vnum eligendum cui reliqui pareant.*

procuret effectum: scituri, quod si quis probabili deuotione tractauerit, similia de nostris sensibus † haud irritè postulabit.

Patientia.

## NOTÆ VARIORVM.

¶ * 1. *Patientiam* ] lib. 1. Cod. qui pro sua iurisdict. & supra *libr.* 3. *epist.* 24. FOR.

*hanc

### ¶ Formula principis militum comitiuæ, XXIIX.

*De Comite Militiæ.*

GRatum vobis esse confidimus, quando militiæ nostræ Iudices destinamus: quia tūc ordines nostros agitis, * quoties vobis non defuerit præsentia judicantis. Relatiua ista " intellectui sunt nomina, si præsulem ademeris, militē non relinquis: " apparitio enim tollitur, " quoties qui iubere poterat, abrogatur. Vobis ergo " aptum credimus, dum ad vos dirigimus dignitates, & tandiu vos militare facimus, donec judices destinamus: nec illud leue credatis beneficium, vt cū " vos scitis obsequium, vobis occurrat electio cognitorum. Et ideò per Indictionem illam, illum Comitem militiæ vestræ cognoscite destinatum. Quem ita acturum esse putamus, tam in causis publicis, quàm priuatis, vt eum laus optata comitetur. Cui deuotionem justissimam " commodantes, his quæ vobis præceperit, solenniter obedite: quia reuerentiam nostram honoratam esse credimus, si benè habitos nostros judices sentiamus.

" quotiens " intellectu " aspectis " quotiens " actum cedimus " noscetis " commendātes in iis

### ¶ Formula de custodiendis portis ciuitatis. XXIX.

*De custodia portarum.*

NVllatenus de eius fide dubitatur, qui ad custodiam ciuitatis eligitur: quia probatæ conscientiæ constat esse credendum, * quod fuerit pro securitate multorum. Atque ideò curam portæ illius ciuitatis nostra tibi auctoritate concedimus: vt improborum non pateat aduentibus, & bonorum non retardet accessus. Nam si porta semper obserata sit, instar est carceris: si iterum iugiter pandatur, murorum nil * prodest habere munimina. Sit ergo vtrunque moderatum: vt & custodiæ nocturnæ satisfacias, & incompetentem claudere non præsumas. Eris nimirum via ciuium, & ingressus mercium singularum, amicus simul copiæ, quam optas intrare. Stude ergo, cum alimoniis inuitare venientes. Non tibi quod despiciatur est creditum. Quibusdam faucibus ciuitatis præponeris, qui ingredientibus victualibus præesse monstraris.

* qui *Nec claudātur, nec pateant perpetuò porta.* * prodesit

Quod te

Quod te oportet sine querela perficere: vt in paruis agnoscere possimus, cui majora credere debeamus.

¶ Formula tribunatus prouinciarum. XXX.

*De tribuno prouinciarum.*

AEquitati conuenit, vt vnusquisque ad fructum militiæ † emenso tempore debeat peruenire, & laboris recipiat præmium pro compensatione meritorum. Vnde quia priscę consuetudinis ratio persuadet, vt à nobis debeat designari, qui à vobis Tribunus esse † mereatur, ideo hac auctoritate censemus, vt ille quem locus videtur exposcere, vobis in supradicto honore præsideat: quatenus cum ad tempus venerit constitutum, optato honore potiatur. Diuina sunt ista judicia, non humana: vt quem superna ad tempus debitum opus voluerunt perducere, meritò videatur & laboris sui præmia suscepisse. Excubiarum suarum igitur competentia priuilegia consequatur. Quia nullum emolumento " consueto fraudari desideramus quem sine culpis ad priuatum " venire cognoscimus. Quapropter illi, pro vtilitate publica disponenti, modis omnibus obedite: quoniam partem judicis habent priores, quando ab ipsis requiritur, si quid à vobis insolentiùs excedatur.

† emenso *Laborum præmium.* † meretur *Excubiarum priuilegia.* " suo " suum venisse

¶ Formula principatus vrbis Romæ. XXXI.

*De dignitate officij Comitiaci.*

CVm in vrbe † Roma plurima fieri censeamus, & necesse sit ibi " potestatem esse Comitiaci officij, vt vtilitates † publicæ videantur impleri, nostro more prospeximus, vt quia principem nostrum cardinalem obsequiis nostris deesse non patimur, tu " eius locum vicarij nomine in vrbe Romana solenniter debeas continere. Quatenus & ille primatus suis laboribus perfruatur, & tu in alterius honore possis discere, quod in tuo debeas feliciter exhibere. Si quos etiam Comitiacorum ad Comitatum judicaueris esse dirigendos, consulens obsequio nostro, tuo subjacebit arbitrio. Eos autem, quos retinendos putaueris, indulta securitate " potiantur. Ita tamen, vt vicissim omnia modereris: quatenus nec excubantes continuus labor atterat, nec segnes iterum obligo ocij fugienda consumat.

† Romana " partem † publicæ omnes *Princeps cardinalis.* " ejusdem " potientur *securitate.*

¶ Formula qua Moneta committitur. XXXII.

*De Moneta.*

*Seruari debere publica vtilitati.* " mentis *Vultus principis in nummis.* " nam quid *Principem violare in moneta.* " vincilitas *Materia* " numerositate *Pondus* *Compendiũ & dispendiũ* *Pecunia etymon.* " actoribus " redigi *Seruius Rex Rom.* " reperiri " irremunerandum " dereliquimus

OMnis quidem vtilitas publica fideli debet actione cópleri : quia totum vitiosum geritur, vbi conscientiæ puritas non habetur: tamen omninò "monetæ debet integritas quæri, vbi & vultus noster imprimitur, & generalis vtilitas inuenitur." Quidnam erit tutũ, si in nostra peccetur effigie? & quã subjectus corde venerari debet, manu sacrilega violare festinet? Additur, quòd venalitas cũcta dissoluitur, si victualia metalla " vitiantur: quando necesse est respui, quod in mercimoniis corruptũ videtur offerri: Quis ergo patiatur, vnius esse commodum dispédia scelesta cunctorum: vt detestabile vitium venire possit ad pretiũ? Sic mundum, quod ad formã nostræ serenitatis adducitur Claritas regia nil admittit infectum. Nã si vultus cujuslibet syncero colore depingitur, multo justius metallorum puritate principalis gratia custoditur. Auri flamma nulla iniuria permixtionis albescat, argẽti color gratia cãdoris arrideat, æris rubor in natiua qualitate permaneat. Nã si vnũ lædere, legibus putatur esse damnandũ, quid ille mereri poterit, qui in tantam hominum " numerositatem peccauerit? Pondus quinetiam, constitutum denariis, præcipimus debere seruari, qui olim tam penso, quàm numero védebantur: vnde verborum vocabula competenter ab origine trahens compendium & dispendiũ pulchrè vocitauit Antiquitas. Pecunia enim à pecudis tergo nominata. Gallis " auctoribus, sine aliquo adhuc signo ad metalla translata est. Quam non sinimus fœculenta permixtione contemptibilem, ne iterum in antiquam cognoscatur "redire vtilitatem. Proinde te, cujus nobis laudata est integritas actionis, ab illa Indictione per juge quinquenniũ monetæ curam habere præcipimus, quam Seruius Rex in ære primum impressisse perhibetur: ita vt tuo periculo non dubites quæri, si quid in illa fraudis potuerit "inueniri. Nam sicut casus asperos subibis, si quid fortasse deliqueris, ita " irremuneratum non relinquimus" si te egisse inculpabiliter senserimus.

## NOTÆ VARIORVM.

§ 1. *Omnis* ] Donarij olim tam penso quàm numero vendebantur. Fo.

---

### § Formula legatorum gentium diuersarum XXIII.

*De legatis.*

QVis dubitet, vtilitatis publicæ interesse rationi, vt quibus nos constat dona conferre, nullã videatur itineris molestiã sustinere: quando nec vobis morarum detrimenta faciunt, & illi se bene habitos fuisse cognoscunt. Atque ideò humanitatẽ subter annexã, vel ad equos definitũ illius gentis legatis sine aliqua tarditate præstabitis, quatenus ad sedes suas irrenumerati nõ debeant peruenire. Quia festinantibus gratior est celeritas in redeundo, quàm quælibet munerum magnitudo.

Formula

### Formula euocatoria quam princeps dirigit. XXXIV.

*De die euocata quæ petenti conceditur.*

NOn dubitamus, vltronea gratè suscipi, quæ in locum muneris solent postulata conferri: quia domini recordatio concedit semper augmenta: nec possunt esse principis vacua gratificationis judicia. Quapropter ad Comitatum nostrum jussis te præsentib. euocamus, vt non mediocri perfruaris gaudio. Et ideò ocij delectatione postposita, ad illam diem, ad vrbem illam deuenire propera, vt & tibi aspectum nostrum gratum fuisse judicemus, cùm te festinasse cognoscimus. [ Desiderat enim aula nostra præsentiam bonorum: dum nescio quo pacto quicquid regali sapientiæ gratum esse * cognoscitur, & diuino judicio comprobatur. Quia ille, qui corda nostra regit, ipse etiam * quid debeamus sentire concedit ]

Rege digna vox.
* agnoscitur
* quod

### ¶ Formula euocatoria quæ petenti conceditur. XXXV.

*De euocata die quæ petenti conceditur.*

MAnifestatio est conscientiæ bonæ, præsentiam justi Principis expetisse: quam solus ille desiderare potest, qui de magna mentis puritate confidit. Aspectum Solis nisi clara lumina non requirunt: quia illa tantum possunt rutilantes pati radios, quos constat oculos habere purissimos. Sic præsentiam Principis ambiunt, qui de cordis† synceritate præsumunt. Hinc est, quod veniendi tibi ad Comitatum fiduciam grata mente largimur. † Ne honor * reuocationis, qui pro nostra gloria constat inuentus, ad injuriam conuertatur, dum aliqua fuerit dilatione tardatus. Inuitamus quinimo desideria venientium: quia inde magis crescimus, si viros nobiles nostris obsequijs aggregemus.

Solis aspectus.
† puritate
† vt
* euocationis

### ¶ Formula commeatalis ad tempus, XXXVI.

*An liceat in agris ad tempus viuere.*

NEmo dubitat, homines sua varietate recreari: quia in continuatione rerum magnum mentibus constat esse fastidium. Dulcedo mellis, si assiduè sumatur, horrescit: serena ipsa, quamvis magnopere † desiderentur, jugiter adepta sordescunt: non immeritò, quia * cùm sit homo commutabilis, naturæ suæ desiderat habere qualitates. Et ideò festinanti tibi prouinciali oblectatione refoueri, copiam " tot mensium in supradicta prouincia concedimus immorâdi (quia penè reclusus aduertitur, cui mutare solùm, liberum non videtur) ita tamen, vt cùm promeritas inducias,

Grata vicissitudo.
† desiderentur
* dum
" decem mensium

In agris viuere & in urbe.

Domino, juuante, transfegeris, ad vrbanas sedes redire festines. Nam si tædium est, continuatim viuere in vrbis celebritate, quantò magis in agris diutina tempora peregisse? Libenter ergo damus inducias discedendi, non vt debeat Roma deseri, sed vt " magis commendetur absenti.

" amplius

§ Formula spectabilitatis. XXXVII.

*De honore spectabilitatis.*

Votum boni Principis.

OPtamus nobis, Deo auxiliante, subjectos varia dignitatum prærogatiua gloriari: desideramus, probabile genus hominum impretia gratia dignitatis ornare: " vt laudabiliùs vnusquisque possit viuere, cù se honores reuerendos cognouerit * accepisse. Sic enim & ad virtutis studia decenter ascenditur, & à bonis ciuib. Resp. plus amatur. Atq; ideò te Spectabilitatis nitore decoramus: vt sententiam tuam in conuentib. publicis spectanda esse cognoscas, cù inter nobiles decorus " assederis. Vt si * hęc prædicabili conuersatione tractaueris, in futurã præmijs melioribus augearis.

" &
* accepisse
" bonis omnibus
" accesseris
* Hoc

§ Formula clarissimatus. XXXIIX.

*De honore Clarissimatus.*

COnstat, jucundum esse rerum bonarum saporem, & vtilem ambitum laudis, qui appetitur per augmenta virtutis. Hoc nos studium " prouidæ liberalitatis infundimus: vt major sit cultus morum, dum crescũt desideria præmiorum. Clarissimatus igitur honorem ornamenta judicij nostri, regia tibi largitur auctoritas " quod præbeat & exactæ vitæ testimonium, & futuræ prosperitatis polliceatur augmentum. Quapropter nihil jam obscurum agere patiaris, qui Clarissimatus dignitate resplendes. Grande siquidem vitæ testimonium est, non tam clarum, quàm clarissimum, dici: quando penè totum de illo optimum † creditur, qui tanti fulgoris superlatiuo nomine vocitatur.

" proinde
" quid
† dicitur

§ * Formula Tuitionis. XXXIX.

*De Tuitione.*

Tuitio, est Gallis salua gardia, Græcè, ἀσφάλεια, Budæo.

SVperfluum quidem videtur, tuitionem specialiter à Principe petere, cujus est propositi vniuersos communiter vindicare. Sed quia securitatem tuam quorundam violentorum execranda temeritas inquietat, non piget dolentium querelis ad hanc partem " pietatis adduci: vt quod omnibus præstare cupimus, supplicanti potissimum conferamus. Atque ideò diuersorum te, quemadmodum " quereris, dispendijs saucia-

" securitatis
" conquestus

fauciarum, in † castra defensionis nostræ clementer excipimus. Vt cum aduersarijs tuis, non vt hactenus, campestri certamine, sed murali, videaris protectione contendere. Ita † fiet, vt truculentis viribus pressus, reddaris auxilijs regalibus exæquatus. Quapropter tuitionem tibi nostri nominis, qua validissimam † turrem contra inciuiles impetus, & conuentionalia detrimenta, nostra concedit auctoritas: ita tamen, ne † his præsumptionibus subleuatus ciuile * respuas præbere responsum, & tu videaris insolens calcare iura publica, quem primitus detestanda premebat audacia. Et quia [ministros efficaces nostra debet habere præceptio, nec decet Principem loqui quod non videatur posse compleri, præsentis beneficij iussione, aduersus Gothos illa, aduersus Romanos illa facilè te fides & diligentia custodiuit. ] Quia nemo laborat defendere, nisi † qui timetur offendi. Dum præstans dominus fieri formidatur ingratus. Fruere igitur Nostra clementia, beneficio lætare suscepto. Nam si vlteriùs à quoquam sub inciuilitate tentaris, tua de inimicis potiùs vota complebis.

† claustro. † fit *Tuitio nominis principalis.* † turrim iis * despicias † quod

NOTÆ VARIORVM.

¶ 1. *Formula* ] Hic est formula tuitionis, id est securitati. ἀσφαλεία, de qua sup. lib. 4. epist. 27. in fin. *& l. 6. illicitas, §. ne potentiores, D. de offic. præsid. l. 1. §. quies, ff. de off. præf. vrb.* Exemplum apud Liuium *lib. 2. de Thrasibulo.* FOR.

¶ Formula de matrimonio confirmando, & [1] liberis legitimè constituendis. XL.

*De matrimonij confirmatione, & liberorum constitutione.*

AEternum est beneficium, quod posteritatis fuerit fauore collatum nec plus est conueniens Regi, quàm si humanæ præstet origini. In lucem quippe venturus casus suscipere non meretur aduersos: ne antè grauamen districtionis " incurrat, quàm gaudia supernæ lucis inueniat. Oblata itaque supplicatione depromis, mulierem, quam tibi " placitus illigauit amplexus, beneficio nostro iugali honestate debere sociari: vt ex ea liberi nati nomen nanciscantur heredum. Nam cùm spontanea copula animantia cuncta consociet, dignúmque vnicuique videatur esse, quod placuit, durum est libertatem "liberam non habere vnde liberi procreantur. Et ideò illam, quæ sicut iure præcipitur, honestate non fuisse probatur æqualis, legitimam tibi fieri censemus vxorem, & filios ex eadem conjuge, siue qui suscepti sunt siue qui " suscipiendi, heredum volumus " jura sortiri: vt sub nulla dubietate diligas, quos tibi absolutè successores futuros esse cognoscas. Natura enim tibi præstitit filios: sed nos tali securitate facimus esse carissimos.

*Beneficium æternum.* " veniat " placidus *Matrimonia libera.* " tibi liberam *Libertas non libera.* " suscipiendi sunt " iura

NOTÆ VARIORVM.

¶ 1. *Liberis legitimè constituendis* ] Ergo hæc formula derogat *l. 1. C.*

*de natur. lib.* qua vetat Constantinus id per rescriptum peti. For.

¶ Formula ætatis veniæ. XLI.

*De ætatis venia.*

GLoriosa supplicatio est, quæ veniã quærit ætatis: quando se grauitatem de moribus† confitetur accipere, quam maturitatem vitæ adhuc non contigit intulisse. Minor noscendo, grandæuus cupis esse cõsilio. Ita, quod in humanis rebus audacissimum est, ad erroris auxilium * beneficiũ contemnis annorum. Quapropter oblata supplicatione depromis, vt cùm tibi sit ratio firma prudentiæ, actiones tuæ non relinquãtur ambiguæ: ne infirmetur jure quod non potest " vtilitate titubare. Hoc nos, quibus cordi est bona desideria perficere, libenter accipimus. Quia nullas se captare velle profitetur insidias, quisquis habere ª liberos contractus constanter affectat. Atque ideò, si ᵇ id tempus constat elapsum, quo ad hanc veniam accedi jura voluerunt, nos quoque probabilibus desiderijs licentiam non negamus: vt in foro competenti, ea, quæ in " his causis reuerenda legum dictat Antiquitas, solenniter actitentur. Ita vt in alienandis rusticis vel vrbanis prædijs constitutionum seruetur auctoritas. Ne cùm opinioni præstare volumus, vtilitatem " publicam lædere videamur. Cape igitur nostro beneficio potiorem annis ætatem: & quod petis ab oraculo, moribus exhibeto. Nam professio maturitatis acerbæ locum denegat actionis, quando multo grauior est culpa, quàm suæ promissionis † impugnat auctoritas.

† profite-tur

* benefi-cium

" vtilitate

*Alienatio prohibita.*

" iis

" supplicis

*Acerba maturitas*

† dictat

## NOTÆ VARIORVM.

¶ ª *Liberos contractus non habent minores* ] sup. lib. 4. epist. 9. Insidias hic vt illic quoque dolum vocat. *l. pen. C. de dolo l. 8. si voluntate, C. de resc. vend. Dolus ex caliditate atque insidiis emptoris argui debet. Dolum ex insidiis perspicuis probari conuenit. l. pen. C. de dolo:* sed & hac de re sup. epist. 35. li. 4. For.

¶ ᵇ *Id tempus* ] nempe in maribus vigesimi anni meta: in fœminis octaui & decimi, Constantini constitutione definiuntur: *l. 2. C. de iis qui ven. ætat. impet.* quam ætatem, hîc, *acerbam maturitatem*, eleganter vocat. vt Vlpian. *in l. 2. versic. maturius, l. 3. versic. quasi ambitiosa, D. de minor.* & Philostrat. *lib. 1. de vita Apollonij Tyanei* videtur aliquando maturiùs adolescentes suæ tutelæ fieri solitos innuere. Quamobrem prædiorum alienatio non permittitur, ac ne hypotheca quidem immobilium, *l. 3. Cod. eod.* vnde vsu quoque Gallorum clausula solennis in concipiendis ejusmodi codicillis venialibus (vulgò, *bail à gouuernement*) adjicitur, *à la charge de n'alliener les meubles.* Cujus exceptionis vis hac quoque formula excipitur, *versi. ita vt in alienandis, &c.* Athenis adolescentes in Lexiarchico commentario relati ac censiti suæ tutelæ efficiebantur, vt scribit Pollux: túmque ijs administrandi patrimonij jus erat. Suidas οἷς ἐξῆν τὰ πατρῷα διανέμειν. hujus moris meminit & Æschines καὶ κύριος ἐγένετο τῆς οὐσίας.

vslae. Sed de adolescentibus ætatis veniam principis indulgentia consecutis, alio loco certum est pluribus agere. FOR.

¶ Formula edicti ad Quæstorem, vt ipse spondere debeat, qui Saionem meretur. XLII.

*De cautione.*

FRequenter Saiones, quos à nobis credidimus, pia voluntate concedi, querelis maximis cognouimus ingratos. Corruptum est, (proh dolor!) beneficium nostrum, creuitque potiùs de medicina calamitas, dum ad alios vsus potentium malignitate translati sunt, quàm eos nostra remedia transtulerunt. Vnde nobis necesse fuit remedio salubri votis pestiferis obuiare; ne dum pietatis studium ad æqualia beneficia trahitur, surreptionum iniquissima patiamur. Atque ideò edictali programmate definimus, vt quicunque contra violentas insidias propter ineluctabiles necessitates suas mereri desiderat fortem Saionem, officio nostro pœnali se vinculo cautionis astringat: vt si præcepta nostræ jussionis immissione plectibili, Saius quem meretur excesserit, & ipse pœnæ nomine det auri libras tot, & satisfacere promittat: quæcunque ejus aduersarius potuerit tam commodi quàm itineris sustinere detrimenta: Nos enim cùm reprimere inciuiles animos volumus, prægrauare innocentiam non debemus. Saius autem, qui sua voluntate modum præceptionis excesserit, donatiuis se nouerit exuendum, & gratiæ nostræ (quod est damnis omnibus grauius) incurrere posse periculum: nec sibi vlteriùs esse credendum, si jussionis nostræ, cujus executor esse debuit, temerator extiterit.

*Edictale programma*

*Cautio.*

*Donatiuis priuatio.*

¶ Formula probatoriæ Cartariorum. XLIII.

*De nomine Cartariorum.*

COnstat militiam bene geri, quæ probatis moribus videtur imponi: quando ipse secum potest reuoluere, quod judex eum potuit admonere, maximè cùm ad patrimonia diuinæ talis domus mereatur accedere, vt cupiditate detestabili non possit accendi. Deinde cùm splendidissimum officium censoria quadam grauitate reluceat, & turpe sit illis misceri, qui dignis moribus non possunt approbari, congruum videtur tales quærere, qui in nullo debeant displicere. Atque ideò Tribuni Cartariorum suggestione comperta penes quam officij est digna reuerentia, ab illo die Cartarij te volumus nomen adipisci: vt qui nobis beneacturus promitteris, documentis laudabilibus approberis. Auaritiam declina longiùs fuge iniqua compendia. Multò meliùs proficitur, si bonis moribus seruiatur.

*Censoria grauitas.*

## NOTÆ VARIORVM.

¶ * 1. *Constat* ] De Cartarijs seu Chartularijs infrà lib. 8. epistol. adnotabimus. FOR.

## ¶ Formula de [1] competitoribus. XLIV.

*Loci publici concessio.*

NEscio quid [2] grande de se videtur promittere, qui loca desiderat publica possidere. Hoc enim ita fieri decet, [3] si res squalida in meliorem loci faciem transferatur, & reuocetur ad ornatum, quod pridem videbatur jacere incultum. Atque ideò desideranti tibi illum locum proprietario jure concedimus, præter æs, aut plumbum, vel marmora, si tamen ibi fuerint latere comperta. Age itaque, vt per te sumat decorem, quod neglectum * in Curia vetustate jacuerat. Quatenus boni ciuis laudem inuenire merearis, si faciem tuæ ciuitatis ornaueris: securus etiam ad posteros transmissurus, quod proprio fuerit labore compositum Quia tantò firmiùs vnusquisque possidebit, quantò se, auctorésque tuos ampliùs expendisse probauerit.

*vetustate eacere.*

* *scribe in curia. Tacet eius tatis.*

## NOTÆ VARIORVM.

¶ 1. *Competitoribus.* ] Hodie sublata est competitio *l. 1. C. de petitionibus bon. subl. lib. 10. tit. 12.* FOR.

¶ 2. *Grande se* ] addendum *de se*, ex vet. squalida & inculta ornatis opponit Sic varij auctores Frontino, Aggeno & Hygeno, de limitibus agrorum conjuncti *squllidum agrum, quasi excolidum, quod iam à cultura exierit*, definierunt: sicut Exconsulem, quod à consulatu discesserit. FOR.

¶ 3. *Si res squalida in meliorem loci faciem transferatur* ] Intelligit author opera publica, vel quæ ad Rempublicam vel ciuitatem pertinent, vt videre est *in l. si quando. C. de oper. pub.* BROS.

## ¶ Formula qua census releuetur ei qui vnam * causam possidet prægrauatam. XLV.

* Casam.

*De census diminutione.*

CVm de agri vtilitate viuatur, & omnibus inde certum sit justum venire compendium, tributum illud possessionis in illa prouincia constitutæ, ita quereris onerosum, vt vniuersas tibi vorauerit facultates lacus ille vastissimus functionis: & quod aliunde magno labore potest colligi, per illam videatur assumi, cujus vtilitatem nimia transcendit illatio, dum plus compulsoribus redditur, quàm à sedulo præstetur. Quapropter credimus te euadere posse nuditatem, si dominium hujus vrbis amiseris, cui jugis sterilitas de compulsoribus venit: ne condi-

tione

tione miſerabili ſeruias neceſsitati, cujus dominus eſſe meruiſti. Sed quia hoc genus beneficij præſtari mediocribus leges ſacratiſsimæ cenſuerunt (vt qui pro vnius ceſpitis enormitate deprimitur, nec alterius commoditate ſubleuatur, moderatione habita ei debeat ſubueniri) magnitudinis noſtræ, cui cordi eſt cogitare juſtitiam, præſenti auctoritate decernimus, vt ſi ita eſt, tot Solidos tributario ſupradictæ poſſeſsionis datis præceptionibus ad eos, quorum intereſt, ita faciatis de vaſarijs publicis diligenter abradi, vt hujus rei duplatum veſtigium non debeat inueniri: ſed per ſæcula ſine errore ſeruetur, quod vna communi ſumma concluditur.

*Mediocres.*

NOTÆ VARIORVM.

¶ [a] *Releuetur* ] Hodie vetita eſt petitio releuationis, vel tranſlationis, vel adærationis, &c. *lib.* 10. *Cod. tit.* 28. *de collat.* donatorum vel releuatorum, &c. FOR.

¶ [b] *Cauſam* [ leg. *caſam l.*4. *ff de cenſib.* & *tit. Cod. de cenſitoribus.* & peræquat. *Nouell.* 163. Vlpian. Rhetor. *in orat.* de malè obita legat. ſcribit vacationem à muneribus pauperibus (qui hìc mediocres dicuntur) conceſſam fuiſſe vt rem domeſticam curarent. Baſilij Porphyrogenetes conſtitutio recenſetur à Cedreno, & lib. 1. juris Orientalis, qua pauperum, qui minùs ſoluendo eſſent, tributum à locupletioribus exigeretur, quod *allilengium* vocabatur: de quo aliàs pluribus. Totius autem hujus epiſtolæ argumentum conuenit diſputationi, *l.* 4. *ff. de cenſibus. Vaſaria publica.* hìc ſunt, archiuorum ac ſenſus tabulæ, vt in *l.* 12. *loca, de cenſitoribus, & peræquat. Cod. Theod.* quibus ſingulorum ciuium facultates deſcribebantur, id eſt, vt Theophili definitionem ſequar, *titul. de libert.* Cenſus ἦτοι χάρτης, ἔνθα ῥωμαῖοι ἀπεγράφοντο τὰς οἰκείας περιουσίας ἐπὶ τῷ ἐν καιρῷ πολέμου κατὰ μέτρον τῆς ἰδίας ὑποστάσεως ἕκαστον εἰσφέρειν: alioquin Vaſarium eſt pecunia quæ publicè datur magiſtratibus in prouincias euntibus, vt equos, mulos, vaſa & ſupellectilem, cæteráque quæ magiſtratus inſtrumentum implerent, quod publico ſumptu compararent, meminit *Cic. in Piſon. Seſtertium cencies & octogies, quod quaſi vaſarij nomine, in venditione mei capitis ex ærario tibi tributum Romæ in quæſtu reliquiſti?* Hujus moris idem meminit 2. *in Rull.* & 5. *in Verrem*: Sueton. *in Auguſto*, Lampridius *in Alexand.* Budæus *de aſſe*, *libr.* 5. FOR.

*Vaſaria publica.*

¶ Formula qua [a] conſobrina legitima fiat vxor. XLVI.

*An conſobrinam liceat ducere in vxorem?*

INſtitutio diuinarum legum humano juri miniſtrat exordium, quando in illis capitibus legitur præceptum, quæ duabus tabulis probantur adſcripta. Sacer enim Moſes, diuina inſtitutione formatus, Iſraëlitico populo inter alia definiuit, [a] vt concubitus ſuos à vicinitate pij

ſanguinis abſtinerēt: me & ſe, in proximitatem redeundo, polluerēt, & dilationem prouidam in genus extraneum non haberent. Hoc prudētes viri ſequentes exemplum, longiùs publicam obſeruantiam poſteris tranſmiſerunt: reſeruantes principi tantum beneficium, conſobrinis nuptiali copulatione jungendis. Intelligentes rariùs poſſe præſumi, quod à principe juſſerant poſtulari. Admiramur inuentum, & temperiem rerum ſtupēda conſideratione laudamus, hoc ad principis fuiſſe remiſſum judiciū. Vt qui populorum mores regebat, ipſe & moderata concupiſcentia frena laxaret. Et ideo ſupplicationum tuarum tenore permoti, ſi tibi illa tantum conſobrini ſanguinis vicinitate conjungitur, nec alio gradu proximior approbaris, [c] matrimonio tuo decernimus eſſe ſociandam, nullámque vobis exinde jubemus fieri quæſtionem: quando & leges noſtra permitti volūtate conſentiūt, & vota veſtra præſentis auctoritatis beneficio firmauerunt. Erunt vobis itaque, Deo fauente, poſteri ſolenniter hæredes, caſtrum matrimonium, glorioſa permixtio, quando quicquid à nobis fieri præcipitur, neceſſe eſt vt non culpis, ſed laudibus applicetur.

*Principi reſeruatum beneficium.* — *Conſobrini.* — *Nuptiæ reſcripto confirmatæ.*

## NOTÆ VARIORVM.

¶ [a] *Conſobrina legitima* ] Hodie tale reſcriptum jure noſtro prohibetur, *l.* 1. *C. ſi nuptiæ ex reſcripto petantur.* FOR.

¶ [b] *Vt concubitus* ] Ratio vitandarum inter conſobrinos ſeu patrueles nuptiarum: de quo D. Auguſtin. *lib.* 15 *cap.* 16. *de Ciuit. Dei.* quas inter conſobrinos jus ciuile olim permiſerat, *l.* 23. *Vter, in fin. l. ſeq. ff. de cond. inſtit. l. pen. de rit. nup. l.* 19. *celebrandis, C. de nupt.* §. *duorum, eod. tit. Inſt.* Quintilian. *procemio, lib.* 6. de filij obitu quærens: *téne conſulari nuper adeptione ad omnium ſpes bonorum patris admotum, te auunculo Prætori generum deſtinatum?* Conſobrinorum nuptias vetuit Theodoſ. *d. t.* 16. *l.* 3. *C. Theod. de inceſt. nupt.* Ambroſ. *epiſt.* 66. *& libr.* 1. *Cod. Theod. ſi nuptiæ ex reſc. pet.* Caius *libr.* 1. *tit.* 4. *Inſtit* Harmenop. *lib.* 6. *titul.* 4. Vnde accidit vt apud Theophil. *d.* §. *duorum*, ὑδ ωνάται, quibuſdam exemplaribus legatur, cùm ab archetypo Latino abſit negatio. FOR.

¶ [c] *Matrimonio tuo.* ] Duorum fratrum liberi inter ſe conjungi poſſunt, non licet autem vxorem ducere, filiam patrui datam ita, poterant tamen conjungi reſcripto Principis vt hoc loco videre eſt *C. lib.* 5. *tit.* 4.

* vet. ad præpoſitū

¶ Formula [a] * ad præfect. prætorio, vt ſub decreto curiali prædia vendat. XLVII.

*De venditione prædiorum.*

PAtitur hos improuida mortalium plerunque conditio, vt cum lædere putatur, conſulat, & cum conſulere videtur, affligat. Sed illud magis eſt eligendum, quod prodeſſe cognoſcitur. Nam [b] venena ipſa ſi juuare probantur, accepta ſunt. Econtra refugienda eſt ſuauitas mellis, quæ

*Venena bona.*

quæ inferre dignoſcitur læſiones. Finis ergo ſapientis eſt, amare quod expedit, ſic nec igitur votū reſpicit, qui prodeſſe contendit. Prædia quidem Curialium non facilè, diſtrahi prudens definiuit Antiquitas: vt ad neceſsitates publicas meliùs* efficerent, ſi ſubſtantiæ juuamina plus haberent. Sed in hac iterum parte proſpexit, vt ſi apud vos ineluctabilis neceſſitas appareret, rerum ſuarum diſtractio ſubueniret. Nam quid prodeſt, ſi quiſpiam videtur idoneus, & fieri non poſsit à contractis nexibus abſolutis? 4 Egenti ſimilis eſt, qui reddere nequit alienum, nec dici poteſt proprium, quod liberare dominum non videtur * 5 additum. Sed quamvis hoc veſtræ poreſtati fuerit legum auctoritate conceſſum, tamen ne quam rariſsimi facti ſuſtineris inuidiam, illius municipis allegatione permoti, nos quoque eminentiæ veſtræ præſenti juſsione permittimus, vt aliquid veritate diſcuſſa, ſi aliter ſolui nequeunt, diſtracta ligamina prædij ſui, quod propria voluntate delegerit, habeat licentiam diſtrahendi: ita vt reddat debitum, quod probatur eſſe contractum: ne vitio voracitatis imbutus, facultates ſuas abſorbere, videatur eſſe permiſſus. Conſtet apud vos probabilis cauſa damnorum, quoniam illis volumus ſubueniri, qui duris neceſſitatibus probantur aſtringi: vtrumque enim poteſt eſſe culpabile, aut malis moribus frena laxare, aut juſtas iterum querelas excludere. Quapropter prouidè vobis permiſit Antiquitas de illa cauſa decernere, cui eſt vtile Curiam cuſtodire. A quibus enim munia poterunt ſuſtineri, ſi ciuitatum nerui paſsim videantur abſcidi?

*Decurionis prædia.*
*forte ſufficerent
*Bona deducto ære alieno intelliguntur.*
*addictum malim vel à debito.
*cauſæ cognitio.*
*Nerui ciuitatum.*

## NOTÆ VARIORVM.

¶ 1. *Ad Præfect. Prat.* ] ſic excludi curauimus, cùm in excuſis legeretur perperam, *Ad Propoſitum*: error natus ex notarum inſcitia, vt aliàs ſæpe. FOR.

¶ 2. *Venena juuare* ] veneni verbum, medium eſt: *ideóque qui venenum dicit, adjicere debet, an bonum, an malum: nam & medicamenta venena ſunt quia eo nomine omne continetur quod adhibitum naturam eius cui adhibitum eſſet, mutat, l.236. qui venenum, de verb. ſign.* FOR.

¶ 3. *Diſtrahi* ] Decurionum ſeu Curialium prædia ſine decreto & cauſę cognitione alienare non licuit. *tit.33. lib.10. Cod.* noſter Caſsiodorus *lib.9. epiſt.2. Prædia*, inquit, *Curialium, vnde maximè mediocribus parantur inſidiæ, nullus illicita emptione peruadat: quia contractus dici non poteſt, niſi qui de legibus venit.* Iuſtinian. *Nouell.* 101. Cauſa prohibitionis ſubjungitur, *vt ad neceſſitates publicas melius ſufficerent:* ſic enim emendandum cenſeo, cùm priùs perperam ſcriberetur, *efficerent, ſi ſubſtantiæ juuamina plus haberent.* FOR.

¶ 4. *Egenti ſimilis* ] *Bona etenim cuiuſque intelliguntur quæ deducto ære alieno ſuper'unt, l. Subſignatum, de verb. ſignif. l.72. Mulier, de jur. dot. l.11. non poſſunt, de jur. fiſc. leg.69. Vſufructu, D. ad leg. Falcid.* Quintilian. *declam.*233. Harpocration. in dict. ἐπιτίμημα FOR.

¶ 5. *Additum* in veteri quidem manuſcr. legitur, *à debito*, quod antequam conſuluiſſem, *addictum*, ipſe emendaram: an rectiùs, alij videant.

rint,mihi certè non omnino conjectura displicebat : & *liberare dominum addictum* ,tanquam opposito relata accipiebam, quando is qui debet creditori obnoxius est ὑπεύθυνος vt & Gordianus ait, *quasi cliens*, *l.3.C.de Nouat.* For

§ *6.Nerui* ] Curiales,nerui ciuitatum epist.2.infrà lib.9. & in Majorani Nouel.vbi non *seruos*,sed *neruos*,legend.Nouell.5.For.

# MAGNI AVRELII
## CASSIODORI,
### Senatoris,

* quintus. *VARIARVM LIBER* †*VIII.*

* 1 Iustiniano Imperatori Athalaricus Rex. 1.

*Mittuntur legati ad pacem tractandam.*

*Legatio de pace.* * V. patres. For. *Hereditas gloriæ.* † Al. nec vos For. *Purpuratus ordo.* ‹‹ gloria † sed *Al. Sed & vos For: * al. nos vos. † amasse sit votum * palmata *Filius per arma.* * potte, annis: meliùs quàvis vobis For. † nobis † præstitisti

IVste possem reprehendi, clementissime principum,si pacem vestram querelam trepidè, quam * parentes meos constat ardentiùs expetisse, aut in qua parte dignus heres existerem, si auctoribus meis impar in tanta gloria reperirer ? † Non vos Majorum purpuratus tantum ordo clarificat, non sic regia sella sublimat , quantum longè lateque potens † gratia vestra nobilitat. Omnia enim regno nostro perfectè constare credimus , † si hanc nobis minimè deesse sentimus. ‹‹Sed vt pietati vestræ præconiale est diligere,quorum patres contigit *vos † amasse.Nemo enim credit vos impendisse veteribus puritatem innocuam,nisi qui eorum stirpem habere probatur acceptam. [ Claudantur odia cum sepultis : ] ira perire nouerit,cum proteruis:[ gratia non debet occumbere cum dilectis: ] sed magis affectuosiùs tractandus est, qui ad regni causas innocens inuenitur. Perpendite, quid à vobis mereatur successor bonorum.Vos auum nostrum in vestra ciuitate celsis Curulibus extulistis.Vos genitorem meum in Italia * palmatæ claritate decorastis Desiderio quoque concordiæ factus est per arma filius,quia *vnis nobis penè videbatur æquæuus.Hoc nomen adolescenti congruentiùs dabitis,qualia nostris senioribus præstitistis.In parentelæ locum noster jam transire debet affectus.Nam ex filio vestro genitus,naturæ legibus† vobis non habetur extraneus.Atque ideò pacem non longinquus,sed proximus peto : quia tunc dedistis gratiam nepotis,quando meo parenti adoptionis gaudia † præstitistis.Introducamur & in vestram mentem, qui adepti sumus regiam hæreditatem. Illud est mihi supra dominatum,tàtum ac talem rectorem habere propitium.Primor-

mordia itaq. nostra solatia mereatur principis longæui habere, pueritiæ tuitionem gratiæ consequatur, & non in totũ à parẽtib. destituimur, qui protectione fulcimur. Sic vobis regnum nostrum gratiæ vinculis obligatum. Plus in illa parte regnabitis, vbi omnia charitate* jubetis. Quapropter ad serenitatem vestram illum & illũ Legatos nostros æstimauimus esse dirigendos: vt amicitiam nobis illis pactis, illis† conditionibus cõcedatis, quas cum diuæ memoriæ* domno auo nostro inclytos decessores vestros constat habuisse. Aliquid forsitan & amplius mereor synceritatis, cujus nec ætas videtur esse suspecta, nec generatio jam probatur extranea. Quædam verò per suprascriptos Legatos " nostros serenissimis sensibus verbo " insinuanda cõmisimus, quæ, clementiæ, vestræ more ad affectum facire peruenire.

* jubebitis
† cõductionibus
* domino For.
" Nostris abest à vetenb For.
" Al. intimanda, For.

## NOTÆ VARIORVM.

¶ *.' *Iustiniani*] Rectius ex veteribus schedis *Iustino*: nam hic Athalaricus successit auo suo materno Theodorico, cum matre sua Amalasuētha anno Christi 512. For.

## ¶ Senatui vrbis Romæ Athalaricus Rex. II.

*Ortum regni sui denotat, offerendo beneuolentiam, & quod fidelitatem debitam præstent injungit.*

PLenissimum gaudium constat esse P.C. cognoscere dominantis exortũ: vt qui creditur vniuersos protegere, audiatur ad regni culmina peruenisse. Mensura lætitiæ de magnitudine nuntij venit, & tanta fit alacritas animi, quanta fuerit & consideratio rei. Nam si prudẽtes viros †erigunt commoda* prædicta sodaliũ, si amicorum releuat sospitas nuntiata quãta exultatione suscipi debet, omnium rectorem feliciter prouenisse terrarum? Quem nõ protulit commota seditio, non bella feruentia pepererunt nõ Reipub. damna lucrata sunt: sed sic factus est per † quietem, quemadmodum venire decuit ciuilitatis auctorem. [Magnum profecto* † fidelitatis genus, obtinere sine contentionibus principatum, & in illa Republica adolescentem dominum fieri, vbi multos constat maturis moribus inueniri.] Non enim potest cuilibet ætati deesse consiliũ, vbi tot parentes publicos constat inuentos. Prælata est ergo spes nostra cũctorum meritis, & certiùs fuit de nobis credi, quàm quod de aliis potuit approbari, nõ injuria "quomodo quævis claritas* generis "à malis cedit, & sicut qui ex vobis nascitur, origo senatoria nũcupatur, ita qui ex hac familia progreditur, regno dignissimus approbatur. Probata sunt præsenti facto, quæ loquimur. Nã cum†domini aui nostri pro beneficiorũ† quãtitate dulcissima nobis recordatio vrgeretur † extremis, magnitudinem dominationis suæ tanta in " nobis celeritate transfudit, vt non tam regnũ quàm vestem crederes esse mutatam. Tot proceres manu cõsilioque gloriosi nullũ murmur, vt assolet, miscuerũt, sed ita cum magno gaudio † secuti sunt principis sui judicia, vt volũtatem ibi potiùs agnosceres confluxisse diuinam. Quapropter necessarium duximus, propitio Deo, de ortu regni nostri vos facere certiores. " " Quia dilatatum † tam-

Successit regni paterno, filius
Lætitia maior ex nuncij magnitudine
† exigunt
* prædicata
† quieti
* vel. felicitatis
* ciuilitatis.
" Etiam
"quoniam
" Amalia Origo senatoria.
† domini
† qualitate
† extremus
"nos For.
" secuta
" quia magis
" quam

que mutatum † videtur imperium, cum transit ad posteros. [Nam quodammodo ipse putatur viuere, cuius " nobis progenies cognoscitur imperare.*Hæc habuerunt vestra vota, hæc illius fuit indubitata sententia, vt hæredem bonorum suorum relinqueret, qui beneficia ejus in vobis possit augere. Amore principum constat inuentum, vt simulachris æneis fides seruaretur imaginis: quatenus ventura progenies auctorem videret, qui sibi rempub. multis beneficiis obligasset. Sed quantò verior est, qui viuit in posteris? per quos plerumque & forma corporis redditur, & vigor animi protelatur. Et ideò nobilitatis vestræ fidem "maiore nunc studio "ostendit: quatenus & priora munera meritis videantur esse collata, & futura indubitanter eis præstemus, quos præteritorum immemores fuisse minimè senserimus. Noueritis etiam diuina prouidentia fuisse dispositum, † vt Gothorum Ramanorumque nobis generalis consensus accederet, & voluntatem suam, quam puris pectoribus offerebant, e juris etiam jurandi religione firmarent. Quod vos securos esse minimè dubitamus tempore non " amore. Nam à vobis potuit inchoari, quod præuenti longinquitate sequimini. Constat enim excellentissimos patres tantò ampliùs posse diligere, quantò majores honores à cæteris ordinibus visi sunt accepisse. Sed vt primordia nostra, & circa vos "benignitatem possitis agnoscere (quia decet Curiam "vestram beneficiis introire) "illustrem Sigismerem,, Comitem nostrum, vobis cum † his qui directi sunt, fecimus sacramenta præstare. Quia inuiolabiliter seruare cupimus, " quod publica auctoritate promittimus. Si qua autem à nobis postulanda creditis, quæ vestræ securitatis incrementa multiplicent, indubitanter perite, commoniti, quos ad fundendas preces nos etiam* videmur hortari. Promissio *potiùs est ista, quàm commonitio. Nam qui reuerendum Senatum supplicare præcipit, quod impetrare possit nihilominus compromisit. Nunc vestrum est, tale aliquid sperare, quod communem Remp possit augere.

† videmus
Mortuus putatur viuere qui.
" vobis.
* Hoc
Hæres bonorum.
Statuæ principum.
Imago verior in vero de filio, quã in statuis.
" maiorem
" debetis ostendere:
† Si
Iuratus Regi.
" benignitas
" Al. nostrã
For.
" Al. illustrē Sigismerem,
Al. illustre, Sigismerem
For.
Rex ipse iurat.
* iis.
* quæ
" videmur
" enim potius

## NOTÆ VARIORVM.

¶ a *Generis à malis cedit* ] scribe ex vet. *generis Amalis cedit*, quæ emendatio comprobatur epist. 8. huius lib. 9. & hæc eadem vox reddenda est epistolæ 34. *supra lib.* 5. Est aurem Amalis cognomen Athalarici. infra hoc libro *epist.* 5. *&* 9. For.

¶ b *Quia dilatum quàm mutatum videtur imperium* ] lib. Diuionensis, *quia dilatatum videtur imperium.* reliqua verba non agnoscit, Est autem notanda phrasis, qua subauditur dictio *magis*, vt apud Græcos μᾶλλον: infra lib. 1. epist. 8. & epist. 25. lib. seq. Pindar. Nemæis ὑπνεῦμῳ πάντες ἢ πιςωόμῳ. Tertullian. exhortatione ad castitatem, *puto nobis non licere nascentem necare, quàm & natum.* Ammian. Marcellin. *libro* 31. *concitato quàm considerato ciuium assultu perterritus est.* vtrobique *magis*, vel quidpiam significationis comparatiuæ subintelligitur, quod Hellenismum vel Iudaismum redolear, quale illud est, *functionem recipiunt per solutionem, quàm specie, leg. 2 si cert. pet. & meritis liberos quàm pactionibus adstringi placuit*, Paul. *lib. 4. tit. 5. sentent. & nihil est gratum his præstari, posse, quàm liber-*

*libertatem l. 39. de fideicomm. libert. l. 2 fin. de iudic. l 7. si hominem, §. 1. depositi* Anton. Augustinus *lib. 4. cap* 8 *emend.* primus omnium admonuit. FOR.

¶ c *Iuris etiam iurandi religione firmarent* ] Iurabant Senatores, iurabat populus principi, & vicissim ipse princeps populo ac Senatui statim post susceptas Imperatorias infulas, quem morem in Gallia retentum, & ad hæc vsque tempora in principibus nostris inaugurandis obseruatum scimus. BROS.

## ¶ Populo Romano Athalaricus Rex. 1 1.

### *Senatui vrbis Romæ super eodem.*

SI vos externus heres imperij suscepisset, dubitare forsitan poteratis, ne quos prior dilexerat, in videndo subsequens non amaret: quia nescio quo pacto cum successor amplius laudari nititur, præcedentis fama * lætatur. Nunc verò persona tantum: non est autem vobis gratia cōmutata: quando rectè vobiscū agi credimus, si aui venerāda " judicia subsequamur. Nostræ siquidē opinionis interest, vt quos ille benignissimè tuitus est, nos etiam statuta constantia copia & beneficiorum vbertate pascamus. Minùs cogitant, qui obscuris principibus, & versatis in mediocri " nomine succedūt. Nos talis præcessit, vt exquisitis virtutibus ejus sequi vestigia debeamus. Quapropter, auspice Deo dictū sit, gloriosi † domini aui nostri ita vobis nuntiamus ordinatione dispositum, vt Gothorum Romanorúmque in regnū nostrum suauissimus cōsensus accederet: & ne aduersis rebus aliqua posit † remanere suspicio, vota sua sacramētorū interpositione firmarūnt, se dominatū nostrum tanto gaudio subire, tanquā si vel illis " dominus auus noster fatali sorte non videretur subtractus: ne solis linguis, sed etiam imis pectoribus, probarētur esse deuoti: quod si vos, " vt opinamur, libēti animo similia feceritis, harū portitores sub " obtestatione diuina nobis facimus polliceri, Iustitiam nos & * æquabilem clemētiam, quæ populos nutrit, iuuante domino, custodire, & Gothis Romanísque apud nos ius esse cōmune, nec aliud inter vos esse diuisum, nisi quod illi labores bellicos pro communi vtilitate subeunt: vos autē ciuitatis Romanæ habitatio quieta multiplicat. Ecce ad conditionē clementissimā sacramenti inclinādo nostrum eueximus principatum: vt nihil dubiū, " nihil formidolosum populi habere possint, quos beatus noster auctor enutriuit. Ecce Traiani vestri clarum seculis reparamus exemplū. [f] Iurat vobis, per quem iuratis: nec potest ab illo quisquam falli, quo inuocato non licet impunè mentiri. Erigite nunc animos, &, Deo propitio, meliora semper optate, vt sicut à caritate potestatem regiam inchoauimus, ita tranquillitatem, Deo placitam, sequentibus temporibus exequamur.

Successorē externum.
* leg. lædatur. al. lenatur. FOR.
" vestigia.
" forte ambitione FOR.
† domini
† remeare
" dominus
" &
* attestatione FOR.
* æqualem Gothorum & Romanorum ius commune.
Rex populo & vicissim populus Regi iurat.
" nil

## NOTÆ VARIORVM.

¶ 1. *Iurat vobis, per quem iuratis.*] Pro intellectu hujus loci vide quæ in superiori epistola annotauimus, quibus adiungere libet verba Plinij in Panegyrico ad Traianum ad iusiurandum principi,& à principe Consulatum ineunte præstitum pertinentia. *Accedis ad Consulis sellam, adigendum te prabes in verba principibus ignota nisi cum jurare cogerent alios.*& paulò pòst *: quinetiam sedens stanti prabuit jusiurandum,& ille iurauit,expressit, explanauitque verba, quibus caput suum,domum suam,si scienter fefellisset.* Ex quibus apparet post vota jurari solitum Imperatori à magistratibus, à Senatoribus,à populo ipso. BROS.

¶ Vniuersis Romanis per Italiam & Dalmatias constitutis, Athalaricus Rex. IV.

*Super eodem.*

Colloqui cũ principe honorificum † arbitratur.

HOnorabile credimus, indicare quod fama potuistis teste cognoscere, Iure siquidem de se bene arbitrabitur æstimatum, qui regium meretur alloquium:quia dignitas est subjecti,affatus meruisti dominantis,in ea præsertim causa, in qua omnium corda sic videntur esse solicita,vt si non cognoscant prosperum,credant semper aduersum.Nam qui audit mutatum,nouum nihilominus formidat imperium.Et re vera nescio quid triste creditur cogitare, qui tardat inter initia benigna promittere.Quapropter locum sinistris cogitationibus amputantes,aliter de nobis non patimur credi,quàm quod de nostris potuit parentibus æstimari.Et ideo,quod Diuinitate propitia dictum sit,glorioso*domino auo nostro feliciter ordinante, tam Gothorum quàm Romanorum præsentium pro munimine indepti regni sacramenta suscepimus : quod vos quoque facturos esse libentissimè, judicamus: vt qui fideles parentibus nostris extistitis,nobis quoque simili deuotione pareatis.Suauiùs enim diligit hæredem,qui beneficiorum recordatur auctorem. Sed vt vobis beneuolentiæ nostræ jam nunc integritas innotescat, juris jurandi vobis fecimus religione promitti, quod & nostrum possit declarare propositum & spem debeat munire cunctorum.

* domino

Regni sacramenta

¶ Vniuersis Gothis per Italiam constitutis Athalaricus Rex. V.

*Super eodem.*

VOluissemus quidem domini aui nostri longæuæ vitæ gaudia nunciare: sed quoniam diligentibus dura * conditione subtractus est, hæredes regni sui,Deo,sibi imperante,substituit: vt successione sanguinis sui beneficia,vobis à se collata,faceret esse perpetua: dum nos illa &

illa & augere & tueri cupimus, quæ ab illo facta esse cognoscimus. Cujus ordinationi adhuc eo superstite in regia ciuitate ita sacramenti interpositione cunctorum vota sociata sunt, vt vnum,† crederes promittere, quod generalitas videbatur optare. Hoc vos sequentes exemplum, pari deuotione peragite: ne quid à præsentibus minùs fecisse videamini, à quibus creditur totum similiter posse compleri. Illum verò Comitum† vobis fecimus jurata voce promittere, vt sicut nobis vestrum animum deuotissimè proditis, sic optata de nostris sensibus audiatis. Recipite itaque properum vobis semper nomen, " Amalorum regalem prosapiem, † balt heum germen, infantiam purpuram: per quos, Deo juuante, parentes " nostri decenter euecti sunt, & inter tam prolixum ordinem Regum susceperunt semper † augmenta. Credimus enim "de diuinitate propitia, quæ " Maiores nostros dignanter adjuuit, nunc quoque gratiam suæ dignationis impendere, vt & nobis regnantibus bonarum rerum fructus dulcissimos afferatis, qui sub nostris parentibus copiosa virtutum laude floruistis.

* credere tis.
iuramentū
† Al. nobis. For.
" Amalorum prosapia.
" al.Balteū germen.
† Hamaloru vor.
† vestri
" augmentum
" Hæc vox de abest ab vno vet. For.
† meliores

### ¶ [1] Liberio * proposito Galliarum Athalaricus Rex. VI.

*Vt inducat deuotos regni ad fidelitatem seruandam.*

SCimus, animum vestrum de obitu gloriosæ memoriæ domini aui nostri acerbo dolore fatigari, dum omnia bona grauiter deflentur amissa. Plus enim quæritur, "dum dominus desiderabilis abrogatur. Expedit autem studio pietatis, afflictam mentem compensatiuo remedio consolari: quia vix sentitur amissus, cui non succedit extraneus. Sic enim, Deo, sibi imperante, prospexit, dum esset & post fata prouidus, vt regionibus suis pacem relinqueret, ne aliqua nouitas quieta turbaret. In sellam regni sui nos "dominos collocauit, quatenus decus generis, quod in illo floruit, in successores protinus æqualis luce radiaret. Cui ordinationi Gothorum Romanorumque desideria conuenerunt: * vt sub jusiurandi religione promitterent fidem se regno nostro deuoto animo seruaturos. Quod ad illustris magnitudinis vestræ notitiam "credimus perferendum: vt ab "his qui in "Galliis regno pietatis nostræ deuoti sunt, simile proferatur exemplum. Et sicut animos nostros circa se minores non desiderant effici, ita pari conditione teneantur astricti.

* Præf. præt.
Hæres regni
" cum
" dominus For.
Iuratis præcipe subditi.
" ita vt
" credidimus
" iis
" Gallico
" pietati
" confideratione.

### NOTÆ VARIORVM.

¶ 1. *Liberio præposito Galliarum* [ in vetere, *Liberio popu'o Galliarum*, sed error manauit ex notis, legendum videtur, *Liberio Præf. Præt. Galliarum*: quam emendationem confirmat epist. lib. 11. For.

### ¶ Vniuersis prouincialibus per " Galliam constitutis Athalaricus Rex. VII.

" al. Gallias. For.

*De mutuo jurejurando regi præstando.*

† domini
† videatur vobis
LIcet gloriosæ memoriæ † domini aui nostri pro excellentibus meritis tristis† videatur occisus, tamen quia ille humana conditione decubuit ad cõtinuandam gubernationem, quam singulariter gesserat, nos reliquit, ne damnum boni principis sentiretis, cujus vobis noscitur regnare progenies. Nullus enim apud nos perdit,* qui illi paruit: sed duplici largitate munifici, & illius debita reddimus, & futuris obsequiis beneficia ingenita pietate † mutuamus. Atque ideò fidem pristinam † majori nunc vos conuenit deuotione monstrare: quia bene prospicit " rebus futuris, qui regnantium seruit initiis, dum ipse & in reliquum perseuerare creditur, qui primordia fouere sentitur, indicamus autem fauore diuino, cùm ad regni culmina perueniremus, omnia nobis sic felicia, sic tranquilla cessisse, vt vnum loqui † crederes, quod generalitas insonabat: nec putaretur humanum, quod tota vota ingentium populorum nihil probata sunt habere contrarium. Vnde vos quoque prædicta conuenit imitari, vt Gothi Romanis præbeat jusiurandum, & Romani Gothis sacramento" confirment, se vnanimiter regno nostro esse deuotos. Quatenus & nobis vestra synceritas laudabiliter innotescat, & ad quietem vestram proficiat inuicem promissa concordia. Eat inter vos legalis missa tranquillitas: potior minori non † sic infestus. Habetote animum pacatum, qui bellum non habetis externum. Quia primum inde nobis placere poteritis, si vobis hac ratione † proficiatis.

* quod paruit FOR. † nũtiamus † majore "al. reb. humanis futuris FOR. † crederetis Mutuũ concordia iuramentum. " al. firmavent. FOR. † sit † prospicitis FOR.

## ¶ Victorino viro venerabili Episcopo Athalaricus Rex. IX.

*Vt inter se concordiam seruantes, regno suo per omnia sint deuoti.*

DE fide atque constantia tales sunt commonendæ personæ quæ desideriis humanis diuersa sorte quatiuntur. Vos autem quos sapientia firmos efficit, & mens religiosa consolidat, ad prouincialium † potiùs conuenit adunationes animari. Quia justè debitor fit alieni arbitrij, qui à pluribus meretur audiri. Quapropter salutantes veneratione, qua dignum est, quod vobis quidem mœrorem possit indicere, trãsitum gloriosæ memoriæ" domini aui nostri cum dolore maximo nuntiamus, Sed inde potest vestra tristitia temperari, quia nos in sede regni sui, diuinitate propitia, collocauit: vt in " totum desiderio vestro non videatur ereptus, qui vobis consurgit in successione reparatus. Fauete nunc orationibus sacris, nostris libenter auspiciis: vt Rex cœlestis humana nobis regna confirmet, gentes externas atterat: peccata absoluat: "consolidet & cõseruet propitius, quòd parentibus nostris dignatus est præstare gloriosus. Quapropter sanctitas vestra prouinciales cunctos admoneat, vt inter se concordiam habentes, regno nostro per omnia debeant esse purissimi. Cupimus enim in subjectis fidem reperiri, quam larga possimus pietate munerari.

† vobis " Domini nõ constitur qui successorem reliquit mortuus. " toto

Ne-

*NOTÆ VARIORVM.*

§ *Ad prouincialium, conuenit adunationes animarum.* ] Aulus Gellius *lib. 1. cap. 29. veniant operámque mutuam dent, & messem hanc nobis adunent.* quanquam nonnullis in libris adjuuent scriptum, sed perperam legatur. FOR.

§ " Tolonico viro patritio Athalaricus Rex. IX.

" al. Tulio al. Tulit. FOR.

*De honore patritiatus.*

*Patritiatus dignitas data.*

LIcet ad regendos populos idoneos efficiant, quos ad augustum culmẽ diuina * prouexerint (quando necætas impedit, vbi sese potentia cœlestis infundit) tamẽ ad releuandam florentissimæ nostræ ætatis solicitudinem, visum est te virum prudentissimum conuenienter adhibere, quem constat etiam domini aui nostri tractatibus jugiter & laudabiliter adhæsisse. Quod si dignum fuit, hoc illum talem tantúmque facere, quantò magis nobis conuenit solatium quærere, " quod pro adolescentiæ flore decenter adhuc ne possumus indigere? Magna est enim infinitáque prudentia quam nemo sic assequitur, vt eam non necessariè, & per alios quærere videatur. Senes ipsi consilijs sapientiam discũt, & à maturis in commune quæritur, quod pro omnium vtilitate tractatur. Solatium " curarum frequenter sibi adhibent maturi Reges, & hinc meliores æstimantur, si soli omnia non præsumunt. Quod si longæui domini subjectorũ ingenijs adjuuantur, consultè relaxamus " ætatis nostræ breues ferias, vt suis incrementis " deuota prosperius, robustior ad * imperij pondera sustinenda consurgat. Atque ideò te, cũ fauore diuino, suggestu pręsentalis Patritiatus euehimus: vt pro Repub. nostra tractantem sedis celsa sublimet. Ne sententia salutaris, cui decet humiliter " parere, à loco videatur venisse communi. Hic est honor, qui & armis conuenit, & in pace resplendet. Hunc illa diues Græcia, quæ multo gloriosissimo * domino auo nostro " debuit, gratificata persoluit: velauit fortes humeros clamydum vestis " pinxit * suta setis calceus iste Romanus: & " † dignitatem visus est accipere, quod se cognoscebat assumere per honorem. Crescebat visendi studium Eois populis " heroëm nostrum. Dum nescio quo pacto, in eum qui bellicosus esse creditur, ciuilia plus amantur. Hac igitur honoris remuneratione contentus, pro exteris partibus indefessa deuotione laborauit: & præstare cum suis parentibus principis dignabatur obsequium, qui tantorum Regum fuerat stirpe procreatus. Sic se magnorũ beneficia semper extollunt: vt & quibus imperare nequeunt, jura venerationis imponant. Diligit omnis * morem mens sui prouectus semper auctorem: & mortalitatis jura nesciunt, qui beneficijs non tenentur. Sed longum est, de ejus gloria sufficienter loqui, quem singularem gentibus sæcula fœcunda genuerunt. Ipsius te labor instituit, vt nos minus laborare debea-

* prouexerunt

*Aliena frui prudentia.*

" quomodo al. quo

" curiarum

" ætate

" vita prosperrimus

* implenda

" pareti FOR.

* domino.

" habuit

" pinxerat

* suta setis

c's calceis

" lutam vel sericis FOR.

† & dignãtes iussus al. dignanter visus. FOR.

† indignãtur

† heroem

* v. memor al. Diligũt omnes sui prouectus s.a. FOR.

mus. Tecum pacis certa, tecum belli dubia conferebat: &,quod apud ſapientes Reges ſingulare munus eſt, ille ſollicitus ad omnia ſecurè tibi pectoris pendebat arcana. Tu tamen nullos reſponſis * ludebas ambiguis. Amaſti in audiẽdo patiẽtiã, in ſuggeſtione veritatẽ ſæpè quæ ad eũ ſalsò peruenerat, recti ſtudio corrigebas: &,quod rarũ confidẽtiæ genus eſt, interdũ reſiſtebas cõtra vota principis, ſed pro opinione rectoris. Patiebatur enim inuictus ille prælijs pro ſua fama ſuperari, & dulcis erat juſto principi rationabilis contrarietas obſequentis. Ama nũc ſublimior juſtitiã, quã ſeruiẽs diligebas. Oſtende te illius eſſe diſcipulum, qui nunquam laborauit incaſſum, junctus † Amalo generi, nobiliſsima tibi facta * conſortia. Omne ſiquidem bonum regia ſuadere debet affinitas. " Actus eſt conſueta prudentia, vt laude morum faſtigium contigiſſe videaris excelſum. Extat gentis Gothicæ " hujus probitatis exemplum. † Genſimundus ille toto Orbe cantabilis: ſolum armis filius factus, tanta ſe Amalis deuotione conjunxit, vt hæredibus eorum curioſum exhibuerit famulatum, quamvis ipſe peteretur ad regnum. Impendebat alijs meritum ſuum, & moderatiſsimus omnium, quod ipſi conferri poterat, ille " paruulis exhibebat. Atque ideo eum noſtrorũ fama concelebrat. Viuit ſemper relationibus, qui quandoque moritura contempſit. Sic quamdiu nomen ſupereſt Gothorum, fertur ejus cunctorum atteſtatione præconium. Vnde fas eſt de te meliora credere, quem noſtri conſtat generis affinitate gaudere.

* fallebas FOR. " Al peruenerat. FOR. † Hamalo " conſortia FOR. " Al. auctus eſt. † poſt " Geſimũdus Filius per arma. " paruulis

¶ Senatui vrbis Romæ Athalaricus Rex. x.

*Semper eodem.*

HAbetis P.C. vnde glorioſo principi gratiam referre debeatis, quando præcelſo viro * Tolum, & noſtra " affinitate fulgenti, veſtri ordinis contulimus dignitatem. Auctus eſt enim pacis genius de ferri radiantis ornatu, nec diſcincta jacet toga, jam procinctualis effecta, Ante vobis contulimus honores, ſed nuuc ipſam ereximus dignitatem. Per omnes nimirum ſplendor † refuſus, quem præſens poteſt habere Patricius: * quoniã illa eſt natura puriſsimi luminis, quæ relucet & proximis. Sed quãvis ſit vobis notiſsimus candidatus, qui domini aui noſtri tã claris ac diuturnis adhæſit obſequijs, tamẽ juuat illa repetere, quę cõſtat ad inſtitutoris ejus gloriã pertinere. Primũ, quod inter nationes eximiũ eſt, Gothorũ nobiliſsima ſtirpe gloriatur, qui mox vt inter parẽtes infantiã reliquit, ſtatim rudes annos ad ſacri Cubiculi ſecreta portauit, agẽs nõ vt ætas, ſed vt locus potius expetebat. Nã licèt omnia Regũ obſequia ſub cautela peragẽda ſint, illic tanto timoris acquiritur, quanto proximus plus habetur. * Arduum nimis eſt, meruiſſe Principis ſecretum, vbi ſi quid cognoſcitur prodi, † vel ab alio formidatur. " Has procellas moderator ſui ſine

*Commendatoria candidati.* * Tocolo. " al. authoritate. FOR. *Toga procinctualis* † refuſus * quando FOR. *Principis arcanum.* " non " Hos proceſſus, al. has proceſſus & hos proceſſus. FOR.

ſine offenſione tranſmiſit: carus † ſummatibus, collegis ſemper acceptus: vt jam tunc magnæ felicitatis videretur eſſe præſagium, gratiā meruiſſe cunctorum. Cujus vt cœpit ætas adoleſcere, teneritque anni in robuſtam † gentis audaciam condurari, ad expeditionem directus eſt * Sirmieuſem: vt quod ab illo Martio viro didicerat verbis, in camporum libertate monſtraret. Egit de * Hunnis inter alios triumphum, & emeritam laudem primis congreſsibus auſpicatus, neci dedit * Bulgares, toto orbe terribiles. Tales mittunt noſtra cunabula bellatores, ſic paratæ ſunt manus, vbi exercetur animus. Nutritus in otioſo ſeruitio † laborioſos ſubegit, & quod exercitatione non didicit, virtus manus * propria compleuit. Redijt ſubitò ad Principem † veteranus, egreſſus primæuus: vt non pacatis obſequijs, ſed armis ſemper ſtuduiſſe crederetur. Hoc rimator ille actuū, & † honorum remunerator inſpiciens, vigorem † illi regiæ domus virtutis contemplatione commiſit: vt quem ingenioſum bella probauerāt, fortiſsimi regis conſilijs miſceretur, ad inuenienda ſubtilis, ad implenda robuſtus, ad cælanda cautiſsimus. Egit locum merito publici † ſec: eti. Cum ipſo prælia, cum ipſo negotiorum æquabilia diſponebat, & in tantam ſe ſimilitudinem ejus cogitationis adjūxerat, vt cauſis recognitis, quod ille velle poterat, iſte ſua ſponte peragebat. Defenſorem omnium ſuis tractatibus adjuuabat, & miniſtrando conſilium, regebat ipſe Rectorem. Admonet etiem expeditio Gallicana, vbi jam inter duces directus, & prudentiam ſuam bellis pericula promptiſsimus ingerebat. * Arelate eſt ciuitas ſupra vndas Rhodani conſtituta, quæ in Orientis proſpectum tabulatum pontem per nuncupati fluminis dorſa tranſmittit. Hunc & hoſtibus capere, & noſtris defendere neceſſarium fuit. Quapropter excitata ſunt Gothorum Francorumque validiſsima tempeſtate certamina. Aſſuit illic dubijs rebus audacia candidati: & tanta cum globis hoſtium concertatione pugnauit, vt & inimicos à ſuis deſideriis amoueret, & vulnera factorum ſuorum ſigna ſuſciperet: vulnera inquam, opinio inſperabilis, ſine aſſertore præconium, propria lingua virtutis, quæ licet ad præſens periculum ingerant, reliquum tamen vitæ tempus exornant. Eget enim aſtipulatoribus corpus illæſum, quærit alios qui viſa diuulgent: de fortitudine probata non ambigitur, quæ tali teſtimonio comprobatur. Conflictus virorum fortium mutua tela " reppulit, nec ſemper tutus fuit, qui cum numeroſo hoſte contendit: vnius forſitan ictu " ſolenniter * eliditur qui multis reſtitit, à parte, qua non credidit, vulnus " excipit quæ tantum ei nunc ſunt glorioſa, quantum " tunc habuere " periculi. Iuuat igitur fortiſsimi viri narrare quietū felicitatis exemplum: [ quia non eſt in duce perfecta laus aſſerere ſemper anxios labores. ] Mittitur igitur Franco & Burgundio decertantibus, rurſus ad Gallias tuendas: ne quid " aduerſa manus præſumeret quod noſter exercitus impenſis laboribus vindicaſſet. At qui ſunt Reipub. Romanæ alijs contendentibus abſque vlla " fatigatione prouinciam, & factum eſt quietum commodum noſtrum, vbi non habuimus bellica contentione periculum. Triumphus ſine pugna, ſine labore palma, ſine cæde victoria. Tantum † ergo

† ſummitatibus
† generis
* al. *Sirmēſem*. FOR.
* al *Hymenis* FOR.
* al. Bulgatios.
† laborioſa
* al. *prona*. FOR.
† veteranum
† honorum
† illius
† facti
* Arelatā *Arelate*.
" non reſpuit
" *ſol* FOR.
* fortè eluditur FOR.
" excepit
" nunc
" periculo
" al. *Aduerſarium* FOR.
* Acquiſiuit For.
" al. *Fatigat prouinciam* FOR.
" verò

ejus † gloriæ debemus, quantum vtilitatis accepimus, quem & ille arbiter rerum largitione "redditaum judicauit esse prosequendum: vt ibi fieret dominus possessionum, vbi vtilitati publicæ procurauit augmentum "Acquilienses quoque *tempestates inter ejus prospera jure "memorantur: quia discrimina dum feliciter cedunt, suauissimæ memoriæ "sensum relinquuntur. Cùm ventis sæuientibus furentem pelagum spuma testaretur vndarum, diu jactatum nauigium tumēs fluctus absorbuit, nullum relinquens forti viro solatium, nisi tantùm remigia brachiorum. Tunc iste nautis pereūtibus cum caro pignore solus euasit. Ibi amor piissimi regis, ibi meritum probatum est periclitantis: quando regnator ille vix litori constitutus, vt eum exitio præualeret eripere, vndas iterum desiderabat intrare. Tunc ejus pericula formidauit, qui saluti propriæ timere nesciuit. Nónne vobis P. C. asperis casibus, diuinitùs videtur exemptus, cui præsēs peragatur euentus? Hunc itaque virum, bellis exercitatum, felicitate clarum, prudētia comprobatum, quod Deo auspice dictum sit, ad Patritiatus præsentalis culmē eueximus. Fauete nūc auspiciis candidati, & viris nostris libertatis atria reserate. Conuenit gentem Romuleam Martios viros habere collegas.

† gloria " reddità

"Aquilensem FOR. * tempestatē FOR. "memorans "fal. sensus FOR.

Patritiatus culmen.

## NOTÆ VARIORVM.

§ a *Arduum nimis est, meruisse principis secretum, vbi si quid cognoscitur prodi, vel ab alio formidatur.* ] Silentium omnino seruandum in consilio quod vim habere vis aut vsum. Alexander cùm arcanas quasdam literas Hephæstioni legisset, detractum annulum ori ejus admouit: quisque sibi id factum putet, & simul ac in consilium lectus est, os sibi clausum à Principe signatúmque. Is Persarum mos fuit vt nemo consiliorun conscius esset, præter optimates taciturnos & fidos: sicut & apud Romanos. Notabile illud de Eumene rege, qui cum Romam venisset & regem Persen in Senatu accusasset, ac de toto bello cum patribus deliberasset, *in præsentia nihil, præterquam fuisse in Curia regem, scire quisquam potuit: bello denique perfecto quæque dicta ab rege, quæque responsa essent emanauêre.* Mira & diuturna silētij fides. BROS.

§ b *Arelate est ciuitas supra vndas Rhodani constituta, quæ in Orientis prospectum tabulatum pontem per nuncupati fluminis dorsa transmittit.* ] Arelatem Gallulam Romam vocat Ausonius, quod esset & celeberrimum & opportunissimum emporium: quibus commoditatibus inuitatus Constantinus tyrannus, qui tempore Honorij Iunioris Imperator in Britanniis declaratus fuit, Arelate fixit sedem imperij sui, statuítque Constantinam vrbem vocari. Extat autem ejusdem Imperatoris de Arelate constitutio, quam notat Ioseph. Scaliger, vir totius antiquitatis peritissimus, in suis Ausoniarum lectionum libris. BROS.

§ c *Sine assertore præconium, propria lingua virtutis.* ] Vocat author vulnera corporis præconium sine assertore, quemadmodum solis literis vocem tribuimus, & dicimus sydera clamare, & aues loqui fata, quibus adjicere libet elegantem Ammiani Marcellini locum, de Iuliano Imperatore loquentis; *Si nocturna lumina,* inquit, *inter quæ lucubrabat, potuissent voce vlla*

*voce vlla testari, profecto ostenderent inter hunc & quosdam principes multum interesse quam notant voluptatibus, ne ad necessitatem quidem induxisse natura.*
BROS.

¶ Senatui vrbis Romæ * Athalaricus Rex. XI.

*Super eodem.*

COnfido P.C. quod ad agendas optimo Regi gratias, omniũ vestrûm studia debeant concitari: quando prouectum meum excogitatum noscitis pro vtilitate cunctorum. Atque ideo alacriter excipiendum est, quod necessarie fuisset optandum, omnibus quippe vtile est, judicia principum sequi, sed ipse facit propria, qui gratanter " suscipit aliena. Retinetis, me Senatus semper fouisse cœtum, sed nunc maximè cùm vestrum videor intrare collegium. Assumptio dignitatis ordinis vestri nobis gratiã duplicauit: quando me inter eos esse sentio, à quibus me amari posse confido. Accedit " etiam illud animi vestri gratissimum pignus, quod Patritiorum genius per nos constat erectus, quãdo nemo gentilium in vobis putauit " abjectum, quod in me respicit honoratum. In expetendis quoque honoribus apud gloriosæ memoriæ Theodoricum principem Regum, mea vobis sæpe vota conjunxi: vt " quadam præsentia talia videar præmisisse, ad quos me cum " gloria decebat intrare. Confidentius illud expetitur, vbi post collata beneficia festinatur. Sæpe Cõsules, sæpe Patritios, sæpe Præfectos habita intercessione promoui, vobis impetrare contendens, quod mihi arduè potuisset " optari. Congaudere " nunc P.C. meis auspiciis, qui vestris faui semper honoribus. Vultis scire, qua vos affectione complectar? insertus stirpe regia vocabulum vobiscum volui habere commune. Viuite. Deo propitio, securi, & quod est felicissimum " suauitatis genus, exultate cum liberis vestris. Studete, sicut semper, prædicari moribus Romanis, & bonorum actuum " formam sub alta quiete perquirite. Interest nostræ gloriæ, vt quorum numerum auximus, eos propitia diuinitate tueamur.

* Tolum vi. patrit.
" suscepe-rit,
" &
Patritij.
" adjectum
" quidam
" gratia
" Al. potuisset. FOR.
" optare
" mecum
" felicitatis forte, sic suauissimã felicitat. FOR.
" Al. famã FOR.
" Patritio armatæ militiæ.

¶ * Aratori v.i. Athalaricus Rex. XII.

*Conceditur dignitas Comitiua domesticorum, cum multa laude prædicata de ipso.*

PErfectionem necessariarum rerum completam esse judicamus ", si quemadmodum eligendo virum magnificum Patritium armatæ Reipub. * parti prouidimus, ita & de sociando ei literarum peritissimo consulamus. Decet enim, tractatores habere doctissimos, quibus potestas summa committitur: vt nullo defectu impediente meritorum, prouisa Reipub. vtilitas explicetur. Alij sunt honores, qui se ordinaria prouisione componunt: de generali autem securitate solicito talis associandus fuit, qui parem in suis studiis nõ haberet. Neque enim adhuc minus

" pauci FOR.
Comitiua domesticorum Consiliarij principum quales.

probatus agnoſcetis, licet primæuus veneris ad honores. Aduocationis te cāpus exercuit, te judicij noſtri culmen elegit. Nam intra te fuit quāvis ampla profeſsio literarum, vt tuum ibi conſeneſcere non pateremur ingenium. Auſpicatus es militem, cùm implere potueris cognitorem: & quamvis traheret te eloquentia pro defenſione dicere, ſuadebat tamen

*Armata facundia.*

æquitas judicāda proferre. Probatum eſt, quid vtilitatis habeat moribus armata facundia [Nam ſicut perniciosnm eſt, doctos praua ſuadere: ſic ſalutare munus, cùm veritatis terminos diſertitudo neſcit excedere.] Sed

*Legatio obita.*

vt merita tua exēplis potiùs laudabilibus afferamus, juuat repetere pōpoſam legationem, quā non communibus verbis, ſed torrenti eloquētiæ flumine peregiſti. Directus enim de partibus Dalmatiarum ad dominum auū noſtrum, ſic neceſsitates prouincialium, ſic vtilitates publicas allegabas, vt apud illum magna cautela ſolicitum, & copioſus eſſes, & faſtidia non moueres. Abūdantia ſiquidem verba cum ſuauiſſimo lepore defluebant, & cum finem faceres, adhuc dicere quærebaris, monendo, delectādo, implebas magis veri oratoris * niſum, cùm jā cauſidici deſeruiſſes officium. Genitoris quinetiam tui facundia & moribus adjuuaris, cujus te

** vſum*

*Literarum inuentum.*

eloquiū inſtruere potuit, etiam ſi libris veterum non vacaſſes. Erat enim, vt ſcimus, egregiè literis eruditus. Et vt aliquid ſtudioſè exquiſitū dicere videamur, has primùm, vt frequentior tradit opinio, Mercurius " reparator artiū multarū volatu Strymoniarū auiū collegiſſe memoratur. Nam & hodie grues, qui claſſem cōſociant, alphabeti formas. Natura imbuente, deſcribunt: quem ordinem decornm redigens, vocalibus conſonantibuſque cōgruenter admixtis, viam ſenſualem reperit, per quā alta petens penetralia prudentiæ mens poſsit velociſsima peruenire. Hinc "Hellen" auctor Græcorū plura dixit eximiè, virtutem eius compoſitionēque ſubtiliſsima narratione deſcribens: vt in ipſo initio poſsit agnoſci magnarum copia literarum. Sed vt ad propoſitum redeamus, paterno igitur exemplo ingenium extendiſſe credendus es, qui in Romano foro eloquentiam nō „ enutriſti. O beatum magiſtrum, feliciſsimumque diſcipulum, qui affectuoſè didicit, quod aliis doctorum tortor extorſit. Romanum denique eloquium non ſuis regionibus inueniſti, & ibi te Tulliana lectio diſertum reddidit, vbi quondam Gallica lingua reſonauit. Vbi ſunt, qui literas Latinas Romæ non etiam alibi afferunt eſſe " diſcendas? Enaſerat Cecilius pondus verecundiæ, ſi hunc prouectum ſæcula priora genuiſſent. Soluta eſt quippe vis illa ſententiæ: mittit & Liguria " Tullios ſuos. Cognoſce quid ex meritis tuis æſtimauimus, quando illius conſilio te vides eſſe ſociatum, qui noſtri imperij tractat arcanum. Hinc eſt, quòd te Comitiuæ Domeſticorum illuſtratum honore decoramus: vt " multò maiora de noſtris debeas ſperare judiciis, qui in te adhuc meliora credimus inueniri. Grande ibi negocium vides eſſe commiſſum. Quicquid egeris, generalitas ſentit. Nam qui poteſt in vniuerſitate peccare, glorioſus nimis eſt, ſi neſcit excedere.

*" forte repertor. Grues.*

*" Helenus* *vos.* *actor*

*, nutriſti*

*" diſertas*

*Laus homini debita, non ſæculo.*

*" Tullianos*

*" meritò*

¶ Am-

¶ Ambrosio viro Quæstori Athalaricus Rex. XIII.

*De Quæstura dignitate.*

SEcurus celsa conscendit, qui se in pauló minoribus approbauit: & certo procedit vestigio, qui gradatim desiderio potitur accepto. Sine merito siquidem remuneratum putatur omne, quod subitum est: nec inexplorati suspicioné refugit, quod repentè prouenerit. Contra, omnia deliberata sunt robusta: & totum bonis actibus obtinuisse creditur, qui post documenta laudatæ militiæ promouetur: † dum inter gymnasia literarũ adscitus ab illo inspectore meritorum, qui judicijs suis etiã futura prædicebat, Priuatarum Largitionum fascibus præfuisti: suscipiens patrocinium meritorum, ita † gratiam dominantis auxisti, vt tibi sæpe committeretur, quod dignitas non habebat. Quod si laudabile est, vel mediocribus esse honoribus parem, quantò præstantiùs vicisse moribus aulicam dignitatẽ? Hæc cum tu sub tanto Iudice laudata perageres, gratiam quoque loci alterius inuenisti. Dictationibus enim probatis adhibitus, cũ sit offensionibus alter expulsus: & ita suspensum honorem tuum sustinebat ingenium, vt palatio non sineres deesse Iudicem, cujus ad tempus abrogatã cognouimus dignitatem. Non sunt imparia tempora nostra transactis. Habemus sequaces æmulósque priscorũ. Ecce iterum ad Quæsturam cum immenso venit ingenio. Redde nunc Plinium, & sume Traianum. Habes magna, quæ dicas, & si tu simili oratione † resplendeas. Fama temporũ de legitima atque eloquenti jussione generantur. Omnia siquidẽ bona cumulat lingua diserta: & quod à nobis præcipitur, gratia dictatis ornatur. Esto nobis ad bona suggerenda promptissimus, & * aduersus improbitatem malè præsumentium constanter erectus. Dicet jam auribus nostris, quod est omnino pro nobis (Bonus princeps ille est, cui licet pro justitia loqui: & contra tyrannicæ feritatis judicium, audire nolle constituta veterum sanctionum.) Renouamus certè dictum illud celeberrimum Trajani. Sume dictationem, si bonus fuero, pro Repub. & me: si malus, pro Repub. in me. Sed vide, quid à te quæramus, quando nec nobis aliquid injustum licere permittimus. Decreta ergo nostra priscorum resonent constituta: quæ tantam suauitatem laudis inueniunt, quantum saporem vetustatis assumunt. Præjudicia quæ nos horremus, in alijs non amamus. Obligamus te certè generalitati, dum absolutè præcipimus « jura seruari. Quod ideo nunc dicimus, vt opportunè omnibus in « re consuluisse videamur. Decet enim præmonere, ne te jam tardiùs post aliena « pericula videamur velle corrigere. Bonorum exempla sequere, & nobilitatis tuæ memor incede. Illi dignè ad vitia generis sui redeunt, qui contemptibili stirpe nascuntur. « His igitur in bonum publicum prædictis, per quintam feliciter Indictionẽ a Quæsturæ tibi insignia, Deo præstante, concedimus: honorem prudentium, fontem omnium dignitarum: quando exinde procedit, quod indulgentiæ nostræ largitate manauerit.

Quæstura concessa.
† dudum
Priuata largitionũ
† gratia
Dictationes
Plinius
Traianus
† respondeas
Leges eloquentia.
* aduersũ Fos.
Traiani vox.
« iussis in
consuluisse
« Alias pericula Fos.
Quæstura insignia
« his

Vox legum. • diceris " dicit idem

Age, vt qui ad consilium nostrum ascisceris, prudentia cunctis & grauitate præminere noscaris. Nam quid tibi conueniat, vides. ² Vox legum ª diceris, " dum nos jura condimus. Incumbe nunc probitati vel fidei. Vt sicut te prior honor dignum fecit alteri, ita secundus tertiæ faciat dignitati.

*NOTÆ VARIORVM.*

¶ 1 *Quæstura, fontem omnium dignitatum.* ] Quæstoris partes erant sub Imperatoribus; Ille leges condebat, & veritatem precum rimabatur, vt subscriberet illis, si justa ratione niterentur, vt videre est in *lib.2. Cod. de petit. bon. sub. & in l. vlt. C. de diuers. rescr.* Nouell. Valentin. *de homic. casu aut vol. fact.* BRES.

¶ 2. *Vox legum diceris, dum nostra iura condimus* ] in vet. lib. Diuionensi, *vos leges dicetis, dum nos iura candimus.* Sed placet, *vox legum diceris.* Nam & Sidonius Apollinaris *in Panegyr. Maioran.* sub finem.

*--cuius dignatur ab ore.*
*Cæsar in orbe loqui, licet & quæstore diserto*
*Polleat.*

Et noster Cassiodorus *lib. 6. in forma Quæstura: Quantò facundior debet esse, qui ore principis populos nascitur admonere?* Notum est etiam Quæstorum operas vsos Imperatores, cùm orationes, aut quid aliud in senatu recitarent, vt ex Suetonio liquet *in Augusto cap.65. in Tito cap.6. in Nerone cap.15* FOR.

¶ Senatui vrbis Romæ Athalaricus Rex. XIV.

*Super eodem.*

Candidati commendatio. " habuisse

Quem principium habet

" replere

A Ccipite P. C. judicium, quod judicia nostra protulerunt: quando plus cogitatur omnino, quæ cauta sunt? quia talis subsecutio creditur, qualè primordium " venisse sentitur. Nemo. n. futurum putat esse diligentem, quem in ipsa nouitate opinionis suæ non videt esse custodē. Prouidus institutor si hortum suum fœcundis nititur " ornare plantarijs, vt reddant fructus optatos, quæ solicitis fuerant exulta laboribus, quantò magis regnum decet inter initia pacis amœnitate componi, ne habere speciem agri videatur inculti? Et ideo beneficijs nostris quasi quandam januam cogitauimus dare Quæstorem, per quem venientium dignitatum culmina decenter exirent. Sunt vobis certè de candidato nota, quando & moderno quæ loquimur. Nam cum transitum gloriosæ memoriæ " domini aui nostri subjectorum anxia corda lugerent (bonum quippe amissum dum quæritur, plus amatur) per eum vobis & nostri auspicij, & vestræ securitatis optata potuerunt. Intelligite quali nos æquitate " constringimus in futuris, vt ipse nobis legum fieret custos, qui conseruandæ justitiæ fuerat promissor effectus. Affuit mandatis regalibus eloquens & decorus ornator, permulcens etiam inspectus, quos

" domini nostri

Legum custos

Qualem tunc effe decet

gra-

gratissimos reddebat auditus. Tales enim decet esse aulicos viros, vt naturæ, bona indicio frontis aperiant, & possint agnosci de moribus, cum videntur. Tacens enim plerunque despicabilis est, si eum tantum lingua nobilitat: semper autem in honore manet, si cujus est tranquillus animus, eum quoque serenissimus commendet aspectus. Hoc denique facto testamur copiam nos habere prudentium, quàdo talis eligitur, qui ex vtraque parte † laudetur. Eloquentiæ verò bona ineptum est in Quæstore prædicare, cum ad hoc specialiter probetur ascitus, vt opinionem temporum commendet qualitate dictorum. Aliis enim Iudicibus prouinciarum committitur exactio: aliis priuati Ærarij custodia † delegatur: huic autem aulicæ famæ insignia reponuntur, vnde per totum Mundum opinio vulgata laudetur. Quod nobis † adeò P. C. æstimauimus esse repetendum: vt tales nos quærere credatis, quales & nostræ laudi, & vestræ † securitati expediat inueniri. Agnoscite docti bonum principis votum: confidite de beneficiis, qui literatum probamini habere notitiam. Segnissimi est torpere, cùm se ad prouectum cognoscat rerum dominos inuitasse. Quapropter P.C. illustrem Ambrosium Quæsturæ culmine decoratum, fauor vestræ benignitatis excipiat: De illo enim non debet dubitari, qui à vestro ordine iam in prima dignitate meruit approbari.

*Frons, index animi.* † laudatur *Eloquentia in Quæstore.* † delegetur hic † ideò *Aulicæ famæ insignia penes Quæstorem.* † securitati pat.

¶ Senatui vrbis Romæ Athalaricus Rex. XV.

*Gratum se habere insinuat, quod voto in episcopatus electione paruerunt.*

GRatissimum nostro profitemur animo, quod gloriosi domini aui nostri respondistis in episcopatus electione judicio. Oportebat enim arbitrio boni principis obediri, qui sapienti deliberatione pertractans quamvis in aliena religione, talem visus est pontificem delegisse, vt nulli meritò debeat displicere: vt agnoscatis illum hoc optasse præcipuè, quatenus bonis sacerdotibus Ecclesiarum omnium religio pullularet. Recepistis itaque virum, & diuina gratia probabiliter institutum, & regali examinatione laudatum. Nullus adhuc pristina cōtentione teneatur. Pudorem non habet victi, cujus votum contingit à principe superari. Ille quinimò suum efficit, qui eum sub puritate dilexerit. Nam quæ sit causa doloris, quando hoc & in isto reperit, quod alteri in parte ductus † optauerit? * Crinea sunt ista certamina, pugna sine ferro, rixa sine odio, clamoribus non doloribus res ista peragitur. Nam & si persona summota sit, nihil " tamen à fidelibus amittitur, cum optatum sacerdotium possidetur. Quapropter redeunte Legato vestro illustri viro Publiano, rationabile duximus ad cœtum vestrum salutationis apices destinare. Magna enim iucunditate perfruimur, " quoties cum nostris proceribus verba miscemus. Et hoc quoque suauissimum vobis minimè dubitamus, si quod

*Episcopatus electio.* *Vinci à principe gloriosum.* † optauit * Ciuica " inde " quotiens

illius fecistis imperio nobis etiam cognoscitis esse gratiosum.

## *NOTÆ VARIORUM.*

¶ * 1. *Crinea sunt* ] Mea quidem opinione perperam scriptum *crinea*, nec minus malè adscriptum ad marginem pro eo *ciuica*, vbi nisi *cornea* placebit, rectius quidem *curulia* quàm vel *crinea* vel *ciuica* quod alij substituêre, legeris: PET. FAB. *agon. lib.* 1.

## ¶ Opilioni comiti sacrarum Athalaricus Rex. XVI.

*Confertur dignitas sacrarum largitionum, & inducitur vt fratris sequatur vestigia qui simili claruit dignitate.*

SOlent quidem venientes ad aulicas dignitates diutina exploratione trutinari, ne imperiale judicium aliquid probare videantur ambiguum: quoniam gloria regni est reperisse judices exquisitos. Sed tam frequens est † familiæ vestræ felicissimus prouectus, tam in multis personis declarata prudentia, vt licet aliquis vos eligat ad subitum, nihil fecisse videatur incertũ. Similitudinem suorum felix vena custodit: quando pudet delinquere, qui similia nequeunt in * suo genere reperire. Hinc est, quòd meliùs agnoscitur elegisse nobilem, quam felicem: quia iste commonitus, per veterum se facta custodit, ille exemplum non habet, nisi quod fecerit. Quapropter securè tibi credimus, quod toties tuo generi commissum fuisse gaudemus. Pater † his fascibus præfuit, sed & frater eadem † resplenduit claritate. Ipsa quodammodo dignitas in penatibus vestris larem, posuit, & domesticum factum est publicum decus. Nam militiæ ordinem sub fraterna laude didicisti: cui mutuo connexus affectu, implebas laboribus socium, & consiliorum participatione germanum: ad te potius pertinere dijudicans, quod frater acceperat. Hoc baculo reclinabatur ille feliciori actu quædam negligens præsumptione tui, quia per te omnia cernebat impleri. En dulce fratrum obsequium, & præsentium temporum antiqua concordia! Bene talibus sensibus judicium creditur, qui seruare mores naturaliter sentiuntur. Quod si amœni recessus, & prouinciale ocium fortè libuissent, ad te cateruæ causantium & anxia currebant vota læsorum. Boni judicis inter eos assumebas officium, vt futurorum quodam vrgente præsagio, quod à nobis accipere poteras, meritorum assumptione peragebas. Meminimus etiam, qua nobis in primordiis regni nostri deuotione seruieris, quando maximè necessarium fidelium hebetur obsequium. Nam cum post transitum diuæ memoriæ * domini aui nostri anxia populorum vota trepidarent, & de tanti regni adhuc incerto hærede subiectorum se corda * perfunderent, auspicia nostra Liguribus felix portitor nunciasti, & sapientiæ tuæ allocutione * firmasti, in errorem quem de occasu conceperant, ortum nostri imperij in gaudia commutabant. Innouatio Regis sine aliqua confusione transiuit: & solicitudo tua

† prouinciæ

* Iul. Fon. Nobilitas.

† iis

† splenduit

Fratrũ concordia.

* domini

* profunderent

* firmasti

tudo tua præstitit, quod nos nullus offendit. Atque ideo probato talibus institutis, ab Indictione feliciter sexta Sacrarum Largitionum * Comitiuam, propitia tibi diuinitate, concedimus. Vsurus es omnibus priuilegijs atque emolumentis, quę ad tuos decessores pertinuisse noscuntur. Absit enim, vt aliqua calumniæ machinatione quatiantur, qui actionis suæ firmitate consistunt. Fuit enim tempus, cum per delatores * vexarentur & Iudices. Deponite iam formidinem, qui nō habetis errorem, fructibus vestrarum vtimini dignitatum. Nam " quod vobis per decessores prędecessorésque " nostros temporibus * domini aui nostri consuetudo " longęua dedit, indulgentia quoque nostra custodit. Conferimus tibi honorem germani, sed tu fidem ejus imitare seruitij. Nam si illum sequeris, multos laude præcedis: virum auctoritatis maximæ, probatæ " constantiæ, qui sub tanto principe & sine culpa paruit, & " iustitiam laudatus exercuit. Promptum est enim æstimare quid † egeris, quando sub ingrato successore palatinum officium præconia ejus tacere non potuit. Difficile itaque non est, moribus sequi posse germanum: quia & in conuersationis fructu pleruunque consentiunt, qui vnius semine procreantur.

Sacra largitiones. * Comitatum. Delatores. vexati. " vexarentur " quæ " vestris * domini " Non longa FOR. Fratris honore successi, dein frater. " Al. Constantia. FOR. * judicia FOR. † egerit FOR.

¶ Senatui vrbis Romæ Athalaricus Rex. XVII.

*Super eodem.*

TAnta est P.C. in candidatō copia meritorum, vt vereamur ne tardius † putetur electus, quàm nō sit judicio comprobatus. Nam cum diuæ memoriæ auus noster optimos viros exquireret, nobis eum irremuneratum prosperior fortuna seruauit. Illi paruit, illi multa officiositate seruiuit, & à domino largisimo beneficiorum sine aliqua retributione constat esse derelictum. Credo dilata est compēsatio meriti vt nobis aptior fieret causa præstandi. Conueniat enim se pietas nostra lege naturæ. " Condignum est ab hærede solui, quod collatum constat. Cur enim munificentia nostra eum differret, " quem proficere consuetudo suæ nobilitatis vrgeret? Pater huic manu clarus, ac summa fuit morū nobilitate conspicuus: " cum eum feruentia bella respuerunt, " cum trāquilla otia prædicarét: corpore validus, amicitia robustus: " æui antiquitaté gestabat, " adiectis sæculi vitijs; ditatus claris honoribus. " His temporibus habitus est eximius, cum princeps non esset erectus. Sed quid antiquam parentum ejus repetimus nobilitatem, cum vicina resplendeat luce germani? cujus non dicam proximitati, sed vel amicitiæ cōjunctum fuisse, potest esse laudabile. Hujus virtutibus ita se sociauit atque connexuit, vt hoc potius sit incertum, " qui magis ex altero prædicetur. Amicitijs ille præstat fidem, sed magnam promissis debet iste constantiam. Ille quoque auaritia vacuus, & iste à cupiditatibus probatur alienus. Hinc est, quod nōrunt Regibus seruare fidem, " quia nesciunt vel inter æquales exerce-

Consideratio commend. † videatur " Cum dignum " cum eum " quē nec " & " equi Odouacris " abiectis FOR. " iis. " quis " quia

re perfidiam. Ibi enim mores facilius probantur, vbi natura sub libertate monstratur. Quomodo ergo sub puritate non seruiant dominis, suis qui nesciunt illusisse collegis? His laudibus † electus à coniuge Basilianæ sociatus fertur esse familiæ, " quod plerunque* euenit à meritis, coniungi posse nobilibus, Inspicite in eo, si placet, etiam familiarem vitam: quia sæpiùs Maioribus nostris viros industrios hæc signa prodiderunt. Res huic priuata " tâto fuit * moderamine disposita, vt nec aliqua tenacitate sordeeret, nec iterum omnia effusione laberetur. "Gentiles victu, Romanos sibi judicijs * obligabat: & vnde " ingratitudo dignitatibus † plerunque venit, "iste disceptando sibi * amicitiam colligebat. [ Videte, quid faciat nobilis natura. Ex Iudicibus natus arbitrum agebat, quod nisi ex morum probitate nulla potest contingere ratione. Nam fascibus obedire, " plerunque potestatis necessitas cogit: parere Iudici priuato, sola sententiarũ probitas facit. ] Vnde nobis plus laudis videtur habere voluntarius Iudex: quando ad audientiam non eligitur, nisi qui iustus esse moribus " æstimatur. Quapropter P.C. fauete vestris alumnis, & nostris fauete judicijs. Secundo ad vestram Curiam venit, qui ex Senatore natus est, & aulicis dignitatibus probatur honoratus.

† iis
* electis *Basilianæ familia.*
" quia
* venit
" tanta
* moderatione
" Gentiles
" obligabant
" Al. *magnitudo.*
" plurimũ
" inde
" amicitias *Fox.*
" plurimãque *Iudex, arbiter.*
" In nonnullis *adiudiciis audientiam.* *Fox.*
" Judicatur

§ Felici v. i. Quæstori Athalaricus Rex. XIIX.

*De honore sibi collato ad Quæstura dignitatem.*

[ PRofessionem constat esse justitiæ, legũ peritos Iudices ordinare: quia vix potest negligere, qui nouit æquitatem: nec facilè erroris † vitio sordescit, quem doctrina purgauerit.] Dudum te, forẽsibus negotijs † insudantem, oculus imperialis aspexit: nec latere potuit, qua fide suscepta peregeris, qua luculentia tractata † peroraueris, ex quo gradu eloquentia tua atque conscientia pariter incedebant, nullus susceptus, " quod ampliùs desideraret, habuit: nullus judicum, quod in te corrigere posset, inuenit. Accessit enim venustas oris, & castitas animi. Iuuenem te solus decor ostendit, ab ore primæuo cana verbis manauerũt. Côtẽdit flos ætatis, & maturitas mentis: sed potiùs illa superauit, quæ nos ad virtutum gradus gloriámque perducit. Quapropter aptamus munera nomini & meritis tuis: vt arcana regia fidelis accipias, & vireloquens literatã reperias dignitatẽ. Nunc causas " gloriosas judicas, quas laudabiliter perorabas.* Assideat tibi propria & exercitata doctrina. Modò est felix & certa côditio negotiorũ: quãdo ille sẽtẽtiam dicit, qui nõ potest ignorare quod "eligit. [ Non enim decet, Iudicem ministrum, esse volũtatis alterius, vt magis alteri pareat, cui tot milites obsecũdant.]. Certè si in alijs tolerãdũ vtcunque, nimis in Quæstore pudendum est, vt qui eligitur ad Principis consilium, solatium* expectet alienum. Et ideo, quod Deo auspice dictum sit, per sextam Indictionem Quæsturæ tibi conferimus dignitatem. Sed tuus

*Quæstura dignitas collata*
" initio
*Legum periti iudices.*
" sudantẽ
" perorati
" à quoquã
*Eloquentia*

*Taciturnitas*
" gloriosè judica
* Adsit
" eligis

Sed tuus honor imperitis opprobrium est. Nam si n[illegible] conscientia læta est,quæ prouehitur meritis: [illegible] sub rea[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] cit muneribus consecutis. Habes priscos viros, quos te [illegible] [illegible] cede fama., quem sequeris dignitate. Nam si te priuata vita virtutibus exercuit, quantò melius prouecta † declarabit? " Sumpsisti nomen ex meritis: custodi vt semper læteris, " veritate vocabuli, Nam cùm omnis appellatio ad declarandas res videatur imposita, [ nimis absurdum est, portare nomen alienum, & aliud dici, quàm possit in moribus inueniri. Verùm hæc bonæ conscientiæ dicta sufficiant: quia dubitari de illo creditur,qui " plurimis admonetur..]

† declarat

" sustinui- sti

Rei nomen- conuenientia

" pluribus:

§ Senatui vrbis Romæ Athalaricus Rex. xix.

*Super eodem.*

LIcèt cœtus vester "genuino splendore semper irradietur, clarior tamen redditur," quoties augetur lumine dignitatum. Nam cœlum ipsum stellis copiosissimis plus refulget, & de numerosa pulchritudine mirabilē intuentibus reddit decorē.Naturæ siquidem insitum est,vt honorū copia plus delectet.Prata denique floribus pingūtur innumeris,laudatur pinguis arui densior seges,Antiquitas vos fecit nobiles haberi:nos Senatū volumus etiam de numerositate prædicari. Hinc est,quod vobis aggregare cupimus,quem reperimus vbicunque præcipuum.Nam licèt apud vos seminarium sit Senatus,tamē & de nostra indulgentia nascitur qui vestris cœtibus applicetur. Alumnos " cunctæ nobis pariunt aulicæ dignitates.Questura autem verè mater Senatoris est,quoniam ex prudētia venit. Quid enim dignius, quàm Curiæ participem fieri, qui adhæsit cōsilio principali? Sed quia prudenti viro non sufficit generaliter cōclusa laudatio,ejus nota propriàque tangamus.Quæstorem nostrum P.C.cognoscite, eloquentia priùs exercitata placuisse, & aduocationis suæ sic assiduè crebras egisse victorias,vt meritò sibi eum electio triumphalis asciuerit,quatenus palmis felicibus inauguratus,vobis daret laureatū. Ad forēse gymnasium prima ætate deductus, studuit semper integritati mētis, & " nobilissimus pudore castitatē corporis sub nimio labore transegit.Orator facūdus,grauissimus patronus,susceptas causas suis prçconijs adiuuabat,quādo credi non poterat negotium improbabile, cui talis videbatur assistere. Nónne prætermittere hunc virum esset publicum dānum? quid enim aut nobis,aut vobis esse acceptius,quàm vestro cōiungi lateri, qui inter leges meruit approbari? Amare namque eas potest, per quas doctus enituit,dū affectat vnusquisque gloriam suam: nec obliuisci potest animus, ex qua nobis parte fuerit sociatus. Creditis fortè principes viri nouā in hūc " impeterātámque apparuisse prudentiam origo eius hereditarias sibi literas vendicauit, cujus pater ita in Mediolanensi foro resplēduit,vt " æterno fructu è Tulliano cespite pullularet.Proinde quā-

Candidati cōmendatio.

" gemino For.

" quotiens

Senatorum nobilitas,

Seminariū Senatus.

† certè

" nobilissimo For.

Eloquentia.

Leges.

" imperitā que melius

Forum Mediolan.

" & trinuq fructu.

vis [illegible], & inter mediocres difficillimum placendi genus, †tamen Auocationis laudem inter primarios eloquentiæ frequenter meruit inuenire. Is contra Magnum † Olybrium stetit. : is * palmarum Eugenetis linguæ vbertate suffecit, & illis par extitit, quos singulares Roma cognouit. Quid enim generosius, quàm tot literarum proceres habuisse Majores? Nam si inueteratæ & per genus ductę diuitiæ nobiles faciunt, multò magis præstantior est, cujus origo thesauris prudētiæ locuples inuenitur. Quapropter P.C. fauete nostro judicio, ac suis meritis candidato. Quando si collegæ manum clementiæ porrigitis, nos potiùs * subleuatis.

& Olybrius. Eugenetis. Olimbrius. * palmatij Nobilitas. al. sublimatis. Fon.

## ¶. * Albieno v. i. * Præposito Athalaricus Rex. xx.

*Confertur officium hoc pacto vt laudabilia sequatur, non autem calumniose gesta ab antecessore suo qui cunctis fuit odiosus.*

* al. Albieno * Præf. præt.

ASsertio meritorum est, potuisse eligi post improbitatem Iudicis accusati: quando excessus præcedentium non corrigitur, nisi cùm successor optimus inuenitur. Contrarijs rebus plerunque medicina succedit. Nam dum calor vitalis adhibitus fuerit, frigus pestiferū tunc recedit. Nubila ipsa ventorum spiratione terguntur, & Aquilo faciem cœli tranquillam reddit, quam australis aura turbauerit. Sic nos decessorem tuum summouimus amore generalitatis, vt tu saluberrimus aduenires. Contraria prioribus imitare, * & laudanda peregisti. Ille calumnijs odiosus, tu stude vt justitia reddaris acceptus. Rapax ille, tu continens. Bonorum omnium breuis est definitio, vitare quæ fecit: * quoniam verè laudanda sunt quę suo judicio comprobauit. Respice denique in illo odium publicum, & tu amorem * affectare cunctorum. Tanti tuis moribus gratias agant, quāti illius acerbitatem actionis accusant. Animare igitur dedecore præcedentis: quando post illum * professæ malitiæ virum, vel à malis abstinuisse laudabile est. Nam quale erit, si beneficia prouincijs tribuas, quę hactenus non habeant? Bonum insolitum plus amatur, & sequenti gaudio confert dulcedinem temporū præmissa tristitia. Atque ideò Præfecturæ tibi fasces per sextam feliciter Indictionem, Deo auxiliante, conferimus: quæ quantò fuit hactenus læsione terribilis, * † tantum misericordiæ habere debet. Beneficia lenitatis, siquidem sauciata, tua cura * reformanda sunt. Non tuis non alienis manibus quisquam grauetur. Nam vltra omnes impietates est " nocere læsos, qui sanare creditur vulneratos. Redeat ad nomē antiquum Prefectura illa Prætorij, toto orbe laudabilis. Cujus si principium quęramus, per Ioseph a beneficijs inchoauit: nec immeritò à legibus nostris pater prouinciarum, pater etiam prędicatur imperij: quia sic justè, sic prouidè agi voluerūt, vt nō districtū Iudicis nomē, sed vocabulū illi pietatis imponerent. Iustis ac debitis cōpendijs nostrum per te crescat

Contraria contrarijs curari. * qui * quando bene illaudata. Fon. Odium publicum. " affecta * professæ * tāta nunc habere debes beneficia. Fon. " tantò nūc " reformāda * Fortè, nocere vel, læsi. Præf. præt.

aera-

ærarium. Lucra tenuimus, quæ legum cauta profanant. Pecunias illas volumus quibus libra justitiæ suffragatur. Ædes nostras nequitiam non patimur introire: quia nec † priuata intromittere possumus, quàm publica voce damnamus. Audite Iudices, quid amemus: nolite in malum publicum suspicari. Nam cui vos per iniquas prouisiones creditis esse placituros, cùm nos cognoscatis sola illa diligere, quæ possunt justitiæ monitis conuenire? Vestris jam moribus peccatis, si post ista delinquitis. Sed illi fortè talia gesserunt, qui ad dignitates suis parentibus incognitas peruenerũt: tu post patris Præfecturam laudabilem, aliquid quod meliùs prædicetur, adiunge: quia diligentior semper esse debet, qui sequitur: dum bona parentum probabiliter & imitari cupimus, & vincere festinamus. Accedit etiam tuis laudibus, quòd dictis prudentum probaris imbutus. [ Graue est sapienti offendere, vbi alterum reperit incidisse. ] Ius fortè prætereat, qui iura nesciuit: totum à te legitimum quæritur, cujus origo indocta fuisse nescitur. Æquales tibi sunt libri Veterum, & actiones parentum. Præsta opinioni tuæ, præsta nostro judicio, vt impar non sis meritis, quorum æquasti per nostra beneficia dignitates.

† priuatim introducere Fox.
Ad inducit

§ Cypriano viro Patritio Athalaricus Rex. XXI.

*Confertur dignitas Patritiatus.*

LIcèt propriis frequenter honoribus, & germani tui fueris dignitate laudatus, tamen quia natura bonorum non † expeditur cùm refertur, quasi ad judicium reuertimur, de quo jam præconia multa sonuerunt. Testificatum est de te, quicquid de fidelibus, quicquid de bene meritis † debuit æstimari. Sed dignè laudum cùm voluerit † nouitates emittit, qui se " actionis probitate compleuit. [ Natura perennis fontis est gloriæ vena laudabilis : ] Nam sicut ille, ' fluendo non expenditur, sic nec ista celebri sermone siccatur. Quod etsi transacta taceantur, noua probaris suggerere quæ dicantur, qui cum ætate crescis semper & meritis. Cursus annorum laudis tibi procurat augmentum. Senescis quidem corpore, sed laude iuuenescis. Meritò tibi prolixior ętas optatur, in * quæ fama semper robustior inuenitur. Habuisti sub diuæ memoriæ * domino auo nostro in vtraque parte laudatas semper excubias. Vidit te adhuc gentilis Danubius bellatorem: non te terruit Bulgarum globus, qui etiam nostris erat præsumptione certaminis obstaturus. Peculiare tibi fuit, & retinentes Barbaros aggredi, & conuersos terr ore sectari. Sic victoriam Gothorum non tam numero, quàm labore * juuisti. Posteà verò, quod non minùs * ipsis certaminibus fuit. Referendarij officium laboriosis contentionibus * exhibebas. Fuerunt enim apud illum virtutum omnium virũ exercitualia vel pacata seruitia. Quis enim nõ ageret bellum: qui illi potuit competens exhibere responsum? qui tantam firmitatem animi semper exegit, tantam verborum in asserenda veritate constantiam, vt meritò se vicisse diceret hostem,

† expenditur Fox.
† potuit
† actiones
" Al. actionibus.
Laus perennis.
Senator
† qua
† domino
aui nostri.
Bulgares.
* vicisti
* temporis
Referendarium.
* exigebas

qui illo præsente vitare valuiſſet errorem. Hinc fuit, quod eius obſequia reddiderunt prudentes. Quia cautela ſemper adhibita erigit ſenſum: & dum culpam quis formidat incurrere; ſapientibus ſe nititur aggregare. Contulit etiam dignitatem ſacrarum Largitionum, hoc eſt laborum tuorum aptiſſimum munus: quam ſic caſta, ſic moderata mente peregiſti, vt maiora tibi deberi faceres, quamvis eam in magna præmia ſuſcepiſſes. Per hæc te florida iuuentus exercuit, ſed noſtris temporibus ætas matura ſeruauit. Conſilio quidem plurimum vales [2], nec fructus tamen ætati cognoſceris. Sic enim adeptus es ſenectutis bona, vt ejus non ſubires incommoda. Hæc ſunt, quæ in te æſtimamus augenda: vt ſicut es conſcientia præditus, reddaris quoque honore reuerendus. Sunt enim beneficiis noſtris conſentanea & † vitæ ſuperna judicia, quando talium filiorum pater effectus, natura ipſa videris eſſe Patritius. Quorum bona vernantia non eſt abſurdum referri, * [ quoniam educantium felicior laus eſt, de filiorum probitate laudari. ] Primum quod non minimæ laudis præſtat initium, infantia eorum nota eſt palatio. Sic fœtus tui more aquilæ ſe probantes, regales oculos ab ipſis pene cunabulis pertulerunt. Relucent etiam gratia gentili, nec ceſſant armorum imbui fortibus inſtitutis. Pueri ſtirpis Romanæ noſtra lingua loquuntur: eximiè indicantes, exhibere ſe nobis futuram fidem, quorum iam videntur affectaſſe ſermonem. Habemus vnde tibi felix pater præmium debeat referri, qui & filiorum tuorum nobis animos obtuliſti. Quapropter multis laboribus, multáque fide & conſtantia comprobato, Patritiatus tibi, Deo auſpice, conferimus dignitatem, honorem " ſiquidem celſum, ſed qui tuis meritis probetur eſſe æqualis. Fruere igitur probatiſſimis inſtitutis: vt cum bona † tua germinaueris, noſtris † interim beneficiis augearis.

*Sacra largitiones.* — *Ante ſeruū prudens.* — † mente Naturâ Patrum. — * quando — *Aquila* — " quidem — † tu † iterum

## NOTÆ VARIORVM.

¶ 1. *Fluendo ſiccatur.* ] Baſil. de Eleemoſyna: vt putei quo ſæpius hauriuntur, eorum aquæ purius fluunt, τὰ φρέατα πολλάκις ἐξανθλούμενα, εὐρεώτερά ἐστι. FOR.

¶ 2. *Nec fructus tamen ætati* ] D. Hieronymus *c. preſbyterorum, e. ſeq. Non enim in homine ætas, ſed virtus ſpectanda eſt:* Menander, οὐχ αἱ τρίχες ποιοῦσιν αἱ λευκαὶ φρονεῖν, ἀλλ' ὁ τρόπος ἐνίων ἐστὶ τῇ φύσει γέρων. Quam ſententiam adumbrans *in Catone Maiore* Cicero, *non cani,* inquit, *non rugæ repente auctoritatem adferunt: ſed rectè acta ætas auctoritatis fructus præbet extremos* FOR.

### ¶ Senatui vrbis Romæ Athalaricus Rex. XII.

*Confirmantur cuidam bona materna, ac eius dominio vindicantur.*

*Candidati commendatio.*

SI fauore veſtro dignus eſt, qui vel ſemel regale potuit impetrare judicium, quid P. C. vir magnificus merebitur Cyprianus? qui vobis toties gra-

toties gratior debet effici, quoties à nobis dignitates acceperit. Certantes in stadio numerosior corona glorificat: olimpicos " currus frequens palma nobilitat: sic vel in leuibus rebus gloriosior efficitur cui frequenter præmia referuntur. De primo denique " prouectu potest esse cunctatio: dum multi fallunt principis animum: quando facilè est illudere, cui semper votum est præstitisse. Sed talem mentis exhibuit constantiam, tantum bonorum habuit propositum, vt semper in se prouocauerit regiū munus. Hæc est certa gloria, hæc indubitata sententia, frequēter potuisse mereri, per quod homines constat ornari: Hos etiam intrare in nostram Curiam decet, qui ad primos honores non " expendunt meritum suum, sed cum magna susceperint, iterum majora promerentur. Ornant quoque tales nostra judicia: " quoniā bene prius electus creditur, qui sępius approbatur. Natura ipsa bonis adhibita perseuerantia pretiatur: quia minus est, laudanda incipere quàm bonorum propositū custodire. Similes habuistis olim P.C. Decios, similes vetustas prædicat fuisse Coruinos. Neque enim " hic vir, de quo nobis sermo est, nostrum: sibi tantummodo " conciliauit arbitrium: ab vno quippe principe prouehi, videtur fortè gratiosum: nam & sub altero meruisse prouectum, apud vtrosque integrum constat fuisse judicium. Cunctos ergo sequaces habet, qui aliquid ex veritate decernit. Hunc prouectus sui auctorē meruit, vt nos augmentatores dignissimè reperiret. Ille in eum fundamenta posuit bonorū, nos culmen construximus dignitatum. Et ideo P. C. tot laboribus clarificato, illustri viro Cypriano, suggestum quoque Patriciatus addidimus: ne major esse meritis suis quā honorib. nostris. Fauete nunc collegæ, quem sæpe decoratis extranei. Securus ad vos redit, qui jam honores suos in libertatis aula reposuit. Habet etiam vnde nobis reddatur acceptior: quando tales Curiæ " vestræ alūnos protulit, de quibus quamvis auidus pater, tamen propria vota superantur, non " infantia trepidos, non ad respondendum, vt licebat ignaros. Varijs linguis loquuntur egregiè, maturis viris communione miscentur. Sic cum nobis noti sunt in ipso ætatis primordio adolescentiā transierunt. Præstet diuina majestas, vt sicut de parte eorum munificentiæ nomen extulimus, sic & eis pietatis nostræ titulos augeamus.

" Non curru Fo R. — " al. prouectu. — " al. expendunt Fori. — " quando — Decij. Coruini. — " al. vt ille For. — " al. reciriliauit For. — " al. tam For. — " al. nostra — " al. infantia For.

¶ * Bergantino viro illustri comiti patrimonij Atbalaricus Rex. XXIII.

* Burgantino.

*Super eodem.*

LIcet munificentiam Regis quotidie deceat cum Sole relucere, & jugiter aliquid facere, quo possit largitas principis apparere: huic tamen conscientiæ debitum soluitur, " quoties parentibus sub æquitate præstatur. [ Lucrantur principes dona sua, & hoc verè thesauris reponimus, quod famæ commodis applicamus. ] Absit enim, vt negemus affini,

" quotiens parenti — Thesauri principum.

gratisſimos reddebat auditus. Tales enim decet eſſe aulicos viros, vt naturæ, bona indicio frontis aperiant, & poſsint agnoſci de moribus, cum videntur. Tacens enim plerunque deſpicabilis eſt, ſi eum tantum lingua nobilitat: ſemper autem in honore manet, ſi cujus eſt tranquillus animus, eum quoque ſereniſsimus commendet aſpectus. Hoc denique facto teſtamur copiam nos habere prudentium, quãdo talis eligitur, qui ex vtraque parte † laudetur. Eloquentiæ verò bona ineptum eſt in Quæſtore prædicarè, cum ad hoc ſpecialiter probetur aſcitus, vt opinionem temporum commendet qualitate dictorum. Aliis enim Iudicibus prouinciarum committitur exactio: aliis priuati Ærarij cuſtodia † delegatur: huic autem aulicæ famæ inſignia repenuntur, vnde per totum Mundum opinio vulgata laudetur. Quod nobis † adeò P. C. æſtimauimus eſſe repetendum: vt tales nos quærere credatis, quales & noſtræ laudi, & veſtræ † ſecuritati expediat inueniri. Agnoſcite docti bonum principis votum: confidite de beneficiis, qui literatum probamini habere notitiam. Segniſsimi eſt torpere, cùm ſe ad prouectum cognoſcat rerum dominos inuitaſſe. Quapropter P.C. illuſtrem Ambroſium Quæſturæ culmine decoratum, fauor veſtræ benignitatis excipiat: De illo enim non debet dubitari, qui à veſtro ordine iam in prima dignitate meruit approbari.

*Frons, index animi.*

*† laudatur*

*Eloquentia in Quæſtore.*

*† delegetur hic*

*† ideò*

*Aulicæ famæ inſignia penes Quæſtorem.*

*† ſecuritati nor.*

## ¶ Senatui vrbis Romæ Athalaricus Rex. XV.

*Gratum ſe habere inſinuat, quod voto in epiſcopatus electione paruerunt.*

GRatisſimum noſtro profitemur animo, quod glorioſi domini aui noſtri reſpondiſtis in epiſcopatus electione judicio. Oportebat enim arbitrio boni principis obediri, qui ſapienti deliberatione pertractans quamvis in aliena religione, talem viſus eſt pontificem delegiſſe, vt nulli meritò debeat diſplicere: vt agnoſcatis illum hoc optaſſe præcipuè, quatenus bonis ſacerdotibus Eccleſiarum omnium religio pullularet. Recepiſtis itaque virum, & diuina gratia probabiliter inſtitutum, & regali examinatione laudatum. Nullus adhuc priſtina cõtentione teneatur. Pudorem non habet victi, cujus votum contingit à principe ſuperari. Ille quinimò ſuum efficit, qui eum ſub puritate dilexerit. Nam quæ ſit cauſa doloris, quando hoc & in iſto reperit, quod alteri in partẽ ductus † optauerit? * Ciuica ſunt iſta certamina, pugna ſine ferro, rixa ſine odio, clamoribus nõ doloribus res iſta peragitur. Nam & ſi perſona ſummota ſit, nihil " tamen à fidelibus amittitur, cum optatum ſacerdotium poſsidetur. Quapropter redeunte Legato veſtro illuſtri viro Publiano, rationabile duximus ad cœtum veſtrum ſalutationis apices deſtinare. Magna enim iucunditate perfruimur, " quoties cum noſtris proceribus verba miſcemus. Et hoc quoque ſuauiſsimũ vobis minimè dubitamus, ſi quod

*Epiſcopatus electio.*

*vinci à principe glorioſum.*

*† optauit*

** Ciuica*

*" inde*

*" quotieſcũ*

illius fecistis imperio nobis etiam cognosceris esse gratiosum.

*NOTÆ VARIORVM.*

¶ * 1. *Crinea sunt* ] Mea quidem opinione perperam scriptum *crinea*, nec minus malè adscriptum ad marginem pro eo *ciuica*, vbi nisi *cornea* placebit, rectius quidem *curulia* quàm vel *crinea* vel *ciuica* quod alij substituère, legeris: Pet. Fab. *agon. lib.* 1.

¶ Opilioni comiti sacrarum Athalaricus Rex. xvi.

*Confertur dignitas sacrarum largitionum, & inducitur vt fratris sequatur vestigia qui simili claruit dignitate.*

SOlent quidem venientes ad aulicas dignitates diutina exploratione trutinari, ne imperiale judicium aliquid probare videantur ambiguum: quoniam gloria regni est reperisse judices exquisitos. Sed tam frequens est † familiæ vestræ felicissimus prouectus, tam in multis personis declarata prudentia, vt licet aliquis vos eligat ad subitum, nihil fecisse videatur incertū. Similitudinem suorum felix vena custodit: quando pudet delinquere, qui similia nequeunt in * suo genere reperire. Hinc est, quòd meliùs agnoscitur elegisse nobilem, quam felicem: quia iste commonitus, per veterum se facta custodit, ille exemplum non habet, nisi quod fecerit. Quapropter securè tibi credimus, quod toties tuo generi commissum fuisse gaudemus. Pater † his fascibus præfuit, sed & frater eadem † resplenduit claritate. Ipsa quodammodo dignitas in penatibus vestris larem, posuit, & domesticum factum est publicum decus. Nam militiæ ordinem sub fraterna laude didicisti: cui mutuo connexus affectu, implebas laboribus socium, & consiliorum participatione germanum: ad te potius pertinere dijudicans, quod frater acceperat. Hoc baculo reclinabatur ille feliciori actu quædam negligens præsumptione tui, quia per te omnia cernebat impleri. En dulce fratrum obsequium, & præsentium temporum antiqua concordia! Bene talibus sensibus judicium creditur, qui seruare mores naturaliter sentiuntur. Quod si amœni recessus, & prouinciale ocium fortè libuissent, ad te cateruæ causantium & anxia currebant vota læsorum. Boni judicis inter eos assumebas officium, vt futurorum quodam vrgente præsagio, quod à nobis accipere poteras, meritorum assumptione peragebas. Meminimus etiam, qua nobis in primordiis regni nostri deuotione seruieris, quando maximè necessarium fidelium habetur obsequium. Nam cum post transitum diuæ memoriæ * domini aui nostri anxia populorum vota trepidarent, & de tanti regni adhuc incerto hærede subiectorum se corda * perfunderent, auspicia nostra Liguribus felix portitor nunciasti, & sapientiæ tuæ allocutione * firmasti, in errorem quem de occasu conceperant, ortum nostri imperij in gaudia commutabant. Innouatio Regis sine aliqua confusione transiuit: & solicitudo tua

Marginal notes: † prouinciæ; * sul For. Nobilitas.; † iis; † splenduit; Fratrū concordia.; * domini; * profunderent; * firmati

tudo tua præstitit, quod nos nullus offendit. Atque ideo probato talibus institutis, ab Indictione feliciter sexta Sacrarum Largitionum * Comitiuam, propitia tibi diuinitate, concedimus. Vsurus es omnibus priuilegijs atque emolumentis, quę ad tuos decessores pertinuisse noscuntur. Absit enim, vt aliqua calumniæ machinatione quatiantur, qui actionis suæ firmitate consistunt. Fuit enim tempus, cum per delatores * vexarentur & Iudices. Deponite iam formidinem, qui nō habetis errorem, fructibus vestrarum vtimini dignitatum. Nam " quod vobis per decessores prędecessoresque " nostros temporibus * domini aui nostri consuetudo " longęua dedit, indulgentia quoque nostra custodit. Conferimus tibi honorem germani, sed tu fidem ejus imitare seruitij. Nam si illum sequeris, multos laude præcedis: virum auctoritatis maximæ, probatæ " constantiæ, qui sub tanto principe & sine culpa paruit, & " justitiam laudatus exercuit. Promptum est enim æstimare quid † egeris, quando sub ingrato successore palatinum officium præconia ejus tacere non potuit. Difficile itaque non est, moribus sequi posse germanum: quia & in conuersationis fructu plerunque consentiunt, qui vnius semine procreantur.

Sacra largitiones. * Comitiuam. Delatores. rursus. " vexarentur " qua " vestris * domini " Non longa. FOR. Fratris in honore succedens frater. " Al. Constantia. FOR. * judicia FOR. † egerit FOR.

¶ Senatui vrbis Romæ Athalaricus Rex. XVII.

*Super eodem.*

TAnta est P.C. in candidato copia meritorum, vt vereamur ne tardius † putetur electus, quàm nō sit judicio comprobatus. Nam cum diuæ memoriæ auus noster optimos viros exquireret, nobis eum irremuneratum prosperior fortuna seruauit. Illi paruit, illi multa officiositate seruiuit, & à domino largißimo beneficiorum sine aliqua retributione constat esse derelictum. Credo dilata est compēsatio meriti vt nobis aptior fieret causa præstandi. Conueniat enim se pietas nostra lege naturæ. " Condignum est ab hærede solui, quod collatum constat. Cur enim munificentia nostra eum differret, " quem proficere consuetudo suæ nobilitatis vrgeret? Pater huic manu clarus, ac summa fuit morū nobilitate conspicuus: " cum eum feruentia bella respuerunt, " cum trāquilla otia prædicarēt: corpore validus, amicitia robustus: " æui antiquitatē gestabat, " adiectis sæculi vitijs; ditatus claris honoribus. " His temporibus habitus est eximius, cum princeps non esset erectus. Sed quid antiquam parentum ejus repetimus nobilitatem, cum vicina resplendeat luce germani? cujus non dicam proximitati, sed vel amicitiæ cōjunctum fuisse, potest esse laudabile. Hujus virtutibus ita se sociauit atque connexuit, vt hoc potius sit incertum, " qui magis ex altero prædicetur. Amicitijs ille præstat fidem, sed magnam promissis debet iste constantiam. Ille quoque auaritia vacuus, & iste à cupiditatibus probatur alienus. Hinc est, quod nōrunt Regibus seruare fidem, " quia nesciunt vel inter æquales exerce-

consideratione commend. † videatur " Cum dignum " cum eum " quē nec " & " equi Odouactis " abiectis FOR. " us. " quis " quia

re perfidiam. Ibi enim mores facilius probantur, vbi natura sub libertate monstratur. Quomodo ergo sub puritate non seruiant dominis, suis qui nesciunt illusisse collegis? His laudibus † electus à coniuge Basilianæ sociatus fertur esse familiæ, " quod plerunque* euenit à meritis, coniungi posse nobilibus, Inspicite in eo, si placet, etiam familiarem vitam: quia sæpiùs Maioribus nostris viros industrios hæc signa prodiderunt. Res huic priuata " tãto fuit * moderamine disposita, vt nec aliqua tenacitate sorderet, nec iterum omnia effusione laberetur. " Gentiles victu, Romanos sibi iudicijs * obligabat: & vnde " ingratitudo dignitatibus † plerunque venit, " iste disceptando sibi * amicitiam colligebat. [ Videte, quid faciat nobilis natura. Ex Iudicibus natus arbitrum agebat, quod nisi ex morum probitate nulla potest contingere ratione. Nam fascibus obedire, " plerunque potestatis necessitas cogit: parere Iudici priuato, sola sententiarũ probitas facit. ] Vnde nobis plus laudis videtur habere voluntarius Iudex: quando ad audientiam non eligitur, nisi qui iustus esse moribus " æstimatur. Quapropter P.C. fauete vestris alumnis, & nostris fauete iudicijs. Secundo ad vestram Curiam venit, qui ex Senatore natus est, & aulicis dignitatibus probatur honoratus.

† iis
* electis *Basilianæ familiæ.*
" quia
* venit
" tanta
* moderatione
" Gentiles
" obligabant
" Al. *magnitudo.*
" plurimũ
" inde
" amicitias
Fon.
" plurimũque
*Iudex, arbiter.*
" In nonnullis *admittitur ad audientiam.*
Fon.
" Iudicatur

## Felici v.i. Quæstori Athalaricus Rex. XIIX.

*De honore sibi collato ad Quæsturæ dignitatem.*

[ PRofessionem constat esse iustitiæ, legũ peritos Iudices ordinare: quia vix potest negligere, qui nouit æquitatem: nec facilè erroris † vitio sordescit, quem doctrina purgauerit.] Dudum te, forẽsibus negotijs † insudantem, oculus imperialis aspexit: nec latere potuit, qua fide susceptã peregeris, qua luculentia tractata † peroraueris, ex quo gradu eloquentia tua atque conscientia pariter incedebant, nullus susceptus, " quod ampliùs desideraret, habuit: nullus judicum, quod in te corrigere posset, inuenit. Accesit enim venustas oris, & castitas animi. Iuuenem te solus decor ostendit, ab ore primæuo cana verbis manauerũt. Cõtẽdit flos ætatis, & maturitas mentis: sed potiùs illa superauit, quæ nos ad virtutum gradus gloriámque perducit. Quapropter aptamus munera nomini & meritis tuis: vt arcana regia fidelis accipias, & vireloquens literatã reperias dignitatẽ. Nunc causas " gloriosas judicas, quas laudabiliter perorabas.* Assideat tibi propria & exercitata doctrina. Modò est felix & certa cõditio negotiorũ: quãdo ille sẽtẽtiam dicit, qui nõ potest ignorare quod " eligit. [ Non enim decet, Iudicem ministrum, esse volũtatis alterius, vt magis alteri pareat, cui tot milites obsecũdant. ]. Certè si in alijs tolerãdũ vtcunque, nimis in Quæstore pudendum est, vt qui eligitur ad Principis consilium, solatium* expectet alienum. Et ideo, quod Deo auspice dictum sit, per sextam Indictionem Quæsturæ tibi conferimus dignitatem. Sed tuus

*Quæstura dignitas collata*
" initio
*Legum periti iudices.*
" suadentẽ
" perorãtis
" à quoquã
*Eloquentia*
*Taciturnitas*
" gloriosè judica
* Adsit
" eligis

Sed tuus honor imperitis opprobrium est. Nam si in conscientia læta est, quæ prouehitur meritis: ita sub reatu iacet, qui se imparem cognoscit muneribus consecutis. Habes priscos viros, quos te deceat [illegible] succede fama, quem sequeris dignitate. Nam si te priuata vita virtutibus exercuit, quantò melius prouecta † declarabit? “ Sampsisti nomen ex meritis: custodi vt semper læteris, “ veritate vocabuli. Nam cùm omnis appellatio ad declarandas res videatur imposita, [ nimis absurdum est, portare nomen alienum, & aliud dici, quàm possit in moribus inueniri. Verùm hæc bonæ conscientiæ dicta sufficiant: quia dubitari de illo creditur, qui “ plurimis admonetur.]

† declarat
“ sustinuisti
Rei nomen conueniat.
“ pluribus.

## Senatui vrbis Romæ Athalaricus Rex. xix.

*Super eodem.*

LIcèt cœtus vester “ genuino splendore semper irradietur, clarior tamen redditur, “ quoties augetur lumine dignitatum. Nam cœlum ipsum stellis copiosissimis plus refulget, & de numerosa pulchritudine mirabilē intuentibus reddit decorē. Naturæ siquidem insitum est, vt honorū copia plus delectet. Prata denique floribus pingūtur innumeris, laudatur pinguis arui densior seges. Antiquitas vos fecit nobiles haberi: nos Senatū volumus etiam de numerositate prædicari. Hinc est, quod vobis aggregare cupimus, quem reperimus vbicunque præcipuum. Nam licèt apud vos seminarium sit Senatus, tamē & de nostra indulgentia nascitur qui vestris cœtibus applicetur. Alumnos “ cunctæ nobis pariunt aulicæ dignitates. Quęstura autem verè mater Senatoris est, quoniam ex prudētia venit. Quid enim dignius, quàm Curiæ participem fieri, qui adhæsit cōsilio principali? Sed quia prudenti viro non sufficit generaliter cōclusa laudatio, ejus nota propriáque tangamus. Quæstorem nostrum P.C. cognoscite, eloquentia priùs exercitata placuisse, & aduocationis suæ sic assiduè crebras egisse victorias, vt meritò sibi eum electio triumphalis asciuerit, quatenus palmis felicibus inauguratus, vobis daret laureatū. Ad forēse gymnasium prima ætate deductus, studuit semper integritati mētis, & “ nobilissimus pudore castitatē corporis sub nimio labore transegit. Orator facūdus, grauissimus patronus, susceptas causas suis pręconijs adiuuabat, quādo credi non poterat negotium improbabile, cui talis videbatur assistere. Nónne prætermittere hunc virum esset publicum dānum? quid enim aut nobis, aut vobis esse acceptius, quàm vestro cōiungi lateri, qui inter leges meruit approbari? Amare namque eas potest, per quas doctus enituit, dū affectat vnusquisque gloriam suam: nec obliuisci potest animus, ex qua nobis parte fuerit sociatus. Creditis fortè principes viri nouā in hūc “ impetratámque apparuisse prudentiam origo eius hereditarias sibi literas vendicauit, cujus pater ita in Mediolanensi foro resplēduit, vt “ æterno fructu è Tulliano cespite pullularet. Proinde quā-

candidati commendatio.
“ gemino Fon.
“ quoties.
Senatorum nobilitas.
Seminarium Senatus.
† certè
“ nobilissimo Fon.
Eloquentia.
Leges.
“ imperitis que melius impetratamque. Fon.
Forum Mediolan.
“ & æterno fructu.

vis [illegible] t, e' inter mediocres difficillimum placendi genus, † tamen Auocationis laudem inter primarios eloquentiæ frequenter meruit inuenire. Is contra Magnum † Olybrium stetit : is * palmarum Eugenetis linguæ vbertate suffecit, & illis par extitit, quos singulares Roma cognouit. Quid enim generosius, quàm tot literarum proceres habuisse Majores? Nam si inueteratæ & per genus ductę diuitiæ nobiles faciunt, multò magis præstantior est, cujus origo thesauris prudętiæ locuples inuenitur. ] Quapropter P. C. fauete nostro judicio, ac suis meritis candidato. Quando si collegæ manum clementiæ porrigitis, nos potiùs * subleuatis.

*& Olybrio. Eugenetis. *Olimbriū *palmatij Nobilitas. *al. sublima. FOR.

§. * Albieno v. i. * Præposito Athalaricus Rex. xx.

*al Abieno *Præf. præ.

*Confertur officium hoc pacto vt laudabilia sequatur, non autem calumniosè gesta ab antecessore suo qui cunctis fuit odiosus.*

ASsertio meritorum est, potuisse eligi post improbitatem Iudicis accusati: quando excessus præcedentium non corrigitur, nisi cùm successor optimus inuenitur. Contrarijs rebus plerunque medicina succedit. Nam dum calor vitalis adhibitus fuerit, frigus pestiferū tunc recedit. Nubila ipsa ventorum spiratione terguntur, & Aquilo faciem cœli tranquillam reddit, quam australis aura turbauerit. Sic nos decessorem tuum summouimus amore generalitatis, vt tu saluberrimus aduenires. Contraria prioribus imitare, * & laudanda peregisti. Ille calumnijs odiosus, tu stude vt justitia reddaris acceptus. Rapax ille, tu continens. Bonorum omnium breuis est definitio, vitare quæ fecit: * quoniam verè laudanda sunt quę suo judicio comprobauit. Respice denique in illo odium publicum, & tu amorem * affectare cunctorum. Tanti tuis moribus gratias agant, quāti illius acerbitatem actionis accusant. Animare igitur dedecore præcedentis: quando post illum * professæ malitiæ virum, vel à malis abstinuisse laudabile est. Nam quale erit, si beneficia prouincijs tribuas, quę hactenus non habeant? Bonum insolitum plus amatur, & sequenti gaudio confert dulcedinem temporū præmissa tristitia. Atque ideò Præfecturæ tibi fasces per sextam feliciter Indictionem, Deo auxiliante, conferimus: quæ quantò fuit hactenus læsione terribilis, * † tantum misericordiæ habere debet. Beneficia lenitatis, siquidem sauciata, tua cura * reformanda sunt. Non tuis non alienis manibus quisquam grauetur. Nam vltra omnes impietates est " nocere læsos, qui sanare creditur vulneratos. Redeat ad nomē antiquum Præfectura illa Prætorij, toto orbe laudabilis. Cujus si principium quęramus, per Ioseph à beneficijs inchoauit: nec immeritò à legibus nostris pater prouinciarum, pater etiam prędicatur imperij: quia sic justè, sic prouidè agi voluerūt, vt nō districtū Iudicis nomē, sed vocabulū illi pietatis imponerent. Iustis ac debitis cōpendijs nostrum per te crescat æra-

*Contraria contrariis curari. * qui * quando bene illaudata. FOR. Odium publicum. " affecta † profusæ * tāta nunc habere debes beneficia. FOR. "tantò nūc " refouēda * Fortè, necare vel, læsis. Præf. præ.

ærarium. Lucra tenuimus, quæ legum cauta profanant. Pecunias illas volumus quibus libra justitiæ suffragatur. Ædes nostras nequitiam non patimur introire: quia nec † priuata intromittere possumus, quàm publica voce damnamus. Audite Iudices, quid amemus: nolite in malum publicum suspicari. Nam cui vos per iniquas prouisiones creditis esse placituros, cùm nos cognoscatis sola illa diligere, quæ possunt justitiæ monitis conuenire? Vestris jam moribus peccatis, si post ista delinquitis. Sed illi fortè talia gesserunt, qui ad dignitates suis parentibus incognitas peruenerũt: tu post patris Præfecturam laudabilem, aliquid quod meliùs prædicetur, adiunge: quia diligentior semper esse debet, qui sequitur: dum bona parentum probabiliter & imitari cupimus, & vincere festinamus. Accedit etiam tuis laudibus, quòd dictis prudentum probaris imbutus. [Graue est sapienti offendere, vbi alterum reperit incidisse.] Ius fortè prætereat, qui iura nesciuit: totum à te legitimum quæritur, cujus origo indocta fuisse nescitur. Æquales tibi sunt libri Veterum, & actiones parentum. Præsta opinioni tuæ, præsta nostro judicio, vt impar non sis meritis, quorum æquasti per nostra beneficia dignitates.

† priuatim introducere Fon. At inducit

## ¶ Cypriano viro Patritio Athalaricus Rex. XXI.

*Confertur dignitas Patritiatus.*

Licèt propriis frequenter honoribus, & germani tui fueris dignitate laudatus, tamen quia natura bonorum non † expeditur cùm refertur, quasi ad judicium reuertimur, de quo jam præconia multa sonuerunt. Testificatum est de te, quicquid de fidelibus, quicquid de bene meritis † debuit æstimari. Sed dignè laudum cùm voluerit † nouitates emittit, qui se " actionis probitate compleuit. [Natura perennis fontis est gloriæ vena laudabilis :] Nam sicut ille, ' fluendo non expenditur, sic nec ista celebri sermone siccatur. Quod etsi transacta taceantur, noua probaris suggerere quæ dicantur, qui cum ætate crescis semper & meritis. Cursus annorum laudis tibi procurat augmentum. Senescis quidem corpore, sed laude iuuenescis. Meritò tibi prolixior ætas optatur, in * quæ fama semper robustior inuenitur. Habuisti sub diuæ memoriæ * domino auo nostro in vtraque parte laudatas semper excubias. Vidit te adhuc gentilis Danubius bellatorem: non te terruit Bulgarum globus, qui etiam nostris erat præsumptione certaminis obstaturus. Peculiare tibi fuit, & retinentes Barbaros aggredi, & conuersos terrore sectari. Sic victoriam Gothorum non tam numero, quàm labore * juuisti. Posteà verò, quod non minùs * ipsis certaminibus fuit. Referendarij officium laboriosis contentionibus * exhibebas. Fuerunt enim apud illum virtutum omnium virũ exercitualia vel pacata seruitia. Quis enim nõ ageret bellum: qui illi potuit competens exhibere responsum? qui tantam firmitatem animi semper exegit, tantam verborum in asserenda veritate constantiam, vt meritò se vicisse diceret hostem,

† expeditur Fon. † potuit † actiones " Al. actionibus. ' Lam perenni. Senex. † qua † domino aui nostri. Bulgarorum. * vicisti * temporis. Referendarium. * exigebat.

toties gratior debet effici, quoties à nobis dignitates acceperit. Certantes in stadio numerosior corona glorificat: olimpicos " currus frequens palma nobilitat: sic vel in leuibus rebus gloriosior efficitur cui frequenter præmia referuntur. De primo denique " prouectu potest esse cunctatio: dum multi fallunt principis animum: quando facilè est illudere, cui semper votum est præstitisse. Sed talem mentis exhibuit constantiam, tantum bonorum habuit propositum, vt semper in se prouocauerit regiũ munus. Hæc est certa gloria, hæc indubitata sententia, frequẽter potuisse mereri, per quod homines constat ornari: Hos etiam intrare in nostram Curiam decet, qui ad primos honores non " expendunt meritum suum, sed cum magna susceperint, iterum majora promerentur. Ornant quoque tales nostra judicia: " quoniã bene prius electus creditur, qui sæpius approbatur. Natura ipsa bonis adhibita perseuerantia pretiatur: quia minus est, laudanda incipere quàm bonorum propositũ custodire. Similes habuistis olim P.C. Decios, similes vetustas prædicat fuisse Coruinos. Neque enim " hic vir, de quo nobis sermo est, nostrum: sibi tantummodo " conciliauit arbitrium: ab vno quippe principe prouehi, videtur fortè gratiosum: " nam & sub altero meruisse prouectum, apud vtrosque integrum constat fuisse judicium. Cunctos ergo sequaces habet, qui aliquid ex veritate decernit. Hunc prouectus sui auctorẽ meruit, vt nos augmentatores dignissimè reperiret. Ille in eum fundamenta posuit bonorũ, nos culmen construximus dignitatum. Et ideo P. C. tot laboribus clarificato, illustri viro Cypriano, suggestum quoque Patritiatus addidimus: ne major esse meritis suis quã honorib. nostris. Fauete nunc collegæ, quem sæpe decoratis extranei. Securus ad vos redit, qui jam honores suos in libertatis aula reposuit. Habet etiam vnde nobis reddatur acceptior: quando tales Curiæ " vestræ alũnos protulit, de quibus quamvis auidus pater, tamen propria vota superantur, non " infantia trepidos, non ad respondendum, vt licebat ignaros. Varijs linguis loquuntur egregiè, maturis viris communione miscentur. Sic cum nobis noti sunt in ipso ætatis primordio adolescentiã transierunt. Præstet diuina majestas, vt sicut de parte eorum munificentiæ nomen extulimus, sic & eis pietatis nostræ titulos augeamus.

" Non expensu For. " al. prouectu. " al. expendunt For. " quando Decij. Coruini. " al. vt illa For. " al. reciliaui For. " al. jam For. " al. nostra " al. infantia For.

¶ * Bergantino viro illustri comiti patrimonij Arbalaricus Rex. XXIII.

* Burgantino.

*Super eodem.*

Licet munificentiam Regis quotidie deceat cum Sole relucere, & jugiter aliquid facere, quo possit largitas principis apparere: huic tamen conscientiæ debitum soluitur, " quoties parentibus sub æquitate præstatur, [ Lucrantur principes dona sua, & hoc verè thesauris reponimus, quod famæ commodis applicamus. ] Absit enim, vt negemus affini,

" quotiens parenti Thesauri principis.

quod solemus custodire subjectis: quando qui nobis sanguine conjungitur, plus meretur, nec fraudari potest proprio desiderio, qui militat sub Iudice " gratioso. Atque ideò illustrem magnitudinem tuam præcelso atque amplissimo viro Theodahado massas subter annexas, tot solidos pensitantes, ex patrimonio quondam magnificæ fœminæ matris ipsiius præcipimus reformari, ejus feliciter domino plenissimè " vendicádas, cujus successionis integrum jus in ea qua qua præcipimus parte largimur. De cujus fide ac synceritate præsumimus, vt sequenti tempore reliqua supra memorari " patrimonij omni adjecta quantitate mereatur. Quid enim tali viro negare possimus, qui etiam meliora suis obtinere possit obsequijs, vel si non probaretur affinis? vir, quem nobilitatis suæ inflat elatio, modestia humilis, prudentia semper æqualis, quid à nobis mereatur intendite: " quoniam ad gloriam nostram trahimus, " qui eum proximum confitemur. Quapropter æquissimæ jussioni opera " nauanter impendite, " dilectisque sedis vestræ Cartarijs designatas massas " actoribus ejus, sine aliqua dilatione contradite. Vt summa nobis caritate sociatus, gratia præsentis muneris reddatur acceptior.

" al. glorioso For. " generoso. *Donata massa seu prædium* " indicandas " matrimonij cū *Nobilis modestus.* " quando " quod For. " grauiter " dilectisque For. *Cartarij Massa.* " auctorib.

## *NOTÆ VARIORVM.*

¶ 1. *Patrimonij omni adiecta* ]; vet. *matrimonij cum adiecta.* quo nomine bona quæ liberis à matre obuenerint, interdum significari Fr. Connanus, *lib.* 8. *ca.* 3. notat, aliíque ex Seneca. Valer. Max. & Suetonio contendunt. Plutarchus contrà, non leui ratione disputat ἐν τῷ γαμικοῖς παραγγέλμασι: cui hujus loci lectio (patrimonij) duorum manuscriptorum codicum auctoritate confirmata suffragatur. For.

## ¶ Clero ecclesiæ Romanæ Athalaricus Rex. XXIV.

*De Sacerdote reo, & ad quos sint remittendi.*

TAnto diuinitati " plurima debemus, quanto à cæteris mortalibus majora suscepimus. Nam quid simile rependat Deo, qui potitur Imperio? Sed licet pro tanto munere nihil compensari possit idoneè: ipsi tamen gratia redditur, dum in seruientibus honoratur. Itaque flebili aditione causamini, hoc fuisse longæ consuetudinis institutum, vt si quis sacrosanctæ Romanæ Ecclesiæ seruientem aliqua crederet " actione pulsandum, " ad supradictæ ciuitatis antistitem negotium suum dicturus occurreret, ne " clerus vester forensibus litibus " profanatus, " negocijs potius sæcularibus occupetur: addentes, diaconum quoque vestrum ad contumeliam religionis tanta " executionis acerbitate compulsum, vt " Sajus eum propriæ custodiæ crederet mancipandum. Presbyterum quinetiam Romanæ Ecclesiæ pro leuibus causis, asseritis, criminaliter impetitum. Quod nobis, pro ingenita reuerentia quam nostro debemus actori displicuisse profitemur, vt qui pridem

" plura *Sacerdos reus ad Episcopum remissus.* " accusatione " vt " decus vestrum " profanatum " officijs: For. " accusationis " Saius Saio. al. suauius cum " sanctius

dem facris meruerant inferuire † minifteriis,conuenientibus irreuerenter nefariis expofiti injuriis fubjacerent.Sed aliorum plectendas fubreptio nobis † obtulit pleniſsimæ laudis euentum : vt caufa contingeret præftandi,quæ nos cœleftibus commendaret auxiliis.Atque ideò "confiderantes Apoftolicæ fedis honorem,& confulentes "defideriis fupplicantium, præfenti auctoritate moderato ordine definimus, vt fi quifpiam ad Romanum clerum aliquem pertinentem,in qualibet caufa probabili crediderit actione pulfandū, ad beatifsimi Papæ judicium prius conueniat audiendus,Vt aut ipfe inter vtrofque more fuæ fanctitatis " agnofcat,aut caufam deleget æquitatis ftudio terminandam: & fi fortè, quod credi nefas eft,competens defiderium fuerit petitoris elufum,tunc ad fæcularia fora jurgaturus occurrat,quando fuas petitiones probauerit à fupradictæ fedis Præfule fuiffe contemptas. Quod fi quis extiterit tam improbus litigator, atque omnium fuerit judicio facrilega mente damnatus,qui reuerentiam tantæ fedi exhibere contemnat, & aliquid de noftris affatibus crediderit promerendum,ante alicuius conuentionis effectum decem librarum auri difpendio feriatur,quæ à Salatinis Sacrarum Largitionum protinus exactæ, per manus fæpe memorati antiftitis pauperibus erogentur,carenfque impetratis negocij quoque fui" admifsione mulctetur.Dignus eft enim duplici pœna percelli,qui & diuinam reuerentiam,& noftra juffa" temerarit.Sed interim vos, quos judicia noftra venerantur,ecclefiafticis viuite "inftitutis. Magnum fcelus lus eft,crimen admittere,quos nec conuerfationem decet habere fæcularem, profefsio veftra vita cœleftis eft.Nolite ad mortalium vota humilia,& errores defcendere. Mundani coërceantur humano jure,vos fanctis moribus obedire.

† myfteriis
† contulit vor.
" Apoftolicæ fedis honore.
" commêdantes
" defiderio Papæ Romi judicium,
" cognofcat
Sacra largitiones.
" amiſsione
" temerauerit,
Ecclefiafticis inftitutis viuere.
Sacerdotes.
" conftitutis

---

§ " Ioanni v.s. referendario Athalaricus Rex. xxv.

" al. Cauigafto v.s.

*Confirmatur poffeſsio cuidam,& reuocatur conceſsio fuper poffeſsione prædicta.*

VAlde dignum eft,in eis aliena feruare quibus oportet propaia dona conferre. Quid enim de illa munificentia pofsis ambigere, quãdo à nobis intelligis mereri,quod à noftris decefforibus accepifti?Profitemur itaque, alterius quidem donum, fed noftrum effe judicium, & modernam, principis mentem præueniffe tantum velocifsimam largitatem. Hinc eft,quod " diuæ memoriæ auum noftræ clementiæ domum in Caftro " Lucullario pofitam, obfequiorum tuorum fedulitate prouocatum,conftat voluiffe largiri. Cujus difpofitionem fecutus patritius, " Tholuit, pofteaque illi noftra eft " liberalitate conceffa,præfatam domum actu legitimo in tua optimè jura tranfmifit. Quapropter ferenitas noftra vel inchoatæ voluntatis defiderium,vel "Tholuit plenifsimæ donationis effectum, præfenti auctoritate corroboramus: vt fæpe dicta domus " paternæ recordationis Agnelli,in " Luculla-

Donatio domus confirmata.
" al. diuinus vor.
" Lucullano
" Tholoni al. Tholuc. Vor.
" al. liberalitate.
" Tholoni
" Patritii
" Lucullo

rio Castro posita, cum omnibus ad se pertinentibus in tua, vel hæredum tuorũ possessione permaneat: & quicquid de hac re facere malueris, habebis liberam potestaté, cujuslibet vel priuati nominis vel publici "posthac inquietudinem summouētes: vbi & si quid esset quolibet casu, qualibet inquisitione fortassis ambiguum, huius auctoritatis nostræ judicio constat explosum. Fruere, juuante Deo, rebus propriis, ex nostra quoque auctoritate solidatis. Alij enim tibi jura legitima præstiterunt, nos possessionis quietem, & cunctis seculis securam conferimus firmitatem. Sed ne quis forsitan tam egregiæ voluntatis nostræ inuidus temerator existat, jubemus eum, qui ex hac re quolibet tempore vel priuati mouere tentauerit aliquam quæstionem, dare tibi, vel ad quem pertinere volueris domum superius designatam, pœnæ nomine auri libras centum, & frustratum suis ausibus infamatumque discedere. Hunc enim voluntatis suæ meretur inuenire fructum, qui aliquid contra nostrum videtur quæsisse judicium.

" post hanc "por.

*Pœna pecuniar. & infam.*

¶ Vniuersis Reatinis & Nursinis Athalaricus Rex. XXVI.

*Prior præficitur cui vt omnes obediant mandatur.*

"dominus *Prior præficitur.*

GLoriosus "domus anus noster desideria vestra agnoscẽs. Quidilanẽ Sibiæ filium, Priorem vobis quidem facere disponebat: sed quia interueniente mortali conditione nequiuit cogitata cõplere, necesse nobis est, eius vota perficere: ne tantus vir de aliquo inaniter "judicetur bona potuisse sentire. Atque ideo præsenti auctoritate præcipimus, vt eum Priorem feliciter habere debeatis: & quæ ordinauerit pro disciplina seruanda, vbi * nostra maximè vtilitas, continetur, in omnibus obedire debeatis. Quia sic "domini aui nostri estis moribus instituti, vt & leges libenter audiatis & Iudices. Hoc est enim, quod nostrum comit imperiũ, quod opinionem nostram inter gentes amplificat, si talia geratis, quæ & nobis "accepta, & diuinitati "possunt esse gratissima. Robustiùs enim inimici nostri vincuntur moribus bonis. "Quia quos superna protegunt, felices aduersarios habere non possunt. Pugnatis enim efficaciter foris, dũ in sedibus vestris iustitiam fouere contenditis. "Ista enim duo mutua se amplexione consociant: qui æquitatem coluerit, fructũ victoriæ possidebit. Nã quæ necessitas ad injusta compellat, cum vos & "fortes alant propriæ, & munera nostra, domino adjuuante, ditificent? Nam & cui aliquid expetẽdum est, speret de munificentia principis, quam de præsumptione virtutis. Quia vobis prodest, quod Romani quieti sunt: qui dum æraria nostra ditant, vestra donatiua multiplicant.

" judicarentur.

* vestra " domini

" apta " possint

" &

" Ita

" consortes

¶ * Dum erit Saioni & Florentino viro deuoto Comitiaco. Athalaricus Rex. XXVII.

" Ioani referendum

*Edictum.*

*Edictum contra illos qui violenter diripiunt prædia aliena.*

SEueritas publica ficut ab innocentibus vacar, ita neceffe eft, vt in fceleratis operam fuæ diftrictionis impendat: quia non femper vnum merentur judicium diuerfa merita perfonarum. Morbi ipfi difsimilibus fuccis fanantur herbarum: aliis cibi, aliis ferrum optatam reuocat fofpitatem, & pro qualitate pafsionis præceptum merentur artificis. Et ideo deuotio veftra per Fauentinum territorium incunctanter excurrat: & fi quos Gothorum atque Romanorum in direptionibus poffefforum fe mifcuiffe repererit, fecundum facti æftimationem & damnis affligantur & pœnis. Quia grauius plectendi funt qui nec admonirionibus juftis, nec initiis principis obediendum effe crediderunt. † Quoniam maior ambitus eft dominis nobis velle feruire, vt † commendari bonis initiis reliquam vitam fecuritatis munere perfruantur.

*Tyrannorum diuerfitas.*

*Direptiones possessionum coercitæ.*

† Quando † commendatis.

¶ * Cunigafto v. i. Athalaricus Rex. XXVIII.

*Ad quendam fublimem, vt vnicuique reddatur ius.*

PErmouit ferenitatem noftram Conftantij atque Venerij dolenda conqueftio, " quia fibi à " Tancane juris proprij agellum, " quod Fabricula nominatur, cum fuo peculio cauſantur ablatum, "adjicientes ne rerum fuarum repetitionibus" imminerent, liberis "fibi conditionem vltimæ feruitutis imponi. Atque ideo magnitudo tua, decretis obfcura præfentibus, præfatum fuo jubeat adeffe judicio: " vt omni inter partes veritate difcuffa, juri confentaneam, & amicam veftris moribus" proferre fententiam. Quia ficut graue eft, de fuo dominos jure "cedere, ita noftris eft fæculis inimicum, feruitutis jugo libera colla deprimere. Momenti jure fi competunt primitus reddantur inuafa: ita tamen vt perfona legitima difceptationibus non defiftat. Ceffet violenta præfumptio, "vt caufa Iudicis cognofcatur arbitrio, & aut " conjunctos feruos cum rebus fibi competentibus pofsideat, aut probatos liberos indemnes atque integros " derelinquant. Sufficit enim, quod ei relaxamus pœnam, qui facere præfumpfit injuriam.

* Hunigaifto al. Ingaifto teper & in aliis Gefasfis vero FOR.

*Iudicium liberale.*

" quam

" Chaticane. al. Rancane.

" qui

" abiicientes

" minuerent

" fuis

" vbi FOR.

" proferatis

" difcedere

*Libera colla feruili jugo premere.*

*Momenti jus*

" vbi

" conuictos

" derelinquat.

## NOTÆ VARIORVM.

¶ 1. *Competunt primitus inuafa* ] lege ex vet. *comp. prim. reddantur inuafa.* Tralatitia juris fententia eft, dejectum vi de rei fuę poffefsione, feu fpoliatum ante omnia reftitui oportere. *l. 1. Cod fi per vim vel alio modo, l. 7. fi quis ad fe C. ad leg. Iul. de vi pub. c. 7. conquerente, de reftit. fpol.* FOR.

¶ Honoratis poffefforibus & curialibus Parmenfis ciuitatis Athalaricus Rex. XXIX.

Dignum est, vt libenti animo faciatis, quæ iuberi pro vrbis vestræ vtilitate cognoscitis: nam quod proprio sumptu decuit aggredi, compendio se vobis constat offerri. Ciuitatem siquidem vestram diutina siccitate laborantem, juuante Deo, " domnus auus noster saluberrima vnda rigauit. Cui nunc studio vestro cloacarum ora pandantur: "ne sordium objectione tardata reciprocans vnda vestris ædibus "illidatur, & quas debuit abluere, easdem vobis cogatur inferre. Cui operi, quanquam vos vrgere debeat " ciuicus amor, virum spectabilem " Genesium præcipimus imminere. Vt nos ad meliora prouoceris, si quæ jussimus gratanter efficitis.

" dominus
Cloacarum ora.
" nec
" illudatur
" affectus
" Generosum

## NOTÆ VARIORVM.

§ 1. *Dignum* ] De cloacis etiam supr. lib. 3. epist. 30. de Parmensi ciuitate lib. 6. epist. penult.

" spectabili al. *venerabili*. Fot.

## § Genesio viro " sublimi Athalaricus Rex. xxx.

*Committitur executio super eisdem.*

Amore ciuitatis vestræ, antiqui operis formam domus quidem auus noster largitate regia construxit. Sed nihil prodest aquarum copias vrbibus immisisse, nisi nunc prouideatur cloacarum opportuna digestio: more vitæ humanæ, cuius "ita salubritas continetur, si quod ore quis suscipit, alia parte corporis relaxatus effuderit. Et ideo sublimitas tua Parmenses municipes " faciet huic operi "nouiter insistere: quatenus antiquos cuniculos, siue subterraneos, "siue qui junguntur marginibus platearum, diligenter emendent. Vt cum solenniter optatus vobis "liquor influxerit nulla " adjecti "luctaminis objectione tardetur. Quia gratiam vnda non habet, nisi quæ jugiter influit, & visa semper abscedit. Illa enim, quæ pulchrè riuis exercitata ridet, quam deformis est in lacunis? palus enim nec visu grata, nec jumentis accommoda. Elementum pulcherrimum quidem, sed " cum naturali puritate seruatur. Sine hac agri squalem, vrbes anhela siccitate fatigantur. ¹ Vt meritò antiqua prudentia, quos à ciuica conuersatione segregandos esse judicauit, aquarum interdictione punierit. Quapropter tam vtillimæ rei omnium debet studere consensus, quia ciuis animum non habet, qui vrbis suæ gratia non tenetur.

Cloacarum opportunitas
" Non illa. Fot.
" faciat
" forte grauiter. Fot.
" sub quibus
Aqua fluens.
" liquor influerit
" al. adjecti Fot.
" letaminis
" pulchris al. *publico* Fot.
Palus.
" cum in Fot.
Interdictio aquæ.

## NOTÆ VARIORVM.

§ 1. *Vt merito antiqua prudentia, quos à ciuica conuersatione segregandos esse judicauit, aquarum interdictione punierit* ] Lucianus *in Alexandro* seu Pseudomant. de præstigiatoris oraculis ὡς ἔτι τὸν τοιοῦτον οὔτε στέγη τις ἐδέχετο οὔτε πυρὸς ἢ ὕδατος ἐκοινώνει, ἀλλ' ἔδει ἐλαύνειν πρὸ γῆς ἐλαυνέσθαι ὡς ἀσεβῆ καὶ ἄθεον. id est, hujusmodi hominem neque tecto quisquam excipiebat, neque igni aquáve impertiebat: verum erat illi solum alio vertendum.

tan-

tanquam impio deorúmque contemptori. Feralia in Christianos edicta recensens. Victor Vticensis *l. b. 3. de persecutione Vandalica*, addit, vt nullus quempiam illorum hospitio reciperet, aut alimoniam præstaret. FOR.

§ Seuero viro sublimi Athalaricus Rex. XXXI.

*Quod possessores & curiales Brutiorum redeant ad ciuitates proprias.*

* spectaculi Ioanni præfecto FOR.

CVm te Præfectorū consilijs laudabiliter inhærentem omnia didicisse credamus, quæ ad Reipub statū pertinent, componendum, maximè cognouisti literis eruditus pulchram esse faciem ciuitatum, quæ populorum probantur habere conuentum. Sic enim & in illis splendet libertatis ornatus, & nostris ordinationibus necessarijs seruit effectus, Feris datum est, agros syluásque quærere: hominibus autem focos * patrios supra cuncta diligere. Aues ipsæ gregatim volant, quæ innoxia volūtate mitescunt. Canori turdi amant sui generis densitatem. Serpentes * sturni compares sequuntur indesinenter exercitus. Murmurantes palumbi proprias diligunt cohortes, & quicquid ad simplicem * pertinet vitam, adunationis gratiam non refutat. Contra, animosi accipitres, aquilæ venatrices & supra omnes alites acutiùs intuentes volatus solitarios concupiscūt: quia rapaces insidiæ innoxia * conuenticula non requirunt. Ambiunt enim aliqui soli agere, qui prædam cum altero nō desiderant inuenire. Sic mortalium voluntas plerunque detestabilis est, quæ conspectum hominum probatur effugere. Nec potest de illo aliquid veraciter credi, cujus vitę testis non potest inueniri. Redeant possessores & Curiales Brutij in ciuitatib. suis. Coloni sunt, qui agros jugiter colunt. Patiantur se à rusticitate diuisos, quibus & honores dedimus, & actiones publicas probabili æstimatione commisimus: in ea præsertim regione, " vbi affatim veniunt inelaboratæ delitiæ. Ceres ibi multa fœcunditate luxuriat. Pallas etiam non minima largitate congaudet, plena rident pascuis fœcundis, erecta vindemijs: abundat multifarijs animalium gregibus, sed equinis maximè gloriatur armentis: meritò, quando ardenti tempore tale est " neruum syluarum, vt nec muscarum aculeis animalia fatigentur, & herbarum semper virentium satietatibus expleantur. Videas per cacumina montium riuos ire purissimos, & quasi ex " edito profluant, sic per Alpium summa decurrunt. Additur, " quod vtroque latere copiosa marina possidet frequentatione commercia: vt & proprijs fluctibus affluenter exuberet, & peregrino penu in vicinitate litorum compleantur. Viuunt " illic rustici epulis vrbanorum, mediocres autem abundantia " præpotentium: vt nec minima ibi fortuna copijs probetur excepta. Hanc ergo prouinciam ciuitatibus nolunt incolere, quam vel in agris suis se fatentur omnino diligere? Quid prodest tantos viros latere literis defecatos? Pueri liberalium " scholarium conuentum quærunt: & mox, vt foro potuerint esse digni, statim incipiunt agresti habi-

De Brutiorum ciuitate incolenda. Ciuitatum facies pulchra. Feræ. * proprios Aues. Turdi. Sturni: * turni Palumbi. "pertinens Accipitres. Aquila. "conuenticulia Solitudo detestanda. Coloni. Brutiorum ciuitas. " nisi Ceres Pallas. "fortè, vet. nem. "educto Alpes. "qui "illuc "præpotentium Vrbem incolere honestum. "scholarum

ratione nesciri: proficiunt, vt dedifcant, erudiuntur, vt negligant: & cum agros "diligunt, se amare non nôrunt. Quærat eruditus, vbi possit, existere gloriosus: prudens frequentiam non respuat hominum, in qua se nouit esse laudandum. "Alioqui virtutibus fama tollitur, si earum merita in hominibus nesciantur. Nam quale desiderium est, ciuium frequentiam deserere, cum aliquas quoque auium conuersationi humanæ se videant velle miscere? Mortalium enim penatibus fiducialiter nidos philomena suspendit, & inter commanentium turbas pullos nutrit intrepida. Fœdum ergo nimis est, "filios in desolationibus educare, cùm frequentationi humanæ videat alites sua pignora commisisse. Redeant "igitur ciuitates in pristinum decus: nullus amœnitatem ruris præponat mœnibus antiquorum. Quomodo potest in pace refugi, pro qua oportet bellum (ne vastetur) assumi? Cui enim minus grata nobilium videatur occursio, cui non affectuosum sit cum paribus miscere sermonem, forum petere, honestas artes inuisere, causas proprias legibus expedire, interdum Palamediacis calculis occupari, ad "balnea ire cum socijs, prandia mutuis apparatibus exhibere? Caret profectò omnibus "his, qui vitam suam vult semper habere cum famulis. Sed ne vlterius in eandem consuetudinem mens aliter imbuta relabatur, datis fidejussoribus tam Possessores, quàm Curiales, sub æstimatione virium, pœna interposita, promittant anni parte majore se in ciuitatibus manere, quas habitare "delegerent. Sic fiat, vt eis nec ornatus desit ciuium nec "voluptas denegetur agrorum.

" diligent — *Eruditis 3 iactanda rusticatio.* — " aliqui in Philomela — " nobiles fi ios — " ergo — *Ciuilia munera.* — *Palamediacis calculis occupari.* — " Al. bal neas Fox. — " iis — *Cautio habitandi vrbē.* — " delegerunt — " Al voluntas Fox.

† Seuero v. s. Athalaricus Rex. XXXII.

*Mandata latrocinij quæstio. De fontium miraculis.*

† CVm "Infadius vir "sublimis pro causis suis ad Comitatum sacratissimum "festinaret, itineris longinquitate confectus, animalia fessa reparare contendens, ad fontem Arethusæ, in "Scyllatino territorio constitutæ, elegit ponere mansionem: eo quod ipsa loca & pascuarum vbertate fœcunda sint, & inundatione aquarum pulchrescant. Est enim, vt dicitur, sub pede collium supra maris arenam fertilis campus: vbi fons vastus egrediens, "cannis in coronæ speciem riparum suarum ora contexit, amœnus admodum & arundineis vmbris, & aquarum ipsarum virtute mirabilis. Nam cum ibi tacitus homo, & studiosè silentiosus aduenerit, aquas fontis irrigui reperit sic quietas, vt in morem stagni non tam currere, quàm stare videantur. At vbi concrepans tussis emissa fuerit, aut sermo clarior fortasse sonuerit nescio qua vi statim aquæ ibidem concitatæ prosiliunt: os "illius gurgitis ebullire videas grauiter excitatum: vt putes, aquam "rigentem successæ ollæ suscepisse feruorem: silenti homini tacita, loquenti strepitu & fragore respondens: vt stupescas sic subitò perturbatam, quam nullus tactus exagitat. Noua vis, inaudita proprietas, aquas voce hominum commoueri,

& quasi

† Dum — " Ninfadius Fox. — " Al spectabilis. Fox. — " properare — " Scilliano. al. Scitilia. no al. Siciliano. Fox. — *Mirum de fonte.* — " cannis cingentib. FOX. — " illud — " rigantem

& quaſi appellatæ reſpondeant, ita hominum ſermonibus prouocatæ, neſcio quid * immurmurant. Credas ibi aliquod animal proſtratum ſomno quieſcere, quod excitatum magno * ſtrepitu tibi reſpondeat. Legitur quidem, nonnullos fontium variis ſcaturire miraculis: vt aliqui potati animalibus reddant varium colorem, alter greges albos efficiat, quidam in ſaxeam duritiem ſuſcepta ligna conuertant. Sed has cauſas nulla ratio comprehendit: quia ſupra intellectum humanum eſſe cognoſcitur, quod tantum rebus naturalibus applicatur. Sed vt ad querelam ſupplicantis cito redeamus. Hic cum manſionem ſupradictus * Infadius habuiſſet, inſidiis ruſticorum abactos ſibi aſſerit caballos: quod temporum noſtrorum habere non decet diſciplinam, vt delectatio illius loci tali damno redderetur horribilis. Quod viuacitatem tuam diligenti cenſemus examinatione diſcutere, quæ & de palatio noſtro auctoritatem, & de legibus viſa eſt iuſtitiam collegiſſe: vt, more ipſius fontis, ſcelus quod actum eſt videaris vlciſci: perquiratur * fontes ſummo ſilentio, teneantur in ſuis laribus quieti: vt dum mox * inſecutor increpuerit, eorũ corda turbentur: in voces proſiliat, & ſe terribili murmuratione * confundant. Sic aquas ſuas omnia ſibi iudicent dediſſe pœnarum. Sit ergo in eis competens vindicta, vt loca ſint peruia: inuitet * poſita diſciplina ſtudium commeantium. Ne latronum exceſsibus vitetur tale miraculum, quod ſemper lætificare cognoſcitur inquiſitum.

* Al. immurmurent. FOR.
* Al. ſtrepere al ſtrepitu reſpondeat. FOR.
Fontem miracula.
* Ninfadius FOR.
Abacti qui.
* illius
* fures FOR.
* al. excentor. FOR.
* al. proſiliant.
* al. cõfundãtur FOR.
* propoſita

## ❡ Seuero v.s. Athalaricus Rex. XXXIII.

*De pœna turbantium venientium ad natale ſancti Cypriani, quod ibidem celebratur.*

SIcut incognita velle noſſe, prudentis eſt: ita comperta diſſimulare, dementia eſt: eo præſertim tempore, cùm noxia res ad correctionem poſsit celerrimam peruenire. Frequenti ſiquidem probatione didicimus, Lucaniæ † conuentu, qui priſca ſuperſtitione * Leucothea nomen accepit, quod ibi ſit aqua nimio candore perſpicua, præſumptionibus illicitis ruſticorum facultates negociantium hoſtili * direptione ſæpe laceratas: vt qui ad * natale ſancti Cypriani religioſiſſimè venerant peragendum, mercimoniiſque ſuis faciem ciuilitatis ornare, egentes turpiter inaneſque diſcederent. Hoc nos ſimplici ac facili remedio credidimus corrigendum, vt ſpectabilitas veſtra prædicto tempore vna cum Poſſeſſoribus atque Conductoribus diuerſarum maſſarum, ad quietem conuenientium anticipata debeat cautela procurare, † vt atroces facti, reos inueniās, quos pœna conſumat. Quod ſi aliquis ruſticorum, vel cuiuſlibet loci homo † cauſas nefandæ litis attulerit, inter ipſa initia comprehenſus fuſtuariæ ſubdatur protinus vltioni: & pompatus mala † nota corrigat, qui prius occultum facinus excitare tentabat. Eſt enim conuentus iſte & nimia celebritate feſtiuus, & circumiectis prouinciis val-

† al. cõuenientium Leucithea.
* al. Leucotea.
* al diſceptatione FOR.
† natalem D. Cypriani natale.
Maſſa.
† ne
Fuſtuaria vitio.
† al. vota FOR.

dè † proficuus Quicquid enim præcipuū aut industriosa mittit Campania, aut opulenti Brutij, aut Calabri peculiosi, aut Apuli idonei, † vel ipsa potest habere prouincia, in ornatum pulcherrimæ illius † venalitatis exponitur: vt meritò tam ingentem copiam judices de multis regionibus cõgregatam. Videas enim illic collucere pulcherrimis * stationibus latissimos campos, & de amœnis frondibus intextas subito momētaneas domos populorum cantantium, lætantiúmque discursum. Vbi licet non cõspicias † operam mœnium, videas tamē opinatissimæ ciuitatis ornatum. Præsto sunt pueri ac puellæ, diuersos sexu atque ætate cõspicui, quos nō facit captiuitas esse sub pretio, sed libertas: hos meritò [a] parentes vendūt, quoniam de ipsa famulatione proficiunt. Dubium quippe non est, seruos posse meliorari, qui de labore agrorum ad vrbana seruitia transferuntur. Quid vestes referam innumera varietate discretas? quid diuersi generis animalia nitere pinguissima? vbi tali cuncta taxatione proponuntur: vt † quamlibet emptor fastidiosissimus inuitetur. Sic de illo commercio nemo ingratus redit, si cuncta probabilis disciplina † componit. Est enim & locus ipse camporum amœnitate distēsus, suburbanum quoddam Cosilinatis antiquissimæ ciuitatis, qui à cõditore sanctorum fontium Marcilianum nomē accepit. Hic erūpit aquarum perspicua & dulcis vbertas, vbi in modum naturalis antri absidis fabricata concauitas sic perspicuos liquores emanat, vt vacuum putes lacum, quem non dubitas esse plenissimum. Hic perlucidus vsque ad fūdum patet: vt aspectibus tuis aërem potiùs apparere judices, non liquorem. Æmulatus serenum diem aqua subtilissima: nam quicquid in imo geritur, inoffensa * aëris claritate mōstratur. Colludunt illic gregatim * lectissimi pisces, qui ad manus [a] poscentium sic intrepidi veniunt, tãquam se nouerint non esse capiendos: nam qui tale aliquid præsumpsit efficere, mox pœnam diuinitatis cognoscitur excepisse. Longa sunt, illius fontis † memoranda describere. veniamus ad illud singulare munus sanctúmque miraculum. Nam cùm die sacratæ noctis precem baptismatis * cœperit sacerdos effundere, & de ore sancto sermonum fontes emanare, mox in altum vnda prosiliens, aquas suas non per meatus solidos dirigit, sed in altitudinem † cumulosque transmittit. Erigitur brutum elementum sponte sua, & quadam deuotione solenni præparat se miraculis, vt sanctificatio majestatis possit ostendi. Nam cum fons ipse quinque gradus tegat, eosque tantum sub tranquillitate possideat, aliis [a] duobus cernitur crescere, quos nunquam præter illud tempus cognoscitur occupare. Magnum stupendúmque miraculum, fluenta labētia sic ad humanos sermones vel stare vel crescere, vt eis credas audiēdi studium minimè defuisse. Fiat venerabilis omnium sermone fons iste cœlestis: Habet & Lucania Iordanem suum. Ille exemplum baptismatis præstitit; hic sacrum ministerium annua deuotione, custodit. Quãpropter & reuerentia loci & vtilitas rei dare debet populis sanctissimam pacem. Quia cunctorum judicio sceleratissimus habendus est, talium dierum gaudia temerare contendit, Relegantur populis & proponantur ista quæ diximus: vt cum multa esse minimè creduntur: exce-

dendi

Marginalia: † proficuus † aut † venalitati · * stationibus · † operas · Liberi à parentib. venditi. · † quilibet † comēdat · Aqua purissima. · Fons limpidiss. describitur. · * oculis FOR. · * minutissimi · † ad pascentium FOR. · Pisces mansueti. · * præsumpserit · * modulanda · [a] al. cæpis FOR. · † cumulúmque FOR. · Fontis miraculum. · † diebus · Iordanis.

dendi licentia non quæratur.

*NOTÆ VARIORVM.*

¶ 1 *Stationibus*] v. *fationibus*. vt *l.1. de agric. & censf. C. lib. 11.* sed nihil temerè mutauerim, rectum videtur *stationibus*, quibus officinæ ac pergulæ nundinarum significantur. Quid enim aliud his verbis, *mercimoniis ac momentaneas domos*, Athalaricus innuit, nisi pergulas, *l.19. heres, de indi. l.5. in fin. ff de iis qui deiect.* FOR.

¶ 2 *Parentes vendunt*] *Cod. de patrib. qui fil. distr.* Hieremiæ *ca.5.* populus fame oppressus in hæc verba prorupit: *filij nostri & filiæ nostræ multæ sunt nimis, accipiamus pro precio eorum frumentum, & comedamus & viuamus.* Quod & tempore Maximi Imperatoris accidisse testatur Euseb. *Ouid. 8. Metamorph.*

*-- & tandem demisso in viscera censu*
*Filia restabat, non isto digna parente,*
*Hanc quoque vendit inops.* FOR.

# MAGNI AVRELII CASSIODORI SENATORIS,

## *VARIARVM LIBER IX.*

¶ Hilderico Regi Vandalorum Athalaricus Rex. I.

*De morte violenta Reginæ Amalafridæ.*

DVRISSIMA nimis forte constringimur, vt quos ante dulces parentes diximus, nunc eis causas amarissimas imputemus, quas nemo potest relinquere, qui pietatis noscitur monimenta cogitare. Quis enim nesciat, diuæ recordationis Amalafridam, generis nostri decus egregium, violentū apud vos reperisse lucis occasum? & quam habuistis pridem dominam, passi non estis viuere nec priuatam. Hæc si contra fas parentelæ grauis esse videbatur, remitti ad nos debuit honorabilis, quam magnis supplicationibus expetistis.

*Querela & legatio de Amalafrida nece.*

Patricidij genus est, vt quam vobis fecerat affinem coniunctio Regis, nefandis auribus in ejus vos interitum misceretis. Quid tantum mali à suo conjuge relicta promeruit? Si successio debebatur alteri, nunquid fœmina in eo ambitu potuit inueniri? Mater quinimò haberi debuit, quæ vobis * regna profudit. Nam & hoc nobilitati vestræ fuisset adiectum, si inter ᵃ has ᵃ diuorum stirpem retinuissetis Amalis sanguinis purpuream dignitatem. Hoc Gothi nostri ad suum potius opprobrium intelligunt fuisse tentatum. Nam qui dominæ alienæ gentis intulit

*Vidua regis Purpurea dignitas.*
† regina transfudit al. profundit FOR.
ᵃ Hasdingorum † dignorū al. Dingorū FOR.

necem, omnino ejus parentum visus est despexisse virtutem: quando nemo, quod " resecandũ credit, putat esse tentandum. Et morali ideo ratione commoniti, per illum & illũ Legatos nostros verbis prius à vobis expetimus æquitatem, * exspectantes qualis excusatio tantis casibus afferatur. Nam & si quodlibet negotium in tali persona fuisset enatum, nobis debuit intimari (vt & nostro judicio periret, quæ se pessimis actibus miscuisset) restat, vt naturalis ejus fingatur occasus. Impossibilia non dicimus: noua nõ quærimus: illũ atque illum tradite, per quos facta res debeat elucere. Sic in eis totius causæ absoluta probatio, sine bello, sine cæde, " aut nos efficiat placatos, vt vos reddat obnoxios. Quod si creditis esse temnendum, nec vos ad rationabilia responsa componitis, conditione initæ pacis absoluimur, qui læsi fœderis vinculo non tenemur. Vindicet nunc superna majestas scelus qualibet arte commissum, quæ ad se clamare " fatetur fraterni sanguinis cædem impiam.

" Al. retunsandum. Fon.
* spectãtes
" quod Minatur bellum. Frangenti fidem, &c.
" profitetur.

## Edictum Athalarici Regis. II.

*Contra illos qui aliquid præsumunt in dispendium curialium.*

QVi Reipublicæ statum, & generale cupit stare fastigium, ad vniuersa debet esse solicitus: [ quia non salus in corpore, nisi quam & mẽbra potuerint obtinere. Iniuria vnius loci compago tota concutitur, & † tanta conuenientiæ vis est, vt vnum vulnus vbique credas accipi, quando illa cœperit condolere ] Respublica siquidem non est vnius ciuitatis cura, sed totius regni prouisa custodia. Quapropter si quid ex ipsa minuitur, in origine * dispendia sentiuntur. Minùs enim habere necesse est, cui aliquid perit. Et ideo diuersarum ciuitatum peruigil nos cura solicitat: ne permissa lõgiùs mala, nostra possint * grauare palatia. " Arbor, " quam florere vides, quam summa conspicis viriditate lætari, subterraneo succo fœcũditatis animatur, reddẽs in " superficiem, quod continet in radice. Hominum quoque vultus magna hilaritate decoratur, si visceribus sanis grauamẽ nullius sentiat læsionis. Sic regnum iure dicitur integerrimũ, si nusquam fuerit imminutum. Hoc fieri potest, cùm vndique summouetur effrenata licentia: nec datur ausus menti malignæ, sub abominabili libertate peccare. Curiales, quibus à prouida sollicitudine nomen est, grauissima dicuntur infestatione quassari: vt quicquid eis honoris causâ delegatur, ad iniuriam potiùs videatur esse perductũ O nefarium scelus, importabile malum! quãdo debuit Reipub. seruiendo proficere, tunc libertatẽ suam cũ fortunis videtur amittere. Quocirca edictali programate definimus, vt si quis " vexatus fuerit aut iniuria, aut in dispẽdio Curialis, vel aliquid ei (* præterquam iussum fuerit à nobis, vel ab aulicis, quorũ interest, potestatibus imponere fortasse præsumpserit, aut decem librarũ auri dispendio feriatur, ipse qui tale aliquid * pertulerit nihilom inùs profu-

Cura Principis.
" tantæ
Respub.
* dispẽdia inuenitur.
* grauari.
" arborem quẽ Fon.
" superficie
Regnum.
Curiales.
" vexatus Fon.
" quod
* pertulit Fon.

profuturum: aut si facultas vindictæ non sufficit, per fustuaria supplicia laceretur: & reddat debitum pœnis, quod non potuit compensare pecuniis: ita tamen, vt quæ pro publica vtilitate fuerint delegata, ingenua solicitudine compleantur: quādo plus incipiunt debere, quos alienas iniquitates non permittimus sustinere. * Prædia Curialium, vnde maximè mediocribus parantur insidiæ, nullus illicita emptione peruadat. Quia contractus dici non potest, nisi qui de legibus venit. Circa Saionum & militantum ᵃ molestias Iudicum protegātur auxilio. Ab ipsis quoque moderatoribus eos nostra vindicauit auctoritas, quantò grauius plectēdus est, si ille cui delegatur auxilium, probetur inferre detrimētum? Erigite colla depressi: subleuate animos malorum sarcinis * ingrauati: date studium recuperare, quæ vos malè cognoscitis amisisse. Vnicuique ciui vrbs sua Respublica est. Administrate* ciuitatū sub cōsentanea volūtate iustitiam. Ordines vestri æquabiliter viuant. Nolite grauare mediocres, ne vos meritò opprimere possint potiores. Pœna ista peccati est, vt vnusquisque in se recipere possit quod in alterum proteruus exercuit. Viuitē iustè, viuite cōtinenter. Quia vix audet quisquam in illos excedere, in quibus* culpas non potest inuenire. Grues moralem nouerunt exercere concordiam: inter quas nullus primatus quæritur, quia iniquitatis ambitus nō habetur. Vigilant vicissim, cōmuni se cautela custodiunt, ipse pastus alternus est. Sic honor nullis adimitur, dum omnia sub communione seruantur. * His etiam volatus vicaria æqualitate disponitur: vltima fit prima, & quæ primatum tenuit, esse posterior non recusat. Sic quadam communione sociatæ sibi sine regibus obsequuntur, sine dominatu parent, sine terrore famulantur. Volūtariè seruiendo liberæ sunt, & inuicē se diligendo muniuntur. Quarum morē scriptores rerum naturalium cōuenientes, politiam ᵃ quodammodo inter ipsas esse commemorant, quas ciuico affectu viuere cognouerunt. Has si vos imitemini, omnes à vobis prauitatum calumnias excluditis, Nam vos qui recti vota recipitis habetis per leges potestatem in ciuibus vestris. Non enim incassum vobis Curiam concessit Antiquitas, non inaniter appellauit Minorem Senatum, neruos quoque vocitans ac viscera ciuitatum. Quid in ista appellatione non ᵃ habeatis vel potentiæ, vel honoris? Nam qui Senatui comparatur à nullo genio claritatis excluditur.

*Fustuaria supplicia.* *Prædia Curialium emi non licet.* ᵃ molestias quoque *Contrastant.* * ingrauati * ciuitati ᵃ culpam *Gruum concordia.* ᵃ his *Vicaria æqualitas.* ᵃ quandam ᵃ habeatis

## *NOTÆ VARIORVM.*

¶ 1. *Prædia Curialium vnde maximè mediocribus parantur insidiæ, nullus illicita emptione peruadat, quia contractus dici non potest, nisi qui de legibus venit.* Venditio prædiorum curialium non valet, nisi fiat causa probata apud acta præsidis. *l. 2. Cod. de off. eius qui vic. al. iud. obt.* vel præfecti prætorio ex Non. Maiorani *de Curialibus*. Qui prædium curiale emit, sine decreto curiali venditori restituit prędium cum fructibus, nec tamen ab eo pretium recipit, vel meliorationes. Æquum igitur est, vt qui ad eam emptionem accesserit, pretium amittat & sumptus. BROS.

* seuero viro subli-mi

§ * Bergantino viro Comiti Patritio Athalaricus Rex. III.

*Committitur cuidam sublimi vt aurum fodiendum curet.*

*De metallis fodiendis & excoquendis.*

SI labor omnis assiduus adeò diuersos exigit fructus, vt aurum argentúmque solita commutatione mercetur, cur nõ ipsa diligenter exquirimus, propter quæ poscere alia videbamur? Italia diues inferat nobis & aureos fructus. Omnis prouentus acquiritur, vbi metallum fuluidum * reperitur. Nam quid necesse est, terram multiplici fœcunditate * lassari, si ipsa magis pretia in ea potuerint inueniri? Frumenta vobis vsualiter Natura industria suffragante, cõcedit, passim * se vina profundunt: metallum rarò proditur, vt studiosiùs * expetatur. Quapropter ad massam juris nostri Rusticianã, in Brutiorum prouincia constitutã, magnitudinem tuam jubemus * Cartarium destinare: etsi (vt ab artifice harum rerum Theodoro dicitur) memoratis rebus terra fœcunda * officinis solenniter institutis montium viscera * perquirantur, intretur beneficio artis in penetrale telluris, & velut in thesauris suis. Natura locuples inquiratur. Cameris enim ingeniosa præsumptione reuolutis, talpinum animal imitantes, itinera * fodiunt, quæ * nullis anteà patuerunt. Sic ambitio nil relinquit absconditum, nec vbi interdum sustinere possit extremum. Intrant homines caligines profundas: viuunt sine supernis: * exulant à Sole: & dum sub terris compẽdia quærunt, nonnunquã lucis gaudia derelinquunt. Est aliquãdo illis ruina via sua, & reditus procurare nequeunt, qui pedibus suis semitas operosis manibus effecerũt. Sed quibus cautior ars vita felicior est, intrãt egẽtes, exeunt opulẽti, sine * furto diuitias rapiunt, optatis thesauris sine inuidia perfruuntur: & soli sunt hominũ, qui absque vlla nũdinatione pretia videantur acquirere. Mox enim, vt supernæ luci fuerint restituti, minuta quæque grauiora discernẽribus aquis à genitrice terra separãt, ac fictilibus recõdita, vasta fornace decoquunt, donec soluãtur vtiliter in liquorem. * Riuos quoque de flamma venientes tanto igne depurgant quovsque pulchritudinem sui prodãt quam terrena viscera, ne cuperẽtur, abscõderant. Vincitur Natura, dum eam meliorat industria. Pulchrior est, dum arserit: potior, dum decoxerit. Quia tantum crescit ad pretia, quanta fuerit synceritate mundata. Origo quidem * nobilis, sed de flamma suscipit vim coloris. Vt magis credas inde nasci, cujus similitudine videtur ornari. Sed cùm auro tribuat splendidum ruborem, argẽnto confert albissimã lucem. Vt mirum sit, vnam substantiam tradere quod rebus dissimilibus possit aptari. Proinde quicquid ad exercendam hujus artis peritiam pertinere cognoscitis, ordinatio vestra perficiat. Vt & terra Brutiorũ ex se tributum, quod dare possit inueniat, quæ fructibus copiosa luxuriat. Decet enim, vt inter tanta bona, nec illa desint, quæ putantur esse præcipua. Cur enim iaceat sine * cultu, quod honestum potest esse compendium? Aurum siquidem per bella quærere, nefas est: per maria, periculum: per falsitates, opprobrium: in sua verò na-

*Auri vis.* * inuenitur * lassati * sese vina * expectatur. *Brutij.* * Cartarũ *Theodorus.* * est officij solenter * perquirantur. *Talpa.* * fodiant * nullus * exulant * furto *Auri coquendi ratio.* * riuosque * nobilis est *Brutiorum terra.* * vsu

natura, justitia. Honesta verò sunt lucra, per quæ nemo læditur. Et bene acquiritur, quod à nullis adhuc dominis abrogatur. Gryphes aurū jugiter leguntur effodere, atque hujus metalli inspectione gaudere: quibus quoniam non est ambitus lucri, cupiditatis crimine non dicuntur accendi, scilicet, quia omnis actus in qualitate propositi est: & non est vituperandum: quod nulla fuerit voluntate lasciuum. Sint ergo sedula operatione continui quæstus, inuidiam non * pauescant: quod ars dicitur, à crimine liberatur.

Honesta auri quærendi ratio. Gryphes. Ars innoxia. * pauescat.

¶ * Abundantio ** Præposito Athalaricus Rex. IV.

*Vt abrogentur de seruitute qui sunt ex ordine Curiali.*

* Bergantino ** Melius præf. præt. FOR.

FElix querela est, quando leges pietate superantur: & beata conditio subiectorum, si cognoscant illum aliis misertum, quem & sibi optant esse propitium. Neque enim ob aliud Curiales leges sacratissimæ ligauerunt, nisi vt cùm illos soli Principes absoluerunt, indulgentiæ præconia reperirent: hoc est, vbi dominus aduersum sua judicia amabili concertatione dissentit: quando & ipsius quædam justitia est, vt qui priùs dicitur, districtionis termino minimè teneatur. Nam & iste quidam rationabilis ordo est, † militia tandem soluere, qui impares laboribus probantur existere. Curialis enim, si nulla valetudine corporis cōtinetur, ad solas deceptiones apponitur: & dum adesse quid proderit si eum contingat defectum viribus inueniri. Similis quippe est absenti, " à quo non " potuerint imperata " cōpleri. Deinde dum Curia multiplici numerositate lætetur, non videtur " perculsa dammis, paucos perdidisse de plurimis. Quapropter illustris magnificentia tua Agenantiam, vxorem Campaniani viri disertissimi, in Lucania prouincia cōstitutam, filiósque eorum de albo Curiæ suæ faciat diligenter abradi: vt veritura posteritas nesciat fuisse " qui vetatur abigere: quia calumnia nō præsumitur, vbi aliqua probatio non habetur. Proinde in Possessorū numero potiùs collocentur, passuri nihilominus molestias, quas ipsi alijs ingerebāt. Ad tributa enim solita turbabuntur: faciem compulsoris horrebunt, (à potestatibus iussa prius venisse nesciebant) & votiua ignorantia fatigari formidare delegata " incipient, per quæ anteà timebantur. Nam & ex ea parte bonis moribus vixisse probandi sunt, quando " perpetiuntur inter illos otiosi viuere, " quorum se non cognoscunt odia meruisse. " Aliqui non paterentur sub illis esse, quos se cognoscebant malis actib. incitasse. Fruantur ergo beneficio principali: viuant remissa pace tranquilli, " qui fuerunt in actionum suarum qualitate compositi.

A Curia albo abrasi ob debilitatem. "hic † militiam. Vacatio militiæ ob morbū. " qui " potuerit " compleri " periculosa. Curia de albo abradi. " quod FOR. Compulsori. " incipiant " patiuntur FOR. " aliequin " si qua fuerunt. FOR.

Episcopis & honoratis Athalaricus Rex. XX.

*Quòd habentibus frumentum, id vendere cogantur vt impediatur caritas.*

POssessorum territorij vestri querela comperimus, supra temporis necessitatem quorundam ciuium suorum execrabilem sustinere sæuitiam: dum primo tempore * panitij speciem conceptam in propriam * redegere substantiam, † exspectantes charitatem mediocribus grauem, vt parciùs reponentibus detestabilem inferant nuditatem: quãdo homines * infamis periculo constituti rogantes offerunt, quos se spoliare posse cognoscunt. In necessitate siquidem penuriæ, pretij nulla contentio est: dum patitur quis induci, ne possit aliqua tarditate † percelli. Hæc igitur vota damnãtes, † præsentes direximus portitores. [1] Vt siue in gradu, [2] siue in aliis locis frumentorum condita potuerint inuenire, tantum sibi vnusquisque dominus vel familiæ suæ domus retineat, quantum se expendere posse cognoscit: reliquum periclitantibus vendat, præsentibus scilicet harum gerulis, qui ad eam rem destinati esse † noscuntur, moderata tamen prætij quantitate, qua eum constiterit à suis prouincialibus comparasse. Vt nec nimiùm grauetur qui emit, & aliquo compendio foueatur ille, qui distrahit. Quapropter libentibus animis implete, quæ iussa sunt. Quia vobis debetis in hac parte consulere inuicem. Ne dum charitatem nimiam quæritis, scelestum vobis aliquid potiùs (quod absit) optetis. Ne quis ergo venditionem sibi impositam conqueratur, sciat libertatem in crimine non requiri, sed illud boni ingenij magis esse, si non festinet excedere. Vendat itaque sub iusta ratione, qui distrahit. Si * consentit, operatur laudem suam: si discrepat, nostrum facit esse præconium. Quando bonum est iubentis, si iustitia imponatur inuitis.

*In Dardanarios Panitij speciem sibi vindicantes.*
* panitij speciem coemptam FOR.
* redigere
† spectãtes
* infames
* procelli
† harum Frumẽtarũ cesti vendere.
† cognoscuntur.
* cõsentiat

## NOTÆ VARIORVM.

¶ 1. *Siue in gradu.* ] Panis gradilis, de gradibus dari solitus ciuibus sine pretio: vt ex singulis ferè legibus *tit.* 17. *lib.* 14. *C. Theod.* ostenditur, Prudentius *libro priore contra Symmach.* Cujacius. *ad tit. de conditis in public. horr. lib.* 10. *Cod.* FOR.

¶ 2. *Siue in aliis locis frumentorum condita potuerit inuenire.* ] Populo cura præf. vrbi & præfecti annonæ, in dies præbentur annonæ, & panes quĩ gradiles dicuntur, quod è gradibus qui in vnaquaque regione vrbis erant ad pistina prębeantur: dantur frumenta pistoribus ex publicis horreis, tum deinde populo panes. BROS.

### Primiscrinio Athalaricus Rex. VI.

*Conceditur licentia eundi ad balnea ob morbum, quo dicebatur grauiter sauciatus.*

CVm diuturnis laboribus excubares, ita te imbecillitate corporis asseris grauiter sauciatum, vt nec ad famam militiæ percipiendam possis occurrere, ad quam constat voto te † præcipite festinasse: metuens, ne per absentiam tui ab ipsis penè faucibus dulcissimus tibi fructus videatur

*Nouissa mistio.*
† præcipiti

videatur auferri: postulans etiam vitali gentis corporis necessitate " constrictus, Bajani lauacri siccitate laxetis. Dignum planè, quod inter præmia summa præstemus: vt sicut conferimus victis spem, ita tribuamus supplicantibus salutem. Quapropter & à vinculo te " emolumentarij terroris absoluimus, & prædicti lauacri munere subleuamus. Vt primum mentis gaudio recreatus, faciliùs membrorum recipias sospitatem. Naturalis siquidem cura est, ægris dare lætitiam. Nam fac inualidum gaudere, sanatus est. Perge igitur ad amœnos recessus. Perge ad Solem, vt ita dixerim, clariorem. Vbi salubritate aëris temperata, terris blandior est natura. Illic miraculis alta cogitatione perpensis, cum arcanis Mundi mens humana colloquitur, nec admirari desinit, quæ ibi agi posse cognoscit: primum, Nerei fluenta marinis delitijs esse completa, tot portus naturæ prudentia terrenis finibus intermissos, tot insulas nobiles amplexu pelagi dotatas: deinde immissum Auerno stagneum mare, vbi ad voluptatem hominum vita * " tegitur ostreorum, industriáque mortalium fieri, vt res alibi fortuita " ibi semper appareat copiosa. Quantis " ibi molibus marini termini decenter inuasi sunt? " quantis in visceribus æquoris terra promota est? Dextra leuáque greges piscium ludunt. Claudantur alibi industriosis parietibus copiosæ delitiæ, captiui teneantur aquatiles greges: Hic vbique sub libertate viuaria sunt. Adde quod tam amœna est suscepta piscatio, vt antè epulosum conuiuium intuentiū pascat aspectum. Magnū est enim gaudium desiderata cepisse, sed in his " rebus gratior est plerunq; amœnitas oculi, quàm vtilitas captionis. Sed ne longiùs euagemur, inter Neptunias gazas habitare creditur, cui ocia " Bajana præstantur. His itaq; rebus delitiosa exercitatione saginari, ad pulcherrima lauacra concēditis, quæ sunt & miraculis plena, & salutis qualitate pretiosa. Nam & si hominum cura fabricata noscuntur, naturalibus certè ministerijs exhibentur. Fornaces " illis non robora conuecta succendunt, cessante flāma ibi perpetuus calor operatur: illi globi fumiferi nesciuntur, aura est purissima, quæ ministrat vapores, sudores prouocat dulciter anhelos, & " tanto à cōmunibus balneis salubrior inuenitur, quantum ab humana industria celsior est Natura. Videas illic, vndas perpetuis fumare gurgitibus, quę ita videntur lauantium explere desideria, vt humano credas studio temperatas. " Cedat Coral lici pelagi laudata semper opinio: assurgat Indici maris de albarum candore fama locupletior. Quid mihi cum pretijs, si animus non fruatur optatis? Bajanis litoribus nil potest esse pręstantius, vbi contingit: & dulcissimis delicijs vesci, & impretiabilis munere sanitatis expleri. Fruere igitur bonis nihilominus expetitis. Nostris beneficijs ad " tua emolumenta peruenies. Bajanis remedijs consequere rem salutis.

" astrictus. *Baiani lauacri sum.*

" emolumenticij. al. *emolumentarij.*

*Lætitia valetudinem confert.*

*Nereus.*

*Auernus.*

* regitur al. gignitur.

" regitur

" vbi

" ibi enim

" quantis spacijs

*Piscium greges.*

" huiusmodi

*Neptunia gazæ.*

*Ocia Baiana*

" humana

" ibi

" tantum

*Corallici pelagus.*

" Cedat Corallia pelagi laudatio.

§ Reperato præfecto vrbis Athalaricus Rex. VII.

*Conceditur dignitas præfectura pratoriana.*

*Præfectura vrbana collatio.* " suorum *Honestas ambitus.* " delectatur. al. prætoriam FOR. " tuarum *Doctrina laudatio.* " talem

POst parentum claras administrationes bene conferuntur posteris eminentissimæ dignitates: dum nullius acquiescit, ingenium jacere intra æstimationem suarum: quando quidam honestus ambitus est, quos sequimur tempore, velle præconijs anteire. Additur etiam quod priscorū dogmatibus eruditi opinionis gratia " delectantur augeri. Nam quantò se vnusquisque melioribus cognoscit artibus studuisse, tantò ampliùs grandiora præsumit appetere. Dudum itaque illustris recordationis genitoris tui Respub. sensit Romana diligentiam. Comitiuæ siquidem Largitionū præsidens, functus etiam vicibus Præfectorum, " Prætorianam egit integerrimè dignitatem, Curiam reparans, pauperibus ablata restituens, & quàvis liberalibus studijs fuerit impositus, placere non omisit industrius. Quoniam naturaliter per se commendari potest bonum ingenium, etiam cum rebus accidentibus non videtur ornatum. Sed hoc quantum est ad " tuam notitiam literarum [ Doctrina siquidem quos ab imperitis discernit, sapientibus amica societate conjungit: cui perfacilè est ornare generosum, quæ etiā ex obscuro nobilem facit. ] Crescit quoque præclaris meritis tuis, quod in affinitatis gratiam te " talis elegit, quem semper contigit de judicij sui integritate prædicari: moribus communis, conscientia singularis, qui se semper suis moribus, & amicorum conuersatione & sua fecit probitate laudari. Qualem ergo suo sanguini æstimandus est sociasse, qui nunquam improbū vel communioni suæ decreuit adjungere. Et ideo licet primæuus venias ad honorem, post tanti viri judicium ineptū est te dicere non probatum. Nam si bene illis suggerentibus in extraneis causis placidas aures præbemus, cur magis in genere suo eorū judicia non " sequamur, vbi semper studiosè sibi prospiciunt, etiam qui in alijs actibus frequenter excedunt? Atque ideo, quod feliciter dictum sit, per Indictionem illam vrbanæ tibi tribuimus infulas dignitatis: vt sicut in illo ordine primus, ita habearis & meritorum laude præcipimus. Pene siquidē terrarum oculis " habetur, quod in illa ciuitate peragitur. Quem jam sibi judex placatum " faciat, si illum Senatum tantæ benignitatis offendat? Quid sit maturitatis, quid prudētiæ, in ordinis ipsius æstimatione cognoscis, cujus primæua germana mox vt " adoleuerint, Patres vocantur. Adolescentia illic inchoat à maturitate consilij: tractant juuenes cum modestia senium: vbi morū pondus in flore permittitur, quod vix alibi cana ætate generatur. Talem te ergo habita moderatione tractabis, vt cum tot Proceres ad Curiam vocas dignam ante illos sententiam tuæ volūtatis aperias. Nimis quippe arduum est, tale aliquid inter illos dicere, quod nequeat tātis prudentibus displicere. Ideóque non vnius dignitatis vir æstimandus est, qui ab illa turba doctorum bonum potuit referre judicium. Nam si gratum est vel sub raritate prædicari, quid illi gaudij prouenire possit, quem tot nobilium vota laudauerint? Iustitiam dilige. Oppressis te " diligenter impende. Redde laudes Posteris tuis, quas tu à Majoribus accepisti.

" sequimur *Quod gestum in vrbe patet omnibus.* " offertur " facit " adoleuerunt. *Senatores patres.* *Arduum est dicere apud sapientes.* " dignanter

§ * Osum

¶ " Osum v.i. comiti Athalaricus Rex. IIX.

" al. Osuino For.

*Remittitur quis iterum ad Dalmatiarum & Suauiæ prouincias regendas.*

Comitiua Dalmatiarũ & Suauiæ.

PRopositi nostri est, honestos labores palma remunerationis ornare: vt vicissitudine qua prouecti gaudent, desides mordeantur, sibique imputare possint, quod clementissimis temporibus judicij nostri præmia non merentur. Atque ideò illustrem magnitudinem tuam, Deo juuante, ad Dalmatiarum atque " Suauiæ prouincias iterum credidimus destinandam: vt quicquid pro vtilitatibus nostris esse cognoscis, æquabili ordinatione disponat, populumque nobis deuotum per tuam justitiam facias esse gratissimum. Quia dominorum laudibus applicatur, cum se probabiliter tractat electus. Non exempla aliena perquiras: memor esto quæ feceris, & non indiges admoneri. Quid est enim quod te tua " quisquam debeat actione dubitare, quando ipsis prouinciis adhuc propria bona reddere " cognoscis? Quodammodo jam debitum est illi velle præstare, apud quem scis te fuisse laudabilem. Obedientibus enim justè indulgetur animus, & quos scimus memores bonorum, indubitanter eis denuo præbemus affectum. Ætas quidem tua prouecta est, sed actus quoque maturior. Quid " enim nunc surripere valeat, in quo nunc " iuuentus reprehensibilis fuit? Sed hæc in " domui aui nostri regno fecisti: nunc talia demonstra, vt temporibus nostris reseruasse videaris; quicquid probitatis " addideris.

" Suedecia.
" al. quisquiã For.
" cognoscitis.
" tibi.
" dominii.
" addens.

¶ Vniuersis Gothis & Romanis Athalaricus Rex. IX.

" Prouincia lib. Suauiæ ac Dalmatiæ.

*Vt pareant iis qui ad prouinciam regendam constituti sunt.*

Comiti commendatio.

PEr prouincias, nobis Deo præstante concessas, tales viros cupimus destinare, qui sint armis præditi, & justitia gloriosi: vt absit à vobis & extranearum gentium metus, & calumniosis non pateatis insidiis. Quia non minùs est, malum " bellicum vitasse, quàm sæua discussionis tradere. Ipsa est enim vera securitas, quæ de nulla " Iudicis " impietate formidat. Atque ideo, quod Deo auspice dictum sit, illustrem Comitem Osum, & palatio nostro clarum, & prouinciis longa conuersatione notissimum, Dalmatiis decernimus præsidere. Cui pro vtilitate nostra jubenti, parere procurate: quoniam tantam ejus estis justitiam frequenter experti, vt & siue regia jussione ei " deberetis priorum memores obedire. Habet enim proprium jus ille, qui justus est: nam & si terrore minimè potestatis erigitur, æquitate tamen suadente semper auditur. Simul etiam & virum illustrem Seuerinum ad vos " æstimauimus dirigendum: vt compositi consona voluntate, possint vobis laudanda præcipere. Nam si disparibus calamis conuenit vnum melos " edicere,

" v. belli For.
" jurasse
" iniquitate For.
securitas vera quæ.
" debetis.
" decreuimus
" al. educere For.

multò magis viris prudentissimis aptum est, iusta [a] cordis voce suadere. Verùm, vt primordia nostra præteritis inchoarent, clementissimúmque dominum in ipso regni limine sentiretis, per quartam indictionem, † quod à nobis augmenti nomine quærebatur, illustrem virũ Comitem, patrimonij nostri nũc iussimus remouere. Hoc etiam insuper vobis concedẽtes, vt cum (Deo propitio) supradictum virum ad nostra obsequia venire fecerimus, tales homines destinare, per quos possimus euidenter agnoscere, quemadmodũ in futurũ census doceatur impositus. Vt si grauatos vos esse cognoscimus pro parte vobis qua visum fuerit, cõsiderata æquitate, releuemus. Ita fit, vt habeatis spem & futuri beneficij, qui estis iá pro parte remedia consecuti. Quapropter [b] seruire vos conuenit vtilitatibus nostris: quando ea, quæ magnis sperare precibus potuistis, vltro contulit munificentia principalis. Sic enim tradente clemẽtissimo nobis auctore didicimus, vt à subiectorum beneficiis non vacemus. [Disciplina [c] videlicet imperandi est, amare, quod multis expedit]: quoniam Respub. nimium soliditatis accipit, si tributariorum facultas illæsa constiterit.

[a] al. educere F. O.
† v. cõcore de For.
[a] lumini [a] qui
[b] sentire
[c] scilicet Tributa.

## § [a] Vniuersa Prouincialibus Syracusanæ ciuitatis. Athalaricus Rex. x.

*Remittitur census certi temporis.*

Dvdum quidem vobis ortum nostri imperij æstimauimus nunciandum: nunc decet subsequi beneficium pro lætitia augenda cunctorum: vt quibus fuit gratissimus noster exortus, sit illis regalis animus in aliqua parte munificus. Crescere nobiscum Deo præstante, cuncta desideramus. Quia verè ille noster est census, quem lætus possessor exoluit. Proinde subtrahimus pecuniæ, quod augmentetur gloriæ, & auari ad laudes, profusè nitimur subleuare cultores. Pridem duæ memoriæ dominus auus noster de suis beneficiis magna præsumens (quia longa quies & culturam agris præstitit, & populos ampliauit) intra Siciliam prouinciam sub consueta pendentiæ suæ moderatione censum statuit [b] subflagitari: vt vobis cresceret deuotio, quibus se facultas extenderat. Sed illius prædicanda iustitia locum nostræ benignitati præparauit: vt quod ei offerri iustè potuit, nos clementi animo, quasi illata stipendia donaremus: & quondã præsagio mentis diuinæ fecit etiam piũ, cui [c] parabat imperium. Atque ideo per quartam feliciter indictionem quicquid à vobis supra consuetudinariam functionem augmenti nomine vel petebatur, vel constat exactum, liberalitas nostra concedit. Quod etsi iustè potuistis pendere, gloriam vos potiùs nostræ largitati iubemus inferre. Sed vt latiùs extendatur nostra clementia, suauemque dominum impensis beneficiis sentiatis, quicquid à [d] discursoribus noui censũs per quintam Indictionem probatur affixum, ad vestram eos fecimus deferre notitiam. Vt quod rationabile fuerit æstimatum, libentibus

[a] Alias sic legitur: Honoratis possessorib. defensorib. Syracusanæ ciuitatis Rex. F. O. Indulgentia fiscum augmenti.
[b] flagitari Nar.
[c] probitate
[d] discursoribus acr.

tibus animis perferatis. Quia nullum lædit obseruata justitia. Sed ne credatis, † per ordinatorum tantùm † arbitrium vos grauari, si quis est, qui de eorum facto † æstimet conquerendum, ad remedia nostræ pietatis occurrat. Vt judicantes corrigamus, qui etiam non rogati beneficia clementer indulsimus. Nam & gloriosæ recordationis dominus auus noster de eorum commotus fuerat tarditate, vt erat altæ prudentiæ perscrutator, æstimans eos tamdiu in prouincia non sine nostro grauamine residere, quos repetita iussione censuerat iam redire. Sed nos,† quos decet implere quicquid ille sub æquitate disposuit, Deo auxiliante, ejus nunc in vobis inchoata perficimus. Reddite modò largitati nostræ prosperrimum votum, & fidele seruitium. Habetis principem, qui vobiscum beneficiis probatur exortus: & quod subjectis dulcius est, augetur ingenio beneuolo cum ætatis augmento. In quam rem Quidilanem Saionem nostrum credimus dirigendum, per quem vobis iussa prosperrima, Deo largiente, pandantur.

Nullum lædit obseruata iustitia. † pro † arbitrio. † æstimat.

† quoque Regis ita iussio.

## § * Gildiæ v.s. Comiti Syracusanæ ciuitatis Athalaricus Rex. XI.

*Vt restituatur quod d:no concessum est.*

*Al Calidæ viro sublimi Comiti. For. Censuerat,

AD Victorem & Vuisigidam, spectabiles viros, Siciliæ prouinciæ Censitores, præcepta nostra direximus, Vt quicquid possessoribus tributariæ functionis per eos nuper videtur adjectum, de quarta indictione non exigant. Quia grauis est ejus rei illatio, cujus adhuc justitia non probatur. De ordinationibus verò eorum nobis fecimus † instructiones deferri: vt si æstimatis viribus quicquid sub æqualitate sit dispositū, debeat permanere moderatum: sin verò aliquem contra rationem constat esse prægrauatum, nostro releuetur arbitrio: ita tamen, vt si aliquid per quartam Indictionem probatur illatum, Possessoribus sine aliqua imminutione reddatur. Quia sine querela suscipi † debet onus impositum, quod longis temporibus constat esse † portandum,* Nunc quod restat, Prouinciales vos conuenit admonere: vt quibus beneficia dedimus, eorum deuotionem per omnia sentiamus: & quod debetur principi, grato animo videatur exolui.

† destructiones.

† debent * soluendum * Nunc quidem

## § Victori & Vitigisclo vv.ss. Athalaricus Rex. XII.

*Vt reddatur prouincialibus quidquid præter consuetudinem de censu tributario constat exactum.*

TArditas vestra apud gloriosæ memoriæ dominum auum nostrum meritò vos fecit esse suspectos (quos etiam « seris præceptionibus credidit admonendos, vt reuicto tandem prouincialium grauamine

Restitutio argumenti tributarii.

ad ejus deberetis justitiam festinare ) & nunc quoque suspicionis maximæ fecit augmentum, vt nec ad initia nostra voluissetis occurrere, quod libera conscientia potuisset optare. Et ideo præsenti auctoritate censemus, vt si quid super tributarium solidum per quartam Indictionem à prouincialibus exegistis, sine aliqua eis imminutione reddatis. Quia supra veterem censum nulla indictionis prædictæ eos volumus damna sẽtire. Hoc etiam addendum esse credidimus ( quoniam amore clementiæ errores nolumus inuenire: nec coacti potiùs resecemus, quod salua justitia dissimulare non possumus ) vt si aliquem studio læsistis prauo, vestro magis emendetis arbitrio. Quia hoc est, propria delicta corrigere, quod & non facere. Et ne forsitan credatis longinquitatis difficultate latere, quæ gesta sunt, Siculis fiduciam † vos dedimus subsequendi. Videte nunc, si voces possitis ferre querulas, quas etiam nostra vitauit auctoritas. Admonuimus igitur quos pios decet esse. Iam suo vitio videtur accusari, qui spontanea noluit voluntate corrigi.

† vobis

¶ * Viliæ v.i. Comiti patrimonij Athalaricus Rex. xiii.

*De stipendiis necessariis, & auita annona.*

* Vviliæ Fox.

MAgnitudinis tuæ suggestione comperimus, de Domesticorum excessibus qui destinatis Comitibus obsequuntur, * Prouinciales damnis plurimis ingrauatos. Quod credimus emolumentorum paruitate nutritum. Quia sub quadam excusatione peccare creditur, cui necessaria non præbentur. Et ideo speciali beneficio generalia compendia largientes, magnitudinis tuæ præsenti auctoritate pręcipimus, vt supra ducẽtos solidos & decem annonas, quas hactenus acceperunt, à quinta feliciter Indictione quinquaginta † eis solidos annuos facias incunctanter adjungi, qui † nostris rationibus debeant imputari. Vt dum mater criminum necessitas tollitur, peccandi ambitus auferatur. Si quis autem jussionum nostrarum improbus temerator extiterit, vt aliquo casu in damnis prouincialium aut præjudicijs implicetur, emolumentis careat vniuersis. Quia ille dignus est pręmia consequi, qui parere cognoscitur ęquitati. Ideo enim à nobis accipit, ne ab aliis quærat. Nostrum dare, nobilitas est: dona regalia quamvis parua sublimant: quia simul & meritorum gratiam reperisse creditur, qui principali munere subleuatur.

*Auita annona & stipendia.*
* al. *prouincialibus.* Fox.
*Penuria causa peccandi.*
† ei
† vestris
*Necessitas.*

¶ Gildiæ v.s. Comiti Syracusanæ ciuitatis Athalaricus Rex. xiv.

*Remittitur certi temporis census: Vt edicta seruentur, & de cætero non iteretur materia querelarum.*

PRouincialium Siculorum nobis est suggestione declaratum, quæ... [illegible] ...estate fieri, vnde eorum fortunæ videantur affligi.

[illegible]

Quod

Quod ideo leuiter accepimus, quia ipsi vindicari præterita noluerunt. Constat enim esse dubium, quod concedit aduersarius: & † percelli non potest iure, cui mauult querelosus ignoscere. Sed vt suspiciones iniquas futuris casibus abrogemus, obseruanda iugiter præsenti iussione decernimus, vt nec isti aliquid de futuro metuant, nec tu per ignorãtiam quæ dicuntur, incurras: prima frõte pro reparatione murorum pecuniæ diuersis prouincialibus dicuntur extortæ, cùm tamẽ nulla exinde surrexerit promissa constructio. Hoc si constat admissum, aut muri exinde pro eorum munimine construantur, aut vnusquisque recipiat, quod ei probatur incompetenter ereptum. Nimis enim absurdum est, spõdere munitiones, & dare ciuibus execrabiles vastitates. Quorundam etiam substantias mortuorum, sine aliqua discretione iustitiæ, fisci nomine caduci te perhibent titulo vendicare, cùm tibi hoc tantùm de peregrinis videatur esse commissum, quibus nullus heres, aut testamentarius, aut legitimus inuenitur. Nefas est enim, vt quod à nobis præcipitur, à te nostro nomine per iniuriam vẽdicetur. Præterea conuẽtionibus se grauari omnimodis ingemiscũt: vt ad judicium deducẽdi penè tanta videantur amittere, quanta vix probãtur addicti dispẽdia sustinere. Vocatio enim Iudicis spes justitię debet esse, nõ multa. Nam ipse justè suspectus, ante cujus audientiam grauamina sentiuntur. Vnde cẽsemus, vt si nostra conueniunt decreta pulsatos, tantum commodi percipiat executor, quantum gloriosus dominus auus noster pro honoribus personarum debere Saiones accipere: expressa quantitate, cõstituit. Commodum enim debet esse cum modo. Nam si mensuram æqualitatis excesserit, vim sui nominis non habebit. Si verò tua jussione conuentio destinatur, duntaxat in illis causis atque personis, vbi te misceri edicta voluerũt, mediam portionem executor accipiat, quã de præceptis regijs sumere potuisset. Quia non potest conuenire justitiæ, vt tantum à te directo tribuatur, quantum pro reuerentia nostræ jussionis offertur. Si quis autẽ saluberrimi cõstituti temerator extiterit, in quadruplũ jubemus ablata restitui. Vt quod delectatione cupiditatis admittitur, asperitate dispẽdij vindicetur. Edicta verò gloriosi domini aui nostri, vel vniuersa præcepta, quæ ad Siciliam pro commouẽdis vniuersorũ moribus destinauit, sub tãta volumus obedientia custodiri, vt sacrilegij reus habeatur, quisquis beluinis moribus excitatus munimen tentauerit irrumpere jussionum. Duorum negotia Romanorum, etiam * his inuitis, ad tuum diceris vocare judicium. Quæ si " cognoscis facta, vlteriùs non præsumas. Ne dum vis judicium incompetenter quærere, reatum potiùs videatis inuenire. Memor enim priùs debes esse edicti qui inter alios mauis à te sequenda constitui. Alioqui tota tibi decernẽdi auctoritas tollitur, si à te illa regula minimè custoditur. Ordinarijs Iudicibus administrationum suarum potestas illibata seruetur. Cognitores suos legitima turba comitetur. Obseruationum illarum non mordearis inuidia. Gothorum laus est, ciuilitas custodita. Tota ad vos fama confluit, si vobis * rarius litigator obseruet. Vos armis iura defendite, Romanos sinitele-

[Margin notes: † procelli — Murorum instauratio. — Caducum. — Commodum cum modo. — Quadrup'ũ. Edicta Theodorici confirmantur. — * iis " agnoscis. — Ordinarij iudices. Cognitores.]

gum pace litigare. Nauigiis vecta commercia te suggerunt occupare, & ambitu cupiditatis exosç solum antiqua pretia definire, quod non creditur à suspicione longinquum, etiamsi non sit actione vicinum. Quapropter si † rumorem huius vitare festinas, Episcopus ciuitatis & populus conscientiæ tuæ testes † assistant. Omnibus placeat, quod ad cunctorum necesse est pertinere fortunas. Pretia † debent communi deliberatione constitui: quia non est delectatio commercij, quæ iubetur inuitis. Quocirca sublimitatem tuam iussis præsentibus credimus admonẽdam: quia excedere nolumus, quos amamus: nec aliquid de talibus sinistrum patimur dici, per quos aliorum mores putamus * † esse recorrigendos.

† timorem
† existant
† debeant
*Pretia verũ libera.*
* debere corrigi
† debere recorrigi.

## ¶ ' Ioanni Papæ Athalaricus Rex. XV.

*Nunciatur Edictum Athalarici regis super electione summorum Pontificum & aliorum episcoporum.*

SI antiquis principibus studium fuit leges exquirere, vt subiecti populi delectabili tranquillitate fruerentur, multò præstantius est talia decernere, quæ † possunt sacris regulis conuenire. Absit enim à * nostro sæculo damnosa compendia. Illud tantùm verè possumus lucrum dicere, quod constat diuina judicia non punire. Nuper siquidem ad nos defensor Ecclesiæ Romanæ flebili allegatione † peruenit, cum Apostolicæ sedi peteretur antistes, quosdam nafaria machinatione necessitatẽ temporis aucupatos, ita facultates pauperum exortis promissionibus ingrauasse, vt quod dictu nefas est, etiam sacra vasa emptioni publicæ viderentur exposita. Hoc quãtum fuit crudele cõmitti, tãtò gloriosum est adhibita pietate resecari. Atque ideo sanctitas vestra statuisse nos præsẽti definitione cognoscat, quod etiam ad vniuersos patriarchas atque metropolitanas Ecclesias volumus † pertinere, vt à tempore sanctissimi Papæ Bonifacij cum de talibus prohibendis suffragiis P. C. senatusconsulta nobilitatis suæ memores condiderunt, quicunque in episcopatu obtinendo siue per se, siue per aliam quãcunque personam, aliquid promisisse declaratur, vt execrabilis contractus cunctis viribus * efferetur. Si quis autem in hoc scelere deprehenditur fuisse versatus, nullam relinquimus vocẽ, verum etiam si aut repetendum, aut quod acceptum est non reddẽdum esse crediderit, sacrilegij reus protinus habeatur, accepta restitués compulsione Iudicis competentis. Iustissimæ siquidẽ leges, vt bonis aperiunt, ita claudunt malis moribus actionem. Præterea quicquid in illo senatus decretum est consulto, præcipimus in eos modis omnibus custodiri, qui se quoquomodo † per interpositas quascunque personas, scelestis contractibus miscuerunt. Et quia omnia decet sub ratione moderari nec possunt dici justa, quæ nimia sunt, cum de Apostolici consecratione Pontificis intentio fortasse peruenerit, & ad palatium nostrum producta fuerit altercatio

*Absis ab Ecclesiastic. virorum electione pecunia datio.*
† possint.
*Verũ lucrũ.*
† produxit
*Vendita sacra vasa.*
† prouenisse.
† efferre- tur Fox.
*Legum vis*
† vel
*Interposita persona.*

altercatio populorum, suggerētes nobis intra tria millia Solidorum, cum collectione cartarum censemus accipere. A quibus tamen * omnes idoneos rei ipsius consideratione remouemus, quia de ecclesiastico munere pauperibus est potius consulendum. Alios verò Patriarchas, quando in Comitatu nostro de eorum ordinatione tractatur, in supradictis cōditionibus, atque personis intra duo millia Solidorum jubemus expendere. In ciuitatibus autem suis tenuissimę plebi non amplius quàm quingētos Solidos se distributuros esse cognoscant. Reliquos accipientes, & edicti præsentis & senatus consulti nuper habiti, pœna constringat: sed & dantes canonum seueritas persequatur. Vos autem, qui Patriarcharum honore reliquis pręsidetis Ecclesiis, quoniam constitutio nostra ab illicita promissione liberauit, restat vt bona imitantes exempla, sine aliquo Ecclesiarum dispendio dignos majestate pontifices offeratis. Iniquum est enim, vt locum apud vos habeat ambitus, quem nos laicis diuina consideratione præclusimus. Quapropter si quis Apostolicæ † præsulem Ecclesiæ vel patriarcharum episcopum, per se, siue per parentes, † nos seruientium quascunque, siue personas aliqua * suffragij crediderit ambitione promouendū, & ipsum reddere accepta † definimus: & quod est canonibus † statutum, eum modis omnibus esse passurum. Si quis verò quæ dederit, aut promiserit eodem superstite timuerit publicare, ab heredibus ejus Ecclesia repetat, cuius suffragio antistes deprehenditur ordinatus: Nota infamiæ nihilominus superstites † inurente. Reliquos quoque ordines sub eadem fieri districtione præcipimus. Quod si forsiā dolosæ machinationis inuento sacramentis persona intercedentibus fuerit obligata, vt saluo statu animæ commissam iniquitatem neque approbare possit, neque audeat accusare, damus licentiam quibuslibet honestis personis, in singulis quibusque ciuitatibus apud Iudices competentes hoc crimen deferre, & quidquid ex ea potuerit probatione recolligi, vt * approbatione insequentes animemus, tertiam partem judicatæ rei ille percipiat, qui tale facinus voluerit † publicare. Reliqua ipsis Ecclesiis proficiant, quæ videntur extorta, aut in fabricis earum, aut in ministeriis nihilominus profutura. Decet enim ad vsus bonos conuertere, quæ voluit peruersitas inimica fraudare. Quiescat igitur malignātium praua cupiditas. Quo tēdunt, qui à fonte præclusi sunt? Recolatur & timeatur. Simonis justa dānatio, qui emendum credidit totius largitatis auctorem. Orate * igitur pro nobis, edicta nostra custodientes: quia diuinis noscitis conuenire mysteriis. Sed quo faciliùs principis votum vniuersorum mentibus innotescat, hoc Senatui, hoc populis, per Præfectum Vrbis præcipimus intimari: vt generalitas agnoscat, nos illos prosequi, qui majestati diuinæ potiùs viderentur aduersi. Vos quoque hoc vniuersis, quos Deo propitio regitis, Episcopis intimate: neq; sit alienus à culpa, qui potuit agnoscere † constituta.

* nimis Pauperibus
† præsul
† vel suffragium.
† diffinimus
† statum
† inurendi pœna.
* ad probationem sol.
† approbate
tertia pars delatori populari actione.
* iniqua Simonia.
* ergo
† instituta.

## NOTÆ VARIORVM.

§ 1. *Ioanni Papæ.* ] hujus nominis secundo cujus ad Iustinianum Imp.

epistola,ac Iustiniani ad ipsum exstat *in l.vlt.inter claras, C.de summ.trinit. & fid.Cathol.* de quo infrà hoc lib.epist 17. & lib.11.epist.2.Papæ Bonifacij secundi prædecessoris scilicet tui.

¶ 2. *A nostro seculo* ] *l. vlt. C.de pact.* suprà lib.1.epist.5.lib. 2.epist.13.lib. 8.epist. 18.

¶ 3. *Interpositas personas* ] quarum interuentu fraudes sæpè fiunt, *l. 18. deferre,l. 45.in fraudem. §. conductor.l. 46. confertur, §. quod à præside, de iure fisci, leg. vnic. de mulieribus quæ se prop. seru. iunx. l. vnic. Cod. de cont. iud. l. 9. quamvis, de reb. eor.* Cicero *in Cluent.* de Auilio se Asinium simulante: *qui supposita*, inquit, *persona falsum testamentum obsignandum curauit*, Nouell. 124. περὶ δωροδοκίας. Quod enim plerique per se ipsi verentur, id per alios verentur efficere: vt Stolo, qui cum legem rogasset, ne qui plus quam 500. iugera possideret, supposita filij emancipati persona, mille possidere inuentus, sua ipsius lege damnatus est. Varro *lib. 1. cap. 2. de re rustica.* Aul. Gellius *lib. 21. cap. 1.* Plin. *libro 18. capit. 3.* FOR.

¶ 4. *Suffragij ambitione* ] Iustinianus cum fine suffragio, id est pecunia ac sordibus, magistratus deferri prohiberet, *Nouell. 8.* grauissimè adjecit, nundinationem magistratuum, omnium scelerum fontem esse, iniquitatis principium ac finem, ἀργυρολογεῖν τὰς ἀρχὰς πάσης ἐστὶ πονηρίας προοιμιόν τι καὶ πέρας: quantò magis ambitum largitionum & sordes ecclesiasticorum munerum & sacerdotiorum collatione fugere necesse est? Concilio Chalcedonense εἴ τις ἐπίσκοπος ἐπὶ χρήμασι χειροτονίαν ποιήσετο, καὶ εἰς πρᾶσιν κατάγαγοι τὴν ἄπρατον χάριν, &c. *Qui precio gratiam, quæ vendi nequit, vendiderit, &c. c. si quis Episcopus, c. sanctorum, 1. qu. 1. ex multis, 1. qu. 3.* hanc venalitatem etiam Anthemius detestatur, *l. si quenquam, C.de episc. & cler.* Exstant & Pontificum de simonia constitutiones lib. 5. Decretal. Eodem pertinet sequens Athalarici ad Saluantium *epist. 16.* FOR.

¶ Saluantio v. i. præfecto vrbis Athalaricus Rex. XVI.

*Quod edicta ipsa ad perpetuam rei memoriam in tabulis marmoreis insculpta, loco publico constituantur.*

*Papæ electio absque pecunia*

GRata res est, cuncta profutura vulgare: vt generale fiat gaudium, quod potuit esse votiuum. Alioqui læsionis causa * noscitur, si beneficia potiùs occulantur. Dudum siquidem Senatus amplissimus à splendore suo cupiens maculam fœdissimæ * suspicionis abradere, prouida deliberatione constituit, vt in beatissimi Papæ consecratione nullus se abominabili cupiditate pollueret, pœna etiam constituta, qui talia præsumere tentauisset: non iniuria, quia tunc electi verè meritum quæritur, cum pecunia non amatur. Quod nos laudantes, & augentes inuentum, ad beatissimum Papam direximus constituta, quæ his antelata præfulgent: * vt ab honestate sanctæ Ecclesiæ profanus ambitus

* V. nasci-tur. FOR.
* opinionis
* ne

bitus auferatur.[a] Hoc nos ad notitiam Senatus & Romani populi volumus sine aliqua dilatione perducere: quatenus cunctorum figatur cordi, quod cupimus omnium studio custodiri. Verum vt principale beneficium & præsentibus hæreat seculis & futuris, tam Definita nostra, quàm Senatusconsulta tabulis marmoreis præcipimus decéter incidi, & ante atrium beati Petri Apostoli in testimonium publicum collocari. Dignus enim locus est, qui & gloriosam mercedem nostram, & Senatus amplissimi laudabilia decreta contineat. In quam rem illum direximus, quo redeunte noscamus impleta quæ iussimus. Incertum enim videtur habere, quod præcipit, [a] cui rerum effectus tardius [a] innotescat.

*Ambo ... omnes gb Ecclesia tollatur. S. C. marmoreis inscisa tabulis.*

[a] vbi [a] innotuisse cit

## *NOTÆ VARIORVM.*

§ [a] *Hoc nos ad notitiam* ] vet. *hoc vos ad notitiam.* Hic obiter animaduersione digna duco, quòd senatusconsulta, ad diuturnitatem marmoreis tabulis incidi iussit Athalaricus, vt olim æreis, *l. 2. de orig. iur.* Plato *in Minoë* refert, Talum regem Cretæ pagos quotannis lustrantem leges æneis tabulis cælatas circumtulisse, indéque ærei nomen ei inditum, ἐν χαλκοῖς γραμματείοις ἔχοντα γεγραμμένους τοὺς νόμους, ὅθεν χαλκοῦς ἐκλήθη. Alterum, quod in edito & conspiculo loco, nempe atrio Beati Petri collocentur, quo quique pateant, & de plano legantur. Sic idem Plato *lib. 11. de legib.* præcipit rerum vænalium leges medio in foro columnę affigi, θεῖναι ἐν στήλῃ τεθεῖσαν τῆς ἀρχῆς νέμημα. Demosthen. *Philip.* 3. γράμματα τῶν προγόνων τῶν ὑμετέρων ἃ ἐκεῖνοι ἀνέθεντο, εἰς στήλην χαλκῆν γράψαντες εἰς ἀκρόπολιν. FOR.

§ Saluantio [a] v. i. præfecto vrbis Athalaricus Rex. XVII.

*Liberantur rei à vinculis diuturnis.*

*Sydoni Deceptinis relaxandis*

SI principes antiqui mœnia Romana in populorum exquisiuêre lætitiam, ne ciues illi meritò singulares aliquid cōmune [a] cū cęteris possiderent, nefas est inter tot rerū iucunda, eos longā [a] sustinere tristitiam. Quia exultatio ciuitatis illius generale votū est: dū necesse est lętari reliqua, si Mūdi caput gaudere proueniat. Apostolici siquidē Papę Ioannis, & procerū nostrorū relatione cognouimus, illū & illū Romanos pro sola suspicione seditionis tam longæ custodiæ pœna maceratos, vt cūcta ciuitas mœrorem de illorum continuā calamitate cōtraxerit: vt eis nec dierū festiuitas, nec vlla (quę apud nos est gratissima) nominis sui dignitas subueniret. Quod nobis pro sui facti acerbitate displicuit: vt qui in judicio cōuicti minimè ferūtur, debita malis tormenta cruciatúsque pertulerint. Et ideo magnitudinē tuam iussis pręsentibus admonemus, vt [a] quoque loci reperire potueris eos, absoluere [a] non moreris. Quod etiam si [a] aliquo reatu inuolutos esse claruerit, intercessionibus supradictis eos iam à

[a] vt [a] iustinuisse

*Roma mundi caput.* [a] atque

*Infantes in carcere vinculis.*

[a] quocūq; *Reatus.* [a] ne [a] aliquos

metu liberos esse censemus. Si verò innocentes se tormenta sustinuisse confidunt, damus querelis eorum liberam vocem: vt iustis legibus vindicent, quod iniquis ausibus pertulerunt. Quia nolumus innocentes à Iudicibus deprimi, quos ad eorum præsidia constat eleuari. † Reuocentur nunc ad lætitiam pristinam Romani: nec nobis credāt placere posse, nisi qui eos * eligunt modesta * æqualitate tractare. Intelligunt, parentes nostros pro sua quiete laboriosa * subisse pericula: nos autem multis expēsis agere,* vt illi debeant garrula exultatione gaudere. Nam & si quid iniquè vel acerbè hactenus pertulerūt, non credant à nostra mansuetudine negligendum: qui nec nobis otia damus, vt illi secura pace ac trāquilla lætitia perfruantur: citò * sentiant, quia nos amare nō possumus, quos illi pro suis excessibus horruerunt. Nam quorum gratiam impetrare possunt, qui suis ciuibus displicere meruerunt? & dum tempus habuissent amoris publici, egerunt vnde iustè debeant execrari?

† reuocent
* diligunt
* qualitate
* subire
* &
* sentiunt

## NOTÆ VARIORVM.

¶ a *Mundi caput* ] Theodoretus in epistol. ad Roman. ait magistratus publicanos, & τοὺς ἐπαγγελόντας τὰς χώρας, tributorum exactores, prouinciarum præsides à Roma manare, vt quæ Romæ fiant, omnibus nota esse debeant. Hinc Iustinianus in præfatione Pādectis præfixa, de cōceptione Digestorum tradit, consuetudinem Romanæ vrbis sequendam ab omnibus ciuitatibus: quia *Roma caput orbis terrarum*, ἐπιτομὴ τῆς οἰκουμένης, vt scribit Athenæus, orbis compendium, & communis omnium patria, *l. 13. Roma, ff. ad municip.* Romanæ tamen ciuitatis ita demum sequi oportet, si non sit corruptum exemplum. Et vt eleganter Proculus, *non tam spectandum quid Romæ factum sit, quàm quod fieri debuerit, l. 12. sed licet, ff. de offic. præsid.* FOR.

¶ Edictum Athalarici Regis. XIIX.

*Edictum contra eos qui prædia vrbana vi occupabant, & contra fornicarios atque concubinarios.*

PRouidè decreuit Antiquitas, vniuersitatē Edictis generalibus admoneri: per quæ & delictum omne corrigitur, & * decentis verecundia non grauatur. Cuncti enim sibi æstimant dici, vbi nullum constat exponi: & similis fit innocenti, quem contigerit sub communione purgari. Hinc & nostra verè pietas custoditur, dū feriato gladio nascitur metus, & prouenit sine cruore correctio. [ Cōmouemur * enim placati: minamur otiosi: & clementer irascimur, quādo vitia sola damnamus.] Diu est, quod diuersorum querele nostris auribus crebris susurrationib. insonarūt, quosdam ciuilitate despecta affectare viuere belluina sæuitia: dum regressi ad agreste principium, ius humanum sibi æstimant feraliter odiosum. Quos nunc aptè iudicauimus comprimēdos: vt eo tempore inimica bonis moribus

* excedētis FOR.
Principis clementia.
* etiam
Edictum in peruasores.

ribus crimina persequamur, quo hostibus Reipublicę diuina virtute resistimus: Vtrúque quidem noxium, vtrumque pellendum: sed tátò grauiùs grassantur vitia, quantò probãtur magis interna. Vnum recumbit in altero: faciliùs quippe inimicorum acies " cadunt, si nostro æuo delicta *subducimus. Primùm humano generi noxiam peruasionem (sub qua nec dici potest ciuilitas, nec haberi ) seueritate legum, & nostra indignatione dánamus; statuentes, vt sanctio diui * Valentiniani aduersum eos diu pessimè neglecta consurgat, qui prędia vrbana vel rustica, despecto iuris ordine, per se suósque præsumpserint, expulso possessore, violéter intrare: nec aliquid de ejus districtione, detestabili volumus temperatione mitigari: insuper addétes, vt si quis ingenuorum ad satisfaciendum legi superiùs definitæ idoneus non habetur, deportationis protinus subjaceat vltioni. Quia plus debuit cogitare iura publica, qui se nouerat alibi non posse sustinere vindictam. Iudices igitur competentes, ad quos potest admissum facinus pertinere si inuasorem cùm possint amouere pertulerint, tenere præsumpta, & adepti * cinguli honore priuentur, & fisco nostro tantùm fiant obnoxij, quantum præsumptor potuisset addici: in auctoribus tamé facinoris manentibus constitutis. Quòd si quis in tantam * raptatus amétiam, tyrannico spiritu iuri publico parere neglexerit, viribus prępotens destinati officij spreuerit paucitaté, relatione Iudicis nostris auribus notabilis ingeratur: vt indulta executione Saionum, vltionem sentiat vigoris regij, qui obedire noluit cognitori. Et quia summis Principibus iuris communione viuendum est, si quis, legum ordine prætermisso, nomine publico titulos præsumpserit affigere, in tantum possidéti fiat obnoxius, quantum sanctio superiùs memorata testatur. Meritò enim & sacrilegij pœna percellitur, qui iniquo " [b] persuasionis pondere ausus est majestatem regij nominis ingrauare. Litis quoque expensas judicio superatus exoluat: * quod hinc dantur fomenta detestabilis jurgij, cum improbi vincuntur illæsi: nec dolet calumniantibus pudoris damnum, si euaserint dispendia facultatum. Si quis autem de nostris scrinijs aliquid crediderit " promouendum, aduersario suo quantum ad causam ejus pertinet, de " consecuta serie jussionum nihil ęstimet supprimendum: " ni fecerit, careat impetratis: vel si aliquid ex eo agere tentauerit, nihilominus habeatur infirmú: quia illos solos volumus vti beneficijs nostris, quos nó cognoscimus studere versutijs. Qui suasione plectéda matrimonia diuidere nititur aliena, ipsius coniugium habeatur illicitum: vt magis contigisse sentiat sibi, quod in altero malignus exercere tentauerit. Si verò pro coniunctionibus caritate priuatur, futurum matrimonium illi iure denegamus: quia non meretur iugalis reuerétiæ præmia consequi, qui in genialis thori ausus est diuisióne grassari. Sed ne aliquos ejus sceleris reos vltio nostra derelinquat, * illos quos spes non habet præsentis cõiugij, vel futuri, si quid in alienos thalamos dolosa machinatione pręsumpserint, facultatum suarú media portione priuentur, " statim fisci iurib. applicáda. Si verò prohibéte pauperie in aliquorum substátia " nequierit vindicari,

" cadet
* subducamus
Valentiniani lex.
* Valentiniani
Deportatio.
* anguli
Iudicum [illegible] pœna.
* captus
Titulos affigere.
" die persuasionis
Pœna sacrilegij [illegible]
* quia
" promerendum
" consueta
" vt
Talionis lex in matrimoniorum diuisores
* illi
Bonorum [illegible] publicatio
" protinus

Relegatio. * nequiuerit. Qui non habet in aere. " commotione. Dua uxores. Cocubinatus.

gentur exilij. Ne * quod dictu nefas est, ideo videantur comminationem juris publici euadere, quia vilissimæ noscuntur subjacere fortunæ. Sed hæc de solicitatoribus affectus alieni pietas nostra decreuit. Cæterùm in adulteriis totum districtissimè volumus custodiri, quicquid diuali potuit " commonitione decerni. Vno tempore duabus nemo copuletur vxoribus, quia se nouerit rerum suarum amissione plectendum Nam aut libido est, & rectè perfrui non finitur: aut cupiditas, & iure nuditate damnatur. Si quis autem superflua turpique cupidine, cõiugali honestate despectu, ad cõcubinę elegerit venire cõplexus: si ingenua fuerit, jugo seruitutis cum filijs suis modis omnibus addicatur vxori: vt illi se per honesta judicia sentiat subdi, cui per illicitam libidinem credidit posse præponi. Quòd si ad tale flagitium ancilla peruenerit, * excepta pœna sanguinis, matronali subiaceat vltione: vt illam patiatur Iudicem, quam formidare debuisset absentem. Donationes " nullius terror extorqueat: nullus acquirere per fraudē vel execrabilē lasciuiam cõcupiscat. Sola enim " honestas meritò capit " lucrum de legibus. [b] In allegationē justissimæ largitatis illam districtionem volumus custodiri, quam pro veritate " solicitè legalis sanxit. Antiquitas. Sic enim " vt ipsa testatur, & fraudi non patebit occasio, & veritati major " crescit auctoritas. " Alioqui nulli præcipimus videri firmum, quod ipse conditor, nõ implendo quæ leges vel iura præcipiunt, fecit incertum. [d] Maleficos quoque, vel eos qui ab eorum nefarijs [e] artibus aliquid crediderint expetendum, legum seueritas insequatur. Quia impium est, nos illis esse remissos, quos cœlestis pietas non patitur impunitos. Qualis enim fatuitas est, creatorem vitæ relinquere, & sequi potiùs mortis auctorem? Turpis actus ex toto sit à Iudicibus alienus, Nemo faciat; " quod iura condemnant. Quia decretali pœna plectendi sunt, qui se prohibitis excessibus miscuerunt. Quid enim in alijs damnent, si ipsi se inhonesta contagione commaculent? Sit etiam sub diuitibus tuta mediocritas. A cædis temperetur insania. Nam præsumptio manuum, actus probatur esse bellorum, maximè in eis, quos tuitionis nostræ munit auctoritas. Si quis autem contra facere improba præsumptione tentauerit, violator nostræ jussionis habeatur. Appellari à subjecto Iudicibus ordinarijs in vna causa secundò non patimur: ne quod ad remedium repertum est innocentis, " asylum quodammodo videatur esse criminosis. Si quis verò vetita iterare tentauerit, negotio priuatus abscedat. Sed ne pauca tangentes, reliqua credamur noluisse seruari, omnia edicta tam nostra, quàm domini aui nostri, quæ sunt venerabili deliberatione firmata, & vsualia iura publica, sub omni censemus districtionis robore custodiri: quæ tanto munimine se tegunt, vt nostra quoque iurisiurandi interpositione cingantur. Quid per multa discurrimus? Legum vsualis regula & præceptorum nostrorum probitas vbique seruetur.

* accepta. Donationes liberæ sunt. " nullus " honesta " lucra " solicita " aliter crescet " alioquin. Malefici ac magi. " qua. Cædes. Secũda appellatio. " auxilium. Confirmatio & L. anteriorum.

## NOTÆ VARIORVM.

§ 1 *Si quis legum ordine prætermisso, nomine publico titulos præsumpserit affi-*

*affigere.* ] Solius fisci est titulos alienis prædiis imponere, nec licet priuato, vel suis rebus potentiorum, alienisve proprios aut publicos imponere titulos, imprimere signa, suspendere regia vela, siue, vt Ambrosius loquitur, cortinas regias, qua de re extant multi loci in Nouellis & in Codice: quinetiam ecclesię titulorum impositio interdicitur Synodo à Gregorio Maurici Augusti tempore habita: à fisco igitur solo iure imponuntur, videlicet testato, publicis personis præsentibus & solemni iuris ordine seruato. Gregorius etiam in quadam epistola, queritur de Stephano quodam chartulario, quod nomine fisci loca singulorum inuaderet, ac titulos imponeret indicta causa. BROS.

¶ 2. *Persuasionis* ] legendum haud dubiè *peruasionis*. Peruadere, suprà lib. 1. epist. 15. & aliàs sæpe. *Peruasionis actio leg. 5. leg. 6. Cod. Theod. de denunt. & edit. rescript.* Nouell. Valentin. 12. *de episcop. aud.* Idem mendum *ex cap. 25. lib. 5. Etymologiarum* pridem sustuleramus, quod tamen in recentissima editione repetitum, *persuasio*, pro *peruasio*, scriptum vidimus. Quid quod & aliis auctorum libris insidet? Victruuius *lib. 9. cap. 4. fin. singulis mensibus sol signa persuadens* (pro, *peruadens*) *auget & minuit dierum & horarum spatia.* Saluianus Massiliensis episcopus *lib. 4. de prouidentia*, vbi diuitum rapinas increpat, *persuasionibus praepotentem, &c.* Idémque *libro 5.* bis eodem verbo citra mendum vtitur, *peruasoribus & peruasionibus.* Euseb. quoque Emissenus *Homil. 11.* de Pascha *peruasorem derelinquit, remanet preda deceptus & raptor orbatus.* FOR.

¶ 3. *In allegationem* ] locus hic mancus aliunde ita suppleatur: *in allegationem iustissimæ largitatis illam districtionem velimus custod.*

¶ 4. *Maleficos* ] Constantinus: *cæteri quos maleficos ob facinorum magnitudinem vulgus appellat. l. 5. Cod. de malef. & mathem.* de quibus lib. 4. epist. 22. FOR.

¶ 5. *Actibus* ] Quamvis hæc lectio defendi possit ex *l. 4. C. eod.* magis tamen quod in manusc. offendimus, *artibus*, arridet, *arg. l. 6. multi & l. vlt. C. eod. & d. epist. 22.* FOR.

## ¶ Senatui vrbis Romæ Athalaricus Rex. XIX.

*Vt edicta quædam ad Romanæ vrbis quietem pertinentia, publicentur.*

*In Senatu recitetur ac propinatur edictum.*

LAudabilium jussionum causas plerumque præbet vituperabilis excessus alienus, & miro modo momenta iustitiæ de iniquitatis occasione nascuntur. Silet enim æquitas, si culpa non vociferetur admissa: & feriatum quiescit Principis ingenium, quod non fuerit aliqua querela prouocatum. Conquerentium siquidem vocibus adacti, & frequentium populorum de rebus quibusdam interpellatione commoniti, necessaria quædam Romanæ quieti edictali programmate duode-

cim capitibus, sicut ius ciuile legitur institutum, in æuum seruanda conscripsimus, quæ custodita residuum jus non debilitare, sed potiùs corroborare videantur. Hæc in cœtus vestri splendore recitetur, & per triginta dies Præfectus vrbis locis celeberrimis faciat solenni more proponi. Vt nostra ciuitate recognita, spes truculentis moribus auferatur. Nam qua confidentia proteruus assumat, quòd Principis † agnouerit damnasse clementiam? Redeat amor omnibus disciplinæ, per quam & parua coalescunt, & potiora seruantur. Ideò enim exercitus nostros, juuante Deo, crebris expeditionibus commouemus, vt vniuersitatem compositam viuere legibus sentiamus. Reddatur hęc animo nostro vicissitudo præmiorum: vt quem Reip. vtilitatibus cognoscitis occupatum, ratissima querelarum † editione pulsetur. Teneant Iudices legitimas districtiones, votum [2] fœdissimæ venalitatis † abjiciant. Metus cuncta componit, si reus crimen in judicante non inuenit.

Regij edicti vis. † agnouit. † aditione. Venalitas judicum. † objiciant.

## NOTÆ VARIORVM.

¶ 1. *Laudabilium.* ] Superiori edicti in senatu recitatio, ex Rom. instituto, quo leges & constitutiones Imperatorum in senatu recitatæ confirmabantur, *l. 8. humanum. C. de legibus & S. C.* quem morem nos aliàs fusiùs exponemus. For.

¶ 2. *Fœdissima venalitatis.* ] Sordes & nummariorum judicum magistratuúmque his formulis grauiter à Cassiodoro identidem exagitatas legimus apud Philonem Iudæum, de officio judicis disserentem. For.

¶ Ad vniuersos judices Prouinciarum Athalaricus Rex. xx.

*Ne sint negligentes in reddendo justitiam.*

CVm vos prouincijs nostris, juuante Deo, annua reparatione præstaremus, nec desint judicia per vniuersos fines Italiæ distributa, intelligimus de inopia justitiæ copiam venire causarum. Culpa siquidem vestræ probatur esse negligentiæ, † quoties à nobis coguntur homines legum beneficia postulare. [1] Nam quis eligeret, tam longè petere quod in suis † videtur sedibus aduenisse? Sed vt nobis versutas excusationes, & [2] duras necessitates prouincialibus † coloremus, de aliquibus casibus hactenus pessimo torpore neglectis, edictalis programmatis definitione censuimus: vt & vobis cresceret confidentia rectè judicandi, & paulatim audacia maligna possit imminui. Quod more solenni per conuentus publicos triginta dierum facite propositionem. Vt iure condemnatus habeatur, qui post hæc remedia manere præsumpserit desperatus.

Annui judices. De inopia justitia, copia causarum. † quoties. † videret. † coloramus. Edictum 30. diebus conuentib. promulgatur.

## NOTÆ VARIORVM.

¶ 1. *Nam quis eligeret tam longè petere.* ] Romanis Imperatoribus semper maximæ curæ fuit, ne litigantes in longinquis auditoriis consedan-

ctandis vexarentur sumptibus & labore. Eóque referre possum, quæ scribit Iustinianus *Nouel.17.§ si tibi.* & *Nouell.23.§.illud.* quibus adde Valentinianum *Nouell.10.titul.de conf.* & Martianum *Nou.1. nemin.exhib.* Majorianum *Nou.14.de indulg.releg.* BROS.

§ 2 *Duras necessitates prouincialibus* ] Ne prouinciales cogantur ad comitatum Principis jus petere, cauetur etiam epist. 22.*lib.* 6. & *Nouell. Iustin.*17.

§ Senatui vrbis Romæ Athalaricus Rex. XXI.

*Quod prouideatur Professoribus liberalium artium de solitis stipendiis.*

Filiorum causas iure ad patrum cognoscimus remisisse personas: vt ipsi de illorum prouectu debeant cogitare, quorum interest studia Romana proficere. Neque enim credendum est, vos inde posse minus esse solicitos, vnde & generi vestro crescit ornatus, & cœtui prouenit assidua lectione concilium. Nuper siquidé, vt est de vobis cura nostra solicita, quorundam susurratione cognouimus, doctores eloquentiæ Romanę laboris sui constituta præmia non habere, & aliquorum * nundinatione fieri, vt scholarũ magistris deputata summa videatur imminui. Quapropter cùm manifestũ sit, pręmium artes nutrire, nefas judicauimus, doctoribus adolescentium aliquid subtrahi, qui sunt potiùs ad gloriosa studia † per cómodorum augmenta prouocãdi. Prima enim grammaticorum schola est fundamentum pulcherrimum literarum, mater gloriosa facundiæ, quæ cogitare nouit ad laudem, loqui sine vitio, hoc in cursu orationis sic errorem cognoscit absonum, quemadmodum boni mores crimen detestantur externum. Nam sicut musicus consonantibus choris efficit dulcissimum melos, ita dispositis congruenter accentibus metrum nouit decantare grammaticus. Est Grammatica magistra verborum, ornatrix humani generis, quæ per exercitationem pulcherrimæ lectionis, Antiquorum nos cognoscitur juuare consilijs. Hac non vtuntur barbari Reges: apud legales dominos manere cognoscitur singularis. Arma enim & reliquæ gentes habent: sola reperitur eloquentia, quæ Romanorũ dominis obsecundat. Hinc oratorum pugna ciuilis juris classicum canit. Hinc cunctos proceres nobilissima disertitudo commendat, & vt reliqua taceamus, hoc quod loquimur inde est. Qua de re P.C. hanc vobis curam, hanc auctoritatem propitia diuinitate largimur, vt successor, scholæ liberalium literarum, tam grammaticus, quàm orator, nec non & iuris expositor, cõmoda sui decessoris ab eis, quorum interest, sine aliqua imminutione « percipiat: & semel Primi Ordinis, vestri, ac reliqui Senatus amplissimi auctoritate firmatus, donec suscepti operis idoneus reperitur, neque de trãsferẽdis, neque de imminuẽdis annonis à quolibet patiatur

*Professorib. Rom. stipendia integrè persoluãtur.*

* nudatione

*Præmium nutrit artes.*

† pro.

" augmẽto

*Grãmatica. Musica.*

*Eloquentia Romana. Iuris doctor*

« percipiat

*Seruetur annona.* improbam quęstionē: sed vobis ordinantibus atque custodientibus emolumentorum suorum securitatę potiatur, Præfecto Vrbis nihilominus constituta seruante. Et ne aliquid pro voluntate præbentium relinquatur incertum, mox vt sex menses exempti fuerint, statutæ summæ consequantur prædicti magistri mediam portionem. Residua verò anni tem-

"annorum pora cum " annonarum debita redhibitione claudantur. Ne cogatur de

" periculū alieno pendere fastidio, cui " piaculum est, vel horarum aliquo vacasse momento. In tantum enim quæ sunt decreta, volumus firmissimè custo-

"differendam diri, vt si quis cujus interest, " differendam putauerit hanc quasi debitā functionem procurato more vsurarum dispendia ipse patiatur, quia justa

*Si scenicis dentur præmia, nō sunt subtrahenda professoribus artium bonarum.* commoda laudabiliter laborantibus, plectenda cupiditate, subtraxit. Nā si opes nostras scænicis pro [a] populi " collectione largimur, & ea studiosissimè consequuntur qui adeo necessarij non habētur, quātò magis illis sine dilatione præbenda sunt per quos & honesti mores proueniunt,

" Forsè oblectatione & palatio nostro facūda nutriuntur ingenia. " Hæc autem præsētibus li-

" Hoc terarum magistris venerādo cœtui vestro præcipimus intimari. Vt sicut nos agnoscunt de suis commodis esse solicitos, ita à se prouectus adoles-

" vos centium enixius nouerint " nos exigendos. Cesset nunc illa satyris do-

*Unica cura.* ctoribus querulis vsurpata sententia: quia [b] duabus curis ingenium non debet occupari. Ecce jam habere tolerabile probantur hospitium: vnde nunc meritò, vni solicitudini iugiter inhærentes, toto vigore animi [c] ad bonorum artium studia transferantur.

## NOTÆ VARIORVM.

¶ [a] *Populi collectione* ] vet. *oblectatione.* Honesta collectio est, ducto à voluptate ad morum cultum argumento, quo vtitur Demosthenes *Olynth.* 2. dum Atheniensibus auctor est, vt spectaculorum voluptate posthabita, vtilitati magis seruiatur, & pecuniæ theatrales in vsus militares transferantur: θεωρικὰ χρήματα κελεύει γίνεσθαι τὰ στρατιωτικά, Libanius. FOR.

¶ [b] *Duabus curis ingenium non debet occupari.* ] Quintil. *lib.* 10. *cap.* 3. *Neque enim bona fide simul se intendere animus totum potest, & quocunque respexerit, desinit intueri quod propositum erat.* ob eámque causam vetat Iustinianus Imperator ne simul quis plurib. militijs det nomen, & cingulum cingulo coniungat, *l.* 5. *qui militare poss. C. lib* 12 Iustin. sanxit ne quis duob. magistratibus assideret, & vtriusque judicij curā gereret, *l. vlt. C. de assess.* T. Liuius *lib.* 9 *de bel. Maced.* veterem Roman. legem ostendit, duos simul Magistratus, præsertim curules, ne quis capere possit, neq; gerere, nec decet plures magistratus ab vno geri, cùm vnicū ab vno optimè perficiatur opus. φαῦλον εἶναι τὸ πλείους ἀρχὰς τὸν αὐτὸν ἄρχειν, ἓν γὰρ ὑφ' ἑνὸς ἔργον ἄριστ' ἀποτελεῖται Arist. *lib.* 2. *c.* 10. *Polit.* Quod ita interpretandum censeo, Cùm animus in diuersa negotia distrahitur: alioqui nihil vetat pluribus studijs īntēdi, dum vnius cura ad alterū muniat viam, vt Iuris ciuilis scientiam foro, judiciisque exercēdis non mediocriter cōducere: contraq; vsum forēsem veræ germanæque legū cognitioni plurimū conferre quotidie sic experimur.

experimur, vt alteram ſine alterius præſidio ſuos fines vix tueri poſſe arbitremur. FOR.

§ c *Ad bonarum artium ſtudia* ] ſic repoſui ex coniectura; erat enim in aliis, *literarum, artium*, niſi quis malit, *liberalium artium ſtudia.* quod poſtremum magis accedit ad veteris ſcripturę ſimilitudinem. Sed hęc ſatis, hac de re verò, *leg. 1. de var. & ext. cogn.* Senec. *lib. 13. epiſt. 89.* Plin. *proœm. lib. 14.* FOR.

§ Paulino v.c. Conſuli Athalaricus Rex. XXII.

*Confertur honor conſulatus, cum deſcriptione laudis propria, & eius generis.*

INdiſcreti hominum mores confuſique vagarentur, ſi aut culpa formidinem, aut virtus præmia non haberet. Sed cum vtraque ſuis finibus, propriáque terminatione claudantur, de illo nefas eſt ambigi, qui meruit eligi judicio principali. Non enim quicquam aut odio † decernimus, aut pellecti aliqua gratificatione laudamus. Electio noſtra de meritis venit: & tantò quis regali animo proximatur, quantò bonis ſtudiis ſocietate coniungitur. Non vereamini abſentes, nec ſitis de principis ignoratione ſoliciti. Latere " poteſt forſitan vulgare hominum genus, neſciri, non poteſt proles Senatus: quando bene noti ſunt, qui meritis aſſeruntur: & abundè cognoſcitur, quiſquis fama teſte laudatur. Quapropter te longiſsimè cōſtitutum mentis noſtræ oculus ſerenus inſpexit, & vidit meritum, quod non habebatur occultum. Propoſitum ſiquidem " tuum celebrata dilatauit opinio, faciens fidem generis ¹ morum pondere, non ætate. Neque enim fas erat, vt quem familia tanta produxerat, ſentētia noſtra in eo corrigendum aliquid inueniret. Semen generis morū fructibus reddidiſti. " Nihil vobis ætas longa ſubduxit, Antiquos in te Decios Roma cognouit Decios inquam priſcis ſeculis honoratam proſapiem, libertatis auxilium Curiæ decus, Romani nominis ſingulare præconium. Cui ſpecialiter aſcriptum eſt quod immaniſsimum hoſtem * ſtatu Reipub. * periclitante euaſit, & in tanta virorum fortium multitudine ſolus inuentus eſt, qui patriam plus amaſſet. Hæc nos exempla ſummouendo ſemper " accendunt. Quia ² magnus verecundiæ ſtimulus eſt laus parentum: dum illis non patimur eſſe impares, quos gaudemus auctores. Et ideo, quod Deo auſpice dictum ſit, per Indictionem duodecimam ſume inſignia cōſulatus. Honorem quidem arduum, ſed familiæ veſtræ domeſticum. Vos enim completis paginam conſularem: ³ vos crebro " nominat curſus annorum: & dum copia " plurimum ſoleat habere faſtidium, veſtrum nomen repetitum ſemper efficitur glorioſum. Huic denique generi ſuperna fauerunt, præſtando deſideriis patrum ⁴ felicia " genera maſculorum. Hinc eſt, quod in illo rerum capite collegam vix videris extraneum: hos habetis Iudices, quos parētes. O temporum ſingulare

*Conſulatus dignitas datur.* | * debuiſtis. | " non poteſt. | *Sat noti quę virtute prædita ſunt.* | *Moribus nō ætate notus.* | " tuum diuulgatum | *Genus.* | " Nil Decij. | * ſtatum | * periclitantem | " accedunt | *Parentum gloria excitamur.* | *Ex copia faſtidium.* | " nominat | " pleramque | " germina | *Mares.*

† impletur bene

præconium! Curia Romana † completur penè vestra familia: ecce verè nunc vnum dicendum est corpus, quādo constat vicini sibi generis societate permixtum. Sed non remittas animos cōfidentia tuorum, nec credas † posse sufficere, quod tibi contigit de illorum prædicatione gaudere. Plus exigitur * heres « bonorū, quādo sine cessatione compellitur, qui Majorū virtutibus admonetur. Adde laudes egregias senioribus, sequēs ætas cum aliqua opinabili nouitate « succedat. Nam si gloriosum est posteris, auitas excellere facultates, quanto præstantius est, hæreditarias augere virtutes? Mores tuos domesticos conuersatione laudauimus: sed majus aliquid « decet publicis exhibere conspectibus, vnde sibi nec ætas tenera blandiatur, nec metus quisquam « vindicet, nec magister assumat.

† tibi posse * hæc res «forte. ho. norum «succedant «nunc decet «vendicet

## NOTÆ VARIORVM.

¶ a *Morum pondere non ætate.* ] Virtutis enim quàm ætatis cursus celerior, auctore M. Tullio 5. *Philip. Nec enim cani, non rugæ repentè auctoritatem adferre possunt, sed honestè acta superior ætas auctoritatis fructus prabet extremos*, vt idem *in Catone Maiore*. Itaque D. Hieronymus, presbyterorum nomen non ab ætatis senio, sed morum grauitate & maturitate tractum ait. For.

¶ b *Magnus verecundiæ stimulus est, laus parentum* ] γνώμη Virgiliana gemina.

*Et pater Æneas, & auunculus excitet Hector.*

Hic autem Theodoricum, parentem suum Athalaricus intelligit. For.

¶ c *Vos crebrò nominat cursus annorum* ] Per Consules anni Rom. numerabantur: Athenis per Eponymos, Iul. Pollux *libr.* 8. Onomast. [illegible] Nouel. [illegible] & Nouell. 47. *l.* 3. *D. de accusat.* & suprà lib. 6. epist. 1. in formula Consulatus, nomen annorum, &c. For.

¶ d *Felicia genera nascuntur.* ] Leges Voconiæ, Salicę mares fœminis prętulerunt, & ius Roman. *l. in multis, de statu homin.* Hoc Menander, columen familiæ vocat,

[illegible] For.

¶ e *Liberos consimiles æquales, &c.* Similitudo fratrum vel gemellorum gratiam conciliat, *l.* 39. *l.* 40. *hi enim, ff. de adil. edict.* Plin. *libr.* 7. *cap.* 12. de M. Antonio triumviro. Martial. *libr.* 9.

*Quæ noua tam similes genuit Leda ministros, &c.*

*l.* 22. *proinde, ad leg. Aquil.* For.

¶ Senatui vrbis Romæ Athalaricus Rex. XXIII.

*Super eodem.*

candidati commendatio

QVid P.C. de vobis judicemus, expendite cùm ad summarum culmina dignitatum germinis vestri viros, quos nunquam vidimus eligamus, non fastidio negligentiæ, sed honorabili præsumptione naturæ. Ad

ræ. Ad examen veniant, quæ putatur incerta. Nam quis de illa re æstimet deliberandum, vbi nihil reputatur ambiguum? Omnes quidē benignitas nostra complectitur, † sed tales veritatis testimonio prædicamus. Præcedit quidem gratiam, sed sequitur incorrupta sententia. Nam sicut idem Curiæ † corpus est vobis, ita in vnum laudabili proposito conuenitis. Vos ergo dilexisse, judicium est, vnde libertatis augmentū & nostri Imperij crescit ornatus. Rerū causæ semper in semine sunt: fructus editus prodit auctores, & quicquid à diuinitate † meremur, de felici prole colligitur. Hinc est, quod Patritium Venantium sub admiratione pensemus, & fœcunda prole gaudentē, & tot † consularibus parem. Educauit enim liberos, nulla discretione laudādos pondere moderationis æquales, ingenij viuacitate consimiles, & morū societate verè germanos. Quorū infantiam bonis * artibus enutritam, juuentutem quoque armis exercuit, formans animum literis, membra gymnasijs tradens, amicis exhibere constantiam, dominis fidem: & quicquid in illo viro gratia diuina concessit, integra perfectione transmissum cernas in " posteros. Iactent se alij possessione locupleti, summúmque putent " bonas solas esse diuitias. In hac autem domo non tātùm patrimonijs, sed & virtutibus aditur hæreditas. Hoc est profectò, quod verè diuites facit. Quando nullum melius potest esse compendium, quàm laudibus successisse Majorum. Probatum est etiam in eo bonis dispensatoribus nil deesse. Alieni continens, propria sub moderatione distribuens, & inusitata laude " mirabilis, nulli grauis tot protulit consulares. Recipiat hęc audiens fructum bonorum, agnoscat se præconem habere, quàm dominum " inter tot lumina procerū singulariter fuisse laudatum. Nam si homines ornat semel accepisse palmatam, " quid ille censendus est, qui tot meretur in filiis consulatus? Et ideo P. C. alumnum vestrum Paulinum " laurea dignitate vestimus. Vt junctus ejus, quę fulget meritis, trabea quoque resplendeat triumphali. Hunc honorem Deciorum familia non miratur, quia eorum plena sunt atria fascibus " laureatis, alijs rara dignitas ista contingit, in hoc decursu generis penè nascitur Consularis. Fauete ergo P. C. nostris muneribus, & nostro nihilominus candidato. Nam licèt nuncupemini omnes generaliter Patres, huic etiam estis specialiter & parentes. Nomen vestrum à curæ similitudine deriuatum, fidelissima rerum appellatione confirmat, ¹ nō trāslatitia vsitatione vocabuli, sed " honora forte nascendi. Cedant nobis hanc felicitatem Diuina perpetuam, vt licet gratiam præstetis exoticis, prole vestra viuatis, gaudeatis.

*In certis non est dubitandi locus.* — † si — † corus — *Rerum obscura causa.* — † meremur — † consularibus. — *Filij similes.* — *Educatio liberorum.* — * actibus — " posteris — " bonum — * mirabili — " quem & inter — *Palmata.* — " quis — " aurea — *Trabea.* — " aureatis — *Senatores patres.* — " honorata

## NOTÆ VARIORVM.

¶ 1. *Non translatitia vsitatione vocabuli, sed honora forte nascendi*] Translatitiam vsitat, vulgarem & assuetam, quasi neglectam vocat. Sic Plin. *l. 7. c. 5. Translatitium in Ægypto est l. 18. c. 2. Si mensa adsit nullum ponere, translatitium videmus: etiam quia multas religiones pollere manifestum est.* Sic etiam nostri Iurisconsulti *l. 55. si patroni, D. ad S. C. Trebel.* sed nec illud translatitiè omittendum est *lib. 1. D. de iur. patron.* non translatitiè exequi debet,

*l.* 1. *D. ad S.C. Turpill.* Prævaricator est, qui translatitiè munere accusandi fungitur, id est negligenter, non verè, nec bona fide accusatoris partes implet. BROS.

*Præfectura Prætoriana.*

¶ Senatori præposito Athalaricus Rex. XXIV.

*Conceditur cuidam dignitas præfecturæ pratoriana, & ejusdem recensentur virtutes.*

SI te voluntas nostra adhuc latentem, aut [a] inhonorum forsitan inuenisset, gauderemus quidem repertum, sed bene dubitaremus acturum quia spes, magis quàm fructus, in nouo est. Sed cum [a] domini aui nostri innumeris prouectibus magnóque judicio glorieris, inconueniens res est, disceptationi subdere, [a] quem vix possumus sub admiratione prædicare. Tanti [a] quippe non examinanda, sed veneranda sententia est quia non potest de factis ejus ambigi, cum & nos ab ipso cognoscamur electi, qui diuinæ supplicationis semper [a] assiduis exegit meritis, vt illa faceret, quæ superna gratia custodiret. Nam quẽ ille virum aut exercitibus præficiens, cum victoria non recipit? aut Iudicem [a] vngens non justissimum comprobauit? Cum futuris rebus eum credere habere tractatum: nam quod [a] concepisset animus, reddebat semper affectus, miróque sapientiæ studio nõ habebat dubium, quod veraciter præuidebat esse venturum. Denique ex te probare possumus eximium principis institutum, quẽ primæuum recipiens ad Quæstoris officium, mox repetit conscientia prædiuum, & legum eruditione maturũ. Fuisti nimirũ summa temporũ laus: vt illũ sic ad omnia solicitum inoffensa redderes famulatione securũ, dũ molem tantã regalis ingenij facundiæ tuæ viribus sustineres. Te in dictationibus amœnum, te ad justitiam rigidum, te habuit à cupiditatibus alienum. Beneficia quippe ipsius nulla abominabili taxatione vendebas: vt honor tibi ad opinionis diuitias proficeret: dũ minimè pretio subjaceret. Hinc est quod videbaris æquissimo principi gloriosa dilectione sociatus, quia eras à vitiis probabili sequestratione diuisus. Interpellantium te ponderibus sapientissimus arbiter onerabat, tantumque de animi tui cognita disceptatione præsumsit, vt in [a] beneficijs. [a] litium tuum præstaret æstuantibus sine aliqua cunctatione judicium. [a] Quoties ille te grandæuis proceribus imputauit? dum non [a] sufficerent ad primordia tua, quos tanta lõgæuitas ætatis instruxerat. Erat planè quod in te prædicaret, eximium animum, ad [a] promerenda beneficia patulum, & cõtra vitia cupiditatis obstructũ. Dum nescio quo pacto rara est in hominibus manus clausa, & aperta justitia. Veniamus ad Magisteriam dignitatem, quam non pecuniæ [a] dignitate, sed morum nosceris suffragio consecutus: quo loco positus semper Quæstoribus assuisti. Nam cum opus esset eloquio defecato, causa tuo protinus credebatur ingenio. Exigebaris à benigno principe, quod tibi nouerat minimè commisisse, & quadam

Marginal notes: [a] ignotum; [a] domini; [a] quod; [a] quippe principis; [a] assiduus; [a] cingens; [a] concepti; *Quæstoris laudatio.*; [a] beneficij; [a] locum; [a] quoties; [a] sufficeret; [a] promouenda; *Clausa manu aperta justitia.*; [a] largitate

dam gratia præjudiciali vacabat alios laborare, vt te sententiæ † suæ copiosa laude compleret. Non enim proprios fines sub te vlla dignitas custodiuit: quando conscientiæ tuæ constat creditum, quod à multis fuit proceribus syncerissimè peragendum. Nesciuit quisquam de te sub murmurare contraria, cùm tamen de principali gratia sustineres inuidiam. Derogare cupientes vicit integritas actionis: * ad versarij tui sæpe locuti sunt coacti, quod animus non habebat. Ni quælibet malicia formidat cōtra manifesta bona aliquid profiteri, dū generalibus odiis veretur exponi. Egisti rerū domino Iudicem familiarem, & internum procerem. Nam cùm esset publica cura vacuatus, sententias prudentum à tuis fabulis exigebat, vt factis propriis se æquaret antiquis. Stellarū cursus, maris sinus, fōtium miracula, rimator acutissimus inquirebat: vt rerum naturis diligentiùs perscrutatis, quidam purpuratus videretur esse philosophus. Lōga fiunt, si cuncta proferamus: quin potiùs ad beneficia nostra " conuertimur: vt quod ab illo cognoscebatur deberi, ab hærede Imperij tibi sentias " justè persolui. Quapropter juuante Deo, quo auctore omnia prosperātur, ab Indictione duodecima in Præfecturæ Prætorianę te suggestu, atque insignibus collocamus. Vt probatum Iudicem sine metu prouincię suscipiant, quas hactenus improborum cognouimus actione fatigatas. Sed quāvis habeas paternam Pręfecturam, Italico orbe prędicatam, aliorū tibi tamen exempla non ponimus: " vetera moribus tuis, & omnium vota complesti. Percurre, juuante Deo, glorię campum, quem semper à te nouimus expetitum. Nam si te continentem (vt credimus) & dignitas ista probauerit, hoc est sęculi ambitiosa superasse. Solitus es quidem justa non vēdere: sed nunc oportet impensius lęsis per injuriam subuenire. Inuigilet incorruptibilis sensus aduersus malè cōsuetas manus. Excludatur vndique studium fraudulentum. Quia hoc dignum est per Iudicē peruenire syncerum. Diutiùs quidem differendo pro te cunctorum vota " lassauimus, vt beneuolētiam in te probaremus generalitatis, & cunctis desiderior aduenires. Habet hoc enim humana cōditio, vt celeriùs adepta fastidio sint, dum omne pretiosum vilescit oblatum: & contrà, dulciùs accipitur, quod sub aliqua dilatione pręstatur. Sed non sumus tātummodo de tuorum temporum laude contenti, perquire omnia ad titulos Pręfecturę Prętorianæ pertinentia, quæ aliorum visa est fraudare cupiditas. Non liceat quenquam gloriari furtis aut præjudicijs suis. Lumen te immisimus rebus cælatis: quando nec prudentiæ tuæ quisquam poterit illudere, nec fidem aliqua " oblatione lentare. Constitue & huic regulam dignitati, qui auctis fascibus " mirabilis continentiæ exempla præbuisti. Nam licèt omnes penè honores summos æqualiter egeris, habes tamen proposita conscientiæ bona, vbi nullam decet esse mensuram. Hic enim decorum est, terminum non habere. Hic honesta probatur ambitio, cujus etiam & nimietas placet. Omne siquidem prædicandum quantò profusiùs quæritur, tantò gloriosiùs inuenitur.

† tua
Inmurmurare.
* aduersarij
Doctrina ostendita.
Purpurati Philosophi.
* conuertimus
* cuncta Hæres Imperij.
* Potiùs vtere
Iudicis boni partes.
" inuidiam
" laxauimus
Vilescit oblata fastidiuntur,
" oblectatione
" mirabili conditione

¶ Senatui vrbis Romæ Athalaricus Rex. xxv.

*Super eodem.*

*Candidati commendatoria.*

CUmulauimus quidem P. C. beneficiis nostris copiosum virtutibus, diuitem moribus, plenum magnis honoribus Senatorē. Cujus si merita consideretis, debemus omne quod soluimus. Qua enim compensatione commendandus est, qui aures dominantium " luculenta sæpiùs prædicationē compleuit? Dignitates sibi creditas eximia grauitate tractauit: & nisus est tempora facere, quæ meritò laudarētur in Principe. Trahebat regnantis animum veritas & disertitudo dictorum: cui sic omnia retulit, vt miraretur ipse: qui fecit. Allegauit solus, quòd omnes juuaret: & dum purpuratas auditori suo " ferierat laudes, gratiosum vobis nostrum fecit imperium. Commendat enim suam gentem, qui oratione placabili permulcet regiam summitatē: quando ex vobis & alter talis creditur, à quo similia postulentur. Patrem quoque clemētiæ nostræ in ipsa Curia libertatis qua disertitudine deuotus asseruit? Recolitis quemadmodum facta ejus orator nobis excolebat, virtutes ipsius plus mirabiles faciens, quàm honores. In absoluto datur probare, quod dicimus. Æstimate P. C. quali " gratia potuistis ab illo respici, à quorum se corpore sic " videbant ornari. [ Gloriosis quippe dominis " gratiosa sunt præconia, quàm tributa. Quia stipendium & tyranno penditur: prædicatio autem nisi bono Principi non debetur.] Quia præconiales viri creditis, " his tātùm fuisse côtētum, vt dominos niteretur laudare superstites, à quib. dum vicissitudo præmiorū forsitan quæritur, laboris tædia non vitantur: tetendit se etiam in antiquam prosapiem nostram, lectione " discens, quod vix " majorum notitia cana retinebat. Iste Reges Gothorum longa obliuione cælatos, latibulo vetustatis eduxit. Iste " Amalos cum generis sui claritate restituit, euidenter ostendens, in decimam septimam progeniem stirpem nos habere regalem. Originem Gothicam historiam fecit esse Romanam, colligens quasi in vnam coronam germen floridum, quod per librorum campos passim fuerat ante dispersum. Perpendite quātum vos in nostra laude dilexerit, qui vestri Principis nationem docuit ab antiquitate mirabilem. Vt sicut fuistis à Majoribus vestris semper nobiles æstimati, ita vobis rerum antiqua progenies imperaret. Credimus P. C. & si adhuc referre volumus, beneficia collata " superantur. Nostris quoque principiis quantos se labore concessit? cùm nouitas regni multa posceret ordinari, erat solus ad vniuersa " sufficiens. Ipsum dictatio publica, ipsum consilia nostra poscebant: & labore ejus actum est, ne laboraret imperium. Reperimus eum quidem Magistrum, sed impleuit nobis Quæstoris officium, & mercedes justissima " deuoluens cautela, quam ab auctore nostro didicerat, libenter hæredis vtilitatibus exhibebat. Verùm " his aliquid majus adiiciens, primordia regni nostris & armi " iuuit & literis. Nam dum curæ " litorum regias cogitationes incesserent, subitò à literarum penetralibus ejectus, par suis majoribus ducatum " præstitit intre-

Marginal notes: " locuplete; *Purpurata laudes.* " fecerat; *Curia libertatis.* " gloria " videbat " gratiosiora " iis; " dicens " maiorum *Ortus Gothorum.* " Samalos; " superantur; " suscipiens " deuotione persol. uēs cautelam " iis; *Arma & litera.* " viuit " listorem " sumpsit

trepidus: cui quia defuit hostis, morib. triumphauit eximius. Nã depuratos Gothos propriis pauit expẽsis: vt nec prouinciales percelleret, nec fiscũ nostrũ expensarum oneribus ingrauaret. Arma eius nulla possessorum damna senserunt. Fuit nimirum prouinciarum verissimus custos. Nam ille defensor propriè dicendus est, qui tuetur innoxiè. Mox autem: vt tempus clausit nauium commeatũ, belliq; cura † resoluta est, ingenium suum legum potiùs ductor exercuit: " signans * fine litigantium, quod † antè sub pretio constabat esse laceratũ. Talem Metelli in Asia, talem Catonis in Hispania legimus fuisse " dictatum: qui plus de sua disciplina, quàm per arma laudari sunt: non iniuria, quia hostem congredi varius semper euẽtus est: indubitata verò gloria, morũ custodisse mensuram. Quid ergo? nunquid tali actione præsumens aliquã se † elatione iactauit? dum est familiare hominibus extolli, cùm benè de se cognouerint æstimari. Nonne tanta se communione tractauit, vt principis sibi gratiam ad beneficia † tanta crederet esse * concessam? Beneuolus cunctis, moderatus in prosperis, ignorans nisi grauiter lacessitus irasci. Qui cùm sit iustitia regibus ad remissiones irarum non perdurat austerus, suarum rerum distributor egregius, & dum nesciat aliena quærere, nouit propria largus offerre. Hos igitur mores lectio diuina solidauit: * [ quoniam sæpe bene geritur, si cœlestis metus humanis moribus " opponatur. ] Hinc enim virtutum omnium sumitur manifesta cognitio: hinc sapientia veritatis sapore cõditur. Sic ad omnia redditur humilis, quẽ imbuit doctrina cœlestis. Huic ergo P.C. Deo auspice, a duodecima Indictione Præfecturæ Prætorianæ regendam tribuimus dignitatem: vt querelas omnes infidelium nũdinatione collectas, Deo præstante, sua integritate componat: faciátq; tam nimiùm desideratus, vt cunctis possit esse beneficus. Assint superna † dispositis: vt quem " nos probauimus longa conuersatione prudentẽ, prosperrimus sibi, fidelissimus nobis, vtilis Reipub. debeat inueniri, & relinquat posteris famam per quam gloriosam seculis suam faciat esse familiam.

Defensor quis propriè dicendus sit
† soluta
" sanans
* fine damno
+ autem
Metellus
" ducatum
Modestia.
† electione.
† tantum
* commissam
Sacra lectio
* quando semper
" imperatur.
† depositis
" non

# MAGNI AVRELII
## CASSIODORI
### SENATORIS,
## *VARIARVM LIBER † X.*

† septimus

Iustiniano Imperatori Amalasuentha Regina i.

*Significat Regina post mortem filij sui, se ad regni fastigia produxisse fratrem suum.*

ADEO, clementissime Principum vobis amore inhæsimus, vt distulerimus hactenus indicare filij nostri gloriosæ recordationis occasum: ne amantis læderemus animum post * tristia nuntio-

* tristitiam

rum: sed nunc iuuante Deo, qui consueuit casus asperos in prospera commutare, illa magis elegimus in vestram † deferre notitiam, de quibus nobiscum " positi participata exultatione * gaudeatis. Iuuat enim diuina munera diligentibus confiteri. Perduximus ad sceptra virum nobis fraterna [2] proximitate coniunctum, qui regiam dignitatem communi nobiscum consilij robore sustineret: vt & ille auorum suorum [3] purpureo decore fulgeret & † animos nostros solatium * prudentis erigeret. Iungite nunc vota felicia. Vt sicut nos in imperio pietatis vestræ omnia fieri prospera desideranter expetimus, ita nobis fauere vestram beneuolentiam comprobemus. Peracto itaque nuntio, vt " quod vobis pro ingenita clementia credimus esse votiuum, addimus etiam gratissimæ legationis officium: vt pacem, quam mente semper geritis, etiam mihi † retineatis esse collatam, adiectione quoque temporum protelectis. Nam licet concordia Principum semper deceat, vestra tamen absolutè me nobilitat: quoniam ille redditur ampliùs " excelsus, qui vestræ gloriæ fuerit vnanimiter coniunctus. Sed quoniam epistolarum breuitate vniuersa sufficienter nequeunt expediri, salutantes reuerentia competenti, quædam Legatis nostris verbo vobis insinuanda commisimus, quæ consuetudine vestræ serenitatis libenter accipite: vt ab omnibus euidenter possit agnosci, quod iustè nobis probamus de vestra mansuetudine polliceri. Conuenit enim de vobis indubitanter præsumi: quando & nos pro desiderio vestro in " his, quos commendastis, talia facimus, qualia vos sperasse cognouimus.

† proferre
" positis
* gaudere
*Electio regis Gotthorum.*
† animum nostrum
* forte prudentia
" quem
† retineretis
*Pacis pro rogatio & constructio.*
" celsus
*Mandata legatorum.*
" iis quæ

## NOTÆ VARIORVM.

¶ 1 *Amalasuentha.*] Gotthorum regi à Theoderici filia Athalarici mater, cujus virtutes & animi magnitudinem Procopius commemorat *lib. 1. de bello Gotthico, & lib. 1. de bello Vandalico:* ex quibus libris multa ad sequentium formularum cognitionem sumi possunt, quæ mihi subsecivo studio hæc festinantiùs annotanti colligere non licuit, Filij nostri Athalarici regis, in quo educando magnam curam mater adhibuisse dicitur. corruptus tamen fuit postmodum ab æqualibus. Obiit anno Christi 532. cùm regnasset annos decem. FOR.

¶ 2. *Proximitate coniunctum.*] Theodahadum consobrinum, regni socium: qui ob multas rapinas ab ea corripitur. Sed tandem vt solus regnaret, mox eam in carcerem detrusit, deinde occidi iussit, & regnum annis quinque obtinuit, Procopius *lib. 1. de bello Gotthico.* Mattheus Palmerius *in Chronicis.* & Haiman. Contractus. FOR.

¶ 3. *Purpureo.*] à regibus orto. Aurel. Prudentius priore *in Symmachum libro,* de cultu Adriani & catamiti eius.

*--- nunc diui principis illum*
*Purpureo in gremio spoliatum sorte virili.*

Theodahadus enim regia stirpe ortus erat, nempe Theoderici ex sorore Amalafreda nepos, Procop. *lib. 1. de bello Gotthico.*

Verba Purpurea, Parysatis Cyri & Artaxercis mater, jubebat eum qui regem liberius esset allocuturus, verbis nitidioribus & grauibus vteretur

tur

tur. Plutarchus *Apophthegm.* ἐκέλευσε τὸν βασιλέα μέλλοντα μετὰ παῤῥησίας διαλέγεσθαι βυσσίνοις χρῆσθαι ῥήμασι. Purpuratum filium dixit libri sequentis epist.1. Crebrum & huic auctori familiare epithetum, cùm quid illustre regiúmq; significet: vt & Enodio in Panegyrico quem Theodorico regi dixit, *Visus*, inquit, *in tuorum fidem meritorum teste purpurato.* & sub finem: *Vtinam aurei bona seculi purpuratum ex te regem amplificet. Vtinam heres regni in tuis finibus ludat, &c.* supr.lib.9.epist.24. & lib.10.epist.1. Procopius *sub finem libr. 2. de bello Gotthorum.* Theodibaldum communi omnium Gothorum cōsensu ex Verona accitum & ad se venientem statim veste purpurea donauit, regémque cum adstantium acclamatione & plausu creauit. Plin. *lib. 22.* Coccum Imperatoriis dicatum paludamentis scribit: qua & duces exercituum prius vsos Plutarchus *in Crasso.* POR.

## ¶ Iustiniano Imperatori * Theodahadus Rex. II.

*Super eodem.*

1 NOuis regibus mos est, per diuersas gentes prouectus sui gaudia nūtiare: vt acquirant affectum Principis externi de ipsa communione regnandi. Quod facienti mihi, piissime Imperator, multò meliùs diuina tribuerunt: quoniam vestram gratiam securus expeto, quam præcellentissimam dominam [2] sororem nostram vobis pepigisse cognosco. Ab ejus enim judicio me nullatenus deuiare certissimum est, quæ tanta sapientię luce † resplendere, vt & propria regna mirabili dispositione componat, & promissam cunctis gratiam robusta firmitate custodiat. Ideo enim me curarum suarum fecit esse socium, quatenus & ego illos desiderem habere reuerendos, quos sibi ipsa fecit esse pacificos, prudentiæ suæ more dijudicans: vt talium amicitias * eligeret, qui in toto Orbe simile nil haberent. Neque enim noua est ista dilectio: nam si decessorum nostrorum facta recolatis, † agnoscitis quandam esse consuetudinis legem cum illo * imperio amicitiam [3] Amalos semper habuisse. Quæ † tantò certior, quantò vetustior: quia [4] facilè mutari non potest, quod per longa † sæcula custoditur. Suscipite * itaque affectuosis mentibus, & nostra primordia, & † domnæ sororis nostræ, cui * singulariter studetis, judicio fauete. Nam si me similiter diligitis, Regem quodammodo pariter efficitis. Sed quoniam nos amplius loqui desideria nouitatis exposcunt, & literarius sermo narrare † plurimum non patitur, ideò tantis meritis (sicut dignum est) salutationis honore completo, harum portitoribus, Legatis nostris aliqua pietati vestræ delegauimus intimanda: quia nemo vtilius tractat, quàm qui vestræ mansuetudini committere sua vota deliberat.

* Theodebaldus
*Regum mos ad regni fastigium assumptorum.*
† resplendens
* deligeret
† agnoscentis
* impio
*Amali.*
† tantum
† quantum
* tempora
† atque
*Annotiarò certior, quò vetustior.*
* dominæ
† singularium
*Legatos mandat.*
† plurima

## NOTÆ VARIORVM.

¶ 1. *Nouis regibus mos est* ] hunc morem testatur *l. vlt. tit. vlt. lib. 12. Cod.* Philostratus *lib.* 5. de Apollonij vita, de Neronis in canendo victoria

ἰναγγέλια θύειν, eo ſenſu οἱ ἐπαγγέλοντες τὰς χάρισμας dicuntur à Theodoreto in epiſtolam Pauli ad Romanos. For.

§ 2. *Sororem.* ] additur in veteri, dominam, vt Amalaſuentham, de qua ſuperiore epiſt. For.

§ 3. *Amalos.* ] epiſt. vlt. lib. ſuperioris: li. 8. epiſt. 5. & epiſt. ſeq. For.

§ 4. *Facilè mutari non poteſt.* ] certè non debet *l. 32. de quib. l. ſeq de legib. Nam in rebus nouis conſtituendis, euidens vtilitas eſſe debet, vt recedatur ab eo iure, quod diu æquum viſum eſt, l. 2. de conſt. princ.* Concilij Niceni c. 6. τὰ ἀρχαῖα ἔθη κρατείτω Locrorum ſatis nota lex. For.

## § Senatui vrbis Romæ Amalaſuentha Regina. III.

*Scribit Senatui vrbis Romæ Amalaſuentha Regina, ſe elegiſſe in conſortem regni ſui Theodahadum patrem ſuum.*

*Conſors regni aſſumitur Theodahadus.* * *generalis.* * *actor*

POſt flebilem filij noſtri diuæ recordationis occaſum, vicit animum piæ matris * generalitatis affectio: vt non mœroris ſui cauſas, ſed veſtra potius augmẽta cogitaret. Quæſiuimus regales curas quo ſolatio fulciremus. Sed * auctor illa caſtitatis & miſericordiæ ſingularis: qui nobis primæuum ſubtracturus erat filium, maturi fratris reſeruauit affectum. Elegimus, Deo auſpice, conſortem regni noſtri feliciſsimum Theodahaldum. Vt qui hactenus Reipub. molem ſolitaria cogitatione pertulimus, nunc vtilitates omnium iunctis conſiliis exequamur: quatenus in tractatib. duo, in ſententiis † vnum eſſe videamur. Aſtra ipſa cœli mutuo reguntur auxilio, & vicario labore participata Mundum ſuis luminib. adminiſtrant. Ipſi quoq; homini duplices manus, ſocias aures, oculos geminos, diuina tribuerunt: vt robuſtius perageretur officium, quod duorum fuerat ſocietate complendum. Exultate P. C. & factum noſtrum ſupernis cõmendate virtutibus. Nihil reprehenſibile deſideramus agere, quæ cum conſilio alterius cuncta delegimus ordinare. Communio * ſiquidem regni mores aſſerit: quoniam placabilis eſſe iuſtè creditur, qui poteſtatis ſuę habere participem comprobatur. Reſerauimus itaque, deo iuuante, palatia viro noſtri generis, claritate conſpicuo, qui Amalorum ſtirpe progenitus, regalem habeat in actibus dignitatem, patiens in aduerſis, moderatus in proſperis, &, quod difficillimum poteſtatis genus eſt, olim rector ſui. Acceſsit * his bonis deſiderabilis [ eruditio literarum, quæ naturam laudabilem eximiè reddit ornatam. ] Ibi prudens inuenit, vnde ſapiẽtior fiat: ibi bellator reperit, vnde animi virtute roboretur: inde princeps accipit, quemadmodum populos ſub æqualitate componat. [ Nec aliqua in mundo poteſt eſſe fortuna, quam literarum non augeat glorioſa notitia. ] Accipite † quod maius generalitatis vota meruerunt. Princeps veſter etiam Eccleſiaſticis eſt * literis eruditus, à quibus ſemper quicquid eſt pro † honore commonemur, iudicare rectè, bonum ſapere, diui-

*† vnus*

*Communio dignitatis.* * *quidem*

*Theodahadi laus.* * *iis.* *Doctrina literarum naturam perficit.*

*† quid* *Princeps literis ſacris eruditus.* *† v. homine.*

na

na venerari, futura cogitare judicia. Necesse est enim, vt sequatur justitiæ vestigium, qui de sua sententia causam se credit esse dicturum. Viderim quæ lectio acuat ingenium diuina, semper efficere nititur pium. Veniamus ad illam priuatæ Ecclesiæ largissimam frugalitatem, quæ tantâ procurabat donis abundantiam, conuiuiis copiam, vt considerato eius antiquo studio, nihil noui habere * videatur in regno. In hospitalitate prómptus, in miseratione piissimus. Sic cùm multa expenderet, census eius cœlesti remuneratione crescebat. Talem vniuersitas debuit optare, qualem nos " probamus elegisse, qui rationabiliter disponens propria, non appetat aliena. Tollitur enim necessitas principibus excedendi, † quoties assueuerint propria moderari. Laudata nimirum sententia, quæ rerum præcipit modum: quia nimium non placet, etiam quod bonum putatur. Gaudete nunc P. C. & supernæ gratiæ pro nobis vota persoluite: quando talem mecum constitui principem, qui & de nostra æquitate bona faciendo propria suæ pietatis " ostendat. Hunc enim † Maiorum suorum commonet virtus, & auunculus efficaciter excitat † Theodericus.

*virtutes regia.* * *videbatur.* " *probamus* *τὸ μέτρον* † *quotiens* *Vel pro imperatore soluenda.* " *ostendit* * *Theodoricus*

## NOTÆ VARIORVM.

¶ 1. *Post.*] Hæc epistola laudes consortis imperij Theodati continet: qui tandem fraudibus ac periurio solus regnum Gothorum inuasit. For.

§ 2. *Literis eruditus.*] Procop. *lib.* 1. scribit Theodatum, seu Theodahadum literarum Latinarum & Platonicorum dogmatum peritum fuisse; nullam Theologiæ cognitionem tribuit: disciplinæ militaris expertem, & pecuniarum cogendarum, & possessionum accumulendarum studiosum. For.

§ 3. *Maiorum suorum.*] ad vitæ decora domesticæ laudis exempla prouocare debent, *l. vn. Cod. Theod. de emend. propinq.* For.

¶ Senatui vrbis Romæ Theodahadus Rex. IIII.

*Super eodem scribit Theodahadus Rex.*

Diuina nobis beneficia P. C. peruenisse, feliciter nuntiamus: dominam rerum, toto Orbe gloriosam, consortem me regni sui larga pietate fecisse, vt nec illi deesset fidele solatium, & nobis auitum congraue præstaretur imperium. Suscipiatur gratissime, quod generalitatem constat optasse. Referentur nunc sine metu vota cunctorum. Vt vnde periculum pertuli; inde me vniuersitas cognoscat ornari; Præsumpsistis enim me in * conscio susurrare, quod palam non poteratis assumere. Quantum vobis debeam, hinc datur intelligi, vt illud mihi festinaretis diuinitùs euenire, quod meus animus non audebat appetere. Hoc vobis est potiùs nouum, † quàm nobis incognitum. Magna ergo gratia completum debet accipi, quod velociter quem * oportebat vide-

† *illi consors regni.* " *habitum* * *consortio* † *quod* * *oportebat*

batur aperiri. ' Sed ſi quid de vobis meremur, cum tamē plurimum apud vos valere noſtram † gloriam confidamus, * dominæ & ſororis noſtræ glorioſas laudes iugiter " perſonare. Quę magnitudinem imperij ſui noſtra voluit participatione roborari: vt tanquā in duobus luminibus vnus eſſet aſpectus, & concordem ſenſum nemo crederet ſegregatum. Sic ſunt enim † ſimul, quos & gratia iungit: & parentela * conciliat. Arduum ſibi hoc forſitan æſtiment impares mores: difficile eſt, illos aliter viuere, qui ſibi poſſunt bonarum cogitationum ſimilitudine conuenire. Conſilium quippe * mutare detrectat improuidus: ſapientiam verò ille quætit in altero, penes quem eſt ſcientiæ magnitudo. Sed inter diuerſa munera, quæ nobis cum regia maieſtate diuina tribuerunt, illud amplius permulcet animū noſtrum, quod nos ſapientiſsima domina, trutina magnæ diſceptationis, elegit: cuius prius ideo iuſtitiam pertulit, vt prius ad eius prouectionis gratiam peruenirem. Cauſas enim, vt ſcitis, iure communi nos fecit dicere cum priuatis. O animi nobilitas ſingularis! En æquitas mirabilis, quam Mundus loquatur. Non dubitauit parentem prius iuri publico ſubdere, quem paulo poſt voluit ipſis quoque legibus anteferre. Explorauit conſcientiam, cui erat regni traditura cenſuram: vt & illa domina cognoſceretur eſſe cunctorum, & me probatum " perduceie dignaretur ad regnum. Quando † his muneribus, quādo ſoluamus tantæ gratiæ quæ debemus? vt * quæcūque paruulo filio imperauit ſola, nunc mecum delegerit regnare ſociata. In ipſa eſt enim decus regnorum omnium, in ipſa noſtrę originis flos bonorum. ' Quicquid fulgemus, ab eius claritate * ſuſcipimus. Quando non ſolum parentibus laudem contulit, ſed ipſum quoque genus humanitatis ornauit. Quis poſsit ſufficienter edicere, quanta pietate, " quanto morum pondere decoretur; Diſcerent profecto noua philoſophi, ſi viderent: & minora libris ſuis faterentur condita, quàm huic cognoſcerent attributa. In tractatibus acuta, ſed ad loquendum ſumma moderatione grauiſsima. Hæc eſt regalis procul dubio virtus, celeriùs neceſſaria ſentire, † tardiùs in verba prorumpere. Neſcit enim pœnitēda loqui, qui proferēda prius ſuo * tradidit examini. Hinc eſt, quod eius doctrina mirabilis per multiplices linguas magnâ vbertate diffunditur: cuius ingenium ita paratum reperitur ad " ſubitū, vt non putetur eſſe terrenum. In libris Regum regina Auſtri veniſſe legitur ad diſcendam ſapientiam " Salomonis: hic principes audiant, quod ſub admiratione cognoſcant. Paucis verbis ſenſus clauditur infinitus, & ſumma " facilitate componitur, quod ab aliis " nunc ſub longa deliberatione formatur. Beata Reſp. quæ tantæ dominæ gubernatione gloriatur. Minus fuit, vt generalitas ſub libertate ſeruiret, addictum eſt tantis meritis, ne ei ſubderetur & reuerētia principalis. Hoc enim obſequio digniſsimè " dominamur. Nā cum tantæ prudentię pareo, cunctis virtutib. obſecundo. Sub tali ſiquidem " monitore regni pondere non grauamur. Dum ſi quid fit pro nouitate incognitum, fiet nobis eius inſtructione certiſsimum. Ad bonū publicum " veritatem non pudet confiteri. Agnoſcite principes viri ſapientiſsimæ eſſe dominæ, " quod in nobis " potuerit plus

Marginal notes: † gratiam; * dominæ; " perſonare; Regum ſen. cordia.; † ſimiles; * cōſociat; " mutari detractet; Ex priuato reo.; " producere; † iis; * quæ cum; * ſuſcepimus; " quantoque; Lau. Amalaſuenthæ. Prudēs magis quam loquax.; † ſed; * tradit; " ſubditā; Regina Sabæa.; " Salomonis; " felicitate; " nec; " dominamur; " monitione; " veritate; " quę; " potuit

plus placere. Illam enim aut interrogando melius sentimus, aut eius imitatione proficimus. Viuite nunc felices. Viuite, Deo auxiliante, concordes, & æmulamini gratiam, quam regum cognoscitis tenere concordiam.

NOTÆ VARIORVM.

¶ * 1. *Diuina.* ] Insinuat Theodahadus se in consortium regni adsumptum. FOR.

¶ * 2. *Quidquid fulgemus.* ] Laus Amalasuenthæ de qua & Procop. *lib.* 1. FOR.

¶ Theodosio 1. homini suo Theodahadus Rex. v.

*De modesta disciplina seruanda, & illicitis præsumptionibus corrigendis.*

POtestatis nostræ censuram, rerum volumus esse ᵃ modestiam, vt quantum diuina beneficia percepimus, tantum æquabilia plus amemus. Priuata siquidem studia à nostro animo probantur exclusa: quia generalis dominus custos factus sum. Deo auxiliante, cunctorum. Et ideo præsenti iussione ᵇ præcipimus, vt quicunque ad domum nostram ᶜ noscitur pertinere, & curæ tuæ probatur esse commissus, nullis præsumptionibus insolescat. Quia solus dicēdus est ille meus, qui legibus potuerit esse tranquillus. Augere famam nostrā, per patientiam vestrā. Si quis habuerit cum altero forte negocium, ad communia iura descēdite, fora vos tueantur, non iniqua præsumptio. A domesticis inchoare volumus disciplinā, vt reliquos pudeat errare, quādo nostris cognoscimur excedendi licentiam non præbere. Mutauimus cum dignitate propositum, & si antè iusta districtè defendimus, nūc clementer omnia mitigamus: quia domum exceptam non habent principes, sed quicquid diuino auxilio regimus, nostrum propriè confitemur. Estote ergo circa eos, qui iuri nostro ante fuêre subiecti, omnino soliciti: nullum contra legem aliquid permittatis excedere. Laus ad me vestra potiùs perueniat, quàm aliqua querela procedat: [ quia bona conscientia tunc verè imperat, cum generaliter præstare festinat. ]

ᵃ modestia
ᵇ decreuimus
ᶜ cognoscitur
*Iure viuendum.*
*Domesticorum regis disciplina.*

NOTÆ VARIORVM.

¶ 1. *Homini suo* ] id est, domestico & clienti, *l.* 4. *Cod. de dignit. l. pen. Cod. Theod. de censitorib. peræquat. & inspect. l.* 1. *de conductorib. & hominibus domus Augustæ. C. Theod. l.* 5 *de reparat. appell. C. eod.* FOR. Hominem vocat qui ad domum alicuius pertinet, vnde Gallicè *homagium* dicimus. BROS.

¶ Patritio v. 1. Quæstori Thodahadus Rex. vr.

*Ei conceditur Quæstoris honor, & de morum probitate commendatur.*

1 NEceſſarium probatur eſſe Reipub. perſonas dignitatibus aptas eligere: vt cui juſtitia committitur, malis moribus non grauetur † alioqui ineffi̇cax eſt, ab homine exigere quod " agnoſcitur non habere: contrà, confidenter quæritur quod ineſſe ſentitur. Et ideo primùm nobis placuit tuos mores inſpicere, ſine quibus poſſunt quælibet optima diſplicere. Ornamentum enim bonorum omnium eſt ſyncera benignitas, quæ non eſt ſola, quia de virtutibus † videtur eſſe generata. Ordinem ſerua noſtri judicij: vt ſicut hæc * prima quæſiuimus, ita te cuſtodire juſtitiam præ omnibus ſentiamus. Secunda nobis cura fuit, eloquentiæ tuæ fluenta perquirere: quam licèt ſingulariter diligamus, moribus tamen juſtè poſtponimus. In illis enim vita cognoſcitur: hic " tantùm lingua laudatur: ſed in te valde decorum: quia vtrumque noſceris habere ſauciatum. Æqualiter enim ſplendes actionis merito, & dictationis eloquio: vt juſtè poſsit intelligi, per te voluntas principis expediri. Nam inter cæteras artes oratoriam ſic diligimus, vt eam ornamentum omnium literarum eſſe fateamur. Quicquid enim in qualibet diſciplina concipitur, ab iſta ſub decore profertur. * Reperiat quamvis † magna philoſophus, quid proderit ſentire, ſi laudabiliter non poſsit † extollere? " Naturale eſt, inuenire: ſed † facundiùs decenter aſſerere. Quale * enim cunctis deſiderantibus loqui? & res communes ita diſertè dicere, quas etiam prudentes ſe † mirentur audiſſe? In hac te " cognouimus arte prævalidum, vt & ſuadere poſsis ſuauiter, ſuggeſtionibus tuis neſcias maligna miſcere. Atque ideo Quæſturæ tibi faſces † per * decimam tertiam Indictionem, propitia diuinitate concedimus: 3 vt facias generalitatis votum juridicorum ſequendo judicium. Totum te legibus, totum reſponſis trade prudentium. Sic nobis optimè " conſulueris, ſi priſcorum ſeruias conſtitutis. Conſidera in verbis tuis laudem poſitam principalem. Fama noſtra eſt, quod loqueris: conſcientia, ſine dubitatione quod ſentis. Intellige tamen quantum ſit, quod à te exigatur, cui opinio noſtra committitur. " Hæc ſubiectos noſtros amplectitur, hæc per gentes exteras peruagatur, per hanc vbi non videmur, agnoſcimur. Decreta noſtra tradunt ciuitatibus prouinciiſque ſermones Iudicare de nobis poſſunt, qui etiam noſtris juſsionibus obſequuntur. Summo ergo ſtudio conſtat eſſe ſeruandum, quod de nobis poteſt ferre judicium.

*Quæſtoris creatio.*
† alioquin
" cognoſcitur.
† noſcitur
* primò
*Iuſtitia.*
*Eloquentia.*
" tamen
*Laus eloquentiæ.*
* reperiatur
† magnus
† excolere
* naturalis
" facundi
† enim eſt
" mirantur
† cognoſcimus.
*Quæſtoris officium.*
* per decima tertia indictione
" conſulatis.
" hoc

*NOTÆ VARIORVM.*

§ * 1. *Neceſſarium.*] De quæſtoris officio ac eloquentia qua de re ſuprà *libr.6.epiſt.5.& libr.8.epiſt.* 1.& 14. For.

§ * 2. *Decimam tertiam.*] Id eſt anno Chriſti 538. Beliſario v.c. conſult. For.

§ 3. *Vt facias generalitatis votum., juridicorum ſequendo judicium.*] Hinc conſtat quæ fuerint partes Quæſtoris ſub Imperatoribus: ille enim condebat leges, & veritatem precum rimabatur, vt ſubſcriberet illis, ſi juſta ratione niterentur, quod liquet ex *leg.* 1. *Cod. de petit. bon. ſubl.* vide Symmach. *lib 2 epiſt.*50. *lib.5.epiſt.*52. & quæ notauimus ad *epiſt.*5. & 6. *libr.* 6. in-ſra Bros.

§ Senatui

§ Senatui vrbis Romæ Theodahadus Rex. VII.

*Super eadem.*

POst primordia nostri imperij vobis feliciter nuntiata, congrua nobis " contigit P. C. causa sermonis: vt judicem nos cognoscatis elegisse, cujus vos lingua possit ornare. Quæstor enim eloquens Reip. decus est, qui & vota nostra optimè videatur edicere, & Antiquorum iura firmo cōsilio custodire. Hinc est enim Patritius suis jam vocabulis honoratus. " Nam perpetua fruitur laude, cui est honor in nomine: cujus affluentem facundiam¹ studia Romana genuerunt, " ostentans meritò de loci dignitate peritiam. Nam qui illic potuit imbui, meruit vbique laudari: ibi defecatus sermo Latinus est: " inde discuntur verba toto nitore lucentia. Aliæ regiones vina, " balsama, & olentia thura transmittant: Roma tradit eloquium, quo suauius nil sit auditū Sic bonis artibus eruditus, mox est forensibus " aptatus excubijs: vt oratores, quos longa meditatione præceperat, " à simili declamatione monstraret. Notum est etiam, quanta cum collegis suis " moderatione contendit. Certaminibus ejus modestia semper affuit: dicendi calore raptatus, studuit laudabilibus inuentis: non quod plerique faciunt ² vacauit iniurijs, qui sic perorauit causas sub tranquillitate, vt mores proprios semper assereret. Contendisse siquidem, nō litigasse repertus est. Alienam enim causam faciebat suam gloriam. Nam sic cognitus est vincere, vt probaretur contrarium " non læsisse. Talē itaque virum non decuit diutiùs justitiam petere, sed docere. Quia judicaria virtus est, " linguæ bonis abundare, & mentis temperantiam custodire. Cognoscite P. C. quid fieri velimus, quando in judicib. primùm mores " elegimus, in ea magis dignitate, quæ iura consuevit edicere. Non enim tēporibus nostris potestate regia est armata Quęstura, sed legibus probatur esse composita. Velle nostrum Antiquorum " Principum est voluntas, quos in tātum desideramus imitari, quātum illi justitiam sunt secuti. Illa est enim " reuerenda priorū auctoritas, quæ à recto tramite non declinat. Sequendi enim necessitatem " reliquit posteris, qui justitiam suis miscuerit constitutis Et ideo P. C. per decimam tertiam Indictionem Illustri Patritio Quæsturæ contulimus dignitatem: vt qui est clarus nomine magnificus etiam sit honore. Fouete in eum nostra judicia: vt quod nos prælitimus, vobis placitum nihilominus " sentiatur.

*Ad Senatū pro receptione Quæstoris commēdatio.* " contingit
*Patritius.* " nam & " ostentas
*Rom. eloquētia.* " ibi " blasfama
" aptus " consueuit " declamatione
*Modestia.*
" animum non " linguam & bonis " eligimus.
*Quæstor quid eo seculo fuerit.* " principiū " reuerēdi " relinquit.
" sentiatimus.

NOTÆ VARIORVM.

§ 1. *Romana studia* ] hic de Romana eloquentia loquitur: & quidem tum inclinante Latini sermonis dignitate haberi in precio cœperunt qui Latinè scirent. Constat jam inde ab eo tempore, certè imperij Iustinianæi ætate contractus, qui à tabellionibus pręscriberentur: conceptos eo ferè sermone, quo nunc vulgus Italiæ vtitur, vt constat ex instrumento Bibliothecæ regiæ, quo Stephanus tutor Gratiani pupilli cum ipso,

transfegit, quod Rauennæ scriptum est anno Iustinianæi Imperii 38. indictione 12. cujus exemplum à me descriptum in larario seruo. FOR.

¶ 2. *Vacauit iniuriis* ] Laudatur hic quæstor, ex eo quod in agendis & perorandis causis ab iniuriis sibi omnino temperauerit: turpissimus enim est conuiciendi mos, vt testatur Valentinianus Imper. in *l. quisquis. C de post.* Præterea orationes non sunt conuicijs implendæ vide Ammia. Marcellinum. *lib.* 30. BROS.

¶ 1. Iustiniano Augusto Amalasuentha Regina. VIII.

*Iustiniano Imperatori Amalasuentha regina petit licentiam transferendi marmora, quæ emerat.*

ITa nos gratia vestrę pietatis oblectat, vt quicquid ad decorem nostrum potest proficere, libenter à [a] vestris velimus partibus postulare. Quia talia vobis diuina tribuerunt, vt & vos ejus [a] affluenter muneribus abūdetis, & sperantibus [a] benigno animo, quæ sunt necessaria, concedatis. Et ideo mansuetudinem vestram reuerenter salutans, harum portitorem illum ad excellentiæ vestræ beneficia destinauit: vt marmora, vel alia necessaria quæ quondam Calogenitum comparare feceramus, per præsentium portitorem ad nos peruenire, Domino fauente, jubeatis. Vt cognoscamus nos à pietate vestra re vera diligi, quorum facitis vota compleri. Vestra enim gloria est noster ornatus: quando vos pręstitisse cognoscitur, quod nostris laudibus applicatur. Decet enim, vt & [3] Orbis iste Romanus juuamine vestro resplendeat, quem amor vestræ serenitatis illustrat.

[a] nostris
[a] semper
[a] bono

*Marmor.*

*Orbis Romanus.*

## NOTÆ VARIORVM.

¶ 1. *Iustiniano* ] Amalasuentha cogitauit ab Italia Constantinopolim vsque adire Iustinianum Imp. Procop. *lib.* 1. *de bello Gothico.* FOR.

¶ 2. *Portitorem* ] lib. 1. epist. vlt. lib. 8. epist. 8. FORN.

¶ 3. *Orbis iste Romanus* ] *l.* 17. *in orbe Romano, De statu hom.* Plin. *lib.* 17. *cap.* 2. *lib.* 33. *cap.* 4. malè priùs, *in vrbe Romana*, legebatur. d. l. 17. quod editio Florentina arguit: & jam Alciat. *lib.* 2. *c.* 21. *dispunct.* annotarat, cui & hic locus suffragatur, & *l.* 1. *C de Eunuchis.* FOR.

¶ Iustiniano Augusto Theodahadus Rex. IX.

*Super eodem.*

AEquum est, sapientissime Imperator, vt illa nobis libenti animo faciatis impendi, ad quæ si essemus desides, à vestra potiùs clementia doberemus hortari. Vobis enim gratum esse non dubium est, quicquid per nos ad Italiæ decorem contigerit expediri. Quia laudibus vestris

ftris iure proficit, quādo videtur crescere, quod ad nostræ Reipublicæ potest gloriam pertinere. Quapropter exhibens principatui vestro reuerendissimum salutationis affectum, harum portitorem ad illa direximus exhibenda, ad quæ quondam Calogenitus fuerat destinatus: vt, etsi persona rebus humanis subtracta est, beneficia est tamen " vestra ad " nos, Deo " ordinante veniant. Ne cassetur desiderium, quod conuenienter est de " vestra præsumptione sequutum.

*Mandatum fuisse mortis.*
" nostra
" vos
" iuuante
veniat
FOR.
" nostra

¶ I Theodoræ Augustæ Amalasuentha Regina. x.

*De pace.*

† DVm propositi nostri sit illa quærere, quæ probantur ad " gloriam principis pertinere, dignum est vos sermone venerari, " quos bonis omnibus constat semper augeri. Concordia non est sola præsentium, quinimò illi se meliùs respiciunt, qui animi caritate se " coniungunt. Atque ideo reddens Augustæ reuerentiæ salutationis affectū, spero vt redeuntibus Legatis nostris, quos ad clementissimum & gloriosissimum Principem destinauimus, de vestra nos faciatis sospitate gaudere. Quia prospera vestra ita nobis " grata videntur, vt propria: & necesse est, sospitatem desideranter suscipere, quam nos iugiter constat optare.

† cum
" gloriam pij
" quæ
" iungunt.
" grata esse

NOTÆ VARIORVM.

¶ 1. *Theodoræ Augustæ* ] Iustiniani coniugi, de cujus fortitudine animi Procopius meminit. Ad eandem scribitur infrà epist. 20. 21. 23. hujus libri. FOR.

¶ Maximo Domestico v.i. Theodahadus Rex. xi.

*De concessione Primiceriatus.*

SI gloria est bonorum Principum, incognitas honoribus clarificare personas, (dum quicquid à subjectis proficiscitur regnantium laudibus applicatur) quantò nobis præstantius est, nobilissimæ familiæ reddere, quod eam cognoscimus etiam nascendi sorte meruisse? Sic enim justitiam sequimur, si bonis hæredibus parentum præmia non negemus. Decet enim, etiam priores suos vincere, qui ad nostra meruerunt tempora peruenire. Anitios quidem penè principibus pares ætas prisca progenuit: quorum nominis dignitas ad te sanguinis fonte perducta, collectis viribus hilarior instaurata rutilauit. Quis ergo relinqueret in posteris minùs " honoris, quos tam diu constat fuisse præcipuos? [1] Accusarentur sæcula, [2] si talis potuisset latere familia. " Atque nobis Marios vel Coruinos annosior vita " seruasset, vix satiaretur Principis

*Primiceriatus ac domesticatus confertur.*
[1] honores
" Atque utinam
*Marij.*
*Coruini.*
" reseruasset
*set*

votum, si nos contingeret personas illas talium possidere meritorum: quemadmodum nunc profectò negligamus inuenta, qui desideramus habere præterita? Atque ideo, (quod feliciter dictū sit) Primicerjatus, qui & Domesticatus nominatur, ab [3] Indictione decima quarta tibi conferimus dignitatem. Vsurus es omnibus titulis, qui ad ejus pertinent actionem. Hic honor quamvis tantis natalibus videatur inferior, cunctis tamen fascibus tuis videtur esse felicior, cujus tempore meruisti conjugem regię stirpis accipere, quam in tuis curulibus nec præsumpsisses optare. Age nunc, vt sicut tibi est votiuus, ita nobis reddatur acceptus. Considera "quod merueris, & dignum te nostra affinitate tractabis. Nam qui familiæ regnantis adiungitur, in laudum gremio collocatur. Nunc major opera mansuetudini detur: nunc omnibus communio benigna "præbeatur: vt talem probemur elegisse, quem nulla possit prosperitas immutare. Humilis age rem gloriæ: quia de modestia laus sumitur, de "elatione odium concitatur." Prouectibus quidē proxima est indubitāter inuidia: sed tolerātia meliùs vincitur, quæ cōtentione semper augetur. Supra cæteras enim virtutes amicā sapientibus ama patientiam: erectus ex nobis, sustinendo potiùs quàm vindicando "laudaberis. Iam vince: benigna dilige: caue ne major videatur esse felicitas moribus tuis: sed qui nostro jungeris generi, proximus gloriosis actionibus comproberis. Laudati "sunt hactenus parentes tui, sed tanta" non sunt conjunctione decorati. Nobilitas tua non est vltra quod crescat. Quicquid præconialiter egeris, [4] proprio matrimonio dignissimus æstimaris.

Primiceriatus seu domesticatus. Conjux regia stirpis.

" quid
Affinitas regia.
" tribuatur
Modestia & potentia.
" elatione verò
" prouenientibus
" laudatis
" sunt quidem
" nunc

## NOTÆ VARIORVM.

¶ 1. *Accusarentur secula* ] disciplina temporum, & seculi felicitas à principibus prædicatur, *lib.1.epist.5.lib. 2.epist.13.lib.4.epist.10.hoc lib.epist.18.* & aliàs sæpenumero. FOR.

¶ 2. *Si talis potuisset latere familia.* ] Plinius non multum dissimilia protulit in Panegyrico de sui seculi fœlicitate agens, *Salua est omnib. vita*, ait, *& dignitas, vita, nec tam consideratus ac sapiens, qui ætatem in tenebris agit: eadem quippe sub principe virtutibus præmia, quæ in libertate, nec benefactis tantum ex conscientia merces, sed etiam præmia sunt.* BROS.

¶ 3. *Indictione decima quarta* ] post consulatum Belisarij V.C. FOR.

¶ 4. *Proprio matrimonio* ] vetere & eleganti loquendi more, *propria vxor:* Seru. Honoratus in illud Virgil. *lib.1.& 4. Æneid.*

*Connubio iungam stabili, propriámque dicabo.*

Hersiliæ precatio apud Aul. Gell. *lib. 13. cap. 21. Vt liceat nuptiis propriis & prosperis vti:* nec enim vxor ad tempus, sed in perpetuæ vitæ consuetudinem ducitur, *lib.1.de rit. nupt. §.1. de patria potest. institut. cap. vlt. Extra de cond. appos.*

¶ Senatui vrbis Romæ Theodahadus Rex. XII.

*Super eodem.*

Ne-

NE quis nos, P. C. in honoribus dandis non æstimet habuisse rationem, quod post insignia Consulatus minora magis posteriùs conferamus. Quinimò suaserunt nobis merita candidati, ne iam maturus nulla videretur sumere, qui primæuus emerita cognoscitur accepisse. Auari quippe principis erat, in vno honore spatia vitæ tam magna concludere, & ideo magis nihil præstare, quia prius cognoscitur summa meruisse: quin potiùs omnia promiscuè concedamus. Nulla dignitas minor est, cùm bene geritur: quando reuerentiam plerunque actio videtur accipere de claritate personæ. Hæc autem tunc sunt gradibus distincta, cum diuersis fuerint attributa. Nam honorem suum semper æqualiter retinet quicquid probè * retinet Consularis. Sic minorum fluminum vocabula maior amnis absorbet: & quamvis plurima fluenta Tyberis * noster excipiat, tamen à proprio nomine non declinat. Et ideo, quod feliciter dictum sit, illustri viro atque magnifico Patritio Maximo Primiceriatus, qui & Domesticatus nominatur, à quartadecima Indictione gerendam tribuimus dignitatem: vt mediocritas honoris meritò cresceret præsidentis. Neque enim fas est humile dici, quod gerit Anitius: familia toto Orbe prædicata, quæ verè dicitur nobilis, quando ab ea actionis probitas non recedit. Sed † his bonis addimus P. C. vt nostræ affinitati præcelsæ clara familiæ vestræ gratia misceatur. Verum hanc gloriam non sibi † tamen potest viuus assumere, quam nos probamur Romano * nomini contulisse. Reddite affectui meo plenissimam caritatem. Plus est amandus à domino, qui parentis nomen dignatus est præstare subiecto. Sed æquum est P. C. vt carus existat, per quem vobis * talia contigerunt. Exultate generaliter, & istas nuptias [illegible] profusa celebrate. Vnde profecit nomen omnium, vota debent esse cunctorum. Quæ preces à me exigere potuerunt, quod meus animus spontanea deliberatione concessit? vt vestri ordinis viros parentes vere appellare possimus, qui nobis affinitatis claritate iungendi sunt.

*Candidatus commendatur.* * v. gesserit. * v. vester accipiat. † his † tantum * nomine. * tam fœlicia. *Nuptiarum gratulatio.*

¶ Senatui vrbis Romæ Theodahadus Rex. XIII.

*Quod amoueantur ab ordine Senatorio suspiciones ambiguæ.*

POstquam venerabiles viros Episcopos agnita largitione remisimus: nec petitionibus vestris, quamvis essent quædam reprehensibilia, noster animus obuiasset, venientes ad nos aliqui † retulerunt, ciuitatem Romanam adhuc inepta solicitudine laborare, & id agere, vt nisi nostræ mansuetudinis interesset, pericula sibi potius certa ex dubiis suspicionibus concitaret. Vnde æstimate, cui debeat populorum inanis leuitas imputari; nisi vestro ordini, à quo * decuerat cuncta componi. Per vestram siquidem sapientiam † admoneri prouincias oportuit vniuersas: vt talia probarentur assumere, quæ principis primordia viderentur ornare. Verum quæ ciuitas non fiat excusabilis, si Roma deliquerit? Rex minor ad † potioris currit exemplum, & alieni facti iure inui-

*Suspicionib. occurrit.* † retulerunt. * debuerat. † admoneri. *Exemplo peccatur.* † potioris.

† qui

diam sustinet,† quæ peccatis præstat exemplum. Sed gratias diuinitati referimus,quę dona sua vestris potiùs ornauit excessibus. Ecce prius culpas ignoscimus,quam deuotiones aliquas sentiamus. Nihil debemus, & soluimus: ante benefici sumus, vt postea gratissimo inuenire possimus. Sed licet in hac parte nostrę modestiæ grauitas asseratur,nolumus tamen nos tantum prædicari , nisi vt deuotionis Romanæ benignitas possit ostendi. Plus enim de vestra opinione pascimur, quàm si de nostra semper tranquillitate laudaremur. Amouete suspiciones , ab ordine vestro semper extraneas. [1] Non decet Senatum corrigi,qui debet alios paterna exhortatione moderari. Nam ex quibus habebunt genium mores si parentes publicos minores contigerit inueniri? Sufficiunt hæc nobilibus, sufficiunt ista verecundis, vt ad studium perfectæ deuotionis incitemus, quos paululum de praua suspicione * culpamus. Nos enim † quod præsentiam vestram expetiuimus,non vexationis iniuriam,sed vtilitatis vestræ causas profunda cogitatione tractauimus: vt illud magis debuissetis efficere,quod vobis cognouimus expedire. Certè munus est,videre principem. Hoc à vobis pro Reipub. vtilitate volumus fieri,quod præmiis solebat aptari. Sed ne ipsa remedia in aliqua parte videremur austera,cùm res poposcerit aliquos ad nos præcipimus * euocari, vt nec Roma suis ciuibus enudetur, & nostra consilia viris prudentibus adiuuentur. Redite ergo in pristinam deuotionem,vt solicitudines meæ,quas pro generalitate sustineo,vestro potius adiuuentur ingenio. Quia hoc vobis semper insitum fuit principibus vestris votum puritatis offerre : nec parere necessitate terroris,sed potius amore dominantis. Reliqua per illum harum portitorem verbo dicenda commisimus : vt summotis cogitationibus ambiguis,nostris admonitionibus credere debeatis.

* culpauimus.
† qui
Videre principem beneficium est.
* aduocari.
Mandata legati.

## NOTÆ VARIORVM.

¶ 1. *Non decet Senatum corrigi, qui debet alios paterna exhortatione moderari.*] Ordo Senatorum carere omni vitio debet. *l.* 74. *C.Theod.de decur.* qui vitiis anteactæque vitæ opprobriis laborant amplissimo ordine indigni iudicantur , quia famosis dignitatum portæ non patent. vide Cornel. Tacit.*lib.*11. *annal.*

### ¶ Populo Romano Theodahadus Rex.XIV.

*Super eodem.*

LIcet vobis insitum , dominos vestros pura mente diligere , & obsequiis id† agere,vt regnantis animum possitis habere placabilem:hoc tamen Majorum vestrorum semper proprium fuit , vt tanquam membra capiti,ita suis principibus viderentur adiungi. Quam enim vicissitudinem reddat , qui maximo labore defenditur , cuius per dies singulos ciuilitas custoditur , nisi vt illos diligat supra omnia ; per quos habere pro-

Exhortatio ad concordiam.
† aucere.
Romani populi suis principes amore.

probatur vniuersa? Absit enim à temporibus nostris, vt in vobis aliquid tale reperiamus, quod nostris indignationibus esse posit idoneum. Fides vestra quæ vos hactenus asseruit, modo potius euidenter * ostendatur. Non † vanum, non dolosum, nec seditionibus plenum, populum decet esse Romanum. Mali mores nostro nomini probantur aduersi. Sed hoc quoque mirabile est, quod grauitatem vestram cogimur admonere, * quem constat semper sponte sapuisse. Nullæ vos ineptæ suspiciones, nulla timoris vmbra deterreat. Habetis principem, qui pietatis studio * optet in vobis inuenire, quod diligat. Hostibus vestris, non defensoribus obiectis. Inuitare, non excludere * debuistis auxilium. Sed sensus iste fortassis eorum est, qui minus probantur intelligere, quæ generaliter poterant expedire. Ad vestrum potius redire consilium. Nunquid vos noua gentis facies vlla deterruit? Cur expauistis, quos parentes hactenus nominastis? Qui relictis familiis ad vos venire properabant, de vestra erant potius securitate soliciti. Quando, rogo, talis ab illo vicissitudo * recepta est, cui salutis præmia debebantur? Illud enim, quod ad nos attinet, scire debuistis: quia die noctúque incessanter † optamus, vt quod parentum nostrorum temporibus constat enutritum, sub nobis potiùs diuinis àuxiliis augeatur. Vbi enim fama regnantis erit, si vos (quod absit) patiamur imminui? Nolite talia cogitare, qualia nos minime videtis assumere. Imò magis, si quis aliqua iniquitate depressus est, spem de bona conscientia non amittat. Quoniam subleuare cupimus, quos intendere † probis moribus inuenimus. Aliqua etiam vobis per illum dicenda cõmisimus: vt nostrũ circa vos in omni parte animũ propitium sẽtientes, iugibus (sicut oportet) obsequiis, & * oratione syncera deuoti esse debeat.

* ostendas † vanum * quam Tumultuantes Romanorum animos conatur emollire Theodahadus. * optat * debuisse tis. * reperta † optemus † bonis Mandata. * ratione.

§ Iustiniano Imperatori Theodahadus Rex. xv.

*Commodat nuntios euntes pro negocio Ecclesiæ Rauennatis.*

Constat, desiderium nostræ voluntatis expleri, † quoties ad pietatem vestram salutiferos apices contigerit destinari. Quia semper felici gaudio repletur, qui vobiscum syncera mente colloquitur. Et ideo salutans clementiam vestram honorificentia competenti, harum portitorem pro negocio Rauennatis Ecclesiæ venientem, gratissima vobis petitione commendo. Quando talis offertur causa præstandi, vbi merces videatur acquiri, quam vos facere semper exoptant, qui serenitatem vestram florere desiderant. Non est enim dubium, meliora recipere, quos contingit iusta præstare.

† quoniam

§ Senatui vrbis Romæ Theodahadus Rex. xvi.

*De Sacramento à rege præstito.*

† nimium IMperiosa † nimium res est P.C. pietas nostra, quando propria voluntate vincimur, qui alienis conditionibus non tenemur. Nam cum (Deo præstante) possimus omnia, sola nobis licere credimus laudáda. Cognoscitis prudentes viri verba, quæ loquimur: vel nunc clementiam, quam vobis ante promittere debuistis agnoscite. Ecce † nec sollicitos patimur, quibus infensi esse putabamur. Sic est à principe grauis vincenda suspicio: sic curare debuit, qui noxius esse non voluit. Postulata siquidem sacraméta, vobis ab illo atque illo præstari, nostra decreuit auctoritas, quod bene imperaturo non est difficile † persuasu: quia sic vobis securitatem dedimus, vt * nihil nostro proposito addere videremur talia siquidem, qualia promittimus, eramus acturi: quia Deo debemus ista, non homini. Nam qui per lectiones sacras antiqua regna cucurrimus, quid aliud optare possumus, nisi quod diuinitati in aliis placuisse sentimus? Ipse enim remunerator est bonorum omnium Deus. Nam quicquid in subiectos pietatis efficimus, illum nobis † repensare sine dubio judicamus. Quapropter conscienriam fidelem adepta securitate monstrate. Quia post talia redditur clementiæ nostræ, potius quàm offertur affectus.

† enim

*Sacramentum à rege præstitum.*

† persuasio

* nihil

*Deus.*

† compensare.

¶ Populo Romano Theodahadus Rex. XVII.

*Super eodem.*

COgnoscite Quirites, quali vos princeps vester firmitate dilexerit, vt tentatus asperis rebus non vos pateretur esse solicitos: nec volumus amplius vota vestra differri, quos semper † optamus in summa Reip. celebritate lætari. Vestra enim † succuritas noster ornatus est: & hoc verè gratâter accipimus, cum gaudia vos habere sentimus. Quapropter flexi petitionibus vestris per illum atq; illũ præstari vobis sacramenta censuimus, vt Regis vestri animum non habeatis incognitum, nec liceat falsis suspicionibus errare, dum manifestè teneatur, quod creditis in principe. Æstimate, quid vobis benignitatis videatur impendi, quando ille iurat, qui non potest cogi. Scimus enim pro remedio nos datos esse cunctorum: non despicimus sanare subiectos: & ideo licet culmini nostro videretur incongruum, libenter acquieuimus facere, quod generalitatem probamus optasse. Intelligite quantum vobis imponere vester videatur affectus, fide vobis constringimur, qui vel solo verbo promissa seruare sacris lectionibus admonemur. Ostendite nunc deuotionem vestram: supernæ maiestati iugiter supplicate, vt tranquilla tempora, quæ vos habere cupimus, cœlesti munere concedantur.

*Sacramentum præstitum populo.*

† optauimus.

† securitas

*Fidem non fallere.*

¶ Senatui vrbis Romæ Theodahadus Rex. XVIII.

*Adhuc in nouitate regia titubanti rescribitur, quod arma erant non ad læsionem comparata.*

Reme-

REmedium, quod pro vobis P.C. pia mente * transmisimus, non sinimus vobis fieri acerba suspicione contrarium: quia læsionis instar est, occultè consulere, & aliud velle monstrare. Cognoscite itaque arma nostra pro salute vestra potiùs destinata, vt qui vos tentauerit appetere, diuino auxilio manus eis Gothorum debeat obuiare. Nam si insidias gregis strenuus pastor excludit, si paterfamilias diligens decipientibus locum surreptionis intercipit: qua nos conuenit cautela Romam defendere quam constat in Mundo similem * nihil habere? Summa non "mittuntur in casu: quia probatur minus diligere, qui negligit aduersa tractare. Sed ne in aliquo vobis grauis existeret vel ipsa defensio, exercitui destinato, ordinante illo, annonas fecimus secundum forum * rerum venalium comparari: vt & illis tolleretur necessitas excedendi, & vobis auferretur causa dispendij. His etiam præfecimus maiorem domus nostræ vacationem, qui pro suarum qualitate virtutum bellatoribus esset iure reuerendus, cuius exemplo & excessus vitarent, & fortitudinis instrumenta perquirerent. Quos tamen locis aptis præcipimus immorari: vt foris sit armata defensio, intus vobis trãquilla ciuilitas. Intelligite quid excogitauerit † consolatoriũ principis pro vobis ingenium. defensio vos obsidet, ne manus inimica circundet, & à periculis " exceperimus, quos nostrorum sanguine vindicamus. Absit enim, vt, nostris temporibus vrbs illa muris videatur protegi, quam constat * hominibus vel sola opinione fuisse terrori. Ita enim de diuino speramus auxilio, vt quæ semper fuit libera, nullius inclusionis decoloretur iniuria.

* transmisimus.
Exercitus.
* non " mittuntur
Annona parata.
* illum
† consolatorium.
" excepimus,
* gentibus

NOTÆ VARIORVM.

¶ 1 *Nostris temporibus.*] Ideueidem hoc inculcatum satis indicat, quanta fuerit principibus cura famæ sui sæculi, suprà epist. 11. *huius lib. epist.* 5. *lib.* 1. *epist.* 13. *libr.* 7. & *lib.* 4. *epist.* 12. FOR.

¶ Iustiniano Imperatori Theodahadus Rex. XIX.

*De mutuis affectionibus super reformatione pacis hinc inde porrectis.*

GRatias diuinitati referimus, cui est Regum semper accepta tranquillitas, quod prouectum nostrum clementiæ vestræ gratissimum esse declarastis. Constat enim amare vos posse, quem gaudetis ad Regni culmina peruenisse. Sic decuit suscipi, qui se per vos præsumpsit augeri. Præstate igitur Mundo vestræ benignitatis exemplum: vt detur intelligi, quantum promoueat, qui se pura vobis affectione commendat. Non enim rixas viles " per Regna acquiritis: non vos iniusta certamina, quæ sunt bonis moribus inimica, delectant: quia nihil aliud vos constat appetere, nisi quod opinionem vestram possit ornare. Quemadmodum enim pacem exorati poteritis abiicere, quam pro ingenita pietate, & iracundis gentibus consueuistis imponere? Bona quidem vestræ

" peregrina requiritis.

† tacemus

*Laudari ab extraneis.*

concordiæ non † taceamus. Totum creditur eximium, quicquid vobis fuerit prædicabili caritate sociatum. Sed & vobis gloriosi principes, cùm sitis absolutè mirabiles, aliquid tamen additur, cùm vos omnia regna venerantur. Nam commune est cunctis, in suis imperiis prædicari: sed illud est omnimodis singulare in extranea gente laudes proprias inuenire. Quia ibi sunt vera iudicia, vbi neminem comprimit vlla timiditas. Diligeris quidem piissime Imperator, * in propriis regnis, sed quantò præstantiùs in Italiæ partibus plus * amari, vnde nomen Romanum per Orbem terrarum constat esse diffusum? Oportet ergo nostram pacem seruari, quæ vobis contulit gloriosa exordia vocabuli. Sed vt sacris affatibus ordine respondere videamur, reuerentissima salutatione decursa, piis sensibus indicamus, beatissimum Papam vrbis Romæ, vel amplissimum Senatum nostra præceptione commonitos, vt vir eloquentissimus Petrus legatus serenitatis vestræ, & doctrina summus, & conscientiæ claritate præcipuus, sine aliqua dilatione competentia respõsa reciperet, nec contra voluntatem vestram moras incongruas sustineret: quia totum illud desideramus efficere, quod vestro nequeat iudicio displicere. Quando & pietatem vestram hoc studere cognoscimus, quod nobis per omnia prodesse sentimus, cui virum venerabilem illum, Legatum nostrum adiungendum esse credidimus: vt non per * occasionem Legationis vestræ, sed propria potiùs destinatione nostra possitis vota cognoscere.

* improprius.

* ameris.

*Papa vrbis Romæ Senatus.*

*Legatio.*

* actio è

## Theodoræ Augustæ Gudelina Regina. xx.

*Super susceptione affatus beneuoli de pace petita*

Literas pietatis vestræ gratia, quæ desiderata semper sumuntur, accepi: & colloquia oris vestri, muneribus omnibus celsiora, reuerendissima gratulatione promerui: cuncta mihi de tam sereno animo promittens, quãdo quicquid optare potui, in tam benigna collocutione suscepi. Hortamini enim, vt quicquid expetendum à triumphali principe, domino iugali nostro credimus, vestris antè sensibus ingeramus. Quis iã dubitet ad effectũ peruenire, quod talis potestas dignabitur allegare? Antè quidẽ de causarũ nostrarũ æquitate præsumpsimus, sed nũc ampliùs de vestra promissione lætamur. Non enim ** poterunt vota vestra differri, quando interest quæ merentur audiri. Nunc implete promissa, vt rem tenere faciatis, cui spem certissimam contulistis. Addnũ est etiam gaudio † meo, quòd talem virum vestra serenitas destinauit, qualẽ & tanta gloria debuit mittere, & vestra decet obsequia retinere. Dubium enim non est, illam mores * retinere, cui obseruatur assiduè, dum constat defecari animum, bonis præceptionibus institutũ. Hinc est, quòd vestra reuerentia cõmoniti duximus ordinandum, vt siue beatissimus Papa siue Senatus amplissimus sine aliqua dilatione respondeant, quod ab eis expetendum esse iudicastis: ne glo-

** potuerunt.

† nostro

** dare

† dicere.

*Papa Senatusque monitum.*

re gloria vestra minus reuerenda putetur, cui studium dilationis opponitur, sed potiùs de celeritate facti, votiua gratia possit augeri. Nam & de illa persona, de qua * ad nos † aliquid verbo titillante peruenit, hoc ordinarim esse cognoscire, quod vestris * credimus animis conuenire. Desiderium enim nostrum tale est, vt interueniente gratia non minùs in regno nostro, quàm in vestro iubeatis imperio. Significamus itaque, supradictum ante nos à venerabili viro Papa egredi fecisse, quàm vester Legatus harum portitor de † vrbe Roma potuisset exire: ne aliquid * accederet, quod vestris animis obuiaret. Quapropter salutans veneratione, quæ tantis debet meritis exhiberi, virum venerabilem illum & moribus doctrináque pollentem, sanctitatis etiam honore reuerendum ad vestram clementiam Legationis officio † peculiariter curauimus destinandum. Quia gratas vobis illas credimus esse personas, quas diuinis ministeriis iu sticamus accepias.

* R. † aliqua * credidimus. † vrbis * accideret † peculiarem decreuimus. Sacerdos legatur.

## NOTÆ VARIORVM.

¶ 1 *Literas.*] Theodahadus Iustiniano Imperat. ipse quidem proxima superiore epistola: Gudelina verò Theodahadi vxor Theodoræ Augustæ semel atque iterum scribit: cui & Amalesuentha hoc lib. epist. 10. Obsecua sacerdotem, vt gratiorem & acceptiorem legatum mitti. FOR.

## ¶ Theodoræ Augustæ Gudelina Regina. XXI.

*De pace tuenda.*

AEstimare te conuenit, Augustarum prudentissima, quantis cupiam nisibus gratiam vestram quærere, quam * & domnus iugalis meus magno studio desiderat obtinere. Nam licet hoc illi sit omnimodis ** carum, mihi tamen cognoscitur esse præcipuum: quando me tantæ dominæ ita potest amor erigere, vt supra regnum cognoscat maius aliquid inuenire. Quid enim gratius, quàm si gloriæ vestræ videat caritatis participatione † sociari? vt quia vos abundè fulgetis, nobis libenter de proprio splendore * impertiamini: cùm damnum non est lumini, alteri de sua claritate largiri. Fouete desideria nostra, quæ cognoscitis synceritate præcipua. Gratia vestra per omnia nos regna commendet. Debetis enim nos claros reddere, qui de vestra volumus luce fugere. Quapropter serenitati vestræ reuerentiam salutationis impertiens, affectuosa me animis vestris præsumptione commendo: sperans, vt sic omnia mirabilis prudentia vestra componat, quatenus fiducia, quæ nobis de animo vestro data est vberiùs augeatur. Nam cùm nullam inter Romana regna deceat esse discordiam emersit tamen & qualitas rei, quæ nos efficere cariores vestræ debeat æquitati.

* etiam dominus ** causarū. † sociatum * mutuemini.

## ¶ Iustiniano Imperatori Theodahadus Rex. XXII.

*Scribitur per legatum de pacis confirmatione.*

RETinetis sapientissime principum, & per Legatos nostros, & per virum disertissimum Petrum, quem nuper ad nos vestra pietas destinauit, quo studio concordiam augustæ serenitatis optemus. Et nunc iterum per illum virum sanctissimum eadem credimus esse repetéda: vt vera atque affectuosa iudicetis, quæ frequenter expetita cognoscitis. Pacem siquidem sub omni synceritate petimus, qui causas certaminis non habemus. Talis ergo ad nos veniat, sic composita, sic decora vt eam tantis votis meritò quæsisse videamur. Absit autem, vt quod nobis committitur, debeat ingrauare. Pro vobis potiùs * tractare quod conuenit. Trahitur enim ad beneuola, cui causa creditur rationabiliter ordinanda: nec potest vtilitatem propriam anteferre, cui magis decorum est credenti profuturo præstare. Considerate etiam principes docti, & ribaui nostri historica * monimenta recolite, quantum decessores vestri * studuerint de suo iure relinquere, vt eis parentum nostrorum fœdera peruenirent. Æstimate, qua gratia debent oblata suscipi, quæ consueuerant postulari. Non arroganter loquimur, qui veritatem fatemur. Gloriæ vestræ potiùs proficit quod demonstrare contendimus: quando nunc illi vestram gratiam vltrò quærunt, qui suis parentibus meliores se esse cognoscunt. * Associentur amicitia gratuita vestris animis, quos priùs vobis largitatis studio iungebatis. Ne bona tantùm illorum temporum fuisse credantur, quæ vos & copiosa benignitate vincitis, & affluenti munere superatis. Atque ideo salutationis honorificentiam prælocuti, illum virum venerabilem, sacerdotio clarum, doctrinæ laude conspicuum, legationis nostræ ad pietatem vestram fecimus vota deferre. Confidimus enim in virtute diuina, quod & suis meritis vobis abundè placeat, & desideria probæ petitionis obtineat: sperantes vt eum cum affectu rerum celeriùs recipere debeamus. Sed quia epistolaris series continere non poterat vniuersa, aliqua sacris sensibus verbo insinuanda commisimus, ne fastidium vobis faceret lectio diffusa chartarum.

*De pace legatio.*

* tractare.

*Maiorum merita.*

* momenta.

* studuerunt.

* Associetur.

*Sacerdotatus*

*Mandata legati.*

---

Theodoræ Augustæ Gudelina Regina. XXIII.

*De pace confirmanda.*

SVscipientes Legatum vestrum virum eloquentissimum Petrum, & quod est ipsis dignitatibus honorabilius, vestris obsequiis inhærentem, optata nobis Augustæ gratiæ monumenta * fulserunt: vt per eum * disceremus, acceptum vobis esse, quod in hac Repub. constat euenisse. † Ostenditis, vos diligere, quicquid ad iustitiam cognoscitur pertinere: quando per diuinam * prouidentiam omni suspicione detersa, desiderabilis potest vnanimitas permanere. Nunc est potiùs, quod regna coniungat promissio fixa & votiua concordia. Et ideo illum virum venerabilem,

* fluxerũt

* diceremus.

† ostendistis.

* prudentiam.

*Concordia*

nerabilem: vestris conspectibus verè dignissimum. Legatum nostrum † ad vos specialiter credimus esse diligendum: vt vobis † annuentibus, serenissimi iugalis nostri pacis gratia solidetur: * quatenus generalitas euidenter agnoscat, meritò venisse nos ad suauitatem fœderis, per tale vinculum caritatis. Et [quia semel benè mira, nulla debet contraria † occasione suspendi, si quid est, quod difficultate sui nobis non oportet imponi,] sapientiæ vestræ moderatione mitigetur: vt affectum, quem circa regnum vestrum habere cœpimus, iugibus studiis augeamus. Quapropter † exigite vestræ sapientiæ firmitatem, & hanc vobis palmam concordiæ specialiter * vindicate. Vt sicut clementissimi Imperatoris fama in prœliis inclyta dicitur, ita in pacis studio opinio vestra cunctorum admiratione laudetur. Familiariter vos & frequenter videat harum portitor, quem direxi: quatenus effectum possit celerem promereri, qui ad præsumptam gratiam visus est destinari. Speramus enim iuste, non grauiter: cùm tamen nihil videatur impossibile, quod per talem gloriam cognoscimus allegare.

† admiserimus.
* quâtum
† actione.
† exigere
* vindicate.

## ¶ Iustiniano Imperatori Gudelina Regina, XXIV.

*De pace recipienda exultatio.*

VEniente viro sapientissimo Petro, ita nos amor vestræ serenitatis expleuit, vt vidisse nos æstimemus, cuius colloquia† benigna suscepimus. Quis enim tanta affabilitate suscepta non reddat venerationis exenia, cui ante dignationis eloquium iure ab omnibus commendationis suæ debetur officium? Et ideo per illum virum venerabilem, Legatum * domini iugalis nostri, ad vos specialiter directum, salutiferos apices curauimus destinandos: vt recurrens vestræ serenitatis affatus, & de optata incolumitate lætificet, & de firmissimæ gratiæ nos faciat exultatione gaudere. Tali enim compendio causarum bene disponitur ordo, & nostræ tranquillitatis geminata crescit effectio. Suscipiamus ergo vestri animi bona: quia hoc est regale propositum, gloriosè viuere, amore cunctorum. Quædam " vobis per harum portitorem verbo suggerenda commisimus, quæ pro ingenita mansuetudine & libenter accipite, & efficaciter, Deo auxiliante, præstate.

† benignè
* domini
" vero vobis
*Mandata* leg.

## ¶ Iustiniano Imperatori Theodahadus Rex. XXV.

*Super eodem.*

PEr venerabilem virum † Herecleanum præsbyterum augusta nobis pagina vestræ serenitatis illuxit, " sermones benignè tribuens, & aptè munera salutationis impertiens: vt re vera magnum sit beneficium, tam suaue principis meruisse colloquium. Cui reddidimus quanta valemus claritate responsum, optantes, vt & sospitatem vestram sæpius

† Erecleanū.
" gratiam sermonis.
*C. Regnum cum Principe.*

non audire contingat, & regni vestri felicitas semper accrescat. Quis tale votum nos decet habere, quod gloriam salutemque vestram iugiter possit extendere. Significamus etiam, pro vestro voto ad Papam vrbis Romæ nos literas destinasse, vt præsentium gerulo literarum sine aliqua dilatione respondeat: quatenus qui à vobis * dirigi meruit, celeritatis gratiam consequatur. Nostri enim voti est, causas emergere, in quibus possimus vestris desideriis obedire. Quia sic nos ad † reddendum dilectionem efficacieter commouemus, si vobis in aliqua parte pateamus.

* diligi
† reddēdā

¶ Iustino Imperatori Theodahadus Rex. XXVI.

*Vt minuatur tributum ob sterilitatem.*

*Regulatus Monasterii ager ob sterilitatem.*

IN telligimus, serenitatis vestræ gratiam muneribus omnibus ditiorem: quando illa nos hortamini facere, quæ ad mercedem nostram possint omnimodis pertinere. Tale siquidem votum semper amantis est, vt * causas misericordiæ velitis agere, quæ nos diuinæ possint commendare potentiæ. Et ideo significamus gloriæ vestræ, monasterium famulatum Dei, quod vobis insinuatum est tributorum graui sorte laborare, eo quod ager eius nimia inundatione perfusus sterilitatis vitia de inimica humectatione † contraxerit, ad virum eminentissimum Senatorem, Præfectum ** Prætorio, dedisse nos iussionem: vt eius ordinatio † prouida ad prædium, de quo querela est, diligens inspector accedat, & rebus moderata inquisitione trutinatis, quicquid grauaminis potest habere possessio, rationabiliter abrogetur: ita vt competens atque sufficiens dominis remanere possit vtilitas. Quia verè nobis lucrum pretiosissimum iudicamus, quod pro mansuetudinis nostræ voluntate concedimus. Veranildæ quoque causa, vnde vestra serenitas me commonere dignata est, quamvis ante longum tempus sub parentum nostrorum regno contigerit, tamen necesse nobis fuit negotium de † nostra largitate componere: vt tali facto, eam non pœniteret, mutata religione. Earum siquidem rerum iudicium non præsumimus, vnde mandatum specialiter non habemus. Nam [¹cum diuinitas patiatur, * multas religiones esse ** nos, vnam non audemus imponere. Retinemus enim † legisse, voluntariè sacrificandum esse Domino, non cuiusquam cogentis imperio.] Quod qui aliter facere tentauerit euidenter cœlestibus iussionibus obuiauit. Merito ergo, pietas vestra inuitat nos ad talia, quæ nobis præcipiunt diuina mandata.

* causas vos.
† cōtraxit.
** Prætorii
† prouisa
† propria
* mendacium.
*Religio non imponenda.*
* diuersas
† legisse nos.

## NOTÆ VARIORVM.

¶ 1 *Cùm diuinitas patiatur multas religiones esse, nos vnam non audemus imponere.*] Nemo inuitus ad religionem compellendus, quæ spontè suscipienda sit, non vi, supra lib. 2. epist. 27. Theodericus vniuersis Iudæis. *Religionem*, inquit, *imperare non possumus: quia nemo cogitur, vt credat inuitus.*

tur. Athenagoras in legatione pro Christianis ad Impper. Commodum & Antoninum statim à principio. FOR.

§* Honorio Præfecto Theodahadus Rex. XXVII.

*Vt frumentum certo pretio vendatur Venetis & Liguribus.*

NOn dare, sed reddere videtur expēsas, quisquis tributariis aliquo remedio subuenire festinat: [Quid enim iustius est, quā perentis cōferre, quod intelligitur ipse laborasse? ] Ad misericordiā forsitan poscantur ociosi: cultor agri ad futuram famem deseritur, nisi ei, cum necesse fuerit, subuenitur. Quapropter industrioſę Liguriæ deuotisq; Venetiis, copia subtracta dicitur esse de campis: sed nunc " nascatur in horreis: quia nimis impium est, plenissimis cellis vacuos esurire cultores. Atque ideo illustris magnitudo † tua quorum dignitas ad hoc legitur instituta, vt de repositis copiis populum saturare" possetis, Liguribus quos tamen indigere cognosci is tertiam portionem ex horreis * Ticinensibus atque † Dertonensibus per solidum " viginti quinque modios distrahi censitote. Venetis autem ex Taruisino atque Tridentino horreis ad definitam superius quantitatem † itemdari facite tertiam portionem. Vt miserata diuinitas copiam largiri possit, quam homines in se exercuisse cognoscit. Et ideò tales vires " his distributionibus abhibete. Vt indulgentia nostra maximè ad illos perueniat, qui suis viribus pasci minimè potuerunt.

* Senatori Præf. Præt. al. Senatorio præposito.
Venetis & Liguribus ob famem ex horreis publ. es datum frumentum.
" nascitur
† vestra
" possitis
* Tirinensibus.
† Dorto-nensibus.
* al. quindecim.
† idem
* iis

## NOTÆ VARIORVM.

§* 1 *Non dare, sed reddere.* ]D. scrimen hoc nos *lib. 3. cap 5. selecl.* tractauimus FOR.

§ Senatori populo Theodahadus Rex. XXVIII.

*Edictum de Electione populi in Quinquennium.*

DEcet, regiam iustitiam custodire, quod à Iudicib. benè agentib. fuerit ordinatum: maximè quorum conscientia sic nota est, vt nihil incautè, nihil venalitatis studio, fecisse videantur. Et ideò † Arcarios prorogatores tritici, vini & casei, macellarios, vinarias, capitularios horreariorum & tabernariorum fœnerarios & " cellerarios, qui ad vrbem " Rom. vel ad " mansionem pertinent Rauennatem, sed eos " qui ripam Ticinensem & Placentinam, siue per alia loca, quicunque publicos titulos administrare, noscuntur, quos à vobis comperimus ordinatos cuius iudicia sic libenter amplectimur, sic seruari desideramus, tanquam à nobis facta esse credantur, nec sinimus contra illos cuiusquam præualere malitiam, qui vestro iudicio administrationem publicas su-

Edictū quo electi à popu. confirmatur in quinquennium.
† archa-rios
" cellarios
" Romam
" mensionem
" qui ad

ceperunt. Quapropter [ in designatis titulis ambitio, inimica semper iustitiæ, conquiescat : ] consuetudinarium bene agentibus locum protinus tollamus inuidiæ : non liceat cuiquam inter quinquennium prædictis velle succedere, si tamen nostra inquisitione † eos nulla culpa respuerit. Sint ergo intrepidi, qui vestra voluntate vel sunt, vel fuerunt ordinati: procurent sibi necessaria securi. Non † timeat intra hoc quinquennium expelli, quem commendauerit probitas actionis. Propter sterilitatem quoq; præsentis temporis de singulis speciebus prout eminentiæ vestræ rationabiliter visum fuerit, Prætia facite temperari. Vt[*] hi quibus commissum est exercere singulos apparatus, de iniusto grauamine non querantur. [ Sed quoniam humana ambitio nisi per metum damni non potest inhiberi,] † is qui à nobis titulis ordinatis, siue suffragiis, siue patronorum precibus * visus fuerit cuiquam succedere, statim triginta librarum auri mulcta feriatur, à vobis nihilhominus exigenda. Quod si ad hoc damnum idoneus non † potuerit inueniri : corporali supplicio pœnam luat, qui non potuerit in supradicta * perculsione sufficere, & frustretur ausibus suis: pœna etiā inurendus infamiæ. qui contra interdicta nostra aliqua tergiuersatione venire tentauerit. [ Nihil enim securum, nihil poterit stabile reperiri, si semper inuidentium vota ad illicitas accedere permittantur insidias. Quod magnitudo vestra in omnium faciat peruenire notitiam. Ne quis per ignorantiam se æstimet excusandum, quod non intellexerit fuisse prohibitum.

Marginalia: *Inuidia bonis infesta-tur.* — † illos in illa. — † timeatur. — *Pretia specierum imminuta.* — † is — † Ils — * nisus vel ausus. — † poterit — *Pœna pecuniaria in corporalem mutata.* — * percussione — *Edictū propositum.*

## NOTÆ VARIORVM.

¶ 1 *Corporali supplicio pœnam luat.*] l. 1. *ff. de in ius vocan.* suprà lib. 4. epist. 10. in fi. & sup. lib. 9 epist. 2 *Si facultas*, inquit, *vindictæ non sufficiat, fustuaria supplicia laceretur.* Idem eod. lib. 9. epist 18. in edicto Athalarici regis. FOR.

¶ † Vinsiuado Comiti Theodahadus Rex. XXIX.

*Honorario præfecto vrbis datur potestas eundi ad balnea ob morbum podagræ.*

CVm † generis tui honoranda nobilitas, & magnæ fidei documenta suasissent, vt tibi vrbem * Ticinum, quam per bella defenderas gubernandam pace crederemus, limosæ podogræ subita inundatione † compluitus aquas * Bornitias potius siccatiuas, salutares huic specialiter passioni, velle te † petere postulasti. Desiderium tuum remediali iussione sanamus: vt sospitatem, quam meritò in te quærimus, iussionis beneficio compleamus. Absit enim, vt bellicosissimum virum tyrannis grauissimæ calamitatis exarmet, quæ miro modo membra virentia infusione pœnalis humoris cogit arescere, nodósque mobiles replet marmoreo tumore crescentes, cùm norit alia cuncta vacuare iuncturæ. Petit concauas lacunas, vbi palustri statione pigrescens, saxa perficit de liquore & quæ ad decorem

Marginalia: † honorio. P. V. — *Commeatus ob mo[r]bum.* — † gēus suæ — * Ticinum — † complectus. — * Botinas. — † excitere — *Podagræ descriptio.* — * modoq.

ad decorem inflexionis. Natura laxauerat, in turpissimum rigorem soliditate peregrina constringit. Hęc passio insanabilis, & sanitas passibilis, ligat solutos, contrahit neruos, & decrescere facit corpora, quæ nulla sũt mutilatione truncata. Constantibus membris proceritatis mensura perit, & minor cernitur, cui nihil subductum esse sentitur. Subtrahuntur superstiti ministeria membrorum: corpus viuum est, * nec mouetur: & intra insensibilia redactũ, iam non proprio voto, sed motu fertur alieno. Hæc viua mors supra omnia tormenta sana dicitur: & meliùs habere fertur, qui euasisse causas tanti periculi non probatur. Deserit quidem dolor, sed dimittit reliquias fortiores, & nouo infelicitatis exemplo, passio videtur abscedere, & æger non desinit ægrotare. Appendia ipsa cruciatis debitoribus aliquando soluuntur: ista † autem vincula sunt, quæ cùm semel potuerint illigare captum, nesciunt in ⁿ tota vita dissoluere. Infelicia signa* relinquit abscedens: & more gentium barbararum hospitium corporis occupatum suis ⁿ iudiciis violenta defendit: vbi ferox illa cœpit succedere, aduersa illuc iterum sanitas audeat fortassis intrare. Hoc licet omnibus videatur esse cõtrarium, illis maximè, qui armorum exercitatione floruerunt: ne membra illa durissima langoris decoctione mollescant: & qui ab hoste foris superari minimè potuerunt, ab interna potiùs contrarietate ⁿ vincantur. Perge igitur, auctore Deo, gressibus tuis ad locum prædictum. Absit enim, vt bellator noster ambulet passibus alienis. Equino dorso, non humana subuectione portetur. Quia viro forti graue est sic viuere, vt nec * mortem possit implere. Quæ ideo tibi exaggerata narratione retulimus, vt ad studium sanitatis votiua nimis cupiditate rapiaris. Vtere igitur aquis illis, primum potu delinitoriis, deinde thermarum exhibitionibus siccatiuis: vbi meritò indomabilis ceruix illa passionis flectitur, quando interna plurima effusione mundantur, exteriora attractiua virtute libera † fuerint, & velut duobus auxiliis congregatis in medium missa superantur. Amentur illic munera concessa diuinitus. Contra illam humani generis debellatricem data sunt opportuna munimina lauacrorum: & quam non edomat iuge decennium, non mille potionum ⁿ molliter introitus, voluptuosis illic remediis effugatur. Præstent optatum diuina beneficium, vt famam loci verissimam tua potiùs salubritate noscamus, quem nobis desiderabile est euadere quicquid † adimit corpoream * sospitatem.

* nec
Podagra, viua mors.
† enim
ⁿ tota sua
* relinquunt.
ⁿ indiciis,
ⁿ vincatur
* vitam incitem.
† fiunt
Lauacra.
ⁿ mollis
† adimitur
* sanitatē

§ Honorio præfecto Theodahadus Rex. xxx.

*Signa aneorum Elephantum.*

RElationis vestræ tenore comperimus in via sacra, quam multis superstitionibus ⁿ ditauit Antiquitas, elephantes æneos vicina omnimodis ruina titubare: & qui solent in carnali substantia supra millenos annos viuere, occasum videantur proximum in simulacris † æreis

ⁿ dicauit
† aneis

sustinere. His prouidentia vestra reddi faciat propriam longæuitaté, vncis ferreis hiantia mébra solidãdo. Aluum quoq; demissam subdito pariete corroboret. Ne illa magnitudo mirabilis † soluatur turpiter in ruinam. Nam & viuis ipse casus aduersus est. Quid dum ingeniis cubationis arte hominum succisis arborib. ingentia membra commiserint, toto * põdere supinati, nequeunt propriis viribus surgere, quos semel contigerit corruisse: scilicet, quia pedes eorum nullis articulis inflectuntur, sed in modum columnarum rigentes atque incuruabiles, iugiter perseuerant. Ibi tãta mole prostrati sunt, vt tunc magis metallicos possis credere, cùm se viuos † aspicias non mouere. Iacent superstites similitudine cadauerũ: Mortuos putes, quos viuos esse non dubites. Et more cadentium fabricarum, nescium locum spõte relinquere, quem suis membris * poruerint occupare. Magnitudo illa terribilis, nec formicis minutissimis par est: quãdo beneficium non habet Naturæ, quod vltima vidẽtur animalia meruisse. Humano solatio consurgunt, cuius arte iacuerũt. Belua tamen suis gressibus restituta, nouit memor esse beneficij: in magistrum quippe recipit, quem sibi subuenisse cognoscit: ad ipsius arbitrium gressus mouet: ipsius voluntate cibos capit. Et, quod omnem intelligentiam quadrupedum superat, non dubitat † primo aspectu adorare, quem cunctorum intelligit rectorem esse: cui si tyrannus appareat, inflexa permanet: nec imponi potest beluæ, hoc & malis pendere, quod à se nouit bonis principibus exhibere. Inuicem manus promuscidẽ tendit, & magistro profutura gratanter accipit, quia se ipsius cura viuere posse cognoscit. Est enim (vt ita dixerim) prædictæ beluæ nasuta manus: per quam data suscipit, vt ori suo voranda transmittat. Nam cùm sit altum animal, breuissima ceruice compositum est, vt quod cibos ex † humano non * præualebit † carpere, hoc se ministerio videretur posse satiare. Tentando solùm cautus semper incedit, retinens initio captionis suæ fuisse sibi noxiam ruinam. Flatum suum, quia dolori capitis humani mederi dicitur, rogatus exhalat. Hic dum ad aquas venerit hauriendas, per cauum promuscidis in modum pluuiæ imbrem postulatum effundit: & sic agnoscit, quod † patitur: & vt libens faciat quod rogatur, motu corporis ab diuersis postulat, quod magistro porrigat, & nutritoris compendia sua putat alimenta: quod si aliquis præbere contempserit postulata, vesicæ collectaculo patefacto, * tantam dicitur alluuionem egere, vt in eius penatibus quidam fluuius videatur † intrasse, contemptum * vindicans de fœtore. Nam & læsus seruat offensam, & lõgo pòst tempore reddere dicitur, à quo iniuriatus esse sentitur. Oculi quidem parui, sed grauiter se mouentes. Credas aliquid regium eius intendisse conspectum. Despicit scurriliter ludentes: honestum aliquid gratanter attendit: & aduertis rectè iudicare, cui leuia * cognoueris displicere. Curis huius vlcerosis vallibus exaratur (à qua transportaneotum nefanda passio nomen accepit) quæ in tãtum duritiam solidatur, vt putes esse osseam cutem. Hæc nulla vi transmittitur, nullo ferri acumine penetratur. Ideoque Persarum Reges hanc beluam ad bella traxerunt, quæ † & nullis ictibus pulsata cederet, & aduersarios

Marginal notes: † soluatur potius. *Elephantũ in ruina.* * pignore. † inspicias * potuerũt *Elephanti gratitudo.* † puto. *Ingenium.* † humero * praualebat. † accipere † petitur. * tantam ducit alluuionem. † intrare. * vendicãs *Vindicta.* * cognoscis. *Transportatione Elephantum in bellis vsus.* † in

aduerfarios fua mole terreret. Quapropter habere eorũ vel formas gratiſſimum eſt: vt qui viuam ſubſtantiam non viderunt, opinatum animal tali imaginatione cognoſcant. Et ideo non patiaris perire: quoniam Romanæ dignitatis eſt, " artificum ingeniis in illa vrbe " recondere, quod per diuerſas Mundi partes cognoſcitur diues Natura procreaſſe.

" artificia " reconde re.

## ¶ Vniuerſis Gothis Vitigis Rex. xxxi.

*Declarat vbi & qualiter fuerit electus, potentia armorum Gothorum.*

[ QVamvis omnis prouectus ad diuinitatis* eſt munera † referendus, nec aliquid conſtat bonum, niſi quod ab ipſa dignoſcitur eſſe collatum: ] tamen quàm maximè cauſa regiæ dignitatis ſupernis eſt applicanda judiciis: quia ipſe nihilominus ordinauit, cui ſuos populos parere " cognoſcit. Vnde auctori noſtro gratias humillima ſatisfactione referentes, judicamus parentes noſtros Gothos inter procinctuales gladios, more maiorum ſcutorum ſuppoſito, regalem nobis contuliſſe, præſtante " Deo dignitatem. Vt honorem arma darent, cui bella opionionem peperant. Non enim in † cubilibus anguſtis, ſed in campis latè patentibus electum me eſſe noueritis: nec inter blandientium delicata colloquia, ſed tubis concrepantibus ſum quæſitus: vt tali fremitu concitatus deſiderio virtutis ingenitæ Regem ſibi Martium Geticus populus inueniret. Quandiu enim fortes viri inter bella " feruentia nutriti, principem " ferre poterant, non probatum? vt de eius fama laboraret, quamvis de propria virtute præſumeret. Neceſſe eſt enim, talem de cunctis † opinionem currere, qualem gens meruit habere rectorem. Nam ſicut audire potuiſtis, parentum periculis euocatus adueneram communem cum omnibus ſubire fortunam: ſed illi ducem me ſibi eſſe non paſsi ſunt, qui exercitatum Regem quærere videbantur. Quapropter primum diuinæ gratiæ, deinde Gothorum faucte judiciis: quia me Regem omnes facitis, qui vnanimiter vota confertis. Deponite nunc damnorum metum, diſpendiorum ſuſpiciones abiicite: nihil ſub nobis aſperum formidetis. Amare nouimus viros fortes, qui ſæpius bella peregimus. Additur, quod vnicuique " virtutum veſtrarum teſtis aſsiſto. Ab alio enim mihi non eſt opus facta veſtra narrari: * quia omnia vobiſcum laboribus ſociatus agnoui. † Amici Gothorum nulla promiſsionum mearum varietate " frangendi ſunt. Ad gentis vtilitatem reſpiciet omne, quod agimus: priuatim nec nos amabimus. Hoc ſequi † promittimus, quod ornet regium nomen. Poſtremò noſtrum per omnia pollicemur imperium, quale Gothos habere deceat poſt inclytum Theodericum: vir ad regni curas ſingulariter & pulchrè compoſitus: vt meritò vnuſquiſque principum tantùm præclarus intelligatur, quantum conſilia * ipſius amare dignoſcitur. Iccirco parens * ipſius debet credi, qui eius facta potuerit imi-

* ſit
† deferendas.
" conceſſit
" Domina Gothorum in eligendis regibus mos.
† cubilis anguſtiis.
" feruentia
" habere.
† præſumptionem.
*Princeps teſtis virtutum militum.*
" virorum veſtrorum
† qui
" arma
† frangenda
† promittitus.
* illius
* illum

† vestri tari. Et ideo pro regni † nostri vtilitate estote soliciti, de interna conuersatione, Deo iuuante, securi.

¶ Iustiniano Imperatori Vitigis Rex. XXII.

*De restauratione concordiæ, & pacis reformatione.*

*Vt pacem tueatur.* ¹ QVanta sit nobis, clementissime Imperator, gratiæ vestræ votiua suauitas, hinc omnino datur intelligi: vt * post grauissimas læsiones, † & tanta effusione sanguinis perpetratas, sic videamur pacem vestram quærere, tanquam nos nemo vestrorum putetur antè læsisse. Pertulimus talia, qualia & ipsos † offendere possunt, qui fecerunt insecutiones sine reatu, odium sine culpa, damna sine debitis. Et ne pro paruitate sui † negligi potuisset, non in prouinciis tantùm, sed in ipso rerum capite probatur inflictum. Æstimate, quos dolores abiicimus, vt vestram iustitiam reperire possimus. Talis res effecta est, quã ² Mundus loquatur: quæ sic à vobis meretur componi, vt æquitatem vestram generalitas debeat admirari. Nam si vindicta Regis * Theobaldi quæritur, mereor diligi: si commendatio diuæ memoriæ Amalasuenthæ Reginæ præ oculis habetur, eius debet filia cogitari, quam † iussis vestrorum omnium perducere decuisset ad regnum. Vt cunctæ gentes potuissent agnoscere, vicissitudinem vos gratiæ tanto pignori reddidisse. Illud etenim vos debuit permouere, quod distributione mirabili ante regni * fastidia inuicem nos diuinitas vestram fecit habere notitiam, vt amoris causam tribueret, quibus aspectus † gratia contulisset. Quali enim reuerentia Principem colere potui, quem adhuc in illa positum fortuna ᵃ suspexi? Sed potestis & nunc omnia reintegrare, quæ facta sunt: quando non est difficile illum in affectu retinere, * qui gratiam constat desideranter expetere. Et ideo salutantes clementiam vestram honorificentia competenti, indicamus nos Legatos nostros illum atque illum ad serenitatis vestræ sapientiam destinasse: vt omnia more vestro cogitetis quatenus vtrique Respub. restaurata concordia perseuerent: & quod temporib. retro principum laudabili opinione fundarum est, sub vestro magis imperio diuinis auxiliis augeatur. Reliqua verò per Legatos prædictos serenitati vestræ verbo insinuanda commisimus: vt & aliqua epistolaris breuitas † stringeret, & causas nostras suggerentes plenius intimarent.

*Marginal notes:* * post iam; † in; † ostendere; † neglecti; * Theodobaldi; † nisus; * fastigia; † gratiam; ᵃ suspexit; * quem; *Mandata Legatorum*; * perstringeret.

## NOTÆ VARIORVM.

¶ 1. *quanta.*] Huius epistolæ argumentum nascitur ex victoria Iustiniani aduersus Gotthos, historiis testata satis: à quo Vuitigis pacem per legatos petit. FOR.

¶ 2. *Mundus.*] hic erat dux exercitus Iustiniani & vicit Dalmatas, & Salonam vrbem cœpit. In qua tamen victoria ipse cum Mauricio filio occisus est à Gottho fugiente percussus. Procopius *lib.* 1. *de bello Gotthico*,

Matthæus Palmerius in Chronic. Leonardus Aretin. *de bello Italico* aduersus Gothos *lib.* 1. FOR.

## ¶ Magistro officiorum Vitigis Rex. XXXIII.

*Vt judicant Imperatorem ad pacem & concordiæ vnitatem.*

ILlum & illum Legatos nostros ad serenissimum principem dirigentes, congruum fuit, magnitudini vestræ per eos salutiferos apices destinare: vt in omni parte vestra beneficia mererentur, cum nostræ deportaretur collocutionis affectus. Et ideo epistolarem gratiam vestris meritis exhibentes, speramus vt apud clementissimi Imperatoris animos eis vestra prudentia suffragetur. Quia sic sunt iusta, quæ petimus, vt omnium † sapientium mereantur adnisum. Facile enim à vobis debet corrigi, quod non decuisset admitti. Sed potestis omnia gratanter, omnia placabiliter ordinare. Quia dulcior solet esse gratia post amaritudines † expiatas. Refugere vos enim potuisset ignotus: ego autem, qui ornatum Reipub. vestræ vidi, qui tot nobilium corda procerum cognoui, non me desidero à piissimi principis gratia diuidere, si me velit, † quæ sunt iusta cogitare. Nam si alter offensam metuit, ego debeo gratissimus haberi, qui odioso cum vindicta successi. Vestros animos sum secutus, præmia mihi fuerant reddenda non læsio. Et ideo non negetur gratia, cui nulla penitus sunt imputanda: atque † adeo sepultum sit odium cum morte peccantis. Nam & si de vobis aliquid minus † fortè mereamur, Romana libertas † cogitetur, per bellorum tumultus vbique concutitur. Pauca dixisse sapientiæ vestræ sufficiunt: quia in alto pectore protenditur, quod consideratum semper augetur.

*Magister officiorum.*
† sapientū
† expiatis
† ea
† ideo
† fortasse
† cogitas

## ¶ Episcopis suis Vitigis Rex. XXXIV.

*De Legatione missa ad principem.*

SI sacerdotibus, etiam ignotis, honorem debemus: quantò magis illis, quos amabili veneratione conspeximus? Aliter enim requirimus notum, & aliter appellamus * incognitum. Visorum maior semper affectus est, dum gratissimè retinetur, qui assiduo & suaui sermone coniungitur. Et ideo per harum portitores, Legatos nostros, quos ad serenissimum principem destinauimus, sanctitati vestræ præsentamus debitæ venerationis obsequium: sperantes, vt pro nobis orare dignemini, & vbi vsus exegerit, solatia * vestra reperiant. Quia necesse est, vt bene velitis, quos vobis religione † iunctos esse cognoscatis.

*Colendi sacerdotes.*
* V. ignotū FOR. Ignoti nulla cupido.
* Al. nostra FOR.
† vinctos

## ¶ * Patricio viro Questori Vitigis Rex. XXXV.

* Thessalonicensi præf. Mutigis FOR.

*De legatione & celeri expeditione legatorum.*

*Vt legati cito dimittantur.*

ILlum & illum, Legatos nostros, ad serenissimum principem, Deo fauente, dixerimus, per quos necesse fuit magnitudini vestræ reddere salutationis affectum. Quoniam honori vestro & sapientiæ debetur, vt vobiscum collocutionis gratia perfruamur. Speramus autem ab excellentia vestra, vt moram non debeant sustinere, quas nos sub celeritate † prospicitis destinasse: quatenus vestris beneficiis applicemus, si eos remota tarditate peruenire cognoscimus.

† conspicitis

# MAGNI AVRELII CASSIODORI SENATORIS,

## *VARIARVM LIBER XI.*

### PRÆFATIO.

*Hactenus nomine Regis. Formula sequentes ipsius sunt ā assidere Præfecti prætorio nomine, dictata.*

PRÆFATIONIS auxilium ex contrarietate nascitur * chartarum præfecturæ plerunque actionum: † quoniam illud opitulatur scriptori, quod potuit impedire † cogitanti. Quæ res & si laudes adimit, clementer tamen veniam * tractata concedit. Quod constat, ociosos debere, nemo potest occupatos exigere. Quapropter administrator amplissimus si vacasse credatur, opprobrium est, cuius etiam * secretum dicitur, quod tumultuosis actionibus verberatur. Sed vix * nobis aliquid præstabit ad effectum ducta probatio: quoniam & occupati fuisse † credimur, & malè scribere minimè debuisse * judicamur. Nam multo [ † satius est, vitiosa tenebris occulere, quam culpanda præsumpta importunitate vulgare.] Verum hoc mihi obiicere poterit ociosus, si verbum improuida celeritate proieci, si sensum de medio sumptum non † ornauerim venustate † sermonum, si præcepto Veterum non reddiderim propria personarum occupatus autē, qui rapitur diuersitate caussarū, cui iugiter incumbit responsum reddere, & alteri expedienda dictare, non ad me addicere poterit, qui se in talibus periclitatum esse cognoscit.] Facilè enim absolutor est alieni, conscius sui: neque in illis semper valemus, quæ interdum posse judicamur. Argutum inuentum lætū fundit ingenium, * repentia dicta mens cōcipit occupata, aliquádo acutum, iugiter † decet esse cōpositum: quia dicēdi ars in nostra sita potestate cognoscitur: alacritas mētis diuinis tantū muneribus applicatur.] Remanet itaque ad excusandum breuitas inseparata librorum, quam nemo purgat diutiùs, nisi qui bene creditur esse dicturus. Sed ne quis forsitā posit offendi,

* quando
* cogitantem
† tractatā
* inde secretarum.
* vobis
* credimus
* judicamus.
* sanctius
* ornaui.
* verborum.

* repentinas.
† docet

fendi, quod in prætoriano culmine constitutus, sic omnimodis actioso pauca dictauerim, accipiat viri prudendissimi Felicis præsumptione factum, cuius participatus sum in omni causa consilium. Etenim vir primum est morum synceritate defecatus, scientia iuris eximius, verborum proprietate distinctus, senilis iuuenis, altercator suauis, mensuratus eloquens: qui necessitates publicas eleganter implendo, ad fauorabilem opinionem suo potiùs labore perduxit. † Alioqui tantis causarum molibus oneratus, aut impar esse potui, aut forte arrogans inueniri. Sed melius, quod eius fatigatione recreatus, sic regalibus curis assui, vt nõ potuissem in arduis rebus deficiens approbari. Duos itaque libellos dictationum mearũ de Præfecturæ actione subiunxi. Vt qui decem libris ore regio sum locutus, ex persona propria non haberet incognitus. Quia nimis absurdũ est, in adepta dignitate conticescere qui pro aliis videmur plura dixisse. Sed postquam duodecim libris opusculum nostrum desiderato fine concluseram, de animæ substantia, vel de virtutibus eius, amici me disserere coëgerũt: vt per quam multa diximus, de ipsa quoque dicere videremur. Modo parcite diserti, fauete potius inchoantes. Nam si nihil mereor eloquentiæ munere, considerandus sum potiùs ex officiosissimo labore, qui tantis Reipub. necessitatibus occupatus, sic vacare potui suburentibus curis, si me gloriari contigisset fluminibus Tullianis. Nam ipse quoque fons eloquentiæ, cum dicere peteretur, fertur excusasse, quod pridie non legisset. Quid iam aliis accidere poterit, si tanta laus facundiæ auctorum visa est beneficia postulare? Ægrescit profectò ingenium nisi iugi lectione reparetur. Citò expenduntur horrea, quæ assidua nõ fuerint adiectione fulcita. Thesaurus ipse quàm facilè profunditur, si nullis iterum pecuniis compleatur? Sic humanus sensus cum alieno non * farcitur inuento, citò potest attenuari de proprio. Si quid autem in nobis redolet, studiorum flos est: quod nihilominus marcidum redditur, si à matre lectione carpatur. Ilic enim potest esse lætissimum, vnde docetur & natum: quoniam omnia in origine sua plenissimè viuunt, quæ necdum à naturalibus finibus auferuntur. Proinde venię magna pars est, si scribimus, non vacantes: si legimur non legentes. Sed iam remoueamur ab excusationis voto, ne magis offendat nimis affecta defensio.

*Felix Cassiodorico adiutor.*

† *Alioquin*

*De anima liber Cassiodori.*

*Deprecatur eloquentia defectum.*

*Lectionis beneficium.*

* *farcitur*

## NOTÆ VARIORVM.

¶ 1. Lib. xi. ] Hactenus decem libris ore regio loquutus est: duobus verò sequentibus proprio Cassiodorus. For.

¶ 2. *Præfinitio chartarum præfectus* ] subaudi. *pratoria*. For.

¶ 3. *Fons eloquentiæ.* ] Cicero seruum manumisit, quod dilata in crastinum comitia renuntiasset: adeo paratus meditatúsque tantus artifex ad dicendum accedebat. Plutarch. For.

¶ Senatui vrbis Romæ Senator. P.P.I.

*id est, Præf. Prat.*

*Commendatio sui ipsius.*

*Commendatio sui ipsius ad Senatum.*

Commendatis mihi P. C. prouectum meum, si vobis intelligo fuisse votiuum. Credo enim euenisse prosperrimè, quod tot felices constat optasse. Desideria quippe vestra, bonorum omnium probantur auspicia: * quoniam nemo potest talium fauore suscipi, nisi quem diuinitas præcepit augeri. Mutuamini ergo gratiam, vt exigatis obsequium. Natura rerum est, amare collegam. Laudes quinimò vestras extollitis, si honorem, qui Senatori datus est erigatis. Solicitudo patrum ad publicas me vtilitates instanter impellat: vt vestro magis imputetur præconio, cum tali meruero placere † patrono. Secunda mihi est cura, vobis me commendare post principes: quia illud vos amare confidimus, quod & rerum dominos iubere sentimus. Primum, vt hoc putemus vtile, quod honestũ: vt nostros actus quasi pedisequa semper iustitia comitetur: & quod à cõtinenti principe non emimus, nulli turpiter * vendicemus. Audistis, principes viri, quæ rerum pondera prædicatus exceperim. Supra vires exigitur, qui † dignatus culmina laudatur ingressus. Hæc non audemus falsa dicere, sed confitemur esse potiora. Nam talia iudicia non inuenerũt merita, sed fecerunt. Neque enim nos inde iactamus, qui intelligimus dominos nostros humilia voluisse sustollere, ne videantur † immeritis tam ingentia præstitisse. Rapiunt nos prædicandi temporis bona, & velut lõga ariditate sitientes, ad haustum dulcissimi sapo is inuitant. O sæculi beata fortuna! sub principe feriato matris regnat affectio: per quam totum sic peragitur, vt generalis nos tegere caritas sentiatur. Huic gloriosum præstat obsequium cui omnia seruiunt, & mirabili temperamento concordiæ, antequàm possit populos regere, suis iam cœpit moribus imperare. Hoc est profectò difficillimum regnandi genus, exercere iuuenem in suis sensibus principatum. Rarum omnino bonum est, dominum triũphare de moribus, & hoc consequi in florida ætate, ad quod vix creditur cana modestia peruenire. Gaudeamus P.C. & supernæ majestati gratias supplici deuotione referamus: quoniam nulla erit accessu temporis difficilis clementia nostro principi, qui in annis puerilibus didicit seruire pietati. Sed hoc miraculum vtriusque moribus demus: nam tantus est genius maternus, cui etiam iure princeps seruire debuisset extraneus. Hanc enim dignissimè omnia regna venerantur: quam videre, reuerentia est: loquentem audire, miraculum. Qua enim lingua non probatur esse doctissima? Atticæ facundiæ claritate diserta est: Romani eloquij pompa resplendet: natiui sermonis vbertate gloriatur: excellit cunctos in propriis, cum sit æqualiter vbique mirabilis. Nam si vernaculum linguam bene nosse, prudentis est: quid de tali sapientia poterit æstimari, quæ tot genera eloquij offensa exercitatione custodit? Hinc venit diuersis nationibus necessarium magnúmque præsidium, quod apud aures prudentissimæ dominæ † nullus eget interprete. Non enim aut Legatus moram, aut interpellans aliquam sustinet de mediatoris tarditate iacturam quando vterque & genuinis verbis auditur, & patriotica responsione componitur. Iũgitur † his rebus, quasi diadema eximium, impretiabilis notitia litterarum, per quam dum veterum prudentia discitur, regalis

Marginal notes: * quando — Petit à Senatu probari vt tam à principe fuit. — † solatio. — * vendicemus. — † dignitatus. — † in meritis. — Laus matris Principis. — Cognitio linguarum. — † nullius — † ieiunit. — † i.e.

galis dignitas semper augetur. Sed cum tātā gaudeat perfectione linguarum: in actu publico sic tacita est, vt credatur otiosa. Paucis litigia nodosa dissoluit, bella feruentia sub quiete disponit, silentiosè geritur publicum bonum. Non audis prædici, quod palàm videtur assumi: & temperamento mirabili dissimulando peragit, quod accelerandum esse cognoscit. Quid tale Antiquitas honora promeruit? Placidiam Mundi opinione celebratam, † aliquorū prosapia gloriosam, purpurato filio studuisse percepimus. Cuius dum remissè administrat imperium, indecenter cognoscitur imminutum. Nurum denique sibi amissione Illyrici comparauit, factáque est coniunctio regnantis, diuisio dolenda prouinciis. Militem quoq; nimia quiete dissoluit. Pertulit à matre protectus,* quæ vix pati potuit destitutus. Sub hac autem domina, quæ tot Reges habuit quot parentes (iuuante Deo) noster exercitus terret externos, qui prouida dispositione libratus, nec assiduis bellis atteritur, nec iterum longa pace mollitur. In ipsis quoque primordiis (quando semper nouitas incerta tentatur) contra orientis principis votum. Romanum fecit esse Danubium. Notum est, quæ pertulerint inuasores, quæ ideo prætermittenda dijudico, ne genius socialis Principis verecundiam sustineat proditoris. Quid enim de vestris partibus senserit, hinc datur intelligi, quando pacem contulit læsus, quam aliis concedere noluit exoratus. Additur, quod tantis nos legationib. tam rarò requisitus ornauit & singularis illa potentia, vt Italicos dominos erigeret, reuerentiam Eoi culminis inclinauit. Franci etiam, tot barbarorum victoriis præpotentes, quàm ingenti expeditione turbati sunt? Lacessiti* meruerunt cum nostris inire certamen, qui *præcipitiis saltibus prælia semper gentibus intulerunt. Sed quamvis superba natio declinauerit conflictū, vitare tamen proprij Regis nequiuit interitum. Nam Theodoricus ille diu potenti nomine gloriatus in triumphum principum nostrorum * langoris potius pugna superatus occubuit: ordinatione credo diuina, ne nos aut affinium bella pollueret, aut iuste productus exercitus vindictam aliquam non haberet. Macte procinctus Gothorum omni felicitate iucundior, qui hostem regalem capite cædis, & nobis nec vnius vltimi facta subducis. * Burgundio quinetiam vt sua reciperet, deuotus effectus est, reddens se totum dum ceepisset exiguum. Eligit quippe integer obedire, quàm * imminutus obsistere: tutius tunc defendit regnum quando arma deposuit. Recuperauit enim prece, quod amisit in acie. Beatam te, * domina, laude multiplici, cui diuino beneficio necessitas tollitur cuncta certaminis: quando * aduersa Reipublicæ aut celesti felicitate vincis, aut tuis imperiis spontanea largitate coniungis. Exultate Gothi pariter ac Romani. Dignum miraculum quod omnes loquantur. Ecce (præstante Deo) felix domina, quod habet eximium vterque sexus, impleuit. Nam & * gloriosum Regem nobis ædidit, & latissimum imperium animi fortitudine vindicauit. Hæc quantum ad arma pertinent,* vtrumque referuntur. Nam si pietatis eius velimus atria intrare, vix nobis poterunt centum linguæ, centúmque ora sufficere: cui par est quidem æquitas & voluntas, sed maior benignitas,

Silentium in rebus gerendis.

Placidia.
† principū

* quod

Danubius.

Franci victoriis nobilitati.
* meruerūt
* præcipitatis.
† præcipiti
Theodericus.

* languoris.
† Burgundo.
Burgundio.
* imminutus.

* dominā.
* aduersator.

* generosum.
* vtrumq;
Pietas

quàm potestas. Dicamus igitur parua de magnis, pauca de plurimis. Scitis quanta bona nostro ordini, cœlesti benignitate largita est: nihil est dubium, vbi est testis Senatus. Afflictos statu meliore restituit: illæsos sublimauit honoribus: & sigillatim bona tribuit, † quos sub vniuersali munimine custodiuit. Ea, quæ asserimus, iam creuerunt. Respicite namque Patritium Liberium, præfectum etiam Galliarum, exercitualem virum, communione gratissimum, meritis clarum, forma conspicuum, sed vulneribus pulchriorem, laborum suorum munera consecutum: vt nec præfecturam, quam bene gessit amitteret, & eximium virum honor geminatus ornaret: confessus meritum, cui solus non sufficit ad præmium. Accepit enim & præsentaneam dignitatem: ne de Republ. bene meritus, diu absens putaretur ingratus. O admiranda beneuolentia dominorum! quæ in tantum extulit prædictum virum, vt donatis fascibus & patrimonium iudicaret addendum: quod sic ab vniuersis gratanter † acceptum est, vt in munere eius cuncti se potius crederent esse ditatos. [Quoniam quicquid digno creditur, hoc multis sine dubio collatum esse sentitur.] Quid ergo de animi firmitate loquar, quæ vicit & philosophos valde prædicatos? Procedit enim ex ore dominæ beneficus sermo, & manens sub securitate promissio. Non sunt nobis P. C. mirùs probata quæ loquimur: verus testis est, qui laudat expertus. Cognouistis enim quæ contra me vota † conflixerunt: non aurum, non magnæ valuere preces: tentata sunt vniuersa, vt probaretur sapientissimæ dominæ gloriosa constantia. Ordo flagitat dictionis, Augustarum veterum pompam moderna comparatione discutere. Sed quemadmodum illis sufficere poterunt exempla fœminea, cui virorum laus cedit vniuersa? Hanc si parentum cohors illa regalis aspiceret, tanquam in speculum purissimum sua præconia mox videret. Enituit enim Amalus felicitate, Ostrogotha patientia * Agatha mansuetudine, Munitaurius æquitate, Vuimundus forma " Thorismus castitate, Vualamer fide, Theudimer pietate, " patientia (vt iam vidistis) inclytus pater. Cognoscerent hic profectò vniuersi sigillatim propria, feliciter faterentur esse superata: quando vnius præconium cum turba se iure non potest æquare virtutum. Æstimate, quale eis esset de tali hærede gaudium, quæ merita potuit transire cunctorum. Quæratis forsitan sequestratim principis bona: abundè prædicat sobolem, qui eius laudat auctorem. Deinde retinetis facundissimi Symmachi eximium dictum. Sancto feliciter virtutis eius augmenta, quod ferro laudare principia. Subuenite P. C. & agendo pro me communibus dominis gratias debitum meum vestra satisfactione persoluite. Nam sicut vnus satiare non valet " hominum vota, ita multis vnius possunt complere dispositæ.

Marginalia: † quod. — Liberius. — † exceptũ — Quod digno creditur, multis collatum esse sentitur. — † conflixerunt. — Amalus, " Atala, " Theorismus. " sapientia — Symmachus — " omniũ

¶ Ioanni Papæ Senator P. æf. Præt. 11.

*Super eisdem petit orationibus adiuuari.*

Sup-

SVpplicandum vobis est, † beatissimè Pater, vt lætitiam, quam per vos (Deo largiente) percepimus, custodiri nobis vestris orationibus sentiamus. Quis enim dubitet, prosperitatem nostram vestris meritis applicandam? quando honorem adipiscimur, qui à Domino deligi non meremur: & permutatione efficaci bona recipimus, dum talia non agamus. Ecclesiasticis siquidem ieiuniis fames est exclusa popularis, decoris lacrymis tristitia fœda discessit, & per sanctos viros accelerasti ne † traheretur diutiùs quod grauabat. Et ideo salutans officiositate, qua dignum est, precor vt viuaciùs oretis pro salute regnantium. Quatenus eorum vitam cœlestis Princeps faciat esse longæuam, Romanæ Reipub. hostes imminuat, tempora tranquilla concedat: deinde, quod ornat pacem necessariam nobis copiam de abundantiæ suæ horreis largiatur, mihique filio vestro intelligentiæ sensus aperiat: vt quæ verè sunt vtilia, sequar, quæ vitanda refugiam: vigor ille rationabilis animæ nobis consilium præstet: facies veritatis albescat, ne mentem nostram innubilet caligo corporea: sequamur quod intus est, ne foris à nobis simus, instruat quod de vera sapientia sapit: illuminet quod cœlesti claritate resplendet. Talem denique Iudicem excipiat publicus actus, qualem filium catholica mittat Ecclesia. In suis nos etiam muneribus virtus sancta custodiat. Quia grauiores insidias antiqui aduersarij tunc subimus, quando eius dona suscipimus. Nolite in me tantum reiicere ciuitatis illius curam, quæ potiùs vestra laude secura est. Vos enim speculatores Christiano populo præsidetis: vos patris nomine vniuersa diligitis. Securitas ergo plebis ad vestram respicit famam, cui diuinitùs est commissa custodia. Quapropter nos decet † custodire aliqua, sed vos omnia. Pascitis quidem spiritualiter commissum vobis gregem: tamen nec ista potestis negligere, quæ corporis videntur substantiam continere. Nam sicut homo constat ex qualitate, ita boni patris est, vtraque refouere. Primùm penuriam temporis, quam delicta promerentur, orationib. sanctis amouete. Si quid tamen [quod absit] acciderit, tunc bene necessitas excluditur, quando contra eam sub * vbertate tractatur. Monete me, quæ sunt gerenda feliciter. Bene agere vel corruptus excipio. Quia difficilius errat ouis, quæ voces desiderat audire pastoris: nec facilè efficitur vitiosus, cui admonitor insistit assiduus. Sum quidem Iudex Palatinus, sed vester non desinam esse discipulus. Nam tunc ista rectè gerimus, si à vestris regulis minimè discedamus. Sed cùm me à vobis desiderem & moneri consilijs, & orationibus adiuuari, iam vobis est applicandum, si quid in me feceris aliter, quam † optabatur inuentum. Sedes illa toto Orbe mirabilis, proprios tegat affectione cultores: quæ licèt generalis Mundo sit præstita, vobis etiam cognoscitur & localiter attributa. Tenemus aliquid sanctorum Apostolorum proprium, si peccatis diuidentibus non reddatur alienum: quando confessiones illas, quas videre vniuersitas appetit, Roma felicior in suis finibus habere promeruit. † Nil ergo timemus talibus patronis, si oratio non desistat antistitis. Arduum est quidem, † multorum desideriis satisfacere, sed nouit diuinitas magna præstare: ipsa retundat inuidos: ipsa nobis faciat ci-

† beatissimi patres: Sanctorum oratio.

lacrymis.

† traheret.

Papa.

† cogitare. Pontificis maximi officium cũ Regis officio collatum.

* veritate.

† optatur: Sedis Apostolicæ dignitas.

† Nihil.

† confessorum.

ues, cœlesti * aspiratione gratissimos: & supplicationibus vestris tempora tribuat, quibus superna gratia prædicetur indulta.

* inspiratione.

## NOTÆ VARIORVM.

¶ 1 *Ioanni Papæ.*] ad quem exstat Athalarici regis epistola, ac mentio supra *lib. 6. epist. 15. & 17.* Narrat Nicephorus *lib. 17. cap. 9.* Ioannem Papam Romanum venisse Constantinopolim legatum à Theodorico rege, Arianorum fautore, ad Iustinum Imperatorem, oratum ne damnarentur Ariani: alioqui in Hamousianos: qui in Italia erant, sæuitum iri, idque Epiphanij Archiepiscopi Constantinopolitani tempore. FOR.

¶ 2. *Sedes illa toto orbe mirabilis.*] Romam intelligit, quam legum domicilium, gymnasium literarum, curiam dignitatum, verticem mundi, & patriam libertatis, Sidonius appellat. Hieronymus etiã in quadam epistola miratur Gaditanum quendam Titi Liuij solo nomine & gloria potius commotum fuisse, quam Romanę vrbis splendore, cum Romam pergeret. nunc verò nominis sui decoctrix iacet, nihilque aliud est quàm suæ venustatis pristinæ spurcum cadauer. BROS.

## ¶ Vniuersis Episcopis Senator Præf. Præt. III.

*Petit ab Episcopis orari pro eo.*

* patrum.

CORporalium patium naturalis mos est de filiorum prouectione gaudere: dum eorum institutionibus applicatur, quicquid laudis in clara prole conceditur. Vos autem spiritales parentes, qui auctorem rerum illuminata mente conspicitis, pro me sanctæ Trinitati sedulò supplicare, vt † splendere latè faciat in medio positum candelabrum: quatenus nec mihi interior desit visus, & de me aliis pendatur aspectus. Nunquid proderit Iudicem aliis esse perspicuum, si sibi potiùs reddatur obscurus? Dignitatem conscientiæ dones, qui tribunalia conferre dignatus est, faciat inoffensum Iudicem, ne damnet errantem. Sit nobis prosperrimè præsens, vt infausta vitia reddantur absentia. Amorem suum tribuat, vt peccandi ambitum miseratus excludat. Quapropter animæ veri parentes, affectuosa & probabili petitione vos deprecor, vt indicto ieiunio Domino supplicetis † qui vitam principum nostrorum florenti regno protendat, hostes Reipub. defensor imminuat, donec quieta tempora & ad laudem sui nominis copiosa, faciátque rerum omnium tranquillitatem, vt me vobis reddere dignetur amabilem. Sed quo facilius vestra quoque exaudiatur oratio, estote circa eos, quos destinamus attoniti. Quod nescimus, nobis non debet imputari. Actus eorum testimonia vestra prosequantur: vt aut laudatus gratiam, aut accusatus apud vos inuenire possit offensam. Neque enim vobis imputare poterunt, si delinquunt, quando non iubentur † mala dare, vt perperam cogantur accipere. Orphanis viduisque contra sæuos impetus * debent

† splendere.
Iudices
Indicto iunio.
† quod
† male.
Orphanis, Viduis.

bent † placida præstare solatia. Ita tamen, ne [quod accidit per nimiam pietatem] dum miseris subuenire † quæritis, locum legibus auferatis. Nam si aliquid offendit fortè districtum, talia date cunctis monita, vt iura possitis reddere feriata. Excludite sanctissimi inter immundos spiritus implacabiles vitiorum furores, violentiam temperate, auaritiam depellite, furta remouete, depopulatricem humani generis luxuriam à vestro populo segregrate. Sic auctorem iniquitatis efficaciter vincitis, si eius persuasiones de humanis cordibus auferatis. Episcopus doceat, ne iudex possit inuenire, quod puniat. Administratio vobis innocentiæ data est. Nam si præiudicatio vestra non desinat, necesse est, vt pœnalis actio conquiescat. Et ideo dignitatem meam in omni vobis parte commendo, † quatenus actus nostri sanctorum orationibus adiuuentur, qui minus in humana potestate præsumimus, familiariter etiam mihi † suadete quod iustum est. Non sum callidus * adiurator: quod generaliter debeo, incoactus exoluo. Rependo etiam sanctitati vestræ honorificæ salutationis officium, textúmque epistolæ affectuoso fine concludo, vt in † mente vestra dulciora remaneant, quia * bene sibi animus posteriora commendat.

* Deo. † placida præstate. † petitis. innocentia adm. nistrator. Episco. pis attributa. † quid. † persuadere. *. abiurator. † mentem vestram. * benignè.

§ Ambrosio. v. i. agenti vices Senator Præf. Præt. IV.

*Ambrosius vir inlustris agens vices assumitur ad officium præsidis.*

SEcurè vobis, Deo iuuante, opinionem nostram credimus, cuius conscientiam per causarum varios vsus longa ætate probauimus. Nam si in aduocationis studio iustitiæ claritate fulsistis, quid nunc, prouecti ad consilia nostra, facietis? Crescit enim in illo meritum, cui maius datur officium. Quando iam habendus est in † Iudicum partem, qui meruit aulicis Potestatibus assidere. Ornentur ergo subsellia, cuius ore fora tonuerunt. Absens adhære nostro lateri, pleniorem laudem inde sumpturus: quia integrum tibi reputabitur, quod bene ordinaueris solus. Hanc coram positus mecum curam participaueris & gloriam: nunc autem tibi tantum cogimur debere, quicquid inde [præstante Deo] laudis potuerimus accipere. Quapropter officium tibi obsecrate censemus, quod nostris iussionibus obsecundat, præceptis etiam tuis pro publicis vtilitatibus iustissimè designatis † præcipimus obediri. Quatenus & tibi sit pro publica vtilitate nitendi fiducia, & nullus te contemnendi sumat audaciam. Si quos etiam fideiussoribus committere necessarium æstimaueris, confidenter assume: quia illud magis releuare potest animum nostrum, si aliquid per vos cognoscamus impletum. Præsenti enim sola verba † præstatis, nunc autem facta potiùs debemur absenti. Consilium quippe tantæ sedis ingens est procul dubio fama meritorum. Sed considera, quid exigatur, cui tale nomen imponitur. Labor vester

Aduocatio. † Iudicis. Absens adhæreat lateri principis. † præcepimus. † præstate

procuret mihi omniũ quietem. Scitis, quæ turpia neglectus intulerit. Scopulus vitãdus est, vbi alter offendit. Sed † hoc vos monere, mea potius curiositas, quam vestri diffidentia facit. Nam omnia vos illa † agere credimus, quæ [iuuante Deo] famæ nostræ, & Reipub. vtilia esse † iudicamus.

Scopulus vitandus vbi alter offendit. † hæc. † gerere. † cognoscitis.

§ Ambrosio v. i. agenti vices Senator Præf. Præt. v.

*Eidem de principis in subditos cura.*

GAudere vos quidem in eis credo, quæ caritatem vestram optasse dijudico: nam in suis quodãmodo res agitur, cuius in alterum vota cõplentur. Sed hinc intelligo antiquæ amicitiæ fructum, † quæ venustate felicior est, in suauissimi saporis emanasse dulcedinem, si prius Romanæ ciuitatis copiam per eos, quorum interest, tanquã munus eximium nostris † hospitiis offeratis. Ideo enim peregrinationis incommoda, ideo tot angusta cogitationis intrauimus, vt populus ille antiquis delectationibus assuetus, beatissimis regnantium temporibus, explosis necessitatibus, perfruatur. Procul enim sit, vt aliquo illius ciuitatis esuriente satiemur. Illorum [quod absit] indigentia, nostra penuria est. Quid pluraʔ læti esse non possumus, nisi & illos gaudẽtes communiter audiamus. Atque ideo † tanta viuacitate incorrupta species frumenti congregetur, vt panis indecoctus non horrori, sed delitiis videatur esse præpositus. Ponderatio iusta seruetur. Vincant copiæ mentium desideria. Non putatur abundare, quod quæritur. Fugite scelerata lucra, vitate nefanda compendia. Quicquid ibi malè præsumitur, in mei animi læsione crassatur. Nemo † putet venale, quod in ista tentauerit parte, præsumere. In nobis facilius consentimus excedi, quàm Romanorum vtilitates patiamur imminui: non vt fauorem, plausumque popularem, sed vt (iuuante † Domino) meum in illis compleam dilectionis arbitrium. Ciues siquidem omnes fouendi sunt, sed Romani aliquid plus merentur. Vrbs ornata tot eximiis Senatoribus, beata tam nobilibus populis laudes debet nostrorum principum personare, quas homo nationis exteræ se miretur audisse. Nam iustè se illic extollit lætitia popularis, quæ dominos cognoscitur habere victores. Quapropter impendendum est quicquid fides, quicquid magna potest exhibere cautela. Quia illud verè nostrum est commodum, quod illorum mihi procurat affectum. Læti enim erant præcedentibus gaudiis, qui erant de nostra actione suspensi. Illorum me desideria, illorum me vota iuuerunt. Et hoc mihi apud rerum dominos profuit, quod ab eis vniuersaliter audiebatur optari. Agite nunc, vt amor iste iuuante domino, perseueret: quia illos amplius in reliquum credo facere † quod se in me feliciter sentiunt inchoasse. Abundantiam nunc petamus cõmunibus votis: supernæ misericordiæ † humiles supplicemus, vt primum nobis salutem dominorum clementia diuina concedat. Cæterum prouentum, quem præstiterit,

† qui. † auspiciis. Princ. pro in subditos cura. † iota. Frumentum. † putat. † Deo. Romani et mer. Romana vrbis laus. † qui. † humiliterque.

terit, non negligentia diminuit, non venalitas ulla subducit. Fidem meam promitto, sed cum ipsis diuinitatis dona sustineo: cautelam effero, turpia fraudulentissimæ nundinationis excludo. Ipsi autem domino de promerita vbertate glorientur.

§ Ioanni cancellario Senator Præf. Præt. VI.

*Is constituitur cancellarius & consistorij conscius secretorum.*

QVamvis statutis gradibus omnis militia peragatur, & tempora sibi custodiant, qui Iudicum iussionibus obsecundant: *tuus honor cognoscitur solenni ordine non teneri, qui suis primatibus meruit anteponi. Tibi enim reddunt obsequia, qui te præire noscuntur, & reflexa conditione iustitiæ, illis reuerendus aspiceris, quos subsequi posse monstraris. *Hinc inæquabilem æquitatem speciale decretum, singulare beneficium sub aspectu Iudicis agis. Nec potest rationabiliter culpari, quod impugnante ordine videatur assumi. Nullus tibi de *temporis qualitate præscribit. Transgressio matriculæ actio tua est, & solus confidenter negligis, quod *aliis seruare "contendis. Sed talia tibi pro excellentibus meritis conceduntur: dum crederis omnes industria fideque superare, quem nos constat elegisse. [Nemo enim sequentem probat, nisi quem sibi laudanda virtus associat.] Quoniam vituperabile est inferiorem exigere, nisi meritis alios videatur excellere. Hoc igitur laudabile præiudicium, sententiam gloriosam, militiam domesticam, à duodecima Indictione *, cancellorum tibi decus attribuit: vt Consistorij nostri secreta fideli integritate custodias: per te præsentandus accedat: per te nostris auribus desiderium supplicis innotescat, iussa nostra sine studio venalitatis expedias: omnia quæ sic geras, vt nostram possis commendare iustitiam. Actus enim tui Iudicis opinio est, & sicut penetrale domus de foribus potest congruenter intelligi, sic mens præsulis de te probatur agnosci: "non iniuria, quia talem vnusquisque *ad responsa sua † videtur eligere, qualem se *custos *decreuit æstimari. Vestes ipsæ, quæ nostris temporibus applicantur, nonne nos deformare possunt, si aliquo inquinamento sordescant? quanta verò gratia nos decorare videntur, cum laudabili puritate nituerint? Sic miles ad secreta Iudicis proximatus præsulis sui famam aut ornat, aut maculat. In nobis siquidem peccant, qui alios maculant: & dum spolium † obsecrantis ambitur, fama præsidentis exuitur. Considera si negligere debemus, vnde nos culpari posse *cognoscamus. Vltra omnes † clementes est, qui vlcisci non appetit quem grassatum in suo dedecore comprehendit. Respice, quo nomine nuncuperis. Latere non poterit, quod inter *cancellos egeris. Tenes quippe lucidas fores, claustra patentia, † fenestratas ianuas. Et quamvis studiosè claudas necesse est, vt te cunctis aperias. Nam si "foris steteris, meis † emendatis obtutibus. si intus ingrediaris, obtutuantium

*Militia domestica cancellorum.*
* tamen.
* hanc.
* tempore
* alios.
* compellis.
* cancellariorum.
" al. nec PITH.
* de
† virum debet.
*Vestis.*
* cunctos al. cunctis, PITH.
* decreuit.
† obseruātis.
* cognoscimus.
† demētes
*Cancelli*
* cancellarios.
† fenestras
" foros.
† nō dares

† qui etiã

† venti.
*Arcanum cancellarij.*
† qui
† qui.

non poteſt declinare conſpectus. Vide quò te Antiquitas voluerit collocari: vndique conſpiceris, † qui in illa claritate verſaris. Proinde ad noſtra monita aures animúmque conuerte: fige menti omnia, quæ iubemus: non te, tamquam vacuam fiſtulam, dicta per exeant, quæ iam diu plena conſpicitur, quàmdiu in eam † vndæ influere poſſe, noſcuntur. Eſto potiùs conceptaculum. † quod audita cuſtodias, † quod ſuſcepta non fundas. Quia nihil proderit, ſi auribus tuis tranſitura placeant, & in cordia finibus ſe omnia non defigant.

## NOTÆ VARIORVM.

¶ * 1 *Cancellorum.*] Cancellariorum nomen non adeò ſanè vetus, vtpote ſub poſterioribus Impp. demum auditum, ſi qui à cancellando, id eſt actis cancellatim lineis perducendo deduxerit, ſpecioſè quidem fortaſſe dicere videbitur, ſed à vero tamen ipſo longiſſimè aberit. Nam vt à cancellis potiùs dicantur, vel hæc vna maximè ratio ſuadere poteſt, quòd eorum ferè temporum ſcriptores, à cancellis & cancellos agere dicunt Cancellarium ſignificantes. PITHOE. *ſubceſiu.*

¶ 2. *Clementes.*] vet. *dementes*, procliuis fuit error, ex affinitate *cl.* cum *d.* vt alias eodem mendi genere laborat Gellius *lib.5. cap.14.* in nomine ſerui *Androdi*, à leone agniti, qui verè *Androclus* apud Ælianum, & Nemeſianus, *cliuos lene tacentes*, pro *cliuos.* Deſcribit enim Capitolij aſcenſum, in quo & cliuos fuiſſe conſtat vel ex Alpheno. *l.51. ſi ex plagis. § in cliuo. ad l. Aquiliam.* Simile peccatum apud Græcos in χαλλίδια. pro χαδηνια & χαλῆνια, pro χαδηνια, Harturgus deprehendit. FOR.

§ Vniuerſis Iudicibus prouinciarum Senator P. æſ. P. æt. VII.

*De exactione tributorum.*

† quando,
† quõdam gaudio.
* deſit fortè quidpiã
*r gaudio
* impetatur.
† pudorê.
† finitur.
* cognat.
† quem.
† compulſionib. n.d.
*Securitas.*
† qua
* Fortè dictionis.
* conſtitutus.

VTiliſſimè quæritur, quod annua deuotione præſtatur: † quoniam ſub † quodam conſtat * inferri, quod ſoluitur lege naturali. Stipendium namque * eſt, quod ſubiectum facit munificum dici: & offerentis nomen accipit, qui ſe, quod, * penditur, debere cognoſcit. Quam cautum eſt, intrepidum foro aſſiſtere, publicum, non timere, & inter deuotos laudabilem collocari, qui † pudore non † finitur habere compulſi? Inhonorum eſt enim omne quod * agitur: nec offerentis habet gratiam, qui damnis ſuis perducitur ad tributum. contra, † quam libero dignum eſt, † compulſoribus nihil debere? Ille ſolus delectabilis ager eſt domino, in quo ſuperuenire non timetur exactor. ¹ Merito ergo teſtimonium ſolutionis ſecuritas dicitur, de † quo non ſolum animus, ſed ſubſtantia communitur. Et ideo, quod feliciter dictum ſit, indictione duodecima, per diœceſim * dicationis tuæ ſolenni moderamine cuſtodito, poſſeſſorem te officiúmque tuum præcipimus admonere, vt trina illatione deuotus, * conſtitutis temporibus ſuam compleat, functionem: ita vt ceſſet venalis

venalis illa dilatio, quæ non ad tributariorum compendia, sed fraudis ambitum cognoscitur exquisita. Nam qui se hujusmodi onera subleuare dicunt, aliud maius pondus abominabilis nundinationis imponunt. Absit à nostris temporibus detestabilis & fugienda versutia. Possessor nihil aliud, nisi quod publico debetur, exoluat. Nam sua damna potius agunt, qui sub nobis aliqua fraudare contendunt. Quapropter sicut fiscalia onera nulla occasione volumus aggrauari, ita constitutis temporibus præfinitas illationes præcipimus, Deo iuuante, compleri: quatenus & possessorem deuotio gratissima dominis innotescat, & tarditatis inuoluta confusio nostris ᵃ orationibus auferatur. Vnde singulis quibusque temporibus solenni more factos, Breues ad scrinia nostra transmittite: sicut te & prisca legum, & nostræ jussionis præsens commonere videtur auctoritas. Ne si aliquid horum æstimaueris negligendum, tu tibi absolutè facias esse periculum. Veruntamen vt justissimarum preceptionum diligentior procuretur affectus, illum atque illum, præcedentibus meritis comprobatos, tibi officióque tuo jussimus imminere: vt nihil posit noscere negligentia, vbi adhibetur solicitudo geminata. Vnde continenter agite, si prouectum vestrum magis desideratis extendere. Impia lucra sint à vobis omnimodis aliena: vos possessorem deuotum redditis, si fraudulentis non grauetur incommodis. De æquitate potiùs, quàm de rapacitate proficitur. Semper metuit iniu[illegible]a præsumptio. Quid enim acquiri putatur, vbi bona conscientia perditur? aut in qua parte posit homo proficere, si innocentiam probatus fuerit amisisse? Nolite sine præmio credere, quæ videntur ad bonam conscientiam pertinere. Habebunt nos benè agetes, in quo possumus * auditores. Remuneratorem enim illi esse promitto, quem se aliquâ honestate tractasse cognouero. Agite ergo, laudes ad me potiùs vestræ perueniant, quàm querelæ. Maius commodum non quæratis, quàm si nihil vendiris. Illa tantum * sequenda sunt lucra, quæ potest lætus possessor offerre, & miles solenniter securus accipere. Non censor, sed laudator vester esse † desidero. Cauete ergo, ne reddatur infestus, qui vobis cupit esse beneficus. Nam grauiùs semper irascitur, qui contra propositum commouetur.

Venalis mora. — Onera fiscalia. — ᵃ rationibus. — Breues. — * adiutores — Lucra qua sequenda. — * quærenda. — Non censor, sed laudator. — † desiderio.

## NOTÆ VARIORVM.

¶ 1. *Meritò testimonium solutionis securitas dicitur de quo non solùm animus, sed substantia communitur.* ] Apocha securitas dicitur. Petronius in Satyrico, *redde mihi apodixim defunctoriam*, id est remissionem senilis ætatis. Sidonius contra tributa securitatibus, &c. BROS.

¶ Edictum per prouincias Senator Præf. Præt. IX.

*De justitia obseruatione erga subditos.*

PRiscorum mos fuit, noua iura decernere, vt succedenti populo aliquid, quod omissum videbatur, adjungerent: nunc autem sufficiens

Iura antiqua tuenda.

laus conscientiæ est, Veterum decreta seruare. Erat antè genus hominum sub hac nouitate solicitum, dum regulam vitæ suæ in aliena cognoscerent voluntate pendere: modo verò vnusquisque nouit fixum, quod ab Antiquis plenissimè non dubitat constitutum. Sufficiunt ergo vobis iura, si non desit voluntas eximia. Quid praeconum voces? quid periculosas sententias præsulũ erectis aurib. sustinetis? Propriæ vitę imponit modum, qui sibi se iudicem intelligit constitutum. Studete cuncti actibus bonis, & formidanda * nescitis. Nolite inardescere ad præsumptiones illicitas: amate viuere * quieti: transigite semper innoxij. Quid litibus honesta cõfunditis? Cur facitis, quæ mox timere possitis? Si quæritis lucra, vitate potiùs damnosa litigia. Si quod tamen emerserit ciuile certamen, legibus patriis estote contenti. Nullus ad seditiosa consurgat: nullus ad violenta confugiat. Furoris genus est, in sæculo pacato turbulento studere proposito. Sed quia vobis de Iudicibus, etsi non verus, tamen oritur rationabilis metus (dum inexperta potestas † trahit potiùs ad timorem) quantum ad meum propositũ pertinet, iuuante Deo, rerumque dominis regnantibus, omnia vobis iusta, omnia moderata promittite. Primũ, quod maximè Iudicem dehonestat, nundinatio à me fœda nescietur. Nõ enim verba mea, more vestium suspensa venduntur. Sperari à vobis aliquid sola specierum indigentia faciet, non malitiosa venalitas: vbi tamẽ erit quę tempus mitigat moderata præceptio: non indicimus, quod ematur: nec ad taxationem trahimus, quæ necessaria non habentur. Estote tantùm ad consueta soliciti, de nouitate securi. † Quin illud solum nobis iudicauimus esse commodum, si vos, iuuante Domino, seruemus illæsos. Non vos quisquam militum pro sua voluntate concutiet, non exactor adiectitiis grauabit incommodis: non solùm nostras, sed & officij innoxias custodiuimus manus. * Alioqui inutile bonum est. Iudicem non accipere, & multis accipiendi licentiam præbuisse. Neque enim sic à nobis egrediuntur, vt ea quæ passi fuerint alijs merito fecisse videantur. Imminuta sunt enim vestro more suffragia, quæ hactenus omnium detrimento crescebant. Ostendimus in vobis Deo iuuante, continentiam, vt * ea militibus sine pudore imperare possimus. [Non enim potest auctoritatem habere sermo, qui non iuuatur exemplo: dum iniquum sit bona præcipere, & talia non fecisse.] Ordinatio igitur nostra vtilitatem publicam tantummodo * respiciet, non furta priuata. Scimus quæ pro nobis vota fuderitis, quia fuistis anxietate suspensi. Deforme nobis est talia facere, vt minus possitis in vestra exultatione gaudere. Patebunt, Deo propitio, aures nostræ ad suscipienda desideria supplicantum: auctor causæ suis nos oculis sub libertate vsurus est: non redempta, sed propria lingua * loquetur. * Vobis enim nec seruitus † imperabit, nec à nobis nobilitas veneranda fatigabitur. Prætoria denique nostra nullus turpis actus intrauit: nemo à nobis, quàm venerat minus locupletior * redit. Nesciuit domesticum penetrale à subselliis discrepare. Iudicem me obseruans † inueniet, quocunq; respexerit: verecũdiæ memores, iuuante Deo, sic agere nos optamus; quemadmodũ à rerum dominis mãdata susce-

Marginal notes: * nesciatis; * quiete; Leges patriæ.; † trahitur; Sordes Iudicis.; † Quia; * alioquin; * eam; Auctoritas nulla sine exemplo.; * respicit; * loquatur.; * Nobis; † imperauit.; * rediit; † inuenitur.

ſcepimus. vos ad omnia iuſta eſtote deuoti, vt me prouinciarum † patrem faciatis eſſe, quàm Iudicem: quia iterum grauiùs iraſcitur, qui minimè de probitatum actione pẽſatur. Nam ſi præbuiſtis læſionibus obſequium quid illi impendere debetis, quem vobis magnopere ſtudere cognoſcitis? ³ Solennia commoda ſedis noſtræ laborantibus militibus non negentur: quia ipſe præbet viam excedendi, qui non patitur iuſta perſolui. Præceptis etiam noſtris obedientiam æquali moderatione præſtate. Compellat rationabiliter proprius animus, ne vos vrgeat terror † armatus. Odium ſibi excitat, qui iuſtis † reſultat imperiis. † Quæ iam coëgero, non amabo. Sic enim cuncta, quæ agenda ſunt, volumus explicari, vt vos nullo compulſore faciamus imminui. Seruari vobis cupimus conceſſa † pridem dominorum beneficia, nulla abominabili præſumptione diſtracta. Honorem noſtrum ſola vos optamus gratulatione ſentire, & regnantibus bona petere, qui veſtra deſideria viſi ſunt præſtitiſſe. Viuite nunc adepta ſecuritate gaudentes. Quem fas non fuit cogere potuiſtis voluntariis ſponſionibus obligare. Nam quid dubitat ſub Dei confidentia iuſta promittere, vult habere liberum quod non eſt pollicitus immutare. Tenete igitur arbitrij mei idoneum vadem ſpeculum cordis, imaginem voluntatis: vt quibus non ſum facie notus, fiam morum qualitate recognitus. In hac me potiùs parte conſpicite, qua latent præſentes. Non eſt vobis damnum abſentiæ meæ: vtilius eſt, Iudicem mente noſſe, quàm corpore.

*Solennia commoda.* † amatus † reſiſtit † Quem † quidem † Inſinuatum

## NOTÆ VARIORVM.

¶ 1. *Edictum per prouincias.* ] Priſcorum mos fuit. Sic Vlpianus ait Proconſulem edictum eius aliquam ſui commendationem continens mittere debere, &c. *l. 4. de offic. Proconſ.* FOR.

¶ 2. *Præconum voces.* ] ſuprà *lib. 6. epiſt. 3. l. vlt. C. de feriis.* FOR.

¶ 3. *Verba more veſtium ſuſpenſa venduntur.* ] Imp Conſtantinus: *Non ſit venale judicis verbum, non ingreſſus redempti, non infamis licitationibus ſecretarium. l. 1. de offic. rect. prou. C. Theod.* quidam *verbum* pro *velum:* nihil temerè mutem: *arg. l. 5. C. de naufrag. l. 6. C. Theod. eod. tit.* Vide infrà hoc *lib. 11. epiſt.* 32. officij innoxias manus τῶν ὑπηρετῶν, manus puræ, Seneca *lib. 7. Controu.* 8. καθαραὶ χεῖρες. FOR.

¶ 2. *Patrem faciatis, quàm judicem* ] *quàm,* ſine comparationis particula, vt *magis,* vel quidpiam ſimile ſuppleatur, ſupra, *lib. 8. epiſt. 2. lib. 9. epiſt. 15.* FOR.

¶ 3. *Solennia commoda* ] id eſt ſalaria. *l. Commodis de re indi.* Victruuius *in præfatione lib. 1.* & infrà hoc *lib. epiſt. 33.* FOR.

¶ Iudicibus Prouinciarum Senator P.P. IX.

*Admonentur Iudices Prouinciarum.*

SCiens, ab eis contrarium posse credi, qui præcedentibus malis fuerant imminuti, (dum mens humana facilè suspicatur de quolibet illa quæ pertulit) propositi nostri votum edictali tenore * permisimus: ne juuante Deo, quos securos esse cupimus, vel de ipsa solicitudine grauaremus. Non enim est paruum tormentum aduersum aliquid formidare venturum: dum semper grauis æstimatur emergere, quod timetur. Absit à nostris temporibus vel minima credulitas læsionis. Reo iam vicinus est, qui malus putatur: quia tunc aliquid persuadetur animo, cùm intrauerit pectus * acta suspicio. Quapropter dicatio tua per loca celeberrima proponi faciat destinata. Aptum est enim, ab † his iussa cognosci, quos decreuimus admoneri. Excitetur nunc amor omnium circa dominos felices: vt sicut nos nullum contraria † voluimus cogitatione suspendere, ita se & illi deuotos debeant piè regnantibus exhibere. Sponsiones autem vestras vos veras efficitis, si prouincialibus æqualiter præsidetis. Diligite justitiam, quæ vos & amabiles faciat, & gloriosum commodum sua participatione concedat. Scitote, officia vobis quasi actuum vestrorum testes assistere. Et ideo quàm magnum est in tantorum conspectu facere, quod omnium possint ora prædicare? Iudicium, quasi * juridicium, cognoscite vocitatum. Præsulem agere non decet, quod alter accuset. Quid timeat reus, quum viderit crimen in fascibus constitutum? [ Sola malis illa tormenta sunt, si publica vota moribus suis sentiant esse contraria. Dici enim non potest disciplina, quando ipsa fuerit corrigenda. Studete ergo nobiscum vt boni mores prouincialibus dentur, sed nuditas auferatur. De remediis potiùs, quàm de læsione tractetur. Graue malum est, † quicquam ad largienda iuris beneficia fieri, & mixtum læsionibus inueniri. Sic agite, vt cum justitia probata quæritur, annus vester breuis esse videatur. ] Honores potiùs vobis offerantur. Necessitatem quippe ambitus amittitis, si prouincialium vobis vota societis. Nullos vestrorum actuum facimus esse custodes, nec sub priuato arbitrio ingenium Iudicis inclinamus. Sed omnia sic gerite, † ne fiat necessarium quod nunc credimus esse turpissimum. Instar nostræ geritis dignitatis, si vos conscientiæ puritate tractetis. Obuiate malis, fouete nihilominus innocentes. Si quis tamen est qui ausu temerario contra vestros fasces erigatur, nec possitis exercere quod iustum est, aut petitorem protinus cum vestra relatione transmittite, aut si viribus deseritur veniendi, negotium destinata relatione declaretur: quando & euictiones publicas accepistis, & nobis gratum fit audire de talibus. Atque ideò vobis totius excusationis causa summota est: quando aut per dignitatem vestram potestis recta gerere, aut certè nobis quæ sunt necessaria nuntiare.

* prouisimus
* v. apta
† iis
† volumus
* judicium
† jurisdicium
† quenquam
*Annui judices.*
† nec
*Relationes.*
*Euictiones publicæ.*

¶ Beatæ v.c. Cancellario Senator P.P. x.

*De annonis præbendis infirmo venienti ad locum pro recuperanda sanitate.*

Cum

CVm rerum Domini clementia de [illegible] cogitaret, (cujus votum est de cunctorū sospitate lætari) remedi[illegible] [illegible]tij montis eum jussit expetere, vt cui medela humana nil profuit vulgati loci beneficium subueniret, qui crebra tussi retonās anhelo pectore membra tenuabit: dū ministeria Naturæ, nimia concussione debilitata, virtutes suas explicare nequeunt ad salutem. Escas enim in auxilium humani corporis contributas, dum aptè non transit, reddit inutiles. Nec interest talibus † aut sumere cibum, † aut sustinere jejunium: in dies singulos substantia vitā deficit, &, velut timosum dolium, paulatim defluens, donec † euacuatur expenditur. † Huic ferocissimæ passioni beneficiū mōtis illius diuina tribuerunt: vbi aëris * salubritas cum pinguis arui fœcunditate consentiens, herbas producit dulcissima qualitate cōditas: quarum pastu vaccarum turba saginata lac tanta salubritate conficit, vt quibus medicorū tot consilia nesciunt prodesse solus videatur potus ille præstare: reddens pristino ordini resolutam passionibus vim naturæ. Replet membra vacuata, vires effœtas instaurat, & fomento quodam reparabili ægris ita subuenit, quemadmodum somnus labore fatigatis. Hæc itaque armenta, in tam abundanti pabulo ª hausta videre, miraculum est: vt humor ille lacteus nō præstet origini suæ, qui corpora mortalium probatur læsa reficere, miróque modo herbis animalia non proficiunt, vnde hominum membra pinguescunt. Exiles per dumeta discurrunt montium tenuens videntur, & instar ejus, cui medetur, sustinent ª passionis. Lac autem tam pingue, vt hæreat digitis cū exprimatur in vasis. Qua de re annonas deputatas subuentionémque necessariam præbere venienti, vt in supradicto loco salubriter pastus, eodem, alimento reparetur ejus juuentus, quo nutritur infantia. Consurgite animi tali passione laborantium. Iam non amaro antidoto horrebitis dulcissimam vitam. Voluptuosè bibite, quæ salubertima sentiatis. Felicitatis genus est, inde curari, vnde libens animo æger possit expleri.

Lactarius mons. | * an. | * an. | * euacuetur | † Huic igitur. | * fœcunditas. | Fœcunditas herbarum. | Armenta Lactarij montis. | ª exhausta | ª passiones | Lac montis Lactarij.

¶ Edictum de pretiis custodiendi Rauennæ. X I.

*Ordinatio circa venditionem victualium.*

VEnalitas victualium rerum ª emptoris debet subjacere rationi. Vt neque in ª vtilitate caritatis, nec caritate vilitas expetatur: sed æqualitate perpensa, & murmur ementibus, & grauamen querulis negociatoribus auferatur. Atque ideo tritinatis omnibus, & ad liquidum calculatione collecta, diuersarum specierum precia subter affiximus: vt omni ambiguitate summota, ª definitarum rerum debeat manere custodia. Si quis autem vendentium non seruauerit, quæ præsentis edicti tenor eloquitur, per singulos excessus sex Solidorum mulctam à se nouerit ª exigendum, & fustuario posse subiacere supplicio. Quatenus eum & damni metus terreat, † prædicta pœna vehementer affligat.

Pretium rebus vendendis statuendum. | ª temporis | ª vtilitate | ª diffinitarum. | Mulcta. | ª exigendum | Fustuarium suppl. | † edicti.

## NOTÆ VARIORVM.

§ 1. *Venalitas* ] Hoc suprà in formula defensoris & curatoris Reipub. *l.* 6. *ep.* 18. *&* 7. *ep.* 11. *&* 12. Pretia justa rebus venalib. statuantur, *Nouell.* 122. *edict.* 6. Iustiniani suprà *lib.* 9. *ep.* 5. *ca.* 1. *extra de empt. & vend.* Cedrenus *in Theophilo Imperatore.* Athenæus *lib.* 6. *Dipnosophist. c.* 2. de piscium venditoribus. Moschopulus & Suidas in σιτοφύλακες.

§ 2. *Fustuario supplicio* ] huius mentio in jure crebra, *l.* 7. *sacculary, ff. de extr. criminib.* Nouell. Majoriani, Papinian. respons. tit. 14. & tit. 21. l. 5. *C. Th. de episc. & cler.* Paulus *lib.* 5. *sent. tit.* 4. *& tit.* 21. Et suprà *lib.* 9. *epist.* 1. *lib.* 4. *epist.* 10. *lib.* 8. *epist. vlt. l.* 1. *tit. vlt. C. qui ad eccles. confug.* Adrianus Papa apud Gratianum: *Qui in alterius famam,* inquit, *publicè scripturam aut verba contumeliosa confinxerit, flagelletur. can.* 1. 5. *q.* 1. renouat legem xij. tab. quę famosi libelli auctorem fustuario puniri jubebat. Cornut. *in Persij Satyr.* 1. For.

### § Edictum pretiorum per Flaminiam. xii.

*Super eodem.*

*Ab hospitibus definita pretia exigenda.*
* prædio
† diffinita
† qui
* exceptione.

SI ociosi populi vrbium singularum sub† pretiorum justitia cótinentur, quantò magis debet laborantibus subueniri, ne vtilitas commeantiũ saucietur discrimine fortunarum? Et ideo susceptio tráseuntium requies debet esse curarum. [Ne quod ad leuamen inuentum esse constat detestabile potius grauamen infligat. Recipiatur hospes ad pretia * definita: iniquitatem non patiatur auaram, * quæ inuitatur ad gratiam. Quoniam turpis * aucupatio ęst, terrere enormitate pretij, & susceptione blandiri. Prædoni similis est, qui sub iniqua cupit voluntate distrahere: vtroque enim constat velle aliena diripere, & considerationem justitiæ nó habere Nescitis, quanta possitis acquirere moderati. Vltrò ad cómoda vestra veniunt, qui vos temperanter agere posse cognoscunt. Nullus ergo se æstimet, quod est familiare semper absentium, longinquitatis obliuione defendi, quando ad nos veniunt qui vestra mercimonia patiuntur. Cauete potius damna multorum, qui lucrorum auiditates appetitis. Sex enim Solidorum dispendium se nouerit sustinere, & laceratione corporis affligendum, si quis aliter vendendum esse crediderit, quàm miles noster in rem directus pretia, cum ciuibus atque episcopis locorum habitat† dispositione, censuerit. Sufficere enim debent omnibus honesta lucra de ciuibus, ne obsessa potiùs videantur itinera esse latronum.

*Corporis laceratio.*
† deliberatione
*Miles episcopi.*

### § Iustiniano Augusto Senatus vrbis Romæ. xiii.

*De concessione pacis.*

Hone-

HOnestum nimis & necessarium videtur esse negocium, pro securitate Romanę Reipub.pio principi supplicare.Quia cōuenit à vobis expeti,quod nostræ possit proficere libertati.Nā inter cętera bona,quę vobis singulariter diuina tribuerunt, nihil gloriosius probatur accedere, quàm quod vos cognoscitis vbique posse præstare.Rogamus ergo,clemētissime Imperator,& de gremio Curię duplices tendimus manus,vt pacē vestrā nostro Regi firmissimam prębeatis,nec nos patiamini abominabiles fieri qui sēper de vestra concordia videbamus accepti.Romanū siquidē nomen vos commendatis,si nostris dominis benigna conceditis.Gratia vestra nos erigit ac tuetur:& hoc mereri cognoscimus,quod de vestra mente sentitur.Quietem ergo Italię fœdera vestra componant.Quia tunc amari possumus,si per vos dilectio votiua copuletur.Cui rei si nostrę preces adhuc non videntur posse sufficere,æstimate patriam nostram in†hęc precatoria verba prorumpere. Si tibi aliquandò grata fui ama, piissime principum, defensores meos. Qui mihi dominantur, tibi debeant esse concordes: ne incipiant talia in me facere,quæ à votis tuis cognouerint discrepare. Non mihi sis causa crudelis exitij,qui semper † vitæ gaudia præstitisti.Ecce alumnos meos sub tua pace geminaui. Ecce ciuibus ornata resplendui Si me lædi pateris,vbi jam nomen tuæ pietatis ostendis? Quid enim pro me nitaris amplius agere, cùius religio,quæ tua est, cognoscitur sic florere?Senatus meus honoribus crescit, † facultatibus indesinenter augetur, Noli per discordiā dissipare,quod deberes per bellā defendere.Habui multos Reges, sed neminē hujusmodi literarum:habui prudentes viros sed nullum sic doctrina & pietate pollentē.Diligo Amalum,meis vberibus enutritum,virum fortem, mea conuersatione cōpositum,Romanis prudentia†carū,gentibus virtute reuerendū.Iunge quinimmo vota, participare consilia: vt tuæ gloriæ proficiat, si mihi aliquid prosperitatis accedat. Noli me sic quęrere,vt non valeas inuenire. Tua sum nihilominus charitate, sic nullum facias mea membra lacerare.Nā si Libya meruit*per te recipere libertatem,crudele est me amittere, quam semper visa sum possidere Impera*motibus iracūndię triumphatos egregie Plus est quod generali voce petitur,quàm si vester animus cujuslibet ingratitudinis offensione vincatur. Hæc Roma loquitur,dum vobis per suos supplicat Senatores. Quod si adhuc minus est beatorū apostolorum Petri atque Pauli petitio sanctissima cogitetur.Nam qui securitatem Romanam sæpe defendisse probantur ab hostibus, quid erit, quod eorum meritis vester non tribuat principatus? Sed vt omnia reuerentiæ vestræ congruere videantur, per illum virum venerabilem, legatum pijssimi Regis nostri ad vestram clementiam destinatum,preces nostras credimus † dirigendas:vt tam multa debeant efficere,quæ vel † singuli poterunt apud † pios animos obtinere.

pii boni supp. re. Imp.

† hæc prosopopoeia Romæ.

* in te

* facultates

Amalum.

† tua iussa

† Patre.

* motibus.

Petrus et Paulus Apostoli.

¶ 1.Gaudioso Cancellario Præf.Præt.xiv.

*De conseruatione indultorum regalium.*

† Como
* Parauered-
di.
* domum.
* cōmodis
* aream
* altitudi-
nem preci-
pitanter.
Addua flui-
uius.
† accipitur
* quādam
lineum fu-
scorem.
* descriptū
* rato
† sunt
† calamita-
tibus.

DVm multis itineribus * Como ciuitas expetatur, ita se possessores parauæredorum assiduitate suggerūt esse fatigatos, vt equorum nimio cursu ipsi potiùs atterantur. Quibus indultu regali beneficium præcipimus jugiter custodiri: ne vrbs illa, positione sua libenter habitabilis, rarescat incolis, frequentia læsionis. Est enim post montium deuia, & laci purissimi vastitatē, quasi murus quidā planæ Liguriæ. Quæ licet munimē claustrale probetur esse prouinciæ, in tantā pulchritudinē perducitur, vt ad solas delicias instituta esse videatur. Hæc post tergum campestria culta transmittit, amœnis vectationib. apta & victualibus †copijs indulgēter accommoda, à fronte sexaginta millibus dulcissimi æquoris amœnitate perfruitur, vt & animus recreabili delectatione satietur & piscium copia nullis tempestatibus subducatur. Meritò ergo Como nomen accepit, quę tātis lętatur compta muneribus. Hic profectò lacus est nimis amplissimæ vallis profūditate susceptus, qui concharū formas decenter imitatus spumei litoris albore depingitur. Circa quem cōueniunt in coronę speciem excelsorū montiū pulcherrimæ summitates: cuius ora prętoriorū luminibus decenter ornata, quasi quodam cingulo Palladiæ syluæ perpetuis viriditatibus ambiuntur. Super hunc frondosę vineæ latus montis ascendunt. Apex autē ipse, quasi quibusdā capillis, castanearum densitate crispatus, ornante natura depingitur. Huic riui niueo candore relucentes in † æreā laci* altitudine prçcipitante descendunt. Hujus finibus ab austro veniens ² Addua fluuius, faucibus apertis † excipitur. Qui ideo tale nomen accepit, quia duobus fontibus acquisitus quasi in propriū mare deuoluitur. qui tanto impetu vastitissimi æquoris vndas incidit, vt nomen retinens & colorem in Septentrionem obesiore aluei ventre generetur. putes.† quandam lineam fusciorem in aquis albentib. esse* descriptam: miróque modo influentis discolor natura conspicitur, quæ misceri posse simili liquore sentitur. Hoc & in marinis quidē fluctibus fluuiorū inundatione contingit: sed†ratio ipsa vulgariter patet, vt torrentes pręcipites limosa fece corrupti vitreo† sint ęquori discolores. Hoc autem iure putabitur stupendum, quod simile tantis †qualitatibus elementum per pigrū stagnum videas ire celerrimè: vt amnem per solidos campos putes decurrere, quem se peregrinis vndis non videas colore posse miscere. Quapropter incolis harum rerum iure parcitur: quoniam amœna omnia delicata sunt ad labores: & facilè onus afflictionis sentiunt, qui vti suauibus delitijs consueuerunt. Fruantur ergo munere regali perpetuo. Vt sicut gaudent natiuis epulis, ita eos exultare faciat munificentia principalis.

## NOTÆ VARIORVM.

¶ 1. *Gaudioso.*] Hæc inscriptio paulò plenior ac rectior in veteribus libris legitur, Gaudioso Cancellario prouinciæ Liguriæ P.P. Parauedor. ] de quibus sup. lib. 5. epist. 39. lib. 3. FOR.

¶ 2. *addua*

¶ 2. *Addua fluuius*] Fluuius est in Insubribus, qui per medium Latium lacum fertur, ita vt aquæ non commisceantur. Hinc Claudianus.

*Addua quo scissas spumosior incitat undas.*

bonos pisces nutrit, & potissimum Tinulos, vid. Pli. *li.* 2. *c.* 103. BROS.

---

### ¶ Liguribus Senator præf. præt. XV.

*De subuentione pecuniaria pro rata, ciuibus necessitate grauatis.*

REgale munus impetratum gaudium debet esse cunctorum, vt prouocetis ad meliora, cum de vobis concessa probaueritis esse gratissima. Nam si subuenire semper amantis est, cuiusmodi vos æstimatos intelligitis, quos releuatos esse sentitis? Sed ne vestram lætitiam longis prælocutionibus differamus, (quia bonarum rerum celerrima semper desideratur agnitio) gloriosissimi domini, deuotæ Liguriæ necessitatibus consulentes, centum libras auri per illum atque illum de cubiculo suo, pietate solita † destinauerunt. Vt iudicio vestro, quibus est causa notissima, tanta vnusquisque huius muneris participatione lætetur, quanta necessitate grauatus esse cognoscitur. Ne quod afflictis datum est, vsurpet illæsus: sed illi reparatis viribus consurgant, qui damnorum sarcina premente corruerant. Astensis autem ciuitas, quæ supra cæteras suggeritur ingrauata, dispositionis vestræ iustitia maxime subleuetur: vt secundùm modum dispendij commoditate beneficij perfruatur. Sumite pietatis stipendium tributarij & dominorum æstimate clementiam, qui conditione mutata hoc vos ab ærario videtis accipere quod consueueratis inferre. Sed vt beneficia dominorum subtractis exactionum incommodis augeantur, celeriùs relatio vestra nos instruat, quid vnicuique de hac summa relaxandum esse † iudiceetis: vt tantùm de prima illatione faciamus suspendi, quantum ad nos notitia directa vulgauerit. Quapropter piissimis dominis votis salutaribus reddite quæ debetis: vt ratio vestra supplicando peragat, quod se in ipso vniuersitas recepisse cognoscat.

† destinarunt

Astensis ciuitas.

† iudicatis

---

### ¶ Liguribus Senator Præf. Præt. XVI.

*De libra pondere, & mensuris.*

STudiosè nos oportet erigere, quos statuit regalis pietas subleuare: nam quibus dominorum clementia voluit * conscendere, conuenit etiam * his subiectos de propria dignitate præstare. Nuper mihi gratias retulisti, * quod tam spem vobis bonorum, quàm fructum aliquem contulissem. Inuitastis me ad beneficia, quia magna suscepistis gratulatione promissa. Absoluimus votum Iudicis obligati. Quæ fuerunt prædicta, nunc probantur impleta. Initium igitur à libertate faciemus: quia

* condescendere.
† iis
† qui

Libra.

vbi conscientiam fas est intendere, inde debet sermo Iudicis inchoare. Hinc est, quòd in ponderibus atque mensuris vos suggeritis ingrauatos: & ideo nostra cura prouidebit, vt nullius vos vlteriùs ex ea parte vexare possit iniquitas [ Quia graue scelus esse iudicamus, aut mensuras modũ excedere, aut libram æquissimi ponderis iustitiam non habere. ] Milites etiam sedis nostrę, nec non Exactores atque Susceptores, à quibus grauia vobis inferri dispendia suspirastis, præceptis nostris fecimus conueniri: vt deductis ad liquidum ratiociniis, si quid fraudis potuerit inueniri, sine aliqua dilatione persoluant [ Quia hoc nostris temporibus † confitemur inimicum, vt alter alterius lętetur incommodo. ] Nunc ad apparatum florentissimi exercitus vota conuertite, vniuersa sine querela vel tarditate aliqua procurantes. Efficaciter enim me ad omnia benigna constringitis, si gratanter quæ sunt iussa completis. Lætus obediat, quem causa generalitatis inuitat. Illa sola dolere debent † stipendia; quæ studio videntur, cupiditatis imposita. Nam quod pro rerum necessitate præcipitur: inde prudentium animus non grauatur.

[Margin: Graue scelus peccare in mensura vel pondere. — † profitemur. — † dispendia]

## ¶ Promotiones officij Prætoriani, quæ † natale Domini fiunt. XVII.

[Margin: † natali.]

*De natali Domini die.*

SI hodierno die redemptionis inuenimus natale remedium: si cœlesti beneficio panditur spes salutis, conuenit etiam nos longo labore fatigatis, gaudij deferre medicinam: vt superna bona, quę periclitãti mundo collata sunt, generaliter sentiãtur. [ Alioqui piaculum quoddam est, inter tristes velle gaudere: & humanitatis refugit affectum, qui dolorem non sequitur alienum. ] Cõtrà † quantò se meliùs excitat de communione lætitia? † quantũ incitamentum magnę alacritatis est, plurimos videre gaudentes? Hinc est, quod sapientes mortale genus vnum hominem esse testati sunt: quoniam omnes à cunctis casibus suis indiuisos esse voluerunt. Quapropter vnusquisque iuxta matriculæ seriem, tua designatione vulgetur. Vt quem loci ordo postulat, † gradus promotionis accendat. Egrediatur vnus, vt anteponat vniuersos. Totam sequentium seriem ad profectum trahit, dum prior militiam perfunctus exierit.

[Margin: Natalis Domini dies. — † alioquin Inter tristes gaudere nefas. — † tanto quanto — Mortale genus vnus homo. — † gradibus]

## † De Comiculario qui egreditur. XIIX.

*Tribuni & Notarij adorare aspectus principales.*

AMplectenda est promotionum grata solennitas, quæ benemeritorum soluit excubias: quia tyronibus conceditur spes laboris, dum vicissitudo fuerit reddita veteranis. Et ideo † Antianum, qui prætorianis inculpabiliter paruisse perhibetur obsequijs, inter Tribunos & Notarios ad

[Margin: † Antianum]

tios ad adorandos aspectus properet principales. Vt juxta consuetudinem præsentatus, Spectabilitatis decoretur insignibus.

¶ De Corniculario qui accedit. XIX.

*De eodem.*

Optatus ad optata perueniens, sui nominis sortiatur effectum. Et ideo supradictum assiduis laboribus comprobatum, Cornicula iorum sumere sensemus • effectum. Vt jure inter primates assistat, qui tyronum inculpabiliter egit excubias.

¶ De Primiscrinio qui egreditur. XX.

*De Primiscrinio.*

Olim quidem efficaciter peragens imperata, meruisti multorum bona judicia: sed nunc & diuino fauore commendatus erigeris, quãdo militiæ laboribus perfunctus esse mõstraris. Quapropter Spectabilitatis honore suffultus, inter Tribunos & Notarios[a] venerandam purpuram adoraturus accede. Vt per sacros aspectus principis tuæ subsistat firmitas dignitatis.

## NOTÆ VARIORVM.

¶ 1. *Venerandam purpuram adoraturus accede.*] Pro intellectu hujus loci vide quæ notaui ad epist. 31. infrà hoc eodem libro.

¶ De Primiscrinio qui accedit. XXI.

*Promotio ad Primiscriniatum.*

Differri non patimur merita fidelium: vt ad studia bonorum actuum prouocemus vota cunctorum. Demus igitur quæ sunt juxta laboribus: vt prouectu priorum inuitemus corda sequentium. Atque ideo Andreas, qui Prætorianis fascibus inculpabiliter noscitur obsequutus, gradum feliciter Primiscriniatus ascendat. Vt locum, quem versutia nesciuit exquirere, se gaudeat probis moribus inuenisse.

¶ De Scrinio actorum. XXII.

*Promouetur quis ad curam actorum scriniorum.*

Iuste potentiora consequitur, qui de commissa sibi negotij perfectione laudatur. Et ideo Catellum, quem matriculæ series fecit accedere



Marginal notes: *effectum* (*Cornicula iorum sumere*); *Adorare purpuram*

* auctorū nostra auctoritas quoque† Actorū Scriniorum curam præcipit obtinere.

* auctorū scriniarij

### De cura † Epistolarum. XXIII.

*Epist. Canonicarū

*Prouehitur quis ad curam Canonicarum Epistolarum.*

Epistola Catholica

CONstantiniani merita licet plures asserant, adstipulatio quoque nostra commendat. Tanta est etenim in eo sinceritas mentis, vt & iudice teste mereatur laudari. Hic itaque epistolarum Canonicarum curam prouectus accipiat. Vt ampliùs momenta suæ integritatis exhibeat, quando fidem pubicam sibi respicit esse commissam.

---

### De Scriniario curæ militaris. XXIV.

*De dignitate Scriniarij curæ militaris.*

COnuenienter honoris præstat augmentum probitas actionis, nec decet differri, quem † decenter efficacem* contigit approbari. Hinc est, quod Lucillum Scrinarium Curæ Militaris esse præcipimus: exhibiturus obsequium, cui meritò non dubitat attributum.

† frequenter
* côtingit

---

### De primicerio Exceptorum. XXV.

*Instituitur quis Exceptorum Primicerius.*

DEcet, nos incunctanter tribuere promotionis ascensus, quos labor militiæ meretur assiduus. Sicut enim æquum est, desidiosis laborantium præmia denegare, † ita conuenit excubantibus remunerationis optata concedere. Et ideo Patritius Exceptorum Primicerium se à nobis nouerit institutum: vt ad tale perductus officium placuisse suarum merita gaudeat actionum.

† itaque

---

### De Sexto Scolario. XXVI.

*De offitio Sexti Scholaris.*

DIgnus est nostro judicio promoueri, qui à multis Præsulibus meruit approbari. Vni enim acceptum fuisse, interdū gratia est: multis placuisse, judicium. Iustus igitur locum Sexti Scholaris se nouerit consecutū, inuenturus militiæ præmium, cùm se actibus studuerit † sociare fidelibus.

† coaptare

---

### De Prærogatiuario. XXVII.

De officio

*De officio prærogatiuarum.*

QVis Ioannem non æstimet meritò esse promouendum, qui nostro judicio * Cancellorum olim * sumpserit officium, & tunc jam prærogatiuam conscientiæ meruit, quando † decreti munus judicialis accepit? Fruatur itaque gaudio & ordinis & honoris, qui moribus noscitur placuisse laudatis. Hunc igitur † prærogatiuarum sententia nostra confirmat, vt gradus potiùs emeriti deuotioribus animis publicè † pareat, jussioni.

Cancelli. * Cancellariorum * sumpsit † secreti † prærogatiuarum. * pereant

## ¶ De Commentariense. xxIIX.

*De officio commentariensium.*

IVuat benemeritorum votis beneficijs respondere vicarijs: vt deuotiore mente possit obsequi, qui meruit antecessi. Quapropter † Cheliodorus Commentariensium fruatur officio. Dignè siquidem ejus integritati committimus, quæ custodienda esse censemus.

*scrib. Meliodorus

## ¶ De Regendario. xxIx.

*De Officio regendarij.*

AEquitati videtur accommodum, si efficaci actione laudatis digna moribus vicissitudo præstetur. Habet enim suam gloriam, qui pensatis excubiis ad militarem noscitur promouere fortunam. Hinc est quod † Cartherium regendarij locum feliciter obtinere censemus: vt spe futuri prouectus, auidiùs prætorianis possit inhærere laboribus.

* Cartarium Regendarij.

## ¶ De primicerio Deputatorum, & de primicerio Augustalium. xxx.

*De officio primicerij Deputatorum atque Augustalium.*

Dignum est, vtt sequatur vota fidelium fructus laborum & superior gradus excipiat, quos gestarum rerum integritas * effecta commendat. Hinc est, quod Vrsum Primicerium Deputatorum, atque † Beatum Augustalium esse, censemus. Vt qui ad majora prouecti † redduntur officia, prædicanda conscientiæ sequantur exempla.

† affectu † Beatum Primicerium * videntur

## ¶ De primicerio singulariorum qui egreditur xxxI.

*De officio primicerij singulariorum.*

DEcet palmæ præmia consequi, qui sacramentis militaribus videntur esse perfuncti: quia diutinus labor sibi vindicat, quod inexper-

Purpuram adorare

ta vix potest inuenire nobilitas. Et ideo quoniam Vrbicus Primiceriatus sui noscitur tempora peregisse " inter Domesticos & Protectores sacram purpuram adoraturus accedat. Vt venerandis clarificatus aspectibus, militaribus excubijs se gaudeat liberatum.

*NOTÆ VARIORVM.*

¶ 1 *Inter Domesticos & protectores sacram purpuram adoraturus accedat.*] Differentiam esse inter domesticos & protectores constat: nam hi armatam militiam subeuntes non solum defendendi corporis sui, verumetiam protegendi lateris nostri solicitudinem patiuntur: vnde etiam protectorũ nomen sortiti sunt, & sunt in acie. Alij vt indicio nominis apparet, familiarius militat & sunt domestici protectores. Sed ex ijs alij fuere pedites, alij equites, vt alij comites domesticorũ equitum, alij comites domesticorum peditũ: viri illustres à quib. domestici regebantur, cum eis licitũ erat attingere ac adorare purpuram principis. *l. 2. C. de fabricens. l. 1. C. de domesticis.* in salutandis etiam & osculandis vicarijs præfecto pretorio, ac multò magis præsidibus admittantur, quæ omnia summi honoris loco tribuuntur, & sic in *l. 109. Cod. Th. de decur.* osculum his in prouincia judicantium, & consessus indultus fit. Bros.

## De primicerio Singulariorum qui accedit. XXIII.

*De officio primicerij singulariorum.*

Adest militaribus obsequijs integritas judicatis: quia gratanter exoluit quod deberi juste cognoscit. Quapropter Pierius Primicerium Singulariorum se nostra auctoritate cognoscat effectum. Si qua sunt talia fiducialiter † suggerentur. Quia non est hæsitationis metus, vbi non est Iudicis venalis " auditus.

† suggerentur. * Forte, aditus

*NOTÆ VARIORVM.*

¶ 1. *Vbi non est iudicis venalis auditus.*] meritò quis addubitet, num rectiùs aliquantò legatur, *aditus arg. l. 1. C. Th. de off. rect. prouinc. non vanale iudicis velum, non ingressus redemptio.* Tullius in Verrem. *Vt adeas, tantum dabis.* Saluianus Masiliensis *lib. 3. de prouidentia: Intra januas non modo illustrium, sed etiam præsidum aut præpositorum, non omnes passim intrare præsumunt, nisi quos aut iudex vocauerit, aut negotium traxerit, aut ipsa honoris proprij dignitas introire permiserit: ita vt si quispiam ingressus insolenter fuerit, aut credatur, aut propellatur, aut aliqua verecundia atque existimationis sua labe mulctetur.* Valentin. & Valens Imp. *apertis foribus intrò vocatis omnibus, &c. l. 2. Cod. Theod. de off. rect. prouinc. l. 9. quisquis, Cod. Theod. de heret. aperiat forum, &c.* Nolim tamen ab antiqua & edita lectione *auditus,* facilè recedere. Nam aures præbere dicitur iudex, Martian *Nouell. 1 lib. 3.* neminem exhiberi de prouinc. *integras adeuntibus aures præbere.* Contrà, *aures obserata.* Valer. Maximo *lib. 7. cap. 3.* FOR.

¶ De

¶ De concedendis delegatorijs. XXXIII.

*Concessio Delegatoriorum.*

MOras intercipit, quem præstandi consuetudo constringit: quia plus ille ad beneficia compellitur, qui innata beneuolentia commouetur. Neque enim decet, vt nostrorum factorum dissimiles esse debeamus. dum oporteat crescere numerositate remedij, cui administrationis tēpora vidētur augeri. Et ideò de præsenti vobis Delegatorios nostra largitur humanitas. Vt tunc habeatis commoda præmij, quando estis & sudoris * terminum cōsecuti. Non vos anxia mora suspendimus, nec cruciabili dilatione fatigamus. Vnus sit finis solicitudinis & laboris. Nam differendū quis putet, si beneficia sua vendere non retractet?

* præmij

Antiano suggerente dictum est. XXXIV.

PEtitionem tuam retinebit officium, donec consensum sequentiū dum facultas fuerit, inquiramus: quia vni incautè creditur: quod est à * plurimis asserēdum. Ite omnes prouecti. Estote cuncti feliciter approbati. Nil sustinuistis dubium, dum omne iudicium habeatur incertū. Sola nos alpha complectitur, vbi ea litera nō timetur. Sic enim vnusquisque proprio vsus est voto, tanquam de alieno non † pependisset arbitrio.

* pluribus

*Alpha.*

† dependisset.

De legatoria. XXXV.

*De exigendis tributis in prouincia sibi commissa.*

SI Olympiaci currus agitator rapit præmia post labores, si ferarum certamen inhonestum velociter solet coronare victores: quam celeritatem remunerationis merebitur, à quo laudabiliter militiæ sacramenta peraguntur? Cur enim agentium in rebus miles officij post tot † labores incertò aliquid patiatur ambiguum, qui crebris actionibus exeubando, ideo principis nomen habere promeruit, quia militiæ sacramentis cæteros antecellit? Obseruabit enim jugiter imperialibus jussis: & vt reuerentiam Prætorianæ sedis extolleret, tunc ad ejus venit obsequium, quando vocabulum cœpit habere præcipuum. Tales * ergo tardare, piaculum est: quia * post palmam nemo dilatus est. Votiuum non potest dici, quod tristis suscipit. Grauamina nulla metuant absoluta: ne portus hoc ingerat liberis, quod facere potuit procellat vexatis. Quapropter experientia tua de illa prouincia ex illatione * tertia * fiscalium tributorum Solidos, quos Principi Augustorum prouida de-

*Ludorum Olympiacorū præmia.*

† laboris incertitudo.

* igitur

* tertiarum * fiscalia.

putauit Antiquitas, sine aliqua dilatione persoluat, quos noueris tertiæ decimæ Indictionis rationibus imputandos. Sed venales moras: declina damnosa fastidia: vt qui desideras similia consequi exemplum tibi non videaris intulisse dispendij. Quapropter poscentem submoueas, si te actionis tuæ qualitate constringas. Honorabiles quidem à cunctis habẽdi sunt veterani: sed ab † his maximè, qui militiæ labore detinentur. Tibi ergo præstas, quod parcis alteri: quoniam indemnitas prioris † lucrum potius sit sequentis.

Venales moras.

† iis. † lucris

## NOTÆ VARIORVM.

¶ *1 *Post palmam* ] Hoc sensit statim post pugnam victori præmium concedi solitum. PET. FAB. *in agon.*

¶ 2 *Venales moras* ] venalem dilationem suprà hoc lib. epist. 7. Venalitas studij, Maiorani *Nouell. 7. de bon. caduc.* FOR.

### ¶ Anatholico cancellario prouinciæ Samnij Senator Præf. præt. XXXVI.

*De prouisione facienda illi qui inculpabiliter est officium executus.*

QVi laboriosas excubias & officia magnę sedulitatis inuenit, rationabiliter & temporis definita constituit: vt quod erat sub vitæ termino positum, præmium non haberet incertum. Aliòqui quis sufficere semper & expectare posset, cum se mortalibus lux ipsa subduceret? Qua de re sub incerta vita, certa militia est. Nec habet, quòd possit metuere qui ad designatũ tempus inoffẽsè meruit peruenire. Astra ipsa, vt astronomi volunt, licet assidua repetitione voluantur, cursus sui definita custodiunt: nequid esse ambiguum, quod fine proprio tenetur inclusũ. Saturnus triginta constituta sibi cœli spatia peruagatur: Stella Iouis duodecim annis attributam sibi regionem illustrat, Martis sidus, ignea celeritate raptatũ, decem & octo mensibus deputata sibi† discurrit. Sol anni spatio Zodiaci circuli Signa præteruolat. Astrũ Veneris mensibus quindecim spatia cõcessa transcendit. Mercurius, velocitate succinctus, tredecim mẽsibus proposita sibi interualla prætereuenit. Luna, peculiari nobis vicinitate proximior, triginta diebus peragit, quod anni spatio Sol aureus circumactus impleuerit. Meritò ergo laboris finem mortales inueniunt: quoniam, vt Philosophi dicunt, & ipsa quæ deficere nequeunt nisi cum mundo, cursus sui terminos rationabiliter acceperunt: hac tamen interueniente distantia, quod illa opus suum finiunt, vt ad principium redeãt. Humanum genus ideò militat, vt peractis sudoribus cõquiescat. Et ideo illi qui inculpabiliter Cornicularij est perfunctus officio, septingentos Solidos, quos & longæua consuetudo deputauit, per illã Indictionẽ de Samnij prouincia ex illatione tertia sine ambiguitate contrade. Quia non potest dubitare de pre-

Astrorum cursus finita sunt.

† decurrit.

re de præmio qué veta " principis commendat assertio. Præfuit enim curibus Secretarij Pretoriani, vnde ei nomen est deriuatū: laudatis actionibus " comprobatus. eo ministrante calculum scripsimus " inempti, quod magnis pretijs optabatur impleri: gratificati sumus, cui leges fauerūt: negauimus, cui justitia nō promisit. Nemo tristis extitit de victoria sua: quia saluis facultatibus obtinuit, quando vt fieret superior nō redemit. Nostis omne quod loquimur, neque enim in cubiculis nostris secretaria " nostra peracta sunt. Quod egimus, cohortes nouerunt. " Sumus nimirū ad nocendum priuati, ad prestandum Iudices. Districtio nostra in verbis est habita, & in factis sensa benignitas. Irascebamur placari, minabatur innoxij: & ne potuissemus lædere, terrorem videbamur inferre. Habetis, vt solebatis dicere, castissimum Iudicem, relinquam vos integerrimos testes.

" Iudicij " comprobatum. " inepti " ... " succes-mus. Commissionem testes ...

¶ Lucino nunc Cancellario Campaniæ Senator Præf. Præt.

*Premia dignis collata.*

BEne antiqua moderatione prouisum est, vt laboris sui pretiā recitat, qui publicis vtilitatibus obsecundant: ne quis " haberetur preteritus, qui probabli fuerat actione laudandus. Nā cui officio remuneratio solueretur, si Pretorianis laboribus tardaretur? Quicquid enim penè in Repub. geritur, eorum strenuitate cōpletur, & quod difficillimū seruiendi genus est (sic enim cogitur omnia implere, vt nō permittatur excedere) exercitibus paret, armatis obtemperat, & inde reportat gratiam vbi inuenire potest alter offesā. Quid publicas " ratione perdifficiles minutias referamus esse collectas? quas magna subtilitate compositas, & ab illis exigunt, quos " offendere non præsumunt. Eorum est enim sudoribus applicandū, quod victuales expensę, longè quidem positę, sed tanquam in vrbe regia natæ, sine querela prouincialium congregantur, quia dum suis temporibus aliquid aptè quæritur, danti dispendium non putatur. Actus ipsorū nostra gloria est: opinio temporū, virtus explicabilis iussionū & quicquid pro continendis " omnibus gratificationis eccipimus, eorū iustè prouisionibus applicamus. Splendescunt vsu ipso laboribus attrici, qui reddunt homines semper instructos: labores inquam, violenti magistri, soliciti pedagogi, per quos cautior quis efficitur, dum incurri pericula formidantur. Erudiatur quis forensibus literis, alter qualibet disciplina doceatur. Ille tamen instructior redditur, qui actu continuæ deuotionis eruditur. Et ideo talibus cū honore soluendū est, quod merentur: vt & sibi aliquando " accipiat, qui semper Reipub. vtilitatibus " acquirebat. Quocirca illi Primiscrino, iam militiæ labore perfuncto, ex canone prouinciæ Cāpaniæ, tertiæ illationis tot Solidos solenniter te dare censemus: vt & ille iustis laboribus perfruatur, & posteri eius exemplum liberæ famulationis accipiant, cum eum pro " sua fide bene habitum fuisse cognoscunt.

" haberetur " illationes " offensae " hominibus. " acciplant " acquirebant. " saluere ... hunc.

putauit Antiquitas, sine aliqua dilatione persoluat, quos noueris tertiæ decimæ Indictionis rationibus imputandos. Sed venales moras: declina damnosa fastidia: vt qui desideras similia consequi exemplum tibi non videaris intulisse dispendij. Quapropter poscentem submoueas, si te actionis tuæ qualitate constringas. Honorabiles quidem à cunctis habēdi sunt veterani: sed ab † his maximè, qui militiæ labore detinentur. Tibi ergo præstas, quod parcis alteri: quoniam indemnitas prioris † lucrum potius sit sequentis.

Venales moras.

† iis.
† lucris

## NOTÆ VARIORUM.

¶ 1 *Post palmam* ] Hoc sensit statim post pugnam victori præmium concedi solitum. PET. FAB *in agon.*

¶ 2. *Venales moras* ] venalem dilationem suprà hoc lib. epist. 7. Vænalitas studij, Maiorani *Nouell. 7. de bon. caduc.* FOR.

¶ Anatholico cancellario prouinciæ Samnij Senator Præf. præt. XXXVI.

*De prouisione facienda illi qui inculpabiliter est officium executus.*

QVi laboriosas excubias & officia magnę sedulitatis inuenit, rationabiliter & temporis definita constituit: vt quod erat sub vitæ termino positum, præmium non haberet incertum. Alioqui quis sufficere semper & expectare posset, cum se mortalibus lux ipsa subduceret? Qua de re sub incerta vita, certa militia est. Nec habet, quòd posit metuere qui ad designatũ tempus inoffēsè meruit peruenire. Astra ipsa, vt astronomi volunt, licet assidua repetitione voluantur, cursus sui definita custodiunt: nequid esse ambiguum, quod sine proprio tenetur inclusũ. Saturnus triginta constituta sibi cœli spatia peruagatur: Stella Iouis duodecim annis attributam sibi regionem illustrat, Martis sidus, ignea celeritate raptatũ, decem & octo mensibus deputata sibi† discurrit. Sol anni spatio Zodiaci circuli Signa præteruolat. Astrũ Veneris mensibus quindecim spatia cōcessa transcendit. Mercurius, velocitate succinctus, tredecim mēsibus proposita sibi interualla præteruenit. Luna, peculiari nobis vicinitate proximior, triginta diebus peragit, quod anni spatio Sol aureus circumactus impleuerit. Merito ergo laboris finem mortales inueniunt: quoniam, vt Philosophi dicunt, & ipsa quæ deficere nequeunt nisi cum mundo, cursus sui terminos rationabiliter acceperunt: hac tamen interueniente distantia, quod illa opus suum finiunt, vt ad principium redeāt. Humanum genus ideò militat, vt peractis sudoribus cōquiescat. Et ideo illi qui inculpabiliter Cornicularij est perfunctus officio, septingentos Solidos, quos & longæua consuetudo deputauit, per illā Indictionē de Samnij prouincia ex illatione tertia sine ambiguitate contrade. Quia non potest dubitare de prę-

Astrorum cursus finita sunt.

† decurrit.

re de præmio quē vera * principis commendat assertio. Præfuit enim curibus Secretarij Pretoriani, vnde ei nomen est deriuatū: laudatis actionibus * comprobatus: eo ministrante calculum scripsimus * inempti, quod magnis pretijs optabatur impleri: gratificati sumus, cui leges fauerūt: negauimus, cui iustitia nō promisit. Nemo tristis extitit de victoria sua: quia saluis facultatibus obtinuit, quando vt fieret superior nō redemit. Nostis omne quod loquimur, neque enim in cubiculis nostris secretaria" nostra peracta sunt. Quod egimus, cohortes nouerunt. " Sumus nimirū ad nocendum priuati, ad prestandum Iudices. Districtio nostra in verbis est habita, & in factis sensa benignitas. Irascebamur placati, minabatur innoxij: & ne potuissemus lædere, terrorem videbamur inferre. Habetis, vt solebatis dicere, castissimum Iudicem, relinquam vos integerrimos testes.

¶ Lucino nunc Cancellario Campaniæ Senator Præf. Præt.

*Præmia dignis collata.*

BEne antiqua moderatione prouisum est, vt laboris sui pretiā recitāt, qui publicis vtilitatibus obsecundant: ne quis" haberetur preteritus, qui probabli fuerat actione laudandus. Nā cui officio remuneratio solueretur, si Pretorianis laboribus tardaretur? Quicquid enim penè in Repub. geritur, eorum strenuitate cōpletur, & quod difficillimū seruiendi genus est (sic enim cogitur omnia implere, vt nō permittatur excedere) exercitibus paret, armatis obtemperat, & inde reportat gratiam vbi inuenire potest alter offēsā. Quid publicas" ratione perdifficiles minutias referamus esse collectas? quas magna subtilitate compositas, & ab illis exigunt, quos "offendere non præsumunt. Eorum est enim sudoribus applicandū, quod victuales expense, longè quidem posite, sed tanquam in vrbe regia natæ, sine querela prouincialium congregantur, quia dum suis temporibus aliquid aptè quæritur, danti dispendium non putatur. Actus ipsorū nostra gloria est: opinio temporū, virtus explicabilis iussionū & quicquid pro continendis" omnibus gratificationis eccipimus, eorū iustè prouisionibus applicamus. Splendescunt vsu ipso laboribus attriti, qui reddunt homines semper instructos: labores inquam, violenti magistri, soliciti pedagogi, per quos cautior quis efficitur, dum incurri pericula formidantur. Erudiatur quis forensibus literis, alter qualibet disciplina doceatur. Ille tamen iustiuctior redditur, qui actu continuæ deuotionis eruditur. Et ideo talibus cū honore soluendū est, quod merentur: vt & sibi aliquando "accipiat, qui semper Reipub. vtilitatibus" acquirebat. Quocirca illi Primiscrino, iam militiæ labore perfuncto, ex canone prouinciæ Cāpaniæ, tertiæ illationis tot Solidos solenniter te dare censemus: vt & ille iustis laboribus perfruatur, & posteri eius exemplum liberæ famulationis accipiant, cum eum pro * sua fide bene habitum fuisse cognoscunt.

" iudicis " comprobatum. " inepti " vectra " Fuecimus. " habetent " illationes " offensae " homiculibus. " accipiant " acquireant. " salute hunc.

¶ Ioanni Canonicario Thusciæ Senator Præf. Præt.

*Mittitur pecunia pro chartis conficiendis, laudaturque antiquorum prouidentia de conseruatione scripturarum.*

MOderatrix rerum omnium diligenter desiderauit Antiquitas, vt quoniam erat plurimis per nostra scrinia consulendum, copia non deesset procurata chartarum: quatenus cum Iudices multis profutura decernerent, odiosas † moras dulcia beneficia non haberent. Hoc munus supplicantibus datum est, ne auarè * constringerentur ad commodum, pro quibus à largitate publica constabat acceptum. Ademptus est impudentissimus exactionibus locus: specialiter à damnis exemit, propter quos principis humanitas dedit. Pulchrũ planè opus Memphis ingeniosa cõcepit, vt vniuersa scrinia vestiret, quod vnius loci labor elegans texuisset. Surgit Nilotica sylua sine ramis, nemus sine frondibus aquarum seges, paludũ pulchra cæsaries, virgultis mollior, herbis durior, nescio qua vacuitate plena, plenitudine vacua, bibula, † teneritudine spõgeum lignum, cui more pomi robur in cortice est, mollicies in medullis, proceritas leuis, sed ipsa se continens, † fœdę inundationis pulcherrimus fructus. Nam quid tale in qualibet cultura nascitur, quàm illud vbi † prudentum sensa seruantur? Periclitabantur ante hoc dicta sapientũ, cogitata † Majorum. Nam quemadmodum velociter potuisset scribi, quod repugnante duritia corticis vix poterat expediri? Ineptas nimirũ moras calor animi sustinebat, & cũ differebãtur verba, tepescere cogebantur ingenia. Hinc & priscorum opuscula libros appellauit Antiquitas. Nam hodie quoque librum virentis ligni vocitamus exuuias. Erat indecorũ, fateor, doctos sermones cõmittere tabulis impolitis, & in veternosis ramalibus imprimere, quod sensualis poterat elegantia repperire. Grauatis manibus paucis memoriam commonebat, nec inuitabatur plura dicere, cui se talis pagina videbatur offerre. Sed hoc primordijs consentaneum fuit: quoniã rude principium tale debuit habere commentum, quod prouocaret ingenia sequentium. Inuitatrix pulchritudo chartarum affluenter dicitur, vbi exceptionis subtrahi materia non timetur. Hæc enim tergo niueo aperit eloquentibus campum, copiosa semper assistit: & quo fiat habilis, in se reuoluta colligitur, dum magnis tractatibus explicetur. Iunctura sine rimis, continuitas de minutijs, viscera niuea virentium herbarum, scripturabilis facies, quæ nigredinem suscepit ad decorem, vbi apicibus eleuatis fœcundissima verborum † plantatrix seges fructum mentibus † toties suauissimum reddit, * quoties desiderium lectoris inuenerit: humanorum actuum seruas fidele testimonium, præteritorum loquax, obliuionis inimica. Nam memoria nostra etsi causas retinet, verba commutat. Illic autem securè reponitur, quod semper æqualiter audia-[...]. Quapropter deputatam summam tot Solidorum de Thuscia prouin-

Marginal notes: Antiquitas rerum moderatrix Charta. — † mores — * cõstringerent. — Memphitica miracula. — Nilus. — * teneritudo. — * fide — * prudentium sensus. — Charta inuenta vtilis. — † malorum — Libri vnde dicti. — Ipsos chartarum. — † plantata — * toties — * quoties

cia illi ex illatione tertia te prębere censemus: tertiá decimę Indictionis rationibus inputádam: quatenus scrinium publicum integritaté fidei suæ laudabili debeat perpetuitate seruare: quod defectum inter mortalia nesciens, annua cumulatione séper augescit, noua jugiter accipiens vetusta custodiens.

---

Vitaliano v.c. Cancellario Lucaniæ & Brutiorum Senator. Præf. Præt. XXXIX.

*Remittitur Prouincia humanitatis intuitu medietas tributariæ functionis.*

APparet, quantus in Romana ciuitate fuerit populus, vt eum etiam de lóginquis regionib. copia prouisa satiaret: quatenus circumuectæ peregrinorum victui sufficerent, cùm illis vbertas aduecta seruaret. Nam quàm breui numero esse poterat, qui Mūdi regimina possidebat? Testātur enim turbas ciuium amplissima spatia murorum. Spectaculorū distensus amplexus, mirabilis magnitudo thermarum: & illa vniuersitas molarum, quam specialiter contributam constat ad victum. Hoc enim instrumentū, nisi fuerit vsuale, necessarium non habetur. quoniam nec ornatui potest proficere, nec parti aliæ cōuenire. Denique hæc, quasi vestiméta pretiosa corporum, ita sunt indicia ciuitatum: dū nullus acquiescat superflua facere, quæ se nouit magnis pretiis explicare. Hinc enim fuit, vt mōtuosa Lucania sues penderet, hinc vt Brutij bonū pecus indigena vbertate pręstarent. Fuit nimirū vtrūque mirabile, vt & prouincię tantę ciuitati sufficerent, & sic ampla ciuitas earum beneficijs victualium indigentiā nó haberet. Erat quidem illis gloriosum Romam pascere: sed quanto dispendio videbatur posse constare, adducere tam multis itineribus, quę darentur ad pondus: dū quæ probantur decrescere, nullus poterat imputare. Redactum est ad pretium, vbi pati non poterant detrimentum, quę nec itineribus minuuntur, nec laboribus sauciantur. Intelligant prouinciæ bona sua. Nam si antiqui eorum fuerunt ad dispendia deuoti, cur isti nō sint ad compendia soluenda munifici? Et ideo ambos titulos in assem publicum iam redactos diligentia tua statutis illationib. procurauit: ne meis temporib. negligétes esse videātur, qui alienis dignitatibus laudabili integritate paruerunt. Nam licet & alias prouincias studuerim reficere, nil tamé in alijs actum est, quod voluerim vindicare. Senserunt me Iudicem suū, & quibus priuatus ab auis atauisque profui, viuaciùs nisus sim meis fascibus adjuuare: vt me agnoscerent retinere affectū patrię, quos in meis prouectibus sentiebam propensa exultatione gaudere: Pareant ergo non compulsione aliqua, sed suo more. Quando & hanc summam illis minutò quæ solebat offerri. Nam cùm mille ducenti Solidi annuis præstationibus soluerentur, ad mille eos regia largitate reuocaui vt exultarent gaudiorum crementis de oneribus imminutis.

[Marginal notes: sic sic prouincia; libertas; Roma amplitudo; quando; alia; Lucania; Brutij; pendere; eorum; quam; multis itineribus; Pondus; quod nec itineribus imminuitur; sunt; studuerim; nihil; illis; at; nisus sum; sentiebat; imminuo; incrementis]

¶ De indulgentia.

## ¶ Indulgentiæ x l.

*Senatoris præposita deliberatio de relaxatione captiuorum.*

QVamvis nomen ipsum Iudicis dicatum videatur esse Iustitiæ, & totius anni orbitam æquitatis jubeamur ambulare vestigiis: ¶ his tamen diebus in domicilium Pietatis jure deflectimus: vt ad Redemptorem omnium remissionis itinere peruenire possimus. Ex hac enim virtute suauissimos fructus legimus, & remittẽdo aliis nobis parcimus. Nam qui periculosè justi sumus, sub securitate semper ignoscimus. Quapropter pœnas ¶ abdicamus, tormenta damnamus, & tunc verè judices sumus. Macte Indulgẽtia, quæ solois & præsules. Tu patrona humani generis, tu afflictis rebus ¶ medicina singularis. Quis tuo non egeat munere, cùm sit peccare cõmune? Ab vniuersis necessario peteris: quando sub te spes vitæ sumitur, quæ sub Iustitia non habetur. Nam ¶ dum tribus aliis sororibus cælesti gratia perfruaris, & amabili amplexatione nectamini, omnes tibi (quamvis & ipsæ virtutes sint) honorabiliter cedunt: quando te humano generi salutiferã esse cognoscũt. Sed quid tantùm de terrena conuersatione dicamus? Pietas est, quæ regit & cœlos. O si tecum liceret longis temporibus habitare, totus excluderetur reatus, & parcendo fieret, vt ¶ parcè ¶ tolleretur! Sed prouidentissimè tanta res sacris solùm temporibus videretur esse cõcessa: vt gratiùs mundus acciperet, vnde pro rerum nouitate gauderet. Quapropter abstine noxiam lictor securim, cui licet impunè facere, quod in alijs cognosceris vindicare, ama paulisper ferrũ splendidũ, non cruentũ. Catenas tuas lachrymis madidas felicior rubigo suscipiat, illud potiùs recunde, quod ¶ solebas includere. Auditoria feralium vocum meliore sorte mutescant. Sit re vera nomen custodis sine mortibus alienis, quid sẽper Inferis laboras? aliquando & Superis milita. Otium tibi clemens actus ¶ incidit. Qui justitiæ inexorabili excubat, necesse est, vt eum pietas benigna discingat. Et ideo cella gemituum, tristitiæ domus, apud Superos Plutonis hospitiũ, locus perpetua nocte cœcatus, tandem infusione lucis albescat: in qua non vnũ tormentum sustinet reus, qui antequã incurrat, necis exitus à Supernis probatur abscissus. Primùm pedor ille, collega catenatum, abominabili mœrore discruciat; auditum alieni gemitus & lamenta conturbant, gustum jejunia longa debilitant, tactum pondera prementia defatigant, lumina diutiùs tenebris obtusa torpescunt. Non est vnum clausis exitium: multifaria morte perimitur qui carceris squalore torquetur. Nunc ergo reos de Auerno tuo victuros emitte. Redeant ad Superos, qui ex magna parte Inferos pertulerunt. Atria tua vacuitatibus impleantur. Locus ille perennium lachrymarum quondam tristes incolas ¶ perdat. Non sunt inde, qui læti sunt: qui tunc profectò habebit gratiam, si desertus appareat. Exite inclusi, vicina morte semper pallentes. Redite ad lucem, quos caligantes tenebræ possidebant; nihil ampliùs optata morte passuri, nisi quòd adhuc

poteratis

Margin notes: Iudex. ¶ Ita. ¶ abiiciamus. Indulgentia ¶ medica. ¶ cùm. Tempus indulgendi. ¶ Parce ¶ tollerentur. ¶ parcere Lictor. ¶ solebat. Catenæ. Ostio. ¶ Iudicis. Pendeta.

poteratis occidi. Sed vos, qui nulla debitis ambitione jam decipi delicta relinquite cum catenis, dierum beneficiis absoluti. Viuite nunc honestè, qui didicistis superstites mori. Cognoscite quàm beneficialis sit bona cōuersatio: altera cōtulit teterrimum carcerem, hæc nouit splendidam tribuere libertatem. Ista præstabit, vt velitis viuere: illa dedit, vt † eligeretis jam perire. Si leges astringunt, vlteriùs vos nullus includit. Secreta paucescite, ad forum sine trepidatione venite. Illa justè refugitis, per quæ tristia pertulistis. Mirentur vos liberos, qui viderunt reos. Odisse debitis † quod vos tradidit neci. Pecora ipsa vitare nōrunt, quæ se læsisse cognoscunt itinera † illa non repetunt, vbi in foueam corruerunt. Tenaces laqueos auis capta declinat, hærentem viscum alis suspecta non † insidet. Piscens Lupus, arenis se mollibus, vt plūbati lini insidias euadat, immergit: cujus vt supradicta retia ejus tergū frustra dimiserint, alacer in vndas exilit, & vitati periculi gaudia liberatus agnoscit. Scarus esca pellectus, cùm junceum carcerem cœperit introire, mox vt ad se exitium [illegible] inuitatum fuisse cognouerit, in caudam labitur, paulatim se ab angusto subducens. Quem si aliter † ejusdē generis cognouerit irretitum, extrema ejus mordicus trahit: vt qui sibi captus non potest subuenire, alterius solatio probetur euadere. Sic & Sauri argutum piscium genus, à velocitate nominati, cùm se in insidias nexuosas impulerint, quasi quibusdā funibus æquabiliter illigati, totis nisibus trahentes retrorsum, † socios conātur liberare † captiuos. Plura sunt, si talia perquirantur. Omnia enim, quę possunt habere contraria, facilis casus absumeret, si curam salutis propriæ nō haberēt. Ad te Claustrorum magistrū verba reuocemus. Patere, pœnale secretarium tuum innocē:er esse secretum. Torqueris quidem, quòd nullus affligitur: à communibus gaudiis mœstus exciperis, dum tibi soli non parcitur venia generali, liuidæ inuidiæ comparandus. Sustine de omnium securitate jacturam, qui habuisti de multorum afflictione lætitiam. Sed vt tuos quoque gemitus consolemur, illos tibi tantūmodò vendica, quos lex pietatis gratia non relaxat, ne cum truculentis parceret, asperrima facinora leuigaret. † Soluamus ergo cuncta, secularibus actibus implicati. Patitur omnis homo periculosos nexus, quos † festinat euadere. Claustra reos dimittant, nos vincula improbæ cogitationis absoluant.

† eligere

† qui

*Pecorum solertia*

† ipsa

*Lupus.*

*Scarus.*

† eidem

*Sauri.*

† socium

† captiuum

*Salutis propria cura.*

* Soluamur

† festinet

## NOTÆ VARIORVM.

¶ 1. *Indulgentia* ] extat Cod. Theod. *lib. 9. tit. 39. de indulgentiis*. Hic autem propter sancti Paschatis diei lætitiam, & *lib. 3. 4. 6. C. Theod.* religio anniuersariæ obsecrationis vocatur, *lib. 7.* Et ob Rempub. tyrannide liberatam, *l. vlt.* sed & ob partum Crispi & Helenæ Constantinus indulsit. *lib. 2. eod. tit.* FOR.

¶ † 2. *Qui periculosè iusti sumus sub securitate semper ignoscimus.* ] Ait Plutarchus justitiam, virginem incorruptam, publicam seu verecundam, temperantem ac vrilem esse oportere. Præterea justitiæ comitem pudicitiam assignat Iuuen. lib. 2. Satyr. hoc est verecundiam, quasi timere debeat princeps qui justus est & politicus nō vt accipiat, sed vt inferat aliquod subditis malum incommodum injuriam. Verecūdia itaque Iustitiæ

comes dicitur, quasi veteri ac metuere principem oporteat, ne cui subditorum temere falsa ex causa & contra jus pœnam infligat, præsertim cùm sub securitate etiam ignoscatur & justus esse nisi periculosè nemo possit. Bros.

¶ * *Cella gemituum, tristitia domus, apud superos Plutonis hospitium locus perpetua nocte cæcatus.* Carcer in media primũ vrbe, foro imminens ædificatus est, vt testatur Liuius, in quo barathrum fuit, quo ad vltimũ supplicium sontes dãnati detrudebantur, quod Tullianũ nuncupabatur, qua de re vide Dion. l. b. 46. Est locus, inquit Salustius, in Carcere quod Tullianũ appellatur, vbi paululũ ascenderis ad læuã circiter 12. pedes humi depressus, eum muniunt vndique parietes: atque insuper camera lapideis fornicibus jũcta, sed inculta tenebris, odore fœda, atq; terribilis ejus facies est. Bros

# MAGNI AVRELII
## CASSIODORI
### SENATORIS.

## VARIARVM † LIBER XII.

† Nonus

### ¶ Diuersis Cancellariis prouinciarum singularum Senator. Præf. Præt. I.

*Constituitur quis in Cancellarium ad quandam prouinciam.*

NEscio quis major esse creditur, † qui de penetralibus Iudicis destinatur. Quoniam tantò plus æstimatur quis amare justitiam, quantò ab illo frequentiùs constat auditam. Per milites suos Iudex intelligitur: & sicut discipuli magistri scientiã produnt, sic nos obsequentium mores aperiunt. † Præceps non putatur † obseruasse moderatorem auarus paruisse non † aduertitur cõtinentis stultus prudentibus seruisse non creditur. Periclitamur fateor in actionibus vestris, si vos mala intentione tractetis: quod nulli accidit vestrum, alienum vitium, nostrum celebratur opprobrium. Sustinemus tales casus, quales non in alios vindicare non possumus: & lex qua fruuntur cuncti, in nobis potest custodiri. Sed habemus iterum ex altra parte solatium, quod vestra bona nostra creduntur esse mandata, & nobis ociosis acquiritur, quicquid gloriæ vestris laboribus expeditur. Si te enim aliquis sapienter agere videat, statim famam tui præceptoris exaltat: dum tale institutum fuisse creditur, qualia gesta nihilominus sentiuntur. Vna est sentẽtia plebis, tales esse Iudices, quales vos contigerit approbari. Et ideo magnopere cauendum est, ne ille de vobis incipiat judicare, cujus vos opinionem cõtigerit ante lacessisse. Vlciscitur pœnis, † qui insultat in fabulis: vt tormentis vestris cõ-

† quam

† Princeps

† obsecundasse

† creditur

† quod insultu judicitur

peu-

pensat, quod populus vulneratus exaggerat? Quàm periculosum est, pati Iudicem rationabiliter iratum? & illum de fortunis tuis decernere, quem te constat grauiter irritasse? Quapropter stude magis, vt nostra potiùs voce lauderis. Quia sicut te potest Iudicis vel sermo aduersus deprimere, ita prosperrima sententia sublevare. Perge igitur, per illam Indictionem, iuuante Deo, ad illam prouinciam, Cancellorum pompa decoratus, & gloriosa grauitate præcinctus. Absens cogita præsentis pudorem. Nam quid debeas tentare † vile, qui militas sub honore? Fasces tibi † Iudicum parent, & dum iussa Prætorianæ sedis portare crederis, ipsam quodammodo potestatem reuerendus assumis. Edicta nostra † imprimis obserua, ostende bonam te intendentibus viam. Nam cujus est Iudicis custodire mandata, si mihi es nostra videantur negligere constituta? Reginam illam procac ü vitiorum Auaritiam fuge, cui cuncta crimina detestabili † deuotione famulantur: quæ dum pectus hominis ingressa fuerit, gregatim quoque malefidas cohortes admittit. Ferri non potest recepta, quia nescit esse solitaria. Agmen habet blandissimum: arma suscipit ex talentis: & per dulcedinem superat, quos amara deceptione captiuat. Proinde ad vtilitates publicas esto solicitus: iniuncta morali compulsione procura. Plus agit inculcator rationis, quàm possit exercere terribilis. Persona tua refugium sit oppresso, † infirmo defensio, præsidium aliqua calamitate conclusio. Sic enim propriè nostros Cancellos agitis, si læsorum impia claustra soluatis.

† vides
† Iudicium
† in primis
Auaritia.
† veneratione
† iussi. vel Cancellos agere.

¶ Vniuersis Iudicibus prouinciarum Senator Præf. Præt. III.

*Laus Cassiodori.*

GRatias diuinitati refero: quia & prouinciales fecerunt, quæ monui, & ego compleui omnia, quæ promisi. Nam nec me sensit quisquam aliqua venalitate pollutum, nec ego pertuli Tributarios indeuotos. Habemus vtrique quod in vobis diligere debeamus: illi repererunt affectuosos Iudices, nos acquisiuimus integerrimos præcones. Agamus itaque Deo præstante, quod cœpimus. Possessor mihi publicas pecunias libens inferat, ego illi in conuentus iustitiæ tributa persoluam. Vobis autem commodè repertum, quod veraciter actum esse sentitur, quando rebus præteritis spes magna redditur in futuris. Probastis enim, quia nullum coëgimus dare, quod non debuisset offerre. Non publicis, non priuatis à me quisquam damnis afflictus est. Priscorum terrores fecimus ignorari. Nec extraordinaria ouerationes, qui cuncta geri legibus optamus. Sed nec vos fuistis in ea parte dissimiles. Præsules imitatores esse dignitatis nostræ, iura voluerunt: quibus pene eandem, quam nobis, iurisdictionem per prouincias contulerunt. Nullum repudiat sequenda iustitia, omnes clarificat, quos sui participatione sublimat. minorem se ille solus facit, qui ab ipsa discessit. Cur accipiendi vota sectemur? Nullam gloriam recipit, qui dignus vocatur. Contra omni laude decoratur qui iustus edicitur. Desidere-

Cassiodori abstinentia.

Præsules.

mus potius, quod nos preciosiores locupletibus facit. Fasces accipimus, vt graues esse debeamus. Tribunalia conscendimus, vt morum gradibus exaltemur. (Nil vile, nil cupidum Iudices decet.) Claras enim suas maculas reddunt, si illi ad quos multi respiciunt, aliqua reprehensione sordescunt. † Alioqui expedit nō videri, quam cunctorum iactatione signari. Omnes ergo, qui præmiorum celsa petimus, vitiorum humilia deseramus. (Sit in nobis frons libera, vt aliorū possimus emendare peccata.) Æquat crimen † omne, quod inquinat, & ideo dissimilis ab accusato debet esse, qui judicat. Hæc nos annuo sermone conuenit loqui: quia bonarum rerum nulla satietas est. Fateor auiditatem desiderij mei, cupio me vobiscum velle prædicari. Veniamus nunc ad consueta: quæ ideo debent suscipi grata, quia probantur esse solennia. Quapropter, quod feliciter dictum est, te efficiúmque tuum cum Dei iuuamine possessores præcipimus admonere, vt tributa. Indictionis tertiæ decimæ deuota mente persoluant: quatenus trinæ illationis moderamine: custodito, debitam Reipub. inferant functionem. Tempora exactionum statuta seruentur: ita tamen, vt nullus sub immaturæ compulsionis injuria se ingemiscat exactum: nec iterum sub turpi venalitate induciarum largitas damnosa præbeatur. Dilatio enim tributi major fit causa dispendij, quando istic suspenditur, quod nullis protractionibus euitatur. [1] Expensarum quoque fidelem notitiam, quaternis mensibus comprehensam, consuetudine custodita, ad scrinia nostra dirigere maturabis: vt totius erroris † discussa caligine, publici ratiocinij possit claritas apparere: Nam si aliter facias, te damna respiciunt, quæ per neglectum tuum publicis vtilitatibus ingeruntur. Et vt faciliùs possis, Deo auxiliante, quæ sunt statuta perficere, illum atque illum sedis nostræ milites, tibi officióque vestro consuetudinariè præcipimus imminere: quatenus ordinatio nostra inculpabiliter sortiatur effectum. Caue ergo ne te imparem nostris præstes admonitis: Quia nimis fœdum est, vt à quo laudanda reposcimus, resecanda potiùs approbemus.

Probrum abest à magistratu. (margin)
† al. aliquādo expedit non expedit non adiri, quā c. i. s.
† omnes quos
Solennia.
Exactionum tempora.
Induciæ tributi.
Expensæ.
† detersa.

## NOTÆ VARIORUM.

§1. *Expensarum fidem notitiam quaternis mensibus.* ] Hinc quadrimenstrui breues, qui de singulis pensionibus conficiuntur à chartulariis, & ad officium palatinum aut præfectum prætorio transmittuntur, constat enim tribus pēsionibus anni cujusque indictiones solui. *l. vlt. C. de annon. & trib. l. 15. & 16. Cod. Theo. eod. tit.* & inde singularum pensionum breues quadrimenstrui sunt, vt hoc loco videre. Hæc autem authoris verba Accursius vsurpauit *l. 1. C. de apochis publicis*, & Majoranus Nouella *de ind. rel.* BROS.

§ Vniuersis Salonibus qui sunt Cancellariis deputati Senator Præf. Præt. III.

*De Cancellariis.*

Opor-

*De Cancellarijs.*

OPortet quidem cuncta sub tranquillitate peragi, quemadmodum possit bonis moribus conuenire. Sed tanta est in repub. de motum varietate diuersitas, vt nemo valeat leges defendere, nisi terror videatur aliqua temperare. Ægris non vna causa salutis est, alter cibis reficitur, alter per abstinentię beneficia tenuatur, hic lauacra mollia, ille ferrum quęrit ad vulnera, & varium poscit remedium diuersa qualitas passionum: sic qui populis præesse cognoscitur, non vno consilio præditus inuenitur. Feroces districtione pręmendi sunt, mansueti ciuiliter admonendi, dolosi cautè, simplices sub lenitate tractandi sunt. Et ideo vbique probatur esse necessaria prudentia, quoniam rebus omnibus adhibere videtur accommoda. Quapropter deuotionem tuam solatijs illius viri clarissimi Cancellarij nostri solenni more deputamus: vt contra nullum alium erigaris, nisi qui legibus parere despexerit. Ad forum trahe, qui justa non recipiet sub continentia irascere, sub maturitate distringe. Timeri te amplius volumus quàm probari: quia maximè illud vigori tuo reputabitur, si nullius præsumptione peccetur. Cogitetur præ omnibus pecuniæ publicæ fidelis exactio. Sit tuum commodum contemptus alienus. Coactus faciat, qui justa sponte complere neglexerit. Causis tantum te delegatis impende. Si præcepta sequeris, deuia non requiris. Caret culpa, qui imperata perfecerit. In executore illud est pessimum, si Iudicis relinquat arbitrium. Non inde jacteris, quod tibi non potest obuiari. Nec assumere superbiam velis, quia te multorum humilitas pertimescit. Viri fortes semper in pace modesti sunt: & justitiam nimis diligunt qui frequenter prælia tractauerunt. Quam gratum est, si inter parentes reuersus, querelarum non reportes opprobrium: sed ita te cognoscant egisse, quemadmodum diligentes probantur optare? Nos etiam gratanter excipimus cum laude venientem, & ocio vocare non finimus, quem probabiliter gessisse sentimus. His etiam & rerum dominus maiora credit, quos bona conscientia vtilitates suas egisse probauerit. Quanta sunt, quę possunt tollere sapientes? Nemo ampliùs acquirit, quam qui se bona conuersatione tractauit.

¶ Canonicario Venetiarum Senator Præf. Præt. IV.

*De vinis Italiæ & Græciæ.*

MEnsuræ regalis apparatus ditissimus non parens Reipub. probatur ornatus: quia tanta dominus possidere creditur, quantis nouitatibus epulatur. Priuati est, habere quod locus continet: in principali conuiuio hoc profecto decet exquiri, quo visum debeat admirari. De stinet Carpam Danubius, à Rheno veniat Ancorago † exormis, Tonsicula quibuslibet laboribus offeratur, Brutiorum mare dulces mittat † Acernias, sapori pisces de diuersis finibus afferantur. Sic decet Regem

*Pisces Mensa principis. Exormis Reno. Sicula quibus licet laboris offerat &c. Inf. epist. c. 4.*

*† Acernias al. Atcernias*

pascere, vt à Legatis gentium credatur pene omnia possidere. Et ideo procuranda sunt vina, quæ singulariter fœcunda nutrit Italia: ne qui externa debemus appetere, videamur propria non quæsisse. Comitis itaque Patrimonij relatione declaratum est, Acinaticum, cui nomen ex acino est, Enthecis aulicis fuisse tenuatum. Et quia cunctæ dignitates inuicem sibi debent necessaria ministrare, quæ probantur ad rerum dominos pertinere, ad Possessores Veronenses, vbi eius rei cura præcipua est, vos iubemus accedere: quatenus accepto pretio competenti, nullus tardet vendere, quod principali gratiæ debetur offerre. Digna planè species, de qua se iactet Italia. Nam licet ingeniosa Græcia multifaria se diligentiæ subtilitate commendet, & †vina sua aut odoribus condiat, aut marinis permixtionibus insaporet, sub tanta tamen exquisitione reperitur simile nil habere. Hoc est enim merum, & colore regium, & sapore præcipuum: vt blattam aut ipsius putes fontibus tingi, aut liquores eius à purpura credantur expressi. Dulcedo illi ineffabili suauitate sentitur; stipis nescio qua firmitate roboratur: tactus eius densitate pinguescit, vt dicas esse aut carneum liquorem aut edibilem potionem. Libet referre, quam singularis esse videatur eius collectio. Autumno lecta de vineis in pergulis domesticis vua resupina suspenditur, seruatur in vasis suis, thecis naturalibus custoditur. Rigescit non liquescit ex senio, tunc fatuos humores exudans, magna suauitate dulcescit. Trahitur ad mensem Decembrem, donec fluxum eius hyemis tempus aperiat: miróque modo incipit esse nouum, quando cellis omnibus reperitur antiquum. Hyemale mustum, vuarum frigidus sanguis, in rigore vindemia, cruentus liquor, purpura potabilis, violeum nectar: deferuet primum in origine sua, & cùm potuerit adolescere, perpetuam incipit habere nouitatem: non calcibus iniuriosè tunditur, nec aliqua sordium admixtione fuscatur: sed quemadmodum decet nobilitas tanta prouocatur, defluit, dum aqua durescit, fœcunda est, cum omnis agrorum fructus abscedit. Distillat gemmis compatem liquorem. Iucundum nescio quid illacrymat: & præter quod eius delectat dulcedo, in aspectu singularis eius est pulchritudo. Hoc † quantociùs perquisitum, & competentibus pretijs aggregatum, Chartarijs, qui in rem directi sunt, tradite deferendum. Nec illud negligendum putetis, quod lacteo poculo relucescit: quando plus est mirabile, quod potueritis difficilius inuenire. Albedo ibi decora est, & serena puritas: vt illud de rosis, hoc credatur natum esse de lilijs. Colore quidem extraneum, sed sopore germanum est. Aspectus dispar, & similis in vtroque suauitas Nam quòd acutè sapit, quod citò reficit, commune illis intelligitur: sed magna est distantia, quæ videtur. Illud intueris robore lætum, hoc inspicis candore festiuum. Et ideo procuratio eorum debet esse celerrima: quando in ambobus esse cognoscitur, quod pariter expetatur.

*Vina Italia* / *Acinaticum* / *† vina Græc.* / *Rerum collectio.* / *† quam ocyus.* / *Albedo.*

## *NOTÆ VARIORVM.*

¶ 1. *A Rhe to veniat, Anchorago exormis Tonsicula quibuslibet laborib. offuscatur.*) Mendum hic esse autumo, etenim sine dubio sic legendum est. *A Rhe-*

*Ebeno veniat Ancorago Exorm. ston ficula quibus libet laboribus offeratur.* Vbi notabis Exormiston fœminino genere enuntiari. BROS.

§ 2 *Vina sua aut odoribus condiat.* ] Notandum est hic veteres frequenter vsos fuisse vino odoribus condito, teste Athenæo *lib. 2. cap. 1* Ælian. *lib. 12. hist.* Eunap. Sardian. *in Iamblico*, & Arnob. *libr. 5.* BROS.

## ❡ Valeriano V.S. Senator Præf. Præt. V.

### *De Iudice.*

GEneraliter quidem amplissimum cognitorem decet beneficia dilatare: quoniam qui omnibus præesse cognoscitur, cunctis impedere profutura censetur. Sed gratificante natura illis ampliùs debemus, qui nobis aliqua proximitate junguntur: dum quoddam genus recti videatur esse propositi, ab æqualitate discedi. [ Nam modestiam Collegio impendimus reuerentiam Patribus exhibemus. ] Ciuibus debemus communem gratiam, sed affectum filijs singularem: & tanta necessitudinum vis est, vt nullus se contemptum dijudicet, si sibi aliena pignora prælata esse cognoscit. Et ideo non est aliquid injustum, de patria plus esse solicitum, eo præsertim tempore cùm ejus videamur periculis subuenire. Plus enim eos diligere credimus, quos eripere festinamus. Veniens itaque numerosus exercitus, qui ad defensionem Reipubl. noscitur destinatus, Lucaniæ Brutiorúmque dicitur culta vastasse. & abundantiam regionum studio tenuasse rapinarum. Sed quoniam & illis dare, & istis sumere, pro temporis qualitate, necesse est, pretia quæ antiquus ordo constituit, ex jussione Rerum domini cognoscite temperata: vt multò arctiùs, quàm vendere solebatis in assem publicum præbita debeant imputari: quatenus nec possessor dispendia, nec exercitus laborans sustinere possit inopiam. Nolite igitur esse soliciti. Exasistis exigentium manus: tributa vobis præsens adimit apparatus. Sed quò faciliùs instrueretur vestra notitia, imputationum summas infra scriptis Breuibus credidimus exprimendas: vt nemo vobis vendat beneficium, quod publica noscitis largitate collatum. Continete ergo possessorum intemperatos motus. Ament quieta, quos nullus ad incerta præcipitat. Dum belligerat Gothorum exercitus, sit in pace Romanus. Felicium votum est, quod jubetur. Ne rustica, agreste hominum genus, dum laborandi tædia fugiunt, illicitis ausibus efferantur: & contra vos incipiant erigi, quos vix poteratis in pace moderari. Quapropter ex regia jussione singulos Conductores Massarum, & Possessores validos admonete, vt nullam contrahant in concertatione barbariem: ne non tantùm festinent bellis prodesse, quantum quiete confundere. Arripiant ferrum, sed vnde agros excolant: † summat cuspides, boum stimulos non furoris. Defensorum maxima laus est, si cùm illi videantur prædictas regiones protegere, isti non desinant patrioticas possessiones excolere. Sit Iudicibus vigor ex legibus, Subsellia non desinant jura malis

*Ob trāsitum militum remissa tributa.*

*Discedere ab æqualitate, genus recti propositi.*

*Nemo beneficium vendat publica collatū largitate.*

*Conductores Massarum, vsu ferri.*
† summat *Signaf. alij*

moribus intonare. Timeat latro † indicium, quod semper expauit. Adulter gremium Iudicis in remiscat. Falsarius vocem præconis exhorreat. Fur fora non rideat. Quia tunc libertas gaudet, si talia non lætentur. Sic enim prosperrimè geri non sentietis bellum, si vobis sit communiter de ciuilitate consilium. Nullus opprimat indigentem: inuadite persuasores: insequimini persequentes. Est vobis competens pugna ciuilis. Omnia pacata vos redditis, si duces scelerum comprimatis. In annonis verò reputandis esto solicitus, ne aliquem cujusquam possit fraudare versutia. Rectoribus autem exercitus à Rerum dominis sub mea præsentia cognoscite delegatum: vt dum à vobis necessariò fuerint commoniti, grauatis per iniuriam debeat subueniri. Custodiant nihilominus disciplinam, vnde robustiùs armatur semper exercitus. Additum est etiam beneficij genus, vt à præsenti deuotione præceptis Regis nec diuina domus videatur excepta, sed totum communiter sustineatur, quod pro generalitate censetur. Nunc ergo cum omnibus fratribus vestris studiosè consurgite omnibus, & sub omni cautela necessaria prouidete: vt prosit re vera nobilissimæ patriæ talia volumina præuulisse. Quieta enim regere, & ex vsu administrare prouincias, homines vel mediocris intelligentiæ possunt: sed hoc opus, hic labor est, illud magis regere, quod se relictum non potest continere. Cessat enim nautarum in tranquillitate peritia: nec nomen præstat artifici, nisi fuerit vis magna periculi. Habetis ergo tempus, vbi & famam sapientum possitis acquirere, & in omni parte vos laudabiliter, iuuante Domino, custodire. Meos autem vltra cæteros minimè commendo: quia omnibus hoc cupimus accidere, quod nostris laboribus desideramus euenire. Mihi enim propria cura dilapsa est, postquam generalem cœpi cogitare custodiam. Opto meis bene, sed quod possit esse commune: quia magnæ iniustitiæ genus est, aliud sibi Iudicem velle, quàm potest generalitas sustinere.

*† indicium. Vox præconis. Annonæ. Disciplina. auersit. Difficilia, quæ pulchra. Iudex redēmum priuatis iure*

## NOTÆ VARIORUM

¶ 1 *Generaliter* ] Hac formulâ tributum remittitur ob transitum militū, quem innocentem esse debere constituitur Nouell. 130. vt ob eandem caussam priuatis conductoribus censiones iure nostro remittuntur, *l. 15. ex conducto §. si vis §. si exercitus prateriens. D. locat. & cond.* sup. lib. 5. epist. 26. FOR.

Vniuersis Præfecturæ titulos administrantibus Senator Præf. Præt. vi.

### *Quòd scelerati pecuniis redimi minimè debeant.*

*Redimendi vt... seruetur*

QVamuis abundè sufficiant, quæ Rerum Domini ingenita pietate præceperunt interminationes tamen importunis & fatuis adhibita districtione geminamus: [ vt qui nequeunt erubescere, saltem se contineant per timorem. ] Quis enim de sua præsumptione gratuletur, quando

quando fama perditurus est, qui interdicta tentauerit? Retundatur ambitio cæca cupientum: proterua refrænetur audacia. [Qui lucrum de malo quærit, pœna proposita terreatur: qui honorem per nefanda desiderat, amissa potiùs opinione turbetur. Additur etiam, quòd nostris temporibus sceleratæ pecuniæ non valebunt: nec culpam suam redemit, qui rerum se esse cognoscit.] Iniquis fraudibus non parebit occasio: persequimur, non vendimus excedentes. Vbi jam malè capientes spem habebitis, quando vobis & Rerum domini, & vestri Iudices comminantur? Vos tamen, quos ad publicas administrationes peruenire, nostra fecit electio, de actionum honestate confidite. Quia vos nulla venalitas excludit, si probitas continuerit actionis. Publicis vtilitatibus seruite fixi: quoniam vos nulla priuata damna concutient. Reddite hanc vicissitudinem judicio meo: vt qui vos nullo proprio suffragio grauari feci, studeatis in vobis mea facta laudari. Præfixum itaque tempus à Rerum dominis noueritis esse seruandum: ita tamen, vt ea quæ vobis pro publica vtilitate decreta sunt, prouidere ac soluere debeatis.

*Ne pecuniis redimantur scelera.*

§ Canonicario Venetiarum Senator Præf. Præt. vii.

*Remittuntur tributa.*

SVb clementia boni principis nihil constat licere fortuitis: quando sinistros casus corrigunt, qui præstare prosperrimè consueuerunt. Nam quemadmodum inferret nudus sæuam barbariem, & districtum principem? quando spoliatus iure negat, quod affluens inferre didicerat. Atque ideo illi vel illi: sueuorum incursione vastatis fiscum decimæ quintæ Indictionis serenitas regalis indulsit, sicut te poterit instruere relecta præceptio. Vnde obedientiam commendātes à supradictis possessoribus de prædijs, quæ tamen cognoueris esse vastata, præsentis Indictionis tributa: vt constitutis temporibus Arcario nostro residuam suppleas quantitatem. Caue ergo, ne grauior fias hostibus, si adhuc nudare velis exutos: chlamydes non paueseant, qui arma timuerunt: rapinas non sentiant post prædones. Validas contra te apochas inuenerunt: inuictas securitates illis dedit calamitas sua: violentus abstulit quod quærebas. Cui nihil videtur relictum, à tributis constat esse liberatum.

*Indulgentia tributorum. Vnde nihil exigendum. Parcendum inopibus.*

§ Consulari prouinciæ Liguriæ Senator Præf. Præt. iix.

*De Arcarijs.*

NOuum genus videtur esse compendij, postulantes acquiescere, & prostantes nulla damna sentire. Nam sic accipitur ab vno, vt penitre non possit ab altero: donatur sine dispendio: ceditur sine imminutione: & nomen habet munificentiæ, quod iura domini nescit exire. Qua-

*Compulsores exigant tributum moderatè.*

propter ille casarum suarum, in illa prouincia constitutarum, quas Breuis subter conscriptus eloquitur, exactorum suggerit enormitate vexari. Desiderans sine aliqua imminutione publicæ vtilitatis inferre se debere nostris Arcarijs debitam functionem. Quod nos, qui nullorum damnis studere cognoscimus, dummodò fisco competentia rationabili satisfactione soluantur, libenter annuimus. Quia hoc est bona desideria suspendere, quod illicita perpetrare. Qua de re spectabilitas tua cōmonitis Curialib. vel Compulsorib. nec non & his, quorum interesse cognoscit, ab illa Indictione prædictis casis exactionem facies sub hac cōditione remoueri, vt si intra illas Calendas summa, quæ cōperit, non fuerit Arcario persoluta, intra prouinciam solennis exactio peragatur. Minus ne si fidem suæ promissionis Arcariorum apochis probauerit esse completam, ab omni inquietudine compulsorū designata prædia liberētur. Quia illa magis debent eligi, quæ sine suspicione dāni libenti animo probātur efferri. Grata enim nobis est sine instantia compulsoris exactio, & hoc deuotum facere, quod vix poterat coactus implere. Atque vtinā possessor vltroneus, & nobis necessitatem moratum tolleret, & sibi damna competentib. illationib. abrogaret. Ipse enim imminentem necessarium facit, qui solennia præbere distulerit.

*Arcariorum apocha.*

¶ Paschasio Præfecto annonæ Senator Præf. Præt. ix.

*De beneficiis exteris præstandis.*

*Etiam exteris beneficiis obligandi publicis.*

PIetate plenum est, peregrinam gentem publicis beneficijs obligare, & non tantum consanguineos ad substantiæ lucra mittere, quantum ipsos quoque aduenas inuitare. Hæreditas, quæ est sine proximis, absque parentela successio, solāque fides generis est, patrios sonare sermones. Afer enim sic expetit beneficia, vt sibi olim doceat fuisse concessa: donum sine accipientis nomine, præter personam largitas: quia primum collatum est genti, vt postea petentium vocabulum potuisset affigi. Hinc est, quod iure quodam postulant hæreditates alienas, & illis tantùm videtur competere, quod Romanus non potest in causis similibus obtinere. Beneficium tale non habuerunt in patria sua, sed hic omnes sub hac conditione parentes sunt: vniuersa natio, quantum ad successionis beneficium, vna familia est. Quocirca experientia tua preces illius diligēti examinatione discutiat: & si re vera ille, quē suggerit de hac luce transisse, filios non reliquit, nec ab alio constat rationabiliter possideri, introductionem memoratæ rei officium vestrum celebret ex more: quatenus antiqua pietas regnantum præsentiū reputet beneficia dominorū, & possit pro illis supplicare, sub quib. se magis intelligit votium meruisse. Resumat facultatē, qui se suspirauerat amisisse: Peregrinum se vltra dicere non potuit, qui optata rura conquirit. Habeat possessorum similem dignitatem, & jam tributa reparatus inferat, qui opem ab alienis manibus expectebat. Gaudeat se ad hoc perductū, vt

daret,

daret, quod vtique nisi habenti non probatur emergere: cæteris domi- nis in hac tantum sorte deterior, quoniam alienare nequit, quòd possidere præualuit. Sed & hoc quoque magna credimus æquitate repertum, vt qui loco succedit pignoris, substantiam suam effectam patris iure seruet extraneis. Miseratione pastus, nunc pascat & alios: felix illi contigit & prædicanda captiuitas, Romana ciuitate perfrui, & Afrorum priuilegijs potuisse misceri.

*Alienatio vitanda.*

*Felix captiuitas.*

¶ * Diuersis Cancellarijs prouinciarum Senator Præf. Præt. x.

** vniuersis*

*De debitore.*

Rationum publicarum reliquiæ infaustæ sunt ægritudini comparandæ, quæ † grauatum debilitant, nisi sub celeritate discedant. Reatus quidam est, esse sub debito: nec liber potest veraciter dici, qui probatur obnoxius reperiri. Prudens se ipse compellit minus cautus est, qui vigetur ab altero. Nam qui egit totius anni suscepta compulsio? Summa futuræ Indictionis & quantitas exigatur Parcendo, non parcitis: exonerando, prægrauatis: & dum venales moras quæritis, tributi onera duplicatis. Relinquite tandem crudelem misericordiam, beneficia tota detestatione fellita. [Grauius percutit, qui blandiendo grassatur: & sub indulgentia lædit, qui consuetis temporibus exigere tributa distulerit.] Et ideo definite aliquando possessorum damna mercari: quia totum † conscriptis per incommoda redditis, quod iniquis dilationibus abstulistis. Post ista enim non vos credatis verbis iterum commoneri, sed irremissibili exactione compelli. Quapropter si ad illum diem † Arcario nostro, quæ de prouincijs solenniter postulantur, dispunctis rationibus non aut per te intuleris, aut destinaueris quantitatem, degeniatus in prouincia velociter reddes quæ te malè distulisse cognoscis. Quia nimis iniquum est, vt assis publicus sub tua negligentia iaceat, & † Archarius mutuatam pecuniam publicis vtilitatibus incessanter expendas.

*† grauat & Debere grauæ est.*

*Crudelis misericordia.*

*† constricti*

*† Arcario*

*† Arcarius*

¶ Petro nunc erogatori obsoniorum Senator Præf. Præt. xi.

*Populo Romano absonia à principe data absque fraude tribuantur.*

Probatæ debet esse conscientiæ, qui principalia beneficia præponitur erogare: ne aliqua cupiditate forte deficeret, quod à tanta liberalitate profunditur. Mutant enim quasi bei largitates sapientium manus. Et sicut fontis puritas per lin osa corrumpitur, sic affluentia boni regis aua is distributionibus immutatur. Aurum ipsum, cum soluitur in liquorem nisi mundissimo † caliculo suscipiatur, infficitur: quando puritatem sui illa sola custodiunt, quæ nulla sordium admixtione fuscantur. Quam gratum per niueos caliculos riuulos videre curren-

*Auri puritas.*

*† Forte aqualiculo*

tes? & ipsam quodammodo Naturæ liberam ridere puritatem, quando in nullis maculis iniuriata turpatur? Sic dona Rerum domini nulla debent pollutione fuscari: sed sicut ab ipso exeunt copiosa, ita debent ad Romanos peruenire purissima. Nam licet omnis fraus grauis esse videatur, illa tamen importabilis redditur, quæ in Romulea plebe grassatur, turba quæ viuit quieta: populus qui nescitur, nisi cùm* locus est: clamor sine seditione: strepidus furoris nescius: quibus sola contentio est, paupertatem fugere & diuitias non amare. Nesciunt enim esse lucripetes, nec aliqua se negociationis calliditate discruciant: viuunt fortuna mediocrium, & conscientia diuitum. Nonne piaculum est, talibus rapere qui nesciunt aliena fraudare? Quapropter obsonia, Romano populo distribuenda, ab illa Indictione propitia tibi diuinitate concedimus: vt sine aliqua diminutione percipere possit, quod regia largitate promeruit. Caue, ne quod illi meruerunt alter accipiat, & tua gratia nostra peregrinus reddaris, si à ciuico amore discesseris. Non fiat Latialis pretio, qui ciuitatis illius non habet jura nascendo. Honorandum semper est, quod nomen gentibus dedit: quando potior in humanis redditur, de cuius aliquid claritate præstatur. Munera ista Quiritum sunt. Non surripiat locum liberi fortuna seruilis. In maiestatem Romani populi peccat, qui sanguinis illius puritatem famulorum societate commaculat.

* v. laetus

## ¶ Anastasio Cancellario Lucaniæ & Brutiorum Senator Præf. Præt. XII.

### *Vini & lactis descriptio.*

CVm apud Rerum dominum solenni more pranderemus, & diuersæ prouinciæ de suis delitijs laudarétur, ad vina Brutiorum &*Silanica ei suauitate, currente vt assolet sermone, peruentum est: quod herbarum beneficio tanta ibi Naturæ jucunditate cóficitur, vt nó credat deesse mellis gustum, quem nulla cóspicis qualitate permixtum. Manat illic leuiter prouocatum lac vberibus fistulosis, & quasi in alios ventres Naturę vbertate collectum, non guttis impluit, sed quibusdam repentinis torrétib. influescit. Redolet suauis & varius odor herbarum: naribus agnoscitur pecudum pastus, qui flagrans virtute diuersa, thuris sentitur inspirare similia. Huic tanta pinguedo sociatur, vt arbitreris simul decurrere palladium liquorem, nisi quod ab illa prasina viriditate niueo candore discernitur. Tunc cadis laté patétib. copia illa mirabilis læto nimitú pastore suscepta, cum admixtione cosguli in callosam cœperit teneritudinem códurari, ad pulcherrimum orbem forma perducitur: quę subterraneis horreis aliquátulum congregata, diuturnam casei facit esse substantiam. Hoc quantocius super impositum nauigijs destinabis, vt desiderijs regalib. paruo munere satisfecisse videamur. Vinum quoque, quod laudare cupiens † Palmatianum nominauit Antiquitas: non stipsi asperum, sed gratum suauitate

*Sillani casei suauitatem.

*Lactis descriptio.*

† Palmatinum, al. Palmarium

uitate perquire. Nam dicet inter vina Brutia videatur extremum, factum tamen est pene generali opinione præcipuum. Ibi enim repetitur & * Gazeto par, & Sabino simile, & magnis odoribus singulare. Sed quia illud famam sibi nobilissimam vindicatur. Hoc & in suo genere nimis elegans perquiratur, ne prudentiam Majorum aliquid appellasse videatur improprium. Est enim suaui pinguedine, mollitet satum, viuacitate firmissimū, naribus violentum, candore quoque perspicuum: quod ita redolet ore tu-ctatum, vt merito illi à palma nomen videatur impositum. Viscera defecta constringit, vulnera madida desiccat, lassum reficit pectus: & quod vix præualet implere potus arte compositus, hic naturaliter præstat infectus. Sed prouidè, vt supra dictas species exactas debeas destinare: quia falli non possumus, qui hoc patriotica veritate retinemus. Ad præsens enim de cellariis nostris, quæ desiderabantur, obtulimus. Tu autem tuo periculo dissimilia facis, quorum jam judicia teneri posse cognoscis.

* Vitreo

## ¶ Edictum capituli populo. XIII.

### *De principum pietate Sacrilegis.*

Vsu contineri debet, omnium largitas impensa dominorum: quando necesse est vniuersitati proficere, quos illos impulsu diuinitatis probatum fuerit effecisse. Pietas siquidem principum totum custodit imperium: & dum illis vicissitudo digna redditur incolumia Reipub. membra seruantur. Dudum siquidem imperialia constituta per Brutios atque Lucaniā sacrosanctas Ecclesias aliqua munerum deuotione junxerunt. Sed vt est sacrilegis mentibus familiare, & in ipsa quoque reuerentia diuina peccare, nonnullam exinde partem Numerariorum nomine Canonicarij subtrahebant: facientes laicum commodum substantiam clericorum: quod sedis nostræ Numeratij execratione detestabili respuentes, nunquam sibi illatum fuisse suggerunt, quod de tali scelere manus impię defraudauerūt. Quid adhuc minimè audacia humana tentabis, si & ibi furta porrigis, vbi te minimè latere posse cognoscis? Vt illudas oculis fortasse mortalibus, quāvis iniqua, tamen aliqua videtur præsumptio: quanta verò cæcitate damnatur, qui se æstimat perpetrare, quod diuinitas non possit aduertere? Sed ne similis vlterius grassetur forte præsumptio, aut diuinam patientiam frequens prouocare possit excessus, edictali programmate definimus, vt qui in hac fuerit vlterius fraude versatus, & militia careat, & compendium propriæ facultates amittat. Grauiore siquidem pœna plectendus est, qui vsque ad injuriam diuinam suam nihilominus tetendit audaciam. Habeant pauperes dona regnantum: possideant aliquid, quibus nulla facultas est. Cur aliena substantia in regali posita largitate perdiuatur? Possessio ejus, principis munus est. Quemadmodum præsumat subjectus contingere, quod Deo respicit humilitatem dominantis

*Pietas & liber. Res pauperum inuadentes.*

*Numerarij Canonicarij*

*Militia & dempta sacrilegis.*

offerre? Additur, quod talibus non dare, tulisse est: & meritò, quando qui potest esurientibus subuenire, si non pascit, extinguit. Pudeat illis tollere, quibus iubentur offerre. Vltra omnes crudelitates est, diuitem velle fieri de exiguitate mendici. Amentur honesta lucra: horreantur damnosa cōpendia: nullus audeat inde tollere, quod possit collecta dispergere. Addendo perdidit, qui retinendo collegerit: & paupertatem potiùs ad se trahit, si exigentium pecunias non repellit.

¶ Anastasio Cancellario Lucaniæ & Bruttiorum Senator Præf. Præt. XIIII.

*Ob sterilitatem indulta concessa Rhegiensibus.*

Rhegienses ciues, vltimi Bruttiorum, quos à Siciliæ corpore violenti quondam maris impetus segregauit, vnde ciuitas eorum nomen accepit, diuisio enim ῥήγιον Græca lingua vocitatur, iniqua suggerunt se exactorum præsumptione fatigari, implorantes non aurium, sed oculorū nostrorum nota remedia, qui possumus scire territoriū eorum quod petitur non habere. Est enim montanis lapillis terra rarissima, arida pascuis, sed vinosa vindemiis: segetibus aduersa, sed oliuis accommoda: & ideo cultura ejus omnis in sarculis est, quia superficies ipsius sicca nutrire non valet supernè nascētia. Tergore illic ager nudus industria potiùs quàm Natura vestitur. Nam Palladiæ syluæ † ... viriditate contegitur, qui in solo aridissimus approbatur. Talibus enim locis illa proficiūt, quæ radicibus proceris ad humi penetrale descendunt. Segetes rigantur, vt viuant, & cōditione mutata hoc aristis impenditur, quod oleribus exhibetur. Quanta seges est, quæ manu colligitur? rarò illic ab area venit humeris grauatus agricola: vt non messis in horreis colligitur, sed vix possit aliquos cophinos de summa vbertate complere. In hortis autem rusticorum agmen habetur operosum: quia olus illic omne saporum est marina irroratione respersum: quod humana industria fieri consueuit. Hic cùm nutriretur accepit. Contra Maronis autem sententiam, intyborum illic fibræ dulcissimæ sunt, quæ procinctæ foliis tortuosis callosa teneritudine conglobantur, vnde in morem niui aliquod decerptū frangitur, dum a fœcundo cespite segregatur. His victualibus, si vis nosse, regio illa fœcunda est: nā & marinis deliciis copiosa jucūditate perfruitur: quia ibi mare Superum ac Infernum, insertis fontibus adunatum, delicias vtriusque pelagi in vnam congregationem sinus sui volubilitate perducit. Necesse est enim illic & pisces properare, vbi constat & vndam posse defluere. Exormiston quoque inter pisces regium genus, compar murenis corpore, vel colore distans, naribus setosis, colostrea delicata teneritudine præditum, oleoso ac suaui liquore coagulatum, appetibilis gratáque pinguedo, cum spumis fluctuantibus inter aëris confinia cœperit enatare, nescit ad cubilia

Sterilitas in agricultura. † Fort. operta. Intybi. Confluunt. Exormiston.

billis redire: quæ deferit, credo, aut immemor reuerfionis, aut teneritudine fummi mobilitatis, nequit vndis eleuantibus contraria oblu&ctatione demergi: effertur velut corpus exanime, nullis viribus periculum, nulla arte deuitans, & hinc viribus deftitutus redire non creditur quia nec fugere poffe fentitur. Hæc planè tantæ dulcedinis effe dignofcitur, vt ei nemo pifcium comparetur. Hæc funt in litore Rhegino, quę diximus, quod non alio referente cognouimus, etfi vifuali probatione retinemus. Quapropter lapidi atque tritici fpecies nullis temporibus coemptionis nomine inde decernimus poftulari. Quis [ nimis calumniosè petitur: quod loci beneficio non habetur. Deinde fufficere debet defenfio veritatis & teftimonium Iudicis. ] Quia nimis exec abile malum eft fi cùm aliud nouerit confcientia, aliud lingua decernat. Additur etiam quod tantis commeantium fatigantur aduentibus, tanta excurrentium laceratione deteritur, vt rationabiliter illi remitti debuiffet, vt quod apud ipfum nafci non poffe conftaret.

*Vidimus nō audiuimus. Species lapidis & tritici.*

*Aliud noſſe, aliud decernere.*

NOTÆ VARIORVM.

¶ 1 *Ex-omiſſon quoque, &c.* ] Eft pifcis genus ita à Græcis illis qui vltimam oram Græciæ in Italia accolebant, vocatum, quia fundum maris deferere folet, vt in fummum enatet, quod dicitur propriè de naui fublatis anchoris, & contra. cum eft fundata anchoris dicitur ὁρμισθῆναι. B R O S.

¶ Maximo v. i. Cancellario Lucaniæ & Brutiorum Senator Præf. Præt. x v.

*Parauer edorum & annorum præbitionem conſtituit eſſe publicam, & Præſulibus tridui tantùm annonas præberi vult.*

SCillacium prima vrbium Brutiorum, quam Troiæ deftructor Vlyffes creditur condidiffe, irrationabiliter dicitur præfumentium iniuitate vexari: quod nobis præfidentibus non oportuiffet affumi: quia læfiones ejus cogimur plus dolere, dum patriotica nos probatur affectione cōtingere, Ciuitas fupra finum Adriaticum conftituta, in modum botrionis pendet in collibus, non quod difficili afcenfione turgefcat, fed vt voluptuosè campos virentes & cærula maris terga refpiciat. Hæc nafcentem Solem, ab ipfis cunabulis intuetur, vbi ventura dies non præmittit auroram, fed mox vt oriri cœperit lampadem fuam vibrans fulgor oftendit. Gaudentem refpicit Phœbum, propria illic luminis claritate refplendet, vt ipfa magis Solis putetur effe patria, Rhodi opinione fuperata. Fruitur luce perfpicua, aëris quoque temperie donata, apricas hyemes, refrigeratas fentit æftates: & fine aliquo mœrore tranfigitur, vbi infefta tempora non timentur. Hinc & homo fenfu liberior eft, quia temperies cuncta moderatur. Patria fiquidem feruens leues efficit & acutos frigida tardos, & fub folos: fola temperata eft, quę mores hominum fua qualitate componit. Hinc eft quod Antiqui Athenas fedem fapientium effe dixerunt, quæ aëris puritate perun&ta, lucidiffi

*Vlyſſes, conditor Scylacij.*

*Tergeminis*

*Athenas ſedes prudentum ſedes.*

mos sensus ad contemplatiuam partem felici largitate præparauit. Nunquid enim tale est corpora aquas cœnosas sorbere,quale perspicuitatem dulcissimi fontis haurire? Sic animæ vigor ornatur,dum spiritu grauiore comprimitur.Subjacemus enim necessariò talibus rebus,quando nubilo tristes efficimur: & iterum naturaliter ad serena gaudemus: quia cœlestis animæ substantia ad infecta † quoque & purissima lætatur.Fruitur marinis quoque copiosa deliciis, dũ possidet vicina,quæ nos fecimus claustra Neptunia.Ad pedem siquidem † Moscij montis saxorum visceribus excauatis,fluenta Nerei gurgitis decenter immisimus:Vbi agmen piscium, sub libera captiuitate ludentium,& delectatione reficit animos,& admiratione mulcet obtutus.Currunt auidi ad manus hominum,& antequam cibi fiant,escas expetunt.Pascit homo delicias suas: & dum habet in potestatem quod capiat, frequenter euenit, vt repletus omnia derelinquat. Spectaculum quoque pulchrè laborantium non admittur in ciuitate sedentibus.Cernuntur affatim copiosæ vindemiæ.Arearum pinguis tritura conspicitur.Oliuarum quoque virentium vultus aperitur. Non eget aliquis agrorum amœnitate,cui datum est de vrbe cuncta conspicere. Hoc mihi modo non habet muros, ciuitatem credis ruralem, villam judicare possis vrbanam, & inter vtrunque posita copiosa noscitur laude ditata. Hanc dum frequenter inuisere desiderant commeantes,dum tædia laboris refugere cupiunt,amœnitate ciuitatis in paraueredorum & annonarum præbitione propriis ciues fatigantur expensis.Quapropter ne lædat vrbem amœnitas sua,aut res præconij fiat causa dispendij parauredorum & annodarum præbitionem, secundum euectiones concessas,in assem publicum constituimus amputari, pulueratica quoque Iudicis funditus amputantes,trium tantùm etiam dierum præsulibus annonas præberi secundum vetera constituta decernimus, suis expensis facta tarditate vecturæ. Leges enim administrantes,remissio non oneri esse voluerunt.Qua de re æquitatis intuitu ciuitas vestra releuare: judiciarium est, quod tibi referimus,non remissum. Viue juuante Deo justitia sæculi, & securitatis gaudio singulari.Alij dicant insulas ego habitationes tuas appellatem potiùs Fortunatas.

*Aqua cœnosa.* *† Fon.queque.* *Claustra maris* *† v.Moystij al.Mosc.j* *Villa vrbana.* *Pulueratica iudicis.* *Insula fortunata.*

§ Canonicario. XVI.

*De annona.*

TEmpus admonet humanis rebus indesinenter accommodum ( dum res nobis etiam asperas captata semper opinione conciliat ) vt illationum fiscalium curam annua festiuitate reparemus: quoniam Reipub.ordo tali constituto & merito votorum sistere † cernitur,quod pro cunctorum vtilitate præstatur. [ Diligenda sunt ista, vnde Respublica videtur esse firmissima. ] Quæ dum redeunte censu reficitur, status sui firmissimo robore continetur. Quapropter magna est quolibet tempore mon-

*Illatio annona.* *† decernitur.*

monstrata deuotio, sed tunc acceptior redditur, quando necessaria plus habetur. Præbeant igitur possessores stipendia suæ gratiæ profutura. [Debitum siquidem, quod non potest euitari, prona debet mente semper offerri, vt fiat beneficium, quod sine compulsione constat illatum. ] Atque ideo, quod feliciter dictum sit, per Indictionem primam in diœcesi tua possessorem te præcipimus admonere, vt trina illatione seruata, assem tributarium deuotus exoluat: quatenus nec alioqui se sub immutata compulsione ingemiscat exactum, nec iterum remissione lætata, quisquam se dicat esse præteritum. Nullus quantitatem iustæ ponderationis excedat, sicque libra iustissima: modus non erit rapiendi, si pondera fas sit excedere. Expensatum quoque fidelem notitiam, per quaternos menses ad scrinia nostra solenniter destinabis: vt totius erroris obscuritate detersa, rationibus publicis veritas elucescat. Sed quò faciliùs possit. Deo iuuante, quæ sunt instituta complere: illum atque illum sedis nostræ milites, tibi officióque tuo periculorum suorum memores præcipimus imminere. Quatenus quod agnoscis iussum, inculpabiliter sortiatur effectum. Caue ergo, ne te aut improbatæ redemptionis, aut turpentis desidiæ culpa respiciat: & quod expedire neglexeris, tuis inferas damna fortunis.

*Quæ præstanda non com. sit.*

*Assis tributarius.*

*Pondera & libra.*

*Mulcta cominatur.*

¶ Ioanni Siluatario Rauennati * Senator Præf. Præt. XVII.

* Athalaricus rex.

*Ciuitas in pace munienda.*

MVnitio ciuitatum spes est certa cunctorum: quando in pace ab exteris gentibus discitur, quod veraciter in certamine timeatur. Plena est enim diuersis generibus hominum habitatio vrbium singularum, Quis nouit, cum qua gente confligat? Ideoq; te omnes debent agnoscere, quod futuris hostibus gratum non sit audire. Quapropter ex nostra iussione possessores admonere curabis, vt juxta montem Caprarium, & loca circumjecta, muris, fouearum, ingentiora ora pandantur, talísque ibi pateat hiatus, vt nullus relinquatur introitus. Cur nefandi homines perscrutamini accessus illicitos, quibus portarum permittitur licenter ingressus? Nescio quid videmini tegere, qui palam nō desideratis intrare. Conscientia recta vias publicas tenet, † plurimorum collocutione gratulatur, & cùm diuersos gratanter inquirit, laboris tædio non grauatur. Amicum est autem crimini, velle nesciri: & qui vias suas occulit, conscientiam prodit. Proinde in vsus generales itinera prisca reuocentur: ne dum compendium laboris quærunt, vitæ dispendia patiantur, [ Ille enim iure habendus est hostis, qui munimina nititur violare ciuitatis. ]

*Munitio oppidorum.*

*Mons Caprarius.*

† v. obuio cum

*Conscientia vis.*

*Odit lucem, qui praue agit.*

¶ † Constantiniano viro experientissimo Senator Præf. Præt. XVIII.

† Constantino v. experiens.

*Occurritur Principi.*

Regius apparatus sicut negligentius affert, periculum, sic strenuè laborantibus præstat ornatum. Quia [ præmium est vitæ, domino vidente seruire: ] cui nec culpa cælari, nec bonum possit abscondi. Quàm gratum est, sine offensione aliqua iter agere destinatum? videre judicia * diligentiæ? dubia sine timore transire, gressu facili montuosa conscendere? in pontibus * trabem non tremere? viámque sic conficere, vt omnia probentur animo consueuisse? Militiam vestram transcenditis, si Rerum domino placere possitis. Nam cui nos parere contendimus, magnus prouectus est, si mereamini ad ejus placidos venire conspectus. Quocirca iter * Flaminiæ riuis sulcantibus exaratum, hiantes ripas latissima pontium interjectione conjungite: oppressas margines plearearum asperrimis syluis enudate: paraueredorum ascriptus numerus procuretur, cum electa qualitate membrorum: annonarum designatarum sine aliquo possessorum dispendio congregentur. Quia sic omnia grata redditis, si in nulla parte peccetis. Res vna subtracta cuncta deformat, & totum deesse creditur, vbi vel minima querelæ asperitas commouetur. Species prætereà, quæ mensis regiis apparentur, exactas tota sedulitate perquirite. Nam quid proderit exercitui satisfacere, si vos contigerit in ipsa dominorum pastione peccare? Pareant prouinciales admoniti: ciuitates singulæ declarata Breuibus subministrent. Nam quoties læto principi occurritur, efficaciter beneficia postulantur. Cogitate etiam, quod præsens facta vestra dijudico, aut gratias vobis domini gaudens reddo, aut commonitionem principis iratus attribuo. Agite ergo, ne mihi imputetur vester excessus: quia cunctis de vobis satisfacio, quod culpis vestris offendero. Persoluat mihi potius gratiam vniuersus exercitus. Magna nobis erit gloria, & me securum reddere, & tantorum bona judicia meruisse.

* v. diligentia.
* v. trabibus. al. contractum
*Aspectus principis.*
* Flaminiæ

¶ Maximiano vicario v. bis Romæ Senator Præf. Præt. XIX.

*De Principis aduentu, cui occurrit Senatus.*

Aduentum quidem regium ex ipsa potestis cognoscere frequentia commeantium: quia necesse est, vt res magna competentia præmittat semper indicia. Venturum diem Lucifer demonstrat exortus: serena secutura fauens ventus ostendit: imminentia bona quadam animi præsagitione dignoscimus: & difficilè magna res geritur, quæ signorum præcursione minimè declaratur. Verumtamen & vos necessariò commonemus, vt pontis junctione Tyberinos fluctus solenniter vestiatis: quatenus transitum præbeat intremulum, fixum concathenatione nauigium: & de suo situ celerem nobis præstet excursum. Non moueatur pigris funibus, vt solebat: non manibus trahentium moles tanta torpescat: celeritatem potiùs fixa conferat, quàm se mouens antea non præbebat. Ambulent commeantium greges, profectò non nauigiis incisa nos vnda deportet. Sic decet dominum suscipi, vt aliqua debeat nouitate gra-

*Aduentus principis per Tiberim.*
*Præsagium rerum bonarum.*

gratulari. Tabularum fortiter junctura constricta, soliditatem debet præbere necessariam, vt pauorem vndas dubitantium terrena similitudine possit auferre. Optetur quinimò longior fuisse, cum transitur innocuè. Cancellorum tutamen dextra lęuáque decenter aptetur. Prosper datur transitus, cùm fuerit casus asper exclusus. Vide quemadmodum reliqua ad te pertinentia prępares, qui te occursurum esse cognoscis. Quale est enim in tanta frequentia non potuisse culpari. [Vniuersos affligit, qui Regi aliquid necessarium subtrahit: quia dum lætus optatur ab omnibus, cunctos contristat, si probetur offensus.] Adde, quod sic præclarum est sub tanta Senatorum occursione laudari, principem sic suspicere: vt omnes intelligant, nil deesse, ante ipsum quoque dominum venire lætum, quam aliqua trepidatione confusum. Insperatum bonum est si is ad quem deceptionis pertinet periculum, sibi gratiæ procuret augmentum. In quam rem illum sedis nostræ militem nos direxisse cognosce, qui tibi officióq; tuo debeat imminere: quatenus nobis omnia parata renuntiet: quia [committi non potest casui, quod nostro periculo constat ascribi.]

*Occursu Senat.*

¶ Thomaci & Petro vv. cc. arcarijs Senator Præf. Præt. xx.

*De pignoribus.*

Reuinctis mecum, fidelissimi viri, sanctum Agapitum, vrbis Romæ Papam, cum ad Orientis principem legationis gratia mitteretur, justu ne regia datis pignoribus, à vobis tot libras auri facto pictatio solenni ter accepisse: vt cui prouidus dominator jussit ad subditum eius etiam vrgere excessum. Primum quidem benignè præstitit, qui in necessitate mutuas pecunias dedit: sed quantò gloriosiùs fecit: etiam illud largiri, quod cum gratiarum actione potuisset offerri? Victa est sine damno necessitas: manus Papæ dabat, quod eius substantia non habebat: & illud iter est indemne redditum, quod donis constat expletum. Quale, rogo, videbatur antistitem petentibus Ecclesiam, & Ecclesiam nullam detrimenta sentire? Distributor fuit potiùs, quàm donator: quia necesse est illi applicari, de cuius facultatibus videbatur expendi. Quid non agat apud pium principem talis legatio, quam destinatam singulari constat exemplo? Quapropter nostra præceptione commoniti, & regia jussione securi, sanctorum vasa, cum obligatione chirographi auctoribus sancti Petri Apostoli, sine aliqua dilatione refundite: vt lucrosè reddita celeriter impetrata videantur: optata referantur manibus Leuitarum ministeriis, totoO be narranda docetur, quod proprium fuit: quoniam justè pa largitatem recipit, quod sacerdos legib. obligauit. Superatum est exemplum, quod in historia nostra magna intentione retulimus Nam cum Rex Alaricus vrbis Romę deprędatione satiatus, apostoli Petri vasa suis deferentib. excepisset, mox vt rei causam habita interrogatione cognouit, sacris liminibus deportari diripientium manibus

*Vasa sacra pignori data, restituta.*

*Distributor non donator*

*Alarici factum in diripientes vrbem.*

imperauit: vt cupiditas, quæ deprædationis ambitu admiserat scelus deuotione largissima deleret excessum. Sed quid mirum si reuerendorum Sanctorum decipere noluit, qui tanta se vrbis vastatione ditauit? Rex autem vester religioso proposito reddidit vasa, quæ jure pignoris propria videbantur effecta. Et ideo talibus factis frequens prosternetur oratio: quando læta concedi posse credimus, cum retributionem bonis actibus postulamus.

¶ Deusdedit Scribæ Rauennati Senator Præf. Præt. XXI.

*De Scribarum seu Tabellionum officio.*

*Scribarum officium seu tabellariorum.*

SCribarum officium, securitas solet esse cunctorum: quoniam jus omnium, eius solicitudine custoditur. Alios enim depopulantur incendia, alios nudat furtiua surreptio, nonnullis negligentia perit, quod diligens auctor acquirit, sed de fide publica robustissimè reparatur, quicquid à priuatis amittitur. Diligentior est in alienis, quàm potest esse cura de proprijs, non admonitus facit, quod vix rogatus impleret, & requisitus non potest negare, quod is cujus interest se fatetur amisisse. [Armarium ipsius fortuna cunctorum est, & meritò refugium omnium dicitur, vbi vniuersorum securitas inuenitur.] Ad paterna transit officia *si incorrupta sit veritas custodita. Nam sicut diligens genitor seruat, quod ociosus successor inueniat: sic arbiter actium nullum patitur propria vtilitate fraudari. Et ideo tantæ rei jugiter præcipimus esse custodem. Vt qui hactenus de integritate placuisti, nulla debeas varietate fuscari. Vide, quod tibi committitur antiqua fides, & quotidiana diligentia dirimis jurgantium litem. Apud cunctos præsules de tua cura litigatur: & tu potius judicas, qui causarum vincula dissoluis. Hoc honorabile decus, indisputabile testimonium, vox antiqua chartarum, cum de tuis adytis incorrupta præcesserit, cognitores reuerenter excipiunt, litigantes quamvis improbi, coacti tamen obediunt. Et cum fas sit, promulgatam sententiam suspendi, tibi non licet obuiari. Quocirca non habeat venale propositum. Tinea documentorum est, oblatio maligna redimentis, dum quærunt consumere, quod se cognouerunt impedire. Pascat te * æditio decora veritatis, facultas tua habeatur integritas. Da petentibus, quæ olim facta sunt. Translator esto, non conditor antiquorum gestorum. Exemplar, velut anulum, certis imprime: vt sicut vultus expressa non possunt signa refugere, ita manus tua ab authentico nequeat discrepare. Quod si te aliquis iniqua surreptione traduxerit, quemadmodum in alia causa tibi acquiescat credi, quem scit potuisse corrumpi? Impugnat te fraude sua, & facilè conuincit, quem in vna parte decipit. Ama justitiam, de qua nemo queritur: vt etiam iratus, testimonium salubre possit dicere, qui te incassum voluit deuiare. Publicum est omne, quod feceris: dum aut laudatus gratiam, aut accusatus inuenire possis offensam.

* *si incorruptè.*

*Officium scribæ quale.*

*Venale propositum.*

* *editio*

¶ Prouin-

¶ Prouincialibus Istriæ Senator Præf. Præt. XXII.

*De emptione & venditione.*

EXpensæ publicæ diuersorum temporum varietate titubantes, hac ratione se poterunt continere, si prouentū locorum sequatur salubritas jussionum. Illic enim facilis est procuratio, vbi fuerit fructus vberior. Nam si † judicatur, quod sterilitas jejuna denegauit, tunc & prouincia læditur, & effectus optabilis non habetur. Commeantium igitur attestatione didicimus, Istriam prouinciā matribus egregiis fructibus sub laude nominatam, diuino munere grauidam, vini, olei, vel tritici præsenti anno fœcunditate gratulari. Et ideo memoratæ species in tot Solidos datæ pro tributaria functione, qui vobis de præsenti prima Indictione reputētur. Reliqua verò propter solennes expensas relinquimus deuotæ prouinciæ. Sed quoniam nobis in majore summa sunt quærenda, quæ diximus, tot Solidos etiam de arca nostra transmisimus, vt res necessariæ sine vestro dispendio vberrimè debeant congregari. Frequenter enim dum extraneis vrgemini vēdere, soletis damna sentire, eo præsertim tempore, cum vobis peregrinus emptor ereptus, & rarum est aurum capere, quando mercatores cognoscitis non adesse. Quantò verò melius est parere dominis, quàm præstare longinquis? & debita fructibus soluere, quàm ementum fastidia sustinere? Prodimus etiam amore justitiæ, quod nobis suggerere poteratis: quia in pretio lædere non debemus, vnde naulorum præbitionibus non grauamur. Est enim proxima vobis regio supra sinum maris Ionij constituta, oliuis referta, segetibus ornata, vite copiosa: vbi quasi tribus vberibus, egregia vbertate largitis, omnis fructus optabili fœcunditate profluxit. Quæ non immeritò dicitur Rauennæ Campania, vrbis regiæ cella penaria, voluptuosa nimis & delitiosa digressio, fruitur in Septentrione progressa, cœli admiranda temperie. Habet & quasdam, non absurdè dixerim, Bajas suas: vbi vndosum mare terrenas concauitates ingrediens, in faciem decoram stagni æqualitate deponitur. Hæc loca & garismatia plura nutriunt, & piscium vbertate gloriantur. Auernus ibi non vnus est. Numerosæ conspiciuntur piscinæ Neptuniæ: quibus, etiam cessante industria, passim ostrea nascuntur inuisa. Sic nec studium in nutriendis, nec dubietas in capiendis probatur esse deliciis. Prætoria longè latéque licentia in margaritarum speciem putes esse disposita: vt hinc appareat qualia fuerint illius prouinciæ † Majorum judicia quam tantis fabricis constat ornatam. Additur etiam illi litori ordo pulcherrimus insularum, qui amabili vtilitate dispositus, & à periculis vindicat naues & ditat magna vbertate cultores. Reficit planè Comitatenses excubias, Italiæ ornat Imperium, primates deliciis, mediocres victualium pascit expensis: & quod illic nascitur, penè totum in vrbe regia possidetur. Præstet nunc copias suas sponte, magis deuota prouincia ampliùs pateat, dum speratur: quando gratissimè faciebat, dum minimè quæreretur.

*Emptio specierum principe compa- rante.*
† v. inducatur.
*Sterilitas iejuna.*
*Regio.*
*Rauenna Campania.*
*Baiæ.*
*Garismatia & piscinæ.*
*Prætoria.*
† majora

Sed ne aliqua jussionibus nostris dubietas nasceretur, Laurentium virum experientissimum, & magnis nobis in Republica laboribus comprobatum cum præsenti auctoritate direximus: vt secundùm Breues subter annexos incunctanter expediat, quod sibi pro expensis publicis injunctum esse cognoscit. Nunc procurate, quæ jussa sunt. Vos enim facitis deuotum militem, cùm libentes suscipitis jussionem. Pretia verò vobis moderata sequenti jussione declaramus, cùm nobis gerulus præsentium natiuitatis modum missa relatione suggesserit. Taxari enim aliquid non potest justè, nisi copia rei euidenter potuerit indagari. Inæqualis quippe est arbiter, qui sententiam mittit † in casum: & mali sibi probatur conscius, qui est in deliberata dictutus.

Pretia statuta.

† incassum

¶ Laurentio viro experientissimo Senator Præf. Præt. XXIII.

*In sterilitate quid agendum sit.*

DEliberatio judicis probatos viros debet publicis actionibus adhibere: vt facilè possit impleri, quod sub sterilitate temporis videtur inquiri. In abundantia rerum qualibet se potest expedire persona: electis opus est militibus cùm fuerit necessitatis impulsus. Atque ideo experientiam tuam, frequentibus nobisque tali deuotione gratissimam, ad Istriam prouinciam jubemus excurrere: vt in tot Solidos vini, olei, vel tritici species de tributario † Solido debeas procurare, in aliis verò tot Solidis, quos à nostro Arcario percepisti, tam à negotiatoribus, quàm à possessoribus emere maturabis, sicut te à numerariis instruxit porrecta notitia. Quapropter erige nunc animos ad parendum, qui tantis excubiis indiscreta sorte placuisti. Admoneat te prioris conuersationis exemplum: quia nimis graue est emeritum delinquere, quem tyronem nullatenus constat errasse. Qualis autem supradictarum specierum vbertas se optata laxauerat, veraci nobis, vt de te credimus relatione significat vt nos habito modo constituere debeamus, quod nec prouinciales lædat, nec publicas grauare possit expensas.

† solito

¶ Tribunis maritimorum Senator Præf. Præt. XXIV.

*De rebus maritimis.*

DAta pridem jussione censuimus, vt Istria vini & olei species, quarum præsenti anno copia indulta perfruitur, ad Rauennatem feliciter dirigeret mansionem. Sed vos, qui numerosa nauigia in eius confinio possidetis, pari deuotionis gratia prouidete, vt quod illa parata est tradere, vos studeatis sub celeritate portare. Similis erit quippe vtriusque gratia perfectionis, quando vnum ex his dissociatum impleri non permittit effectum. Estote ergo promptissimi ad vicina, qui sæpe spatia transfe-

Rauenna.

transmittitis infinita. Per hospitia quodammodo vestra discurritis, qui per patriam nauigatis. Accedit etiam commodis vestris, quod vobis aliud iter aperitur perpetua securitate tranquillum. Nam cùm ventis sæuientibus mare fuerit clausum, via vobis panditur per amœnissima fluuiorum. Carinæ vestræ flatus asperos non pauescunt, terram cum summa felicitate contingunt, & perire nesciunt, quæ frequenter impingunt. Putantur eminus quasi per prata ferri, cùm eorum contingit alueum non videri. Tractæ finibus ambulant, quæ stare rudentibus consueuerunt: & conditione mutata pedibus iuuant homines naues suas: vectrices sine labore trahunt, & pro pauore velorum vtuntur passu prosperiore nautarum. Iuuat referre, quemadmodum habitationes vestras sitas esse prospeximus. Venetiæ prædicabiles quondam plenæ nobilibus, ab austro Rauennam Padúmque contingunt, ab Oriente iucunditate Ionij litoris perfruuntur: vbi alternus æstus egrediens modò claudit, modò aperit faciem reciproca inundatione competunt. Hîc vobis aliquantulum aquatilium auium more domus est. Namque nunc terrestris, modò cernitur insularis. Vt illic magis æstimes esse Cycladas, vbi subitò locorum facies respicis † immutatas. Earum quippe similitudine, per æquora longè patentia, domicilia videntur sparsa, quæ Natura non protulit, sed hominum cura fundauit. Viminibus enim flexibilibus illigatis terrena illic soliditas aggregatur, & marino fluctui tam fragilis munitio non dubitatur opponi: scilicet quando vadosum littus moles ejicere nescit vndarum, & sine viribus fertur, quod altitudinis auxilio non juuatur. Habitatoribus autem vna copia est, vt solis piscibus expleamur. Paupertas ibi cum diuitibus sub † æqualitate conuiuit. Vnus cibus omnes reficit: habitatio similis vniuersa concludit: nesciunt de penatibus inuidere: & sub hac mensura degentes euadunt vitium, cui Mundum constat esse obnoxium. In salinis autem exercendis tota contentio est: pro aratris, pro falcibus, cylindros voluitis: inde vobis fructus omnis enascitur: quando in ipsis, & quæ non facitis, possidetis. Moneta illic quodammodo percutitur victualis. Arti vestræ omnis fluctus addictus est. Potest aurum aliquis minùs quærere: nemo est, qui salem non desideret inuenire: meritò, quando isti † debet omnis cibus, qui potest esse gratissimus. Proinde naues, quas more animalium vestris parietibus illigastis, diligenti cura reficite: vt cùm vos vir experientissimus Laurentius, qui ad procurandas species directus est, commonere tentauerit, festinetis excurrere. Quatenus expensas necessarias nulla difficultate tardetis, qui pro qualitate aëris compendium vobis eligere potestis itineris.

Venetiæ. Cyclades. † imminutas. † æqualitate. † v. debetur

¶ Ambrosio v. i. Agenti vices Senator Præf. Præt. XXV.

*De rebus naturalibus.*

PLerumque soliciti fiunt, qui mutatos rerum ordines intuentur: quia sæpe protendunt aliqua, quæ consuetudini probantur aduersa-

*Mundus fortuitis, non casu regitur.*

[ Nihil enim sine causa geritur, nec Mundus fortuitis casibus implicatur: sed quicquid venire videmus ad terminum, diuinum constat esse consilium.] Suspenduntur homines, cùm sua Reges constituta mutauerunt: si aliter induci procedant, quàm eorum vsus inoleuerat. Quis autem de talibus non magna curiositate turbetur, si versa vice consuetudinum, à sideribus aliquid venire videatur obscurum? Nam sicut certa securitas est, suis vicibus tempora notare currentia: sic magna curiositate complemur, cùm mutari talia sentiuntur. Quale est, rogo, stellarum primarium conspicere, & ejus lumina solita non videre? Lunam, noctis decus, intueri orbe suo plenam, & naturali splendore vacuatam? Cernimus adhuc cuncti quasi Venetum Solem, miramur media die vmbras corpora non habere, & vigorem illum fortissimi caloris vsque ad extremã temporis inertiã peruenisse, quod non eclipsis momentaneo defectu, sed totius penè anni agi nihilominus constat excursu. Qualis ergo timor est diutiùs sustinere, quod vel in summa solet populos celeritate terrere? Habuimus, itaque sine procellis hiemem, sine temperie vernum, sine ardoribus æstatem. Vnde jam speretur posse venire temperies: quando menses, qui fructus decoquere poterant, boreis flatibus vehementer algebant? Quid enim fertilitatem producat, si terra æstiuis mensibus non calescat? Quid germen aperiat, si † matris pluuiam non resumat? Deo hęc elementis omnibus probamus aduersa, rigorem perpetuum, & contrariam siccitatem. Mutauerunt se tempora non mutanda, & quod mixtis imbribus solebat effici, ex ariditate sola non potest obtineri. Atque ideo de veteribus frugibus prudentia tua futuram vincat inopiam: quia tanta fuit anni præteriti felix vbertas, vt etiam venturis mensibus prouisa sufficiant. Reponatur omne, quoad victum quæritur: facilè priuatus necessaria reperit, cùm se publicus apparatus expleuerit. Sed ne te præsens causa magna hæsitatione discruciet, ad considerationem reuertere naturalium rerum, & fit ratione certum, quod stupenti vulgo videtur ambiguum. Sic enim constat diuina ordinatione dispositum, sic astra præsentis in domicilijs suis mutuis administratibus conuenerunt, vt supra solitum hyems sicca redderetur & frigida. Hinc aër niuibus nimio rigore densatus, ardore Solis in nulla raritate perductus est, sed in assumpta crassitudine perdurans, & caloribus eius obstitit, & aspectum humanæ fragilitatis elusit. Media enim quæ sunt, nostris dominantur obtutibus, & per ipsa tantum videre possumus, quantum nobis sui corporis tenuitate concedunt. Hoc enim inane magnum, quod inter cœlum terrámque elementi more peruagatur, dum contigerit esse purum & Solis claritate respersum, vestros veraciter pandit aspectus: si verò aliqua fuerit permixtione congregatum, tunc tenso quasi quodam corio, nec colores proprios, nec calores peruenire facit astrorum. Quod etiam alijs speculis aëre nubilo pro tempore frequẽter efficitur. Hinc est, quòd diutiùs radij siderum insolito colore fuscati sunt, quod nouum frigus messor expauit, quod accessu temporis poma duruerunt, quod vuarum senectus acerba est. Sed si hæc diuinæ prouidentiæ tradatur, fa-

*De Stella Lunæ.*

*† Sole.*

*† materna al. materni*

tigeta

tagere non debemus, quando ipsius imperio prodigia quærere prohibemur. Illud tamen sine dubio terrenis fluctibus aduersarium esse cognoscimus, vbi alimonia cõsueta nutriri lege propria non videmus. Proinde agat solicitudo vestra, ne nos vnius anni sterilitas turbare videatur: dum sic ab illo primo administratore dignitatis nostræ prouisum est, vt præcedentes copia sequentem valuisset mitigare penuriam.

*Vbertate sterilitas pẽsatur*

¶ * Paulo viro strenuo Senator. Præf. Præt. XXVI.

*De sterilitate vini ac tritici.*

* Dacio Episc Mediolan. aut Theodosio v. illust. *Succursum sterilitati in dulgentia Principis.*

FRequenter vtilitas publica compendiosa pietate seruatur: quando illud magis acquirit, quod bonorum intercessione remiserit. Veniens itaque vir venerabilis Augustinus, vita clarus & nomine, Venetum nobis necessitates flebili allegatione declarauit, non vini nõ tritici, non panici species apud ipsos fuisse procreatas, asserens ad tantam penuriam prouincialium peruenisse fortunas, vt vitæ pericula sustinere non possint, nisi eis pietas regalis solita humanitate prospexerit. Quod nobis crudele visum est, aliquid à petentibus postulare: & illud sperare, quo prouincia cognoscitur indigere. A talibus enim solas lachrymas exigit, qui quod non inuenitur, imponit. Et ideo tanti viri allegatione permoti, vinum & triticum, quod nos in apparatu exercitus ex Cõcordiense, Aquileiense: & Forojuliense ciuitatibus colligere feceramus, præsenti auctoritate remittimus: carnes tantum, sicut Breuis vobis datus continet exinde prouidentes. Hinc enim, cum necesse fuerit, sufficientem tritici speciẽ destinamus. Et quoniam in Istria vinum abũdè natum esse comperimus, exinde quantum de supradictis ciuitatibus speratum est postulate, sicut in foro rerum venaliũ reperitur: quatenus nec ipsi lædi possint, cum eis pretia justa seruantur. Quaptõpter præsentem indulgentiam nulla credatis venalitate taxandam: vt dum fuerit remedium gratuitum, possit existere nihilominus gloriosum. Noueritis enim, graui vos subjici posse vindictæ, si quod interdictum est dari, à vobis videatur acceptum.

¶ a Datio episcopo Mediolanensi Senator Præf. Præt. XXVII.

*De fame quæ fuit eo anno per vniuersum.*

[ MInus prodest bonum jubere, nisi hoc per viros sanctissimos velimus efficere. ] Auget enim beneficium voluntas recta justorum & quicquid sine fraude geritur, hoc verè donantis meritis applicatur. Decet enim, vt munificentiam principalem sacerdotalis puritas exequatur. Nam cui est studium, bonum de proprio facere, laudabiliter peragit aliena vota complere. Et ideò sanctitatem vestram petimus ( cu-

*Panici species donata pauperibus.* jus propositi est, diuinis inseruire mandatis) vt de horreis Ticinensibus & Derronensibus panici speciem, sicut à principe jussum est, tertiam portionem esurienti populo, ad viginti quinque modios per Solidum distrahi sub nostra ordinatione faciatis: ne cujusquam venalitate ad illos perueniat, qui de se proprio videtur posse transigere. Accipiat minus habens indulgentiam principalem. Egentibus visum est, non diuitibus, subuenire. fundit potius, qui mittit in plenum: nam illud potius reconditur, quod vasis vacuis congregatur. Quapropter sanctitas vestra miserationis officia non putet injuriam: quia totum vobis dignum est, vbi pietas inuenitur. Siquidem aliena desideria fideliter gerere, hoc est bona propria perfecisse. Ad quam rem, Deo juuante, procurandam, illum atque illum curauimus destinare. Qui sanctitatis vestræ ordinationibus obsecuti, nihil ex se faciant, sed tantummodo vobis obedire contendant. Solidi verò quanti ex supradicta quantitate panici poterunt congregari, vestra nobis relatione declarate: vt apud Arcarium reconditi ad supra memoratam speciem reparandam futuris reseruentur, Deo auxiliante, temporibus: more vestis rediuiuæ, cujus adunatio per fila resoluitur, vt in nouam faciem splendido potius decore † taxetur.

*† Forrè, texatur,*

## NOTÆ VARIORVM.

¶ 1. *Datio episcopo Mediolanensi.* ] Hoc scriptum est post consulatum Belisarij: quo tempore aduersus Vuitigiem Gothorum regem, (cujus aliquot suprà libro 10. exstant rescripta) Belisarius Romam vi obtinens resistebat. Nam eo anno tanta per vniuersum fames fuit, vt Datius Episcopus Mediolanensis relatione sua hoc euidenter curauerit, quasdam mulieres in Liguriæ partibus ex familia ecclesiæ suæ proprios filios præ nimia fame comedisse. Hæc ex libro Pontificali in vita Syluerij Papæ, quæ extat secundo tomo Conciliorum, item ex Paulo Diacono, *lib.* 17. vide suprà l. 4. epist. 5. FOR.

¶ Dignissimus profectò hic auctor, ad cujus exornationē certatim ingeniosi omnes industriæ neruos intendant: verùm mihi hactenus hæc in procinctu notasse sufficiat. Neque enim plura nunc, præsertim occupato, licet: & id quod subcesiuum à scholastico, & forensi labore ocium conceditur, multò libentiùs aliò contulissem, totóque hoc scribendi genere supersedissem, nisi me optimi & amicissimi collegæ Lugdus Triputius, & Ioann. Mansirmius restitantem incitassent. Quibus accessit assidua, & propè quotidiana ingenuorum maximéque spei adolescentum Io. Iacobi Memmij, Iacobi Danesij & Lodoici Dureti cohortatio: qui cùm incredibili liberalium disciplinarum ac juris amore teneantur, tum Cassiodori imprimis formulas studiosè colant, non priùs vt ista ederem, quàm exorarint, orare destiterunt. FOR.

*¶ Hic nostrarum Aduersionum finis esto, quibus ea persequi tantum fuit animus, quæ ad illustrandum hunc authorem maximè conducerent nolens longiore verborum & digressionum circuitu lectorum aures oculósque obtundere. Hæc igitur sufficiant, plura aliquando dicturus.* BROS.

¶ Edi-

¶ Edictum Cassiodori Senatoris XXIIX.

*Indulgentia dimidij tributi, & nunciata hostium victoria.*

QVis nesciat, prouidentiam diuinam vsibus nostris aliqua velle subducere, vt humanum possit animum comprobare? Nam si nullum penitùs indigere contigeret, locum proinde largitas non haberet: Data est prouinciis in Regis nostri laude penuria. Steriles facti sunt agri, vt vbertas domini † possit agnosci. Minus esset acceptissimum donum, nisi præcessisset incommodum. Gaudete prouinciæ, mali que vestris potiùs gratiã referte quãdo talem probatis animum principis, vt nullis cedat aduersis. En pietas mirabilis, quæ vbique nostris repugnat incommodis. Nam cùm se feritas gentilis prioris temporis animasset, Æmylia & Liguria nostra, sicut vos retinere necesse est, Burgundiorũ † iussione quateretur, gereretque bellum de vicinitate futurum, subito præsentis Imperij tanquã Solis ortus fama radiauit. Expugnatum se hostis sua præsumptione cõgemuit: quando illum cognouit nominatę gentis esse rectorem, quem sub militis nomine probauerat esse singularem. Quoties se optauit de suis finibus non exire Burgundio, ne principe nostro pugnaret aduerso? cujus licet præsentiam releuatus euaserit, felicitatem tamen præcipitatus incurrit. Nam mox vt Gothi ad belli studium gemina se fortitudine contulerunt, ita prospera concertatione cœsa est rebellium manus, quasi inde nudos, hinc stare contigisset armatos: diuini æquitate judicij, vt in ipsis campis prædo corrueret, quos vastare præsumpsit. Exulta aduersariorum cadaueribus ornata prouincia: aceruum ride funerum, quem inimicorum vitio constat effectum. Nunc melius culta Liguria, cui negato fructu segetis, messis prouenit hostilis. Nam & si tributa tua minus potuerunt accipi, triumphos in te natos feliciter obtulistis. His additur Alamannorum nuper fugata surreptio, quæ in primis conatibus suis sic probatur oppressa, vt simul aduentum suum junxisset & exitum, quasi salutis ferri execatione purgata: quatenus & malè præsumentium vindicaretur excessus, & subjectorum non omnino grassaretur interitus. Possem quidem vobis dinumerare, quanta in aliis locis hostium turba ceciderit: sed more humani animi ad vestra felicia festinantes, illud nos tantum dicere cupitis, quod ad vos specialiter pertinere sentitis. Redeamus ergo ad suaue principium: quandò quos defendit à belli clade, nec inopiæ patitur pericula sustinere. Nam qui perculit hostem prouinciæ, & famem jussit exire. O certamen toto Orbe prædicandum! contra indigentiam sæuam gloriosi principis pugnat humanitas: cujus vere castra sunt horrea referta: quæ si claudere voluisset, tunc importabilis † intrasset inimica: sed quia magis aperuit, sæuientem aduersariam mox fugauit. Nescio quæ principis nostri bella mundus potius admiretur: ego tamen dicam, quod sentio. In vsum est viris fortibus, feliciter egisse pugnas: sed supra humanitatem virtutem esse constat vicisse penuriam.

† posset

*Liguria.*

† inuasione al. incursione

*Gothorum fortitudo.*

*Alamannorum fuga.*

† esse

Verum cum his tantis ac talibus bonis nulla potuissent supplicum vota sufficere, adhuc & dimidiam relaxare pertulit fiscalis calculi functionem: ne tristes in aliqua parte faceret, quibus tot felicia præstitisset. Ioseph legimus contra famem funestam, emendi quidem tritici dedisse lætitiam, sed tale posuisse precium, vt suæ subuertionis auidus, se potius venderet alimonia mercaturus. Quale fuit, rogo, tunc miseris viuere, quibus acerba subuentio libertatem suam videbatur adimere? vbi non minus ingemuit liberatus, quàm potuit flere captiuus. Credo virum sanctum hac necessitate constrictum, vt & auaro principi satisfaceret, & periclitanti populo subueniret: Pace tanti patris dixerim, quantò præstantius est libertate salua frumentum vendere, & propter indigentiam tributa laxare? Gratis constat ista venalitas, quando & vnde ematis cessit, & precium quod vos oblectet, imposuit. Vendit itaque largitas publica vicenos quinos modios dum possessor inuenire non possit, ad denos ordinem rerum sæculi mutauit humanitas: nos jubemur vile distrahere, cùm esuriens paratus sit carius comparare. O nouum prædicationis euentum! Affectu damni negociatio prouenit, & votum est vendenti magis perdere, vt quæstum comparans valeat inuenire. Talia profectò Regem decet tractare commercia, talem conuenit nundinationem exercere pietatem, vt tunc minus acquiescat accipere, quando emptor plura præcipitatur offerre. Licet referre, qualis etiam nobis sit dominantis affectus: quia & primo cessit, quantum sufficere credidit, & nunc iterum postulata geminauit. Verecundum vobis erat aliquid sperare post dona, cùm se adhuc ad beneficia principis reseruaret humanitas non audita despexit, quando ipse visa testatus est. Felix illa calamitas, quæ prius miserantem repetit testem, vt post districtum Iudicem non haberet. Gaude igitur assuete jam bono Ligur, in vsu tuo secunda venerũt, nam collatos tibi Ægyptios magna prosperitate vicisti. euadis tempora necessitatis, & libertatis præmia non amittis: immo illo tempore securus es ab hoste redditus, quando & de famis periculo cognosceris esse liberatus. Adhuc te prædictum ornat exemplum: adhuc est in qua parte superetur: Legitur enim Ioseph fratribus suis tantum saccis occulta pretia reddidisse, quid mirum, si natura compellente proximis suis humanior visus est extitisse? Hic autem cunctis largè vendidit, functionem debitam reliquit. Et plus iste generaliter contulit tributariis, quàm ille solis visus est præstitisse germanis. Breuiter dicantur effusa, hinc bona sua discat vniuersitas: quando non regibus comparantur nostra sæcula, sed prophetis. Sed ne diutius beneficiorum regalium cupidos occupemus, præcepta nostra ad eos, quorum interest, manasse cognoscite, vt secundum tenorem jussionis ad vos perueniat munificentia principalis.

Ioseph. I[illegible] [illegible]

[illegible]

[illegible]

*Explicit liber XII. Variarum.*

MAGNI

# MAGNI AVRELII CASSIODORI SENATORIS.

## DE ANIMA.

*Hoc est de Animæ substantia, & eius virtutibus. Opus maximè Pium & Christianum.*

CVM jam suscepti operis optato fine gauderem, méque duodecim voluminibus jactatum, quietis portus exciperet, vbi etsi non laudatus, certè liberatus aduceneram, amicorum me suaue collegium in salum rursus cogitationis expressit: postulans vt aliqua, quæ tam in Sacris libris, quam in secularibus abstrusa compereram, de Animæ substantia, vel de eius virtutibus aperirem, cui datum est tam ingentium rerum secreta † reserare, addens, nimis ineptum esse, si eam per quam plura cognoscimus, quasi à nobis alienam ignorare patiamur: dum ad omnia sit vtile nosse, qua sapimus. Nulla enim peregrina res est de sensu proprio loqui: quando sibi Natura interrogata respondet, nec longè tendit, vt se inuenire præualeat nobiscum semper est ipsa, quam quærimus, adest, tractat, loquitur, & si fas est inter ista nescitur. Proinde nota esse debet, quæ sibi præsto est. Quia tunc magis ante se ponitur, cùm subtilius de ipsa tractatur. Nam dum à sapientibus præceptum sit, vt cognoscamus nosmetipsos, quemadmodum sustineri potest, si nos habemus incognitos? Cupimus enim nosse planetarum cœlo contrarios cursus, signorum consentaneum lapsum. Sunt enim ex eis alia manentia, motúque carentia, alia verò quæ mobili semper rotatione vertuntur, nec vllis temporibus conquiescunt. Hæc vt mundani doctores exquirere tentauerunt, armoniacis delectationibus inæstimabili modulatione voluuntur. Quorum tinnitus atque concentus † adunitus efficit † dulcisonum melos. Desideramus etiam comprehendere altitudinem ætheris, mensuram telluris, nubigeras pluuias, siue grandinis procellas, tremorem stabilium terrarum, naturam vagantium ventorum, profunditatem inconstantis maris, potestates virentium herbarum, quatuor elementorum per omne corpus dissociatas complexiones: & ferendum est ipsam se scire non posse, cui supernè datum est tanta discutere? Non enim aliquid contentiosè quærimus, sed res profundissimas modestissimè nosse desideramus. Discamus ergo primum, quare Anima dicatur. Deinde, qualis sit eius definitio. Tertio, quæ sit ejus qualitas substantialis. Quartò si formam aliquam habere credenda est.

† reserare
† adunitus
† dulcisonum.
*Anima se ipsam scire debet.*

est. Quinto, quas virtutes habeat morales, quas Græci ἀρετάς vocant, ad decus eius & gloriam contributas. Sexto, quæ in illis sunt virtutes naturales ad substantiam scilicet corporis continendam. Septimo, de origine Animæ disseratur. Octauo, cum sit per omnia membra diffusa, vbi potius insidere credenda sit. Nono de corporis ipsius forma & compositione noscamus. Decimo, quas proprietates habeat anima peccatorum per competentia nobis signa declaretur. Vndecimo, qua noscantur discretione iustorum: quatenus quos oculis istis videre non possumus, per indicia probabilia colligamus. Duodecimo, in resurrectione quam verè sapiens credit, quid de singulis fieri sentiatur, maximè desideramus agnoscere, quatenus fragilia corda mortalium ad diuinitus promissa desideria concitentur. Hæc nobis præstante Deo, ordine custodito responde: vt nos facile possimus imbui, & tu gloriam debeas inuenire doctoris.

Dixi propositiones has non præceptis Regum, quæ nuper agebantur: sed profundis & remotis dialogis conuenire, qui non tam istas aures corporeas, sed interioris hominis intentum atque purissimum quærere probantur auditum, nec ideo facile posse de ipsa dici, quia per eam innumera nouimus explicari. Oculus enim, qui vsque ad sidera tendit, se videre non præualet: & palatus noster cum diuersa gustu sentiat, cuius ipse sit saporis, ignorat. Nares etiam fragrantium corporum varios odores attrahunt: sed quid oleant, ipsę non sentiunt. Cerebrum denique nostrum, licet sensum membris reliquis tradat, ipsum tamen sensum legitur non habere. Deinde qualia fatigatus possim disserere, qui iam ad laboris terminum auida mente properarem. Postremo tam suaues amici imponitis iterum cogitare, quod à cogendo dici absoluta cognoscitis ratione constare: præsertim dum hęc res à multis disputata, sed pene inexplicabilis videatur esse derelicta. Sed cùm his ac talibus ingenia eorum multis allegationibus superare nequiuerim, nec mihi concedere † meum velle decreuissent: victus petij vt me saltem diebus aliquot sustinerent, nec præcipitanter quærerent, quòd plenum difficultatibus imperaret. Quocirca illud mihi accidit Promethei, qui quod voluntate non eligebat pandere, constrictus vinculis cogebatur absoluere. Hoc tamen † inde tolerabile visum est: quia de tali re vrgebat dicere, quæ si [Deo fauente] veraciter exprimatur, & audientē meritò recreat, & sensum bene persuadentis illuminat. Quapropter antequam rem aggrediar expetitam, oportet prius nominum similitudines, quasi ramos obuiantes abscindere, ne semitam disputationis nostrę vocabulorum consonantium sylua vmbrosis imaginibus videatur intexere.

† in eum

† mihi

## CAPVT I.

### *Quare anima dicatur.*

ANima igitur hominis propriè dicitur, non etiam pecudum, quia illorum vita in sanguine tantùm noscitur constituta. Hæc verò quoniam

quoniam immortalis est, anima rectè appellatur, quasi ἄναιμα id est à sanguine longè discreta: quoniam & post mortem corporis perfectam ejus constat esse substantiam: sicut in subsequentibus suo loco declarabitur. Alij verò appellatam animam dicunt, eo quòd animet substantiam corporis sui atque viuificet. Animus verò dicitur ἀπὸ τ̃ ἀνέμου id est à vento,† quod velocissima cogitatio eius ad similitudinem venti motu celeri peruagatur. Fit autem ex appetitu animæ pro desiderij ejus qualitate commotus. Mens autem dicitur, ἀπὸ τ̃ μήνης id est à luna: quæ licet varia vicissitudine commutetur, quadam se tamen in id quod fuit, perfecta nouitate restituit. Modo enim tribula ionibus attenuata, quasi probatur obscura: modo iterum in vigorem naturalem lætitia commeante reparatur. Spiritus itaque triplici modo dicitur. Appellatur enim veraciter & propriè spiritus Deus, nullius indigens, ipse verò à creaturis omnibus indigetur, inspirans quos vult, & dispensans omnia prout vult, complens vniuersa, totus in toto, immobilis loco, & volubilitate æternus, cui cuncta que quæ summa sunt singulariter potens. Vocamus & spiritum substantiam tenuem, nobilisque inuisibilem creatam immortalem, quantùm illi vtiliter datum est valentem. Tertiò, spiritum dicimus per totum corpus emissum, atque receptum, per quem vita mortalium flatu necessariò continetur, nec aliquando ocium capiens, jugi mobilitate reparatur. Atque ideò sciendum est, animum & mentem propriè animam non vocari. Sed quia res istę in anima excellunt, interdum per licentiam sic dicuntur: Nec pro anima vtique spiritus distinctè ponitur: quia hoc illi nomen est commune cum cæteris, id est angelis, potestatibus æris, & quæcunque spiritu continetur. Nec iste spiritus veraciter potest dici anima: qui aëris alternatione resoluitur, quando cum pecoribus illi res ista communis est. Restat vt segregatim atque significanter anima hominis dicatur spiritalis substantia, quæ nullatenus sanguinis effusione cõsumitur. Nunc de ipsius animæ substantia liberius disseramus: quando eam à similitudine nominum necessaria separatione discreuimus. Quapropter in primis primetem rerum definitionem cautissima deliberatione formemus: vt consequentia, quæ inde potuerint nasci, fide † genitoris sui facillimè videantur agnosci.

† Animus unde dicatur.
† eo quod
† generis.

## CAPVT. II.

### *Definitio animæ.*

Magistri secularium litterarum aiunt, Animam esse substãtiam simplicem, speciem naturalem, distantem à materia corporis sui, organum membrorum, & virtutem vitæ habentem. Anima autem hominis, vt veracium Doctorum consentit auctoritas, est à Deo creata, spiritalis propriáque substantia, sui corporis viuificatrix, † rationabilis quidem & immortalis, sed in bonum malúmque conuertibilis. Editum est, quasi parturiale ouum, vbi vita futuræ auis, pennatumque grata va-

† rationalis

rietas continentur. Nam aperiatur in partes quia hominum consuetudo est, facilius discere, qui diuisa possunt euidentiùs elucere.

## CAPVT. III.

*De qualitate animæ.*

† viuificat

ADeo fieri, vel factas animas, prudentium nullus ignorat. Quando omne quòd † existit, aut creator est, aut creatura. Creatrix igitur nulla creata potest esse substantia: quoniam vt ipsa subsistat indiget Deo, & dare nō potest alteri subsistentiam, quam tantùm vt haberet, accepit. Superest, vt eam verissimè à diuinitate conditam esse fateamur, quæ sola creare potest mortalia & immortalia. Euidenter enim legitur in Solomone, Et reuertatur puluis in terram sicut erat: & spiritus reuertatur ad Deum, qui dedit eum. Et alibi, Omnem flatum ego feci.

## CAP. IV.

*Formam animam non habere.*

† spiritualem

HAnc proinde † specialem substantiam probabilis & absoluta ratio cōfitetur. Quia dum omnia corporalia tribus nouerimus lineis cōtineri, longitudine, latitudine, & profunditate, nihil tale probatur in anima reperiri. Deinde, quòd corpori sociata, quamuis ipsius mole prægrauetur, opiniones rerum solicita curiositate perpendit, cœlestia profundè cogitat, naturalia subtili indagatione vestigat, & de ipso quoque conditore suo ardua nosse desiderat. Quod si esset corporalis, cogitationibus suis spiritalia nec cerneret vtique nec videret. Cesset ergo de ejus corporalitate suspicio, quando & definitionem corporis à se omnibus modis reddit alienam, & tales causas exquirit, ad quas solus sublimis spiritus peruenire contendit. Hinc est, quod & scripturis sanctis justissimè commouetur, omnia mundi istius visualia contemnere, quoniam ipsa incorporea est: vt merito ad spiritualia tendat, quibus se similem cognoscit esse formatam. Propria est vtrique illi substantia, quando nullus spiritus alter carnem suscipit, vt ejus passionibus aut condoleat aut lætetur.

## CAPVT V.

*De virtutibus moralibus.*

ILlud autem, quod diximus, sui corporis viuificatrix: quia mox vt data fuerit, ineffabili conditione diligit, carcerem suum amat, propter quod libera esse non potest doloribus eius vehementer afficitur, formidat

midst inretitum, quæ non potest mori, & sic ad corporis sui casus trepida, vt ipsam magis sustinere credas extrema, quæ non potest deficere per naturam. Saluberrima quoque carnis temperatione perfruitur, oculorum speculatione depascitur, sonoris delectatur auditibus, suauissimis jucundatur odoribus, necessaria gustus epulatione delinitur: & licet his rebus nullatenus ipsa vescatur, subductis tamen talibus grauissimo mœrore cōficitur desiderans non sibi naturaliter accommoda, sed adjunctis artubus profutura. Hinc nonnunquam surrepunt vitia contraria rationi, quando animi dilecto corpori indulgentius remittendo, locum noscitur præbere peccato. Vita igitur corporis, susceptæ animæ præsentia est: mors autem, eius probatur abscessus. Sic diem dicimus lustrante sole, qui cùm discesserit, nox vocatur. Viuit ergo corpus animæ præsidio, & ex ipsa probatur accipere vnde se præualet mouere.

## CAPVT VI.

*Quod anima tota est in partibus corporis.*

SEd quoniam & hoc quoque ad vitæ genus, de quo loquimur, noscitur pertinere, sciendum est cum se partibus † corporis ille vigor igneus infuderit, materiámque carnalem spiritus vitalis afflauerit, si quod forte vulnus acceperit, statim condolet, quia vbique substantialiter inserta est. Quod nisi virtus eius, scilicet calor, tantum membra vegetaret, incisum digitum non poterat condolere: sicut nec Sol probatur quicquam sentire, si ejus radios secare tentaueris. Tota ergo est in partibus suis, nec alibi minor, alibi major est, sed alicubi intensius, alicubi remissius, vbique tamen vitali intentione porrigitur. Colligit se in vnum atque copulat: † membra non sinit defluere vel contabescere, quæ vitali vigore custodit: alimenta competentia vbique dispergit, congruentiam in eis modumque conseruans. Mirum præterea videtur, rem incorpoream membris solidissimis colligatam, & sic distantes naturas in vnam conuenientiam fuisse perductas, vt nec anima se possit segregare, cùm velit: nec retinere, cùm jussionem creatoris agnouerit. Clausa illi sunt vniuersa, cùm præcipitur insidere, aperta redduntur omnia, cum jubetur exire. Nam si acerbus dolor vulneris infligatur, sine auctoris imperio non amittitur: sicut nec sine ipsius munere custoditur. Hinc est, quod frequenter grauiter vulneratos videmus euadere, & rursus leuibus occasionibus interire.

† corporeis

† membra sua non sinit tamen.

## CAPVT VII.

*Quod anima non potest præterire vitæ terminum, nec ante illum mori.*

RAtionem verò homini inesse, quis dubitet? quando diuina tractat, humana sapit, artibus docetur egregiis, disciplinis eruditur eximiis: & hinc cætera animalia decenter excellat, quod eum ratio decora componit. Rationem verò dico animi probabilem motum, qui per ea quæ conceduntur, atque nota sunt, ad aliquod incognitum ducit, perueniens ad veritatis arcanum. Hæc conjecturis atque argumentis ad illud properare cupit, quod in rerum natura esse cognoscat. Ipsa enim vera & pura & certa ratio dicenda est, quæ ab omni imagine falsitatis redditur aliena. Datum est ergo illi, cogitationes suas quodammodo apprehendere, & per obsequium linguæ volubili motione differere. In corpore posita anima, quam multa videt non à se egrediens, quam diuersa circunspicit, vbique quasi distenditur, & animæ fieri discessio non probatur: mouetur, erigitur, fluctuari cognoscitur, & in se ipsa tanquam in magno currens spatio, peruagatur. Hæc non exit ad causas, sed tractibus suis sibi repræsentat, quod sua cogitatione respiciat, modo quod oculis carnalibus vidit, modo quod fantastica imaginatione conceperit. Cogitat planè sigillatim sicut & loquitur, per ordinem sensus nil proficit, cum se diuersitate confundit: quia diuinitatis est proprium multa disponere, & omnia simul modulis competentibus explicare. Rationis itaque largitate dotata, quod bona munere diuinitatis inuenit? Literarum formas reperit, diuersarum artium vtilitates disciplinasque protulit, ciuitates defensibili muro cinxit, varij generis amictus eiecit, meliores fructus per industriam exegit, terras transcurrit, abyssos alato nauigio, vastos montes in vsum viantium perforauit: portus ad vtilitatem nauigantium lunari dispositione conclusit, ornauit pulcherrima fabricarum dispositione tellurem. Quis jam de ejus ratione dubitet, quando ab auctore suo illuminata, facit arte conspici, quod debeat sub omni celebritate laudari? Conuenit nunc de ejus immortalitate differere.

## CAP. VIII.

### *Quòd anima sit immortalis.*

IMmortales animas, auctores secularium literarum multifariè pronunciauerunt, dicentes. Si omne quod viuificat aliud, in semetipso viuit, anima autem quoniam viuificat corpus, & in semetipsa viuit, vtique immortalis est. Dicunt etiam, Omnia immortalia simplicia sunt: anima autem non est armonica, neque constat ex pluribus, sed simplex natura est, anima igitur immortalis est. Iterumque proponunt. Quicquid à contrarietate originali non corrumpitur, immortale jugiter perseuerat: anima enim, quoniam simplex, atque pura est, sine dubio immortalis est. Adiiciunt quoque, Si omne rationale, quod se ipsum mouet, immortale est, anima autem rationalis se ipsam mouet, igitur immortalis est. Nos autem, immortales esse animas, facilè veridicis lectionibus approba-

approbamus. Nam cum eas ad imaginem & similitudinem auctoris sui legamus effectas, quis audeat contra sanctam auctoritatem mortales dicere? vt impudenter potius asseratur, eas à creatoris sui similitudine discrepare. Nam quemadmodum poterat esse imago aut similitudo Dei si animæ hominū mortis termino clauderentur? Ille enim ineffabiliter semper viuens, ineffabiliter semper manens, perennitatem ipse custodiens, qui omnia continet, omnia disponit, potens est sine dubitatione immortalis immortalia facere, & pro suo modulo vitæ competentiam dare. Dicet aliquis, Quomodo sum similis Deo, cum immortalia minime creare valeam? Cui sic per aliquam comparationem respondendum esse judicamus. Nūquid pictura, quæ nobis est similis, potest imitari quæ facimus? Imago enim aliquam potest habere similitudinem, cæterum hoc non potest implere quod veritas. Nam & hinc immortalem debemus agnoscere, quod appetit de æternitate cogitare: desiderat enim post mortem corporis, sui nominis famam relinquere: cupit sine fine laudari, & bona conscientia plus est de futuris attonita, ne à posteris maculetur relata. Hinc est, quod inter sublimiores constat auctores, quia quicquid dignitate rationis erigitur, mortis iniuria nō prematur. Adde, quod veritas absolutè profitetur, malis iuge supplicium, bonis perpetua gaudia, se daturam: vt non sit fas cum hæsitatione recipi, quod dignatur omnipotens diuinitas polliceri. Verum hanc immortalitatem animæ non talem debemus aduertere, quæ nullam recipiat passionem: est enim mutabilitati obnoxia, & mœroribus præuia: sed tamen inter quævis tædia vel anxietates continuationis beneficio perseuerat. Singulariter autem immortalis Deus est, singulariter justus, singulariter potens, singulariter bonus, singulariter sanctus: quoniam licèt ista, vel his similia, hominibus vel angelis inesse dicantur, nulla tamen ad ejus altitudinem reuerendæ potestatis attingunt. Omnes enim arduæ virtutes in summitate illa plenissimæ, atque perfectissimæ, sunt quæ creaturis vniuersis ipsius largitate pro suo modulo conceduntur. Nunc sciendum est, hæc immortalis anima quemadmodum degere sentiatur. Viuit in se, post hujus seculi amissionem, non reflante spiritu, sicut corpus, sed æquali mobilitate, quæ †illic attributa est, pura, subtilis, cita, æterna, videt, audit, tangit: ac reliquis sensibus efficacius valet, non jam ex partibus suis hæc intelligens, sed omnia specialiter ex toto cognoscens. Alioqui absurdum est putare, minus posse liberam, quàm mole brutissimi corporis ingrauatam. Talia enim intelligere posse, non dubium est, & angelos, & potestates aërias, vel cætera quæ sublimi atque immortali substantia constare cognoscuntur. Reliquum est, vt nunc obnoxiam mobilitati, currente ordine doceamus. Atque vtinam esset ambiguum, & non facilè probaremus: in qua parte frequenter incurrimus.

† in

## CAP. IX.

*De varietate humanæ naturæ.*

† nos esse

QUis autem dubitet, modo † nos gaudio subleuatos, modo mœrore dejectos, modo pietate mites, modo indignatione terribiles, nunc ad virtutes animos erigere, nunc iterum ad vitia declinare? Alia tenaciter assumimus, alia obliuione respuimus. Quod nunc placet, pòst displicet. Bonorum etiam sermonibus ædificamur, malorum collocutione destruimur: & quantum proficimus cum rectis, tantum deteriores nouimus esse cum pessimis. Nam si nos vnus rigor, vnum propositum contineret, nec boni ex malis, nec beati ex improbis mutabilitatis beneficio redderemur. Sed vt causa varietatis hujus euidentius possit agnosci, recordemur, vt dictum est, prudentiam non esse nobis immutabilem attributam. Et ideò sapimus, cùm diuina illuminatione bene gerimus: atque iterum desipimus, cùm delictis caligantibus obcæcamur. Affectio enim, quæ venit & recedit semper incerta est. Solus omnipotens Deus est, cui hoc est esse, quod sapere: hoc est posse, quod viuere: hoc est velle, quod facere. Et meritò, quando vniuersa, quæ verè bona sunt, non ad illum veniunt, sed ab illo procedunt. Quapropter hæc animæ, quam diximus, origo non intelligenda est pars Dei, vt quidam dementium irreligiosa voluntate putauerunt, quia conuertibilis est: neque angelorum, quia carni sociabilis est: neque ex aëre, neque ex igne, neque ex aqua, neque ex terra, neque ex eis, quæ mutua complexione junguntur, sed simplex & propria quædam natura, & ab alijs spiritibus discreta substantia, quam longè subtiliorem & lucidiorem aëre debemus aduertere: quando istum vulgariter intuemur, illam verò, conditione carnis, aspicere non valemus. Hanc speciem naturalis mobilitas semper exagitat ad cogitationes suas communiter explicandas. Hinc est, quòd per quietem remissi, dum materia nobis fuerit solitæ cogitationis abstracta, nec intenti ad quotidianas fuerimus solenniter actiones, res varias nunc falsis, nunc veris inspectionibus somniamus. Parum est, quòd sopitis sensibus volatica imaginatione deludimur, dum frequenter etiam vigilantes à nostra contemplatione traducimur. Sæpè enim cùm nos in oratione magna intentione dirigimus, ludo nescio quo inspiratis subito cogitationibus amouemur: & ita prouenit, vt menti nescio quid aduersum suggeratur, quod dispositum non habemus. Constat ergo, animam in hoc mundo instabili & variabili voluntate conuerti, bonarúmque rerum esse amissibilem ac receptibilem: nec vno semper voluntatis suæ rigore subsistere, sed etiam contra † dispositum suum multiplici se conuersatione mutare. Nec de illis sumus, qui dicunt recolere magis animas quàm discere vsuales artes & reliquas disciplinas, cùm & ad interrogata sunt paratæ, vbi potuerint intellectu interueniente contingere, & noua sic audiant, quasi nihil ex eis ante didicissent. Ecce grauida definitiò illa jam ferè facta est. Ecce in lucem, ni fallor, quæ fuerant clausa proruperunt. Non est quicquam de proposita complexione derelictum, cujus talis est disciplina, vt id quod intendit, ita explicet atque determinet, vt neque minus, neque amplius aliquid dixisse videatur. Nunc ad substantialem ejus qualitatem solicitis sensibus accedamus, quam interrogationis nostræ

*Instabilitas animæ, in hoc mundo.*

† propositũ

*Anima an recolant aut discãt artes.*

nostræ tertium locum tenere memoramini.

## CAPVT X.

*De substantiali qualitate animæ.*

QValitatem itaque substantię huius, auctores igneam esse dixerunt, propterea quòd mobili semper ardore vegeretur, & juncta corpori calore suo membra viuificet: deinde, quòd cuncta cœlestia flammeo referunt vigore constare: non isto fumeo consumptibili & temporali, sed ex tranquillo nutritore, atque immortali. Hoc neque minuitur, neque crescit, sed in susceptæ originis dignitate jugiter perseuerat. Quod ideò finiri nequit, quia nulla, vt corpus aliquod, elementorum diuersitate concretum est. Vnum enim atque simplex habere nescit aduersum: & ideo semper manet quoniam in essentia sua non habet litem. Sic immortalia cuncta creata dicunt, quibus † spiritualis est concessa substantia. Nos autem lumen esse potius, non improbè dixerimus propter imaginem Dei: quoniam inter conditiones rerum, quantum illi pro modulo suo necessarium fuit, decenter accepisse memoratur. Ipse enim Deus omnipotens, solus habens immortalitatem, lumen habitat inaccessibile, quod supra omnes claritates vel admirationes sanitas mentis intelligit. Sed imago aliquam' habet similitudinem: cæterum hæc lumen habere non potest, quod veritas. Illud autem, quod ineffabile veremur arcanum, quod vbique totum & inuisibiliter præsens est, pater, & filius, & spiritus sanctus, vna essentia & indiscreta majestas, splendor supra omnes fulgores, gloria super omne præconium, quod mundissima mens, & Deo dicata, potest quidem ex aliqua parte sentire, sed idoneè non potest explicare. Nam quemadmodum fas est de illo sufficienter dici, qui creaturæ sensu non potest comprehendi? Egrediamur licet pietate nimia modum animæ nostræ & immensa religione supra nosmetipsos alta † cogitatione sileamus, transeamus etiam potestatem cœlestium creaturarum, profundeque tractemus, quis sit qui tam magna vna jussione, vno momento fecerit: tamẽ quicquid miramur, amplius est: quicquid sentimus excelsius: dum ad illam inperspicabilem majestatem mens humana non penetrat. Vna ergo ratio potentiæ huius est venerari quòd inuestigabilis est: non definitiuè quærere, qualis quantúsque sit. His itaque rebus edocti, lumen aliquod substantiale animas habere, haud improbè videmur aduertere: quando in Euangelio legitur, Lumen quod illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum: deinde, quod in cogitatione positi, nescio quid tenue, volubile, clarum, † nobis inesse sentimus, quod respicit sine Sole, quod videt sine extraneo lumine. Nam si ipsum in se lucidum non esset, rerum tantam conspicientiam non haberet, Tenebrosis ista non data sunt. Omnia cœca torpescunt. Istius enim tam violenta sunt lumina, vt etiam intuëantur absentia: quæ tamen tunc multo clariores

† spiritualibus.

† visione

† in nobis

atque immutabiles efficiuntur, cùm à Dei gratia bonis factis non recedunt. Earum enim speculatiua virtute multa atque ardua, quæ in arcano Naturæ recondita sunt, inspici & comprehendi vsu ipsô certissimum est. Nunc inspiciamus, vtrum formas animæ habere credantur, quas incorporeas esse jam diximus.

## CAPVT XI.

*Vtrum anima habeat formam.*

PRius scire conuenit, definitione Majorum, formæ ipsius veracissimam complexionem: formam verò dico, quæ aliquod spatium linea lineisve concludit: & sic facilè datur intelligi, si eam possunt animæ suscipere, quas spiritali certum est vigore subsistere. Nam cùm omnis forma aut in superficie sit, aut in corpore, superficies non nisi in corpore, corpus verò solidum atque palpabile, ab his autem rebus animam constet manifestè exemptam: residuum est, vt formas animæ nullatenus habere putandæ sint, sed infiguratæ atque incorporales in sua qualitate permaneant. Nec illud mouet, quod Apostolus de Christo Domino dicit, Qui cum in forma Dei esset, non rapinam arbitratus est esse se æqualem Deo, &c. Ibi enim naturam vult intelligi. Ceterum incorporeus Deus, qui vbique totus atque incomprehensibilis est, quam potuit habere formam. Illud autem, quod in Euangelio legitur. Post hujus lucis occasum Abrahæ finibus egentem Lazarum fuisse susceptũ, diuitem verò flammis aduruentibus æstuantem guttam postulasse, vnde ejus temperaretur incendium: ideò intelligitur positum, vt humani generis rerum ruinosa præsumptio, quid formidare debuisset, agnosceret. Ceterum nec ille lingua locutus est, quam constat esse corpoream: nec ille digitos habuit, vnde cadentibus guttis incendium dinitis temperare potuisset. Nam & reliqua in hunc modum suscipienda sunt, quæ lectione simili continentur. Parum est enim quòd de creaturis ista memorantur ad consuetudinem humani generis instruendam: ipsum quoque auctorem impassibilem, immutabilem, perennem, vno modo manentem, furere legimus, dormitare frequenter audimus: non quòd talia possint Domino conuenire, sed vt res aliquæ ex humana consuetudine facilius, compendiosiúsque noscantur. Sic animas nobis informes, formas legimus frequenter accipere, solet etiam aliquos permouere, si anima non habeat quantitatem, dum eam constet intra corpus hominis contineri. Sed si definitionem veracissimam quantitatis reuocemus in medium, quæ res singulas breuiter semper absoluit, facilè nobis probata veritas elucescit. Sic enim arithmetici eam compendiosa veritate describunt. Omnis quantitas aut de continuatis constat, vt arbor, homo, & mons: aut de disiunctis, vt chorus, populus, vel aceruus, & his similia. Sed cum anima neque de continuatis, neque de disiunctis sit, quia corpus non est: clarum est, eam quantitatem penitus non habere.

bere: sed vbicunque est, nec formam recipit, nec habere nobis dicenda est aliquam quantitatem. Creatori tamen circunstantias earum & quantitates parere posse credendum est, quia omnia sub mensura, numero, & pondere creauit, & ipsi soli sunt verè nota, qui ea fecit, qui mira potentia ipsas quoque cogitationes nostras quasi res visibiles intuetur, qui innocentis sanguinem audit clamantem, ad postremum qui nouit omnia & antequam fiant. Tempus est venire ad virtutes morales, quæ sunt ambiendæ diuitiæ, & re vera pretiosus census animarum, quas Græci ἀρετὰς vocant, quibus contra immunditiam corporalem suam nititur bona conscientia vendicare puritatem.

## Capvt. XII.

*De moralibus virtutibus animæ.*

PRimum aduersum praua vel iniqua justitiæ munimen objectum est, cujus, vt Veteres definire voluerunt, talis noscitur esse complexio. Iustitia est habitus animi, pro communi vtilitate seruatus, suam cuique tribuens †dignitatem. Contra confusa & incerta, prudentia vtiliter adhibetur. Prudentia vero est rerum bonarum & malarum verax scientia. Contra aduersa vel prospera, †remedialis opponitur fortitudo. Fortitudo autem, est considerata periculorum susceptio, & laborum firma perpessio. Cōtra delectationes igitur illicitas, & voluptates feruidas, moderatrix nobis temperantia suffragatur. Temperantia quippe, est aduersus libidinem atque alios non rectos impetus animi firma & moderata dominatio. His igitur munitionibus diuina opitulatione cōcessis, velut quadruplici thorace circundata, in hoc Mundo mortifero salus animę custoditur: nec potest à vitijs adiri, quæ tāta meruit tuitione vallari. Sed hoc virtutum quadripartitum decus trina, vt ita dixerim, parte completur. Prima est, contemplatio: quæ aciem nostræ mentis extendit ad res subtilissimas intuendas. Secunda, judicialis: quæ discretionem boni malique rationabili æstimatione pertractat. Tertia memoria: cùm res inspectæ atque deliberatæ in animi penetrabilib. fida commendatione reponuntur, vt quasi in quodam conceptaculo suscipiamus, quę frequenti meditatione combibimus. Vestiaria nostra cum fuerint plena nihil capiunt. Hoc thesaurarium non grauatur oneratum, sed cùm multa condiderit, sciendi desiderio plus requirit. Tetigimus supradictas partes, quasi harmoniam tricordem. Tali enim numero delectatur anima, ipso etiam noscitur gaudere diuinitas. Commouere solent aliqui subtilissimas quęstiones, dicentes: Si diuinitas perfectas & rationabiles animas creat, cur aut posito sensu viuunt infantes, aut juuenes inueniunt excordes? Sed quis non attendat, animas paruulorum imbecillitate corporis, nec officia sensuum, nec ministeria posse explicare membrorum? vt si ignem angusto vase concludas, altum (vt illius moris est) nequit appetere: quia cùm arctissimum obstaculum

† quantitatem.
† remediabilis.

constat operire. Tunc enim vnicuique rei facultas sua videtur suppetere, cùm illi nihil contrarium præualet impedire. Sic & stultis juuenibus obuiat, quòd aut imparilitate partium, aut crassitudine humorum materni vteri vitio suscepto anima inepta nimis habitatione deprimitur, & vim suam exercere non prǫualet, inconuenientis domicilij sede prǫdita: quod stultis accidere hodiéq; conspicimus, quos Grǫci moriones vocant. Nam vt de visuali quoque dicamus euentu, quam* multis morbis accidentib. aut onerato, aut prǫcordiorum stupore confusi, acumen solitæ sapientiæ perdiderunt? quanti etiam momentanea lǫsione mutati sunt? Nam & ipse qui celeberrimus sapiens habetur, copioso prandio refertus, quàm facilè in crapulam dilapsus obtunditur? vt virum illum prudentissimè differentem difficilè vel viuum credas, quem se nec mouere posse conspicias. Vnum tamen certissimè scio, sapientes nimis felicissimos fieri, qui misericordia Domini à talibus aduersitatibus redduntur alieni. Fortè † sint & aliæ causæ, quæ rationali animæ ad motus proprios explicandos aduersum ire videantur. Cǫterum animæ nec crescunt cum paruulis nec fatuis aliæ varia discretione tribuuntur: sed sicut immortalitatem jugiter sumunt, ita & rationales esse generaliter sentiuntur. Paruulis enim ratio crescit longa meditatione, non anima. Nunc ad reliqua currente ordine transeamus.

* multi

## Capvt XIII.

*De naturalibus virtutibus animæ.*

VIrtutes animæ naturales, quinque partitas veteres esse voluerunt. Primam, in vtraque parte sensibilem, quę nobis tribuit intelligentię sensum, per quam omnia incorporalia varia imaginatione sentimus: facit etiam corporales vigere sensus, id est, visum, auditum, odoratum, gustum & tactum: quo dura & mollia, lęuia, asperáq; sentimus. Secundam, imperatiuam, quæ jubet organis corporalibus motus diuersos, quos implere decreuerit: hoc est transferri de loco ad locum, voces edere, membra curuare. Hęc exempli causa posuimus, vt in his similia dixisse videamur. Tertiam, principalem, cùm ab omni actu remoti in otium reponimur, & corporalibus sensibus quietis, profundius aliquid firmiúsque tractamus. Hinc est, quod ętate maturi melius sapere judicatur: quia senescentib. membris & corporalibus sensib. emollitis, * proxima parte in consilium transeunt: vbi dum mens amplius occupatur, robustior virtute aduuationis efficitur. Sed iterum desipiunt, cùm nimia debilitate deponuntur: quoniam datum est animabus ad tempus suorum sequi corporum necessitates. Quartam vitalem, id est colorem animi naturalem, qui nobis, propter suum feruorem moderandum auras æthereas hauriendo atque reddendo vitam tribuit & salutem. Quintam, delectationem, hoc est, appetitum boni malíq; quem sub jucunditate animus concupiscit. Ecce iterum quadripartita subdiui-

* pro maxima.

subdiuisione, ad sustentationem corporis explicandam, pars ista refunditur. Prima est attractiua, rapiens de naturali, quod sibi necessarium sentit. Secunda retentoria, assumpta retinens, donec ex his vtilis decoctio procuretur. Tertia translatiua, quæ accepta in aliud conuertit atque transponit. Quarta expulsiua, quæ vt natura fiat libera, sibi nocitura depellit. Soluimus, vt datum est, quasi alium nodum: inclinauimus velut sextum collem: vt difficultatis cacumine deplanato: inoffensè ad reliqua gradiamur. Nunc ad originem animæ, quoniam difficultatibus plena est, cautissimè veniamus.

## Caput. XIV.

### *De origine animæ.*

Legimus in conditione Rerum, mox vt de limo terræ corpus effectum est, statim dominum insufflasse factumque esse Adam in animam viuentem. Insufflauit enim, dictum est ad exprimendam operis dignitatem, vt agnosceretur eximium, quod ejus ore prolatum est. Cæterum hoc significat insufflatio ejus, quod mandatum & jussio. Nam insufflare quemadmodum potest, qui neque spiritum resoluit, neque buccas habet, quę constat esse corporea? Hoc nonnulli secuti dixerunt, mox vt semen humanum coagulatum fuerit in vitalem substantiam, illico creatas animas corporibus dari discretas atque perfectas. Medendi autem artifices quadragesimo die humanum atque mortale pecus animam dicunt accipere, cùm se in vtero matris cœperit commouere. Opinione quoque fertur aliquorum, quòd Creator ille potentissimus, sicut de corpore nostro semen carnis educit, ita & de animæ qualitate animam posse nouam generari: quatenus originalis illius peccati, quod catholica confitetur Ecclesia, per traducem peccati rea possit ostendi, nisi dono fuerit baptismatis absoluta. Nam quemadmodum infans, qui peccandi non habet votum, reus debeat † vllatenus inueniri, nisi aliqua ratione in ipsa origine animarum culpa videatur esse transfusa? Vnde pater Augustinus religiosissima deuotione laudandus, nihil temerè dicit esse affirmandum: sed in ipsius esse secreto, sicut & alia multa, quæ nostra non potest nosse mediocritas. Hoc autem veraciter fixéque credendum est, & Deum animas creare, & occulta quadam ratione justissimè illis imputare, quòd primi hominis peccato teneantur obnoxiæ. Melius est enim in tam occultis causis confiteri ignorantiam, quàm periculosam assumere fortassis audaciam: cùm dicat Apostolus: Quis enim cognouit sensum Domini? aut quis consiliarius ejus fuit? Et iterum, Ex parte enim scimus, & ex parte prophetamus. Sed quoniam in hunc locum tenor nos disputationis adduxit, vt animas reas per traducem peccati generaliter esse diceremus, conuenit animam Christi Domini in medium deducere, ne quis calumniosa intentione per-

† qua inueniri nullatenus.

uersus, simili eam putet conditione constrictam. Audiamus igitur: originem ejus sanctam Mariæ semper virgini, digno præcone, fuisse prophetatam. Ait Angelus, Spiritus sanctus superueniet in te, & virtus altissimi obumbrabit tibi: propterea quod nascetur ex te Sâctum, vocabitur Filius Dei. Quis, † rogo, in hac majestate nascendi, aut originalis peccati credat esse culpam aut profanam aliquam carnis suspicetur offensam? Absque peccato sine dubio venit, qui erat omnium peccata soluturus: conceptus mystico spiramine: natus ex virgine. Nihil de Adam traxit, qui vt Adæ malum solueretur, aduenit. Funis ille longissimus, quo nos ligabamur, abruptus est. Torrens, qui nos rapiebat, ibi siccatus est. Iura sua mors perdidit, dum conditio nostra vitam redemptoris accepit. Nam primus homo posteris transmisit exitium, veniens Christus Dominus credentibus contulit regna cœlorum. Per istum enim reparat anima statum, quæ per illum perdiderat meritum. Natus in gloria, conuersatus sine macula, quid potuit de illo trahere, quem contraria venit actione destruere? Sanctæ origini sancta vita respondit. Qui sine peccato est genitus, nulla est Mundi labe superatus. Suscepit verum hominem, natura non vitijs. Respuit quod protoplastus deliquit, & assumpsit hominem purissimum, quem creauit: non peccatum suscipiens, sed carnem peccati sine aliqua injuria pollutionis assumens. Suauis quidem nimium mihi facta digressio est, dum suspiciones improbas amouere contendo. Sed dum ad aliud tendimus, hic dicere multa non possumus. Restat nunc, vt ordinem & propositum prosequentes, de sede animæ dicere debeamus.

† ergo

## CAP. XV.

### *De sede animæ.*

QVidam sedem animæ, quamvis sit in corpore toto diffusa, in corde esse voluerunt, dicentes, quòd ibi purissimus sanguis & vitalis spiritus continetur, vt inde etiam cogitationes siue bonas, siue malas exire cõfirment, quòd animæ virtutem operari posse non dubium est. Plurimi autem in capite insidere manifestant, si fas est cum reuerentia tamen dicere, ad similitudinẽ aliquam diuinitatis, quę licet omnia ineffabili substantia sua repleat, scriptura tamen cœlo insidere confirmat. Dignũ enim fuit, vt arcem peteret, quæ se nouerat cœlesti operatione sublimem: & tali loco præ cæteris versari, vnde reliqua membra debuissent competẽti regimine gubernari. Nam & ipsa figura capitis † sphæroides pulcherrima est, in qua sibi immortalis atque rationalis anima dignam faceret mansionem. Certè corporalia videamus. Ignis iste immortalis, semper tendit ad summum, & quòd habet subtilissimam naturam, ad superiora sine dubitatione festinat. Sunt & † alia hujus crudelitatis indicia. Nam cùm medendi peritissimi testam capitis humani, grauissima percussione confractam, in soliditatem pristinam reuocare contendunt, membranam qua teneritudo cerebri

† sphæroi

cerebri communitur, cum à sanguinea fœce detergere cupiunt, frequenter attingunt: quæ statim vt tacta fuerit, in tantum stuporem homo peruenit, vt vel percussus alibi grauiter sentire non possit: sed mox iterum vt se manus à cerebri impressione suspenderit ad intellectum consuetudinarium redit, vocem sensúmque recipiens, † quod de se ipso jam agatur agnoscit. Quod in alijs vtrique membris non probatur accidere, quamuis immanium vulnerum foueis excauentur. Additur etiam, quòd & sano corpori ad hanc rem pertinentia non minima signa proueniunt. Nam cùm fuerit aliquis nimia indignatione flammatus, animúmque suum æstu cogitationis accenderit, non fluctu viscerum, non pectoris commotione vexatur, sed statim capitis dolore percutitur: vt illic videatur anima fatigationis signa reliquisse, vbi magna visa est virtute contendere. Ibi etiam fieri absolutè sentimus animæ nostræ quosdam fluctus, quosdam impetus grandiores, vt ante oculos nostros veniant, quæ absentia nullus ignorat. Tendimus quidem vigorem animi in diuersas partes multásque regiones, & phantastica imaginatione ad capitis nostri judicium perducitur, quod per diuersas Mundi partes cognoscitur exquisitum. Denique oculos nostros defigimus omnino cogitantes, aurium sensus obstruitur, gustus cessat, nares ab odoratibus vacant, lingua non habet vocem: & multimodis per talia signa cognoscitur animam in suis quodammodo cubiculis occupatam. Hæc ergo, vt putatur, in edito constituta, quasi pro tribunali sedens, appetitorum suorum noscitur esse moderatrix, boni malique judex, ambigua discernens, noxia respuens, cùm tamen ei gratia diuinitatis infulserit. Fuit quidem in primo homine beatitudo naturalis, liberi arbitrij potens & inuiolata sententia, sed infœlici transgressione deceptus, diabolica fraude perdens, quod posteris traditurus acceperat, ad nos transmittere non potuit, quod amisit. Inde propagatus interitus, inde humani generis nutrita defectio, inde ignorantia rationi contraria, inde noxiæ curæ, inde pœnitenda consilia, inde obscurata cognitio, turpe desiderium, justitiæ neglectus: inde mille criminum lapsus & plura nobis cum pecoribus communia, quæ diuinitas fecerat esse discreta. Prænuntiat enim nobis [proh dolor] Solis discessio serenitatis aduentum, futuras tempestates ventorum commotione dignoscimus, venturam seculis vbertatem temporum ratione colligimus, lætitiam nobis interdum ignari animi præsagitione promittimus. Sed quid tale ignorare potuisset anima, si ejus fuisset dignitas custodita? Depressa est justè ad ignorantiam, quæ scire voluit contumaciter vetita. Modo enim signis aut conjecturis sapit aliqua, quæ sine labore † scire potuit vniuersa. Illud tamen, sancta conuersatione purgata, diuinitatis auxilio recipit, quòd insidijs decipientis amisit. Illuminata videt à Creatore, quæ fuscata non potest à semetipsa cognoscere. Narrata sunt de anima, quanta probantur esse concessa. Sed conuenit, vt de ejus templo dicamus: quoniam illa imago Dei non patitur, vt corpori deformi conjuncta esse videatur.

† quid de ipso

† nosse

## CAPVT XVI.

### *De templo.*

PRocerum animal,& in effigiem pulcherrimæ speculationis erectum ad res supernas & rationabiles intuendas, cujus harmonica dispositio ingentia nobis sacramenta declarat. In primis caput nostrum sex ossibus compaginatum, in simililitudinem cœlestis sphæræ rotunda concauitate formatum est, vt senarium illum perfectissimum numerum sedes nostri celebri, cujus organo sapimus, contineret. Hinc & oculi, quasi sacrorum testamentorum pulcherrima, duo lumina, collocantur, ad quorum similitudinem omnia nobis concubinata descendunt, vt aures, nares, labia, brachia, latera, crura, tibiæ, pedes. In hac enim mystica qualitate compago totius corporis continetur: & sicut illa testamenta ad vnum respiciunt, vnum sapiunt: ita hæc officia in vnam se conuenientiam operationémque conjungunt. Sed licet hæc parilitas pulcherrima se distributione consciet, & alterutrum sibi mutuetur ornatum, sunt & singularia in medio constituta, ne in vnam partem præjudicialiter † vrgentia, alteram competenti decore nudarent, nasus, os, guttur, pectus, vmbilicus, & genitalium virga descendens. quæ laudabilia & † honora monstraptur, quando in medio collocata cõsistunt. Capiti autem nostro, quod sensus capit vniuersos, rectè ceruix quasi quædam columna supponitur, docens nos religionem sanctam in vnam fidei consistere validissimam firmitaté Lingua quoque, vocis nostræ decentissimum plectrum, data est ad sermonum nostrorum conuenientiã temperandam, vt nos articulata verba ab animalium confusione distinguerent. Nec illud videatur incassum, quòd vni gutturi duæ seruiunt digestiones, scilicet, vt omnis intellectus prudentis animæ, quasi cibus acceptus, & rationis calore decoctus, per gemina testamentorum itinera competentibus tractatibus explicetur. Et quoniam neque cornu, neque dente, neque fuga (sicut alia animalia) corporis humani forma se præualet vindicare, robustus illi thorax brachiáque concessa sunt: vt illatam injuriam manu defenderet, & objectu corporis quasi quodam clypeo vindicaret. Genitalia verò nostra in magnum ministerium quis dubitet attributa? vnde, præstante Deo, hominis reparatio fœcunda procedit, vnde mortales nesciunt habere defectum, quando personis pereuntibus genus noscitur seruari posse continuum, decorum membrum, si non fuisset turpi libidine sordidatum. Quid enim illo pretiosius esset, si inde humanum genus sine culpa descenderet? Sic omnia præconialia creata sunt, si peccatis pollentibus non redderentur obscœna. Hoc autem corpus animatum, quinque sensibus administratur ac regitur, qui licet sint communes cum beluis, à nobis tamen rationabili judicio melius distinguuntur, atque complentur. Primus eorum visus est, qui aëre illuminato colores recipit corporales, & in eis suas proprietates agnoscit. Aspectus enim est (vt

† vegetatia

† honorabilia.

Veteres

Veteres definite † malcerunt ) vis animæ spiritalis, egrediens per oculi pupillam, res non adeò longinquas attingens, sed ad quas poterit peruenire dijudicans: illud videns, ad quod destinatur vt videat. Nam si de interioribus suis oculi viderent, etiam se ipsos sine dubitatione conspicerent. Hoc etiam pater sensit Augustinus. Secundus, auditus est, qui concauis & cocleatis auribus sonos accipit, fictis verberationibus concrepantes, ratione dijudicans, quid sit auditum. Tertius, odoratus est: qui diuersos odores assumens vim redolentium corporum, quasi quodam inuisibili fumo naribus suscepto, competenti aspiratione perpendit. Quartus, est gustus: quo multarum rerum saporem palati dijudicatione cognoscimus. Quintus, est tactus: qui etiam cunctis membris communiter noscitur attributus. Elegantior in manibus nobis est: quę singulariter datæ sunt ad multas cognitiones nostras communiter explicandas. Altera enim per illas euenit firmiórque memoria. Nam quod obliuisci possumus, istis scribentibus sine labore retinemus. Hæ sunt diuersarum artium opifices, & pene totius nostræ operationis effectus. Nam quid prodesset, sensum aliqua facienda concipere, si hæc laboriosa manus non probaretur implere? Nec illud arbitror prætereundum, quod pedes nostri manusque denaria digitorum quãtitate formantur: vt cui sus vitæ atque operatio sacramenta cœlestis decalogi contineret, ne præter legem Domini aut cogitare aliquid, aut agere debeamus. Facies ipsa quemadmodum prudentię patefacit judicia in effigiem nostram exeunt occultæ cogitationes: & ex hac parte cognoscitur, qualis intus animus voluntasque versetur. Vultus siquidem noster, qui à voluntate nominatur, speculum quoddã est animæ suæ, & quod substãtialiter nõ cernitur, per ejus habitum euidentissimè declaratur. Quanta possint de membris ejus reliquis dici? cur triginta duobus dentibus gingiuarũ nostrarum ordo clauatus sit? quare ceruix nostra septem nodis, spina viginti tribus † spondylis colligata? costæ viginti quatuor radijs pro viscerum defensione flectantur, ne teneritudo illa interaneorum importuna facillimè læderetur iniuria? nerui quàm congrua dispersione omne contineant? quomodo venæ nutribili sanguine competenter irrigent membra? quemadmodũ ossa nos medullata corroborent? cur vnguibus nostris cõmune sit, jugiter crescere cum capillis? quàm decorè, quàm vtiliter carnes nostras vestiat cutis, vt nec humor internus turpiter defluat, nec pulchritudo coloris subducta venustate dispereat? Sed cum membra singula diuersa corpori præbere videantur officia, aliúdque nobis sublime, aliud mediocre, aliud sit in vltimo constitutum, in tantam complexionis gratiam conuenerunt, vt omnia sibi necessaria, omnia probentur accommoda: sicut Apostolus ait, cùm Ecclesiam Dei studio charitatis adunaret, Non potest dicere oculus manui, non es mihi necessaria, aut iterum caput pedibus, non desidero operam vestram, sed multò magis quæ videntur membra corporis infirmiora esse, necessaria sunt: & quæ putamus ignobiliora esse corporis, his honorem abundantiorem circundamus. Deus enim ita temperauit corpus atque distribuit, vt membra inter se mutuis ad-

*Auditus quid sit.*

† *spõdulis*

jutorijs indigerent. Sed hoc, propter nimiam prolixitatem in summam dictum, abunde sufficiat, nullum corporale animal in tantam mysteriorum significationem fuisse formatum. Debuit enim consilio summo fieri, quod videbatur rationabili animæ † esse cõjungendum. O summi opificis creatura mirabilis, quæ sic humani corporis lineamenta disposuit, vt si primi hominis non esset peccatis grauantibus onerata magnis muneribus non fuisset exuta! Qualis enim meruit tunc habere libera, quæ nunc tot bona noscitur retinere damnata? Verum ista caro quamvis diuersis vitijs appetatur, multísque vulneribus lacerata subiaceat, ipsa tamen est, quæ cœleste psalterium canit, quæ gloriosos Martyres facit, quæ conditorem suum visitata promouerit, quæ ipsam quoque vitalem crucem sancti Redemptoris accepit: meritò jam spiritalis futura creditur, quando & hic mortalis tanto munere perfuncta gloriatur. Sic enim ista magna quidem natura, sed originali delicto peccatis quotidianis obnoxia, jeiunijs, eleemosynis, assiduísque orationibus diuina se suffragatione componit: sic emundatis sordibus peccatorum, lucidam præparat mentem, vt suum suscipere mereatur auctorem. Fit Dei templum, quæ se criminibus non concessit hospitium, credo diuina miseratione prouisum, vt corpus subderet animæ, animam sibi, totúmque salutariter ad Deum respiceret Creatorem. Peractis his, quæ dicenda fuerunt, congruum videtur de animarum signis indiciísque disserere. Quia licet earum substantia vna esse videatur, longè tamen disparibus qualitatibus † segregatur. Ac primùm dicamus, quemadmodum malorum hominum consuetudo moresque declarentur: quatenus quos interiùs videre non possumus, quibusdam indicijs extrinsecus approbemus.

† posse cõiungi.

Caro humana laus.

† segregantur.

## CAP. XVII.

*De cognitione malarum animarum.*

OMnes igitur animę siue recta fide teterrimæ sunt, vt Philosophorum, qui non creatoris legem, sed humanum non potiùs errorem sequuntur, & quamvis Doctores videantur esse mortalium, & se disciplinarum coribus nitantur abstergere, superstitionis tamen ęrugines non declinant. Qualis enim dementia est, illum colere, quo melior est: & credere, pręstare posse, qui sibi nõ præualet subuenire? Nihil enim cuiquam prodest vitasse noxias cupiditates, eneruatam non amasse luxuriam, deceptricem fugisse fallaciam, alienum se à terrenis vitijs effecisse, quia necesse est laboret incassum, qui remuneratorem bonorum omnium sibi reddit † offensum. Cujus enim præceptis obediet, si latorem legis ignoret? Graditur sine via, respicit sine lumine, cogitat sine sapore, currit veloci gressu, nec reperit quò venire disposuit. Hi possunt ad præsens florere, sed fructum non probantur inferre: quia gratia eorum non in radice viguit, sed in folio-

† infensum.

rum se-

rum se tantùm ostentatione jactauit. Nam & illi in eadem parte sunt, qui etsi rectè credunt, fœdis tamen sceleribus polluuntur, quoniam cùm se grauibus peccatis connectunt, à creatore dissoluunt. Tunc immortalis anima, fit mortua tenebris suis: incipit amare † quod pereat, incipit odisse † quod viuit: virtutes odit, vitia semper affectat: & lamentabili obscuritate fuscata, rationem mundissimam non habet, quia in gurgitem se peruersitatis immersit: mox ab antiquo hoste capta, ad vitia præceps agitur, & per corporis illecebras sumit de ejus obnoxietate victorias. Est enim ægra, & † peccati semper anxia: Ipsa se condemnans, quam nullus accusat: vt meritò mors vitalis, ac vita mortalis, talibus prouenisse dicatur. Hanc si miserator ille respexerit, oculúmque mentis corporeis excessibus obcæcatum fuerit illuminare dignatus, ad liberatricem † plenitudinem trahit: euadendi donat effectum, quæ pereundi primitus videbatur habuisse desiderium. Tunc felicior, cùm fluerit: tunc celsior, cùm se prostrauerit: lacrymis reparat, quod gaudendo perdiderat: & quæ ad hostem voluptatibus inuitata peruenit, ad salutarem Dominum prosperè conterrita festinat. Sed quamvis eas non sit fas hominibus intueri, tamen euidentibus indiciis suas qualitates aperiunt: vt & illos possimus aduertere, de quibus aliquid non probamus audisse. Malis nubilus vultus est in qualibet gratia corporali, * mœsti etiam cùm lætanter agunt, cùm paulò pòst pœniteant, defessi impetu voluptatis suæ, subitò in tristitiam redeunt, oculi interdum supra quàm necesse est commouentur: iterùm usque cogitantes infixi sunt, incerti, vagi, fluctuantes, ad omnia trepidi, de cunctorum voluntate suspensi, curis anxii, suspicionibus inquieti, aliena de se judicia sollicitè perscrutantur, quia dementer propria perdiderunt, quærendo mundanam vitam, calamitatem infernæ mortis incurrunt, & dum lucem temporalem auidè cupiunt, tenebras perpetuæ † noctis acquirunt. Relationes suas inexplicatas sæpe derelinquunt. Saltu quodam ad aliud transferuntur. Cùm nihil agant, semper eos æstimes occupatos. Formidolosè viuunt, etiam cum nullius insecutione vexantur. Pœna est illis conscientia sua: & à se sustinent omnia, cùm ab aliis grauia nulla patiantur. Eorum & ipse odor acerbus est, nisi cum suauissimis inhalationibus superstites conduntur. Necesse est enim, vt odore delectetur peregrino, qui offenditur proprio. Veniamus ad illas sanctæ Trinitatis fideles animas, quæ prædicatam retinent Apostolicam disciplinam, in gloriosissima voluntate constantes, & vera similitudinem supernæ seruare probantur imaginis.

† quo perit
† quæ
† peccatis
† pœnitudinem
* mœstitia cum lætantur.
† mortis

## CAPVT XVIII.

*De cognoscendis bonorum animabus.*

SAnctarum igitur animarum & in ista communi vitæ magna jam virtus est. Nam carnem illam expugnatricem humani generis per-

quæ in se debellant: victrices sui sunt, dum studentes constantiæ viuo corpori mortem delectantur infligere. Væ autem carni, quæ hic superata non fuerit. Nam quæ in hac conuersatione vincitur, illic sine dubio coronatur. Vir denique fixus, purus, innocuus, omnes laudat, se semper accusat, & cum placeat vniuersis, sibi soli displicet. Nimia enim magnitudo est, suam intelligere † paruitatem. Nec præualet hæc nosse, † nisi qui jam cœperant diuina patescere. Hi tantum expeditius ad superna volant, quantum se onerosius in humana conuersatione castigant. Imperant corpori, quia famulantur auctori: & dum se exiguos cognoscunt, ad culmen magnæ perfectionis euadunt. Nullum lædere cupiunt, læsi semper ignoscunt. Charitatem & illis impendunt, qui eos scelerato odio persequuntur. Tales animæ, Domino præstante, etiam noxiis spiritibus imperant: & illi, quos Mundus patitur infestos, à creatura minore superantur. Adhuc in corpore positæ fortiores sunt angelis malis, adhuc indutæ carni jubẽt Potestatibus aëris: & quorum tentationibus non cedunt, eis diuina virtute dominantur. Istæ enim immortales propriæ sunt dicendæ, quas nulla pœnitudo discruciat, nullus mœror affligit: quæ sibi nequeũt reputare, quod probantur existere. Inopia ditescunt, carceribus laxæ sunt: & inter hæc jure secula illis obediunt, quia semper bonos sequuntur: contra persecutores fortiore semper eriguntur audacia, quando finis lucis illis principium est bonorum: & in æterna beatitudine recipiunt quod in temporali conuersatione gesserunt. Sic sanctorum animæ adhuc in isto seculo † commorantes, dum longa sint habitationis contrarietate distractæ, tamen bonis Angelis videntur esse conciues, & iam ex magna parte consortes. Moses enim per maria terrenum iter aperuit, aquarum domicilia siccis pedibus transmeauit: & tam magni fluctus quasi latere vtroque constructi, in speciem rupis peregrina soliditate riguerunt. Meruit Helias ne plueret; obtinuit etiam vt desideratus imber effunderet: & vnus homo beatis supplicationibus egit, quod generalitas cum suspenderetur impetrare non meruit. Istis enim, qui se cœlesti conuersatione mundificant, virtus supernæ miserationis conceditur, quam homo propter originale vitium habere non potest. Cum creati per mundum transeuntes, majestati semper affixi sunt: quibus tam assidue præstantur magnalia, vt pene jure desinant esse miracula. Helisæus discipuli sui oculos, cœlestem militiam non videntes, aperuit: exercitus hostium cœcitate percussit. Ademerunt nonnulli flammis incendia, vitalem calorem frigidis cadaueribus reddiderunt, leones feroces ad sepeliendum corpus conuenire fecerunt, & in vicem ratis homines legimus vexisse crocodillos: liquorem conuerterunt in duritiam silicum, latices jusserunt manare de siccitate saxorum. Illæsis vestibus prunas accipimus fuisse portatas. Ambulare claudum, Solem præceperunt stare celerrimum. Humano verbo facta est Naturæ diuersitas, & in tantam gratiam sunt recepti, vt & ipsis potuisset famulari quod seruire Mundus mirabatur auctori. Quid jam de imperio vocis dicamus? quando & vestis eorum tacta effectum † hospitatis attribuit: & Apostolici vmbra corporis, periculum mortis exclusit.

† prauitatem
† si cui nõ
† habitãtes
† sanitatis

clusit. Sic abundantia meritorum & per illud videbatur sonare, quod cõstat in se substantiam non habere. Talis anima absolute sentitur, etiam cum eius existentia non videtur Hilaris ille semper vultus est & quietus, macie validus, pallore decoratus, lachrymis assiduis lætus, promissa barba reuerendus, nullo cultu mundissimus. Sic per iustitiam mentis de rebus contrariis redduntur homines pulchriores: oculi læti & honestè blandi: sermo verilequus bonorum pectorum penetrabilis, cupiens amorem Dei omnibus suadere, quo plenus est: vox ipsa mediocris, nec debilis vicino silentio, nec robusta clamore dilatato, asperitate non frangitur: accedentib. gaudiis non mouetur: moribus vultuque vnus est: templum sanctum & domicilium virtutum: cuius ora se nequeunt immutare, dum semper probantur studere constantiæ. Gradus quoque ipsius nec tardos respicit, nec veloces: nullum propter se ipsum videt: nulli propter alterum parcit. Suasor recti, sine arrogantia docens, cum humilitate liber, cum charitate districtus: vt tam graue sit illum differre, quàm inuitum est ab ipsa quoque vita discedere. Amator saluiferi secreti, vbi nulla libidine sauciatur, contentione nulla succenditur, superbia non inflatur, inuidiam non habet, fratrum nulli loquitur quod pœniteat, nil audit absurdum. Multa turba vitiorum sine certamine vincitur, quando solicitudinis gratia suffragatur. Tunicam postremo suam, quamvis more cutis vna sit, suauissimis implet odoribus: fragrat quod diuitis Indiæ pigmenta transcendat. Agnoscitur in illis nullum humanum corpus habere aromata sua, scilicet dum nulla crapulatione distentum, in odores non exudat acerrimos. Facile est aduertere, quem superna potentia dignatur inuisere. Nam & ipse quoque animus noster mox gaudet ad talem, & non admonitus intelligit, quem cœlesti inspiratione cognoscit. Verùm hæc in sexu validiore non adeo miranda: quis autem dignè sufficiat virginum ac viduarum maximas explicare virtutes? quæ si ad præcepta Dei sancto amore rapiũtur, vt & magnæ patientiæ se vigore discrucient, & ad martyrij coronam victa carnis infirmitate, perueniant. Locuti sumus multa de anima: diximus etiam de corpore nostro, quæ visa sunt. Tendamus nunc aciem mentis in futuras retributiones. Conuenit enim, vt postquam se creatura cognouit, ad creatorem suum pura mente festinet.

*Aduertere) facile est quã superna potentia dignatur inuisere.*

## CAP. XIX.

### *Quid anima post mortem.*

QVæratis forsitan, post hoc seculum animæ nostræ quid agant, qualésque permaneant? Respondemus, vt diuersa lectione collegimus. Mors est animæ corporisque facta resolutio, vitæ huius absentia, carnis desideria vel necessitates prorsus ignorant. Nam cum fuerimus hac luce imperio creatoris exuti, simul corporis appetitiones & imbecillitates amittimus. Non enim vlterius labore frangimus, non cibo resi-

cinur,non jejunij diuturnitate quassamur:sed in animę nostræ natura jugiter perseuerātes,nihil boni malí que faciamus,sed vsque ad tempus judicij,aut de prę eritorum actuum prauitate mœremus,aut de operationis nostræ probitate lætemur. Tunc † autem recipiemus factorum omnium plenissimum fructum,quando voce domini aut repudiati fuerimus, aut ad regnum perennitatis admissi. Hanc igitur mortem in ista vita penes quietus somnus imitatur : quando seculi istius desideria cuncta † ambitúmque deponit,& quicquid hic agitur,tranquillus animus sopore mentis ignorat. Nam dum corpora sensus suos die resurrectionis in illa celeritate,qua sunt omnia,creata receperint,quæ erit calamitas miseris in æternum cruciati,nunquámque deficere. Ita enim perpetuæ pœnæ traduntur,vt infaustè semper existere comprobentur. Dolor sine fine, pœna sine requie, afflictio sine spe,malum incommutabile. Sic enim varietas vitiosa punitur,vt eius damnatio nullatenus immutetur. Miserimi omnium, & perdendo quod diligunt,& jugiter patiendo quod nolunt. Æuum sine dulci vita , mors sine remediabili fine,ciuitas sine lætitia, patria exosa, amara domicilia,cœtus tristium, turba lugentium : & quod supra omnes confusiones deterius est,illos ibi torqueri secum posse cognoscunt, quos decepti numina crediderunt. In ipso tamen supplicio pro meritorum qualitate diuersitas est. Nam & distans beatitudo bonos continet, & impios dispar pœna constringit. Æ as plane omnibus vna atque perfecta futura est. Nam quemadmodum ibi erit minor,vbi non crescitur ? aut quare senex,vbi non deficitur? Mutabilitates istæ ad interitum tendunt. Vnum est quodcunque perpetuum est. Ex hoc igitur quasi vasto flumine quidam videtur riuulus altercationis exire, si jugi pœnæ concedatur æternitas : dum consumptio vix substantiam permittat existere , quam nullo se permittit tempore reparare. Sed istud omnino superfluum est in causarum perennium ratione cogitare. Nam & talis pœna esse potest , quæ torqueat non imminuat : & talis substantia , quæ sensum doloris augeat , non defectum mortalitatis incurrat. Ipsa denique anima nostra quantis hic cruciatibus afficitur , cùm tamen nulla defectione soluatur ? Montes quoque nonnulli quam nimio torrentur incendio , & tamen inter flammas suas stabiles perseuerant ? Salamandra incendio reficitur , & ignis calore reparatur. Vermiculi quidam aquis æstuantibus nutriuntur. Sic dat istis victum , quod aliis minatur interitum. Quòd si inter has mortales materias talia nos exempla corroborant , quid de illa æternitate credendum est, vbi mortalem non inuenit, quam pœna consumat ? Erit ergo miseris conflagratio inextricabilis , & æterna combustio. † Bonorum autem dona quis dubitet esse perpetua ? cùm se cognoscunt lætitiam percipere, & vlterius tristitiam non timere mereri gaudium , quod norunt esse continuum. Illic animus sua prospera non pauescit : sed exultationem propriam semper retinet in æternum cogitata prosperitas. Aduertunt enim beatitudinem suam in summa esse securitate, cùm se intelligunt jam non posse peccare. Nulla ibi jam quatitur varietate nostra securitas : fixa mens non putat,

† enim

† habitúmque

Salamandra.

† beatorū

mutat, nō fluctuat, non mouetur: & in tantæ pacis stabilitate defigitur, vt nihil aliud præter illam contemplationem vel quærere, vel cogitare patiatur. Sic prouenit semper quod libeat, quando non erit quod pœniteat. Vacabimus ibi (si tamen concedatur diuino munere) non torpore desidiæ resoluti, sed ad gratiam perfectionis intenti. Sensus noster complebitur puritate mitissima. Tranquillum erit omne, quod volumus. Sine cogitatione sapiemus, sine errore sentiemus. Malum jam nec ab † alio capietur, nec extra voluntatem generabitur. Habebimus hanc esuriem, quæ delectet: habebimus hanc assiduitatem, quam mens fastidire non possit, jugiter amando Creatorem, semperque eius gloriam suauiter contuendo. Non ibi molesta tædia prægrauabunt, non varietas imbecilla confundet: quādo talia sunt, quibus afficimur, vt nullum eis finem optare patiamur. Quies operosa opera quieta, animi indefecta vnitas. Tunc enim diuinæ sapientiæ agnitione complemur, nec rerum veracissimus intellectus disciplinis operosis imbuitur, sed inelaborato mentis lumine declaratur. Ibi numerus, quantus est, notus efficitur. Ibi linearum discretio absolutè conspicitur. Ibi conuenientia musicæ patet. Ibi astrorum motus visuali cognitione certissimus est. Ibi veritas superna, videndo nota est. Dei sapientia † contuebimur, quā majestate singula quæque disponat. Ibi videbimus, quā n irritè à peruersis Catholica lacerabatur Ecclesia. Ibi eam conspiciemus in vestitu deaurato astare Reginam à dextris sponsi & Regis sui. Ibi cognoscemus, quanta fuerit sub Sole vanitas vanitatum. Ibi te veracernemus, quàm salubriter monebamur, Dominum Deum tuum adorabis, & illi soli seruies: cui omnia comparata vilissima sunt. Qui nunquam aliter fuit, nunquam aliter erit. Cum quo esse nemo, nisi fœliciter † potest: sine quo esse nemo, nisi infœliciter valet. Sic dum talis agnitio ab anima rationali etiam purgata reuoluitur, inueniri ab ea non potest, quod amplius expetatur. Opinari quidem possumus, spiritualis homo quarum causarum delectatione saginetur. Sed quis sit ille suauitatis modus, sicut legitur, nec mente potest intelligi, nec sermonibus explicari. Fœlices qui habent omnia quę volunt, & nulla aduersitate quatiuntur. Ibi enim caro animaque æterna pace composita, nequeunt inter se sentire contraria. Ibi erunt actus, qui spirituali consensu ornent, non concupiscentia carnali degenerent. Ibi denique cœlesti sobrietate fulgebunt, non autem mundanis cogitationibus ebriè polluentur. Domicilia planè eorum, vt putamus, in supernis erunt: & terras non appetent, quarum vsum necessarium non habebunt. Quocirca non erit permixta, sicut in hoc mundo habitatio: sed sequestrati ab impiis electi, magna locorum qualitate & regione diuidentur. Ciuitas cœlestis, mansio secura: patria totum continens, quod delectet: populus sine murmure, incolæ quieti. Homines humanarum rerum indigentiam non habentes: vbi nullum auida molestat esuries; nullum morbida ægritudo consumit, nullus probatur liberam erubescere nuditatem, nec quequnam grauia frigora contristant, non æstus anhelum corpus exurit, nullus reparatores appetit somnos, vbi nemo cognoscitur esse

† alio
† contuebimur.
† valet

lassatus. Omnia blanda, omnia suauia, omnia tranquilla: quando & ipse mundus noxiam deponens temperiem, habebit saluberrimam perpetuis seculis vnitatem. Erit illic etiam dies continua, & serenitas æterna. Sol ibi quippe nulla nube fuscatur: sed omnia de auctoris gratia plus lucebũt. Ibi enim beatis talis splendor mentis est, & lumen intelligentiæ, vt ipsum, sicut in majestate sua est, mereantur conspicere creatorem. Quocirca libris veterum rationabiliter commonemur, quòd pars illa emundata, atque meliorata diuino munere veraciter speculetur auctorem, quæ ejus nihilominus portat imaginem. Inde denique videbimus, vnde credimus, & ex ea parte illud summum, eximium, singulare contemplabimur, vnde vtique meliores sumus. Globus iste Solis cum hic serenus infulserit, quemadmodum nostri animi † permulcet: Lumen quoque terrenum quanta implet gratia, cum videtur; Aspecti flores gratissima nos jucunditate reficiunt. Terram viridem, mare cæruleum, aëris puritatem, stellas micantes eximiis delectationibus intuemur. Quod si magnam præstant dulcedinem cùm ad obtutus nostros venerint, res creatæ, quid illa majestas tunc visa conferre creditur, cui nihil simile reperitur? Tunc perfectè cognoscemus, quo modo salubriter credimus. Nec enim aliter animaduertere merebimur, nisi nunc quæ sunt vera fateamur: hoc est coæternam, incommutabilem, distinctam personis & inseparabilem trinitatem, replentem omnia simul substantiali virtute sua, vnum triplex, trinúmque simplabile. Parilitas in omnipotentia, æqualitas in charitate, vnitas in natura. Hæc excellenter & singulariter simul judicat justitia sua, simul parcit pietate sua, simul cooperatur virtute sua: potestas incomprehensibilis, beatitudo mirabilis: ex qua beantur, quæcunque beata sunt: viuificantur, quæcunque viuentia sunt: continentur, quæcunque subsistunt. Cuncta librans, simul cuncta discernens. Quæ ideo in judicando non labitur, quoniam in cognoscendo non fallitur: cùm non appareat, præsens bonis est: & cùm nusquam desit, absens malis est: immobilis, quia vbique tota est: necessabilis, quia voluntates suas semper operatur: de toto se audit, de toto se videt: non ex aliqua parte tanquam de membro respiciens, sed omnia vndique, ita vt sunt, perscrutabili virtute cognoscens. Dicitur etiam, odorare, gustare ambulare: sed hæc propter intelligentiam nostram humana consuetudine facere perhibetur, dum inenarrabili potentia majestatis suæ longe aliter cuncta perficiat. Virtus sancta, vniuersa creans atque disponẽs, regnat in majestate propria & gloria sempiterna: incomprehensibilis, inæstimabilis, & æterna potentia cœlos mirabili suspensione consolidat, terras super † inane defigit, dat fontibus cursum, mari terminum ponit: serenus coruscat, pius fulminat: ima summaque sapientiæ suæ lege moderatur, scilicet, quia in gubernatione ipsius consistunt omnia, non in suo posse derelicta. Irascitur placidus, judicat tranquillus, & sine mutabilitate ejus pronuntiat, quod delinquentium reatus excepérit. Rerum humanarum valde miserator, conuersis statim parcens, peccantes expectando recorrigens, & cùm pati nil possit contrarium, magna tolerantia sustentat aduer-

† *sensus*

† *mare*

sum. Quantulum est, quod hic de illa ineffabilitate sentimus? Ibi planè * cognoscimus, quàm subjecta sint in cōspectu gloriæ eius, quæ miramur, cui præbet ministerium angelica magnitudo, carissimo famulatur excelsi principatus obsequio, innumerabiles potestates fideliter & constanter obediunt, cuius semper indiget quævis excellentia summitatis. Quid jam de ejus singulari potentia conjiciamus? quando nec illud modo comprehendere sufficimus, quod ei parere posse minimè dubitamus. Tunc liberati intelligimus, cui dementes resistere tentabamus: ad quam magnifica prouocati, quibus videbamur sordibus occupari: Illud vel in momēto videre sufficeret, quod nos in æternum promittit veritas intueri. Illic cōuincitur omnis prauitas quæstionum. Illic malè credita veritatis ipsius voce superantur. Sine fine regnum, sine nocte lux, sine vitiis corpus, sine morribus vita: & cùm omnia dirigantur ad æternum, solum ibi morietur exitium. Magnum est his perfrui, sed multo melius quod inde nō probatur exiri. Vincunt vota, qui vocantur ad præmia: tunc verè cognoscunt, quàm feliciter creati sunt, qui ad tam magna* peruenerint. O incomprehensibilis majestas & pietas! nam inter opera rerum, quibus mundi ambitus opificis laude completur: nihil egregius probatur existere, quàm substantiæ spirituales, quæ creatorē suum pura mente noscuntur cogitare. Reliqua enim facta sunt ad suam beatitudinem, quæ veneratur auctorem.

* cognoscemus.

* peruenerunt.

Tempus est, vt quæstionum varietate dimissa, dictorum copiosissimam densitatem in quibusdam manipulis colligamus: vt fideli calculo numerata, horreis memoriæ compendiosa breuitate condatur. Primo igitur vt retineris, auditores prudētissimi propriè dici animam etymologiæ ipsius consonatione docuimus: sequestrantes ab ea vocabula, quæ nominum similitudinem audientes cōfundere * poterunt. Secundo definitionem substantiæ huius cum suis expositionibus, vt datum cōstat absoluimus. Tertio, de substantiali eius qualitate decursum est. Quarto, mōstrauimus quēadmodum anima formam habere non possit. Quinto, virtutes eius morales relatæ sunt, quæ contra vitia hujus seculi velut quædam arma opponuntur. Sexto, de virtutibus animæ naturalibus non pauca profusa sunt. Septimo, de origine ejus, quæ sunt lecta, narrauimus. Octauo, sedē ipsius, judiciúmque descripsimus. Nono, de corporis nostri dispositione tractatum est. Decimo anima infidelis, cum suis signis, provt concessum videtur, ostensa est. Vndecimo, lucidam mentem & plenam diuinitatis pro captu nostræ possibilitatis, attigimus. Duodecimo, de spe futuri seculi nonnulla, Domino largiente, memorata sunt: vt quam immortalem credimus, perennes retributiones nihilominus habere sentiamus. Clausimus itaque nostrum munusculum numero duodenario, qui cœlos signorum diuersitate decorauit, qui annū menstruali venustate composuit, qui ventos principales terrenæ indigentiæ prouida dispositione concessit, qui diei noctisque spatia horarum congrua quātitate diuisit. Vt meritò & ad animæ dilucidationem hæc supputatio adhiberetur, quę tantarum rerum naturalium dispositionibus consecrantur. Restat nunc, sapientissimi viri,

* poteram

qui floreris ingenio, vt mole istius Mundi salutariter transilita, diuinæ misericordiæ nosmetipsos velociter offeramus, per quam plenissimè illuminantur cogitantis obtutus. Intelligamus eũ, diligamus ipsum: & tunc animas nostras verè cognoscimus, si de ipsius largitate sapiamus. Ipse enim magister potens atque perfectus est, qui & vera dicat animæ nostrę, & quæ dixerit, eam faciat illuminata mente conspicere. In schola siquidem Christi cor indocile non potest inueniri, quoniam qui se ei tota mentis integritate tradiderit, nec ignorare potest, quod quærit: nec amittere quod pia remuneratione susceperit. Fit ergo magna, pretiosa, diues anima, cùm se ex proprio pauperem esse cognoscit: potens, si humilitatem saluberrimam non declinet: fœlicissima denique si seruet in carne, quæ in æthere superbi Angeli probantur amisisse. Ad te enim, sancte Domine nemo se erigendo peruenit, sed potius humiliatus ascendit. Cum altissimus sis, proximior reddideris, supplicatione curuatis. Nostra tibi humilitas accepta est. Amas, quod propter te non quæris: desideras, quo non indiges. Ipsa est enim vitæ nostræ mater, germana charitatis, æstuantis animæ singulare præsidium, contraria debellatrixque superbiæ: & sicut illa per diabolum origo criminum: ita ista per te noscitur fons esse virtutum. Hanc vt Domine Christe sic nobilitare voluisti, vt eam non solùm præcipere, sed etiam suscipere dignateris? Subisti quippe in assumpta hominis natura iudicium, qui judicaturus es Mundum. Cæsus es flagellis, qui exaltas & humilias Reges. Pertulisti in faciem odiosos conspuius, quam insatiabiliter videre † cupiunt Angeli. Felle potatus es, qui humanum genus sic habuisti dulce, vt Rerum Dominus naturam serui dignateris assumere. Patienter coronam spineam suscepisti, qui comples orbem terrarum diuerso flore præmiorum. Conditionem subisti mortis, qui vitam creaturis tribuis vniuersis: Tantáque fuit in sancta incarnatione humilitas, quanta est in diuinitate incomprehensibilis majestas. Per te enim admirande Domine, pœna facta est æterna requies, passio remediabilis, mors fidelium salutis introitus. Hæc enim perpetuo dat viuere, quæ solebat extinguere: non iniuria quoniam quæ vitam hominum suscepit, meritò jus peremptionis amisit. Data in † decore, manet in honore. Quondam res quæ pandebat inferos, nunc producit ad cœlos. Vere omnipotens qui & ipsas miserias fecisti potentes. Nullus Regum egentibus tuis par est. Nullæ purpuræ piscatorum tuorum retibus adæquantur: quando illæ in mundanas tempestates impellunt: hæ ad litus æternæ securitatis adducũt. Pauper de nobis, diues ex tuo. Factus es socius mortalitatis nostræ, vt nos participes redderes æternitatis tuæ. Superbiam humilitate curas, lethum morte prosternis. Nosti etiam bona facere per iniquos: conuertens in adjutorium, quod paratum est ad nocendum: potentius esse dijudicans, læsiones ad vtilitatem conuertere, quàm causas malorum radicitus amputare. Nam quomodo beneficiorum tuorum cognoscerentur signa, si & aduersæ partis non monstrarentur jvdicia?

† desiderat

† dedecore

CAP.

## CAPVT XX.

### *Oratio Cassiodori.*

TV ergo Domine Iesu Christe, qui sic pro nobis flexus es, vt homo fieri dignareris, non in nobis patiaris perire, quod decreuisti miseratus assumere. Meritum nostrum indulgentia tua est; dona quod offerã, custodi quod exigas, vt velis coronare, quod præstas. Vince in nobis inuidã potestatem, quæ sic decipit, vt delectet, sic delectat, vt perimat. Hostis dulcis, amicus amarus est. Nosti enim, quàm feraciter lubricus anguis illabitur, squamis repentibus minutatim corpus esse sollicitat: & ne eius intelligatur aduentus, fixum non habet impressa vaticatione vestigium. Inuidit, proh dolor! tam magnis populis cùm duo essent, & adhuc temporales persequitur, quos impio ambitu fecit esse mortales. Se intercipit, qui alios decipit: & nullo fine corrigi meretur, qui de omniũ deceptione damnandus est. Quapropter non possit iniquus, ne conualescat interitus: dominatum in nobis non exerceat, qui nunquam præstitit: sed virtus tua possideat, quæ creauit. Doleat perisse quod fecit, dum nos inde non patiatur perire, quod voluit. Domine, quia in nobis non est, quod remuneteris, sed in te semper est quod largiaris, eripe me à me, & conserua me, in te. Impugna, quod feci: & vendica, quod fecisti. Tunc ero meus, cùm fuero tuus. Via sine errore, veritas sine ambiguitate, vita sine fine. Dona noxia odisse, profutura dirigere. In te ponam prospera, mihi applicem semper aduersa: quàm nihil sim sine te, sapiam: qualis verò tecum possim esse cognoscam. Intelligam quid sum, vt ad illud merear peruenire, quod non sum. Nam sicut præter te existere non cœpimus, ita & sine te esse proficui non valemus. Omnia vergunt nihilominus in ruinam, quæ à majestatis tuæ pietate fuerint segregata. Te autem amare saluari, formidari gaudere, inuenire creuisse, amisisse perisse est. Tibi denique nobilius est seruire, quàm Mundi regna capessere: merito, quando ex seruis filij, ex impiis justi, de captiuis reddimur absoluti. Quapropter contra peccata nostra misericordiæ tuæ munimen insurgat, quæ nominis sui testimonio miseris datur, vt trina remunerati conditione sentiamus nobis propriam Trinitatem. Petimus, quia jubes: pulsamus, quia præcipis: & sine fine conferre manis, qui semper commones, vt rogeris. O altitudo pietatis! ô clementiæ incõprehẽsa profunditas! cùm nemo possit aliquid accipere, si resistis. vim te precibus nostris pati posse testaris: meritò, quãdo à Iudice petimus, vt ad pœnale judicium non vocemur, & per legislatoris gratiam speramus eripi, ne possimus à promulgata constitutione damnari. Tibi sancte Domine Rex rerum confidenter dicimus, Dimitte peccata, & concede * non debita. Omnis te creatura operis tui bonitate collaudat. Debemus tibi, quòd existimus: obligamur etiam, quòd quotidiano munere cõtinemur,

* nobis

Gaudeamus & hinc quoq; gloriosissime Domine, quod tua beneficia non irritè postulamus. Tempora, bone artifex, organum cordis nostri, vt harmoniæ mentis possit aptari, nec sic roboretur, vt superbiat: nec sic languescat, vt deficiat. Tu nosti, quæ verè moderata sunt. Vasa tua sic reple prosperis, vt capacitas non præbeatur aduersis. Dominetur ratio, seruiat caro: quoniã à te solo potest effici ne fragilitate corporis possit offendi. Verùm hæc pro nostro modulo, non pro rerum ipsarum magnitudine dicta sufficiant: quando & ampliùs quàm expetebamus, ediximus, & alma lumina veracium literarũ breuiter talia cautéque docuerunt. Illi enim potuerunt de his inoffensè dicere, qui purificati diuino munere, probabili se meruerunt conuersatione tractare.

*Explicit liber de Anima.*

# MAGNI AVRELII CASSIODORI SENATORIS.

## DE INSTITVTIONE DIVINARVM Scripturarum.

## LIBER I.

*Incipit præfatio Cassiodori Senatoris.*

CVM studia secularium literarũ magno desiderio feruere cognoscerē, ita vt multa pars hominum per ipsa se mundi prudentiam crederet adipisci, grauissimo sum fateor, dolore permotus, quòd scripturis diuinis magistri publici deessent: cũ mũdani auctores celerrima procul dubio traditione pollerent: Nisus sum cum beatissimo Agapito vrbis Romæ, vt sicut apud Alexandriam multò tēpore fuisse traditur institutũ, nunc etiam in Nisibili ciuitate Syrorum Hebræis sedulo fertur exponi, collatis expensis in vrbe Romana professos Doctores scholæ potiùs acciperent Christianæ, vnde anima susciperet æternã salutem, & casto atque purissimo eloquio fidelium lingua comeretur. Sed cùm † propter bella feruentia, & turbulenta nimis in Italico regno certamina, desiderium meum nullatenus valuisset impleri, quoniã nõ habet locum res pacis, temporibus inquietis: ad hoc diuina charitate probor esse compulsus, vt ad vicem magistri introductorios vobis libros istos, Domino præstante, † cõfecerim, per quos, sicut æstimo, & scripturarum diuinarum series, & secularium literarum compēdiosa notitia Domini munere panderetur. Minus fortasse disertos, quoniam in eis nõ affe-

Institutum. Agapiti Papa de erigē da vniuersitate Romana bellis impeditū. v. e. professum. v. & anima. † v. per Italia res non habet locum temporibus inquietis. † confecerim

ctata.

ctata eloquentia, sed relatio necessaria reperitur? utilitas verò inesse magna cognoscitur, quãdo per eos discitur, unde & salus animæ, & secularis eruditio prouenire monstratur. In quibus non propriã doctrinam, sed priscorum dicta commendo, posteris laudare fas est, & prædicare gloriosum: quoniam quicquid de priscis sub laude Domini dicitur, odiosa jactantia non putatur. Huc accedit quod magistrum grauem pateris, si frequenter interroges: ad istos autẽ quoties redire volueris, nulla asperitate morderis. Quapropter, dilectissimi fratres indubitanter ascendamus ad diuinam scripturam per expositiones probabiles patrum, velut per quandam scalam visionis; vt eorũ sensibus prouecti, ad contemplationem Domini efficaciter peruenire mereamur. Ista est enim fortasse scala Iacob, per quam Angeli ascendunt, atque descendunt, cui Dominus innititur lassis porrigens manum, & fessos ascendentium gressus sui contemplatione sustentans. Quocirca si placet hunc debemus lectionis ordinẽ custodire, vt primum tyrones Christi, postquam Psalmos didicerint, auctoritatem diuinã in codicibus emendatis jugi exercitatione meditentur, donec illis fiat, Domino præstante, notissima: ne vitia librariorũ impolitis mentibus inolescant: quia difficile potest erui quod memoriæ finibus radicatum constat infigi. Felix quidem anima quę tanti muneris secretum memoriæ finibus Domino largiente condiderit, sed multo felicior quæ vias intelligẽtiæ vitali indignatione cognouerit; eóque fit, vt & humanas cogitationes à se grauiter expellat, & diuinis eloquiis salubriter occupetur. Multos enim vos vidisse retinemus memoriç firmitate pollentes de locis obscurissimis inquisitos, exemplis tantum auctoritatis diuinæ soluisse propositas quæstiones: quoniam in alio libro clarius positum est; quod alibi dictum constat obscurius. Testis est Paulus Apostolus, qui ex maxima parte, in epistola quæ scribitur ad Hebræos, testamenti veteris scripturas nouorũ temporum perfectione dilucidat. Quapropter, carissimi fratres postquam se milites Christi diuina lectione compleuerint, & frequenti meditatione cognoscere cœperint loca librorum opportunè nominata; tunc hujus operis instituta quispiam fortasse non inaniter transibit: vbi quæ legenda sunt his duobus libris aptissimè suis locis & breuiter indicantur, eóque prouenit, vt studiosi cognoscant à quibus Latinis expositionibus singula quęque declarata † sint. Quod si aliquid in iisdem negligẽter dictum reperit, tunc quibus lingua nota est, a Græcis explanatoribus, quæ sunt salubriter tractata perquirant. Quatenus in schola Christi, negligẽtiæ tempore sublato, vitalis agnitio flammatis mentibus inquiratur. Ferunt itaque scripturas diuinas veteris Nouique Testamenti ab ipso principio vsque ad finem Græco sermone declarasse Clementem Alexandrinum cognomento Stromatheum, & Cyrillum ejusdem ciuitatis Episcopum, & Ioannem Chrysostomum, Gregorium, & Basilium, nec non & alios studiosissimos viros quos Gręca facundia cõcelebrat. Sed nos potius Latinos scriptores Domino juuante sectamur; vt quoniã Italis scribimus, Romanos quoq; expositores cõmodissimè indicasse videamur. Dulcius enim ab-

*Patrum expositiones in scripturis sacris sequenda. Genes. 28. Quid primum agendum sacrarum litterarum tyroni.*

*Memoria finibus radicatũ difficile potest erui.*

*Argumentum operis.*

† sunt

*Commentatores Græci in vtrumque Testamentum.*

*Dulcius est quod patrio sermone narratur.*

vnoquoque suscipitur, quod patrio sermone narratur. Vnde fieri potest vt per magistros agatur antiquos, quod impleri non potuit per nouellos. Quapropter tractatores vobis doctissimos indicasse sufficiat: quando ad tales remisisse competens plenitudo probatur esse doctrinæ. Nam & vobis quoque erat præstantius præsumpta nouitate non imbui, sed priscorũ fonte satiari. Hinc consequetur † vt tutius edoceam, & sine culpabili præsumptione vos instruam, quod genus doctrinæ & nobis arbitror esse proficuum sic alios imbuere, vt insidias calumniantium commodissimè declinasse videamur. Habetis igitur in primo volumine antiqui seculi magistros præsentes sempérque paratissimos, qui non vos doceant, tam suis linguis, quàm vestris potius oculis. Moderamini ergo studiosi fratres sapiẽter desideria vestra, per ordinẽ quæ sunt legenda discentes: imitantes scilicet eos qui corpoream habere desiderant sospitatem. Nam qui sanari volunt, à medicis quærunt quas escas primùm, quas secunda refectione percipiãt, ne tenuissimas vires debilium membrorũ oneret potiùs quàm reficiat confusa voracitas. In secundo verò libro de artibus, ac disciplinis liberalium literarum pauca libanda sunt: vbi tamen minore periculo delinquetur, si quid salua fidei stabilitate peccetur. Quicquid autem in scripturis diuinis de talibus rebus inuentum fuerit, præcedenti notitia melius probatur intelligi. Constat enim quasi in origine spiritalis sapientiæ rerum istarum iudicia fuisse seminata, quę postea doctores secularium literarum ad suas regulas prudentissimè transtulerunt, quod apto loco in expositione Psalterij fortassè probauimus. Quapropter Domino supplicantes, à quo venit omne quod expedit, legite precor assiduè, recurrite diligenter. Mater est enim intelligentiæ, frequens & intenta meditatio. Nec me præterit eloquentissimum Cassianum in quinto collationum dixisse volumine: quendam senem & simplicem de obscurissimo loco scripturæ diuinæ fuisse requisitum, eúmque oratione creberrima superno lumine cognouisse; vt quod antè per humanos magistros non didicerat, subito diuina inspiratione completus, quærentibus res difficillimas explanasset. Simile est & illud sancti Augustini dictum quod in libris de doctrina Christiana commemorat: quendam famulum barbarum, literis imperitum, orationibus crebris ita sibi traditum codicem subitò legisse, quasi in schola fuerit longis meditationibus eruditus, de qua re sic ipse subsequens dicit. Licet hæc fuerint stupenda miracula, & omnia possibilia credentibus approbentur, non nos tamen debere talia frequenter expetere, sed in vsu communis doctrinæ satius permanere: ne cùm illa quæ sunt supra nos audacter exquirimus, culpam tentationis contra præceptum Domini potiùs incurrere videamur, dicentis in Deuteronomio: Nõ tentabis Dominum Deum tuum. Et iterum in Euangelio ait: Generatio mala & adultera signum quærit, &c. Quapropter oremus vt nobis aperiantur illa quæ clausa sunt, & à studio legendi nullatenus abscedamus. Nam & Dauid cum esset in lege Domini iugiter occupatus, tamen, clamabat ad Dominum, dicens: Da mihi intellectum, vt discam mandata tua,

*† v. ocius*

*Esca temperanter sumenda ad valetudinẽ recuperandam.*

*Libri secundi argumẽtum.*

*Expositionis sua in Psalterium auctor meminit Cassianus.*

*In Prolog.*

*Solitum D. Augu. dictũ de scripturis sacris nõ solum diuina inspiratione intelligendis.*

*Deut. 6.*

*Matth. 12.*

*Studendum pro forte & nihilominus auxiliũ diuinum impetrandum.*

*Psalm. 118.*

data tua Tale est enim huius rei suauissimum donum, vt quantò plus accipitur, tanto amplius experatur. Sed quãvis omnis scriptura diuina, superna luce resplendeat, & in ea virtus Spiritus sancti irradiet euidenter, in Psalterio tamen & Prophetis, & Epistolis Apostolorum maximum studium laboris impendit. Quoniam mihi visi sunt profundiorem abyssum commouere, & quasi arcem totius scripturæ diuinæ atque altitudinem gloriosissimam continere. Quos ego cunctos nouem codices auctoritatis diuinæ ( vt senex potui ) sub collatione priscorum codicum amicis ante me legentibus sedula lectione transiui. Vbi multum me laborasse, Domino iuuante, profiteor, quatenus nec eloquio modificato deessem, nec libros sacros temeraria præsumptione laceratem. Illud quoque credimus commonendum ; sanctum Hieronymum simplicium fratrum consideratione pellectum, in Prophetarum præfatione dixisse : Propter eos qui distinctiones non didicerant apud magistros secularium literarum, colis & commatibus translationem suam, sicut hodie legitur, distinxisse. Quod nos quoque tanti viri auctoritate commoti sequendum esse judicauimus, vt cætera distinctionibus ordinentur. Ista verò sufficiant simplicissimæ lectioni, quæ supradictus vir, sicut dictum est, ad vicem distinctionum colis & commatibus ordinauit, ne supra judicium tanti viri vituperabili præsumptione venisse videamur. Reliquos verò codices, qui non sunt tali distinctione signati, notariis diligenti tamen cura sollicitis, relegendos atque emendandos reliqui, qui etsi non potuerint in totum Ortographiæ minutias custodire, emendationem tamen codicum antiquorum ( vt opinor ) adimplere modis omnibus festinabunt. Habent enim scientiam notarum suarum, quæ ex maxima parte hanc peritiam tangere atque admonere noscuntur. Sed vt error insolitus aliquatenus de medio tolleretur, factum est, vt in sequenti libro de Orthographiæ regulis perstrictim pro captu ingenij nonnulla poneremus, ne præcipitanter emendantium impolita præsumptio posteris carpenda traderetur. Paraui quoque quantum potui priscos Orthographos inuenire, per quos etsi non omnino correcti, tamen ex magna parte meliorati esse videantur. Orthographia si quidem apud Græcos plerumque sine ambiguitate probatur expressa : inter Latinos verò sub ardua difficultate relicta monstratur, vnde & jam modò studium magnum lectoris inquirit. Instituti operis ordine celebrato, nunc tempus est, vt veniamus ad † religiosæ doctrinæ saluberrimum decus, deuotarum lumen animarum, cœleste donum, & gaudium sine fine mansurum. Quod ego arbitror duobus libris qui sequuntur, est breuiter intimatum.

* *
*

*Explicit Præfatio.*

*Scriptura diuina superna luce resplendent. Psalterium, Prophetæ, Epistolæ D. Pauli omnium scripturarũ difficillima.*

*Quod Hieronymus colis & commatibus nõ distinxerat, distincta à Cassiodoro.*

*Orthographia Latinorum difficilior quã Græcorum.*

*† religion*

# LIBER CASSIODORI SENATORIS INDICANS QVO ORDINE DIVINI IN LECTIONIBVS ASSVmendi sint libri, simúlque Doctores ostendens qui super quibus scripturis explanauerint, quáque cautela diuina auctoritas legenda sit vel emendanda sit, quæque Synodi recipiantur.

## INCIPIVNT CAPITVLA.



INCI-

# INCIPIT LIB. CASSIODORI, DE INSTITVTIONE diuinarum ſcripturarum.

## *DE OCTATEVCHO.*

PRIMVS ſcripturarum diuinarum codex eſt Octateuchus, qui initium illuminationis noſtræ hiſtorica relatione fecit à Geneſi. Hujus principia ſanctus Baſilius Attico ſermone lucidauit, quam Euſtathius vir diſertiſſimus ita tranſtulit in Latinum, vt ingenium doctiſſimi viri facundiæ ſuæ viribus æquiparaſſe videatur: qui vſque ad hominis conditionem nouem libros tetendit. Vbi & cœli & terræ naturam, aëris & aquarum, vel creaturarum pene omnium qualitates aperuit, vt quod in auctoritate breuitatis ſtudio prætermiſſum eſt, tractatum latius, minutiſſimè atque clariſſimè diſceretur. Nam & pater Auguſtinus contra Manichæos duobus libris diſputans, ita textum Geneſis diligenter expoſuit, vt penè nihil relinquere probaretur ambiguum. Vnde contigit vt nolens præſtaret hæreſis confutata, quatenus, dum illa fortiter vincitur, Catholici diligentius inſtruantur. Quos libros in codice ſupradicti Baſilij, vt opinor, forſitan competenter adjunximus, vt textus prædictæ Geneſis lucidius legentibus panderetur. Deinde ſanctus Ambroſius, vt eſt planus & ſuauiſſimus doctor, exinde ſex libros eloquentiæ ſuæ more confecit, quos appellauit Hexameron. De iiſdem principiis ſanctus quoque Auguſtinus diſertus atque cautiſſimus diſputator duodecim volumine conſcripſit, quæ doctrinarum penè omnium decore veſtiuit, † hæcque vocauit de Geneſi ad literam. Qui quamvis de eadem re tractauerit, de qua beatus Baſilius, & ſanctus Ambroſius celeberrima laude fulſiuerunt: tamen, quod poſt diſertos viros difficilè contingere ſolet, opus ſuum longè in aliam ſummitatem Domino largiente perduxit: ſcripſit etiam contra Manichæum Fauſtum triginta tres libros, vbi & ejus nequiſſimam prauitatem manifeſta ratione conuicit, & de libro Geneſis iterum mirabiliter diſputauit. Pari quoque modo duos libros vir prædictus effecit, quibus titulum poſuit, contra inimicum legis & Prophetarum, vbi ſimili modo multa de legis diuinæ quæſtionibus enodauit. Contra quos ita feruore pietatis incanduit, vt diligentius atque viuacius aduerſus eos dixerit, quàm contra hæreſes alias diſputauit. In libris quoque confeſſionum, poſterioribus tribus voluminibus, De Geneſis explanatione diſſeruit: confeſſus altitudinem rei, quam totiens repetita expoſitione, tractauit. Quæſtiones etiam quæ in voluminibus ſacris ardua difficultate poterant operiri, libris ſeptem neceſſaria nimis † & ſyllogiſtica probatione declarauit, cuiſus magiſter optimus, & † veracis ingenij, vt quod

*Octateuchus liber.*
*In principio Geneſis qui ſcripſerunt.*
*Extat in M. S. tranſlatio Euſtathij.*
*Hæreſis dum fortiter vincitur Catholici inſtruuntur.*
*D. Auguſtinus D. Baſilio & D. Ambroſio palmã ſcribendi eripuit.*
*De Geneſi.*
*† itaque.*
*S. Ambroſij hexameron.*
*† et ſyllogiſti.*
*† veraciter ingenio legi vincere.*

ad salutem animarum constat esse concessum, nequaquam indiscussum, mortifera negligentia linqueretur. Scripsit etiam de modis locutionum septem alios mirabiles libros, vbi & schemate secularium litterarum, & multas alias locutiones diuinæ scripturæ proprias, id est, quas communis vsus non haberet expressit: considerans ne compositionum nouitate reperta, legentis animus nonnullis offensionibus angeretur, simulque vt illud ostenderet magister egregius generales locutiones, hoc est, schemata Grammaticorum, atque Rhetorum, exinde fuisse progressa, & aliquid tamē illis peculiariter esse derelictum, quod adhuc nemo Doctorum secularium præualuit imitari. Dicitur enim de septem diebus Genesis, fecisse septem sermones, quos sedula cura perquirimus, & inuenire desideranter optamus. Item sanctus Ambrosius de Patriarchis septem libros edidit, qui multa loca veteris testamenti factis quæstionibus suauiter enodauit. Sanctus etiam Hieronymus vno volumine de libro Geneseos Hebraicas soluit quæstiones propositas, quæ per vtriusque testamenti scripturas diuinas, tanquā linea vno calamo deducta, parili nitore descendūt. Hæc à Catholicis necessariò perleguntur, quando tantis quæstionibus resolutis, textus planissimus relinquitur, & clara luce vulgatur explanationes quoque Hebræorum nominum & locorum, quæ ad magnam intelligentiæ partem, in librorum veterum auctoritate sunt positæ, vno volumine sua nobis in Latinum interpretatione lucidauit. De nouo quoque testamento fecit alterum librum, vbi quæstiones ad eandem legem pertinentes diligentissimus doctor enodauit. Sanctus quoque Prosper sedula cura legendus est, qui tres libros totius auctoritatis diuinæ, in centum quinquaginta tribus titulis comprehendit, ad instar piscium, quos Euangelica retia de huius seculi tempestuosa profunditate traxerunt. Item in Octateucho eloquentissimæ nimis Homiliæ sunt Origenis, in codicibus tribus, quem multorum quidem patrum sententia designat hæreticorum. Sanctus vero Hieronymus ejus aliqua opuscula disertissimo sermone transtulit in Latinum. Hunc licet tot Patrum impugnet auctoritas, præsenti tamen tempore & à Vigilio viro beatissimo Papa, denuo constat esse damnatum. Theophilus autem Alexandrinæ Ecclesiæ Pontifex triginta quinque sensus ejus hæretica prauitate distortos, Catholica veritate conuincit. Nec non & Epiphanius Cyprius Salaminæ Ecclesiæ multa eum detestatione persequitur, cum dolore maximo, dicta ipsius iniquissima calliditate peruersa, Pontificis auctoritate redarguens. Sed quemadmodum legi debeat, in Epistola quam scripsit ad Tranquillum, sanctus Hieronymus probabiliter indicauit, vt nec studiosus ab eius necessaria lectione remoueat, nec iterum incautos præcipitet ad ruinam. Quem quidam non immerito more aneti habendum esse dixerunt: qui dum sacrarum condita pulmentaria literarum, ipse tamen decoctus exsuccatúsque projicitur. De quo conclusiuè dictum est: Vbi bene, nemo melius: vbi malè, nemo peius. Et ideò cautè sapienterque legendus est, vt sic inde succos saluberrimos assumamus, ne pariter ejus venena perfidiæ, vitæ nostræ contraria sorbeamus.

*Enim preciam familiare Cassiodoro Desiderātur hodie, in septē sermones D. Ambros. libri hi de Patriarchis varios hodie habent titulos D. Hieronymi quæst. Hebraica in Genesin.*

*Explicatiōnes Hebræorū nominum & locorum partim trāstulit partim composuit D. Hieronymus*

*S. Prosper de auctoritate diuina.*

*Octateuchus lib.*

*Extāt hodie tituli promissionū & prædestinatum.*

*Origenes à Vigilio Papa dānatus.*

*Errores eius 35.*

*Theophilus scripsit cōtra Origenem.*

*Epiphanius Cyprius cōtra Origenem.*

*Quomodo legi debeat ex Epistola D. Hierony. ad Trāquillum.*

*Pulmētaria sacrarum literarum.*

beamus. Cui & illud cõuenienter aptari poteſt, quòd Virgilius, dum Ennium legeret, à quodam quid faceret, inquiſitus, reſpódit: Aurum in ſtercore quæro. Quapropter in operibus ejuſdem Origenis, quantum tranſiẽs inuenire prævalui, loca quæ contra regulas Patrum dicta ſunt † hæreſim diſputatione ſignaui, vt decipere non prævaleat, qui tali ſigno in prauis ſenſibus cauendus eſſe monſtratur. Poſteriores autem in toto dicunt fugiendum, propterea quia ſubtiliter decipit innocentes. Quòd ſi adjutorio Domini adhibeatur cautela, nequeunt eius nocere venenoſa. Reliqui etiam vobis, præſtante Domino, ſi legere volueritis, Homilias prædicti Origenis, id eſt, in Geneſ. 16. in Exod. 12. in Leuitico 16. in Num. 28. in Deuteronomio ſermones 8. id quibus eſt minuta nimis & ſubtilis expoſitio. In Ieſu Naue 26. in Iudicum 8. in Ruth verò priſcas explanationes nequaquã potui reperire, nouellas autem virum religioſiſſimum preſbyterum Bellatorem cõdere perſuaſi, qui multa de præconiis hujus fœminæ aliarumque ſubſequentium, duobus libris copioſa laude celebrauit. Quos libros expoſitionibus Origenis fortaſſĕ cõpetenter adjunxi, vt explanatio totius codicis Octateuchi conſummato termino clauderetur. Sed vt textus memorati Octateuchi quodam nobis compendio panderetur, in principiis librorum de vniuerſa ſerie lectionis titulos eis credimus imprimendos, à majoribus noſtris ordine currente deſcriptos: vt lector vtiliter admonitus ſalubriter reddatur attentus, & facilè vnamquamque rem dum quærit inueniat, quam ſibi cognoſcit breuiter iudicatam.

*Aurum in ſtercore quæſitũ de Ennio & Origene.*

*† Architeſt in mi repudiatione. alias. chreſimi diſputatione.*

*Homiliæ Origenis in Heptateuchum Bellator presbyter perſuaſus à Caſſiodoro in librum Ruth cõmentatus eſt.*

## DE REGVM.

### CAPVT II.

IN ſecundo verò Regum codice, quoniam continui textus expoſitionem reperire non potui, quædam fruſtra diſertiſſimorum virorum, velut quodam in vno veſtimento contexui, vt membratim poſſit adunata collectione cognoſci, quod ſub vno corpore nequaquam potuit inueniri. Primi ſiquidem voluminis quatuor Homilias Origenis inueni. De quo libro etiam Auguſtinus ad Simplicianum epiſcopum Mediolanenſem ſcribens, ſex ſoluit propoſitas quæſtiones. Quarum prima eſt de loco, vbi ait: Inſiluit ſpiritus Domini malus in Saul. Secunda verò quæſtio eſt ejuſdem libri: quo modo dictum ſit: Pœnitet me quod conſtituerim regem Saul. Tertia quoque vtrum ſpiritus immundos qui erat in Pythoniſſa potuiſſet agere vt Samuël à Saul videretur, & cum ipſo verba miſceret. Quarta eſt de ſecundo libro Regum, vbi ait: Intrauit rex Dauid, & ſedit ante Dominum. Quinta eſt de tertio libro Regum quod ait Elias: O Domine teſtis hujus viduæ cum qua ego habito apud ipſam, tu male feciſti vt occideres filium ejus. Sexta eſt in eodem libro de ſpiritu mendacij, per quem deceptus eſt Achab rex. Inuenimus etiam

*Fragmenta quadã commentariorum in libros Regum*

*D. Aug. li. ad Simplicianum.*

*1. Reg 16.*

*1. Reg 15.*

*1. Reg 18.*

*2. Reg. 7.*

*3. Reg 13.*

*3. Reg 22.*

*Deſiderantur hæ ſermo & quæſtiones quoque vt ni fallor, quarũ nihil meminit.*

*1. Reg. 17. 3. Reg. 17. 4. Reg. 2. Neque harum quæstionũ hodie extat vestigium. 1. Reg. 1.*

in secundo libro eiusdem sancti Augustini sermonem vnũ de Abessalon, qui patrem suum Dauid ob regni cupiditatem decreuit extinguere, Reperi etiam de eodem codice beati Augustini tres opinatissimas quæstiones. Quarum prima ante omnes est de primo libro Regum, vbi Dauid pugnauit cum Goliat. Secunda est tertij libri Regum de Elia, & vidua Sareptana. Tertia est de quarto libro Regum, vbi Elizæus fontem mortiferum benedixit. Nam & beatus Hieronymus ad Antiũ scribens, obscurissimas tres alias exposuit quæstiones. Quarum prima est, cur Dauid qui ad expugnandum Saul cum Achis Allophylorũ rege, vltroneus veniebat, hominem qui ejusdem Saulis mortem postea nuntiauit, occiderit. Secunda est, cur Dauid moriens præcipit filio suo Salomoni magistrum militiæ suæ Ioab interficere. Tertia vero quæstio est de Semei, qui fugiente Dauid intollerabiles maledictionum injurias, missis etiam lapidibus irrogauit. In secundo quoque volumine codicis ejusdem Origenis vnam reperi nihilominus Homiliã. In tertio igitur libro antefati codicis, sanctus Ambrosius Mediolanensis Episcopus sermonem fecit de judicio Salomonis. De quo loco sanctus quoque Hieronymus dulcissima ficut solet explanatione disseruit. Vnde etiam & sanctum Augustinum disertissimum comperimus edidisse sermonem, vt miraculum tale relatum dignis constaret auctoribus, de quo libro etiam memoratus sanctus Hieronymus ad Vitalem scripsit Episcopum, quomodo Salomon & Achaz cum essent † in vndecim annorum curriculis constituti, filios genuisse dicantur, quod natura minimè probatur habere communis. Nam & sanctus Augustinus in libro Ciuitatis Dei septimodecimo, titulo 4. dum inter alia de Regum temporibus facundissimus disputator eloquitur, canticum Annæ dilucidauit ex ordine. In Paralipomenon autem libro secundo vnam tantum Homiliam prolixam Origenis inueni. Quæ tamen omnia in vnius codicis corpore congregaui, vt in vicem commentariorum ad libros ipsos pertinentia Domino præstãte relegaris. Cui codici etiam puros quaterniones adjunxi, vt quod de præfato opere adhuc repertum fuerit, prædictis expositionibus aggregetur. In memoratis autem Paralipomenõ libris duobus à patribus magna prædicatur vtilitas, qui rerum gestarum notitiam breuiter, quidem sed plenissimè continere noscuntur. Et quoniam titulos antiquos non reperi: nouos, ad præcedentium similitudinem, locis singulis, vt æstimo consequenter impressi: vt qualicunque obsequio sermonis deuotionis nostræ qualitas potuisset agnosci.

*2. Reg. 1. 2. Reg. 16.*

*De iudicio Salomonis scripserunt D. Ambr. Hieron. & Aug. Epistola D. Hieronymi ad Vitalem. † vndecennis. 4. Reg.*

DE PROPHETIS.

## CAPVT III.

*D. Hieronymi adnotationes breues scripta in Tyronum gratiam degregiae.*

EX omni igitur Prophetarum codice tertio sanctus Hieronymus primum annotationes faciens, propter tyrones vt paruulos competenter eos & breuiter explanauit, quas vobis in annotato nuper codice, Domino

Domino præstante, dereliqui. In quo botrionum formulæ, ex ipsis annotationibus forsitan competenter appositæ sunt, quatenus vinea Domini cœlesti vbertate completa, suauissimos fructus intulisse videatur. Maturis autem & aliqua meditatione valentibus, supradictus vir alias copiosas atque plenissimas expositiones Christo Domino largiente profudit: Qui Prophetarum abstrusos ac latebrosos sermones, modo per varietates translationum, modo resolutis ænigmatum nodis, ita fecit intelligi, vt magnum arcanum cœlestis regis humanis sensibus pius doctor aperiat. Nam Esaiam, qui apertè referendo Christi Ecclesiæque mysteria, non tam Propheta, quàm Euangelista dicendus est, decem & octo libris, mirabiliter supradictus sanctus Hieronymus explanauit. Ieremiam verò qui ciuitatis suæ ruinas quadruplici fleuit alphabeto, quadraginta quinq; Homilijs Attico sermone Origenes exposuit. Ex quibus 14. inueni, vobisque dereliqui. Quem etiã sanctus Hieronymus 29. libris cõmentatus esse monstratur: ex quibus sex tantùm nos potuimus inuenire, residuos verò adhuc Domino iuuante perquirimus. Ezechielem verò (cui in Hebræo sermo nec omnino disertus, nec admodum rusticus est) 14 libris sanctus Hieronymus explanauit. Itémque Daniel (licet apud Hebræos nequaquam prophetico choro recipitur, sed inter eos annumeratur, qui agiographa conscripserunt) tribus libris à supra memorato sancto Hieronymo noscitur explanatus. Residuos verò duodecim Prophetas, quos sermo vulgaris propter breuitatem librorum suorum, minores appellat, 28. libris supradictus sanctus Hieronymus commentatus esse dignoscitur, id est, Oseε libris 3. Abdiam libro vno, Amos libris tribus, Iočl libro vno, Ionam libro vno, Naum libro vno, Abacuc libris 2. Sophoniam libro vno, Aggeum vno, Zachariam libris tribus, Micheam libris duobus, Malachiam libro vno. De quibus vt nihil inquireretur ambiguum, nomina quoque eorum quemadmodum Latina lingua intelligi debeant, etymologijs proprijs pulcherrimo decore patefecit. Sic nobis ager dominicus quasi quibusdam laboriosis mercenarijs exaratus, & cœlesti rore complutus, spiritales fructus Domino largiente concessit. Dicitur etiam & sanctus Ambrosius Prophetarum commenta eloquij soliti dulcedine confecisse, quæ tamen adhuc nullatenus potui reperire, quæ vobis magno studio quærenda derelinquo, vt propositio multiplicata peritorum, copiosam vobis doctrinam, & animæ felicissimam conferat sospitatem.

*Maioribus Prophetis commentarij in Prophetas.* (margin)

*Esaias non tam Propheta quàm Euangelista dicendus.* (margin)

*In Hieremiã tantum ætate Cassiodori extabant sex libri commentariorum duntaxat. Ezechielis scripta.* (margin)

*Prophetæ minores.* (margin)

*D. Ambrosius in Prophetas scripsisse dicitur.* (margin)

---

## DE PSALTERIO.

### CAPVT. IV.

SEquitur Psalterij codex quartus, qui nobis primus est in Commentariorum labore, sed bis binum locum tenet in ordine. Hunc in quibusdam Psalmis beatus Hilarius, beatus Ambrosius, & beatus Hieronymus, in omnibus tamen beatus Augustinus studiosè nimis latiúsque tractauit.

*Psalmos quosdam D. Hilarius Ambrosius, & Hieron. tractarunt: D. autẽ August. omnes.* (margin)

tractauit Ex quibus jam duas decadas Domino præstante collegi, à quo vt fieri solet mutuans lumen de lumine, aliqua de ipso, Domino largiente conscripsi : vt illud in me dictum Mantuani vatis veraciter impleretur, & argutos inter strepere anser olores. Vbi nullam causam, † digressi à sua relatione miscuimus, sed in vicem annotationum breuiter de singulis locis diximus, quod textus ipsius qualitas expetebat. Quem post tales viros fortasse, si aliquis lignatus fuerit relegere, cognoscet (sicut & alij Patres sententia indubitata dixerunt) de scripturis diuinis emanasse, quod doctores secularium literarum ad sua studia postea transtulerunt. Quæ nos, vt se locus obtulit, Domino juuante, quantum valuimus, ni fallor, ostendimus. Legendus est etiam libellus Athanasij Alexandrinæ ciuitatis Episcopi, quem Marcellino post ægritudinem in locum refectionis dulcissimæ destinauit, qui inscribitur, de libro Psalmorum: vbi diuersa commonens, virtutem operis ipsius minutissima discussione patefecit, diuersos hominum casus cum suis remedijs suauiter introducens. Psalterium est enim quædam cœlestis sphæra, stellis densa micantibus, & (vt ita dixerim) quidam pauo pulcherrimus, qui velut † oculorum orbibus, & coelorum multiplici & decora varietate depingitur, Paradisus quinetiam animatum, poma continens innumera, quibus suauiter mens humana saginata pinguescat. Quod tamen Psalmorum corpus vniuersum & in tribus codicibus per quinquagenos Psalmos † judicabimus conscribendum, vt Iubilæi anni quantitas triplicata, sanctæ Trinitatis votiua nobis remissionis beneficia renuntians. Et quoniam vnus codex onerosus quibusdam fratribus poterat inueniri, tali distributione completa, spem preciosæ salutis acciperem, & multi, compendia lectionis, præstante Domino, salubriter inuenirent : Habeat ergo Bibliotheca vestra, vnum ex eis codicem, ad quem recurratis, si vos mendositas offenderit, fratrum vero curiositas partibus se expleat distributis.

*Auctor etiã in Psalmo s. commentatus.*

*† digressina*

*D. Athanasij libellus ad Marcellinum de argumentis Psalmorum.*

*† colorum*

*Psalterij diuisi per quinquagena.*

*† judicauimus.*

## DE SALOMONE.

### CAPVT V.

QVintus codex est Salomonis, cujus primum, qui appellatur Prouerbia, quadrifaria reperi diuisione partium : de quibus partibus in prologo ejusdem voluminis æstimaui aliqua commonenda, vt ejus intentio prædictis complexionibus breuiter innotescat. In quo libro Didymum expositorem in Græca lingua reperimus, qui ab amico nostro viro disertissimo Epiphanio in Latinum sermonem diligentissimè, Domino juuante, translatus est. Quem Didymum quamvis carne cæcum, merito beatus Antonius pater Monachorum prophetali lumine vocauit videntem : quando perspicuo corde perspexit, quod corporeis † affectibus non valet intueri. Mirum est enim dicere, quantis disciplinis, atque artibus audiendo imbutus fuerit, qui ipsos apicesquoque literarum priuatus carnali lumine nequibat inspicere. Quod mihi pene

*Didymi in Prouerbia commentarij translatio ab Epiphanio amico Cassiodori*

*† aspectib.*

penè impoſſibile,fateor,videbatur eſſe cùm legerem:niſi de partibus Aſię quendam ad nos venire Euſebium nomine contigiſſet, qui ſe infantem quinque annorum ſic cœcatum eſſe narrabat: vt ſiniſtrum ejus oculum excauatum orbis profundiſſimus indicaret,dexter vero globus vitreo colore cōfuſus,ſiue videndi gratia infructuoſis niſibus voluebatur.Hic tantos auctores,tantos libros in memoriæ ſuæ Bibliotheca condiderat,vt legentes probabiliter admoneret in qua parte codicis quod prædixerat inuenirent:diſciplinas omnes & animo retinebat,& expoſitione planiſſima lucidabat. Commonuit etiam tabernaculū templi Domini ad inſtar cœli fuiſſe formatum, quæ depicta ſubtiliter leneamentis proprijs in pandectæ Latino corporis grandioris competenter aptaui. De veſte quoque ſacerdotali plurima Domini ſacramenta texebat,aſſerens nihil otioſe poſitum,quod non alicujus rei pulcherrimam portaret Imaginem. Hoc etiam Ioſephum, Origenem, & Hieronymum commemoraſſe in ſuis opuſculis aſſerebat. Quid plura? fecit credi de Didymo quæ ſuo præſentabat exemplo:cujus etiam inſtructione commonitus multos codices antiquos reperi,qui apud me habebantur incogniti.Quē tamen adhuc Nouatianæ prauitatis errore detentum,miſericordia Domini ſuffragante,rectæ fidei credimus illuminatione complendum: vt quem ſcripturas ſuas animo fecit diſcere, jubeat Catholicæ fidei integritate pollere. Secundus verò liber Salomonis, qui appellatur Eccleſiaſtes, à beato Hieronymo potenter expoſitus eſt, quem Latino ſermone nūcupat Concionatorem quòd loquatur ad populum & ſermo ejus non ſpecialiter ad vnum, ſed ad vniuerſos generaliter dirigatur.Eccleſiaſtes autem noſter eſt Dominus Chriſtus,qui medio pariete deſtructo, inimicitias carnis euacuans, fecit † vtraque vnum: hic ſuper omnia † ſecunda dicit juſſa diuina, cuncta mundi iſtius, vanitatem vanitatum eſſe commemorans.De quo libro & Victorinus ex oratore Epiſcopus nonnulla deſeruit. In Cantico Canticorum duabus homilijs expoſitionem Origenis,idē ſanctus Hieronymus Latinæ linguę multiplicator egregius, ſua nobis, vt conſueuit, probabili tranſlatione proſpexit, quos item Rufinus interpres eloquentiſſimus, adjectis quibuſdam locis vſque ad illud præceptū quod ait: Capite nobis vulpes puſillas exterminantes vineas:tribus libris latius explanauit.Poſt quos Epiphanius antiſtes Cyprius totum librum Græco ſermone vno volumine ſub breuitate complexus eſt. Hunc nos vt alios in Latinam linguam per amicum noſtrum virum diſertiſſimum Epiphanium fecimus Domino juuante transferri. Quapropter prædicti libri diligentiſſimos expoſitores ſub vno codice comprehendi, vt ſimul omnibus legentibus offerantur, qui tractatores vnius voluminis extiterunt. Vnde etiam & ſanctus Ambroſius in libro tertio Patriarchatū,vbi de perſona Iſaac loquitur,mul a ſalubriter luculentérque deſeruit. Sæpe dictus autem pater Hieronymus aſſerit Sapientię librum non à Salomone(vt vſus habet)ſed à Philone doctiſſimo quodam Iudæo fuiſſe conſcriptum: quem pſeudographum prænotauit,propterea quod vſurpationem nominis portat alterius:cujus voluminis expoſitionem presbyter Bellator octo libris ſe aſſumpſiſſe te-

*Memoria bibliotheca.*

*De veſte ſacerdotali ſcripſere Ioſephus, Origenes & Hieronymus.*

*Cæcus doctiſſimus de Didymo & Euſebio.*

*In Eccleſiaſten D. Hieronymus commentatus eſt Concionator liber.*

† *vtrunque*

† *ſequenda*

*D. Hieronymus Latinæ linguæ multiplicator egregius. Hodie extant titulo D. Hieronymi Homilia quarū hic meminit Epiphanius in Cantica canticorum ſcripſit interprete Epiphanio ſcholaſtico.*

*Librū tertiū Patriarcharum nuncupat quia de Iſaac Ambroſio inſcribitur.*

*Sapientiæ liber à Philone conſcriptus.*

*In illum Bellator presbyter commentarium edidit.*

*Et quasdam homilias D. Ambrosius & D. Augustinus. Ecclesiastici auctor Iesus filius Sirach Bellator presbyter. Ecclesiastae & ecclesiastici differentia. D. Hieron. in Prolog. πανάρετος. Voluminum virtutum capax.*

status est, quem cũ alijs opusculis ejus pati et sustinemus, de quo & pater Augustinus & S. Ambrosius Homiliarum nomine nonnulla dixerunt. Dictio nimis suauissima, & re vera nominis sui dignitate resplendens. Ecclesiasticũ vero librum supra dictus Hieronymus, Iesu filij Sirach esse cõmemorat, qui Congregator potest Latino sermone vocitari. Sed inter Ecclesiasten & Ecclesiasticum istam Patres posuêre distantiam: quòd Ecclesiastes ad Christum Dominum solummodo debet referri: Ecclesiasticus verò cuicunq; justo prædicatori potest absolutè congruere, qui Ecclesiam Domini sanctissimis solet monitis congregare. Quod librum vtique præsentem fecisse manifestum est, quem propter excellentiam virtutum suarum πανάρετον appellat, id est virtutum omnium capacem: cujus tanta claritas, tantaque Latinitas est, vt sibi textus ipse commenta sint. Atque vtinam quàm cito mente capitur, tam facile actuum qualitate reddatur. Quibus libris juuante Domino capitula insignire curauimus: ne in tam necessaria lectione, vt sæpe dictum est, confusa tyronis nouitas linqueretur.

## DE AGIOGRAPHIS.

### CAPUT VI.

*Agiographi authores. † V.C suo. Iob præclarum gloriosúmque Patientiæ documentum. Resurrectio carnis à Iob expressè prophetata.*

SEquitur Agiographorum codex sextus, habens libros octo, qui in capite † sui continet Iob præclarum patientiæ gloriosúmque documentum, quem labore beati Hieronymi Latina lingua, sicut & alia multa, cautissimè trãslatum exposit̃ǔnque promeruit: cujus explanationibus actum est, vt sicut Dominus de ipso testari dignatus est, inculpabiliter cuncta locutus fuisse doceatur. Quanta enim liber ille continet suauia sacramenta verborũ, sicut beatus Hieronymus dicit in Epistola quam dirigit ad Paulinum? Prosa incipit, versu labitur, pedestri sermone finitur: omniáque legibus dialecticæ propositione, assumptióne, confirmatione, conclusione determinat. Quod si ita est, nec aliter esse potest quàm quod tanti viri celebrat auctoritas, vbi sunt qui dicunt artem Dialecticam à scripturis sanctissimis non cœpisse? Singula in eo verba plena sunt ænigmatibus, propositionibus, & quęstionibus sacris: & (vt de cæteris sileam) resurrectionem carnis sic prophetat, vt nullus de ea vel manifestius, vel cautius aliquid scripsisse videatur. Sic enim ait: Scio quod Redemptor meus viuit, & in nouissimo die de terra surrecturus sum: Et rursus circundabor pelle mea, & in carne mea videbo Deum: quem visurus sum ego ipse, & oculi mei conspecturi sunt, & non alius, reposita est hæc spes mea in sinu meo. Sanctus quoque Augustinus in eodem libro annotationes faciens, eum solita curiositate tractauit. Quidam etiam est anonymus, ex cujus stilo beatum esse suspicamur Hilarium, qui commenta libri ipsius scripsit in ordinem. Quæ si legatis attentè, poterunt vos diligenter instruere. Magnus planè liber Iob, & in † salutem humani generis vtilitatémque

*Dialectica à sacris scripturis ortum habens.*

*Iob.19.*

*D. Hilarij esse cõset qui anonymus circumferebatur.*

*† solamen Tobiam.*

liratémque conscriptus, quando sanctus vir tanta & talia pertulisse monstratus est, vt leuia sibi vnusquisque peccator faciat, quæcunque sustinere cognoscit. Tobiæ autem in libris quinque: Esther in libris sex; Iudith in libris septem, & Machabæorum in libris decem, expositio, in Latinum sermonem prædicti Bellatoris Presbyteri vt præualet labore collecta est. Quorum tamen librorum titulos sub breuitate collegi, quādo instructionis non minimum creditur esse compendium, res fusas latissimè, paucis sermonibus indicare. His enim remediis lectoris animus introductus saluberrimam scripturarū prouocatus excurrit. Sed eos licet historici sint, & planissima relatione fundantur: tamen propter virtutes excellētissimas morum conscriptos esse cognoscite, vt patientiam, vt spem, vt charitatem vt etiam in fœminis fortitudinem, vt pro Deo contemptam præsentis seculi vitam, vel cætera quæ illic virtutum genera Domino præstante floruerunt nostris animis competenter infunderent. In Esdræ verò libris duobus Græco sermone singulas Homilias expositas Origenis inueni, quæ ejusdem religiosi viri Bellatoris labore translatæ sunt. Nam & sanctus Ambrosius in libro Patriarcharum vbi de persona Esdræ ipse loquitur, secundum librum Machabæorum exempli causa commemorat. Cujus maximam partem ad demonstrandam tolerantiam, eloquentiæ suæ dulcissimo liquore patefecit. Libri verò Machabæorum supradicto amico nostro Bellatore sedula expositione, Domino iuuante, confecti sunt: ne tam magna lectio inexplanata fortitan linqueretur, quæ nobis tot virtutum exempla declarauit.

*Esther, Iudith & Machabæorum libros commentatus est Bellator presbyter.*

*In Esdram hom. Origen. duas translate à Bellatore presbytero.*

## DE EVANGELIIS.

### CAPVT. VII.

Septimus igitur codex scripturæ diuinæ, qui est Noui Testamenti primus, nobisque dedit adorabile principium ac vitale remedium, quatuor Euangelistarum superna luce resplendet. Quorum omnia propria discutiens sanctus Hieronymus diligenti cura disseruit, quæ in vno volumine comprehendi, ne legendis intentio diuisis codicibus traheretur. Matthæum beatus Hieronymus iterum bis binis libris exposuit, quem etiam sanctus Hilarius in vno volumine declarauit, de quo & Victorinus ex Oratore Episcopus nonnulla disseruit: Lucam sanctus Ambrosius mirabiliter explanauit. Ioannem beatus Augustinus copiosa & insigni expositione lucidauit, qui etiam de concordia Euangelistarum quatuor libros subtilissima nimis & necessaria disputatione cōplexus est. Eusebius quoque Cæsariensis canones Euangelicos compendiosa breuitate collegit, vt in quibus locis communia dicunt, in quibus propria tangunt, verissima distinctione monstraret, vbi quanta est plenitudo fidei, tanta floret & diuersorum tractantium doctrina mirabilis.

*In Euangelistas commentarij. Euangelistarum omnia propria discussit D. Hieronymus qui vtinam extaret cōmentar. in Matthæū scripsere. D. Hilarius. Hieron. ac Victorinus. Canones Euangelici ab Eusebio cōscripti.*

## DE EPISTOLIS APOSTOLORVM.

## CAPVT VIII.

*Extāt hodie titulo Primasij, Seduly & D. Hieronymi. Pelagij autem esse ex D. Augustino colligere licet.*
*Anonimus cōmētarius Catholicus.*

*Mutianus interpres Chrysostomi in epistolam ad Hebræos extantem auctoris.*
*Quasdam epistolas canonicas Clemens Alexandrinus exposuit.*
*Extabat ætate auctoris D. August. cōmentarius in epistolam Iacobi.*
*Didymi in epistolas Canonicas cōmentaria translatit. Epiphanius.*
*Adnotationes breues. D. Hieronymi in epistola Pauli.*
*Petri Abbatis collectanea ex operibus D. Augustini.*

OCtauus codex canonicas epistolas continet Apostolorū. Sed in epistolis tredecim sancti Pauli annotationes conscriptas in ipso initio meæ lectionis inueni, quæ in cunctorū manibus ita celebres habebantur, vt eas à sancto Gelasio Papa vrbis Romæ doctissimi viri studio dicerent fuisse conscriptas. Quod solent facere qui res vitiosas cupiunt gloriosi nominis auctoritate defendere, sed nobis ex præcedentibus lectionibus diligenti retractatione paruerunt subtilissimas quidem esse ac breuissimas dictiones, sed Pelagiani erroris venena illic esse seminata. Et vt procul à vobis fieret error hæreticus, primam Epistolam ad Romanos qua potui curiositate purgaui, reliquas in chartaceo codice conscriptas vobis emēdandas reliqui, quod facile subiacebit, quando præcedenti exemplo audacior redditur sequētis imitatio. Sed inter has solicitudines grauiter æstuātus quendam anonymum codicem subnotatum diuina reperi prouisione collatā, qui tredecim epistolas sancti Pauli nō ignobili annotatione tractauit, hic diligenter excussus, secundum vobis ac securum genus cōmentorum, Domino largiente præstabit. Ad Hebræos verò epistolam, quam sanctus Ioannes Constantinopolitanus Episcopus triginta quatuor Homeliis Attico sermone tractauit, Mutianum virum disertissimum transferre fecimus in Latinum, ne epistolarum ordo continuus indecoro termino subito rumperetur. In epistolis autem Canonicis Clemens Alexandrinus Presbyter, qui & Stromatheus vocatur, id est in Epistola sancti Petri prima sancti Ioannis prima & secunda, & Iacobi, Attico sermone declarauit. Vbi multa quidem subtiliter, sed aliqua incautè locutus est: quæ nos ita transferri fecimus in Latinum, vt exclusis quibusdam offendiculis purificata doctrina eius securior posset hauriri, Sanctus quoque Augustinus epistolas Iacobi Apostoli solita diligentiæ suæ curiositate tractauit, quam vobis in membranaceo codice scriptam reliqui. Sed cùm de reliquis canonicis Epistolis magna nos cogitatio fatigaret, subito nobis codex Didymi Græco stylo conscriptus in expositionem septem Canonicarum epistolarum, Domino largiente, concessus est, qui ab Epiphanio viro disertissimo, Diuinitate iuuante, translatus est. In Epistola verò prima beati Ioannis, sanctus Augustinus decem sermonibus multa & mirabiliter de charitate disseruit. Tertium verò codicem reperi Epistolarum sancti Pauli, qui à nonnullis beati Hieronymi annotationes breuissimas dicitur continere, quem vobis pariter, Christo largiente, dereliqui. Post hæc verò tria paria quæ diximus commentorum, Petrus Abbas Tripolitanæ prouinciæ, sancti Pauli Epistolas, exemplis opusculorum beati Augustini subnotasse narratur: vt per os alienum sui cordis declararet arcanum, quæ ita locis singulis competenter aptauit, vt hoc magis studio beati Augustini credas.

das esse perfectum. Mirum est enim sic alterum ex altero dilucidasse, vt nulla verborum suorum adiectione permixta, desiderium cordis proprij complesse videatur: qui vobis inter alios codices diuina gratia suffragante de Africana parte mittendus est. Sic totus ordo Epistolarum canonicarum tam sancti Pauli, quàm diuersorum Apostolorum, Domini fauore, completus est. Dictæ sunt igitur annotationes Epistolarum à nonnullis breuiter comprehensæ, dicitur etiam & beatum Ambrosium subnotatum codicem Epistolarum omnium sancti Pauli reliquisse suauissima expositione completum, quem tamen adhuc inuenire nō potui, sed diligenti cura perquiro. Nunc per ordinem dicamus (sicut & in Prophetis factum est) qui eas latius exponere maluerunt, vt illud datum inchoantibus, hoc reseruatum videatur esse perfectis. Sancti Pauli prima omnium & admirabilior destinata cognoscitur ad Romanos, quam Origenes viginti libris Græco sermone declarauit. Quos tamen supradictus Rufinus in decem libros redigens, adhuc copiosè transtulit in Latinum. Sanctus verò Augustinus ipsam Epistolam inchoauerat exponendam, in cujus tantùm salutatione vnum librum se profudisse commemorat, & vt verbis ejus vtar: operis ipsius magnitudine ac labore deterritus in alia faciliora deflexus est. Qui etiam scribens ad Simplicianum Episcopum Mediolanensem sublimes & exquisitas de eadem Epistola tractauit aliquas quæstiones, quas nos prædicto codici judicauimus inferendas, ne dum expositio diuisa quæritur, legentis intentio noxiè differatur. Ad Galatas autem idem sanctus Augustinus latius explanauit. De qua & sanctus Hieronymus tribus libris expositionem tetendit. Idem pater Hieronymus aliis tribus libris Epistolam ad Ephesios diligenter aperuit: Ad Titum quoque expositionem vno volumine comprehendit. Ad Philemonem etiam vno libro patefecit. Residuas verò epistolas sancti Pauli, id est, ad Corinthios duas, Ad Thessalonicenses duas, Ad Colossenses vnam, Ad Timotheum duas, sanctus Hieronymus dicitur explanasse, vnde multa pars scientiæ tribuitur; cùm prouenerit ignorantibus nosse quod quærant. Quas tamen continuò de diuersis partibus, vbi direximus inquirendas, suscepturos non esse Domini miseratione confidimus, & ideo studio est sustinere debemus quod nobis transmittendum esse cognouimus. Eoque fiat, vt si cuicunque vestrum, antequam veniant, aliquid eorum fortassis occurrerit, studeat diligenti cura transcribere, & prædictis expositoribus aggregare: quatenus, juuante Domino, & labore vestro monasterij Bibliotheca proficiat, quibus tanta noscuntur esse præparata. Quòd si forsitan senectus nostra, priusquam hæc compleantur, jussione Domini cum remissione peccatorum, sicut vos orare deprecor, votiuo fine transierit ad vos, vt credere dignum est, quandoque res sperata perueniet. Commemoratas tamen epistolas à Ioanne Chrysostomo expositas Attico sermone, in suprascripto octauo armario dereliqui, vbi sunt Græci codices congregati: vt si Latina non potuerint latoria commenta procurari, de istis subinde transferatur quod plenissimam poterit præstare notitiam, quatenus in

*D. Ambrosius in epistolas Pauli quæ requiretur a Cassiodoro*

*Origenis li. 20 contracti in decē Rufinus.*

*[illegible]*

*Præter commentarios qui extant dicitur scripsisse D. Hieronymus in epistolas quasdam alias D. Pauli.*

*Commentarij Græci Diui Chrysostomi in epistolas Pauli.*

omnibus libris canonicis, sicut à sancto patre Augustino noscitur comprehensum, antiquorum expositiones, Domino largiente velut spiritalia poma Paradisi sumenda vestris epulis offerantur. Quòd si in his quæ dicta sunt, aliqua fortasse loca dubia sunt relicta, nec explanatione planissima satisfacere potuerunt, nequaquam vobis modernos expositores interdico, " cautè quærendos esse Catholicos, quoniam accessu temporum multis nouiter gratia diuinitatis infunditur, quæ forsitan priscis doctoribus celata monstratur.

" ita &

## DE ACTIBVS APOSTOLORVM ET APOCALYPSIS.

### CAP. IX.

*D. Ioannis Episcopi Constantinopolitani Hom. 55. in Actus Apostolorū.*

NOnus igitur codex, Actus Apostolorum & Apocalypsin noscitur cōtinere, quoniam & hæc quoque Apocalysis, id est, reuelatio, probatur Ioannis Apostoli. Sed in Actibus Apostolorum sancti Ioannis Episcopi Constantinopolitani in Græco sermone commenta repetimus, quæ amici nostri in duobus codicibus, quinquaginta quinque Homilijs, iuuante Domino, transtulerunt. Apocalypsis verò quæ studiosè legentium animos ad supernam contemplationem deducit, & facit mente cernere quod Angeli videndo beati sunt, sancti Hieronymi expositione conspicua est, de quo libro & Victorinus sæpe dictus Episcopus difficilia quædā loca tractauit. Vigilius quoque Afer antistes de mille annorum intelligentia, quę in prædicta Apocalypsi continetur, vnde magna quæstio nonnullis oboritur, plenissima & diligenti narratione disseruit. Ticonius etiam Donatista in eodem volumine quędam respuenda subiunxit, quę iam verò venenosi dogmatis sui feculenta permiscuit. Cui tantum in bonis dictis χρήσιμον in malis ἀχρήσιμον, quantum transiens volui reperire (vt arbitror) competenter affixi. Quod & vobis similiter in susceptis expositoribus facere suademus, ne lectoris animus fortasse turbetur nefandi dogmatis permixtione confusus: de quo volumine sanctus quoque Augustinus in libris ciuitatis Dei plura præstantius & diligenter aperuit. Nostris quoque temporibus Apocalypsis prędicta beati episcopi Primasij antistitis Africani studio, minutè ac diligenter quinque libris exposita est. Quibus etiam " libris vnus, quid faciat hæreticum, cautissima disputatione subiunctus est. Quæ in templo Domini sacrata donaria sancti altaribus offerantur. Sed quoniam diximus expositores quantos vel inuenire priscos potuimus, vel nuper per amicos nostros de Græca lingua transferri vel noua cudi fecimus, nunc de sex modis intelligentiæ aliquid disseramus, vt sæpius illuc redeuntes pestiferos vitemus errores.

*D. Hieronymi in Apocalypsin expositio. Victorini in loca quadā. Vigilius Afer.*

*D. Primasij in Apocalypsin commētarius liber.*

*" Eiusdem liber quid faciat hæreticum.*

DE MO-

## DE MODIS INTELLIGENTIÆ.

### CAP. X.

PRimùm est post hujus operis institura, vt ad introductores scripturæ diuinæ: quos postea reperimus sollicita mente redeamus, id est, Ticonium Donatistam, sanctum Augustin. de doctrina Christiana. Adrianum, Eucherium, & Iunillum, quos sedula curiositate collegi, vt quibus erat similis intentio, in vno corpore adunati codices clauderentur. Qui modos elocutionum explanationis causa formantes, per exemplorum diuersas similitudines intelligi faciunt, quæ prius clausa manserunt, Quod si ab introductoribus fortasse aliqua prætermissa sunt, tunc librorũ expositiones sedulò requiramus, & aperire nobis incipiunt, quæ prius clausa manserũt. Deinde studiosissimè legamus Catholicos magistros, qui propositionibus factis soluunt obscurissimas quæstiones. Quinto per libros singulos, atque epistolas diuersorum Patrum, loca præcipua, quæ exempli causa commemorant, diligenti cura notanda sunt. Ita fit vt diuersorum Catholicorum libri commodissimè perlegantur, quãdo & intentiones suas decenter aperiunt, & ex incidẽtibus apud illos quæstionibus nobis notitia magna præstatur. Postremo collocutio peritissimorum seniorum crebrius appetatur, quoniam confabulatione subito, quod non opinabamur, aduertimus dum nobis studiosè referuntur, quod longis ætatibus suis discere potuerunt. Vtile est enim per istos sex modos intelligentię studiosa voluntate discurrere, potius quàm irreligioso stupore torpere.

*Ticonius Donatista. Auctores de modis intelligentia scriptura sacra.*

*Catholicorũ diuersorum libri vtiliter perlegũtur.*

## DE QVATVOR SYNODIS RECEPTIS.

### CAPVT XI.

DIcamus nunc quemadmodum vniuersalia sanctáque Concilia fidei nostræ salutaria sacramenta solidauerint, vt ibi cognoscentes veræ religionis arcanum, pestiferos vitemus errores. Primo loco Nicæna Synodus legitur constituta. Deinde Constantinopolitana. Tertia Ephesina prior. Quarta Chalcedonensis. Quas merito probat Ecclesia, quæ tanta fidei nostræ lumina præstiterunt, vt nullum peruersitatis scopulum, si tamen Domino protegente custodimur: cæteris mentibus incedere debeamus. Nam sanctissimi Patres iniuriam rectæ fidei non ferentes, regulas quoque Ecclesiasticas ibidem statuere maluerunt, & inuentores nouarum hæresium pertinaces diuino gladio perculerunt, decernentes nullum vlterius debere nouas incutere quæstiones, sed probatorum veterum auctoritate contentos sine dolo & perfidia decretis salubribus obedire. Sunt enim nonnulli, qui putant esse laudabile, si quid contra antiquos sapiant, & aliquid noui vnde perite vi-

*Synodi receptæ.*

*Hæretici nouarum opinionum inuentores.*

*Codex Encyclius ab Epiphanio trãslatus.*

deantur inueniant. Chalcedonensis autem Synodi testis est codex Encyclius, qui ejus reuerentiam tanta laude concelebrat, vt sanctæ auctoritati meriò judicet comparandam. Quem codicem ἐγκύκλιον, id est, totius orbis epistolarum, à viro disertissimo Epiphanio fecimus in Latinum de Græco sermone conuerti. Sed quoniam sacras literas in nouem codicibus cum introductoribus, & penè cum omnibus Latinis expositoribus suis vt datum est, Domino juuante, collegimus: nunc videamus, quemadmodum lex diuina tribus generibus diuisionũ à diuersis patribus fuerit intimata, quã tamen veneratur & concorditer suscipit vniuersarum Ecclesia regionum.

## DIVISIO SCRIPTVRÆ DIVINÆ SEcundum Hieronymum.

### CAP. XII.

*D. Hieronymus omnes Vet. Testamenti libros ex Hebræo fonte transtulit. Librorũ sacræ Scripturæ numerus.*

SCiendum est planè sanctum Hieronymum ideo diuersorum translationes legisse, atque correxisse, eo quòd auctoritati Hebraicæ nequaquam eas perspiceret consonare. Vnde factum est vt omnes libros veteris Testamenti diligenti cura in Latinum sermonem de Hebræo fonte transfunderet, & ad viginti duarum literarum modum, qui apud Hebræos manet, cõpetenter adduceret, per quas omnis sapientia discitur, & memoria dictorum in æuum scripta seruatur. Huic etiam adjecti sunt noui Testamenti libri viginti septem, qui colliguntur simul 49. Cui numero adde omnipotentem, & indiuisibilem Trinitatem, per quam hæc facta, & propter quam ista prædicta sunt, & quinquagenarius numerus indubitanter efficitur: quia ad instar Iubilæi anni magna pietate beneficij debita relaxat, & purè pœnitentium peccata dissoluit. Hunc autem pandecten propter copiam lectionis minutiore manu in senioribus quinquaginta tribus æstimauimus conscribendum; vt quod lectio copiosa tetendit, scripturæ densitas adunata contraheret. Meminisse autem debemus memoratum Hieronymum omnem translationem suam in auctoritate diuina (sicut ipse testatur) propter simplicitatem fratrum, colis & commatibus ordinasse, vt qui distinctiones secularium literarum comprehendere minimè potuerunt, hoc remedio suffulti inculpabiliter pronunciarent sacratissimas lectiones.

*Versio de Hebræo in Latinũ D. Hieronymi.*

## DIVISIO SCRIPTVRÆ DIVINÆ SEcundum Augustinum.

### CAP. XIII.

*Aliquid videtur desiderari ad initium huius capitis.*

IN historia libri viginti duo sunt: Moysi libri quinque. Iesus Naue liber vnus. Iudicum liber vnus. Ruth liber vnus. Regum libri quatuor Paralipo-

Paralipomenon libri duo. Iob liber vnus. Tobiæ vnus. Hester liber vnus. Iudith liber vnus. Esdræ duo. Machabæorum libri duo. In Prophetis libri viginti duo. Dauid Psalmorum liber vnus. Salomonis libri quatuor. Iesu filij Sirac liber vnus. Prophetæ maiores quatuor, id est, Isaias, Hieremias, Ezechiel, Daniel: & minores duodecim, id est, Osee, Ioel, Amos, Abdias, Ionas, Michæas, Naum, Abacuc, Sophonias, Zacharias, Aggeus, Malachias. In Epistolis Apostolorum, id est Pauli Apostoli ad Romanos vna. Ad Corinthios duæ. Ad Galatas vna. Ad Ephesios vna. Ad Philippenses, vna. Ad Thessalonicenses duæ. Ad Colossenses vna. Ad Timotheum duæ. Ad Titum vna. Ad Philemonem vna. Ad Hebræos vna. Petri duæ. Ioannis tres. Iudæ vna. Iacobi vna. In Euangeliis quatuor, id est, secundum Matthæum, secundum Marcum, secundum Lucam, secundum Ioannem. In Actibus Apostolorum liber vnus. In Apocalypsi liber vnus. Beatus igitur August. secundum præfatos nouem codices, quos sancta mediatur Ecclesia, secundo libro de doctrina Christiana, scripturas diuinas LXXI. librorum calculo comprehendit: cui cum sanctæ Trinitatis addideris vnitatem, fit totius libri competens & gloriosa perfectio.

*forte deest xxi.*

## DIVISIO SCRIPTVRÆ DIVINÆ SECVNDVM SEPTVAGINTA.

## CAPVT XIV.

IN Genesim, Exodum, Leuiticum, Numerorum, Deuteronomium, Iesu Naue, Iudicum, Ruth, Regum libri quatuor, Paralypomenon libri duo, Psalterium libri quinque, id est, Prouerbia, Sapientia, Ecclesiasticum, Ecclesiastes, Canticum Canticorum, Prophetæ, id est, Esaias, Hieremias, Ezechiel, Daniel, Osee, Amos, Michæas, Ioel, Abdias, Ionas, Naum, Abacuc, Sophonias, Aggeus, Zacharias, Malachias qui & Angelus, Iob, Tobiæ, Hesther, Iudith, Esdræ duo, Machabæorum duo, Euangel. quatuor, id est, Matthæus, Marcus, Lucas, Ioannes. Actus Apostolorum, Epistolæ Petri ad Gentes, Iudæ, Iacobi, Ioannis ad Parthos. Epistola Pauli ad Romanos vna, ad Corinthios duæ, ad Galatas vna, ad Philippenses vna, ad Colossenses vna, ad Hebræos vna, ad Thessalonicenses duæ, ad Timotheum duæ, ad Titum vna, ad Philemonem vna, Apocalypsis Ioannis. Tertia vero diuisio est inter alias in codice grandiore, littera grandiore conscripto, qui habet quaterniones nonaginta quinque. In quo LXX. interpretum translatio veteris Testamenti in libris quadraginta quatuor continetur: Cui subiuncti sunt Noui Testamenti libri viginti sex, fiuntque simul libr. 70. in † illarum palmarum numero præsagati, quas in mansione Helim inuenit populus Hebræorum. Hic textus multorum translatione variatus, sicut in prologo Psalterij positum est, patris Hieronimi diligenti cura emendatus, compositus, & relictus est. Vbi nos omnia tria genera diuisionum iudicabimus affigenda, vt inspecta diligenter atque tractata, non impugnare, sed inuicem, se potius exponere videantur. Vnde licet multi Patres, id est, sanctus Hi-

*Etiam hic aliquid videtur desiderari. Videtur deesse Salomonis videlicet supra cap. xxxvi. Septuaginta interpretum translatio veteris Testamenti.*

*Vet. Testamenti translatio. LXX. in lib. 44.*

*† V. illo Psalmorum*

larius Pictauiensis vrbis antistes,& Rufinus presbiter Aquileiensis,& Epiphanius Episcopus Cypri,& Synodus Chalcedonensis non contraria dixerint:sed diuersa,omnes tamen per diuisiones suas libros diuinos sacramentis cōpetētibus aptauerunt. Sicut in Euangelistarum concordia probatur effectum:vbi vna quidem est fides rerum, & ratio diuersa sermonum.Sed quoniam prædictus pater Augustinus in libro secundo memorati operis,id est,de doctrina Christiana commonet ita dicens:Latini codices veteris nouique Testamenti,si necesse fuerit,Græcorum auctoritate corrigendi sunt: vnde & nobis post Hebræum fontem translatio cuncta peruenit. Ideoque vobis & Græcum Pandecten reliqui,comprehensum in libris 75.qui cōtinet quaterniones,in armario supradicto octauo.Vbi & alios Græcos diuersis opusculis necessarios congregaui, ne quid sanctissimæ instructioni vestræ necessarium deesse videretur, qui numerus duobus miraculis consecratur. Nam & septuaginta quinque animæ de terra Chanaan cū Patriarcha Iacob fines Ægyptios intrauerūt:& septuaginta quinque Abrahā fuit annorum,quando promissionem Domini lætus accepit.Restat nunc vt dicere festinemus, quemadmodū in scripturis diuinis librariorum vitia corrigere debeamus.Nam quid prodest multas transcurrere lectiones,& ea quæ sunt probabiliter corrigenda nescire?

*Euāgelistarum vna fides in rebus diuersa tamen ratio in scripturis.*

*Desideratur quaternionū numerus.*

*Genes. 46. Genes. 12.*

## SVB QVA CAVTELA RELEGI DEBEAT COELESTIS AVCTORITAS.]

## CAPVT XV.

VOs igitur qui diuinarum & secularium literarum cognitione polletis,& scientia vobis est, ab vsu communi reperire quod dissonat, tali modo sacras percurrite lectiones. A paucis enim doctisq;ue faciendum est, quod simplici & minus eruditæ congregationi noscitur esse præparandum. Quapropter prius introite diligenter, & sic scriptorum delicta corrigite: ne iustè arguamini, si præcipitantes alios emendare tentetis. Istud enim genus emendationis (vt arbitror) valde pulcherrimum est: & doctissimorum hominum negotium gloriosum. Imprimis igitur idiomata scripturæ diuinæ nulla præsumptione † temnetis: ne cùm ad intellectum communem quæ dicta sunt trahere cupitis, quod absit, cœlestium verborum puritas dissipetur. Idiomata enim legis diuinæ dicuntur propriæ locutiones, quas communis vsus non habere cognoscitur. Vt est illud: Secundum innocentiam manuum mearum, vel de vultu tuo iudicium meum prodeat. Auribus percipe lachrymas meas,& effundite coram illo corda vestra. Adhæsit anima mea post te, multiplicasti locupletare eam,ita lætabimur in idipsum,& inclinabit ex hoc in hoc, misit Moysen seruum suum & Aaron quem elegit ipsum. Defecerunt oculi mei in eloquium meum,fiat manus tua vt saluum me faciat. Hæc & his similia quæ nimis probantur esse numerosa,

*Emendationes scripturæ sacræ genus gloriosum, afferuntur septem regulæ de quibus infrà.*

*† temeretis*

*1. Idiomata sacræ scripturæ non immutanda.*

*Psalm. 16. Psalm. 118. Psalm. 61.*

*Psalm. 74. Psalm. 104. Psalm. 118.*

licet

licet communis vsus refugiat, tamen ne dissipare liceat, auctoritas illis procul dubio sancta commendat. Quod si ea latius nosse desideratis, legite sancti Augustini septem libros de modis locutionū, quos fecit de quinque libris Moysi, & vno Iesu Naue, & altero Iudicum, & tunc de tali re poteritis abundantissima largitate satiari. In sequēti verò auctoritate vobis similia reperire copiosissimè subjacebit. Hebrea quędam verò nomina hominum vel locorum, declinatione nulla fragantis, seruetur in eis linguę suę decora sinceritas. Illas tantum literas commutemus quę vocabuli ipsius possūt exprimere qualitatem, quoniam interpretationem nominis sui vnum quodq; eorum magno sacramento rei alicujus cōtestat appositum. Vt est Seth, Enoch, Lamec, Noë, Sem, Cham & Iaphet, Aaron, Dauid & his similia. Locorum autem nomina, vt est Sion, Choreb, Geon, Hermon, vel his similia pari deuotione linquamus. Tertiò res quæ in bono & in malo ponuntur, non sunt vllatenus temerandę, vt mons, leo, cedrus, catulus leonis, clamor, homo, fructus, calix, vitulus, pastor, thesaurus, vermis, canis, & his similia. Nec illa nomina mutanda sunt, quæ pro alijs nominibus apponuntur, vt Satanas, qui à recto calle discedit: manus lauare significat non esse participem, quod pedes pro actu ponuntur. Iurate Deum, pro cōfirmate dicitur. Ista enim nobis ab expositoribus aperienda desideremus non aliquid eorum sacrilega voluntate truncemus. Nec illa verba tangenda sunt, quę interdum contra artem quidem humanam posita reperiuntur, sed auctoritate multorum codicum vincantur: corrumpi siquidem nequeunt, quę inspirante Domino dicta noscuntur. Vt est: Obliti nō sumus te. Et illud: Viri sanguinum & dolosi, fabricatus est templum, & radetur caput suum, & inflabitur ventrem, pro inflabitur vētre. Et protulerunt exploratores pauorem terræ quam explorauerant eam. Viri si pręuaricata fuerit vxor ejus. Et: Imponent super altare omnia vasa ejus, in quibus ministrant in ipsis. Terra in qua habitant in ea. Et: de manu canis vnicam meam: &, flumina plaudebunt manibus in se, tunc exultabunt omnia ligna syluarum Et quoniam interdum casus generáque nominum vel temporum humanis regulis nequeunt conuenire, sed tamen eorum vsum Ecclesiasticus cōsensus amplectitur, duorū vel trium priscorū emendatorúmq; codicum auctoritas inquiratur [scriptū est enim, in ore duorū vel trium stabit omne verbum] & præsumi non liceat, quod diuinò vindicatur eloquio. Vt est in Psalmo vigesimo primo: Populo qui nascetur, quem fecit Dominus. Et illud Euangelij: Euntes docete omnes gentes, baptizantes eos in nomine Patris, & Filij, & Spiritus sancti. Similiter & in centesimo quadragesimo tertio Psalmo, Beatus populus cujus est Dominus Deus eorum, & his similia. Regula igitur elocutionum Latinarum, id est quadrigam Messij, omnimodis non sequaris, vbi tamen auctoritate priscorum codicum conuinceris. Expedit enim interdum prætermittere humanarum formulas dictionum, & diuini magis eloquij custodire mensuram. In prosa, caput versus heroici finémque non corrigas, quinque longas totidémque breues, non audeas improbare, trocheum triplicem laudabilis neglectus abscondat, Miatocismos & hiatus voca-

*Libri locutionum D. Augustini.*

*II*

*Hebræa nomina non frangenda declinatione*

*III.*

*Seruanda nomina quæ sumuntur in bonū, tum in malam partem accipi queunt*

*Nomina istis æquiuoca seruanda*

*Item illa in quib. consentiunt plerique codices.*

*Psal. 48.*

*Psal. 14.*

*Num. 13.*

*Quæ sequuntur testimonia, citantur iuxta editionem Latinam.*

*Num. 10.*

*Num. 5.*

*Num. 5.*

*Psal. 21.*

*Psal. 97.*

*Psal. 21.*

*Matth. 24.*

*Psal. 143.*

lium omnino derelinque, quoniam hic locum habere non possunt quæ doctores literarum liberalium regulariter custodire noscuntur. Istud enim inter humanas dictiones conuenit præcaueri, in diuinis autem eloquijs tales compositiones nullatenus accusantur. Maneat † vtique incorrupta locutio quæ Deo placuisse cognoscitur, ita vt fulgore suo niteat, non humano desiderio carpenda subjaceat. Hæc enim & simplices suauiter instruit, & doctus pro sua reuerentia decenter oblectat. Post superiorem igitur diuisionem vbi diximus, idiomata legis diuinæ non esse tangenda, vel cætera quæ sequuntur, locus admonet, more majorum hanc quoque ponere subdiuisionem, vt ad particulas partium distinctius venire debeamus. Vnde enim doctissimus Aristoteles peri hermenias suas ad liquidum producere potuisset, nisi diuisionum & subdiuisionum, iterúmque particularium diuisionum ordine custodito cuncta tractasset. Quem secuti nunc dicimus in quibus literis sunt librariorum vitia corrigenda. In verbis quæ accusatiuis & ablatiuis præpositionibus seruiunt, situm motúmque diligenter obserua: quoniam librarij grammaticæ artis expertes, ibi maximè probantur errare. Nam si m literam inconuenienter addas aut demas, dictio confusa est. Casus verò nominum, exceptis monoptotis, declinationésque verborum, quæ defectiua non sunt, totásque partes orationis, vbi tamen sacra non impugnat auctoritas, considera diligenter, suísque locis aptata custodi, ne locutionis ordine permixto, totum (quod absit) possideat indecora confusio. B pro v, v pro b, o pro v, n pro m, contra orthographiæ præcepta vitiosè positas non relinquas. Aspirationem verò superfluam deme, aut adjice competenter. Casus nominum temporáque verborum, vbi tamen permitteris, custodi diligenter. Reperies enim frequenter in auctoritate consuetudini dissona, quæ tibi non liceat immutare. Sed in his emendatorum codicum seruetur exemplum. Cætera verò quæ sunt malè præsumpta recorrige. Quoniam antiquarij exinde potius probantur offendere, dum elocutioni Latinæ linguæ nesciunt seruire dispositè: æ in fine aduerbij non relinquas, æ iterum casui genitiuo non subtrahas. Multa etiam respectu Euphoniæ propter subsequentes literas probabiliter immutamus: vt illuminatio, irrisio, immutabilis, impius, improbus, † G literam à narratione tolle superfluam, à gnaro enim, id est, scito seu perito venit nominis ista compositio. Quod, cum pronomen est, per d, non t literam: cùm verò aduerbium numeri est, per t literam, non per d scribendum est. Quicquam magis in prima syllaba, c ponendum est, quàm d, propter Euphoniam, quam præcipimus sequi. Quid plura? secundum regulas artigraphorum, quæ tamen sunt emendanda percurre, ne articulatæ vocis pulchra modulatio, peregrinis literis maculata, absona potius & indecora reddatur. Orthographos priscos frequenter relege, quos ego inferius titulo trigesimo vbi de antiquarijs legitur, propter notitiam librorum vtiliter instruendam deflorandos esse judicaui, & extrinsecus huic libro de orthographia titulum dedi. Ita contingit, vt & istud studioso

† vbique

*Quæ corrigenda transpositiones literarum, quæ non.*

*Antiqua. § 575.*

*Immutanda quædam Euphoniæ gratia.*

† *V.C.R.*

*v I.*
*Et quæ absurda repe.*

diosō prosit legere, vbi cognoscit quæ in scripturis sanctis minimè debeat violare, & illud necessariò latius discitur, vbi generaliter præsumpta vitia corriguntur: Quod si tamen alia verba reperiuntur absurdè posita, aut ex codicibus quos beatus Hieronymus in editione septuaginta interpretum emendauit, vel quos ipse ex Hebræo transtulit, intrepidè corrigenda sunt: aut, sicut beatus Augustinus, ait, recurratur ad Græcum pandecten, qui omnem legem diuinam dignoscitur continere collectam, vel quibus possibile fuerit Hebræam scripturam vel ejus doctores requirere, non detrectent. Decet enim vt vnde ad nos venit salutaris translatio inde iterum redeat decora correctio. Merito enim patribus nostris de hac re maxima cura fuit, ne tunica Domini, quam truculentis militibus scindere non licuit, lectoribus subjaceat imperitis. Audiat Spiritus Sanctus sincerissima quæ donauit, recipiat illa beata quæ contulit. Tunc nos fideles sibi esse cognoscit, si dicta illius nulla præsumptione carpamus: Nam quemadmodum saluari volumus, si quod dictu nefas, remedium salutare pro nostra voluntate corrumpamus? Sed vt his omnibus addere videatis ornatum, posituras, quas Græci theses vocant, id est, cuncta breuissima, pariter & rotunda, & planissima, vt in præfatione jam dictum est, singulis quibúsque pone capitibus, præter translationem sancti Hieronymi, quæ colis & commatibus ornata consistit. † Quoniam illustrem & planissimam faciunt orationem, quando suis locis, sicut inferius exponetur, aptata resplendent. Quale est enim, inoffenso gradu per sensus ire sanctissimos, venásque præceptorum saluberrimas subtiliter introire, terminos suos modulatæ voci competenter affigere, totámque dictionem sic per membra diuidere, vt suis partibus considerata pulcrescant? Nam si corpus nostrum indiget per membra cognosci, cur lectio cùm suis partibus videatur esse distincta, confusa relinquitur? Istæ siquidem posituræ, seu puncta, quasi quædam viæ sunt sensuum, & lumina dictionum, quæ sic lectores dociles faciunt, tanquam si clarissimis expositoribus imbuantur. Prima est media, Secunda subdistinctio, Tertia plena. Quas à majoribus nostris ideò constat inuentas, vt spiritus longa dictione fatigatus vires suas per spacia decreta resumeret. Quas si mavis cupidus lector agnoscere, Donatum lege qui te possit de hac re breui compendio diligenter instruere. Has dictiones in Psalterio archetypo nos posuisse retinemus, cujus obscuritates talibus remedijs ex maxima parte, Domino præstante, lucidauimus. Ita septenarius numerus ab vtraque parte completus est, vt à quibus rebus abstineamus, & quas res in auctoritate emendare præsumamus, sicut opinor euidenter appareat. Quod si tamen & hoc desiderium alio modo potuerit adjuuari, adjiciatur studijs vestris, ne more humanitatis nos aliquid necessarium prætermisisse videamur. Nunc quemadmodum extra auctoritatem reliquas lectiones debeamus emendare, dicendum est. Commenta legis diuinæ auctoritate, vnusquisque epistolas, sermones, libróſque priscorum emendatorum sic legat, vt correctiones eorum, magistris consociet secularium literarum. Et vbicunque paragrammata in disertis hominibus

*ricantur ea. Riganda ad Græcos aut Hebræos codices.*

*VII. Obseruanda diligenter cola, & commata, & δίς commata.*

*† vnde.*

*Quo pacto cæteri auctores castigandi V. C. commentator. παραγράμματα.*

reperta fuerint, intrepidus vitiosa recorrigat. Quoniam viri supradicti sic dicta sua composuisse credendi sunt, vt regulas artis grammaticæ quas didicerant, custodisse judicentur. Epistolæ quoque Patrum, sermones & libri diuersorum, nec non & Homeliæ, vel cum hæreticis altercationes fidelium, quoniam diuersa loca scripturæ diuinæ suauiter ac diligenter aperiunt, magno studio relegantur. Quatenus in ecclesia Domini quasi quibusdam lampadibus competenter accensis, totum nitidum, totum splendidum, Domino præstante, colluceat. Si quid tamen in eis ad scripturas diuinas exponendas conueniens inuenitur, non dubitetis sociare voluminibus diuinis, sicut & nos in libris Regum fecisse cognoscimus. Multa enim reperiuntur à probatissimis hominibus per occasionem al erius operis latiùs de libris dicta diuinis, quæ auctoritati videlicet sacræ competenter aptantur; Vnde supplico, vt quod nos parum legendo minus explicare potuimus, vos copiosissima lectione saginati; tam de istis codicibus quos dereliquimus, quam quos potueritis feliciter inuenire perfectius in Christi nomine compleatis. Precor etiam vos qui tamen emendare præsumitis, vt super adjectas literas ita pulcherrimas facere studeatis, vt potius ab antiquarijs scriptæ fuisse judicentur. Non enim in illo decore quicquam turpe conuenit inuenire, quod postea studiosorum oculos videatur offendere. Considerate igitur qualis vobis causa commissa sit: vtilitas Christianorum, thesaurus Ecclesiæ, lumen animarum. Studete ergo ne qua remaneat in veritate mendositas, in puritate falsitas, in integritate peruersitas literarum. Sed quoniam nouem codices legis diuinæ prima fronte posuimus: eorúmque introductores cum expositoribus suis, juuante Domino, quanta valuimus curiositate memorauimus, ad postremum tres diuisiones à majoribus datas totius legis diuinæ attigimus: deinde adjecimus quemadmodum emendari cautè debeat cœlestis authoritas: ne discerperetur præsumpta licentia, aut traderetur sequentium manibus indecora confusio. Nunc de virtute lectionis diuinæ est omnino differendum, vt sua quæque loca propria dulcedine farciantur.

*Patrum scripta studiosè legenda.*

*Exhortatio auctoris, vt quod ipse cœpit, studiosi quisque perficiat.*

## DE VIRTVTE SCRIPTVRÆ DIVINÆ.

### CAPVT XVI.

*Scripturarum diuinarum laus.*

INueminì sodales egregij, quàm mirabilis, quàm dulcis in diuinis scripturis decurrit ordo doctorum, desiderium semper excrescens, satietas sine fine, esuries gloriosa beatorum, vbi nimietas non arguitur, sed magis importunitas crebra laudatur. Et merito, quando & notitia rerum salutarium inde discitur, & credentibus, atque eadem operantibus, æterna vita præstatur: præterita sine falsitate † describuntur: præsentia plusquam quòd videntur † ostenduntur: futura quasi jam perfecta narrantur. Vbique in eis veritas regnat: vbique diuina virtus irradiat, vbique panduntur humano generi profutura. Et dum hæc ita se habeant in

*† V. C. describunt.*
*† V. C. ostendunt.*

In tertis nobis pro captu ingenij, parabolis & propositionibus sumptis, cœlestis veritas intimatur, sicut ipse in septuagesimo Psalmo testatur: Aperiam in Parabolis os meum, loquar propositiones ab initio. Tradunt etiam nobis (vt muneta cuncta vincant) sanctæ Trinitatis adorabilem cognitionem, quàm per tot seculorum tractus idolis dedita, cœca, & flebilis ignorauit humanitas, Patrem scilicet & Filium, & Spiritum sanctum, vnum Deum, creaturarum omnium cōditorem atque rectorem, facere quæ vult in cœlo & in terra. Cujus si pietatem quæris, audi breuiter comprehensam. Adjutor in opportunitatibus, in tribulatione. Si Potentiam, ausculta: Et qui resistit potestati tuæ? Si justitiam, lege: Qui judicauit orbem terræ in æquitate. Nam & vbique esse totum Deum manifestissimè declaratur, dicente Psalmographo: Quò ibo à spiritu tuo & à facie tua quò fugiam? Si ascendero in cœlum, tu illic es, si descendero in infernum, ades. Et cætera quæ de illa majestate sacris lectionibus continentur. Istas siquidem literas non ratio humana repetit, sed hominibus sanctis virtus cœlestis infudit: quas tunc benè datur intelligi, quando eas vera & vtilia prædicare mens deuota crediderit. Quid enim in illis literis vtilitatis & suauitatis non inuenies, si purissimo lumine mentis intendas? Lectio cuncta virtutum est, verbum non inaniter cadens, nec tardat effectus quod promittit affatus, obedientibus conferens æternam salutem, superbis restituens perenne supplicium. Atque ideo eam solum audire, sed implere sanctis operibus commonemus. Modò siquidem charitatem Dei & proximi monet: modò vt seculi peritura contemnas, insinuat: modò vt illam patriam recorderis, in qua es † perpetuò mansurus, infundit. Patientiam monet, spem tribuit, humilitatem proficuam laudat, superbiá tumosam semper accusat, pias eleemosynas creberrimè fieri persuadet. Tunc, quod supra omnes pietates indulgentissimum est, acceptam sibi pœnitentiam judex ipse testatur; quando etiam verba quibus rogetur clementissimus redemptor indulget. Terret, vt corrigat: judicium minatur, vt parcat. Et sic nos præcipit viuere, vt piis Angelis mereamur esse consortes, fiatque illud in nobis, quod nimis suaue atque perpetuum est, vt sit Deus omnia in omnibus: deinde vt eum videamus sicuti est, & sic de gloriæ ipsius copia compleamur, vt nulla vlterius indigentiæ sterilitate fatigemur. Talibus ergo jussis quis parere non ambiat, nisi qui omnimodo in æternum perire festinat? Vltra omnes dementias est, redemptoris sui jussa negligere, & crudelissimi hostis vota complere. Quot verba, tot præmia: quot sententiæ, totidem visiones: nihil vacat ab vtili doctrina: nisi cum silet lingua magnalia. O si nunquam cessaretur à talibus, peccatis profectò tolleretur locus, si otiosum tempus non haberet mens inquieta mortalium. His beneficiis larga pietate collatis, addita est nobis sanctæ Trinitatis adorabilis & veneranda cognitio, quod vitæ genus peccatis mortua gentilitas funditus ignorabat. Restat nunc vt memoriam faciamus illorum, qui libris suis aliquid venerabiliter de sancta Trinitate docuerunt. Ad confirmationem igitur fidei nostræ; & hæreticorum præcauendas insidias, legendi sunt tredecim libri beati Hila-

*Psalm. 70.*

*Trinitatis notitiā tradūt scriptura sacra.*

*Psalm. 9.*

*Psalm. 9.*
*Psalm. 138.*

*Vtilitas & suauitas commendatur in sacra scriptura.*

† perpetuò.

*Pœnitentia Deo grata.*

† Consortes.

*1. Ioan. 3.*

*Qui veteres de sancta Trinitate aliquid scripserint.*

reperta fuerint, intrepidus vitiosa recorrigat. Quoniam viri supradicti sic dicta sua composuisse credendi sunt, vt regulas artis grammaticæ quas didicerant, custodisse judicentur. Epistolæ quoque Patrum, sermones & libri diuersorum, nec non & Homeliæ, vel cum hæreticis altercationes fidelium, quoniam diuersa loca scripturæ diuinæ suauiter ac diligenter aperiunt, magno studio relegantur. Quatenus in ecclesia Domini quasi quibusdam lampadibus competenter accensis, totum nitidum, totum splendidum, Domino præstante, colluceat. Si quid tamen in eis ad scripturas diuinas exponendas conueniens inuenitur, non dubitetis sociare voluminibus diuinis, sicut & nos in libris Regum fecisse cognoscimus. Multa enim reperiuntur à probatissimis hominibus per occasionem alterius operis latiùs de libris dicta diuinis, quæ auctoritati videlicet sacræ competenter aptantur; Vnde supplico, vt quod nos parum legendo minus explicare potuimus, vos copiosissima lectione saginati; tam de istis codicibus quos dereliquimus, quam quos potueritis feliciter inuenire perfectius in Christi nomine compleatis. Precor etiam vos qui tamen emendare præsumitis, vt super adjectas literas ita pulcherrimas facere studeatis, vt potius ab antiquarijs scriptæ fuisse judicentur. Non enim in illo decore quicquam turpe conuenit inuenire, quod postea studiosorum oculos videatur offendere. Considerate igitur qualis vobis causa commissa sit: vtilitas Christianorum, thesaurus Ecclesiæ, lumen animarum. Studete ergo ne qua remaneat in veritate mendositas, in puritate falsitas, in integritate peruersitas literarum. Sed quoniam nouem codices legis diuinæ prima fronte posuimus: eorúmque introductores cum expositoribus suis, juuante Domino, quanta valuimus curiositate memorauimus, ad postremum tres diuisiones à majoribus datas totius legis diuinæ attigimus: deinde adjecimus quemadmodum emendari cautè debeat cœlestis authoritas: ne discerperetur præsumpta licentia, aut traderetur sequentium manibus indecora confusio. Nunc de virtute lectionis diuinæ est omnino disserendum, vt sua quæque loca propria dulcedine farciantur.

*Patrum scripta studiosè legenda.*

*Exhortatio auctoris, vt quod ipse cœpit, studiosus quisque perficiat.*

## DE VIRTVTE SCRIPTVRÆ DIVINÆ.

### Capvt XVI.

*Scripturarum diuinarum laus.*

Intuemini sodales egregij, quàm mirabilis, quàm dulcis in diuinis scripturis decurrit ordo doctorum, desiderium semper excrescens, satietas sine fine, esuries gloriosa beatorum, vbi nimietas non arguitur, sed magis importunitas crebra laudatur. Et merito, quando & notitia rerum salutarium inde discitur, & credentibus, atque eadem operantibus, æterna vita præstatur: præterita sine falsitate † describuntur: præsentia plusquam quòd videntur † ostenduntur: futura quasi jam perfecta narrantur. Vbique in eis veritas regnat: vbique diuina virtus irradiat, vbique panduntur humano generi profutura. Et dum hæc ita se habeant

* V. C. describunt. † V. C. ostendunt.

in

In terris nobis pro captu ingenij, parabolis & propositionibus sumptis, cœlestis veritas intimatur, sicut ipse in septuagesimo Psalmo testatur: Aperiam in Parabolis os meum, loquar propositiones ab initio. *Psalm. 70.* Tradunt etiam nobis ( vt munera cuncta vincant ) sanctæ Trinitatis adorabilem cognitionem, *Trinitatis notitiã tradit scriptura sacra.* quam per tot seculorum tractus idolis dedita, cœca, & flebilis ignorauit humanitas, Patrem scilicet & Filium, & Spiritum sanctum, vnum Deum, creaturarum omnium cōditorem atque rectorem, facere quæ vult in cœlo & in terra. Cujus si pietatem quæris, audi breuiter comprehensam. Adjutor in opportunitatibus, in tribulatione. *Psalm. 9.* Si Potentiam, ausculta: Et qui resistit potestati tuæ? Si justitiam, lege: Qui judicauit orbem terræ in æquitate. *Psalm. 9. Psalm. 138.* Nam & vbique esse totum Deum manifestissimè declaratur, dicente Psalmographo: Quò ibo à spiritu tuo & à facie tua quò fugiam? Si ascendero in cœlum, tu illic es, si descendero in infernum, ades. Et cætera quæ de illa majestate sacris lectionibus continentur. *Vtilitas & suauitas ... inueniuntur in sacra scriptura.* Istas siquidem literas non ratio humana reperit, sed hominibus sanctis virtus cœlestis infudit: quas tunc benè datur intelligi, quando eas vera & vtilia prædicare mens deuota crediderit. Quid enim in illis literis vtilitatis & suauitatis non inuenies, si purissimo lumine mentis intendas? Lectio cuncta virtutum est, verbum non inaniter cadens, nec tardat effectus quod promittit affatus, obedientibus conferens æternam salutem, superbis restituens perenne supplicium. Atque ideo eam solum audire, sed implere sanctis operibus commonemus. Modò siquidem charitatem Dei & proximi monet: modò vt seculi peritura contemnas, insinuat: modò vt illam patriam recorderis, in qua es† perpetuò mansurus, infundit. *† perpetuò.* Patientiam monet, spem tribuit, humilitatem proficuam laudat, superbiã ruinosam semper accusat, pias eleemosynas creberrimè fieri persuadet. Tunc, quod supra omnes pietates indulgentissimum est, acceptam sibi pœnitentiam judex ipse testatur; *Pœnitentia Deo grata.* quando etiam verba quibus rogetur clementissimus redemptor indulget. Terret, vt corrigat: judicium minatur, vt parcat. Et sic nos præcipit viuere, vt piis Angelis mereamur esse consortes, *1. Cor. 15.* fiatq; illud in nobis, quod nimis suaue atque perpetuum est, vt sit Deus omnia in omnibus: deinde vt eum videamus sicuti est, & sic de gloriæ ipsius copia compleamur, vt nulla vlterius indigentiæ sterilitate fatigemur. *1. Ioan. 3.* Talibus ergo jussis quis parere non ambiat, nisi qui omnimodo in æternum perire festinat? Vltra omnes dementias est, redemptoris sui jussa negligere, & crudelissimi hostis vota complere. Quot verba, tot præmia: quot sententiæ, totidem vltiones: nihil vacat ab vtili doctrina: nisi cum silet lingua magnalia. O si nunquam cessaretur à talibus, peccatis profectò tolleretur locus, si otiosum tempus non haberet mens inquieta mortalium. His beneficiis larga pietate collatis, addita est nobis sanctæ Trinitatis adorabilis & veneranda cognitio, quod vitæ genus peccatis mortua gentilitas funditus ignorabat. Restat nunc vt memoriam faciamus illorum, qui libris suis aliquid venerabiliter de sancta Trinitate docuerunt. *Qui veteres de sancta Trinitate aliquid scripserint.* Ad confirmationem igitur fidei nostræ; & hæreticorum præcauendas insidias, legendi sunt tredecim libri beati Hila-

rij, quos de sancta Trinitate profunda & disertissima nimis oratione cõscripsit. Sancti quoque Ambrosij, quos de eadem re ad Gratianum principem multum claros & venusto sermone compositos designauit. Deinde sancti Augustini quindecim libri, quos idem de Trinitate mirabili profunditate conscripsit, curiosa vobis intentione meditandi sunt. Si quis verò de Patre, & de Filio, & Spiritu sancto aliquid summatim præoptat attingere, nec se mauult longa lectione fatigari legat. † Nicæi episcopi librum, quem de fide conscripsit, & doctrinæ cœlestis claritate complexus, in contemplationem diuinam compendiosa breuitate producetur. Qui voluminibus sancti Ambrosij sociatus est, quos ad Gratianum principem destinauit. O inæstimabilis virtus! qua creatoris aperti sunt cœli, sancta Trinitas cordibus fidelium patefacta resplenduit, & paganitas, quæ honorem occupauerat alienum, à vero Domino confutata discessit.

*† V.C. Nicetæ al. Acchiri.*

*Scripta veterũ de Sancta Trinitate.*

Vtiles enim sunt ad instructionem Ecclesiasticæ disciplinæ memorati sancti Ambrosij de officiis melliflui libri tres. Nec non & beati Augustini de vera religione liber vnus, & de doctrina Christiana libri quatuor: Item eiusdem liber vnus, quem de agone Christiano composuit, maximè vobis necessarius, qui calcato seculo desudatis in certamine Christiano. Similiter etiam liber ejusdem quasi philosophiæ moralis, quem pro moribus instituendis atque corrigendis ex diuina auctoritate collegit, speculúmque nominauit, magna intentione legendus est. Nam & S. Augustini 22. libros, quos de ciuitate Dei confecit, infastidibili sedulitate percurramus. Vbi & Babylonia confusa ciuitas Diaboli, & splendida Ierusalem vrbs Domini Christi, in hominum † conuersatione, competenti diuersitate monstratæ sunt. Scripsit etiam quinque quæstiones de nouo Testamento ad Honoratum presbyterum, & octoginta tres alias mirifica deliberatione formatas. Si quis autem dicta sua diligenti cupit examinatione purgare, nec incauta temeritate delinquere, duos libros retractationum sancti Augustini studiosa lectione percurrat: vnde & se comat imitando, & agnoscat quantam sapientiæ copiam beatissimo patri indulgentia diuina contulerit, vt quem nemo poterat fortasse reprehendere, ipse se videatur cautissima retractatione corrigere. Longum est illius viri singula quæque memorare, dum de ejus opusculis indicandis codex non paruus existat, qui quamlibet dicta ipsius breuiter commemoret, tamen in numerosas progressus est paginas lectionum.

*Vtilitatem commendat librorũ qui de disciplina tractant Ecclesiastica.*

*† conuersationem.*

*D. Augustini de ciuitate Dei libri 22 sedulo euoluendi.*

*Alludit ad Veterũ titulũ indiculi Possidij qui est indiculum librorum D. August.*

*Historici Christiani.*

## DE HISTORICIS CHRISTIANIS.

## CAPVT XVII.

HAbent etiam post tractatores, diuersos relatores temporum studia Christiana, qui Ecclesiastica grauitate compositi, per vicissitudines rerum mutabilitatésque regnorum, lacteo quidem, sed cautissimo nitore decurrunt. Qui cùm res Ecclesiasticas referant, & vicissitudines ac-

accedentes per tempora diuersa describant, necesse est vt sensus legentium rebus cœlestibus semper erudiant, quando nihil ad fortuitos casus, nihil ad † eorum potestates infirmas, vt Gentiles fecerunt, sed arbitrio Creatoris applicare veraciter vniuersa contendant. Vt est Iosephus, penè secundus Liuius, in libris antiquitatum Iudaicarum latè diffusus, quem pater Hieronymus scribens ad Lucinum Beticum, propter magnitudinem prolixi operis, à se perhibet non potuisse transferri. Hunc tamen ab amicis nostris, qui est subtilissimus & multiplex, magno labore in libris viginti duobus cõuerti fecimus in Latinũ. Qui etiam & alios septem libros captiuitatis Iudaicæ mirabili nitore conscripsit: quam translationem, alij Hieronymo, alij Ambrosio, alij deputant Rufino; quæ dum talibus viris ascribitur, omnino dictionis eximia merita declarantur. Post hæc autem legenda est historia, quę ab Eusebio qui dem decem voluminibus Gręco sermone conscripta, à Rufino autem cum adiectione temporum, quæ secuta sunt, vndecim libris monstratur explicita. Post historiam verò Eusebij apud Gręcos Socrates Zozomenus, & Theodoricus sequentia conscripserunt, quos à viro Epiphanio disertissimo in vno corpore duodecim libris fecimus Deo auxiliante transferri: ne insultet habere se facunda Græcia necessarium, quod vobis iudicet esse subtractum. Orosius quoque Christianorum temporum paganorum que collator præsto vobis est, si eum volueritis legere. Marcellinus etiam quatuor libros de temporum qualitatibus & positionibus locorum pulcherrima proprietate conficiens, itineris sui tramitem laudabiliter percurrit, quem vobis pariter dereliqui. Chronica verò, quę sunt imagines historiarum, breuissimęque temporum commemorationes, scripsit Gręcè Eusebius, quem trãstulit Hieronym. in Latinum, & vsque ad tempora sua deduxit eximiè. Hunc subsecutus est supra scriptus Marcellinus Illyricianus, qui adhuc patricij Iustiniani fertur egisse cancellos, sed meliore dictione deuotus à tempore Theodosij principis vsque ad fores imperij triumphalis Augusti Iustiniani opus suum Domino iuuante perduxit: vt qui ante fuit in obsequio suscepto gratus, postea ipsius imperio copiosè amantissimus appareret. Sanctus quoque Prosper Chronica ab Adam ad Genserici tempora & vrbis deprædationem vsque perduxit. Fortè inuenietis, & alios subsequentes, quia non desunt scriptores temporũ, cum secula sibi iugiter peracta succedant. Sed cũ te de memoratis rebus diligens lector expleueris, ingeniumque tuum diuina fuerit luce radiatum; lege librum de viris illustribus S. Hieronymi, vbi diuersos patres atque opuscula eorũ breuiter & honorauit & tetigit. Deinde & alterum Gennadij Massiliensis: qui de scriptorib. legis diuinæ quos studio perquisiuerat certissimus indicauit. Hos in vno corpore sociatos reliqui, ne per diuersos codices cognoscendæ rei tarditas adferatur, sequuntur enim multarum lectionum venerabilium conditores. Modo enim doctissimi viri, aut libros diuina inspiratione cõficiunt, aut inuicem se epistolarum gratia consolantur, aut populos dulcissimo sermone deliniunt, ita vt quidam eorum singulari certamine, & cum hæreticis viuacissima nimis altercatione confligant, controuersias subeant, & iudicibus

† V.C. deorum.

*Iosephi antiquitatum libri, suffu Cassiodori translati.*

*De bell. Iudaico ascripta olim vir. fo. à D Hieronymo tum D. Ambrosio tum Rufino.*

*Eusebij historia.*

*Historia Tripartita.*

*Orosij historia.*

*Marcellini historiarum lib. 4.*

*Chronicum Eusebij continuatũ à D. Hieronymo, & deinde à Marcellino Illyriciano.*

*D. Prosper Chronica ab Adamo ad Genserici vsque tempora conscripsit.*

*Libri de viris illustrib. D. Hieronymi & Gennadij.*

*Chorus patrum sanctissimus & facundissimus.* medijs gloriosa disceptatione confligant. Sic cum prauus quisque destruitur, præstante Domino, fidelissimus inde solidatur. Tunc in illo choro sanctissimo atque facundissimo patrum, tibi eum el gere potueris, cum quo suauissimè colloquaris. Difficile quoque dictu est, quàm frequenti occasione reperta, Scripturæ sanctæ locis aptissimis potenter se aperiant, vt subitò transiens discas, quod te negligenter præterisse cognoscis. Testes sunt doctissimi viri diuersa laude præcipui, quibus velut stellis micantibus cœlum, fulget Ecclesia.

## DE SANCTO HILARIO.

### CAPVT XVIII.

*Hilarius Episcopus Pictauiensis.* IN ter quos sanctus Hilarius Pictauiensis Episcopus nimia profunditate subtilis & cautissimus disputator incedit, altasque diuinarum scripturarum abyssos in medium reuerenter adducens, facit præstante Deo illuminata mente conspici, quæ prius parabolis velabantur obscuris.

## DE SANCTO CYPRIANO.

### CAPVT XIX.

*† preter iterationem. † viuis atque gratia.* IMpossibile est omnino complecti, quantum inter alios scriptores, † præterita ratione baptismatis (quam † viuis gratia repudiauit Ecclesiæ) conferat beatissimus Cyprianus, velut oleum decurrens in omnem suauitatem lingua composita, declamator insignis, doctórque mirabilis. Quantos enim ille dubitantes non pertulit labi, lapsos verè firmissima prædicatione solidauit, Confessores ad Martyrium ipse perduxit? Et ne minor esset prædicationibus suis, ipse quoque Martyrij corona Domino præstante decoratus est. Nam inter alia quæ nobis facundiæ suæ clara monimenta dereliquit, in expositione orationis dominicæ, quæ contra subrepentia vitia, velut inuictus clypeus, semper opponitur, libellum declamatoria venustate conscripsit. *D. Cypriani libellus de Oratione Dominica.*

## DE SANCTO AMBROSIO.

### CAPVT XX.

*Ambrosius lactei sermonis emanator.* SAnctus quoque Ambrosius lactei sermonis emanator, cum grauitate acutus, peruiolenta persuasione dulcissimus; cui fuit æqualis doctrina cum vita, quando ei non paruis miraculis gratia diuinitatis arrisit.

## DE SANCTO HIERONYMO.

CAPVT,

## CAPVT XXI.

BEatus etiam Hieronymus Latinæ linguę dilatator eximius, qui nobis in translatione diuinæ scripturæ tantum præstitit, vt ad Hebræum fontem penè non egeamus accedere, quādo nos facundiæ suæ multa cognoscitur vbertate satiasse; plurimis libris copiosis epistolis fecit beatos, quibus scribere Domino præstāte dignatus est. Planus, doctus, dulcis, parata copia sermonum ad quamcunque partem conuertit ingenium: modò humilibus suauiter blanditur, modò superborum colla confringit, modò derogatoribus suis vicem necessaria mordacitate restituens, modò virginitatem prædicans, modò matrimonia casta defendens, modò virtutum certamina gloriosa collaudans, modò lapsus in clericis atque monachis prauitates accusans; sed tamen vbicunque se locus attulit, Gentilium exempla dulcissima varietate permiscuit, totum explicans, totum exornans, & per diuersa disputationum genera * disertus semper & æqualis incedens. Nam cùm alios magna vbertate libros protendat, tamen pro dulcedine dictorum * suorum semper gratum est. Quem in Bethleem habitasse ociosum non arbitror, nisi vt in terra illa miraculorum, ad instar solis, ejus quoque ab oriente nobis lamparet eloquium. Is epistolam suam ad Paulinum & Senatorem, & presbyterum mirificam destinauit: docens quemadmodum scripturas diuinas adhibita cautela perlegeret. Vbi breuiter virtutem vniuscujusque libri veteris & noui Testamēti mirabiliter indicauit. Quam si antè reperissem; eloquentiæ ipsius cedens, contentus fortasse fueram, de eadem parte nihil dicere: Sed quia & ille alia, & nos diuersa in opere jam cōfecto Domino largiente conscripseramus, credo quod lector diligens & in hoc opusculo non inutiliter occupetur. Ille enim scripsit ad diuinæ legis nouum lectorem, qui tamen erat literis secularibus eruditus, vt etiam librum de Theodosio principe prudenter, ornatéque confecerit. Nec illa tempestate, vt datur intelligi, tantos scriptores suæ patris habuit, quos eum in ordine legere commoneret: quoniam illo tempore milites Christi in gymnasio legis diuinę salutari adhuc laborabant sudore, in quos & ipse postea multa conscripsit. Nobis verò fuit causa diuersa. Primùm quod ad fratres simul & impolitos scripsimus instituendos, vt per multos auctores qui jam nostra ætate declarati sunt, cœlestium scripturarum plenitudine compleantur, & non tam ex nobis, qui huius rei pauperes sumus, quàm ex copiosis & antiquis patribus laudabiliter imbuantur. Sed & ne aliquid eis deesse possit, qui ad studia hujus seculi non fuerunt, tam de artibus, quàm de disciplinis secularium literarum in secundo volumine breuiter credidimus ammonendos, vt simplicibus viris famuletur in mundanarum peritia literarum, quæ præter additamenta quorundam doctorum, à scripturis diuinis cognoscitur esse progressa. Ita fit vt nec vituperatio de noua præsumptione nos carpat, & de paruo voluminis obsequio gratiæ forsitan momenta proueniant.

*D. Hieronymus Latinæ linguæ multiplicator egregius.*

*disertus

*suis cunctis semper gratus est.

*Lampadet, pro splendeat, à verbo Græco λάμπω vsitatum etiam Beda in Hymnis D. Hier. Epistola ad Paulinum.*

*Scriptura sacra quomodo legenda.*

*Paulini liber de Theodosio principe.*

## DE SANCTO AVGVSTINO.

### CAPVT. XXII.

*D. August. hæreticorum bellator.*
* *reconditus.*

IPse etiam doctor eximius beatissimus Augustinus, bellator hæreticorum, defensor fidelium, & famosorum palma, certaminum, in quibusdam libris nimia difficultate * reconditur in quibusdam sic est planissimus, vt etiam paruulis probetur acceptus: cuius aperta suauia sunt, obscura verò magnis vtilitatibus farcita pinguescunt. Huius autem Ingenij viuacitatem si quis nosse desiderat, libros ipsius Confessionum legat, vbi se refert omnes Mathematicas disciplinas sine magistro comprehendisse, quas aliis sub doctis expositoribus vix datur attingere. Symbolum quoque nostræ fidei, testimonium recti cordis, promissionis insolubile sacramentum, frequenti expositione patefecit, vt profundius intelligentes illa quæ credere nos profitemur, cautissimè promissa seruemus. Legendus est etiam liber ejusdem, vt diuersas hæreses post Epiphanium pontificem compendiosa breuitate complexus est, quando nullius sanæ mentis acquiescit ingenium in illas cautes incidere, in quas alterum cognouerit pertulisse naufragium. Illorum siquidem sensus omnino cauendus est, quos prouida damnauit Ecclesia. Et * siquidem tali modo præsumitur, caute nimia obseruatione declinetur.

*Confessiones D August. sedulo euoluenda. Mathematica disciplina absque magistro, à D. Augustino comprehensa, lib. D. Aug. de hæresibus.*

* *si quid tale.*

## DE ABBATE † EVGEPIO ET Abbate Dionysio.

† *Eugipio.*

### CAPVT XXIII.

*Eugepij ad Probam virginem. Thesaurorum liber ex Aug.*

COnuenit etiam, vt presbyteri Eugepij opera necessariò legere debeatis, quem nos quoque vidimus, virum quidem non vsque adeo secularibus literis eruditum, sed scripturarum diuinarum lectione plenissimum. Hic ad parentem nostram, Probam virginem sacram, ex operibus sancti Augustini valde beatissimis quæstiones ac sententias, ac diuersas res deflorans, in vno corpore necessaria nimis dispensatione collegit, & in trecentis triginta octo capitulis collocauit. Qui codex vt arbitror vtiliter legitur, quando in vno corpore diligentia studiosi viri potuit recondi, quæ in magna Bibliotheca vix præualet inueniri. Generat etiam hodieque Catholica Ecclesia viros illustres probabilium dogmatum † decore fulgentes: fuit enim nostris temporibus, & Dionisius monachus, Scytha natione, sed moribus omnino Romanus, in vtraque lingua valde doctissimus, reddens actionibus suis, quam in libris Domini legerat æquitatem, qui scripturas diuinas tanta curiositate discusserat, atque intellexerat, vt vndecunque interrogatus fuisset, * paratum haberet competens sine aliqua dilatione responsum, qui mecum Dialecticam legit, & in exemplo gloriosi magisterij plurimos annos vitam

† *de corpore*
*Dionysius Monachus Scytha natione.*
* *paratus*

vitam suam Domino præstante transegit. Pudet me de consorte dicere, quod in me nequeo reperire. Fuit enim in illo cum sapientia magna simplicitas, cum doctrina humilitas, cum facundia loquendi parcitas: vt in nullo se vel extremis famulis anteferret, cum dignus esset Regum sine dubitatione colloquijs. Interueniat pro nobis, qui nobiscum orare cōsueuerat: vt cujus hic sumus oratione suffulti, ejus possimus nunc meritis adjuuari. Qui petitus à Stephano Episcopo Soloniтano, ex Græcis exemplaribus canones Ecclesiasticos moribus suis, vt erat planus atque disertus, magnæ eloquentiæ luce composuit, quos hodie vsu celeberrimo Ecclesia Romana complectitur. Hos etiam oportet vos assiduè legere, ne videamini tam salutares Ecclesiasticas regulas culpabiliter ignorare. Alia quoque multa ex Græco transtulit in Latinum, quæ vtilitati possunt Ecclesiæ conuenire. Qui tanta Latinitatis & Græcitatis peritia fungebatur: vt quoscunque libros Græcos in manibus acciperet, Latinè sine offensione transcurreret, iterúmque Latinos Attico sermone† legeret, vt crederes hoc esse conscriptum, quod os ejus inoffensa velocitate fundebat. Longum est de illo viro cuncta referre, qui inter reliquas virtutes hoc habuisse probatur eximium, vt cùm se totũ Deo tradidisset, non aspernaretur secularium cōuersationib. interesse. Castus nimium, cū alienas quotidie videret vxores, mitis cùm ferè gentium vesano turbine pulsaretur. Fundebat lachrimas motus compunctione, cùm audiret garrula verba lætitiæ: jejunabat sine exprobratione prandentium, & † ideo cōuiuijs gratanter intererat, vt inter corporales epulas inquisitus spiritales copias semper exhiberet. Quod si tamen aliquando comederet, paruo quidem cibo, sed tamen escis communibus vtebatur. Vnde summum genus æstimo patientiæ, inter humanas esse delicias, & abstinentiæ custodire mensuram. Sed, vt bona mentis ejus infucata laude referamus, erat totus Catholicus, totus paternis regulis perseueranter † adjunctus; & quicquid possunt legentes per diuersos quærere, in illius scientia cognoscebatur posse fulgere. Cujus nomini aliqua praui homines calumniosè nituntur ingerere, vnde sua videantur errata aliquatenus excusare. Sed ille jam seculi peruersitate derelicta, præstante Domino, in Ecclesiæ pace † sepultus, inter Dei famulos credendus est habere consortium, dicerem adhuc fortasse reliqua de sancto viro quæ nobis totius probationis veritate comperta sunt, sed necesse est vt propositum nostrum potius exequamur, ne cùm simus debitores alterius promissionis, aliud diu referre importuna loquacitate videamur. Et vt vobis in regulis fidei nulla possit nocere surreptio, legite quas habetis in promptu Synodum Ephesinam & Chalcedonensem, nec non & encyclia, id est, epistolas confirmationis supradicti concilii. Quæ si diligenter excussitis, versutiæ improborum nulla vobis occasione præualebunt.

*Canones de Paschali cyclo Dionysii Abbatis.*

*Multa quoque Dionysius à Græco transtulit.*

† releg.

† adde

† adjunctus

† susceptus

*Cōcilia Ephesinū & Chalcedonense & epistola encyclia.*

*Explicit lib. I. incipit II.*

# RECAPITVLATIO GENERALIS QVO STVDIO Scriptura sancta legenda sit.

## CAPVT XXIV.

DEMVS itaque operam, & post introductorios libros auctoritatem cum expositoribus suis sedula intētione curramus, viásque intelligentię patrum labore repertas pio studio subsequamur, non ad quęstiones inanissimas auida superfluitate tendamus. Quod dictum rationabiliter in tractatoribus probatissimis inuenitur, hoc proculdubio credamus esse diuinum, si quid dissonum aut discordans patrum regulis contigerit inueniri, vitandum esse judicemus. Origo enim sæuissimi erroris est, in suspectis auctoribus amare totum, & sine judicio defendere velle quod inuenis, scriptum est enim, omnia probare, quod bonum est tenere. Sed vt in † summa quæ sunt dicenda complectar, cuncta quæ antiqui expositores probabiliter dixerunt, sollicita mente tenenda sunt: illa verò quæ ab eis intractata relicta sunt, ne infructuoso labore fatigemur, primum rimanda sunt quas virtutes habeant, aut ad quæ nos instituta perducant, deinde quid nos velint de se legendo contrahere. Nam licet textus planissimus esse videatur, & historica relatione reluceat, modo tamen aut justitiam persuadet, aut impietatem redarguit, aut tolerantiam prædicat, aut vitia mobilitatis accusat, aut superbiam damnat, aut bona humilitatis exaltat, aut impacatos reprimit, aut charitate plenissimos consolatur, aut aliquid tale cōmemorat, quo ad probos mores incitet, & à nefarijs cogitationibus respectu pietatis abducat. Deus enim si solis bonis præmia polliceretur, benignitas ipsius neglecta tepesceret. Si verò magis jugiter minaretur exitium, desperatio salutis præcipitaret ad vitia. Et ideò pius Redemptor pro salute nostra vtrumque moderatus est, vt & peccatores denunciata pœna terreat, & bonis digna præmia compromittat. Quapropter ad intentiones librorum generaliter semper animus erigatur, mentémque nostram in illa contemplatione defigamus, quæ non tantùm auribus sonat, sed oculis interioribus elucescit. Nam etsi simplex videatur esse relatio, nihil vacuum, nihil otiosum diuinis literis continetur, sed semper ad vtilitatem aliquam dicitur, quæ rectissimis sensibus salubriter hauriatur. Et ideo quando bona referuntur, ad imitationem protinus erigamur, quando facinora punienda narrantur, operari talia formidemus. Ita fit vt semper aliquid vtilitatis acquiramus, si quapropter referuntur, aduertimus.

1. Thess. 5.
† summam

COS-

## COSMOGRAPHOS LEGENDOS A MONACHIS.

### CAPVT XXV.

COſmographorum quoque notitiam vobis percurrendam eſſe non immeritò ſuademus, vt loca ſingula quæ in libris Sanctis legitis, in qua parte mundi ſint poſita, euidenter cognoſcere debeatis. Quod vobis proueniet abſolutè, ſi libellum Iulij oratoris, quem vobis reliqui, ſtudioſè legere feſtinetis, qui maria, inſulas, montes famoſos, prouincias, ciuitates, flumina, gentes, ita quadrifaria diſtinctione complexus eſt, vt penè nihil libro ipſi deſit quod ad Coſmographi notitiam cognoſcitur pertinere. Marcellinus, de quo jam dixi, pari cura legendus eſt, qui Conſtantinopolitanam ciuitatem & vrbem Hieroſolymorũ quatuor libellis, minutiſſima narratione cõſcripſit. Deinde penacem Dionyſij diſcite breuiter comprehenſum: vt quod auribus in ſupradicto libro percipitur, penè oculis intuentibus videre poſſitis. Tum ſi vos notitiæ nobilis cura flammauerit, habetis Ptolomæi codicem, qui ſic omnia loca euidenter expreſſit, vt eum cunctarum regionum penè incolam fuiſſe judiceris. Eóq; fiat vt vno loco poſiti, ſicut monachos decet, animo percurratis, quod aliquorum peregrinatio plurimo labore collegit.

*Coſmographi a Monachis legendi.*

*Iulii Oratoris Coſmographia. Marcellini Conſtantinopolitana & Hieroſolymitana deſcriptio.*

*Ptolemaeus.*

## DE NOTIS AFFIGENDIS.

### CAPVT XXVI.

ILlud etiam indicandum eſſe curauimus, vt vos labor noſter inſtrueret, & qualiſcunque munuſculo ſtudium veſtræ ſanctitatis ornaret, præſtãte Domino, quantum aut ſenex, aut longa peregrinatione fatigatus relegere præualui, quibuſdam codicibus patrum præſentes notas minio deſignatas, quæ ſunt indices codicum, ſingulis quibuſque locis, vt arbitror, competẽter impreſſi. Nam expoſitionibus Octateuchi hanc dedimus notam: Oct. Alteram, Regũ: Reg. Tertiam, Pſalterij: Pſ. Quartam, Salomonis: Sal. Quintam, Prophetarum: Proph. Sextam, Agiographorum: AA. Septimam, Euãgeliorum: Euang. Octauam, Epiſtolis Apoſtolorum, Apoſtol. Nonam, actibus Apoſtolorum: Ac Apocalypſi: Aaa. Quas in primordijs codicum, quos tamen ſub ipſo ſtudio tranſire præualui, ſemper aſcripſi, vt vos illas in texto poſitas ſine ambiguitate poſſitis agnoſcere, ſi paginas ſingulas ſtudioſa mente curratis. Tunc ſi placet, qui tamen plurima lectione præſumitis per tractatores probatiſſimos imitatio vobis facilè ſubjacebit. Ita fiet vt aliud inde genus expoſitionis acutiſſimum pulcherrimúmque naſcatur, & quod forſitan priores noſtri in commentis minimè dilucidauerunt, ibi

*Nota rubra in libris olim ex praecepto vulgatas.*

aliquatenus reperiantur eſſe declarata. Idiomata quoque legis diuinæ, id eſt, proprias dictiones tali charactere pp. ſignauimus, vt vbicunque repertæ fuerint, verba ipſa nulla præſumptione violentur.

## DE SCHEMATIBVS AC DISCIPLINIS.

### CAPVT XXVII.

*De ſchematibus & diſciplinis ſcriptura ſacra. Argumentū libri ſecundi Epitomatum vtilitas.*

ILlud quoque commonendum eſſe credimus, quoniam tam in literis ſacris quàm in expoſitionibus doctiſſimis, multa per ſchemata, multa per definitiones, multa per artem Grammaticam, multa per artem Rhetoricam, multa per Dialecticam, multa per diſciplinam Arithmeticam, multa per Muſicam, multa per diſciplinam Geometricam, multa per Aſtronomicam intelligere poſſumus: non abs re eſſe inſtituta ſecularium magiſtrorum, artes ſcilicet ac diſciplinas cum ſuis diuiſionibus, in ſequenti libro paucis attingere: quatenus & qui talia didicerunt, breuiter admoneantur, & qui latiùs fortaſſe legere minimè potuerunt, aliquid exinde compendioſa breuitate cognoſcant. Eſt enim rerum iſtarum procul dubio, ſicut & patribus noſtris viſum eſt, vtilis & non refugienda cognitio, quando eam in literis ſactis tanquam in origine generalis perfectæque ſapientiæ vbique reperis eſſe diffuſam. Nam cùm ibi reddita fuerit atque monſtrata, ſenſus noſter ad intelligendum modis omnibus adjuuatur. Sit ergo labor opus noſtrum, vt † quod illi latius † plurimis codicibus ediderunt, nos breuiſſimè ſicut iam dictum eſt, ſecundo volumine collecta pandamus, & quod illi ad exercendas verſutias deriuarunt, nos ad veritatis obſequia laudabili deuotione reuocemus, quatenus quæ inde furtiuè ſublata ſunt, in obſequium rectæ intelligentiæ honeſta conditione reddantur. Opus quidem, vt arbitror neceſſarium, ſed conſiderata difficultate perarduum, in duobus libris comprehendere velle diuinarum & humanarum fontes copioſiſſimos literarum. Vbi Sedulij verſus illi dicendi ſunt:

† quæ † pluribus.

*Sedulij verſus.*

*Grandia priſco quidem, ſed tu dare grandia noſtri,*
*Quem magis offendit, quiſquis ſperando tepeſcit.*

## QVID LEGVNT QVI SCRIPTVRAS Logicas introire non poſſunt.

*Breuiſsime legendum Logicam.*

### CAPVT XXVIII.

QVod ſi quorundam ſimplicitas fratrum non potuerit, quæ ſunt in ſequenti libro deflorata cognoſcere, quia penè breuitas omnis obſcura eſt, ſufficiat eis ſummatim earum rerum diuiſiones, vtilitates, virtuteſque perpendere, vt ad † cognoſcendam legem diuinam feruida mentis intentione rapiantur. Per diuerſos enim ſanctiſſimos patres inuenient

† agnoſcendam,

vnde

vnde desiderium suum plenissima possint vbertate satiare. Tantum sit legendi sincerus affectus, & intelligendi sobrium votum. Tunc salutaris assiduitas eruditos efficiet, quos in prima fronte profunditas lectionis exterruit. Sciamus tamen non in solis literis positam esse prudentiam, sed perfectam sapientiam dare Deum vnicuique prout vult. Nam si tantùm in literis esset scientia rerum bonarum: qui literas nesciunt, vtique rectam sapientiam non haberent. Sed cùm multi agrammati ad verum intellectum perueniant, rectámque fidem percipiant cœlitus aspiratam; dubium non est, puris ac deuotis sensibus Deum concedere, quod eis judicat expedire. Scriptum est enim: Beatus homo quem tu erudieris Domine, & de lege tua docueris eum. Quapropter actibus bonis & orationibus assiduis petendum est, vt ad veram fidem, operásque sanctissimas, vbi est vita nostra perpetua Domino comitante veniamus. Legitur enim: Nisi Dominus ædificauerit domum, in vanum laborant, qui ædificant eam. Veruntamen nec illud patres sanctissimi decreuerunt, vt secularium literarum studia respuantur, quia non exinde minimum ad sacras Scripturas intelligendas sensus noster instruitur. Si tamen diuina gratia suffragante notitia ipsarum rerum sobriè ac rationabiliter inquiratur, non vt in ipsis habeamus spem profectus nostri, sed ipsa † transeunter desideremus nobis à patre luminum proficuam salutarémque sapientiam debere concedi. Quanti enim philosophi hæc solummodo lectitantes, ad fontem sapientiæ non venerunt, & vero lumine priuati, ignorantiæ cæcitate demersi sunt? Quoniam, sicut à quodam dictum est, numquam potest plenissimè inuestigari, quod non per viam suam quæritur. Multi iterum patres nostri talibus literis eruditi & in lege Domini permanentes, ad veram sapientiam peruenerunt. Sicut beatus Augustinus in libro de doctrina Christiana meminit, dicens: Non aspicimus quanto auro & argento & veste suffarcinatus exierit de Ægypto Cyprianus & doctor suauissimus, & martyr beatissimus: quantó Lactantius, quanto Victorinus, Optatus, Hilarius, (nos addimus Ambrosium, ipsúmque Augustinum, atque Hieronymum, multósque alios innumerabiles Græcos.) Hoc etiam ipse fidelissimus Dei famulus Moyses fecit. De quo scriptum est, quòd traditus fuerit omni sapientia Ægyptiorum: quos nos imitantes, acutissimè quidem, sed incunctanter vtrasque doctrinas si possumus legere festinemus. Quis enim audeat habere dubium, vbi virorum talium multiplex præcedit exemplum? scientes planè sicut jam dictum est, rectam verámque sapientiam Dominum posse concedere. Sicut ait liber Sapientiæ: Sapientia à Domino Deo est, & cum ipso fuit semper & permanet in æternum. Quapropter toto nisu, toto labore, totis desideriis exquiramus, vt ad tale tantúmque munus Domino largiente peruenire mereamur. Hoc enim nobis est salutare, proficuum, gloriosum, perpetuum: quoniam nulla mors, nulla mobilitas, nulla separare possit obliuio, sed in illa suauitate patriæ, cum Domino faciet æterna exultatione gaudere. Quod si alicui fratrum (vt meminit Virgilius)

*Frigidus obstiterit circum præcordia sanguis.*

Prudentia non in solis literis, sed perfectio eius datur à Deo. Psalm. 93.

Psalm. 126.

† transeuntes.

D. August. de doctrina Christiana.

[illegible] Sapientia est à Deo.

vt nec humanis nec diuinis literis perfectè possit erudiri, aliqua tamen scientiæ mediocritate suffultus, eligat certè quod sequitur.

*Auctores de re hortensi. Locus obscurus.*

*Rura mihi & rigui placeant in vallibus amnes,*

Quia nec ipsum à Monachis alienum, hortos colere, agros exercere, & pomorum fœcunditate gratulari. Legitur enim Psal. 127. labores fructuũ tuorum manducabis, beatus es, & bene tibi erit. Quod si hujus studij requirantur auctores, de hortis scripsit pulcherrimè Gargilius Marcialis, qui & nutrimenta olerum & virtutes eorum diligenter exposuit, vt ex illius commentarij lectione, præstante Domino, vnusquisque & saturari valeat, & sanari, quem vobis inter alios codices reliqui. Pari etiam modo in agris colendis, in apibus, in columbis, nec non & piscibus alendis inter cæteros Columella, & † Emilianus auctores probabiles extiterunt. Sed Columella sexdecim libris per diuersas agriculturæ species eloquens ac facundus illabitur, disertis potiùs quàm imperitis accommodus, vt operis ejus † studio non solùm communi fructu, sed etiam gratissimis epulis * explicantur. Emilianus etiam explanatos duodecim libros de hortis vel pecoribus aliísque rebus planissima lucidatione disseruit, quem vobis inter alios lectitandum, Domino præstante dereliqui. Hæc tamen cum peregrinis atque ægrotis præparantur, fiunt cœlestia, quamvis videantur esse terrena. Quale est enim languentes aut dulcibus pomis reficere, aut *columbarum fœtibus enutrire, aut piscibus alere, aut mellis suauitate mulcere? Nam cùm vel aquam frigidam in nomine suo Dominus pauperi præcipiat offerri, quanto gratius erit diuersis egentibus escas suauissimas dare, pro quibus in illo judicio fructum multiplicata possitis mercede recipere? Non debet negligi vndecunque potest homini subueniri probabiliter.

*Columella. † V. Emilianus. † studiosi † explanantur Emilianus. * columbarum.*

## DE POSITIONE MONASTERII VIVARIENSIS SIUE CASTELLENSIS.

## CAPUT XXIX.

*Viuariensis monasterij.*

INuitat siquidem vos locus Viuariensis monasterij ad multa peregrinis & egentibus præparanda, quando habetis hortos irriguos, & piscosi amnis Pellenæ fluenta vicina: qui nec magnitudine vndarum suspectus habetur, nec exiguitate temnibilis, influit vobis arte moderatus, vbicunque necessarius judicatur, & hortis vestris sufficiens & molitus. Adest enim cùm desideratur, & cùm vota compleuerit, remotus abscedit; sic quodammodo monasterio deuotus existens, vt nec onerat importunus, nec † potest deesse cùm quæritur. Maria quoque vobis ita subjacent, vt piscationibus variis pateant, & aptiùs piscis cùm libuerit variis possit includi. Fecimus enim illic, juuante Domino grata receptacula, vbi sub claustro fideli vagetur piscium multitudo; ita consentanea montium speluncis, vt nullatenus se sentiat captum, cui libertas est escas sumere, & per solitas se cauernas abscondere. Balnea quoque congruen-

*† possit.*

tes

ter ægris præparata corporibus iussimus ædificari. Vbi fontium perspicuitas decenter illabitur, quæ & potui gratissima cognoscitur & lauacris. Ita fit: vt monasterium vestrum potius quæratur ab alijs, quam vos extranea loca desiderare possitis. Verum hæc, vt scitis, oblectamenta sunt præsentium rerum, non spes futura fidelium, istud transiturum, illud sine fine est mansurum. Sed illic positi ad illa potius desideria transferamur, quæ nos faciant regnare cum Christo. Cassianum presbyterum, qui conscripsit de institutione fidelium Monachorum sedulo legite & libenter audite. Qui inter ipsa initia sancti propositi, octo principalia vitia dicit esse fugienda. Hic noxios motus animorum ita competenter insinuat, vt excessus suos hominem pene videre faciat, & vitare compellat, quos antea confusione caliginis ignorabat: qui tamen de libero arbitrio, à beato Prospero iure culpatus est. Vnde monemus vt in rebus talibus excedentem sub cautela legere debatis. Cujus dicta Victor † Martyritanus Episcopus Afer, ita Domino iuuante purgauit, & quæ minus erât addidit, vt ei rerum istarum palma merito conferatur, quem inter alios de Africæ partibus citò nobis credimus esse dirigendum. Cætera verò genera Monachorum vehementer accusat. Sed vos charissimi fratres Deo iuuante, eas partes legite quas salubriter cognoscitur ille laudasse. Nam si vos in Monasterio Viuariensi, sicut credere dignum est, diuina gratia suffragante cœnobiorum consuetudo competenter audiat, & aliquid sublimius defectos animos optare contingat, habetis montes castelli Secreta suauia, vt velut anachoritæ, præstante Domino feliciter esse possitis. Sunt enim remota & emicantia Eremi loca, quando muris pristinis ambientibus probantur inclusa. Quapropter aptum vobis erit eligere exercitatis jámque probatissimis illud habitaculum, si prius in corde vestro fuerit præparatus ascensus. Legendo enim cognoscitis vnum de duobus, quid aut desiderare, aut tolerare possitis. Tantum, est vt conuersationis probitate seruata, qui non valet alios sermonibus docere, morum videlicet instruat sanctitate.

*Cassiani libri de institutione monachorum qua cautela legendi.*

*† V. C. Martyritanus. Victor episcopus Afer. Cassiani dicta purgauit.*

## DE ANTIQVARIIS, ET COMMEMORAtione orthographiæ.

## CAP. XXX.

EGo tamen fateor votum meum inter vos quæcunque possunt corporeo labore compleri, Antiquariorum mihi studia, tamen veraciter scribant, non immeritò forsitan plus placere: quòd & mentem suam relegendo scripturas diuinas salutariter instruunt, & Domini præcepta scribendo longe latéque disseminant. Felix intentio, laudanda sedulitas, manu hominibus prædicare, digiti linguas aperire, salutem mortalibus tacitum dare, & cõtra diaboli surreptiones illicitas calamo atramentóque pugnare. Tot enim vulnera Satanas accipit, quot Antiquarius Domini verba describit. Vno itaque loco situs, operis sui disseminatione per diuersas

*Antiquariorum studium commendatur in describendis Scripturarũ codicibus*

prouincias vadit. In locis sanctis legitur labor ipsius, audiunt populi vnde se à praua voluntate conuertant, & Domino pura mente deseruiant. Operatur absens de opere suo. Nequeo dicere vicissitudinem illum de doctorum bonis non posse percipere, si tamen non cupiditatis ambitu, sed recto studio talia noscatur efficere. Verba cœlestia multiplicat homo: & quadam significatione comprobabili, si fas est dicere, tribus digitis, scribitur quod virtus sanctæ Trinitatis effatur. O spectaculum bene considerantibus gloriosum! Arundine currente verba cœlestia describuntur, vt vnde diabolus caput Domini in passione fecit percuti, inde ejus calliditas possit extingui. Accedit etiam laudibus eorum, quod factum Domini aliquo modo videntur imitari, qui legem suam, licet, figuraliter sit dictũ, omnipotentis digiti operatione conscripsit. Multa sunt quidem, quæ de tam insigni arte referantur, sed sufficit eos dici librarios qui libræ Domini justitiæque deseruiunt. Sed ne tanto bono mutatis literis, scriptores verba vitiosa permisceant, aut ineruditus emendator nesciat errata corrigere: Ortographos antiquos legant, Velium Longum, Curtium, Valerianum, Papirianum, Adamantium Martyrium, de v. & b. ejusdem de primis, medijs atque vltimis syllabis, ejusdem de b litera trifariam in vnum posita. & Eutichende aspiratione, sed & Focam de differentia generis. Quos ego † quantum potui studiosa curiositate collegi. Et ne quempiam memoratorum codicum obscuritas derelicta turbaret, quoniam antiquarum declinationum promixtione propria partes confusæ sunt, magno studio laboris incubui, vt in libro sequestrato atque composito, qui inscribitur de ortographia ad vos defloratæ regulæ peruenerint, & dubietate sublata liberior animus viam emẽdationis incederet. Diomedem quoq; & Theoctistum aliqua de tali arte conscripsisse comperimus: qui si inuenti fuerint, vos quoque eorum deflorata colligite. Forte & alios inuenire possitis, per quos notitia vestra potius instruatur. Isti tamen qui memorati sunt, si assiduo studio relegantur, omnem vobis caliginem ignorationis abscindunt: vt quod hactenus ignoratum est, habeatur ex maxima parte notissimum. His etiam addimus in codicibus cooperiendis doctos artifices: vt literarum sacrarum pulchritudinem facies desuper decora vestiret; exemplum illud dominicæ figurationis ex aliqua parte forsitan imitantes, qui eos quos ad cœnam æstimauit inuitandos, in gloria cœlestis conuiuij stolis nuptialibus operuit. Quibus multiplices species facturarum in vno codice depictas, ni fallor expressimus, vt quem maluerit studiosus tegumenti formam, ipse sibi possit eligere. Parauimus etiam nocturnis vigilijs mechanicas lucernas, conseruatrices illuminantium flammarum, ipsas sibi nutrientes incendium, quæ humano ministerio cessante, prolixè custodiant vberrimi luminis abundantissimam claritatem, vbi olei pinguedo non deficit, quamvis flammis ardentibus jugiter torreatur. Sed nec horarum modulos passi sumus nos vllatenus ignorare, qui ad magnas vtilitates humani generis noscuntur inuenti. Quapropter Horologium vobis vnum, quod solis claritas indicet, præparasse cognoscor: alterum vero aquatile,

*Arundine scribuntur sacra scriptura, quia Diabolus caput Christi arundine fecit percuti.*

*Orthographi antiqui.*

† quanta

*Liber Cassiodori de ortographia commendatur.*

*Codicum cooperiendorum artifices.*

*Lucerna ipsa sibi nutrientes incendium.*

*Horologia duo.*

aquatile, quod die noctúque horarum jugiter indicat quantitatem quia frequenter nonnullis diebus solis claritas abesse cognoscitur, miróque modo in terris aqua peragit, quod solis flammeus vigor desuper modulatus excurrit. Ita quę natura diuisa sunt ars hominum fecit ire cōcorditer: in quibus fides rerum tanta veritate cōsistit, vt quod ab vtrisque geritur, per internuncios æstimes esse constitutum. Hæc ergo procurata sunt, vt milites Christi certissimis signis admoniti, ad opus exercendum diuinum quasi tubis clangentibus † euocentur.

† V. C. educentur.

## DE MEDICIS.

### CAPVT. XXXI.

*De Medicis antiquis.*

SEd & vos alloquor fratres egregios, qui humani corporis salutem sedula curiositate tractaris, & cōfugientibus ad loca Sanctorum, officia beatæ pietatis impenditis: tristes passionibus alienis, de periclitantibus mœsti, susceptorum dolore confixi, & in alienis calamitatibus mœrore proprio semper attoniti: vt sicut artis vestræ peritia docet, languentibus syncero studio seruiatis, ab illo mercedem recepturi à quo possunt pro temporalibus æterna retribui. Et ideò discite quidem naturas herbarum, commixtionésque specierum sollicita mente tractare: sed non ponatis in herbis spem, non in humanis consiliis sospitatem. Nam quamvis medicina legatur à Domino constituta, ipse tamen sanos efficit, qui vitam sine fine cōcedit. Scriptum est enim. Omne quod facitis in verbo aut in opere, in nomine Domini Iesu facite, gratias agentes Deo & Patri per ipsum. Quod si vobis non fuerit Græcarum literarum nota facundia, imprimis habetis herbarium Dioscoridis, qui herbas agrorum mirabili proprietate disseruit, atque depinxit. Post hæc legite Hippocratem atque Galenū Latina lingua conuersos, id est, Therapentica Galeni ad Philosophū Glauconem destinata, & anonymū quendam, qui ex diuersis auctoribus probatur esse collectus. Deinde Cœlij Aurelij de medicina, & Hippocratis de herbis & curis, diuersósque alios de medendi arte compositos, quos vobis in Bibliothecæ nostræ sinibus reconditos Deo auxiliante dereliqui.

*Eccles. 3.*

*Theurapeutica Galeni. Cœlij Aurelij de medicina Hippocratis de herbis & curis libri.*

## COMMONITIO ABBATIS CONGREgationísque Monachorum.

### CAPVT. XXXII.

*Commonitio Abbatis cōgregationisque monachorum.*

QVapropter omnes quos monasterij septa concludunt, tam patrum regulas, quàm præceptoris proprij jussa seruate, & libenter quæ vobis salubriter imperantur efficite: quia magnæ remunerationis præmium sine aliquo murmure preceptis salutaribus obedire. Vos autem san-

ctissimos viros abbates Chalcedonium & Gerōtium deprecor ut sic cuncta disponatis, quatenus gregem vobis creditum præstante Domino ad beatitudinis dona perducere debeatis. Peregrinum igitur ante omnia suscipite, eleemosynam date. Nudum vestite, esurienti panem frangite, quoniam iste verè dicendus est econsulatus qui miseros consolatur. Ipsos autem rusticos qui ad vestrum monasterium pertinent, bonis moribus erudite, quos adjectarum pensionum pondere non gravetis. Scriptum est enim: Iugum meum suaue est, & onus meum leue est. Illud verò quod familiare rusticis comprobatur, furta nesciant, lucos colere prorsus ignorent, viuat innoxio proposito & simplicitate fœlici. Secundus illis ordo conuersationis purissimus imponatur, frequenter ad monasteria sancta conueniant, vt erubescant vestros se dici, & non de vestra institutione cognosci. Sciant etiam Deum vbertatem agris eorum dignanter infundere, si eum feliciter consueuerint inuocare. Data est itaque vobis quędam vrbs propria, ciues religiosi, in qua si concorditer & spiritualiter Domino præstante transigitis, cœlestis jam patriæ præfiguratione gaudetis. Nolite amare desidiam, quam Domino cognoscitis odiosam. Præstò vobis sunt sanctarum scripturarum instrumenta dogmatica cum expositoribus suis, qui veri sunt floriferi cāpi, cœlestis paradisi poma suauia, vnde & fideles animæ salubriter imbuantur, & linguæ vestræ non caduco, sed fructifero nimis instruantur eloquio. Quapropter desideranter introite mysteria Domini, vt sequentibus iter indicare possitis, quia magnæ verecundiæ pondus est habere quod legas, & ignorare quod doceas. Et ideo futuræ beatitudinis memores, vitas patrum, confessiones fideliū, passiones martyrum legite constanter, quas inter alia in Epistola sancti Hieronymi ad Chromatium, & Heliodorum destinata, procul dubio reperitis, qui per totum orbem terrarum floruere, vt sancta imitatio vos prouocans, ad cœlestia regna perducat. Scientes quia non solùm in agone sanguinis, aut in virginitate carnis positæ sint coronæ, sed & omnes, qui juuante Deo vitia sui corporis vincunt, rectéque credunt, palmam sanctæ remunerationis accipiunt. Sed quò faciliùs, sicut dictum est, mortiferas mundi delectationes noxiáque blandimenta Domino præstante vincatis, & sitis hujus seculi (sicut de beatis legitur) transeuntes, ad illud semper primi Psalmi festinate remedium salutare, vt legem Domini diebus noctibúsque meditemini. Tunc non inueniet inimicus proteruus locum, cùm totum Christus occupauerit animum. Nam & pater Hieronymus pulchrè complexus est, dicens: Ama scientiam scripturarum, & carnis vitia non amabis. Dicite mihi viri prudentissimi, quid beatius quàm illum habere propicium, quem iracundum non valemus effugere? Nam si præfectum vox præconis † enuntiet, si carpentum ipsius strepentibus rotis transire noscamus, nónne omnes voluptates cordis abjicimus, dum conspectum ipsius reuerentiámque metuimus? Deus intonat per conuexa cœli, fulgura demonstrat in nubibus, frequenter commouet fundamenta terrarum, & proh dolor! præsentia ipsius non timetur, qui vbique totus & omnipotens esse cognoscitur. Quapropter absentem judicem non credamus,

Abbates Chalcedonius & Gerontius.

Matth. 11.

D. Hieronymus epistola ad Chromatium & Heliodorum de passionibus martyrum.

D. Hieron.

† enunciat.

damus,& rei ad ipsius tribunalia non veniemus. Qui minus peccat, gratias agat quoniam non est defectus à Domini misericordia, vt præceps labetetur ad vitia. Qui plurimum deliquit incessanter exoret, nemo ad excusationes perfidas & subdola vota conuertat. Reos nos fateamur, qui absolute † delinquimus. nihil est stultius quàm illi velle mentiri, cui nullatenus probatur illud. Parata est misericordia si putatur mente purissima, nulla est causa deterior apud pium judicem, nisi quando subjectus suam negligit sospitatem. Oremus ergò fratres carissimi, quatenus qui humano generi tam magna largitus est, vt ouem perditam reportare suis humeris dignaretur, & per incorporationis beneficium rumperet vincula peccatorum, vt ignaris atque alienatis fidei arcana patefaceret, baptisma donaret, martyrium cócederet, eleemosynas fieri suaderet, sancta quoque nos orationis institutione purgaret, remittere nos fratribus peccata præciperet, vt ipse quoque similiter debita nostra laxaret, vt conuerteremus errátes, quatenus erroris nostri ligamina soluerentur, vt pœnitétiam summo studio quæreremus, vt haberemus abundantiam charitatis circa Deum & proximum nostrum. Super his etiam communicationem corporis & sanguinis sui clementissimus Redemptor indulsit, quatenus pietas Creatoris hinc maximè possit intelligi, cùm nos tantis beneficiis, si tamen eum puro corde quæramus, fecisset absolui. Addat ipse quoque nunc cumulum muneribus suis, nostros sensus illuminet, corda nostra purificet, vt scripturas sanctas mente purissima cognoscere mereamur, & mandata ipsius suffragante nobis eius gratia compleamus.

† delinque

*Scripturarū sētentia amanda vt carum vitia vitentur.*

*Hyperbaton*

## ORATIO CAP. XXXIII.

PRæsta Domine legentibus profectum, quærentibus legem tuam peccatorum omnium remissionem: vt qui desiderio magno ad lumen scripturarum tuarum peruenire cupimus, nullis peccatis caligantibus, obscuremur. Attrahe nos ad te virtute omnipotentiæ tuæ, non relinquas sua voluntate vagari, quos pretioso sanguine redemisti, imaginem tuam in nobis non sinas obscurari: quæ si te præsente defendatur, semper egregia est. Non diabolo, non nobis liceat tua dona subuertere: quia totum fragile est quicquid tibi nititur obuiare. Audi nos, pie Rex, contra peccata nostra, & prius, illa nobis † præmone, antequam nos per ea juste possis in tua examinatione damnare. Quid nobis nostra insidiatur iniquitas, quid contra nos delicta confligunt, creaturam, tuam euertere cupiunt, qui nulla substantiæ firmitate consistunt? Dicat certè Diabolus, cur non insaturabili dolore persequitur? nunquid illi consilium dedimus, vt tibi Domino superbus existeret, & de beatitudine collata caderet, cùm tantæ per te virtutis insignia possideret? sufficiat quòd nos in Adam perculit, quare quotitianis deceptionibus impius calumniator insequitur? & sicut à gratia tua per culpam suam cecidit, nos quoque vt ab eadem separemur, exquirit? Concede, Domine, contra hostem cru-

*Oratio Cassiodori ad Deum.*

† præmone.

*Renunciare diabolo & credere in Deum.*

deliffimum pium tuæ defenſionis auxilium,vt ſicut ille fragilitatem noſtram non deſinit † impetere,ita tuis poſſit viribus confuſus abſcedere. Non permittas,bone Rex,in nobis ſuauiſſimum hoſtem ſua vota cóplere,qui te grauiter elegit offendere.Quid nos ſicut leo rugiés circuit,quid deuorare contendit?Semel illi in baptiſmate ſacro renuntiauimus,ſemel tibi Domine,credere profeſſi ſumus,tales nos per tuam defenſionem cócede ſeruari: quales nos fieri per aquam regenerationis creator altiſſime præſtitiſti.Qui tui eſſe cœpimus,alium Dominum neſciamus. Tua gratia redempti ſumus,tua mandata te donáte faciamus.Si nos relinquis tergiuerſator inuadit,indefectus atque impudens ſemper aſſiſtit,lucra ſua cóputans humanas ruinas : blanditur vt decipiat:inſtigat vt perimat,maximè per corpus noſtrum animas decipit : & ita labilis per deſideria humana diffunditur,vt nulla penè prouidentia,nullo prorſus cóſilio ſentiatur. Longum eſt per cuncta diſcurrere,vt aliquis poſſit obſiſtere, niſi tu, Domine,illi decreueris obuiare.Quid enim de nobis poſſit facere, qui te in noſtro corpore auſus fuit per ſubdola machinamenta tentare?Exaudi nos, ô cuſtos hominum,hîc nos ab illo indulgentia tua libera,qui nos trahere nititur ad gehénam.Cum illo ſortem non habeamus,vt tecum Domine, habere poſſimus: vindica fabricam ſuam ab illo qui deſtruit,damnari alios non faciat,qui ſe ipſe damnauit : ſed potiùs ille cum ſuis pereat,qui perdere cuncta feſtinat.Eja nunc cariſſimi fratres, feſtinate in Scripturis S. proficere:quãdo me cognoſcitis,pro doctrinæ veſtræ copia,adjutorio dominicæ gratiæ tanta vobis & talia congregaſſe. Conferte nunc legentes viciſſitudinem rerum, vt pro me Domino jugiter ſupplicare dignemini: quoniam ſcriptum eſt,Orate pro inuicem,vt ſaluemini. O inæſtimabilis pietas virtúſque creatoris,quando in commune vtile eſſe promittitur, ſi pro nobis inuicem pio Domino ſupplicemus!

† impedire.

Renuntio diabolo.Cre do in Deum

Epilogus.

Iacob 5.

*Explicit liber ii.Caſſiodori Senatoris de inſtitutione diuinarum Scripturarum.*

# MAGNI AVRRELII CASSIODORI SENATORIS, DE SCHEMATIBVS ET TROPIS COLlectio ex Sacerdote,id eſt, ex Beda Presbytero.

## I. DE SCHEMATIBVS.

SOLET aliquoties in Scripturis ordo verborum cauſa decoris, aliter quàm vulgaris via habet,figuratus inueniri.Quod Grammatici Græcè ſchema vocant , nos habitum , vel formam vel figuram rectè nominamus : quia per hæc quodammodo veſtitus

vestitur & ornatur oratio. Solet item tropica locutio reperiri, quę fit translata dictione, à propria significatione ad non propriam, necessitudinis similitudine, aut ornatus gratia. Et quidem gloriantur Gręci talium se figurarum vel troporum fuisse repertores. Sed vt cognoscas, dilectissime fili, & cognoscant omnes qui hæc legere voluerint: quia sacra Scriptura cæteris omnibus scripturis non solùm auctoritate, quia diuina est: vel vtilitate, quia ad vitam ducit æternam; sed & antiquitate præeminet, & positione dicendi, vnde placuit mihi collectis de ipsa exemplis aliqua ostendere: quia nihil huiusmodi schematum vel troporum valent prætēdere secularis eloquentię magistri, quod non illa pręcesserit. Sunt autem multæ schematum species: sed eminentiores hæ sunt: Prolepsis, Zeugma, Hypozeuxis, Syllepsis, Anadiplosis, Anaphora, Epanalepsis, Epizeuxis, Paranomasia Schesisonomatō, Paromœō, Homœoteleutō, Homœoptoton Polyptoton, Hyrmos, Polysyntheō, Dialyteō. *Prolepsis*, i. pręoccupatio, siue pręsumptio dicitur: figura est quando ea quæ sequi debent, anteponuntur: vt in Psalmis: Fundamenta eius in montibus sanctis, diligit Dominus portas Syon super omnia tabernacula Iacob. Antè posuit eius: & postea, cuius, id est, Domini, & alibi: Diuiserunt sibi vestimenta mea, & in vestem miserunt sortem: pro diuident & mittent. Et Ezechiel nihil anteponens ita incipit: Et factum est in xxx. anno, &c. Coniunctionem præposuit, quæ habet subiungi. *Zeugma*, quæ dicitur coniunctio, & est figura quando multa præcedentia aut vno verbo, aut vna sententia concluduntur. Verbi gratia, vt in Apostolo: Omnis amaritudo, & ira, & indignatio, & clamor, & blasphemia tollatur à vobis. Sententia autem concluditur, vt Psalmista præponens: Domine quis habitabit in tabernaculo tuo, aut quis requiescet in monte sancto tuo? Et ad vltimum ita concludit: Qui facit hæc, non commouebitur in æternum. *Hypozeuxis* est figura superiori contraria, vbi singula verba, vel sententię quibuscunque clausis subiunguntur. Verba, vt in Psalmo; Virtutem terribilium tuorum dicent. Et Apostolus: Siue prophetiæ, inquit, euacuabuntur: siue linguæ cessabunt: siue scientia destruetur. Sententiæ, vt: Si consistant aduersum me castra, non timebit cor meum: Si insurgat aduersum me prælium, in hoc ego, &c. *Syllepsis* est figura, cùm disceptantes causas in vnam significantiam congregamus: vt ibi: Attendite popule meus legem meam. Et iterum: Ad faciendam vindictam in nationibus. Vindictam enim singularis est numeri, quod verò addit, increpationes in populis, est pluralis. Fit etiam Syllepsis in sensu, vbi pro multis vnus, vel pro vno multi ponuntur. Pro multis vnum; vt, Misit in eis muscam caninam, & comedit eos: ranam, & disperdidit eos. Cùm non tantum muscam vel ranam vnam, sed plures & innumeras ad exterminandos Ægyptios mitteret. Pro vno multi: vt, Astiterunt reges terræ, & principes conuenerunt in vnum aduersus Dominum, &c. Reges, pro Herode: principes, pro Pilato, positos, Apostoli intellexerunt. Lege actus Apostolorum. *Anadiplosis* est congeminatio dictionis in vltima parte versus præcedentis, & prima sequentis: vt ibi: Stantes erant pedes nostri in atrijs tuis Hierusalem. Hie-

Prolepsis quid.

Zeugma quid.

Hypozeuxis

Syllepsis

Anadiplosis

rabile n,quę ædificatur vt ciuitas,&c. Et Hier. Me dereliquerunt fontem aquæ viuæ,& foderunt sibi cisternas cisternas: dissipatas,quæ aquam non valent continere. *Anaphora* est congeminatio vel relatio, cùm eadem dictio bis sæpiusve per principia versuum repetitur:vt vbi: Dominus illuminatio mea,&c. Dominus protector vitæ meæ,&c. Et iterum: Si consistant aduersum me castra, non timebit cor meum. Si exurgat aduersum me prælium,&c. Fit autem Anaphora & in eodem versu per principia versuum: vt ibi: Vox Domini in virtute. Vox Domini in magnificentia. Vox Domini confringentis cedros. Quę figura in Psalmis vsitatissima est. Hanc quidam Epanaphoram vocant. *Epanalepsis* est sermonis in principio versus positi,in ejusdem fine repetitio: vt in Apostolo: Gaudete in Domino semper,iterum dico gaudete. Et in Psalmis: Deus quis similis erit tibi,ne quando taceas neque cópesca ris Deus. *Epizeuxis* est ejusdem verbi in eodem versu fine aliqua dilatione congeminatio,vt in Esaia: Consolamini,consolamini popule meus,&c. Et in eodem: Eleuate,eleuate, &c. Et in Psalmo: Dies diei eructat verbum,&c. Alibi repetitio ejusdem sermonis,palinlogiæ obtinet nomen. *Paronomasia* denominatio dicitur, quotiens dictio penè similis ponitur in significatione diuersa: scilicet mutata litera vel syllaba, vt in Psalmo xxxi. juxta Hebraicam veritatem: In te confisi sunt patres nostri,& non sunt confusi. Et Apostolus: Videte malos operarios. Videte malos operarios. Videte concisionem,nos enim sumus circuncisio,qui spiritu seruimus Deo. Quam figuram Esayas eleganter in sua lingua confecit, vbi ait: Expectaui vt faceret judicium,& ecce iniquitas: & justitiam,& ecce clamor:Hebraica enim veritate,judicium,mesphat,iniquitas mesphaa:justitia sadacha,clamor appellatur suaca.Pulchre itaque vna vel addita,vel mutata litera sic verborũ temperauit similitudinẽ,vt pro mesphaa,mesphat diceret: & pro sadacha poneret suaca. *Schesisonomaton* est multitudo nominum conjunctorum,diuerso sono rem vnam significantium,vt: Væ genti peccatrici,populo graui iniquitate,semini nequam,filiis sceleratis. Et in Psalmis: Peccauimus cum patribus nostris,injustè egimus,iniquitatem fecimus. *Paromœon* est cum ab eisdem literis diuersa ponuntur verba. Quæ nimirum figura, quantum ad positionem literarum pertinet, melius in lingua sua,in qua est edita, requiritur. Huius tamen & nos & in translatione nostra vnum demus exemplum. Dictum est in psalmis: Benediximus vobis de domo Domini, Deus Dominus,&c. Et iterum in alio psalmo: Furor illis secundum similitudinem serpentis sicut aspidis surdæ,& obturantis aures suas, &c. *Homœoteleuton*, id est, similis terminatio,dicitur quotiens media & postrema versus sententiæ simili syllaba finiuntur,vt Ecclesiastes: Melius est à sapiente corripi, quàm stultorum adulatione decipi. Hac figura & Poëtæ & Oratores sæpe vsi sunt. Poëtæ hoc modo: Perma diuisi patuerunt cœrula ponti. Oratores sic: Beatus Iob Deo soli sibique cognitus in tranquillitate ad nostram notitiam perducendus ictibus tactúsque verbare,vt odorem suarum virium tanto longius spargeret,quanto, more aromatum, melius ex incisione flagraret. Quo schemate,ille qui hoc scri-

psit,

Anaphora

Epanalepsis

Epizeuxis

Paronomasia

Paromœon

Homœoteleuton

psit,beatus Papa Gregorius,vsus sæpe reperitur.& huiusmodi orationes esse reor,quas Hieronymus presbyter continuas theorum declamationes appellare consueuit, *Homœoptoton* est, cùm in simili sono exeunt dicta plurima: vt, Cantate,exultate & psallite,Ezechiel propheta: Quod si genuerit filium latronem effundentem sanguinem.Et paulo post:In montibus comedentem,vxorem proximi sui polluentem,egenum & pauperem contristantem,rapinas capientem,pignus non reddentem,& ad idola oculos suos leuantem,abominationem facientem , ad vsuram dantem & amplius accipientem : nunquid viuet? *Polyptoton* est cùm diuersis casibus variatur oratio: vt Apostolus: Quoniam ex ipso,& per ipsum,& in ipso sunt omnia,ipsi gloria in secula seculorum.amen.Et in Psalmo:Nunc dealbabuntur in seculum mons Dei , mons pinguis. Vt quid suspicamini montes coagulatos,montem in quo beneplacitum est Deo habitare? *Hyrmos*, id est conuenientia : dicitur quando series orationis tenorem suum vsque ad vltimum seruat,nulla videlicet alia de causa,vel persona mutata:vt in Psalmis: Deus in nomine tuo saluum me fac,&c.Vsque dum ait, Non proposuerunt Dominum ante conspectum suum. Orat enim propheta,vt auxilio Dei saluatoris ab hostium insequutione liberetur.*Polysyntheton* est oratio multis annexa conjunctionibus, vt Deus conseruet eum,& viuificet eum,& beatum faciat eum in terra viuentium,& emundet in terra animam eius , & non tradat eum in animam inimicorum ejus. *Dialyton* vel Asyntheton est figura superiori contraria , carens conjunctionibus: vt Iubilate Deo, omnis terra,psalmum dicite nomini eius,date gloriam laudi ejus:Dicite Deo,quàm terribilia sunt opera tua, Domine in multitudine virtutis tuæ:id est,vt multa & magna esse ostendantur.

Homœoptoton.

Polyptoton.

Hyrmos.

Polysyntheton.

Dialyton.

## DE TROPIS.

### CAP. II.

TRopus est dictio translata à propria significatione ad non propriam similitudinem , ornatus necessitatisve causa. Sunt autem tropi qui Latinè dicuntur vel modi,vel mores possunt appellari,numero tredecim: Metaphora, Catachresis, Metalepsis, Metonymia, Antonomasia,Epitheton, Synecdoche, Onomatopœia , Periphrasis,Hyperbaton,Hyperbole, Allegoria,Homœosis.*Metaphora* est rerum verborumque translatio Hęc fit quatuor modis.Ab animali ad animale,ab inanimali,ad inanimale,ab animali ad inanimale,ab inanimali ad animale.Ergo ab animali ad animale : vt : Quare fremuerunt gentes,& populi meditati sunt inania? Et: Deus qui eripuit me de manu leonis,& de manu vrsi.Et:Si sumpsero pennas meas diluculo,& habitauero in extremis maris. Nam & homines,& bestiæ,& volucres animam habent.Ab inanimali ad inanimale,vt.Aperi Libane,portas tuas,& qui perambulant semitas maris.Trāslatio est enim

De Tropis.

Metaphora.

à ciuitate ad mõtē,& à terra ad mare:quorū nulla animā habent,Ab animali ad inanimale: vt Exsiccatus est vertex Carmeli: homines enim,non mõtes verticem habent:Ab inanimali ad animale,vt:auferam à vobis cor lapideū.Nõ enim lapis,sed populus animam vel cor habet. Hic tropus & ad Dominū multipliciter pertinet.A volucribus,vt:Sub vmbra alarū tuarum protege me,Domine A feris,vt Dominus de Sion rugiet.A membris humanis:vt,Qui mensus est pugillo aquas,& cœlos palmo põderauit.Ab homine interiori,vt:Inueni Dauid filium Iesse virum secundùm cor meū. A motibus humanis, vt: Cùm loquetur ad eos in ira sua,& in furore suo conturbabit eos.Et iterum:Pœnitet me fecisse hominem.Et in alio loco: Zelatus sum Sion,zelo meo:& innumerabilia hujusmodi.A rebus insensibilibus,vt:Ecce,ego stridebo super vos,sicut stridet plaustrum onustum fœno Qui videlicet tropus & in communi locutione est vsitatissimus,vt cùm dicimus.Fluctuare segetes,germinare vites,floridam juuentutem lactam caniciem.

*Catachresis.* *Catachresis*,id est,abusio, nominis aut verbi ad significā a re,quæ propria appellatione deficit,vt:Pones vectes in quatuor angulos mensæ per singulos pedes,& sextum sagum in fronte duplicabis.Et ibi:Cõstringes cornua arcuū,& labiū calicis,& repandi dij.Hæc eò à metaphora differt,quòd illa vocabulum habenti,aliud largitur:hæc quia nõ habet proprium,alieno vtitur.Pedes,quippe & frons,& cornu,& labium hominum tantum sunt & animantium, non etiam rerum insensibilium. Quæ nomina si Scriptura præfatis rebus non imposuisset, quod propriū his diceret,non haberet.Ad hunc tropū pertinet quod scriptum est:Erat autem Hierosolymis probatica piscina: à piscibus enim vocabulum trahit,& accepit pro aqua, quæ nequaquam propter pisces, sed propter lauandas hostias, vt fertur est collecta. Vnde & Græcè nomen Probaton, est sortita.

*Metalepsis.* *Metalepsis* est dictio gradatim ascendens ad id,quod ostendit & ab eo quod præcedit, id quod sequitur insinuans. Vt in Psalmo legimus: Labores manuum tuarum &c.labores posuit, pro his quæ laborãdo acquirunt homines,bonis.

*Metonymia.* *Metonymia* est quædam veluti transnominatio.Hujus multæ sunt & ostenduntur species.Aut enim per id quod continet,id quod continetur ostendit, vt: Effundens hydriam in canalibus. Aut contrà,vt: Accipe literas tuas. Nec enim hydria effundebatur, sed quod in ea continebatur: nec literæ in manus,sed charta,quæ literas continet,assumitur.Et iterum in libris Regum:Et dimitte arcam,& vadat & aspicietis. Non enim arca,sed plaustrum quod continebat arcam vel boues qui ducebant plaustrum,ire poterant,Hæc & per efficientem id quod facit,& ecõtra per hoc quod fit efficientem sæpe designat.

*Antonomasia.* *Antonomasia* est significatio vice nominis posita,quæ ex accidentibus propriam significat personam:quæ fit tribus modis:ab animo,à corpore,extrinsecus.Ab animo,vt: Nunquid tu percussisti superbum ? A corpore,vt: Vir spurius altitudinis sex cubitorum & palmo: ab elatione enim animi,diabolus,à corporis quantitate gygas significatur. Extrinsecus quæ sumuntur,in plures species diuiduntur. Descendunt enim à genere,vt : Nunquid omnibus vobis dabit filius Isai agros? A loco,vt:Auctorem seditionis sectæ Nazarene-

renerum. Ab actu, vt: Qui autem tradidit illum, dedit eis signum dicens. Ab euētu, vt: Discipulus ille quem diligebat Iesus. Per hunc tropum, aliquoties & Deus ille demonstratur. A genere, vt: Osanna filio Dauid. A loco, vt: Qui sedes super Cherubin, appare. Ab actu, vt Peccaui, quid faciam tibi, ô custos Hominum? *Epitheton* est præposita dictio proprio nomini. Nam Antonomasia vicem nominis sustinet: Epitheton nunquam sine nomine fit, vt: Dilectus Deo & hominibus Moyses, &: Misericors & miserator Dominus, & iustum oppressum. Fit autem Epithetō tribus modis: Ab animo, à corpore, extrinsecus. His duobus tropis vel vituperamus aliquem, vel laudamus. *Synecdoche* est significatio pleni intellectus capax, cùm plus minúsve pronunciat. Aut enim totum apertè ostendit, vt: Verbum caro factum est. Et: Eramus in naui vniuersæ animę trecenti septuaginta quatuor. Aut cōtrà, vt ibi: Ergo propter parasceuen Iudæorum, quia iuxta erat monumentum, ibi posuerunt Iesum. *Onomatopœia* est verbum de sono factum, vt: Cymbalum tinniens, & clangor tubarū, &: stridebant cardines cœli. Ad hunc tropum quidam pertinere asserunt fremitus leonum, balatus pecorum, rugitus asinorum, sibilos serpētum, cæterorúmque vocem confusam animalium, quæ & ipsa Scripturis sanctis sæpius indita reperitur: vt, Rugitus leonis, & vox leænæ, & feruens & fremens sorbet terram. *Periphrasis* est circumloquutio, quæ fit vt breuitatem splendidè describat & producat, aut fœditatem circuitu euitet. Splendidè producta describitur breuitas, vt Apostolus: Scimus quod si terrestris domus nostra huius habitationis dissoluatur, quod ædificationem habemus à Deo, domum, nō manufactam æternam in cœlis. Fœditatem circuitu euitans, vt: Nam fœminæ eorum immutauerunt naturalem vsum, in eum vsum qui est contra naturam. Similiter autem & masculi, relicto naturali vsu fœminæ, exarserunt inuicem concupiscentiis suis, masculi in masculos turpitudinem operantes. *Hyperbaton* est transcensio quædam verborum ordinem turbans, cujus species quinque sunt, Hysterologia, Anastrophe, Parenthesis, Tmesis, Syncresis. *Hysterologia* vel Hysteron proteron est sententiæ cum verbis ordo commutatus, vt: Hic accipiet benedictionem à Domino, & misericordiam à Deo salutari suo. Prius enim Deus miserando iustificat impium, & sic benedicendo coronat iustum. *Anastrophe*, est verborum tantùm ordo præposterus, vt: quamobrem deprecabor Dominum, pro, ob quam rem. *Parenthesis* est interposita ratiocinatio diuersæ sententiæ, vt: Cùm vidissent gratiam, quæ data est mihi, (qui enim operatus est Petro in Apostolatum circuncisionis, operatus est & mihi inter gentes) Iacobus, Ioannes, & Cephas dextras dederunt mihi & Barnabæ societatis. *Tmesis* est vnius compositi aut simplicis verbi sectio vna dictione vel pluribus interjectis: quæ species non facilè in Scripturis, quæ ex Hebræo sermone vel Græco translatæ sunt potest inueniri. Est autem hujusmodi: Hieróque genuit solymis, Dauidica proles: hoc est, Hierosolymis. *Syncresis* est Hyperbaton ex omni parte confusum, vt: Si dormiatis inter medios cleros, pennæ columbæ de-

Epitheton. Synecdoche. Onomatopœia. Periphrasis. Hyperbaton. Hysterologia. Anastrophe. Parenthesis. Tmesis. Syncresis.

argentatæ,& posteriora dorsi ejus in pallore auri. Dum discernit cœlestis reges super eam,niue dealbabuntur in Selmon,mons Dei,mons pinguis. Prius enim hîc,vt Augustinus ait,quærendus est ordo verborum,quomodo finiatur sententia, quæ vtique pendet,cùm dicitur : Si dormiatis,&c. Denique quod ait:Pennæ columbæ deargentatæ,vtrum singulari numero intelligendum sit,huius pennæ,an plurali,hæ pennæ.Sed singularem numerum Græcus excludit,vt enim bona pluraliter hic positum legitur.Sed adhuc incertum est,vtrum hæ pennæ,an ô vos,pennæ vt ad ipsas pennas loqui videatur. Vtrum ergo vobis,quæ præcesserunt, finiatur ista sententia,vt ordo sit. Deus dabit verbum euangelizantibus virtute multa. Si dormiatis inter medios cleros: vt istud hic dicere intelligatur qui speciei domus tanquam spolia diuiduntur, id est, si dormiatis inter medios cleros,ô vos qui diuidimini speciei domus per manifestationem spiritus ad vtilitatem,vt alij quidem detur per spiritum sermo sapientiæ : alij sermo scientiæ secundum eundem spiritum: alij fides,alij linguarum genera,alij gratia curationum in eodem spiritu : Si ergo vos dormiatis inter medios cleros,tunc niue dealbabuntur in Selmon pennę columbæ deargentatæ. Potest etiam sic accipi.Si vos pennæ columbæ deargentatę inter medios cleros dormiatis,niue dealbabũtur in Selmon,vt subintelligantur homines,qui per gratiam remissionem accipiunt peccatorum.Vnde & de ipsa Ecclesia dicitur in Canticis Canticorum:Quæ est ista,quæ ascendit de deserto?Promissio quippe Dei tenetur per Prophetá dicẽtis: Si fuerint peccata vestra sicut coccinum,quasi nix dealbabuntur,& si fuerint rubra,quasi vermiculus, vt lac alba erunt. Potest & sic intelligi,vt in eo quod dictũ est:Pennę columbę,subaudiatis,eritis:vt iste sit sensus:O vos qui tanquã spolia domus diuidimini,si dormiatis inter medios cleros, pennę columbæ deargentatæ eritis, id est, in altiora eleuabimini compagini Ecclesiæ cohærentes! Nullam quippe meliùs puto intelligi columbam deargentatam,quàm illam,de qua dictum est: Vna est columba mea.Deargentata est autem,quę diuinis eloquiis est erudita. Eloquia namque alio loco dicuntur argentum igne examinatum, probatum , terræ purgatum septuplum Magnum namque aliquod bonum est,dormire inter medios cleros,in eorum testamentorum auctoritate quiescere,id est,vtriusque testamenti testimoniis acquiescere, Vt quando aliquid ex his profertur & probatur,omnis intentio pacifica quiete finiatur.*Hyperbole* est dictio fidem excedẽs augendi,minuendíve causa.Augendi,vt:Aquilæ velociores,leonibus fortiores.Minuendi,vt:Terrebit te sonitus volantis folij,&:Denigrata est facies eorum super carbones. *Allegoria* est tropus,quo aliud significatur, quàm dicatur,vt Leuate oculos vestros,& videte regiones quę albę sunt jam ad messem;hoc est,intelligite quia populi jam parati sunt ad credendum.Hujus species multæ sunt,ex quibus eminent septem: Ironia,Antiphrasis,Ænigma,Carientismos,Parœmia,Sarcasmos,Asteismos *Ironia* est tropus per contrarium quod conatur ostendens,vt: Clamate voce majori, surdus est enim Deus Baal, & fortè loquitur, & in diuersorio est, aut dormit,

*Hyperbole.*

*Allegoria.*

*Ironia.*

dormit,vt excitetur.Hanc enim figuram,nisi grauitas aduenerit pronunciationis,confiteri videbitur quod negare contendit. *Antiphrasis* est vnius verbi Ironia,vt:Amice ad quid venisti? Item Ironia ab Antiphrasi distat, quòd Ironia pronunciatione indicat,quod intelligi vult:Antiphrasis verò non voce pronunciationis indicat contrarium , sed suis tantum verbis, quorum origo contraria est. *Ænigma* est quæstio obscura,vel sententia tenebrosa per occultam similitudinem rerum,vt: Pennæ columbæ deargẽtatæ,& posteriora dorsi ejus in pallore auri:cùm significet eloquia scripturæ spiritualis diuino lumine plena:sensum verò ejus interiorem majoris cœlestis sapientiæ gratia refulgentem.Vel certè vitam sanctæ Ecclesiæ præsentem,virtutum pennis scandentem,futura quæ in cœlis est æterna cum Domino claritate fruituram.*Carientismos* est tropus quo dura dictu gratiùs proferuntur,vt: Nonne pro Rachel seruiui tibi? quare imposuisti mihi? Vno enim leuissimo præpositionis nomine injuriam, quam grauissimam sustinebat,temperantiùs loquens signauit.*Parœmia* est commodatum rebus temporibúsque prouerbium,vt:Canis reuertẽs ad vomitũ, & sus ad volutabrum luti,&: Num est Saul inter propheta:? Quorum vno cũ n quislibet ad vitia relabitur post peractam pœnitentiam: altero tunc vtimur,cùm indoctum quemque,vel aliud quid artis,quam non didicit,vsurpare viderimus.Hic tropus adeo latè patet,vt liber Salomonis, quem nos secundum Hebræos parabolarum dicimus, apud Græcos ex eo tamen parœmiarum,hoc est,prouerbiorum acceperit.*Sarcasmos* est plena odio atque hostilis irrisio,vt: Alios saluos facit,se ipsum autem nõ potest saluum facere.Si rex Israël est,descendat de cruce,& credemus. *Asteismos* est tropus multiplex numerosæque virtutis. Namque Asteismos putatur, omne quod simplicitate rustica,caret & facunda satis vrbanitate expolitum est:vt,Vtinã abscindantur,qui vos cõturbant! Notandum sanè quod Allegoria aliquando factis,aliquando dictis tantummodo fit. Factis quidem,vt scriptum est:Quoniam Abraham duos filios habuit,vnum de ancilla,& vnum de libera,quæ sunt duo testamenta, vt Apostolus exponit. Verbis autem tantummodo,vt: Egredietur virga de radice Iesse,& flos de radice ejus ascendet:quo significatur de stirpe Dauid per Mariã virginem Dominũ Saluatorem fuisse nasciturum. Aliquando simul verbis & factis vna eadẽque res allegoricè significatur.Factis quidem, vt: Vendiderunt Ioseph in Ægyptum Ismaëlitis triginta argenteis.Verbis verò,vt, Appẽderunt mercedem meã triginta argenteis,quibus appreciatus sum à filiis Israël.Iterũ factis,vt Erat autem Dauid rufus,& pulcher aspectu:& juxta eũ Samuëlem in medio fratrum suorum.Verbis,vt:Dilectus meus candidus,& rubicundus,electus ex millibus. Quorũ vtrũque significat mediatorem Dei & hominum: decorum quidem sapientiæ virtute,sed sui sanguinis effusione fuisse roseum,eundémque vnctum à Deo Patre,oleo lætitiæ prę cõsortibus suis.Iterum Allegoria verbi siue operis aliquando historicam rem significat,aliquando typicam,aliquando tropologicã,id est, moralem & rationalem,aliquando Anagogen,id est,sensum,ad superiora

Antiphrasis. Ænigma. Carientismos. Parœmia. Sarcasmos. Asteismos.

ducentem figuratè denũciat. Per Allegoriam facti namque historiæ significatur, cùm opus primorum sex dierum siue septem, totidem hujus seculi comparatur ætatibus. Per verbum historia significatur, de hoc quod dicit Iacob Patriarcha. Catulus leonis Iuda, ad prædam fili mi ascendisti, &c. de regno & victoriis ejus scripta sunt: Dauid intelligitur etiam per verbum specialiter de Christo siue Ecclesia sensus: cùm idem sermo Patriarchæ de Dominica Passione & Resurrectione accipitur. Iterum Allegoria facti tropologiam, id est, moralem perfectionem designat, vt: Tunica talaris & polymita, quam Iacob filio suo Ioseph fecit, variarum virtutum gratiam, quam nos Pater vsque ad terminum vitæ induit & donat. Et insinuat Allegoria verbi eandem morum perfectionem: vt, Sint lumbi vestri præcincti, & lucernæ ardentes in manibus vestris. Allegoria facti, anagogicum, hoc est, ad superiora ducentem sensum exprimit: vt, Septimus ab Adam, Enoch translatus de mundo, sabbathum futuræ beatitudinis, quæ post bona opera seculi, quod sex ætatibus voluitur, electis in fine seruatur, figuratè tẽpus signat. Allegoria verbi, eadem vitæ cœlestis gaudia demonstrat, vt: Vbicunque fuerit corpus, ibi congregabuntur aquilæ: qui vbi Mediator Dei & hominum est corpore, ibi nimirũ existunt subleuatæ ad cœlos animę & celebrata gloria resurrectionis colligentur & corpora justorum. Nonnũquam in eodem verbo historia simul, & mysticus de Christo siue Ecclesia sensus, & tropologia & anagoge figulariter intimatur: vt, Templũ Domini juxta historiam, est domus quam Salomõ ædificauit, juxta Allegoriam, est corpus Dominicum, de quo ait, Soluite templum hoc, &c. vel vt alius Euangelista, ait, in tribus diebus excitabo illud: siue ejus cui dicitur: Templum enim Dei sanctum est, quod estis vos, per tropologiam, quisque fidelium, quibus dicitur: An nescitis quoniam corpora vestra membra sunt Christi, & templum Spiritus sancti qui in cœlis est? per Anagogen, supernæ gaudia mãsionis, cui suspirabat, qui ait: Beati qui habitant in domo tua Domine, in secula seculorum laudabunt te. Simili modo dicitur: Lauda Hierusalem Dominũ, lauda Deum tuum Sion. Quoniam confortauit seras portarum tuarum, & benedixit filiis tuis in te. De ciuibus terrenæ Hierusalem, de Christi Ecclesia, de anima quoque electa, de patria cœlesti. juxta Historiam, juxta Allegoriam, juxta Tropologiam, juxta Anagogẽ, rectè potest accipi. Iuxta Allegoriam de Ecclesia diximus, sequentes exemplum doctissimi Gregorij tractatoris, qui in libris moralib. ea quę de Christo siue Ecclesia per figuram dicta, siue facta interpretantur. Allegoriam propriè solet nuncupare. *Homœosis* est minus notæ rei per similitudinem ejus quæ magis nota est demõstratio. Hujus species sunt tres: Eicõ, Parabole, Paradigma. *Eicon*, est personarum inter se, vel eorum quę personis accidunt comparatio, vt in Euangelio Ioãnis: Vidimus gloriam ejus, gloriam quasi vnigeniti à patre. Et in alio loco: Neque nubẽt, neq; nubentur, neque ducent vxores: sed erunt sicut Angeli in cœlo. Neque enim vltra mori poterũt, æquales quippe Angelis erunt. *Parabola* est rerũ inter se genere dissimilium comparatio, vt: Simile est regnũ cœlorum gra-

*Homœosis*

*Eicon.*

*Parabola.*

rum grano sinapis,&:Sicut Moses exaltauit serpentē in deserto,sic exaltari oportet filium hominis. *Paradigma* est propositio exempli exhortantis,vel deterrentis. Exhortantis,vt in libro Regum: Elias homo erat similis nobis,passibilis, & oratione orauit,vt nō plueret super terram annos tres,& menses sex. Et iterum: Respicite volatilia cœli,quoniam non metunt,neq; seminant,neque congregant in horrea. Deterrentis,vt:Qui in illa hora fuerit in tecto,& vasa eius in domo,nō descendat tollere ea: & qui in agro,similiter non redeat retro. Memores estote vxoris Loth. *Paradigma.*

# INCIPIT PROLOGVS
## MAGNI AVRELII CASSIODORI SENATORIS.

*In Orthographiam.*

CVM inter nos talia gererentur, & de complexionibus Apostolorum nonnulla nasceretur mentio, monachi mei subitò clamare cœperunt: Quid prodest cognoscere nos, vel quę antiqui fecerunt, vel ea quæ sagacitas vestra addenda curauit nosse diligenter,si quemadmodū eà scribere debeamus,omnimodis ignoramus,nec in voce nostra possumus reddere, quod in Scriptura comprehendere non valemus? Quibus respondi,hæc quæ dicerent,designata esse, quemadmodum & intelligi debeant, & proferri. Sed labor nobis antiquorum omnino seruandus est, ne nos auctores earum rerum mentiamur, † quarum sequaces esse cognoscimur. Et ideo duodecim auctorum opuscula deducimus in medium, quæ ab illis breuiter & copiosè dicta sunt, vt & nos ea compendiosius dicamus, & à priscis auctoribus sine varietatis studio dicta recolantur, quatenus & vobis plenissimè satisfacere videamur, & auctoritate firma sit relatio, quam duodecim auctorum textus insinuat. Iam tempus est, vt totius operis nostri conclusionem facere debeamus: vt melius in animo recondantur,quæ septenaria conclusione distincta sunt.

† qui

### INCIPIT PRÆFATIO.

### CAPVT I.

POst commenta Psalterij, vbi præstante Domino, conuersionis meæ tempore primum studium laboris impendi, ij. Deinde post insti-

tutiones quemadmodum diuinæ & humanæ debeant intelligi lectiones, duobus libris, vt opinor, sufficienter impletis, vbi plus vtilitatis inuenies quàm decoris, iij. Post expositionem epistolæ, quæ scribitur ad Romanos, vnde Pelagianæ hæreseos prauitates amoui, quod etiam in reliquo commentario facere sequentes admonui. iv. Post codicem, in quo artes Donati cum commentis suis, & librum de Etymologiis, & alium librum Sacerdotis de Schematibus, Domino præstáte collegi: vt instructi simplices fratres, vbi necesse fuerit, similia dicta sine confusione percipiant. v. Post librum quoque titulorum, quem de diuina Scriptura collectum, Memorialem volui nuncupari, vt breuiter cuncta percurrant, qui legere prolixa fastidiunt. vi. Post complexiones in Epistolis Apostolorum, & Actibus Apostolorum, & Apocalypsi, quasi breuissimas explanationes decursas. vii. Ad amantissimos Orthographos discutiendos anno ætatis meæ nonagesimo tertio, Domino adjuuante, perueni. Ex quibus si in vnum valuero deflorata colligere, quantum ad eos pertinet, quos breuiandos esse suscepi, confusionem emendator atque scriptor, si bene arbitror vlterius non habebis. Minutus labor syllabis literisque tractandis, modò factus ex nominum deriuatione, modò casibus sermonum; modò ex motu atque situ, modò ex Euphoniæ consonantia, modò ex Græcarum literarum similitudine, probans quid scribere debeas, & quid vitare contendas. Vt I quoque litera simplex in quibusdam sermonibus rectè quidem scribi datur, sed n literæ sonum plerumque illi succedere posse testatur. Itaque quòd antè scribebatur per u & o, per duo uu modò scribere nobilis rectitudo scribendi per vias certissimas inuestigata esse videtur: & ideo præsens opus nō desit directum, vt volnus, vulnus, i pro e, vt quę antiqui magna i, nos magnæ. c. pro q. veteres qom. moderni, cum, rectiùs æstimarunt: & cætera quæ subtili quidem, sed necessaria distinctione narrantur, velociter transcurri, sed solita mentis intentione tractari, vt quæ incipis bene discere, ad finem perfectionis inoffensa debeas pronunciatione perducere. Nam si vobis adsit capiendi desiderium, quæ prius per moram quæsistis, protinus inoffensa velocitate transcurritis. Gloriosum profectò studium, & humanis ac diuinis literis, vt videtur, accommodum, quod loqui debeas, competenter scribere: & quæ scripta sunt, sine aliqua erroris ambiguitate proferre. Vox enim articulata à pecoribus nos sequestrat: scribendi verò ratio ab imperitis diuidit & confusis: ita perfectum hominem duo sibi ita vindicant ac defendunt. Nam cùm sibi talia quæ sunt duo lumina consentiunt, vtraque recta, vtraque decora sunt: cùm verò à se discrepare cœperint, vitium strabæ fœditatis incurrunt. Erit itaque propositum nostrum, quæ competenter modernæ consuetudini ab antiquis tradita sunt, quasi in vnam coronam redigere, & vsui celeberrimo deputare: illa verò quæ antiquis magis conueniant, expedit sine dubitatione relinquere, ne labor assumatur incongruus, qui præsenti seculo videtur inutilis. Sit ergo in primo libro institutionum nostrarum titulo tertiodecimo, quemadmodum legi debeat cœlestis auctoritas, vbi idiomata legis diuinæ communi vsui repugnantia non

*Orthographias.*

*Vox articulata à pecoribus nos sequestrat.*

tia non permisimus dissipari. Hic autem, in libro scilicet Orthographiæ, liberiùs & generaliter appetatur: quemadmodum ex regulis artium humanarum, salua auctoritate seniorum, cuncta lectio decora nimis & correcta reddatur. Si quis autem auctores Orthographos in textu suo legere fortasse voluerit, transcriptos inueniet, quos ego, quantos potui reperire, monasterio meo, præstante Domino, dereliqui, vt latiùs dicta probare, possis in auctoribus suis, quos non propter fastidium vestrum deflorandos esse putauimus. Illud etiā vos magnoperè credidi commonendos, vt distinctiones sensuum solicita mente perquirere, ac ponere debeatis, sine quibus neque legere quicquam competenter, neque intelligere præualemus. Scire autem debemus Donatum artigraphum de positutis ita tractasse, vt non ibi ordinem, sed virtutes earum potiùs exprimere videatur. Nam si distinctionum seriem per gradus cognitos sequeretur, primò plenam, deinde mediam nequaquam ponere potuisset: deinde magis inciperet, vbi prædictæ positæque ad finem tendere comprobantur. Sequitur distinctio deinde media quæ plena semper præcedunt potiùs quàm sequantur. Sed sicut visum constat esse doctissimis, hunc debemus ordinem custodire: vt primò de subdistinctione dicamus, quæ ibi semper apponitur, vbi in commate sermo suspensus adhuc reddendus esse cognoscitur: vt,

*Arma, virúmque cano,* -- Vbi totius operis summa conclusa est, Arma † enim ancilla Virgilius, virúmque dicturus est. Sed quoniam cano, respicit ad vtrumque hîc in arma, subdistinctio rectè ponenda est. Mediam verò affigendam constat in commate, cùm nullus sermo deest, sed gradatim tendit ad plenam, vt,

† Æneis.

*Diuidimus muros, & mœnia pandimus vrbis:*

Plena est autem, vbi finitur perfecta sententia: vt est illud,

*Tantæ molis erat Romanam condere gentem!*

Subdistinctionem verò, vel mediam non credas ipsum ordinem semper tenere, quem diximus, vt subdistinctio præcedat, & media consequatur: sed pro ratione supradicta locis congruis apponuntur, vt distinctiones istæ bene positæ, sensum nobis lectionis euidenter aperiant. Nam si aliter distinguas, sine dubitatione cuncta confundis. Has verò distinctiones, seu posituras, Donato testante, Græci θέσεις vocant. Periodus est autem per longum plenæ sententiæ dicta paulatim, cujus partes sunt cola, & commata. Sed antequam opus Orthographiæ inchoare videamur præfationem Phocæ artigraphi, exempli causa judicauimus apponendam: quæ cuncto operi nostro quasi à nobis prolata sit, ita omnibus modis videtur accommoda.

*Ars mea multorum es, quos secula prisca tulerunt:*
*Sed noua te breuitas asserit esse meam.*
*Omnia cùm veterum sint explorata libellis,*
*Multa loqui breuiter sit nouitatis opus.*
*Te relegat juuenis quem garrula pagina terret,*
*Aut si quem paucis seria nosse juuat.*
*Te longinqua petens comitem sibi ferre viator*

† vehi vet.lib.

*Ne dubitet, paruo pondere multa † vehens.*
*Te si quis scripsisse volet, non vlla queretur,*
*Damna, nec ingrati triste laboris onus,*
*Est quod quisque petat: nunquam censura diserti,*
*Hoc contemnet opus, si modò liuor abest.*

EXPLICIT PRÆFATIO.

† Annæo

I. EX † Gneo Cornuto de Enunciatione, vel Ortographia.II. Ex Velio Longo, III. Ex Curtio Valeriano.IV. Ex Papiriano.V. Ex Adamantio Martyrio de b & v. VI. Ex eodem de mediis syllabis.VII. Ex eodem de vltimis syllabis.VIII. Ex eodem de b litera trifariam in nomine posita IX. Ex Eutice de aspiratione.X. Ex Cæsellio Orthographo collecta sunt.XI. Ex Lucio Cæcilio Vindice deflorata sunt.XII. Ex Prisciano moderno auctore decerpta sunt.

Commemorati sunt auctores Orthograp. ex quibus alij ipso, alij præpostero ordine similia dicunt, alij verò diuersa describunt, sed omnia nobis absolutè nosse cõuenit. Nam & illi qui paria dicunt, communia dicta confirmant, & isti qui varia ponunt, per verba multiplicia commonent quemadmodum scribere debeamus, & loqui. Nunc ordo scripturę, qui ab antiquis positus cognoscitur, nihilominus est dicendus.

† Annæi Gnei Cornuti.

†GNEI CORNVTI DE ENVNTIATIONE VEL ORTHOGRAPHIA ISTA RELATA SVNT.

CAPVT I.

ANimaduerti quosdam, Emili amice, eruditos etiam m literam nec vbi oporteat dicentes, nec vbi oporteat supprimentes. Hoc ne fiat, hinc obseruari poterit, si simul subjiciam si quid ad rectam scripturam pertinet, & ad diuisionem syllabarum. Igitur si duo verba conjungantur, quorum prius consonantem nouissimam habeat, posterius à vocali, à vocalibúsque incipiat, m consonans perscribitur quidem: cæterùm in enuntiando durum & barbarum sonat. At si posterius verbum quamlibet consonantem habuerit, vel vocalem positam loco consonantis, seruat m literę sonum; par enim atque idem est vitium, ita cum vocali sicut consonanti m literam exprimere. Est quædam litera in F literæ speciem figurata, quæ digamma nominatur, quæ duos apices † ex gamma litera habere videtur. Ad hujus similitudinem soni nostri conjunctas vocales digammon appellare voluerunt, vt est votum, virgo. Itaque in prima syllaba digamma & vocalem oportuit poni, Fotum Firgo: quæ & Æoli fecerunt & antiqui, sicut scriptura in quibusdam libellis declarat. Hanc literam Terentius Varro dum vult demonstrare, ita perscribit V A. qui ergo in hac syllaba sonus est, idem litera erit. Nos hodie v. literam in duarum literarum potestatem coëgimus: nam modò pro

† quæ prima literam.

pro digamma ſcribitur, modò pro vocali. Vocalis eſt, cum ipſa per ſe eſt, Hoc enim cum cæteris quoque vocalibus patitur. Si cum alia vocali eſt, digamma eſt, quę eſt conſonans. Tres vocales quibuſdam videtur eſſe ſub vna ſyllaba vu. Errant ſi ita putant. Nam nuſquam apud Græcos, neque apud Latinos ex tribus vocalibus ſyllaba conſtat. Similiter h quoque digamma erit, & duæ vocales ſimiliter. Sed cadit in quæſtionem, & alijs per t, alijs per d, placet ſcribi. Apud antiquos enim ſcio Sedum fuiſſe: vnde nos duabus literis nouiſſimis ablatis, reliquas literas ſalua d, in vſum habemus: quemadmodũ ſi quæras, Sat, qualiter ſcribi oportet, dicemus per t, quia integrum eius ſit Satis. Q litera tunc rectè ponitur, cùm illi ſtatim v litera, & alia qualibet vna, pluréſve vocales coniunctæ fuerint, ita vt vna ſyllaba fiat. Cætera per c ſcribuntur. Hoc † Lucio quoque videtur. Nonnulli putant auribus deſeruiendum, atque ita ſcribendum vt auditur. Et enim ferè certamen de recta ſcriptura, in hoc, vtrum quod audimus, an quod ſcribi oportet, ſcribendum ſit, ergo non omnia auribus dederim. Quotidie, ſunt qui per co, cotidie ſcribant: quibus peccare licet deſinere, ſi ſciant quotidie inde tractum eſſe, à quot diebus, hoc eſt, omnibus diebus Qui, ſyllaba per q, u, i, ſcribitur: ſi diuiditur, vt, ſi cui, vt huic, per c. Hoc item in cæteris notauimus, vt diuiſionem c litera ſequatur, ſi tamen ſecundum antiquam enuntiationem fuerit, qua genitiuus & ablatiuus non diuiditur. Cauſam, per vnam ſ, nec quemquam moueat antiqua ſcriptura. Nam & accuſare per duo ſſ, ſcripſerunt: ſicut fuiſſe, iuiſſe, eſſe, & † cauſaſſe per duo ſſ, ſcriptum inuenio. In qua enuntiatione quomodo duarum conſonantium ſonus exaudiatur, non inuenio. Voſtra olim ita per o, hodie per e: vt, aduorſa, aduerſa, peruorſa, peruerſa, vorare, verare, vortex, vertex, conuollere, conuellere, amploctere, amplectere. Malo, qui putant ab eo quod eſt Græcè μᾶλλον comparatiuo modo deſcẽdiſſe, & per duo ll ſcribunt, peccant. Non enim à Græco tranſlatum eſt, ſed ab antiquorũ conſuetudine, qui primò Magis ſuo loco dixerunt; poſtea à pluribus eliſionibus hoc verbum anguſtauerunt, vt, magneuolo, deinde mauolo, quod frequentiſſimum apud illos eſt: nouiſſimò hoc ſubſiſtit, vt malo eſſet. Sed malle per duas ll, velle eſt. Item nolo per vnum l. Nolle per duo ll. Nolo enim ne volo eſt, nolle, ne velle. Denique vt ſe verbum habet, ita ea quæ ex illo componuntur. Alia ſunt quæ per duo v ſcribuntur, quibus numerus quoque ſyllabarum creſcit. Simili enim vocali vocalis adiuncta, non ſolùm non cohæret, ſed etiam ſyllabam auget: vt, vacuus, ingenuus, occiduus, exiguus. Eadem diuiſio vocalium in verbis quoque, metuunt, ſtatuunt, tribuunt, acuunt. Ergo hic quoque c litera, non q apponenda eſt. Lacrumæ, an lacrimæ, maxumus an maximus, & ſi qua ſimilia ſunt, quomodo ſcribi debent, quæſitum eſt. Terentius Varro tradit Cæſarem per j eiuſmodi verba ſolitum eſſe enuntiare & ſcribere: inde propter auctoritatem viri conſuetudinem factam, ſed ego in antiquiorum multò libris quàm Caius Cæſar eſt, per v plerique ſcripta inuenio. Optumus, intumus, pulchertumus, lubido, dicundum, faciundum, maxumæ, monu-

† Et is Lucius Caecilius vindex

† cauſaſſe

mentum, contumelia, minimæ. Melius tamen est, & ad enuntiandum, & adscribendum, i literam pro v ponere, in quod jam consuetudine inclinauit. Vineas, per e quidam scribendum tradiderunt, si significarent, quas in agris videtimus: ac contrà per i vinias illas, sub quibus latere miles solet, quod discrimen stultissimum est. Nam neque aliunde vineæ castrenses dictæ sunt: quàm quod vineis illis agrestibus similes sunt Extinguunt, per v & o: qualem rationem suprà reddidi de q littera, quam dixi oportere in omni declinatione duas vocales habere, talis hic quoque intelligenda est extinguo. Est enim & ob hoc extinguunt, licet enuntiari non possit, Interuallum duas ll habet: Vallum enim ipsum nō aliter scribitur, à quo interuallum. Varro dicit interualla esse spatia, quæ sint inter capita vallorū, id est stipitum, quibus vallum fit, vnde cætera quoque spatia dicunt. Obseruanda pusillo diligentiùs præpositionum cum verbis à vocalibus compositio, vt consonantes nouissimas præpositionum sciamus non durare, sed mutari plerumque. Itaque nonnunquam quæ consonantes verborū aut vocabulorum primo loco sunt, easdem necesse est fieri & in præpositionibus, quæ propter lenitatem quoque omninò enunciari sæpe litteræ præpositionum non possunt: quando autem fiant, quando non, sono internunciamus. Accedo duo cc. attulit duo tt. assiduus duo ss. Arrideo duo rr. Apparo duo pp. Annuo duo nn, Alligo duo ll. In his non solum propter lenitatem consonantes mutantur: sed & quòd nullo modo sonare d littera potest. Ibi sonat, & ibi scribitur, cum f consonanti adjungitur: vt adfluo, adfui, adfectus: vt contra b non sonat, effui, offero, offendo. In aliis etiam consonantibus idem patitur, vt: Suggero, ostendi enim suprà digammam consonantis vim habere. Et vbi b. quod vix credibile est in s cogatur: vt, Suscipere, sustinere, suspendere, suscitare, & quia antiqui dixerunt sustollere, non præterito sustuli. Item ex præpositio ad f literam: vt, effluo, effodio, effero, efficio, nec minus informatur escendo: alicubi tamen sonat & ob hoc necessariò scribitur exsilio, exsicco. Itaque vbi sonuerit, ibi ponemus. Tantus & quantus in medio n habere debent, quam enim & tam est: vnde quantitas. quantus. tantus. Nec quosdam moueat, si n sonat: jam enim suprà docui n sonare debere, tametsi in prima scriptura m posita sit. Exsilium cum s (ex solo enim ire est) quasi exsolium, quod Græci ἐξοριςμὸν dicunt: antiqui exsoles dicebant H, sicut in quæstione est litera sit, nécne sit, ita nunquam dubitatum est secundo loco à consonante poni debere, quod solus Varro dubitat. Vult enim auctoritate sua efficere, vt h prius ponatur ea litera, quæ adspirationem conferat; & tantò magis hoc temptat suadere, vt vocalibus quoque dicat anteponi: vt, hæres, hircus. Sed Varronem præterit, consonantem ideo secundo loco h recipere, quia non possit ante adspirationem nisi vocales habere. Itaque & antè, & pòst, h litera cuicunque tali adjungatur, non sonat. Hæc enim natura vocalium est, vt ante se aut post se habeant h, enunciationem non impediant. Præterea in libro qui est in Grammatica, Varro cum de literis differeret, ita h inter literas non esse disputat. Quod multò minus mirum, quàm quod x quoque

que literam esse negat. In quo quid viderit, nondum deprehendi: ipsius verba subjiciam. Literarum partim sunt & dicuntur: vt, a, & b, & h, & x, partim sunt quæ neque dicuntur; quędam neque sunt, neque dicuntur: vt φ ψ. Vehemens & vemens apud antiquos, & apud Ciceronem lego: æquè prehendo: & prendo, herculè & herclè, nihil & nil. Hæc obseruare eatenus poterunt, consuetudine potius quàm ratione, in his præcipuè verbis quæ adspirationem habere debent. Y litera antiqui non semper vsi sunt, sed aliquando loco illius, v, ponebant. Itaque in illorum quidam libris hanc scripturam obseruandam censeo, Suriam, Suracusas, Sumbola, Sucofantas. At nostris corrumpi non debet. Illud enim non video, quare huic literæ h aspirationis gratiam amoueam, ipsa enim per se adspiratina est, & quocunque vocabulo primum locum habuerit, adspiratur, Yacintus, Yllus, Ymetus: & tantò magis adspiratio addenda non est, quantò apud Latinos vocabula non sunt hac litera notata. Varroni enim placet, h litera si primo loco ponatur, non adspirari. Lector enim ipse, inquit, intelligere debet Rhodum, tamen etsi h habet, Rodum esse, sed eadem obseruatio non necessaria est r literæ, sunt enim verba primo loco r literam habentia, non minus Latina quàm Græca. Itaque meritò auferemus aut amouebimus adspirationem, Roma, regina, rapo, rodus. Z in antiquis libellis modò scriptum est, modò non: sed pro illo duæ ss ponebantur, Crotalizo, crotalisso, malacizo, malacisso, & his similia. Sed viderint illi. qui cùm verbis integris Græcorum vti non erubuerunt, erubescendum crediderunt literas Græcas intermiscere. Nobis satius alieno bene vti, quàm inelegantet nostra apponere.

## EX VELIO LONGO ISTA * RELATA SVNT.

* deflorata

### Caput II.

Velius Longus de Orthographia.

AT, si coniunctio fuerit: per t scribendum est: vt est,

*At tu nocturnis iuuat impallescere chartis.*

si præpositio, per d: vt est,

*Fando aliquid si fortè tuas peruenit ad aures.*

Atque, item coniunctio composita per t similiter scribenda. Apud, pręposition per d scribi debet: sicut ad patrem, quoniam veteres sæpe apud, pro ad vsi sunt: & duabus ex eis medijs literis sublatis, id est, p & v, ad remanet. Item quit, per t scriptum, verbum est tertiæ personæ, cuius prima est queo, secunda quis tertia quit: ex quibus componuntur nequeo, nequis, nequit: inquio, inquis, inquit. Per d autem aduerbium: vt

*Quid facias latas segetes:* --- & quæ ex eo componuntur: vt, quicquid, siquid, liquid, nunquid, & his similia. Id, per d scriptum, pronomen est neutri generis, ab eo quod est, is, ea, id: per t verò signatum, indicat verbum tertiæ personæ, ab eo quod est; eo, is, it. Placet etiam

Delmatiam scribamus non Dalmatiam, quoniam à Delminio maxima ejusdem prouinciæ ciuitate tractum nomen existimant. Feriç quoque, non fereæ scribendæ sunt: quia apud antiquos feriæ, non fereæ dicebantur. Actuarij, & actarij, vtrumque dicitur. Sed actuarij nominantur, diuersis actibus generaliter occupati: actarij verò scriptores tantùm dicuntur actorum. Item aliud est Cilonem, aliud Chilonem. Cilones, vocantur homines angusti capitis & longi, & h aspirationem non habet: Chilones verò, cum h aspiratione scripti, à breuioribus labiis homines vocitantur, quod est à Græco vocabulo deriuatum, ἀπὸ τῶ χείλη: vnde Achillem quoque ferunt esse nominatum. Coniux sine n putat † Nisus Artigraphus esse scribendum, quoniam in genitiuo casu facit conjugis. Mihi autem videtur non euellendam exinde hanc literam, qua sonus Enuntiationis exprimitur. Nam quamvis asserat non esse onerandam superuacuis literis dictionem, ego tamen non fraudandum sonum æstimo suis literis, quibus † integer & plenus auribus intimamur.

*De hoc grãmatico vide Lucentij Carionis antiquarũ lectionum cõmentarium II, cap. II.*

† integris & plenis

## EX CVRTIO VALERIO.

### ista collecta Sunt.

### CAPVT III.

*Curtius Valerianus Orthographus.*

Q, Litera tunc rectè ponitur, cùm eam statim u litera sequitur, juncta cum alia vocali vel vocalibus diphthongis, ita vt vnam syllabam faciat, vt: Quirites, queſtio, quærite. Cætera verò per c, scribi debent, vt: cujus, Cumæ, & reliqua hujusmodi. Cum quando præpositio erit, per c scribi debet: vt est illud:

*Diuisum imperium cum Ioue Cæsar habet.*

quando autem aduerbium est, per q, scribendum. Veteres enim quando, quum dixerunt: vt est, quum nauis ex Asia venerit: cæteráque hujusmodi aduerbia similiter scribenda sunt, vt quoquumque, vbiquumque. Hujusce, per c literam scribendum est, antiqui enim pronominibus c addebant, vt: hicce, illicce, isticce: vnde subtracta eadem nouissima litera, c relictum est, vt hic, illic, istic: sed hoc in solo genitiuo casu articularis pronominis, qui est hujusce, ad hoc eadem syllaba ce integra manet. Cur, alij per c scribendum putauerunt, dicentes non posse q literam poni, vbi v esset sine alia vocali, secundum regulam supradictam: alij per q, eò quòd originem trahat ab interrogatiuis aduerbijs, quæ sunt quando, quorsum. Vsus autem obtinuit, vt cur, per c scribatur. Partubus, & partibus, arcubus, & arcibus, artubus, & artibus, veteres quidem indifferenter scripserunt: Nos possumus obseruare vt ab eo quod sunt partus, id est, fœtus, partubus scribamus: ab eo autem quod sunt partes, partibus. Itémque ab eo quod sunt arcus arcubus: ab eo autem quod sunt arces, arcibus: & rursum ab eo quod sunt artus, id est, membra, artubus: ab eo autem quod sunt artes, artibus. Tres literæ sunt apud Græcos ζ ξ. ψ. Ex his in vsum nostrum transtulimus

ftulimus Z, item pro ξ, nos X vtimur. ψ. nullo modo transferri potuit, sed vis ipsius translata est in ps: vt quę per ψ scribuntur, per ps scribamus. In cæteris casibus, aut in bis exeunt, aut in pis: vt Celebs, celebis, auceps, aucupis, cynips, cinipis. Diuisionem præterea syllabarum ad b s & p s pertinentem, hinc obseruabis: quòd vbicunque p s erunt, diuidi non possunt, sed ad sequentem aut antecedentem syllabam applicabuntur, tanquam vnius literæ potestatem habeant, Apstinui, aps, & tenui, Apscessi, aps, & cessi. Apscondo, aps & condo. At vbi b s fuerunt, diuidantur necesse est, vt, Obstupui, obstupeo, obsum, obstrepo. Præterea b s nunquam conjunctas inuenies, non enim possunt facere syllabam, & si primam quidem vocalem habeant: fallunt ipsæ consonent, vt: trabs, quam dicimus trabem. Cęterùm si ante vocalem ponantur, nullo modo Enunciationem capiunt: contra p s etiam præpositæ sic sonant, vt apud Græcos ψ. Tandem rationem hanc puto obseruandam & in verbis, quæ præterito tempore & futuro incertum est p, an b habere debeant. Nam sicut in casibus nominum p litera in b commutatur, vt est celeps celebis, ita in temporibus quoque verborum è contrario b in p commutatum videmus, vt: Scribo, scripsi, scripturus: Labor lapsus, lapsurus: Nubo, nupsi, nuptura. X in antiquis libris Latinorum scriptum non est: sed pro illo, duo ss ponebantur, Crotalizare, Crotalissare. Sed viderint illi, qui cùm verbis quibusdam integris Græcorum vti in Latina lingua non erubuerunt, erubescendum crediderunt literas Græcas intermiscere. Nam latius est alienis bene vti, quàm nostra ineleganter apponere. Præstò per o scribimus: veteres per v scripserunt. Sed Præstò dicendum est, vt sedulò, & optatò & sortitò. Inde & Præstolari, non præstulari: Non mirum veteres v litera pro o vsos, nam & o pro vsi sunt. Poblicum enim quod nos publicum, & quod nos culpam, illi colpam dixerunt. Suptet per p scribendum, nos per b. Negligere per gi, non per c scribendum, & alia hujusmodi quidam per y literam putauerunt, eo quòd Græca esse dicerent. Sed apud nos y litera nunquam vocali conjungitur.

## EX † PAPYRIANO ISTA COLLECTA SVNT.

† Hunc grammaticum præter cæteros adnotat aliquando Priscianus.

### CAPVT. IV.

AE syllaba, quam nunc in fine sermonis diphthongon scribimus, vt, cogitationes magnæ, apud antiquos per ai scribebatur, vt esset distractio genitiuorum à datiuis. Nam genitiuo hanc diuisionem dabant, vt non esset syllabis similis datiuo, si trissyllabus inueniretur, vt: Magnai, Asiai, aulai, rugai, ferai. Reliquiæ, & reliqui per c scribebantur: & sicut relicuus & vacuus, sic relicui & vacui, sic mortuus, & mortui, strenuus, strenui: Ac nunc reliquiæ, vel exequiæ, per q scribuntur. Cotidie, per c & o dicitur, vt scribitur: non per q: quia non à quoto die, sed à con-

tinenti die dictum est. Haud, quod aduerbium est negandi, d litera terminatur, & aspiratur in capite: quãdo autem coniunctio disiunctiua est, per t literam sine aspiratione scribitur. Malo per vnum l, quod est magnolo. Malle per duo ll, quod est magnelle. Nolo per vnum l, est enim nouolo. Nolle per duo ll, quod est non velle. Primò Querela apud Latinos per vnum l scribebatur, sicut suadela, tutela, candela, corruptela: quamvis vsus sibi etiam apud eos vindicaret, vt aliqua in figura diminutiuorum per duo ll scriberentur: vt, Capella, fabella. Nunc autem etiam Querela per vnum l scribitur. Narare per vnum r scribitur, vt Varroni placet, secutus est enim etymologiam nominis eius, qua gnarus dicitur quis, qui scit quid loqui debeat. Denique compositio verbi ita scribitur, ignorare, quod non per duo r, sed per vnum scribitur. Ideo & Natatio, vnum habere debet. Quod, quando numerus est, per t: quando pronomen, vero d scribendum est. Nam Totidem per t scribitur, quia numerus est. Quæcunque verba ab s litera incipiunt, si composita sint, vt Ex præpositionem accipiant, seruata s litera scribuntur, vt: Specto, exspecto: Salio, exsilio. Cætera verba quæ s in principio non habent, onerari non debent: Æstimo, existimo: Acuo, exacuo: Agito, exagito. Prendo dicimus & prehendo, vt herclè & Herculè, Nihil & nihili. Sed in his verbis, quæ aspirationem habere debent, hæc obseruari eatenus poterunt, quatenus consuetudo permiserit. Sed tamen libellus nos euidenter docet, qui inferiùs de aspiratione scriptus est. Trabs ab eo quod dicitur trabis, & vrbs, per p debent scribi licèt Varro per b scribendum putet, quòd in reliquis casibus b habent. Sed tamen cum ψ litera Græca nullo modo transferri potuerit in vsum nostrum, & vis eius per p & s literas scribatur, necessarium est, vt vbi ψ Græcum sonat apud nos, quod vitari non potest, per has literas scribatur, id est, p s, licet in obliquis casibus b habeant, vt: Celeps celibis, Vrbs vrbis: item in alijs ipsam retineant, vt: Auceps aucupis. Vnde apparet in his casibus mutare non debere p & b, in quibus se etiam ambę consequuntur interposita vocali. Hanc etiam regulam sequitur & φ, quæ & ipsa per p & h constat, vt: Cynips, cyniphis, quæ in nominatiuo casu p & s, in alijs casibus per p & h scribitur. Quicquam, in medio per c, non per d, scribi debet. In compositione enim plerunq; d in c cõmutatur, vt in pręposítionibus, Accedo, accumulo. Formosus sine n, secunda syllaba scribendum est, vt: Harenosus, frondosus, aquosus, herbosus: participia verò habent n, vt Tonsus, tunsus, mensus, †pensus. Antiquorum nulla obseruantia fuit, cum n, an sine n, scriberent, illi enim Tosus, tusus plerumq; scribebant. Y Gręcũ nos in quibusdam in u conuertimus, vt: Cymas, Cumas, Cyminum, cuminum: in quibusdam non vertimus, vt: Syria, Cyriacus, symbolum, sycophãta. Forfices secundum Etymologiam debemus dicere, & scribere: vt si à filo dicamus, f debeamus ponere, vt forfices quę sunt sartorum: & si à pilo, per p, vt forpices, quæ sunt tonsorum: si à capiendo, p c, vt forcipes, eo quod formum capiant, quę sũt fabrorum, formum enim dixerunt antiqui calidum, vnde est formosus. Vulgus, vultum, paruum, tornum, sunt qui putant per duo u scribi non debe-

† prensus

debe-

debere: quia similis vocalis vocali adjuncta, non solum non cohæreat, sed etiam syllabam augeat: vt est, vacuus, ingenuus, occiduus, exiguus, perspicuus, & in verbis metuunt, tribuunt, statuunt. Sed Velius longus per rationem præsumptam decipi eos putat, qui primitiuus, & adoptiuus, & nominatiuus, & alia per u & o scribebant. Nam aliter scribere, & aliter pronuntiare vecordis est. Cùm enim per o scribant, per u enuntiant. Præterea qui contrà sentiunt, non respexerunt vnum u, totiens consonantis vim habere, quotiens pro consonante ponitur, quod apud Græcos Digammon vocatur: ac sic fieri, vt nominatiuus duas quidem u literas habeat, sed priorem pro consonante, posteriorem pro vocali scilicet positā. Sic & Donatus dicit, quotiens u & i, seu sibi, seu alijs vocalibus præponuntur, loco habendas esse consonantium. Hiemps, vt † Cecilio videtur, p habere post m literam non debet: quod satis sine ea litera consonet, vel quòd per omnes casus nec vestigium quidem illius appareat: Sumpsi, autem quæritur an possit sine p litera, vt hyemps sonare. Sed quia & in alia declinatione p respondit, cùm dicimus Sumptus, sumpturus, necessario per p scribi debet. A. & ab, & abs & au præpositiones generis sūt: velut cùm dicimus. A me, ab illo, abstuli, aufugi, sed obseruandum, vt tunc Ab præpositio scribatur, quotiens parti cuilibet orationis conjungitur, quæ à vocali incipiat, ne dictio multis consonantibus oneretur. Si verò à consonante pars aliqua, cui præponitur, incipiat, non est ponenda Ab præpositio, sed à solum, vt: A fratre, à vicino, ab homine, ab vrbe. Abs verò apud nos nominibus, cum quibus in compositione venit, respuenda est: vt, Ab vrbe venio, non Abs vrbe venio. Nam in compositione non est eiicienda, vt: Abscondo, abstineo. Au, quoque his præponenda est, quæ à consonantibus incipiunt. In, præpositio si composita sit, & p aut b, vel m, sequatur, n in m conuertit, vt: improbus, imbuit, immutat. Quotiens verò g illam sequitur, n amittit, vt: Ignarus, ignotus. Nam ignarus & Gnotus simplices sunt. Ad, præpositio interdum retinet d literam, vt Adfert: adfuit, interdum variat, vt: Ammonet, amminiculum. Plerumque euenit, vt consonantes quæ iam verborum aut vocabulorū conjunctæ huic præpositioni, mutent: quando autem fiat, quando non, sono internoscimus. Accedo cc, Attuli duo tt, vt: Assiduus duo ss, Apparco duo pp, Alligo duo ll, Annuo duo nn, est enim vbi necesse est hanc literam interire, id est, d, vt: Aspiro, aspicio. Nulla enim consonans per d, intercedit, sed omnino d deperit. Ex, præpositio sequentibus b. d. g. l, m, n, literis, & u & i, cum pro consonantibus sunt x literam, vt: Ebibit, edidit, egressit, elusit, emicuit, enarrauit: sequente verò f, nostra consuetudine in eandem literam mutat vt: Effundo. Ob, præpositio interdum ponitur plena, vt ex, Obire, oberrare, interdum in eandem literam transit, à qua sequens sermo incipit, vt: Offulsit, ommutuit, opposuit, sequente verò u, loco consonantis posita, integra custoditur: vt Obuersus, obuius. Sub, præpositio superior, interdum b literam seruat, vt: Subire, subesse: subauscultare: interdum mutat in eandem literam, à qua sequens inchoat verbum,

† Cæcilius est qui supra Lucius Cæcilius de quo in Cassio diximus.

bum, vt: Sufficit, suffigit, summouit, subministrat, supponit, supprimit, suggerit, sequente s litera integra manet, vt: Subrado, subremigo, subrideo, nec vnquam sequente r litera corrumpitur: b in s mutatur, sequentibus t & c: vt Sustulit, suscepit. De, præpositio aut plena in compositionibus ponitur: vt, Deducere, demonstrare, detrudere: aut corruptione e literæ corrumpitur: vt, Deorsum. Nam quando in i literam transit, vt est,

*Aëra dimouit tenebrosum, & dispulit vmbras.*

non est à præpositione de, sed dis, vt, distraho, dispereo. Dis, præpositio sequentem literam s non amittit: vt, Dispicio: sequentibus verò b, d, g, l, m, n, r, amittit, vt, Dibucinat, diducit, digerit, dilacerat, dimouet, dinoscit, diripit. Interdum s litera, sequente r, in eandem literam mutatur, vt Dirumpo: sequente f, consuetudine in eandem mutas literam: vt, Diffundo. Re, præpositio non tantùm plena præponitur quibusdam partibus orationis: vt, Remouet, refricat, respirat: sed & d literam assumit: vt est, Redire, redolere. Sed interdum d hæc litera geminatur, quotiens ab eadem litera sequēs incipit syllaba, & vna pars orationis expletur; vt, Reddere dicimus, geminata d, Reducere autem simplici vtimur. Trans, præpositio interdum plena est: vt, Transtulit, transactum, transeo, transitus: interdum minuitur: vt, Traicit, traducit. Sine, præpositio interdum assumptione literæ d, corrumpitur; vt, Seditio, sedulò. Pro, præpositio cùm sit naturaliter longa, interdum in compositione corrumpitur, partim correptione: vt, Proanus, partim assumptione literæ d; vt, Prodest, proditus, prodigus. Interdum integra est & ipsa, & pars cui conjungitur; vt, Procuro. Sequentibus i & u, cùm pro consonantibus sunt, nunnunquam literam perdit, aut mutat: vt, Prouidens: aut adsumit, aut corripitur: vt, profectur. Circum, præpositio sequentibus vocalibus, m literam in enuntiatione mutat, in scriptura seruat: sed cum i & u vocales loco cōsonantium positæ sequuntur, & scribitur, & enuntiatur: vt Circumuenit, circumiacet. Ante, præpositio interdum integra manet: vt Anteactum, anteuenit, antecedit: interdum mutatione in i literam corrumpitur: vt, Antistat, anticipat. Inter, præpositio in vna voce sequente l litera, t in eandem mutat: vt, Intelligo. Cæteris literis sequentibus vocalibus, pro voce integra manet: vt, Interius. Cujus, & Cui, pronomina per q scribebantur. Nos autem & ad breuitatem festinauimus scribendi & illam pinguedinem limare maluimus. Accerso per c, & Arcesso per r, sed Accerso significat aduoco: Arcesso, repello, prohibeo. Coqui, † Gratus artigraphus per c primam syllabam, secundam per q scribendam putauit. Non enim dicimus Cocere, sed Coquere, vt, Virgilius,

† Gratus vetus liber fortasse. Gratus vel Gnatus orthographus.

*--- apricis coquitur vindemia saxis.*

V, litera in quibusdam partibus orationis vitiosè inseritur, vt in eo quod est vrguere. Virgil.

*Vrgentur pœnis --.* sine u positum est: & illud,

*Vrgere tela manu, ferrúmque armare veneno.*

Nam quominus vnguo debeat dici, euidenter apparet: quòd nullum verbum

verbum est vo terminatum, siue iunctim, siue solutim, vt non eandem u seruet in præterito: vt, Voluo, volui, Eruo, erui. Vngo, non vngui, sed vnxi facit: quomodo Pingo, pinxi: & tamen nomini, quod hinc fingitur, sic insertam videmus u literam vt euelli non possit, sicut apud eundem Virgilium.

*& pingues vnguine tedas.* & in consuetudinem vsurpatum vnguentum dicitur, quod tamen sine u debet scribi. Leprosi à prorítu nimio ipsius scabiei dicti sunt, & ideo per b scribi debent. Mille, numerus à quibusdam per vnum l. scribitur, quod milia dicimus, non millia. Alij melius per duo ll. existimant scribendum.

ADAMANTII MARTIRII DE V. ET B.

CAPVT. V.

VA syllaba præfulgens in capite nominis, per u vocalē scribetur: quoniā hæc apud Latinos litera plus valet quàm b muta, quia vocalis est: & dūm crassiorem exprimit sonum, transit in cōsonantium potestatem, vt: Vates, vanus, vagus, validus, vacuus, exceptis Basio, Balineo, & Baculo, à quo Bacillus nascitur deminutiuus. † Illa quoq; nomina, quorū secunda syllaba in a literam desinit, per b mutā scribentur, vt: Bambalo, ψελλιστής, bacca, balathro ἄσωτος, balatus, βληχηθμὸς baratrum barbarus, ac talia. Ve correpta, nominis principium obsidēs, u similiter habebit in scriptura, vt: Venenum, venena, verecundus, venerabilis, vetus, vehemens, vehiculum: ita tamen si non ab aduerbio, quod est Bene, compositionem habuerint nomina. Hæc namque per b mutam notabuntur, eò quòd aduerbiū Bene per b mutam scribi ratio regularum compellit: hac de causa, quòd constat quædā aduerbia à nomine venire, & si nominis datiuus casus singularis in o desinat, vltima o litera in e tam breuem, quàm longā conuersa facit aduerbiū, vt Doctus, docti, docto, doctè: Malus mali, malo, malè, Ergo & Bonus, boni, bono, bonè debuit facere. Sed ne vocatiuus casus non aduerbium putetur, vt est, O bone vir, visum est etiam ô literam in e conuertere: vt hoc aduerbium, illud nomen iudicetur. Igitur à bono factum est aduerbium benè. Bonum verò per hanc literam significari, monstrabunt sequentia. Itaque si ab aduerbio, quod est Benè, composita fuerint nomina, per b mutam scribuntur, vt: Benignus, beniuolus, benificus, duntaxat à benefaciendo, nam à veneno per u scribi nullus ignorat. Meminerimus tamen Beatum à superiore abhorrere regula, quòd primam syllabam nulla sequitur consonans: Et quoniam huic opponitur regulæ, vehemens & vehiculum, ammonemus hoc facere aspirationem, vt in multis, hic quoque u prælatam videmus, quam poni pro consonanti possibile est. Ve, producta similiter in capite constituta, si quidem masculini vel neutri generis erunt nomina, in quibus hæc præposita syllaba, per u vocalem, pro consonante signabitur, vt: Venator, ve-

† Vide Ludouici Calionis cōmentariū 2. cap. 11.

lum,veretrum,μόριον venabulum.Sic verò erunt fœminina,tantummodo, quorum origo à masculino venire non concernitur,per b mutam scribētur,vt: Besica, belua,bestia: ita tamen si non duarum fuerit syllabarum, nam mutabunt scripturam, vt: Vena,vespa,& his similia. His quoque apponitur Beta, quæ Græcè σεῦτλον appellatur: quoniam in Græco idem genus obseruari non potuit.Præterea quærimus cur veritas,& fœminini generis existens,& superans dissyllaborum mensuram, per u, non per b, scribatur.Sed dicimus,quòd non est primæ nomen positionis,sed descēdit à mobili genere, est enim verus,vera,verum,ex quo nascitur appellatio,veritas: & ideo primiformis sui regulam necessariò defendit. Simili modo & Venatrix, masculi sui originem sequitur. Vi,longa vel breuis, nomini præbens initium,si à numero bis,id est secundo,composita fuerint,per b mutam scribuntur, discretionis enim gratia, bis nûmerus per hanc literam scribitur,vt superatur à nomine monosyllabo,quod vim & necessitatē significat:veluti,biceps,bilinguis biformis, † bipartens,biennium,bimum, biga,biduum,bicolor,bipennis,bijugum,ac talia. Si autem pura remaneant numero u, traductam in † consonantem potestatem habent positam,vt: Victor,vinum, vitis, victus,vinitor,vita,vidua,vipera, viator,vitisator,præter Bitumen,quod neutri generis consistens,numerū syllabarum excedit.Bile etiam discretionis causa dicitur.Nam si fel significat,per b mutam:si abjectum aliquid,ac parui pretij,per u scribetur.Bibula autem à verbo, quod est Bibo, traducitur, cuius postea regulas dabimus.Vo,breuis vel producta,seruans principium nominis, per u literam, vocalis amissa potestate, scribetur; vt Voluntas,vorago, vocabulum, vomitus,votum: Bono tantummodò regulam superante, eò quòd in tria genera dispertitum sit, cùm prædictorū mobiliū figuram recipit. Bu,seu producta,seu correpta fuerit, præpositam b mutam habebit; vt, Buxus, Buffo,Bustum, Bucina,Bucula,& hujuscemodi omnia.Nullo enim modo poterat ipsa sibi u præponi, non conjuncta etiam aliæ consonanti in prima syllaba: cùm tamen dissimilis continuò litera fuerit subsecuta; vt, Vultus vulgus,Vulcanus,per u Digammon scribentur. Nam si prima syllaba desinat in cōsonantem, ex qua etiam secunda incipiat,b mutam retinet scriptura:vt,Bucca,Bulla & similia. Vac,syllaba quotiens præposita fuerit vt vocalem habet pro consonante:vacca,id est,jumentum: vaccinium scilicet flos. Nam Bacchus,& Bachar, per b scribenda sunt. Bec, & Bic,syllabis,juueni deficere. Boc,vnum Barbarum didici, id est, Bocchos, quod b mutam habere cognoui in scriptura.Et sciendum, quòd nomina peregrina, si trahantur ad Latinum sermonem, b mutam sibi plerumque defendunt. Ideo autem diximus plerumque, quia sunt quæ Latinis regulis seruiunt, vt Massiua; hoc enim nomen,licet Barbarum constat, tamen regulam Latinam scriptura conseruat, quam suus locus monstrabit. Buc,syllabam in vno repperi solummodò nomine, hoc est Bucca, quòd per mutam scribitur, Val prima syllaba, si quidem litera fuerit consecuta,per u scribetur; vt Vales,& valum; nam Bellena & Ballistra,per b scribenda sunt. Si verò l non sequatur litera per b mutam signabitur.

† bipartens

† cōsonantium.

gnabitur: vt, Balteus, Balbus, Baluæ, id est, januæ: præter aduerbium valde; quod per detractionem i literæ, dictum esse non dubium est, validè, est enim integra dictio, consistit, vt arbitror: & hoc namque † euenit de nomine: facit enim validus, validi, valido: ergo validè aduerbiũ facere debet. Inde si voluerimus incorreptam emittere dictionem, primæ syllabarum subjaceat regulæ. Vel si syllaba, siquidem sola permaneat, erit cõjunctio disiunctiua, quæ per v omnifariam scribitur: si verò caput fuerit nominis b mutam habeat in scriptura: vt, Bellum, bellissimum & bellaria: præter Vellus, discretionis gratia. Nam si per u vellus scribatur genere neutro, ac declinatione tertia nuncupetur, vt lanã significet, hoc vellus enim, hujus velleris facit: si autẽ per b mutam notetur, genere masculino ac declinatione secunda declarabitur, vt scitum denunciet. Hic enim Bellus, huius belli, scitus, vel jocosus per casus declinabitur. Vil, syllaba si fuerit antecedens, u vocalem habebit pro consonante, vt: Villus, *estimenti: villa, possessio. † Bam etiã vocalibus aliis interuenientibus in prima nullius nominis enuntiari cognoui: nisi in glossematibus, Bammum, ἐξύπαειον atque Bambalo, ψελλιςής: quæ per b mutam scribuntur. Van, & Ven, & Vid, syllabæ, u, vocalem habebunt pro consonante, vt: Vannus, ventus, vindicta. Vap, præfinita syllaba, u vocalem habebit pro cõsonante, vt: Vappa, ὕσαρις, alias vocales inter u & p collocatas inueni deficere. Bar. cùm incipit syllaba, b mutam habebit positam, vt, Barrus ἐλέφας, bardus ἀναίσθητος, bargus ἀφυής, barba, Excipitur nomen proprium Varro tantummodò, Ver, & Vir, syllabæ longæ vel breues, u vocalem loco positam consonantis habebunt, vt: Vertex, virgiliæ πλειάδες verbum, † virum, virga, virgo, virtus virbius. Excipitur ab hac regula tantummodo * Berna, quod nomen licet ego inuenerim per u scriptum, tamen Mennam illustris memoriæ audiui, Mennonium, hominem omnis facundiæ judicem, sic dicentem de hoc reprehensum à Romano quodam disertissimo, quod per hanc enunciauerit literam. Nos quoque notauimus ac temptamus rationem reddere, quasi diuersitatis causa: Si enim Berna, domi genitus, significet, id est οἰκογενής, commune est duum generum secundum veteres, trium verò secundùm eam sententiam: & per b mutam scribitur. Si verò tẽporale quoddam denunciet, erit mobile. Quare? Namque vernus, verna, vernum fit, vt si quis dicat, vernus sol: verna hirundo, vernum tempus: & u, sicut primitiuum eius, in scriptura tenebit. His ita se habentibus possumus etiam intelligere Bernam dictum esse eum, qui in bonis hæreditariis notus est. Bona verò per b literam scribi supradicta ratio demonstrat. Vor, syllabam, neque breuem, neque longam in Latino sermone, vlli inueni præpositam nomini, nisi vortex, pro eo quod est vertex: sicuti volnus antiquos figurasse meminimus. Bur, similiter cognoui deficere, præter hoc quod in proprio dicimus nomine, id est Burra: quod etiam per b mutam scriptum esse secundum regulam nouimus in supradictis expositam. Bes longam similiter nomen monosyllabum repperi significat autem uncias octo, quod b mutam tenere consuetudo traxit in scriptura, breuem inuenire non potui. Nam vesper, vestis, ac similia,

† venis

† Vide Ludouici Cælionis antiquarũ lectionum Commentariorum 11. cap. 18.

† Virsus.

* ita hunc locum ex veteribus libris restituimus antea corruptum. Vide Pithoei aduersar. tum l. 1. c. 6.

lice *i* per u vocalem pro consonantes scribantur, tamen juxta rationem supra dictam, vbi fecimus Bes longam, debent per v scribi: quoniam s litera sequenti syllabæ sine dubio jungitur. Vos, si pronomen fuerit, in monosyllaba per u literam scribitur: cùm verò dissyllabum fuerit, id est, vobis, vltima syllaba per u secunda per b scribetur: quando autem jumenti nomen inuenitur, vt est,

*Procumbit humi bos*, b mutam habebit in monosyllabo nominatiui & vocatiui casus. Cùm verò per alios casus cœperit geminari in prima syllaba, b continet, in secunda u vt: Bouis, boui, bouem, à boue, sicut in supradicto pronomine variatis contrario literis constat effectum, Batt. in vno tantum repperi nomine generis neutri, pluraliter enuntiato, id est, Battualia, quæ vulgò battalia dicuntur, quæ b mutam habere cognouimus, exercitationes autem militum vel gladiatorum significant. Inde etiam Battuaro ex τοῦ βαθύειν dici puto. Vit, per u scribitur: vt, Vita, Vix, & vox, mono syllabas didici tantummodo, quæ per u literam scribentur. Alias vocales x quidem literæ antepositas, b autem literę cohærentes, Latina nescit omninò facundia.

## DE MEDIIS SYLLABIS EIVSDEM Adamantij Martirij.

*Adamantius Martyrius De mediis syllabis.*

### CAPVT VI.

De syllabis in capitib. nominum positis quātum potuimus, sine prętermissione tractauimus. Notum enim omnib. esse credo quia necesse b literam syllabæ præpositam, si consonans fuerit consecuta in quacūque dictione, eam sine dubio scribi: vt Blādus, gibbus, κυρτός, brauejū latebræ, tenebræ: atque omnia talia: Nunc rationabiliter mediæ syllabæ † nomen sortientur laborem. Va, syllaba in medio nominis posita, per v scribetur: vt, Auatus, † caluare, præter Carbasum, quod nomen Græcū magis quàm Latinum arbitror. Ambages enim per b mutam notatur, aut quod præposita est m litera, aut quod ex duob. corruptis nomen arbitramur compositum, quasi vade dicitur & ambite: & procon sita, vel appellatiua, vel traductitia, siue facticia, id est, quæ ex aliis facta sunt, notare debemus, sequente prototypa, id est primas positiones: vt, nouus, noualis, riuus, riualis, & deriuatum ab Alba, Albanus, à sylua, syluanus, à priuo, priuatum, à libo, libatum V s, correpta, siue sola fuerit, siue adjecta consonanti, per u vocalem loco positam consonantis notetur: vt juuenis, alueus, fouea, aduena, juuencus, cauerna, nouerca, & aduersus præpositio, præter Trabeam, Gubernator enim licet per b mutam scribatur, tamen hoc nomen arbitror à guberno verbo figuratum consistere: cujus regulas posteà meditabimur: cùm ad tractatum b literæ trifariam in nomine positæ venerimus: ita tamen, si non diminutiua nomina, vel deriuatiua fuerint,

† nomen.

† caluaria.

Illa

Illa enim, sicut superius diximus, prototypa sua sequentur: vt, liber, libertus, libellus: vel hymber, hymbernus: flabrum, flabellum: tabula, tabella: taberna, tabernaculum: bellator, imbellis vel imbecillis: fabula, fabella, quæ omnia per b mutam ceu primiformia scribentur certissimè. Be producta per b mutam omnifariam scribetur, vt Verbena, rubeta, ambesum, habena. Excipitur Auena, quæ significat tibiam, vel stipulam, discretionis gratia. Nam Seuerus, quia à sæuo venit, posteritatis causa ve syllabæ consequitur regulam. Vi, breuius per u vocalem habentem vim consonantis, scribetur: vt, Fauius, flauius, auidus. fluuius. ciuitas, fauilla, prouincia, exuuiæ, mannuiæ, obliuium, diluuium, fosuium, liuidū, simpiuium. εἶδος εχωνς ἱερατικῦ: præter obitum nomen, & subi:ò, atque obirer aduerbia: quæ ob & sub, vtpotè præpositiones, antiquos puto in scriptura seruasse, b literam, non mediæ, sed primæ adjungētes syllabæ, Virbius enim abstractus à regula, quoniam virumbis factum esse memorant: quem numerum per b mutam scribi ante dicta declarant, quidam virum bonum, alij herobium, tanquam sit ἥρως ἀναβιώσας, alij Deum esse qui præest, interpretantur. Ambiguus nunque, in semiuocali præposita in vna eadémque dictione, nunquam u litera pro consonante sequitur. Huic opponitur quamvis: sed hoc videtur esse compositum, cùm posterior vis syllaba subjungitur plurimis: vt abs quovis, quorumvis, vtrumvis, ac talia. Obseruādū tamen, ne es pura syllaba terminauerit nomina. Si enim fuerint ita enunciata, per b mutam mediæ syllabæ sine dubio scribentur: vt, Abies, scabies, rabies: at hæc quoque species bipartita consistit. Nam si trissyllaborum majorem habuerit numerum per v necessariò notabitur: vt, illuuies, proluuies, ingluuies, subluuies. Li syllaba terminata, per b mutam scribi compulit nomina: vt, Nobilis, mobilis, laudabilis, mirabilis, debilis, habilis, effabilis: exceptis seruili, ciuili, & ouile: quæ à seruo, à ciue, atque oue, à vis syllaba posteritatis dum ducunt originem, cujus postea regulam meditabimur. Licet enim habitus, excubiæ, probitas, arbitrium, dubium, & talia, per b mutam scribantur, tamen hac de causa, quoniam à verbis figurata consistunt: & sciendum, quod quæcumque nomina cum verbis habent societatem, verborum regulis, quæ postea cùm loco suo dederimus, ipsa quoque necessariò subjacebunt. Bi, longa si penultima fuerit, per b mutam scribetur: vt, Libido, rubigo, tibicen: ambitus, concubina, cubile. Sed b etiam manifestamus, quòd harum quædam in transfiguratione corripiuntur: vt, Tubicen, tibia, cubile, cubitus, vel connubium: quæ licet vim longarum amiserint, tamen eandem scripturam & in deriuationibus desiderant custodire. Sciendum præterea, quia si in compositis nominibus, vel in antepenultima sede, vi longa inciderit syllaba, per u vocalem pro consonante scribetur: vt, inuitus, deuigenus, Lauinia, priuilegium, ac talia. Priuignum etiam huic regulæ inseruire non dubito: quod per detractionem e litteræ dici puto. Priuigenum enim integram magis esse dictionem noster animus arbitratur. Ammonemus quoque, quod in deriuatiuis hi: etiam, sicut vbique, spectaulmus primiformium regulas: vt, Ceruix, ceruicale, Puluis, pulul-

natium, quas à posteritate syllabæ venientes paulo post regentes. Hanc regularum diuisionem confirmat scriptura conuiuij. Nam simili tempore viui, syllabæ constituit: notatur similiter quæ prior id est, antepenultima longa est, vt speciem regulæ meruit paulò antè memoratæ, vbi meminimus vi longa in antepenultima sede constitutam, per v vocalem habentem vim consonantis necessariò scribi: manens altera breuis supradictæ seruiuit regulæ, vbi diximus, vi breuem in medio nominis positam, per u notari. Regulam ego absurdè non arbitror esse diuisam. Vo, syllaba longa vel breuis, in medio nominis posita, per u scribetur: vt Aduocatus, friuolū, deuotus, Fauonium, diuortium. Abortus & Suboles, regulam præpositionis, vt puto, sequuntur. Bu syllaba per b mutam notetur certissimè: vt Tribunal, robustus, vocabulum stabulum, ebulum, vestibulum, cunabulum, moribundus furibundus atque omnia talia: Auunculo tamē nomine minùs regulæ connumerare: ideóque formam diminutiui, vel deriuatiui seruare minimè dubitatur, & quasi venire ab auo demonstratur. Auum verò per u digammom scribi suus locus monstrauit. Hæc de medijs syllabis.

*Adamātius Martyrius.*

## ITEM EIVSDEM MARTIRII

### De Vltimis Syllabis.

### CAP. VII.

*De vltimis syllabis.*

RElìquum est vltimis nominum syllabis imponere studium. Va syllaba nominis terminata, siquidem l antelata litera vel nobis natura longa in penultima fuerit, per u scribetur: Silua, malua, vlua claua, vua, stiua, oliua, saliua: preter Balbus, si tamen prior syllaba per b mutam scribetur, discretionis gratia: ideo ne non Fores, sed ineffabile vocis denunciet. Nam si per b mutam enuncias θύρας, ἢ τὸν πλῶνα ἀμφίθυρον, per u digammon vltimam scilicet syllabam, de qua & nunc loquimur, Tauellas significat. Persius, *Balda de naue locutus*: si verò hæc, id est l, non præfulgeat litera, per b mutam scribentur: vel ex vna vocali natura longa non erit penultima. B muta decenter in scriptura tenebit locum ú: ita tamen si non à masculino genere nomina fuerint figurata: vt, herba, iuba, turba, [illegible], barba, obba, [illegible], gleba, pronuba, orba, Excipiuntur Caterua: Minerua, quæ dissyllaborum hujus regulæ superant numerum, habent longam positione penultimam. Ve, syllaba correpta, per u fine dubio scribentur, siue à se oriantur nomina, seu ab alijs veniant: vt, Conclaue, suaue, siue, quidue, atque his similia. Bi non inueni terminatam, nisi in pronominibus datiui casus, & in aduerbijs quæ per b mutam omnifariam scribuntur: vt, tibi, sibi, vbi, ibi, & in pluralibus nobis, vobis. Et semel sciendum, quotcunque nomina, siue pronomina in datiuo casu singulari vel plurali b literam habeant, in alio casu penitus eadem non fulgente litera per b mutam scribentur, vt, Omnibus, similibus, pluribus ac talia. Bo, syllaba definita,

ba definita, per b,mutam scribetur : vt, Turbo , & orbo , bubo & tabo, licet per ablatiuum casum enuntietur : excepto Pauone solummodò. Bal, syllaba terminata, per b mutam scribentur, quæ in barbaris nominibus , aut Latinis nos nouimus inuenisse : vt , Hannibal , Hasdrubal. Alias vocales inter b & l conlocatas reperire non potui. Bem, & bam syllabas , cum alijs vocalibus in nominatiuo casu à Latino sermone abhorrere cognouimus, excepto vno nomine , significat autem indeclinabilem numerum qui per u scribitur : notatis etiam quibusdam neutralibus, quæ postmodum alijs subjiciemus generibus. Bar , & Ber, syllabæ terminatæ , per b mutam scribentur si dissyllaborum non egrediantur numerum , quorum naturaliter longa minimè carebit penultima : id est, si non fuerit trissyllaba , quæ naturalem longam non habebit penultimam : vt, jubar, liber, vber, faber, suber, Calaber , Mulciber. Si enim trissyllaba fuerint neutri generis , quæ longam penultimam naturaliter habebunt , per u vocalem loco positam consonantis notentur : vt , Cadauer, papauer, & similia. Nam Puluer licet sit dissyllabum : tamen antiqui , quoniam duplicem nominatiuum, enuntiare maluerunt , non solùm enim puluer, sed etiam puluis hac de causa per u scribitur. Vir per u vocalem vim consonantis habentem scribitur , vt : Semiuir , Triumuir, licèt composita,non simplicia sint. Vor,per u notetur,vt : Liuor, & Mauors (si tamen hoc nomen in hac parte poni necessarium ducimus , quidam enim non solum Mars, sed etiam Mauors, vnde & Mauortia, dicere voluntur) excepto arbore quod nuncupatur & Arbos : quæ per b mutam scribi docuit consuetudo. Nam Lauor,fauor,pauor,ex verbo figurata,verbi quoque non abnegant regulam,Bur,syllaba terminata,b mutam in scriptura tenebunt,vt:Ebur,robur. Ves,breuis,definitáq; syllaba,per u vocalem pro consonante scribitur,vt diues. Bes,longa cùm fuerint terminata, b mutam tenebũt in scriptura,vt:Labes,tabes, pubes,nubes,quamvis nubis quidam nominatiuum enuntiare maluerunt. Vis per v vocalem loco positam consonantis,vt,ciuis,niuis,nauis,clauis,grauis,puluis,suavis. Licet enim Scrobis & Orbis per b mutam scribantur , tamen hac de causa: quoniam quidam nominatiuum singularem sine i litera enuntiare voluerunt. Bos per b mutam,vt Arbos, sicut superiùs meminisse cognoscimur. Bus, siquidem masculini generis nomina fuerint, per b mutam scribẽtur, vt: Cibus,nebus,morbus,rubus,globus,nimbus,lembus,lũbus: Neruo notato solummodo: quod si illi è lõga fuerit præposita faciet verbum. Eneruo enim ἐκνευρίζω positio verbi dicitur,cuius rationẽ cùm de verbo locuti fuerimus,maturabimus reddere. Obseruabimus tamen,si dissyllaborum non egressa fuerint numerum,aut penultimam ex vna vocali naturaliter longam minus habeant,non mutabunt scripturam,vt:Riuus,cliuus,acerųuus,nominatiuus, & cæteri. Sed quòd Corœbus supergreditur numerum dissyllaborum,per b mutam notatur. Sciẽdum autem quòd ideo hanc literam tenuit in scriptura,vel quia peregrinum nomen,miniméque Latinum existit,vel quòd penultimam lõgam non ex vna vocali, sed ex diphthõgo meruit. Si verò mobilia vel promiscua fuerint,per u vocalem loco

positam consonantis scribentur, vt: Nouus, noua, nouum: Sæuus, sæua, sæuum: Ceruus, cerua: Curuus, curua, curuum: Toruus, torua, toruum: & Clauus, claua, clauum: licet alia per genera significationem suscipiant. Auus, auia: Ceruus, cerua: Flauus, flauia: quam similiter alter intellectus sequitur, nisi fœmininum discretionis gratia per b mutam voluerimus scribere. Caluus, calua, vt Ceruus, promiscuum: vt hic Clauus alterum peregrinus significans. Orbo, gibbo, probo, subductis à regula, albo etiam discretionis gratia: Nam cùm ven:rem significet, per digammon u: cum colorem, per b mutam scribetur, certissimè. Sciendum similiter, quia hic quoq; dissyllaborum superantia numerum, eandem scripturam retineant, vt, Superbus, superba, superbum: Acerbus, acerba, acerbum: & Palumbus, promiscuè, licet Virgilius fœminino genere extulerit.

*Nec tamen interea rauca tua cura palumba.*

Excipitur Proteruus. Nam Lasciuus per u scribitur: quoniam longam naturaliter penultimam tenuit. Et sciendum, quòd siue erunt dissyllaba, siue hunc ampliauerint numerum, siue vnius, siue trium generum fuerint, si secundam ab vltima longam habeant, omnia per u vocalem pro consonante scribentur: vt, Riuus, cliuus, flauus, positiuus, compositiuus, & alia. Meminerimus tamen, quòd mobilium nominum fœminina, neutráque genera similem masculinorum suorum scripturam suscipiunt: vt, Flauus, flaua, flauum: Albus, alba, album, ac talia: Sed quæ non omnia in bus desinentia existunt mobilia, sicut in principio hujus regulæ genera diuidentes nos disseruisse meminimus. Quædam enim masculini generis inueniuntur solummodò: vt, Cibus, nimbus: quædam masculini & fœminini, vt, Ceruus, cerua: quædam neutra, vt, Æuum: sciendúmque etiam neutra, quæ à posteritatibus syllabæ non veniunt per u digammon scribuntur: vt, Ouum, aruum, heruum: excepto libo, id est πεπάνω. Verbum, enim vltima syllaba per b mutam scribitur hac de causa, quòd à verbere dictum esse veteres existimarunt, cujus rationem in antelatis tradidisse cognouimus. Vax & vex & vix vnum tantummodo nomen per vnamquamque syllabam reperi terminatum: vt, viuax, vibex, veruex, ceruix: quorum mediam per b mutam: quæ verò vtrimque vel extrinsecus sunt, per u significari cognouimus. Reliquas ab his consonantibus insertas vocales Latinum minùs adscribit eloquium. Ea verò, quorum solutio superiùs compromissa est, in tractatu sequenti de b litera trifariam nomine posita, congrua declinatione patefient.

## EIVSDEM ADAMANTII MARTYRIS DE B, litera trifariam in nomine posita.

### CAPVT VIII.

*B litera trifariã in nomine posita.*

DE b litera, trifariam in nomine posita quantum possibilitatis fuerit sufficienter, vt puto tractauimus. Ab expositis enim rectè jam

iam intelligere possumus, si quid eueniet dictorum contrarium. Ibi namque considerare debebimus, ne aliquod dissimile fuerit, vel genere, vel numero syllabarum, vel temporum significatione, vel si ex alia parte orationis descenderint: quæ obseruantes, minus, vt reor, errabimus. Restat nos de b litera quæ similiter in verbis etiam inuenitur, tractare, plenam imponentes, vt puto, laboris rationem. Nam si ex nomine verbóque oratio perfecta componitur, hanc quoque partem & immeditatam relinquere non necessarium, & supra eam laborare non superuacuum judico. De hac igitur parte regulas, quantum possumus breuiter meditemur: Indicatiui modi primam inspicientis personam, verbi scilicet actiui, vel etiam neutri: sicut enim actiuum, sic & passiuum scribetur. Nam in communibus, & deponentibus, nullam inuenire potui quæstionem: ex datiuis enim in nomine regulis, exponendisque quæ in verbo inueniuntur, judicabuntur facilius. Primæ autem syllabæ personæ similem formam sequentes, retinere non dubium est, & quæ omnis prima syllaba verborum in communibus aut deponentibus. Media quoque per u vocalem loco positam consonantis scribitur: excepto Baiulo, Bullio, etiam juxta quam in prima nominum syllaba dedimus rationem. Bibo quoque propter discretionem, à vita per v: à potu, per b scribendum est: & Abeo, id est discedo, abeo, circumeo, subeo, succedo, ac similia, præpositionum gratia per b arbitror scribenda: etiam deponentia b mutam in scriptura tenere vsus & consuetudo antiquitus tradidit. Reliquas, vt vires sufficiunt, vna regula generali tractare tentabimus quoque in regulis, nominibus datis firmis ac manentibus, etsi in verba figurentur. Vt enim verba in nomen ducta, verborum regulas non amittunt, ita nomina loco posita verborum, origine regularum carere non possunt. Ergo si tempus præteritum modi indicatiui, in vi terminauerit syllabam, media atque vltima syllaba personæ primæ temporis præsentis, per u vocalem loco positam consonantis scribetur: eo quòd omne præteritum perfectum, vi syllaba terminatum, præter Bibi, per u scribitur. Foueo, foui, Faueo, faui, Moueo, moui, Paueo, paui, vel expaui, Lauo, laui, Iuuo, juui, Seruio, seruiui: exceptis † Lambio, Lambiui. Ambio, Ambiui, ac talibus, quam literam præposita scriptura mutauit. Ferueo, & si in præterito perfecto ferui facit per u, cui etiam ego magis assentior, ferbui per b mutam scribetur, ita tamen, si primæ conjugationis ac primæ speciei verba non fuerint. Illa enim per b mutam scribentur: vt, Libero, liberas, liberaui: Guberno, gubernas, gubernaui: Exubero exuberas, exuberaui: Sibilo, sibilas, sibilaui; Dubito, dubitas, dubitaui: Hebeto, hebetas, hebetaui: Titubo, titubas, titubaui: Habito, habitas, habitaui. Excipiuntur Inuito, & deriuo, juxta rationem quam superius diximus, omnem primam verborum syllabam, præter hæc quæ paulò antè numerauimus, per u scribi: quoniam in & de præpositiones esse nemo dubitat. Nauigo enim & Aceruo, ὁπλῶ, σωρεύω, ac talia, in nomine datis subseruiunt regulis, & hæ quæ species in duas partes diuid. * Nam si dissyllaba fuerint, scripturam mutabunt: vt, Leuo, leuas, leuaui: Seruo, seruas, seruaui: Curuo, curuas, curuaui: Nouo, no-

† Lambo, lambibi, ambio, ambibi. vetus liber forte cambio.

uas, nouaui: Ouo, ouas, ouaui: excepto Orbo. Nam turba à turbo nomine descendens, Ba, syllaba posteritatis iure destituit regulam. Probo enim puto dici per detractionem literæ, cùm contrarium eius Exprobro nuncupatur: & ideo b mutam arbitror apponendam, iuxta regulam, quam nominibus nos dedisse meminimus. Et Libo à Græco * translatum esse confidimus, vt est *.

*λείβω. *idelinatum.

Præterea quærimus, quare verbum Eueruo, dissyllaborum supergrediens numerum, & coniugationis primæ, ac primæ speciei consistens, non per b mutam, sed per u scribitur: & dicimus, quæstionem soluentes, quæ est longa, præpositio est, & ideo dissyllaborum arripuit regulam: sed quia euenit quædam verba in vltima quidem aut antecedente syllaba primæ personæ u literam non habere, in secunda verò continere persona: vt, Volo, vis, Malo, mauis: quædam in præterito anteperfecto, non tamen in præpositione sua: vt, Gaudeo, gauisus sum: & rursus in præterito perfecto u literam penitus non habente, alias personas in temporibus alijs eandem tenere literam: vt, Viuo, vixi, sciendumque etiam illam u literam, vocalem pro consonante haberi in scriptura. Si verò præteritum supradictum in bui, aut in si, aut in psi syllaba desinat, per b mutam sine dubio scribentur: vt, Præbeo, præbui, Iubeo, iussi, Scribo, Scripsi, ac talia. Credo etiam de verbis hanc regulam nos dedisse plenissimam, cùm temporis omnis præteriti imperfecti vltimam syllabam, modi scilicet indicatiui, per b mutam: vt, Amabam, volebam: & præteriti perfecti eandem vltimam, & plusquam perfecti penultimam, per v vocalem loco positam consonantis: vt, Amaui, amaueram, Volui, volueram. Futuri quoque eiusdem terminus: si primæ & secundæ tertiæque productæ coniugationis verba fuerint, per b mutam scribentur: vt, Amo, amabo. Voco, vocabo: Doceo, docebo: Moneo, monebo: Nutrio, nutribo: Audio, audibo: Et subiunctiui seu coniunctiui vltimas per u vocalem pro consonante scribi debere, antiquos tradidisse cognoscimus, vt, Volebam, volueram, voluerim, voluissem, voluero, ac talia, eorum scilicet verborum, quorum prima persona aut v vocalem habuerit pro consonante in vltima syllaba: vt Leuo, priuo: aut penitus eadem litera non apparente, eodem loco scilicet, eadémque persona, vt Habito, hiberno, amo, doceo, ac talia. Nam quæ habebunt b mutam prima syllaba præsentis, vt dictum est temporis, quorum præteritum in bui, aut in psi syllabas desinit, eadem b mutam in omnibus temporibus modorum omnium, vbicunque incederit, seruare desiderant.

---

## EVTICIS DE ASPIRATIONE.

### CAPVT. IX.

*Eutichis libro de Orthographia.*

QVamquam alias quoque voces ad aspirationem pertinentes non paucas, quæ non erant ab idoneis auctoribus frequentatæ, sciens præterij, ne nimia longitudine voluminis essem molestus: tamen quoniam

plerisq; legentium plus libet sterilis breuitas, quàm vtilis commentariorum prolixitas, quasi per epitomen, eadem mihi repetere placuit, & omnium tam veterum testimoniis, quàm redditis vbique rationibus præmissis, ipsas tantummodò meas rursus exponere regulas, vt antedicta studiosioribus, & posteriora satisfacere videantur his qui longiora fastidiunt. Omnis vox in Græca vel barbara, suum seruat apud Romanos, tam in vocalibus quàm in consonantibus spiritum, vt, Holus, Hecuba, Hegio, Hieron, Homerus, humen, hora diei, Thybris Phœbus, Chorus, Rhenus, Hanibal. Omnes articuli à vocali incipientes, cum aspiratione proferuntur: vt: Hic, hæc, hoc: hi, hæ, hæc: absque vocatiuo o & a. Aduerbiis tamen localibus aspiratur: vt hic, huc, hinc. hac: nisi cum pronominibus componuntur. Illic, istic, istæc, istuc, istac: tunc enim amittit collisione vocalium spiritum, quem aliæ compositiones etiam in mediis semper vocalibus seruant: vt, Adhuc, prohibeo: exceptis paucis corruptis, quæ excludunt penitus spiritum, sicut superius dictum est: vt, Posthumus, post humatum, id est, post sepultum patrem natus Bimus, Trimus, Quadrimus, quasi à bis, ter, quater & hyeme dicta. Manubrium, manu habetium: Peteredium à petendis hæreditatibus, cùm hoc ipsum etiam quibusdam solet euenire simplicibus, vt: Veho, traho, vexi, traxi: Mihi, mi, Nihil, nil: Prehendo, prendo: Vehemens, vemens, & similia, sicut antè relatum est. Omnis vocalis, vocali inlata, seu diuisa, seu in diphthongo copulata, caret aspiratione: vt, Euius, æneus, ædes, ædilis, æger, Ælius, Æmilius, æquus, æquorum, æs, æstimo, ætas, æuum anceps, audeo, audax, ausus, audio, augurium, augeo, aufero, alueum, aura, auris, aurum, ausculta, autumo, & aut conjunctio: exceptis Ædis, aureo, haud, haurio, hio, hisco, & quicquid ab his componitur, vel deriuatur. Nam hæc aut articulo aspiratur. Heu & hei: aut interjectionibus, & verbo Hejulo, quod ab Ei vel heu traductum est Heus, & heia & aduerbiis vel interjectionibus. Omnis vocalis, b sequente, leniter enuntiatur: vt, Abies, ebur, ibi, ob, vber: notatis habeo, habes, hibicus, & quicquid ab vnoquoque eorum fit. Omnis vocalis, c sequente, leniter profertur: vt, Acies, ecce, oculus, ocior; absque articulis & aduerbiis. Cùm mutatur, vocalem aspiratum sequitur. In pronominibus modò aspiratur: vt, Hic, & hæc hoc. Omnis vocalis, d, sequente, leniter enuntiatur, vt, Ador, edax, odor, vdus. Notatur in Hadria, hedera, hodie enim ex hoc die compositum seruauit articuli aspirati scripturam. Omnis vocalis f.g. l.n.p.q.r.u, pro consonante, sequentibus, caret aspiratione: vt, Afer, ager, ala, apis, aqua, ater, auus, affero, egeo, enim, epulæ, equus, & conjunctio, ignis, iter, opus, ocium, ouis, vter, vua. De agni enim apso, id est, vellere, in superioribus dictum est, Omnis vocalis l sequente, absque e, leniter enunciatur: vt, Alia, ales alo, id est nutrio, albus, id est, color, alga, almus, alnus, alcus, aluus, idest venter, ilex, ilerda, ilico, ille, olor, id est cygnus, oleum, vlcus, vlciscor, vlmus, vlna. Notantur halo, verbum, hilum, hilaris, holus, nomina. E enim sequente l, plerumque grauiter effertur: vt, Helluo, † heluus, helucus, helops, & quicquid ab vnoquoque eorum fit. Omnis vocalis m se-

† Helluus

quente leniter enunciatur: vt, Amor, amicus, amœnus, amans, amictus, amurca, emo, emax, imus, immò, omen, omasum, omentum, vmor, vmetum vmidus: notatis hamus, hamen, homo, humus, & quicquid ab his fit. Omnis vocalis n, sequente, leniter effertur: vt, Annus, anulus, ensis, inanis, inicium, inula, onus, onustus, vnus, vnicus: notatis honor, honestas, & Iohannes: vel peregrinis & Punicis vocibus: vt, Hannibal, hanno, haënna, & innulus vel hinnulus, & quicquid ab his fit. A, vel o vocales r sequente, leniter enunciantur: vt, Area, aries, aranea, arcus, arma, ardnus, artus, aro, vrtica, vrna, notatis Hara, harena, harundo. Nam Harmonia, harpyię, harpalice, Græca sunt: & ob hoc aspirantur. E vocalis, r sequente, leniter effertur: vt, Erus, error, erunm, ergo: nisi post r sequatur b, vel n, vel s, vel e, longa: nunc enim grauiter enunciantur: vt, Herba, herbidus, herbilis, herbosus, proprium Herne, vnde est, Hernica saxa colunt. Hersilia, heres, heredium, Herennius proprium, & Hercules à Græco per syncopen factum, iure habet h aspirationem. Heri, & aduerbium temporis, differentiæ causa, ne genitiuus putetur, ab eo quod est Erus, eri. I vocalis ante r, semper aspiratur: vt, Hircus, hirquitallis, hirpinus, hirsutus, hirtus, hirtalens, Hirtus proprium, nisi aut monosyllabum sit r vt, Ir: aut ex motu verbi, vt Eo, is, item, ires, ire id est artus, aut nisi a post r sequatur: tunc enim aspiratione caret, vt, Ira, iratus, iracundus, irascor, & quicquid ab vnoquoque eorum fit. O vocalis r sequente, leniter effertur, vt: Orbus, orcus, ordior, orsus, orior, oriens, ortus, id est natus. Si verò alia r sequatur, aut t, hoc fit non ex declinatione verbi, nam tunc & aspiratur: vt Horreo, horror, horreum, hortus, holeum, hortensius, notatur ordeum. A, vel e, vel u, vocales, s litera sequente, carent aspiratione, vt: As, assis, astutus, ascendo, aspicio, esca est, essem, essemus, vsus, vsura. Notantur Hasta, hastile, hastim, hesternus (est enim ab heri aduerbio) & Hesperia Græcum. I verò vel u sequente s, postquàm erit p vel t, cum aspiratione proferuntur, vt: Hispania, hispo, hispidus, historia, histrio, hister, (seu proprium, seu fluminis sit, seu gentis vocabulum) hospes, hospita, hospitium, hostilius, hostia. Notatur pronomen iste: & ab eo composita: Os, oris, ex eo ostendo, ostentum leniter prolata, sicut alia, quæ post s carent † o, vel t, & iisdem, vt: Oscitant.

† *R. carent p vel t. & iidem conscitant, lotum in omnibus libris planè corruptus.*

## EX ORTHOGRAPHO CASSELLIO
### ISTA COLLECTA SVNT.

### CAPVT X.

*Cassellius orthographus.*

COn propositio si ad verba à vocalibus incipientia accedat, n consonantem perdit, vt Æquo, coæquo, eo coeo, ortus, coortus: sin autem ad verba accedat à digamma incipientia, id est, quæ u loco consonantis positam retinent, non perdit n literam, vt: Voluo, conuoluo, vinco, conuinco. Contrà euenit in re, præpositione. D enim literam extrinsecus accipit, cùm ad vocalem incipientem verbi alicuius accessit:

cessit: quam d literam non accipit, si ad digammam, id est u positam loco cōsonantis, accedat, vt: Vlcero, redulcero, Ago, redigo, Eo, redeo, Voco, reuoco, Vinco, reuinco. Qui, si vna syllaba est, per q. literam scribendum est, vt: Qui homo: si duæ per c, vt: Cui homini. Aliquuode, per quum debet scribi, diuisio enim illius, Aliquo, & vnde, hoc est, ex aliquo loco. Sed certe n. non meretur: quum vnde ita scribitur. Et aliquobi, ex aliquo enim & vbi est, hoc est in aliquo loco. Sed hæ syllabæ, quę litteris q, u, o, constant, non excluduntur. Re, præpositio nonnúquam cùm ad consonantes accedit, geminat illas, quod plerumque apud antiquos est. vt: Duco, redduco, Cado, reccido, Tuli, rettuli, Pello, repello, Do, reddo, Lego, rellego: vnde relliquias & relligionem scribunt, quod apud Poëtas ita oportere scribi concesserim, tametsi apud oratores quoque antiquos est. Nobis jam decor & lenitas obtinenda est, quæ maximus fructus est lenitatis. Tamtus & quamtus, in medio m habere debent: Quam & tam, vnde quantitas, quamtus, tãtus. Nec quasdam moueat, si non sonat. Ita enim suprà docui n sonare debere. tametsi in scriptura m positum sit. Quæcumque verba primo loco ab s litera incipient, ea cum præpositione ex composita litera eandem s habere debebunt: cetera minimè onerari oportet: vt: Salio, exsilio: Specto, exspecto, Æstimo, existimo, s non habent, sicut Æquo, exæquo, Peto, expeto, eáque non habent: quod discrimine facilè intelligitur, aliud esse Pecto, aliud Specto: & ideo ab eo, quod pecto, id est pectino, cùm compositum fuerit expecto, s literam non habet: ab eo verò quod est specto, id est, rei alicujus spectaculo vtor, cùm compositum fuerit, exspecto, s literam, sicut suprà diximus, necessariò retinet. Item Exscreo, cũ s screare sit: si sine s, creare. Exsilium quoque cum s scribi debet (ex solo enim ire est. Exsulare) quasi Exsolium, quod Græci ἐξοριςμὸν dicunt, & antiqua Exsoles dicebant, quos nos exsules dicimus. Extorrem verò sine s. Extra enim ejectum significat. Exsui, habet s. Sui enim est, & insui, quasi alicui rei immitti. Vnde exsui, quasi jam emitti, enudari. Inde Exsuuiæ, vnde exsuti, id est, spoliari. Exire, sine s. Ire enim simplex est, & quæcumque ex hoc formabuntur, vt: Exitus, exitium, exitiale, & exercere, non habent s in compositione: quia simplicia quoque s similiter non habent. Etenim Exercere est, & Exercere, vt exercitus, qui sub disciplina certa arceatur, vnde Exercitatio. Exscindo s habere debet: scindo enim est simplex. Similiter Exsculpo, & Exsisto. Sculpere enim & Sistere, simpliciter dicitur. Expurgo etiam, eodémque modo Excedo, s non desiderat: Eximo similiter. Nam & ex aliis præpositionibus sine hac litera est: vt, Redimo, interimo, dirimo: atque Exemptus jam scribitur, & Eximius, qui est quasi exemptus, & extra cæteros positus. Extremus quoque sine s. Ex enim est, vnde Extra, & Extremus: vnde Extrinsecus, Exter, extrarium, & si qua alia hinc trahi possunt. Exsequiæ verò habent s. Sequi enim est in simplici. Exiguæ non habent s, sicut indiguæ, quæ egeant. Exiguitas. Similiter Exoletus, quod ex alterius partis præpositione manifestum fit. Adoleuit enim est. Obsoleuit autem s siquidem habet, sed non ipsius verbi, verùm præpositionis,

quæ est. Obs sicut Abs: Ab quasi aboleuit, id est, inueteraauit & absorbuit diuturnitate. Hæc & quæ his similia sunt, hoc modo animaduertentur. Cætera quæ simplicia sunt, & non componuntur, sine vlla dubitatione x, tantùm habebunt: vt, Vixi, dixi, vexaui, faxi, vxor, auxilium, examen, axis, & exemplum.

## DE DIVISIONE SYLLABARVM.

### CAP. XI.

*De diuisione syllabarum.*

DVæ sunt consonantes impares, quæ tamen hærere possunt, si hinc inde vocalem, accipiant. Posteriorem syllabam sequuntur pares vel impares, singulæ scilicet, & in priorem & in posterioré diuiduntur. Potestas nouissimæ syllabæ stas erit, Noster ster, Capto pto: at vbi tres sunt, vt Plostrum, strum, Lustrant, strant, Capistrũ, strum: æquè claustrum, rastrum, campestre. Ferè autem tres hæ consonantes tertio loco r, habét, & aliæ l, literam: vt, Astcla, & in elisione Ascla. Pestulum: aliter nullo modo in tribus consonantibus vnitas syllabæ datur. Cùm pares sunt, singulæ ad singulas ibunt. Duæ enim pares literæ, seu vocales sint, seu consonantes, non coëunt, similitérque syllabam non faciunt, si vocalem accipiant, tametsi impares sunt: vt Carpo dorsum, Portius. Vna consonans inter duas vocales posita, posterioré sequitur: vt, Paris Lapis, turis: ac si inter vocales cõsonans fuerit, vt digamma posterius vocali digãmæ adhærebit. Iam enim dixi, Exceptáque litera & g. nullam aliam consonantem cum ejusdem syllabis consentire: vt, Soluo, nerno, voluo, larua, pulsis: itaque tenuis, si tri-syllabon erit, n consonans ad u accedit: si disyllabon, adæquè, Belua, malua. Dispicio, v..num compositum, q..riter vtrum per duo ss, aut per vnum scribi debeat: & vtrum ita diuidi, Dis & spicio. Et diuisionis quidem ejus facilis ratio est, quoniam omnes præpositiones integræ separandæ sunt: vt est, Abstulit, abs & tulit: Transtulit, Trans & tulit: Abscõdit, abs & cõdit, cætera his similia: Per duo autem ss scribendum est, non per vnum: quoniam ex præpositione & verbo cõstat esse compositum: quemadmodum est Cõspicio, Aspicio, despicio: ac per hoc per duo ss, disspicio scribi debet, & ita diuidi Dis & spicio. Nonnulli verò Dispicio per vnũ s scribendum putant, quòd præpositio dis interdum literam perdit, vt est, Diduco, diuido, dijudico: sed melius est per duo ss scribi disspicio. Obliuiscor, compositúmne, an simplex est? cõpositum scilicet, hujus simplex latet in antiquis monumentis. Liuisci enim, obliuisci est: & Liuitus: quod nos hodie per elisionem oblitus. Quod cùm manifestũ fuerit, plenissimè quivis intelliget in scriptura verbi huius diuisionem, Ob, & liuiscor. Põpeius, Tarpeius, per duo ij scribenda sunt, & propter sonum (plenius enim sonant) & propter metra, nunquam enim longa fiet syllaba, nisi si per i geminum scribatur. Hanc scripturam ità diuidimus, vt prędixi, Nũc illud genitiui eorum, & nominatiui plurales & datiui, quemadmodum, scribantur, videamus. Quidam hujus Pompei, Tarpei, hi Pompei, Tarpei his Pom-

his Pompeis, his Tarpeis, per vnum i scribunt. Nonnulli pusillo diligentiores, alteram j addunt. Ego quoque tertiam addendam præcipio. Si enim, vt docui nominatiuus duo ij habet pro duabus consonantibus, hæ perire nulla declinatione possunt, quæ tamen omnimodis modernus vsus excludit.

## EX LVCIO CÆCILIO VINDICE ISTA COLLECTA SVNT.

### CAP. XII.

M Litteram, ad vocales primo loco in verbis positas, si accesserit, non enunciabimus. Cùm autem ad consonantes, aut in digammó Æolicum, pro quo nos u loco consonantis vtimur, tunc pro m litera u literæ sonum decentiùs efferimus. Lucij, magnij, magij, cum in genitiuis singularibus dicimus, interest, quos nominatiuos habeant. Proinde enim intererit, vtrum per duo i, an per vnum debeant scribi. Si Lucius, magnus, magus sunt nominatiui eorum, vnum i in genitiuo habebunt plurali quoque nominatiuo & vocatiuo: sed & datiuo & ablatiuo similiter scribentur. Si autem Lucius, magnius, magius, proferantur, duo ij. in genitiuo habebunt: vt, Lucij magnij, magij. quæ ipse Lucilius annotauit, cùm à numero numeros discerneret. Cùm præpositio per c scribenda est. Cùm, aduerbium temporis, quod significat quando, per q, scribendum est, discretionis causa: vt apud Ennium.

Lucius Cæcilius Vindex de Orthographia.

† Versus Lucilij qui hac de re in Catisio exciderūt ex veteri libro apud eūdem reposuimus.

*Cum legionibus quam proficiscitur Induperator.*

Quinus per q non per c scribitur, sed per q, sensum quoque alium habet. Nam huiusce hominis huius hominis est: at cujusque hominis, quojusque ordinis, vniuscujusque hominis, & vniuscujusque ordinis significat. Accedo per duo cc. Attuli, per duo tt. Assiduus per duo ss. Appareo, per duo pp. Annuo per duo nn, Alligo, per duo ll. in his non solùm propter soni lenitatem consonantes mutantur, sed etiam quod nullo modo in eis sonare d. litera potest. Sonat autem q. litera & ascribitur, cùm f consonanti adjuncta est: vt, Adfluo, adfari, adfuturum, adfatus, adfero. Contra b non sonat: vt, Offui, offero, offendo.

## EX PRISCIANO GRAMMATICO, QVI NOSTRO TEMPORE CONSTANTINOPOLI doctor fuit, ista collecta sunt.

### CAPVT XIII.

Notandum igitur quòd hamus, qui à Græcis ἀγκίστρον appellatur, cum aspiratione debet scribi. Sciendum & hæc pro φ Græco, Latinis in scribendo ph poni debere in Græcis duntaxat nominibus: vt Orpheus, Phaeton. In cæteris autem Latinis nominibus f ponendum: vt

Priscianus Grammaticus de Orthographia.

fama filius, fatio. Phœbus, quo nomine Apollo significatur, ita ponendum est, vt post p h ponatur. Similiter & Herictonius. Hiucus, per aspirationem debent scribi. b enim consonans antè se aspirationem non recipit, nisi tantum vocalis. Beatus per aspirationem scribendum est. Celebs, ante terminalem literam s.b scribi debet, non u: quoniam u vocalis cùm in consonantis transierit potestatem potest aliam præcedere consonantem. Aspiratio ante omnes vocales poni potest: Post consonantes autem quatuor tantummodò ponitur, c.t.p.r. vt Habeo, Herennius heros, hians, homo, humus, Chremes, Thraso, Philippus. Rhodus. Ideo à vocalibus, extrinsecus ascribitur, vt minus sonet. Gnatus, per g & n scribendum est; sic Gnauus. Ecquid per c scribendum in prima syllaba, quoniam en quid significat, n litera consonante in c conuersa. Sanguis in prima syllaba per m scribendum in nominatiuo casu: in cęteris autem casibus per n: quoniam m litera in n conuertitur. Bs Latinæ litteræ pro ψ Græca litera non aliter scribi debent in vna eademque litera conjunctæ, nisi in fine nominatiui, cuius genitiuus in bis definit, vt Vrbs, vrbis, Celebs, celibis, Arabs, arabis. Sciendum autem Surripio per r geminam, non per b & r scribendum: similiter & Corripio, arripio, quoniam b in r quoque commutatur. Suspicor & suspicio, verba composita ab aduerbiis: Sursum vel susum, in prima syllaba per vnum s non per duo, scribenda sunt: quoniam duplicari consonans subsequente alia consonante non potest, sicut nec antecedente, nisi fuerit muta ante liquidam: vt Supplex, suffragor, suffluo, effringo. Quicquam in prima syllaba per c scribendum, quod d. litera in c literam commutatur. Aggero per g scribendum, & Aggregatus, non per d. Arpyia, quod Græcum nomen est, per y Græcum sequente i Latino scribendum est: quoniam apud eos iy, diphthongon est. Ara cùm altare significat, sine aspiratione: cùm verò cubile porcorum, cum aspiratione scribendum.

## CONCLVSIO.

## CAPVT XIV.

Congregatis igitur, quæ apud supradictos Orthographos necessariò reppéri fuisse conscripta, nunc finem libri, Domino juuante, faciamus. Datur enim intelligi, rem nimis vtilem fuisse, quæ tot ac tantis auctoribus cognoscitur esse tractata: quoniam si quid à prioribus prętermissum est, à sequentibus constat impletum. Meminisse autem debemus frequenter Artigraphos de Orthographia tractasse, & iterum Orthographos de partium declinatione disseruisse, cùm tamen res sibi repugnare videantur. Ars enim tractat de partium declinatione: Orthographia verò, quemadmodum scribi debeat, designat, quod partium declinatione decorare reppererit. Hoc si in auctoribus semper intenderis, vt pro locis suis positum diligenter accipias; nullo errore fatigaberis. Nunc animos legentes erigite, & gaudete tantos ad vos priscos peruenisse

uenisse auctores, vt eis credere indubitata mente debeatis. Possémque Aquilam & Quintilianum, sed & Auitum, quos nonnulli in Orthographiæ peritia laudandos esse putauerunt, quos tamen venturos in Christi nomine celeriter sustinemus superioribus auctoribus addere. Sed necessarium non est multiplici numero dare licentiam: cùm non sint omnino definiti, quanti de eadem re scribere maluerunt. Nam si 12. horarum spatia diem protinus complere noscuntur; si 12. quoque menses annum volubili varietate restituunt, si 12. signa cœlestia, totius nobis circuli campos solida rotunditate concludunt, debet nobis omnino sufficere, quod 12. Orthographorum libris rectitudinem scripturæ docentium deflorata regulas posteris legendas exhibui.

Valete, fratres, atque in orationibus vestris mei memores esse dignemini, quos inter cætera de Orthographiæ virtute, & de distinctione ponenda, quę nimis preciosa cognoscitur, sub breuitate commonui, & quemadmodum Scripturæ diuinæ intelligi debeant, copiosissimè legenda præparaui: quatenus sicut ego vos ab imperitorum numero sequestratos esse volui, ita nos virtus diuina non patiatur cum nequissimis pœnali societate coniungi.

*Explicit Cassiodori Senatoris de Orthographia liber, ex duodecim auctorum opusculis defloratus.*

# INCIPIT PRAEFATIO DE ARTE GRAMMATICA, SIVE RHETORICA, VEL de Disciplinis.

*De Grammatica.*

INTENTUS nobis de arte Grammatica, siue Rhetorica, vel disciplinis aliqua breuiter velle conscribere, quarum rerum principia necesse nobis est inchoare. Dicendúmque priùs est de arte Grammatica, quæ est videlicet origo & fundamentum liberalium literarum. Liber autem dictus est à libro, id est, arboris cortice, dempto atque liberato, vbi ante copiam chartarum antiqui carmina describebant. Scire autem debemus, sicut Varro dicit, vtilitatis alicuius causa: omnium rerum extitisse principia. Ars verò dicta est, quòd nouis regulis artet, atque constringat. Alij dicunt à Græcis hoc tractum esse vocabulum, ἀπὸ τῆς ἀρετῆς, id est, à virtute doctrinæ, quam diserti, vniuscuiusque bonæ rei scientiam vocant. Secundò de arte Rhetorica, quæ propter nitorem, ac copiam eloquentiæ

suæ, maximè in ciuilibus quæstionibus necessaria nimis & honorabilis æstimatur. Tertiò de Logica, quæ Dialectica nuncupatur. Hæc, quantum magistri seculares dicunt, disputationibus subtilissimis ac breuibus; vera sequestrat à falsis. Quartò de Mathematica, quæ quatuor complectitur disciplinas, id est, Arithmeticam, Geometriam, Musicam & Astronomicam. Quam Mathematicam Latino sermone, doctrinalem possumus appellare, quo nomine licet omnia doctrinalia dicere valeamus, quæcunque docent: hæc sibi tamen commune vocabulum, propter suam excellentiam propriè vindicauit: vt poëta dictus intelligitur Virgilius, orator enunciatur, aduertitur Cicero: quamuis multi & poëtæ & oratores in Latina lingua esse doceantur. Quod etiam de Homero atque Demosthene Græcia facunda concelebrat. Mathematica verò est scientia, quæ abstractam considerat quantitatem: abstracta enim quantitas dicitur, quam intellectu à materia separantes, vel ab alijs accidentibus sola ratiocinatione tractamus. Sic totius voluminis ordo, quasi quodam vado, præmissus est. Nunc quemadmodum pollicita sunt per diuisiones definitionésque suas, Domino iuuante, reddamus. Quia duplex quodammodo discendi genus est: quando & linealis descriptio imbuit diligenter aspectum: & post aurium præparatus intrat auditus. Nec illud quoque tacebimus, quibus auctoribus, tam Græcis, quàm Latinis, quæ dicimus, exposita claruerunt: vt qui studiosè legere voluerit quibusdam compendijs introductus, lucidiùs maiorum dicta percipiat.

*Explicit Præfatio.*

# INCIPIT INSTITVTIO DE Arte Grammatica.

## CAPVT I.

*De Grammatica. Cadmus literarum primus inuentor. Helenus Grāmaticus.*

GRammatica à literis nomen accepit, sicut vocabuli ipsius deriuatus sonus ostendit, quas primus omnium Cadmus sexdecim tantum legitur inuenisse, easque Græcis studiosissimis tradidisse: reliquas ipsi viuacitate animi suppleuerunt: de quarum formulis atque virtutibus Helenus & Priscianus subtiliter antiquo sermone locuti sunt. Grammatica verò est peritia pulchra eloquendi ex poëtis illustribus, oratoribúsque collecta. Officium eius est sine vitio dictionem prosalem, metricámque componere: finis verò elimatæ loquutionis, vel scripturæ, inculpabili placere peritia. Sed quamuis auctores temporum superiorum de arte Grammatica, ordine diuerso, tractauerint suísque seculis honoris decus habuerint, vt Palæmon, Phocas, Probus & Censorinus: nobis tamen placet in medium, Donatum deducere: qui & pueris specialiter aptus, & tyronibus probatur accommodus: cuius gemina commenta reliquimus. vt suprà quod ipse Latinus est, fiat clarior dupliciter explanatus. Donatus

*Palæmon Grāmaticus. Censorinus Grāmaticus. Phocas Grāmaticus. Donatus Grammaticus.*

tus igitur in secunda parte ita disceptat:

- De voce articulata.
- De litera.
- De syllaba.
- De pedibus.
- De accentibus.
- De posituris seu distinctionibus.
- Et iterum de partibus orationis.
- De schematibus.
- De etymologijs:
- De Orthographia.

Vox articulata, est aër percussus sensibilis auditu, quantum in ipso est. Litera est pars minima vocis articulatæ. Syllaba est comprehensio literarum, vel vnius vocalis enunciatio temporum capax. Pes est syllabarum & temporum certa dinumeratio. Accentus est vitio carens vocis artificiosa pronunciatio. Positura, siue distinctio est moderatæ pronunciationis apta pausatio. Partes autem orationis sunt octo: Nomen, pronomen, Verbum, Aduerbium, Participium, Conjunctio, Præpositio, Interjectio. Nomen est pars orationis cum casu, corpus aut rem propriè, communitérve significans: propriè, vt Roma, Tyberis: communiter, vt, vrbs, flumen. Pronomen est pars orationis, quæ pro nomine posita tantumdem penè significat, personámque interdum recipit. Verbum est pars orationis cum tempore & persona sine casu. Aduerbium est pars orationis, quæ adjecta verbo significationem ejus explanat atque implet: vt jam faciam, vel non faciam. Participium est pars orationis, dicta, quòd partem capiat nominis, partémque verbi: recipit enim à nomine genera & casus, à verbo tempora & significationes, ab vtroq; numeros & figuras. Conjunctio est pars orationis annectens ordinánsque sententiam. Præpositio est pars orationis, quæ proposita alijs partibus orationis significationem eius aut mutat, aut complet, aut minuit. Interiectio est pars orationis significans mētis affectum, voce incondita. Schemata sunt transformationes sermonum, vel sententiarū ornatus causa posita, quæ à quodam Artigrapho, nomine Sacerdote, collecta sunt numero nonaginta & octo: ita tamen, vt quæ à Donato inter vitia posita sunt, in ipso numero collecta claudantur: quod & mihi quoque durum videtur, vitia dicere, quæ auctorum exemplis, & maximè legis diuinæ auctoritate firmantur. Hæc Grammaticis, Oratoribúsque communia sunt: quæ tamen in vtraque parte probabiliter reperiuntur aptata. Addendum est etiam de Ætymologia & Orthographia, de quibus alios scripsisse certissimum est. Etymologia est aut vera, aut verisimilis demonstratio, declarans ex qua origine verba descendant. Orthographia est rectitudo scribendi nullo errore vitiata, quæ manum componit & linguam. Hæc breuiter dicta sufficiant. Cæterùm, qui ea voluerit latiùs plenúsque cognoscere: cum præfatione sua codicem legat, quem nostra curiositate formauimus; id est, artem Donati, cui de Orthographia librum, & alium de Etymologijs inseruimus; quartam quo-

*Orationis partes octo.*

*Schemata quid sint.*

*Sacerdos Artigraphus.*

*Etymologia quid sit.*

*Orthographia quid.*

que de ſchematibus Sacerdotis adiunximus : quatenus diligens lector in vno codice reperire poſſit, quòd arti Grammaticæ deputatum eſſe cognoſcit : ſed quia continentia magis artis Grammaticæ dicta eſt , curauimus aliqua de nominis, verbique regulis pro parte ſubjicere, quas rectè tātùm Ariſtoteles orationis partes adſeruit. Græca nomina, quæ apud nos in us, vt vulgus, pelagus, virus, Lucretius viri dicit, quamquam rectiùs inflexum maneat. Secundæ ſpecies ſunt, quæ per obliquos caſus creſcunt & genitiuo ſingulari in is literas exeunt, vt genus, nemus, ex quibus quædam u in e mutant: vt olus oleris, vlcus vlceris: quędam in o: vt nemus nemoris, pecus pecoris. In dubitationem veniunt, Fœnus, & ſtercus, in e, an in o mutant : quoniam quæ in us ſyllabam finiunt, u in e mutant : vt vulnus, ſcelus, funus, & fœneratos dicimus, Fœnus enim exemplo non debet nocere, cùm inter dubia genera ponatur. Inter veteres ſtercoratos agros dicebant, non ſterceratos. S litera finita nomina, pręcurrentibus n vel r, omnia ſunt vnius generis : niſi quæ ante ſ, r, habent, interdum d recipiunt, vt ſocors ſocordis : intendunt t, vt ſolers, iners. In plurali quoque, excepto genitiuo & accuſatiuo, omnibus caſibus ſimiliter declinantur. Nam quædam in um genitiuo, accuſatiuum in es exeunt, vt Mars, ars: quædam in ium, vt ſapiens, patiens, & ob hoc accuſatiui eorum in is exeunt. Pleraque autem ex his nomina tribus generibus communia ſunt, & in litteram quam habét, neutra in nominatiuo plurali dant etiam genitiuis reliquorum generum cum quibus communia ſunt. T litera, neutra tantùm nomina quædam, pauca finiuntur : vt git, quod non declinatur : vt caput, ſinciput. Quidam cùm lac dicunt , adjiciunt i , propter quod facit lactis : ſed Virgilius :

*Lac mihi non æſtate nouum, non frigore deſit.*

quippe cùm nulla apud nos nomina in duas mutas exeant , & ideo veteres lacte in nominatiuo dixerant. X litera terminat quæ in genitiuo plurali: in quibus omnia communia in ium exeunt, ob hoc accuſatiuo in i & s. Plurima verò genitiuo in i & m, non præcurrente i, & ob hoc in e & s accuſatiuo exeunt : nam in reliquis conſentiunt. Vtpote cum ſingulariter omnia nominatiuo & vocatiuo habeant genitiuum in i & s , agant datiuum in i litera: ablatiuum definiant, adjectáque m accuſatiuum definiant impleántque , pluraliter verò datiuum ablatiuúmque bus ſyllaba finiunt. Nam de cæteris , quibus diſſident veteres , quidam atrocum & ferocum, qua ratione omnium x litera finitorum vna ſpecies videbitur. Huic x literæ omnes vocales præferuntur: vt capax, frutex, pernix, atrox, redux. Ex ijs nominib. quædam in nominatiuo producuntur, quędam corripiuntur: quædam conſentiunt in nominatiuo, in obliquis diſſentiunt. Pax enim, & rapax, item rex & pumex, item nux & lux etiam primam poſitionem variant ad nix & nutrix. Item nox & atrox ſic in prima poſitione conſentiunt, vt diſcrepent per obliquos. Et illud animaduertendum eſt, quędam ex ijs x literam in g , quædam in c per declinationes compellere. Lex enim legis , grex gregis facit , vt pix picis , nux nucis. Nam in his quæ non

non sunt monosyllaba,nunquam non x litera genitiuo in c.conuertitur: vt frutex fruticis.Supellex autem,& senex,& nix priuilegio quodam contra rationem declinantur:quoniam supellex duabus syllabis crescit,quod vetat ratio: & senex vt in nominatiuo item genitiuo dissyllabus manet, cum omnia x. litera terminata crescant. Et nix nec in c conuertitur, vt pix: nec in g vt rex: sed in u consonans, in vocalem transire non posse. In plurali autem genitiuo,ablatiuus singularis formas vertit.Nam in a aut o terminatus in rum exit,e correpta in um producta,in rum i terminatus in u terminatus in um datiuus & ablatiuus pluralis. Item a in is exeunt,& in bus:quæ præcepta in scholis sunt tritiora:sed quotiens in is exeunt,longa syllaba terminantur: quoties in bus,breui. Decursis nominum regulis,æquum est consequenter adjicere canones verborum primæ conjugationis. Verba quæ vel o litera,vel alia præcedente vocali terminantur,vel præeunte vocali qualibet, formas habent quatuor. Secundæ conjugationis correptæ verba, formas habent viginti. Sic quæcunque verba indicatiuo modo,tempore præsenti,persona prima,in o litera terminantur,formas habent sex,quæ voces formas habent duas. Quæ nulla præcedente vocali o litera terminantur,formas habent duodecim. Tertiæ conjugationis productæ verba, quæ indicatiuo modo,tempore præsenti,persona prima in o litera terminātur,formas habent quinque. Quęcunque antē verba cujuscumque cōjugationis indicatiuo modo,tempore præsenti, persona prima, vel nulla præcedente vocali, vel qualibet alia præcedente, o litera terminantur,eorum declinatio hoc numero formarum continetur. De quibus singulis dicam. Primæ conjugationis verba indicatiuo modo, tempore præsenti, persona prima, aut o litera nulla alia præcedente vocali terminantur, vt amo, canto, aut eo, vt commeo, calceo: aut io,vt lanio,satio, aut uo,vt æstuo, continuo. Primæ conjugationis verba imperatiuo modo, tempore præsenti ad secundam personam a litera producta terminantur, vt amo,ama: canto,canta: infinito modo ad imperatiuum modum, re syllaba manente productione terminantur, vt ama,amare: canta,cantare. Item prima conjugatio,quæ indicatiuo modo,tempore præterito,specie absoluta,adjecta ad imperatiuum ui syllaba manente productione terminantur: vt,Commeo,commea,commeaui: Lanio,lania,laniaui: Satio,satia,satiaui: Eodem modo, eodem tempore,specie inchoatiua. adjecta ad imperatiuum modum am syllaba terminantur: vt commea commeabam, lania laniabam, æstua æstuabam. Prima conjugatione eodem modo,eodem tempore,specie recordatiua, adjectis ad Imperatiuum modum veram syllabis terminantur partes: vt Commea commeaueram, lania, laniaueram, æstua, æstuaueram. Prima conjugatione, eodem modo, tempore futuro, adjecta ad imperatiuum modum bo syllaba,terminantur: vt Commea, commeabo,lania laniabo,æstua,æstuabo. Quæ verò indicatiuo modo, tempore præsenti, ad primam personam o litera, nulla alia præcedente vocali terminantur, ea, ea indicatiuo modo, tempore præterito, specie absoluta & exacta, quatuor modis proferuntur. Et est primus,qui similem

*verba primæ conjugationis.*

regulam his habet. Qui indicatiuo modo, tempore præsenti, prima persona penultimam vocalem habet: vt Amo, ama, amaui, amabam, amaueram, amabo, amare. Secundus est, qui o in i conuertit, & penultimam in præterito perfecto, tertiam ab vltima in plusquàm perfecto, e produxit: vt Adjuuo, adjuui, adjuueram. Tertius qui similem quidem regulam habet primi modi, sed detracta a litera dissoluit: vt Seco, secaui, secaueram, secabo, secare. Facit enim specie absoluta, secuti, & exacta secueram. Quartus est, qui per geminationem syllabę profertur: vt Sto, sta, steti, stabam, steteram, stabo, stare. Huic simile Do, da, dedi, dabam, dederam, dabo, dare, correpta litera a contra regulam, in eo quod est, dabam, dabo, dare. Proferuntur secundæ conjugationis verba, quæ indicatiuo modo, tempore præsenti persona prima, eo literis terminantur: vt Video, vides moneo, mones. Secundæ conjugationis verba, indicatiuo modo, tempore præsenti, ad secundam personam e litera producta terminantur: vt Video, vide, moneo mone. Secundæ conjugationis verba, infinito modo, adjecta ad imperatiuum modum re syllaba, manente productione terminantur: vt Vide, videre, mone, monere. Secundæ conjugationis verba, indicatiuo modo, tempore præterito, specie absoluta & exacta, septem modis declinantur: & est primus qui formam regulæ ostendit. Nam forma hæc est; cùm secundæ conjugationis verbum, indicatiuo modo tempore præterito quidem perfecto, adjecta ad imperatiuum modum ui syllaba manente productione.

*Secunda conjugatione Verba.*

*Cætera quæ desiderantur de Grammatica, in manuscripto exemplari deerant, & quod sequitur de Rhetorica, suppleuimus ex Compendio à studioso quodam artium diligenter collecto.*

## RHETORICÆ COMPENDIVM,

Ex Magno Aurelio Cassiodoro Senatore. viro clarissimo.

### DE ARTIVM DIVISIONE.

*Rhetorica compendium ex Cassiodoro.*

ARTIVM aliæ sunt positæ in inspectione, id est cognitione & æstimatione rerum, qualis est Astrologia, nullum exigens actum, sed ipso rei, cuius studium habet, intellectu contenta, quā θεωρητικὴ vocatur. Aliæ in agendo: quarum in hoc finis est, vt ipso actu perficiatur, nihilque post actum operis relinquat, quæ πρακτικὴ dicitur, qualis saltatio est. Alia in effectu, quæ operis: quod oculis subjicitur, consummatione finem sortitur, quam ποιητικὴν appellamus, qualis est pictura.

*Orationum genera.*

*Orationum duo genera. Zenonis simile de Rhetorica & Dialectica.*

Duo sunt orationis genera: alterum enim perpetuum est, quæ Rhetorica dicitur: alterum concisum, quæ Dialectica. Quæ quidem Zeno adeo conjunxit, vt hoc compressæ in pugnum manui, illud explicatæ simile

simile dixerit. Nam quæ attingit argumentis tantummodo Dialecticus, ea si incidat in Rhetorem, sic tractantur, vt nihil nec ad ornatum, nec ad elegantiam reliquum cuiquam faciat. Initium dicendi natura suppeditauit, arti verò obseruatio dedit initium. Homines enim, sicut in medicina, quum viderent alia salubria, insalubria alia, ex obseruatione eorum artem fecerunt. Atque hic accidit, quod & alibi, vt serò quid esset facto opus, animaduerteretur, id postquam est semel deprehensum, cœptum est regulis præceptisque in posterum custodiri: hinc tandem artis emersit perpetua obseruatio. Facultas orandi consummatur, natura, arte, exercitatione. Quibus partem quartam adjiciunt quidam imitationem, quam nos arti subjicimus, secuti Fabium Quintilianum. Sunt autem ei qui ad dicendum venerit, tria peculiariter efficienda, vt doceat, moueat, delectet. Hæc, e. clarior est diuisio, quàm eorum qui totum opus in res & affectus partiūtur, quamvis tamen ipsa sic tractet orator, vt quædam sint veluti legitima: nam quis ferret Oratorem nisi docuerit? Vt autem delectet, id jure habitum & honorarium, ita vt ne quidem semper debeat expectari, præstari verò nequaquam possit vbi libet.

*Fabius Quintilianus.*

*Suasorium genus.*

In suadendo ac dissuadendo tria præcipuè sunt spectanda: Quid sit de quo deliberetur. Qui sint qui deliberent, qui sit qui suadeat rem de qua deliberatur. Ita plurimùm intererit cujusmodi sustineat personam, qui suadet. Cato quippiam dixerit, an Thersites: Cunctator Fabius, an Flaminius, & quædam per se suasu quidem erant vtilia, tamen quia alienos sortiuntur auditores, locum, tempus, ideo amittunt pondus. Partes suadendi sunt honestum, vtile, necessarium. Quidam, vt Quintil. δυνατὸν, hoc est possibile quoque approbant & recipiunt. Nec putamus hic nostri esse officij quicquam de vtili & honesto disserere, quemadmodum natura sint conjuncta, nam hic locus non modò à Cicerone, verūetiam à Fabio prolixè tractatur. Optimum autem quemque admonitum esse volumus, ne vnquam in eam opinionem veniat, vt putet quid esse vtile, nisi id quoque honestum, neque è diuerso.

*Suasorium genus.*

*Fabius cū. & attr.*

*Suadendi partes.*

*Proœmium vnde dictum sit.*

Claré pars ante ingressum rei, de qua dicendum sit, ostenditur hoc verbo. Nam siue propterea quod οἴμη cantus est, & citharœdi pauca illa quæ antequam legitimum certamen inchoent emerendi fauoris gratia canunt, proœmium cognominarunt: Oratores quoque ea qua prius quàm caussam exordiantur ad conciliandos sibi Iudicum animos præloquuntur, proœmij appellatione signarunt: siue quod οἶμον Græci viam appellant, sic quod ante ingressum rei ponitur, institutum est hoc modo vocari. Principij caussa hæc est, vt auditorem, quò sit nobis in cæteris partibus accommodatior, præparemus. Id fit tribus modis, si beneuolum attentum, docilémque feceris. Quamvis verò in cæteris quoque partibus illa animorum conciliatione sit opus, initiis tamen maximè, & veluti ex condicto tribuitur.

*Proœmium vnde dictū.*

*Proœmium ab epilogo quemadmodum differat.*

*Proœmium quomodo differat ab Epilogo.*

Qui iam putauerunt sic differre, quòd in proœmio præterita, in epilogo futura dicantur. Quintil. autem eo differre existimat, quod in ingressu parciùs & modestiùs præsentanda sit Iudicis misericordia: in epilogo verò liceat totos effundere affectus, & fictam orationem induere personis & defunctos excitare, & pignora reorum producere, quæ omnia in proœmiis parum rectè fiunt.

*De Narratione.*

*Narratio & eius virtutes.*

Narratio aut tota pro nobis est, aut tota pro aduersariis, aut mixta ex vtrisque. Si erit tota pro nobis, contenti simus his tribus partibus, vt iudex intelligat, meminerit, credat. Nec quicquam reprehensione dignum ducat, nam id principio maximè cauetur.

*Narrationis virtutes.*

Quoties sequentia satis rem declarant, iis contenti esse debemus, & priora omittere. Satius est narrationi aliquid superesse, quàm deesse: nam superuacua cum tædio dicuntur, necessaria cum periculo subtrahuntur. Quæ probatione tractaturi sumus persona, loco tempore, instrumento, occasione, in narratione delibabimus. Multæ sæpe in vna causa sunt narrationes, maximè si causa sit multiplex, vt est Repetundarum. Non semper eo ordine est narrandum, quo res gesta est: quia in re causæ conditionem spectabimus. Tanta est enim varietas causarum, vt qui aut eundem ordinem vbique sequatur, vt præceptis quemquam certis alliget, non modo operam perdat, verùm etiam cogat in re diuersissima vnum semper spectare finem, quod quàm sit absurdum facilè intelliget qui Ciceronis orationes legerit. Ἐπιδιήγησις fit ad argumentum vel inuidię, vel miserationis in aduersis. Initium narrationis à persona fit: & ea si nostra est, ornetur: si aliena, infametur. Finis narrationis fit, quum eò perducitur expositio, vnde quæstio oritur.

*De egressionibus.*

*Egressio in oratione quid sit.*

Egressus est vel egressio, hoc παρέκβασις, quum intermissa parum re proposita, quidam interseritur delectationis vtilitatisve causa. Sed hæ sunt plures, quæ per totam causam varios excursus habent, vt laus hominum locorúmque, & descriptio regionum, expositio quarundam rerum gestarum, vel etiam fabulosarum. Sed indignatio, miseratio, inuidia, conuicium, excusatio, cõciliatio, maledictorũ refutatio, & similia: amplificatio, minutio, omnis affectus genus, de luxuria, de auaritia, de religione, aut officiis neglectis vel oblitis, cum suis argumentis quia cohærent, egredi non videntur.

*De credibilibus.*

*Credibilium tria genera.*

Credibiliũ tria sunt genera, vnum fortissimum, quia ferè semper accidit, vt liberos à parentib. amari. Alterũ velut propensius: vt eum qui rectè valeat ad crastinũ peruenturum: Tertiũ tantùm non repugnans, ab eo in domo furtũ factũ, qui domi fuerit, munus aliquod domi administrauerit.

*Argumenta vnde ducantur.*

*Argumenta rhetorica vnde ducantur.*

Argumenta ducuntur à personis, causis, temporibus. Cuius tres partes sunt: præcedens, insequens, coniunctum. Si agimus, nostra confirmanda

manda sunt priùs: tum ea quæ nostris opponuntur refutanda. Si respondemus, sæpius incipiendum à refutatione: locuples enim, speciosa, & imperiosa esse debet eloquentia.

*Epilogus.*

Conclusio, quæ per oratio dicitur, duplicem habet rationem. Ponitur enim aut in rebus, aut in affectibus, rerum repetitione & cumulo, quæ Græcè ἀνακεφαλαίωσις dicitur, à Latinis quibusdã remuneratio appellata. Ea autẽ memoriam judicis reficit, & totam simul causam ponit ante oculos, vt etiam si singula minùs valeant, turba tamen moueat: ita tamen, vt breuiter eorum capita cursimque tangantur. Sed tunc fit, quando multæ quæstiones inseruntur. Nam si breuis simplexque sit, non est necessaria.

*Epilogus duplex ratione.*

*De affectibus.*

Affectuum duæ sunt species quas Græci ἦθος καὶ πάθος vocant, quasi dicas mores & affectus concitatos, πάθος quidem effectus turbulentos, ἦθος verò mites atque compositos. In illis vehementes motus, in ijs lenes. Et πάθος quidem imperat, ἦθος verò persuadet. His ad perturbationem, illis ab beneuolentiam vtimur. Et est πάθος temporale, ἦθος verò perpetuum. Vtrumque ex eadem natura, sed illud maius, hoc minus. In aduersarios plus valet inuidia, quàm conuicium: quia inuidia aduersarios, conuicium nos inuisos facit. Nam sunt quædam quæ si imprudentibus excidant, stulta sunt quum simulamus, venusta creduntur. Altercator, iracundiæ vitio careat: nullus enim affectus rationi magis obstat, & fert extra causam plerumque, ac deformia conuicia facere, ac mereri cogit, & nonnunquam in ipsos Iudices incurrit. Coniectura omnis aut de re, aut de animo est. Vtriusque tria sunt tempora, præteritum, præsens, futurum. De re generales sunt quæstiones, & definitæ: id est & quæ non continentur personis, alijsque circunstantijs, & quæ continentur. De animo quæri non potest, nisi vbi persona est & de facto constat. Ergo cum de re agitur, aut quid factum sit, in dubium venit, aut quid fiat, aut quid futurum sit, & similia.

*Affectuum duæ species.*

*Coniectura aut de re, aut de animo esse.*

*De amphibologia.*

Amphibologiæ species sunt innumerabiles adeò vt nonnulli philosophi putent nullum esse verbum quod non plura significet. Aut enim vocibus singulis accidit, per ὁμωνυμίαν, aut coniunctis per ambiguam constructionem. Vitiosa oratio fit, quum inter duo nomina medium verbum ponitur. Alias tamen vitiosæ orationis species nec enumerare cuiquam facilè promptum est: in vniuersum verò id sic præcipitur, vt quicquid parum propriè, claré, locóque dicatur, id ferè in vitium incurrat.

Nunc ad artis Rhetoricæ definitiones diuisionésque veniamus, quæ sicuti est copiosa & varia, ita & multis & clarissimis scriptoribus tractata est, non eodem modo. Nam sunt qui genus demonstratiuum in scholas sic relegant, vt oratori nec faciant copiam alterius partis, aut maiorem aut frequentiorem quàm judicialis. Qua quidem in re quid spectent, video, nam eam demum partem multò speciosissimam se tantum judicant dignam: In qua multum sit & ostentationis & vtilitatis: quũ

*Genus dicendi nullum in genere demonstratiuo, Rhetoricæ partis definitiones & diuisiones.*

interim vt ad hanc forensem lucem perueniatur, in demonstratiuis ferè ludamus: ideóque fit, vt in scholis, vbi veterum actionum progymnasmata tractantur, nullus locus tractetur aut felicius aut sæpius quàm laudis vituperationísque, qui est demonstratiui generis proprius. Hoc tamen sciat futurus Orator, non esse genus vllum dicendi, quod admittere possit aliquid è genere demonstratiuo, id quod sic se habere sibi persuadebit, qui veterum scripta legerit accuratiùs. Rhetorica, vt fert communis ferè omnium opinio, est benè dicendi scientia in ciuilibus quæstionibus. Orator igitur est vir bonus dicendi peritus. Oratoris autem officium est apposité dicere ad persuadendum. Finis, persuadere dictione, quatenus rerum & personarum conditio videtur admittere in ciuilibus quæstionibus: sic enim Hermagoras calumnijs occurrit plurimis. Ciuiles quæstiones sunt, quæ in communem animi conceptionem possunt cadere, id est, quā vnusquisque potest intelligere, quum de æquo quæritur & bono. Causa est res quæ in se habet controuersiam in dicendo positam, cum personarum certarum interpositione, quæ ὑπόθεσις dicitur: vt sitne philosopho vxor ducenda?

Quæstio est res quæ in se habet controuersiam positam in dicendo sine certarum personarum interpositione, quæ à Græcis θέσις appellatur: vt sitne nauigandum. In hypothesi nascitur ferè quæstio: in thesi continetur. Circunstantiæ rerum hic plurimum habent locum, quæ ab Hermagora περιστάσεις vocantur, quas & elementi nomine appellant, eò quòd ex earum coniunctione tanquam ex elementis quibusdam quæstiones fiant. Sunt autem numero ferè septem: quis, quid, quando, vbi, cur, quemadmodum, quibus adminiculis.

*De partibus Rhetoricæ.*

Partes autem, atque, vt sic dixerim, membra Rhetoricæ sunt quinque, inuentio, dispositio, elocutio, memoria, pronunciatio.

Inuentio est excogitatio rerum verarum, aut verisimilium, quæ causam probabilem reddunt. Ex præceptis non constat, sed quo quisque est ingenio promptior, hoc magis hac re excellit. Dispositio est rerum inuentarū in ordinem pulchra distributio. Vbi cauendum, ne sic distribuamus, vt partium multitudo adferat obscuritatem. Elocutio est idoneorum verborum ad inuentionem accommodata perceptio. Memoria est firma animi rerum ac verborum ad inuentionem perceptio. Pronunciatio est rerum ac verborum cum dignitate vocis & corporis decora moderatio.

*Genera causarum.*

*Genera causarum.* Tria maxima Rhetorum pars fecit genera causarum, licet alijs atque alijs nominibus appellauerint. Demonstratiuum, quod Græci ἐγκωμιαστικὸν à laude dicunt: & ἐπιδεικτικὸν quod demonstrationis vim habeat, Deliberatiuum συμβουλευτικὸν quod Aristoteles concionale appellat. Et iudiciale. Demonstratiuum in laudem & vituperationem, diuiditur. Deliberatiuum in suasionem & dissuasionem, adhibetúrque maximè vtilitas & inutilitas. Iudiciale in accusationem & defensionem, petitionem præmij, & negationem. Demonstratiuum genus est quum aliquid demon-

*Deliberatiuum orationis genus. Demonstratiuæ orationis genus. Iudiciale orationis genus.*

demonstrauimus, in quo laus aut vituperatio tractatur, quod quam in prophanis studijs sit vsitatissimum, tum etiam nonnunquam incidit in sacris literis, vt in Dauide: Domine, in cœlo misericordia tua, &c.

Deliberatiuum genus est, in quo suasio aut dissuasio occurrit: appetere & fugere. Iudiciale, in quo est accusatio: defensio, præmij petitio vel negatio.

## *De statibus.*

Status, qui Græcè στάσις dicitur, est veluti cardo in quo tota causa vertitur. Fit autem ex intentione & depulsione. Eum vocant nonnulli constitutionem: alij quæstionem: alij quod ex quæstione appareat.

*Status causarum*

Statuum alij sunt rationales, alij legales. Rationales diuiduntur in quatuor: in conjecturales, finitiuos, qualitatis, translationis. Cōjecturalis status est, quum factum quod ab aliquo objicitur, ab aduersario pernegatur: vt, fecisti, non feci. Finitiuus est, quum id quod objicitur, nō hoc esse contēdimus, sed quid illud sit, adhibitis definitionibus, probamus: vt, nō erat sacrilegij crimen intentandū, qui priuatam rem sustuli. Hic maximè opus erit definitione sacrilegij. Qualitatis, est status, quum qualis sit res quæritur: & quia de re & genere negocij controuersia est, constitutio generalis vocatur. Translatiuus est, quum causa ex eo pendet, quod non is agat qui aut agere deberet, aut non apud quos, quo tēpore, qua lege, quo crimine, qua pœna oporiet. Huic subjicitur confutatio. Constitutione causæ reperta, protinus considerandum est, simplex vtrum sit quæstio causæ, an cōjuncta. Simplex est, quæ vnam in se quæstionem cōplectitur: vt si quæratur, sítne literæ virtutum incunabula? Et, sí ne Corinthijs bellum indicendum? Conjuncta est, quæ ex pluribus quæstionibus constat: vt si quæratur, sí ne Carthago diruenda? an Carthaginensibus reddenda, an colonia deducenda? Legales verò status in scripti & rationis versantur controuersia. Scripti autem controuersia est, quæ plurimum pendet ex ambiguitate vnius, aut alterius verbi, dum tuemur mordicus legis verba, interim nihil facientes rationem, hoc est, animum medullámque legum quæ equum bouúmque tuetur, séque ad animum legumlatorum accommodat. Supererit tum, vt quum cognitus fuerit controuersiæ locus, videamus quæ quæstio, quæ ratio, quæ judicatio, quod denique firmamentum sit causæ. Est ergo quæstio, in qua causæ disceptatio constat: vt, jure feci, non jure fecisti. Ratio est, qua reus vtitur cur jure fecerit: vt Orestes accusatus parricidij, inquit, Iure feci, illa enim patrem meum occiderat. Iudicatio est ex ratione deducta summa, hujusmodi, rectú ne fuerit ab Oreste matrem occidi, quum illa patrem Orestis occiderit. Firmamentum est firmissima argumentatio defensoris: vt si Orestes dicit ejusmodi fuisse matris animum in patrem suum, in seipsum, in regnum, demum in omnem familiam, vt ab ea liberi potissimum deberent pœnas sumere. Generalis constitutio est, quæ quale factum sit quod reo objicitur, docet. Et habet partes duas, juridicialem, & negotialem. Negocialis est, in qua quid juris sit, ex ciuili more per æquitatem consideratur: cui diligentiæ præsunt judices: & habet sibi connexam contro-

*Ratio quid sit.*
*Iudicatio quid sit*
*Firmamentum orationis pars quid sit.*
*Generalis constitutio quid sit.*
*Negocialis constitutio quid sit.*

uersiam. Iuridicialis est in qua æqui rectique natura, præmij & pœna ratio quæritur. Huius partes sunt duæ, absoluta & assumptiua. Absoluta est, quæ in se continet iuris & injuriæ quæstionem. Assumptiua verò est, quæ ex se nihil dat firmi ad recusationem, foris autem aliquid defensioni assumit. Cuius sunt quatuor partes: comparatio, relatio criminis, remotio criminis concessio. Comparatio est, quum aliud aliquod factum honestū aut vtile contenditur, quod vt fieret, & illud quod arguitur, dicitur esse commissum. Remotio criminis est, quum id crimē quod infertur, à se & à sua culpa in alium reus transferre conatur. Relatio criminis, quum ideo jure quid factum dicitur, quod aliquis ante lacessiuerit. Concessio criminis est: quum reus non id quod factum est defendit, sed vt ignoscatur postulat. Ejus partes sunt duę, purgatio, & deprecatio. Purgatio est, per quam ejus qui accusatur, non factum ipsum, sed voluntas defenditur. Ea rursus tres habet partes, imprudentiam, casum, necessitatem. Imprudentia est, quum scisse se aliquid his qui arguitur, negat.

*Absoluta constitutio*

*Assumptiua constitutionis partes quatuor*

*Remotio quid sit.*

*Relatio quid sit*

*Concessio quid sit.*

*Purgationis partes.*

Casus autem infertur in concessionem, quum demonstratur aliquam fortunę vim obstitisse volūtati. Necessitudo autem erit, quum vi quadam reus id quod fecerit, fecisse se dixerit.

*Scripti & voluntatis controuersia*

Scripti & voluntatis est controuersia, quando verba ipsa cum sententia scriptoris pugnare videntur: quæ est in jure ciuili frequentissima, & tractatur à Cicerone quum aliàs, tum in oratore legum contrariarum status sunt, quando inter se duæ aut plures leges pugnare videntur, quam Græci appellant ἀντινομίαν. Qua in re hoc memoriæ reliquerunt veteres, vt semper veterem legem noua & nuper lata putemus aboleri. Ambiguitas est, quum id quod scriptum est, duas aut plures res significare videtur. Collectio, quæ & ratiocinatio vocatur, est quando ex eo quod scriptum est, quid inuenitur. Definitio legalis est, quum vis verbi quasi in definitiua constitutione in qua posita sit, quæritur. Status ergo tam rationales quàm legales à quibusdam XVIII. sunt numerati. Cæterum secundum Ciceronem XIX. inueniuntur: eò quòd translationem inter rationales pręcipuè status recensuerit, qui tamen se ipsum in alijs libris reprehendens, translationem legalibus statibus annumerauit.

*Ambiguitas quid sit.*

*Collectio seu ratiocinatio.*

*Definitio legalis quid sit.*

*Genera causarum.*

"Hactenus ex compendio: deinceps ex ipso Cassiodoro

## *De generibus causarum.*

Quinque sunt genera causarum: honestum, admirabile, humile, anceps, obscurum. "Honestum causarum genus est, cui statim sine oratione nostra, fauet auditoris animus. Admirabile est, à quo est alienatus animus eorum qui audituri sunt. Humile est, quod negligitur ab auditore, & non magnopere attendendum videtur. Anceps est, in quo aut judicatio dubia est, aut causa & honestatis & turpitudinis particeps, vt beneuolentiam pariat & offensionem. Obscurum est, in quo aut tardi auditores sunt, aut difficilioribus ad cognoscendum negotijs causa implicata est.

*Admirabile causa genus, Humile causa genus*

*Anceps genus causa.*

*Obscurum causa genus.*

Partes

*Orationis Rhetoricæ partes*

Partes orationis Rhetoricæ sunt sex.
- Exordium.
- Narratio.
- Partitio.
- Confirmatio.
- Reprehensio.
- Conclusio.

*Exordium quid sit.*

Exordium est oratio animum auditoris idoneè comparans ad reliquam dictionem. Narratio est rerum gestarū, aut vt gestarum expositio. Partitio est, quæ, si rectè habita fuerit, illustrem & perspicuam totam efficit orationem. Confirmatio est, per quam argumentando nostræ causæ fidem & auctoritatem & firmamentum adiungit oratio.

*Confirmatio quid sit. Reprehensio quid sit. Conclusio quid sit.*

Reprehensio est, per quam argumentando aduersariorum confirmatio diluitur aut eleuatur. Conclusio est, exitus & determinatio totius orationis, vbi interdum & epilogorum allegatio flebilis adhibetur.

Hæc licet Cicero Latinæ eloquentiæ lumen eximium per varia volumina copiosè nimis & diligenter effuderit, & in arte Rhetorica duobus libris videatur amplexus, quorum commenta à Mario Victorino composita in Bibliotheca mea vobis reliquisse cognoscor.

*Quintilianus Rhetor.*

Quintilianus etiam doctor egregius, qui post fluuios Tullianos singulariter valuit implere quæ docuit, virum bonum dicendi peritum à prima ætate suscipiens, per cunctas artes ac disciplinas nobilium literarum erudiendum esse monstrauit: quem meritò ad defendendum totius ciuitatis vota requireret. Libros autem duos Ciceronis de arte Rhetorica & Quintiliani duodecim institutionum iudicauimus esse iungendos: vt nec codicis excresceret magnitudo, & vtrique dum necessarij fuerint, parati semper occurrant.

Fortunatianum verò doctorem nouellum, qui tribus voluminibus de hac re subtiliter minutéque tractauit, in pugillari codice aptè forsitan congruentérque redigimus: vt & fastidium lectori tollat, & quæ sunt necessaria competenter insinuet. Hunc legat, qui breuitatis amator est. Nam cùm opus suum in multos libros non tetenderit, plurima tamen acutissima ratione disseruit: quos codices cum præfatione sua in vno corpore reperietis esse collectos.

*Rhethorica argumentatio quomodo tractetur.*

Rhethorica argumentatio tractatur
- aut per Inductionem cuius membra sunt hæc:
  - Propositio.
  - Illatio, quæ & assumptio dicitur.
  - Conclusio.
- aut per Ratiocinationem.
- aut per Enthymema, qui est imperfectus syllogismus atque Rhethoricus: qui, sicut Fortunatianus dicit explicatur
  - Conuincibili.
  - Ostentabili.
  - Sententiali.
  - Exemplabili.
  - Collectiuo.
- aut per Epicherema, qui est Rhetoricus & latior syllogismus: quo fit.
  - aut tripartitus aut quadripartitus.
  - aut quinque partitus.

*Argumentatio quid sit & vnde dicta.* Argumentatio dicta est quasi arguta mentis oratio. Argumentatio est enim oratio ipsa, qua inuentum probabiliter exequimur argumentum. Inductio est oratio, qua rebus non dubijs capiamus assensionem ejus, cum quo instituta est, siue inter Philosophos, siue inter Rhetores, siue inter Sermocinantes. *Inductio quid sit.* Propositio inductionis est, quæ similitudines concedendæ rei necessariò vnius inducit aut plurium. *Propositio inductionis quid sit.*

*Illatio inductionis quid sit.* Illatio inductionis est, quæ & assumptio dicitur, quæ rem de qua contenditur, & cujus causa similitudines adhibitæ sunt, introducit.

Conclusio inductionis est, quæ aut concessionem illationis confirmat, aut quid ex ea conficiatur, ostendit.

Ratiocinatio, est oratio qua id de quo est quęstio comprobamus. Enthymema igitur est quod Latinè interpretatur mentis conceptio, quam imperfectum syllogismum solent Artigraphi nuncupare. Nam in duabus partibus hæc argumenti forma consistit: quando id quod ad fidem pertinet faciendam, vtitur syllogismorum lege prætérita: vt est illud: Si tempestas vitanda est, non est igitur nauigandum. Ex sola enim propositione & conclusione constat esse perfectum: vnde magis oratoribus quàm dialecticis conuenire judicatum est. De dialecticis autem syllogismis suo loco dicemus. Conuincibile est quod euidenti ratione conuincitur: sicut fecit Cicero pro Milone. Ejus igitur mortis sedetis vltores, cujus vitam si posseris, per vos restitui posse nolletis. Ostentabile est, quod certa rei demonstratione constringit: sic Cicero in Catilinam: Hic tamen viuit, viuit. Imò etiam in Senatum venit. Sententiale est, quod sententia generalis addicit: vt apud Terentium: Obsequium amicos, veritas odium parit. Exemplabile est, quod alicujus exempli comparatione euentum similem comminatur: sicut Cicero in Philippicis dicit: Te miror, Antoni, quorum facta imitere, eorum exitus non perhorrescere. Collectiuum est, cùm in vnū, quę argumentata sunt, colliguntur: sicut ait Cicero pro Milone: Quē igitur cum gratia noluit, hunc voluit cum aliquorum querelà: quem jure, quem loco, quem tempore cum periculo capitis non dubitauit occidere.

*Enthymema ex sola propositione & ex sola conclusione.* Præterea secundum Victorinum Enthymematis altera est definitio. Ex sola propositione, sicut jam dictum est, ita constat Enthymema: vt est illud: Si tempestas vitanda est, non est nauigatio requirenda. Ex sola assumptione: vt est illud: Sunt autem qui mundum dicant siue diuina administratione disconcere.

*Epicherema quid sit.* Ex sola conclusione: vt est illud: Vera est igitur diuina sententia. Ex propositione & assumptione: vt est illud: Si inimicus est, occidit. Inimicus autem est: & quia illi deest conclusio, Enthymema vocatur. Sequitur Epicherema. Epicherema est, quod superiùs diximus, descendens de ratione latior excursio Rhetorici syllogismi, latitudine distans & productione sermonis à dialecticis syllogismis, propter quod Rhetoribus datur. Tripartitus epichérematicus syllogismus est, qui constat membris tribus: id est, propositione, assumptione, conclusione. Quadripartitus est, qui constat membris quatuor propositione, assumptione, & vna propositionis siue assumptionis conjuncta probatione, & conclusione.

sione. Quinque partitus is est, qui constat membris quinque: id est propositione & probatione, assumptione & ejus probatione, & conclusione.

Hunc Cicero ita facit in arte Rhetorica: Si deliberatio & demonstratio genera sunt causarum, non possunt rectè partes alicujus generis causę putari. Eadem enim res, alij genus, alij pars esse potest: idem genus & pars esse non potest, vel cætera: quo vsque syllogismi hujus membra claudantur. Sed video quantum in aliis partibus lector suum exercere possit ingenium.

Memoratus autem Fortunatianus in tertio libro meminit de oratoris memoria, de pronunciatione & voce: vnde tamen Monachus cum aliqua vtilitate discedit: quando ad suas partes non improbè videtur attrahere, quod illi ad exercendas controuersias vtiliter aptauerunt. Memoriam siquidem lectionis diuinæ recognita cautela seruabit, cùm in supradicto libro ejus vim qualitatémque cognouerit: artem verò pronunciationis in diuinæ legis effatione concipiet. Vocis autem diligentiam in psalmodiæ decantatione custodiet. Sic instructus in opere sancto redditur, quamvis libris secularibus occupetur.

*Fortunatianus.*

Nunc ad Logicam, quæ & Dialectica dicitur, sequenti ordine veniamus, quam quidam disciplinam, quam artem appellare maluerunt, dicentes, quando apodicticis, id est probabilibus disputationibus aliquid differit, disciplina debeat nuncupari: quando verò aliquid verisimile tractat, vt sunt syllogismi sophistici, nomen artis accipiat. Ita vtrumque vocabulum pro argumentationis suæ qualitate promeretur.

## DE DIALECTICA.

*De Dialectica.*

Dialecticam primi Philosophi in dictionum suarum quidem argumentationibus habuerunt: non tamen ad artis redegêre peritiam: Post quos Aristoteles vt fuit doctrinarum omnium diligens inquisitor, ad regulas quasdam, hujus doctrinæ argumenta perduxit: quæ prius sub certis propositionibus non fuerunt. Hic libros faciens exquisitos, Græcorum scholam multiplici laude decorauit. Quem nostri non perferentes diutiùs, alienum translatum expositúmque Romanæ eloquentiæ contulerunt. Dialecticam verò, & Rhetoricam Varro in nouem libris tali similitudine definiuit. Dialectica & Rhetorica, est: quod in manu hominis pugnus astrictus & palma distensa: illa breui oratione argumenta concludens, ista facundiæ campos copioso sermone discurrens: illa verba contrahens, ista distendens. Dialectica siquidem ad differendas res acutior: Rhetorica ad illa, quæ nititur docenda, facundior. Illa ad scholas nonnunquam venit, ista iugiter procedit in forum: illa requirit rarissimos studiosos, hæc frequentes & populos. Sed priusquam de syllogismis dicamus, vbi totius Dialecticæ vtilitas & virtus ostenditur, oportet de ejus initiis, quasi quibusdam elementis, pauca differere: vt sicut est à maioribus distinctus ordo, ita & nostræ dispositionis currat intentio. Consuetudo itaque est Doctoribus Philosophiæ, antequam ad Isagogen ve-

niant exponendam, diuisionem Philosophiæ paucis attingere: quam nos quoque seruantes, præsenti tempore non immeritò credimus intimandam.

### *Philosophia diuisio.*

*Philosophia diuisio.*

- Philosophia diuiditur in
  - Inspectiuam: hæc diuiditur in
    - Naturalem.
    - Doctrinalē: hæc subdiuiditur in
      - Arithmeticam.
      - Musicam.
      - Geometricam.
      - Astronomicam.
    - diuinalē
  - Actualem hæc subdiuiditur in
    - Moralem.
    - Dispensatiuam.
    - Ciuilem.

*Philosophia quid sit.*

Philosophia est diuinarum, humanarúmque rerum, in quantum homini possibile est, probabilis scientia: Aliter, Philosophia est ars artiū, & disciplina disciplinarum. Rursus, Philosophia est meditatio mortis, quod magis cōuenit Christianis, qui seculi ambitione calcata, cōuersatione disciplinabili, similitudine futuræ patriç viuūt: Sicut dicit Apostolus, In carne enim ambulantes, non secundū carnem militamus: & alibi, Conuersatio nostra in cœlis est. Inspectiua dicitur, qua supergressi visibilia de diuinis aliquid & cœlestibus cōtemplamur, eaque mente solūmodo contuemur, quantum incorporeum supergrediuntur aspectum. Naturalis dicitur, vbi vniuscujusque rei natura discutitur, quia nihil contra naturam generatur in vita: sed vnumquodq; his vsibus deputatur, in quibus à Creatore productum est: nisi fortè cum voluntate diuina aliquod miraculum prouenire monstretur. Doctrinalis dicitur scientia, quæ abstractam cōsiderat qualitatem. Abstracta enim quantitas dicitur, quam intellectū à materia separantes, vel ab aliis accidentibus: vt est, par, impar: vel alia huiusce modi in sola ratiocinatione tractamus. Diuinalis dicitur: quando aut ineffabilem naturam diuinam, aut spirituales creaturas, ex aliqua parte, profundissima qualitate disserimus. Arithmetica, est disciplina quantitatis numerabilis secundum se. Musica est disciplina quæ de numeris loquitur: quia aliquid sunt hi, qui inueniuntur, in sonis. Geometrica, est disciplina magnitudinis immobilis & formarum. Astronomia, est disciplina quæ cursus cœlestium, sydeiū nque figuras contemplatur omnes, & habitudines stellarum circa se & circa terram, indagabili ratione percurrit. Actualis dicitur, quæ res propositas operationibus suis explicare contendit: Moralis dicitur, per quam mos viuendi honestus appetitur, & instituta ad virtutem tendentia præparantur. Dispensatiua dicitur, domesticarum rerum sapiēter ordo dispositur. Ciuilis dicitur: per quam per totius ciuitatis administratur vtilitas. Philosophiæ diuisionibus definitionibúsque tractatis, in qui-

bus generaliter omnia continentur, nunc ad Porphyrij librum, qui Isagoge inscribitur, accedamus.

*De Isagoge Porphyrij.*

*Isagoge Porphyrij de quibus tractet.*

Isagoge Porphyrij tractat.
- De Genere.
- De Specie.
- De Differentia.
- De Proprio.
- De Accidente.

Genus est ad species pertinens, quod de differentibus specie, in eo quod quid sit prædicatur: vt animal. Per singulas enim species, id est, hominis, equi, bovis, & cęterorum genus animal pręedicatur atque significatur. Species est, quod de pluribus & differentibus numero, in eo quod quid sit, pręedicatur. Nam de Socrate Platone, & Cicerone homo prædicatur. Differentia est, quod de pluribus & differentibus specie in eo quod quale sit de homine prædicatur: sicut rationale & mortale in eo quod quale sit de homine prædicatur. Proprium est, quo vnaquæque species vel persona certo additamento insignitur, & ab omni communione separatur. Accidens est, quod accedit & recedit præter subiecti corruptionem: vel ea quę sic accidunt, vt penitus non recedant. Hæc qui pleniùs nosse desiderát, Introductionem legant Porphyrij: qui licet ad vtilitatem alicujus operis se dicat scribere, non tamen sine propria laude visus est alia dicta formasse.

*Sequuntur Aristotelis Categoriæ, siue Prædicamenta, quibus mirum in modum per varias significantias omnis sermo conclusus est: quorum organa siue instrumenta sunt tria.*

Organa vel instrumenta Categoriarum siue Prædicamentorum sunt æquiuoca, vniuoca, denominatiua. Æquiuoca dicuntur, quorum nomen solùm commune est, secundum nomen verò substantiæ ratio diuersa: vt animal, homo, & quod pingitur. Vniuoca dicuntur, quorum & nomen commune est, & secundum nomen discrepare eadem substantię ratio non probatur: vt animal homo, atque bos. Denominatiua, id est deriuatiua, dicuntur quæcunque ab aliquo sola differentia casus secundum nomen habent appellationem: vt à Grammatica grāmaticus, à fortitudine fortis.

*Aristotelis Cathegoriæ siue prædicamenta decē.*

Aristotelis Categoriæ, vel Prædicamenta decem sunt.
- Substantia.
- Quantitas.
- Qualitas.
- Ad aliquid.
- Facere.
- Pati.
- Situs.
- Quando.
- Vbi.
- Habere.

Substantia est, quæ propriè, & principaliter, & maximè dicitur: quæ neque de subjecto prædicat, neque in subjecto est: vt aliquis homo, vel

aliquis equus. Secundæ autem substantiæ dicuntur, in quibus speciebus, illæ quæ principaliter substantiæ primò dictæ sunt, insunt atque clauduntur: vt in homine, Cicero. Quantitas aut discreta est, & habet partes ab alteruiro discretas, nec communicantes, secundum aliquem communem terminum, velut numerus, & sermo qui profertur: aut continua est, & habet partes quæ secundum aliquem communem terminum adinuicem conuertuntur: velut linea, superficies opus, locus, motus, tempus. Ad aliquid verò sunt: quæcunque hoc ipsum quod sunt aliorum esse dicuntur: velut, majus duplum, habitus, dispositio, scientia, sensus positio. Qualitas, est, secundum quam aliqui quales dicimur, vt bonus, malus. Facere, est: vt secare, vel vrere: id est aliquid operari. Pati est: vt secari, vel vri. Situs, est: vt stat, sedet, jacet. Quando est: vt hesterno, vel cras. Vbi, est: vt in Asia, in Europa, in Lybia. Habere est, vt calceatum, vel armatum esse. Hoc opus Aristotelis intentè legendum est, quando sicut dictum est: quicquid homo loquitur, inter decem ista Prædicamenta ineuitabiliter inuenitur: proficit etiam ad libros intelligendos, qui siue Rhetoribus, siue Dialecticis applicantur. Sequitur liber Perihermenias subtilissimus nimis, & per varias formas, iterationésque cautissimus, de quo dictum est: Aristoteles, quando librum Perihermenias scriptitabat, calamum in mente tingebat. Definitionum prima est οὐσιώδης, id est, substantialis, quæ propriè & verè dicitur definitio: vt est homo animal rationale, mortale, sensus disciplinæque capax hæc enim definitio per species & differentias descendens venit ad proprium, & designat, plenissimè quid sit homo. Secunda est species definitionis, quæ Græcè ἐννοηματική dicitur, Latinè notio nuncupatur: quam notionem communi, non proprio nomine possumus dicere. Hæc isto modo semper efficitur: Homo est quod rationali conceptione & exercitio præest animalibus cunctis. Non enim dixit quid est homo, sed quid agat, quasi quodam signo in notitiam denotato. In ista enim & in reliquis notio rei profertur: non substantialis, vt in illa primaria explicatione declaratur: & quia illa substantialis est, definitionum omnium obtinet principatum. Tertia species definitionis est quæ Græcè ποιότης dicitur, Latinè qualitatiua. Hæc dicendo quid quale sit, id quod sit, euidenter ostendit. Cujus exemplum tale est: Homo est qui ingenio valet, artibus pollet, & cognitione rerum: aut quæ agere debeat eligit, aut animaduersione quod inutile sit contemnit, his enim qualitatibus expressus ac definitus homo est. Quarta species definitionis est: quæ Græcè ὑπογραφική, Latinè descriptionalis nuncupatur: quæ adhibita circuitione dictorum factorúmque rem quæ quid sit descriptione declarat: vt si luxuriosum volumus definire, dicimus: Luxuriosus, est victus non necessarij & sumptuosi & onerosi appetens, in delicijs affluens, in libidine promptus, hæc & talia definiunt luxuriosum. Quæ species definitionis, oratoribus magis apta est, quàm dialecticis, quia latitudinem habet hæc simili modo in bonis rebus ponitur & in malis. Quinta species definitionis est quam Græcè * κατ' λέξιν: Latinè ad verbum dicimus: hæc vocem illam de cujus requiritur, alio sermone defi-

*Calamum in mente tinge redictum de Aristotele, quando scripsit librum Perihermenias.*

*Definitionis variæ species.*

*κατὰ ἀντίλεξιν.*

ne designat vno ac singulari,& quodāmodo quid illud sit in vno verbo positum,vno verbo alio declarat: vt conticescere est tacere: item cum terminū dicimus finem,aut terras populatas interpretemur esse vastatas. Sexta species definitionis est,quam Græci κατὰ τὴν διαφορὰν,per differentiam dicimus.Id est:cùm quæritur,quid intersit inter regem & tyrannum,adjecta differentia quid vterque sit definitur,id est,rex est modestus & temperās, tyrannus verò impius & immitis.Septima est species definitionis,quam Græci κατὰ μεταφορὰν,Latini per translationem dicunt:vtCicero in Topicis,Litus est qua fluctus eludit. Hoc variè tractari potest: modò enim vt moneat,sicut illud,caput est arx corporis:modò vt vituperet,vt illud,Diuitię sunt breuis vitę longum viaticum:modòvt laudet,vt adolescentia est flos ætatis. Octaua species definitionis est,quam Græci κατὰ ἀφαίρεσιν vocant.vt Latini per priuantiā contrarij ejus quod definitur,dicunt:vt bonum est,quod malum non est:justum est quod injustū non est.Et his similia:quod se ita naturaliter ligat,vt necessariam cognitionem sibi vnius cōprehensione connectat.Hoc autem genere definitionis vti debemus,cum cōtrarium notum est.Nam certa ex incertis nemo probat.Sub qua specie.

*Modi formulæ primæ sunt nouem.*

Modi nouem primæ formulæ.

Primus modus est: qui concludit, id est, qui colligit ex vniuersalibus dedicatiuis,dedicatiuum vniuersale directum:vt,omne justum honestum, omne honestum bonum,omne igitur justum bonum.

Secundus modus est, qui concludit ex vniuersalibus de dedicatiua & abdicatiua abdicatiuum vniuersale directum:vt omne justum honestum, nullum honestum turpe,nullum igitur justum turpe.

Tertius modus est, qui concludit ex dedicatiuis particulari & vniuersali,abdicatiuum particulare directum:vt quoddam justum est honestum, omne honestum vtile,quoddam igitur justum vtile.

Quartus modus est,qui conducit vel concludit ex particulari dedicatiua & vniuersali abdicatiuum particulare directum: vt quoddam justum honestum,nullum honestum turpe,quoddam igitur justum non est turpe.

Quintus modus est,qui conducit ex vniuersalibus dedicatiuis particulare dedicatiuum per reflexionem: vt omne justum honestum,omne honestum bonum,quoddam igitur bonum justum.

Sextus modus est, qui conducit ex vniuersali dedicatiua & vniuersali abdicatiua vniuersale per reflexionem : vt omne justum honestum, nullum honestum turpe,nullum igitur turpe justum.

Septimus modus est,qui conducit ex vniuersali dedicatiuum particulare per reflexionem:vt quoddam justum honestum,omne honestum vtile,quoddam igitur vtile justum.

Octauus modus,qui conducit ex vniuersali abdicatiua particulari,abdicatiuum per reflexionem: velut,nullum turpe honestum, omne honestum justum,quoddam igitur justum non est turpe.

Nonus modus est, qui conducit ex vniuersalibus abdicatiua & particulari dedicatiua , abdicatiuum particulare per reflexionem : velut nul-

lum turpe honestum, quoddam honestum justum, quoddam igitur justum honestum.

*Modi formulæ secundæ sunt quatuor.*

*Formulæ secundæ quatuor modi.*

Primus modus est, qui conducit ex vniuersalibus dedicatiua & abdicatiua, abdicatiuum vniuersale directum: velut omne justum honestum, nullum turpe honestum, igitur nec justum turpe.

Secundus modus est, qui conducit ex vniuersalibus abdicatiua & dedicatiua, abdicatiuum vniuersale directum: velut nullum turpe honestũ, omne justum honestum, nullum igitur turpe justum.

Tertius modus est, qui conducit ex particulari dedicatiua & vniuersali abdicatiua, abdicatiuum particulare directum: velut quoddam justum, honestum, nullum turpe honestum, quoddam igitur justum turpe.

Quartus modus est, qui conducit ex particulari abdicatiua & vniuersali dedicatiua, abdicatiuum particulare directum: velut quoddam justum nõ est turpe, omne malum turpe, quoddam igitur justum non est malum.

*Modi formulæ tertiæ sunt sex.*

*Tertiæ formulæ sex modi.*

Primus modus est, qui conducit ex dedicatiuis vniuersalibus dedicatiuum particulare, tam directum, quàm reflexum: vt omne justum honestum, omne justum bonum, quoddam igitur honestum bonum, vel quoddam bonum honestum.

Secundus modus est, qui conducit ex dedicatiuis particulari & vniuersali, dedicatiuum particulare directum: vt quoddam justum honestum, omne justum bonum, quoddam igitur honestum bonum.

Tertius modus est, qui conducit ex dedicatiuis vniuersali & particulari dedicatiuum particulare directum: vt, omne justum bonum, quoddam justum bonum, quoddam igitur honestum bonum.

Quartus modus est, qui concludit ex vniuersali dedicatiua abdicatiuum particulare directum: vt omne justum honestum, nullum justum malum, quoddam igitur honestum non est malum.

Quintus modus est, qui conducit ex dedicatiua particulari & abdicatiua vniuersali abdicatiuum particulare directum, vt quoddam justum honestum, omne honestum bonum, igitur quoddam honestum non est malum.

Sextus modus est, qui conducit ex dedicatiua vniuersali & abdicatiua particulari, abdicatiuum particulare directum: vt, omne justum honestum, quoddam iustum non est malum, quoddam igitur honestum non est malum.

Has formulas Categoricorum syllogismorum qui plenè nosse desiderat, librum legat, qui inscribitur Peri hermenias Apuleij & quæ subtilius sunt tractata cognoscet. Nec fastidium nobis verba repetita congeminet: distincta enim, atque considerata ad magnas intelligentiæ vias, præstante Domino, nos vtiliter introducent. Nunc ad hypotheticos syllogismos, ordine currente, veniamus.

*Modi syllogismorum hypotheticorum septem sunt.*

Primus

Primus modus est, velut: Si dies est lucet, est autem dies, lucet igitur.

Secundus modus est ita: Si dies est lucet, non lucet, non est igitur dies.

Tertius modus est ita: non & dies est, & non lucet, atqui dies est, lucet igitur.

*Syllogismorum hypotheticorum septem modi.*

Quartus modus est ita: aut nox aut dies est, atqui dies est, non igitur nox est.

Quintus modus est ita: aut dies est, aut nox, atqui nox non est, dies igitur est.

Sextus modus est ita: non & dies est, & non lucet, dies autem est, nox igitur non est.

Septimus modus est ita: non & dies est, & nox, atqui nox non est, dies igitur est.

Modos autem hypotheticorum syllogismorum si quis plenius nosse desiderat, legat librum Marij Victorini, qui inscribitur de syllogismis hypotheticis. Sciendum quoque quoniam Tullius Marcellus Carthaginensis de categoricis & hypotheticis syllogismis, quod à diuersis philosophis latissimè dictum est, septem libris breuiter subtili éque tractauit, ita vt primo libro de regulis, vt ipse dicit, colligentiarum artis dialecticæ disputaret. Et quod ab Aristotele de categoricis syllogismis multis libris editum est: ab isto secundo & tertio libro breuiter expleretur. Quod autem de hypotheticis syllogismis à Stoicis innumeris voluminibus tractatum est, ab isto quarto & quinto libro colligeretur. In sexto verò de mixtis syllogismis, in septimo autem de compositis disputauit: quem codicem vobis legendum reliqui. Hinc ad pulcherrimas definitionum species accedamus: quæ tanta dignitate præcellunt, vt possint dici orationum maximum decus & quædam lumina dictionum. Definitio verò est oratio breuis vniuscujusque rei naturam à communione diuisam propria significatione concludens: hæc multis modis, præceptisque conficitur.

*Perihermenias Aristotelis liber de quibus tractet.*

Imen libro Peri herminias, id est, de interpretatione, prædictus philosophus de his tractat:

- De nomine.
- De verbo.
- De oratione.
- De enunciatione.
- De affirmatione.
- De negatione.
- De contradictione.

Nomen est vox significatiua secundùm placitum, sine tempore: cujus nulla pars est significatiua separata: vt Socrates. Verbum est, quod consignificat tempus: cujus pars, nihil extra significat: & est semper eorum quæ de altero dicuntur nota: vt ille cogitat, disputat. Oratio est vox significatiua, cujus partium aliquid separatim significatiuum est: vt Socrates disputat. Enunciatiua oratio est, vox significatiua de eo quod est aliquid vel non est: vt Socrates est, Socrates non est. Affirmatio est enunciatio alicujus de aliquo: vt Socrates est. Negatio est alicujus de aliquo negatio: vt Socrates non est. Contradictio est affirmationis & negationis oppositio: vt, Socrates disputat. Socrates non dispu-

tat. Hæc omnia per librum supra memoratum minutissimè diuisa, & subdiuisa tractantur, quæ nos breuiter intimasse sufficiat, quando in ipso competens explanatio reperitur: maximè cùm eum sex libris à Boëtio viro magnifico constet expositum, qui vobis inter alios codices est relictus. Nunc ad syllogisticas species formulásque veniamus, in quibus nobilium philosophorum jugiter exercetur ingenium.

*Prædicatiuorum syllogismorum formulæ tres.*

| Formulæ Categoricorum, id est, prædicatiuorum syllogismorum sunt tres. | In prima formula modi ix. |
| --- | --- |
| | In secunda formula modi iiij. |
| | In tertia formula modi vj. |

*Substantia quid sit.*

Sunt hæ definitiones. Substantia est, quod neque qualitas est, neque quantitas, neque aliqua accidentia, quo genere definitionis Deus definiri potest. Etenim cùm quid sit Deus, nullo modo comprehendere valeamus: sublatio omnium, quæ Græci ὄντα appellant, cognitionem Dei nobis circumcisa & ablata notarum rerum cognitione supponet: vt si dicamus, Deus est, quod neque corpus est, atque vllum elementum, neque animal, neque mens, neque sensus, neque intellectus, neque aliquid quod ex his capi potest: his enim ac talibus sublatis, quid sit Deus non poterit definiri. Nona species definitionis est, quam Græci κατὰ τύπωσιν, Latini per quandam imaginationē dicunt: vt, Æneas est Veneris & Anchisæ filius. Hęc semper in indiuiduis versatur, quæ Græci ἄτομα appellant. Item accidit in eo genere dictionis, vbi aliquis pudor aut metus est nominare: vt Cicero, cùm me videlicet sicarij illi describant. Decima species definitionis est, quam Græci ὡς τύπ☉ Latini exemplū veluti diximus appellant: vt si quęratur quid sit animal, respondeatur, homo, non enim manifestè dicitur animal solùm esse hominem, cùm sint alia innumerabilia: sed cùm dicitur homo, veluti ipsum hominem animal designat: cùm tamen huic nomini multa subjaceant. Rem enim quęsitam prędictum declarauit exemplum, hoc est autem proprium definitionis, quid sit illud, quod quæritur, declarare. Vndecima species definitionis est, quam Græci κατὰ τὴν ἔλλειψιν, Latini per indigentiam pleni ex eodem genere vocant: vt si quæratur quid sit trens, respondeatur, cui dodrans deest, vt sit assis. Duodecima species definitionis est, quam Græci κατὰ ἔπαινον, Latini per laudem dicunt: vt Tullius pro Cluentio: Lex est mens, & animus, & consilium, & sententia ciuitatis. Et aliter: pax est tranquilla libertas. Fit & per vituperationem, quam Græci ψόγον vocant: seruitus est postremum malorum omnium, non modo bello, sed morte quoque repellenda. Tertia decima est species definitionis, quam Græci κατὰ λόγον, Latini juxta rationem dicunt, sed hoc contingit, cùm majoris rei nomine res definitur inferior: vt est illud, homo minor mundus. Cicero hac definitione sic vsus est: edictum legem annuam dicunt esse. Quartadecima est species definitionis, quam Græci πρός τι, Latini ad aliquid vocant: vt est illud, pater est, cui est filius: dominus est cui est seruus: & Cicero in Rhetoricis, genus est, quod plures partes amplectitur: item pars est, quod subest generi. Quintadecima est spe-

*Subiectus terminus.*

ſpecies definitionis, quam Græci κατ' αἰτιολογίαν, Latini ſecundum rei rationem vocant: vt dies eſt ſol ſupra terras: nox eſt ſol ſub terris. Scire autem debemus prædictas ſpecies definitionum, Topicis merito eſſe ſociatas, quoniam inter quædam argumenta ſunt poſitæ, & nonnullis locis commemorantur.

*De Topicis.*

*De topicis locis topicis quid ſit.*

Nunc ad Topica veniamus, quæ ſunt argumentorum ſedes, fontes ſenſuum, origines dictionum, de quibus breuiter aliqua dicenda ſunt, vt & dialecticos locos, & rhetoricos ſiue eorum differentias agnoſcere debeamus: ac priùs de dialecticis dicendum eſt. Propoſitio, eſt oratio verum falſúmve ſignificans, vt ſi quis dicat, cœlum eſſe volubile: hæc enunciatio & proloquium nuncupatur: quæſtio verò eſt, in dubitationem ambiguitatémque adducta propoſitio: vt ſi qui quærant? an ſit cœlum volubile? Concluſio eſt, argumentis adprobata propoſitio: vt ſi quis ex alijs rebus probet cœlum eſſe volubile. Enunciatio quippe ſiue ſui tantum cauſa dicitur, ſiue aliud adſcritur ad probandum, propoſitio eſt. Si de ipſa quæritur, quæſtio. Si ipſa eſt adprobata, concluſió. Idem igitur propoſitio, quæſtio & concluſio, ſed differunt modo. Argumentum eſt oratio rei dubiæ faciens fidem. Non verò idem eſt argumentum, quod & argumentatio. Nam vis ſententiæ ratióque ea, quæ clauditur oratione, cùm aliquid probatur ambiguum, argumentum vocatur: ipſa verò argumenti elocutio, argumentatio dicitur, quò fit, vt argumentum quidem mens argumentationis ſit atque ſententiæ: argumentatio verò argumenti per orationem explicatio. Locus verò eſt argumẽti ſedes, vel vnde ad propoſitam quæſtionem conueniens trahitur argumentum. Quæ cùm ita ſint, ſingulorum diligentius natura tractanda eſt, eorúmque per ſpecies ac mẽbra figuratque facienda diuiſio. Ac primum de propoſitione eſt differendum: hanc eſſe diximus orationem, veritatem vel mendacium continentem. Hujus duæ ſunt ſpecies: vna affirmatio, altera verò negatio. Affirmatio eſt, ſi quis ſic efferat, Cœlum volubile eſt: negatio, ſi quis ita pronunciet, cœlum volubile non eſt. Harum verò aliæ ſunt vniuerſales, aliæ ſunt particulares, aliæ indefinitæ, aliæ ſingulares. Vniuerſales quidem, vt ſi quis ita proponat: Omnis homo juſtus eſt, nullus homo juſtus eſt. Particulares verò, ſi quis hoc modo: Quidam homo juſtus eſt, quidam homo juſtus non eſt. Indefinitæ ſic. Homo juſtus eſt, homo juſtus non eſt. Singulares verò ſunt quę de indiuiduo aliquid ſingularique proponunt: vt Cato juſtus eſt, Cato juſtus non eſt. Etenim Cato indiuiduus eſt ac ſingularis. Harum verò alias prædicatiuas, alias conditionales vocamus. Prędicatiuę ſunt, quæ ſimpliciter proponuntur, id eſt, quibus nulla vis conditionis adjungitur: vt ſi quis ſimpliciter dicat, Cœlum eſſe volubile. At ſi huic conditio copuletur, fit ex duabus propoſitionibus vna conditionalis hoc modo: Cœlum ſi rotundum ſit, eſſe volubile: hîc enim conditio id efficit, vt ita demum cœlum volubile eſſe intelligatur, ſi ſit rotundum. Quoniam igitur aliæ propoſitiones prædicatiuæ ſunt, aliæ conditionales: prædicatiuarum partes, terminos appellamus. Hi ſunt prædicatus atque ſubjectus. Terminos autem voco verba & no-

*Propoſitio quid ſit.*

*Concluſio quid ſit.*

*Argumentũ quid ſit.*

*Termini quid ſint.*

mina, quibus propositio nectitur: vt in ea propositione qua dicimus: Homo justus est: hæc duo nomina, id est, homo & justus, propositionis partes vocantur. Eosdem etiam terminos dicimus: quorum quidem alter subjectus est, alter verò prædicatur. Subjectus est terminus, qui minor est: prædicatus verò, qui major: vt in ea propositione, qua dicitur, Homo justus, homo quidem minus est, quàm justus. Non enim in solo homine justitia esse potest, verùm etiam in incorporeis diuinísque substantijs: atque ideo major est terminus, justus: homo verò, minor: quo fit, vt homo quidem subjectus sit terminus, justus verò prædicatus. Quoniam verò hujusmodi simplices propositiones alterum habent prædicatiuum terminum: alterum verò subjectum, à majoris priuilegio partis propositio prędicatiua vocata est. Sæpe autem euenit, vt hi termini sibimet inueniantur æquales, homo resibilis est Homo namque & resibilis, vterque sibi æquus est terminus. Nam neque resibile vltra hominem, nec vltra risibile homo porrigitur: sed in his hoc euenire necesse est, vt si quidam inæquales termini sunt, major semper de subjecto prædicetur: si verò æquales, vtrique conuersa de se prædicatione dicantur. Vt verò minor de majore prædicetur, in nulla propositione contingit. Fieri autem potest, vt propositionum partes, quas terminos dicimus, non solum in nominibus, verum etiã in orationibus inueniamus. Nam sępe oratio de oratione prædicatur hoc modo: Socrates cum Platone & discipulis de Philosophiæ ratione pertractat, hæc quippe oratio, quæ est, Socrates cum Platone & discipulis, subiecta est: illa verò, quæ est, de Philosophiæ ratione pertractat, prædicatur. Rursus aliquando nomen subjectum est, oratio prædicatum, hoc modo: Socrates de Philophiæ ratione pertractat: hic enim Socrates solus, subiectus est: oratio verò quam dicimus, de Philosophiæ ratione pertractat, prædicatur. Euenit etiam vt supponatur oratio, & simplex vocabulum prædicetur hoc modo: Similitudo cum supernis diuinisque substantijs, justitia est: hic enim oratio per quam profertur similitudo, cum supernis diuinísque substantijs subjicitur: justitia verò prædicatur. Sed de hujusmodi propositionibus in his commentariis quos in Peri hermenias Aristotelis libros scripsimus, diligentius disseruimus. Argumentum, est oratio rei dubiæ faciens fidem, hanc semper notiorem quæstione esse necesse est. Nam si ignota nobis probantur, argumentum verò rem dubiam probat, necesse est vt quod ad fidem quęstionis affertur, sit ipsa notius quęstione. Argumentorum verò omnium alia sunt probabilia & necessaria: alia verò probabilia quidem, sed non necessaria: alia necessaria, sed non probabilia: alia nec probabilia nec necessaria. Probabile verò est, quod videtur vel omnibus, vel pluribus, vel sapientibus. & his vel omnibus, vel pluribus, vel maximè notis, atque præcipuis: vel quod vnicuique artifici secundum propriam facultatem: vt de medicina medico, gubernatori de nauib. gubernandis: & pręterea quod ei videtur cum quo sermo cõseritur: vel ipsi qui iudicat. In quo nihil attinet verum falsúmve sit argumentum, si tantùm verisimilitudinem tenet. Necessarium verò est, quod vt dicitur, ita est, atque aliter esse non potest: & probabile quidem, ac necessarium

*Argumentũ quid sit.*

*Argumentorum diuisio.*

rium est: vt hoc si quid cuilibet rei sit additum, totum majus efficitur. Neque enim quisquam ab hac propositione dissentiet, & ita se habere necesse est. Probabilia verò ac non necessaria, quibus facilè quidem animus acquiescit, sed veritatem non tenet, firmitatémque: vt hoc, si mater est, diligit. Necessaria verò sunt, ac non probabilia, quæ ita quidem esse vt dicuntur se habere necesse est, sed his facilè non consentit auditor: vt ob objectum Lunaris corporis, Solis euenire defectum. Neque necessaria verò, neque probabilia sunt, quæ neque in opinione hominum, neque in veritate consistunt: vt hoc, habere quæ non perdiderit cornua Diogenem, quoniam habeat id quisque quod non perdiderit, quæ quidem nec argumenta dici possunt: argumenta enim rei dubiæ faciunt fidem. Ex his autem nulla fides est, quæ neque in opinione, neque in veritate sunt constituta: dici tamen potest, ne illa quidem esse argumenta, quæ cùm sint necessaria, minimè tamen audientibus approbantur. Nam si rei dubiæ sit fides, cogendus est animus auditoris, per ea quibus ipse adquiescit, vt conclusioni quoque quam nondum probat possit accedere. Quod si quæ tantùm necessaria sunt, ac non probabilia, non probat ille qui judicat, est necesse, vt ne illud quidem probet quod ex hujuscemodi ratione conficitur. Itaque euenit ex hujusmodi ratiocinatione, vt eaque tātùm necessaria sunt, at nō probabilia, nō esse argumenta. Sed non ita est, atque hęc interpretatio non rectæ probabilitatis intelligētiam tenet. Ea sunt enim probabilia, quibus sponte atque vltrò consensus adjungitur: vt mox audita sint, approbentur. Quæ verò necessaria sunt, ac nō probabilia, alijs probabilibus ac necessarijs argumentis antea demonstrātur, cognitáque & credita, ad alterius rei, de qua dubitatur, fidem trahuntur: vt sunt speculationes, id est theoremata, quæ in Geometria considerantur. Nam quæ illic proponuntur, non sunt talia, vt his sponte animus discentis accedat: sed quoniam demonstrantur alijs argumentis, illa quoque scita & cognita ad aliarum speculationum argumenta ducuntur. Itaque probabilia non sunt, sed sunt necessaria his quidem auditoribus, quibus nondum demonstrata sunt: ad aliud aliquid adprobandum, argumenta esse non possunt: hi autem qui prioribus rationibus eorum, quibus non adquiescebant, fidem cœperunt: possunt eas quæ non ambigunt, ad argumentum vocare. Sed quia quatuor facultatibus differendi omne artificium continetur, dicendum est quæ quibus vti nouerit argumentis: vt cui potissimum disciplinæ locorum atque argumentorum pariter vbertas, euidenter appareat. Quatuor igitur facultatibus, earúmque velut opificibus, differendi omnis ratio subjecta est, id est Dialectico, Oratori, Philosopho, Sophistæ. Quorum quidem dialecticus atque orator in communi argumentorum materia versantur: vterque enim, siue necessaria, siue minimè, probabilia tamen sequitur argumenta. His igitur illæ duæ species argumenti famulantur, quæ sunt probabile ac non necessarium, Philosophus verò ac demonstrator de sola tantum veritate pertractant. Atque ideò siue sint probabilia, siue non sint, nihil refert, modò dum sint necessaria, hic quoque his duabus speciebus vtitur argu-

*Differendi ratio quibus sit subiecta.*

menti, quæ sunt probabile ac necessarium, necessarium ac non probabile. Patet igitur, in quo Philosophus ab oratore ac dialectico in propria cõsideratione diffideat, in eo scilicet: quòd illi probabilitatem, huic veritatem cõstat esse propositam. Quarta verò species argumenti, quam ne argumentum quidem rectè dici suprà monstrauimus, sophisticis sola est attributa. Topicorum verò intentio est, verisimilium argumentorũ copiam demonstrare: designatis enim locis è quib. probabilia argumenta ducuntur abundans & copiosa necesse fiet materia disserendi. Sed quoniam, vt suprà dictum est, probabilium argumentorum alia sunt necessaria, alia non necessaria: cùm locis probabilium argumentorum dicuntur, euenit, vt necessariorum quoque doceantur, quo fit, vt oratoribus quidem ac dialecticis hæc principaliter facultas pateat, secundo verò loco Philosophis. Nam in quo probabilia quidem omnia conquiruntur, dialectici atque oratores iuuãtur: in quibus verò probabilia ac necessaria docentur, Philosophicæ demonstrationi ministratur vbertas. Non modò igitur Dialecticus orator, atque verùm etiam demonstrator, ac veræ argumentationis effector, habet quod ex propositis locis sibi possit adsumere. Cùm inter argumentorum probabilium locos necessariorum quoque principia traditio mixta contineat. Illa verò argumenta, quæ necessaria quidem sunt, sed non probabilia: atque illud vltimum genus, scilicet nec probabile, nec necessarium, à propositi operis consideratione sejunctum est: Nisi quòd interdum quidem sophistici loci exercendi gratia lectoris adhibetur. Quo circa Topicorũ pariter vtilitas intentióq; patefacta est, his enim & dicẽdi facultas, & inuestigatio veritatis augetur. Nam quid dialecticos atque oratores locorũ iuuat agnitio? Orationi, per inuentionẽ, copiam præstant. Quid verò necessariorum doctrinam locorum Philosophis tradit? viam quoquomodo veritatis illustrat. Quo magis peruestiganda est rimandáque magis disciplina ea, quæ cùm cognitione percepta sit, vsu atque exercitatione firmanda. Magnum enim aliquid locorum consideratio pollicetur, scilicet inueniendi vias, quod quidem hi qui sunt hujus rationis expertes, soli prorsus ingenio deputantur: neque intelligunt quantum hac consideratione quæratur, quæ in artem redit vim potestatémque naturæ. Sed de his hactenus: nunc de reliquis explicemus. Syllogismorum verò alij sunt prædicatiui, qui categorici vocantur, alij conditionales, quos hypotheticos dicimus. Et prædicatiui quidem sunt, qui ex omnibus prædicatiuis propositionibus connectuntur: vt is, quem exempligratia superiùs adnotaui: omnibus enim propositionibus prædicatiuis texitur. Hypothetici verò sunt, quorum propositiones conditione nituntur. Si dies est, lux est: est autem dies, lux igitur est. Propositio enim prima conditionem tenet hanc, quoniam ita demum lux est, si dies est. Atque ideo syllogismus hic hypotheticus, i. conditionalis, vocatur. Inductio verò est oratio, per quam fit à particularibus ad vniuersale progressio: hoc modo: Si in regendis nauibus non sorte, sed arte legitur gubernator: si regendis equis auriga non sortis euentu, sed commendatione artis adsumitur: si in administranda republica

*Topicorum quænam sit intentio.*

*Syllogismorum diuisio.*

*Inductio quid sit.*

republica non sors principem facit, sed peritia moderandi: Et similia quæ in pluribus conquiruntur, quibus inferuntur, & in omni quoque re, quam quisque regi atque administrari grauiter volet, qui non sorte accommodat, sed arte, ad rectorem: Vides igitur quemadmodum per singulas res currat oratio, vt ad vniuersale perueniat. Nam cùm non sorte regi, sed arte, nauim, currum, rempublicam collegisset, quasi in cæteris sese quoque ita habeat, quod erat vniuersale, conclusit: in omnibus quoque rebus, non sorte ductum, sed arte, præcipuum debere præponi. Sæpe autem multorum collecta particularitas aliud quiddam particulare demóstrat: vt si quis sic dicat: Si neque nauibus, neque curribus, neque agris sorte præponuntur: nec rebus quidem publicis rectores esse sorte ducendi sunt. Quod argumentationis genus maximè solet esse probabile, & si non æquam syllogismi habeat firmitatem. Syllogismus namque ab vniuersalibus ad particularia decurret. Estque in eo, si veris propositionibus contexatur, firma atque immutabilis veritas. Vt inductio habet quidem maximam probabilitatem, sed interdum veritate deficitur: vt in hac, Qui scit cauere, cautor est: & qui vult luctari luctator: quippe ædificare, ædificator, quibus multis simili ratione collectis, inferri potest. Qui scit igitur malum, malus est: quod non procedit, mali quippe notitia deesse non potest bono, virtus enim sese diligit, aspernatúrque contraria, nec vitare vitium nisi cognitum queat. His igitur duobus velut principiis & generibus argumentandi, duo quidem alij deprehenduntur argumentationis modi: vnus quidem syllogismo, alter verò inductione suppositus. In quibus quidem promptum sit considerare, quod ille quidem à syllogismo, ille verò ab inductione ducat exordium: non tamen aut hic syllogismum: aut ille impleat inductionem, hæc autem sūt enthymema, atque exemplum. Enthymema quippe est imperfectus syllogismus, id est oratio, in qua non omnibus antea propositionibus constitutis infertur festinata conclusio: vt si quis sic dicat: homo animal est, substantia igitur est, prætermisit enim alteram propositionem, qua proponitur omne animal esse substantiam: Ergo quum Enthymema ab vniuersalibus, ad pericularia probanda contendit, quasi simile syllogismo est. Quòd verò non omnibus quæ conueniunt syllogismo propositionibus vtitur, à syllogismi ratione discedit, atque ideo imperfectus vocatur, est syllogismus. Exemplum quoque inductioni simili ratione & copulatur, & ab ea discedit. Est enim exemplum, quod per particulare propositum particulare quidem contendit ostendere, hoc modo. Oportet à Tullio consule necari Catilinam, cum à Scipione Gracchus fuerit interemptus: approbatum est enim Catilinam à Cicerone debere perimi, quod à Scipione Gracchus fuerit occisus quæ vtraque particularia esse, ac non vniuersalia, singularum designat interpositio personarum. Quoniam igitur ex parte para approbatur, quasi inductionis similitudinem tenet id quod exemplum vocamus: quoniam verò non plures quibus id efficiat colligit partes, ab inductione discedit. Ita igitur duæ quidem sunt argumentandi species principales: vna, quæ dicitur syllogismus, altera quæ vocatur inductio: sub his au-

*Enthimema quid sit.*

tem & velut ex his manantia, enthymema atque exemplum. Quæ qui-
dem omnia ex syllogismo dicuntur: & ex syllogismo vires accipiunt: siue
enim sit enthymema, siue inductio, siue etiam exemplum, ex syllogismo
quàm maximè fidem capit, quod in prioribus resolutorijs, quę ab Aristo-
tele transtulimus, demonstratum est. Quocirca satis est de syllogismo dis-
serere, quasi principali, & cæteras argumentandi species continente. Re-
stat nunc quid sit locus, aperire. Locus namque est, vt Marco Tullio pla-
cet, argumenti sedes: cuius definitionis quę sit vis, paucis absoluam. Argu-
mēti enim sedes partim maxima propositio intelligi potest, partim pro-
positionis maximæ differētia. Nam cùm sint aliæ propositiones, quæ cum
per se notæ sint, tùm nihil vlterius habeant, quo demonstrentur, atque
hæ maximæ & principales vocentur. Suntque aliæ quarum fidem primæ
ac maximæ suppleant propositiones: necesse est, vt omnium quæ dubi-
tantur, illæ antiquissimam teneant probationem, quæ ita alijs fidem fa-
cere possunt, vt ipsis nihil queat notius inueniri. Nam si argumentum est,
quod rei dubiæ faciat fidem, idque notius ac probabilius esse oportet,
quàm illud est, quod probatur: necesse est, vt argumentis omnibus illam
maximam fidem tribuant, quæ ita per se nota sunt, vt aliena probatione
non egeant. Sed huiusmodi propositio aliquotiens quidem intra argu-
menti ambitum continetur: aliquotiens verò extra posita, argumenti vi-
res supplet ac perficit. Omnes igitur loci, id est, maximarum differentiæ
propositionum, aut ab his ducantur necesse est terminis, qui in quæstio-
ne sunt propositi, prędicato scilicet atque subiecto: aut extrinsecus adsu-
mantur: aut horum medij atque inter vtrosque versentur. Eorum verò
locorum, qui ab his ducuntur terminis, de quibus in quæstione dubita-
tur, duplex modus est: vnus quidem ab eorum substantia, alter verò ab
his, quæ eorum substantiam consequuntur: hi verò qui à substantia sunt,
in sola definitione consistunt. Definitio enim substantiam monstrat, &
substantiæ integra demonstratio, definitio est. Sed, id quod dicimus, pate-
faciamus exemplis: vt omnis vel quęstionum, vel argumentationum, vel
locorum ratio conquiescat. Age enim quæratur: an arbores animalia
sint, fiatque huiusmodi syllogismus: animal est substantia animata, sensi-
bilis, non est arbor substantia animata, sensibilis igitur arbor animal non
est. Hic quæstio de genere est, vtrùm enim arbores sub animalium genere
ponendæ sint, quæritur: locus qui in vniuersali propositione consistit,
hic cui generis definitio non conuenit, id eius, cuius ea definitio est, spe-
cies non est loci superioris differentia: qui locus nihilominus nuncupa-
tur à definitione. Vides igitur vt tota dubitatio quæstionis syllogismi
argumentatione tractata sit per conuenientes & congruas propositio-
nes, quæ vim suam ex prima & maxima propositione custodiunt: ex
ea scilicet, quæ negat esse speciem cui non conueniat generis defini-
tio. Atque ipsa vniuersalis propositio à substantia tracta est vnius eo-
rum termini, qui in quæstione locati sunt: vt animalis, id est, ab
eius definitione, quæ est substantia animata sensibilis. Igitur in cæteris
quæstionibus strictim ac breuiter locorum differentijs commemoratis,
oportet:

*Locus topicus.*

oportet vniuscujusque proprietatem vigilantis animi alacritate percipere. Hujus autem loci, qui ex substantia ducitur, duplex modus est, partim namque à definitione, partim à descriptione argumenta ducuntur. Differt autem definitio à descriptione: quòd definitio genus ac differentias assumit, descriptio verò subjecta intelligentiam claudit: quibusdam vel accidentibus vnam efficientibus proprietatem, vel substantialibus præter genus conuenienter aggregatis. Sed definitiones, quæ ab accidentibus fiunt, tamen videntur nullo modo substantiam demonstrare, tamen quoniam sæpè veræ definitiones ita ponuntur, quæ substantiam monstrant, illæ etiam propositiones, quę à descriptione sumuntur, à substantiæ loco videntur assumi. Hujus verò tale sit exemplum: quæratur enim, an albedo substantia sit: hic quæritur, an albedo substantiæ, velut generi supponatur. Dicimus igitur: substantia est, quod omnibus accidentibus possit esse subjectum. Albedo verò nullis accidentibus subjacet, albedo igitur substantia non est. Locus, id est, maxima propositio, eadem quæ superiùs, cujus enim definitio vel descriptio ei quod dicitur species esse non conuenit, id ejus quod esse species perhibetur, genus non est. Descriptio verò substantiæ albedini non conuenit, albedo igitur substantia non est. Locus differentia superior à descriptione, quam dudum locauimus, in ratione substantiæ. Sunt etiã definitiones, quę nõ à rei substantia, sed à nominis significatione ducuntur, atque ita rei de qua quæritur, applicantur: vt si sit quæstio vtrũ nec Philosophiæ studendum sit: erit argumentatio talis, Philosophia sapientię amor est huic studendum nemo dubitat: studendum igitur est philosophię. Huic enim non definitio rei, sed nominis interpretatio argumentum dedit. Quod etiam Tullius in ostensione ejusdem philosophiæ vsus est defensione, & vocatur Græcè quidem ὀνοματοποιΐα Latinè autem nominis definitio. Hęc de his quidam argumentis, qui ex substantia terminorum in quæstione positorũ sumuntur, claris vt arbitro patefecimus exemplis: nunc de his dicẽdum est: qui terminorum substantiã consequuntur. Horum verò multifaria diuisio est: plura enim sunt, quæ singulis substantijs adhærescunt, ab his igitur, quæ cujuslibet substantiam comitantur, argumenta duci solent, aut ex toto, aut ex partib. aut ex causis vel efficientibus, vel materia, vel fine. Et est efficiens quidem causa, quę mouet atque operatur, vt aliquid expliceitur: materia verò ex qua fit aliquid vel in qua fit: finis propter quod fit Sunt etiam inter eos locos, qui ex his sumuntur, quę substantiam consequuntur, aut ab effectibus, aut à corruptionib. aut ab vsibus, aut pręter hos omnes ex communiter accidentib. Quę cùm ita sint, eum priùs locũ qui à toto sumitur, inspiciamus. Totum duob. modis dici solet, aut vt genus, aut vt id quod ex pluribus integrum partib. constat. Et illud quidem quod vt genus totũ est, hoc modo sępe quęstionib. argumenta suppeditat: vt si sit: quæstio, an justitia vtilis sit, fit syllogismus: Omnis virtus vtilis est: justitia autem virtus est, ergo justitia vtilis est. quæstio de accidenti, id est, an accidat justitiæ vtilitas: Locus is qui in maxima propositione consistit. Quæ generi adsunt & spe-

*Definitio & descriptio quomodo differant.*

cici. Hujus superior locus à toto, id est, à genere, virtute scilicet, quę justitia genus est. Rursus fit quæstio, an humanæ res prouidentia reguntur. Cùm dicimus si mundus prouidentia regitur: homines autem pars mundi sunt: humanæ igitur res prouidentia reguntur. Quæstio de accidenti. Locus quod toti euenit, id congruit etiam parti. Supremus locus à toto, id est, ab integro. Quòd partibus constat id verò est mundus, qui hominum totum est. A partibus etiam duobus modis argumenta nascuntur: aut enim à generis partibus, quæ sunt species: aut ab integri, id est, totius, quæ partes tantùm proprio vocabulo nuncupantur. Et de his quidem partibus quæ species sunt. Hoc modo fit quæstio, an virtus mentis bene cõstitutæ sit habitus: quæstio de definitione, id est, an habitus bene constitutæ mentis virtutis sit definitio: faciemus itaque ab speciebus argumentationem. Si justitia, fortitudo, moderatio atque prudentia, habitus bene constitutę mentis sunt: hę autem quatuor vni virtuti vel generi subjiciuntur: virtus igitur bene constitutæ mentis est habitus. Maxima propositio: quod enim singulis partibus, inest, id toti inesse necesse est. argumentum verò à partibus, id est, à generis partibus, quæ species nũcupantur. Iustitia enim, fortitudo, modestia & prudentia, virtutis species sunt. Item ab his partibus, quæ integri partes esse dicuntur. Sit quæstio, an sit vtilis medicina. Hæc in accidentis dubitatione cõstituta est. Dicimus igitur, si depelli morbos, salutémque seruari, mederíque vulneribus vtile est, igitur medicina vtilis. Sæpe autem & vna quælibet pars valet, vt argumentationis firmitas constet, hoc modo; vt si de aliquo dubitetur, an sit liber. Si eum vel censu, vel testamento, vel vindicta, manumissum esse monstremus, liber ostensus est: atque aliæ partes erant dandæ libertatis. Vel rursus si dubitetur, an sit domus quòd eminus prospicitur: dicimus quoniam non est, nam vel tectum ei, vel parietes, vel fundamenta desunt, ab vna rursus parte factum est argumentum. Oportet autem non solùm in substantijs, verùm etiam in modo, temporibus, quantitatibus totum, partésque respicere: Id enim quod dicimus aliquando in tempore, pars: rursus si simpliciter aliquid proponamus in modo, totum est: si cũ adjectione aliqua pars sit in modo. Item si omnia dicamus in quantitate, totum dicimus: si aliquid quantitatis excerpimus, quantitatis ponimus partem. Eodem modò & in loco: quod vbique est, totum est: quod alicubi, pars. Horum autem omnium communiter dentur exempla. A toto ad partem, secundum tempus: si Deus semper est, & nunc est. A parte ad totum secundum modum: si anima aliquo modo mouetur, & simpliciter mouetur, mouetur autem cùm irascitur vniuersaliter: igitur & simpliciter mouetur. Rursus à toto ad partes in quantitate: si verus in omnibus Apollo vates est, verum erit Pyrrhum Romanos superare. Rursus in loco, si Deus vbique est, & hic igitur est. Sequitur locus: qui nuncupatur à causis. Sunt verò plures causæ, id est, quæ vel principium præstant motus atque efficiunt: vel specierum formas subjectæ suscipiunt: vel propter eas aliquid, vel quæ cujuslibet forma est. Argumentum igitur ab efficiente causa: vt si

quis

quis justitiam naturalem velit ostendere, dicat, congregatio hominum naturalis est: justitiam verò congregatio hominum fecit: justitia igitur naturalis est. Quæstio de accidente: maxima propositio: Quorum efficientes causæ naturales sunt, ipsa quoque sunt naturalia. Locus ab efficientibus, quod enim vniuscuiusq; causa est, id efficit eam rem cuius causa est. Rursus si quis Mauros arma non habere contendat, dicit idcirco eos minimè armis vti, quia his ferrum desit: maxima propositio, vbi materia est, & quod ex materia deficitur, desit: locus à materia: vtrumque verò, id est, ex efficientib. atque materia, vno nomine à causa dicitur. Æquè enim id quod efficit, atque id quod operantis actum suscipit eius rei, quæ efficitur, causæ sunt. Rursus à fine sit propositum, an justitia bona est. fiet argumentatio talis. Si beatum esse bonum est, & justitia bona est, hic est enim justitiæ finis, vt qui secundum justitiam viuit, ad beatitudinem perducatur. Maxima propositio, cuius finis bonus est, ipsum quoque bonum est. Locus a fine. Ab eo verò, quæ cuiusque forma est ita non potuisse volare Dædalum, quoniam nullas naturalis formæ pēnas habuisset. Maxima propositio, tantum quemque posse, quantum forma permiserit: Locus à forma. Ab effectibus verò & corruptionibus & vsibu hoc modo; nam si bonum est, domus constructio, bonum est domus Rursus si malum est, destructio domus, malum est domus: & si bonum est equitare, bonum est equus: & si bonus est equus: bonum est equitare Est autem primum quidem exemplum à generationibus quod idem ab effectibus vocari potest. Secundum à corruptionibus, tertium ab vsibus: omnium autem maximæ propositiones cuius effectio bona est, ipsum quoque bonum est: & è conuerso, & cuius corruptio mala est, ipsum bonum est: & è conuerso, & cuius vsus bonus est, ipsum bonum est, & è conuerso. A communiter, autem accidentibus argumenta fiunt, quotiens ea sumuntur accidentia, quæ relinquere subiectum, vel non possunt, vel non solent: Vt si quis hoc modo dicat, sapiens non pœnitebit, pœnitentia enim malum factum comitatur: quod quia in sapientem non cadit, ne pœnitentia quidem. Quæstio de accidente. Propositio maxima: cui non inest aliquid, ei ne illud quidem: quod eius est consequens inesse potest. Locus à communiter accidentibus Expeditis igitur locis his, qui ab ipsis terminis in propositione positis, sumuntur, nunc de his dicendum est, qui licet extrinsecus positi, argumenta tamen quæstionibus subministrant: hi verò sunt vel ex rei judicio, vel ex similib., vel à maiore, vel à minore, vel à proportione vel ex oppositis, vel ex transsumptione Et ille quidem locus, qui rei judicium tenet, huiusmodi est: vt id dicamus esse, vel quod omnes judicant, vel plures: & hi vel sapientes, vel secundum vnamquamque artem penitus eruditi. Huius: exemplum est, cœlum esse volubile: quod ita sapientes, atque in astrologia doctissimi dijudicauerint. Quæstio de accidente. Propositio, quod omnibus vel pluribus: vel doctis videtur hominibus: ei contradici non posse. Locus à rei judicio: à similibus verò hoc modo, si dubitetur, an hominis proprium sit, esse bipedem dicimus similiter: inest equo quadrupes, & homini bipes: non est au-

tem equi quadrupes proprium : non est igitur homini proprium bipes, quæstio de proprio. Maxima propositio. Si quod similiter inest proprium, ne id quidem de quo quæritur esse proprium potest. Locus à similibus : hic verò in gemina diuiditur. Hæc enim similitudo, aut in qualitate, aut in quantitate consistit : sed in quantitate paritas nuncupatur, id est æqualitas. Rursus ab eo quod est maius, si an sit animalis definitio, quod ex se moueri possit, dicimus, si magis oportet esse animalis definitionem, quod naturaliter viuat, quàm quod ex se moueri possit. Non est autem hæc definitio animalis, quòd naturaliter viuat, ne equi quidem, quæ minùs videtur esse definitio. Quod ex se moueri possit, animalis definitio esse putanda est. Quæstio de definitione. Propositio maxima. Si id quod magis videbitur inesse non inest, ne illud quidem quod minùs inesse videbitur, inerit. Locus ab eo quod est maius : à minoribus verò conuerso modo. Nam si est hominis definitio, animal gressibile, bipes: cúmque id bipes videatur esse definitio hominis, magis quàm animal rationale mortale sit. Quæ definitio ea hominis, quæ dicit animal gressibile bipes, erit definitio hominis, animal rationale mortale: quæstio de definitione, maxima propositio. Si id quod minùs videtur inesse, inest: & id quod magis videtur inesse, inerit. Multæ autem diuersitates locorũ sunt, ab eo quod esse magis ac minùs, argumenta ministrantium: quos in expositione Topicorũ Aristotelis diligentiùs persequuti sumus. Item ex proportione: vt si quæratur, an sorte sint legendi in ciuitatibus magistratus, dicamus minimè : quia ne in nauibus quidem gubernator sorte præficitur : est enim proportio : nam vt sese habet gubernator ad nauem, ita magistratus ad ciuitatem. Hic autem locus distat ab eo quod ex similibus ducitur. Ibi enim vna res quæ ciuibus & alij comparatur : in proportione verò nõ est similitudo rerum, sed quædam habitudinis comparatio. Quæstio de accidẽtis proportione, quæ in quaque re euenit, id in eius proportionali euenire necesse est. Locus à proportione. Ex oppositis verò multiplex locus est. Quatuor enim subiuncto opponuntur modi : aut enim vt contraria aduerso sese loco cõstituta respiciunt: aut vt priuatio, & habitus, aut relatio : aut affirmatio & negatio : Quorum discretiones in eo libro qui de decem prædicamentis scriptus est, commemoratæ sunt: ab his hoc modo argumenta nascuntur. A contrarijs si quæratur, an sit virtutis proprium laudari, dicam minimè: quoniam ne vitij quidem vituperari. Quæstio de proprio, maxima propositio : quoniam contrarijs contraria conueniunt. Locus ab oppositis, id est ex contrario. Rursus sit in quæstione positum : An sit proprium oculos habentium videre, dicam minimè, eos namque qui vident, aliàs etiam cæcos esse contingit. Nam in quibus est habitus, in eisdem poterit esse priuatio : & quod est proprium, non potest à subiecto discedere. Et quoniam veniente cæcitate visus abscedit : non esse proprium oculos habentium videre conuincitur. Quæstio de proprio. Propositio, vbi priuatio adesse potest & habitus : proprium non est. Locus ab oppositis, secundum habitum ac priuationem. Rursus sit in quæstione positum, an patris sit proprium procreatorem esse, dicam

rectè

rectè videri: quia filij est proprium procreatum esse: vt enim sese habet pater ad filium, ita procreator ad procreatum. Quæstio de proprio, propositio maxima: ad se relatorum propria, & ipsa ad se referuntur: Locus à relatiuis oppositis. Item sit in quæstione positum, an sit animalis proprium moueri, negem: quia nec in animali quidem est proprium non moueri. Quæstio de proprio, propositio maxima: oppositorum opposita, esse propria, oportere. Locus ab oppositis secundum affirmationem ac negationem, moueri enim & non moueri, secundum affirmationem negationemque sibimet opponuntur. Ex transsumptione verò hoc modo fit: cùm ex terminis in quibus quæstio constituta est, ad aliud quidem notius dubitatio transfertur, atque ex ejus probatione, ea quæ in quæstione sunt posita, confirmantur: vt Socrates, cum quid posset in vnoquoque justitia, quæreret, omnem tractatum ad reipublicæ transtulit magnitudinem: atque ex eo quod ille efficeret in singulis, etiam valere firmauit, qui locus à toto forsitan esse videretur: sed quoniam non inhæret in his de quibus proponitur terminis, sed extra posita res, hoc tantum quia notior videtur, assumitur, idcirco ex transsumptione locus id conuenienti vocabulo nuncupatus est. Fit verò hæc transsumptio & in nominem, quoties ab obscuro vocabulo ad notius transfertur argumentatio, hoc modo: vt si quæratur, an philosophus inuideat, sitque ignotum quid philosophi significet nomen, dicemus ad vocabulum notius transferentes, non inuidere qui sapiens sit, notius enim sapientis vocabulum quàm philosophi. Ac de his quidem locis qui extrinsecus assumuntur idoneè dictum est: nunc de mediis disputabitur. Medij enim loci sumuntur, vel ex casu, vel ex conjugatis, vel ex diuisione nascentes. Casus est alicujus nominis principalis inflexio in aduerbium: vt à justitia inflectitur justè, casus igitur est justitia, id quod dicimus justè aduerbium. Conjugata verò dicuntur quæ ab eodem diuerso modo ducta fluxerunt: vt à justitia justum, hæc igitur inter se & cum ipsa justitia conjugata dicuntur, ex quibus omnibus in promptu sunt argumenta. Nam si id quod justum est, bonum est: & id quod juste est, bene est: & qui justus est, bonus est, justitia bona est: & hæc igitur secundum proprij nominis similitudinem consequuntur. Mixti verò loci appellantur: quoniam si de justitia quæritur, & à casu, vel à conjugatis argumenta ducuntur, neque ab ipsa propriè atque conjunctè, neque ab his quę sunt extrinsecus posita videntur trahi, sed ex ipsorum casibus idem quadam ab ipsis leui immutatione deductis: sunt igitur hi loci medij inter eos, qui ab ipsis, & eos qui sunt extrinsecus collocantur. Restat locus à diuisione, qui tractatur hoc modo. Omnis diuisio vel negatione fit, vel partitione: vt si quis ita pronuntiet: omne animal aut habet pedes, aut non habet. Partitione verò, velut si quis diuidat: omnis homo aut sanus, aut æger est. Fit autem vniuersa diuisio, velut generis in species, vel totius in partes, vel vocis in proprias significationes, vel accidentis in subjecta, vel subjecti in accidentia, vel accidentis in accidentia. Quorum omnium rationem in meo libro diligentius explicaui, quem de diuisione composui:

*Loci mixti vnde dicantur.*

atque idcirco ad horum cognitionem congrua petantur exempla. Fiunt verò argumentationes per diuisionem, tum ea segregatione, quę per negationem fit, tum ea quæ per partitionem. Sed qui his diuisionibus vtuntur, vt directa ratiocinatione contendant, vel in aliquid impossibile atque inconueniens ducunt: atque ita id quod reliquerant rursus adsumunt. Quæ faciliùs quisque cognoscet, si prioribus Analyticis operam dederit: horum tamen in præsenti talia præstabunt exempla notitiam. Sit in quæstione positum, an vlla origo sit temporis: quod qui negare volet, id nimirum ratiocinatione firmabit, nullo modo esse ortum: idque directa ratiocinatione monstrabit hoc modo: quoniam mundus ęternus est, id enim paulisper argumenti gratia concedatur, mundus verò sine tempore esse non potuit, tempus quoque est æternum, sed quod æternum, caret origine: tempus igitur originem non habet. At si per impossibilitatem idem desideretur ostendi, dicetur hoc modo: Si tempus habet originem, non fuit semper tempus: fuit igitur quando non fuit tempus, sed fuisse significatio est temporis, fuit igitur tempus quando non fuit tempus: quod fieri non potest, non igitur est vllum temporis principium positum. Namque, vt ab vllo principio cœperit, inconueniens quiddam atque impossibile contingit fuisse tempus, quando non fuerit tempus. Reditur igitur ad alteram partem, quòd origine careat: sed hæc quæ ex negatione diuisio est, cum per eam quælibet argumenta sumuntur, nequit fieri vt vtrumque sit quod affirmatione & negatione diuiditur, itaque sublato vno, alterum manet, positóq; altero, reliquũ tollitur vocatúrque hic à diuisione, locus, medius inter eos qui ab ipsis duci solent, atque eos qui extrinsecus adsumuntur. Cum enim quæritur, an vlla temporis sit origo, sumit quidem esse originem: & ex eo propriam consequentiam à re ipsa quæ quæritur, fit impossibilitatis & mendacij syllogismus: quo concluso reditur ad prius quod verum esse necesse est. Siquidem ad quod ei oppositum est, ad impossibile aliquid inconueniénsque perducit. Itaque quoniam ex ipsa re, de qua quæritur, fieri syllogismus solet, & quasi ab ipsis locus est ductus: quoniam verò non in eo permanet, sed ad positum redit, quasi extrinsecus sumitur, idcirco igitur hîc à diuisione locus inter vtrumque medius collocatur. At verò hi qui ex partitione sumuntur, multiplici fiunt modo. Aliquotiens enim quæ diuiduntur, simul esse possunt, vt si vocem in significationes diuidamus, omnes simul esse possunt: veluti cùm dicimus amplector, aut actionẽ significat, aut passionem: vtrumque simul significare potest. Aliquotiens velut in negationis modo, quæ diuiduntur simul esse non possunt: vt sanus est, aut æger. Fit autem ratiocinatio in priore quidem modo diuisionis, tum quia omnibus adest quod quæritur, vel non est: tum verò idcirco alicui adesse vel non adesse quod aliis adsit, vel minimè. Nec in his explicandis diutiùs laboramus, si priores Resolutorij, vel Topica diligentiùs ingenium lectoris instruxerint. Nam si quæratur, vtrùm canis substantia sit, atque hæc diuisio fiat: canis vel latrabilis animalis est, vel marinæ beluę, vel cœlestis sideris, nomen demonstraret: quæ per singula & canem la-

*Diuisa quomodo simul esse possint.*

nem latrabilem substantiam esse, marin'amque vel cœlestem, & sidus substantiæ posse supponi, monstrauit carnem esse substantiam. Atque hi quidem ex ipsis in quæstione propositis videbitur argumenta traxisse. At in talibus syllogismis aut sanus est, aut æger: sed sanus est, nō est igitur æger: sed sanus non est æger igitur est: vel ita est: sed æger est, sanus igitur est Ab his quæ sunt extrinsecus, sumptus est syllogismus, id est, ab oppositis. Idcirco ergo totus hic à diuisione locus inter vtrosque medius esse perhibetur: quia si negatione sit constitutus, aliquo modo quidem ex ipsis sumitur, aliquo modo ab exterioribus venit. Si verò à partitione argumenta ducuntur, nunc quidem ab ipsis, nunc verò ab exterioribus copiam præstant. Et ea Græci quidem Themistij diligentissimi scriptoris ac lucidi, & omnia ad facultatem intelligentiæ reducentis & reuocantis, talis locorum videtur esse partitio. Quæ cùm ita sint, breuiter mihi locorum diuisio commemoranda est, vt nihil præter relictum esse monstretur, quod non intra eam probetur inclusum. De quo enim in qualibet quæstione dubitatur, id ita firmabitur argumentis: vt ea vel ex his ipsis sumantur, quæ in quæstione sunt constituta, vel extrinsecus ducantur: vel quasi in confinio horum posita vestigentur. Ac præter hanc quidem diuisionem nihil extra inueniri potest: sed si ab ipsis sumitur argumentum, aut ab ipsorum necesse est substantia sumatur, aut ab his quæ ea consequuntur, aut ab his quæ inseparabiliter accidunt, vel eis adhærent, & ab eorum substātia separari sejungique vel non possunt, vel non solent. Quæ verò ab eorum substantia ducuntur, ea aut in descriptione: aut in definitione sunt: & præter hæc à nominis interpretatione. Quę verò ea velut substātias cōtinentia consequuntur, alia sunt vt: vel generis, vel differentię, vel integrę formæ, vel specierum, vel partium loco circa ea quæ inquiruntur assistent. item, vel causæ, vel fines, vel effectus, vel corruptiones, vel vsus, vel quantitas, vel tempus, vel subsistendi modus. Quod verò propriè inseparabile, vel adhærens accidens nuncupatur, id in communiter accidentibus numerabitur. Et præter hæc quid aliud cuiquam inesse possit, non potest inueniri. Quibus ita positis inspiciamus nunc eos locos, quos dudum extrinsecus pronunciabamus assumi: ea enim, quæ extrinsecus assumuntur, non sunt ita separata atque disiuncta vt non aliquando quasi è regione quadam, ea quæ quæruntur, aspiciant. Nam & similitudines & opposita ad ea sine dubio referuntur, quibus similia vel opposita sunt, licet jure atque ordine videantur extrinsecus collocata. Sunt autem hæc, similitudo, oppositio, majus ac minus rei judicium. In similitudine enim tum rei similitudo, tum proportionis ratio continetur. Omnia enim similitudinem tenent. Opposita verò in contrariis, in priuationibus, in relationibus, in negationibus constant. Comparatio, verò majoris ad minus quædam quasi similium dissimilitudo est, rerum enim per se similium in quantitate discretio majus fecit ac minus. Quod enim omni qualitate, omnique ratione disiunctum est, id nullo modo poterit comparari. Ex rei verò judicio, quæ sunt argumenta quasi testimonium præbent, & sunt inartificiales loci atque omninò, disiun-

cti: nec rem potius quàm opinionem judic ú nque sectantes. Transsumptionis verò locus nunc quidem in æqualitate, nunc verò in majoris minorisve comparatione consistit. Aut enim ad id quod est simile, aut ad id quod est majus, aut minus fit argumentorum ratior ú nque transsumptio. Hi verò loci quos mixtos esse prædiximus, aut ex casibus, aut ex conjugatis, aut ex diuisione nascuntur: in quibus omnibus consequentia, & repugnantia custoditur. Sed ea quidem quæ ex definitione, vel genere, vel differentia, vel causis argumenta ducuntur, demonstrationis maximè syllogismis vires atque ordinem subministrant: reliqua verò verisimilibus ex dialecticis. Atque hi loci maximè in eorum substantia sunt, de quibus in quæstione dubitatur ad prædicatiuos ac simplices, reliqui verò ad hypotheticos & conditionales respiciunt syllogismos. Ex prædictis igitur locis & diligenter, tam definitione quàm exemplorum etiam luce patefactis, dicendum videtur, quomodo hi loci maximarum sint differentiæ propositionum: idque breui, neque enim longa disputatione res eget. Omnes enim maximæ propositiones vel definitiones, in eo quòd sunt maximæ, non differunt: sed in eo quòd hæ quidem à definitione, illæ verò à genere, vel aliæ veniant ab alijs locis, & his jure differre, hæque earum differentiæ esse dicuntur.

Topica sunt argumentorum sedes, fontes sensuum, origines dictionum, itaque licet definire locum esse argumenti sedem: argumentum autem rationem quæ rei dubiæ faciat fidem. Et sunt argumenta aut in ipso negotio de quo agitur: aut ducuntur ex his rebus quæ quodammodo affectæ sunt ad id de quo quæritur, & ex rebus alijs tractæ noscuntur: aut certè assumuntur extrinsecus. Ergo hærentia loca argumentorum in eo ipso negotio sunt tria, id est, à toto, à partibus, à nota. A toto est argumentum etiam, cùm definitio adhibetur ad id quod quæritur: sicut ait Cicero, gloria est laus rectè factorum magnorúmque in rempublicam fama meritorum: ex se quia gloria totum est, per definitionem ostendit quid sit gloria. Argumentum à partibus sic: vt puta, si oculus videt, non ideo totum corpus videt. A nota autem sic ducitur argumentum, quod & etymologia dicitur. Si consul est qui consulit reipublicæ, quid aliud Tullius fecit cùm adfecit supplicio conjuratos? Nunc ducuntur argumenta & ex his rebus, quæ quodammodo affectæ sunt ad id de quo quæritur, & ex rebus alijs tractæ noscuntur: & sunt loca tredecim, id est, alia à conjugatis, alia à genere, alia à forma generis, id est, specie, alia à similitudine, alia à differentia, alia ex contrario, alia à conjunctis, alia ab antecedentibus, alia à consequentibus, alia à repugnantibus, alia à causis, alia ab effectibus, alia à comparatione minorum, majorum, aut parium. Primo ergo à conjugatis. Conjugata dicuntur, cùm declinatur à nomine & fit verbum: vt Cicero Verrem dicit euertisse prouinciam Siciliam: vel nomen à verbo, cùm latrocinari dicitur latro: aut nomen à nomine, vt Terentius, Inceptio est amentium, haud amentium. A genere argumentum est quando à re generali ad speciem aliquam descendit: vt illud

*Argumentorum varia genera.*

*Conjugata quomodo dicantur.*

lud Virgilij, Varium & mutabile semper fœmina, potuit & Dido quòd est species varia & mutabilis esse. Vt illud Ciceronis quod fecit argumentum descendens à genere ad speciem : nam cùm omnium prouinciarum sociorúmque rationem diligenter habere debeatis, tum præcipuè Siciliæ, judices. A specie argumentum ducitur, cùm generali quæstioni fidem species facit : vt illud Virgilij, An non sic Phrygius penetrat Lacedæmona pastor : quia Phrygius pastor, species est : & istud, ille vnus fecit, & alij hoc Troiani generaliter facere possunt. A simili argumentum est, quando de rebus aliquibus similia proferuntur : vt Virgilius, Suggere tela mihi : nam nullum dextera frustra Torserit in Rutulos, steteriotque in corpore Graium Iliacis campis. A differentia argumentum ducitur, quando per differentiam aliquæ res separantur : Virgilius, Non Diomedis equo nec currum cernis Achillis. A contrarijs argumentum sumitur, quando res discrepantes sibimet opponuntur: vt Terentius, Nam si illum obiurges vitæ qui auxilium tulit, quid facies illi qui dederit damnum malum ? A coniunctis autem fides petitur argumentis : cùm quæ singula infirma sunt, si coniungantur, vim veritatis assumunt : vt qui accidit vt tenuis ante fuerit, quid sicut auarus, quid sicut audax, quid sicut eius qui occisus est inimicus ? singula hæc quia non sufficiunt : idcirco congregata ponuntur, vt ex multis junctis res aliqua confirmetur. Ab antecedentibus argumentum est, quando aliqua ex his quæ priùs gesta sunt comprobantur : vt Cicero pro Milone, Cùm non dubitauerit aperire quid cogitauerit, vos potestis dubitare quid fecerit? præcessit enim prædictio vbi est argumentum, & secutum est factum. A consequentibus verò argumentum est, quando positam rem aliquid ineuitabiliter consequitur : vt si mulier peperit, cum viro concubuit. A repugnantibus argumentum est, quando illud quod objicitur, aliqua contrarietate destruitur : vt Cicero dicit : Is igitur non modò à te periculo liberatus, sed etiam honore amplissimo ornatus, arguitur domi suæ te interficere voluisse. A causis argumentum est, quando ex consuetudine communi res quæ tractatur fieri potuisse conuincitur : vt in Terentio, Ego non nihil veritus sum dudum abs te Daue, ne faceres quod vulgus seruorum solet, dolis vt me deluderes. Ab effectibus ducitur argumentum, cùm ex his quæ facta sunt, aliquid adprobatur : vt in Virgilio, Degeneres animos timor arguit : nam timor est causa vt degener sit animus, quod timoris effectum est. A comparatione argumentum ducitur, quando per collationem personarum siue causarum sententiæ ratio confirmatur, & à maiori ratione, hoc modo : Tu potes inanimes armare in prælia fratres. Ergo qui hoc in fratribus potest, quantò magis in alijs ? A minorum comparatione, sicut Publius Scipio pontificem maximum Tiberium Gracchum non mediocriter labefactantem statum reipublicæ priuatus interfecit. A parium comparatione : sic Cicero, in ipsóne nihil interesse, vtrum ipse Consul improbis concionibus, perniciosis legibus Rempublicam vexat, an alios vexare patiatur. Extrinsecus verò assumentur argumenta hæc, quæ Græci ἀτέχνα

vocant, id est, inartificialia, quod, testimonium ab aliqua externa re sumitur ad faciendam fidem: & prius à persona, vt non qualiscunque sit, illa quæ testimonij pondus habet ad faciendam fidem, sed & morum probitate debet esse laudabilis. A natura auctoritas est, quæ maxima virtute consistit: & à tempore sunt, quæ afferunt auctoritatem: vt sunt, ingenium, opes, ætas, fortuna, ars, vsus, necessitas, concursio rerum fortuitarum. A dictis factisque maiorum petitur fides: cùm priscorum dicta factáque narrantur. Et à tormentis fides probatur, post quæ nemo creditur velle mentiri. Memoriæ quoque credendum est, Topicam oratoribus, dialecticis, poëtis & jurisperitis, communiter quidem argumenta præstare, sed quando aliquid specialiter probant, ad Rhetores, poëtas, jurisperitósque pertinent: quando verò generaliter disputant, ad dialecticos attinere manifestum est. Mirabile planè genus operis, potuisse colligi, quicquid mobilitas, ac varietas humanæ mentis in sensibus exquirendis per diuersas causas poterat inuenire, conclusit liberum ac voluntarium intellectum, nam quocunque se verterit, quascunque cogitationes intrauerit, in aliquid eorum quę prędicta sunt necesse est vt in humanum cadat ingenium. Prima figura modos habet quatuor, qui vniuersaliter vel particulariter affirmatiuam vel negatiuam concludent. Secunda item quatuor modos, qui ab negatiua concludent siue vniuersaliter, siue particulariter. Tertia figura habet sex modos, qui affirmatiuè vel negatiuè, sed particulares facient conclusiones.

*Prima figura modi quatuor.*

Ergo primæ figuræ modus primus est, qui conficitur ex duabus vniuersalibus affirmatiuis, habens conclusionem vniuersaliter affirmatiuam hoc modo.

Omne justum bonum est.
Omne bonum est amabile.
Omne igitur justum amabile est.

vel sic.
Omne animal est substantia.
Omnis homo est animal.
Ergo omnis homo est substantia.

Secundus modus figuræ primæ conficitur ex vniuersali negatiua & vniuersali affirmatiua, habens conclusionem vniuersaliter hoc modo.

Nullus homo lapis est.
Omnis lapis est irrationalis.
Nullus igitur homo irrationalis.

vel sic.
Nullum honestum est turpe.
Omnis virtus honesta est.
Ergo nulla virtus est turpis.

Tertius modus primæ figuræ est, qui conficitur ex vniuersali affirmatiua & particulari affirmatiua, particularem affirmatiuam concludens hoc modo.

Omnis homo animal.
Quoddam animal mouetur.
Quidam igitur homo mouetur.

vel sic. { Omnis ars requirit doctrinam & exercitationem.
Eloquentia est ars.
Ergo eloquentia requirit doctrinam & exercitationem.

Quartus modus primæ figuræ est, quæ conficitur ex vniuersali negatiua & particulari affirmatiua, particularem negatiuam cócludens hoc modo.

Nullus lapis est animatus.
Quod ambulat animatum est.
Quidam igitur lapis animatus non est.
vel sic. { Nullus stultus est liber.
Clodius est stultus.
Ergo Clodius non est liber.

Secundæ verò figuræ primus modus est, qui ex vniuersali negatiua & vniuersali affirmatiua concludit hoc modo vniuersale negatiuum. *Secunda figura modi quatuor.*

Nullum justum bonum est.
Omne justum bonum est.
Nullum igitur justum malum.
Nullus lapis est animal.
vel sic. { Omnis homo est animal.
Ergo nullus homo est lapis.

Secundæ verò figuræ secundus modus est, qui ex vniuersali priore affirmatiua & posteriore vniuersali negatiua conficitur, vniuersali negatiua conclusione hoc modo.

Omnes mali oderunt justitiam.
Nulli boni oderunt justitiam.
Ergo nulli boni sunt mali.
Omnis homo est animal.
vel sic. { Nullus lapis est animal.
Ergo nullus lapis est homo.

Tertius secundæ figuræ modus, qui ex priore vniuersali negatiua & posteriore particulari affirmatiua, negationem colligit particularem hoc modo.

Nullus Christianus est fœnerator.
Iudæi sunt fœneratores.
Ergo Iudæi non sunt Christiani.
Nulli filij Dei aspernantur sacramenta.
vel sic. { Hæretici aspernantur sacramenta.
Ergo hæretici non sunt filij Dei.

Quartus modus est secundæ figuræ, qui ex affirmatiua & priore vniuersali & posteriore particulari negatiua, particularem negationem concludit hoc modo.

vel sic. { Omnis homo est animal.
Quidam lapis non est animal.
Ergo quidam lapis non est homo.

vel sic { Qui ex Deo sunt verba Dei audiunt.
Hæretici verba Dei non audiunt.
Ergo hæretici non sunt ex Deo. }

*Tertia figura seu modi.* Primus modus tertiæ figuræ est, qui ex duabus vniuersalibus affirmatiuis particularem affirmatiuam concludit, quia vniuersalem affirmatiuam licet in particularem affirmatiuam conuerti hoc modo.

vel sic. { Omnis ambitio secum vehit infœlices exitus.
Omnis ambitio nascitur ex rebus secundis
Ergo quædam res secundæ sortiuntur infœlices exitus.
Omne jus naturale concedit vim vi repellere.
Omne jus est diuinum.
Ergo jus diuinum concedit vim potestatis. }

Item secundus modus tertiæ figuræ est, cùm ex vniuersali negatione & vniuersali affirmatione fit particularis negatiua conclusio.

vel sic. { Nulla virtus fugienda est.
Omnis virtus labore paratur.
Ergo quidam labor non est fugiendus.
Nulli ambitiosi cœlicolis junguntur.
Omnes ambitiosi per res secundas intumescunt.
Ergo quidam ambitiosi per res secundas cœlicolis non sociabuntur. }

Tertius modus est tertiæ figuræ, qui ex particulari & vniuersali affirmatiuis particularem affirmatiuam concludit hoc modo.

vel sic. { Quiddam cibus est venenosus.
Omnis cibus nutrit.
Ergo quoddam nutrimentum est venenosum.
Tirij prouocatio fuit licita.
Omnis prouocatio est judicio contendere.
Ergo contendere judicio est licitum. }

Quartus vero modus tertiæ figuræ est, qui ex vniuersali & particulari affirmatiuis particulare affirmatiuum concludit hoc modo.

vel sic. { Omnibus magistratibus est obtemperandum.
Quidam magistratus iniqua jubent.
Ergo aliquibus magistratib. iniqua suadentibus obtemperandū.
Omnes libri auctorum sunt perlegendi.
Aliquot libri auctorum sunt mali.
Ergo quidam mali auctores sunt perlegendi. }

Quintus verò modus tertiæ figuræ est, qui ex particulari negatiua & vniuersali affirmatiua negationem particularem concludit hoc modo.

vel sic. { Quidam doctinon sunt boni.
Omnes docti norunt veritatem.
Ergo quidam, qui norunt veritatem, non sunt boni.
Quoddam bellum non est fugiendum.
Omne bellum est calamitosum.
Ergo quædam calamitosa non sunt fugienda. }

Sexus

Sextus modus tertiæ figuræ est, qui ex vniuersali negatiua, & particulari affirmatiua particularem negatiuam concludit hoc modo.

Nullæ antiquæ leges è Republica tollendæ sunt.
Pleræque antiquæ quid vitij habent.
Ergo quædam vitia non sunt à republica tollenda.

vel sic. Nullus homo est immortalis.
Quidam homo est animal.
Ergo quoddam animal non est immortale.

Demonstrati sunt omnes modi trium figurarum categorici syllogismi, licet quidam primę figurę alios quinque modos addiderint. Paralogismi verò primę figurę ita fiunt, ex priori affirmatiua vniuersali & secunda negatiua vniuersali Omnis homo est animal: nullū animal lapis: nullus igitur homo lapis est. Et quia mutato termino & vniuersale & particulare concludet & negatiuam & affirmatiuam: ob hoc est inutilis approbatus idem paralogismus, qui ex duabus negatiuis vniuersalibus fit hoc modo: Nullus lapis animal est: nullum animal immobile est: nullus igitur immobilis est lapis. Idem paralogismus, qui ex duabus particularibus affirmatiuis fit hoc modo: Quidam equus animal est : quoddam animal bipes est: quidam igitur equus bipes est. Rursum ex duabus particularibus negatiuis hoc modo : Quidam homo albus non est : quoddam album non mouetur : quidam igitur homo non mouetur. Dein si prior affirmatiua particularis, & secūda negatiua particularis fuerit hoc modo: Quidam equus animal est: quoddā animal quadrupes nō est: quidam igitur equus quadrupes nō est: Idem si prior negatiua particularis, secunda affirmatiua fuerit particularis, hoc modo: Quidam homo equus non est, quidā equus immobilis est, quidā igitur homo immobilis est. Idē si major propositio affirmatiua fuerit vniuersalis, & minor propositio negatiua fuerit particularis paralogismus erit hoc modo: Omnis homo est animal, quoddā animal rationabile nō est, quidā igitur homo rationabilis nō est. At verò si animal maior fuerit propositio vniuersalis negatiua & minor particularis fuerit negatiua, nullus poterit esse syllogismus hoc modo: Nullus lapis animal pinnatum est, quoddam animal pinnatū est, nullus igitur lapis pinnatus est. Rursus si prima fuerit particularis, secunda verò vniuersalis & vtræque affirmatiuæ propositiones , non erit syllogismus hoc modo: Quidam lapis corpus est, omne corpus mensurabile est, quidam igitur lapis mensurabilis est. Idem si prima fuerit particularis propositio negatiua, & secunda vniuersalis negatiua, non erit syllogismus hoc modo: Quoddam animal vipis non est, nullum vipis hinnibile est , quoddam igitur animal hinnibile non est. Idem si prior affirmatiua particularis, secunda negatiua vniuersalis propositio fuerit , syllogismum non facit hoc modo : Quidam lapis insensatus est, nullum insensatum viuit, quidam igitur lapis insensatus non est. Idem si prior negatiua particularis propositio fuerit , & secunda affirmatiua vniuersalis , paralogismus erit hoc modo : Quoddam nigrum animatum non est, omne animatum mo-

*Paralogismi primæ figuræ quomodo fiant.*

uetur quoddam igitur nigrum non mouetur. Et de finitis propositionibus syllogismus non fit, quia particulares similes sunt.

*Omnes propositiones his modis constant.*

*Propositionum omnium modi.*

Id est, simplicis, ita. Contrariæ:

Omnis homo justus est. Nullus homo iustus est.

Quidam homo justus est.

Quidam homo justus non est. Contradictione.

Omnis homo rationalis est. Nullus homo rationalis est. Quidam homo rationalis est. Quidam homo rationalis non est.

Ex vtrisque terminis infinitis. Omnis non homo non rationalis est. Nullus non homo non rationalis est. Quidam non homo non rationalis est. Quidam non homo non rationalis non est.

Item ex infinito subiecto Omnis non homo rationalis est. Nullus non homo rationalis est. Quidam non homo rationalis est. Quidam non homo rationalis non est.

Item ex infinito prædicato. Omnis homo non rationalis est. Nullus homo non rationalis est. Quidam homo non rationalis est. Quidam homo rationalis non est.

Item quæ conueniunt. Omnis homo rationalis est. Nullus homo non rationalis est. Omnis homo non rationalis est. Nullus homo non rationalis est. Quidam homo rationalis est. Quidam homo non rationalis non est. Quidam homo non rationalis est. Quidam homo non rationalis non est.

Item. Omne non animal non homo est. Nullum non animal non homo est. Quiddam non animal non homo est. Quiddam non animal non homo non est.

Item conuersę ex prędicato infinito. Omnę non animal homo est. Nullum non animal homo est. Quoddam non animal homo est. Quoddam non animal homo non est.

Item conuersæ in infinito subiecto. Omne animal non homo est. Nullum animal non homo est. Quiddam animal non homo est. Quoddam animal non homo non est.

Item propositiones indefinitiuæ. Homo justus est Homo justus non est

Indefinitarum propositiones cum subiecto infinito. Non homo justus est: Non homo justus non est.

Ex prædicato infinito. Homo justus non est. Homo non justus non est.

Ex vtrisque terminis infinitis. Non homo non iustus est. Non homo non justus non est.

Propositiones singulares vel indiuiduæ. Plato iustus est. Plato iustus non est.

Ex infinito subiecto. Non Plato justus est. Non Plato non iustus est.

Ex infinito prædicato. Plato non justus est. Plato non iustus non est.

Ex vtrisque terminis infinitis: Non Plato non iustus est. Non Plato non iustus non est.

*De locis*

*De locis Rhetoricis.*

Rhetorica oratio habet partes sex: procœmium, quod exordium est: narrationem, partitionem: confirmationem, reprehensionem, perorationem. Quæ partes instrumenta sunt Rhetoricæ facultatis, quoniam Rhetorica in omnibus suis speciebus inest, & species eidem inerunt. Nec potiùs inerunt, quàm hisdem ea quæ peragunt, administrabunt. Itaque & in iudiciali genere causarum necessarius est ordo procœmij, & narrationis atque cæterorum : & in demonstratiuo deliberatiuóque necessaria sunt. Opus autem Rhetoricæ facultatis docere & monere: quod nihilominus iisdem ferè sex instrumentis, id est orationis partibus, administratur. Partes autem Rhetoricæ, quoniam partes sunt facultatis, ipsæ quoque sunt facultates, quocirca ipsæ quoque orationis partibus, quasi instrumentis vtentur. Atque vt his operentur, eisdē inerunt. Nam in exordiis nisi quinque sint supradictæ Rhetoricæ partes : vt inueniat, eloquatur, disponat, meminerit, pronūciet: nihil agat orator. Eodem quoque modo & reliquæ ferè partes instrūmenti, nisi habeāt omnes Rhetoricæ partes, frustra sunt. Huius autem facultatis effector, orator est: cuius est officiū dicere appositè ad persuasionem: finis rum in ipso quidem bene dixisse, id est dixisse appositè ad persuasionem. In altera verò persuasione. Neque enim si qua impedient oratorem, quo minus persuadeat, facto officio, finem non est consequutus, sed is quidem, qui officio fuit contiguus & cognatus, consequitur, facto officio. Is verò, quid extra est, sæpe non consequitur: neque tamen Retoricam suo fine contentam honore vacauit. Hæc quidem ita sunt mixta, vt rhetorica insit speciebus, species verò insint causis. Causarum verò partes status esse dicuntur: quos etiam aliis nominibus tum cōstitutiones, tū quæstiones nominare licet: qui quidem diuiduntur ita, vt rerum quoque natura diuisa est. Sed à principio quæstionum differentias ordiamur. Quoniā Rhetoricę quęstiones circunstātiis inuolutę sunt omnes, aut in scripti alicuius controuersia versantur, aut præter scriptum ex re ipsa sumunt contentionis exordium. Et illæ quidem quęstiones, quę in scripto sunt quinque modis fieri possunt. Vno quidem, cùm hic scriptoris verba defendit, & ille sententiam, atque hic appellatur scriptum & voluntas. Alio verò, si inter se leges quadam contrarietate dissentiunt, quarum ex aduersa parte aliæ defendunt, faciunt controuersiam, atque hic vocatur status legis contrariæ. Tertiò, cum scriptum, de quo contenditur, sententiam claudit ambiguam ambiguitas ex suo nomine nuncupatur. Quarto verò, cùm in eo quod scriptum est, aliud non scriptum intelligitur : quod quia per ratiocinationem & quandam syllogismi consequentiam vestigatur, ratiocinatiuus vel syllogismus dicitur. Quinto, cum sermo scriptus est, cujus non facilè vis ac natura clarescat, nisi definitione detecta sit, hic vocatur finis in scripto nominis. Hæc autem speculanda doctis, non rudibus discenda proponimus : quamvis de eorum differentia in Topicorum commentis per transitum disseruerim. Earum autem constitutionum, quæ præter scriptum in ipsarum rerum contentione sunt positæ, ita differentiæ segregantur, vt rerum quoque

Rhetoricæ orationis partes

ipsarum natura diuisa sit. In omni enim Rhetorica quæstione dubitatur an sit, quid sit, quale sit: & propter hoc, an iure vel more possit exercere iudicium. Sed si factum, vel res quæ intenditur ab aduersario negatur, quæstio est vtrùm sit ea: quæ coniecturalis constitutio nominatur. Quòd si factũ quidem esse constiterit, sed quidnam sit id quod factum est, ignoretur: quoniam vis eius definitione monstranda est finitiua dicitur constitutio. Ac si & esse constiterit, & de rei definitione conueniat, sed quale sit inquiratur: tunc quia cui generi subiici debet ambigitur, generalis qualitas nuncupatur. In hac verò quæstione & qualitatis, & quantitatis, & comparationis ratio versatur. Sed quoniam de genere quæstio est, secundum generis formam in plura necesse est huius constitutionis membra distribui. Omnis enim quæstio generalis, id est, cùm de genere & qualitate vel quantitate quæritur facti, in duas tribuitor partes. Nam aut in præterito quæritur de qualitate propositi, aut in præsenti, aut in futuro, Si in præteritum, iuridicialis constitutio nuncupatur: si præsentis vel futuri temporis teneat quæstionem, negotialis dicitur. Iuridicialis verò, cuius inquisitio præteritum respicit, duab. partibus segregatur. Aut enim in ipso facto, vis defensionis est, & absoluta qualitas nuncupatur, Aut extrinsecus assumitur, & assumptiua dicitur constitutio. Sed hæc in partes quatuor deriuatur, aut enim conceditur crimen, aut remouetur, aut refertur, aut, quod est vltimum, comparatur. Conceditur crimẽ, cùm nulla introducitur facti defensio, sed venia postulatur. Id fieri duob. modis potest, si depreceris, aut purges. Deprecaris, cũ nihil excusationis attuleris. Purgas, cùm facti culpa his ascribitur, quibus obuiari non possit, neque tamẽ personæ sunt: id enim in aliam constitutionem cadit. Sunt verò hæc, imprudentia, casus, atque necessitas. Remouetur verò crimen, cùm ab eo, qui incessitur, transfertur in alium. Sed remotio criminis duobus fieri modis potest: aut causa refertur: aut factum. Causa refertur, cùm aliena potestate aliquid factum esse contenditur: factum verò, cùm alius aut potuisse, aut debuisse facere demonstratur. Atque hæc in his maximè valẽt, si eius nominis in nos intendatur actio, quòd non fecerimus id quod oportuit fieri. Refertur crimen, cùm, iustè in aliquem facinus commissum esse conceditur: quoniam is in quem commissum sit iniurius sæpe fuerit, atque id quod intenditur meruit pati. Comparatio est, cùm propter meliorem vtilioremve rem factum, quod aduersarius arguit commissum esse defenditur. Atque hæc hactenus: nunc de inuentione tractandum est: etenim priùs quidem dialecticos dedimus, nunc Rhetoricos promimus locos, quos ex attributis personæ ac negotio venire necesse est. Persona; quæ in iudicium vocatur, cuius dictum aliquod factũ nve reprehenditur. Negotium, factum dictũmve personæ, propter quod in iudicium vocatur. Itaque in his duobus, omnis locorum, ratio constituta est: quæ enim habent reprehensionis occasionem, eadem nisi ad excusabilem partem vergant, defensionis copiam non ministrant, ex eisdem enim locis accusatio defensióque consistit. Si igitur persona in iudicium vocatur, neque factum dictũmve vllum reprehenditur, causa esse non poterit.

*Quæstionis generalis duæ partes.*

*Iuridicialis constitutio quid.*

*Remotio criminis duob. modis fit.*

*Rhetorici loci.*

poterit. Nec verò factum dictúmve aliquod in judicium proferri potest, si persona non existet. Itaque in his duobus omnis judiciorum ratio versatur, in persona scilicet, atque negotio. Sed, vt dictum est, persona est, quæ in judicium vocatur: negotium, factum dictúmve personæ, propter quod reus statuitur. Persona igitur & negotium suggerere argumenta non possunt: de ipsis enim quæstio est, de quibus autem dubitatur, ea dubitationi fidem facere nequeunt. Argumentum verò erat ratio rei dubiæ faciens fidem. Faciunt autem negotio fidem ea, quæ sunt personis ac negotijs attributa. At si quando persona negotio faciat, faciat fidem, velut si credatur contra Rempublicam sensisse Catilinam, quoniam persona est vitiorum turpitudine denotata: tunc non in eo quod persona est, & in judicium vocatur, fidem negotio facit, sed in eo quod ex attributis personæ quandam suscipit qualitatẽ. Sed vt rerum ordo clariùs colliquescat, de circunstantijs arbitror esse dicendum. Circũstantiæ sunt, quæ conuenientis substantiam quæstionis efficiũt. Nisi enim sit qui fecerit, & quod fecerit, causáque cur fecerit, locus, tempúsque quo fecerit, modus, etiam facultas: quę si desint causa non stabit. Has igitur circunstantias in gemina Cicero partitur, vt eam quæ est, quis, circunstantiam in attributis personæ ponat: reliquas verò circunstantias in attributis negotio constituat. Et primùm quidem & circunstantijs eam quæ est, quis, quam personæ attribuit, secat in vndecim partes. Nomen vt verres, natura vt barbarus, victus vt amicus nobilium, persona vt diues, studium vt Geometra, casus vt exul, affectatio vt amans, habitus vt sapiens: Consilium, facta, & orationes. Eáque extra illud factum dictúmque sunt quæ nunc in judicium deuocantur. Reliquas verò circunstantias, quæ sunt, quid, cur, quando, vbi, quomodo, quibus auxiliis, in attributis negotio ponit: Quid, & cur, dicens continentia cum ipso negotio: cur in causa constituens: ea enim causa est vniuscujusque facti, propter quam facta est. Quid verò secat in quatuor partes. In summam facti, vt parentis occisio. Ex hac maximè locus sumitur amplificationis ante factum, vt concitus rapuit gladium: dum fit, vt vehementer percussit. Post factum, in abdita sepeliuit. Quæ omnia cùm facta, tamen quoniam ad gestum negotium, de quo quæritur, pertinent, non sunt ea facta: quæ in attributis personæ numerata sunt. Illa enim extra negotium, quòd extra posita personam informantia fidem ei negotio præstant, de quo versatur intentio, hæc verò facta, quæ continentia sunt cum ipso negotio, ad ipsum negotium, de quo quæritur, pertinent. Postremas verò quatuor circunstantias Cicero ponit in gestione negotij, quæ est secunda pars attributorum negotijs. Et eam quidem circunstantiam, quæ est quando, diuidet in tempus, vt modò fecit: & in occasionẽ, vt cunctis dormientibus. Eam verò circunstantiam quę est vbi, locum dicit, vt in cubiculo fecit, quomodo verò ex circũstantijs modus, vt clam fecit, quib. auxilijs circũstantiam, facultatem appellat, vt cum multo exercitu. Quorum quidem locorum & si ex circunstantiarum, naturalis discretio clara est, nos tamen beneuolentiùs faciemus, si vberiores ad se differẽtias ostendamus. Nam cum ex circunstantijs alia M Tullius proposuerit esse conti-

nentia cum ipso negotio:alia verò in gestione negotij atque in continentibus cum ipso negotio:illũ adnumerauerit locum quem appellauit,dum fit, ex ipsa prolationis significatione: idem videtur esse locus hic dum fit, cum eo, qui est in gestione negotij: sed non ita est, quia dum fit, illud est, quod eo tempore admissum est dum facinus perpetratur, vt percussit. In gestione verò negotij,ea sunt,quę & ante factum,& dum fit,& post factum,quod gestum est continent:in omnibus enim tempus,locus,occasio, modus, facultas inquiritur.Rursus dum fit,factũ est, quod administratur, est negotium,quæ verò sunt in gestione negotij,non sunt facta,sed facto adhærent, in illis enim,tempus,occasionem,locum, modum,facultatem, facta esse consenserit:sed,vt dictũ est,quę cuilibet facto adhærentia sint, atque in nullo modo derelinquãt,quia quadam ratione subjecta sunt ip si, quod gestum est,negotio.Item ea quę sunt gestione negotij,sine his, quæ sunt continentia cum ipso negotio,esse possunt.Potest enim,& locus, & tempus,& occasio,& modus,& facultas facti cujuslibet intelligi, etiamsi nemo faciat quod illo loco,vel tempore, vel occasione,vel modo, vel facultate fieri posset.Itaque ea quę sunt in gestione negotij,sine his quę sunt continentia cum ipso negotio,esse possunt.Illa verò sine his esse non possunt,factũ enim pręter locum, tempus,occasionem,modum, facultatémque esse non poterit.Atque hæc sunt,quæ in attributis personæ ac negotio consistunt,velut in Dialecticis locis ea quæ in ipsis cohærent,de quib. quæritur,reliqua verò quæ vel sunt adjuncta negotio,vel negotium gestũ consequuntur,talia sũt qualia in Dialecticis locis ea,quę secundùm Themistium quidem partim rei substantiam consequuntur, partim sunt extrinsecus, partim versantur in medijs, secundum Ciceronem verò inter affecta numerata sunt vel extrinsecus posita.Sunt enim adjuncta negotio ipsa etiam quæ fidem faciunt quæstioni, affecta quodam modo ad id, de quo quæritur,respicientia negotium,de quo agitur,hoc modo. Nam circunstantiæ septem quę in attributis personę, vel negotio,numeratę sunt, hæc cùm cœperint comparari,& quasi in relationem venire, si quid ad se continens referatur,vel ad id quod continet,fit aut species,aut genus,aut si id referatur, quod ab eo longissimè distet, contrarium, ac si ad finem suum atque exitum referatur, euentus est. Eodem quoque modo ad majora, & minora, & paria comparantur. Atque omnino tales loci in his quæ sunt ad aliquid considerantur. Nam majus,aut minus,aut simile, aut æquè magnum, aut disparatum,accedunt circunstantijs,quæ in attributis negotio atque personæ numeratæ sunt: vt dum ipsæ circunstantiæ alijs comparantur, fiat ex ijs argumentum facti dictíve quod in judicium trahitur. Distat autem à superioribus, quòd superiores loci, vel facta continebant, vel factis ita adhærebant, vt superari non possint: vt locus, tempus, & cætera,quæ gestum negotium non relinquunt. Hæc verò quæ sunt adjuncta negotio, non inhærent ipsi negotio, sed accedunt circunstantijs, & tunc demum argumenta præstant, cum ad comparationem venerint:sumunt verò argumenta non ex contrarietate,sed ex contrario, & non ex similitudine, sed ex simili: vt appareat ex relatione sumi argumen-

argumenta in adiunctis negotio. Et ea esse adiuncta negotio, quæ sunt ad ipsum, de quo agitur, negotium affecta. Consecutio verò, quæ pars quarta est eorũ, quæ negotiis attributa sunt, neque in ipsis sunt rebus, neque rerum substantiam relinquunt, neque ex comparatione reperiuntur: sed rem gestam vel antecedunt, vel etiam consequuntur. Atque hic totus locus extrinsecus est. Primùm enim in eo quæritur id quod factum est, quo nomine appellari conueniat: in quo non de re, sed de vocabulo laboratur. Qui deinde auctores eius facti & inuentores, comprobatores atque æmuli, id totum ex iudicio & quodam testimonio extrinsecus posito ad subsidium conflat argumenti. Deinde & quæ eius rei sit ex consueto pactio, iudicium, scientia, artificium. Deinde natura eius quid euenire vulgò soleat: an insolenter & rarò homines id sua auctoritate comprobare, an offendere in his consueuerint: & cætera quæ factum aliquod similiter confestim, aut interuallo solent consequi, quæ necesse est extrinsecus posita ad opinionem magis tendere, quàm id ipsam rerum naturam. Itaque in hæc quatuor licet negotiis attributa diuidere: vt sint partim continentia cum ipso negotio, quæ facta esse superius dictum est: partim in gestione negotij, quæ non esse facta, sed factis adhærentia dudum monstrauimus: partim adjuncta negotio, hæc, vt dictum est, in relatione ponuntur: partim gestum negotium consequuntur, horum fides extrinsecus sumitur. Ac de Rhetoricis quidem locis satis dictum. Nunc illud est explicandum, quæ sit his similitudo cum Dialecticis, quæve diuersitas, quod cùm idoneè conuenientérque mõstrauero propositi operis explicetur intentio. Primò adeò vt è Dialecticis locis, sicut Themistio placet, alij sunt, quæ in ipsis hærent, de quibus quæritur: alij verò assumuntur extrinsecus, alij verò medij inter vtrosque locati sunt. Sic in Rhetoricis quoque locis: alij in persona atque negotio consistũt, de quibus ex aduersa parte certatur: alij verò extrinsecus, vt hi qui gestum negotium consequuntur: alij verò medij. Quorum proximi quidem negotio sunt hi, qui ex circunstantiis: reliqui in gestione negotij considerantur. Illi verò qui in adiunctis negotio collocantur, ipsi quoque inter medios locos positi sunt: quoniam negotium, de quo agitur, quadam affectione respiciunt. Vel si quis ea quidem quæ personis attributa sunt, vel quæ continentia sunt cum ipso negotio, vel in gestione negotij considerantur: his similia locis dicat qui ab ipsis in Dialectica trahuntur, de quibus in quæstione dubitatur. Consequentia verò negotio ponat extrinsecus. Adiuncta verò inter vtrumque constituat. Ciceronis verò diuisioni hoc modo sit similis. Nam ea quæ continentia sunt cum ipso negotio, vel ea quæ in gestione negotij considerantur, in ipsis hærent de quibus quæritur. Ea verò quæ adiuncta sunt, inter affecta ponuntur. Sed ea quæ gestum negotium consequuntur, extrinsecus collocata sunt. Vel si quis ea quidem, quæ continentia sunt cum ipso negotio in ipsis hærere arbitretur. Affecta verò esse ea quæ sunt in gestione negotij vel adiuncta negotio: extrinsecus verò ea, quæ gestum negotium consequuntur. Nam iam illæ perspicuæ communitates, quod quidam ipsi penè in vtrisque facultatibus versantur loci, vt

genus vt pars, vt similitudo, vt contrarium, vt maius ac minus. De communitatibus quidem satis dictum. Differentiæ verò illæ sunt, quòd Dialectici etiam thesibus apti sunt. Rhetorici tantum ad hypotheses, id est, quæstiones informatas circunstantiis assumuntur: Nam sicut ipsæ facultates à semetipsis vniuersalitate & particularitate distinctæ sunt: ita earum loci ambitu & contractione discreti sunt. Nam Dialecticorum locorum maior est ambitus: & quoniam præter circunstantias sunt quæ singulares faciunt causas, non modo ad theses vtiles sunt, verùm etiam ad argumenta, quæ in hypothesibus posita sunt, cósque locos qui ex circunstantiis constant, claudunt atque ambiunt. Itaque fit vt semper egeat Rhetor dialecticis locis: Dialecticus verò suis possit esse contentus. Rhetor enim quoniam causas ex circunstantiis tractat, ex eisdem circunstantiis argumenta præsumit, quæ necesse est ab vniuersalibus & simplicioribus confirmari, qui sunt Dialectici. Dialecticus verò, qui prior est, posteriore non eget, nisi aliquando inciderit quæstio personæ: vt cùm sit incidens Dialectico ad probandam suam thesim, causam circunstantiis inclusam, tunc demum Rhetoricis vtatur locis. Itaque in Dialecticis locis (si ita contingit) à genere argumenta sumuntur, id est, ab ipsa generis natura. Sed in Rhetoricis ab eo genere quod illi genus est de quo agitur nec à natura generis, sed à re scilicet ipsa quæ genus est. Sed vt progrediatur ratio, ex eo pendet, quòd natura generis ante præcognita est: vt si dubitetur, an fuerit aliquis ebrius, dicitur, si refellere velimus non fuisse: quoniam in eo nulla luxuries antecesserit. Idcircò nimirùm, quia cùm luxuries ebrietatis quasi quoddam genus sit, cùm luxuries nulla fuerit, ne ebrietas quidem fuit, sed hoc pendet ex altero. Cur enim si luxuries non fuit ebrietas esse non potuit, ex natura generis demonstratur, quod Dialectica ratio subministrat. Vnde enim genus abest, inde etiam species abesse necesse est, quoniam genus species non relinquit. Et de similibus quidem, & de contrariis, eodem modo, in quibus maxima similitudo est inter Rhetoricos ac Dialecticos locos: Dialectica enim ex ipsis qualitatibus, Rhetorica ex qualitatem suscipientibus rebus argumenta vestigat: vt Dialecticus ex genere, id est, ex ipsa generis natura: Rhetor ex ea re quæ genus est. Dialecticus ex similitudine, Rhetor ex simili, id est, ex ea re quæ similitudinem cepit. Eodem modo illa ex contrarietate, hic ex contrario. Memoriæ quoque concedendum est, Topica oratoribus, Dialecticis, poëtis, & iurisperitis communiter quidem argumenta præstare: sed quando aliquid specialiter probant, ad Rhetores, poëtas, iurisperitósque pertinent. Quando verò generaliter disputant, ad Dialecticos attinere manifestum est. Mirabile planè genus operis in vnum potuisse colligi, quicquid mobilitas ac varietas humanæ mentis in sensibus exquirendis per diuersas causas poterat inuenire, conclusit liberum ac voluntarium intellectum. Nam quocunque se verterit, quascunque cogitationes intrauerit, in aliquid eorum quæ prædicta sunt, necesse est vt humanum cadat ingenium. Illud autem competens iudicauimus recapitulare breuiter, quorum labore in Latium eloquium res istæ peruenerint: vt nec auctoribus gloria

*Dialectici thesibus apti. Rhetorici ad hypotheses*

*Dialectica & Rhetorica vnde argumenta vestigent.*

gloria sua pareat: nobis plenissimè rei veritas innotescat. Isagogen transtulit patricius Boëtius, commentáque eius gemina derelinquens. Categorias idem transtulit patritius Boëtius, cuius commēta tribus libris ipse quoq; formauit. Perihermenias suprà memoratus patricius Boëtius transtulit in Latinum: cujus commenta ipse duplicia minutissima disputatione tractauit. Apuleius verò Madaurensis syllogismos categoricos breuiter renodauit. Suprà memoratus verò patritius Boëtius de syllogismis hypotheticis lucidissimè pertractauit. Topica Aristotelis, vno libro Cicero transtulit in Latinum, cuius commenta prospector atque amator Latinorum patritius Boëtius octo libris exposuit. Nam & prædictus Boëtius patritius eadem Topica Aristotelis octo libris in Latinum vertit eloquium. Considerandum est autem, quòd iam quia locus se attulit in Rhetorica parte, libabimus quid intersit inter artem & disciplinam, ne se diuersitas nominum permixta confundat. Inter artem & disciplinam Plato & Aristoteles, opinabiles magistri secularium literarum, hanc differentiam esse voluerunt, dicentes: Artem esse habitudinem operatricem contingentium, quæ se & aliter habere possunt. Disciplina verò est, quæ de his agit, quæ aliter euenire non possunt. Nunc ergo ad Mathematicæ veniamus initium.

# MAGNI AVRELII CASSIODORI SENATORIS, VIRI CLARISSIMI

## Mathematica.

MATHEMATICA, quam Latinè possumus dicere doctrinalem, scientia est quæ abstractam considerat quantitatem. Abstracta enim quantitas dicitur, quia intellectus à materia separatur, vel ab aliis accidentibus, vt est, par, impar, vel alia hujuscemodi, quæ in sola ratiocinatione tractamus, hæc ita diuiditur.

Diuisio Mathematicæ in {
- Arithmeticam.
- Musicam.
- Geometriam.
- Astronomiam.

Arithmetica est disciplina quantitatis numerabilis secundum se. Musica est disciplina quæ de numeris loquitur, qui ad aliquid sunt his qui

inueniuntur in sonis. Geometria est disciplina magnitudinis immobilis & formarum. Astronomia disciplina est cursus cœlestium sydérum, quæ figuras contemplatur omnes & habitudines stellarum circa se, & circa terram indagabili ratione percurrit. Quas suo loco paulò latiùs exponemus, vt commemoratarum rerum virtus competenter possit ostendi. Modò de disciplinarum nomine disseramus. Disciplinæ sunt, quæ sicut iam dictum est, nunquam opinionibus deceptæ fallunt, & ideo tali nomine nuncupantur, quia necessariò suas regulas seruant, hæ nec intentione crescunt, nec subductione minuuntur, nec aliis varietatibus permutantur, sed in vi propria permanentes, regulas suas inconuertibili firmitate custodiunt. Has dum frequenti meditatione reuoluimus, sensum nostrum acuunt limúmque ignorantiæ detergunt, & ad illam inspectiuam contemplationem, si tamen sanitas mentis arrideat, Domino largiente perducunt. Scire autem debemus Iosephum Hebræorum doctissimum, in primo libro Antiquitatum, titulo nono, dicere, Arithmeticam & Astronomiam Abraham primum Ægyptiis tradidisse, vnde semina suscipientes (vt sunt homines acerrimi ingenij) excoluisse sibi reliquas latiùs disciplinas, quas meritò sancti patres nostri legendas studiosissimis persuadent. Quoniam ex magna parte per eas à carnalibus rebus appetitus noster abstrahitur, & faciunt desiderare quæ præstante Domino solo possumus corde conspicere. Quocirca tempus est, vt de eis sigillatim ac breuiter disserere debeamus.

*Abraham Arithmeticam & Astronomiam primus tradidit Ægyptiis.*

## DE ARITHMETICA.

SCriptores secularium literarum inter disciplinas mathematicas, primam omnium Arithmeticam esse voluerunt: propterea quod Musica, & Geometria, & Astronomia, quæ sequuntur, indigent Arithmetica, vt virtutes suas valeant explicare. Verbi gratia, simplum ad duplum, quod habet Musica, indiget Arithmetica: Geometria verò, quòd habet trigonum, quadriangulum, vel his similia, eadem indiget Arithmetica. Astronomia etiam, quod habet in motu syderum numeros punctorum, indiget. Arithmetica verò vt sit, neque Musica, neque Geometria, neque Astronomia, egere cognoscitur. Propterea his fons & mater Arithmetica repetitur, quam disciplinam Pythagoras sic laudasse monstratur, vt omnia sub numero & mensura à Deo creata fuisse memoraret, dicens, alia in motu, alia in statu esse formata: vt tamen nulla earum, præter ista quæ dicta sunt, substantiam percepissent. Credo trahens hoc initium, vt multi philosophorum fecerint ab illa sententia prophetali, quæ dicit omnia Deum mensura, numero & pondere disposuisse. Hæc itaque consistit ex quantitate discreta, quæ parit genera numerorum, nullo sibi communi termino sociata. v. enim ad x. vj. ad iiij. vij. ad iij. per nullum communem terminum altervtra sibi societate nectuntur. Arithmetica verò dicitur, eò quòd numeris præest. Numerus verò, est ex monadibus multitudo composita: vt iij. v. xx. & cæ-

& cætera. Intentio Arithmeticæ est docere nos naturam abstracti numeri, & quæ ei accidunt: vt verbi gratia paritas, imparitas, & cætera.

Numerus qui congregatio monadum est
- vel par qui est
  - Pariter par.
  - Pariter impar.
  - Impariter par.
- vel impar, qui est
  - Primus & simplex.
  - Secundus & compositus.
  - Tertius mediocris, qui quodammodo primus, & compositus, alio verò modo secundus & compositus.

Par, scilicet, numerus qui in duas partes æquales diuidi potest, vt ij. iiij. vj. viij. x. & reliqui. Impar numerus est, qui in duas partes æquales diuidi nullatenus potest, vt iij. v. vij. viiij. xj. & reliqui. Pariter par numerus est, cuius diuisio in duabus æqualibus partibus fieri potest vsque ad monada: vt verbi gratia lxiiij. diuiditur in xxxij. xxxij. in xvj. & xvj. in viij. viij. in iiij. iiij. in duo: ij. verò in j. & j. Pariter impar numerus est, qui similiter solummodo in duas partes diuidi potest æquales, vt x. in v. xiiij. in vij. xviij. in ix. & his similia: Impariter par numerus est, qui plures diuisiones, secundum æqualitatem partium diuidere potest, non tamen vsque ad assem perueniat: vt verbi gratia xxiiij. in bis, xij. xij. in bis vj. sex in bis tres, & amplius non procedit. Primus & simplex numerus est qui monadicam mensuram solam recipere potest: vt verbi gratia iij. v. vij. xj. xiij. xviij. & his similia. Secundus & compositus numerus est qui non solùm monadicam mensuram, sed & Arithmeticam recipere potest: vt verbi gratia viiij. xv. xxj. & his similia. Mediocris numerus est, qui quodammodo simplex & incompositus esse videtur, alio verò modo secundus est & compositus: vt verbi gratia ix. ad xxv. dum comparatus fuerit, primus est & incompositus, quia non habet communem numerum, nisi solum monadicum: ad xv. vero si comparatus fuerit, secundus est & compositus: quoniam inest illi communis numerus præter monadicum, id est, ternarius numerus, qui nouem mensurat ter terni: & xv. quini.

*Altera diuisio de paribus & imparibus numeris.*

Numerus
- aut par est.
  - aut superfluus.
  - aut indigens.
  - aut perfectus.
- aut impar.

Superfluus numerus est, qui descendit de paribus, is dum par sit superfluas partes quantitatis suæ habere videtur: vt xij. habet medietatem vj. sexta pars duo, quarta pars tria: tertia pars iiij. & duodecima pars vnum: qui omnes assumpti fiunt xvj. Indigens numerus est qui & ipse de paribus descendit, quantitatis suæ summam partium inferiorem habet: vt viij. cuius medietas iiij. quarta pars ij. octaua pars, j. quæ simul con-

gregatæ partes fiunt vij. Perfectus numerus est, qui tamen & ipse de paribus descendit: is dum par sit, omnes partes suas simul assumptas æquales habet: vt vj. cuius medietas, tria, tertia pars ij. vj. pars vnum. Quę assumptę partes faciunt ipsum senarium numerum.

*Tertia diuisio totius numeri.*

*Hæc tertia diuisio addita est quæ in manuscripto desiderabatur.*

| | | | |
|---|---|---|---|
| Numerus | aut secundum se consideratur | Numeri sunt alij inæquales, | Numeri multiplices. |
| | | | Super particulares. |
| | | | Super partientes. |
| | | | Multiplices super particulares. |
| | | | Multiplices superpartientes. |
| | | alij æquales. | Submultiplices. |
| | aut ad aliquid | | Subsuperparticulares. |
| | | Alij sunt maiores. | Subsuperpartientes. |
| | | | Submultiplices. |
| | | alij sunt minores. | super particulares. |
| | | | Submultiplices superpartientes. |

Iam in confesso est numerum esse congregationem monadum, vel venientem à monade multitudinem. Et qui numerus secundum se consideratur, putatur esse qui è nullo numero diuidi potest, nisi à monade tantùm: cùm tamen componi posse videatur: vt pura vij. xj. xiij. xvij. & cætera. Quapropter eiusmodi numeri appellantur primi, quoniam à nullo numero nascantur, nec æquis analogiis distinguantur. Qui verò numeri ab eiusmodi fluunt, & ab illis exoriuntur. Ab imparibus enim paria fiunt, nec à pari impar fieri potest.

Qui æqualis putatur numerus, sic iudicandum est: vt æqualis omni multiplicatione sic prodeat, vt æqualis duplo augeatur: ii. iiij. xvi. triplo, ij. vi. xviij. quadruplo, iiij. xvi. & lxiiii.

Inæqualitas inæquali multiplicatione augeri potest, vt inæqualis maneat: nam bis terna sex, item bis quaterna octo fiunt: eadémque ratione quater terne xii. quater quina xx. quinquies quina xxv. Quod & in omnibus multiplicationibus accidere solet.

Maior numerus multiplicatione procedit, vel membrorum, vel partium, aut simul multiplicatione membrorum & partium. Ratio membrorum in vno pluribúsve: ratio partium in vna parte pluribúsve.

*Multiplex numerus.* Minor verò est numerus, qui vel replicatione minuitur, aut ratione membrorum vel partium. Neque vllam rationem numeri ad numerum inire possumus, quæ non intra hæc sit.

*Superparticularis.* Cúmque primæ sint in multiplicatione rationes: multiplicationis ratio fuerit senioni ad ternionem, octonario ad quaternarium: contra ternioni ad senionem, quaternario ad octonarium. Aut membrorum rationem vincit is numerus, qui nimirum solido membro membri ve procedit, qualis est nouenarius ad senarium.

Verùm vbi inter maiores, minorésque numeros ratio membrorum maio-

maior est, vincitque superdimidio, aut supertertio, aut superquarto, & sic ad superquintum, supersextum, vlterioremque ratio procedat. Superdimidius sit, qui ipsum aliquem numerum, & dimidium eius habet. Supertertius, qui ipsum aliquem, & tertium eius. Superquartus, qui ipsum aliquem & quartam partem eius. Eademque ratio est instituenda in vlterioribus. Verbi gratia, v. ad iij. dum comparati fuerint, habet in se quinarius numerus, trinarium numerum, & super hæc alias partes eius duas. Septem ad quatuor, dum comparati fuerint habent in se quatuor, & alias tres partes eius. viij. ad v. dum comparati fuerint, habent in se quinque & alias iij. partes eius. Sub superpartiens numerus est, qui continetur in numero superpartienti cum aliquibus partibus suis duabus aut tribus, aut pluribus: vt verbi gratia iij. continetur à v. cum aliis duabus partibus suis. iiij. à vij. cum aliis tribus partibus suis. Multiplex superparticularis numerus est, qui dum comparatus ad inferiorem sibi numerum fuerit, continet in se totum inferiorem numerum multipliciter cum aliqua parte eius: vt verbi gratia, v. ad ij. dum comparati fuerint continent in se bis bini & vnam partem eius. Nouem ad quatuor dum comparati fuerint, continent in se bis quatuor & vnam partem eius & ceteri. Submultiplex superparticularis numerus est, qui dum ad fortiorem sibi numerum comparatus fuerit, continetur à fortiore sibi multipliciter cum alia vna parte sua: vt verbi gratia ij. ad v. dum comparati fuerint continetur ab eo bis cum vna parte sua. Multiplex superparticularis numerus est, qui dum comparatus ad inferiorem sibi numerum fuerit, continet eum multipliciter cum aliis partibus eius: vt verbi gratia viij. ad iij. dum comparati fuerint continent intra se bis ternos cum aliis duabus partibus eius. vj. ad xiiij. dum comparati fuerint, continent intra se bis sen cum aliis duabus partibus eius. x. ad quatuor dum comparati fuerint continent eum bis cum aliis duabus partibus eius. xviij. ad octo dum comparati fuerint continent intra se bis octo cum aliis tribus partibus eius. Submultiplex superpartitionalis numerus est, qui dum ad fortiorem sibi comparatus fuerit, continetur ab eo multipliciter cum aliquibus partibus suis: vt verbi gratia, iij. ad viij. continentur bis cum duabus partibus suis. iiij. ad xv. continentur ter cum tribus partibus suis.

*Hæc omnia diligentius perpendenda, in quibus error aliquis videtur, vt pro rebus respondeant.*

*Sequitur quarta diuisio totius numeri.*

Numeri {
- aut discreti sunt { lineales.
- aut continentes, qui sunt. { Superficiales. Circulares. Solidi.

Discretus numerus est, qui à discretis monadibus continetur, vt verbi gratia, iij. à iiij. v. à 6. & reliqui. Continens numerus est, qui à conjunctis monadibus continetur: vt verbi gratia, ternarius numerus, si in magni-

tudine intelligatur, id est, linea, aut spatium aut solidum dicitur continens. Similiter quaternarius & quinarius numeri. Linealis numerus est, qui inchoans à monade linealiter scribitur vsque ad infinitum, Vnde alpha ponitur pro designatione linearum, quoniam hæc litera vnum significat apud Græcos. Superficialis numerus est, qui non solùm longitudine, sed & latitudine continetur: vt trigonus numerus, quadratus numerus, quinque angulus numerus, circularis numerus: & cæteri, qui semper in superficie continentur. Circularis numerus est, qui dum similiter multiplicatus fuerit, à se inchoans ad se conuertitur: vt verbi gratia, quinquies quini, vicies quinque. Solidus numerus est, qui longitudine & latitudine vel altitudine continetur: vt sunt pyramides, quæ in modum flammæ consurgunt. Cubi, vt sunt tesseræ Sphæræ, quibus est æqualis vndique rotunditas. Sphæricus autem numerus est, qui à circulato numero multiplicatus, à se inchoans ad se conuertitur: vt verbi gratia, quinquies quini viginti quinque. Hinc circulus, dum in se ipsum multiplicatus fuerit, facit sphæram, id est, quinquies XXV. CXXV. His igitur rebus sollicita mente tractatis, memento quòd hæc disciplina ideo cæteris antefertur: quoniam ipsa, sicut superiùs dictum est, vt sit, nullius alterius indiget disciplinæ. Reliquæ verò quæ sequuntur, sicut eius iam qualitas virtutis ostendit, vt sint atque subsistant, indigent Arithmetica disciplina: quam apud Græcos Nicomachus diligenter exposuit. Hunc primùm Madaurensis Apuleius, deinde magnificus vir Boëtius Latino sermone translatum, Romanis contulit lectitandum. Quibus, vt aiunt, si quis sæpius vtitur, quantum hominibus fas est, lucidissima procul dubio ratione perfunditur. Datum est etiam nobis ex magna parte sub ipsa viuere disciplina, quando horas sphæræ discimus, quando mensium circula supputamus quando spatium anni redeuntis agnoscimus. Per numerum siquidem ne confundamur, instruimur. Tolle seculo computum, & omnia ignorantia cœca complectitur. Nec differre potest à cæteris animalibus qui calculis non intelligit quantitatem, & ideo tam gloriosa res est quantum vitæ nostræ necessaria comprobatur: quoniam per ipsam & substantia nostra certissimè dicitur, & expensarum modus librata supputatione erogatur. Numerus est qui cuncta disponit. Per ipsum dicimus quid primo, quid secundo facere debeamus. Nunc veniamus ad Musicam, quæ ipso nomine & propria virtute suauis est.

## DE MVSICA.

GAVDENTIVS quidam de Musica scribens, Pythagoram dicit huius rei inuenisse primordia, ex malleorum sonitu, & chordarum extensione percussa. Quam amicus noster vir disertissimus, Mutianus transtulit in Latinum, vt ingenium eius assumpti operis qualitas indagaret. Clemens verò Alexandrinus Presbyter in libro, quem contra Paganos edidit, Musicam ex Musis dicit sumpsisse exordium siue principium:

cipium: Musásque ipsas, quę de causa inuentæ fuerint, diligenter exponit. Quæ Musæ ipsæ appellatæ sũt ἀπὸ τοῦ μάσσαι id est, à quærendo: quòd per ipsas, sicut antiqui voluerunt, vis carminum & vocis modulatio quæreretur. Inuenimus etiam Censorinum, qui ad Q. Cerellium scripsit de natali eius die, vbi de Musica disciplina vel de alia parte mathesis non negligentia disseruit, quoniam non inutiliter legitur: vt tes ipsæ penetrabiliùs animo frequenti meditatione condantur. Musica ergo disciplina per omnes actus vitę nostrę à creatione diffunditur. Primùm si Creatoris mãdata faciamus, & puris mentib. statutis ab eo regulis seruiamus: quicquid enim loquimur, vel intrinsecus venarũ pulsibus commouemur, per Musicos rhythmos harmonię virtutib. probatur esse sociatũ. Musica quippe est scientia bene modulandi, quòd si nos bona conuersatione tractemus, tali disciplinæ probamur semper esse sociati, quando verò iniquitates gerimus Musicam non habemus: Cœlum quoque, & terram, vel omnia quæ in eis dispensatione superna peraguntur, non sunt sine Musica disciplina: quum Pythagoras hunc mundum per musicam conditum, & gubernari posse, testatur. In ipsa quoque religione valde permixta est: vt decalogi decachordus, tinnitus cytharæ, tympana organi melodia, cymbalorum sonus. Ipsum quoque psalterium ad instar instrumenti Musici nominatum esse non dubium est: eo quòd in ipso contineatur cœlestium virtutum suauissima, & grata modulatio. Nunc de Musicæ partibus, sicut est à majoribus traditum disseramus. Musica est disciplina vel scientia quæ de numeris loquitur, qui ad aliquid sunt his qui inueniuntur in sonis: vt duplum, triplum, quadruplum, & his similia quæ dicuntur ad aliquid.

| | |
|---|---|
| Musicæ partes sunt tres, nam vel est illa. | Harmonica. |
| | Rhythmica. |
| | Metrica. |

Harmonica scientia est Musica, quæ decernit in sonis acutum, & graue. Rhythmica est, quæ requiritur in concursione verborum vtrum bene sonus an malè cohæreat. Metrica est quæ mensuras diuersorum metrorum probabili ratione cognoscit, Vt verbi gratia, heroïcum, iambicum, elegiacum, & cætera.

| | |
|---|---|
| Instrumentorum Musicorum genera sunt tria | Percussionale. |
| | Tensibile. |
| | Inflatile. |

Percussionalia acitabula ænea & argentea, vel alia quæ & aliquo rigore percussa reddunt cum suauitate tinnitum. Tensibilia sunt chordarum fila, sub arte teligata, quæ à modò plectro percussa mulcent aurium delectabiliter sensum. In quibus sunt species cytharatum diuersarum. Inflatilia sunt, quæ spiritu reflante completa in sonum vocis animantur: vt sunt

sunt tubæ, calami, organa, panduria, & cætera hujusmodi. Restat nunc, vt de symphonijs dicere debeamus. Symphonia est temperamẽtum sonitus grauis ad acutum, vel acuti ad grauem modulamen efficiens: siue in voce, siue in percussione, siue in flatu.

Symphoniæ sunt sex {
prima, Diatessaron
secunda, Diapente.
tertia, Diaphason.
quarta, Diaphason simul & Diatessaron.
quinta, Diapason simul & Diapente,
sexta, Disdiapason.
}

Diatessaron, symphonia est, quæ constat ex ratione epitrita, & fit ex sonitibus quatuor, vnde nomen accepit. Diapente, symphonia est, quæ constat ex ratione hemiolia, & fit ex sonitibus quinque, vnde etiam nomẽ accepit. Tertia diapason, symphonia est, quę etiam diocto dicitur, constat ex ratione diplasia, hoc est, dupla: fit autem per sonitus octo, vnde & nomen accepit, siue diocto, siue diapasõ, quia apud veteres cytharę ex octo chordis constabant. Diapason ergo dicta est, quasi ex omnib. sonitibus cõstãs. Quarta diapason simul & diatessaron, symphonia est, quę constat ex ratione quam habet x x i v. numerus ad octo numerũ: fit autem per sonitus vndecim. Quinta, diapason simul & diapente, symphonia est, quę constat ex ratione triplasia: fit autem per sonitus duodecim. Sexta disdiapason, id est, dupla diapason, symphonia est, quę constat ex ratione tetraplasia: fit autem per sonitus quindecim. Tonus est totius constitutionis harmonicę differentia & quantitas, quæ in vocis accentu siue tenore consistit.

Toni sunt quindecim. {
Hypodorius.
Hypoiastius.
Hypophrigius.
Hypoæolius.
Hypolydius.
Dorius.
Iastius.
Phrygius.
Æolius.
Lydius.
Hyperdorius.
Hyperiastius.
Hyperphrigius.
Hyperæolius.
Hyperlydius.
}

i. Hypodorius, tonus est omnium grauissimè sonans, propter quod & inferior nuncupatur.

ii. Hypoiastius autem, hypodorium hemitonio præcedens.

iii. Hypophrigius, est hypojastium hemitonio, hypodorium tono præcedens.

iiii. Hypoæolius est hypophrygium hemitonio, hypojastium tono

hyp

hypodorium tono semis præcedens.

v. Hypolydius est hypoæolium hemitonio, hypophrygium tono hypoiastium tono semis, hypodorium ditono præcedens.

vi. Dorius est hypolidium hemitonio, hypoæolium tono hypophrygium tono semis, hypoiastium ditono, hypodorium duobus semis tonis, hoc est, diatessaron symphonia præcedens.

vii. Iastius, est dorium hemitonio, hypolydium tono, hypoæolium tono semis, hypophrygium ditono, hypoiastium duobus semis, hoc est, diatessaron symphonia, hyperdorium tribus tonis præcedens.

viii. Phrygius est, iastium hemitonio, dorium tono, hypolydium tono semis hypoæolium ditono, hypophrygium duob. semis tonis, hoc est, diatessaron symphonia: hypoiastium tribus tonis, hypodorium tribus semis tonis, hoc est, diapente symphonia præcedens.

ix. Æolius phrygium hemitonio, iastium tono, dorium tono semis, hypolydium duobus tonis, hypoæolium semis, hoc est, diatessaron symphonia: hypophrygium tribus tonis, hypoiastium trib. semis, hoc est diapente symphonia: hypodorium quatuor tonis præcedens.

x. Lydius est æolium hemitonio, phrygium tono, iastium tono semis: dorium duob. tonis, hypolydium duobus semis tonis, hoc est diatessaron symphonia: & hypoæolium trib. tonis, hypophrygium tribus semis tonis, hoc est, diapente symphonia: hypoiastium quatuor tonis, hypodoriũ quatuor semis tonis præcedens.

xi. Hyperdorius est lydium hemitonio, æolium tono, phrygium tono semis, iastium duob. tonis, hoc est diatessaron symphonia: hypolydium tribus tonis, hypoæolium tribus semis tonis, hoc est, diapente symphonia: hypophrygium quatuor tonis, hypoiastium quatuor semis: hypodorium quinque.

xii. Hyperiastius est hypodoriũ hemitonio, lydiũ tono, æoliũ tono semis, phrygium duob. tonis, iastiũ duob. semis tonis, h.e. diatessaron symphonia: dorium tribus tonis, hypolidium tribus semis tonis, hoc est, diapente symphonia: hypoæolium quatuor tonis: hypophrygiũ quatuor semis hypoiastium quinque tonis, hypodorium quinque semis.

xiij Hyperphrygius est hyperiastiũ hemitonio, hyperdorium tono, lydium tono semis: æolium duobus, phrygium duobus semis, hoc est, diatessaron symphonia: iastium tribus tonis, dorium trib. semis, hoc est diapente symphonia: hypolidium quatuor tonis, hypoæolium quatuor semis, hypophrygium quinque semis, hypodorium sex, hoc est, diapason symphonia præcedens.

xiiij. Hyperæolius est hyperphrygium hemitonio, hyperiastium tono, hyperdorium tono semis: lydium duob. tonis Æoliũ duob. semis, hoc est diatessaron symphonia: phrygium tribus tonis, iastium trib. semis tonis, hoc est diapente symphonia: dorium quatuor tonis, hypolidium quatuor semis, hypoæolium quinque tonis, hypophrygiũ quinque semis, hypoiastium sex tonis, hoc est, diapason symphonia: hypodoriũ sex semis tonis.

xv. Hyperlydius est nouissimus & acutissimus omnium, hyperæolium

hemitonis, hyperphrygium tono, hyperiastium tono semis, hyperdorium duobus semis tonis, hoc est diatessaron symphonia: æolium tribus tonis, phrygium tribus semis tonis, hoc est diapente symphonia: iastium quatuor tonis, dorium quatuor semis, hypolydium quinque, hypæoliũ quinque semis tonis, hypophrygium sex tonis, hoc est diapason symphonia: hypoiastium sex semis tonis, hypodorium septem tonis. Vnde claret quoniam hyperlydius tonus omnium acutissimus, septem tonis præcedit hypodorium omnium grauissimum, in quibus, vt Varro meminit, tantæ vtilitatis virtus ostensa est, vt excitatos animos sedaret, ipsas quoque bestias, nec non & serpentes, volucres atque delphinas ad auditum suę modulationis attraherent. Nam vt Orphei lyram, Sirenarum cantus, tanquam fabulosa taceamus, quid de Dauid dicimus, qui à spiritibus immundis Saulem disciplina salubeterrimæ modulationis eripuit, nouóque modo per auditum sanitatem contulit regi, quam medici non poterant herbarum potestatibus operari? Asclepiades quoque medicus, maiorum attestatione doctissimus, phreneticum quendam per symphoniam naturę suæ reddidisse memoratur. Multa sunt autem in ægris hominibus per hanc disciplinam facta miracula. Cœlum ipsum, sicut suprà memorauimus, dicitur sub harmoniæ dulcedine reuolui. Et vt breuiter cuncta complectar, quicquid in supernis siue terrenis rebus conuenienter secundùm auctoris sui dispositionem geritur, ab hac disciplina non refertur exceptum. Gratissima ergo nimis vtilisque cognitio, quæ & sensum nostrum ad superna erigit, & aures modulatione permulcet: quam apud Græcos Alypius, Euclydes, Ptolomæus, & cęteri probabili institutione docuerunt. Apud Latinos autem vir magnificus Albinus librum de hac re, compendio, sub breuitate conscripsit, quem in bibliotheca Romę non habuisse atque studiosè legisse retinemus. Qui si forte gentili incursione sublatus est, habetis hic Gaudentiũ Mutiani Latinũ: quem si solicita intensione legitis, huius scientię vobis atria patefacit. Fertur etiam Latio sermone & Apuleiũ Madaurensẽ instituta huius operis effecisse. Scripsit etiã & pater Augustinus de Musica sex libros, in quibus humanã vocem, rhythmicos sonos, & harmoniã modulabilẽ in longis syllabis atque breuibus naturaliter habere monstrauit. Censorinus quoque de accentibus voci nostræ adnecessariis subtiliter disputauit, pertinere dicens ad musicam disciplinam: quem vobis inter cæteros transcriptum reliqui.

## DE GEOMETRIA.

NVnc ad Geometriam veniamus, quæ est descriptio contemplatiua formarum, documentum etiam visuale philosophorum quod vt præconiis celeberrimis efferrent, Iouem suum in operibus propriis Geometram fuisse testantur: quod nescio vtrum laudibus an vituperationibus applicetur, quando quòd illi pingunt in puluere coloreo,

Iouem

stiuem facere mentiuntur in cœlo. Quòd si verò creatori & omnipotenti Domino salubriter applicetur; potest ex sententia forsitan conuenire veritati. Geometria etenim, si fas est dicere, sancta diuinitas, quando creaturis sui, quas hodieque facit existere, diuersas species formulásque concedit: quando cursus stellarum potentia veneranda distribuit, & statutis lineis facit currere quæ mouentur, certaque sede sunt fixa constituit. Quicquid enim bene disponitur atque completur, potest disciplinę huius qualitatibus applicari. Geometria Latinè dicitur terræ dimensio: quoniam per diuersas formas ipsius disciplinæ, vt nonnulli dicunt, primùm Ægyptius campus dominis propriis fertur esse partitus, cuius disciplinæ magistri, mensores antè dicebantur: sed Varro peritissimus Latinorum huius nominis causam sic extitisse commemorat, dicens priùs quidem homines dimensiones terrarum terminis positis, vocantibus populis, pacis vtilia præstitisse: deinde totius anni circulum menstruali numero fuisse partitos: vnde & ipsi menses, quòd annum metiantur dicti sunt: verùm postquam ista reperta sunt, prouocati studiosi ad illa inuisibilia cognoscéda, cœperũt quærere, quanto spatio à terra luna, à luna sol ipse distaret & vsque ad verticem cœli quanta se mensura distenderet: quod peritissimos Geometras assecutos esse commemorat: tunc & dimensionem vniuersæ terræ probabili refert ratione collectam: ideóque factum est, vt disciplina ipsa Geometriæ nomen acciperet, quod per secula longa custodit. vnde Censorinus in libro quem scripsit ad Q. Cerellium, spatia ipsa cœli terræque ambitum: per numerum stadiorum distincta curiositate descripsit. Quem si quis recensere voluerit, multa philosophorũ mysteria vbi legerit, agnoscet. Geometria verò est disciplina magnitudinis, immobilis & formarum.

Geometria diuiditur.
- In planum.
- In magnitudinem numerabilem.
- In magnitudinem rationabilem, & irrationabilem.
- In figuras solidas.

Planæ figuræ sunt, quæ longitudine, & latitudine continentur. Numerabilis magnitudo est, quæ numeris Arithmeticæ diuidi potest. Magnitudines rationales, & irrationales sunt. rationales, quorum mensuram scire possumus: irrationales verò, quorum mensuræ quantitas cognita non habetur. Figuræ solidæ sunt, quæ longitudine, latitudine & altitudine continẽtur. His partibus, atque diuisionibus totius Geometriæ disciplina tractatur. Et numerositas illa formarum, quæ siue in terrestribus, siue in cœlestibus est, tali expositione excluditur: cuius disciplinæ apud Græcos Euclydes, Apollonius, Archimedes, nec non & alij scriptores probabiles extiterunt, ex quibus Euclydem translatum in Romanam linguam, idem vir magnificus Boëtius dedit: qui si diligen-

ti cura relegatur, hoc quod diuisionibus prædictis apertum est, manifesta intelligentia & clara veritate cognoscetur.

## DE ASTRONOMIA.

ASTronomia superest, quam si casta ac moderata mente perquirimus, sensus quoque nostros, vt veteres dicunt, magna claritate perfundit, quale est enim ad cœlos animo subire, totámque illam machinam supernam indagabili ratione discurrere, & inspectiua mentis subtilitate, ex aliqua parte colligere, quod tantæ magnitudinis arcana velauerunt. Nam mundus ipse, vt quidam dicunt, sphærica fertur rotunditate collectus, vt diuersus rerum formarúmque ambitus sui circuitione concluderetur. De quo librũ Seneca consentanea philosophis disputatione formauit, cui titulus est, de forma mundi: quem vobis idẽ relinquimus relegẽdum. Astronomia itaque dicitur, vnde nobis sermo est, astrorum lex: quia nesciunt vllo modo, quàm à suo Creatore disposita sunt, vel consistere vel moueri: nisi fortè quando aliquo miraculo facto diuinitatis arbitrio commutantur, sicut Iesus Naue, tribus horis soli in Gabaum vt staret, legitur imperasse: & ostensam Magis stellam, quæ mundo salutarem aduentum Domini nunciaret: In passione quoque Domini Christi tribus horis sol tenebrosus effectus est, & his similia, ideo enim & miracula dicuntur, quoniam contra rerũ consuetudines admiranda contingunt. Feruntur enim, sicut dicunt Astronomi, quæ cœlo fixa sunt: mouentur verò planetæ, id est erraticæ, quæ cursus suos certa tamen dinitione conficiunt. Astronomia est itaque, sicut iam dictum est, disciplina, quæ cursus cœlestium syderum, & figuras contemplatur omnes, & habitudines stellarum circa se, & circa terram indagabili ratione percurrit.

Diuisio Astronomiæ est, vt sit,
- vel Sphærica positio.
- Sphæricus motus.
- Orientalis locus.
- Occidentalis locus.
- Septentrionalis locus.
- Australis locus.
- Hemisphærium, quod est super terram.
- Hemisphærium, quod dicitur esse sub terris.
- Numerus circulatorius.
- Præcedentia, vel antegradatio stellarum.
- Remotio, vel retrogradatio stellarum.
- Statum stellarum.
- Augmentum computi.
- Ablatio computi.
- In magnitudinem solis, lunæ & terræ.
- Eclipsis, & cætera schemata, quæ in his continentur.

Sphæ-

Sphærica poſitio eſt, per quam cognoſcitur, poſitio ſphæræ qualiter ſit. Sphæricus motus eſt, per quem ſphæræ ritè mouentur. Orientalis locus eſt vnde ſtellæ oriuntur. Occidentalis locus eſt, vbi nobis occidunt aliquę ſtellæ. Septentrionalis locus eſt, vbi ſol peruenit in fortioribus diebus. Auſtralis locus eſt, vbi ſol peruenit in fortioribus noctibus. Hemiſphærion eſt, quod eſt ſuper terram, pars cœli quæ tota à nobis videtur. Hemiſphæriō ſub terra eſt, vt aiunt, quod videri non poteſt quandiu ſub terra fuerit. Numerus ſtellarum circulariū, & per quem cognoſci dicitur per quantum tempus vnaquæque ſtella circulum ſuum implere poteſt, ſiue per longitudinem, ſiue per latitudinem. Præcedentia, vel antegradatio ſtellarum eſt, quam Græci προπόδισμον vocant: dum ſtella motum ſuum conſuetum cogere videtur, & aliquid præter conſuetudinem præcedit. Remotio, vel retrogradatio ſtellarum eſt quam Græci ὑπόδισμον, aut ἀναπόδισμον vocant, in quo ſtella, dum motum ſuum agat, ſimul & retrorſum moueri videtur. Status ſtellarum eſt quod Græci στηριγμὸν vocent, quia dum ſtella ſemper moueatur, attamen in aliquibus locis ſtare videtur: nam & Varro, libro quem de Aſtrologia conſcripſit, ſtellam commemorat à ſtando dictam. Augmentum computi eſt, quotiens Aſtronomi ſecundum aſtronomicas regulas computantes, computum computo addere videtur. Ablatio computi eſt in qua Aſtronomi ſecundùm Aſtronomicas regulas computantes, computum à computo iudicant auferendum. Magnitudo ſolis, lunæ & terræ eſt, quando oſtendunt, quia ſol fortior eſt terra: terra fortior eſt luna, per aliquam quantitatem. Eclypſis ſolis eſt, quotiens in luna triceſima ipſa luna nobis apparet, & per ipſam nobis ſol obſcuratur. Eclypſis Lunæ eſt, quotiens in vmbram terræ luna incurrit. De Aſtronomia verò diſciplina in vtraque lingua diuerſorum quidē ſūt ſcripta volumina: inter quos tamen Ptolomæus apud Græcos præcipuus habetur, qui de hac re duos codices edidit, quorum vnum minorem, alterum majorem vocauit, Aſtronomum is etiam & canones, quibus curſus aſtrorum inueniantur, inſtituit: ex quibus, vt mihi videtur climata forſitan noſſe, horarum ſpatia comprehendere, lunæ curſum pro inquiſitione paſchali, ſolis eclypſin, ne ſimplicis aliqua confuſione turbentur, qua ratione fiant aduertere non videtur abſurdum. Sed enim, vt dictum eſt, climata quaſi ſeptem lineæ ab oriente, in occidentem directæ, in quibus & mores hominum diſpares, & quædam animalia ſpecialiter diuerſa naſcuntur, quæ vocitata ſunt à locis quibuſdam famoſis: quorum primus eſt Meroë, ſecundus Syene, tertius Catochoras, id eſt, Africa, quartus Rhodus, quintus Helleſpontus, ſextus Meſopontus, ſeptimus Boryſthenes. Horologia quoque, quæ ſolis claritate monſtrantur, diſtinctis quibuſdam regulis, per ſingulos tractus climatum, veraciter aptata conſiſtunt. Quod vtiliter priorum, & maximè Ptolomæi conſtat diligentia perquiſitum eſſe. Alia quoque de talibus non deſpicienda commoditas, ſi opportunitatem nauigationis, ſi tempus aſcenſuum, ſi æſtatis caniculam, ſi autumni ſuſpectos imbres, inde diſcamus Dedit enim Dominus vnicuique creaturæ ſuæ aliquam virtutem: vt tam-

Ablatio computi

innoxiè de propria qualitate noscatur. Cætera vero, quæ se ad cognitionem syderum conjungunt, id est, ad notitiam factorum, fidei nostræ sine dubitatione contraria sunt, & sic ignorari debent, vt nec scripta esse videantur. Vnde doctissimus quoque pater Basilius libro sexto, quem appellauit Hexameron: cautissimè diligenterque tractauit, ab animis hominum hujusmodi curas sanctissima disceptatione detruncans: quem prima fronte in octoteucho diximus legi. Hinc & pater Augustinus in secundo libro de doctrina Christiana meminit dicẽs, quia familiaris est perniciosissimo errori fatua facta cantantium, vnde commodius, honestiúsque contemnitur, si talis persuasio nesciatur. Mũdi quoque figuram curiosissimus Varro longæ rotũditati in Geometriæ volumine comparauit, formam ipsius ad oui similitudinem trahens, quod in latitudine quidem rotundum, sed in longitudine probatur oblongum, comparauit ipsi ouo consimilans. Sed nobis sufficit, quantum in scripturis sacris legitur, tantum de hac arte sentire, quia nimis indecorum est, hinc humanam sequi sententiam, vnde quantum nobis expedit diuinam noscimur habere doctrinam.

*Explicit Liber de Astronomia.*

# MAGNI AVRELII
## CASSIODORI SENATORIS, VIRI CLARISS. ET ILLVSTRIS, Exquestoris ordinarij, & Magistri officiorum Præpositi, atque Patricij, libri de Amicitia.

### PROLOGVS.

QVONIAM diminutæ sunt veritates à filijs hominum: & refrigescente caritate multorum, vix aliquis in alio integritatem fidei experitur: vix inuenitur dilectio, quæ non sit questuaria & venalis, communi malo condolui, proponens mihi aliquid scriptitare secretius ad doctrinam, & exercitium diligendi. Fodi ergo mihi fontem proprium, cui non communicet alienus, de diuersis scriptoribus quasi flores excipiens, vt mellificem mihi, plurimúmque sẽtẽtias de Amicitia, & dilectione Dei, ac proximi in vnum compẽdiosæ lectionis restringens inuolucrum, non nisi conscientiæ meæ testimonio conglorians: thesauro, quem absconditum teneo, præfigurani titulum hoc sigillo impressione signatum; Secretum meum mihi, secre-

secretum meum mihi. Securius quidem mihi est opusculum præsens in sinu meo quasi sub medio claudere : quàm exponere palpebris æmulorum : & fasciculum, quem inter vbera mea secretius tenere delectat, transferre in theatrum & derisum. Scio enim quod statim granniet æmulus. & labio virulento submurmurans, compilationi adscribet, quòd sic sententias veterum iam senio caligantes, vel ambigui intellectus dubitatione perplexas, studeo reducere ad euidentiam, vt quæ situ, & neglectu vetustatis aboluerant, feruentiore studio digerãtur in materiam virtutis, & in fructum cœlestis gratiæ coalescant. Sicut enim in libro Saturni & in Epistolis Senecæ ad Lucium sæpe legi, Apes imitari debemus quæ floribus in varios succos mirabili natura digestis, nouum in eos saporem, maximámque virtutem, quadam sui spiritus proprietate transfundunt. Itetum in libro Saturni Affranius rogator scriptor in ea togata, quæ Compitalia inscribitur, suis respondens detractoribus : dicentibus eum de libro Menandri, non solum sententias, sed verba integra transsumpsisse, transumpsit inquit, sed ea quæ melius me posse inuenire non credidi. Et in eodem, Quis fraudi Virgilio vertat? mutuatus est, quæ iam negligentia, & vetusta longæuitas abolescet. Et post pauca : Denique in hoc ipso commendandus, quia id quod apud eum alumnum est, melius ibi, quàm vbi natum est, sonare miramur. Quæ ergo inuidia est, si inter sarmata sterilia de vite veteri plantaria eligantur, quibus in ordinem complantatis, vberioris vineæ successio propagetur? Verbum est poëtæ : Dixeris egregiè notum si callida verbum Reddiderit iunctura nouum. Quid ergo æmulus detrahit & oblatrat, si sententias in sterili congerie & neglectu vetustior squalentes explanet apertiùs diligentia modernorum? Et quas nuper fastidiebat legentis animus, ornatu elegantiore indutas, nunc voto auidius dicere auditor appetat etiam delicatus? Ruo contra iam per æmulum meum: contra opusculum præsens, non sibilet lingua Serpentis antiqui: Obstruatur os loquentis iniqua : obturentur aures aspidis & anticipet innocentiæ visus oculos Basilisci. Gomor enim quod colligo mihi, nemini communico, sed illis duntaxat, quibus data est manifestatio spiritus ad vtilitatem, vt in simplicitate cordis hunc libellum familiarius si velint, inspiciant, & si quid in eo inuenerint scrupulosum, illud quæso lima diligenter complanent. Subsannabit aliquis, & arguet, quod senex amatoria ludam, quia iam delibor, & in membris meis responsionem mortis accepi: Sed Mical irridente nuditatem Dauid saltantis, vtinam ego cum Dauid laudato, & viliora faciam, quatenus cum eodem in Syon archam fœderis introducam. Mihi tamen pro magno est, si vel paucos de massa vniuersitatis eorum qui seculari amore abstracti & sumpti sunt, & effossis oculis, crinibúsque abscisis in mola cum Samsone laborant, per hoc opusculum ineant fœdus Ionathæ cum Dauid, & in suauissimo amore Christi à tribulatione malorum, & dolore respirent. Nimirum ex quo Caleph adeptus est Ebron per Iosue, populus quieuit à prælijs. Cessant enim tentationum pugnæ, postquam contemplatione cor se ad fructum amoris incipit exercere.

*Seneca*

*Affranij liber compitalia inscriptus.*

*Horat. in arte.*

*Psal. 63. Psal. 57. Exod. 16.*

*2 Reg. 6.*

*Iud 16. 1 Reg 18. Danaus de amicitia hoc arg. librũ scripsit. tantũ. lug dis, 2.*

Amoris siquidem campus latius patet, Ex cæteris affectibus animæ riuos diffusiores expandit. Amor enim est quædam vis appetitiua rerum, quas desiderio eligimus & amplectimur ad fruendum. *Amor quid sit.* Amor autem in brutis animalibus, quæ ratione aliena sunt, suos frequenter appetitus exercet: & licet Frui specialiter sit in his, quæ ad Deum pertinere dicuntur, *Epist. ad Philemonē.* Paulus tamen Apostolus, Frui verbo aliter vtitur. Hic ad Philemonē scribens dicit: Vt te semper fruar in Domino refice. Sane Dilectio ex certo animi iudicio vires capit: Amicitia verò ex quadam vi diligendi cum electione rei quæ diligenda est, ex deliberatione procedit. Teste autem *Amicitia quid sit.* Tullio: Amicitia est rerum humanarum & diuinarum cum beneuolentia & caritate consensio: per Caritatem fortè mentis affectum intelligens, & per Beneuolentiam, mutuę obsequelę effectum. Quòd enim Ethnicus hic nomine Caritatis eam intellexerit, quæ omnium mater & radix virtutũ est, hoc esse videtur, quia sit causa, propter quam amicos nostros Caros appellasse solemus. Quidam Philosophi inter summas, perpetuásque virtutes Amicitiam collocasse leguntur: quos Salomon videtur in Prouerbijs *Cap. 17. Amicus qui est omni tempore diligit. Amicitia vera.* imitari: Dicit enim: Omni tempore diligit qui amicus est. Vnde beatus Hieronymus: Amicitia, inquit, quæ desinere esse potest, nunquam vera fuit. Ideo qui vel læsus desiit diligere quem amauerat, amicus in veritate nō fuit. Ille nimirum longè est à lege amicitiæ alienus, qui sic hodie amat, vt heri oderit: sic omni homini amicus, vt nemini fidus: hodie laudans, cras vituperans: hodie blandiens, cras mordens: hodie promptus ad oscula, cras ad opprobria, cujus amicitia leuiter comparatur, & leui exsufflatur offensa. Vera denique Amicitia in se solida est, & in omnibus amici necessitatibus adest: compassionem & tollerantiam secum quadrans. Gratior ex compassione amicus, Apostolus, qualiter confirmetur infirmis, *2. Cor. 11.* scandalizatis couritur: & est illi tristitia magna pro fratribus suis: & dolor continuus cordi ejus. Vere amicus erat, nunc, vt magister corripiens, nunc timens ne sensus illorum corrumperetur, nunc eos cum dolore, & lachrymis ad pœnitentiam prouocans, nunc eos qui non pœnitentiam egerant lugens. Refert Tullius, vix tria vel quatuor Amicorum paria in *Amicorum paria vix tria aut quatuor notata à Cicerone.* tot retro seculis extitisse: sed nemo miretur inter fideles populos raros fuisse amicitiæ veræ professores: Illum enim ignorabant, qui Caritas est, qui Amor est: cujus caritas est in cordibus nostris per Spiritum sanctum, qui datus est nobis. *Rom. 5.* Verum vbi vox Turturis audita est in terra *Cant. 2.* nostra, vox annunciantis pacem, annunciantis amicitiæ veritatem, atque dicentis: Hoc est præceptum meum, vt diligatis inuicem: *Ioan. 15.* multa millia hominum amicitias contraxere veraces, diligentes se inuicem honestius, verius, sanctius, prudentius, & fortius, quàm Pilades, & Horestes. Nonne inter eos rerum diuinarum & humanarum erat cum caritate & *Actor. 4.* beneuolentia summa consensio? De quibus scriptum est: Multitudinis erat credentium cor vnum, & anima vna. Nec quisquam aliquid suum esse dicebat, sed erant illis omnia communia. Etenim postquam veritas protestata est, Quod majorem dilectionem habet, quàm vt animam *Rom. 15.* suam ponat quis pro amicis suis, paritas amicorum multiplicata

est super

est super numerum. Quot enim jacturam non solum rei familiaris pro fratribus suis in Christo passi sunt, sed etiam cruciatus corporis gratanter amplectentes pro amicis animas posuerunt? In rebus humanis nihil amicitia dulcius inuenitur, nihil sanctius appetitur, nihil fructuosius custoditur: Habet enim fructum vitæ, quæ nunc est, & futuræ. Ipsa propria suauitate virtutes alias cõdit, aduersa temperat, prospera componit, tristiáque jocundat. Homo sine amico non habet cui vota & affectus suos communicet, cui conscientiæ suę sinum, cui solatium suum, aut aliquid de molestijs irruentibus euaporet: solus est, qui sine amico est: verè autẽ solus, quia si ceciderit, non habet subleuationem. E diuerso, quanta est jocunditas, quanta securitas habere cum quo loquaris, vt tecum? cui arcanũ committere? quem in tuis secretioribus habeas vt te ipsum? cui plena securitate reueles, quantum in studijs spiritualibus à te ipso defeceris, aut profeceris apud Deum? Quid denique desiderabilius, aut dulcius, quàm vt duorum tanta sit vnio amicorum, quod si alter corripiatur ab altero, vel laudetur nulla interueniat ira, nulla seditio, nulla inter eos formidetur criminis adulatio, siue suspicio? Amicus (ait sapiens) medicamentum vitæ est. Optima enim medicina est homini, homo: qui ejus remediator aduersis qui ejus condelectedit incommodis: qui grauia leuigat, qui amici onera quasi injũcto humero simul portat. Nec enim verus amicus inuitius propriam injuriam sustinet, quàm amici, verbum Philosophi Tullij est: Non aqua, non igne, non aëre pluries vtimur, quàm amico. In omni studio, in rebus certis, in dubijs, in omni euentu, in secreto, in publico, in omni consultatione domi & foris, & (vt multa paucis includam, in omnibus quæ ad diuina pertinent vel humana, gratia mutuo diligentium vtilis inuenitur. Audi Tullium: Tanta est, inquit, amicitiæ virtus, quod ejus beneficio absentes amici sibi pręsentes assistunt, egentes abundant, valent imbecilles, & quod mirabilius est, mortui viuunt. Demum Amicitia est diuitibus pro gloria, pauperibus pro censu, exulibus pro patria, imbecillibus pro virtute, pro medicina ægrotis, mortuis pro vita. Sicut idem Tullius aiebat, Solem videntur è mundo tollere, qui de vita hominum amicitiam tollunt: Amicitia enim quædam vita est hominum, sine qua nullum est vitæ humanæ solatium. Amicitia quidam gradus est hominibus ad Deum dilectione enim mediante, homo Deo approximatur, dum ex hominis amico, Dei amicus efficitur. Audi Dominum ad eos loquentem, quos in proximi dilectione firmauerat, & dicentem: Iam non dicam vos seruos, quia seruus nescit quid faciat Dominus ejus: Vos autem dixi amicos, quia quæcunque audiui à patre meo, nota feci vobis. Quæ omnia sicut plerumque Sancti asserunt, in Dei & proximi dilectione consistunt.

*Amicitia nihil dulcius in rebus humanis.* *Amicus homini necessarius.* *Eccles. 6.* *Amico pluries vtimur quã aqua, igni, aut aëre.* *Amicus medicamentũ vitæ est.* *Ioan. 15.*

Illud autem sciendum est, quod in Amicitia vera nihil est inhonestum, nihil simulatorium, nihil lucri temporalis, aut inanis gloriæ venatiuum. Non enim amor ille nomine, vel honore amicitiæ dignus est, quod alicujus mundanæ vtilitatis obtentu contrahitur. Amicitia siquidem ipsa sui causa est: ipsa sibi merces est, & longè infra fines amicitiæ

*Amicitia vera partes*

amor ille subsistit, quem expectatio ambiguosa, vel spes quæstuaria antecedit. Fons sanè,& origo amicitiæ amor est, & quasi genus ad speciem. Nam cùm amor sæpe sine Amicitia, Amicitia nunquam sine amore consistit. Amor itaque quandoque ex naturæ instinctu, quandoque ex motu carnali,quandoque ex officio causam recipit, quandoque verò ex ratione sola, plerúmque etiam ex ratione & affectione procedit. Natura originem amicitiæ, modúmque præscribit: per hunc mater diligit filium: per hunc gallina congregat pullos suos, portans eos in humeris suis, sed & Lamiæ nudauerunt mamillas suas, lactauerunt catulos suos. Amor inclusit Iacob, vt plangeret suum filium Ioseph. Naturali amore impulsus Dauid plangebat filium patricidam,& dicebat: Absalon fili mi,fili mi Absalon: quis mihi det,vt moriar pro te, fili mi Absalon? Porrò naturalis Amicitia modestiæ legem sæpe transgreditur, Dei & salutis suæ obliuiscens, eximia teneritudine & affectione parentum. Ex officio contrahitur Amicitia, dum ratione dati & accepti inter amicos gratia coalescit. Sed timeat quisquis verę amicitię est professor,ne sub libertatis obtentu, venenũ amicitiæ venalis obrepat.Sanè pura,& sola ratio amicitię causam ponit, cùm aliquos diuina potius auctoritate, quam proprio affectu diligimus. Sic enim non solum pacificos homines, sed discolos & peruersos, qui nobis oneri sunt & dolori, pro Christo, qui dicit: Diligite inimicós vestros, benefacite ijs, qui oderunt vos, brachijs sinceræ dilectionis in Christo amplectimur, eísque sine omni fictione consulimus: condescendimus afflictis, & eorum onera compassionis humero supportamus. Ex ratione simul & affectu amicitia generatur, vt aliquis quem nobis dictat ratio, diligendum se propria virtute, & amabilem reddit. Vt amor,qui ex ratione castus est,& affectione sit dulcis.Hunc verò amorem diuinæ moderationis dispensatio, introduxit: præcipiens homini,vt sic diligeret proximum, sicut diligebat se ipsum. Vnde quia in hoc effrenis, & præceps erat humana voluntas, Deus ei frenum imposuit. Et ne ei liberum esset extra modestiæ limitem euagari:eum quem habebat ad se coarctauit affectum, & dilectioni proximi proportione commensurabili coaptauit: Diliges, inquit, proximum tuum sicut te ipsum. Credo quod te ipsum diligas, si tamen diligas Deum:Qui enim diligit iniquitatẽ,odit animam suam. Et sic neque diligit se, neque Deum. Vide igitur si hujus dilectionis, qua te ipsum diligis, putas mercedem aliquam exigendam. profectò nequaquam. Quisquis enim per se sibi carus est, nec intrinseca opera indiget,vt ad te diligendum vehementius excitetur.Ergo alium æquè vt te ipsum diligas necesse est,vt in eum transfundas illum,quem habes ad te,dilectionis affectum,vt sit tibi quasi alter tu.Nec de huius Amicitia fructus quæritur exterior, cùm ipsa sit Caritas, quæ nunquam excidit, cujus fructus est gaudium, & pax in Spiritu sancto. Hunc fructum insinuans Veritas, in Euangelio ait, Posui vos, vt eatis, & fructum afferatis, & fructus vester maneat. Sane amor ex carne prouenien̄s, sequitur aures, & oculos suos per varia fornicantes, atque per eorum aditus vsque ad ipsam mentem, rerum concupiscibilium imaginem introduxit. Sic more meritricario diuaricat pedes suos, omniúmque spi-

[Margin: Genes 37. / 2. Reg. 18. / Matth. 5. / Luc. 6. / Matth. 19. / 22. / 1. Cor. 13. / Ioan 15. / De amore carnali qui non est à amor.]

que ſpirituum immundorum ſpurcitię ſe exponit, productis vitæ ſibi ſpacium pollicetur: & contemnit terribilia Dei judicia: & hoc ſolum vitæ ſuæ aſcribit, & indulget extraordinariæ voluptati. Sic animus aſpectibus impudicis, verbis, & nutibus, & obſequiis illectus, & adtractus, in malum miſerabiliter captiuatur. Dumque duæ mentes quodam fœdere fœdo in vna voluntate conflantur, quod odibilius eſt Deo, & animæ perniciosiùs operantes, & infelices omnia lege amicitiæ facere arbitrantur. Porrò hæc amicitia non ex deliberatione nititur, nec probatur judicio nec ratione regitur, ſed ſequens vagæ affectionis impetum, per illicita indiſcretè raptatur, nimirum nec modum tenens, nec ſeruiens honeſtati, nec inter commoda & damnoſa diſcernẽs (ſpiritu ſiquidem vertiginis ducitur) & affectus concupiſcentiæ flammis exæſtuans quaſi quibuſdam interioribus furiis " exagitur. Hæc autem ſpuria & degenerans amicitia, quam ſcilicet libido contaminat, vel alterius peſtis reatus inceſtat, delectabilis quidem ad tempus, ſed perpetuò exitialis experitur affectus. Cito enim præterit quod delectat, & permanet ſine fine quod cruciat. Honeſta ergo, & caſta contrahatur amicitia: in hac enim omnia ſecreta ſunt dulcia, pacifica, ſuauia, & jocunda: amicitia quam mundana cupiditas introducit, fraudulenta eſt: nihil verum, nihil ſecurum, aut ſtabile habet: bona hominis amat, non hominem: amorem metitur ex quæſtu: fortunam votis amplectitur, non perſonam: juxta illud: Non eſt perſonæ, ſed proſperitatis amicus: Quem fortuna tenet dulcis, acerba fugat. Teſte ſacra ſcriptura, eſt amicus ſecundum tempus, & non permanebit in die tribulationis: mortalis eſt hæc amicitia, quæ quanto accedentius conſentanea eſt cupiditati, tanto longius eſt à palatio amicitiæ relegata: licet in amicitię cultoribus plurimæ commoditates ex ipſa ſoleant prouenire, vera tamen amicitia in ſe ipſa fructus ſuos conſtituit: omnémque ſpem futuri obuentus mera liberalitate præcurrit. A beneficijs ſiquidem quibus Berzabay Galaatides Dauid ſuſcepit, fouit, & inter amicos præcipuos initiauit nemo credit eorum amicitiam habuiſſe initium, ſed cauſam præſtitiſſe impenſæ humanitati, tantæ amicitiæ præueniens affectum: notum quidem eſt, quod Rex ope illius non eguit: cumque vir ille opulentiſſimus eſſet, nullam à rege retributionem propter hoc expectauerat: vnde cũ illi diuitias & delitias totius ciuitatis offerret, ille nihil ſuſcipere adquieuit. Sed & illud venerabile fœdus inter Dauid & Ionatham, non terrenæ vtilitatis expectatio, ſed approbatæ virtutis contẽplatio conſecrauit: emerſus tamen alterius vtrobique profectus, vt vita vnius alterius cuſtodiretur induſtria, & vnius beneficio alterius poſteritas minimè deleretur. Non eſt ergo Amicitia in geſtu, non in oſtentatione, ſed in veritate & fide. Audi beatum Ambroſium: non eſt, inquit, amicitia vectigalis, ſed liberalis: virtus enim eſt, & non quæſtus: non pecunia conciliatur, ſed gratia: non litigatione pretiorum, ſed concertatione mutuæ beneuolentiæ gignitur & fouetur. Eſt enim amicitiæ ſuauiſſimus fomes, ſinceritas affectionum, mutua obſequela rerum honeſtarum, crebra collatio, parilitas voluntatum, jugis & inuiolabilis fides. Certè Chuſi Arachites amicitiam,

" exagitatur.

*Eccl. 6.*

2. Reg. 17.

1. Reg. 19.

*Amicitia vectigalis nihil eſſe*

1. Reg. 15. tanta fide studuit extollere & fouere, vt solitudinem securitati præferret: mortis pericula & labores gaudio, & quieti: præeligens amici communicare doloribus, quàm honoribus homicidæ. Verbum Ethay Gethei erat,
ibidem. cum fugeret Dauid, & diceret ei Dauid vt reuerteretur: Viuit Dominus, nec in vita, nec in morte derelinquam te.

## QVOD QVÆDAM AMICITIA COMMENDATVR, quædam reprobatur, & quædam permittitur.

*Amicitia probatas & itareproba-ta.* AMori qui ex concupiscentia carnis, aut ex concupiscentia oculorum, aut ex superbia vitæ causam & originem trahit, plerumque affinis est amor mũdi: qui totus de sola vanitate nititur, juxta illud: Filij hominum vsque quo graui corde? vt quid diligitis vanitatem, & quæritis mendaciũ?
*Psal 4.* Sunt & alij amores, qui ordinati si fuerint, approbãtur, vt est socialis, fraternus, & conjugalis. Socialis, vt inter Dauid & Ionathan. Amoris hujus affectio Dauid vrgebat ad planctum, vt diceret: Doleo super te Ionatha frater mi, decore nimis, & amabilis super amorem mulierũ. Sicut mater amat filium suum, sic & te diligebam. Frater & soror, dulcissimi amoris
*2. Reg. 1.* vicissitudinem in se gerunt: ac mutuos & indiuisos affectus consensu mutuæ voluntatis enutriunt. Sponsus & sponsa domesticis affectionibus indissolubili fœdere pudicitiam fidei conjugalis obseruant. Notandum verò est, quandam amicitiam initialem esse, de qua beatus Augustinus scribit, eámque describit, Colloqui scilicet atque corridere amico, beneuole subsequi, vel legere, & conferre, dissentire inter se sine odio, sicut dissentit aliquis à se ipso: desiderare absentes cum molestia, venientes cum lætitia suscipere, redamare amãtem, præsentes defendere, excusare absentes, dentem detractorum recludere: atque omnibus modis feruorem intimæ dilectionis fideliter exhibere. Porrò beatus Augustinus quasdam hic primitias adhuc teneræ dilectionis insinuat: cui boni, & mali plerumque communicant. Nam illa de qua loquimur amicitia inter bonos tantùm oriri solet, inter meliores proficere, inter optimos consumare.

## DE ORIGINE AMICITIÆ.

*Amicitia origo.* DEnique si amicitiæ inspiciamus originem à summa natura, quæ Deus est, suam traxit essentiàm. Deus quidem mentibus humanis primos amicitiæ impressit affectus: auxerunt eam vsus & experientia, ipsáque Domini legis ordinauit auctoritas. Deus equidem summè bonus, summè potens, sibi in sua beatitudine, quæ ipse est, in sua effabili gloria sibi sufficiens, nec cœlo, nec terra, nec Angelo, nec homine indiget. Ejus nimirum sufficientiam omnis creatura protestatur, & dicit:
*Psalm. 15.* Deus meus es tu, quoniam bonorum meorum non eges. Ipse enim omnium est existentium causa, sentientium vita, intelligentium sapientia, amor & gloria Angelorum. Dignatus est hominem ad se amandum allicere, & ipsum per hæc visibilia ad appetitum suorum inuisibilium inuitare. Vnde non solum quatuor elementis, sed omnibus etiam creaturis quoddam amicitiæ vinculum æterna ratione præscripsit. Bona enim non essent, nisi mutuò sibi quoddam amicabili fœdere consentirent

Le-

Legimus autem quod vidit Deus cuncta quæ fecerat, & erant bona. Bona quidem sunt, in quantum à Deo sunt: Pulcra, in quantum quælibet pars suo congruit vniuerso. Ordinata sunt, in quantum vnaquæque in hac vniuersitate congruum sibi locum, tempus etiam sortitur, & modum: locum, quia Angeli obtinuerunt cœlum: irrationabilia, solum: homo, medius, paradisum: Tempus, quia Angeli in vno eodem tempore facti sunt: homines diuersis temporibus creati sunt: & quantum ad animam, semper erunt. Irrationabilia verò, nec simul facta sunt, nec semper erūt. Cæterùm rationabili creaturę Deus indixit in hunc modum: vt, si justa est, beatitudinis particeps fiat: Si iniqua est, æternę damnationi subjaceat. Irrationabili & insensibili creaturæ hic à Deo pręfixus est modus: vt, quia nec beata, nec misera esse potest, videlicet prædestinatorum saluti subseruiat, & infœlicitatem accumulet pręscitorum. Ideo proinde Sapiens dicit: Aqua, ignis & ferrum, lac & panis, & mel, botrus, vuæ, oleum, & vestimentum, sicut omnia sanctis in bonum, ita impijs conuertuntur in malū. Si Deus est summum & incommutabile esse, cui est semper idem esse (dicente propheta: Tu semper ipse es.) Sic ordinat creaturas, vt singula naturam habeant, quia bona sunt: speciem, quia pulchra sunt: vsum, per quem bene ordinata rationabili creaturæ proficiunt. In hoc autem vehementer admiranda & prædicanda est sapientia creatoris: quia cùm nihil fecerit malum, ipse tamen mala nostra sic ordinat & disponit, vt nobis nocendo, nō noceant: sed ad correptionem, & vltionem nobis proposita, proficiant ad salutem, maximè ijs qui diligunt Deum Diligentibus enim Deum omnia cooperantur in bonum. Ipse ergo incommutabiliter bonus & beatus solam rationabilem creaturam prouidit, & voluit esse beatitudinis suæ capacem, vt idonea sit ei adhærere, diligendo & sperando, cui imago est: atque omnia desiderabilia sua in ejus notitiam & obsequium jactare: quem nosse, viuere: cui seruire regnare est.

*Gen. 6.* *Eccles. 39.* *Esai. 10.* *Rom. 8.*

## QVOD OMNES VIRTVTES ANIMÆ dilectione dulcescunt.

TRia sunt, quibus Deo specialiter adhæremus, memoria, scientia seu notitia, voluntas amoris. In his rebus primus homo Deum in memoria tenebat sine obliuione, scientia cognoscebat sine errore, amare affectabat sine alterius rei cupiditate. Cúmque his tribus esset homo beatus, in tertio tamen id est amore, creatori suo tanto familiarius adhærebat, quanto dulcius gustabat, quoniam suauis est Deus. Quanto nimirum major fuerit boni delectatio, & tanto beatitudo: licet enim memoria multa præterita retineat, licet scientia profundissima percipiat; nulla tamen delectatio ibi est, nisi se dulcedo amoris infundat. In rebus itaque ratione vtentibus, Deus ordinat memoriam, scientiam, & amorem: Vt amor ex memoria & scientia conualescat: & illa duo in amore dulcescant. Ex his formatur, & firmatur in hominibus qui-

*Adhæremus Deo tribus rebus potissimum.* *Psal. 33 99; 144.*

bus veritate: nulla cupiditatis titillatio absorpris à caritate. Ibi erit summa pax, plena requies, æterna fœlicitas: fœlix, & iocunda, indeficiénsque tranquillitas. Interim ad amicitiam reuertentes, dicimus, quod amicitia oritur, conseruatur, atque perficitur inter eos duntaxat, qui sobriè, piéque & iustè viuunt in hoc seculo: nihil inhonestum volentes petere, vel patrare: nihil agere, seu consulere, aut consentire quod displicere Deo, vel in animæ discrimen, aut commune incommodum sentiāt redundare. Et in hoc quorundam sententia reprobatur, qui contra fidem, aut contra honestatem, seu contra Rempub. bonúmve commune amicitiam existimant ineundam. Certè secundùm leges Saul fidem domino suo laudabilius seruauerunt nolentes parere atrocitati eius in effusione sāguinis sacerdotum, quam Doeg Ydumeus, qui eiusdem sacrilegij militia se ad imperium Domini sui pariter inquinauit. Ionadab amicus Amon consilio suo suggerens, & procurans illius incestum, dum ad turpitudinem obsequium præstitit, crudeliter legem amicitiæ violauit. Patet amicos Absalon sanctæ fuisse amicitiæ transgressores, qui in regem, suis in regnum prælia excitantes, cum Absalon perduellionis flagitium incurrerunt. Erubescāt itaque veræ nomen amicitiæ profiteri, qui eam vitiorum assensu, vel cooperatione contaminant, & honestatis vocabulo abutentes, mutuæ gloriam amicitiæ sibi sacrilega præsumptione vsurpant. Porrò qui non amat, amicus non est. Ille autem non amat, imo proculdubio animam odit, cuius amat iniquitatem, & ita neque alterius amat animam, nec suam.

1. Reg. 22.
2. Reg. 13.
Ibid. 16

## DE ELECTIONE AMICI, ET QVÆ ILLAM IMPEDIANT.

IN contractum amicitiæ multa veniunt, ex quibus formatur amicitia, & firmatur, atque continuum in se recipit incrementum. Cum enim amicum talem esse oporteat, cui cor tuum, & omnia cordis arcana cōmittas, prius est eligendus, deinde probandus, deinde admittendus, summa tractandus reuerentia, & continua deuotione colendus. Vt autem in amicitia ordinatè vniuersa procedāt, ideo primitus, vel in fundamēto dilectionis primitiæ consecrētur, postea verò electione, probatione, cōsensu etiā, & iugi familiaritate amicitia foueatur: Vt sit in ea non solum stabilitatis, sed quoddam æternitatis exemplar. Sic ergo tu illius & ille tuus sit, nec in spiritualibus inter vos, neque in corporalibus obrepat aliqua animorum, sententiarum, affectuum, verborúmve dissensio, Amicitiam enim firmāt atque perficiūt electio, probatio, admissio rerum diuinarum, & humanarum cum beneuolentia, & caritate plena cōsensio. Ad electionem autem pertinet, vt nullus in amicitiam eligatur, cuius opinio alicuius criminis enormitate laboret: poterit tamen eligi & admitti, si alias sit commendabilis vitæ, & facile sanari valeat à vitio, cuius næuus mores eius cōmendabiles decolorat. Sunt autē quatuor vitia, quibus præclarus honor amicitiæ sæpius obfuscatur. Iracundia, instabilitas, suspicio, atque garrulitas: sacra scriptura de iracundo sic dicit, Noli esse amicus homini iracundo.

De electione amici, & quæ illam impediant.
Amicus qualis esse debeat.
Prou. 27
Ibid.
Ecclesi. 7.
Ecclesi. 6.

dam affectus in Deum: & inter se quædam blanda, & socialis communio voluntatum. Denique in creatione hominis, fœdus, & vinculum sociale specialiter commendatur. Non est, inquit Deus bonum, esse hominem solum: faciamus ei adiutorium simile sibi. Et ad maius & expressius amoris indicium, vnius substantiam de alterius substantia propagauit: Ideo etiam de latere Adæ socia eius assumpta est: vt qui collaterales erant essentia, essent vitæ & moribus coæquales. Sic namque primi communis sensus iter postea quodam diligendi vsu, quasi quodam gustu dulcissimæ suauitatis, adauxit.

## QVALITER DILECTIO PRIVS DEFORMETVR peccato: postea reformetur.

DEmum per eorum præuaricationem refrigescente caritate cupiditas subintrauit, quę bona propria communibus præferens, suspiciones, æmulationes, contentiones & odia introduxit. Imago tamen Creatoris licet in homine sit corrupta, non est prorsus abolita: propterea memoriā habet, sed obliuioni obnoxiam: scientiámque, sed errori subiectam: amorem quoque, sed pronum ad cupiditatem: Cœlesti siquidem iustitiæ congruebat vt qui libero abusus arbitrio, amorem suum à vero & incommutabili bono, ad bonum fallax & transitorium deflexerat, similitudinē Dei sibi per rapinam vsurpans, addiceretur similitudini iumentorum: Homo enim cùm in honore esset, non intellexit: comparatus est iumentis incipientibus, & similis factus est illis: sic perfectum insolenter appetens, decidit in defectum: & præsumens Deo esse similior, ei dissimilis, & Deum perdidit, & se ipsum, qualitercunque beatę trinitatis Imaginem Dei. Anima enim hominis sui reminiscitur, se cognoscit, se diligit, & sicut scietiæ suæ reminiscitur, ac vtramque recognoscit, vt videas quasi in vna substātia animæ vnitatem: & in tribus scientia, memoria, & amore, in quibus animæ substantia in Deo est, trinitatis Imaginem. Propterea credimus dixisse Psalmistam: Verumtamen in Imagine pertransit homo, sed & frustra conturbatur: insinuans in homine esse Imaginem Dei ex natura, sed inesse corruptionem ex culpa. Memoriam enim corrumpit obliuio, scientia obnubilatur errore, amor cupiditate degeneratur. Sane soluto per Iesum Christum Saluatorem nostrum debito præuaricationis antiquę, deleto typographo mortis, cuius obligatio nos tenebat astrictos, triumphatis etiam Principibus & potestatibus, quibus nos addixerat diuina sententia, cœpit humana memoria reparari per sacrum eloquium: scientia restitui per fidei sacramentum, amor reficitur etiam per illius, quod crucifixus Christus in cruce nobis exhibuit, caritatis exemplum. Erit autem reformatio, huius imaginis plena: vbi memoriam non interpolabit obliuio: nec obnubilabitur scientia errore: nec amorem Dei rei alienæ cupiditas deprauabit. In prima hæc erunt, vbi nullus erit locus obliuioni viuentibus in æternitate: nulla subreptio erroris fruentibus

*Psalm. 48*

*Psalm. 38.*

bus

bus veritate: nulla cupiditatis titillatio absorptis à caritate. Ibi erit summa pax, plena requies, æterna fœlicitas: fœlix, & iocunda, indeficiénsque tranquillitas. Interim ad amicitiam reuertentes, dicimus, quod amicitia oritur, conseruatur, atque perficitur inter eos duntaxat, qui sobriè, piéque & iustè viuunt in hoc seculo: nihil inhonestum volentes petere, vel patrare: nihil agere, seu consulere, aut consentire quod displicere Deo, vel in animæ discrimen, aut commune incommodum sentiát redundare. Et in hoc quorundam sententia reprobatur, qui contra fidem, aut contra honestatem, seu contra Rempub. bonúmve commune amicitiam existimant ineundam. Certè secundùm leges Saul fidem domino suo laudabilius seruauerunt nolentes parere atrocitati eius in effusione ságuinis sacerdotum, quam Doeg Ydumeus, qui eiusdem sacrilegij militia se ad imperium Domini sui pariter inquinauit. Ionadab amicus Amon consilio suo suggerens, & procurans illius incestum, dum ad turpitudinem obsequium præstitit, crudeliter legem amicitiæ violauit. Patet amicos Absalon sanctæ fuisse amicitiæ transgressores, qui in regem, suis in regnum prælia excitantes, cum Absalon perduellionis flagitium incurrerunt. Erubescát itaque veræ nomen amicitiæ profiteri, qui eam vitiorum assensu, vel cooperatione contaminant, & honestatis vocabulo abutentes, mutuæ gloriam amicitiæ sibi sacrilega præsumptione vsurpant. Porrò qui non amat, amicus non est. Ille autem non amat, imo proculdubio animam odit, cuius amat iniquitatem, & ita neque alterius amat animam, nec suam.

*1. Reg. 22. 2. Reg. 13.*

*Ibid. 16*

## DE ELECTIONE AMICI, ET QVÆ ILLAM IMPEDIANT.

IN contractum amicitiæ multa veniunt, ex quibus formatur amicitia, & firmatur, atque continuum in se recipit incrementum. Cum enim amicum talem esse oporteat, cui cor tuum, & omnia cordis arcana cómittas, prius est eligendus, deinde probandus, deinde admittendus, súma tractandus reuerentia, & continua deuotione colendus. Vt autem in amicitia ordinatè vniuersa procedát, ideo primitus, vel in fundaméto dilectionis primitiæ consecrétur, postea verò electione, probatione, cósensu etiá, & iugi familiaritate amicitia foueatur: Vt sit in ea non solum stabilitatis, sed quoddam æternitatis exemplar. Sic ergo tu illius & ille tuus sit, nec in spiritualibus inter vos, neque in corporalibus obrepat aliqua animorum, sententiarum, affectuum, verborúmve dissensio, Amicitiam enim firmát atque perficiút electio, probatio, admissio rerum diuinarum, & humanarum cum beneuolentia, & caritate plena cósensio. Ad electionem autem pertinet, vt nullus in amicitiam eligatur, cuius opinio alicuius criminis enormitate laboret: poterit tamen eligi & admitti, si alias sit commendabilis vitæ, & facile sanari valeat à vitio, cuius næuus mores eius cómendabiles decolorat. Sunt autē quatuor vitia, quibus præclarus honor amicitiæ sæpius obfuscatur. Iracundia, instabilitas, suspicio, atque garrulitas: sacra scriptura de iracundo sic dicit, Noli esse amicus homini iracundo.

*De electione amici, & quæ illam impediant.*

*Amicus qualis esse debeat.*

*Prou. 27. Ibid. Eccles. 7. Eccles. 6.*

Ira enim furor breuis eſt. Vnde eadem ſcriptura ſubjungit. Ne ambules cũ homine furioſo: Ira, inquit, in ſinu ſtulti requieſcit, & infra: Eſt amicus qui odium, & rixam, atque conuitia denudabit. Verùm quidam ex propriæ complexionis naturali conditione iracundi ſunt: ſui tamen motum animi vſque ad ea, quæ teſtimonio ſcripturæ diſſoluunt amicitiam, procedere non permittũt. Tales quandiu certa eſt affectio, patienter expedit tolerare, & exceſſum verbi aut operire blandè corrigendò, & benignè docendo, vel diſſimulare patienter, vel amicabiliter indulgere. Ex vitio iracundiæ prodire ſolent quinque vitia, quorum ſingulis amicitia ſæpe diſſoluitur: & quaſi hydræ capita pullulare. Hæc ſunt, conuitium, improperium, ſuperbia, reuelatio ſecreti, & plaga doloſa. Audi non mea, ſed ſacræ ſcripturæ verba dicentis: Qui conuitiatur amico, diſſoluit amicitiam. Verumtamen ſi amicus aliqua ſubreptione præuentus, verbum aliquod triſte protulerit: in his & conſimilibus amicitiã diſſolui non expedit. Eſt enim adhuc, ſicut idem ſapiens ait, concordia ad amicum, excepto conuitio, improperio, ſuperbia, injuſta reuelatione, & plaga doloſa. Ideo autem conuitium vulnerat caritatem: quia quicquid ira inſtante aliquis dixerit in amicum, verũ exiſtimatur ab aliis: eo quòd propalatum ſit à conſcio ſecretorum. Improperium verò deteſtabile eſt, cùm quis ſcilicet falſa objiciens perfudit confuſibili rubore innocentiæ faciem: grauans ejus opinionem exterius, & interius caritatem. Superbia humilitatis inimica eſt: eò potiſſimè deteſtanda quia remedium pœnitendi, aut humilitatem confitendi excludens, reddit hominem audacem ad injurias: ad correctionem & conſilium contumacem: denique myſterij, vel ſecreti reuelatio execrabilis eſt: amicos enim amouet, amaritudine odij atque indignationis aſpergens. Ideo Sapiẽs dicit: Qui denudat arcanum amici, perdit fidem, & paulò poſt: Amici miſeriam denudare, deſperatio eſt amico infelicis. Reintegratio enim amicitiæ deſperando eſt in eo, qui primam fidem irritam fecit: & reuelando quæ ſibi commiſſa fuerant, tanquam Deo multa turbauit. Plaga doloſa morſus eſt ſerpentis & Aſpidis. Verbum enim Salomonis eſt: Si mordet ſerpens in ſilentio, nihil eo minus habet, qui detrahit in occulto.

*Eccleſ. 22.* *Ibid.* *Eccleſ. 27.* *Ibid.* *Eccleſ. 10.*

## EXEMLPA EORVM QVÆ AMIcitiam impediunt.

*Amicitia impedita exempla.* *2. Reg. 10.* *3. Reg. 2.* *1. Reg. 25.*

ET de conuitio, & improperio, atque cæteris ſubjiciamus exempla: recolamus, quod cum Semey perſequeretur conuitijs Dauid à facie Abſalon fugientem, inter verba Dauid teſtamentaria Semey mortis ſupplicio addixit, ſui ſceleris in exemplum. De pœna improperij habes, quia cùm Nabal Carmelus improperaſſet ſancto Dauid, quod eſſet ſeruus & fugitiuus, idem Nabal à Domino percuſſus interiit. Pœnam ſuperbiæ habemus in Amon filio Naas Regis filiorum Amon. Cum enim Rex Dauid diu cum Rege Naas amicitiam coluiſſet, & eo mortuo filio

lio eius Amon fœdus amicitiæ obtulisset, ille superbus, & ingratus amico contumeliam adiecit contemptui. In cuius criminis vltionem Dauid eum, & populum eius, vrbes etiam ipsius igne & gladio deuastauit. De reuelatione Secreti exemplum habemus in Achitofel, qui consentiens filio parricidæ, cum ei patris sui Dauid prodidisset consilium, dignum flagitio proditionis finem imponens laqueo se suspendit. De veneno detractionis exemplum habemus in Maria sorore Moysi, quæ dũ fratri suo præsumptuosè obiurgando detraxit, Deus lepra percussam, & castris eiectam septem diebus à populi communione præclusit: Non solum iracundi, sed instabiles & suspiciosi debent esse ab electione amicitiæ alieni, cùm magnus sit amicitiæ fructus, securitas, quare credis, & committis amico? quo modo potest esse de illius amore securus, qui circumfertur omni vento? qui Prothei vultus tota die induit, & in eadem voluntate, vel etiam ad modicum, non subsistit? Suspiciosi quoque longè sunt ab electione amicitiæ relegandi. Nihil enim amicitiæ magis congruit, quam quædam pax, & quieta tranquillitas cordis. At suspiciosum semper curiositas inquietat, timoris stimulos suggerit, & multiplicem turbationis materiam subministrat. Si enim amicum viderit alij secretiùs colloquentem, proditionem putat: Si amicum se aliis beneuolum & iocundum viderit exhibentem, se contemni existimat: correptionem amici interpretatur contumeliam: laudem verò, irrisionem: sic in omnibus peruersus est, vniuersa peruertens. Linguosos ad amicitiæ secreta non arbitror eligendos: vir enim linguosus non dirigetur in terra, & testimonio Sapientis: Si videris hominem promptum ad loquendum, non plus de ipso sperare poteris, quàm de stulto. Talem itaque tibi eligas in amicum, qui tuis moribus, qui tuæ honestati conueniat, nam teste beato Ambrosio: inter dispares amores amicitia esse non potest. Licet autem iracundia, instabilitas, suspicio, & acerbositas frequenter soleant electionem amicitiæ impedire, mihi tamen videtur non esse ab hac electione amicitiæ repellendos, qui patientia reprimunt iracundiam, leuitatem debita grauitate coërcent, qui vera dilectione suspiciones euacuant, & istos probatiores crediderim, & potius ad amicitiam eligendos, tantóque deuotius amplectendos, quanto fortiùs cohibent vitia virtutibus & pugnantes contra se, voluntatibus propriis dominantur.

2. Reg. 15.
2. Reg. 17.
Num. 12.
Psal. 139.
Prou. 29.

## DE FIDE AMICITIÆ, ET QVÆ IN amicitia diligenda sunt.

PRobatur amicitia fide, intentione, discretione, patientia: Fide, per quam & omnia ei quem diligis sine omni suspicione communicas. Intentione, vt nihil ex amicitia nisi Deus, & naturale bonum, cuius ipse auctor est, expectetur. Discretione, quid amico præstandum sit: in quibus etiam pro amico tristandum, vel in quibus ei congratulandum: in quibus denique corripiendus sit: aut etiam in quibus, &.

qualiter collocandus, diligenti cautela etiam exquisita examinatione disquiras. Fides in amicitia maximum locum tenet: ipsa in lætis & tristibus, atque in quolibet vitæ statu se præbet æqualem: intuens eodem oculo amicum diuitem, aut mendicum, fortem aut debilem, sanum, aut ægrum: humilem, aut sublimem. Ipsa tamen ad ea, quę intra animum amici sunt, diligentia propensiore attendit, oculóque acutiori aspicit: Ea verò quę extra animum amici sunt non multum considerans: si affuerint, non magis facit: si abfuerint, non requirit. Sunt autem circa animum hominis, morum gratia & virtutes: extra animum, fama, diuitiæ, honoréſque. Et notandum: sicut aurum in conflatorio, sic fides in necessitate probatur: scriptum est enim; In necessitate probatur amicus: & idem: amici diuitis multi: sed in diuitiis fides amicitiæ latet: qui famulatoriè amat, in prosperis erit amicus; aduersarius in aduersis. Deponat laruam dilectionis hypocrita in procella turbinis, & faciem subornatę familiaritatis retegat, qui nunc simulatè obsequitur, & se ad veræ amicitię regulam sophisticè commetitur. Verbum Salomonis est: Omni tempore diligit qui amicus est: & semper in angustiis comprobatur. Et arguens infidelem Deus, inquit: Putridus dens, & pes lapsus, qui sperat super infidelem in die angustię. Non solum per aduersitatem, sed etiam silentio secretorum examinatur amicitię fides. Euangelica quidem sua sententia est: Quod qui in modico fidelis est, & in multo fidelis erit. Si ergo fidem amici experiri volueris, non ei prius tui cordis arcana committas; sed aliqua exteriora & modica, de quibus non magnum emergat dispendium, si fuerint reuelata: & ea nihilominus sub ea cautione, & admiratione terribili credas, ac si obessent prodita, & celata prodessent. Probatur igitur in minoribus, dum securius poteris in maioribus experiri. Denique si fama sinistrum aliquod de te diuulgauerit, aut percunctator aliquid turpitudinis tibi absenti intulerit, & ille nullatenus inclinari valeat ad credendum, nulla moueri suspicione, nulla dubitatione mutari, quod fides eius certa sit & stabilis, nulla tibi debet cunctatio superesse. Legimus in libro Valerij Maximi quendam suggessisse Platoni, quod Xenocrates ei multipliciter detraxisset, & hoc ipsum relator offerebat iuramento firmare: cui Plato, non est credibile quod me non amet fideliter, quem fideliter amo. Cúmque criminator instaret, Plato subjecit: Et si hæc in me dixit, hæc ipsa mihi expedire cognouit. Ægrotabat Alexander, & de communi sententia Medicorum, Philippus medicus & amicus eius ei medecinam suis confectam manibus porrigebat: superuenerunt literæ Parmenonis hortantis, vt Rex Philippi caueret insidias, vtpotè quem Darius pecunia corrupisset. Quibus lectis, ille hausit incunctanter: & tunc tradidit Philippo litteras legendas.

[Margin notes: Prouerb. 14 — Prouerb. 17. — Prouerb. 25 — Matth. 25. Luc. 16. 19. — Alexandri constans in medico fides.]

QVIBVS

## QVIBVS MODIS PROBATVR INTENTIO DILIGENTIS.

RESTAT inspicere qualiter intentio sit probanda. Sunt enim qui non intendunt aut sperant in amicitia nisi quęstū. Tales enim amicos suos diligunt, sicut bouem aut asinum suum: de quibus expectant nō gratiam, non pacem mentis captare, sed lucrum. Illius itaque, quem in sacrarium tuæ familiaritatis proponis admittere, probetur intentio, ne spe commodi temporalis inire tecum amicitias velit, venalis est enim intentio, & non gratuita. Propterea solidiores inueniuntur plurium pauperum amicitiæ, quàm magnatum. Diuitibus enim equidem assentatione gratificatur à multis. Nullus verò erga inopem simulatione agit, sed tanto purior est erga pauperem caritatis affectio, quanto nulla circa eum subest adulationis, aut simulationis tractatio. Si videris hominem aliquid anxiè appetentem, quod per te præstare vel per alium possis, nunc in huius casu, ex risu ficto, nunc ex reuerentia, & obsequio negligentiore ambitiosę mentis ægritudo poterit deprehendi. Dissensio inter amicos plurimum necessaria est. Sicut enim nauis sine remige, sic spiritus amicorum sine dissensione, motu quodam irrationabili & instabili circunferuntur. Tales sunt qui leues amicorum erratus ferunt impatienter, austerè corripiunt: & in suis actionibus pręcipites, negligunt magna: contra minima inflammantur: & omnia confundentes, non personam, non locum, aut tempus, seu causam ignorantiæ, aut necessitatis attendunt, Talis indiscreto animi motu nescit quibus, quando rem publicare debeat, aut celare.

## QVOD PATIENTIA PROBATVR AMICITIA.

PRobetur autem amici patientia, si opportunum videris eum, durius arguendo, vt exerceatur ejus patientia, & probetur. Quod si quandoque in tacita secreti reuelatione, vel aliqua leui transgressione offenderit, non ideo ab ejus electione, vel dilectione resilias, quandiu aliqua correctionis spes superfit. Nec te in eligendis, aut probandis amicis decet exactissima deliberatione versari; aut cum ex tali studio præcipias desiderabilem fructum: medicamentum, scilicet vitæ, & jugis lætitiæ solidissimum fundamentum. Vide autem, sicut frequenter accidere solet, ne quidam amoris impetus probationis spatium præcurrat, & præcludat probandi judicium. Vir itaque prudens paulatim cohibeat, & refrenet hunc impetum, cui beneuolentiæ, modum imponens, & regulam, discretè in affectum transeat: & se tandem amico, præmissa probatione, committat. Necessaria demum probatio est inter homines parum bonos, vel vbi est malorum bonorú nunc commixtio. Sed examinatione

vel accidentia requirantur. Sed sic amicorum paritas inter amicos vniuersa disponat, vt descendat sublimis, humilisque ascendat: diuescat pauper, diues indigeat: & ex compati affectuum communione fiat æqualitas; sicut scriptum est: Qui multum habuerat, non abundauit, & qui modicũ, nõ minorauit. Lex amicitiæ est tãto reuerentiùs amicum suscipere, quanto maiori necessitate intelligit laborare. Ionathas amicus Dauid, nõ successionẽ in regno patris quærebat, sed quẽ in amicitiã susceperat, à patre fugatũ, morti addictum, in antro absconditũ, sibi ad regni gloriã præferebat: Tu eris, inquit, Rex: & ego ero secũdus post te. Audiãt homines venerandũ amicitiæ verbũ & imitatione dignissimũ. Saül Dauid quærebat ad mortem; & proditionis arguens Sacerdotes, eos solos suspicionis intuitu cruci dabat. Rupes, & montes, & valles, & nemora militibus obsidebat, omnésque Principes cõiurare in Dauid exitiũ cõpellebat. Solus Ionathas qui Dauid, quasi æmulo & exhæredatori suo inuidere poterat, aut offẽdere, resistebat patri, deferebat amico, præbebat afflicto solatiũ; & amicitiã regno præferẽs: Tu eris, inquit, Rex, & ero secũdus post te. Vrgebat Saul Ionathã cõuitiis, vrgebat terribilibus minis, vt amicũ Dauid in eius odiũ prouocaret. Cúmque Saul mortis sententiã dictaret in Dauid, Ionathas quasi à sẽtentia paternæ inhumanitatis discedẽs, quid fecit? etiam loquutus est bona de eo; dicens: Opera eius sunt bona tibi valde, & posuit animã suã in manu tua; & percussit Philisthæũ. Vidisti & lætatus es. Quare ergo morietur? Saul verò in vesaniam versus, nisus est eum lancea confodere. Et Ionathæ superaddens, vocauit eum filium mulieris, virum vltro rapientis. Adjecit etiam quod diligeret Dauid in cõfusionem Ionathæ, & ignominiosæ matris eius totúmque inuidiæ virus euomens, atque ambitionis & odij suscitare cupiens incendium: Quandiu, inquit, vixerit filius Ysai, non stabilietur regnum tuum. Quem non mouerent hæc verba? cujus amicitiæ non depprauarent modum? Quis se, & generationem suam alij non præferret? Quis fidei compromissum in hac parte non rumperet? Porrò fortis & verus amicus ad conuitia patiens, & ad minas, amicum filijs, & honorem ejus honori proprio anteponens in omnibus, meretur gratiæ incrementa: Tu eris, inquit, rex; & ego ero secundus post te. Teste Tullio: Quidam erant, qui præferre pecunia amicitiæ sordidum existimabãt. Illos autem erat impossibile reperiri, qui honores, magistratus, imperia, potentiã amicitiæ non postponant. imbellis enim est mens, & natura hominis ad oblatam sibi potentiam contemnendam. Sed inuentus Ionatas, victor naturæ, & contra naturam, contemptor potestatis & gloriæ. Hæc est amicitiæ natura stabilis & æterna, quæ fit tanta, vt arietibus & machinis pulsata non mutet, non suspicione moueatur: Vt non ambitione, non iniurijs, non comminationibus, vel improperijs lacessita vacillet. Sic amicitia æqualitate fouetur. Vnde beatus Ambrosius: defer amico, ait, vt æquali: nec te pudeat amicum præuenire officio.

2 Cor. 8.

1 Reg. 23. ibid. 22, 14.

1 Reg. 23.

1 Reg. 19.

ibid. 20.

ibid.

ibid. 23.

## QVANTA LIBERALITAS IN Amicitia requiratur.

Lex amicitiæ est, ſicut Scriptorum clamat auctoritas, vt non niſi honeſta petamus ab his, quos in amicitiæ ſinu recipimus, eiſque poſtulantibus aliquid ſine difficultate, & dilatione conſenſum & conuenientiam commodemus: ſcriptum eſt: Perde pecuniam propter amicum, ſi pecunia pro amico perdenda eſt, multo fortius ejus commodis & neceſſitatibus exhibenda. Porrò non omnes per omnia, ſed certa per certa ditiores aut pauperiores inueniuntur, ideôque non omnia poſſumus omnes. Abundat iſte pecunijs, ille agris, alter honoribus, alius plus in conſiliis poteſt, in familiaritate potentum. Quicquid amico impenderis, nunquam improperes: recolens id Iacobi verbum: Si quis, ait, indiget ſapientia, poſtulet à Deo, qui dat omnibus affluenter, & non improperat. Quotiens igitur amicum ditaueris, non auertas faciem, non frontem obducas, non deponas oculos, non mercedem expectes, nõ differas, aut prolonges, ſed hilari vultu, ſerena facie, & ſermone jocundo condire ſtudeas munificentiam tuam, & quaſi voluntatem petentis præſagiens, occurras, & deſiderium ejus præcurras. Animus ingenuus nihil magis erubeſcit, quàm petere. Cùm ergo tibi debeat eſſe cum amico cor vnum, & anima vna, obſeruandum eſt, quod ſit vna cum amico pecunia. Si petitur, beneficijs præuenire curemus, vt ille qui accepit potius videatur præſtare gratiam, quàm ille qui dedit. Booz aduertens inopiam Ruth Moabitidis colligentis ſpicas poſt meſſores, ſuos alloquitur, eam conſolatur, & inuitat ad conuiuium puerorum & puellarum ſuarum, ejus etiam verecũdiæ parcens præcipit meſſoribus ſpicas de induſtria relinquere, quas illa poſſit ſine pudore colligere. Sanè in hac liberalitate neminem paupertas excuſat: & vtinam omnes eſſent pauperes ſpiritu. Vberior enim eſſet in beneficijs mutuæ benignitatis obuentus. Sapiens dixit: Fœliciſſimam agerent homines vitam, ſi duo ſublata eſſent de medio, Meum & Tuum. Seneca refert in libro de Beneficijs, quod cùm multi multa pro ſuis facultatibus datori ſuo Socrati obtuliſſent, Eſchines pauper ejus auditor: Nihil, inquit, dignum quod dare tibi poſſim inuenio, & in hoc vno me pauperem ſentio. Hoc ſolum quod, id eſt, me ipſum, tibi do. Cæteri multa dederunt tibi, ſibi plurima reliquerunt, ego quod ſum, & quod habeo, totum dono. Cui Socrates: Magnum mihi munus dediſti, niſi te parui exiſtimes, gratum donum eſt, & illud melius reddam tibi. De ſuo itaque dedit, qui quod dare de bonis fortunę non habuit. Et ſic inter paupertatis anguſtias, liberalitas materiam largitatis inuenit. Si ergo Chriſti filius es aut Petri diſcipulus, vt poſſis dicere, Aurum & argentum non eſt mecum, habes tamen quod auro pretioſius & argento. Potes pro amicis ſtare, conſolari afflictos, lapſos erigere, compati patientibus, & gaudentibus congaudere, potes docere ignaros, propitiare diſcolos, puſillanimes roborare.

*Eccle 29.* — *Amico nihil vnquam improperandum.* — *Ruth. 1.* — *Act. 3.*

QVA-

## QVALI DISCRETIONE, ET CAVTELA beneficiandi sunt amici.

Illud autem inter amicitiæ mandata prouida dispensatione curetur, vt cum omnes amicos tuos diligas, non tamen omnes munificentia æquali ad beneficia, vel honores oblata oportunitate promoueas. (Sunt equidem plerique, qui se non diligi conqueruntur: & queruntur haberi se cõtemptui si alios, & non se, viderint curis, & officiis implicari.) Sed quid & quantum ille, cui donaturus es, ferre valeat & sufficienter implere discernas. Multos nimirum in amicitiæ sinu recipimus & fouemus, quos sine dispendio famæ nostræ, sine ipsorum periculo, sine scandalo communi ad eminentiam quam appetunt, erigere non valemus. Virtutem itaque & prudentiam hominis nos metiri oportet: vt in distributione bonorum præualeat ratio, non affectus Suas tamen partes in talibus obtineat liberalis affectio, vbi virtutum æqualitas inuenitur, aliàs tamen nemo existimet se contemptum, si ei melior præferatur. Sanè Dominus Iohanni prætulit Petrũ. Nec affectum subtraxit discipulo quem diligebat Petro conferens principatum, Claues regni cœlorum Petro contulit, vt cœlum aperiret & clauderet. Iohanni verò nobis aperiendi sua arcana pectoris facultatem reserauit. Petro commisit curam & regimen Ecclesiæ suæ: Iohanni verò curam & custodiam matris suæ, Petrus ergo sublimior, sed Iohannes certior. Petrus exponitur actioni, Iohannes affectui. Petro Dominus suam passionẽ indicat, prædicans quod alius cingeret, & duceret quò non vellet. De Iohanne: Si cum volo manere, donec veniam. Non audet Petrus inquirere à Domino, quis eum traderet. Iohannes autem, innocẽte Petro (quod Princeps Apostolorum inquirere verebatur) confidenter interrogat. Tali ergo modestia, & tam prouida consideratione distribuantur inter amicos officia, vt omnibus præsit ratio, non affectus: & juxta omnium facultatem quid vnicuique sit portabile aut vtile, discernatur. Ideo omnibus tamen æqualis affectio impendatur, quia secundum mores, & conuictum, & merita hominum nobis certa diligendi forma præscribitur. Diligebatur Iohannes à Christo familiarius: sed dubium esse potest, vtrum Petrus feruentius. Paulus de Timotheo scribit, se neminem ita habere in animo. De Tito etiam loquens: Cùm venissem, inquit: Troadem, non habui requiem spiritui meo, eo quòd non inuenissem Titum fratrem meum. & idem: Cum venissem Macedoniam, non habuit requiem caro mea, sed qui consolatur humiles consolatus est nos Deus in aduentu Titi. Sit erga amicos rationabilis, & moderata dispensatione beneficiorum collatio. Sit alter manus, sit oculus, sit baculus sustentationis, sit mutua spirituum requies, sit in angustijs refugij portus. Denique sic in amicitia conuersentur, vt ad illum amorem conscendere mereantur, quo Christus toto corde diligitur, & plenum in eo fructum amicitiæ carpant, quando timore sublato & sollicitudine, quam nunc sibi vicissim exhibent, plena & æterna securitate fruentur.

Ioan. 13, 21. Matth. 16. Ioan. 1. Ioan. 19. Ioan. 21. Ibid. Ioan. 13. Philip. 2. 2. Cor. 2. 2. Cor. 7.

## DE REVERENTIA EXHIBENDA INTER AMICOS, & MUTUA CORRECTIONE INTER EOS.

AMicus præterea ſic faciem reuereatur amici, vt aures vel oculos ejus verbo ſeu geſtu, vel opere non offendat. Optimus autem amicitiæ comes & ornamentum ejus precioſiſſimum verecundia eſt, & ex diuerſo peremptoria ejus eſt inuerecunda frons: & frontis infirmitas pleriſque accidit. Quod cum iracundiæ ignis in eorum corde conceptus jam prodierit in publicum: aut cum jam verbum contumeliæ prorupiſſet ad fauces, ſuperuenientis aſpectus amici ſedabat excuſantis animi motus, turbationem mentis, faciem quadam placatione vultus, & auctoritate venerabili ſubito ſerenabat. In hoc enim apparet amicitiæ magna virtus, quòd in ſuadendo, vel diſſuadendo aliquid plurimum poteſt. Quippe cùm nec fides ejus ſit dubia, nec blanda admonitio exegerit, eundem non timeas objurgare. Cùm autem plerumque moleſta ſit veritas, hoc habet amicitia plerumque vt turbetur, juxta Comicum illud: Obſequium amicos, veritas odium parit. Illud tamen obſequiū damnabile eſt, quod amicū indulgentiorem vitijs facit. Sic itaque admonitio non acerba, objurgatio non cōtumelioſa adſit, honeſta, & ſuauis affabilitas. Omnis autem aſſentatio ſit procul à conditione amicitiæ aliena. Verbum beati Ambroſij eſt: Si quid vitioſum deprehendis in amico, illum prius occultè corripe: ſi te non audiuerit: corripe ipſum palam: ſi verò ſe lædi putat, tu tamen eum corripe. Tolerabiliora enim ſunt amici vulnera, quàm adulantium oſcula. Sicut Romani ſcribit auctor eloquij, objurgationes nonnunquam neceſſariæ ſunt, quas fieri oportet & majore vocis contentione, & acriore grauitate verborum, ita vt videamur irati. Verùm ſicut ad vrendum & ſecandum, ſic ad hoc genus caſtigandi inuiti & rariſſimè veniamus maximè ſi nulla medicina ſuperſit. Ira verò procul abſit, cum qua nihil conſideratè, nihil rectè fieri poteſt. Caſtigatio ejus ſic ex grauitate, & clementia condiatur, vt repellatur contumelia: & qui objurgatur, ſe ipſum cauſam eſſe hujus accerbitatis agnoſcat. In omnibus denique ſeruetur cēſura modeſtiæ, ne videatur quid plus iracundiæ ſuæ ſatisfacere, quàm amori. Sunt enim qui ebullientem interius æſtum veſaniç, nomine zeli, palliant & celant. Sed qui ſequuntur ſuæ mentis impetum, & non potiùs rationem vix aut nunquam in corripiēdo proficiunt. Sit ergo quæſo in corripiendo ſermo triſtior, dejectior vultus, intercipiant verba ſingultus, & lachrymç, vt ſentiat qui corripitur, totum hos ex amore, non ex rancore procedere. Si primam correptionem fortè reſpuit, recipiat vel ſecundam: & intimiora ſuſpiria gemitus intercidat. Agat amicus in veritate quicquid emollire poteſt alterius animum. Nihil tamen ſit in verbo vel planctu aut geſtu ſimulatione aliqua ſubornatum. Simulatio ſiquidem & aſſentatio duæ virulentiſſimæ, peſtes ſunt: quæ ſemper procul amicitia relegentur. Verbum Sapientis eſt: Simulator & callidus prouocat iram Dei: per calidum

*Terent. in Andria.*

*Iob. 36.*

dum intelligens adulatoris astutiam. Sicut Comicus exprimit in Gnatone: Negat, ait, quis, nego, ait, aio. Postremo imperaui egomet mihi omnia assentari. Scriptum est per prophetam: Popule mi, qui te beatificant, in errorem inducunt: & viam gressuum tuorum dissipant. Item de assentatoribus loquitur propheta in persona populi infidelis: Videte nobis vana, loquimini nobis placentia: & rursum: Prophetæ prophetabant mendacium, & Sacerdotes plaudebant manu: & talia dilexit populus meus. De simulatore item Salomon dicit: Simulator decipit amicum suum: & tempore auersionis meditabitur dolum: Amici ergo correptio tota de medullis animæ & de intima compassione procedit. Vt se sic habeat in memoratione amici, sicut circa se fieri propheta desiderat, dicens: Vtinã corripiat me justus in misericordia, & increpet me: oleũ autem peccatoris non impinguet caput meum. Sicut autem simulatio, & assentatio amicitiæ intoxicat puritatem: sic dissimulatio inter amicos quandoque parit & nutrit affectuum puritatem. Est enim quædam dissimulatoria, seu dispensatoria correctionis dilatio, pro loco, pro tempore, pro persona. Nã si amicus publicè, & in palpebris communis famæ deliquerit: nõ est subito objurgandus: sed, quantum salua lege amicitię fieri potest, decet nos eius erratum dissimulare, aut execrare erratum, & ad correptionem ejus exquirere tempus oportunum, & familiare & secretum. Dum enim ex turbatione recenti adhuc est inquietior æger animus, tanta dissimulatione opus est, donec mentis nubilo serenato, auris pacatior verba blandè monentis admittat. Certè cùm Rex Dauid adulterio proditionem, & homicidium adjecisset, correptutus propheta Natham regiæ tamen deferens majestati, non subito, nec mente turbata tanti sceleris ei crimen impegit, sed congrua simulatione pręmissa, & proposito ænigmate competenti sẽtentiam contra se judicantis extorsit.

*Isa. 9* *Ibid. 30.* *Ierem. 5.* *Prou. 26.* *Psalm. 140.* *2 Reg. 12.*

## NON EST AMICVS TOLERANDVS SI IN ALIquo errorum vitio incorrigibiliter perseuerat.

Frequenter autem reperire est aliquos, qui non solum amici, sed in amicitia confirmati, sinistra opinione laborant, ita quod in suorum damnum, vel infamiam amicorum, eorundem peccata redundant. Hi salutaribus monitis sunt curandi: Qui se incorrigibiles exhibuerint, non statim rumpenda est amicitia, sed paulatim, sicut eleganter docet quidam Sapiens, dissoluenda. Et hoc ipsum habet exceptionem. Rumpenda est enim amicitia, si crimen adeo enorme est, vt sine famæ dispendio tolerari non possit: veluti si contra fidem Christi, si contra publicam vtilitatem, vel simile aliquid præsumptione damnabili attentauit. Dissoluenda est ita amicitia, quòd non prosiliatur ad jurgia, non ad seditiones, aut contumeliæ verba. Inhonestum est enim bellum cum eo gerere, quem tu familiaritatis secretarium habuisti. Amicitia dissoluta nulli maledicta congerant in amicos: non susurrent in tenebris, non in

*Amicus non tolerandus si in aliquo errorum vitio incorrigibiliter perseuerat.*

angulis detrahent, non excusent se mendaciter, vt alios dehonestent. Sola tura denique amicitia, semper quem amicum habueras, si hoc exhibendum est, vt qui infert, non qui patitur injuriam, sit in culpa. Amicitia igitur nunquam à sua æternitate degeneret. Qui enim amicus est, semper diligit: Ideóque semper eum dilige qui te læsit, & si amicitia subtrahatur, tamen dilectio perseueret. Consule famæ, consule saluti, & prospice eius paci, nec vnquam secreta amicitię prodas, licet hæc ipse prodiderit. In his tamen omnibus ita cautè ambules, ne bonum odorem opinionis tuæ ei cōsulendo, aut alias colloquendo aliena comminatione contamines. Sed sic statum animi tui ordines, vt nullius amor religioni, aut fidei, seu paci multorum patriæve saluti præsit. Rex equidem Assuerus, qui superbum Aman præ cæteris ad penitiora suæ familiaritatis admiserat, in cruce suspendit, jugis pollutorem fœderis, & salutem multitudinis amicitiæ, quā ille consilijs violauerat fraudulentis, anteposuit. Iohel vxor Aiber Cynei, licet pax confirmata fuisset inter Sysaram, & domum viri sui, illa tamen veram religionem paci populi præferens, Sysaræ caput clauo, & malleo trāsfixit. Dauid rex licet de jure veteris amicitiæ Ionathæ posteritati pepercisse debuerit, audiens tamen propter Saul, & domum ejus ob sanguinem Gabaonitarum, quos Saul occiderat, populum à Domino fame grauissima tribus annis afflictum, septem viros de cognatione Saul, & Ionathæ Gabaonitis tradit puniendos.

*Esther 3.* *Iudic. 4.* *2 Reg. 21.*

## QVALITER AMICITIA DISSOLVENDA SIT, ET QVAM MODESTE.

Illud autem est in amicitiæ dissolutione notandum, quod in parte illius, qui amicus est, solutio amicitię nunquam cadit. Qui enim læditur, lædenti amicus esse non desinit. Diligit enim non diligentem, benedicit maledicenti, suum contemptorem honorat, animique beneficiū exhibet sibi maleficis machinanti. Turpe est, maxime homini orthodoxo, refricare injurias, & odiorum sopitos cineres denuò suscitare. In lege Moysi scriptum est, non quæres vltionem, nec memor eris injuriæ ciuium tuorum. Cicero de laude Cæsaris scribens: Nihil, inquit, solet obliuisci nisi injurias. Et in Ecclesiastico: Qui vindictam quærit, inueniet vindictam à Deo. Apostolus: Nemini malum pro malo reddentes, nec maledictum pro maledicto. In Euangelio legimus, quod ille seruus, qui seruo suo noluit misereri, datus est tortoribus, donec vniuersum debitū persoluisset. Semper sit ergo in memoria gratia familiaritatis antiquę, nec eam superueniens vnquam possit malignitas abolere.

*Amicitia dissoluenda quatuor mēsa.* *Leuitic. 12.* *Cap. 26.* *2. Pet. 3.* *Matth. 18.*

## EX QVIBVS CAVSIS, ET IN QVIBVS AMICITIA DISSOLVATVR.

Svnt autem quatuor ex quibus amici disiunctio causam habet. Dilectio, Affectio, Securitas, atque Iocunditas. Dilectionis est consulere, proui-

prouidere,& amico beneficia exhibere. Ad affectionē verò spectat quędam iocunda & suauissima delectatio. Ad securitatem pertinet quorumlibet secretorum sine omni timore,& suspicione communicatio. Ad iocunditatem verò,de prosperis,& aduersis,de vtilibus,& nociuis,atque de omnibus quibus humana mens afficitur, amica & familiaris, dulcis & blanda collatio. In his itaque amicitia patitur sectionem,quia licet dilectio in aliquo statu remaneat,subtrahitur tamen illa suauissima dilectionis affectio. Perit securitas,per quam sua reuelabat arcana,turbatur iocūditas,quā blanda confabulatio seminabat. Manet itaque dilectio;sed gratia familiaritatis aufertur. Veteris tamen amicitiæ vestigijs aliqua reuerentia semper impendenda est,nisi eam enormitas reatus eliminet.

## DE CHARITATE,SEV DILECTIONE DEI.

SIcut præcedentia docuerunt, Amicitia vera non est,nisi suum in Deo debeat fundamentum. Ea propter cùm amicitia Dei donum sit,justum est.vt qui ex dono Dei diligit,nihil præter Deum diligat,vt illuc flumina refluant,vnde fluunt:nec riuus à suo fonte degeneret,qui de plenitudine gratiæ affluenter emanat. Illam siquidem vnicè & singulariter veram atque summam amicitiam profitemur,per quam nos Deus amicos suos vocare dignatus est:si ejus præcepta fecerimus: Vos,inquit,amici mei estis; si feceritis quæ ego præcipio vobis. Hæc Dei amicitia est Charitas, qua nos dilexit ante mundi constitutionem,& elegit in dilecto Filio suo. Ipsa enim fons omnium est bonorū,omniū que donorum, quæ nobis à munificentia supercœlesti proueniunt. Hac omnis amor legitimus ordinem, formam sortitur:nec ordinata potest aliqua mentis esse affectio:nisi ab ea causam,modum,& ordinem metiatur. De hac ordinatissima charitate,sapientia in libro sui nominis dicit: Ab æterno ordinata sum:hæc ordinata à Deo,ordinat angelos in ministerijs suis. Hæc studia,& exercitia justorū disponit in professionib. suis:hac mediante ordinata lex est per Angelos in manu mediatoris. Sine hac amicitia inter homines ordinata esse non potest:Nam cum Apostolus dicat: Omnia secundum ordinem fiant in vobis:& ipse iterum:Omnia vestra fiant in charitate,patet ea ordinem non habere,quæ in charitate non fiunt. Ipsa est via & vita virtutum: ipsa est via eminentior:& illabitur,quò ostenditur salutare Dei: Vnde Apostolus in prima Epistola ad Corinthios: Adhuc,inquit,viam eminentiorem vobis demonstro. Et idem:Scire etiam supereminentem scientię charitatem Dei. Hæc est via,de qua Isaias dicebat:Ambulabunt hanc viam qui liberati fuerint,& redempti à Domino:Et venient in Sion cum laude:fugiet dolor & gemitus,lętitia sempiterna super capita eorum gaudium & lętitiam obtinebunt. Charitas est præceptum Domini lucidum, illuminans oculos:Ipsa est enim lumen cordis,omnes sēsus hominis, & affectus clarificans & serenans,vt discat homo,& sciat vbi sit lumen oculorū & pax.

*Ioan. 15.* *Prou. 7.* *1 Cor. 14.* *Ibid. 16* *Cap. 12.* *Ephes. 3.* *Cap. 35.* *Psalm. 7.*

Charitas est oleum, quod omni liquori supernatat, quod sanat quod illuminat, quod omnem asperitatem propria suauitate lætificat. Hoc oleo inuncti Apostoli, & Martires suauissimam reputabant mortis amaritudinem, & immanem sæuitiam tormentorum. Christus enim vnctus à Deo præ participibus suis hoc oleo suos vngit, & exactoris jugum à facie olei computrescere facit: Spiritus, inquit, Domini super me, eo quòd vnxerit me. Charitas non solum mortis, & suppliciorum amaritudinem suauificat, sed etiam ipsam mortem potentissima virtute mortificat. Nonne Christi charitas peremptoria mortis erat: cùm ipse dux vitæ, mortis destructione, illi comminaretur, & diceret: Ero mors tua, ô mors, Dilectio siquidem fortis est, vt mors: imo fortior morte. Cùm enim mors vitam eripiat temporalem, nos ad vitam charitas introducit æternã. Illa nos à vita transitoria dejecit: hæc ad vitam & gloriam siue fine restituit. Charitas est porta speciosa, quæ in euersione Ierusalem portis alijs omnino destructis, integra & intacta permansit. Charitas enim numquam excidit. Hęc est speciosissima Sunamitis, quæ Dauid in virginitate sua calefaciebat: eo quòd non poterat calefieri pellibus animalium mortuorum. Qui enim versãtur in operibus mortuis refrigescente charitate, cogitatione passionum Christi denuò recalescunt: hæc est nubicula, quę ad preces Eliæ magnam excreuit in pluuiam. Cùm enim aliquis Dominum cœperit ex toto corde diligere, statim non solùm ad proximos, sed etiam ad inimicos beneuolentiæ stillicidia, & gratiæ fluenta diffundit, nec mirum: Charitas enim est oleum viduæ, quod continuum ex sui distributione suscipit incrementum. Mulier siquidem de vxoribus prophetarum, vxor Abdiæ clamauit ad Helyseum dicens: Vir meus mortuus est, & ecce creditores tollunt à me duos filios ad seruiendũ sibi, Impleuit ad vocem prophetæ vasa oleo, quo debebat inungi: Sunt filij, Timor & Amor; qui vasa non pauca afferunt, quibus mater Gratia oleũ beneuolentiæ & deuotionis infundit. Claudit tamen ostium cõscientiæ, & fauore laudis humanæ, ne sine oleo inter virgines fatuas reputetur. Creditores sũt importunissimi exactores, maligni spiritus, qui pro voluntate transitoria æternos exigunt cruciatus. Vicinæ; à quibus vasa mutuo accipiuntur, sunt Angelicæ potestates, animæque sanctorum, qui nos consilijs erudiunt, & exemplis. Quod oleum misericordiæ in primis infundamus; scientes quòd quandiu vasa huius superfuerint, non stabit oleum. Et charitas impensa pluribus, vberius sortietur argumentum. Linguę Angelorum, linguę hominum, sustentatio pauperum, martyrium, sine charitate nihil sunt. Prophetia præcedit, sciẽtia comprehendit, fides credit: sed nec prophetia, nec scientia, nec fides, etiam si montes transferat, nequaquam sine charitate valebit: sine charitate nihil potest prodesse, nihil verò cum charitate, obesse. Charitatis beneficio impediente, peccata nõ sunt. Charitas enim operit multitudinem peccatorum: charitas est lex vitæ, disciplina morum, pax conuenientium, gloria concordium, criminum abolitio, legis plenitudo, sacræ Scripturæ compendium, præceptorum Dei consummatio, Virtutum virtus, & bonorum impletio meritorum. Omnia mandata vitæ, omnia justitiæ opera

Heb. 1. Luc. 4.

Ose. 13. Actor. 3.

1. Cor. 13. 3. Reg. 1. 3. Reg. 18.

4. Reg. 4.

Allegoria, eiusque interpretatio pauperis mulieris oppressa

Luc. 25.

1. Cor. 13. Iac. 5.

opera referuntur ad eam. Ex hac suum sortiuntur effectum, operum commendatio, deuotæ orationes, & ab ipsa tanquam fructus ab arbore, tanquam † ramus à vite, pendent tota lex & prophetæ. Sicut enim fructus à palmite suum recipit alimentum, donec ad maturitatem perueniat, sic boni operis fructus, sic sancta deuotio, sic omne quod piè agitur suum à charitate recipit initium & progressum.

† racemus à vite.

## QVOD CHARITATIS EST CONSERVATIO Legis & fidei.

VT autē sub certa definitione, quid sit charitas possit apertius, & efficacius comprehendi, audiamus qualiter eam definiat, aut describat Apostolus. Ipse enim ad Timotheum scribens: Finis, inquit, præcepti charitas de corde puro, & conscientia bona, & fide non ficta. Præceptum lex dicitur, cujus præceptis vita hominum informatur. Est autem lex S. Moysi vel principium terræ, de qua Paulus Apostolus dicit: Lex iusto non est posita, sed injustis. Et alia est lex, quam Psalmista postulat, dicens: Legē pone mihi Domine viam iustificationum tuarum. Ista lex spiritualis est, illa carnalis. Istius professor coram principibus, & inter gladios nihil timet. Illa injustos, & maleficos terret: illa injustis posita est, quibus præcipit, ne occidant: hæc justo non est posita, quia lex principium nihil in hominibus justis inuenit puniendum. Audi quid dicat Apostolus: Vis nō timere potestatem, bonum fac & habebis laudem ex illa: & adjungit: Si malum feceris, time. Ab hoc equidem timore justum eximit charitas de puro corde. Ideóque ipsa finis legis illius est, quæ timorem incutit. Vnde & ipsa timoris est finis legisque, quæ iusto posita non est. Charitas etiam finis est, cum sit omnium operum bonorum consumatio, & malorum abolitio: & sic finis est vtriusque legis. Vnius scilicet legis malorum, quam abolet, & alterius, quam adimplet. Sane fides eorum ficta est, de quibus dicitur: Dilexerunt eum in ore suo, & lingua sua mentiti sunt ei. A qua malitia Iohannes Apostolus nos dehortās: Nolite, inquit, diligere verbo, nec lingua, sed opere & veritate. Veritas operis est actio rectæ intentionis, veritas in ore est, simplicitas in sermone. Sicut autem cor purum non simulat, ita intentio non errat. Vbi autem non est error, aut simulatio, aut fictio, est pura & simplex intentio, & in ea charitas requiescit. Fictio verò fidei longè à charitate relegata est, & dicitur fides ficta eorum, qui de corde suo fingunt suæ fidei formam, & sanæ doctrinæ aduersari non dubitant. Ficta etiam à quodam sapiente dicitur, quasi fictilis, eo quòd tanquam vas fictile & fragile, tempore tentationis citò à veritate recedit. De charitatis laude, & commendatione scriptum est: Si dederit homo substantiam domus suæ, pro dilectione, quasi nihil, despiciet eam. Petrus autem Apostolus nos ad eam inuitans: Ante omnia (inquit) mutuam in nobismetipsis charitatem habentes. Et Paulus: Super omnia, inquit, hic charitatem habete. Et idem: Sectamini charitatem. Et rursus

1. Tim. 1. Ibid. Psal. 118. Rom. 13. Ibid. Psal. 77. 1. Iohan. 3. Cant. 8. 1. Petr. 4. Coloss. 3. 1. Cor. 14. 1. Cor. 12.

rismata meliora, charitatem intelligens, propter quam omnia quæ reputauerat lucrum, dicit se existimare detrimentum, & arbitrari vt stercora, vt Christum lucrifaceret. Paulus in ea charitate, quæ finis præcepti de corde puro, & fide nō ficta, firmiter stabilitus. Quis, nos, inquit, separabit à charitate Christi? tribulatio, & angustia? an persecutio, an fames, an nuditas, an gladius? Certus sum, inquit, quia neque mors, neque vita, neque Angeli, neque principatus, neque potestates, neque altitudo, neque profundum, neque instantia, neque futura, neque creatura aliqua poterit nos separare à charitate Dei, quæ est in Christo Iesu, vera de corde puro, & fide non ficta. Charitas quasi ignis scintillans feruebat in Paulo. Vnde adhuc non cessat incendere plures illius ignea locutio. Ipse autem per fidem dicit Christum habitare in nobis: quæ quandiu in nobis viuit, & Christus in nobis per fidem viuit. Iustus etiam per hanc viuere dicitur: Sicut testimonio Abacuc Prophetæ, & Pauli Apostoli probatur apertè dicentium, Quod iustus ex fide viuit. Oportet sanè quod viua sit fides, de qua, vel per quam viuere nos oportet. Notandum ergo, quod sicut vitam corporis ex motu cognoscimus, ita ex operibus bonis vitam fidei fieri comprobamus. Illa siquidem fides sola viuit, quæ per dilectionē operatur. Est ergo Charitas vita fidei, qua frigescente aliqua desunt. Spiritus autem Dei est per quem Charitas diffunditur in cordibus nostris. Sunt tamē qui cum spiritu cœperint, †..... carne consumantur. Et eis conuenit verbum illud: Non permanebit spiritus meus in homine in æternum: quia caro est.

*Philip. 3.* *Rom. 8.* *1. Tim. 1.* *Ephes. 3.* *Abach. 2.* *Heb. 10.* *Rom. 1.* *Gal. 3.* *Gal. 5.* *Rom. 5.* *† viuere:* *Genes. 6.*

## QVALITER COGITANDVS EST DEVS CHARITAS.

Sciendum quòd quanto terra inferior est altitudine cœli, tanto elegantior, eminentior, & inæstimabiliter dulcior est amore proximi amor Dei. Et vt de Dei dilectione loquentibus causa prius, vel præcepti propositi desiderabilius, & liberius ad intelligentiam se diffundat, pauca de Deo, quasi delibando perstringimus, vt appareat quàm ineffabili gratia, & dignatione incomparabili, Deus gloriæ mediante beneficio charitatis, homini condescendat. Credendus itaque & cogitandus est Deus, Quædam vita æterna, vita viuens in se, & omnia viuificans, immutabilis, & omnia mutabilia immutabiliter faciens, omnia intelligens, omnémque intelligentiam creans: Sapiens, & ipsa sapientia, veritas fixa, iustitia indeclinabilis, scientia, virtus, summa bonitas, diuinitas, æternitas, magnitudo, immensitas, summa essentia, qua est Esse: summa & æterna substantia, nec subjecta prædicamentis vocum, aut cogitabilium, sed omnium rerum causale efficiens, & superessentiale principium. Cogitandus est Deus simplex, purus, integer, & perfectus, nihil habens quod in numerum transeat, nihil trahens à tempore, vel à loco: sic in omni loco, quod nec includatur à loco: cogitandus est Deus sine forma visibili, sine specie corporali, sine compositione partium, sine distin-

*Altitudinē Dei quomodo comprehendamus.*

distinctione membrorũ, in quo omnia, non vt in loco, sed in virtute, sine qualitate bonus, sine quantitate magnus: sine situ præsidens, sine habitu continens omnia, & disponens. Disponit enim, vt sapientia, operatur vt virtus, amat vt caritas, reuelat vt lux, miseretur vt pietas, scit vt veritas, judicat vt æquitas, præsidet vt majestas. Non comprehendis ejus altitudinem, nisi vilescas apud te contemplatione ipsius. Non comprehendis ejus magnitudinem, nisi fias paruulus in oculis tuis, subjiciens te humanæ creaturæ propter ipsum. Deus caritas est, Spiritus tamen sanctus, specialiter caritatis appellatione signatur. Ipse est amor patris & filij, & suauitas & vnitas & osculum & amplexus, & quicquid esse potest commune amborum. Quia verò per gratiam sancti Spiritus anima hominis Deo mirabiliter & miraculosè vnitur, sciendũ est quod idem Spiritus in illa vnione donatio est Dei, & donum Propterea Paulus Apostolus Spiritum Sanctum interserit in catalogo munerum Dei, Dicẽs: In castitate, in scientia, in longanimitate, in suauitate, in Spiritu Sancto, in caritate non ficta in verbo veritatis, in virtute Dei. Spiritum Sanctum ponit in medio, quasi artificem totius bonæ voluntatis, ad Deum, fornicationi affectionis dirigentẽ actionem, agentem omnia fortiter, & vniuersa suauiter disponentem. Spiritus est qui viuificat spiritum hominis, ipsúmque instruit, & format Deum diligere, quærere, inuenire, tenere & frui. Ipse est sollicitudo quærentis Deum in humilitate: pietas adorãtis in spiritu, & veritate: Ipsa est sapientia inuenientis, amor habentis, & gaudium perfruentis.

2. Cor. 6.

Sap. 1.

Ioan. 6.

## QVOD CVPIDITAS FACIT HOMINEM multipliciter errare à vero bono, quod est in caritate.

PORrò quidam ea perfruendum sibi eligunt, ad quæ peremptoria sunt salutis. Veneno enim cupiditatis infecti, & absorpti à malitia hujus mũdi, in fallacibus diuitijs, in trãsitorijsque honoribus, in voluptatibus carnis, seculique fauoribus suæ intentionis finem cõstituunt, & his, quæ sunt æternæ damnationis, actionibus fœlicitatem suam falsa opinione, quasi somniando depingunt. Isti, vt metam suæ intentionis attingant, viarum dispendia eligunt, & cœcæ cupiditatis multiplici prestigio dementati, ad sui desiderij finem per diuortiũ, & anfractus incedunt. Tendit enim vnus ad brauium sui cursus, militia mediante: alius negotiatione alicujus artis: alius latrocinijs aut rapinis. Id autem specialiter ab vnoquoque diligitur, ad quod finaliter intentio ejus tota dirigitur. Cætera verò quasi quædam adminicula sunt, militia atque negotiatio, & cætera; quibus mediantibus, id quod quis ad fruendum eligit, obtinere conatur. Iterum autem mens elusa, quæ sibi fœlicitatis imaginem in re præsagiebat inutili, dum post rei desideratæ obtentum, majori se sentit indigentia laborare, præoptata incipit fastidire, & denuò in alterius rei succenditur appetitus: non tamen satianda, sed alterius falsæ fœlicitatis imaginatione fallenda;

Psal. 10. Luc. 1. 16. Hic est circuitus impiorum, hæc est vituperatio multorum commorantium in circuitu. Hæc est mala Samsonis, quam decisis virtutum crinibus, & effossis prudentiæ oculis circumvolvit sequens cupiditatum circuitum, etiam relicto compendio caritatis: Caput, inquit, circuitus eorum; labor Psal. 54. labiorum ipsorum operiet eos. Porrò de hoc labore non satiabitur homo, nisi de siliquis porcorum illa fortè satietas inducatur: quæ diuitem dormire non sinit. Vbi enim copia major diuitiarum exuperat, ibi se grauior Luc. 15. molestia sollicitudinum totius perturbatiua quietis intrudit. Rationalis itaque anima licet ad suam beatitudinem desideranter aspiret, alijs tamen abstrahitur, & eam quædam falsę fœlicitatis imago deludit, aut veræ miseriæ similitudo deterret. Quis enim paupertatem, persecutionem, ægritudinem, luctum, famem non reputet magnam miseriæ portionem? Istis tamen & vera miseria præcauetur, & vera beatitudo acquiritur, ni-Matth. 5 mirum paupertas, regni cœlestis adacquisitiua est: Beati enim pauperes spiritu, quoniam ipsorum est regnum cœlorum. Beati qui lugent, qui esuriunt, qui persecutionem sustinent, quia illi saturabuntur, illi consolationem recipient. Isti jam cœleste regnum adepti sunt, non solum ad habendum sibi, sed alijs conferendum.

## QVANTA MALA SINT IN DIVITIIS.

VT autem de temporalium diuitiarum vmbratili & peremptoria fœlicitate, causa exēpli, aliqua inducamus, & quòd à beatitudine, quæ in caritate est, eam liqueat esse penitus alienam, vide in primis quanta cū pecunia molestiarum turba versetur, pecunia cum labore acquiritur: acquisita cum timore seruatur, & tandē cum dolore amittitur. Et prouentus pecuniæ potest existimari miseriæ incrementum. Hydropici enim more, qui plus bibendo, plus siti, pecunię cupiditas ex multiplicatione grandescit. Timetur pręterea, potēs ne auferat, seruúsque ne prodat, fur ne surripiat: & frequenter impletur verbum illud Sapientis, vt sint diuitiæ conseruatæ in malū Domini sui. Melius est ergo pauperi, qui nec metuit potentem, nec proditorem formidat, aut furem. Pauper cantat, diues plorat. Eccles. 5. Ploratus lacrymis amissa pecunia veris. Pauperi enim si Christus sufficit, nihil deficit. Diues autem quanto plura possidet, pluribus eget: nec diuitijs vnquam inuenit copiam, quam inquirit. Verbum Salomonis est, Auarus non satiabitur pecunia, & qui amat diuitias, fructum non capiet ex eis. Circunspectè dictum est, Qui amat diuitias: vnde Psalmista: Diuitiæ Ibidem. si affluant, non apponas cor. Propterea præcipit Apostolus, prædicandum diuitibus, non superbè sapere, nec sperare in incerto diuitiarum, Psalm. 61. 1. Tim. 6. sed vt facilè tribuant, & communicent, & thesaurizent sibi bonum fundamentum, vt apprehendant bonam vitam. Ipso teste, non qui diuites sunt, sed qui diuites esse volunt, incidunt in tentationē & laqueū diaboli, sibíque thesaurizant iram in die iræ. Quod insinuans Abacuc, dicit: Væ ei

Væ ei qui congregat non sua: vsque & aggrauat contra se damnosum lutum? Sanctos equidem inter diuitias nec solicitudo seruandi, nec timor amittendi sollicitat, Húc eis sollicitudinem Dominus interdicit: Nolite, inquit, solliciti esse dicentes, quid manducabimus, aut quid bibemus? & paulò post: Primùm quærite regnum Dei, & iustitiam eius, & hæc omnia adiicientur vobis. Isti sicut nunquam de diuitiis gloriantur: Sic nec murmurant de amissione illarum. Imò rapinam bonorum suorum cum gaudio suscipiunt, considerantes se habere meliorem, & manentem substantiam. Peruersis denique totum in contrarium cedit. Dum enim rationalis animæ appetitui, quem solus Deus explet, sufficere posse existimât, vilem affluentiam mundialium rerum, quia nihil ex quantalibet rerum ingestione proficiunt, nec se curis infœlicibus eximunt, nec à labore quiescunt, & quod miserabilius est, talium vana delectatione, tumescunt. Talium (dico) gloria in confusione est: quorum finis, interitus, quorum vita in continuo labore: quorum exitus in miseria sine fine. Quocirca, nugatoria & fallaci temporalium diuitiarum fœlicitate delusi, præteritæ vitæ fructum conuertunt in materiam lachrymarum.

Cap. 2. Matth. 6 Ibid. Heb. 16.

## LAMENTABILIS QVERELA EORVM, Qui à caritate deuiant per cupiditatem.

MIseriam si quidem talium Sacra scriptura patenter exprimit ac describit: Dicent (inquit) intra se pœnitentiam agentes, & præ angustia spiritus gementes: Lassati sumus in via iniquitatis & perditionis: ambulauimus vias difficiles: Viam autem Domini ignorauimus: Quid nobis profuit superbia? & diuitiarum iactantia quid contulit nobis? transierunt omnia velut vmbra, & tanquam nuncius præcurrens, & tanquam nauis quæ præterit fluctuantes aquas, cuius cùm transit non est vestigium in mari: Ita & nos: nati continuò desinimus esse & virtutis quidem nullum signum voluimus ostendere: In malignitate nostra consumpsit sumus. Talia dixerunt in inferno, qui peccauerunt, quoniam spes impij tanquam lanugo est, quæ à vento tollitur, & tanquam spuma gracilis, quæ à procella dispergitur, & tanquam fumus, qui à vento diffusus est, & tanquam memoria hospitis vnius diei prætereuntis. Quam fallax & delusoria sit illa perniciosa fœlicitas, quam plerique in carnis voluptate constituunt in libro experientiæ legitur incessanter: dû in opere impudicitiæ citò præterit quod delectat, & permanet sine fine quod cruciat. De actu quidem immunditiæ nihil remanet, nisi fœda & fœtida recordatio peccati in tormentum animæ, expectationémque gehennæ. De talibus ergo lugendum potius censeo, quàm loquendum, dum eos, qui ad imaginem Dei creati, in bestiales motus & impetus belluinos degenerare videmus, quærentes quæ de ventre & sub ventre sunt: & impudenter impudicitiæ data tremenda super se iudicia non attendunt. Quid ergo, indignius, quàm suam animâ, pro qua Christus mor-

Sap. 5

tuus est, viliori corporis parti subiicere, & se brutis irrationalibus conformare? Porrò multis est annexa doloribus hæc voluptas. In primis vix vsus exercetur illius, quin naturales limites facultatis excedat. Ideóque & istius cõsuetudo, & quarũlibet voluptatũ frequenter non solũ anim æ periculũ, sed etiã corporis inducit exitium. Quocirca sicut hoc volutabro suis nihil est fœdius, nihil erubescibilius, ita nihil inquietius est nihil à vera tranquillitate remotius. Hæc nimirũ lues sordidissima contaminat carnem, & mentem effœminat. Si quid verò in homine aut honestum, aut virile est, totum obruit & eneruat. Cúmque cętera vitia se quibusdã virtutum tegumentis obpallient, & frequenter ad humanos aspectus quadã extollentia intumescant, mens huius turpitudinis conscia, tantùm prima fronte pręfert suæ acusationis horrorẽ: Vt non solùm ea hora, qua impia caro perniciosa voluptate perstringitur, sed etiã quotiés audit aliquos de turpitudine sua, rubore perfunditur: absentiámque captat, & immundi operis recordatione torquetur. Ea propter hæc sẽper latebras quærit: quia, qui male agit, odit lucem. Sed in latebrosis abscõditus nõ poterit tremẽdũ iudicẽ declinare, non solúmodo corporum, sed & cordium secreta videntẽ. Nec illum est sub silentio transeundũ, quod omniũ creator genitalia mẽbra tanta obscœnitate dãnauit, vt ei paterna maledictio, & perpetua seruitus sit inflicta, qui eadẽ in patre reuerenter operire cõtempsit. Sanè cũ hodie circũquaque crux Christi triũphet: potentissima luxuriæ debellatrix, absurdissimũ est, quod plurimi professores filij beatæ Mariæ virginis, quasi iumenta, in suis stercoribus cõputrescunt. Bibunt vtinam peccatorũ suorũ, versantur in abominationibus suis, & iram Dei sentiunt improuisam: ignem qui iam succensus est in furore eius, non cogitant, non formidant. Porrò antequam comprehendatur peccator in operibus suis, intelligit miser carnis immunditiam, in qua suam sopiuit beatitudinem, fuisse à Deo quibusdam loco pœnæ grauissimæ irrogatam. Volens eos in hoc puniri, quod eos suæ dimiserit voluptati. Verba enim Domini sũnt in Psalmista. Et non audiuit populus meus vocem meam, & Isrãel non intendit mihi: & dimisi eos secundum desideria cordis eorum: ibunt in adinuentionibus suis. Apostolus quoque de his qui commutauerunt gloriam Dei in Idololatriæ cultum, terribiliter loquens, dicit: Tradidit illos Deus in desideria cordis eorum, in immunditiam, vt contumelijs afficiant corpora in semetipsis, non quod Deus sit inventor mali sed quòd sentiant immissiones per Angelos malos, à gratia derelicti. De incestuosis, & his, quorum peccatum in Sodomis Deus igne & sulphure condemnauit, vt innotesceret abominatio iniquitatis ex fœtore & horrore supplicij, sub silentio claudi oportet, ne opusculum præsens, in quo de caritate agimus, quæ est intima requies animæ abhorrenda colluuio dehonestet. Ex prædictis apertissimè liquet, quam perniciosus sit amor carnis, vsusque libidinum: ad quarum detestationem Deus de purpurata meretrice executoribus Angelis dicit: Quantum exaltauit se in delicijs, tantum date tormenta & luctum. Restat persequi, quod in voluptate

Rom. 5.
Ioan. 3.
Genes. 9.
Ibid. 3.
Esa. 36. 66.
Ierem. 15
Psalm. 80.
Rom. 1.
Gen. 19.
Apoc. 16

ptate oculorum, vel aurium cæterorúmque sensuum, non est beatitudo vel requies, nec in his, quę pertinent ad delicias vitæ huius, ad ambitiosum honorem, aut potentiam dominantium. Veniat igitur rex ditissimus, potentissimus, delicatissimus, & tamen Sapientissimus, Salomon scilicet: & quid de fine tali diiudicet, audiamus: Dixi, inquit, in corde meo: vadam affluam delicijs, & fruar bonis, & infra: Ædificaui domos, plantaui vinear, feci hortos, & pomeria conseui cunctis arborum generibus: & multa his, prosequendo, adiecit: Possedi seruos, & ancillas, & familiam multam nimis, coaceruaui mihi argentum, & aurum, substantias regnorum, & prouinciarum. Et addens de voluptate aurium: Feci mihi cantores & cantatrices, post pauca subiecit: Quicquid desiderauerunt oculi mei, nō negaui eis, nec prohibui cor meum, ne omni voluptate frueretur in his quæ paraueram mihi. Quid quæso delicatius? quídve iocundius? sed attende, quia nihil vanius, nihil mutabilius, continuat Salomon, & subiungit: Cúmque conuertissem me, inquit, ad cuncta opera mea, in quibus frustra sudaueram, vidi in omnibus vanitatem & afflictionem spiritus, & nihil permanere sub Sole. Sententiam quidem generalem præmiserat dicens: Vidi cuncta quæ fiunt sub Sole, & ecce omnia vanitas, & afflictio spiritus. Habes ex verbis Salomonis vanitatem, & afflictionem spiritus. Apponit Veritas tertium, scilicet virtutum: Omnis, inquit, qui facit peccatum, seruus est peccati. Coniungantur hæc tria, Vanitas, seruitus, & spiritus etiam afflictio. Vbi ergo reges? Vbi Sabbatum? Nonne verbum legis est? nullum seruile opus facietis in eo. Quis enim peccatum non fecit? Quis ergo est, qui nō sit seruus peccati? Dicit Dauid: Ecce enim in iniquitatibus conceptus sum, & in delictis peperit me mater mea. Si dixerimus, inquit, Iohannes, quòd peccatum non habemus, nosmetipsos seducimus, & veritas in nobis non est. Quid ergo nos liberabit à iugo veteri, & à seruitute peccati? Ille, de quo Veritas in Euangelio dicit: Si filius vos liberauit, verè liberi estis. Ipse ad Sabbatum nos inuitans: venite, inquit, ad me omnes qui laboratis, & onerati estis, & ego vos reficiam. Et ecce refectio, quasi sabbati præparatio. Audiamus & Sabbatum: Tollite iugum meum super vos, & discite à me, quia mitis sum, & humilis corde, & inuenietis requiem animabus vestris. Ecce Sabbatum, & ecce quieta tranquillitas: Iugum enim meum suaue, & onus meum leue. Iugum enim hoc non reprimit, sed erigit: pennas habet, quibus eleuet, non pœnas, quibus aliquos grauet. Iugum istud caritas est Dei, proximíque dilectio. Sic Sabbatizatur, sic ab omni opere seruili vacatur. Nimirum charitas non agit perperam, non cogitat malum, sed & dilectio proximi malum non operatur. Vides Andreæ sabbatum vbi sit, in quo etsi aliqua peccati surreptio ex infirmitate contingat, non tamen perijt sabbati feriatio, quia charitas operit multitudinem peccatorum. Videmus tamen aliquos, qui cum suauiter respirare deberent sub iugo & onere suaui & leui, sub vtroque laborant, & murmurant. Addicti Babilonicæ seruituti, vitium inoletæ consuetudinis non possunt dediscere, nec intelligunt, hæc de morbo proprio, non de iugo, vel onere Domini prouenire. Sciant autem quicunque causantur iugum vel onus Domini

Eccl. 2. Ibid. Ibid. Ibid. Ibid. Cant. Ioan. 8. Leuit. 23. Num. 29. Psalm. 50. 1. Ioan. 1. Ioan. 8. Matth. 11. Ibid. 1. Cor. 13. Rom. 13. 1. Pet. 4.

quod tum nondum abiecerunt mundanæ concupiscentiæ iugum: vel perniciosè resumpserunt abiectum. Illud etenim frequenter euenit in quibusdam, vt iugum Domini in habitu præferentes, mentis humores negotiorum secularium præssuræ supponant: atque iugo Dei laborum impatientiam, quos pro seculo patiuntur, ascribant. Isti vt immundi canes ad proprium vomitum recurrentes, sub habitu abstinentię ventrem colunt: sub cilicio pœnitentiæ gloriam mundi captant. Sub sacro amictu pudicitiæ, immunditiæ militant: Sub ouis vellere lupum operiunt: & auaritia inexplebili æstuantes, vt domũ domui, agrum agro copulent, armantur ad lites & contentiones: non parcunt pauperi, viduę aut pupillis: nec mouentur super cõtritionẽ Ioseph. Ad iugum vtique mundi pertinet quod curis exæstuant, quod inflammantur odijs, & torquentur inuidia. Et hoc iugum cupiditatis est, & onus seculi graue. Iugum autem Dei suaue est, & onus eius leue. Et quid quæso suauius est homini, quid iocundius, quàm mundum contemnere, & se reputare seculo celsiorem? Atque in bonæ & securæ conscientiæ vertice consistentem mundum habere sub pedibus? nihil videre in eo, quod appetat? Nulli enim inuideat, vel metuat, nihil mali esse, quod ab alio sibi possit inferri: Nihil boni esse, quod ab alio sibi possit offerri. Sed in illam hæreditatem incorruptibilem, incontaminatam, & immarcessibilem, conseruatam in cœlis oculos dirigere, fallaces diuitias, & honores perniciosos, & damnabiles delicias cõculcare. Quid quęso desiderabilius, quid tranquillius, quàm suam sic animam stabilire, vt nullius motib. carnalis cõcupiscentię agitetur? Extraordinarij appetitus incentiua non sentiat: aspectus tenebrosos abhorrens: carnem rore pudicitiæ tepescentem cõpellat ancillari spiritui: carnem ad lenocinia illectricem, scilicet ad exercitium militiæ spiritualis promptissimam habeat admittere. Quid præterea ita diuinæ tranquillitatis imaginem gerit, quàm animæ? Quæ sic ad omniũ iniuriarum tolerantium se obfirmat, vt eam contumeliæ illatę non moueant, mentẽ eius à statu sup nullę cõminationũ, aut iniuriarum machinæ deiiciant? Eandem in prosperis & aduersis seruare constantiã: amicum & inimicum eodem oculo intueri, nõne similis ei, qui facit solem suũ oriri super bonos & malos: pluit super iustos & iniustos? Et hic omnes Sagena charitatis attrahit, & amplexatur in Christo: quod cùm circa eum omnia mutabiliter fiãt, nulla est in eius corde mutatio. Verè verũ est in charitate Sabbathum. Cùm enim cæterę virtutes vicem vehiculi vel viatici gerãt ad legẽ obtinendam, omnes in charitate quiescunt. Illud denique admiratione dignum est, quod sine charitate nihil est virtus. Et ipsa vnicuique virtutũ exhibet, vt sit virtus: fides equidem quæ hic operatur ad vitam, in Dei visione tunc non erit iam fides, sed veritas. Ibi enim abhorrebitur fides, cùm id videbitur quod super omnia diligetur. Nec opus erit credere, quod nobis licebit plena cognitione percipere. Nõ erit etiam ibi de cætero spei locus, vbi Deo fruentes non habebimus vlterius quod speremus. Hic temperantia pugnat contra libidines: Prudentia contra errores: fortitudo contra aduersitates; iustitia contra iniquitates. Porrò in charitate semper est perfecta charitas: Ideoque

Matth. 11.

que

que non est ibi libido, cui repugnet temperantia. In charitate est perfecta scientia, Ideóq; nullus error, quem prudentia elimineт. In charitate vera beatitudo est: ideóque nulla aduersitas quam fortitudo expugnet. In charitate omnia fiunt tranquilla & coęquata: ideóque nulla ibi est inęqualitas, quam justificari oporteat. Denique nec fides virtus est, nisi per dilectionem operetur: nec spes virtus est: Rursum si velis virtutum naturam æstimare subtilius: quid est temperantia nisi amor, quem nulla voluptas illicit? Quid est prudentia, nisi amor, quem error aliquis non seducit? Quid fortitudo, nisi amor, qui nulli aduersitati succumbit? Quid denique justitia nisi amor, qui quod suum est vnicuique distribuit?

## QVOD CHARITAS EST SABBATVM, ET SEX virtutes, quasi sex dies ante Sabbatum.

SIcut autem charitas est vera mentis humanæ requies, perfectum Sabbatum: sic sex prædictæ virtutes, fides, spes, temperantia, prudētia, fortitudo, justitia sunt quasi quædam dies operationis, Charitas verò quędam luminosissima dies est tranquillitatis & pacis: Et nunc quæ est expectatio mea, nisi tu Domine? Si fortè desiderium pauperis exaudiuit auris tua, vt ad modicum tempus acquiescam cum regibus, & consulibus, qui ędificāt sibi solitudines, & replent domos suas argento. Porrò lux ad momentum mihi permittatur, requies ab exactoribus Pharaonis. Vtinam mihi Sabbatizare liceat vel hora dimidia. Vtinā mihi detur vocare & videre, quoniam Iesus ipse est. Ipse est Sabbatum animæ quærentis eum; impetrās diligentibus se tranquillum, & impermutabilē Sabbatismum. O quam beati sunt, qui ingredientur locum tabernaculi admirabilis vsque ad domum Dei, atque in voce exultationis & confessionis tripudiant & exultant: memores verborum tuorum Iesus, cum Abacuc Propheta cantantes: Ego autem cantabo & exultabo in Deo Iesu meo, Sabbatizat Iudæus, quia legit Deum sex diebus operatum fuisse, & quasi labore operis fatigatum die septimo quieuisse. Non est Deum sic cogitare, sed in Dei contumeliam idolum fabricare. Non laborauit operando Creator: sed dixit, & facta sunt omnia, pro beneplacito suo mandauit, & creata sunt vniuersa. Summa & æterna est scientia, æternus Deus, nullius indigens, plenè sibi sufficiens, in sua trāquillissima charitate indeclinabiliter & immutabiliter manens: & mutabilia operans requiescit in se: vita in se viuēs, beatorum pax, indeficiens quies. Quocirca sicut in successione dierum manè, & vespere vicissim variātium creaturæ mutabilitas designatur: sic in Deo, cui nihil aduenit, nihil præterit, aut succedit, ęterna trāquillitas, & quieta ęternitas intimatur. Notandum verò, quod operibus Dei Senarius, Septenarius diuinæ quieti ascribitur. Nimirum Senarius numerus perfectus constat ex partibus suis. Si enim conjunxeris vnum, duo, tria, perfectum habes Senarium: qui Dei operibus specialiter assignatur. Vt in re-

*Psal. 18. Psal. 2. Iob 3. Psal. 45. Psalm. 41. Habac. 3. Genes. 2. Psal. 148. Senarius numerus perfectus*

rum vniue[illegible] superfluum, nihil reperias imperfectū. Manè quidem excellentiæ Deus est, in quo prima lux Deo jubente resplenduit. Nec mediocris prærogatiuæ dies est; in quo Deus superiores aquas ab inferioribus firmamento mediante diuisit. Nec minoris esse arbitror dignitatis diem, in quo aquis in vnum congregatis à Deo arida vestita est herbis, & arboribus decorata, venustata floribus, & fructibus fœcundata. Nec est dies ille reputandus inferior, quo Deus cœlum suis luminaribus adornauit. Et juxta ipsorum successus, singulorúmque vires excursum totius anni disposuit. Sed nec ille dies alienus à laude est, in quo Deus partem animantium in aquis partem in aëre collocauit. Ab istorū eminētia & priuilegio non degenerat dies sextus, in quo ad imaginē suam Deus plasmauit hominem: & vitā inspirās vniuersitati præfecit. Porrò diei septimæ præeminentia omnib. antecellit: in quo nullius rei creatio, sed omnium creaturarum perfectio, & Dei requies cōmēdatur: De singulis dieb. scriptū est. Factū est vesperè & manè dies vnus, aut secundus & deinceps. At die septimo nō manè aut vespere, nō initiū, aut finis ascribitur: dies. n. requietionis dies immutabilis & æternus. Mutua siquidem Patris Filíq; dilectio, suauissimi amplexus, amborum charitas (sc. qua Pater in Filio & Filius requiescit in Patre) ipsa est eorū iocundissima quies, indiuisibilis vnitas, pax imperturbabilis, æterna trāquillitas, Spiritus Sanctus, qui ab vtroque procedit. Quod insinuans Filius Dei, inquit: Patris mei mandata seruaui, & maneo in ejus dilectione: & rursum: Ego & Pater vnum sumus, & idem de Filio Pater: Hic est Filius meus dilectus, in quo mihi complacui. Expressa igitur congruæ collationis imagine, si sex diebus circa piæ intentionis opera exercemus: vt post sanctarum vicissitudines actionum, in tranquillo charitatis, quasi in vero mentis sabbatho respiremus. Quocirca, fidem ponimus diem primum, quo fideles ab infidelibus, quasi lux à tenebris, separantur. Spes & secundæ diei vicem obtineat, per quam ij quorum conuersatio in cœlis est discernuntur ab alijs, qui terrena sapiunt, & liquescentes in se ipsis, dilabuntur & defluunt. Temperantia, quasi dies tertius illucescit, in quo membra nostra mortificantes super terram, carnalis concupiscentiæ fluxum, quasi aquas amarissimas, certis conscientiæ limitibus coarctamus, vt terra cordis nostri appareat. Et sitiens fontem vitæ, virtutum flores fructúsque producat. Prudentia quasi dies quartus faciat scientiæ lumen erumpere. Vt inter facienda discernens, diuidat inter diem & noctem: quatenus sapientiæ lumen velut solis splendor effulgeat. Lux verò scientiæ spiritualis, quæ in quibusdam deficit, quasi lunæ lux minor, appareat. Exempla etiam præcedentium patrum, quasi stellæ inter dies, & annos, mensésque distinguant, quid videlicet distet inter eos, qui ante legem, & eos qui sub lege, vel sub gratia profecerunt: ceremoniæque, præceptáque, judiciáque promissa sub quo intellectu nostræ saluti conueniant. Fortitudo autem sit dies quintus, per quem in hoc mari magno & spatioso, quasi pisces spirituales, procellosa fluctuum molimina toleremus, & cohibeat

Genes. 1.

Ioan. 15.
Ioan. 10.
Matth. 3.

cohibeamus linguæ lubricum sub censura silentij: & quasi volatilia pennata nunc ad cœlestia nos erigamus: nunc & conscendentes operibus misericordiæ, fructus bonorum operum sub Dei gratia & benedictione reddamus. Construatur denique iustitiæ dies sextus: per quam ad diuinā imaginem reformati, bestialibus desideriis, vitiisque reptilibus imperantes, corpus spiritui, spiritum Deo subiiciamus. Et sic vtrique quod suum est tribuatur. Et notandum quòd Dominus nondum bestiis, nondum iumentis, non reptilibus, sed hominibus & auibus, atque piscibus benedicit, homini autem iumenta & bestię subjiciuntur. Iis enim qui in se Dei repræsentant imaginem, iumenta id est corpora subiiciuntur, & bestię, id est, nequitię spirituales, De quibus propheta prędicat: Ne tradas bestiis animas confitentium tibi, & Dominus per alium prophetam: Auferam, inquit, malas bestias de terra vestra, & dormire vos faciam fiducialiter: hęc est dormitio. & Septimę diei tranquillissima quies, dies enim septimus est charitas, dies Sabbati, dies requietionis, iocūditatis & pacis: per quam homo securissimè dicit: In pace in id ipsū dormiam, & requiescam, ipsa est omniū virtutum conseruatio, sanctatū animarum suauis refectio, tranquilla mentis refectio. Ipsa est septimus dies, in qua manna cœlestis nos reficiet: ipsa est mensis septimus in quo post diluuium tentationum irruentium, arca suauissimè requiescit. Ipse est id Sabbatum, quod Isaias propheta describens: Erit inquit Sabbatū ex sabbato, & mensis ex mense: vt post septies septimum annum, annus iubilæus incipiat, annus placalis Domino, in quo sua singulis restituatur hæreditas: plenaria jocunditatis antiquæ possessio, & æterna libertas. Hic latè epulabimur ab introitu gloriæ ejus: & implebitur quod Dominus in Isaia promittit: Ecce inquit, ego creo Ierusalem exultationem, & populum ejus gaudium: exultabo in Ierusalem, & gaudebo in populo meo: & non audietur vltra in ea vox fletus, & vox clamoris. Domine Deus quandiu prolongabitur iubilæus? quando præueniet me misericordia tua, vt sit portio mea in terra viuentium? tu es Domine pars hereditatis meæ: & calicis mei qui restitues hæreditatem meam mihi. Differtur equidem, sed non aufertur illa jocunditas, qua satiabor, cum apparuerit gloria tua. Iterum comedam panem meum in sudore vultus mei, & cum lachrymis in mensura: donec vinum detur mœrentibus, & sicera his qui bono sunt animo, & tota delicijs illis absorbeatur anima mea, quarum primitias jam degusto. Audite cœli, & auribus percipe terra, quantum magnificauerit Deus nobiscum misericordiam suam. Et quis abyssum tam ineffabilis gratiæ considerauit? quis de fonte tantæ dulcedinis gustauit? & nō amauit? nonne Deo subjecta erit anima mea? quare non effundis in Deum vniuersos affectus, quos dirigis ad vanitates, & insanias falsas? quare tristis es anima mea, & quare cōturbas me? nunquid non est tibi consiliarius, aut saluator? nunquid resina non est in Galaad, aut medicus non est ibi? Reuertere, reuertere Sunamitis, reuertere ad Dominum tuum. Diuulsa mea, dilacerata mea, perdita mea, sed Christi denique suscitata, Christi passione redempta, cur quæso diligis aliquem præter illum, qui tam benignè, tam

*Psalm. 73. Osie. 2. Psalm. 4. Esa. 66. Esaia 65. Ps. 141. 58. Psalm. 15. Psalm. 19. Genes. 3. Prou. 31. Esa. 1. Genes. 19. Psal. 37. Psal. 41. 42. Ierem. 8. Cant. 6.*

misericorditer à tot miseriis te redemit? Iugi scrutinio, & assidua meditatione reuolue qualiter vnigenitus Dei Patris, cùm esset splendor, & figura substantiæ ejus, post exinanitionem vsque ad formam serui, post famem, post sitim, post lassitudinem, post lachrymas, post vincula, post fel & acetum, post coronam spineam, post clauos & lanceam, ob salutem tuam inter duos latrones in cruce pendebat, crucis equidem cornua in manibus ejus. Sic de illis pius ille Samaritanus tuis vulneribus & vinum & oleum effundebat. Porro erat ibi abscondita fortitudo ejus, & in amaritudine mortis, dulcedo ipsius. O quàm magna vis dulcedinis tuæ Deus, quam abscondisti timentibus te: testimonio Iesaiæ: Verè Deus absconditus tu es, Rex Israël Seruator. Moriebatur Saluator tuus anima mea, vt te viuificaret, affixus erat cruci, vt iniquitates tuas propriis manibus cruci affigeret: manus eleuauit ad Patrem in sacrificium vespertinum vt te ad amplexus amicabiles inuitaret: vitam quoque suam: quæ in nullo morti obnoxia erat, pro te ad mortem obtulit: vt dum à principe tenebrarum justus injustè occiditur, quia quod suam non erat vsurpasse conuictus est, ea, quam habebat, vitæ potestate priuatur. In tanto exuberanti beneficio, in tanto cumulo gratiarum: quo te largitio diuina quasi obruit & confundit, vide ne ingrata sis, ingratitudo enim peremptoria est salutis, ipsa est flatus aspidis, virus animi, vredo virtutum, ventus pestilens, & aurora corrumpens stillicidia pietatis, rorem gratiæ, & misericordiæ fluenta desiccans. Adhuc dico: nihil est enim satis dictum, quod semper dicendum, atque recordatione continua replicandum. Eras illi grauissimo creditori (angelum Sathanæ loquor) illi quidem immanissimo exactori, tot debitis, quot peccatis, vinculo chirographi obligata, nec soluendo eras, Dei autem Filius non rapuerat; sed quia rapueras, pro te soluit, & (quod dignatio propensior, & gratia vberior erat) non delegauit alium debitorem, sed dedit animam suam in causam soluti. Cùmque ille angelus transfuga, & emansor deinde detestabilem peteret ancillarum, Christus litem contra te positam suam fecit, & post diuersas productiones testium, legis, oraculorum, Prophetarum, signorum, prouerbiorum, sanguinem allegauit. Obtinuit allegatio illa tuæ sententiam libertatis: Super calculo scriptæ sunt literæ in membrana corporis crucifixi: & confirmatæ osculo misericordiæ & veritatis, justitiæ & pacis occurrentium sibi. Denique impressum est sigillum, plaga scilicet lateris, quam in pretium redemptionis nostræ, & expiationem nostram continuam iugiter exhibet ante oculos. Adhuc extat titulus causæ inscriptus in tantæ charitatis memoriam. Scias quòd si te ingratam reperit, nec velle tanto vti beneficio, exiget à te districtissimè mortem suam: vereórque ne quandoque indignantissimè tibi dicat: Tolle manum tuam, & mitte in latus meum dextrum, mitte digitos in fixuram clauorum, & vide quanta pro te passus sum. O ingrata, crudelis, impia, non putas Deum de collatis tibi beneficiis pœnitere, si ea viderit ingratitudine periisse? propterea oratio nostra sæpe recipitur, & hoc pia Dei dispensatione fieri existimo, vt qui de iis perceptis beneficiis ingrati fuimus, ex-

Heb. 1. Phil. 2. Luc 4. Matth. 2. Luc. 10. Cap. 45. Matth. 18. Psal. 84. Dan. 10.

mus, ex noua largitione cœlestium numerum, grauiore culpa ingratitudinis oneremur. Cùm enim Deus beneficium perditum reputet, quod non confestim prosequitur actio gratiarum, nobis expedit nó exaudiri potius, quàm ad cumulum damnationis ingratitudinis materiam obtinere, quàm petimus. Qua ergo præsumptione non diliges eum, qui te non diligentem dilexit? qui te peccatricem non despexit. Vide quæso qua compensatione, quo merito summæ & æternæ respondeas Trinitati. Tradidit pro te Pater vnigenitum suum morti; tradidit & Filius se ipsum pro tua salute in morte: Datus est denique tibi Spiritus Sanctus, testante Apostolo: Quia charitas est diffusa in cordibus vestris per Spiritum Sanctum, qui datus est nobis. Sic amat Spiritus Sanctus, amat nos Trinitas tota, amat te Deus æternus, omnipotens, & immensus: cujus magnitudinis non est finis cujus sapientiæ non est numerus: cujus pax exsuperat omnem sensum, à quo, & in quo vniuersa sunt visibilia & inuisibilia, cœlestia & terrestria. Sanè si eum diligis, facis hoc ipse gratuito. Attẽdite celsitudinem cœli, & magnitudinem firmamenti, & modicum in locis palustribus lutum: talis est, & adhuc inæstimabiliter dispar comparatio tui ad eum, sicut luti ad cœlum, quæ enim collatio tui ad ineffabilem, ad incomprehensibilem, ad incomparabilem? Nihil ei ad mensuram minuti tribuere posses, si in retributionem eorum, quæ pro te sustinuit, te mille millies annis etiam gehennali incendio cruciares. Omnia quidem quæ in Deo sunt inæstimabiliter excellẽtiora sunt, his quæ nostra sũt. Ipse enim diligit vt charitas, judicat vt æquitas, disponit vt Sapientia, reuelat vt lux, miseretur vt pietas, scit vt veritas, operatur vt virtus, præsidet vt Majestas. Circunscriptis autem omnibus, quæ ad dispensationem incarnationis suæ pertinent, diligenter attende, quod tibi vniuersitas mundi de mandato ejus obsequitur. Omnis natura tuis famulatur obsequijs: Cœlum, aër, terra, mare, & ea quæ in eis sunt, tuis pariter vtilitatibus & oblectamentis inseruiunt. Annua temporum reuolutio, flore, fructúsque arborum, & herbarum rediuiuatione reformat, atque labentibus & repullantibus naturis graminum antiquatis continua Dei munera tibi circuitus temporum subministrat. Recognosce anima quando non eras. Cum autem melius esset esse, quàm non esse gratia esse contulit, omnibus illis te præferens, quæ de non esse poterat producere, nec produxit adjecit tibi speciem: & cujus essentia de nihilo prodierat per gratiam Creatoris, ipse sua te imagine & similitudine insigniuit. Adhibuit cum pulchritudine vitam. Vnde tanta & tam inaudita dignatio, vt fieres ad imaginem, & similitudinem ejus, nisi vt simile tuũ diligeres, & ei, qui te gratuita dilectione præuenit, dilectione mutua conformares, nimirum decenter diligendo retribuitur. Ei ergo & medullarũ tuarum interiora exhibe ad diligendum, qui diligere dignatus est; nihil tamen in te reperiens diligendum, ama signaculum tuum, & imaginem tuam. Et vt expressor in te forma tui Creatoris appareat, ei qui charitas est, te & charitate conforma, & in materiam gratiarum beneficia ejus jugi meditatione recogita. Amator tuus ad hæc exhortatione Prophetica te inuitat: Pone me, inquit, signaculum super cor tuum, super brachium

Rom. 8. Galat. 2. Rom. 5. Psalm. 44. 146. Philipp. 4. Coloss. 3. Genes. 1. Cantic. 8

dextrum tuum, ac si dicat, pone memoriale tuum in corpore & brachio, id est in corde, & opere: vt deposita imagine terreni hominis, cœlestis imaginē portes. & attendens Diuinæ lectionis argumenta, quæ fefelli non possunt, pone me super cor tuum vt fidei signaculū, vt amoris exemplum. Tale signaculū ante præuaricationem suam in se angelus apostata exprimebat, testimonio Isaiæ dicentis: Tu signaculū similitudinis, plenus Sapientia & perfectus decore. Angelus siquidem in sua creatione tanta Deo conformitate vnitus est, vt esset potius signaculū similitudinis, quam simile, vel signatum. De sigillo quippe talis similitudo imaginaliter exprimitur, qualis in eodem sigillo essentialiter habetur, & hoc homini competit. Angelus verò, pro suæ subtilitate naturæ, Deo expressiori similitudine adhærebat, quia totus & tantummodo spiritus erat. Nunc autem nos luteo inclusos carcere, & habitatione terrena depressos, charitas ad dignitatis Angelicæ statum reparat. Et licet corpus, quod corrumpitur, aggrauet animam, & deprimat terrena inhabitatio sensum multa cogitantem, tamen peccato deformitas nouum diligendi mandatum ad Dei similitudinē nos reformat. Multiplicauit in te Dominus dicta sua, adjecit enim pulchritudini tuæ viuere, sentire, atque discernere: & in omnibus, quæ munificētia ejus contulit, & accepit indulgentia tua, gratia ejus, non exigentia tui meriti, antecessit. Desponsaui te fide. Foris ornauit sensibus, quasi quibusdam præfulgentibus gemmis. Te verò interius, quasi naturali pulchritudine. Sapientia insignauit. Nouit quis ornatus tibi cōpetentior esset, ideóque dedit, quod te decuit: & in tantum, vt etiam propter hoc ipse te diligeret, qui hæc dedit. Sanè insana es, si eum mediocriter amas, qui te tanto amore præuenit, qui tanta & tam pretiosa largiens, majora etiā diligenti se pollicetur. quę nec oculus vidit, nec auris audit: quorū æstimatio in cor hominis non ascendit. Ex ejus munere pensare teneris, quantū sit diligendus, qui tantum diligit, vt jā non tantùm temerarium, sed etiam nefarium debeas reputare nō solùm diligentē non diligere, sed tanti & tam pręcellentis tamque potentis amorē, totis visceribus, totis interioribus pręcordijs non amplecti. Omniū pulcherrimus est. Speciosus enim pręfilijs hominum: ama sponsū, ama Regē in decore suo, regē virtutum, plenum gratiæ & veritatis, coronatū gloria & honore, Dominum majestatis. Concupiuit equidē Rex decorę tuum, & munera, quibus te ornare dignatus est, in tuum amorē ejus inclinauerūt affectū, amat te in muneribus suis. Si enim habes aliquod bonum, illud debes intelligere Dei donum. Verbum Apostoli est: Quid habes, quod nō accepisti? Si autem accepisti, quid gloriaris quasi non acceperis? Si de aliquo gloriaris quasi illud à te ipso, & nō à Deo acceperis, furaris Deo quod suum est, honorem alterius tibi rapis: & te in alienam gloriam præsumptuosè intrudens, habes quidem gloriam, sed non apud Deum. Vide ergo, ne vnquam tibi obrepat ingratitudinis nota, recole incessanter te tua iniquitate perditam, ipsius misericordia reparatam. Stude illi placere modis omnibus quibus potes, qui te talē facere dignatus est, vt placeres. Vtinā teipsam agnosceres, vt tui gratiā Creatoris in

Ezech. 28. Sap. 9. 1. Cor. 2. Psalm. 44. Ioan. 1. Psalm. 8. Hebr. 2. Psalm. 23. Psalm. 44. 1. Cor. 4.

toris in tuæ plenitudinis inspectione probare; porrò oculus cuncta videns se ipsum non videns, ideo facies cordis tui quandoque in speculo sacræ scripturæ, quandoque in speculo propriæ rationis, ne tuæ facias injuriam dignitati. Quod equidem facies, si vis tibi te abjectiora proponere, & ea quæ decorem imaginarium, & vmbratilem habent, tibi, quæ in veritate pulcherrima es, coæquare. A tua dignitate nimis enormiter & ignominiosè te dejicis, si transitorias, & inanes rerum pulchritudines appetis, aut miraris. Mundus nimirum propter te factus est, ideo mundum non ames, quia mundus non est te dignus, cum sis eo longè dignior, & Sole, & Luna, & omnibus creaturis. Omnia quippe temporali suæ pulchritudinis defectus agnoscunt, tu nec labore deficis, nec pallescis ægritudine, nec marces senio, nec morte tabescis, quocirca si aliquid diligis in hoc mundo, qui totus tibi subjectus est, humana temeritas est: nisi ea diligere velis, vt tibi seruientia vt munera sponsi, vt amici venia, vt beneficia Domini: nec ista diligas cum illo, sed propter illum: illum propter ista, & ipsū diligens super ista. Degenerabis equidem in amorem meretricum, si plus amas dantis munera, quàm amantis affectum: donanti quidem injuriam facis, imo & meretricabili turpitudine dehonestas, si recipis dona, & dilectionis vicissitudinē nō rependis. Ipsū ergo dilige propter se, & vt eo fruaris, omnia, propter eū, dona ipsius dilige, te illi, & illū tibi diligere ipsum, vt in eo ponas affectiones tuas. Et cùm dilexeris se. ocius, affectuosiùs diligaris. Hic amor sanctus est, nihil habens sordidum, vel impurum, sed in Dei recordatione dulcissimus, omnis mundi supergrediens delicias, & quodammodo ex natura suæ subtilitatis æternus. Illud aut jugi memoria teneas, quòd quanto differentius præeminentior est essentia ejus fragilitate humana, tanto suauius, & incomparabiliter dulcius & delectabilius diligit atque diligitur, quàm Angelus, quàm homo vel aurum, seu argentum, seu lapis pretiosus, vel salus, vel libertas, vel quæcunque alia quibus corda hominum distrahantur. Nec te ab eo minus diligi credas si quibusdam animantib. terræ tecum pariter beneficium Solis, & Lunæ, & cetera gratiæ suæ dona communicat, nimirum quæcunque illis donata sunt, propter te donata esse non dubites: vt enim tibi seruiant vniuersa, ipsa de diuina bonitate necessaria sibi dona recipiunt, sine quibus esse, aut seruire non possunt. Nunquid ideo videretur circa te dilectio ipsius intensior, si tibi soli omnia contulisset? Nūquid beatior esses, si sola habitares in mundo, & omnia quę in eo sunt, sine vllo socialis vitæ solatio possideres? quod si etiam de malorum hominū societate causaris, scias proculdubio, quod sicut tibi, & malis hominibus cætera seruiunt, ita malorum hominum vitam facit diuina dispensatio in tuum militaré præsidium. Malorum siquidem societate ij qui boni sunt melius exercentur, docentur etiam affectare virtutes, & alia dona Dei, quibus ipsi carent: & quæ longè meliora sunt, quàm omnia quæ cum injustis hominibus possidentur. Denique cùm videant malos reuereri interitum, de suæ salutis expectatione crescit eorum affectus in Deum & te Diuinis muneribus locupletem, quorum

Tim. 6

cum impijs nulla sequitur exhibitio gratiarum. Cũ ergo tibi omnia cooperantur in bonum, cum mali tibi exemplo, & boni solatio fiant, non reputes minus à Deo diligi, quia singulariter se non amat, qui tunc quadam amoris singularitate diligit, dum & bonos, & malos in vsum suæ vtilitatis inflectit, cúmque jure ipso & debito charitatis voluerit omnes alios æternæ beatitudinis esse participes, tua bona voluntas, bonũ alienum tibi proprium facit. Et Spiritus sancti communicatione beatitudini tuæ omnium beatitudo accrescit. Fit igitur amor ex ipsa communicatione singularis, dum nihil ex plurium participatione minuitur, & diffusus in omnes totus in singulis reperitur. Te vtique vsq; singulariter diligit: qui nihil sine te diligens alia propter te diligit: licet enim amor diffundatur, in plures tamen est in singulis totus? Vt omnes vnicè diligens ab omnibus vnicè diligatur: propterea hic amor vnicus, non priuatus, solus, non solitarius, communis non proprius, nec vsu deficiens, nec tempore, nec participatione delitescens. Repone igitur in thesauro memoriæ, ac recole incessanter, quæ tibi à Deo donata sunt, vt nec de † non primitias, nec vnquam super acceptis ejus beneficijs in gratiarum actione lentescas. Si recenseas diligenter effusam, & indefessam circa te magnificentiam gratiæ Dei, licet ipse sit generalis omnium dispensator, videbis tunc eum circa commoditates tuas quasi totum, & singulariter occupatum. Quocunque te vertas, ibi sollicitus, & diligens prouisor assistit. In tentationibus, & in meditationibus, in verbis, in consilijs, in operibus, in aduersis, foris, & intus ejus gratia in omni tribulatione remedium: Sanat infirmam, reducit erroneam, corripit delinquentem, consolatur afflictam, erigit lapsam, tristem lætificat, nec diu vacillare sustinet diffidentem. Illud amima mea, tibi tanquam animæ consulo, sicut aliàs me recolo monuisse, vt primitias tuæ existimationis attendens, jugi scrutinio, & sollicita meditatione reuoluas quòd speciosam te fecit, quòd multiplices gratiæ dotes adjecit, quòd cum postea per te fœda, & fœtida facta esses, ipse pius & misericors gratuita benignitate sua tuæ aduersioni compatiens, sicut te non existentem dilexit, vt conderet, ita te conditàm, sed perditam sua gratia reparauit. Loquitur in Isaia fons misericordiæ dicens, vulgò dicitur, mulier si dormierit cum altero viro, nunquid reuertetur ad suum priorem? tu autem fornicata es cum amatoribus multis, reuertere tunc ad me, & ego suscipiam dicit Dominus. Qui te integram & illibatam creauerat, tibi multiplicis gratiæ dona sponsalitia liberalitate contulerat; tu verò amatoribus adhærens, dedisti sponso tuo libellum repudij, tuam integritatem exposuisti corruptoribus, & illicitos amplexus affectans diuaricabas pedes tuos spiritibus immundis. Tandem frons meretricis tibi facta est. Noluisti erubescere, sed animo ad illicita ruens, te ipsam deuoluebas in abyssum damnationis æternæ. Ipse verò tam excelsus, tam admirabilis, tam præpotens, tam insignis, post lapsum adeò damnabilem oculo misericordiæ te prospexit. Ipse vt te de luto fœditatis erigeret, de suæ gloriæ majestate descendit: & vt tuæ corruptionis ignominiam aboleret, pro te dira, ignominiosa sustinuit. & vt multa pau-

† de neges

ta paucis includam, vt te liberaret à morte, dãnatissimæ se morti obtulit. Nec expressiùs, nec fideliùs, nec dulciùs, nec benigniùs exhibere potuit, quanto te diligeret charitatis affectu. Tunc etiam tuæ præuaricationis oblitus refundit tibi gratiam, quam amiseras, reintegrat amorem, quem corruperas, nec sua beneficia tibi, nec tuos excessus improperat. Immo si ei humiliter, & fideliter adhærere digneris, accumulabit gratiam, vt pulchrior quam vnquam fueris, & purior fias. Et quanta sit circa te dilectio ejus ex tui lapsus reparatione cognoscas. Scies quantum fructuosum sit eum diligere, qui tam ineffabiliter bonus, & incomparabiliter mansuetus, quod nunquam forrasse sine tantis periculis experientia didicisses: senties te ex infirmitate fortem, ex casu stabilem, tandem ex periculo securam, ex infœlicitate fœlicem. Quocirca adhuc, & iterum tibi vsque ad nauseam replicabo; vt assiduè cogites, quanta tulerit tantus pro te tancilla, & iam perdita. Sanguinem, & mortem suam posuit pretium suum, cùm sit ejus sanguis impreciabilis, & mors ejus æstimationis non recipiat modum. Illud etiam super omnia te cauere oportet, vt non arroganter de ipsius effusa liberalitate præsumas. Sed continuè recolas, qualiter te in lupanaris opprobrio prostitutam ab immunditijs sanguine suo lauit, amauit, integritati tuæ restituit. Amorem ipsius violentem reintegrauit. Licet autem faciem ejus non videas, ipsum tunc tibi semper esse præsentem non dubites. Vide ergo ne aliqua indecentia tui, oculos præsentis offendas. Et scias indubitanter, quòd qui te dilexit turpem, plenius diliget speciosam. Indue te ergo quæso veste innocentiæ: orna te quasi veste polimita varietate virtutũ. Et qui te æmulo fidei subarrauit, in te adorare lætetur aromata gratiarum. Dilige quæso te, tota Dominum & sponsum tuum, vitam tuam, solatium tuum, consilium tuum, auxilium tuum. Denique dilige illum, illum qui tibi est, quicquid optabile, aut amabile esse potest. Dilige eum castè, deuotè, sanctè, non verbo, nec lingua, sed opere, & veritate. Quære in amore tuo non quæ tua sunt, sed quæ Domini. Sic enim diligere nos docebat Propheta cùm diceret, Confitemini Domino, quoniam bonus, quoniam in seculũ misericordia ejus. De illo autem qui quærit quæ sua sunt, scriptum est, confitebor tibi cùm benefeceris mihi. Sic ergo te tam te jactes in eum, sic amando tota transeat in amatum, vt tui oblita, factaque apud te tanquam vas perditum, viuas in Christo, & à te ipsa deficias, vt possis dicere cum Propheta, Deficit cor meum, & caro mea Deus in æternum. Domine, Deus meus tibi dixit cor meum: exquisiuit te facies mea, sed quando fiet hoc Deus? Quando venies anima mea, & apparebis ante faciem Dei? Quando sinistra in dextrâ conuertetur? Quando te sponsus exhibebit non habentem maculam, nec rugam: cùm fluminis impetus lætificat ciuitatem Dei, cùm templum sanctum quod tu es, ornabitur coronis aureis cùm majestate Dei replebitur omnis terra, cùm tibi exaltatus in cõspectu Dei, & delectanti ministrabit transiens, dico ab illa specie corporali, quam Apostolis suis exhibuit ad illam gloriæ speciem, in qua est coæqualis, coæternus, & omnipotens Deo Patri te itaque in spe, & expectatione futurorum jugiter exerceas votis ac deside-

*Psalm. 115.* *Psal. 48.* *Psal. 72.* *Psalm. 16.* *Psal. 41.* *Ephes. 5.* *Psalm 71.* *Psalm 71.*

riis: ac de perceptione præsentium sit apud te gratiarum actio, & vox laudis, habeas memoriam filij Dei pro tua miseria, & sua misericordia crucifixi. Vnicuique modestissimum videretur, si compati suo magnum impédisset obsequium & super beneficij exhibitione inueniret ingratũ. Quid ergo faciet Dominus majestatis, si nos qui cinis, & puluis sumus, tantæ misericordiæ ingratos inuenerit? Si enim aliquem indurat, judicat, & condemnat: non ab eo est, sed à nobis. Licet enim cui vult misereatur, & quem vult induret ipse tunc, cui proprium misereri semper, & parcere, & suas misericordias coronat in nobis, & malitias nostras punit. Ipse nimirum pater misericordiarum per Prophetam loquitur dicens, Nunquid voluntas mea est mors impij & non mauis vt conuertatur, & viuat? Recole, recole, quod Deus Dei vnigenitus pro salute tua inclinauit cœlos, & descendit, vt de fede ludo fecis exugeret, quodã artificio ineffabili manẽdo quod erat: vsque ad vagitus infantiæ, vsque ad liuores, & vulnera passionis, se à sua maiestate deposuit. Moyses Æthiopissam duxit, sed in ea pellis nigredinem non mutauit. Te filius Dei reperit multiplici peccatorum turpitudine dinigratam, lacrymis suis, & baptismo suo; ãdem cruoris vnda celauit, & sibi exhibuit gloriosam. Scis ne an ambigere potes, quanto sponso tuo sis inferior genere, specie, & dignitate? Vnde igitur tibi tantus & tam inæstimabilis honor, quod te sibi dignatus in sponsam eligere, per quem omnia facta sunt, qui habet potestatem vitæ & mortis, Rex cœli, & terræ splendor, & imago substantiæ patris, in quem desiderant Angeli respicere, cuius pulchritudinem Sol, & Luna mirantur, creator vniuersitatis, Angelorum desiderium, Deus gloriæ, & Dominus maiestatis. Vnde hoc tibi quod te recipit in sociam gloriæ, & consortem regni, participem thalami; quem cùm tetigeris, casta es, cùm cognoueris, docta es, cùm videris, beata, & cùm frui eo poteris gloriosa. Fac ergo cõfidat in te cor viri tui: obliuiscere populum, nec mentem tuam declines ab eo, vel etiam ad momentũ: stat Angelus Domini, qui secet te mediam, si alienum amatorem receperis: Si erga eum tepuerit amor tuus, si te modicum indeuotam exhibueris, vel ingratam. Recole quanta tibi fecerit Deus, attraxit te ad thronum gratiæ suæ, denuo ad thronum gloriæ prouecturus, quæ nõ audebas de scabello pedum aut de venia cogitare. Quã affectuosè, quàm sincerè, quàm suauiter, quàm dulciter Deum diligere teneatis. Dominus per Moysen (ait) dicens, Diliges Dominum tuum ex toto corde tuo, & ex tota anima tua, ex totis viribus tuis. Hoc Dei præceptum exactissimám obseruantiæ vtilitatem sibi habet implicitam. Potest equidem aliquis excusare quod vigilare, ieiunare, aut laborare idoneus non sit, sed nullus excusare se potest, quòd amare non possit. De virginitate dicitur consilium non præceptum; Qui potest. De virginibus quidem præceptum non habeo, consilium do. Charitas autem à Deo præcipitur, ipsiúsque præceptum fortiter, & enixè, & sub imitatione pœnali cordibus humanis indicitur. Mandauit & quidem hoc mandatum Dominus custodiri nimis, & vt ipse cordibus nostris altiùs quasi clauum infigeret, velut crebros ictus sæpius inclinauit prius vt diligeremus ex toto

Ezech. 33. Psalm. 90. Num. 12. 1. Pet. 1. Deut. 6. Matth. 22. Marc. 12. Luc. 10. 1. Cor. 7. Matth. 19. Psalm. 118.

ex toto corde, postea subjungit, quòd ex tota anima: demum adjicit, quòd ex tota virtute nostra. Vel quasi clauus, aut stimulus est hoc præceptum. Nam sicut Salomon dicit, verba sapientiæ stimuli sunt, & quasi claui in altum defixi. Nonne plusquàm stimulus est, aut clauus sermo Dei viuus, & efficax, & penetrabilior omni gladio ancipiti? Sanè duritia cordis nostri hanc exigebat inculcationis instantiam: vt præceptum ad nostrorũ cordiũ interiora transiret, sicut duro stipiti clauus crebra percussione infigitur, donec interiùs adigatur. Expediebat etiam nobis, quorum corda mundanus amor infecerat, & interiores animæ latebras obtinebat, vt ejiceretur de omnibus cordis cellulis: vt etiam princeps mundi hujus ejiceretur foras, exulans à corde nostro, vt in Deo maneret, & Deus in eo. Sed quis totum cor suum habere confidat, cùm Propheta de corde suo cõqueratur, & dicat, Multiplicasti super capillos capitis mei, & cor meum dereliquit? Et iterũ sui cordis recuperationi congratulãs, inuenit (inquit) seruus tuus cor suum, vt oraret te oratione hac. Sæpe in libro experientiæ legimus, quomodo à corde nostro relinquimur. Nunc est nobiscum, nunc alibi, nunc auolat, nũc recurrit, & in sola lubricitate manens, in nulla vnquam sui soliditate subsistit. Quo modo igitur diligã toto corde, qui à toto corde meo excidit? aut quo modo cor meũ habere valeo, totũ nisi Deus fecerit meum? Nihil equidem de corde meo habiturus sum, nisi quantum Deus fecerit meum. Porrò si omnes affectus, & intentiones ac motus mei cordis, Deo adjuuante, in ipsum dirigerem, fixósque in eo immobili deuotione tenerem: insuper & medullas animæ meæ ille cœlestis ignis accenderet, de quo Propheta commemorat: Ignem misit Dominus in ossibus meis, & erudiuit me, liberum forsitan esset mihi toto corde diligere. Nũc autem imperfectum nostrum videant oculi tui Deus, vt si quantum debemus non datur nobis diligere, saltem quantum possimus diligamus. Si recolamus beneficia Dei: non equidem tantum, in quibus per carnis dispensationem visitauit nos oriẽs ex alto, sed quotidiana, & ferè continua, quibus nos in angustia, & afflictione spiritus constitutos, Pater misericordiarum assiduè consolatur. Quis enim vnum pro mille rependere, aut reddere possit qui tot miserationes inculcãs, & ingerens, & in omnibus vobiscum magna faciens, tam crebris munificẽtijs obruit, & confundit? Vt ergo cor nostrum totum in gratia suæ dilectionis alliciat, & ab amore mundi nos prorsus auellat cum amicis ipsius: & hoc docet nos sacra eruditio. Cor nostrum ad amorem suum paterna lenitate inuitat. Quod enim præcipimur Dominum diligere ex toto corde nostro, ex tota anima, & ex tota mente, perinde est, ac si instruat Deus diligere se dulciter, prudenter, & fortiter:

Eccl. 12. Heb. 4. Psal. 39. Thren. 1. Psal. 138. Luc. 1. Deut. 6.

## QVOD SICVT DILIGENDVS EST DEVS IN BENEFICIIS SVIS DVLCITER, SIC in suis promissis prudenter.

Denique cum ex toto corde diligendus sit Deus in beneficiis, sicut in superiori tractatu perstrinximus, sic eũ tota anima in suis promissis

amare tenemur. Ille quidem qui veritas est, qui seruare nouit,& vult, & potest:promittit nobis requiē à labore,securitatē à timore,gaudiū à mœrore, resurrectionē à morte vitam æternā à transitu hujus vitę.Promittit regnum cœlorum, resurrectionem in mensa patris,promittit quod nec in cor hominis ascendit,sicut jurauit ad Abraham patrem nostrum daturum se nobis.In omnibus promissionibus suis excitat desiderium nostrum, vt ad ipsius promissiones,quæ omne desiderium superant,tota animæ possibilitate curramus:licet enim sine modo debeat esse ad hoc hominis desiderium,tamen ex defectu hominis in se recipit modum,quod desiderium circa Dei promissiones modum excedat , nō habet hic excessus excessum. Et hæc est impatientia cōmendabilis,dum spes differtur cruciat animam: & amor ex desiderio juge recipit incrementum. Quemadmodum,inquit, desiderat ceruus ad fontes aquarum,ita desiderat anima mea ad te Deus. Apostolus autem,etiam patientię impatiens:Coarctor,inquit,ex duobus: desiderium habens dissolui, & esse cum Christo Multò enim melius permaneret in carne necessarium propter nos.Sponsa etiam desiderio sponsi ardenter & impatienter exæstuans,atque cœlestiū virtutum, sanctorúmque precibus suos commendans affectus:Adjuro vos,inquit, filiæ Ierusalem, si inueneritis dilectum,nunciate ei , quia amore langueo. Et notandum quod amor qui procedit ex desiderio promissorum,proprius est animæ. Nam in sanctorum desiderijs hæc affectio animæ frequenter exprimitur. Vt est illud: Concupiscit & deficit anima mea in atrijs Domini,& item: sitiuit anima mea ad te Deus:& in alio Propheta:Nomen tuum, & memoriale tuum in desiderio animæ.Anima mea desiderauit te in nocte: sed & spiritus meus in præcordijs meis.

Ioan.14. Matth.37. 7.19 25. 1 Cor.2. Luc.1. Psalm.41. Philip.1. Cantic.5. Psalm.83. Psal.41.61. Esai.26.

## QVOD DEVS IN SVIS IVDICIIS SIT diligendus fortiter.

SIcut autem ex beneficijs Dei procedit affectio , qua Deum toto corde diligimus,vnde desiderium surgit,quo mediante, Deū tota anima affectamus,sic ex judicijs Dei causam & initiū habet amor, quo Deum tota virtute,totísque viribus,id est,fortiter & constanter amamus.Est enim judicium Dei desiderabile(inquit Dominus)capere capiat.Et Apostolus, juxta illud: Aspice in me Domine,& miserere mei secundum judiciū diligentium nomen tuum. Et est judicium terribile: de quo dicitur:Nō intres Domine in judicium cum seruo tuo. Ex hoc horrendo judicio nemo Deum diligat,aut se ipsum.Deus itaque justissimo judicio suo quibusdam hic miseretur,non miserturus in futuro:quosdam autem flagellat tanquā iratus,vt ira & flagellum ipsius afflictis sit in gratiam. Dimittit illos secūdum desideria cordis eorum,vt eant in inuentionibus suis,vt iniquitatem iniquitati apponant: Et qui in sordibus sunt plus sordescant. De hac miseria, & de hac ira Propheta loquitur dicens: Quis sapiens , & custodiet hæc,&

Psalm.118. Psal.142. Psalm.80. Psalm 68. Apoc.22. Psalm.106. Psalm.87.

hæc,& intelliget misericordias Domini?& idem. Quis nouit potestatem iræ tuæ? aut præ timore tuo iram tuam diminuet? O quam magnifica sunt opera tua, Deus!nimis profūdæ factæ sunt cogitationes. Vir insipiēs non cognoscit:& stultus non intelligit, Propterea prosperitas stultorum perdet eos. Quod si à Domino corrigantur, neque mundantur, nec emendantur, sed est emendatio eis suæ destructionis occasio, iuxta illud: Destruxisti eos ab emendatione. Isti inter flagella Dei murmurant & blasphemant,& pœnis præsentibus pœnas gehennales accumulant. Sācti verò Domini flagella ipsius diligunt propter Deum. Gratias etiā agunt Deo de iudicijs eius:se accusantes,& cum Propheta dicentes, Omnia quidem fecisti, quia peccauimus tibi:sed da gloriam nomini tuo. Talibus cōuenit illud Propheticum: Exultauerunt filiæ Iudæ propter iudicia tua Domine. Sunt qui non solùm iudicia Dei sustinent patienter, sed & ipsi se ipsos iudicant,& manum adiuuant, flagellantis, accusant se,& testificantur contra se ipsos: iudicant,& propriæ sunt accusatores conscientiæ: Iudicium Dei operatur patienter in afflictis: Tribulatio enim patientiam operatur: patientia probationem: probatio verò spem: spes autem non cōfundit. Quomodo enim esset confusio, vbi est quod omnem spem & fiduciam transcendit, æternæ scilicet gloriæ certitudo? Sub hac expectatione propheta dicebat: Domine in iudiciis tuis semper speraui,& idem, Iudicia, inquit, tua iocunda:& idem, iudicia Domini vera: desiderabilia super aurum & lapidem pretiosum multum: & dulciora super mel & fauum. Cur ergo timebo in die mali? Consultius est hic puniri, hic nos accusando & iudicando torquere, quàm incidere in manus Dei viuentis,& in die tremendi dānationis æternę supplicium à terribili & inexorabili iudice expectare.

*Psalm. 91.*
*Prouerb. 1.*
*Psal. m. 38.*
*Dan. 3.*
*Psalm. 96.*
*Rom. 5.*
*Esa. 18.*
*Psalm. 118.*
*Psalm. 18.*

## QVOD PROBATVR CHARITAS IN OBEDIENTIA MANDATORVM DEI.

DEus tota mente diligendus est in suis mandatis. Vult enim Deus, vt tota mens hominis ita se inclinet ad obediendum, vt omnes sensus & affectiones suas impendat obseruantiæ mandatorum cœlestium, Obedire siquidem Deo est, voluntati eius per omnia consentire; & sic, obediendo, viuere: quia vita est in voluntate eius. Cùm autem voluntas eius exprimatur in mandatis ipsius, nec Deum quis potest diligere, nisi eius diligat voluntatem, constat neminem Deum posse diligere, nisi diligat mandata eius. Denique probatio est dilectionis, ex mandatis Dei, si in eis meditamur: si secundum ea operamur, quod insinuans propheta: Meditabor, inquit, ex mandatis tuis quæ dilexi, ecce sollicita meditatio, &: Leuaui manus meas ad mandata tua, quæ dilexi, ecce diligens operatio: Exercebor in iustificationibus tuis, ecce iustificans exercitatio. De meditatione scriptum est: Quæ præcipit tibi Deus, hæc cogita semper. Cogitentur siquidem mandata Dei, quam sancta, quam honesta sint: quam dulcia, quam salubria, quam fidelia,& confirmata in seculum seculi, In eleuatione manuum sancta operatio

*Psalm. 118.*
*ibid.*
*ibid.*

designatur, cui iustus libenter insistit: certus est enim quod meritis eius æterna retributio exuberantissimè respondebit. Iugis verò exercitatio, luctum sibi annexum habet, laborémque continuum: iustus autem pugnat vt coronetur, recepturus ab eo requiem pro labore, qui fingit laborem in præcepto. Est itaque probatio charitatis vtrum sit vera, si homo Dei mandata dilexerit: si ei scilicet in meditatione, operatione, & operum exercitatione seruierit, cui seruire regnare est. Mandatorum siquidem obedientia nullius est meriti, nisi ex charitate procedat. Sola etenim obedientiam præstat charitas. Item, qui non diligit, nec mandata custodit, Audi eum qui veritas est. Si quis diligit me, sermonem meum seruabit: manifestè insinuans, quòd si quis diligit, obedit, si non diligit, non obedit. Vera sanè obedientia inseparabiliter charitati adhæret, propter quod scriptũ est: Qui offendit in vno, omnium est reus, quod in bono mandatorum breuiter exponi potest, vt de similibus censura similis habeatur. Huic mandato, non occides, ille qui diligit & nõ occidit, in dilectione obedit: qui verò non diligit & non occidit, mandatum quidem ad literam facit, secundum mentem mandati quia non diligit. Legem autem facere non est verba legis exterius sequi, sed mentẽ & intentionem legis obedienter implere: quia ergo, non est sincera obedientia, quæ ex ima dilectione non fit, non dicitur obedire, qui non diligit, licet non occidat: eo quòd legem opere tantum, & non intentione pura, custodiat. Charitas siquidem patiens est, benigna est, in quibus obedientia commendatur: non agit perperam, quia nihil contra conscientiam facit suam, nõ flatur de beneficijs Dei: non est ambitiosa, quia omnem respuit dominatum: non quærit quę sua sunt sed quæ Christi vel proximi sui: imo etiam oblata non repetit: non irritatur ad iracundiam, subaudi: non cogitat malum, vt malum pro malo refundat: non gaudet super iniquitate, subintellige alterius. Eius enim iniquitas nulla, omnia suffert patienter: omnia sperat dicta vel promissa à Deo: omnia sustinet obediendo humiliter. Qui ergo ex charitate obedit, legem mandatorũ Dei adimplet, quam sine charitate aliquis omnino implere non potest: ideo est ipsa finis legis, mandatorum impletio, & terminus. Perfectæ consummationis vidi finem latum mandatum tuum nimis: hæc est testimonium conscientiæ nostræ, hæc est gloria nobis obedientis à spiritu veritatis, qui perhibet testimonium spiritui nostro quòd filij Dei sumus regenerati in spem vitæ per resurrectionem Iesu ex mortuis. Quam generationem Iohannes Euangelista insinuans dicit. Scimus quia qui natus est ex Deo non peccat, quia cœlestis generatio, innouatio scilicet charitatis, eũ seruat, id est charitas, per quam præuidit Deus, eum fieri conformem imagini sui Filij. Nam & si Dauid proditioni adulterium homicidiúmque adiecerit, licet septem dæmonibus Magdalena laborauerit, licet Petrus culpâ apostasię incurrerit. Charitas vitæ innouatio est: per quam crucifigitur in nobis vetus homo, terrenus, carnalis, & animalis. Sic ambitiones, & concupiscentiæ mala opera, praua desideria, charitate noua faciente omnia, euanescunt. Nunc autem si noua creatura est, in ipsa vetera transierunt.

Io an.14. Ibid. Ibid. Ibid. Iac.2. 1.Cor.13. Rom.8. 1.Pet.1. 1. Ioan.5. 2. Reg.11. Marc 16. Matth.26. Luc 22. Ioan.18.

DEDI-

# DE DILECTIONE PROXIMI, & progressu ejus.

CHaritas nunquã otiosa est: semper in alterum se porrigit, vel in proximum, vel in Deum. Natura nimirum charitas est, & amare, & velle amari. Sicut enim ignis non potest non ardere, sic charitas non potest non amare. Amor siquidem ignis est: & ideo amare, ardere est: ignem, inquit, veni mittere in terrã, ignis semper ad exteriora se porrigit, & incendens alia exterius in se crescit. Sunt equidem homines amantes se, & suis inseruientes desiderijs, hi mortui sunt viuentes, sicut scribit Apostolus de vidua, quæ in delicijs mortua est, proprium amorem seu priuatum Apostolus reprehendens: Erant, inquit, homines se ipsos amantes: ita solliciti circa propriam curam, vt de proximi vtilitate non curent. Dilectio sanè se trãsfundit in alium, quia esse solitaria dedignatur. Nam vult communicari alij, ne sit sola. Quia igitur illo sũmo & beatissimo bono, cùm illud obtinuerimus, vnusquisque pro sua capacitate fou[illegible] capaciores autẽ erũt omnes simul, quoniam singulariter, si per se [illegible], procul dubio cumulatior erit illa felicitas, Sed quod ple[illegible] non potest, habere possit in altero. Verum habere suum [illegible], in eo dilexerit. Sed [illegible] bonum in altero [illegible]. Congr[illegible] igitur, secundo præcepto, diuinæ leg[illegible] informat: Diliges, inquit, proximum tuum. Cæterum quia i[illegible], summa nostra beatitudo, est [illegible] & in nobis, atque in proximo, ideo ipse ex toto diligendus est tibi, vt diligas eum ex toto corde tuo, & ex tota anima tua, & ex omni virtute tua. Propterea, quia de fœlicitate proximi tantùm gaudebis, quantum de propria, rectè subjungitur: Diliges proximum tuum sicut te ipsum. Duo igitur nobis diligenda sunt ad fruendum, Deus & Proximus: dissimiliter tamen Deus, vt eo fruamus in seipso, & propter seipsum, proximus vt ipso fruamur in Deo, & propter Deum. Propriè autem dicitur, Fruamur Deo, proximo autem impropriè, licet Apostolus ad discipulum dicat: Ita ego te fruar in Domino, cùm autem scriptum sit: Deum nemo vidit vnquam. Deus tamen qui lucem habitat inaccessibilem, nostris cordibus sæpe aliquantulum suæ lucis clementer infundit, cùm ipse sit charitas, per Spiritum sanctum se nobis pro modulo nostræ infirmitatis insinuat, cúmq; de illo scriptũ sit: Domine apud te fons est vitæ, & in lumine tuo videbimus lumen, ipse nihilominus est fluuius, cuius impetus lætificat ciuitatem Dei, ipse per Isaiam Prophetam dicit: Ecce ego declino in vos vt flumen pacis, & vt torrens inundans gloriæ gentium. Et quæ est hæc, ciuitas, quam fluminis impetus lætificat, quæ à voluptatis & gloriæ torrente potatur, nisi eorum communio, quorum vnum cor & animam vnam facit Deus in glutino charitatis? Diliges, inquit, proximum tuum sicut te ipsum, ac si dicat, dilige consortem tuæ naturæ, qui tibi futurus est

Luc. 12. 1. Tim. 5. 2. Tim. 3. Deut. 15. Leuit. 19. Matth. 5. Matth. 22. Marc. 12. Ad Philem. Ioan. 1. 1. Ioan. 4. 1 Tim. 6. Psalm. 35. Psalm. 45. Cap. 66. Matth. 12.

consors gloriæ meæ. Dilige te ipsum in altero, agnosce in imagine mea, & propter me misericorditer age cum proximo tuo, ne tibi apud me misericordiæ aditum intercludas. Quocirca Deus bonorum nostrorũ non indigens, nobis delegauit pro se fratres & proximos nostros, quibus quasi eius vicarijs beneficia impẽdamus, qui si egeni, eisdẽ exhibere vellemus. Quomodo enim quis Deo, qui nullo eget, & quem videre non potest, impendit misericordiã, si fratri, qui indiget, & quẽ nõ videt, cõpassionis affectũ non exhibet. Prius equidem diligebat se homo propter se, & erat carnalis hic amor: prius enim quod animale, deinde, spirituale, ideo autẽ hic amor carnalis est, quia nemo carnem suam odio habuit. Porrò ne de cætero hic amor euagetur in malum, apponitur ei frenum temperantiæ: & indicitur ei præceptũ quo consortem naturæ suæ diligat, vt se ipsum. Quantũ ergo homo se ipsum diligat, dummodo proximum in mensuram ejusdem dilectionis admittat. Exigit autem amor proximi idem velle, idẽ diligere, idẽ appetere, & omnibus secundũ Deum in mutuis voluntatibus consentire.

Ephes. 5.

## QVOD IN AMORE PROXIMI DEBET OMNIVM ESSE PLENA COMMVNIO

EST equidem in vera proximi charitate plena communio. Siue enim aliquid qnod deceat communicari, quis habeat, vel non habeat, tum charitas illud habenti & non habenti communicat. Quod si habet, cõmune facit alijs, & amat in alijs, quod non habet. In aduersis etiam specialiter habet locũ voluntatum cõmunio, per quam efficitur vtriusque vnius necessitas: vt cùm vnus patiatur dolendo, patiatur & alius cõdolẽdo. Gratia siquidem Domini nostri Iesu Christi & charitas Dei & communio Sãcti spiritus istos mutuæ communionis affectus operatur in nobis. Nec enim charitas sine communione est, nec sine communione Spiritus sanctus, Charitas autem diffunditur in cordibus electorum per Spiritum sanctum, qui datus est eis.

1 Cor. 13.

Rom. 5.

## QVOD SANCTA COMMVNIO MANAVIT A DEO IN ANGELOS ET HOMINES.

DE hac ineffabili vnione, de qua filius dicit: Ego & Pater vnum sumus, emanauit quædam communio in Angelos, in qua per Filium & Spiritum sanctum firmati sunt. Scriptum est enim: Verbo Domini cœli firmati sunt, & Spiritu oris ejus omnis virtus eorum. Propterea in eis est idem velle, idem nolle. Ideo amantur singuli à singulis, vniuersi ab vniuersis, ad instar communionis angelicæ diffusa est Dei charitas hominum cordibus per Spiritum sanctum. Sic enim Dominus per Iohelem quandoque promisit: Effundam, inquit, de spiritu meo super omnem carnem. Hujus spiritus communio procedit in hominum corda, vt scilicet quæ propria sunt vnius, fiant aliis ex charitate communia. Quod beatus

Iohan. 10.

Psalm. 32.

Ioel. 2.

beatus. Petrus infirmans dicit: vnusquisque sicut accepistis gratiam alterutrum administrantes: Si quis loquitur, sicut sermones Dei: si quis ministrat, sicut ex virtute quam administrat Deus, vt in omnibus honorificetur Deus. Ab ineffabili fonte summæ trinitatis diuinationes accepit ista communio, Et in vnitate spiritus Dei & baptismi. Ecclesia primitiua fundata est. Sicut Apostolus breuiter tangens: vnus, inquit, spiritus, vna fides, vnum baptisma: In hac autem communione spiritus, fidei & baptismi, erat multitudinis credentium cor vnum & anima vna. Ecce mira vnio cordium, & identitas voluptatum. Nec quisquam eorum possidebat aliquid, quod suum esse diceret, sed omnia erant eis communia. Diuidebantur autem singulis prout vnicuique opus erat, Sed quid sibi volunt ista communio, & ista distributio? Si distributio erat tibi, quomodo ergo communio? Nam distributio rem distributam ei cui datur, appropriat. Communio autem habere aliquid proprium detestatur. Porrò charitas, abhorrens quæ distribuuntur, non volt esse propria, sed vt in communionem transeant distributa. Testimonio Apostoli: Diuisiones gratiarum sunt, & diuisiones ministrationum & diuisiones operationum sunt. Vnicuique datur manifestatio spiritus ad vtilitatem, & vnusquisque proprium donum habet ex Deo. Alius quidem sic, alius verò sic. Facit autem charitas, vt quod vnusquisque accepit, non sibi, sed Deo, sed proximo accepit: vt non suam, sed Dei gloriam, non suam, sed vtilitatem proximi, ex Dei munere quærat. Charitas enim non quærit quæ sua sunt, sed quæ Iesu Christi aut in Christo Iesu proximi sui. Vides oculo fidei, quòd in illa sanctissima Trinitate vna est virtus, vna essentia, quæ tribus personis cōmunis est. Persona verò à persona propria notatione discernitur, Nec beneficia communionis, aut potius vnionis impedit, quod solus pater est pater, vel solus filius filius: est enim pater non sibi, sed filio, cui de sua substantia genito dedit vitam habere in semetipso. Facit ergo charitas, vt omnia sint inter proximos communia: & tunc singulis propter proprias necessitates propria sunt conferenda subsidia. Quod enim vnusquisque sibi recepit, à communionis beneficio non recedit. Habet enim & sibi & alij quicquid habet, imo alij amplius, minus sibi intelligant ergo homines quicquid recipiunt ex dono cœlestis gratiæ, non suum, sed omnium esse, timeant obesse, si illud quod eis à Deo indultum est, non faciant in commune prodesse. Eis enim gratia obest, si aliis per eos non prodest. Quòd si communicant gratiam, trāsferunt eam in Dei gloriam, propterea quicunque communicat donum, & dabitur, & abundabit. Et sic verè habet id quod habet. Et verò qui sic non habet, & id quod videtur habere, auferetur ab eo. Gratia siquidem Dei homini data est in creditum, & in causam mutui translit. Accipientem enim obligat Deo, & proximo, Deo ad exhibendam gloriam: proximo ad gratiam communicandam. Hic est iustus, qui miseretur, & commodat. Homo verò delinquit, si contra pactum dati & accepti, seu crediti & mutui venire præsumat, Scriptum est enim Mutuabitur peccator, & non soluet.

*1. Petr. 4.* *Ephes. 4.* *Act. 4.* *Ibid.* *1. Cor. 12.* *1. Cor. 13.* *Psalm. 36.*

## QVOD NON EST COMMVNIO Bonorum ad Malos.

HVic fonti, huic sanctæ communicationi communicat alienus, auarus, aut cupidus, seu quisquis est fidei Christianæ aut contrarius, aut diuersus, qui autem dona Dei communicat, indiuisos ad proximum conseruat affectus. Iste, vt columba & turtur. Abraham ex præcepto Domini diuidente vaccam, & capram, atque arietem, & ponente vtrasque partes altrinsecus, nullam recipit sectionem. Sit ergo proximorũ indiuidua communis affectio, Sic tamen in vnum, quòd ibi non sit assensus in malo. Sic diligatur proximus, ne laudetur in desiderijs animæ suæ. Qui enim peccatorem in hoc diligit, proximum bene odit, nam sicut prædiximus, non est proximi vera dilectio, si non firmetur & fundetur in Christo. Christus equidem ipse est nostræ communionis vinculum: firmans inter nos vnitatem Spiritus in vinculo pacis. Et qui, juxta verbum Iob, facit pacem in similibus suis. Ipse est pax nostra, qui facit vtraque vnum. Consilio itaque beati Petri mutuam in nobismetipsis charitatem studeamus habere: quam sincera beneuolentia foueat, quam simulatio non adumbret, nec suspicio interrumpat. Hanc hominum cordibus Christus imprimit: & exemplo confirmat: Hoc est, inquit, præceptum meum, vt diligatis vos inuicem, sicut dilexi vos.

Genes. 15.
Ephes. 2.
1. Pet. 4.
Dan. 15.

## QVANTO SIT DVLCIOR AMOR, QVO nos diligit Deus, amore, quo eum diligimus.

QVantum præeminentior est humanitate diuinitas, tanto amor Christi quem habet ad nos, amore illo quem habemus, ad illum, vel ad proximum, dulcior, firmior, atque profundior, violentior, penetrabilior, interior, & compassibilior, feruẽtior atque suauior. Omnes maternos affectus, omnes fratrum conjugúmve consensus, illa quam habet ad nos ex inæstimabili charitate, trãscẽdit, Ipse paternę gratiam lenitatis exprimẽs in se ipso, fidelem ad animã loquitur dicens: amodo voca me Pater meus es tu, Dux virginitatis meæ tu es. Et illud: patrem vocabis me, & post me ingredi nõ cessabis. Ipse materna nos benignitate pręueniens: Quemadmodũ, inquit mater cõsolatur filios suos, ita ego cõsolabor vos, & rursũ: Nunquid potest mater obliuisci infantem suũ, vt nõ misereatur filio vteri sui? Et si mater oblita fuerit, ego tamen non obliuiscar tui. Ipse in se modũ supernæ dilectionis assumens, animæ fideli sic loquitur: Hortus conclusus soror mea, & item: Vulnerasti cor meum soror mea sponsa. Amicus est cùm & ipsa de illo: Talis est, inquit, dilectus meus, & ipse est amicus meus, Spõsus est, cũ de illo dicitur: Gaudebit spõsus super te Deus tuus.

Hoc

Ierem 3.
Ibid.
Isai. 66.
Isai. 49.
Cant. 4.
ibid.
Cant. 5.
Isai. 62.

Hoc ergo sentiamus in nobis, quod in Christo Iesu, qui extendens manus in discipulos suos, vocat eos fratres, & quod amplius est, matrem, & patrem, atque sororem, omnem scilicet qui humiliter, qui sanctè, qui castè, qui socialiter ejus, aut proximi fecerit voluntatem. *Matth. 12* *Marc. 3* *Luc. 8*

## QVOD EX MVTVO MEMBRORVM NOSTRORVM OBSEQVIO IN AMOREM PROXIMI ERVDIMVR.

ILlud etiam in proximi dilectione notetur attentius, quod ipsa natura corporis nostri ad mutuæ charitatis etiam obseruantiam nos informat. Multi enim vnum corpus sumus: alter verò alterius membra, Vnus autem spiritus vniuersa membra viuificat, eorúmque compages mutuis obsequiis, & alterna compassione conciliat. Oculus non solummodo sibi videt, sed dirigit gressus pedum. Os non sibi soli comedit, nec stomachus sibi soli digerit, sed vtrunque communi membrorum vtilitati deseruit. Lingua, si quod membrum læditur, molestiam illius, compassione, suam faciens, lædentem redarguit, dicens, quid me lædis? cor de communi vtilitate sollicitum, consilia membris omnibus profutura disponit. Manus, quæ nec famulari quandoque membris abiectioribus erubescunt, se in vsum publicæ vtilitatis exercent. Quòd si manus vna casu aliquo fortè lædat alteram, illa quæ læsa, est non repercutit, nec se erigit in vindictam. Manus autem quæ lædit, quasi se ipsam accusans, remedia meliora, quæ potest, læsæ sorori apponit: ex humilitate & solicitudine sua sibi indulgeri postulat: & omnem suspicionem malitiæ, studio solicitæ compensationis eliminat. Si manus oculorum obsequio vibratum in aliud membrum senserit gladium imminentem, ipsa suum minimè discrimen attendens plus alij quàm sibi timens, gladium excipit: Et vt alij parcatur, ipsa sibi non parcit. Sit ergo in nobis lex illa communionis, quæ in membris nostris scripta est, vt vnius Spiritus nos omnes, quasi vnum corpus viuificet, vt per veram cordium vnionem maneamus in Deo, & Deus in nobis, quatenus omne corpus per nexus, & juncturas, membrorúmque compages crescat in mensuram plenitudinis Christi. *Rom. 12.*

## QVOD EX PRÆCEPTO DEI TENEMVR DILIGERE INIMICOS

INter proximos diligere præcipimur inimicum, &, quod præcedentibus aduersari videtur, odio habere amicos, quod mirabili artificio charitatis dispensatio diuina decreuit, vt scilicet voluntas hominis, quæ prompta in odium inimici mandatæ dilectionis imperio refrenetur. Et quæ nimis prompta erat ad diligendum amicum, censura Diuinæ legis, quæ amico indicit odium, temperetur. De virginitate, de eleemosyna, de humilitate, de possessione dimittenda & danda pauperibus, de visitandis infirmis, & de aliis operibus misericordiæ consilium habemus *Matt. 5.* *Luc. 6*

à Domino, & de his, licet adjunctam quandoque vtilitatem non habeat, retributionem exspectamus ęternā. Verumtamen de inimici dilectióne, certo & expresso decreto dominus in Euangelio nos astringit: Ita quod si quis inimicum odit, diuinæ legis pręuaricator existit: Diligite, inquit, inimicos vestros: benedicite iis, qui oderunt vos: Et orate pro persequentibus & calumniantibus vos. Et modum mercedis adjungens: Vt sitis, inquit, filij patris vestri, qui in cœlis est, summa bonitas Deus. Pro cuius amore vim tuæ voluntati facere te oportet: Vt sicut ipse solem suum oriri facit super bonos & malos, ita eodem oculo gratiæ amicum & inimicum, pro ipso respicias. Si autem eum diligas, quia te amat, lex amicitiæ hoc exigit. Si amicum pro Christo amas, hoc cedit ad meritum: Sed tantò differentius & eminentius mereris gratiam Dei, si tuæ pro Christo imperans voluntati, inimicum diligis propter Deum. Audi quid veritas in Euangelio dicat: Si diligitis eos, qui vos diligunt, quam mercedem habebitis? nonne hoc publicani faciunt? Sed & vrsi, & leones: & lamiæ circa suorum dilectionem, naturæ inseruiunt. At si Christi discipulus es, aut professor, malefacientibus benefacere, & orare pro persequentibus te oportet. Exigunt enim ordo cœlestis justitiæ & Diuinæ, & gloria æquitatis, vt qui iam illuminati sunt à sole justitiæ, orent vt & illuminentur eorum aduersarij, & qui tenebræ sunt, fiant lux in Domino juxta orationem Prophetæ dicentis: Quoniam illuminas lucernam meam Domine, illumina tenebras meas. Paulus dicit: Nemini malum pro malo reddentes, nec maledictum pro maledicto. Christus, teste beato Petro, pro nobis passus, nobis reliquit exemplum, vt sequamur vestigia ejus. Ipse pro suis crucifixoribus exorauit. Pater, inquit, ignosce illis, quia nesciunt quid faciunt: Hæc vestigia secuti sunt tam Iacobus & Stephanus, quàm etiam alij, qui inter angustias mortis, occisores suos totis præcordiis animæ, astrinxerunt amplexibus intimæ charitatis. Ille siquidem quem tuum reputas inimicum, sibi & non tibi inimicus est, sibi obest & non tibi. Cui nocere homo existimas, & ipse ad innocentiam te promouit. Scriptum est enim: Abel esse non potest, quem Cain malitia non exercet. Si malum pro malo, maledictum pro maledicto retribuis, jus in causa propria tibi dicis, téque in re tua tibi judicem faciens, eum, cui omne judicium dedit Pater, qui dicit, Mihi vindictam & ego retribuam, quantum in te est, judicandi ac retribuendi potestate destituis. Tuis igitur inimicis, illum pro Christo, amorem exhibeas, quem te diligentibus exhibes: licet hoc tibi prima facie videatur amarum, hoc amore dulcissimos in te fructus percipies. Nouum quidem præceptum est, à quo emanat illa dilectio: nam cùm veteris legis edicto præcipiamur amicum diligere non vmbraticè, non simulatoriè, sed opere & veritate, ideo legislator non contentus dicere, Diligite inimicos vestros, sed apertè insinuans voluntate & opere diligendos, adjecit, Benedicite iis qui oderunt vos, & iterum: Si esurierit inimicus tuus, ciba illum: Si sitit da illi potum. Hoc enim faciēs carbones congeres super caput ejus. Caput interioris hominis est ratio, nec aliquis est adeo crudelis, qui ad collata beneficia non mitescat,

Matth. 5. Luc. 6

Matth. 5

Psal. 16. Rom. 12

1. Petr. 2

Luc. 23. Actor. 7.

Deut. 32. Rom. 12. Heb. 10.

Matth. 5. Luc. 6. Rom. 12.

qui ad proximi benevolentiam odium odio non habeat, qui cogitationes charitatis, quasi carbones ignis, remoto calore iracundię, non attendat. In eo itaque, qui te molestiis inquierat, dilige imaginem Dei naturæ. Et sic peccatum eius odio habeas, vt diligas peccatorem. Hoc est enim odium perfectum: Perfecto, inquit, odio oderam illos. Recole charitatem Ioseph ad fratres impios, Moysi ad populum rebellem, Dauid lugentis persecutores grauissimos Saul, & filium parricidam. Et vide, quod licet Euangelicus legislator Christus proprius promulgauit hujus dilectionis decretũ: Multi tamen patres antiqui, gratia inspirante, humiles, priùs ipsius obseruantiam coluerunt.

*Psalm. 138. Genes. 42. Exod. 32. Samuel. 1. Reg. 1.*

## QVOD SECVNDVM DIVERSOS STATVS hominum in dilectione diuersi sunt gradus,

ILlud autem dignum annotatione censemus, quod in proximi dilectione, ordo & gradus eorum qui diliguntur, aut diligunt, sæpius variat. Constat enim quosdam aliis præesse, quosdam subesse, aliis verò coesse, quosdam etiam prodesse aliis, vel obesse. His omnibus necesse est judiciũ discretionis adesse Superior quidem debet inferiorẽ corripere. Et necesse est ad virtutis opera districtè compellere, sic tamen vt in correptione dilectio exhibeatur, in coactione compassio. Si verò inferior in ordine suo legitimè conuersetur, vt ad meliora conscendat moueri potest, nisi salutaribus monitis vel exemplis. Maximè, si superior ad hoc inferiorẽ anhelare cognouit proprio desiderio voluntatis. Ad inferiorem pertinet consilium in dubiis à superiori petere, reuerentia assistere, supplicare deuotè, humiliter obedire. Debet æqualis suo æquali honesta suggerere, in lętis aut tristibus, cõgratulationis vel cõpassionis affectus inpendere, ejus vtilitati, vel necessitati succurrere, se mutuò fouere. Sanctis collocutionibus, & honore inuicem præuenire: Eum qui prodest, i. amicum, tenetur amicus in præcordiis animæ & visceribus charitatis amplecti: Eum verò qui obest, id est inimicum, sustineat patienter: errata clemẽter indulgeat, & impendat illi necessaria propter Deum. Sic autem diligendus est proximus, vt non habeatur ad illum charitatis affectus, quo supra te diligis Deum: nam si Deum non diligis, nec proximum diliges vt te ipsum. Scias quod ex dilectionis mensura, qua diligis Deum, potes existimare quantũ proximum diligas, vel te ipsum. Porrò qui Deum non diligunt, nec se. Si autem non diligunt se, nec proximum sicut se: Ideo ex dilectione Dei potes, quam habes ad te & proximum, dilectionem certa existimatione metiri.

*Æqualis suo æquali debet honesta suggerere.*

## STVLTA EST DILECTIO, QVÆ PRO VTILITATE ALIENA, suæ patitur animæ detrimentum.

ILli autem enormiter errant, qui sic arbitrantur vnumquemque proximum diligendũ, vt duos plus quàm vnum diligere teneantur, vt ex numero proximorum diligendi quantitas censeatur. Sanè non dicitur: Diliges proximum quantitate, sed sicut te. Nec ex multiplicitate personarum multiplicanda est affectio charitatis. Sic enim centum, aut omnium vniuersitatem tenerer diligere supra me. Quod omnino rationi obuiat, & saluti humanæ. Quam enim æstimationem dabit homo pro anima sua? vel quid prodest ei ad salutem æternam, si lucretur vniuersum mundum, suæ autem patiatur animæ detrimentũ? Nec videtur huic sentétię aduersari quod Moyses supplicãs pro populo Israël, dicit: Domine, aut dimitte eis, aut dele me de libro tuo. Nec illud, quod Apostolus dicit, Optabam aliquando Anathema esse à Christo pro fratribus meis secundum carnem. Moyses enim quasi materno affectu populũ diligebat. Mater autem paupercula si non aliàs intromittatur ad desiderabiles sibi cibos, nisi foris filium derelinquat, quid diceret illa, nisi aut mecum admittas filium meũ, aut vtriq; interdicas introitum? Affectum quidem Moyses prodidit, quem habebat ad populum, sed consilium non expressit: Sic etiã Apostoli verba ex affectu potius, quam ex cõsilij iudicio censeantur. Quidam tamen hoc verbum sic intelligunt, quod scilicet amplius optabat pro fratribus suis anathema esse à Christo, i. à secreto meditationis ab orationis instantia, & à contemplationis arcano. Nam pro fratrum salute quodammodo separabatur à Christo, qui cùm orando & contemplando vacaret, ad mundi strepitum & ad labores seculi rediens, quodammodo auellebatur à Christo. Sanè nullus aliquo præcepto, vel aliqua ratione tenetur salutem animæ proximi, perditione animæ suæ aut corporis ejus liberatione citra spem perpetuæ salutis, proprij corporis interitu, procurare. Quod & pręcipimus pro fratribus animas ponere, ad vitæ contemptum, non ad animæ, pro qua Christus mortuus est, pertinet detrimentum. Sic enim pro fratribus vitam ponere, non est animam perdere, sed saluare. Proinde ij qui morte propria tẽporali dominos suos à morte redimunt, rectè quidẽ hoc faciunt, si potius salutem animæ suæ, quàm liberationem alieni corporis in causa constituunt. Cùm enim eis conscientia dictet, quòd fidem dominis suis debeant exhibere, videtur etiam cõsonum rationi, quod suę vitæ corporali, vitam dominorum debeant anteferre. Verùm si pro captanda gloria, aut pro fama seruanda tali se discrimini objecerint, egerunt temerariè: quia in sola fama populari, mercedem sui sanguinis posuerũt. Dilectione itaque, & maxime pro salute multorum, potest quis salubriter morti suum corpus exponere. Vt autem, pro salute totius mundi, suæ patiatur animæ detrimentum, nec potest ratio, nec amoris regula tolerare. Animam enim suam perdere, est recedere à dilectione Dei, carere iussione illius, & sententiam perpetuæ damnationis incurrere.

Marc. 8.
Exod. 32.
Rom. 9.

SECVNDVM MANSIONES ANIMANTIVM IN ARCHA NOE, ASSIGNANTVR IN anima dilectionis varij gradus.

Sic ergo.

SIc ergo proximus diligatur, vt secundum exigentiá meriti, aut dignitatis ipsius, vnus alteri præferatur: & maior in exhibitione certi ordinis mésura seruetur. Prętetea sic graduum modos, & ordinum status vnicuique dilectionis censura distribuat, prout ei debentur. Ad cuius rei euidétiam exemplarem in anima diligentis, quasi in Archa Noë de imputribilib. lignis, i. de sanctis cópacta virtutibus assignemus, tristega & mãsiũculas, & inimicos, & amicos extraneos & familiares in sinu cordis, juxta singulorum dignitatem & ordinem collocemus. Bestias itaque, bestiali se crudelitate grassantes, persecutores videlicet nostros, receptaculis inferiorib. deputemus, quib. & orationum suffragia, & solatia vitæ communis, ex Euangelica constitutione debentur: Quia non sunt mansiũculę exteriores iis de hoc hominum genere, qui foris sunt exteriora condimus. Illos verò qui nobiscum ejusdem fidei professione censentur, nequaquam ab interiori mansione repellimus: locum istis assignamus superiorem reptilibus, jumentis, iis scilicet qui terrena sapiunt, aut qui ventri & libidini seruientes, in stercoribus vt jumenta putrescunt, talibus & orationis consilium, flagellúmque correctionis impendimus, & præ inferioribus. Sed post superiores viuendi subsidia indulgemus, in quibus qui proximitate naturæ, vel humanitate officij, vel beneficio nutriturę nos tangunt, interiora committimus: interiora cæteri non merentur. Sunt qui nec bestias, feritate: nec reptilia terrenorum desiderio imitantur: Sed nec statum humanæ firmitatis, aut virtutem transcendunt. Inter istos autem, qui quanto nobis est aut carne conjunctior, aut gratia mortalitatis acceptior, tanto sit nobis ad animæ præcordia & sinum charitatis interior, sanè locus pię dictus eminentior volatilibus cedit: Isti pennis virtutum supra hominem transcendétes, tantò sint in archa nostri spiritus altiores, quanto eos credimus Deo familiariùs inhęrentes. Inter quos illi quos affectio nobis arctius glutino charitatis vniuit, secretius in nostri pectoris arca & suauiùs reconditi, exactissima cordis beneuolentia foueantur. His omnibus præeminet quidam gloriosior locus, cui hujus archæ fabricator & rector, speciosus forma præ filijs hominum, splendor & figura substantiæ Dei patris, præsidet: omnésque cæteros ordines ineffabili claritate serenans attingit: à fine vsque ad finem fortiter, suauiter vniuersa disponens: ipse hujus spiritualis archę latitudinem ad vnum dilectionis cubitum lineari dimensione traducit: ipse præ omnibus nostros affectus in se dirigit. Ipse in habitaculo cordis nostri & superiorem & in inferiorem sibi locú exigens, à seipso diuitias gloriæ suæ nobis indefessa, & indeclinabili bonitate proponit.

*Psal. 44. Heb. 1. Sap. 8.*

## DE DIVERSITATE AFFECTVVM, EX QVIBVS motus, & vsus dilectionis excitatur, & fructus.

*Affectuum diuersitas ex quib. motus dilectionis excitatur.*

IVxta hanc ordinum varietatem & graduum diuersitatem, formantur affectus: motú & vsum dilectio mutuatur. Ad expressiorem verò noti-

tiam affectuum dilectio nascitur, proficit, exercetur: Sciendum est quid sit dilectio, qualiter in charitatem transeat, vel ab ea degeneret, aut in suæ natiuitatis informitate subsistat. Iudicio & existimatione quorumdam. Dilectio est quædam vis animæ rationalis, appetitiua rerum quas sibi quis eligit ad fruendum. Et licet hæc vis animæ simpliciter in se sit quoddam bonum, homo tamē pro sua libertate arbitrij bene vtitur hoc bono per gratiam adjutus: vel abutitur, per justitiam derelictus: Illius itaque bonus vsus bonum amorem, & hominem commendabilem facit: è conuerso, abusus ejusdem amorem malum & hominem damnabilem facit: Vsus autem versatur in tribus, in electione, in motu, in fructu. Electio est ex deliberatione: Motus ex desiderio, & actu: fructus ex vtilitate pēsatur. Et ex fine deliberationis quidem est discernere inter amara & dulcia: inter delectabilia & aspera: inter Creatorem & creaturam: inter corporalia & æterna. Procedit ergo electio rei, quam quis desiderat ad fruendū. Ex illa electione occultè mouetur animus ad desiderium: vt cùm adeptus fuerit quod elegerit, fruatur eo: idem cum delectatur, vtatur. Sic est electio, amoris inchoatio: motus desiderij, actus: finis verò siue vtilitas fructus. Si ergo mens id ad fruendum elegerit quod oportet: & appetitus ejus moueatur, vt decet eodémque fruatur vt debet, iam discreta electio, tam competens motus, tam salubris & desiderabilis fructus merito charitatis appellatione censetur: Sic electione charitas inchoatur, exercetur motu, fruitione perficitur. Verum si animus eligat imprudēter, moueatur indecenter, turpiter abutatur, ex istis cupiditas oritur, inualescit atque perficitur. Habes itaque duos fontes boni, & mali duas origines seu radices. Omnium enim bonorum radix est charitas. Omnium malorum radix cupiditas. Porrò iis erit deliberatio circūspectior, intelligentior, purior: oculus rationis acutior, considerans quantum homo alij creaturæ præcellit: quòd quicquid desiderabile est in mūdo, perplexius hominem inuoluit miserijs, quàm promoueat ad beatitudinis statum, metiens suæ per omnia priuilegium dignitatis: vide quam salubriter homini lex diuina præcipiat. Et soli obedire, cui seruire regnare est, & id solum appetere, in quo solo, summa largitudo est. Indignans ergo, diuitiis aut dilicijs temporalibus quosdam latriam exhibere: Non sint serui auaritię Idololatrię, pecuniæ, ei duntaxat deuotam exhibet obsequelā, de quo sacra scriptura præcipit dicens: Dominum Deum tuum adorabis, & illi soli seruies. Quia igitur intelligit homo, quòd tāta scientia, tam sublimis, & præeminens sit diuina natura, vt sola possit hominem beatum facere, eum sibi specialiter eligit ad fruendum quidem, beati merito videt obsequiū singulare. Sic Dei dilectio inchoatur, sic promouetur, exercitio desiderij comitatur. Ponit itaque lex diuina, & quasi in corde hominis scribit primū de dilectione præceptum. Diliges inquit, Dominum Deum tuum.

*Dilectio.* — *1 Tim. 6.* — *Deut. 6.* — *Deut. 6. Matt. 22. Marc 12. Luc. 10.*

## DE MOTV AD DESIDERIVM.

Porrò qualiter in electione rerum, quę prętendunt vmbratilem fœlicitatis imaginem, quosdam exagitet spiritus vertiginis & erroris, iam delibauimus: Restátque diligentius aperire, qualiter & quibus adminiculis ad electionem appetendorum moueatur. Fit autem motus, vel intus ad desiderium, vel foris ad actum. Ad desideriũ scilicet, cùm quodam interno appetitu mouemur & allicimur ad fouendum. Ad actum verò mouemur cum ad aliquid exterius agendum quadam amoris affectione compellimur. Et notandum quod amor quibusdam velut incentiuis excitatur ad desiderium vel ad actum: quæ cursum amoris dirigunt: eique formarum diuersitatem pro varia sui qualitate præscribunt. Sunt duo præcipuè quæ mouent & excitant animum ad desiderium & ad actum, eique diuersas species imprimunt, affectus, & ratio: nec mirum, aliquando enim amoris affectus & ratio, vel ad actum exteriorem, vel ad interiorem stimulat appetitum. Affectus est erga aliquem quædam animi spontanea dulcísque ac suauis inflectio. Affectuum verò alius spiritualis, alius rationalis, alius officialis, alius naturalis.

## DE SPIRITVALI MOTV DESIDERIVM.

Spiritualis est quoties Deus occulta immissione gratię, vel alicuius verbo seu exemplo, aut correptionis paternæ flagello, aliquem ad diligendum, quod honestum est & salubre, inuitat: ac desiderium vitæ correctionis inspirat. Est etiam spiritualis à contrario, quotiés in eum, quem Deus reprobat, fieri immissiones per Angelos malos permittit. Sic miser ad illicita defluit. Sicut de quibusdam propheta commemorat: Spiritus fornicationis decepit eos, ni fallor Amnon filius Dauid mali Spiritus immissione resolutus, affectu noxiæ voluptatis in proprię sororis exarsit amplex⁹: domúmque tanti patris contaminans incestu, fratris in se gladium prouocauit, Futuri denique parricidij, quo patrem suum infœlix Absalon regni cupidus infestaturus erat, cautionem & materiam seminauit.

*Osea.4.* *2.Reg.13.*

## DE RATIONALI MOTV.

Rationalis affectus est, qui ex alienæ virtutis consideratione excedit. Hic affectus auditu nascitur: quoniam triumphali martyrum passione audientium accendit corda quædam suauissima deuotione. Quis enim audiens in beati Pauli memoria pericula latronum, & cætera, quæ longum est enarrare: insuper vocem fortitudinis: vocem virtutis: hominem in omnibus institutum posse omnia in eo qui ipsum confortabat: paratum satiari, & esurire: abundare, & penuriam pati: paratum alligari in Ierusalem: & animam ponere pro fratribus suis: desiderantem dissolui, & esse cum Christo: Quis inquam, hæc in animo sollicita commemoratione describat, & non moueat eum quædam

*2.Cor.11.* *Philip.4.* *Act.21.* *1.Ioan.3.* *Philipp.*

grata & suauis affectio? Quis recogitans verba constantiæ in beato Laurentio, beatóque Vincentio, cæterisque martyribus, quasi scintillantia de corde ignito, & non accendatur erga eos suauissimus amor, & prompta deuotio? Hic affectus in Dauid & Ionatham sacratissimi amoris primitias consecrauit: ac socialis vinculum gratiæ paterna comminatione soluendum gratissimo fœdere mutuæ charitatis junxerunt. Visa namque immutabili pectoris in adolescente constantia, qua loricatum gigantem puer inermis prostrauerat: quod aliis fuisset inuidiæ seminarium, fuit in Ionatha virtutis argumentum. Anima ergo Ionathæ, testimonio scripturę, alligata est animę Dauid: & dilexit eum Ionathas, quasi animam suam. Hunc ipse Iesus, misericorditer in se transformans affectum intuitus adolescentem, qui ei virtutes suas annunciauerat, vt ait Euangelista, dilexit eum. huic affectui contrarius est irrationalis, qui competto alicujus vitio, aut artificio turpi vt philosophia inani, aut stultissima in re militari audacia, alios ad indebitum ejus amorem inclinat: & quod miserabilius est, multis qui prodigi sunt detractores, Deo odibiles, aut scurrilitatis aut secularis ineptiæ sectatores, hæc commemoratio plurimum fauoris & applausus accommodat.

1. Reg. 17.

1. Reg. 18.

## DE OFFICIALI MOTV

Officialem censemus affectum, qui obsequio conciliatur, vt, dum Moyses Ægyptij sæuitiam declinaret officio sibi sacerdotis Madian conciliauit affectum. Cujus filias virgines licet alienigenas viriliter pastorum improbitate protexerat, admiratúsque beneuolentiam adolescentis, eundem non solùm sibi amicum, sed & generum, fieri postulauit. Cęterum cùm Rex Dauid fugeret à facie Absalon, cum officiosissima deuotione suscipiens eum Bertzelai Galaatites, ipsius etiam muneribus excitauit affectum: qui ejusdem animo adeo perseuetăter inhæsit, vt rex, inter pręcepta testamenti, à filio suo Salomone tantæ munificentiæ recompensationem statim de hac vita migraturus indiceret.

Exod. 2.

2. Reg. 17.

3. Reg. 2.

## DE NATVRALI MOTV.

Est etiam naturalis affectus viri ad conjugem, matris ad filium, hominis ad domesticum sanguinis sui. Nemo enim carnem suam odio habuit, & non potest mater obliuisci infantis sui, vt non misereatur filio vteri sui. Et qui domesticorum maximè suorum curam non habet, fidem negauit, & est infideli deterior. Hoc affectu ducti patres antiqui, narrantur astrinxisse suos posteros sacramentis, vt non in alienis, sed in patrum sepulchris, eorum corpora sepelirent, vt quorum animæ fuerant glutino charitatis vnitæ corpora etiam vnirentur beneficio sepulturæ. Matris affectum censuit sapiens Salomon in duarum meretricum

Ephes. 5.
Isa. 49.
1. Tim. 5

tricum disceptatione gladio explorandum: Cúmque, delato ense diuisionem pueri regis prudentia decreuisset, matrem affectus prodidit naturalis. Sic cessit affectui, quæ probitati non cesserat, & quæ laborauerat ne proprio pignore frustraretur, supplicat vt potius inimicæ tradatur: Obsecro, inquit date huic infantem viuum, & non occidatur: & è diuerso, quæ maternæ pietatis expers se ipsam obfirmauerat in jacturam alterius, nec mihi, inquit, nec tibi sit, sed diuidatur. Porro tertius affectus in pectore sancti Ioseph, præponderauit injuriæ: qui cum fratribus dispensatoria seueritate crimen explorationis inureret, videns eos sera latis pœnitentia de fratris proditione torqueri, sentiens affectum, auertit se parumper ab eis, & prorumpit in fletum. Hunc affectum à pijs visceribus Dauid, nec filij persecutoris abrasit immanitas. A quo cùm ipse quereretur ad mortem, injuriæ oblitus est: memor naturæ, misit qui eius obuiarent insaniæ: se patrem in omnibus exhibens, persecutionem filij homicidę dissimulans. Seruate, inquit, mihi puerum Absalon. Hunc Saluator in se mirabili compassione transfudit affectum; dum videns ciuitatem, quę ipsius metropolis erat, ex qua illi patres secundum carnem, naturali pietate commotus futurum eius deplorauit excidium. Reor etiam quod Paulus, naturalis compunctos affectu, optabat quandoque anathema esse à Christo pro fratribus suis secundum carnem.

3. Reg. 3. | Gen. 42. | 2. Reg. 18. | Matth. 23. Luc. 13. | Rom. 9.

## DE NATVRALI AFFECTV MIXTO.

Affectui naturali, plurimum affinis est carnalis affectus qui bifariam diuiditur. Frequenter enim alicujus hominis nō virtus pensatur aut vitium, sed quædam exterioris hominis habitudo, vel motus, ad diligendum, aliquem intuentis animum impellit: verbi causa; si forma elegantior, si sermo vrbanior fuerit, si competentior habitus, si maturus incessus. Hæc in Moyse adhuc puero adeo gratia relucebat, vt contra tyranni Pharaonis imperium quo infantulos Hebræorum occisioni decreuerat, tribus mensibus à suis parentibus seruaretur; sicut Apostolus ait, eo quòd vidissent elegantem infātem. Oppositus denique periculo mortis, elegantia formæ illius pietatem filiæ Pharaonis illexit: qui adoptatus in filium magnus effectus est coram omnibus seruis Pharaonis. Est autem alius carnalis affectus, qui animam hominis ad desiderium noxiæ voluptatis emollit. Hic Dauid ambulantem in solatio domus suæ ad speciem Bethsabeæ peruertit, nec tantum peruertit, sed etiam dissoluit & irruit in dissolutum, & qui in alienæ vxoris damnabilem exarsit amplexum, quodam tertio motu in proprij militis crudelem armauit interitum. Hic affectus sapientiam Salomonis absorbuit, carnalique libidine dissolutum, in spiritualis fornicationis barathrum, detestabiles Idolorum culturas dejecit.

Exod. 2. | Hebr. 11.

## QVOD AFFECTVS SINE CONSENSV NON multum prosit vel obsit.

*Affectus sine consensu nec prodest multum nec obest.*

IN omnibus istis affectibus circumspecta moderatione vtendum est. Cùm enim sunt quædam origines vel radices amoris, eis excitari nec multùm vtile si boni, nec execrabile si mali sunt, existimamus. Non est enim affectus amor, sed amoris origo. Nam spirituali, quē primo loco posuimus, plerique in sui perniciem sæpius abutuntur: Et per hūc vltimum carnalē, quamvis cæteris suspectior habeatur, justissimi homines ad probitatis meritum titillantur. Quocirca non ijs affectibus moueri, sed secūdum eos moueri, vtile vel noxium judicamus. Quando enim his affectus mouent animum, aut visitatio, tentatio, si citra consensum animi, isti in sua firmitate subsistunt. Porrò si secundùm hos affectus moueatur animus, jam ibi plena est ipsius consensio voluntaris. Consensio aut occulta est, & versatur interius, aut manifesta, & vsque ad actum exterius exercetur: Vtrum autem secundū prædictos affectus, mens humana moueri debeat ad amandū, qualiter, & quanta moderatione, sequentia plenius declarabunt: Vtrùm quia duo quasi amoris incentiua & curricula diligendi posuimus, affectum scilicet & rationem, expedit vt causa majoris euidentiæ, de motu rationis aliquid memoremus. Mentem etenim, quam ad Dei proximique dilectionem nullus affectus excitat, plerumque ratio mouet, & tanto sanctius, tanto securius, tanto defecatius, quanto nihil est rationali amore præstantius.

## QVOD RATIONALIS TRIPLICITER EXCITATVR

RAtio siquidem, vt ad sui desiderium Conditoris excitet animam torpescentem, tribus innititur argumentis: Necessitati nostræ, vtilitati nostræ, nostræ etiam dignitati. Suadet enim ratio esse diligendum, quia hoc nobis est necessarium, quia commodum, quia dignum, necessarium, ne damnemur, commodum, vt saluemur; dignum, quia ipse prius dilexit nos. Et recōpensatio hujus dilectionis à nobis exigitur, cùm Deus sit sūmum bonum, sine quo nihil bonū. Necesse est vt desideretur, qui bonorū nostrorum non eget, & cujus beneficijs quotidie indigemus, Si ergo ratio ad Dei dilectionem animum mouere inceperit, prosequitur negotium suum, sciens non posse obtinere, nisi præceptis eius, ad probationem viræ dilectionis, obediat, quia non pensa ratio quantum nostræ naturæ consortem non solum propria deliberatione, sed ex præceptione diuina diligere teneatur: inclinans propositum suum vt proximo consulat, beneficiúmque quod sibi vellet impendi exhibens, in eo sui Creatoris imaginem recognoscat. Cùm autem omnis prout amicus nobis sit, aut non inimicus officiendo, vides quòd amicus est ex sanguine, vel ex gratia,

*Ioan. 4.*

non ini-

non inimicus, innocentia, inimicus, ex injuria. Vt ergo se amico impendat, tua proponit ratio, vt non inimico subueniat, dico vt inimico; beneficio ex natura, ex officio, ex præcepto. Et natura, quia homo vel forte domesticus est: ex officio, quia beneficus, vt amicus: ex præcepto, quia proximus licet sit inimicus. Amplectitur ratio Dei præceptum quod diligit, & licet in hac dilectione non habeat affectum charitatis, tamen meritum non amittit.

## QVOD MAGNA CAVTELA VTENDVM EST, Vt Singuli pro suis meritis diligantur.

POrrò cùm charitatis ordo, & regula diligendi hoc exigat, vt non diligat homo quod diligendum nō est, diligátque quod diligendum, nec æque aut similiter diligat quæ inæqualiter aut dissimiliter diligenda sunt & subtiliter, & cautè censeo distinguendum inter duos amores, qui ex affectu & ratione procedunt. Proponantur enim homines duo, quorū vnus sit tranquillus, suauis, hilaris, sapiēs, & vrbanus, qui suę moralitatis fauore omnes sibi conciliet amore. Sit alter honestate maturior, prouectior sapientia, dotibus etiam omnium virtutum perfectior, sed austerior vultu, fronte tristior, sermone sæuior, vt illū diligat mouetur intuentis affectus, vt hunc diligat vrget ratio & charitatis intuitus. Sētiet itaq; homo animā suā ad aspectum illius quadā amoris suauitate perfundi; ad istius verò intuitum circa propriū indurari, perplexus est & veretur ne ipsum oporteat fines excedere charitatis. Cæterū cùm aliquē diligere inceperim, quia cū credebam sancta & suaui moralitate conspicuū, si eum in aliquo vitiosū inuenero, quadā pœnitudo incipiet absorbere inchoatæ dilectionis affectū, & ex vitio fit mihi horrificus, quē virtutis opinio fecerat gratiosū.

## SIMILITVDINES INTER EFFECTVS AMORIS, & appetitum cibi vel desiderium verbi.

POnamus ergo duplicem esse animæ cibum, virtutem scilicet & vitium: sic, alter cibus vtilis, alter noxius. Exterior autem hominis, austeritas & benignitas, quasi duo vasa, alterum rusticanum, alterum verò vrbanum: in quibus duo ministrentur cibaria, censeantur. Cibus equidem vtilis in vasis plerumque deformibus scienter sumitur: noxius autem nec in preciosis admittitur. Et euenit etiam, vt cibus vilior, ob vasis decorem quandoque jocundius admittatur. Pretiosissimus autem ob horrorē vasis, vel non acceptetur, vel cum rancore sumatur. Sic in homine austero & graui, placet quandoque durior habitudo quæ ex eius virtute procedit in alio, qui moribus compositus, displicet ex vitio eius vrbana jocunditas; quamvis prius fuerit dilectionis actio. Pone iterum quod

veritas, virtus, fallacitas, vitium exiſtimetur, nimia verò motum ſeueritas, quaſi ſermo incompoſitus & ruſticanus, exterior an hominis beneuolentia quædam condita ſit, quaſi ſermo eloquentior & efficacior ad monendum. Vides ſicut in ſuauiloquio non eſt fluitas omittenda, ſic in duro ruſticóque ſermone non veritas aſpernanda. Expreſſa ſimilitudinis forma, nec in homine blando, exterius accepto, placet, niſi in homine duro virtus cõuertatur in tædiũ. Quod ſi vterque vera, & ſalubria perſuadere noſcatur, illius omnino in crudo & indigeſto ſermone grarantet admittantur: Et in alterius aſſertione, prouidæ & ornatæ ſententię ſalubricum ſuauitate recipiantur. Poteſt vtrique iam diffuſa, diuulſa eſſe atque inepta oratio, vt licet vtilitatem in ſe plurimam habeat tędio tamen auditorem afficiat. Denique ſicut in iuuenili ætate ſolet eloquẽtia eſſe iunctior, hilarior, expeditior, ita & in ſenectute grauior circumſpectior. Nec hilaritas ejus in diſſolutionis virium tranſit: nec iſtius matura grauitas viriũ nimię auſteritatis incurrit. Amatur ergo quis ex ſolo affectu naturali, quãdo diligendum externa habitudine arbitramus. Vbi verò ſola virtus in cauſa diligendi, ex ſola ratione diligimus, quòd ſi ratio & affectus in voluntate conueniant, hic tuus amor erit pręteritis quadam prærogatiua pręcipuus. Primus affectus dulcis eſt ſed periculoſus: ſecũdus, durus ſed fructuoſus, ea ratione: tertius, ex affectu & ratione ſecurus Ad primum ſenſus ex parte dulcedinis mentem allicit: Ad ſecundum ratio manifeſta compellit: In tertio ratio ipſa ex affectione dulceſcit.

## QVOD EX ELECTIONE DISCERNVNTVR AFFECTVS.

EX præcedentium ſerie colligere poteſt, quòd ſi in his quæ elegimus ad fruendum, peruerſa fuerit electio, ſequitur vt talis amor non charitatis nomine, ſed cupiditatis meritò cenſeatur. Poteſt præterea electio ipſa ſana eſſe, motus tamen interior, peruerſus poterit denique & electio & motus, qui in deſiderio eſt, ex ratione procedere: motus verò, qui in actu eſt, poterit & electionem & interiorẽ motũ ſua corruptione peruertere. Pone enim quòd aliquis Deum eligat ad fruendũ, & in fructu aliquid carnale conſtituat (ſic fingunt fabulę Iudęorum, quòd in vita futura epulis & carnis voluptatib affluẽt & quòd carnes Beœmoth in illa materia deliciarum nunquam deficient,) electio quidẽ commendabilis erat ſed bonitatem illius expectatio deſiderij pernicioſa contaminat. Sicut autem hic interior motus deſiderij electionem reprobabilem facit, ita quandoq; & actus interior: vt ſi ad fructũ vitæ ſacrificijs gentilium, aut Iudęorũ ceremonijs, vel ſuperſtitione, aut ventre contendit. Porrò ſi ſit electio ſana, deſiderium competẽs, actus commendabilis, ſequetur hic amor rectè diligẽdi regulã: nec exorbitabit à limine charitatis, erit itaq; affectuoſa, diſcreta, & fortis iſta dilectio, ſi dulciter ac perſeuerãter rei dilectę adhęreat. Dulcedine ſua mutat quicquid dulce & cõcupiſcibile eſt in hac vita. Cõ-

traversutias Sathanæ & tentationes occultas consilium discretionis opponat, fortitudine verò contra persecutiones insurgat.

## SICVT IN DILECTIONE DEI, SIC IN DILECTIONE PROXIMI, ELECTIO habet locum.

CIrca proximi verò dilectionem, eadem ferè notanda sunt: nam si electionem illius amoris aliquod desiderium turpe, vel actus reprehensibilis subsequitur, restat vt ipsius electionis integritas violetur: istúdque considerandum est, quod Deum diligendo, nobis consulimus, & nó Deo, Deus enim bonorũ nostrorum non eget. In dilectione verò proximi, quia opera mutua indigemus, expedit, vt in his, quæ ad vtilitatem corporis & ad salutem animæ spectant, nobis inuicem consulamus. Quanto. n. circa hæc erit quisq; feruentior, tãto in charitate perfectior. Hunc etiã amorem nunc affectus, nunc ratio mouet: quocirca diligenti consideratione notãdum est, quis affectus, & in quantum, ab homine sit sequendus. Sanè spiritualis affectus, qui ex diabolica suggestione procedit, irrationalis etiã & carnalis, quos vitiosos esse nullus ambigit, non solùm non sequendi sunt, sed à cordib. nostris radicitus euuendi. Proinde spiritualis affectus, qui ex Deo est modis omnibus excitandus est, & salubriter promouendus.

*Psal. 15.*

## ACTVS NOSTER NON EST ORDINANDVS SECVNDVM AFFEctum spiritualem.

POrrò si affectu nostrum expedit desiderium feruentius excitari, excitandus est etiam eodem affectu noster actus: sed secundum hunc ordinari non debet. Voluntas enim bene operandi quanto feruentior, tantò fructuosior semper erit, si operationem nostram hic affectus ordinet. Erit inordinata operatio, quia metas corporeæ possibilitatis excedit. Cùm enim corpus hoc luteæ sit qualitatis, ex sua fragilitate passionibus diuersis obnoxium, inde feruentes affectus ferè non sustinet, ideoque nisi actus exterior aliquo moderamine tẽperetur, infecto negotio, quod assumpsit, deficiet & succumbet. Nimirum affectus modum nescit, vires corporis non metitur, quodam impetu cœco irruens in dilectum solum id metitur quod apparet, quod graue, quod arduum, quod molestum, quod impossibile, quod denique peremptorium vitæ præsentis, dulcissima illectus delectione, non sentit. Proinde quidam in hoc affectu omnem modestiam ignorantes, suíque impetum desiderij sequentes, præcipitantur, & inopportuna sequentes, debiliores sunt quàm sanctiores: dum ipsa voluntas, actu immoderatione oppressa, tepescit. Et qui per suarum dispensationem virium animum suum conquadrare debuerat, cõuertitur in die belli: & vbi victoria ex virtute pendebat, sibi ex sua temeritate succumbit.

*Actum nostrum non esse ordinandum secundum officium spiritualem.*

*Affectus modum seruare nescit.*

## QVOD SECVNDVM RATIONALEM AFFECTVM, NOSTER ACTVS, QVANDOQVE dirigendus est, sed non semper.

*Affectus noster secundũ rationali affectũ quandoque dirigendus, sed non semper.*

RAtionalis affectus, qui ex alienæ virtutis contemplatione oboritur, cæteris perfectior est, quibus ad dilectionem proximi excitamur. Nec enim modicum virtutis, & ad maximum cedit meritum, æmulatio carissimatum meliorum. Quòd si desiderium nostrum, & motus interior, secundum hunc dirigatur, non arbitror arguendũ; imò cõmendabile reputatur, si quis præsẽtiã ejus desiderat, cujus instruitur verbo, cujus gestu & habitu eruditur, cujus informatur exẽplo, sed in actũ, quæso, non transeat ille motus, vt quis corporaliter propter hoc longa iteratione vexetur. Quos itaq; corporaliter adire non possumus, videamus oculo cordis, & sanctarũ affectionũ brachiis etiã amplectamur. Quanto. n. indignius est cœlũ terra palustri, tãto spiritualis visus est elegãtior carnali. In iure siquidẽ tituli, possessio animi, possessione naturali, id est incubatione corporali præstantior est, nec enim ita facilè amittitur, & per ipsam rei dominium vsucapiendo acquiritur. Christus deniq; spiritualem fidei tactũ à Maria exigit, dũ etiam à tactu prohibet corporali. De hoc tactu: Beati qui non viderũt, & crediderunt. Ac si dicas: Gloriosius est Christum videre per fidem, quàm vidisse in carne mortalem. Illorum verò præsentia præcipuè desideranda, quam expectamus in cohabitatione cœlesti. Si autem Sanctorũ æternam desideramus præsentiam, expedit vt justè sanctè, & piè in hoc seculo cõuersemur. Et ista quidem sanctorum præsentia corporalis desideratur vtiliter, & quæritur. Ideóque hunc actum non affectus, sed oratio moderatur. Gratissima erat fratribus Antiochenis Pauli & Barnabæ præsentia corporalis, quorum doctrina, quorum collatione & disputatione firmabantur in fide. Audientes tamen à Spiritu sancto: segregate mihi Barnabam & Paulum in ministerium, quo vocaui eos, quãquam repugnaret affectus, præualuit ratio; & imponentes eis manus, dimiserunt eos.

*Ioan. 20. ibid.*

*Act. 13.*

## QVOD OFFICIALIS AFFECTVS LICET PERICVLOSVS, TAMEN COMMENDAbilis est interdum.

SEquitur officialis affectus, qui licet admittendus sit, tamen periculosè admittitur: dignum siquidem est, & rationi consonum, vt vicem rependamus amanti obsequenti, munera largienti. Illud tamen summè cauendum est, vt illectus obsequio, vel muneribus delinitus, aut vitia foueat, aut faciat vitiosus. Nec mihi de illis sermo est, qui diligunt munera secundùm retributiones: qui justitiam venalem habentes, non omnibus, sed muneribus fauent; de his loquimur quidem, qui priùs amauerunt hominem, quàm munera eius: nec hominem propter munera.

nera,sed munera propter hominem dilexerunt. At hic tamen suspicioni locus est,ne sit motus ejus cōsentaneus, dum eius obsequijs timet esse ingratus. Quocirca diligenti consideratione perspiciendus est status illius, qui diligitur: Ne si tanti meriti non sit, qui dilectionis affectu sit dignus, transeat officialis affectus in rationalē,& quem ob exhibita diligebamus rationabiliter hominem austerū & grauem, dulciter diligere suscipimus si se nobis exhibuerit munificum & benignum: qui prius placebat, sed non sapiebat, sed non in desiderium nostrum suam affectionem refundebat.

## QVIS MODVS ESSE DEBEAT In Naturali affectu.

QVis autem modus in affectu naturali seruādus sit, de cætero dicendum est. Sicut hunc affectum non amittere impossibile est, sic eum non sequi summæ virtutis est. Domestica siquidem erga parentes affectio refrænatur, dum electus discipulus à parentis sepultura retractus accipit à domino: Dimitte mortuos:tu autem vade & annuncia regnum Dei. Naturalis affectus quædā portio est amoris suis equidē nemo se ipsum odio habuit. Vt tamen. Qui venit ad me, ait veritas,& non odit animam suam, non potest meus esse discipulus. Et item, qui venit ad me,& non odit patrem & matrem, non potest meus esse discipulus. Sed cùm Apostolus cōtrarium dicere videatur, vt scilicet cēseatur infidelis fideique transgressor, qui suorum,& maximè domesticorum, curam non habet, quid in tāta contrarietate dicemus? Sed inter istos amores distinguitur, vt licet homo erga se & suos naturali moueatur affectu: hunc tamen motum ratio moderat. Quòd enim affectus ex carne sit, perhibet Apostolus dicens: Nemo vnquam carnem suam odio habuit. Hanc autem affectum circa parentes & circa vitam propriam, in quibus solet esse pronior, Dominus interdicit: Qui non odit, inquit, patrem & matrem, adhuc au'ē,& animam suam, non potest meus esse discipulus. Amoris autem motus secūdum rationem Apostolica auctoritate inducitur. Qui suorum & maximè domesticorum curam non habet, est infideli deterior. Nam amor iste rationem sequitur potius, quàm affectum: vt domestico notitia pensetur, aut vtilitas, seu æstimatio meritorum. Quod autem affectus erga se,& erga parentes motum illiciti amoris insinuet, ex verbis Apostoli colligere potes, quia ad Timotheum scribens: Scito, inquit, quia in nouissimis diebus instabunt tempora periculosa, & erunt homines se ipsos amantes, cupidi, elati, voluptatum amatores magis quàm Dei. Hic enim affectus mollia suggerit & suauia; quod delicatum, quod jocundum, quod verò aridum, quod asperum, quod vile, quod honestum refugit & abhorret. Vtrumque amoris motum secundum affectū & secundum rationem Saluator breui sermone distinguit; Qui amat, inquit, animam suam perdet eam,& qui

*Matt. 8. Luc. 8. Ephes. 5. Luc. 14. 1. Tim. 5. Ephes. 5. Luc. 14. 1. Tim. 5. 2. Tim. 3. Ioan. 12.*

odit animam suam in hoc mundo, in vitam æternam custodit eam. Hic amor, affectionis est: hoc odium, rationis, propterea dicit Sanctus quidã: Si malè amaueris, tunc odisti: si bene oderis, tunc amasti. Qui enim amat secundum affectum, vtique odit: quia qui diligit iniquitatem, odit animã suam: qui non odit secundum affectum, secundum rationem diligit. Ideò verò additur in hoc mundo, vt maior affectus expressio fiat. Quicquid enim in hoc mũdo est, testimonio beati Ioannis, aut concupiscentia oculorum, aut superbia vitæ. Qui ergo secundum affectum amat animam suam, eam in hoc mundo vtique amat, quia in concupiscentia carnis vel in concupiscentia oculorum, vel in superbia vitæ. Quæ omnia ex affectu procedunt.

*Amare malè odisse est. odisse bene amauisse est.*

*1 Ioan. 2.*

## DE DIVERSIS CAVSIS AFFECTVVM.

ET notandum est, quod alius est amor in Deo, alius propter Deũ, amatur quis propter se: nam virtutes ejus hominem excitant ad amandũ. Ille nec in Deo, nec propter Deum diligitur. Si tamen amor iste diuinam bonitatem ex gratiarum actione respiciat, jam causa amoris hujus non est affectus, sed ratio. Et licet non diligatur specialiter propter Deum, salubriter tamen exercetur in Deo. Inimicus autem, quem ratio, & diuini præcepti auctoritas suggerit diligendum, non meretur diligi propter se; sed diligitur propter Deũ. Sic alios in Deo, vt amicos: alios propter Deũ, vt inimicos, diligere certa ratione tenemur. Expedit ergo, vt hic naturalis affectus in omnib., & propter omnia rationis moderatione ducatur: vt sit prius mollis, dulcisque. Sic ex eo, aliquantulum indurescat beneficio rationis. Patriarcha Ioseph prius erga fratres naturalẽ lachrymis protestatus affectum, vt à proditionis crimine purgarentur, eis notam exprobrationis imposuit. Saluator ciuitatem Ierusalem prius compassione intima deplorauit. Et post impendium naturalis affectus, calamitates quas pro suis iniquitatibus meruerat sustinere, prædixit. Proximos itaque salubriter affectu naturali complectitur, si honesti sunt si verò laborare aliquo vitio cognoscantur, instemus correctioni: vt sicut distinximus in officiali affectu, Discernatur subtiliter ne in aliquo cõsẽsu alieni vitij maculemur.

*Affectuum causa diuersa.*

*Genes. 44. 45.*

*Luc. 17.*

## QVOD AFFECTVS VNVS PLERVMQVE terminatur, aut mutatur in alterum.

EVenit autem plerumque, quod vnus affectus terminetur aut mutetur in alterum, & qui à virtute cœpit originem, habet frequenter exitum vitiosum. Erat virgo in partibus nostris, nominatissima in abstinentijs, in orationum instantia, in lachrymis, vigilijs, disciplinis: cœpit eam vir sanctus diligere virtutis obtentu, & tantæ opinionis intuitu cœ-

*Affectum vnum plerumque terminari aut mutari in alterum.*

*Historica narratio.*

tu cœpit eam visitare nuncijs, venerari muneribus, recreare colloquijs. Sic amor, cui etiam præstabat honestas, cœpit ex mutua libertate vigere: subitóque in officialem affectum transijt, qui ex sola prodierat communione: denique hic affectus dum se familiarius ad quædam blandimenta [*] prolexit, cœpítque ex naturali & officiali affectu carnalis ille, qui cęteris perniciosior est, latenter obrepere. Audiuimus quosdam summæ perfectionis, & probatissimæ opinionis qui dum adolescentes pudicos, & omni virtute conspicuos, in vlteriorem familiaritatem, virtutis amore & rationis intuitu, admisissent, officiosa sedulitate circa eos exhibita, cœpit rationalis affectus degenerare in alium: prius in officialem, postea in carnalem deprauatum affectum: & qui prius secundum rationis arbitrium, modum dilectionis ordinauerat, caput in oculis suis semper in hujus aspectu, licet carnali vel transitorio, motu illicito titillabat. Consultius ergo est, inspecta ætate vel sexu: sinus propriæ mentis prouida circunspectione claudatur, ne ad verba familiaritatis & inania blandimenta, permittatur diffluere, nam in quantumlibet perfectis & sanctis, vnus affectus in alium, & subito insensibiliter, atque tam perniciosè, quàm prodigiosè, mutatur.

[*] pellexit.

*Amor castus in imprudicũ facile degenerat.*

## QVOD AFFECTVS SÆPE SIBI CONTRARII sint, & inuicem se impugnent.

ILlud etiam considerare oportet, quod ipsi affectus frequenter inter se alterantur, & inuicem se oppugnant. Alter alterum à corde hominis eliminare nititur: vt homo in varia vota diuisus, & perplexus inter ambigua fluctuet in se, ignorans de duobus contrarijs, quid potius eligatur. Summa igitur cautela vtendum est, ne ab interiore affectu, superior & excellentior appellatur. Abraham jussus à Domino filium immolare, contra naturalem affectum nequaquam obduruit, sed cùm naturalis, ei misericordiam in filium, spiritualis eum ad obedientiam excitaret in Deum, duo illi affectus in sancti viri pectore compugnabant. Ipse tamen mandatũ filio prætulit: & affectũ naturalẽ spirituali posthabuit. Optimus adolescẽs Ionathas cujus animã Dauid animæ rationalis affectu, glutino charitatis vnierat, non prodidit in injuriam patris consilium, quòd Dauid morti addixerat, sed rationalem affectum naturali discretè præposuit. Nec mirandum si amici gratiam paternæ crudelitati præposuit, qui propriam, sicut publicè putabatur, injuriam pro amico immutabili virtute contempsit. Ipsi etiam Dauid, cum de ejus filio parricida, populus victoriam reportasset, prius, professor naturalis affectus, filij lugebat interitum: sed correptus à milite affectum officialem naturali proposuit: depositóque luctu, victori populo, qui pacem fecerat in Israël, gratulabundus occurrit. Saluator etiam, affectus naturalis intuitu, quo nemo vnquam carnem suam odio habuit: cùm

*Abraham filium suum immolare jussus cõtra naturalem affectum nõ obduruit sed vicit spirituali.*
*1. Reg. 23.*

*Affectuum quis ordo seruandus.*
*Ephes 5.*
*Matth. 26.*

Marc. 14. Luc. 14. clamasset ad Patrem, vt calix mortis transiret ab eo si fieri posset: eundem spiritualem, per quem patri erat obediens, pro sua gratia & pro nostra salute, submisit dicens: Verumtamen non sicut ego volo, sed sicut tu. Proinde regula hęc generaliter in his affectibus obseruetur: vt ille, quo mens humana excitatur in Deum, cæteris omnibus præponatur: deinde rationalis officiali: officialis naturali: naturalis carnali.

## QVOD DELECTABILIS ET NECESSARIVS SIT FRVCTVS IN EXERCITIO istorum affectuum ordinato.

Gen. 2. VT ergo in affectibus istis prouida circũspectione se anima rationalis exerceat, sentiat de Domino in bonitate & in simplicitate cordis sui, eque eliam vinariam, ignisque diuini receptaculum tanta vigilantia studeat exhibere, vt in die bonorum Domini, & in hora beneplaciti ejus, Psal. 68. cũ in aditum vocem spiritus, & velut sibilum auræ diuinæ, summam afferat affectionem, puram simplicemque intelligentiam: vt spirituales fructus quasi de ligno vitæ colligere mereatur. Sunt autem fructus Spiritus, Galat. 5. teste Apostolo: Charitas, gaudium, pax, patientia, longanimitas: bonitas: mansuetudo, fides modestia, castitas. O fœlix anima, si beneuolentiam ejus, & inspirationem gratiæ cœlestis suam circa te, præteritam tibi certis liqueat indicijs experiri, tanget enim te in ipsius recordationem suauitas, afficieris noua & inexperta dulcedine: vt quasi abstracta: & à te prorsus aliena, exultes quadã amœnitate cœlesti. Facit statim suę præsentiæ signum, quod omnes tui sensus hilarescunt: Serenatur intelligentia tua, desideria vitalia incalescunt, gestis & aspiras in amplexus illius, quem tenere te sentis, & vereris ne elabatur, & ideo quantũ vis ipsum quodam delectabili nexu intimæ charitatis astringis. Iste est, ô anima, dilectus tuus, inuisibiliter misericorditer & dignanter accedens, vt excitet te, vt se tibi inspiret in sinu tui amoris, tibi se insinuet, & tuum accendat desiderium, vt illuminet interiores oculos, vt inflammet affectum. Sic primitias, non plenitudinem suæ dulcedinis, non ad satietatem, sed ad degustationem tibi exhibet, vt tali experientia probes, quàm dulcem, quàm suauem, quàm jocundum, delectabilem se tibi præbebit, cũ apparuerit gloria Psal. 26. 2 Cor. 3. ejus; cũ eum videris reuelata facie, & ornatum diademate patris sui, quem nunc adoras & amas in diademate suæ matris. Hoc, est ebrietas, sobria tamen, vnde Apostolus: Siue viuimus, siue morimur, Deo sobrij Rom 14. Cant. 5. sumus. Hoc, sobria ebrietas, imò charitas efficitur, sicut sponsus in cantico amoris insinuat, dicens: Comedite amici, & bibite & inebriamini. In vita præsenti panem lachrimarum in sudore vultus sui comedit. Anima militans Deo, post exitum huius vitæ non pascetur pane doloris, quia jam non erit dolor neque luctus, quoniam priora transierunt; sed amatoria poculo resi[illegible] & inebriabitur iuxta illud: Et calix meus ine- Psal. 22. Apoc. 4. brians quàm præclarus est! De hoc calice credo Isaiam dixisse: Ad te quoque

quoque filia Edon veniet calix, & inebriaberis: inebriabitur ergo ab vbertate domus Dei bibens vinum meũ, & nouũ in regno Patris Christi. Intimauit, bibit vinũ suum cum lachrymis in mensura donec Rex introducat eam in cellam vinariam, vel ipsam sibi cellam efficiat, & in me ordinet charitatem. Illa siquidem nunc diligens, sed nondum percipiens, & in solis affectibus se exercens, nunc dicit: Vulnerata charitate ego sum, & ad Angelos atque animas sanctorum loquitur dicens, Adjuro vos filiæ Ierusalem, si inueneritis dilectum meum, dicite illi, quia amore langueo.

*Psalm. 35.* *Cantic. 2.* *Cantic. 4.* *Cantic. 5.*

## QVOD CHARITAS DVM EST IN DESIDERIO, LANGVOR EST.

Mirum tamen est quomodo amor siue charitas sit languor sponsæ vel animæ, cùm charitas operiat multitudinem peccatorum: & cùm Maria Magdalena, quia multum dilexit, ab infestatione septem dæmonum, & septem† criminalium, languore sanata sit. Potiò amor lãguor est, dum amans ex desiderij dilatione torquetur, dum sponsi suspirat amplexus. Sed qui sanat omnes languores & infirmitates tuas, anima mea, tuum languorem amoris fruitione curabit, quando se tibi ad videndum, ad fruendum, facie reuelata præstabit. Nunquam de cætero separaberis ab osculo, vel amplexu illius. Gaudebit equidem sponsus per sponsam: & gaudebit super te Deus tuus: Tum languoris angustiá fructus amoris excludet: quia charitas nunquam excidit. Amor igitur, tũc languor, dum cruciatur desiderio videndi, erit sanitas, quando jocundabitur vsu desiderij. Videndi enim desiderium tantum differt ab vsu desiderij, quantũ fames à satietate, quantum appetitus à plenitudine veri. Interim ergo grauiter infirmatur, & languore constituitur: Dominus opem ferat illi super lectũ doloris ejus. Vox autem languentis, & plangentis: Stipate me malis: fulcite me floribus, quia amore langueo, initia siquidem virtutum flores sunt atque fructus honoris & honestatis. Mala maturiora, patientiæ sunt exercitia & exempla. Stipatur itaque malis anima, dum temporis præterita percipit, conuertens in vtilitatem propriam Christi flagella, opprobria, & dolores, & cætera quæ passus est vsque ad ignominiam crucis, & hæc omnia transierunt. Christus enim jam non moritur: fructum tamen quotidianum de ipsius passione colligimus, fulcitur autem sponsa floribus, quos naturæ humanæ innouatio de Christi resurrectione produxit. Hiems enim transiit, imber abiit & recessit, flores apparuerunt in terra nostra: ille nimirum qui dicit: Ego flos campi & lilium conuallium. Terra carnis vestræ, quæ sub maledicto veteri, spinas & tribulos germinabat, resurgens à mortuis, reflorescere fecit, & in nouæ generationis infantiam nos reduxit. His malis, & his floribus stipanda & fulcienda est, vt ea quam habet ad Deum, non torpescat affectio: donec recepta in amplexibus sponsi, dicat: Læua ejus sub capite meo, & dextra illius amplexabitur me. Quicquid enim de improperio sponsi ad meritum de illius sinistra nunc reci-

*1. Pet. 4.* *Marc. 16.* *† Peccatorum.* *2. Cor. 4.* *Esa. 62.* *1. Cor. 13.* *Cant. 2.* *Rom. 6* *Cant. 2.* *Genes. 3.* *Cant. 2.*

pit, comparatione gloriæ, quæ in amplexu dextræ susceptura est, modicum reputabit, scriptum autem illa sinistra ejus diuitiæ & gloria, & in dextra ejus longitutnitas vitæ.

Prou. 3.

## DE DIMENSIONIBVS CHARITATIS, ET Communione secretorum.

SAne sicut nunc Deus imperfectè, & ex parte cognoscitur, sic etiam imperfectè diligitur: cognitio enim quam de Deo in præsenti habemus si comparetur ad notitiam patriæ, quando reuelata facie videbimus Deum, quando videbitur in gloria sua, quando ostendet faciem suam, & salui erimus: est sicut ingressus matutinæ lucis per tenuissimam rimam, si ad meridianum splendorem conferatur: quanto sol lucet in virtute sua, sic dilectio Dei, quæ in hac peregrinatione habetur, quasi scintilla ignis exigua est ad magnum illius amoris ignem, quo justi cum Seraphin in superna Ierusalem ardebunt. Cùm autem in amore Dei erga nos, sicut testatur Apostolus, sic longitudo, sublimitas & profundum, charitati diuinæ humana dilectio pro suę insufficientię modulo se cooptat. Deus equidem non superficialiter dilexit nos, non simulatoriè, non mediocriter, sed planè: sed sincerè, sed medullitus. Vtinam & nos comprehendere possimus cum omnibus sanctis, quæ sit tantæ charitatis altitudo, longitudo, latitudo, profundum. Altitudo est excellentia gratiæ quam præparauit Deus diligentibus se; quam nec oculus vidit, nec auris audiuit: profunditas ejus est, inclinatio diuinæ Majestatis à Patris coæqualitate, & exinanitio filij vsque ad formam serui, & plusquam serui: quia vsque ad mortẽ & ignominiam crucifixi, Longitudo ejus est sine initio, sine fine, dilectio enim ejus nec definit, quæ ante mundi constitutionem elegit nos in dilecto filio suo, & sicut scriptum est, Misericordia ejus ab æterno, & vsque in æternum super timentes eum. Latitudo ejus ampla, extensa & diffusa est in omnem beneuolentiæ modum. Ipse enim vult omnes homines saluos fieri, per ipsam proprio filio non pepercit, sed pro nobis omnibus tradidit illum, ipsúmq; nobis donans, teste Apostolo donauit nobis omnia in eo: sic etiã pari vicissitudine charitas hominis se diuinę charitati conformi dimensione coaptat: alta est, dum æterna & cœlestia contemplatur, profunda est, cum ab homine, propter Deum, vilitas & abjectio affectatur: Longa est, quia finaliter perseuerat: fides enim & spes, atque scientia, & cætera euacuabuntur, charitas nunquam excidit: Lata est, quia læta est, quando in dilectione justitiæ cor hominis dilatatur. Lata est, cùm extendit se non solum ad Deum & proximum, sed etiam amore pio amplexatur inimicum: Lata est, cujus mandatum latum est, dicente Propheta, Omnis consummationis vidi finem, latum mandatum tuum nimis. O lata, & dilatans charitas, quam magna est domus tua, & ingens est locus possessionis tuæ! Cuius latitudinem & profundum comprehendent sancti. Vtinam & nos cum eis in eadem lagena charitatis possimus pariter comprehendi, Dilatat vtique charitas in san-

Psalm. 101. 2. Cor. 3. Psal. 79. Apoc. 1. Ephes. 3. 1. Cor. 2. Phil. 2. Ephes. 1. Psal. 102. 1. Tim. 2. Rom. 8. 1. Cor. 13. Psal. 118.

in sanctis tentorium suum, vt si Deum & proximum dilexerimus, recipiamur in communi exultatione sanctorum. Quocirca non angustemur in visceribus nostris: non coarctemus inter limites quantulæcunque justitiæ nostræ: credamus in Spiritum sanctum, sanctam Ecclesiam Catholicam, sanctorum communionem, vt imperfectum nostrum videant oculi tui Iesu, & in beneplacito tuo, sanctorum communione, nostra insufficientia suppleatur. Si enim in sanctis dilexerimus Deum, & ipsi pro suorū meritorum exigentia, suam nobis communicabunt beatitudinem apud Deum. Vbi enim in medio diligentium se erit Deus, omnia in nobis, necesse est vt affectus communes, gaudiorum communio comitetur. Non solum itaque proximi, sed tota Christi beatitudo, cōmunione amoris & exultationis atque alieni participatione gaudij, nostra erit, quia ego beatitudinem in me habiturus de beatitudine aliena supplebo. Bonum enim quod in Deo vel in proximo diligam, diligendo faciam meum, vt perfectio gaudij alieni meum omnino suppleat imperfectum. Vis vt familiari exemplo rei hujus faciam tibi fidem? Videt mater filium suum, quem super omnia diligit regali vnctione, ac diademate imperiali, sceptróque & infulis imperialibus insigniri: quanta est matris dilectio, tanta est exultatio ejus: & ex filij honore propriíque feruore amoris, sui gaudij commetitur affectus. Sicut ergo gaudium sui, atque popularis applausus omnium congratulationem sibi mater appropriat, sicut interea viuentium vnusquisque beneficia charitatii omni beatitudini coexultat. O excellentia charitatis ô dulcido amoris, ô securitas, ô requies, ô sabbathum deificatum, ô æternæ fœlicitatis introitus, quam pretiosiorem omnibus regnis operatur charitas de corde puró, & fide non ficta! Quis mihi dabit hoc amatorio potu inebriari, hoc lethargo sopiri vitus? A corde meo mortuus, totus à me translatus in amorem Dei & proximi, inter has duas fortes in pace in id ipsum dormiam & requiescam. Quis me illi sanctæ communioni ascribet, vbi jocunditas singulorum transfundetur in omnes, & ab omnibus refundetur in Deum, eritque Deus omnia in omnibus? vt sit ipse vniuersis diligentibus eum, amor, gaudium, pax, vita, requies, claritas, securitas, & jubilatio, satietas omnium desideriorum æterna, & conseruata gloriæ plenitudo.

*Psal. 18.*

*Affectus maternus in filiū exemplum.*

*1. Timi. 1.*

*Psalm. 4.*

# EDICTVM
# THEODERICI
# REGIS ITALIAE

## *C. SOLLII APOLLINARIS SIDONIJ Aruernorum Epiſcopi de Theoderico Rege Epiſtola.*

ENNODII TICINENSIS.

PANEGYRICVS THEODERICO REGI DICTVS.

## P. PITHOEVS C.V.
## EDOARDO MOLÆO
## Senatori S.

INTEREA dum tu à Rege miſſus Aquitaniæ rebus componendis vacas, ego verò rebus hic tandem prolatis rure vix fruor, editi ſunt à Typographis Aur. Caſſiodori Variarũ libri xij qui, vt ſcis, ad jus Romanum ſic pertinent, vt Theodericiana & Oſtrogothica pleraq; admixta habeant, quæ qui non ſatis diſcernunt, hybridas ſæpe nobis pro meris Romanis obtrudunt. Hęc tamen qualiacunq; ſunt, quando iam non raro vt lippos oculos tractare cogimur, pridem etiam conſtitueram opera aliqua iuuare, non vt gentis & ſeculi vitia corrigerẽ, qui enim poſſem? ſed quò à noſtris hominib. cum minore ſaltem faſtidio legerentur. Verũ cùm eo ferè tempore quo editio poſtulabatur, ob re noſtra tantũ mihi otij non eſſet, quod potui, alienã operã meis exemplarib. iuui. Rebus reuerſis, cùm & ipſe huc reuerſus à librario rogarer, vt Theoderici Regis Edictũ, cujus illic exemplaria apud me eſſe audierat, tanquam Oſtrogothici juris caput reliquo corpori accedere ſinerẽ, façilè me exorari paſſus ſum: immo etiã, ne quid Orienti Occidẽs de eadẽ gẽte inuideret, legis Wiſigothorũ libros XII. vt tandẽ aliquando ederẽtur, conceſſi. Edictũ verò prudentiſſimi principis in tuo nomine apparere volui, non tam quod te planè dignum, quàm quod aliqua ex parte eſſet tuũ, cujus beneficio alterũ eius exẽplar nactus ſum: ſimul vt intelligeres te à me præſentem ſic obſeruari, ſed coli, vt etiã

Reipubl.

Reipubl causa absentis rationem habeamus: antique apud me esse futurámque amicitiam tuam, vt ejus aliquod apud posteros testimonium extare cupiam Bene vale V.C. Lutet. Parisior. 11. Kal. Ian. M. D. LXXIX.

QVID DE SINGVLIS CAVSIS DEBEAT OBseruari, per caput abreuiationum requires, & in eodem titulo inuenies obseruanda.

LXXIII. *De auctoritatibus exsequendis.*

LXXIV. *De improbo litigatore.*

LXXV. *De armatis hominibus expugnandis, si ad rem venerint violenti.*

LXXVI. *De reddendo momento rerum inuasarum.*

LXXVII. *Si serui de inrogata violentia conuicti fuerint.*

LXXVIII. *De ingenio plagiato.*

LXXIX. *Si quis ingenuum in conditione tenuerit.*

LXXX. *Qui mancipium alienum sollicitauerit.*

LXXXI. *Si quis nesciens à plagiatore mancipia comparauerit.*

LXXXII. *Si quis ingenuus distrahatur.*

LXXXIII. *Qui ingenuum celauerit, vindiderit, vel sciens comparauerit.*

LXXXIV. *Quisquis seruum alienum, aut colonum sciens fugitiuum susceperit.*

LXXXV. *Si seruos sollicitatos vel ab altero furto ablatos susceperit.*

LXXXVI. *Qui seruum alienum inuito Domino apud se detinuerit.*

LXXXVII. *In fuga positum seruum.*

LXXXVIII. *Si abactor, sollicitator aut fur antequam conueniatur, mortuus fuerit.*

LXXXIX. *Si qui sibi ad terrorem militiam confinxerunt.*

XC. *Si quis testamentum, codicillum, tabulas, rationes, gesta libellos, cautiones, epistolas in fraudem alterius mutauerit.*

XCI. *Qui testibus pecuniam dederit, vt falsum dicant.*

XCII. *Si sponsa persuasa ab sponso ad eius domum non tradita venerit.*

XCIII. *Inuitus pater filiam suam nulli dare in matrimonium cogitur.*

XCIV. *Parentes, qui cogente necessitate filios suos vendiderint.*

XCV. *Nec pro pignore filios à parentibus dari.*

XCVI. *Qui in libertate degent, si ad seruitutem vocantur.*

XCVII. *Qui domum, aut villam aut casam incenderit.*

XCVIII. *Incendium quod incautè seruus aut colonus in agro suo posuerit.*

XCIX. *Qui hominem sine audientia occiderit, aut occidi suaserit.*

C. *Seruum alienum in alterius caput torqueri non posse.*

CI. *Qui seruum ideo comparauerit, ne aduersum se torqueretur.*

CII. *Si seruus ad hoc fuerit manumissus ne torqueretur.*

CIII. *Vbi aliquod facinus committitur, ibi debere defendi.*

CIV. *De effossis terminis aut arboribus terminalibus.*

CV. *Qui limites inter duos fundos debeant obseruari.*

CVI. *De negotio sacramentis finito.*

CVII. *De auctore seditionis.*

CVIII. *De his qui pagano ritu sacrificauerint.*

CIX. *Si seruus aut colonus Domino nesciente violenter aliqua rapuerit.*

CLI. De

# EDICTVM.

QVERELÆ ad nos plurimæ peruenerunt, intra prouincias nonnullos legum præcepta calcare. Et quamvis nullus injustè factum possit sub legum auctoritate defendere; Nos tamen cogitantes generalitatis quietem, & ante oculos habentes illa quæ possunt sæpe contingere, pro hujusmodi casibus terminandis præsentia jussimus edicta pendere: vt salua juris publici reuerentia, & legibus omnibus cunctorum deuotione seruandis, quæ Barbari Romaníque sequi debeant super expressis articulis, edictis præsentibus euidenter cognoscant.

I. Priore itaque loco statuimus, vt si judex acceperit pecuniam, quatenus aduersum caput innocens contra leges & juris publici cauta judicaret, capite puniatur.

II. Iudex si pecuniam contra statum aut fortunas cujuslibet vt sententiam proferret, acceperit, & ex hac re sub justa fuerit examinatione conuictus, in quadruplum quod venalitatis studio accepit, exsoluat, illi profuturum contra quem redemptus docebitur tulisse sententiam.

III. Iudex quod immeritò prouincialibus rapuerit, amissa dignitate qua malè vsus est, in quadruplum reddat his duntaxat quibus immeritò constat ablatum: & si defunctus fuerit, ab ejus heredibus hæc pœna poscatur.

IV. Officium cujuslibet judicij quod quid vltra quàm justum est, exegerit, in quadruplum sub fustuaria pœna cogatur exsoluere iis quibus illicitè monstrabuntur ablata.

V. Sententia non præsentibus partibus dicta nullius momenti sit, nisi aduersus eum prolata doceatur, qui tertio conuentus & edictis solemniter inclamatus adesse contempserit.

VI. Ad officium sollicitudinémque judicis pertinet vt ea scripto lata definiant quæ apud se aguntur, sententia: & in executionem mitti jubeant quod fuerit judicatum.

VII. Iudex discussis vtriusque partis suggestionibus atque documentis, id solum judicare debet quod juri & legibus viderit conuenire.

VIII. Sine competentis judicis præcepto nullus ingenuorum sustineat detentionis injuriam, aut ad iudicium deducatur, vel in priuata habeatur cujuslibet præsumptione custodia.

IX. Si quis autem aliquid eorum admiserit, ad violentiæ pœnam, quæ capitalis est, se non dubitet esse rapiendum.

X. Qualemcumque cujuslibet rei possessorem conueniri judiciaria au-

ctoritate decernimus, & exspectari semper iustæ cognitionis euentus. Quòd si quis qualemcumque possessorem possessione dejecerit, amissionem,pro tanta præsumptione,vel bonæ litis, incurrat, reformata scilicet possessione quam occupauerit, fructus quoque duplos pro tanta temeritate persoluat. Quòd si illam possessionem occupauerit quæ eidem minimè debebatur,hanc pœnam habeat, vt & rem cum fructibus in eo statu Domino reddat inuasam, & æstimationem rei peruasæ subire cogatur fisci viribus profuturam. Cujus decreti justi atque legitimi omnes per prouincias judices & vrbe venerabili constitutos, vel eorum officia, jubemus esse custodes: ita vt si aliquid extiterit quo se putent exigendæ mulctę superiùs comprehensæ pares esse non posse,relationem ad scrinia nostra transmittant, vt à nobis, si ratio poposcerit, districtiùs vindicetur.

XI. Quòd si possessor pulsatus legibus,non reddiderit rem petitam, & sub cognitionis euentu aduersus eum legibus fuerit lata sententia, à die qua per auctoritatem conuentus est & dedit responsum, expensas litis vel sumptus victus exsoluat. Hoc remedio fiet, vt in mala causa nullum litigare delectet.

XII. Qui per triginta annos quamlibet rem jugiter possidere fuerit adprobatus, neque publico, neque priuato nomine patiatur aliquam penitus quæstionem. Tali autem possessori etiam auctorum,proauctorúmque suorum tempora secundum leges proficere debere censemus: illud adjicientes, vt si † vltra tringinta † annorum mortalis fuerit nec finita, superueniens conclusio XXX. annorum, eandem fine aliqua dubitatione consumat, quia cuivis satis credimus abundéque sufficere, intra XXX. annos & actiones suas ritè componere, & eas publico judicio vel priuata definitione peragere: ita vt circa pupillarem ætatem priuilegia antiquis vel nouellis legibus concessa seruentur, vel circa eos qui ex quo competere poterant post vicesimum & quintum annum,intra tricesimum, suas legibus posuerint actiones. Cui casui quinquennij beneficium nouella lege probamus adjectum.

† intra. † annos.

XIII. XIII. *Accusatores alterius quatenus audiendi.* Qui alterum quolibet crimine putauerint accusandum, non priùs audiatur,nec de exhibitione aliquid jubeatur,nisi se præmissæ inscriptionis vinculis obligarit, & istud cauerit apud competentem judicem se eam pœnam subiturum, si non probauerit quod intendit, quam possit reus còuictus secundùm leges excipere: & vsque ad euentum judicij tam reus quàm accusator æquali custodiæ sorte teneantur, nisi fortè aut minora sint crimina,in quibus fidejussor præberi debeat,aut reus adeò nobilis vel splendidi honoris sit,vt suæ committi debeat dignitati.

XIV. Sub alterius nomine nullus accuset, quia improbum judicamus, vt quis alienæ vtilitatis vel voluntatis quasi sub specie accusationis executor exsistat.

XV. Qui percussorem ad se venientem ferro repulerit, non habetur homicida,quia defensor propriæ salutis videtur in nullo peccasse.

XVI. Qui ad possessionem alienam violentus aduenerit cum multitudine con-

congregata, si aut ipse aut aliquis ex eodem numero, casu, dum repellitur violentia, occisus fuerit, is qui per necessitatem hoc fecit, à metu pœnæ liber habeatur.

Raptorem ingenuæ mulieris aut virginis, cum suis complicibus vel ministris, rebus probatis iuxta leges iubemus extingui, & si consenserit rapta raptori, pariter occidatur. XVII.

Si parentes raptæ, aut curator eius quæ minore ætate rapta est, exsequi & vindicare talis facti culpam forte neglexerit, pactum quod non licet, de hoc crimine faciendo, pœnam patiantur exilij. XVIII.

Seruus verò si querelam de raptu dissimulari à dominis, & pactione crimen senserit definiti, atque indiciis prodiderit, libertate donetur. XIX.

Raptum intra quinquennium liceat omnibus accusare, post quinquennium verò nullus de hoc crimine faciat quæstionem, etiam si intra suprascriptum tempus egisse aliquid de legibus doceatur: maximè cùm & filij de hoc matrimonio suscepti, exacto quinquennio legitimorum & iure & priuilegio muniantur. XX.

Si quis ancillam alienam aut originariam violenter cum multitudine congregata rapuerit, si ingenuus est, raptoris pœna feriatur, quia violentiæ crimen admittit: si seruus est aut colonus, & sua hoc tantum voluntate commisit, simili ratione puniatur. XXI.

Si verò conscio conductore, aut iubente aut cohibente, vel non prohibente hoc fecerit, etiam conductor ipse tanquam facti reus simili pœna feriatur. Si autem Domino sciente vel iubente hoc fecit, eandem possessionem, de qua raptor egressus est fisco profuturam Dominus incunctanter amittat. XXII.

Si quis intestatus mortuus fuerit, is ad eius successionem veniat qui inter agnatos atque cognatos gradu vel titulo proximus inuenitur, saluo jure filiorum ac nepotum. XXIII.

Fiscus tunc agat, quando nec parentum, nec filiorum, nec nepotum, nec agnatorum, nec cognatorum, nec vxoris & mariti quæ succedat, extare cõperitur persona secundum legum veterum constituta: ita vt fiscus quoties locum successionis inuenerit, vel aliqua sibi competentia repetit actioné, remota titulorum vel officij præsumptione, proponat: quia tunc fiscus vnamquamque rem meritò potest & sine oppressionis alienæ iniuria vindicare, dum intercedente sententia pro ipso fuerit iudicatũ. Nobis enim, sicut & principes voluerunt, ius cum priuatis volumus esse commune. XXIV.

Vnumquemque possessorem fisci nomine apud competentem judicem statuimus debere pulsari. XXV.

Clericos religiosásque personas intestatas deficientes, quoties defuerit qui iure succedat, locum Ecclesiæ suæ secundum leges facere debere præcipimus. XXVI.

Curialis si sine successore, quem leges vocant, instatus defecerit, excluso fisco curiæ suæ locum faciat. XXVII.

Faciendorum testamentorum omnibus quos testari leges permittunt damus latè licentiã: ita vt septem aut quinque testes ingenui ac puberes, XXVIII.

in conspectu testatoris, vno tempore, eodem rogantem subscribant.

XXIX. Quod si testator aut literas ignorando, aut per necessitatem vicinę mortis propriam subscriptionem non potuerit commodare, tunc octauus testis pro testatore adhibeatur huiusmodi, de cuius fide dubitari omnino non possit: scituris testibus & scriptore præcipuè testamenti, quòd si quid falsitatis extiterit, sub cognitione decursa se supplicium euadere non posse, quod circa falsarios regum dictat auctoritas.

XXX. Sciat autem scriptus hæres, vel legatarius, aut libertus, quod si eis cohibentibus aut scientib. tale aliquid temptatum fuerit: se non solum emolumēto ipso, vel fructu eius scripturæ esse priuandos, verùm etiam falsi pœnam declinare non posse. In hoc reatu erit quisquis operam aut studium faciendis adhibuerit talibus testamentis: cùm voluntates velimus esse liberas mortuorum, & nihil ibi sibi aliena debeat persuasio vindicare.

XXXI. Ne quis voluntatem suam facere volenti aut testes quolibet nomine deterreat, aut contradictor existat, cùm, si quid actionis fuerit, eam legibus aduersum hæredem possit exercere.

XXXII. Barbaris, quos certum est reip. militare quo modo voluerint & potuerint, faciendi damus licentiam testamenti, siue domi, siue in castris fuerint constituti.

XXXIII. Is qui ab intestato defuncti sperat hęreditatem, si volentem testatorem prohibeat facere testamentum, tanquam ab indigno eius hæreditas auferatur.

XXXIV. Nemo aut Romanus aut Barbarus rem petat alienam. quam si per subreptionem impetrauerit, non valebit, & eam se non dubitet cum fructibus redditurum: saluo eo quod super hac parte superiora nostra edicta jus sanciunt.

XXXV. Is qui quasi sub specie vtilitatis publicæ, vt sic necessariæ faciat, delator existat, quem tamen nos execrari omnino profitemur, quamvis vel vera dicens legibus prohibeatur audiri, tamen si ea quæ ad aures publicas detulerit, inter acta constitutus non potuerit adprobare, flammis debet absumi.

XXXVI. Si quis ad nuptias non legitimas aspirauerit, legum censuram penitus non euadat: qui nec justum matrimonium, nec filios sciat se habere legitimos.

XXXVII. Intra annum mortis mariti nullà ad secundas nuptias migret: sed nec furtim se misceat illi, cuius post annum erit vxor futura, quia leges videtur circumscribere voluisse. Idcirco vtramque personam stupri ream esse præcipimus. Quam querelam damus tantum filijs & propinquis vt quod in talibus causis legibus comperit, exequantur.

XXXVIII. Adulteri vel adulteræ intra judicia conuicti interitum non euadant: ministris eiusdem criminis aut conscijs pariter puniendis.

*Adulterorū pœna mors.*

XXXIX. Qui vt adulterium fieret, domum vel casam præbuit: quive mulieri, vt adulterio consentiret, suasit, capite puniatur.

XL. Qui falsum nesciens allegauit, ad falsi pœnam minimè teneatur.

XLI. Qui falsum fecerit, vel sciens falso vsus fuerit, aut alterum facere suaserit,

ferit aut coëgerit,capitali pœna feriatur. XLII.

Qui " vanum vel falsum testimonium dixerint , aut " vtriusque parti prodiderint in exilium dirigantur. XLIII.

"varium. "vtrique

Nullus ad potentem Romanum aut Barbarum proprias quolibet titulo transferat actiones. Quod si fecerit jacturam litis jurgator incurrat, & is qui susceperit , medietatem pretij rei æstimatæ fisco cogatur inferre. Qua pœna teneri præcipimus etiam eos qui rem in lite positam in huiusmodi crediderit transferendam esse personam , quoniam volumus vt remota persona potentioris, æqua iurgantes sorte confligant. Litigantibus verò post causæ terminum largiendi quod vicerint,cui voluerint personę, concedimus potestatem.

Actio potentis cessa.

Nullus se potens Romanus aut Barbarus tanquam defensor aut suffragator negotio misceat. XLIV.

Nullus alienæ rei vel suæ titulos prorsus adfigat:cum soli fisco hoc priuilegium his quæ possidet iure vel corpore,videatur esse concessum. XLV.

Is qui in ea re quam possidet,iudices præceptione conuentus, titulum petentis nomine adfixum aduersario suo crediderit opponendum , eius possessionis aut casæ, quam sub hac fraude vindicare temperauerit, amissione priuetur: nec repetendæ actionis,& si ei competere possit,habeat facultatem. XLVI.

Ille verò qui possessa ab aliis prædia titulis occupauerit capite puniatur. XLVII.

Libertos originarios vel seruos dominos aut patronos suos,eorúmque liberos deferentes in quolibet negotio prohibemus audiri,quia huiusmodi personæ neque in ciuilibus,neque in criminalibus causis contra patronos aut dominos eorúmque liberos etiamsi pro his dicant,vocem possunt habere legitimam,quos in huiusmodi facto deprehensos,in ipso actionis exordio gladiis oportet extingui. XLVIII.

Hoc etiam de familiaribus seruari debere censemus, qui cuiuslibet familiaritate vel domui inhærentes , delatores aut accusatores emerserint: excepto tamen crimine maiestatis. XLIX.

Occultis secretisque delationibus nihil credi debet:sed eum qui aliquid defert, ad iudicium venire conuenit, vt si, quod detulit,non potuerit adprobare,capitali subiaceat vltioni. L.

Donationes sub hac solennitate præcipimus celebrari: quod si cuiuslibet pretij res mobilis fortasse donetur,vel certè mancipium,sola traditione largientis sit perfecta donatio, quæ tamen scripturæ fide possit ostendi, cui testium subscriptio adiecta monstretur. LI.

Si verò prędium rusticum aut vrbanum quisquam libero arbitrio conferre voluerit,scriptura munificentiæ etiam testium subscriptionibus roborata gestis municipalibus allegetur,ita vt confectioni gestorum præsentes adhibeantur tres Curiales,aut Magistratus , aut pro Magistratu Defensor ciuitatis cum tribus Curialibus,aut Duumviri, vel Quinquennalis: qui si defuerit , in alia ciuitate quæ hæc habuerit , allegationis firmitas impleatur,aut apud judicem eiusdem prouincię,quod donatum fuerit,allegetur. LII.

De traditione verò quam semper in locis secundùm leges fieri necesse LIII.

est, si Magistratus, Defensor, Duumviri aut Quinquenalis fortè defuerint ad conficienda introductionum gesta, tres sufficiant Curiales, dummodo vicinis scientibus impleatur corporalis introductionis effectus.

LIV. Passim matrimonia dissipari non patimur. Ideo vxor à marito, aut maritus ab vxore nisi probatis causis quas leges comprehendunt, omisso repudio, à iugali vinculo non recedant. Causæ autem istæ debent esse diuortij. Si maritus aut, homicida, aut maleficus, aut sepulchrorum violator ab vxore in examine fuerit approbatus. Maritus quoque his criminibus conuictam meritò dimittat vxorem, si adulteram, vel maleficam, vel etiam quam vulgus adpellat aggagula, in iudicio potuerit adprobare. Quibus edoctis, maritus & dotem lucretur, & sponsalitiam recipiat vel sibi habeat largitatem, & tituli vtriusque proprietatem secundum leges filijs eum iubemus seruare communibus. Pari etiam modo, si mulier maritum superioribus criminibus inuolutum in iudicatione conuicerit & dotem recipiat, & sponsalitiam lucro habeat largitatem: cuius tamen sponsalitiæ tantùm donationis proprietatem liberis communibus etiam ipsa conseruet, & nubendi verò, vel non nubendi licentiam pro constitutis veteribus sortiatur.

LV. Omnes appellationes suscipiant ij prouinciarum iudices à quibus prouocari potest: quando optimæ conscientiæ conueniat etiam superfluam appellationem sine dubitatione suscipere, dum de appellationis merito sacer possit perpensis legibus cognitor iudicare. Quòd si iudex suam absentiam procurauit ne appellatorios libellos accipiat, in locis celeberrimis qui appellare voluerit, libellum de absentia iudicis de sua appellatione habere debere censemus. Iudex autem qui aut suscipere appellationem contempserit, aut certè in custodiam dederit, aut verberauerit, aut aliquo dispendio læserit appellantem: decem librarum auri amissione feriatur, quas fisci compendijs cura sacri cognitoris præcipimus aggregari, officium quoque cuius interest mulctæ legitimæ subiacebit.

LVI. *Abactores animalium vel gregum gladio puniti.* Abactor animalium vel gregum atque pecorum alienorum, siue ea de stabulis, siue de pascuis abegerit, gladio puniatur, & in quadruplum amittendis damno de eius substantia consulatur. Quòd si seruus aut originarius fuerit, dominus pro his conuentus legibus, si maluerit, aut vt supradiximus, satisfaciat, aut imperitos ad pœnam mortis, iudici publico tradere non moretur.

LVII. Abactor si vsque ad vnum equum, duas equas, totidémque boues, & vsque ad decem capras & quinque porcos, tulisse eam de stabulis quàm de pascuis fuerit adprobatus, siue per surreptionem, siue ea violenter abduxerit, seuerissimè puniatur, quidquid verò intra suprascriptum numerum animalium vel [a] porcorum à quocumque sublatum fuerit, tanquam furtũ sub quadrupli pœna soluatur.

[a] pecorũ

LVIII. Qui bouem, vel equum errantem, vel aliud pecus abduxerit, furti magis reus tenendus est: & in quadruplum animalia vel pecora sublata restituat, nisi ea ab eo die quo inuenerit, septem diebus continuis in publicis celeberrimisque locis, aut ante Prætorium iudicis proposuerit, hoc

hoc enim facto nullius pœna damna sustineat.

Qui ingenuam virginem per vim corruperit, si idoneo patrimonio gratulatur, & est genere nobilis, & eandem accipere cogatur vxorem, ita vt ei sponsalitiæ titulo largitatis quintam partem patrimonij sui nouerit conferendam: quòd si iam habens vxorem ista commiserit, tertiam partem patrimonij sui illi quam per vim corruperit, sub idonea & solenni scriptura dare cogatur: vt illa quæ per eum iacturam pudoris incurrit, honestum possit inuenire conjugium. Si autem nullo patrimonio aut nobilitate fulcitur, oppressor & violator pudoris ingenui, supplicio adficiatur extremo. LIX.

Si quis viduæ stuprum violenter intulerit, cuiuslibet loci corruptor sit, adulterij pœna depereat. LX.

Si quis verò etiam si cum volente & adquiescente vidua hoc crimen admiserit, flammis vltricibus exuratur: illa quoque adulterij pœna damnanda, quæ non erubuit seruili subiacere libidini. LXI.

Si matrona vidua alicuius libidine volens corrupta sit, stupru admittitur: nisi fortè vilis vulgarisque sit mulier, cu his enim viduis adquiescentibus si quis concubuerit, quas artis operam aut ministerij laborem publicè exercere constiterit, hoc crimine nec ipse, nec illæ teneantur obnoxij. LXII.

Si seruus alienus aut originarius ingenuam virginem per vim corruperit, aut stuprum viduæ per vim intulerit, conuento domino, rebus discussis atque patefactis, capite feriatur. LXIII.

Ancillam alienam virginem vel originariam, cuiuslibet ætatis, quisquis ingenuus, nulli tamen quolibet modo obnoxius ciuitati, corruperit, si dominus voluerit, aut corruptor ipse rogauerit, & apud gesta professus fuerit, mansurus in Domini mulieris potestate, eius quam viriauit contubernium non relinquat, nec eadem mortua discedendi habeat facultatem. Quòd si dominus ancillæ non consenserit: aut illę profiteri noluerit, tunc aut hujus meriti duo mancipia domino tradit eius iuri profutura, si eius substantia patiatur: aut, si hoc implere non potuerit, cæsus districtissimè fustibus, vicinæ ciuitatis collegio deputetur, quod iudex eiusdem loci periculi sui memor implere & custodire debebit. LXIV.

Quoties se ancillę ingenuus aut originarius aut seruus fortè miscuerit, necesse est vt omnis matrem sequatur agnatio, id est, filij omnes ad dominum ancillæ pertineant. LXV.

Quoties verò se originariæ seruus alienus ingenuúsve miscuerit, nihilominus omnes filij matrem sequantur. LXVI.

Si vero originarius alienus se originariæ fortasse coniunxerit, duas filiorum partes originarij dominus, & tertiam sobolis originariæ dominus consequatur. LXVII.

Originaria †ex eo de ingenuo solo discesserit intra vicennij spatia repetatur, † quæ si originaria exemptis viginti annis domino sub hac præscriptione perierit,* sunt eius agnatio intra viginti annos suscepta domino mulieris, seruato nouellæ legis tenore, non poterat. LXVIII. † si † quod si simul

Quisquis curialem, aut collegiatum, aut seruum, per tringinta annos LXIX.

†patriç sub conl., su. bisse.

possederit, qui nullam patriam † suam collationem subisse monstretur, eos prædiorum dominis iubemus adquiri, quia in nullo tricennalis legis saluberrimum constitutum sub qualibet patimur occasione turbari: quam siue aduersum priuatum, siue aduersum fiscum, suam, quemadmodum leges præcipiunt, obtinere conuenit firmitatem. Et quia frequenter scimus tales calumnias in perniciem dominorum, cohibentibus rusticis aut custalibus excitari, quo † consolationem præstitisse dicantur, hoc eatenus valebit, si sciente possessionis domino & non reluctante, aut certè procuratore conductoréque eius, cùm dominus in transmarinis fuerit regionibus constitutus, consolationem præstitam fuerit adprobatum.

†conlationem.

LXXI. Si seruus cuiuslibet nationis ad quamlibet Ecclesiam confugerit, statim domino veniam promittente reddatur: nec enim vltra vnum diem ibidem residere præcipimus. Qui si exire noluerit, vir religiosus archidiaconus eiusdem Ecclesiæ, vel presbiter atque clerici eundem ad dominum suum exire compellant, & domino indulgentiam præstanti sine dilatione contradant. Quòd si hoc suprascriptæ religiosæ personæ facere fortè noluerint, aliud mancipium quòd in Ecclesiæ latebris commoratur, si extra Ecclesiam potuerit comprehendi, à domino protinus vindicetur.

LXXI. Si quis in causa publici debiti ad Ecclesiam quamlibet convolauerit, archidiaconus eum compellat egredi ad edenda legibus ratiocinia sua: aut si hoc facere noluerit, eius substantiam, quod ad Ecclesiam detulit, sine mora contradat, quod nisi fecerit, quanti interest vtilitati publicæ archidiaconus cogatur exsoluere.

LXXII. Testamenta, sicut leges præcipiunt allegentur, hoc modo fides voluntatis alienæ titubare non poterit.

LXXIII. Auctoritates quorumlibet judicum, vel præcepta cuiusl bet sedis ac potestatis, sola publica seruata ciuilitate exequantur officia: & conuentum sufficiat promittere, se ad iudicium esse venturum, nihil vltra præsumat appatitor. Et illius sedis apparitor executiones suscipiat, vnde præcepta manauerint. Quòd si alterius miles, alterius iudicis auctoritatem exsequi fortè temperauerit, amissione cing. li fustibus cæsus incurrat: litigator autem negotium incunctanter amittat.

LXXIV. Si petitor improbè litem cuiuscunque rei alteri fortè commouerit, & fuerit sub iusta examinatione conuictus, ex die plantati solemniter iurgij, sumptus & litis expensas, quas se pulsatus immeritò sustinuisse docuerit à petitore recipiat, sub æstimatione scilicet iudicis aut bonorum virorum ex delegatione noscentium: quorum iustitiæ & deliberationis erit, quales sumptus litis & expensas eum qui importunè alterum ad publicum deduxerit examen redhibere conueniat.

LXXV. Qui etiam armatis hominibus, ferro, fuste, lapide, de possessione quemquam, domo, villa expulerit, expugnauerit, obsederit, clauserit, aut si fortè propter hanc rem quis homines suos præstiterit, locauerit, conduxerit, turbam, seditiones, incendium fecerit, ad violentiæ pœnam

quæ

quæ est superiùs adscripta, teneatur. Si quis autem sepeliri mortuum, quasi debitorem suum adserens, prohibuerit, honestiores, bonorum suorum partem tertiam perdant, & in quinquennale exilium dirigantur: humiliores, cæsi fustibus perpetui exilij damna sustineant.

LXXVI. Illi res occupata per violentiam intra annum momenti iure salua proprietatis causa reddetur, qui eandem rem quam alterius præsumptione perdidisti, ne violenter, nec abscondite, nec precario possidet.

LXXVII. Si serui de irrogata violentia conuicti fuerint, aut certè confessi, & hoc domini præcepto factum sub iusta & diligenti cognitione constiterit, domino ad violentiæ pœnam retento, peruasa reddantur, seruis nihilominus extremo supplicio puniendis si violentiam eos sua temeritate commisisse claruerit.

LXXVIII. Qui ingenuum plagiando, id est sollicitando, in alia loca transfertum aut vendiderit, aut donauerit, vel suo certè seruitio vindicandum crediderit, occidatur.

LXXIX. Qui ingenuum in seruitutem tenet, nec conditioni potest obnoxium comprobare, & calumniæ, & iniuriarum reus teneatur adstrictius.

LXXX. Qui mancipium alterum sollicitauerit, tres alios eiusdem meriti & ipsum domino cum peculio suo reddat: quòd si quis à quolibet bona fide suscipitur, quo se dicat ingenuum, suscipientis hæc debet esse cautela, vt cum ducat ad gesta, & se profiteatur ingenuum, quo facto, dum à Domino seruus aut originarius postulatus fuerit & probatus, solus sine retinentis incommoditate reddatur.

LXXXI. Si quis nesciens à plagiatore mancipia comparauerit, reatu plagij non potest obligari.

LXXXII. Si ingenuus distrahatur, nullum præiudicium sui status incurrit, nisi fortè tacendo de ingenuitate sua emptoris ignorantiam major ætate circumuenerit. Eam de plagio aduersum venditorem pro defensione vel iniuria sua agere potuit: nisi pretium quod pro eo datum fuerit cum suo voluerit venditore partiri. Tunc enim præiudicium conditionis incurret, quod sibi ipse dissimulando & consentiendo peperit.

LXXXIII. Quisquis seruum siue colonum alienum sciens fugitiuum susceperit, aut occultauerit, ipsum domino cum mercedibus & peculio eius, & eiusdem meriti alterum reddat. Quòd si secundo aut tertio eundem fugitiuum idem apud quem fuerat, suscipiendum esse crediderit, præter ipsum cum mercedibus, tres alios domino eius tradat, mancipium tamen ipsum: ne fortè propter capiendum lucrum callidè & dolosè à domino ad domum eius qui susceperat, immissum fuerit, oportet in examinatione torqueri: vt si per interrogationem in quæstionem positi, constiterit à domino suo ad domum alterius immissum, fisci protinus compendijs adplicetur.

LXXXIV. Qui ingenuum celauerint, vendiderint, vel scientes comparauerint, humiliores fustibus cæsi in perpetuum dirigantur exilium, honestiores confiscata tertia parte bonorum suorum, pœnam patiantur nihilominus quinquennalis exilij.

LXXXV. Seruos sollicitatos ab altero, vel furto ablatos, si scientes alij susce-

perunt, non tantùm de his susceptis conueniri, & eos reddere debent, sed etiam ad pœnalem actionem furti detrimendi sunt.

LXXXVI. Qui seruum alienum inuito domino apud se tenuerit, furti est actione pulsandus.

LXXXVII In fuga positus seruus nec vendi, nec donari potest.

lxxxviii Si abactor, sollicitator ac fur, antequam per auctoritatem iudicis conuincatur, mortuus fuerit, hæredes eius pro delicto auctoris sui in nullo teneantur obnoxij, nisi ob earum tantùm rerum repetitionem, quas ad eos peruenisse constiterit.

*De abactoribus pecudum.*

LXXXIX. Si quis sibi, vt aliquem terreat, militiam confinxerit, vel adsumpserit quam non habet potestatem, viliores fustibus cæsi perpetuæ relegationis mala sustineant, honestiores exilij patiantur incommoda.

XC. Qui testamentum, codicillum, tabulas, rationes, gesta, libellos, cautiones, epistolas in fraudem alterius, quocunque loco, deleuerint, mutauerint, subjecerint, subrepterint, incenderint, raserint, aut æs, argentum, vel ferrum inauratum scientes pro auro dederint, vel vendiderint, vel suppos[u]erint: quique pro argento stannum subjecerint, vel exteriorem circulum solidi præciderint, quive vt id fieret, jusserint, operámve dederint, pœnam sustineant falso crimini constitutam.

XCI. Qui testibus pecuniam dederit, vt falsum testimonium dicant, vel certè quod sciunt taceant, aut non exprimant veritatem, vel iudici premium dederint, vt sententiam contra justitiam dicat vel non iudicet humiliores capite puniantur, honestiores bonorum suorum amissione, mulctentur.

XCII. Si sponsa persuasa ab sponso ad eius domum non tradita venerit sponsus raptoris crimine non teneatur.

XCIII. Inuitus pater filiam suam in matrimonium nulli dare compellatur.

XCIV. Parentes qui cogente necessitate filios suos alimentorum gratia vendiderint, ingenuitati eorum non præiudicant, homo enim liber pretio nullo æstimatur.

XCV. Nec pro pignore filij à parentibus alicui dari possunt: & si sciens creditor ingenuos pro pignore à parentibus susceperit, in exilium dirigetur. Operas enim tantùm parentes filiorum quos in potestate habuerint locare possunt.

XCVI. Qui in libertate degens ad seruitutem vocatur, rei partes sustinet, ideo petitori eius vel illi qui se dominum dicet, incumbet seruum suum docere. Si verò ex possessione seruitutis in libertatem reclamet, defensori eius necesse est liberum comprobare.

XCVII. Qui casam, domum, aut villam alienam inimicitiarum causa incenderit: si seruus, colonus, ancilla, originarius fuerit, incendio concremetur: si ingenuus hoc fecerit, restituat quicquid dispendij acciderit per illud, quod commouit incendium, ædificiúmque renouet, & æstimationem insuper consumptarum rerum pro pœna talis facti cogatur exsoluere: aut si hoc sustinere pro tenuitate nequiuerit, fustibus cæsus perpetui exilij relegatione plectatur.

XCVIII Ex eo verò incendio quod incautè seruus aut colonus in domini sui agro

agro ſupponit, ſi vicini fortè arbores frugiferas, aut ſyluas, vineta, vel ſegetem læſerit, ſiue aliud quodlibet diſpendium adtulerit, aut, æſtimatione habita, dominis eius, per quem vicino damnum contiget, ſarciat atque compenſet: aut ipſum qui ignem ſuppoſuit, ſi hoc magis elegerit, pro facti culpa tradat iudici puniendum.

Qui hominem ſine audientia & ſine poteſtate vel iuriſdictione iudicis competentis immeritò iuſſerit vel ſuaſerit occidi, tanquam reus homicidij occidatur. XCIX.

Seruus alienus in alterius caput torqueri non poteſt, niſi delator, aut accuſator cuius intereſt probare quod intendit, pretium eius quantum dominus taxauerit, inferre paratus ſit. C.

Qui ſeruum ideò comparauit ne aduerſum ſe torqueretur, reſtituto pretio reſoluta venditione, aduerſum eum qui fraudulenter emerat, debet ſubjici quæſtioni. CI.

Si ſeruus ad hoc fuerit manumiſſus ne torqueatur, quæſtio de eo nihilominus haberi poteſt. CII.

Vbi quod facinus commiſſum dicitur, ibi deferendum, & vindicandum eſt, hi enim qui accuſantur, de prouincia ad aliam prouinciam transferri non debent, ne per longum iter eripiantur, aut fugiant: nec intereſt ſi ingenui, vel liberti, vel ſerui ſint, qui aliquid criminoſum commiſiſſe dicantur. CIII.

Qui effodiunt terminos, vel exarant limites, finem ſcilicet deſignantes, aut arbores terminales euertũt, ſi ſerui ſunt aut coloni, & ſine conſcientia vel juſſu domini fecerint, puniantur. Si verò hoc imperante domino factũ eſſe conſtiterit, idem dominus tertiam partem bonorũ ſuorum perdat fiſci viribus profuturam: ſeruo ipſo aut colono nihilominus capite puniendo. CIV.

Eos terminos obſeruandos, quos duorum fundorum dominus inter vtrumque prædium, cùm ex his vnum alienaret, ſeruari debere conſtituit, non eos, qui ſingulos fundos antiqua inſtitutione ſeparabant. CV.

Quoties aliquod negotium conſenſu litigantium, aut ſententia judicis ſacramentis fuerit diffinitum, retractari non poterit: nec de perjurio agere cuiquam vel mouere permittitur quæſtionem. CVI.

Qui auctor ſeditionis vel in populo, vel in exercitu fuerit, incendio concremetur. CVII.

Si quis pagano ritu ſacrificare fuerit deprehenſus, arioli etiam atque vmbrarij, ſi reperti fuerint, ſub iuſta æſtimatione conuicti capite puniantur, malarum artium conſcij, id eſt, malefici, nudati rebus omnibus quas habere poſſunt, honeſti, perpetuò damnentur exilio, humiliores, capite puniendi ſunt. CVIII.

Si ſeruus aut colonus domino neſciente violenter aliqua rapiat, dominus eius intra annum in quadruplum, poſt annum in ſimplum conueniatur, aut pro noxa certè, ſi hoc magis elegerit, ipſum ſeruum vel colonum nouerit ad pœnam judici contrahendum; ita, vt quod ad eum ex ipſa ſerui violentia perueniſſe conſtiterit, reddat, aut ſi conuentus eum fugiſſe dixerit, executionem eius conquerenti dediſſe ſufficiat. CIX.

CX. Qui sepulchrum destruxerit, occidatur.

CXI. Qui intra vrbem Romã cadauera sepelierit, quartam partẽ patrimonij sui fisco sociare cogatur, si nihil habuerit, cæsus fustibus ciuitate pellatur.

CXII. Damnatorum ex quibuslibet criminibus bona filijs primùm ac parentibus vel propinquis vsque ad tertium gradum proficiant, quòd si eos non habuerit, fisco omnia soluentur.

CXIII. Si curialis damnatus filios reliquerit, totum quod dimisit ipsi capiant: si non habuerit filios, ad curiam eius perueniant facultates, excepta causa maiestatis, in qua omnium damnatorum bona nec ad filios, si habeant, sed ad solum fiscum, secundùm legum cauta necesse est peruenire.

CXIV. Si addictos damnatósque iudiciis clerici vel quilibet alii violenter eruerint, ipsi ad pœnam vel ad dispendia teneantur, quæ sententia in conuictos prolata statuisse monstrabitur: Et si conniuentia iudicis vel conludio hoc claruerit perpetratum, quinque auri libras idem iudex cogatur exsoluere.

CXV. Qui pecuniam fisco vel publicis rationibus competentem furandi studio tulerit, eam reddat in quadruplum.

CXVI. Qui sciens ex rapinis aliqua à raptore, id est fure, seruanda susceperit, eadem qua raptor pœna teneatur.

CXVII. Seruus si furtum fecerit, vel damnum cuilibet dederit, nisi eius dominus hoc pro sui qualitate reddere vel sarcire paratus sit, noxæ eum dare cogitur, quod & de animalibus faciet, si alicui damna generauerint.

CXVIII. Si propter furtum serui dominus conuentus, furem ipsum magis tradere, quàm defendere eum in iudicio voluerit, illa etiam quæ ad eum ex ipso furto peruenisse constiterit, pariter debebit exsoluere.

CXIX. Si quid de taberna vel stabulo perierit, ab his qui locis talibus præsunt, vel qui in his negotiantur, repetendum est, ita vt præstent sacramenta de conscientia sua suorúmque: & si hoc fecerint, nihil cogantur exsoluere, aut certè quantum petitor iurauerit se in eo loco perdidisse, restituant.

CXX. Si seruus furtum fecerit, & manumissus à domino fuerit, vel venditus alteri, vel donatus, causam de furto tam ipse manumissus dicat, vel ille qui eum emitit, aut cui donatus est, noxa enim semper caput sequitur. Et non solum is qui furtum facit, sed etiam is cuius opera vel consilio furtum factum fuerit, furti actione teuebitur.

CXXI. Si procuratori vel conductori siue colono vel seruo alicuius, inuito vel nesciente domino, mutuam pecuniam quis dederit, nec ipsi domino, nec rei eius aliquod præjudicium comparetur: sed ex peculio serui vel coloni, considerata vel seruata priùs indemnitate domini, consulatur petitionibus creditoris.

CXXII. Amittant repetitionem debiti creditores, qui cautiones debitorum suorum potentibus tradiderint, & per eos magis exactionem mutuæ pecuniæ voluerit procurare.

CXXIII. Capiendorum pro suo arbitrio pignorum vnicuique licentiam denegamus: ita vt, si probabile fuerit hoc agendi iudicis præter auctoritas.

Creditor

Creditor si debitori suo res sibi non obligatas violenter rapiat, intra annum criminis admissi conuentus, sub pœna quadrupli præsumpta restituat: post annum verò in simplum debebit exsoluere, quod etiam de fructibus violenter ablatis seruari debere legum ratio persuadet. CXXIV. *Ablatarum per vim restitutio.*

Si quis de Ecclesiis, id est locis religiosis, homines traxerit, vel aliquid violenter crediderit auferendum, capite puniatur. CXXV.

Nullus post hæc curialium siue tabulariorum aut susceptorum in Ecclesia residens pictacia delegationis emittat: sed si quem fisco debitorum nouit, exponat eum extra Ecclesiam constitutus, aut certè deleget facturus cum eo qui se debitorem negauerit, publicè rationem, quod si inuitum, quis, cùm sibi delegatur, & se non debere clamauerit, violenter crediderit exigendum, in quadruplum extorta restituat. CXXVI.

Delegari nemo debet inuitus: sed si is qui à creditore subdelegatur, consensum delegationi præbens debere se fateatur, & redditurum spondeat, quod promisit, cogatur exsoluere. CXXVII.

Filius in potestatem patris positus, vel seruus, aut colonus, si à patre vel domino in qualibet culpa non defendatur de ipso delicto vel crimine, tradendi sunt iudici competenti: nisi fortè filius familias ipse defendere pro delicto, quo impetetur, in iudicio se voluerit. CXXVIII.

Qui per mendacium vel surreptionem aliquid impetrauerit, nec ipsi prosit, nec alterum lædat. CXXIX.

Quod promissum fuisse constiterit vt fur comprehendatur, meritò debitum & oportet exsolui. CXXX.

Qui de debito in judicio conuicti vel condemnati fuerint, intra duos menses à die latæ sententiæ solutionem procurare debent: quod si non fecerint, per auctoritatem judicis ad ejus petitionem qui vincet, capi eorum pignora debent & distrahi: vt quod sententia justè lata constituit, possit impleri. CXXXI.

Qui possessor ad judicium venit, non est cogendus dicere vnde tenet, nec onus ei debet probationis, imponi quia hoc magis petitoris officium est, vt rem quam repetit, doceat ad se pertinere. CXXXII.

Mulier, etiamsi per cautionem alienum debitum se reddituram spondeat non tenetur. CXXXIII.

Amittat sortem debiti creditor, qui vltra centesimam legitimam crediderit à debitore poscendum. CXXXIV.

Fidejussor qui redimēdo pignora eius debitoris pro quo fidem dixerat, à creditore liberauit, oblata sibi debita pecunia restituere pignora debitori compellatur. CXXXV.

Si quisquam rem suam nesciens à possessore conduxerit, nihil sibi præjudicat: sed de proprietate ipsius agere poterit. CXXXVI.

Si quis nesciens alienam areā esse, ædificiū in ea construxerit, sumptus quos fecit, recipit: sed amittit quam in solo alieno fecerat mansionem. CXXXVII. *Ædificium in aliena area.*

Si vna res à duobus diuersis emptoribus compareretur, ille potior erit & dominium eius magis acquiret, cui traditam fuisse claruerit. CXXXVIII.

Auctor venditionis etiamsi priuilegium habeat sui iudicis, tamen defensurus venditionem suam forum sequatur emptoris. CXXXIX.

CXL. Qui de re comparata petitur, sit quæstionem, ipse petitori respondere compellitur, nec ad auctorem suum proponentem repellit: quem necesse est ad hoc tantùm ipse commoueat, vt factum suum in † inditione defendat.

† Iudicatione. pro iudicio.

CXLI. Quicunque fugere solitum vendiderit ignoranti, si emptorem quoque fugerit, & precium venditor reddat, & damna satiat quæ per eundem contigerint fugitiuum.

CXLII. Liceat vnicuique domino ex prædiis quæ corporaliter & legitimo iure possidet, rustica vtriusque sexus mancipia, etiamsi originaria sint, ad iuris sui loca transferre, vel vrbanis ministerijs adplicare, ita vt & aliis prædiis adquirantur ad quæ voluntate domini migrata fuisse constiterit, & inter vrbanos famulos meritò censeantur: nec de eiusmodi factis atque ordinationibus velut sub oppositione originis, quæstio vlla nascatur. Alienare etiam supradictæ conditionis homines liceat dominis absque terræ aliqua portione, sub scripturæ adtestatione vel cedere, vendere cui libuerit, vel donare.

CXLIII. Circa Iudæos priuilegia legibus delata seruentur: quos inter se iurgantes & suis viuentes legibus, eos iudices habere necesse est, quos habent obseruantiæ præceptores.

CXLIV. Quicunque susceptores fuerint fiscalium titulorum, in emittendis possessorum securitatibus nomine singulatum possessionum, professionem earum euidenter designent acceptam quoque pro earum functione exponant pecuniæ quantitatem. Quòd si aliquis professionem locorum, nomina summámque præceptæ pecuniæ in securitatibus à se factis comprehendere fortè noluerit, & huius culpæ reus in iudicio fuerit adprobatus, quadruplum eius pecuniæ, quàm possessor se dedisse probauerit, eidem cogatur exsoluere. Quod etiam circa discussorem similiter conuenit custodire, si de quibus titulis, quas summas à præsumptoribus, vel reliquatoribus exegerint, in securitatibus emittendis signare noluerint.

CXLV. Si quis Barbarorum tertiò competentis iudicis auctoritate conuentus & edictis solemniter inclamatus, ad iudicem, cuius præceptione conuentus est venire neglexerit, meritò sub discussione causæ sententiam excipiet contumaciæ, adeò vt iudicetur, de quo conuentus est, perdidisse negotium: dummodo tertiò, quemlibet capillatorum fuisse conuentum, aut cautionis ab eodem emissæ fides ostendat, aut ingenuorum vel honestorum testium dicta confirment, quibus manifestè clareat auctoritate pulsatum, contempsisse dare responsum, nec voluisse ad iudicium conuenire.

CXLVI. De frugibus ab aliquo ex fundo cuiuslibet sublatis, tam colonus quàm dominus, quia vtriusque interest, agere potest.

CXLVII. Placita bona fide & definita venditio à venditore rescindi non potest: sed pretium, quod ab emptore debetur repetendum est.

CXLVIII. Serui aut coloni ab hostibus capti & reuersi domino restituantur, si nō sunt antè ab altero, vendentibus hostibus, in commercio comparati.

CXLIX. Si quis exactorum vel susceptorum maiorem mensuram vel maius pondus adhibuerit dum fiscales traduntur species quàm publicæ ordinationi:

tionis moderatio antiquitùs prouiſa conſtituit, ad judicem continuò cum ipſis menſuris & ponderibus deducatur, vt ſi fuerit de eorum iniquitate conuictus, inde quadruplum pro vtilitate illius quem grauauit, malè ſuſceptarum ſpecierum damna ſuſtineat. Quod etiam circa negociatores obſeruari debere cenſemus in commerciis, ſi iniuſta pondera vel menſuras adhibuiſſe fuerint adprobati.

Nulli liceat † inuitus ruſtico alieno operas aut obſequium imperare, nec eius mancipio aut bene vti, niſi hoc fortè idem ruſticus, aut conductor ipſius, vel dominus ſua voluntate præſtiterit. Qui contrà fecerit, det pro vnius ruſtici vel vnius bouis diurna opera quam præſumpſit, auri ſolidum vnum.

CL. † inuito Domino

CLI.

Siue ſeges aliena, ſiue quælibet arbor cujuſque dolo deiecta fuerit, aut aliquid damni prouenerit in quadruplum ejus nomine qui hoc fecerit, addicatur.

CLII.

Si alienus ſeruus ab aliquo, vel ruſticus occidatur, in poteſtate habet dominus ejus aut criminaliter de obnoxij ſui morte agere, & homicidam capitaliter accuſare, aut de damno certè amiſſi mancipij ciuiliter actionem proponere, ita vt pro vno ſeruo occiſo duo tales recipiat.

Vxor pro marito non debet conueniri: res eius aut ſponſalis munificentia pro mariti obnoxietate poſcatur, legum prudentia & moderatione ſeruata.

CLIII.

Die Solis, qui Dominicus nuncupatur: ſed & diebus Paſchalibus nullum præcipimus conueniri, qui contrà fecerit, ſacrilegij reus habeatur.

CLIV.

Hæc quantum occupationes noſtræ admittere, vel quæ nobis ad præſens occurrere potuerunt, à victis tam Barbaris quam Romanis ſumus profutura complexi: quæ omnium Barbarorum ſiue Romanorum debet ſeruare deuotio. Quæ comprehendere nos vel edicti breuitas, vel curæ publicæ non ſiuerunt, quoties oborta fuerint cuſtodito legũ tramite terminentur. Nec cuiuſlibet dignitatis, aut ſubſtantię, aut potentię, aut cinguli vel honoris perſona, contra hæc quæ ſalubriter ſtatuta ſunt, quolibet modo credat eſſe veniendum, quæ ex nouellis legibus ac veteris juris ſanctimonia pro aliqua parte collegimus: ſcituris cognitoribus vniuerſis ac iura dictantibus, quod ſi aliquo hæc edicta fuerint violata ſe proſcripſionis deportationiſque pœna merito eſſe feriendos. Quod ſi forſitan perſona potentior, aut eius procurator, vel vicedominus ipſius, aut certè conductor ſeu Barbari, ſeu Romani, in aliquo genere cauſæ præſentia non permiſerint edicta ſeruari, & iudex, cuius intererit, obſiſtere, aut vindicare, aut obuiare non potuerit, in noſtram illico: ſi ſibi conſulit, inſtructa ex omnibus relatione, dirigat, depoſita totius formidinis ſuſpicione, notitiam. Hac enim ſolà ratione à culpa eſſe poterit abſolutus. Quia quod pro omnium prouincialium ſecuritate prouiſum eſt, vniuerſitatis debet ſeruare deuotio.

Actiones intermiſſæ diebus dominic.

EXPLICIT EDICTVM THEODERICI REGIS.

## LECTORI.

*Quæ sequuntur, sunt quidem ex legibus Theoderici, sed Francorum, non Gothorum, aut Italiæ Regis: vt & superior Sydonij Epistola ad Theodericum pertinet, illum, cui Auitus Aquitanias concessit, quem idem auctor in Narbone & Panegyrico ad ipsum Auitum laudat. De quo te monitum non frustra voluimus, simul & hæc adiecta, ne quid desiderares.*

Ingenuo homicida intra Ecclesiam posito, de interempti precio principis est expectanda sententia: quia de precio occisorum nihil euidenter lex Romana constituit Dominus verò noster statuit obseruari: vt si ingenuus ab ingenuo fuerit interemptus, & homicida ad Ecclesiam confugerit, is ipse qui homicidium admisit, cum medietate bonorum suorum occisi hæredibus seruiturus addicatur: reliqua medietas facultatis eius hæredibus relinquatur. Si verò seruus cuiuscunque occisus fuerit ab ingenuo & ipse homicida ad Ecclesiam conuolauerit, secundum serui qualitatem infrascriptum domino eius precium cogatur exsoluere, hoc est, pro actore c. solid. pro ministeriali LX. pro aurifice electo c. pro fabro ferrario L. pro carpentario XL. pro oratore, aut porcario, aut virbicario, aut aliis seruis XXX. Hoc ex præcepto domini Regis conuenit obseruari.

# C. SOLII APOLLINARIS SIDONII AVERNORVM EPISCOPI DE THEODERICO AQVItaniæ Rege Epistola.

*Sidonius Agricolæ suo S.*

SÆPENVMERO postulasti, vt quia Theoderici regis Gothorum commendat populis fama ciuilitatem, literis tibi famæ suæ quantitas, vitæ qualitas significaretur. Pareo libens, in quantum epistolaris pagina sinit, laudans in re tam delicatæ sollicitudinis ingenuitatem. Igitur vir est & illis dignus agnosci, qui eum minus familiariter intuentur: ita personam suam Deus arbiter, & ratio naturæ, consummatæ fœlicitatis dote sociata cumulauerunt. Mores autem huiuscemodi, vt laudibus eorum nihil ne regni quidem defraudet inuidia: Si forma quæratur, corpore exacto, longissimis breuior, procerior eminentiórque mediocribus. Capitis apex rotundus, in quo paulolum, à planicie frontis in verticem cæsaries refuga crispatur. Ceruix non sedet neruis, geminos, orbes hispidus superciliorum coronat arcus. Si verò cilia flectantur, ad malas medias palpebrarum margo prope peruenit. Aurium legulæ sicut mos genti est, crinium superjacentium flagel-

flagellis operiuntur. Nasus venustissimè incuruus. Labra subtilia, nec dilatatis oris angulis ampliata. Pilis infra narium antra fruticantibus cotidiana succisio. Barba concauis hirta temporibus, quam in subdita vultus parte surgentem stirpitus tonsor assiduus genas ad vsque forcipibus euellit. Menti, gutturis, colli non obesi, sed succulenti lactea cutis, quę propius inspecta iuuenili rubore suffunditur. Namque hunc illi crebro colorem nō ira: sed verecundia facit. Teretes humeri, validi lacerti, dura brachia, patulæ manus, recedente aluo pectus accedens. Aream dorsi humilior inter excrementa costarum spina discriminat, tuberosum est vtrumque musculis prominentibus latus, in succinctis regnat vigor ilibus, corneum femur, internodia poplitum bene mascula, maximus in minime rugosis genibus honor, crura suis fulta turgentibus, & qui magna sustentat membra, pes modicus. Si actionem diurnam, quę est forinsecus exposita perquiras, Antelucanos sacerdotum suorum cœtus minimo comitatu expetit, grandi sedulitate veneratur, quamquam (si sermo secretus) possis animaduertere, quod seruet istam pro consuetudine potius quàm pro " ratione reuerentiam.

" religione.

Reliquum mane regni administrandi cura sibi deputat. Circumsistit sellam comes armiger, pellitorum turba satellitum ne absit, admittitur, ne obstrepat, eliminatur. Sicque pro foribus immurmurat exclusa cancellis. Inter hæc intromissis gentium legationibus, audit plurima, pauca respondet. Si quid tractabitur, differt: si quid expedietur, accelerat. Hora est secūda: surgit è solio, aut thesauris inspiciendis vacaturus, aut stabulis. Si venatione nunciata procedit, arcum lateri innectere citra grauitatem regiam iudicat, quem tamen si cominus auem ferámque aut venanti monstres, aut vianti, manui post tergum reflexæ puer inserit, neruo loroue fluitantibus: quem sicut puerile computat gestare thecatum, ita muliebre accipere jam tensum. Igitur acceptum modo insinuatis è regione capitibus intendit, modo ad talum pendulum nodi parte conuersa, languentem chordæ laqueum vagantis digito superlabente prosequitur, & mox spicula capit, implet, expellit, quî sve cupias percuti, prior admonet. Eligis quid feriat: quod elegeris, ferit: Et si ab alterutro errandum est, rarius fallitur, figentis ictus, quàm destinantis obtutus. Si in conuiuium venitur, quod quidem diebus pro festis simile priuato est, non ibi impolitam congeriem liuentis argenti mensis cedentibus suspiriosus minister imponit. Maximum tunc pondus in verbis est: quippe cùm illic aut nulla narrantur, aut seria. Toreumatum, peripetasma únque modò conchyliata profertur suppellex, modo byssina. Cibi arte, non precio placent: fercula nitore, non pondere. Scyphorum paterarúmque raras oblationes faciliùs est vt accuset sitis, quàm recuset ebrietas. Quid multis? Videas ibi elegantiam Græcam, abundantiam Gallicanam, celeritatem Italicam, publicam pompam, priuatam diligentiam, regiam disciplinam. De luxu autem illo sabbatorio narrationi meæ, supersedendum est, qui nec latentes potest latere personas. Ad cœpta redeatur. Dapibus expleto somnus meridianus sæpe nullus, semper exiguus. Quibus horis viro tabula cordi est, tesseras colligit rapidè, incipit sollicitè, voluit

argutè, mittit instanter, joculanter compellat, patienter expectat: in bonis iactibus tacet, in malis ridet, in neutris irascitur, in vtrisque philosophatur. Secundas fastidit vel timere, vel facere: quarum opportunitates spernit oblatas, transit oppositas, sine motu euaditur, sine colludio euadit. Putes illum & in calculis arma tractare. Sola est illic cura vincendi. Cùm ludendum est, regiam sequestrat tantisper seueritatem: Hortatur ad ludum, libertatem communionémque. Dicam quod sentio: Timet timeri. Denique oblectatur commotione superari: & tunc demum sibi cessisse collegam credit, quum quidem fecerit victoriæ suæ bilis aliena. Quódque mirere, sæpe illa lætitia minimis occasionibus veniens ingentium negotiorũ merita fortunat. Tunc petitionibus diu ante per patrociniorum naufragia jactatis absolutionis subitæ portus aperitur. Tunc etiam ego aliquid obsecraturus feliciter vincor, quando mihi ad hoc tabula perit, vt causa saluetur. Circa nonam recrudescit moles illa regnandi, redeunt pulsantes, redeunt summouentes, vbique litigiosus fremit ambitus: qui tractus in vesperam cœna regia interpellante rarescit, & per aulicos deinceps pro patronorum varietate dispergitur, vsque ad tempus cócubiæ noctis excubaturos. Sanè intromittuntur (quamquam raro) inter cœnandum mimici sales, ita vt nullus conuiua mordacis linguę felle feriatur. Sic tamen, quod illic nec organa hydraulica sonant, nec sub phonasco vocaliũ concentus meditatum acroama simul intonat. Nullus ibi lyristes, choraules, mesochorus, typanistria, psaltria canit: Rege solum illis fidibus delinito, quibus non minùs mulcet virtus animum quàm cantus auditum. Quum surrexit, inchoat nocturnas aulica† gaza custodias. Armati, regiæ domus aditibus assistunt, quibus horæ primi soporis vigilabuntur. Sed iam quid meas istud ad partes, qui tibi indicanda non multa de regno, sed pauca de rege promisi? Simul & stilo finem fieri decet: quia & tu cognoscere viri non amplius quàm studia, personamque voluisti: & ego non historiam, sed epistolam efficere curaui. Vale.

† gaza.

## INCIPIT COMPVTVS PASCHALIS.

Si NOSSE vis quotus annus est ab incarnatione Domini nostri Iesu Christi, computa triginta sex per quindecim, fiunt quingenti quadraginta: his semper adde duodecim, fiunt quingenti quinquaginta duo, Adde & Indictiones anni cuius volueris: vt puta decimam vicies semel post consulatũ Basilij iunioris, sunt quingenti sexaginta duo, Isti anni sũt ab incarnatione Christi. Hoc tãtũ memor esto sollicitiùs, vt quotiens quintam decimam compleueris Indictionem, quo argumentum possit integrum custodiri, quindecim non assumas, sed ad primam summam, id est, in triginta sex vnum semper adjicias: vt puta pro triginta sex, finita quintadecima indictione, quam in superiore computo addas, triginta septem per quindecim computabis, & annos Domini

Domini fine vllo errore poteris reperire.

Si vis ſcire quota eſt Indictio, vt puta vicies ſemel poſt conſulatum Baſilij junioris: ſume annos ab incarnatione Domini noſtri Ieſu Chriſti, id eſt quingentos ſexaginta duo: his ſemper adjice tria, fiunt quingenti ſexaginta quinque. Hæc partire per quindecim, remanent decem, decima eſt Indictio. Si verò nihil remanſerit, quinta decima eſt Indictio.

Si vis cognoſcere quot ſint Epactæ, id eſt adiectiones lunares: ſume annos ab incarnatione Domini quot fuerint, vt puta quingẽtos: hos partire per decem & nouem, remanent vndecim: hos per vndecim multiplica, fiunt centum viginti vnum: hos item partire per triginta, remanet vnus: vna eſt adiectio lunaris.

Si vis ſcire adiectiones ſolis, id eſt, concurrentes ſeptimanæ dies: ſume annos ab incarnatione Domini quot fuerint, vt puta quingentos ſexaginta duo, per Indictionem decimam annorum qui fuerint, quartam ſemper adjice, id eſt, nunc centum quadraginta, qui fiunt ſimul ſeptingenti duo: his adde quatuor, hos partire per ſeptem, remanent ſex. Sex ſunt Epactæ ſolis, id eſt, concurrentes ſeptimanæ dies per ſupraſcriptam Indictionem vicies ſemel poſt conſulatum Baſilij junioris.

Si vis ſcire quotus ſit annus circuli decem & nouem annorum: ſume annos Domini, vt puta quingentos ſexaginta duo, & vnum ſemper adjice, fiunt quingenti ſexaginta tres: hos partire per decem & nouem, remanent duodecim. Duodecimus annus eſt cycli decemnouennalis. Quod ſi nihil remanſerit, nonus decimus annus eſt.

Si vis ſcire quotus cyclus lunæ eſt, qui decemnouennali circulo continetur: ſume annos Domini, vt puta quingentos ſexaginta duo, & ſubtrahe ſemper duo, fiunt quingenti ſexaginta: hos partire per decem & nouem, remanent nouem: nonus cyclus lunæ eſt decemnoualis circuli: quotiens autem nihil remanet, nonus decimus annus eſt.

Si vis ſcire quando biſſextus dies fit: ſume annos Domini, vt puta quingentos ſexaginta duo: partire hos per quatuor: ſi nihil remanſerit, biſſextus eſt. Si vnum aut duo, vel tres, biſſextus non eſt. Et ne tibi forſitan aliqua religio erroris occurrat, per omnem Computum quem ducis, ſi nihil ſuperfuerit, eundem computum eſſe per quem duces agnoſce: vt puta ſi per decem & nouem ducens nihil ſuperauerit, ſcias nonum decimum eſſe: ſi per quindecim, quintum decimum: ſi per ſeptem, ſeptimum.

Si vis cognoſcere quota luna feſtus paſchalis occurrat: ſi Martio menſe Paſcha celebratur, computa à Septembri vſque ad Februarium fiunt ſex: his ſemper adjice duo, fiunt octo: & Epactas, id eſt, adiectiones Lunæ, cujus volueris anni, vt puta Indictionis decimæ, vna fiunt nouem, & dies menſis quo Paſcha celebratur: id eſt Martij, triceſimus fiunt, ſimul quadraginta: deduc triginta, remanent decem: luna eſt in die ſuperiùs indicato.

Si verò menſe Aprili Paſcha celebramus, computa menſes à Septembri vſque ad Martium, fiunt ſeptem: his ſemper adjice duo, fiunt nouem: adde & Epactas, id eſt, adiectiones lunæ, cuius volueris anni, vt puta In-

dictionis decimæ vna, qui fiunt decem: & dies mẽsis quo Pascha celebramus, idem Aprilis nonum, qui simul fiunt decem & nouem, sanè si super triginta habueris, semper triginta subtrahas: tunc autem noua decima luna erit.

Si vis cognoscere quotus dies septimanæ est, sume dies à Ianuario vsque ad mensem quem volueris, vt puta vsque ad nonum diem mensis Aprilis fiunt dies XCVIII. his adiice semper vnum, fiunt centum. Et semper adde Epactas solis cuius volueris anni, vt puta decimæ Indictionis sextæ, fiunt simul centum sex: hos partire in septem, remanet vna: ipsa est Dominica Paschalis.

# MAGNI AVRELII
## CASSIODORI SENATORIS
## v. c. & Inlustris, Exquæstoris sacri Palatij, Exconsulis ordinarij, Exmagistri offic. Præf. præt. atque Patritij.

### *In Cronicôn ad Theodericum regem.*

### PRÆFATIO.

SAPIENTIA principali, qua semper magna reuoluitis, in ordinem me consules digerere censuistis: vt qui annum ornaueritis glorioso nomine, redderetis Fastis veritatis pristinæ veritatem. Parui libens præceptis, & librariorum varietate detersa, operi fidẽ historicæ auctoritatis impressi, quatenus vester animus per inlustres delectatus euentus, blando compendio longissimam mundi percurrat ætatem.

Ab Adam primo homine vsque ad diluuium, quod factum est sub Noë, colliguntur anni II ∞. CCXLII.

Diluuium autem factum est propter gigantum nimiam feritatem, qui corporis magnitudine paríque animi sæuitia præualentes, humanitatis ius omne confuderant.

Et à diluuio vsque ad Ninum, qui primus omnium apud Assyrios regnauit, ann. DCCCXIX.

Reges

## REGES ASSYRII.

Ninus itaque regnauit apud Assyrios annis lij. Huius imperij annis xlij. natus est Abraham. Is etiam condidit Niniuen.

Semiramis vxor Nini regnauit annos xlii. Hæc Babyloniæ muros instaurasse memoratur.

Ninias filius Nini & Semiramidis regnauit annis xxxviii.

Arius regnauit ann. xxx.

Arelius regnauit ann. xl.

Xerxes, qui & Balaneus regnauit annis xxx.

Armametres regnauit ann. xxxviii.

Bolechus regnauit annis xxxv.

Baleus regnauit annis lii.

Altadas regnauit annis xxxii.

*Huius temporibus fuit Prometheus vir sapiens.*

Manchaleus regnauit annis xxx.

*Huius temporibus Atlas frater Promethei præcipuus astrologus habetur.*

Iphereus regnauit annis xx.

Mamylus regnauit annis xxx.

Sparetus regnauit annis xl.

*Huius temporibus à Cecrope rege Athenæ sunt conditæ.*

Ascades regnauit an. xl.

*Huius temporibus Moses in monte Sina diuinam suscepit legem.*

Amynthes regnauit ann. xlv.

*Huius temporibus Iesus, successor Mosis terram Palæstinorum Iudæ ac genti distribuit*

Belochus regnauit annis xxv.

Bellepares regnauit annis xxx.

Lampides regnauit ann. xxxii.

Sosares regnauit ann. xx.

*Huius temporibus equus velocissimus Pegasus inuenitur.*

Lampares regnauit ann. xxx.

Panias regnauit ann. xlv.

Sosarmus regnauit annis xix.

*Huius temporibus Argonautarum nauigatio, & Orpheus Thrax musicus spinabilis habetur.*

Mithreus regnauit annis xxvii.

*Huius temporibus Hercules athleticam exercuit, & Priamus apud Ilium regnat.*

*Per hos igitur reges Assyriorum colliguntur anni dcccly.*

## REGES LATINI.

Latinus regnauit annis xxxii. A quo Latini sunt appellati.

*Huius imperij ann. xxv. Troia capta est, ad quem Æneas profugus venit, filiaque gener eius, ei successit in regnum.*

Æneas post viii. annos Troiæ captæ regnauit in Italia annis iii.

Ascanius filius eius regnauit annis xxxviii. qui Albanum condidit.

Siluius Æneæ filius de Lauinia regnauit annis xxix.

*Huius temporibus Homerus poëta fuisse memoratur.*

Æneas Siluius regnauit annis xxxij.

*Huius temporibus Hebræorum Rex Dauid Hierosolymis regnat.*

Latinus Siluius regnauit annis l.

*Huius temporibus Amasones Asiam vastauerunt. Carthago condita est à Carcedone Tyrio, vt quidam dicunt. Salomon quoque filius Dauid regnans Hierosolymis templum famosissimum condit.*

Alba Siluius regnauit annis xxxix.

Ægyptus Siluius regnauit annis xxiv.

Capys Syluius regnauit annis xxviij.

Capetus Siluius regnauit annis xiij.

Tiberinus Siluius regnauit an. viij.

Agrippa Siluius regnauit ann. xl.

Aremulus Siluius regnauit ann. xix.

*Huius temporibus Lycurgus apud Lacedemonas iura composuit.*

Auentinus Siluius regnauit annos xxxvij.

*A quo mons Romanorum, quia ibi sepultus est, nomen accepit.*

Procas Siluius regnauit ann. xxiij.

Amulius Siluius regnauit annos xliv.

*Qui fratrem suum Numitorem regno expulit, cuius tempora isti sunt applicita.*

## REGES ROMANI

Romulus regnauit annis xxxviij. A quo Roma condita est, & ex Latinis Romani sunt conditi. Hic primum C. constituit Senatores.

*Huius temporibus Syracusa, & Catina in Sicilia condita sunt.*

Numa Pompilius regnauit ann. xlj. Qui duos menses anno addidit, Ianuarium & Februarium, cùm ante hunc x. tantum menses apud Romanos fuissent. Capitolium quoque à fundamentis construxit.

*Cuius etiam temporibus Sibylla in Samo insignis habita est.*

Tullus Hostilius regnauit ann. xxxij. Qui primus apud Romanos purpura vsus est.

*Huius temporibus Chalcedon conditur, & Bizantium, quæ nunc Constantinopolis appellatur.*

Ancus Marcius regnauit ann. xxiij. qui sexto decimo milliario ab vrbe Roma Ostiam condidit.

Tarquinius Priscus regnauit ann. xxxvij.

*Huius temporibus Massilia in Galliis condita est.*

Ser. Tullius regnauit ann. xxxiv. qui primus censum instituit ciuium Romanorum.

*Huius temporibus apud Persas Cyrus primum regnare cœpit.*

Tarquinius Superbus regnauit ann. xxxv.

*Huius temporibus Pythagoras Physicus Philosophus clarus habetur.* Expulso autem vrbe Tarquinio, bini Consules cœperunt pro vno rege annis singulis administrare rempublicam.

## HINC CONSVLES.

L. Iunius Brutus, & L. Tarquinius Collatinus.

*Hi annum integrum minimè tenuerunt ad peragendum tempus aliis subrogatis*, id est: P. Valerio, Sp. Lucretio, & Horatio Puluillo.

P. Valerius ij & T. Lucretius.

Sp. Lartius. & T. Herminius.

P. Valerius iij. & P. Posthumius.

P. Valerius iv. & T. Lucretius ij.

Agrippa Menenius, & P. Posthumius.

Opiter Virginius. & Sp. Cassius.

Posthumus Cominius, & T. Lartius.

*His Coss. dictator primus T. Lartius, & magister equitum Sp. Cassius ordinantur.*

Ser. Sulpicius, & M. Tullius.

T. Æbutius, & L. Vetusius.

Q. Clœlius, & L. Lartius.

A. Sempronius, & M. Minucius.

A. Posthumius, & T. Virginius.

App. Claudius, & P. Seruilius.

C. Virginius, & T. Vetusius.

Sp. Cassius & Posthumus Cominius.

T. Geganius, & P. Minucius.

M. Minucius, & Sempronius.

Sp. Nautius, & Sex. Furius.

T. Sicinius

T.Sicinius, aliàs Siccius, & c.Aquillius
Sp.Cassius, & Proculus Virginius.
Ser. Cornelius & Q.Fab.
L.Æmilius, & K Fabius.
M.Fabius & L. Valerius.
Q.Fabius & c.Iulius.
K.Fabius, & Sp.Furius.
M Fabius, & cn.Manlius.
K. Fabius, & T.Virginius.
L.Æmilius, & c.Seruilius.
c. Horatius, & T Menenius.
A Virginius, & Sp.Seruilius.
c. Nautius & P.Valerius.
L.Furius, & c.Manlius.
L Æmilius, & Opiter Virginius.
L Pinarius, & P.Furius.
Ap.claudius, & T. Quinctius capitolinus.
L.Valerius, & Ti.Æmilius.
T.Numicius, & A.Virginius.
T.Quinctius ij. & Q Seruilius.
T.Æmilius ij. & Q Fabius.
Q.Seruilius, & Sp.Posthumius.
Q.Fabius ij. & T.Quinctius iij.
A.Posthumius Albus, & Sp.Furius.
L.Æbutius, & P.Seruilius.
L.Lucretius Tricipitinus, & T. Veturius Geminus.
P.Volumnius, & Ser.Sulpicius.
c.Claudius, & P. Valerius.
Q.Fabius iij & L.Corn.Maluginẽsi.
L.Minucius, & L.Nautius.
L.Minucius, & M.Horatius Puluillus.
M.Valerius, & Sp.Virginius.
C.Veturius, & T.Romilius.
Sp.Tarpeius, & A.Aternius
*His Coss.legati Athenas missi ad leges describendas.*
P.Curiatius, & Sex Quinctilius.
† Menenius, & P.Sestius.
*Hoc tẽpore à Coss.ad decemuiros trãslatum imperium est, per quos iij. annis administrata respublica est, atque iterum Consules creati sunt.*
L.Valerius, & M.Horatius.
L.Herminius, & T.Virginius.
M Geganius & C.Iulius.
T.Quinctius iiij. & Agrippa Furius.
M.Genucius, & T.Curiatius.
L.Papirius, & L.Sempronius.
M.Geganius ij. & T.Quinctius v.
M.Fabius, & Posthumus Æbutius.
C.Furius Pacillus, & M. Papirius Crassus.
Proculus Geganius, & L.Menenius
T. Quinctius vj. & Agrippa Menenius.
M.Geganius iij. & L.Sergius.
M.Cornelius Maluginensis & L. Papirius Crassus.
c. Iulius ij. & L.Virginius.
c.Iulius iij. & L.Virginius ij.
T.Quinctius Pennus, & cn. Iulius Mento.
L.Papirius Crassus, & L.Iulius.
L Sergius ij. & Hostius Lucretius.
A.Cornelius Cossus, & T.Quinctius Pennus ij.
C. Seruilius Ahala, & L. Papirius Mugillanus.
C.Sempronius, & Q. Fabius Vibulanus.
M.Fabius Vibulanus, & T. Quinctius Capitolinus.
M. Cornelius Cossus, & L. Furius Medullinus.
Q.Fabius Ambustus, & Furius Pacilus.
M. Papirius, & C.Nautius.
M.Æmilius, & C Valerius.
Cn.Cornelius, & L.Furius ij.
L.Lucretius, & Ser.Sulpicius Camerinus.
L. Valerius Potitus, & M.Manlius.
*His Coss.post vrbem captam redeuntes Gallos dux Romanus nomine Camillus extinxit, de quibus triumphans in vrbe quasi & ipse patria*

*conditor, Romulus meruit nuncupari. Tunc dignitates mutatæ sunt, & in loco Consulum per annos xxvij. tribuni militares fuerunt, quibus ob insolentiam remotis per annos iiij. potestas cõsulum tribunorũmque cessauit. Deinde rursus tribus annis per tribunos militares est administrata respublica. Post ann. xxiij. reuersa est dignitas consularis.*

L. Sextius de plebe, & L.
Æmilius Mamercus patricius.
L. Genucius, & Q. Seruilius.
C. Sulpicius Peticus, & C. Licinius Stolo.
Cn. Genucius, & L. Æmilius Mamercus ii.
Q. Seruilius Ahala, & L. Genucius.
C. Sulpicius ii. & C. Licin.
C. Poetelius Balbus, & M. Fabius Ambustus.
M. Popillius Lænas, & Cn. Manlius.
C. Plautius, & C. Fabius.
C. Marcius, & Cn. Manlius.
M. Fabius Ambustus ij. & M. Popillius Lænas ij.
C. Sulpicius Peticus iij. & Marcus Valerius Publicola.
M. Fabius iij & T. Quinctius.
C. Sulpicius iiij. & M. Valerius ij.
P. Valerius, & C. Marcius Rutilus ij.
C. Sulpicius Peticus, & T. Quinctius Pennus.
M. Popillius iij. & L. Corn. Scipio.
L. Furius Camillus, & App. Claudius Crassus.
M. Valerius Coruinus, & M. Popillius Lænas iiij.
T. Manlius Torquatus, & C. Plautius.
M. Valerius ij. & C. Poetius ij.
M. Fabius Dorso, & Ser. Sulpitius Camerinus.
C. Marcius iij. & T. Manlius. ij.
M. Valerius iij. & A. Cornelius Cossus.
C. Marcius Rutilus, & Q. Seruilius.
C. Plautius ij. & L. Æmilius Mamercus.
T. Manlius iij. & P. Decius Mus.
Tit. Æmilius Mamercus & Q. Publilius Philo.
L. Furius Camillus, & C. Mænius.

*His Coss. rostra nauium de Antiatibus in foro fixa sunt.*

C. Sulpicius Longus, & P. Ælius Pætus.
L. Papirius Crassus, & K. Duilius.
M. Valerius iiij. & M. Atilius Regulus.
Tit. Veturius, & Sp. Posthumius.
A. Cornelius ij. & Cn. Domitius.

*His Coss. pax cum Alexandro rege Epyri facta est.*

M. Claudius Marcel. & C. Valerius.
L. Papirius Crassus ij. & L. Plautius Venno.
L. Æmilius Mamercus, & C. Plautius.
C. Plautius Proculus, & P. Cornelius Scapula.
L. Cornelius Lentulus, & Q. Publilius Philo ij.
C. Pœtilius iij. & L. Papirius Mugillanus.

*His Coss. Alexandria in Egypto condita.*

L. Furius Camillus ij. & Iunius Brutus Sæua.
C. Sulpicius Longus ij. & Q. Aulius.
Q. Fabius, & L. Fuluius.
T. Veturius Caluinus, & Sp. Posthumius.
L. Papirius, & Q. Publius Philo.
L. Papirius. & Q. Aul Cærretanus.
M. Foslius, & L. Plautius Veno.
C. Iunius Bubulcus, & Q. Æmilius Barbula.
Sp. Nautius, & M. Popillius.

L. Pa-

L.Papirius Iun.& Q.Publius.
L.Poetelius, & C.Sulpicius.
L.Papirius Curfor, & c.Iunius Bubulcus ij.
M.Valerius,& P.Decius.
*His Coss. per App. Claudium Censorem via facta, & aqua inducta est, quæ ipsius nomine nuncupantur.*
c.Iunius Bubulcus iij.& Q.Æmilius Barbula ij.
Q.Fabius ij.& C.Marcius Rutilus.
Q.Fabius iij.& P.Decius ij.
App.Claudius,& L.Volumnius.
*His Coss.via per agros publica facta.*
P.Cornelius Aruina,& Q.Marcius. Tremulus.
L.Posthumius, & T.Minucius.
P.Sulpicius Sauernio, & P.Sempronius Sophus.
L.Genucius,& Ser.Cornelius.
M.Liuius,& L.Æmilius.
M.Valerius,& Q.Appuleius.
P.Sulpicius Seuerrio, & P.Sempronius Sophus.
L.Genutius,& Ser.Cornelius.
M.Liuius, & L.Æmilius.
M.Valerius,& Q.Appuleius.
M.Fuluius Pætus & T.Manlius Torquatus.
L.Cornelius Scipio,& Cn.Fuluius.
Q.Fabius Maximus IV. & P.Decius Mus iij.
L.Volumnius,& App.Claudius.
Q.Fabius, V. & P.Decius IV.
L.Posthumius Megellus,& M.Attilius Regulus.
L.Papirius Curfor. & Sp.Caruilius.
Q. Fabius Gurges,& D.Iunius Brutus Sæua.
L.Posthumius,& c.Iunius.
P.Cornelius Rufinus, M.Curius Dentatus.
M.Valerius,& Q.Cædicius.
Q.Marcius,& P.Cornelius.
M.Marcellus,& c. Nautius.
M.Valerius, & c. Ælius.
C.Claudius, M.Æmilius.
C.Seruilius,& L.Cœlius.
P. Cornelius Dolabella, & Cn. Domitius.
c.Fabricius,& Qu.Æmilius.
L.Æmilius,& Q.Marcius.
P.Valerius,& Ti.Coruncanius.
P.Sulpicius,& P.Decius.
c.Fabricius,& Qu.Æmilius.
P.Cornelius,& c.Iunius.
Q.Fabius,& c.Genucius.
M.Curius,& L.Lentulus.
Ser.Cornelius,& M.Curius.
c.Fabius,& c.Claudius.
L.Papirius Curfor,& S.Caruilius.
c.Quinctius,& L.Genucius.
c.Genucius,& Cn.Cornelius.
P.Sempronius,& App.Claudius.
M.Atilius,& L.Iulius Libo.
c.Iunius,& N.Fabius.
App.Claudius,& Q.Fuluius.
M.Valerius,& M.Otacilius.
L.Posthumius,& Q.Mamilius.
L.Valerius,& L.Otacilius.
Cn.Cornelius, & C.Duilius.
C.Aquillius,& L. Cornelius.
A. Atilius Catalinus, & Q. Sulpicius.
c.Cornelius, & c. Atilius Serranus.
Qu.Cædicius,& L.Manlius.
M.Æmilius Paulus,& Ser.Fuluius. nobilior.
Cn.Cornelius,& A.Atilius.
Cn.Seruilius,& C.Sempronius.
C.Aurelius Cotta,& P.Seruilius.
L.Cæcilius Merellus,& C.Furius.
C.Atilius Regulus,& L.Manlius.
P.Claudius,& L.Iunius.
P.Seruilius,& C.Aurelius.
L.Cæcilius,& N.Fabius.
M.Fabius,& M.Otacilius.
M.Fabius,& C.Atilius.
A.Manlius,& C.Sempronius.
C.Fundanius,& C.Sulpicius.
C.Lutatius Cerco, & A. Posthu-

LECTORI.

*Quæ sequuntur, sunt quidem ex legibus Theoderici, sed Francorum, non Gothorum, aut Italiæ Regis: vt & superior Sydonij Epistola ad Theodericum pertinet, illum, cui Auitus Aquitaniam concessit, quem & idem auctor in Narbone & Panegyrico ad ipsum Auitum laudat. De quo te monitum non frustra voluimus, simul & hæc adiecta, ne quid desiderares.*

Ingenuo homicida intra Ecclesiam posito, de interempti precio principis est expectanda sententia: quia de precio occisorum nihil euidenter lex Romana constituit Dominus verò noster statuit obseruari: vt si ingenuus ab ingenuo fuerit interemptus, & homicida ad Ecclesiam confugerit, is ipse qui homicidium admisit, cum medietate bonorum suorum occisi hæredibus seruiturus addicatur: reliqua medietas facultatis eius hæredibus relinquatur. Si verò seruus cuiuscunque occisus fuerit ab ingenuo & ipse homicida ad Ecclesiam conuolauerit, secundum serui qualitatem infrascriptum domino eius precium cogatur exsoluere, hoc est, pro actore c. solid. pro ministeriali LX. pro aurifice electo C. pro fabro ferrario L. pro carpentario XL. pro oratore, aut porcario, aut virbicario, aut aliis seruis XXX. Hoc ex præcepto domini Regis conuenit obseruari.

# C. SOLII APOLLINARIS SIDONII AVERNORVM EPISCOPI DE THEODERICO AQVITANIÆ Rege Epistola.

*Sidonius Agricolæ suo S.*

SÆPENVMERO postulasti, vt quia Theoderici regis Gothorum commendat populis fama ciuilitatem, literis tibi famæ suæ quantitas, vitæ qualitas significaretur. Pareo libens, in quantum epistolaris pagina sinit, laudans in te tam delicatæ sollicitudinis ingenuitatem. Igitur vir est & illis dignus agnosci, qui eum minus familiariter intuentur: ita personam suam Deus arbiter, & ratio naturæ, consummatæ fœlicitatis dote sociata cumulauerunt. Mores autem huiuscemodi, vt laudibus eorum nihil ne regni quidem defraudet inuidia: Si forma quæratur, corpore exacto, longissimis breuior, procerior eminentiórque mediocribus. Capitis apex rotundus, in quo paululum, à planicie frontis in verticem cæsaries refuga crispatur. Ceruix non sedet neruis, geminos, orbes hispidus superciliorum coronat arcus. Si verò cilia flectantur, ad malas medias palpebrarum margo prope peruenit. Aurium legulæ, sicut mos genti est, crinium superjacentium flagel-

flagellis operiuntur. Nasus venustissimè incurvus. Labra subtilia, nec dilatatis oris anglis ampliata. Pilis intra narium antra fruticantibus cotidiana succisio. Barba concauis hirta temporibus, quam in subdita vultus parte surgentem stirpitus tonsor assiduus genas adusque forcipibus euellit. Méti, gutturis, colli non obesi, sed succulenti lactea cutis, quę propius inspecta juuenili rubore suffunditur. Namque hunc illi crebro colorem nō ira: sed verecundia facit. Teretes humeri, validi lacerti, dura brachia, patulæ manus, recedente aluo pectus accedens. Aream dorsi humilior inter excreméta costarum spina discriminat, tuberosum est vtrumque musculis prominentibus latus, in succinctis regnat vigor ilibus, corneum femur, internodia poplitum bene mascula, maximus in minime rugosis genibus honor, crura suis fulta turgentibus, & qui magna sustentat membra, pes modicus. Si actionem diurnam, quę est forinsecus exposita perquiras, Antelucanos sacerdotum suorum cœtus minimo comitatu expetit, grandi sedulitate veneratur, quamquam (si sermo secretus) possis animaduertere, quod seruet istam pro consuetudine potius quàm pro “ ratione reuerentiam. Reliquum mane regni administrandi cura sibi deputat. Circumsistit sellam comes armiger, pellitorum turba satellitum ne absit, admittitur, ne obstrepat, eliminatur. Sicque pro foribus immurmurat exclusa cancellis. Inter hæc intromissis gentium legationibus, audit plurima, pauca respondet. Si quid tractabitur, differt: si quid expedietur, accelerat. Hora est secūda: surgit è solio, aut thesauris inspiciendis vacaturus, aut stabulis. Si venatione nunciata procedit, arcum lateri innectere citra grauitatem regiam judicat, quem tamen si cominus auem ferámque aut venanti monstres, aut vianti, manui post tergum reflexæ puer inserit, neruo lorove fluitantibus: quem sicut puerile computat gestare thecatum, ita muliebre accipere jam tensum. Igitur acceptum modo insinuatis è regione capitibus intendit, modo ad talium pendulum nodi parte conuersa, languentem chordæ laqueum vagantis digito superlabente prosequitur, & mox spicula capit, implet, expellit, quîue cupias percuti, prior admonet. Eligis quid faciat: quod elegeris, fecit: Et si ab alterutro errandum est, rarius fallitur, figentis ictus, quàm destinantis obtutus. Si in conuiuium venitur, quod quidem diebus pro festis simile priuato est, non ibi impolitam congeriem liuentis argenti mensis cedentibus suspiriosus minister imponit. Maximum tunc pondus in verbis est: quippe cùm illic aut nulla narrantur, aut seria. Toreumatum, peripetasmatúmque modo conchyliata profertur suppellex, modo byssina. Cibi arte, non precio placent: fercula nitore, non pondere. Scyphorum paterarúmque raras oblationes faciliùs est vt accuset sitis, quàm recuset ebrietas. Quid multis? Videas ibi elegantiam Græcam, abundantiam Gallicanam, celeritatem Italicam, publicam pompam, priuatam diligentiam, regiam disciplinam. De luxu autem illo sabbatorio narrationi meæ, supersedendum est, qui nec latentes potest latere personas. Ad cœpta redeatur. Dapibus expleto somnus meridianus sæpe nullus, semper exiguus. Quibus horis viro tabula cordi est, tesseras colligit rapidè, incipit sollicitè, voluit

“religione.

argutè,mittit instanter,joculanter compellat,patienter expectat:in bonis iactibus tacet,in malis ridet, in neutris irascitur, in vtrisque philosophatur. Secundas fastidit vel timere , vel facere: quarum opportunitates spernit oblatas,transit oppositas,sine motu euaditur,sine colludio euadit. Putes illum & in calculis arma tractare.Sola est illic cura vincendi.Cùm ludendum est,regiam sequestrat tantisper seueritatem: Hortatur ad ludum, libertatem communionémque.Dicam quod sentio: Timet timeri.Denique oblectatur commotione superari : & tunc demum sibi cessisse collegam credit,quum quidem fecerit victoriæ suæ bilis aliena. Quódque mirere,sæpe illa lætitia minimis occasionibus veniens ingentium negotiorũ merita fortunat.Tunc petitionibus diu ante per patrociniorum naufragia iactatis absolutionis subitæ portus aperitur. Tunc etiam ego aliquid obsecraturus feliciter vincor,quando mihi ad hoc tabula perit,vt causa saluetur. Circa nonam recrudescit moles illa regnandi, redeunt pulsantes,redeunt summouentes, vbique litigiosus fremit ambitus:qui tractus in vesperam cœna regia interpellante rarescit, & per aulicos deinceps pro patronorum varietate dispergitur,vsque ad tempus cócubiæ noctis excubaturos. Sanè intromittuntur ( quamquam raro ) inter cœnandum mimici sales,ita vt nullus conuiua mordacis linguę felle feriatur.Sic tamen,quod illic nec organa hydraulica sonant , nec sub phonasco vocaliũ concentus meditatum acroama simul intonat. Nullus ibi lyristes , choraules, mesochorus, typanistria,psaltria canit : Rege solum illis fidibus delinito, quibus non minùs mulcet virtus animum quàm cantus auditum. Quum surrexit,inchoat nocturnas aulica† gasa custodias. Armati,regiæ domus aditibus assistunt , quibus horæ primi soporis vigilabuntur. Sed iam quid meas istud ad partes,qui tibi iudicanda non multa de regno,sed pauca de rege promisi? Simul & stilo finem fieri decet : quia & tu cognoscere viri non amplius quàm studia , personamque voluisti : & ego non historiam, sed epistolam efficere curaui. Vale.

† gaza.

## INCIPIT COMPVTVS PASCHALIS.

SI NOSSE vis quotus annus est ab incarnatione Domini nostri Iesu Christi, computa triginta sex per quindecim, fiunt quingenti quadraginta : his semper adde duodecim , fiunt quingenti quinquaginta duo,Adde & Indictiones anni cuius volueris:vt puta decimam vicies semel post consulatũ Basilij iunioris,sunt quingenti sexaginta duo,Isti anni sũt ab incarnatione Christi. Hoc tãtũ memor esto sollicitiùs,vt quotiens quintam decimam compleueris Indictionem,quo argumentum possit integrum custodiri , quindecim non assumas , sed ad primam summam, id est , in triginta sex vnum semper adjicias : vt puta pro triginta sex , finita quintadecima indictione , quam in superiore computo addas , triginta septem per quindecim computabis , & annos Domini

**Domini ſine vllo errore poteris reperire.**

Si vis ſcire quota eſt Indictio, vt puta vicies ſemel poſt conſulatum Baſilij junioris: ſume annos ab incarnatione Domini noſtri Ieſu Chriſti, id eſt quingentos ſexaginta duo: his ſemper adjice tria, fiunt quingenti ſexaginta quinque. Hæc partire per quindecim, remanent decem, decima eſt Indictio. Si verò nihil remanſerit, quinta decima eſt Indictio.

Si vis cognoſcere quot ſint Epactæ, id eſt adiectiones lunares: ſume annos ab incarnatione Domini quot fuerint, vt puta quingētos: hos partire per decem & nouem, remanent vndecim: hos per vndecim multiplica, fiunt centum viginti vnum: hos item partire per triginta, remanet vnus: vna eſt adiectio lunaris.

Si vis ſcire adiectiones ſolis, id eſt, concurrentes ſeptimanæ dies: ſume annos ab incarnatione Domini quot fuerint, vt puta quingentos ſexaginta duo, per Indictionem decimam annorum qui fuerint, quartam ſemper adjice, id eſt, nunc centum quadraginta, qui fiunt ſimul ſeptingenti duo: his adde quatuor, hos partire per ſeptem, remanent ſex. Sex ſunt Epactæ ſolis, id eſt, concurrentes ſeptimanæ dies per ſupraſcriptam Indictionem vicies ſemel poſt conſulatum Baſilij junioris.

Si vis ſcire quotus ſit annus circuli decem & nouem annorum: ſume annos Domini, vt puta quingentos ſexaginta duo, & vnum ſemper adjice, fiunt quingenti ſexaginta tres: hos partire per decem & nouem, remanent duodecim, Duodecimus annus eſt cycli decemnouennalis. Quod ſi nihil remanſerit, nonus decimus annus eſt.

Si vis ſcire quotus cyclus lunæ eſt, qui decemnouennali circulo continetur: ſume annos Domini, vt puta quingentos ſexaginta duo, & ſubtrahe ſemper duo, fiunt quingenti ſexaginta: hos partire per decem & nouem, remanent nouem: nonus cyclus lunæ eſt decemnoualis circuli: quotiens autem nihil remanet, nonus decimus annus eſt.

Si vis ſcire quandò biſſextus dies ſit: ſume annos Domini, vt puta quingentos ſexaginta duo: partite hos per quatuor: ſi nihil remanſerit, biſſextus eſt. Si vnum aut duo, vel tres, biſſextus non eſt. Et ne tibi forſitan aliqua religio erroris occurrat, per omnem Computum quem ducis, ſi nihil ſuperfuerit, eundem computum eſſe per quem duces agnoſce: vt puta ſi per decem & nouem ducens nihil ſuperauerit, ſcias nonum decimum eſſe: ſi per quindecim, quintum decimum: ſi per ſeptem, ſeptimum.

Si vis cognoſcere quota luna feſtus paſchalis occurrat: ſi Martio menſe Paſcha celebratur, computa à Septembri vſque ad Februarium fiunt ſex: his ſemper adjice duo, fiunt octo: & Epactas, id eſt, adiectiones Lunæ, cujus volueris anni, vt puta Indictionis decimæ, vna fiunt nouem, & dies menſis quo Paſcha celebratur: id eſt Martij, tricesimus fiunt, ſimul quadraginta: deduc triginta, remanent decem: luna eſt in die ſuperiùs indicato.

Si verò menſe Aprili Paſcha celebramus, computa menſes à Septembri vſque ad Martium, fiunt ſeptem: his ſemper adjice duo, ſunt nouem: adde & Epactas, id eſt, adiectiones lunæ, cuius volueris anni, vt puta In-

dictionis decimæ vna, qui fiunt decem: & dies mēsis quo Pascha celebramus, idem Aprilis nonum, qui simul fiunt decem & nouem, sanè si super triginta habueris, semper triginta subtrahas: tunc autem noua decima luna erit.

Si vis cognoscere quotus dies septimanæ est, sume dies à Ianuario vsque ad mensem quem volueris, vt puta vsque ad nonum diem mensis Aprilis fiunt dies XCVIII. his adiice semper vnum, fiunt centum. Et semper adde Epactas solis cuius volueris anni, vt puta decimæ Indictionis sextæ, fiunt simul centum sex: hos partire in septem, remanet vna: ipsa est Dominica Paschalis.

# MAGNI AVRELII

## CASSIODORI SENATORIS

v. c. & Inlustris, Exquæstoris sacri Palatij, Exconsulis ordinarij, Exmagistri offic. Præf. præt. atque Patritij.

## *In Cronicôn ad Theodericum regem.*

## PRÆFATIO.

SAPIENTIA principali, qua semper magna reuoluitis, in ordinem me consules digerere censuistis: vt qui annum ornaueritis glorioso nomine, redderetis Fastis veritatis pristinæ veritatem. Parui libens præceptis, & librariorum varietate detersa, operi fidē historicæ auctoritatis impressi, quatenus vester animus per inlustres delectatus euentus, blando compendio longissimam mundi percurrat ætatem.

Ab Adam primo homine vsque ad diluuium, quod factum est sub Noë, colliguntur anni II ∞ . CCXLII.

Diluuium autem factum est propter gigantum nimiam feritatem, qui corporis magnitudine parique animi sæuitia præualentes, humanitatis ius omne confuderant.

Et à diluuio vsque ad Ninum, qui primus omnium apud Assyrios regnauit, ann. DCCCXIX.

Reges

## REGES ASSYRII.

Ninus itaque regnauit apud Assyrios annis lij. Huius imperij annis xlij. natus est Abraham. Is etiam condidit Niniuen.

Semiramis vxor Nini regnauit annos xlii. Hæc Babyloniæ muros instaurasse memoratur.

Ninias filius Nini & Semiramidis regnauit annis xxxviii.

Arius regnauit ann. xxx.

Arelius regnauit ann. xl.

Xerxes, qui & Balaneus regnauit annis xxx.

Armamettes regnauit ann. xxxviii.

Bolechus regnauit annis xxxv,

Baleus regnauit annis lii.

Altadas regnauit annis xxxii.

*Huius temporibus fuit Prometheus vir sapiens.*

Manchaleus regnauit annis xxx.

*Huius temporibus Atlas frater Promethei præcipuus astrologus habetur.*

Iphereus regnauit annis xx.

Mamylus regnauit annis xxx.

Sparetus regnauit annis xl.

*Huius temporibus à Cecrope rege Athenæ sunt conditæ.*

Ascades regnauit an. xl.

*Huius temporibus Moses in monte Sina diuinam suscepit legem.*

Amynthes regnauit ann. xlv.

*Huius temporibus Iesus, successor Mosis terram Palæstinorum Iudæ ac genti distribuit*

Belochus regnauit annis xxv.

Bellepares regnauit annis xxx:

Lampides regnauit ann. xxxii.

Sosares regnauit ann. xx.

*Huius temporibus equus velocissimus Pegasus inuenitur.*

Lampares regnauit ann. xxx.

Panias regnauit ann. xiv.

Sosarmus regnauit annis xix.

*Huius temporibus Argonautarum nauigatio, & Orpheus Thrax musicus spectabilis habetur.*

Mithreus regnauit annis xxvii.

*Huius temporibus Hercules athleticam exercuit, & Priamus apud Ilium regnat.*

*Per hos igitur reges Assyriorum colliguntur anni dccclx.*

## REGES LATINI.

Latinus regnauit annis xxxii. A quo Latini sunt appellati.

*Huius imperij ann. xxv. Troia capta est, ad quem Æneas profugus venit, factúsque gener eius, et successit in regnum.*

Æneas post viii. annos Troiæ captæ regnauit in Italia annis iii.

Ascanius filius ejus regnauit annis xxxviii. qui Albanum condidit:

Siluius Æneæ filius de Lauinia regnauit annis xxix.

*Huius temporibus Homerus poëta fuisse memoratur.*

Æneas Siluius regnauit annis xxxij.

*Huius temporibus Hebræorum Rex Dauid Hierosolymis regnat.*

Latinus Siluius regnauit annis l.

*Huius temporibus Amazones Asiam vastauerunt. Carthago condita est à Carcedone Tyrio, vt quidam dicunt. Salomon quoque filius Dauid regnans Hierosolymis templum famosissimum condit.*

Alba Siluius regnauit annis xxxix.

Ægyptus Siluius regnauit annis xxiv.

Capys Syluius regnauit annis xxviij.

Capetus Siluius regnauit annis xiij.

Tiberinus Siluius regnauit an. viij.

Agrippa Siluius regnauit ann. xl.

Aremulus Siluius regnauit ann. xix.

*Huius temporibus Lycurgus apud Lacedæmonas iura composuit.*

Auentinus Siluius regnauit annos xxxvij.

*A quo mons Romanorum, quia ibi sepultus est, nomen accepit.*

Procas Siluius regnauit ann. xxiij.

Amulius Siluius regnauit annos xliv.

*Qui fratrem suum Numitorem regno expulit, cuius tempora istis sunt applicita.*

Ser. Tullius regnauit ann. xxxiv. qui primus censum instituit ciuium Romanorum.

*Huius temporibus apud Persas Cyrus primum regnare cœpit.*

Tarquinius Superbus regnauit ann. xxxv.

*Huius temporibus Pythagoras Physicus Philosophus clarus habetur.*

Expulso autem vrbe Tarquinio, bini Consules cœperunt pro vno rege annis singulis administrare rempublicam.

## REGES ROMANI

Romulus regnauit annis xxxviij. A quo Roma condita est, & ex Latinis Romani sunt conditi. Hic primum C. constituit Senatores.

*Huius temporibus Syracusa, & Catina in Sicilia condita sunt.*

Numa Pompilius regnauit ann. xlj. Qui duos menses anno addidit, Ianuarium & Februarium, cùm ante hunc x. tantum menses apud Romanos fuissent. Capitolium quoque à fundamentis construxit.

*Cuius etiam temporibus Sibylla in Samo insignis habita est.*

Tullus Hostilius regnauit ann. xxxij. Qui primus apud Romanos purpura vsus est.

*Huius temporibus Chalcedon conditur, & Bizantium, quæ nunc Constantinopolis appellatur.*

Ancus Marcius regnauit ann. xxiij. qui sexto decimo milliario ab vrbe Roma Ostiam condidit.

Tarquinius Priscus regnauit ann. xxxvij.

*Huius temporibus Maßilia in Galliis condita est.*

## HINC CONSVLES.

L. Iunius Brutus, & L. Tarquinius Collatinus.

*Hi annum integrum minimè tenuerunt ad peragendum tempus aliis subrogatis*, id est: P. Valerio, Sp. Lucretio, & Horatio Puluillo.

P. Valerius ij & T. Lucretius.

Sp. Lartius & T. Herminius.

P. Valerius iij. & P. Posthumius.

P. Valerius iv. & T. Lucretius ij.

Agrippa Menenius, & P. Posthumius.

Opiter Virginius & Sp. Cassius.

Posthumus Cominius, & T. Lartius.

*Hu Coss. dictator primus T. Lartius, & magister equitum Sp. Caßius ordinantur.*

Ser. Sulpicius, & M. Tullius.

T. Æbutius, & L. Vetusius.

Q. Clœlius, & L. Lartius.

A. Sempronius, & M. Minucius.

A. Posthumius, & T. Virginius.

App. Claudius, & P. Seruilius.

C. Virginius, & T. Vetusius.

Sp. Cassius & Posthumus Cominius.

T. Geganius, & P. Minucius.

M. Minucius, & Sempronius.

Sp. Nautius, & Sex. Furius.

T. Sicinius

T.Sicinius, aliàs Siccius, & c.Aquillius
Sp.Caſſius,& Proculus Virginius.
Ser. Cornelius & Q.Fab.
L.Æmilius,& K.Fabius.
M.Fabius & L. Valerius.
Q.Fabius & c.Iulius.
K.Fabius, & Sp.Furius.
M Fabius,& cn.Manlius.
K. Fabius,& T.Virginius.
L.Æmilius, & c.Seruilius.
c. Horatius,& T.Menenius.
A Virginius,& Sp.Seruilius.
c. Nautius & P.Valerius.
L.Furius,& c.Manlius.
L.Æmilius,& Opiter Virginius.
L Pinarius,& P.Furius.
Ap.claudius, & T. Quinctius capitolinus.
L.Valerius,& Tit.Æmilius.
T.Numicius,& A.Virginius.
T.Quinctius ij.& Q Seruilius.
T.Æmilius ij.& Q Fabius.
Q.Seruilius,& Sp.Posthumius.
Q.Fabius ij.& T.Quinctius iij.
A.Posthumius Albus,& Sp.Furius.
L.Æbutius,& P.Seruilius.
L Lucretius Tricipitinus, & T. Veturius Geminus.
P.Volumnius,& Ser.Sulpicius.
c.Claudius, & P. Valerius.
Q.Fabius iij & L.Corn.Maluginẽſi.
L.Minucius,& L.Nautius.
L.Minucius, & M.Horatius Puluillus.
M.Valerius, & Sp.Virginius.
G.Veturius,& T.Romilius.
Sp.Tarpeius,& A.Aternius

*His Coſſ.legati Athenas miſſi ad leges deſcribendas.*

P.Curiatius,& Sex Quinctilius.
T Menenius,& P.Seſtius.

*Hoc tẽpore à Coſſ.ad decemviros trãſlatum imperium eſt, per quos ij. annis adminiſtrata reſpublica eſt, atque iterum Conſules creati ſunt.*

L.Valerius,& M.Horatius.
L.Herminius,& T.Virginius.
M Geganius & C.Iulius.
T.Quinctius iiij. & Agrippa Furius.
M.Genucius,& T.Curiatius.
L.Papirius,& L.Sempronius.
M.Geganius ij.& T.Quinctius v.
M.Fabius,& Poſthumus Æbutius.
C.Furius Pacillus, & M. Papirius Craſſus.
Proculus Geganius, & L.Menenius
T. Quinctius vj. & Agrippa Menenius.
M.Geganius iij.& L.Sergius.
M.Cornelius Maluginenſis & L. Papirius Craſſus.
c. Iulius ij. & L.Virginius.
c.Iulius iij. & L.Virginius ij.
T.Quinctius Pennus, & co. Iulius Mento.
L.Papirius Craſſus,& L.Iulius.
L Sergius ij. & Hoſtius Lucretius.
A.Cornelius Coſſus, & T.Quinctius Pennus ij.
C. Seruilius Ahala, & L. Papirius Mugillanus.
C.Sempronius, & Q. Fabius Vibulanus.
M.Fabius Vibulanus, & T. Quinctius Capitolinus.
M. Cornelius Coſſus, & L. Furius Medullinus.
Q.Fabius Ambuſtus, & Furius Pacilus.
M. Papirius,& C.Nautius.
M.Æmilius,& C Valerius.
Cn.Cornelius, & L.Furius ij.
L.Lucretius,& Ser.Sulpicius Camerinus.
L. Valerius Potitus, & M.Manlius.

*His Coſſ.poſt vrbem captam redeuntes Gallos dux Romanus nomine Camillus extinxit,de quibus triumphans in vrbe quaſi & ipſe patriæ*

L.Papirius Iun.& Q.Publius.
L.Poetelius, & C.Sulpicius.
L.Papirius Cursor, & c.Iunius Bubulcus ij.
M.Valerius,& P.Decius.
*His Coss. per App. Claudium Censorem via facta, & aqua inducta est, quæ ipsius nomine nuncupantur.*
C.Iunius Bubulcus iij.& Q.Æmilius Barbula ij.
Q.Fabius ij.& C.Marcius Rutilus.
Q.Fabius iij.& P.Decius ij.
App.Claudius,& L.Volumnius.
*His Coss.via per agros publica facta.*
P.Cornelius Aruina,& Q.Marcius. Tremulus.
L.Posthumius, & T.Minucius.
P.Sulpicius Sauernio, & P.Sempronius Sophus.
L.Genucius,& Ser.Cornelius.
M.Liuius,& L.Æmilius.
M.Valerius,& Q.Appuleius.
P.Sulpicius Seuerrio, & P.Sempronius Sophus.
L.Genucius,& Ser.Cornelius.
M.Liuius, & L.Æmilius.
M.Valerius,& Q.Appuleius.
M.Fuluius Pætus & T.Manlius Torquatus.
L.Cornelius Scipio,& Cn.Fuluius.
Q.Fabius Maximus iv. & P.Decius Mus iij.
L.Volumnius,& App.Claudius.
Q.Fabius, V. & P.Decius iv.
L.Posthumius Megellus,& M. Attilius Regulus.
L.Papirius Cursor. & Sp. Caruilius.
Q.Fabius Gurges,& D.Iunius Brutus Sæua.
L.Posthumius,& c.Iunius.
P.Cornelius Rufinus, M. Curius Dentatus.
M.Valerius,& Q.Cædicius.
Q.Marcius,& P.Cornelius.
M.Marcellus,& C. Nautius.
M.Valerius, & C. Ælius.
C.Claudius, M.Æmilius.
C.Seruilius,& L.Cœlius.
P. Cornelius Dolabella, & Cn. Domitius.
C.Fabricius,& Qu.Æmilius.
L.Æmilius,& Q.Marcius.
P.Valerius,& Ti.Coruncanius.
P.Sulpicius,& P.Decius.
C.Fabricius,& Qu.Æmilius.
P.Cornelius,& C.Iunius.
Q.Fabius,& C. Genucius.
M.Curius,& L.Lentulus.
Ser.Cornelius,& M.Curius.
C.Fabius,& C.Claudius.
L.Papirius Cursor,& S.Caruilius.
C.Quinctius,& L.Genucius.
C.Genucius,& Cn.Cornelius.
P.Sempronius,& App.Claudius.
M.Atilius,& L.Iulius Libo.
C.Iunius,& N.Fabius.
App.Claudius,& Q.Fuluius.
M.Valerius,& M.Otacilius.
L.Posthumius,& Q.Mamilius.
L.Valerius,& L.Otacilius.
Cn.Cornelius, & C.Duilius.
C.Aquillius,& L. Cornelius.
A. Atilius Catalinus, & Q. Sulpicius.
C.Cornelius, & C. Atilius Serranus.
Qu.Cædicius,& L.Manlius.
M.Æmilius Paulus,& Ser.Fuluius. nobilior.
Cn.Cornelius,& A.Atilius.
Cn.Seruilius,& C.Sempronius.
C.Aurelius Cotta,& P.Seruilius.
L.Cæcilius Metellus,& C.Furius.
C.Atilius Regulus,& L.Manlius.
P.Claudius,& L.Iunius.
P.Seruilius,& C.Aurelius.
L.Cæcilius,& N.Fabius.
M.Fabius,& M.Otacilius.
M.Fabius,& C.Atilius.
A.Manlius,& C.Sempronius,
C.Fundanius,& C.Sulpicius.
C.Lutatius Cerco, & A. Posthu-

mius.
Q.Lutatius catulus, & A.Manlius.
c. claudius centho, & M.Sempronius.
c.Manilius & Q Valer.
*His Coss. ludis Romanis primū tragœdia & comœdia à L.Liuio ad scenam data*
T.Sempronius, & P.Corn.
L.Cornelius & Q. Fuluius.
c.Licinius & P.Cornelius.
T.Manlius To quatus, & c.Atilius
L Posthumius & Sp.Caruilius.
Q Fabius,& M.Pomponius.
M.Lepidus,& M Publicius.
c. Papirius & M.Pomponius.
M.Æmilius & M Iunius.
*His Coss. Hamilcar Hannibalis pater in Hispania bellum Romanis parans occisus est. Hic solitus dicere: quatuor filios,contra P.R.se ve'ut catulos leonines educare.*
L. Posthu.& cn.Fuluius.
Q Fabius ij.& Sp.Caruilius.
P.Valerius.& M.Atilius.
L.Apustius,& M Valer.
C.Atilius,& L.Æmil us.
T.Manlius,& Q Fuluius ij.
c Flaminius,& P.Furius Philus.
M.Marcellus,& cn Cornelius.
P.Gornelius & M.Minucius.
L.Veturius,& C.Lutatius.
L.Veturius, & C.Lutatius.
*His Coss.via Flaminia munita & circa fallus,qui Flaminius appellatur.*
L Liuius & L Æmilius.
*His Coss. Hannibal Hamilcaris filius in Hispania bellum molitur.*
P.Cornelius Scipio. & T.Sempronius Longus.
cn. Seruilius Geminus. & C.Flaminius.
L Æmilius Paulus, & C.Terentius Varro.
Tit.Sempronius,Gracchus, & Q.Fabius Maximus iij.
Q Fabius Maximus, v.& M Marcellus ij.
Q n Fabius Maximus & Ti Sempronius Gracchus.
Q n. Fuluius Flaccus iij & Appius Claudius Pulcher.ij.
cn Fuluius Centumalus,& P.Sulpicius Galba.
M.Marcel.ii. & M.Valerius Lęuin'.
Q F bius v.& Q.Fulvius Flaccus iv.
M Marcellus iiij.& Tit. Quinctius.
c.Claudius Nero, & M.Liuius Salinator.
L.Veturius Philo,& Q.Cęcilius Metellus.
P.Scipio,& P.Licinius Crassus.
M.Cornelius Cethegus, & P.Sempronius Tuditanus.
cn.Seruilius Cæpius, & Cn. Seruil us Geminus.
M. Seruilius Geminus, & T. Claudius Nero.
cn. Cornelius Lentulus, & P Ælius Pætus.
P.Sulpicius Galba, & C. Aurelius Cotta.
L.Cornelius Lentulus, & P Villius
Sex. Ælius Pætus, & T. Quinctius Flaminius.
P.Furius & M Marcellus.
L. Valerius Flaccus, & M. Porcius Cato.
P.Scipio Africanus ij. & Tit. Sempronius Longus.
L.Cornelius Merula,& Q. Minucius Thermus.
L Quinctius & cn. Domitius Ahenobarbus.
P Cornelius Scipio Nasica, & M.Acilius Glabrio.
L.Cornelius Scipio, & C.Lælius Africanus.
M.Fuluius Nobilior,& Cn.Manlius Vulso,
M. Valerius Messala, & C.Liuius Salinas.

linator.

M. Æmilius Lepidus, & C. Flaminius.

S. Posthumius Albinus, & Q. Marcius Philippus.

*His Coss. Athletarum certamina primum à Fuluio edita.*

Ap. Claudius Pulcher, & M. Sempronius Tuditanus.

P. Claudius Pulcher, & L. Porcius Licinus.

M. Claudius Marcellus, & Q. Fabius Labeo.

*His Coss. Hānibal apud Prusiam veneno peryt.*

L. Æmilius Paulus, & Cn. Bæbius Tamphilus.

P. Cornelius Lentulus, & M Bæbius Tamphilus.

A. Posthumius Albinus, & C. Calpurnius Piso.

Q. Fuluius, & L. Manlius.

M Iunius & Cn Manlius.

T. Sempronius, & C. Claudius.

Cn. Cornelius, & Q. Petillius.

M Lepidus, & P. Mucius.

Sp. Posthumius, & Q. Mucius.

L. Posthumius Albinus, & M. Popillius.

C. Popillius & P Ælius.

P. Licinius, & C. Cassius.

C. Hostilius Mancinus, & C. Atilius.

L. Marcius Philippus, & Q. Seruilius.

L. Paulus ij. & C. Licinius.

Q Ælius Pætus, & M Iunius.

M Marcellus, & C. Sulpicius.

Cn. Octauius, & T. Manlius.

A. Manlius, & Q Cassius.

T. Sempronius, & M. Iuuentius.

P. Scipio Nasica & C. Marcius.

Messala, & C Fannius.

L. Anicius, & M Cornelius.

Cn. Cornelius Dolabella, M. Fuluius.

M Æmilius, & C. Popillius

*His Coss. Metalla in Macedonia instituta.*

Sex. Iulius, & L. Aurelius.

L. Lentulus, & C. Marcius.

P. Scipio, & M Claudius.

L. Posthumius, & Q Opimius.

Q Fuluius, & T. Annius.

*Hi primi cōsules Kal Ianuar. magistratum inierunt propter subitum Celtiberiæ bellum.*

M. Marcellus, & L. Valerius.

L. Luculus & A Posthumius.

L. Quinctius, & M Atilius.

L. Marcius & M. Manilius.

Sp Posthumius, & L. Piso.

P. Africanus, & C Liuius.

C. Cornelius, & L. Mummius.

Q Fabius Maximus, & L. Hostilius.

Ser. Galba, & L. Aurelius.

Ap. Claudius, & Q Metellus.

L. Metellus, & Qu. Maximus.

Cn. Cæpio, & Qu. Pompeius.

Q. Cæpio, & C Lælius.

Cn. Piso, & M Popillius.

P. Scipio, & D. Brutus.

M. Æmilius, & C. Hostilius Mancinus.

P. Furius, & Sex. Atilius Serranus.

Ser. Fuluius, & Q. Calpurnius.

*His Coss. Æmilianus Scipio ob Numantinum bellum, quum candidatus non esset, consul creatur.*

P. Africanus, & C. Fuluius Flaccus.

C. Mucius, & L. Calpurnius.

P. Popillius, & P. Rupilius.

P. Crassus, & L. Valerius Flaccus.

App. Claudius & M. Perpetua.

C. Sempronius & M. Aquillius.

Cn. Octauius, & T. Annius.

L. Cassius, & L. Cinna.

M. Æmilius, & L. Aurelius.

M. Plautius, & M. Fuluius.

C. Cassius Longinus, & C. Sextius.

Q. Cæcilius, & T. Quinctius.

Cn. Domitius, & C. Fannius.

*His Coss. Sextius oppidum aedificauit, in quo Aquae Sextiae in Galliis.*
L.Opimius,& Q.Maximus.
P.Manilius,& C.Papirius.
L.Caecilius,& L.Aurelius.
M.Cato & Q Marcius.
L.Caecilius,& Q Mucius.
C.Licinius Geta, & Qu.Maximus.
M Metellus,& M.Scaurus.
*His Coss. L. Metellus, & Cn. Domitius censores artem ludicrã ex vrbe remouerunt, praeter Latinum tibicinem cum cantore, & ludum talarium.*
M.Acilius Balbus, & C.Cato.
C.Caecilius,& cn.Papirius.
M.Liuius Drusus,& L.Piso.
P.Scipio,& L.Calpurnius.Bestia.
Sp.Posthumius,& M Minucius.
Q.Metellus,& M.Silanus.
Ser.Galba, & M Scaurus.
L.Cassius,& C. Marius.
Q Seruilius,& C.Atilius Serranus.
*His Coss. per Seruilium Capionem cõsulem iudicia equitibus & senatoribus communicata.*
P.Rutilius Rufus,& C. Manilius.
C Marius ij.& C.Flauius Fimbria.
C.Marius iij.& L.Aurelius Orestes.
C Marius iiij.& Qu.Lutatius.
C.Marius v.& M.Aquillius.
C. Marius vj.& L Valerius Flaccus.
M.Antonius, & A Posthumius.
Q.Metellus,& T.Didius.
Cn.Lentulus,& P Crassus.
Cn.Domitius,& C Cassius.
*His Coss. Ptolemaeus Aegypti rex populum Romanum heredem reliquit.*
P.Crassus,& Q Scaeuola.
C.Coelius,& L.Domitius.
C.Valerius Flaccus, & M. Herennius.
C.Claudius Pulcher, & M. perpenna.
L.Marcius,& Sex.Iulius.
L.Caesar,& C.Rutilius Lupus.
Cn. Pompeius,& L.porcius: Ca.
L.Sylla,& Q Pompeius.
L.Cinna,& Cn Octauius.
L.Cinna ij.& C.Marius vij.
L.Cinna iij & Cn Papirius.
L.Cinna iiij & Cn. Papirius ij.
*His Coss. Asiam in xliiij. regiones Sylla distribuit.*
L.Scipio,& C.Norbanus.
*His Coss. Capitolium custodum negligentia concrematur.*
cn.Carbo iij.& C.Marius.
M.Tullius,& Cn.Dolabella.
L Sylla ij.& Q.Metellus.
P Seruilius,& App.Claudius.
M.Lepidus,& Q.Catulus.
M Aemilius,& D.Brutus.
cn.Octauius,& c. Curio.
L.Octauius,& c Cotta.
L.Licinius Lucullus,& M.Cotta.
M Lucullus,& c. Cassius.
L.Gellius,& cn. Lentulus.
cn. Aufidius,& P.Lentulus.
M.Crassus,& cn. Pompeius.
Qu.Metellus,& Q.Horrensius.
*His Coss. à Q. Catulo reparatum dedicatúmque Capitolium est.*
L Metellus,& Qu.Marcius.
C. Piso & M Glabrio.
M Lepidus,& L.Torquatus.
L Caesar,& Q Marcius.
M.Cicero,& c. Antonius.
D Silanus,& L Muraena.
M.Pupius,& M.Valerius.
*His Coss, Catilina in agro Pistoriensi à C. Antonio bello peremptus est.*
Qu.Metellus,& L.Afranius.
C. Caesar,& M.Bibulus.
L Piso,& A.Gabinius.
*His Coss. Clodij rogatione Cicero in exilium est profectus.*
P.Lentulus,& Q.Metellus.
*His Coss. propter ciuiles dissensiones per SC. de exilio Cicero reuocatur.*
Cn.Lentulus,& L. Philippus.
cn. Pom-

Cn.Pompeius & M.Craſſus.
Ap.Claudius,& L Domitius.
cn.Domitius,& M.Meſſalla.
cn.Pompeius,& Q Metellus.
M Marcellus,& Ser.Sulpicius.
L.Paulus,& M.Marcellus.
L.Lentulus,& C.Marcellus.

*His Coſſ.perniciosè in Curia conflantur de Pompeio Cæſareque diſcordiæ. Sed C. Iulius Cæſar de Galliis veniens Pompeium fugauit Italia: aurum atque argentum Romæ de ærario ſuſtulit, ac primus Romanorum ſingulare obtinuit imperium à quo Cæſares Romani principes appellati: Imperauit autem annis iiij.menſibus vi. ſub quo hi Conſules fuerunt.*

## IMPERATORES ROMANI.

c.Iulius Cæſar j.
c Iulius Cæſar ij. & P.Seruilius.
Q.Fuſius,& P.Vatinius.

*His Coſs. Cæſar Pompeium Pharſalico prælio ſuperauit, Pompeius fugiens in Ægyptum,occiſus eſt.*

c.Iulius Cæſar iij.& M. Lepidus.
c. Iulius Cæſar iv. & Fabius Maximus.

*His Coſs. c.Iulius Cæſar per quatriduum triumphauit.*

c.Iulius Cæſar v.& M.Antonius.

*His Coſs.M. Antonius Lupercalibus ſella aurea ſedenti Cæſari diadema renuenti impoſuit,atque Idibus Martiis Cæſar in Pompeia curia occiſus eſt:cui ſucceſſit Octauianus Cæſar, qui regnauit annis lvi. menſibus vj. Per quæ tempora hi Conſules.*

## OCTAVIANVS AVGVSTVS. II.

c.Panſa & A.Hirtius.

*His Coſſ.Cæſar Octauianus, Antonius & Lepidus amicitiæ fœdus inierunt. M.Cicero per Popilium militem Caieta occiſus eſt annorum lxiij. Cæſar Octauianus forum Auguſteum ædificauit.*

M.Lepidus,& L.Plancus.
P.Seruilius ij.& L.Antonius.
c.Domitius,& c.Aſinius.
L.Cenſorinus,& c.caluiſius.
App.Claudius,& c.Norbanus.
M.Agrippa,& L Caninius.

*His Coſs. lacus lucrinus in portum conuerſus eſt.*

L.Gellius,& M.Cocceius.
Sex.Pompeius,& L.cornificius.
L.Scribonius,& L.Atracinus.
C.Cæſar,& L.Volcatius.
Cn.Domitius,& c.Soſius.
C.Cæſar ij.& M.Meſſalla.

*His Coſſ.apud actium M.Antonius à Cæſare ſuperatur.*

c.Cæſar iij.& M.Craſſus.

*His Coſs.Nicopolim Cæſar conſtruit, ludos Actiacos instituit. Antonius à Cæſare prælio peremptus. Alexandriæ in manſoleo cum Cleopatra reconditur.*

C.Cæſar iv.& Sex.Appuleius.
c.Cæſar v.& M.Agrippa ij.

*His Coſſ. Parthorum diſſentiones per Cæſarem ſedatæ.*

c. Cæſar vj.& M.Agrippa iij.

*Cæſar leges protulit, iudices ordinauit,prouincias diſpoſuit,& ideo Auguſtus cognominatus eſt. Cuius temporibus floruerunt Virgilius,Horatius,& Liuius.*

c.Auguſtus Cæſar vij. & T.Statilius
c.Auguſt.Cæſar viij.& M.Silanus.

*His Coſſ.Cantabros Germanos,Salaſſos Cæſar perdomuit.*

c. Auguſtus Cæſar ix.& c. Norbanus.

*His Coſſ. Aſturices & Cantabros per L. Lamiam Cæſar perdomuit.*

Auguſtus Cæſar x.& cn.Piſo.

M Marcellus, & L. Arruntius.
M.Lollius, & Q.Lepidus.
M Appuleius & P.Silius.
*His Coss. aquilas & signa Crassiana de Parthis Cæsar recepit.*
C.Sentius, & Qu.Lucretius.
*His Coss.Cæsari ex prouinciis redeunti currus cum corona aurea decretus est, quod ascendere noluit.*
Cn.Lentulus, & P Lentulus.
C.Furnius, & C.Silanus.
L Domitius, & P.Scipio.
M D usus, & L.Piso.
Cn Lentulus, & M.Crassus.
Tit.Nero, & P.Quinctilius.
M.Messalla, & P.Sulpicius.
Paulus Fabius, & Qu.Ælius,
Iulus Antonius, & Africanus Fabius.
Drusus Nero, & L.Quinctius.
*His Coss.apud Lingonum gentē templum Cæsari Drusus faciauit.*
C.Asinius, & C.Marcius.
*His Coss.inter Albium, & Rhenum Germani omnes Tit. Neroni dediti, per Sex. Appuleium Pannonii subacti.*
Tit.Nero, & Cn.Piso.
D.Lælius, & C.Antistius.
C.Augustus Cæsar xj. & L. Sylla.
C.Caluisius, & L.Passienus.
C.Lentulus, & M Messalla.
*His Coss Dominus noster Iesus Christus filius Dei in Bethleem nascitur anno imperij Augusti xli.*
C. Augustus Cæsar xij & M. Plautius.
Cossus Lentulus & L.Piso.
C.Augustus Cæsar xiij. & L.Paul.
P.Vinicius, & P.Alphenus.
M Seruilius, & L.Lamia.
Sex.Ælius, & C.Sentius.
Cn.Cinna, & L.Valerius.
*His Coss. per dies viij.impetu miseranda clades hominum domorumque fuit.*

M.Lepidus, & A. Arruntius.
Q.Cæcilius, & A. Licinius.
M Furius, & Sex.Nonius.
Q.Sulpicius, & C.Poppæus.
P. Dolabella, & C.Silanus.
M. Lepidius, & T.Statilius.
Germanicus Cæsar, & C.Fonteius.
L Plancus, & C.Silius.
Sex.Pompeius, & Sex.Apuleius.
*His Coss.Imp.Augustus obiit lxxvi. anno ætatis suæ, imperij autem lvi. Nolæ. Huic successit in imperium Tib. Cæsar, qui imperauit annis xxiij. sub quo hi Consules fuerunt.*

## TIB. CÆSAR III.

Drusus Cæsar, & C.Norbanus.
Sisenna Statilius, & L.Scribonius.
*His Coss. Mathematici vrbe pelluntur.*
L.Pomponius, & C.Cæcilius.
Tib.Cæsar & Germanicus Cæsar.
M. Silanus & C.Norbanus.
*His Coss.Germanicus Cæsar in Syria mortuus.*
M.Valerius, & M.Aurelius.
Tit.Cæsar, & Drusus Cæsar.
D.Haterius, & C.Sulpicius.
C.Asinius, & C.Antistius.
*His Coss.Drusus Cæsar publicè funeratur.*
Ser.Cornelius, & L.Visellius.
M.Asinius, & Cossus Cornelius.
C.Caluisius, & Cn. Getulicus.
L.Piso, & M.Crassus.
Ap.Silanus, & P.Silius.
C.Rubellius, & C.Fusius.
M.Vinicius, & L.Cassius.
Tit.Cæsar v. † Coss.
*His Coss Dominus noster Iesus Christus passus est, xiij. Kalend. Aprilis, & defectio solis facta est, qualis ante vel postmodum nunquam fuit.*
Vinicius & Longinus.
Sulpicius & Silla.
Persicus, & Vitellius.

Gallus

Gallus,& Nonianus.

*His Coss. Persius Flaccus Satyricus poeta Volaterris nascitur.*

Gallienus,& Plautianus.

*His Coss. Tiberius Imperator in Campania moritur, cui successit C. Cæsar cognomento Caligula, qui regnauit annis tribus & mensibus x. sub quo hi Consules extiterunt.*

## C. CALIGVLA IV.

Proculus,& Nigrinus.

Iulianus,& Asprenas.

Publicola,& Nerua.

*His Coss. Pilatus in multas incidens calamitates, propria se manu interfecit.*

Cæsar,& Iulianus.

*His Coss. C. Cæsar cognomento Caligula, à protectoribus suis occiditur in Palatio, ann. ætatis xxix. cui successit Claudius, qui imperauit annis xiij. mensibus viij. diebus xxviij. sub quo hi Consules fuerunt.*

## CLAVDIVS V.

Cæsar ij.& Saturninus.

Secundus,& Venustus.

*His Coss. Petrus Apostolus Romam mittitur, vbi Euangelium prædicans xxv. annis eiusdem vrbis Episcopus perseuerat.*

Tiberius,& Gallius.

Crispinus,& Taurus.

*His Coss. Claudius de Britannis triumphauit, & Orcadas insulas Romano adiecit imperio.*

Vinicius,& Cornelius.

*His Coss. inter Theram, & Therasiam exorta est insula habens stadia xxx.*

Asiaticus,& Cornelius.

*His Coss. descriptio Roma facta est & inuenta sunt ciuium Romanorum centena millia, & xliij. Thracia hucusque regnum in prouinciam redigitur.*

Tiberius ij.& Vitellius.

Vitellius ij.& Publicola.

Verannius,& Gallus.

Vetus,& Seruilianus.

Claudius,& Orfitus.

Siluanus,& Siluius.

Tiber. ij.& Antoninus.

Silanus, & Otho.

*His Coss. Claudius moritur in Palatio anno ætatis lxiiij. Huic successit Nero, qui regnauit annis xiv. mensibus vij. diebus xxviij. Sub quo hi consules fuerunt.*

## NERO CLAVDIVS VI.

Silanus ij.& Antoninus ij.

Marcellinus & Auiola.

*His Coss. sanctus Paulus Apostolus Romam vinctus à Felice præside destinatur.*

*Probus etiam eruditissimus grammaticus Romæ [illegible] Tholosensis celeberrimus in Gallia rhetoricam docet.*

Nero,& Vetus.

Nero ij. & Piso.

Nero iij.& Messalla.

Nero iiij.& Cornelius.

Pius,& Turpilianus.

Macrinus,& Gallus.

Crassus,& Bassus.

*His Coss. thermæ à Nerone ædificatæ, quas Neronianas appellauit, cuius odio mutato vocabulo nunc Alexandrinæ nominantur.*

Siluanus,& Paulinus.

*His Coss. Nero vt similitudinem Troiæ ardentis inspiceret, plurimam partem Romanæ vrbis incendit.*

Telesinus,& Apuleius.

*His Coss. dua prouincia facta sunt Pontus Polemoniacus, & Alpes Cottia, Cottio rege defuncto.*

Caprio, & Rufus.

Italicus, & Turpilianus.

Siluanus, & Otho.

*His Coss. Roma sanctus Petrus & Paulus Apostoli trucidati sunt à Nerone, qui turpiter viuens, cum à Senatu quæreretur ad pœnam, è Palatio fugiens ad iiij. vrbis milliarium in suburbano Nomentana via sese interfecit anno ætatis xxxij. cui successit Galba, qui regnauit mensibus vij. Post hunc Otho mensibus iij. diebus v. Post Vitellius regnauit mensibus viij. die vno. Qui omnes infra scriptos duos Consules tenuerunt.*

Vespasianus, & Titus.

Vespasianus ij. & Titus ij.

*His Coss. Vespasianus suscepit imperium, qui regnauit annis ix. mensibus xi. diebus xxij. sub quo hi Consules fuerunt.*

## VESPASIANVS VII.

Vespasianus ij. & Nerua.

Vespasianus iiij & Titus iij.

*His Coss. Titus filius Vespasiani Iudæa capta, præter quos gladio interfecit, centum millia captiuorum publicè venundauit.*

Vespasian. v. & Titus iiij.

Vespasian. vj. & Titus v.

Vespasian. vij & Titus vj.

*His Coss. Vespasianus incensum Capitolium adificare orsus est.*

Commodus & Rufus.

Vespasian. viij. & Titus vij.

*His Coss. Colossus erectus est habens altitudinis pedes c. & vij.*

Vespasian. ix. & Titus viij.

Siluanus & Verus.

Domitianus, & Messalinus.

*His Coss. Vespasianus est mortuus profluuio ventris, in villa propria circa Sabinos, cui Titus filius eius succedens, in vtraque lingua disertissimus regnauit annis ij. mensibus ij. sub quo hi consules extiterant.*

## TITVS Vespasianus VIII.

Domitianus ii & Rufus.

*His Coss. Titus amphitheatrum Romæ ædificauit, & in dedicatione eius quinque millia ferarum occidit.*

Domitianus iii. & Sabinus.

*His Coss. Titus morbo perijt in eadem villa qua pater eius, anno ætatis xlij. Qui ob insignem mansuetudinem delitia humani generis appellatus est, cui successit Domitianus frater Titi iunior crudelissimus, qui imperauit annis xv. mensibus v. Sub quo hi consules fuerunt.*

## FLAVIVS Domitianus ix.

Domitianus iv. & Rufus iii.

*His Coss. Domitianus eunuchos fieri prohibuit.*

Domitianus v. [illegible]

Domitianus vi. & Rufus ivi

Flauius, & Traianus.

Domitianus vii. & Nerua.

Traianus ii. & Glabrio.

*His Coss. primus Domitianus dominum & Deum se appellari iussit*

Domitianus viij. & Saturnus.

Siluanus, & Priscus.

*His Coss. Quintilianus ex Hispania primus Romæ scholam publicam, & salarium è fisco accepit, & claruit.*

Asprenas & Clemens.

*His Coss.*

*His Coss. multa mœnia, & celeberrima Romæ facta sunt, id est, Capitolium forum Transitorium, Diuorum portitus, Iseum, Serapium, Stadium, Horrea piperataria, Vespasiani templum. Mineruæ Chalcidica: Odaum.*

Domitianus ix. & Clemens ij.

*His Coss. insignissima Romæ facta sunt, id est forum Traiani, therma Traiana, & Titiana, Senatus, ludus Matutinus, Meta aurea, Meta sudans, & Pantheon.*

Nerua ij. & Rufus.

Fuluius, & Verus.

Sabinus, & Antoninus.

Nerua iij. & Traianus iij.

Senecio, & Palma.

Traianus iv. & Fronto.

*His Coss. Apollonius Tyaneus philosophus insignis habetur. Domitianus occisus in Palatio, anno ætatis xxxv. cui Nerua succedens, regnat annum vnum, menses iiij. Sub quo hi Consules fuerunt.*

## NERVA COCCEIVS X.

Traianus v. & Orfitus.

Senecio ij & Sura.

*His Coss. Nerua morbo periit in hortis Salustianis anno ætatis lxxij. cum iam Traianum adoptasset in filium, cui succedens imperauit annis xx. mensibus vj. diebus xv. Sub quo hi consules fuerunt.*

## D. TRAIANVS XI.

Traianus vj. & Maximus.

Senecio iij. & Sura ij.

Vrbanus, & Marcellus.

Candidus, & Quadratus.

*His Coss. Traianus de Dacis, & Scythis triumphauit.*

Commodus, & Cerealis.

*His Coss. Traianus Hiberos, Sauromatas, Osroenos, Arabas, Bosphoranos, Colchos in fœdus accepit, Seleuciam, Ctesiphontem, & Babylonem occupauit & tenuit.*

Senecio iv. & Sura iij.

*His Coss. Traianus in mari rubro classem instituit, vt per eam Indiæ fines vastaret.*

Gallus, & Bradua.

Africanus, & Crispinus.

Crispinus ij. & Solenus.

Piso, & Rusticus.

Traianus vij. & Africanus.

Celsus, & Crispinus.

*His Coss. Plinius Secundus Nouocomensis orator & historicus insignis habetur, cuius ingenij plurima opera extant.*

Asta, & Piso.

Messalla, & Pedo.

Æmilius, & Vetus.

Niger, & Apronianus.

*His Coss. Traianus Armeniam Assyriam & Mesopotamiam prouincias fecit.*

Clarus, & Alexander.

Hadrianus & Salinator.

Hadrianus ij & Rusticus.

Catilius & Fuluus.

*His Coss. Traianus apud Seleuciam Isauriæ profluuio ventris extinctus est anno ætatis lxiij. mense sex. die iiij. Cuius ossa in vrna aurea conlocata sub columna fori, quæ eius nomine vocitatur, recondita sunt: cuius columna altitudo in cxl. pedes erigitur. Huic successit Hadrianus vtraque lingua peritissimus, Italica natus ex consobrina Traiani, qui regnauit annis xx.*

*mensibus x. diebus xix. Sub quo hi Consules fuerunt.*

## HADRIANVS XII.

Verus & Augur.

*His Coss. Adrianus Alexandriam à Romanis subuersam, publicis instaurauit expensis.*

Auiola, & Pansa.

*His Coss. Hadrianus reliqua tributorum vrbibus relaxauit, chartis publicis incensis plurimos etiam ipsis tributis liberos fecit,*

Paternus, & Torquatus.

*His Coss. Plutarchus Philosophus insignis habetur.*

Glabrio, & Apronianus.

*His Coss. Nicomedia & Nicena vrbis plurimis terraemotu conlapsis Hadrianus ad instaurationem earum publicas largitur expensas.*

Asiaticus, & Quintus.

Verus, & Ambiguus.

*His Coss. Atheniensibus leges petentibus Hadrianus ex Draconis & Solonis reliquorumque libris iura composuit.*

Gallicanus & Titianus.

*His Coss. iuxta Eleusinam ciuitatem in Cephiso fluuio Hadrianus pontem constrauit.*

Torquatus, & Libo.

Celsus, & Marcellinus.

Pontianus, & Rufinus.

Augurinus, & Sergianus.

Hiberus, & Silanus.

*His Coss. Hadrianus à Christianorum persecutione cessauit, & pater patriae est appellatus.*

Sergius ij. & Verus.

Pompeianus, & Atilianus.

*His Coss. templum Romae & Veneris factum est, quod nunc Vrbis appellatur.*

Pompeianus ij. & Commodus.

*His Coss. Hadrianus cum insignes plurimas aedes Athenis fecisset agonem edidit, bibliothecámque miri operis extruxit.*

L. Ælius & Balbinus.

Comerinus, & Niger.

Antoninus & Praesens.

Antoninus ij. & Praesens ij.

Seuerus & Syluanus.

*His Coss. Ælia ciuitas, id est Hierusalem ab Ælio Hadriano condita est, & in fronte eius porta qua Bethleem egredimur, sus sculptus in marmore, significans Romanae potestati subiacere Iudaeos.*

Rufinus & Torquatus.

*His Coss. Hadrianus morbo intercutis aquae apud Baias moritur, maior sexagenario, cui successit Antoninus Pius, qui regnauit annis xxi. Sub quo hi Consules fuerunt.*

## ANTONINVS PIVS. XIII.

Torquatus ij. & Herodes.

Auiola & Maximus.

Antoninus iij. & Aurelius.

Gratus, & Seleucus.

*His Coss. Iustinus Philosophus librum pro Christiana religione scriptum tradidit Antonino.*

Antoninus iiij. & Aurelius ij.

Largus, & Messalianus.

Torquatus iij. & Iulianus.

Orficus & Priscus.

Glabrio, & Verus.

Gordianus, & Maximus.

Glabrio ij. & Homulus.

Praesens & Ruffus.

Commodus, & Lateranus.

*His Coss. Apollonius Stoicus, natione Chalcidicus, & Basilides Scythopolitanus, Philosophi illustres habentur, qui Caesaris praeceptores fuerunt.*

Verus

Verus,& Sabinus.
Siluanus,& Augurinus.
Barbatus,& Regulus.
Tertullus,& Sacerdos.
Quinctillus,& Priscus.
Verus ij.& Bradua.
Antoninus v.& Aurelius iij.
P.C.Antonini v.& Aurelij iiij.

*Hoc tempore Antoninus Pius apud Lorium villam suam duodecimo ab vrbe milliario moritur, anno vitæ sexagesimo septimo. Usque ad hoc tempus singuli Augusti fuerunt. Cui successerunt filij sui, id est, Marcus Antoninus verus, & Lucius Annius, Antoninus Seuerus, qui regnauerunt ann. viginti nouem. Sub quibus hi consules fuerunt.*

## M. ANTONINVS VERVS XIII. ET L. Antonius Antoninus Seuerus.

Duo Augusti Coss.
Rusticus & Aquilinus,

*His Coss. Lucio Cæsari Athenis sacrificanti ignis in cœlo ab Occidente in Orientem ferri visus est.*

L. Ælianus.& Pastor.
Macrinus,& Celsus.

*His Coss. Fronto Orator insignis habetur, qui Marcum Antoninum Latinis literis erudiuit.*

Orfitus & Pudens.

*His Coss. Lucius Cæsar de Parthis cum fratre Antonino triumphauit.*

Pudens ij.& Pollio.
Verus iij.& Quadratus.
Apronianus & Paullus.
Priscus & Apollinaris.
Cethegus,& Clarus.
Seuerus & Herennianus.

*His Coss. Lucius Annius Antoninus Seuerus anno regni vndecimo inter Concordiam, & Altinum apoplexi extinctus est, sedens cum fratre in vehiculo.*

Orfitus,& Maximus.
Seuerus ij.& Pompeianus.
Gallus,& Flaccus.
Piso,& Iulianus.
Pollio,& Asper.
Commodus,& Quinctillus.

*His Coss. Marcus Antoninus verus Imperator Commodum filium suum consortem regni facit.*

Norfitus & Rufus.

*His Coss. Imperatores de hostibus triumphant, & pecuniam quæ fisco debebatur prouinciis concedentes, tabulas debitorum in medio Romanæ Vrbis foro incendio concremarunt, at ne quid bonitatis deesset, seueriores quasque leges nouis constitutionibus temperarunt.*

Commodus ij.& Verus ij.

*His Coss. Antoninus Verus adeo in editione munerum magnificus fuit, vt centum simul leones exhibuerit, qui post in Pannonia morbo periit. Commodus filius eius à Senatu Augustus est appellatus, qui regnauit annis xiij. Sub quo hi Consules fuerunt.*

## ANTONINVS COMMODUS XV.

Præsens & Gordianus.
Commodus iij.& Byrrhus.
Mamertinus,& Rufus.
Commodus iiij.& Victorinus.
Marullus,& Ælianus.

*His Coss. Thermæ Commodianæ, Romæ factæ sunt.*

Maternus,& Bradua.
Commodus v.& Glabrio.
Crispinus,& Ælianus.
Fuscianus,& Silanus.
Duo Silani.

*His Coss Commodus Imperator Colossi capite sublato, suæ imaginis caput jussit imponi.*

Commodus vj.& Septimianus.

Apronianus,& Bradua.

Commodus vij.& Pertinax.

*His Coss. Commodus strangulatur in domo Vestiliani, cui successit Helvius Pertinax, qui regnauit mensibus vj.*

## HELVIVS PERTINAX. XVI.

Fasco,& Clarus.

*His Coss. Pertinax occiditur in Palatio maior septuagenario, cui successit Seuerus, prouincia Tripolitana natus oppido Lepti, solúsque Afer Imperator Romanus fuit, qui regnauit annos xviij.sub quo hi consules fuerunt.*

## SEVERVS XVII.

Seuerus,& Albinus.

Tertullus,& Clemens.

Dexter,& Priscus.

Lateranus, & Ruffinus.

Saturnius,& Gallus.

Annulinus,& Fronto.

*His Coss.Seuerus Parthos & Adiabenos superauit, Arabásque interiores ita cecidit, vt regionem eorum Romanam prouinciam faceret.*

Seuerus ij. & Victorinus.

Fabianus,& Mucianus.

*His Coss Therma Seueriana apud Antiochiam & Romæ facta, & Septizonium instructum est.*

Seuerus iij & Antoninus.

Geta,& Plautianus.

Cilo,& Libo.

Antoninus ij & Geta ij.

Albinus,& Ælianus.

Asper,& Maximus.

*His Coss. Seuerus in Britannos bellum mouit, vbi vt receptas prouincias ab incursione barbarica faceret securiores, vallum per cxxxij.passuũ millia à mari ad mare duxit.*

Antoninus iij.& Geta iij.

Pompeianus,& Auctor.

*His Coss.Tertulianus Afer Christianorum scriptor celeberrimus habetur.*

Faustinus & Rufus.

*His Coss. Origenes scriptor Alexandriæ studiis eruditur.*

Gentianus,& Bassus.

*His Coss.Seuerus Imperator Eboraci in Britannia moritur, cui successit Antoninus Caracalla Seueri filius, qui regnauit annis vij. Sub quo hi consules fuerunt.*

## ANTONINVS CARACALLA XVIII.

Dio Aspri.

Antoninus & Balbinus,

Messalla,& Sabynus.

*His Coss. Antonius Caracalla cognominatur propter genus vestis, quod Romæ erogauerat.*

Lætus & Carealis.

Sabinus ij.& Venustus.

*His Coss. Antoninus Romæ Thermas sui nominis ædificauit.*

Præsens,& Extricatus.

Antoninus,& Aduentus.

*His Coss. Antoninus interficitur inter Edessam & Carras, anno ætatis xliij. cui successit Macrinus præfecturam prætorianam gerens. Regnauit autem annum vnum. Sub quo hi consules fuerunt.*

## MACRINVS XIX.

Antoninus ij.& Sacerdos.

*His Coss.*

*Hoc Cons. Macrinus occiditur in Archelaide, cui successit M. Aurelius Antoninus. qui regnauit annis iiij Sub quo hi Consules fuerunt.*

## MARCVS AVRELIVS Antoninus XX.

Antoninus iij & Camazon.

Gratus & Seleucus.

*His Coss. Heliogabalum templum Romæ ædificatur.*

Alexander & Augustus.

*His Coss. in Palestina Nicopolis, quæ prius Emmaus vocabatur, vrbs condita est.*

Maximus,& Ælianus.

*His Coss. M. Aurelius Antoninus Romæ occiditur tumultu militari, cui successit Alexander Mammeæ filius, qui regnauit annis xxij. Sub quo hi Consules fuerunt.*

## ALEXANDER MAMmeæ XXI.

Iulianus,& Crispinus.

*His Coss. Alexander Xerxem regem Persarum vicit.*

Fuscus & Dexter.

Alexander ij.& Marcellus.

Annianus,& Maximus.

*His Coss. Vlpianus Iurisconsultus assessor Alexandri insignissimus habetur.*

Albinus,& Maximus.

*His Coss. Thermæ Neroniana Alexandrinæ vocatæ sunt.*

Modestus,& Probus.

Alexander iij.& Dio.

Gratus,& Seleucus.

*His Coss. Origenes Alexandria clarus habetur.*

Pompeianus,& Felicianus.

Lupus,& Maximus.

*His Coss. Alexander in Matrem Mammæam vnicè pius fuit, & ob hoc cunctis amabilis.*

Maximus,& Paternus.

Maximus ij.& Vrbanus.

Seuerus,& Quinctianus.

*His Coss. Alexander occiditur Moguntiaci tumultu militari, cui successit Maximinus, regnans annis iij. primus omnium ex corpore militari Imperator electus. Sub quo hi Consules fuerunt.*

## MAXIMINVS XXII.

Maximinus,& Africanus.

Perpetuus,& Cornelianus.

Pius,& Proculus.

*His Coss. Maxim. Aquileiæ occiditur, cui successit Gordianus, qui regnauit annis vj. Sub quo hi Consules fuerunt.*

## GORDIANVS XXIII.

Gordianus,& Auiola.

Sabinus,& Venustus.

*His Coss. Gordiano Romam ingresso, Pupienus & Balbinus, qui imperium arripuerant, in Palatio occisi sunt.*

Gordianus ij.& Pompeianus.

Atticus,& Prætextatus.

Arrianus,& Papus.

Peregrinus,& Æmilianus.

*His Coss. Gordianus admodum adolescens, Parthorum natione superata, cum victor reuerteretur ad patriam fraude Philippi præfecti prat. haud longe à Romano solo interfectus est: Gordiano milites tumultum ædificant supra Euphratem, ossibus eius Romam Remissis: cui successit Philippus,*

*qui regnauit annis vi. Qui mox Philippum filium suum consortem regni facit, primúsque omnium ex Romanis Imperatoribus Christianus fuit. Sub quo hi Consules fuerunt.*

## PHILIPPVS XXIV.

Philippus & Titianus.
Præsens,& Albinus.
Philippus ij.& Philippus.
Philippus iij. & Philippus ij.
Æmilianus,& Aquilinus.
*His Coss. Millesimus annus vrbis Romæ expletus est, ob quam solennitatem innumerabiles Philippus cum filio suo bestias in Circo magno interfecit, ludósque in campo Martio theatrales tribus diebus ac noctibus populo peruigilante celebrauit: quadraginta etiam missus natali Romanæ vrbis concurrerunt, & Agon mille annorum actus Philippus vrbem nominis sui in Thracia construxit.*
Decius,& Gratus.
Decius ij.& Etruscus.
*His Coss. Philippus senior Veronæ, Romæ verò iunior occiditur. His successit Decius, qui regnauit anno i. mensibus iij. Quantum ad consulalatum autem annum vnum. Sub quo hi Consules fuerunt.*

## DECIVS XXV.

Gallus,& Volusianus.
*His Coss. Decius lauacra publica adicauit, quæ suo nomine appellari iussit. Decius cum filio suo in Abricio Thracia loco à Gothis occiditur, cui successit Gallus cum Volusiano, filio, qui regnauerunt annis ij. & mensibus iiij. quantum ad consulatum autem annis tantùm duobus. Sub quibus hi Consules fuerunt.*

## GALLVS ET VOLVSIAnus XXVI.

Volusianus ij.& Maximus.
*His Coss. Nouatianus apparuit.*
Valerianus & Gallianus.
*His Coss. Gallus & Volusianus Interamnæ interfecti sunt, quibus successerunt Valerianus & Gallienus, qui regnauerunt annis xv. Sub quibus hi Consules fuerunt.*

## VALERIANVS ET GALlienus XXVII.

Valerianus ij.& Gallienus ij.
Maximus ij.& Glabrio.
Valerianus iij.& Gallienus iij.
*His Coss. Cyprianus primum rhetor deinde presbyter, ad extremum Carthaginensis Episcopus martyrio coronatur.*
Tuscus,& Bassus.
*His Coss. Valerianus in Christianos persecutione commota, statim à Sapore Persarum rege capitur, ibique seruitute miserabili consenescit.*
Æmilianus,& Bassus.
Secularis & Donatus.
Gallienus iiij.& Gentianus.
Gallenus v.& Victorinus.
Albinus,& Maximus.
*His Coss. Græcia, Macedonia, Pontus, Asia depopulata per Gothos alsasque prouincias Barbarorum quassatus irrupisso.*
Gallienus vj.& Saturninus.

Valeria-

Valerianus,& Lucillus.
Gallienus vij.& Sabinillus.
Paternus,& Arcelaus.
Paternus ij.& Marinianus.
Claudius,& Paternus.
*His Coss. Mediolani occiditur Gallienus, cui successit Claudius, qui regnauit anno vno mensibus ix. Sub quo hi Consules fuerunt.*

CLAVDIVS XXVIII.

Antiochianus,& Orfitus.
Valerianus,& Bassus.
*His Coss. Claudius Barbaros vastantes repellit, & Syrmij moritur. Huic successit Quintillus Claudij frater, à senatu Augustus appellatus, qui xvij. imperij sui die Aquileiæ occiditur. Post quem Aurelianus factus est Imperator, qui regnauit annis v. mensibus vj. sub quo hi consules fuerunt.*

AVRELIANVS XXIX.

Quietus,& Voldumianus.
Tacitus,& Placidianus.
Aurelianus,& Capitolinus.
*His Coss. Aurelianum Romæ triumphantem captiui Tetricus & Zenobia præcesserunt.*
Aurelian.ij.& Marcellus.
*His Coss. Aurelianus templum Soli ædificauit, Romam firmioribus muris vallat.*
Probus,& Paulinus.
Probus ij.& Paternus ij.
*His Coss. inter Constantinopolim & Heracleam Aurelianus occiditur: cui successit Tacitus, qui regnauit menses vj. Sub quo hi Consules fuerunt.*

TACITVS XXX.

Probus iij.& Paternus iij.
*His Coss. Tacitus in Ponto occisus est, & obtinuit Florianus imperium diebus lxxxiij. Hoc quoque apud Tharsum interfecto, Probus factus est Imperator, qui regnauit annis vj. mensibus iij. Sub quo hi Consules fuerunt.*

PROBVS XXXI.

Messalla,& Gratus.
*His Coss. Galliæ, quæ fuerant à barbaris occupatæ, à Probo Romano restituuntur imperio.*
Probus iv.& Tiberianus.
Probus v & Victorinus.
*His Coss. insana Manichæorum heresis exorta est.*
Carus & Carinus.
Carus ij.& Numerianus.
Diocletianus,& Aristobolus.
*His Coss. Probus apud Syrmium tumultu militari in turri, quæ vocatur Ferrata, occiditur: cui successit Carus cum filiis suis Carino & Numeriano, qui regnauerunt annis ij. Sub quibus hi Consules fuerunt.*

CARVS XXXII.

Maximus,& Aquilinus.
*His Coss. quum Carus deuictis Parthis castra supra Tygridem posuisset fulmine ictus interijt.*
Diocletianus ij.& Maximianus.
*His Coss. Numerianus occiditur, Carinus apud Margum prælio victus interijt. Post quos Diocletianus Dalmata suscepit imperium, qui regnauit annis xx. Sub quo hi Consules fuerunt.*

DIOCLETIANVS XXXIII.

Maximianus ij.& Ianuarius.

Bassus,& Quinctianus.

*His Coss. Diocletianus in consortium regni Herculium Maximianum adsumit.*

Diocletianus iij. & Maximianus iij.

Tiberianus & Dio.

Hannibalianus, & Asclepiodotus.

Diocletianus iiij. & Maximianus iiij.

Constantius,& Maximus.

Tuscus,& Maximus.

Tuscus,& Annulinus.

Diocletianus v. & Constantius ij.

Faustus, & Gallus.

*His Coss. primus Diocletianus adorari se jussit ut Deum, & gemmas vestibus, calceamentisque conseruit, cùm antè eum omnes imperatores in modum iudicum salutarentur, & tantum chlamydem purpuream à priuato habitu plus haberent.*

Diocletianus vj.& Maximianus vj.

Constantius iij. & Maximus iij.

Titianus,& Nepotianus.

Constantius iiij.& Maximus iiij.

*His Coss. lx.millia Alemannorum cæsa sunt.*

Diocletianus vij. & Maximianus vij.

Diocletianus viij. & Maximianus viij.

Constantius v.& Maximus v.

Constantius vj.& Maximus vj.

*His Coss. Diocletianus & Maximianus August. insigni pompa Romæ triumpharunt, antecedentibus currum eorum Narsei conjuge, sororibus, liberis, & omni pompa, qua Parthos expoliauerant.*

Diocletianus ix. & Constantinus.

Diocletianus x. & Maximus vij.

*His Coss. Diocletianus Nicomedia, Maximianus Mediolani purpuram deposuerunt ob ætatis defectum. Et creati sunt Constantius & Galerius. Sed Constantius tantum Augusti dignitate contentus, cùm esset ociosus anni ipsius adscribuntur filio eius Constantino qui natus dicitur ex Helena concubina, qui regnauit annos xxx.menses x. Sub quo hi Consules fuerunt.*

## CONSTANTINVS & GALERIVS. XXXIV.

P.C.Diocletiani x.Maximi vij.

II. P.C. Diocletiani x.& Maximi vij.

Maximus viij.& Licinius

Constantinus ij.& Licinius ij.

Constantinus iij.& Licinius iij.

Volusianus,& Annius.

Constantinus iiij.& Licinius iiij.

Volusianus,& Annianus.

Constantinus iiij.& Licinius iiij.

Sabinus,& Ruffinus.

Gallicanus,& Bassus.

Licinius v.& Crispus.

Constantius v. & Licinius Cæsar.

Constantinus vj. & Constantinus, Cæsar.

Crispus ij. & Constantinus Cæsar ij.

Probianus,& Iulianus.

Seuerus,& Rufinus.

Crispus iij.& Constantinus iij.

Paulinus,& Iulianus.

Constantinus viij. & Constantinus iiij.

Constantinus v.& Maximus.

Ianuarius & Iustus.

*His Coss.vicennalia Constantini Nicomedia acta, & sequenti anno Romæ edita.*

Cons-

Constantinus viij. & Constantinus. vj.
Constantinus vij.& Symmienus Bassus,& Ablabius.
Pacatianus,R.Hilarianus.
*His Coss.ciuitas, quæ prius Byzantium dicta est, mutato nomine à Constantino Constantinopolis dedicatur.*
Delmatius,& Xenophilus.
Optatus,& Paullinus.
Constantinus.& Albinus.
Nepotianus,& Facundus.
Felicianus,& Titianus.
Vrsus,& Polemius.
Constantius ij & Constans.
*His Coss. Constantinus Imperator dum bellum pararet in Persas, in Acyrone villa publica, iuxta Nicomediam moritur, anno ætatis lxvj. Post quem tres liberi eius, id est Constantinus, Constantius & Constans, qui regnauerunt annis xxiij. Sub quibus hi Consules fuerunt.*

## CONSTANTINVS, CONstantius & Constans. XXXV.

Acyndinus,& Proculus.
Marcellinus,& Probinus.
Constantius iij.& Constans ij.
*His Coss. Constantinus bellum fratri Constanti inferens, iuxta Aquileiam Alsa occiditur.*
Placidus & Romulus.
Leontius,& Salustius.
*His Coss. Franci à Constante perdomiti in pacem recepti sunt.*
Constantius iiij. & Constans iij.
Amantius,& Albinus.
P.C.Amantij,& Albini.
Rufinus,& Eusebius.
*His Coss. Magnis reipublica expensis in Selencia Syriæ portus efficitur*
Philippus & Sallia.
*His Coss. Solis facta defectio.*
Limenius,& Catullinus.
Sergius, & Nigrinianus.
*His Coss. Constans, haud longè ab Hispania, in castro cui Helena nomen est, interficitur, anno ætatis xxx. & Constantius remansit in regno.*
P.C. Sergij,& Nigritiani.
Constantius v. & Constans Cæsar.
Constantius vj. & Constans Cæsar iij.
Arberio,& Lollianus.
*His Coss. Victorinus rhetor, & Donatus grammaticus Romæ insignes habentur.*
Constantius viij. & Iulianus Cæsar.
Constantius ix. & Iulianus Cæsar. ij.
*His Coss. magna Alemannorum copia apud Argentoratum, oppidum Galliarum deleta sunt.*
Titianus, & Cerealis.
Eusebius,& Hypatius.
Constantius x. & Iulianus Cæsar. iij.
*His Coss. Honoratus nomine, primus Constantinopoli præfectus vrbi esse cœpit.*
Taurus, & Florentinus.
Mamertinus,& Neuitta.
*His Coss. Constantius Mopsocrenis inter Ciliciam Cappadociámque moritur, anno ætatis xlvi. cui successit Iulianus qui regnauit anno vno. Sub quo hi Consules fuerunt.*

## IVLIANVS XXXVI.

Iulianus iiij.& Salustius.

*His Coss. Iulianus post victoriam apud Persas occiditur, anno atatis xxxij. Post quem sequenti die Iouianus ex Primicerio domesticorum factus est Imperator, qui regnauit mensibus viij. Sub quo hi Consules fuerunt.*

## IOVIANVS XXXVII.

Iouianus & Varronianus.

*His Coss. Iouianus imp. moritur ann. atatis xxxiij. Post quem Valentinianus tribunus Scutariorum apud Niceam Augustus appellatus fratrem Valentem Constantinopoli in consortionem adsumit imperij, qui regnauit annis xiij. mensibus v. Sub quo hi Consules fuerunt.*

## VALENTINIANVS XXVIII.

Valentinianus,& Valens.

Gratianus,& Dagalaiphus.

Lupicinus,& Iouinus.

*His Coss. Gratianus Valentiniani filius Ambianis Imperator factus est. Apud Atrebatas lana cœlo pluuia mixta defluxit.*

Valentinianus ij & Valens.

Valentinianus N.P.& Victor.

Valentinianus iij.& Valens iij.

Gratianus ij.& Probus.

Modestus,& Arintheus.

Valentinianus iv & Valens iv.

*His Coss. Saxones casi de Usone in regione Francorum Burgundionum lxxx. ferè millia, quot nunquam antea ad Rhenum descenderunt. Clearchus vrbi Constantinopoli necessariam aquam, & quandiu ciuitas optabat induxit.*

Gratianus iij.& Equitius.

P.C. Gratianus iij.& Equitij.

Valens v.& Valentinianus.

*His Coss. Valentinianus apoplexi Bregitione moritur. Post quem Gratianus adsumpto in imperio Valentiniano fratre cum patruo Valente regnat.*

Gratianus iiij.& Merobaudes.

*His Coss. Alemannorum circiter xxx millia apud Argentarium oppidum. Gallorum casa. Gothi diffunduntur in Thracia.*

Valens vi.& Valentinianus ij.

*His Coss. à Gothis in Thracia Valentis trucidatur exercitus. Ipse quoque Imperator incensa domo vbi se occultauerat, igne combustus est: cui successit in Oriẽte Theodosius Theodosij filius, quem sibi in consortium Gratianus asciuit. Gratianus itaque cum xiv. regnasset annis cum Theodosio regnat annis vj. Sub quibus hi Consules fuerunt.*

## THEODOSIVS XXXIX.

Ausonius,& Olybrius.

Gratianus v. & Theodosius.

*His Coss. Ambrosius Episcopus de Christiana fide multa sublimiter scribit.*

Syagrius,& Eucherius.

*His Coss. Martinus Episcopus Turonum Gallia ciuitatis clarus habetur.*

Antonius,& Syagrius.

*His Coss. Athalaricus rex Gothorum Constantinopolim venit ibique vitam exegit.*

Merobaudes ij.& Saturninus.

*His Coss. Arcadius Theodosij Imperatoris filius Augustus appellatur.*

*peratoris filius Augustus appellatur.*

Ricimer

Ricimer,& Clearchus.

*His Coss. Gratianus apud Lugdunum captus occiditur. Residui Valentinianus & Theodosius regnant annis viij. Sub quibus hi Consules fuerunt.*

## VALENTINIANVS ET Theodosius XL.

Arcadius,& Bauto.

*His Coss. Hieronymus presbyter in Bethleem positus,toto mundo mirabilis habetur.*

Honorius N P. & Euodius.

Valentinianus iij,& Eutropius.

Theodosius ij. & Cynegius.

Timasius & Promotus.

Valentinianus iiij.& Neoterius.

Titianus,& Symmachus.

Arcadius ij.& Rufinus.

*His Coss. Valentinianus vita tædio apud Viennam laqueo perijt. Theodosius cum iam per xiiij. annos regnasset, cum Arcadio & Honorio regnat annis ij. Sub quibus hi Consules fuerunt.*

## THEODOSIVS ARCADIVS. & Honorius XLI.

Theodosius iij.& Habundantius.

Arcadius iij. & Honorius ij.

*His Coss. Ioannes monachus gratia præditus Theodosium consulentem de euentu belli quod aduersum Augenium mouebat, victorem fore pronunciat.*

Olybrius,& Probinus.

*His Coss. Theodosius Eugenium tyrannum vincit & perimit. Augustinus beati Ambrosij discipulus multa facundia doctrinaque excellens, Hippone regionis Africæ Episcopus ordinatur.*

*Hoc tempore Claudius poeta insignis habetur. Theodosius Imperator Mediolani moritur. Post quem Arcadius cum iam regnasset annis xij. cum fratre Honorio regnat annis xiij. Sub quibus hi consules fuerunt.*

## ARCADIVS LXII.

Arcadius iiij.& Honorius iij.

Cæsarius,& Atticus.

Honorius iiij. & Eutychianus.

Mallius & Theodorus.

Stilico & Aurelianus.

*His Coss. Gothi Halarico & Radagaiso regibus ingrediuntur Italiam.*

Vincentius,& Frauitta.

Arcadius v. & Honorius v.

*His Coss. Polentiæ Stiliconem cum exercitu Romano Gothi victum acie fugauerunt.*

Theodosius Augustinus j. & Rumoridus.

Honorius vj. & Aristenetus.

Stilico ij.& Anthemius.

Arcadius vj.& Probus.

*His Coss. Vandali, & Alani traiecto Rheno Gallias intrauerunt.*

Honorius vj. & Theodosius ij.

Bassus & Philippus.

*His Coss. Arcadius Imperator Constantinopoli moritur. Honorius cum Theodosio fratris filio regnauit annis xv. Sub quibus hi Consules fuerunt.*

## HONORIVS, ET THEOdosius XLIII.

Honorius viij.& Theodosius iij.

*His Coss. Vandali Hispanias occupauerunt.*

Flauius Varari,& Tertullus.

*His Coss. Roma à Gothis Halarico duce capta est, vbi clementer vsi victoria sunt.*

Theodosius August.iv.Cos.

Honorius ix.& Theodosius v.

*His Coss. Gothi rege Ataulpho Gallias intrauerunt.*

Lucianus V.C.Cos.

*His Coss. Burgundiones partem Galliæ Rheno tenuere coniunctam.*

Constantius,& Constans.

Honorius x.& Theodosius vj.

Theodosius vij.& Palladius.

*His Coss. Gothi placati, Constantio Placidiam reddiderunt, cuius nuptias promeretur.*

Honorius xj.& Constantius ij.

Honorius xij.& Theodosius viij.

Monaxius,& Plinta.

Theodosius ix. & Constantius iij.

*His Coss. Constantius ab Honorio in societatem regni recipitur.*

Agricola,& Eustathius.

*His Coss. Constantius Imperator moritur.*

Honorius xiij. & Theodosius x.

*His Coss. exercitus ad Hispanias contra Vandalos missus est.*

Marianus Asclepiodotus.

*His Coss. Placidia Augusta à fratre Honorio ob suspicionem inuitatorum hostium cum Honorio & Valentiniano filiis ad Orientem mittitur, Honorius moritur, & solus Theodosius Romanum imperium tenet annis viginti septem. Sub quo hi Consules fuerunt.*

THEODOSIVS XLIV.

Castinus,& Victor.

*His Coss. Theodosius Valentinianum consobrinum Cæsarem facit, & cum Augusta matre ad recipiendum orientale mittit imperium.*

Theodosius xj. & Valentinianus Cæsar.

*His Coss. Ioannem tyrannum Valentinianus Imperator extinxit, Hunnósque, qui in Italia erant Ioannis præsidio, per Ætium mira felicitate dimouit.*

Theodosius xij. & Valentinianus ij.

Hierius,& Ardabures.

*His Coss. Bonifacio Africam tenenti infaustè bellum geritur. Gens Vandalorum à Gothis exclusa, de Hispaniis ad Africam transit.*

Felix,& Taurus.

*His Coss. Ætius multis Francis cæsis, quam occupauerant propinquam Rheno partem recepit Galliarum.*

Florentinus,& Dionisius.

Theodosius xiij. & Valentinianus iij.

Bassus & Antiochus.

Ætius,& Valerius.

Theodosius xiv.& Maximus.

Asper,& Areobinda.

Theodosius xv. & Valentinianus iv.

*His Coss. pax facta cum Vandalis, data eis ad habitandum Africa portione (undicharium Burgundionum regem Ætius bello subegit, pacémque ei reddidit supplicanti, quem non multo post Hunni peremerunt.*

Isidorus, & Senator.

Ætius ij.& Sigisuultus.

*His Coss. August. Valentinianus ad Theodosium principem Constantine-*

*tinopolim proficiscitur, filiámque eius in matrimonium accipit.*

Theodosius xvj. & Faustus.

Theodosius xvij. & Festus.

*His Coss. Bellum aduersus Gothos Hunnis auxiliaribus geritur, & Litorius dux Romanus ab eis capitur. Gensericus, de cuius amicitia nihil metuebatur, Carthaginem dolo pacis inuadit.*

Valentinianus August. v. & Anatolius.

*Hoc Coss. Gingericus Siciliam grauiter affligit.*

Cyrus V.C. Cos.

*Hoc Coss. Theodosius Imperator bellum contra Vandalos inefficaciter mouit.*

Dioscorus, & Eudoxius.

*His Coss. Hunni Thracias & Illyricum saua populatione vastarunt. cum Ginserico ab Augusto Valentiniano pax confirmata, & certis spaciis Africa inter vtrosque diuisa est.*

Maximus ij. & Patereus.

Theodosius xviij. & Albinus.

*His Coss. Attila rex Hunorum Bledam fratrem & consortem in regno suo peremit, eiusque populos sibi parere compellit.*

Valentinianus vj. & Nonius.

Ælius iij. & Symmachus.

Callepius & Ardabures.

Posthumianus, & Zeno.

Asterius, & Protogenes.

Valentinianus vij. & Auienus.

*His Coss. Theodosius moritur. Post quem Marcianus adscitus in imperium qui regnauit annis septem. Sub quo hi Consules fuerunt.*

Marcianus August. & Adelphius.

*His Coss. Romani Ætio duce Gothis auxiliaribus contra Attilam in campis Catalaunicis pugnauerunt, qui virtute Gothorum superatus abscessit.*

Herculanus, & Asporatius.

*His Coss. Attila redintegratis viribus Aquileiam magna vi dimicans introiuit, cum quo à Valentiniano Imperatore papa Leo directus pacem fecit.*

Opilio, & Vincomalus.

*His Coss. Attila in sedibus suis moritur.*

Ætius, & Studius.

*His Coss. Ætius Patricius in Palatio manu Valentiniani Impe. extinctus est. Boëtius verò praefect. praet. amicis eius circunstantibus interemptus.*

Valentinianus viij. & Anthemius.

*His Coss. in campo Martio ab amicis Ætij Valentinianus occiditur. Post quem Maximus inuasit imperium, qui intra duos menses à militibus extinctus in Tiberim proijcitur. Eodem anno per Ginserium omnibus opibus suis Roma vacuata est. Post Maximum Auitus in Galliis sumit imperium.*

Ioannes & Varari.

*His Coss. Placentia deposuit Auitus imperium.*

Constantinus & Rufus.

*His Coss. Marcianus defuncto Leone Orientis, Maioranus Italiae suscepit imperium. Sub quibus hi Coss. fuerunt.*

## LEO XLVII.

Leo Aug. & Majoranus Aug.

*His Coss. Maioranus in Africam mouit procinctum.*

Ricimer, & Patricius.

Magnus, & Apollonius.

Seuerinus & Dagalaiphus.

*His Coss. Maioranus immissione Ricimeris extinguitur, cui Seuerum natione Lucanum Rauenna succedere fecit in regno.*

Leo Aug. ij. & Seuerus Aug.

Basilius, & Vibianus.

Rusticus, & Ollybrius.

*His Coss. Rex Halanorum Bergor apud Bergomum à patritio Ricimere peremptus est.*

Herminericus, & Basilicus.

*His Coss. vt dicitur, Ricimeris fraude, Seuerus Romæ in Palatio veneno peremptus est.*

Leo Aug. iij. Cos.

Pusæus & Iohannes.

*His Coss. Anthemius à Leone Imp. ad Italiam mittitur, qui tertio ab vrbe milliario in loco Brontotas suscepit imperium.*

Anthemius Aug. ij. Cos.

*Hoc Cos. in Sicilia Marcellinus occiditur,*

Marcianus. & Zeno.

*His Coss. Ardaburius imperium tentans iussu Anthemij exilio deportatur.*

Seuerus, & Iordanes.

*His Coss. Romanus Patritius affectãs imperium capitaliter est punitus.*

Leo Aug. iv. & Probianus.

*His Coss. Constantinopoli affectata tyrannide à Leone principe Asper occiditur.*

Festus, & Marcianus.

*His Coss. Patricius Ricimer Romæ facto Imperatore Olybrio, Anthemium contra reuerentiam principis & ius affinitatis, cum graui clade ciuitatis extinguit, qui non diutius peracto scelere gloriatus, post quadraginta dies defunctus est, Olybrius autem vij. imperij mense vitam peregit.*

Leo Aug. V. Cos.

*Hoc Coss. Gundibato hortante Glicerius Rauennæ sumpsit imperium. Eodem anno Leo nepotem suum Leonem consortem facit imperij.*

Leo Iunior Aug. Cos.

*Hoc Coss. Imp. Leo senior defunctus est, cui Zeno successit in imperio, qui regnauit annis viginti septem. Sub quo hi Coss. fuerunt. Eo etiam anno Romæ Glicerio nepos successit in regno.*

Post Cos. Leonis Aug. iunioris.

## ZENON XLVII.

*Eodem anno Orestes, Nepote in Dalmatias fugato filio Augusto dedit imperium.*

Basiliscus ij. & Armatus.

*His Coss. ab Odoacre Orestes & frater eius Paulus extincti sunt, nomenque regis Odoacer assumpsit. cùm tamen nec purpura, nec regalibus vteretur insignibus.*

P. C. Basilici. ij. & Armati.

Illus V.C. Cos.

Zeno Aug. ij. Cos.

Basilius V.C. Iun. Cos.

Placidius V C. Cos.

*Hoc Cos. Odoacer in Dalmatiis Odiuam vincit & perimit*

Seuerinus V.C. Cos.

Faustus V.C. Cos.

D. N. Theodoricus, & Venantius.

Symmachus V.C. Cos.

Decius & Longinus.

Boëtius V.C. Cos.

*Hoc Coss. Odoacer Pheba rege Rugorum victo captóque potitus est.*

Dinamius, & Sifidius.

Probi-

Probinus,& Eusebius.

*His Coss. felicissimus atque fortissimus* D.N. *Rex, Theodericus intrauit Italiam, cui Odouacer ad Isontium pugnam parans, victus cum tota gente fugatus est. Eodem anno repente conflictu Verona vincitur Odouacer.*

Faustus Iun.Cos.

*His Coss. ad Ducam Fluuium Odouacrem* D.N. *Theodericus rex tertio certamine superauit, qui Rauennam fugiens, obsidetur inclusus.*

Olybrius Iun.Cos.

*His Coss. Odouacer cum Erulis egressus Rauenna, nocturnis horis ad pontem Candidum à* D.N. *rege Theoderico memorabili certamine superatur. Tunc etiam Vandali pace suppliciter postulata, à Sicilia solita depredatione cessarunt. Eodem anno Zeno occubuit, cui Anastasius in Orientali successit imperio.*

## ANASTASIVS XLVIII.

Anastasius Aug & Rufus.

Albinus V.C.Cos.

*Hoc Coss* D.N. *Rex Theodericus Rauennam ingressus, Odouacrem molientem sibi insidias interemit.*

Asterius & Præsidius.

Viator V.C.Cos.

Anastasius Aug.ij.Cos.

Paulinus,& Ioannes.

Ioannes V. C.Cos.

Patricius,& Hypatius.

*His anno* D N *Rex Theodericus Romam cunctorum votis expetitus aduenit, & Senatum suum mira affabilitate tractans, Romanæ plebi donauit annonas, atque admirandis mœnibus deputata per annos singulos maxima pecunia quantitate subuenit, sub cuius felici imperio plurimæ renouantur vrbes, munitissima castella conduntur, consurgunt admiranda palatia, magnisque eius operibus antiqua miracula superantur.*

Auienus,& Pompeius.

Auienus Iun.& Probus.

*His Coss.* D.N. *Rex Theodericus aquam Rauennam perduxit, cuius formam sumptu proprio instaurauit, quæ longis antè fuerat ad solum reducta temporibus.*

Cethegus V.C.Cos.

*Hoc Coss. Virtute* D.N. *Regis Theoderici victis Bulgaribus Syrmium recepit Italia.*

Theodorus,& Sabinianus.

Messalla & Areobinda.

Anastasius Aug. iij. & Venantius.

Venantius Iunior,& Celer.

*His Coss. contra Francos à* D.N. *destinatur exercitus, qui Gallias Francorum depredatione confusas, victis hostibus ac fugatis suo adquisiuit imperio.*

Importunus V.C.Cos.

Boetius V.C.Cos.

Felix,& Secundinus.

Paulus,& Moschianus.

Probus,& Clementinus.

Senator V.C.Cos.

*Me etiam Coss in vestrorum laude temporum adunato clero vel populo Romana Ecclesia rediit optata concordia.*

Florentinus,& Anthemius.

*His Coss.* D. N. *Rex Theodericus filiam suam Domnam Amalasuintam gloriosi viri* D.N. *Eu-*

*tharici matrimonio, Deo auspice, copulauit.*

Petrus V.C.Cos.

*Eo anno D.N. Eutharicus Cillica mirabili gratia Senatus & plebis ad edendum exceptus est filiciter consulatum.*

D.N. Eutharicus Cillica, & Iustinus Aug.Cos.

*Eo anno multa vidit Roma miracula editionibus singulis, stupente etiam Symmacho srientis legato diuitias Gothis Romanisque donatas dignitates cessit in curia: muneribus amphitheatralibus diuersi generis feras, quas præsens ætas pro Nouitate miraretur, exhibuit. Cuius spectaculi voluptates etiam exquisitas Africa sub deuotione transmisit. Cunctis itaque eximia laude completis. tanto amore ciuibus Romanis insederat, vt eius adhuc præsentiam desiderantibus Rauennam ad gloriosi patris remearet aspectus, vbi iteratis editionibus tanta Gothis Romanisque dona largitus est, vt solus potuerit superare quem Roma celebrauerat consulatum.*

*Igitur vt effusam annorum seriem auctorum testificatione digestam, sub breuitatis compendio redigamus.*

*Ab Adam vsque ad diluuium, sicut ex Chronicis Eusebij Hieronymi collegimus, anni sunt ∞ ∞cclxij.*

*A diluuio vsque ad Ninum Assyriorum regem anni sdnt dcccxcix.*

*A Nino vsque ad Latinum regem anni sunt dcccly.*

*A Nino vsque ad Latinum regem anni sunt dcccly.*

*ccxl.*

*A Bruto & Tarquinio vsque ad consulatum vestrum, sicut ex Tito Liuio & Aufidio Basso, & Paschali virorum clarorum auctoritate firmata collegimus, anni sunt ∞ xxxj.*

*Ac si totus ordo sæculorum vsque ad consulatum vestrum colligitur, anni sunt V ∞ dccxxi.*

CHRO-

CHRONICA.

# IORDANI EPISCOPI

## RAVENNATIS CIVITATIS, , DE Origine ac vocabulis Gentis Gothorum, edita ad Castalium, sumptáque ex auctoribus id est, Senatore Ablabio, Prisco, Iosyppo, Lucano, Pomponio, Dione, Pompeio Trogo, Virgilio, Dicineo, Comosaco, Samolxe, Zeuta, Deuxippo, Libio Titio, Orosio, Paulo, Symmacho, Strabone, Cornelio, Claudio Tholomeo.

*Cassiodorus Senator scripsit xij. libros historiæ Gothorum, sicut ipse asserit in prologo epistolarum suarum, huius historiæ summam, aliorúmque prænotatorum, Iordanus Episcopus in vnum coarctauit.*

### IORDANVS CASTALIO. S.D.

VOLENTEM me paruo subuectum nauigio, oram tranquilli * litoris attingere, & minutos de piscorum (vt quidam ait) stagnis pisciculos legere, in altum frater Castali laxare vela compellis, relictóque opusculo, quod intra manus habeo, id est de * breuiatione Chronicorum suades vt nostris verbis duodecim Senatoris volumina de origine † actúque Getarum ab olim † vsque nunc per generationes regésque † descendente, in vnum, & hoc paruo libello coarctem Dura satis imperia, & tanquam ab eo, qui pondus huius operis scire nolet, imposita. Nec illud aspicis, quòd tenuis mihi est spiritus ad implendam eius tam magnificam dicendi tubam. † Superat nos hoc pondus, quòd nec facultas eorundem librorum nobis datur, quatenus, ejus sensui inseruiamus. Sed vt non mentiar, ad triduanam lectionem dispensatoris eius beneficio libros ipsos antehac relegi. Quorum quamvis verba non recolo, sensus tamen & res actas credo me integrè tenere. Ad quos † nonnulla ex historiis Græcis ac Latinis addidi conuenientia, initium, finémque, & plura in medio mea † dictatione permiscens. Quare sine contumelia quod exegisti, suscipe libens, libentissimè lege: & si quid parum dictum est, & tu, vt vicinus genti, commemoratas, adde.

† Ora pro me frater charissime.

* Maris stringere.
* abbreuiatione.
† actibúsq;
† &
† Descendendum.
† Super enim omnes est.
¶ & ex nónullis.
* dictione.
† Orans.

# INCIPIT HISTORIA GOTHORVM.

## ARGVMENTVM.

*DE Tripartito orbis terrarum spatio. 2. De insulis. 3. De Oceano. 4. 5. & præsertim de insula Britannia 6. cum forma. 7. latitudine, longitudine. 8. De Memma. 9. De Calidonia. 10. De situ Scandriæ insulæ. 11. Descriptio insulæ nomine Scanziæ, 12. Populi qui eam habitant. 13 Gothi ex hac insula egressi. 14. Eorum exercitus. 15 Gothorum fines. 16. De Scythia. 17. De gente Gepidarum. 18. De Hunnis. 19. De laudibus Getarum. 20. De Danubio. 21. De Prælio Gothorum cum Vesogi Ægyptiorum rege. 22. De Parthis, & quare sic fuerunt appellati. 23. De morte Taunasis rege Gothorum. 24. De Marpesia. 25. De tractu ac situ Caucasi. 26. De Amazonibus. 27. 28. 29. 30 De Telepho, & qui is fuerit, bellum habuit cum Danais, vbi moritur, & huic successit Eurypilus, & Eurypilo Cyrus. 31. 32. De Dario rege Persarum, cui successit Xerxes. 33. Philippus amicitias cohabuit cum Gothis. 34. De Cæsare qui Gothos nequiuit subigere. 35. 36. 37. De Dicenæo perito, & de iis quæ Gothis tradidit, post eius mortem Comosicus pari veneratione habitus fuit. 38. Gothi Romanos vincunt. 39. De Maximino, Senero Ostrogotha. 40. De Marcianopoli ciuitate, quam Traianus ædificauit & quare. 41. Quomodo Getæ Gepidæque sint parentes, 42. De morte Decij, & qui post eum regno potiti sint. 43. 44. 45. 46. De Gebericho rege Gothorum qui Vādalos superauit, eique successit Ermanaricus, quem nonnulli Alexandro magno comparauère: is in Venetos arma commouit. Æstorum nationem subegit, & plurima alia gessit, tandem defunctus est centesimo decimo anno vitæ suæ. 47 De Valente, qui à Gothis igne crematus fuit, quare & quamobrem, 48. ei successit Theodosius, qui cum Gothis ac Romanis fœdus iniit. 49. De laudibus Constantinopolis. 50. De morte Atauarici ac Theodosij 51. Post eum Alaricus rex creatur 52. De Rauennate. 53. Stiliconis exercitus à Gothis in fugam conuersus 54. De Brutiorum regione, & quare sic nominati fuerint, ibi venit Alaricus, & paulo post morte præuentus rebus excessit humanis, eius sepulchrum. 55. De Ataulpo eius consanguineo, qui Placidam matrimonio legitimo copulauit. 56. 57. De Valia post Alarico rege Gothorum constituto Giserico. 58. Africa Vuandalico jugo erepta. 59. Valiæ in regno successit Theoderic. 60. De Bleta. Attila qui legatos ad Valentinian. principem mittit. 61. De bello Hunnorum aduersus Romanos. 62. 63. Conuenitur id Campos Catalonicos. De pugna ipsius ordine. 64. 65. 66. 67. 68. 69. 70. 71. Milites alloquitur Attila, deinde manus congrediuntur, in ea moritur rex Theodericus, & aufugit Attila, obsedit Aquileiensem ciuitatem, Mediolanum deuastat, & reuersus ad Orientis Principem.*

*cipem Marcianum legatos dirigit. Alanos mouit, vbi ingloriùs recessit. 72. Thorismundus Tolosam ingreditur, vbi peremptus fuit. 73.74.75. Post eum Theodoricus in regno successit, arma mouet in Suenos & victor efficitur, tandem decimo tertio regni sui anno occubuit. Cui successit Euricus Gallias rursus est occupare, & Theotirnum Britonum regem superauit. 76.77.78. Aruernam occupat, vbi præerat Decius Romanorum Dux, & Burgundionibus subactis decimonono regni sui anno, vita priuatur, cui successit Alaricus. 79 Ostrogothorum genealogia. 80.81 82 83 Vuinitharius vincit Hunnos, & tandem moritur. Postea successit Thorismundus eius filius, qui non diu vixit, quo factum fuit vt post sexaginta annos in eius locorex alius non successerit D. Vandalarij sobole. De morte Attilæ. De contentione orta de regno inter successores Attilæ & ita diuisi corruerunt. 84.85 86 De pace Gothorum cum Romanis, qui nihilominus tamen contra Sarmatas arma mouent. De Theodemiro qui Thessalonicam petit, & in Certa ciuitate occupatus ibi mox rebus humanis excessit, relicto Theoderico eius filio, qui à Zenone Imperatore adoptatur. 87. cum alloquitur, & vrbe egressus Hesperiam tendit, & ad pontem Sontium castrametatus est, contra quem Odoacer armatum dirigit exercitum, sed nihil proficiens veniam supplicauit. 88. Hedesiedem vxorem habuit 89. De eius progenie ac morte.*

MAIORES nostri, vt refert Orosius, totius terræ circulum Oceani limbo circumseptum " triquetrum statuere, ejúsque tres partes, Asiam, Europam, & Africam vocauere. De quo tripartito orbis terrarum spacio innumerabiles penè scriptores existunt, qui non solum vrbium, locorúmve positiones explanant, verùm etiam & quod est liquidius, passuum miliariúmque demetiuntur quantitatem. ¶ 2. Insulas quoque marinis fluctibus intermixtas, tam majores, quàm etiam minores, quas Cycladas, vel Sporadas cognominant, in immenso maris magni pelago sitas determinant. § 3. Oceani verò intransmeabilis vlteriores fines non solùm describere quis aggressus " est, verùm etiam nec cuiquam licuit transfretare: quia resistente vlua, & ventorum spiramine quiescente " impermeabiles esse sentiantur, & nulli cogniti, nisi soli ei, qui eos constituit. Citerior verò eius pelagi ripa, quam diximus, totius mundi circulum in modum coronæ ambiens, fines suos curiosis hominibus, & qui de hac re scribere voluerunt, perquaquam innotuit, quia & terræ circulus ab incolis possidetur. Et nonnullæ insulæ in eodem mari habitabiles sunt, vt in orientali plaga, & Indico oceano. " Hippodes, Iamnesia, sole perustæ, quamvis inhabitabiles, tamen omnino sui spacio longo latóque extensæ. "Taprobane quoque, in qua exceptis oppidis, vel possessionibus, "dicunt munitissimas vrbes decoram Sedalam, omnino gratissimam "Silefantinam; nec non "Etheron, licet non ab aliquo scriptore dilucidas, tamen suis possessoribus affatim refertas. Habet in parte occidua idem oceanus " aliquantulas insulas & penè cunctas ob frequentiam euntium & redeuntium notas. Et

" triquadrum.

" non " intransmeabile esse sentitur, & nulli cognita nisi ei qui eam constituit.

" Hippopode: jam nescia solis bus perustam quamvis inhabitabile, tamen omnino sui spacio in longum latúmque extensam.

" Taprobanam,

" decē munitissimæ vrbes decorantur, sed & aliam,

sunt juxta fretum Gaditanum haud procul, vna Beata, & alia quæ dicitur Fortunata, quamvis nonnulli & illa gemina Galliciæ & Lusitaniæ promontoria in oceani insulis ponant. In quorum vno templum Herculis, in alio monumentum adhuc conspicitur Scipionis: tamen quia extremitatem Galliciæ terræ continent, ad terram magnam Europæ potius, quàm ad Oceani pertinent insulas. Habet tamen & alias insulas interius in suo æstu, quæ dicuntur Baleares. Habet & aliam Meuaniam: nec non Orcadas numero " xxxiiij. quamvis non omnes excultas. Habet & in vltimo plagæ occidentalis aliam insulam nomine Thyle, de qua Mantuanus.

"Silephantinam, "& Theron "aliquitas, | "xxiii "& nec

*----tibi seruiat vltima Thyle.*

Habet quoque " is ipse immensus pelagus in parte arctoa, id est, septentrionali " amplam insulam nomine " Scanziam. § 4. vnde nobis sermo, si dominus donauerit, est assumendus: quia gens, cuius originem flagitas, ab huius insulæ gremio velut examen apum erumpens, in terram Europæ aduenit. Quo modo verò, aut qualiter, in subsequentibus (si dominus donauerit) explanabimus. § 5 Nunc " autem de Britannia insula, quæ in sinu Oceani inter Hispanias, Gallias, & Germaniam sita est, vt potuero, paucis absoluam. Cuius licet magnitudinem olim nemo [vt refert Liuius] circumuectus est, multis tamen data est varia opinio de ea loquendi. Quamdiu siquidem armis inaccessam Romanis, Iulius Cæsar prælijs, ad gloriam tantùm quæsitis, aperuit, deinceps mercimonijs aliâsque ob causas multis patefacta mortalibus, non indiligenter, quæ secuta est, ætas, eius sui prodidit situm: quem, vt à Græcis Latinisque auctoribus accepimus, persequimur. § 6. " Triquetram eam plures dixere, cono similem, inter septentrionalem, occidentalémque plagam protectam, vno, qui magnus est, angulo in Rheni ostia, " dehinc correpta latitudine obliqua retro " abstractam in duos ex ea alios: geminóque latere longiorem " Galliam prætendit, atque Germaniam. § 7. In duobus millibus trecentis decem stadijs latitudo eius vbi patentior: longitudo non vltra septem millia centum triginta duo stadia fertur extendi: modò verò dumosa, modò syluestri iacere planicie, montibus etiam nonnullis increscere, mari tardo circumflua, quod nec remis facilè impellentibus cedat, nec ventorum flatibus intumescat, quia remotæ longius terræ causas motibus negant. Quippe illuc latius, quàm vsquam, æquor extenditur. Refert † autem Strabo, Græcorum nobilis scriptor, tantas illam exhalare nebulas, † madefactam Oceani crebris excursibus, vt † subtectus sol per illum penè totum fœdiorem, qui serenus est, diem negetur aspectui, noctem quoque clariorem. § 8 In extrema eius parte † Memnia, quam Cornelius etiam annalium scriptor narrat, metallis plurimis copiosam, herbis frequentem, & his feraciorem † omnibus, quia pecora magis, quàm homines † alat. Labi verò per eam multa quam maxima, relabique flumina, gemmas margaritásque voluentia, Silorum colorati vultus, torto plerique crine & nigro nascuntur.

"ipsum immensum, "amplissimam, "Scanzan, al. Scauran, al. Scadiam al. Scandiã "enim, | " Triquedram, | "spectantẽ " abstractã " Galliæ p̃tendi ac Germaniæ, | † ealm † Madefacta humo, † Subtectus sol per illam pene totam qui serenus est diem negetur specie: † Mimaque † omnibúsque, † alant.

§ 9. Caledoniam verò incolentibus rutilæ comæ, corpora magna, sed † fluida

"fluida: qui Gallis siue Hispanis quibusque attenduntur "assimiles. Vnde coniectauere nonnulli, quod "ea ex his accolas "continuo vocatos acceperit: inculti æquè omnes populi Regésque populorum: cunctis tamen in Calidoniorum "metallum concessisse nominandi: auctor est Dio celeberrimus scriptor annalium. Virgeas habitant casas, communia tecta cum pecore, siluæque illis sæpe sunt domus. Ob decorem nescio, an aliam "ob rem ferro pingunt corpora. Bellum inter se aut imperij cupidine, aut amplificandi, quæ possident, sæpius gerunt, non tantùm equitatu vel pedite, verùm etiam bigis, curribúsque falcatis: quos more vulgari Essedas vocant. § 10. Hæc pauca de Britanniæ insulæ forma dixisse sufficiat, ad †Scanziæ insulę situm, quam superius reliquimus redeamus. De hac enim in secundo sui operis libro Claudius Ptolomæus orbis terræ descriptor egregius meminit dicens.

"fluidæ vel "obsimiles.
"terra.
"contiguo
"n eatum
que cōcessisse nomina Dio auctor est
"quam
† Scandia.

§ 11. Est in Oceani Arctoo salo posita insula magna nomine "Scanzia in modum folij "cedri, lateribus pandis "post longum ductum concludens se: cuius ripas influit oceanus. Hæc à fronte posita est Vistulæ fluuij, qui Sarmaticis montibus ortus, in conspectu Scanziæ Septentrionali Oceano trisulcus illabitur, Germaniam Scythiamque "determinans. Hæc ergo habet ab oriente vastissimum locum in orbis terræ gremio: vnde Vagi fluuius velut quodam ventre generatus in oceanum vndosus euoluitur. Ab occidente namque immenso pelago circundatur: à septentrione quoque innauigabili eodem vastissimo concluditur oceano, ex quo quasi quodam brachio exeunte, sinu distento Germanicum mare efficitur. Hic gentes, quæ carnibus tantum viuunt: "ibi etiam paruæ, "sed plures perhibentur insulæ esse dispositæ ad quas si congelato mari ob nimium frigus lupi transierint, luminibus feruntur orbari, ita non solum inhospitalis hominibus, verùm etiam beluis terra crudelis est.

† Scantia.
"citri
"per longum ducta
"determinans
"vbi
"quid

§ 12. In Scanzia verò insula, vnde nobis sermo est, licet multæ & diuersæ maneant nationes, septem "tamen earū nomina meminit Ptolomæus. Apum ibi turba mellifica ob nimium frigus "nunquam reperitur. In cuius parte arctoa gens Adogit consistit, quæ fertur in æstate media quadraginta diebus & noctibus luces habere cōtinuas: itemq; brumali tempore, eodem dierū noctiumq; numero lucem claram nescire. Ita alternato mœrore cum gaudio, beneficio alijs damnóque impar est: & hoc quare? Quia prolixioribus dieb. solem ad orientem per axis marginem vident redeuntem, breuioribus verò non sic conspicitur apud illos, sed aliter, quia† australina signa percurrit, & qui nobis videtur sol ab imo surgere, *illis per terræ marginem dicitur *circuire. Aliæ verò ibi sunt gentes "tres Crefennæ, quæ frumentorum non quæritāt victū, sed carnibus ferarū, atque ouis auium viuunt: vbi tanta paludib. fœtura ponitur, vt & argumentū præstēt generi, & satietatē ac copiam genti. Alia verò gens ibi moratur Suethās, quæ velut Thuringi equis vtuntur eximiis. Hi quoque sunt, qui in vsus Romanorū Saphirinas pelles commercio interueniente, per alias innu-

† tantum
† nusquam
† Austrinis signis
† illos
* circuisse
"Serere fennas,

meras gentes transmittunt, famosi pellium decora nigredine. Hi quũ inopes† viuunt ditissime vestiuntur. *Sequuntur deinde diuersarũ turba nationum, Theusthes Vagoth, Bergio, Hullin, Liothida, quorũ omnium sedes sub† humo plana ac fertili, & propterea inibi aliarum gentium incursionibus infestantur. Post hos Athelnil, Finnaithæ, Feruir, Gautigoth, acre hominum genus, & ad bella promptissimum. Dehinc mixti †Euagerę Othingis. Hi omnes excisis rupibus, quasi castellis inhabitant, ritu beluino Sunt† ex his exteriores Ostrogothæ, Raumaricæ, †Raugnaricij, Finni mitissimi, Scanziæ cultoribus omnibus mitiores: nec non & pares eorũ Vinouiloth, Suethidi, Cogeni in hac gente reliquis corpore eminentiores, quamvis & Dani ex ipsorum stirpe progressi, Erulos propriis sedibus expulerunt, qui inter omnes Scanziæ nationes nomen sibi ob nimiam proceritatem affectant pręcipuam, Sunt quanquam & illorũ positura †Granij, Aganziæ, † Vnixæ, Ethelrugi, Arochiranni, quibus non ante omnes, sed ante multos annos Rodulf rex fuit: qui contempto proprio regno, ad Theoderici Gothorum regis gremiũ conuolauit, & vt desiderabat, inuenit. Hæ itaque gentes Romanis corpore, & animo grandiores, † infestæ sæuitia pugnæ. § 13. Ex hac igitur Scanzia insula quasi officina gentium, aut certè velut vagina nationum, cũ rege suo nomine Berig, Gothi quõdam memorantur egressi: qui vt primùm è nauibus exeuntes, terras attigere illico loco nomen dederunt. Nam hodie illic, vt fertur, †Gothiscanzia vocatur.

§ 14. Vnde mox promouentes ad sedes Vlmerugorum, qui tunc Oceani ripas insidebant, castrametati sunt, eósque commisso prælio, propriis sedibus pepulerunt, eorúmque vicinos Vvandalos jam tunc subjugantes, suis †appellauere victorijs. Ibi verò magna populi numerositate crescente etiam penè quinto rege regnante, post Berig Filimer, † Filogud, Arigis consilio sedit, vt exinde cum familiis Gothorum promoueret exercitus. qui aptissimas sedes, locáque dum quereret congrua, peruenit ad Scythię terras, quæ lingua eorum Ouim vocabãtur: vbi delectato magna vbertate regionum exercitu, & medietate transposita, pons dicitur, vnde amnem transierat, †inseperabiliter corruisse, nec vlterius jã cuiquam licuit ire aut redire. Nam is locus, vt fertur, tremulis paludibus voragine circumiecta concluditur, quem vtraque confusione natura reddidit imperuium. Verumtamen hodiéque illic & voces armentorum audiri, & indicia hominum deprehendi, commeantium adtestatione, quamvis à longè audientium credere licet. Hæc igitur pars Gothorum, quæ apud Filimer, dicitur in terras † Ouim emenso amne transposita, optatum potita solum. Nec mora, illico ad gentem Spalorum adueniunt, concertóque pręlio victoriam adipiscuntur: exindéque jam velut victores ad extremam Scythię partem, quę Pontico mari vicina est, properant: quemadmodum & in priscis eorum carminibus penè historico ritu in commune recolitur: quod Ablabius descriptor Gothorum gentis egregius verissima adtestatur historia. In quam

* viuent
* sequitur
" vna planicie ac fertiles
" Euagræ
" & Tethis
" Ragnata.
" Aigrandi
" Vnixi.
Aethelrugi. Arochiranni.
" pugnabili belluina sæuitia.
" Gothis, Candra.
" applicuere.
" filio Nadarici.
" miserabiliter.
" Olium.

quam sententiam & nonnulli consensere maiorum " Iosephus quoque Annalium relator verissimus, dum vbique veritatis conseruat regulam, & origines causarum à principio reuoluit: hæc verò quæ diximus, de gente Gothorum principia cur omiserit, ignoramus.

" Iosepp us

§ 15. Sed tamen ab hoc loco eorum stirpem commemorans, Scythas eos & natione & vocabulo asserit appellatos: cuius soli terminos antequam aliud ad medium deducamus, necesse est " vti iacent dicere.

" vt iacent edisserere

§ 16 Scythia siquidem Germaniæ terræ confinis, eotenus vbi Hister oritur amnis, vel stagnum dilatatur " Mysianum, tendens vsque ad flumina Tyram, " Danastrum, & Vagosolam, magnúmque " illum Danubium, tantúmque montem, non illum Asiæ, sed proprium, id est Scythicum per omnem Mæotidis ambitum, vltráque Mæotida per angustias Bosphori vsque ad Caucasum montem, amnémque Araxem: ac deinde in sinistram partem reflexa, post mare Caspium, quæ in extremis Asiæ finibus ab Oceano Euroboreo in modum fungi primum tenuis, post hæc latissima & rotunda forma exoritur, vergens ad Hunnos, Albanos, & Seres vsque digreditur. Hæc inquam patria, id est Scythia, longè se tendens, latéque aperiens, habet ab Oriente Seres, in ipso sui principio ad littus Caspij maris commanentes, ab Occidente Germanus & flumen Vistulæ: ab Arctoo, id est Septentrionali circundatur Oceano, à Meridie Perside, Albania, Hiberia, Ponto, atque extremo alueo Histri, qui dicitur Danubius ab ostio suo vsque ad fontem. In eo verò loci latere, " quo Ponticum littus attingit, oppidis haud obscuris inuoluitur, " Borithanide, Olbia, Callipode, Chersone, Theodosia, " Pareone, Myrmicione, & " Trapezunte: quas indomitæ Scytharum nationes Græcos permisere condere, sibimet commercia præstaturos. In cuius Scythiæ medio est locus, qui Asiam, Europámque ab alterutro diuidit, Riphei scilicet montes, qui Tanaim, vastissimum fundunt intrantem Mæotida, cuius paludis circuitus passuum millia ex Liiij. nusquam " octo vlnis altius " subsidentes.

" Morsianus.
† Dastrum.
" illud Danapium.
" qua
" Boristhenis, Deolbia.
" Ceteon.
" Trapezunta.
" sertem
" subsedentis.

§ 17. In qua Scythia prima ab Occidente gens " sedit Gepidarum, qui magnis, opinatísque ambitur fluminibus. Nam Tisianus per Aquilonem eius " chorúmque discurrit. Ab Africo verò magnus ipse Danubius. ab " Euro fluuius Tausis secat, qui rapidus ac verticosus in Histri fluenta furens deuoluitur, Introrsus illi Dacia est, ad coronæ speciem arduis Alpibus emunita: iuxta quorum sinistrum latus, quod in Aquilonem vergit, & ab " ortu Vistulæ fluminis per immensa spacia " venit. Vvinidarum natio populosa consedit. Quorum nomina licet nunc per varias familias & loca mutentur, principaliter tamen " Sclauini & Antes nominantur. Sclauini à ciuitate noua, & Sclauino Rumunnense, & lacu qui apellatur Musianus, vsque ad Danastrum, & in Boream Viscla tenus commorantur, hi paludes, sylvásque pro ciuitatibus habent. Antes verò, qui sunt eorum fortissimi, " qui ad Ponticum mare curuantur, à Danastro extenduntur vsque ad " Danubium, quæ flumina multis mansionibus ab inuicem ebsunt. Ad littus autem Oceani, vbi

" resider.
" corúmq.
" eo fluuiana.
" astu.
" Veneidarum.
" S lauoni à ciuitate noua & Auenti & lacu qui apellatur. Nursiano
" quia
" Danaprũ.

" Vidinarii
" &
" Austrum adsidet.
" Acatziriorum.

tribus faucibus fluenta Vistulæ fluminis ebibuntur, " & Vidioarij resident, " ex diuersis nationibus aggregati, post quos ripam Oceani Itemesti tenent pacatum hominum genus omnino. Quibus in " austro adsedit gens " Agazzirorum fortissima, frugum ignara, quæ pecoribus & venationibus victitat. Vltra quos distenduntur supra mare Ponticum Bulgarum sedes, quos notissimos peccatorū nostrorum mala fecere. ¶ 18. Hinc notissimus iam Hunni quasi fortissimarum gentium fœcundissimus cespes, in bifariam populorum rabiem pullularunt. Nam alij " Aulziagri, alij " Auiri nuncupantur, qui tamen sedes habent diuersas. Iuxta Chersonem Aulziagri, quo Asiæ bona auidus mercator importat, " qui æstate campos peruagantur effusos, sedes habentes, prout armentorum inuitauerint pabula : hyeme supra mare Ponticum se referentes. Hunugari autem hinc sunt noti, quia ab ipsis pellium murinarum venit commercium: quos tantorum virorum formidauit audacia. Quorum mansionem primam esse in Scythiæ solo iuxta paludem Mæotidem, secundò in Mœsia, Traciáque & Dacia, tertiò supra mare Ponticum, rursus in Scythia legimus habitasse: nec eorum fabulas alicubi reperimus scriptas, qui eos dicunt in Britannia, vel in vna qualibet insularum in seruitutem redactos, " & vnius caballi pretio " quondam redemptos. Aut certè si quis eos aliter dixerit in nostro orbe, " quam quod nos diximus, fuisse exortos, nobis aliquid obstrepit. nos enim potius lectioni credimus, quàm fabulis anilibus consentimus. Vt ergo ad nostrum propositum redeamus, in prima " parte Scythiæ, iuxta Mæotidem paludem commanentes præfati, vnde loquimur, Filimer regem habuisse noscuntur. In secundo, id est Daciæ, Traciæque & Mœsiæ solo " Zalmoxen, quem miræ Philosophiæ eruditionis fuisse testantur plerique scriptores annalium. Nam & Zeutam priùs habuerunt eruditum, post etiam Diceneum, tertium Zalmoxen, de quo superius diximus. Nec defuerunt, qui eos sapientiam erudirent. Vnde & penè omnibus Barbaris Gothi sapientiores semper extiterunt, Græcisque penè consimiles, vt refert Dio, qui historias eorum, annalésq; Græco stylo composuit. Qui dixit primùm " Zarabos Tereos, deinde vocitatos Pileatos hos, qui inter eos generosi extabant: ex quibus eis & reges, & sacerdotes ordinabantur.

" Aliziagiri
" Græci
" Auares vocant.
" quia
" & in vnius
" quodam ereptos
" quanquam
" sede
" al. Zamolxen. al. salmoxen.
" Tarabostes eos.

¶ 19. Adeò ergo fuere laudati Getæ, vt dudum Martem, quem poëtarum fallacia deum belli pronunciat, apud eos fuisse dicant exortum. Vnde & Virgil. " lib. 3. Æneid. vers. 35.

" lib. 3 Æneid. vers. 35.

*Gradiuumque patrem Geticis qui præsidet aruis.*

* victimū
" opinantur.
præsidem aptè

Quem Martem Gothi semper asperrima placauere cultura. Nam * victimæ eius mortes fuere captorum, * opinantes bellorum * præsulem aptius humani sanguinis effusione placandum. Huic prædæ primordia vouebantur, huic truncis suspendebantur exuuiæ: eratque illis religionis præter cæteros insinuatus affectus, quum parenti deuotio numinis videretur impendi. Tertia verò sedes supra mare Ponticum, iam humanio-

niores & vt superius diximus, prudentiores effecti, diuisi per familias populi, † Vesegothę familię Baltorum, Orogothæ pręclaris amalis seruiebã. Quorum studium fuit primum, inter alias gentes vicinas, arcus intendere neruis: Lucano plus historico quàm poëta testante:

*Vessegotiæ

*Armeniósque arcus, Geticis intendere neruis.*

Ante quos etiam cantu majorũ facta, modulationibus, citharísque canebant, † Ethespamaræ, Hanalæ, Fridigerni, Vuidiculæ, & aliorum, quorum in hac gente magna opinio est, quales vix heroas fuisse miranda jactat antiquitas. Tunc, vt fertur, Vesosis Scythis lachrymabile sibi potius intulit bellum, eis videlicet, quos Amazonum viros prisca tradit authoritas. De † queis fœminas bellatrices & Orosius in primo volumine professa voce testatur. Vnde cum Gothis eum dimicasse euidenter probemus, quem cum Amazonum viris, absolutè pugnasse cognoscimus qui tunc à Boristhene amne, quem accolæ " Danubium vocant, vsque ad Tanain fluuium circa sinum paludis Mæotidis consi lebant. Tanain verò hunc dico, qui ex Ripheis montibus dejectus adeo præceps ruit, vt quum vicina flumina siue Mæotis, vel Bosphorus gelu solidentur, solus amnium confragosis montibus vaporatus, nunquã Scythico durescit algore. Hic " inter Asiam, Europã nque terminus famosus habetur. Nam alter est ille, qui montibus Chrinnorum oriens, in Caspium mare dilabitur.

* Etheras pamara
* Amalæ
*quibus &
*Danaprũ
* Asiæ Europęque terminus

¶ 20. " Danubius autem ortus grandi palude, quasi ex mari profunditur. Hic vsque ad medium sui dulcis est & potabilis, piscéique nimij saporis gignit, ossibus carentes, cartilaginem " tantum habentes in corporis continentiam. Sed vbi fit Ponto vicinior paruum fõtem suscipit, cui ex Ampheo cognomen est, adeo amarum, vt cum sit xl. dierum itinere nauigabilis, huius aquis exiguis immutetur, infestúsque, ac dissimilis sui, inter Græca oppida Callipidas & Hippinis in mare defluat. Ad cuius ostia insula est in fronte, Achillis nomine. Inter hos terra vastissima, siluis consita, paludibus dubia.

" Danapes enim
" tamen

¶ 21. Hic ergo Gothis morantibus, " Vesogis Ægyptiorum rex in Bellum irruit: quibus tunc Taunasis rex erat. Quo prælio ad Phasim fluuium: à quo Phasides aues exortę, in toto mundo epulis potentum exuberant, Taunasis Gothorum rex Vesosi Ægyptiorum occurrit, cúmque grauiter debellans, in Ægyptum vsque persecutus est: & nisi Nili amnis intransmeabilis obstitissent fluenta, vel munitiones, quas dudũ sibi ob incursiones Æthiopum Vesosis fieri precepisset, ibi in eius eum patria extinxisset. Sed dum eum semper ibi positum non valuisset lędere, reuertẽs penè omnem Asiam subiugauit, & sibi tunc charo amico " Sorno rege Medorum ad persoluendum tributum " subditum fecit. Ex cuius exercitu victores tunc nunnulli prouincias subditum fecit. Ex cujus exercitu victores tunc nonnulli prouincias subditas cõtuentes, & in omni fertilitate pollentes deserto suorũ agmine sponte in Asiæ partibus resederunt. ¶ 22. Ex quorum nomine vel genere Trogus Pompeius Parthorum dicit extitisse

" Sesostris: Agathiæ
" Sorni regi.
" subditos

sapiam. Vnde etiam hodiéque lingua Scythica fugaces, quod est Parthi, dicuntur: suóque generi respondentes, inter omnes penè Asiæ nationes soli sagittarij sunt, & acerrimi bellatores. De nomine verò, quod diximus eos Parthos, id est fugaces, ita aliquanti etymologiam traxerunt, vt dicerentur Parthi quia suos refugere parentes.

§ 23 Hunc ergo Taunasin regem Gothorum mortuum inter numina sui populi coluerunt. Post cuius decessum exercitu eius cum successore ipsius in aliis partib. editionem gerente, fœminæ Gothorum à quadam vicina gente † tentatæ † in prædamque ductæ à viris, fortiter restiterunt, hostésque super se venientes cũ magna verecundia abegerunt. Qua † parta victoria, fretæque maiori audacia, inuicem se cohortantes, arma arripiunt, eligentésque duas audaciores Lampeto & † Marpesiam principatui subrogarunt. Quæ dum curam gerunt, vt † propria defenderent, & aliena vastarent, sortitò Lampeto restitit, fines patrios tuendo.

† templantur. † in prædámque doctæ † patrata † Marsepiá † patriam

§ 24. Marpesia verò fœminarum agmine sumpto, nouum genus exercitus duxit in Asiam, diuersásque gentes bello superans, alios verò pace concilians, ad Caucasum venit: ibíque certum tempus demorans, loco nomen dedit, saxum Marpesiæ. Vnde Virgilius lib. † 6. Æneid. versu 771.

† 6. Æneid. vers. 771.

*Ac si dura silex, aut stet Marpesia cautes.*

In eo loco vbi post hæc Alexander Magnus portas constituens, Pylas Caspias nominauit: quod nunc Lazorum gens custodit pro munitione Romana. Hic ergo certum temporis Amazones commanẽtes confortatæ sunt. Vnde egressę, & Alyn fluuium, qui iuxta * Garganum ciuitatem pręterfluit, transeuntes: Armeniam, Syriam, Ciciliámq; Galatiam, † Pisidium, omniáque Asiæ oppida, æqua felicitate domuerunt: Ionium, Æolíámque conuersæ, deditas sibi prouincias effecerunt: Vbi diutius dominãtes, etiá ciuitates, castráque suo nomini dicauerunt. Ephesi quoque templum Dianæ ob sagittandi, venandíque studium, quibus se artibus tradidissent, effusis opibus, miræ pulchritudinis condiderunt. † Tali ergo Scythiæ generis fœminæ casu Asiæ regno potitæ, per centum penè annos tenuerunt, & sic demum ad proprias socias in cautes Marpesias, quas superiùs diximus, repedarunt, in montem scilicet Caucasum.

* Gargará † Pisidiam † tales Scythia genitæ

§ 25 Cuius montis quia facta iterum mentio est, non ab re arbitror eius tractum situmque describere, quãdo maximam partem orbis nascitur circuire iugo continuo. Is namque ab Indico mari surgens, quà meridiẽ respicit, solus vaporatus ardescit.

Quà Septentrioni patet, rigẽtibus ventis est obnoxius & pruinis. Mox in Syriam curuato angulo reflexus, licet amnium plurimos emittat, in Asianam † tamen regionem Eufratem Tigrímque nauigeros ad opinionem maximam perennium fontium copiosis fundit vberibus. Qui amplexantes terras Assyriorum, Mesopotamiam & appellari faciunt, & videri, in sinum maris rubri fluenta deponentes. Tunc in boream reuertens, Scythias terras, iugum antefatum magnis flexibus peruagatur: atque ibidem opinatissima

† tantum.

natissima flumina in Caspium mare profundens, Araxem, Cyssum, & Cābysen continuatóque jugo ad Ripheos vsque montes extenditur. Indéque Scythis gentibus dorso suo terminum præbens, ad Pontum vsque descendit: consertisque collibus. Histri quoque fluenta cōtingit, quo amnis scissus dehiscens, in Scythia quoque Taurus vocatur. Talis ergo, tantúsque & penè omnium montium maximus excelsas suas erigens summitates naturali constructione præstat gentibus inexpugnanda munimina. Nã † locatim rescitus, qua disrupto jugo vallis hiatu patescit, nunc Caspias portas, nunc Armenias, nunc Cilicas, vel secundum locum † qualis fuerit, facit: tamen plaustro meabilis, lateribus in altitudinem vtrinque directis, qui pro gentium varietate diuerso vocabulo nuncupatur. Hunc enim † Iamnium, mox † Propanismum Indus appellat. Parthus primùm castra post Nifacen edicit, Syrus & Armenius Taurum, Scythæ Caucasũ ac Ripheum, iterumque in fine Taurum cognominant: † aliáque complura gentes huic jugo dedêre vocabula.

§ 16. Et quia de ejus continuatione pauca libauimus, ad Amazones vnde diuertimus, redeamus. Quæ veritæ, ne earum proles rarescere, à vicinis gentibus concubitum petierunt, † facta nundina semel in anno, ita vt † futuris temporibus eis deinde reuertentibus in id ipsum, quicquid partus masculini edidisset, patri redderet: quicquid verò fœminei sexus, nasceretur, mater ad arma bellica erudiret. Siue, vt quibusdam placet, editis maribus, nouercali odio infantis miserandi fata rumpebant, ita apud illas detestabile puerperium erat, quod vbique constat esse votiuum. Quę crudelitas illis terrorẽ magnum cumulabat, opinione vulgata. Nam quæ, rogo, spes esset capto, vbi agnosci vel filio nefas habebatur? Contra has, vt fertur, † pugnabat Hercules, & Melanea penè plus dolo quàm virtute subegit. Theseus verò Hippolyten in prædam tulit, de qua genuit & Hippolytum. Hæ quoque Amazones post hæc habuere reginam nomine Pẽthesileam, cuius Troiano bello extant clarissima documẽta. Nam hæ fœminæ vsque ad Alexandrum Magnum referũtur tenuisse regnum. Sed ne dicas, de viris Gothorum sermo assumptus, cur in fœminis tamdiu perseueret: audi & virorũ insignem, & laudabilem fortitudinem. Dio historicus, & antiquitatum diligentissimus inquisitor, (qui) operi suo Getica titulum dedit: quos Getas jam superiori loco Gothos esse probauimus, Orosio Paulo dicente.

§ 17. Hic Dio regem illis post tempora multa commemorat nomine Telephum. Ne verò quis dicat hoc nomen à lingua Gothica omnino peregrinum esse: nemo qui nesciat animaduertat vsu pleraque nomina gentes amplecti, vti Romani Macedonum, Græci Romanorum, Sarmatæ Germanorum, Gothi plerunque mutuantur Hunnorum. Is ergo Telephus Herculis filius, natus ex Auge sorore Priami, conjugio copulatus, procerus quidem corpore, sed plus vigore terribilis, qui paternam fortitudinem proprijs virtutibus æquans, Herculis * genio formæ quoque similitudinem referebat. Huius itaque regnum Mœsiam appellauêre majores. Quæ prouincia ab Oriente ostia fluminis Danubij, à Me-

† paulatim
† æqualem
† fortè Imaum.
† Propanisum.
† aliæque complures
† factis nũdinis
† futuri temporis eodem die.
† pugnauit
* ingeniũ.

Macedoniam, ab occasu Histriani, à Septentrione Danubium habet.

† Thersandrum.

§ 28. Is ergo antefatus habuit bellum cum Danais, in qua pugna† Thesſandrum ducem Græciæ interemit: & dum Aiacem infestus inuadit, Vlixemque persequitur vitibus equo cadente, ipse corruit, Achillisque iaculo fœmore sauciatus, diu mederi nequiuit. Græcos tamen quamuis iam sauciatus, è suis finibus proturbauit.

† Eurephilus. † vt * ferret.

§ 29. Thelepho verò defuncto * Euryipilus filius successit in regno, ex Priami Phrygum regis germana progenitus. Qui ob Cassandræ amorem bello interesse Troiano, † ac parentibus socerοque † ferre auxilium cupiens, mox vt venit, extinctus est.

† exitiabile † victoriis † regina erat Thomiris. * in tantū

§ 30. Tunc Cyrus Rex Persarum post grande interuallum, & penè post sexcentorum trigenta annorum tempora, Pompeio Trogo testante, Getarum reginæ Thamiri (ibi) * exitiale intulit bellum. Qui elatus ex Asiæ † victoria, Getas nititur subiugare, in quibus (vt diximus) † regnauerat Thamiris. Quæ cùm ab Araxe amne Cyri arcere potuisset accessus, transire tamen permisit, eligens armis eum vincere, quàm locorum beneficio submouere. Quod & factum est, & veniente Cyro, prima cessit fortuna Parthis † tanta: vt & filium Thamiris & plurimum exercitum trucidarent: sed iterato Marte, Getæ cum sua regina Parthos deuictos superant atque prosternunt, opimámque prædam de eis auferunt: ibique primum Gothorum gens serica vident tentoria.

† aucta victoria. † in sponte Mœsiaco littore Thomes ciuitatem † Antiri

Tunc Thamiris regina † acta victoria, tantâque præda de inimicis potita, in partem Mœsiæ (quæ nunc ex magna Scythia nomen mutuata, minor Scythia est appellata) transiens, ibi * in ponte Mœsiæ colitur, & Thamiris ciuitatem suo de nomine ædificauit. § 31. Dehinc Darius Rex Persarum Hystaspis filius† Antiregiri Regis Gothorum filiam in matrimonium expostulauit, rogans pariter atque deterrens nisi suam peragerent voluntatem. Cuius affinitatem Gothi spernentes, legationem eius frustrarunt. Qui repulsus, furore flammatus est, & octoginta millia armatorum cōtra ipsos produxit exercitum, verecundiam suam malo publico vindicare contēdens Nauibúsq; penè à Chalcedonia vsque ad Byzantium in instar pontium tabularis† q; quê consertis, petit Thraciam & Mœsiā. Ponteq; rursus in Danubio pari modo constructo, duobus mensibus crebris fatigatus† in taphi octo millia perdidit armatorum, timénsq; ne pons Danubii ab eius aduersariis occuparetur, celeri fuga in Thraciam repedauit: nec Mœsiæ solum credēs sibi tutum fore aliquantum remorandi.

† atque † in scaphis. † septingentis & auxiliariis † rostratis nauib. mille ducentis onerariis tribus millibus † temptare † cōstantia † Medopā Gudilæ

§ 32 Post cuius decessum iterum Xerxes filius eius paternas iniurias vlcisci se æstimans, cum suis† ducentis & auxiliatorum trecentis millibus armatorum † nostratas naues habens mille septingentas, & onerarias tria millia, super Gothos profectus ad bellum: † nec tentata re in conflictu præualuit eorum animositate† constantiæ superatus. Sic namque vt venerat, absque aliquo certamine suo cum rubore recessit. § 33. Philippus quoque pater Alexandri Magni cum Gothis amicitias copulans † Medopam Gothilæ filiam Regis accepit vxorem, vt tali affinitate roboratus, Macedonum regna firmaret. Qua tempestate, Dione historico dicente, Philippus inopiam pecu-

pecuniæ passus, Vdisitanam Mœsiæ ciuitatem instructis copiis vastare deliberat, quæ tunc propter viciniam" Thamiris Gothis erat subiecta, Vnde & sacerdotes Gothorum aliqui, illi qui pij vocabantur, subito patefactis portis, cum citharis & vestibus candidis obuiam sunt egressi paternis, vt sibi propitij Macedones repellerent, voce supplici modulantes. Quos Macedones sic fiducialiter sibi occurrere contuentes, stupescunt, & si dici fas est, ab inermibus" tenentur armati. Nec mora, acie soluta, quam ad bellum construxerunt, non tantùm ab vrbis excidio res remouere, verùm etiam & quos foris fuerunt iure belli adepti, reddiderunt, fœdereque inito ad sua reuersi sunt. Quem dolum post longum tempus reminiscens, egregius Gothorum ductor Sitalcus cl. virorum millibus congregatis, Atheniẽsibus intulit bellum, aduersus Perdicam Macedoniæ regem, quem Alexander apud Babyloniam ministri insidiis potans interitum, Atheniẽsium principatui hereditario iure reliquerat successorem. Magno prælio cum hoc inito Gothi superiores inuenti sunt: & sic pro iniuria quam in Mœsia dudum fecissent, isti in Græciam discurrentes, cunctam Macedoniam vastauere. Dehinc regnante in Gothis Sitalco, Boroista Diceneus venit in Gothiam, quo tempore Romanorum Sylla potitus est, principatu, " quem Diceneus suscipiens" Boroista, dedit ei penè regiam potestatem: cuius consilio Gothi Germanorum terras (quas nunc Franci obtinent) depopulati sunt. § 34. Cæsar verò, qui sibi primus omnium "Romanum vendicauit imperium, & penè omnem mundum suæ ditioni subegit: omniáque regna perdomuit, adeò vt extra nostrum orbem in Oceani sinu repositas insulas " occuparet, & qui nec nomen Romanorum auditu quidem nouerant, eos Romanis tributarios faceret: Gothos tamen crebro tentans, nequiuit subigere Gaius Tiberius iam tertius regnat Romanis. Gothi tamen suo regno incolumes perseuerant.

§ 35. Quibus hoc erat salubre " aut commodum, aut votiuum, vt quicquid Diceneus eorum consiliarius præcepisset, hoc modis omnibus expetendum, hoc vtile iudicantes, effectui manciparent. Qui cernens eorum animos sibi in omnibus obedire, & naturale eos habere ingenium, omnẽ penè philosophiam eos instruxit: erat enim huius rei magister peritus. Nam Ethicam eos erudiuit, vt barbaricos mores ab eis cõpesceret. Physicam tradens, naturaliter propriis legibus viuere fecit, quas vsque nunc conscriptas Bellagines nuncupant: Logicam instruens, eos rationis supra cæteras gentes fecit expertos: Practicen ostendens, in bonis actibus conuersari suasit. Theodoricem demonstrans signorum duodecim, & ea per planetarum cursus, omnémque astronomiam cõtemplari edocuit, & quomodo lunaris orbis augmentum sustinet aut patitur detrimentum edixit, solisque globus igneus quantum terrenum orbem in mensura excedat, ostendit: aut quibus nominibus, vel quibus signis in cœli polo vergentes, aut reuergentes " cccxxxiij. stellæ ab ortu in occasum præcipites ruant, exposuit. Qualis erat, rogo, voluntas, vt viri fortissimi quando ab armis " quantulum vsque vocassent, doctrinis philosophicis imbuebantur? videres vnum cœli positionem, alium herbarum " frugúmque

"Thom.
"tenentur
" quẽ Diceneũ suscipiẽs Boroistam Sitalcus
" Buruista
" Romanorum
"occupasset, & nec nomine Romanorũ audito
" hoc ad cõmodũ hoc ad votiuum.
" cccxxvi. " quadruuium.
" quantulumcunque.
" fruticúmque.

explorare naturas, istum lunæ commoda incomm odaque, illum solis laborem attendere, & quomodo rotatu cœli raptus, retro reduci ad partem occiduam, qui ad Orientalem plagam ire festinari, ratione accepta quiescere. Hæc & alia multa Diceneus Gothis sua peritia tradens, mirabilis apud eos †inuenitur, vt non solum mediocribus, imò & regibus imperaret. Elegit namque ex eis tunc nobilissimos prudentiores viros, quos ad Theologiam instruens numina quædam & sacella venerari suasit, fecitque sacerdotes nomen illis Pileatorum contradens, vt reor, quia opertis capitibus tiaris, quos pileos alio nomine nuncupamus, litabant: reliquam verò gentem Capillatos dicere iussit, quod nomen Gothi, pro magno suscipientes, adhuc hodie suis cantionibus reminiscuntur.

† enituit.

§ 36. Decedente verò Diceneo, penè pari veneratione habuere Comosicum, quia nec impar erat solertia. Hic etenim & rex illis, & pontifex ob suam peritiam habebatur, & in †sua iustitia populos iudicabat. Et hoc rebus excedente humanis. Corillus rex Gothorum in regnum cōscendit, & per XL. annos in Dacia suis gentibus imperauit. Daciam dico antiquam, quam nunc Gepidarum populi possidere noscuntur. Quæ patria in conspectu Mœsiæ trans Danubium corona montium cingitur, duos tantùm habens accessus, vnum per Bontas, alterum per Tabas. Hanc" Gothicam, quam Daciam appellauere maiores (quæ nunc, vt diximus, Gepidia dicitur) tunc ab oriente " Roxolani, ab occasu Damazites, à Septentrione Sarmatæ & Bastarnæ, à meridie amnis Danubij fluenta terminant. "Tamazites à Roxolanis " alueo tantum fluuij segregantur.

† summa

"Dacia quam Gothicam.
" Arozolani.
"Tasiges
"aluta.
Alamannia.

§ 37. Sed quia Danubij mentio facta est, non ab re iudico pauca de tali amne egregia indicare. Nam hic in * Almanicis aruis exoriens, LX. habet à fonte suo flumina vsque ad ostia in Pontum vergentia, per mille ducentorum passuum millia hinc inde suscipiens flumina in modum spinæ, quæ costas vt cratem intexunt: omnino amplissimus est. qui in lingua Bessorum Hister vocatur, ducentis tantùm pedibus in altum aquam in alueo habet profundam. Hic etenim amnis inter cætera flumina " immanis, omnes superat, præter Nilum. Hæc de Danubio dixisse sufficiat. Ad propositum verò, vnde nos digressi sumus, adiuuante domino, redeamus. Longum namque post interuallū, Domitiano Imperatore regnante, eius auaritiam metuentes, fœdus quod dudum cum aliis principibus pepigerant Gothi, soluentes, ripam Danubij jam longè possessam ab imperio Romano " deiectis militibus cum eorum ducibus vastauerunt, cui prouinciæ tunc post Agrippam " Pompeius præerat Sabinus. Gothis autem Dorpaneus principatum agebat, quando bello commisso Gothi Romanis deuictis, " Pompeij Sabini capite abscisso, multa castella & ciuitates inuadentes de parte Imperatoris publicè deprædarunt: qua necessitate suorum Domitianus cum omni virtute sua in Illiricum properauit, & totius penè reipublicæ militibus ductore Fusco prælato cum electissimis viris amnem Danubium " confertis nauibus ad instar pontis transmeare coēgit super exercitum Dorpanei.

* in magno

"delectis
" Oppius
" oppij
"confectis

§ 38, Tum Gothi haud segnes reperti arma capessunt, primóque arma-

armati conflictu,mox Romanos deuincunt.Fuscóque duce extincto diuitias de castris militum despoliant, magnáque potiti per loca victoria jam proceres suos * quasi qui fortuna vincebant, non puros homines, sed semideos,idest Anses vocauere. Quorum genealogiam vt paucis percurram,* vt quo quis parente genitus est,aut vnde origo accepta,vbi finē efficit,absque inuidia qui legis vera dicentem ausculta.Horum ergo( * vt ipsi suis fabulis ferunt)primus fuit Gapt,qui genuit*Halmal,Halmal verò genuit Augis,aut Augis genuit eū,qui dictus est Amala,à,quo & origo Amalorum decurrit.Et Amala genuit Isarna,Isarna autem genuit Ostrogotha, Ostrogotha genuit Vuilt, Vuilt genuit Athal, Athal genuit Archiulf,Archiulf genuit Ansilā & Ediulf,Vuldulf & Hermerich.Vuldulf, verò genuit Valerauās, Valerauās autē genuit Vuinithariū,Vuinitharius quoque genuit Theodemir & Vualemir & Vuidemir,Theodemir genuit Theodericum, Theodericus genuit Amalesuentam,Amalesuenta genuit Athalaricum & Mathasuentam, de * Vtherico viro suo, cuius affinitati generis sic ad eam coniunctus est. Nam supradictus Hermericus filius Achiulfi genuit Hunnimundum, Hunnimundus autem genuit Thorismūdum.Thorismundus verò genuit *Berimund,Berimund genuit Vuidericum,Vuidericus genuit Eutharicum,qui cōiunctus Amalasuentæ genuit Athalaricum & Mathasuentam. Mortuóque in puerilibus annis Athalarico,Mathasuentæ Vuitichis est sociatus,de quo nō suscepit liberum,adductique simul à Belisario in Constantinopolim,& * Vuitichi rebus excedente humanis,Germanus patricius fratruelis domini Iustiniani Imperatoris eandem in coniugio sumens patriciam ordinariam fecit,de qua filium genuit item Germanum nomine, Germano verò defuncto ipsa vidua perseuerare disponit. Qualiter autem, aut quomodo Amalorum regnum destructum est,loco suo(si dominus voluerit) edocebimus. Nunc autem ad id,vnde digressum fecimus,redeamus,doceamúsque quando ordo generis,vnde agimus,cursus sui metam expleuerit. Ablauius enim historicus refert,quia ibi super limbum Ponti,vbi eos diximus in Scythia commanere,pars eorum,qui Orientalem plagam tenebant,eísque præerat Ostrogotha, † (vtrum ab ipsius nomine,an à loco orientali) dicti sunt Ostrogothæ,residui verò Vesegothæ in parte occidua.Et quidem iam sicut diximus,eos transito Danubio aliquantulum temporis*apud Mœsiā Thraciámque duxisse.Ex eorum reliquiis fuit & Maximinus Imperator, post Alexandrum Mammeam,vt dicit Symmachus in quinto suæ historiæ libro.

§ 39 Maximinus,inquiens, Cæsar, mortuo Alexandro ab exercitu factus est Imperator, ex infimis parentibus in Thracia natus, à patre Gotho nomine Mecca, matre Alana, quæ Ababa dicebatur. Is triennium regnans; dum in Christianos arma * commoueret, imperium simul & vitam amisit. Nam hic Seuero Imperatore regnante, & natalem filij diem celebrante, post primam ætatem & rusticam vitam de pascuis in militiam venit. Princeps * Seuerus quidem militares dederat ludos. Quod cernens Maximinus, * qui erat semibarbarus adolescens, positis

*Marginal notes:*

* quorum fortuna
* vel quo
* Heroum vt ipsi suis in fabulis referunt
* Halmal, Humal
*quem Eutaricum historiæ vocant.
* infra Betmuth
* Vitigio
*incertum vtrum
*in Mœsia Thraciáq; vixisset.
* Mammeæ filium nam vt
* conuerteret.
*siquidem
* quamvis

præmiis, barbara lingua petit ab Imperatore, vt sibi luctandi cum expertis militibus licentiam daret. Seuerus admodum miratus magnitudinem formæ, (erat enim, vt fertur, statura eius procera vltra octo pedes) iussit eum cum lixis corporeo nexu contendere, ne quid à rudi homine militaribus viris veniret iniuria. Tunc ex his sexdecim lixas tanta felicitate prostrauit, vt vincendo singulos, nullam sibi requiem in intercapedine temporum daret. Hic captis præmiis iussus est in militiam mitti, primáque ei stipendia equestria fuêre. Tertiam post diem, cùm Imperator prodiret in campum, vidit eum exultantem more barbarico, iubétque tribuno, vt eum coercitum ad Romanam imbueret disciplinam. Ille verò vbi de se intellexit principem loqui, accessit ad eũ equitantémque præire pedibus cœpit. Tum Imperator equo † adiecto in cursum calcaribus incitatum, multos orbes hac atque illuc, vsque ad suam fatigationem variis inflexibus " interpedauit, ac deinde ait illi. Nunquid vis post cursum Thracisce luctari? respondit, quantumlibet, Imperator. Ita Seuerus ex equo desiliens, recentissimos militum cum eodem certare iussit. At ille septem valentissimos " milites ad terram elisit, ita vt antea nihil per interualla respiraret. Solus à Cæsare & argenteis præmiis & aureo torque donatus est, iussus deinde inter stipatores " degere corporis principalis. Post hæc sub Antonino Caracalla ordines duxit, ac sæpe famam factis extendens, inter plures militiæ gradus " centuriásque strenuitatis suæ pretium tulit. Macrino tamen postea in regnum ingresso, recusauit militiam penè triennium, tribunatúsque habens honorem, nunquam se oculis obtulit Macrini, indignum ducẽs eius imperiũ, quod, " per patratũ facinus erat quæsitum ab Heliogabalo. Dehinc quasi ad Antonini filium reuertens, tribunatum suum adiit, & post hunc sub Alexandro " Mammea contra Parthos mirabiliter dimicauit, Eôque Mongontiaco militari tumultu occiso ipse exercitus electione absque Senatus consultu effectus est imperator, qui cuncta bona sua in Christianorum persecutione malo voto fœdauit, occisúsque Aquileię à Pupiene, regnum reliquit Philippo. Quod nos idcirco huic opusculo de Symmachi historia mutuauimus, quatenus gentem, vnde agimus, ad regni Romani fastigium vsque venisse doceamus. Cæterum causa exigit, vt ad id, vnde digressi sumus ordine redeamus. Nam gens ista mirum in modum in ea parte, qua versabatur, id est Ponti in littore Scythiæ soli innotuit sine dubio tanta spacia tenens terratũ, tot sinus maris, tot fluminũ cursus, sub cuius sæpe dextra Vandalus iacuit, stetit sub pretio, Marcomanus, Quadorum principes in seruitutem redacti sunt. Philippo namque antedicto regnante Romanis, qui solus ante Constantinum Christianus cum Philippo, " id est filio suo, cuius & secundo anno regni, Roma millesimum annum expleuit, Gothi vt assolet, distracta sibi stipendia sua ferentes ægrè, de amicis facti sunt inimici. Nam quamvis remoti sub regibus viuerent suis, Reipublicæ tamen Romanæ fœderati erant, & annua munera percipiebant. Quid multa? Transiens tunc Ostrogotha cum suis Danubium, Mœsiam Thraciámque vastauit: ad quem

adacta

† impediuit.

† iuuenes

" decore c. p.stare.

" centuriarúmque.

" quoad.

" Mammea

" eiusdem

ad quem repellendum Decius senator à Philippo dirigitur, qui veniens dum "genti nihil præualet, milites proprios exemptos à militia fecit vita priuata degere, quasi eorum neglectu Gothi Danubium transissent, factaque vt puta in suis vindicta, ad Philippum reuertitur. Milites verò videntes, se esse post hos labores militia pulsos, indignati ad Ostrogothæ regis Gothorum auxilium confugerunt. Qui excipiens eos eorumq; verbis accensus, mox "triginta millia virorum armata produxit ad prælium, adhibitis sibi "Taphilis & Astringis nonnullis. Sed & Carporum tria millia, genus hominum ad bella nimis expeditum, qui sæpe Romanis infesti sunt, quos tamen post hæc imperante Diocletiano & Maximiano Valerius "Maximus Cæsar de ciuitate Reipublicæ Romanæ subiecit. Is ergo "habens Gothos, & Peucenos, ab insula Peuce, quæ ostio Danubij Ponto mergenti adiacet, Argaitum & Guntheri cum nobilissimos suæ gentis præfecit ductores. Qui mox Danubium vadati, & secundò Mœsiam populati, Marcionopolim eiusdem patriæ vrbem famosam metropolim aggrediuntur, diúque obsessam accepta pecunia ab his qui inerant relinquere. Et quia Marcianopolim nominauimus, libet aliqua de eius situ breuiter intimare. Nam hanc vrbem Traianus Imperator hac re ædificauit, vt fertur: eò quòd "Marciæ sororis suæ puella dum "lauat in flumine illo, quod nimiæ limpiditatis saporísque in media vrbe oritur, Potami cognomento, exindéque vellet aquam haurire, casu vas aureū, quod ferebatur, in profundum cecidit, metalli pondere grauatum, & "longè post emersit, quod certè non erat vsitatum, aut vacuum sorberi: aut certè semel voratum vndis respuentibus renatare. His Traianus sub admiratione compertis, fontique numinis quiddam inesse credens, conditam ciuitatem germaniæ suæ in nomine Marcianopolim nominauit. Ab hinc ergo, vt dicebamus, post longam obsidionem accepto præmio ditatus Geta, recessit ad "patriam: quem Gepidarum cernens natio subitò vbique vincentem, prædisque ditatum, inuidia ductus, arma in in "parentes mouet.

¶ 41 Quomodo verò Getæ, Gepidæque sint parentes si quæris, paucis absoluam. Meminisse debes, me initio de Scanziæ insulæ gremio Gothos dixisse egressos cum "Berich suo rege, tribus tantum nauibus vectos ad citerioris Oceani ripam, quarum trium vna nauis, vt assolet, tardius vecta, nomen genti fertur dedisse: nam lingua eorum pigra Gepanta dicitur. Hinc factum est, vt paulatim & corruptè nomen eis ex conuitio nasceretur. Gepidæ namque sine dubio ex Gothorum prosapia & hi trahunt & ducunt originem: sed quia, vt dixi Gepanta pigrum aliquid tardúmque signat, pro "gratuito conuicio Gepidarum nomen exortum est, quod nec ipsum credo falsissimum. sunt enim tardioris ingenij, & grauiores corporum velocitate. Hi ergo Gepidæ tacti inuidia, dudum spreta prouincia, commanebant in insula Visclæ amnis vadis circumacta, quam pro patrio sermone dicebant Gepidos. Nunc eam, vt fertur, insulam gens Viuidaria incolit, ipsis ad meliores terras meantibus. Qui Viuidarij ex diuersis nationibus ac si in vnum asylum collecti sunt, & gentem fecisse noscuntur. Ergo (vt dicebamus) Gepidarum rex Fastida.

"Getis.
"ccc. millia virorum armata.
"Thaifalis & Astingis
"Maximinus
"addens Gothis.
"Marcia soror sua
"lauatur.
"longéque post ab imis remansit.
"propria
"hoc est cognatos
"Bena.
"gratuitum

† qui etiam gentem excitans, patrios fines per arma dilatauit,† Burgundines penè vsque ad internecionem deleuit, aliásque nonnullas gentes perdomuit. Gothos quoque malè prouocans, consanguinitatis fœdus prius importuna concertatione violauit superbáque admodum electione iactatus, crescenti populo dum terras cœpit addere, incolas patrios reddidit rariores. Is ergo misit legatos ad Ostrogotham, cuius adhuc imperio tam Ostrogothæ, quàm Vesegothæ, id est vtrique eiusdem gentis populi subiacebant, inclusum se montium queritans asperitate, syluarúmque densitate constrictum, vnum poscens è duobus, vt aut bellum sibi, aut locorum suorum spatia præparet. Tunc Ostrogotha rex Gothorum (vt erat solidi animi) respondit legatis, bellum se quidem tale horrere, durúmque fore, & omnino scelestum, armis confligere cum propinquis, loca verò non cedere. Quid multa? Gepidæ in bella irruunt, contra quos ne "nimis iudicarentur, mouit & Ostrogotha procinctum, conueniuntque ad oppidum Galthis, iuxta quod currit fluuius "Aucha. ibique magna partium virtute certatum est: quippe quos in se & armorum, & pugnæ similitudo commouerat: sed causa melior "viuáxque ingenium iuuat Gothos; inclinata denique parte Gepidarum, prælium non diremit. Tunc relicta suorum strage, Fastida rex Gepidarum properauit ad patriam, tam pudendis opprobriis humiliatus, quàm fuerat elatione erectus. Redeunt victores Gothi, Gepidarum "defensione contenti, suáque in patria "nostri in pace versantur, vsque dum eorum præuius existeret Ostrogotha. Post cuius decessum Cniua exercitum diuidens in duas partes nonnullos ad vastandum Mœsiam dirigit, sciens eam negligentibus principibus defensoribus destitutam. Ipse verò cum "septuaginta militibus ad Eustesiam, id est Nouas conscendit: vnde à Gallo duce remotus Nicopolim accedit, quæ iuxta Iatrum fluuium est "constituta notissima: quoniam deuictis Sarmatis, Traianus eam fabricauit, & appellauit Victoriæ ciuitatem: vbi Decio superueniente Imperatore, tandem Cniua in Hemontiæ partes, quæ non longè aberant, recessit: inde apparatu disposito, Philippopolim ire festinans. Cuius secessum Decius Imperator cognoscens, & ipsius vrbi ferre subsidium gestiens, iugo "montis transacto, ad "Beroam venit. Ibique dum equos exercitúmque lassum refoueret, illicò Cniua cum Gothis in modum fulminis ruit, vastóque Romano exercitu Imperatorem cum paucis, qui fugere quiuerat ad* Thusciam rursus trans Alpes in Mœsiam proturbauit, vbi tunc Gallus dux limitis cum plurima manu bellantium morabatur. Collectóque tam exinde, quàm de hoste exercitu futuri belli reparat aciem. Cniua verò diu obsessam inuadit Philippopolim, prædáque potitus, Priscum ducem, qui inerat, sibi fœderauit, quasi cum Decio pugnaturum. Venientésque ad conflictum, illicò Decij filium sagitta saucium, crudeli vulnere confodiunt. § 41. Quod pater animaduertens, licet ad confortandos animos militum dixisse fertur: Nemo tristetur: perditio vnius militis, non est reipublicæ diminutio: tamen paternum affectum non ferens, hostes inuadit, aut mortem, aut vltionem filij exposcens, veniénsque "abrupto

Marginal notes:

† quietam. † nem Burgonis.

" minor. " iudicaretur

" Honna.

" viuacitásque ingenii iuuit.

" discessione.

" feliciter.

" lxx. millibus.

" constructa

" Hemimontis.

Beroeam

* Eusthiam

Mœsiæ

Mœsiæ ciuitatem, circumseptus à Gothis & ipse extinguitur, imperij finem, vitæque terminum faciens. Qui locus hodiéque Decij ara dicitur, eo quod ibi antè pugnam miserabiliter idolis immolaret. Defuncto tunc Decio, Gallus & Volusianus regno potiti sunt Romanorum, quando & pestilens* morbus penè istius necessitatis consimilis, vt nos ante hos nouem annos experti sumus, faciem totius orbis fœdauit, supra modum quoque Alexandriam, totiúsque Ægypti loca deuastans, Dionysio historico super hanc cladem lachrymabiliter exponente, quam & noster conscripsit venerabilis martyr Christi Episcopus Cyprianus in libro, cuius titulus est de Mortalitate. Tunc & Æmilianus quidam, Gothis sæpe ob principum negligentiam Mœsiam deuastantibus, vt vidit licere, nec à quoquam sine magno reipublicæ dispendio remoueri, similiter suæ fortunæ arbitratus posse euenire, tyrannidem in * Mœsia arripuit, omnique manu militari ascita, cœpit vrbes & populos deuastare. Contra quem intra paucos menses multitudo apparatus accrescens, non minimum incommodum reipublicæ parturiuit, qui tamen in ipso penè nefario conatus sui initio extinctus, & vitam & imperium, quod " inuadebat, amisit. Supradicti verò Gallus & Volusianus Imperatores, quamvis vix biennio in imperio perseuerantes, ab hac luce migrarint, tamen ipso biennio, quo affuere, vbique pacati, vbique regnauêre gratiosi, † propterque † quod vnum eorum fortunæ reputatum est, id est generalis morbus: sed hoc ab imperitis & calumniatoribus, qui vitam solent aliorum dente maledico lacerare. Hi ergo mox, vt imperium adepti sunt, fœdus cum gente Gothorum pepigêre, & nec longo interuallo vtrisque regibus occumbentibus, Gallienus arripuit principatum, quo in omni lasciuia resoluto, Respa & Veduco, † Thuro V. roque duces Gothorũ sumptis nauibus Asiam transiêre, fretũ Hellespontícũ trãsuecti: vbi multis eius prouinciæ ciuitatibus popularis opinatissimum illud Ephesi Dianæ templum, quod dudum dixeramus Amazonas condidisse igne succẽdunt: partibus Bythiniæ delati, Chalcedoniam subuertêre, quam post Cornelius Auitus aliqua parte reparauit, Quæ hodiéque quãvis regiæ vrbis † ciuitatibus congaudeat, signa tamen suarum ruinarum aliquanta ad indicia retinet † posteritatis. Hac ergo felicitate Gothi, qui intrauêre † partibus Asiæ præda, spolioque potiti, Hellespontícum fretum retransmeant, vastantes in itinere suo Troiam Iliúmque, quæ vix à bello illo Agamemnoniaco aliquãtulum † respirantes, rursus hostili mucrone deletæ sunt. Post Asiæ ergo tale excidium, Thracia eorum expertà est feritatem. Nam ibi ad radices Hemi montis mari vicinam Anchialos ciuitatem aggressi mox adeunt, vrbem quam dudum Sardanapalus rex Parthorum inter limbum maris & Hemi radices locasset. Ibi enim multis feruntur mansisse diebus, calidarum aquarum delectati lauacris, quæ † à quintodecimo milliario Anchialitanæ ciuitatis sunt sitæ, ab imo sui fontis † igni scaturientes, & inter reliqua totius mundi termarum innumerabilium loca omnino præcipuè ad sanitatem infirmorum efficacissimæ. Exinde ergo ad proprias sedes regressi post hæc à Maximiano Imperatores ducuntur in auxilia Romano-

* Ad Abilitum.
* annus morbis
* Misiam
" Inhibebat
† præter
† Tarnarô & que ducib.
† vicinitate
† potestatis
† partes
† se reparantes.
† ad xij. milliarium
† ignes,

rum contra Parthos rogati, vbi datis auxiliariis feliciter decertati sunt. Sed postquam Cæsar Maximianus penè cum eorum solatio Narseum regem Persarum Saporis Magni nepotem fugasset, eúsque omnes opes, sin úsque vxores & filios deprædasset, Achillémq; in Alexandria *cum Diocletiano superasset, & Maximianos Herculius in Africa " Quinquagentianos adtriuisset, pacem reipublicæ nacti, cœpere quasi Gothos negligere. Nam sine ipsis dudum contra quasvis gentes Romanus exercitus difficile decertatus est. Apparet namq. frequenter, quomodo inuitabantur, sicut & sub Constantino rogati sunt, & contra cognatum eius Licinium arma tulere, eumque deuictum & in Thessalonica clausum, priuatum imperio, Constantini victoris gladio trucidarunt. Nam & dum famosissimam & Romæ æmulam in suo nomine conderet ciuitatem, Gothorũ interfuit operatio, qui fœdere inito cum operatore, XL. suorũ millia illi in solatio contra gentes varias obtulere. Quorum & numerus, & millia vsque ad præsens in republica nominantur, id est fœderati. Tunc etenim sub " Ararici & Aorici regum suorum florebant imperio.

* Diocletianus.
" Quinquegentianos infrà, & Quinquagintanos suprà.
" Ariarici & Arrici.

¶ 43. Post quorũ decessum successor regni extitit Geberich, virtutis & nobilitatis eximiæ. Nam is Helderich patre natus aue Ouida, proauo Cniuida, gloriam generis sui factis illustribus exæquauit, primitias regni sui mox in Vvandalica gente extendere cupiens contra Visumar eorum regem (qui) Asdingorum è stirpe: quæ inter eos eminet, genúsque indicat bellicosissimũ, " Deuxippo historico referente, qui eos ab Oceano ad nostrum limitem vix in anni spacio peruenisse testatur, præ nimia terrarum immensitate. Quo tempore erant in eo loco manentes vbi Gepidæ sedes juxta flumina Marisia, Miliare, & Gilfil, & Grissia, qui amnes supradictos excedit. Erant namque illis tunc ab Oriente Gothi, ab Occidente Marcomanni, à Septentrione † Ermonduli, à Meridie Hister, qui & Danubius dicitur. Hic ergo Vvandalis commorantib. bellum indictum est à Geberich rege Gothorum ad littus prædicti amnis Marisiæ, vbi tunc diu certatum est ex æquali. Sed mox ipse rex Vvandalorum Vvisimar magna cum parte gentis suæ prosternitur. Geberich verò ductor Gothorũ eximius superatis deprædatisque Vvandalis ad propria loca, vnde exierat remeauit. Tunc perpauci Vvandali qui euasissent collecta † imbellium suorum manu, infortunatam patriam relinquentes, Pannoniam sibi à Constantino principe petiere, ibique per XL. annos plus minus sedibus locatis, Imperatorum decretis vt incolæ famularunt. Vnde etiam post longum ab Stilicone magistro militum, & exconsule ac patricio inuitati, Gallias occupauere, vbi finitimos deprædantes nõ adeo fixas sedes habuere. Nã Gothorum rege Geberich rebus excedente humanis, post temporis aliquod † Emanarachus nobilissimus Amalorum in regno successit, qui multas & bellicosissimas † arctoi gentes perdomuit, suísque parere legibus fecit. Quem meritò nõnulli Alexandro magno comparauêre majores. Habebat siquidem quos domuerat, Gothos, Scythas, Tuidos in Aunxis, Vasinabrócas, Merens, Mordensimnis, Caris, Rocas, Tadzans, Athuval, Nauego, Bubegentas, Coldas: & cum tantorum seruitio † carus haberetur, non passus est.

" Dexippo.
† Mermundui
† in bellũ
† Et manaricus.
* Arctoe vndecim gentes
† clarus

est,nisi &gentem Erulorum,quibus præerat Alaricus magna ex parte trucidatam, reliquam suæ subigeret ditioni. Nam prædicta gens (Ablauio historico referente) iuxta Mæotidas paludes habitans in locis stagnantibus,quas Græci Ele vocant,Eruli nominati sunt omnes,quanto velox eo amplius superbissima. Nulla siquidem erat tunc gens, quæ non leuem armaturam in acie sua ex ipsis elegerint. Sed quamvis velocitas eorum ab aliis sæpe bellantibus non euacuaretur, Gothorum tamen stabilitati subiacuit & tarditati, feci que causa fortunæ,vt & ipsi inter reliquas gentes Getarum regi Ermanarico seruierint. Post Erulorum cædem idem Ermanaricus in † Veneros arma commouit,qui quamvis armis † dispe:iti sed numerositate pollentes,primi resistere conabantur. Sed nihil valet multitudo* in bello,præsertim vbi & multitudo armata aduenerit:nam hi,vt initio expositionis,vel catalogo gētis dicere cœpimus ab vna stirpe exorti, tria nunc nomina reddidere,id est Veneti,Antes,Sclaui:qui quamvis nūc ita facientibus peccatis nostris vbique desæuiunt,tamen tunc omnes Ermanarici imperiis seruiere. Æstorũ quoque similiter nationem, qui longissima ripa Oceani Germanici incident,idem ipse * prudentiæ virtute subegit,omnibúsq; Scythiæ & Germaniæ nationib.ac si propriis laborib. imperauit. Post autem non longi temporis interuallum,vt refert Orosius, Hunnorum gens omni ferocitate atrocior exarsit in Gothos. Nam hos,vt refert antiquitas,ita extitisse cōperimus. Filimer rex Gothorum,& Gandarici magni filius,qui post egressum Scanziæ insulæ iam quinto loco tenens principatum Geta ũ,qui & terras Scythicas cum sua gente introisset,sicut à nobis dictum est, reperit in populo suo quasdam magnas mulieres,quas patrio sermone* Aliorumnas is ipse cognominat, eásque habens suspectas,de medio sui proturbat,longéque ab exercitu suo fugatas, in * solitudinem coēgit terræ. Quas spiritus immundi per eremum vagantes dum vidissent,& earum se complexibus in coitu miscuissent, genus hoc ferocissimũ edidere quod fuit primùm inter paludes minutum, tetrum atque exile, quasi hominum genus, nec alia voce notum, nisi quæ humani sermonis imaginem assignabat, Tali ergo Hunni stirpe creati, Gothorum finibus aduenere. Quorum natio sæua, vt Priscus historicus refert, in Mæotide palude vlteriorem ripam insedit, venatione tantũm, nec alio labore experta, nisi quòd postquam creuisset in populos, fraudibus & rapinis vicinam gentem conturbauit. Huius ergo (vt assolent venatores) dum in vlteriori Mæotidis ripa venationes inquirunt, animaduertunt quomodo ex improuiso cerua se illis obtulit, ingressáque palude nunc progrediens, nunc subsistens indicem se † viæ tribuit. Quam secuti venatores paludem Mæotidem, quam imperuiam vt pelagus † existimabant, pedibus transiere. Mox quoque vt Scythica terra ignotis apparuit, cerua disparuit. Quod credo spiritus illi, vnde progeniem trahunt,ad Scytharum inuidiam (id egere). Illi verò,qui præter Mæotidem paludem alium mundum esse penitus ignorabant, admiratione inducti terræ Scythiæ,& vt sũt solertes,iter illud nulli ante hanc ætatem notissi num, diuinitus sibi ostensum rati, ad suos redeunt, rem

† Venethos
† despecti
* imbellis
* prudētia & virtute
* Aliorunas hodie dicimus Alrunas
* solitudine coēgit errare.
† præbuit
† affirmabant.

gestam edocent. Scythiam laudant, persuasáque gente sua via quam certa indice didicere, ad Scythiam properant, & quantoscunq; prius in ingressu Scytharum habuêre, litauere Victoriæ, reliquos perdomitos subegere. Nam mox ingentem illam paludem transiere, illicò * Alipzuros, Alcidzuros, Itamaros, Tūcassos, & Boiscos, qui ripæ istius Scythiæ insidebant, quasi quidam turbo gentium rapuere. Alanos quoque pugna sibi pares, sed humanitatis victu formáque dissimiles, frequenti certamine fatigantes subjugauere. Nam & quos bello forsitan minimè superabant, vultus sui terrore nimium pauorem ingerentes terribilitate fugabant, eò quòd erat eis species pauenda nigredine, sed velut quædam (si dici fas est) deformis offa, nō facies, habensque magis puncta quàm lumina. Quorum animi fiduciā toruus prodit aspectus, qui etiam in pignora sua primo die nata desæuiunt. Nam maribus ferro genas secant, vt antequam lactis nutrimenta percipiant, vulneris cogantur * subire tolerantiam. Hinc imberbes senescunt, & sine venustate ephebi sunt: quia facies ferro sulcata, tempestiuam pilorum gratiam per cicatrices absumit. Exigui quidem forma, sed arguti, motibus expediti, & ad equitandum promptissimi: scapulis latis, & ad arcus, sagittásque parati: firmis ceruicibus, & in superbia semper erecti. Hi verò sub hominum figura viuunt beluina sæuitia. Quod genus expeditissimum, multarúmque nationum grassatorem Getæ, vt viderunt, expauescunt: suóque cum rege deliberant qualiter se à tali hoste subducant. Nam Ermanaricus Rex Gothorum, licet (vt superius retulimus) multarum gentium extiterit triumphator, de Hunnorum tamen aduentu dū cogitat, * Rosolanorum gens infida, quæ tunc inter alias illi famulatum exhibebat, tali eum nanciscitur occasione decipere. Dum enim quandam mulierem Sanielli nomine ex gente memorata, pro mariti fraudulento discessu, rex furore commotus, equis ferocibus illigatam incitatísque cursibus, per diuersa diuelli præcepisset, fratres ejus Sarus & Ammius germanæ obitum vindicantes, Ermanarici latus ferro petierunt: quo vulnere saucius, ægram vitam corporis imbecillitate contraxit. Quam aduersam ejus valetudinem captans Balamir Rex Hunnorum, in Ostrogothas mouit procinctum: à quorum societate jam Vesegothæ discessere, quam dudum inter se juncti habebant. Inter hæc Ermanaricus tam vulneris dolorem, quàm etiam incursiones Hunnorum non ferens, grandæuus & plenus dierum centesimo decimo anno vitæ suæ defunctus est. Cujus mortis occasio dedit Hunnis præualere in Gothis illis, quos dixeramus Orientali plaga sedere, & Ostrogothas nuncupari. Vesegothæ, id est, alij eorum socij, & occidui soli cultores, metu parentum exterriti, quidnam de se propter gentem Hunnorum deliberent, ambigebant, diúque cogitantes, tandem communi placito legatos ad Romaniam direxere, ad Valentem Imperatorem fratrem Valentiniani senioris, vt partem Thraciæ siue Mœsiæ si illis traderet ad colendum, eius legibus viuerent, ejúsque imperijs subderentur. Et vt fides vberior illis haberetur, promittunt se, si doctores linguæ suæ donauerit, fieri Christianos. Quo Valens comperto, mox gratulabundus annuit, quod vltrò petere

* Alpidzyros, Alchidzuros, Ismaros, Tuncassos & Boiscos.

* suscipere

* Roxolanorum.

petere voluisset: susceptósque in Mœsiæ partibus Getas quasi murū regni sui contra cæteras gentes statuit. § 47. Et quia tunc Valens Imperator Arianorū perfidia saucius, nostrarum partium omnes ecclesias obturasset, suæ partis fautores ad illos dirigit prædicatores, qui venientibus rudibus & ignaris, illicò perfidiæ suæ virus defundunt. Sic quoque Vvisigothæ à Valēte Imperatore Ariani potiùs quàm Christiani effecti. De cætero tam Ostrogothis, quàm Gepidis parentibus suis* per affectionis gratiam euangelizantes, huius perfidiæ culturam edocentes, omnem vbique linguæ hujus nationem ad culturam hujus sectæ inuitauêre. Ipsi quoque (vt dictum est) Danubium transmeantes, Daciam Ripensem Mœsiam, Thraciásque permissu principis incedere: quibus euenit (vt absolet gentibus necdum bene loco fundatis) penuria famis. Cœpere autem primates eorum & duces, qui regum vice illis præerant, id est Fridigernus, Alatheus & Safrach exercitus inopiam condolere, negotiationémque à Lupicino Maximóque Romanorum ducibus expetere. Verùm quid non auri sacra fames compellit adquiescere? Cœperunt duces (auaritia compellente) non solum ouium, boúmque carnes, verum etiam canum, & immundorum animalium morticina eis pro magno contradere: adeo, vt quodlibet mancipium in vnum panem aut decem libras in vnam carnem mercarentur. Sed iam mancipiis & suppellectili desinientibus, filios eorum auarus mercator† victus necessitate exposcit. Haud enim secus parentes faciunt, salutem suorum pignorum prouidentes, †satius deliberant ingenuitatem perire, quàm vitam: dum misericorditer alendus quis venditur, quàm moriturus seruatur. Contigit enim illo sub tempore ærumnoso vt Lupicinus ductor Romanorū Fridigernum Gothorum regulum ad conuiuium inuitaret, dolúmque ei, vt post exitus docuit, moliretur. Sed Fridigernus doli nesciens, cum paucorum comitatu ad conuiuium veniens, dum intus in prætorio epulatur, clamorem miserorum morientium audiret, iámque alia in parte socios eius reclúsos, dum milites ducis sui iussu trucidare conarentur, & vox morientium duriter emissa iam suspectis auribus intonaret, illicò apertos ipsos dolos cognoscens Fridigernus euaginato gladio in conuiuio non sine magna temeritate velocitatéque egreditur, suósque socios ab imminenti morte ereptos ad necem Romanorum instigat. Qui nacti occasionem votiuam elegerunt viri fortissimi in bello magis, quàm in fame deficere, & illicò in ducum Lupicini & Maximi armantur occasionem. Illa namque dies Gothorum famem, Romanorúmque securitatem ademit: cœperúntque Gothi iam non vt aduenæ & peregrini, sed vt ciues & domini possessoribus imperare, totásque partes Septentrionales vsque ad Danubium suo iure tenere. Quod comperiens in Antiochia Valens Imperator mox armato exercitu, in Thraciarum partes digreditur: vbi lachrimabili bello commisso, vincentibus Gothis, in quodam prælio juxta Hadrianopolim saucius, ipse refugiens, ignorantibus quoque quòd Imperator in tam vili casula delitesceret Gothis, ignéque (vt assolet) sæuiente ab inimico supposito cum regali pompa crematus est haud secus, quàm Dei prorsus iudi-

* pro casu affectionis.

† victor famis.

† facilius, que.

cio, vt ab ipsis igne combureretur, quos ipse veram fidem petentes in perfidiam declinasset, & ignem charitatis ad gehennæ ignem detorsisset. Quo tempore *Vesegothæ Thracias Daciámque Ripensem post tanti gloriam trophæi, tanquam solo genitali potiti, cœperunt incolere,

* vvisigothæ.

§ 48 Sed Theodosio ab Hispania à Gratiano Imperatore electo, & in orientali principatu loco Valentis patruo subrogato, militariq; disciplina mox in meliori statu reposita, ignauiá priorū principum & desidiá exclusam Gothus, vt sensit, pertimuit. Nam imperator acri omnino ingenio, virtutéque & consilio clarus, cum præceptorū seueritate, & liberalitate, blandiciéque sua remissū exercitū ad fortia prouocaret. At verò vbi milites principe meliore† mutato fiduciá acceperunt, Gothos impetere tentã, eósque Traciæ finibus pellūt: sed Theodosio principe penè tūc vsque ad desperationé ægrotante, datur iterū Gothis audacia, diuisóque exercitu, Fridigernus ad Thessaliam prædandá, Epiros, & Achaiam digressus est: Alatheus verò & Safrach cum residuis copiis Pannoniam petierūt. Quod cum Gratianus imperator, qui tunc Roma in Gallias ob incursionem Vvandalorum recesserat, comperisset: quia Theodosio fatali desperatione succumbente, Gothi magis sæuirent mox ad eos collecto venit exercitu, nec tamen fretus in armis, sed gratia eos muneribúsque victurus, pacémque & victualia illis concedens, cum ipsis "inito fœdere fecit. Vbi verò post hæc Theodosius conualuit imperator, reperitque Gratianum cum Gothis & Romanis pepegisse fœdus, quod ipse optauerat, admodum grato animo ferens, & ipse in hac pace consistit, Atanaricum quoque regem, qui tunc Fridigerno successerat, datis sibi muneribus sociauit moribus suis benignissimis, & ad se eum in Constantinopolim accedere inuitauit.

† renouatus

" Inita fœdera.

§ 49. Quem omnino libenter acquiescens, regiam vrbem ingressus est, miránsque: En, inquit, cerno quod sæpe incredulus audiebam, famam videlicet tantæ vrbis: & huc illuc oculos voluens, nunc situm vrbis, commeatúmque nauium, nunc mœnia clara prospectans miratur. Populósque diuersarum gentium quasi fonte in vno, è diuersis partibus scaturiente vnda, sic quoque militem ordinatum aspiciens: Deus, inquit, sine dubio terrenus est Imperator, & quisquis aduersus eum manum mouerit, ipse sui sanguinis reus existit.

¶ 50. In tali ergo admiratione, majoréque, à principe honore suffultus, paucis mensibus interjectis ab hac luce migrauit. Quem princeps affectionis gratia penè plus mortuum, quàm viuum honorans, dignæ tradidit sepulturæ, ipse quoque in exequiis feretro ejus præiens. Defuncto ergo Atanarico, cunctus exercitus in seruitio Theodosij imperatoris perdurans, Romano se imperio subdens, cum milite velut vnum corpus efficit † miliáque illa dudum sub Constantino principe fœderatorum renouata, & ipsi dicti sunt Fœderati. E quibus Imperator contra Eugenium tyrannum, qui occiso Gratiano Gallias occupasset, plus quàm xx. millia armatorum fideles sibi & amicos intelligens secum duxit, victoriaque de prædicto tyranno potitus, vltionem exegit. Post-

† militiáque.

gii. Postquam verò Theodosius amator pacis, *generi'que Gothorum rebus excessit humanis, cœperũt ejus filij vtramque Rempub. luxoriosè viuentes adnihilare auxilijsque suis, id est Gothis cõsueta dona subtrahere.

*genúsque

§ 51. Mox Gothis fastidium eorum increuit, verentésque ne longa pace eorum resolueretur fortitudo, ordinant super se regem Alaricum, cui erat post Amalos secunda nobilitas Balthorúmque ex genere origo mirifica, qui dudum ob audaciam virtutis Baltha, id est audax nomen inter suos acceperat. Mox ergo vt antefatus Alaricus creatus est rex, cum suis deliberans suasit suo labore quærere regna, quam alienis per ocium subiacere: & sumpto exercitu, Pannonias, Stilicone & Aureliano consulibus, & per † Simiũ dextro latere quasi viris vacuam intrauit Italiam. Nullo penitùs obsistente ad pontem applicuit Condiniani, qui tertio milliario ab vrbe † aberat regia Rauennate.

† Sirmium

† αἱρετοὶ.

§ 52. Quæ vrbs inter paludes, & pelagus intérque Padi fluenta vni tantùm patet accessui, cuius dudũ (vt tradunt majores) possessores Eneti id est laudabiles dicebãtur. Hæc in sinu regni Romani super mare Ionium constituta, in modum influentium aquarũ redundatione concluditur. Habet ab oriente mare, ad quod qui recto cursu de Corcyra atque † Elladæ partibus nauigat dextrũ latus, primùm Epirum, dein Dalmatiam, Liburniam, Histriámque, & sic Venetias radẽs palmula nauigat. Ab occidẽte verò habet paludes, per quas vno angustissimo introitu vt porta relicta est. A septẽtrionali quoque plaga ramus illi ex Pado, est, qui fossa vocatur Asconis. A meridie idem ipse Padus, quem solũ fluuiorum regem dicunt, cognomẽto Eridanus ab Augusto imperatore † altissima fossa demissus, qui septima sui aluei parte mediam influit ciuitatem. Ad ostia sua amœnissimum portum præbens, classem ccl. nauium, Dione referente tutissima dudum credebatur recipere statione. Qui nunc, vt Fabius ait, quòd aliquãdo portus fuerat, spaciosissimos hortos ostendit, arboribus plenos: verùm de quibus non pendeant vela, sed poma. Trino siquidem vrbs ipsa vocabulo gloriatur, trigeminâque positione exultat, id est, prima Rauenna, vltima Classis, media † Cæsarea, inter vrbem & mare plena mollicie, arenâque munita, vectationibus apta. Enimvero quum † in ea ciuitate Vesegotharum applicuisset exercitus, & ad Honorium Imperatorem (qui intus residebat) legationem misisset, quatenus si permitteret, Gothi pacati in Italia residerint, sic eos cum Romanorum populo viuere, vt vna agens, vtraque credi posset: sin autem aliter, bellando quis, quem valebat, expelleret, etiam securus qui victor existeret, imperaret. Honorius Imperator vtramque pollicitationem formidans, suóque cum senatu inito consilio, quomodo eos extra fines Italiæ expelleret, deliberabat. Cui ad postremum sententia sedit, quatenus prouincias longè positas, id est Gallias, Hispaniásque, quas iam penè perdidisset, Gizericique Vvandalorum regis vastaret irruptio, si valeret Alaricus, sua cum gente sibi tanquam lares proprios vendicaret, donatione sacro oraculo, confirmata. Consentiunt Gothi, hac ordinatione & ad traditam sibi pa-

† Helladis

† latissima

† Cessaria

†eius vicinitate.

triam proficifcuntur. post quorum difceffum nec quicquam mali in Italia perpetratum, Stilico patricius & focer Honorij Imperatoris, (nam vtramque eius filiam, id eft Mariam & † Ermaniam (quas) fibi princeps vnam poft vnam fociauit, vtramque virginem & intactam Deus ab hac luce migrare præcipit) hic ergo Stilico ad Polentiam ciuitatem in Alpibus Gottiis locatam dolosè accedens, nihilque mali fufpicantibus Gothis, ad necem totius Italiæ, fuámque deformitatem ruit in bellum.

† Thermantiam.

§ 53. Quem ex improuifo Gothi cernentes, primò perterriti funt, fed mox recollectis animis, & (vt folebant) hortationibus excitati, omnem penè exercitum Stiliconis in fugam conuerfum, vfque ad internecionem dejiciunt, furibundóque animo arreptum iter deferunt, & in Liguriam poft fe, vnde jam tranfierant, reuertuntur, ejúfque prædis, fpolijfque potiti Æmiliam pari tenore deuaftant, Flaminiæque aggerem inter Picenum & Thufciam, vfque ad vrbem Romam difcurrentes, quicquid inter vtrumque latus fuit, in prædam diripiunt, ad poftremum Romam ingreffi. Alarico iubente fpoliant tantùm non autem, vt folent gentes, ignem fupponunt: nec locis fanctorum in aliquo penitùs iniuriam irrogare patiuntur. Exindéque egreffi, per Campaniam & Lucaniam fimili clade peracta, Brutios accefferunt: vbi diu refidentes, ad Siciliam, exinde † ad Africam tranfire deliberant.

† in Africa terras.

§ 54. Brutiorum fiquidem regio in extremis Italiæ finibus auftrali interjacens parti, angulus ejus Apennini mõtis initiũ facit, Adriçque pelagus vt lingua porrecta à Tyrrheno æftu fejungens, nomen quondã à Brutia fortitur regina. Ibi ergo veniens Alaricus rex Vefegothorũ, cũ opibus totius Italiæ, quas in præda diripuerat, exinde (vt dictũ eft) per Siciliam in Africam quietam patriam tranfire difponit. Cujus, quia non eft liberum quodcunque homo fine nutu Dei difpofuerit, fretum illud horribile aliquãtas naues fubmerfit, plurimas cõturbauit. Qua aduerfitate repulfus Alaricus dum fecũ quid ageret, deliberaret, fubitò immatura morte præuentus, rebus exceffit humanis. Quem nimia dilectione lugẽtes † Barentinum amnem iuxta Confentinã ciuitatem de alueo fuo * deriuant. Nam hic fluuius à pedemontis iuxta vrbẽ dilapfus, fluit vnda falutifera. Hujus ergo in medio alueo collecto captiuorum agmine fepulturę locũ effodiunt, in cujus foueæ gremio Alaricũ cum multis opibus obruũt, rurfúfque aquas in funm alueum reducentes, ne à quoquam quandoque locus cognofceretur, foffores omnes interemerunt, regnúmque * Vefegotharum Ataulfo ejus confanguineo, & forma & mente confpicuo tradunt. § 55. Nam erat quamvis non adeo proceritate ftaturæ formatus, quantum pulchritudine corporis, vultúque decorus. Qui fufcepto regno reuertens item ad Romam, fi quid primum remanferat, more locuftarum erafit: nec tantum priuatis diuitiis Italiam fpoliauit, imo & publicis Imperatore Honorio nihil refiftere præualente, cuius & germanam Placidiam Theodofij Imperatoris ex altera vxore filiam ab vrbe captiuam abduxit. Quam tamen ob generis nobilitatem formæque pulchritudinem, & integritatem caftitatis attendens, * in Foroliuij Æmiliæ ciuitate fuo matrimo-

† al. Bufentum.
* deriuato
* Vvifigothorum.
* in Forocornelij.

trimonio legitimè copulauit, vt gentes hac societate comperta, quasi aduuata Gothis Republica efficacius terrerentur, Honoriúmque Augustum quamvis opibus exhaustum, tamen quasi cognatum grato animo derelinquens, Gallias tendit: vbi cùm aduenisset, vicinæ gẽtes perterritæ, in suis se finibus cœperunt continere, quæ dudum crudeliter Gallias infestassent, tam Franci, quàm Burgundiones. Nam Vvandali & Alani, quos suprà diximus, permissu principum Romanorum vtraque Pannonia residere, nec ibi sibi ob metum Gothorum arbitrátes tutum fore, si reuerterentur, ad Gallias transiêre. Sed vox à Gallis, quas ante non multum temp̃us occupassent, fugientes. Hispania se reclusere, adhuc memores ex relatione maiorum suorum, quid dudum Geberich rex Gothorum genti suæ præstitisset incommodi, vel quomodo eos virtute sua patrio solo expulisset. Tali ergo casu Galliæ Ataulfo patuere, venienti. Confirmato ergo Gothis regno in Gallijs, Hispanorũ casu cœpit dolore, eósque deliberatus à Vvandalorũ incursibus eripere, per suas opes Barcilonam, cum certis fidelibus* delectis, plebéque imbelli interiores Hispanias introiuit, vbi sæpe cum Vvandalis decertans, tertio anno postquam Gallias, Hispaniásque domuisset, occubuit, gladio illo perforato Vernulfi, de cuius solitus erat ridere statura. Post cuius mortem Regericus rex constituitur: sed ipse suorum fraude peremptus, ocyus vitam cum regno reliquit. Dehinc iam quartus ab Alarico rex constituitur Valia, nimis destrictus & prudẽs contra quem Honorius Imperator † Constantinum virum industria militari pollentem, multísque præliis gloriosum cum exercitu dirigit, veritus ne fœtus dudum cum Athaulfo initum ipse turbaret, & aliquas rursus in Republ. insidias molitetur vicinis sibi gentibus repulsi: simúlque desiderans germanam suam Placidiam subiectionis opprobrio liberare: paciscens cum* Constantino, vt aut bello, aut pace, vel quoquo modo si eam potuisset, ad suum regnum reuocaret, eique eam in matrimonium sociaret. Quo placito * Constantinus ouans cum copia armatorum, & penè iam regio apparatu Hispanias petit. Cui Valia rex Gothorum non minori procinctu ad claustra Pirenoi occurrit: vbi ab vtraque parte legatione directa, ita conueuit pacisci, vt Placidiam sororem principis redderet, suáque solatia Romanæ reipublicæ, vbi vsus exigeret, non denegaret. Eo namque tempore Constantinus quidam apud Gallias inuadens imperium, filium suum Constantem ex monacho fecerat Cæsarem, sed non diu tenens regnum præsumptum, mox fœderatis Gothis Romanísque, ipse occiditur Arelati, filius verò eius Viennæ. Post quos item Iouinus ac Sebastianus pari temeritate Rempub. occupandam existimantes, pari exitio periêre. Nam duodecimo anno regni Valiæ, quando & Hunni post penè L. annos inuasa Pannonia à Romanis & Gothis expulsi sunt. videns Valia Vandalos in suis finibus, id est Hispaniæ solo, audaci temeritate ab interioribus partibus * Galliæ (vbi eos fugauerat dudum Athaulfus) egressos, cuncta in prædis vastare, eo ferè tempore, quo Hierius & Ardaburius consules * extitissent: nec mora, mox contra eos mouit exercitum. Sed Gizericus rex Vvan-

* detectis

† Constantium.

* Constantio.

* Constantius.

* Galliciæ

* processissent,

dolorum iam à Bonifacio in Africam inuitatur, qui Valentiniano principi veniens in offensam non aliter quàm se malo Reipub.potuit vindicare. Is ergo suis precibus eos inuitans, per tractum angustum, quod dicitur fretum Gaditanum, & vix septem millibus Africam ab Hispaniis diuidit, ostióque maris Tyrrheni Oceani æstum egerit, transposuit. Erat namque Gizericus jam Romanorum clade in vrbe notissimus, statura mediocris, & equi casu claudicans, animo profundus,sermone rarus,luxuriæ contemptor, ita turbidus,habendi cupidus, ad sollicitandas gentes prouidētissimus,semina contentionū jacere,odia miscere paratus. Talis Africæ Rempub precibus Bonifacij, vt dicimus inuitatus intrauit, vbi ad diuinitatē (vt fertur)accepta auctoritate diu regnās ante obitū suū filiorum agmine accito ordinauit,ne inter ipsos de regni ambitione esset dissēsio,sed ordine quisque & gradu suo,alijs si superuiueret,id est seniori suo filio fieret sequens successor, & rursus ei posterior ejus. Quod obseruantes per annorum multorum spatia,regnum feliciter possedere,nec quod in reliquis gentibus adsolet,intestino bello fœdati sunt,suóque ordine vnus post vnum suscipiens regnum, in pace populis imperarunt. Quorum ordo iste ac successio fuit. Primus Gizericus,qui pater & dominus,sequens Hunnericus,tertius Gundamundus,quartus Transamundus, quintus Hilderich. Quo malo,gentis suæ, Gelimer immemor ataui præceptorum,de regno injecto & interempto,tyranidē præsumpsit.Sed non ei cessit impunè quod fecerat.Nam Iustiniani Imperatoris vltio in eo apparuit, & cū omni genere suo,opibúsque,quibus more prędonis incubabat, Constantinopolim delatus per virum gloriosissimū Belisarium,magistrum militum orientalem, & consulem ordinarium atque patricium, magnum in circo populo spectaculum fuit, serámque sui plenitudinem gerens,quum videret de fastigio regali dejectum,Priuatæ vitæ,cui noluit famulari,redactus occubuit. Sic Africa, quæ in diuisione orbis terrarum tertia pars mūdi describitur,centesimo ferè anno Vvandalico jugo erepta in libertatem reuocata est regni Romani:& quam dudum ignauis dominus,ducibus infidelibus, à Reipubl. Romanæ corpore gentilis manus abstulerat, solerti domino & fideli ductore tunc reuocata,hodiéque congaudet. Quamvis & post hæc aliquantum intestino prælio, Maurorúmque infideliter adtritam se lamentauerit: tamen triumphus Iustiniani Imperatoris à Deo sibi donatus, quod inchoauerat ad † finem vsque perduxit. Sed nobis quid opus est, vnde res non exigit, dicere? Ad propositum redeamus. Valia siquidem rex Gothorum adeo cum suis in Vvandolos sæuiebat, vt voluisset eos etiam in Africa persequi, nisi eum casus,qui dudum Alarico ad Africam tendenti contigerat,reuocasset. Nobilitatus namque intra Hispanias,incruentáque victoria potitus,Tolosam reuertitur: Romano imperio, fugatis hostibus, aliquantas prouincias (quod promiserat) derelinquens, sibíque aduersa post longum valetudine superueniente, rebus humanis excessit, eo videlicet tempore, quo * Beremuth Therismundo patre genitus, de quo in catalogo Amalorum familiæ superius diximus, cum filio Vviticho ab Ostrogothis,

† pacem

* supra Berimund.

this,qui adhuc in Scythiæ terra Hunnorum oppressionibus subjacebant, ad Vvesegotarum regnum migrauit. Conscius enim erat virtutis & generis nobilitaris, facilius sibi credens principatū à parentibus deferri, quem hæredem regium constabat esse multorum. Quis namque de Amalo dubitaret, si vacasset eligere? sed nec ipse adeo voluit, quis esset ostendere.

§ 59. Et illi jam post mortem Valiæ Theodericum ei dedere successorem, ad quem veniens Beremund animi pondere, quo valebat, eximiam generis sui amplitudinē commoda taciturnitate suppressit, sciens regnantibus semper de regali stirpe genitos esse suspectos. Passus est ergo ignorari, ne faceret ordinata confundi. Susceptúsque est cum filio suo à rege Theoderico honorificè nimis, adeo vt nec cōsilio suo expertem, nec conuiuio faceret alienum: non tantum pro generis nobilitate, quam ignorabat, sed pro animi fortitudine & robore gētis, quem non poterat occultare. Quid plurimum? Defuncto Valia, vt superius quod diximus repetamus, qui parū fuerat felix Gallis, prosperrimus feliciórque Theodericus successit in regno, homo summa moderatione cō-positus animi corporísque† vtilitate habendus. Contra quem Theodosio & Festo consulibus pace rupta Romani Hunnis auxiliaribus secum iunctis, in Gallias arma mouerunt. Turbauerat tānque eos Gothorum fœderatorū manus, quæ cum Gaina Comite Constantinopoli...* fœderasset. Ætius ergo patricius tunc præerat militibus, fortissimorum Mœsiorum stirpe progenitus,* in Dorostena ciuitate, à patre Gaudentio, labores bellicos tolerans Reipu. Romanæ singulariter natus, qui superbiam Sueuorum, Francorū.nque barbariem immēsis cædibus seruire Romano imperio coēgisset. Hūnis quoque auxiliariis Litorio ducente, contra Gothos Romanus exercitus motus procinctū, diúque ex vtraque parte acie ordinata, quum vtrique fortes, & neuter firmior esset, datis dextris, in pristinam concordiam redierunt, fœdereque firmato, ab alterutro fida pace peracta, recessit vterque. Qua pacatur Attila Hunnorum omnium dominus, & penè totius Scythiæ gentium solus in mundo regnator, qui erat famosa inter omnes gentes claritate mirabilis. Ad quem in legationem se missum à Theodosio juniore Priscus historicus tali voce inter alia refert. Ingentia siquidem flumina, id est Tysiam, Tibisiánque, & Driccam transeuntes, venimus ad locum illum, vbi dudum * Vidicula Gothorum fortissimus Sarmatūm dolo occubuit. Indéque non longè ad vicum, in quo rex Attila morabatur, accessimus: vicum inquam, ad instar ciuitatis amplissimæ, in quo ligneæ mœnia ex tabulis ingentibus fabrefacta reperimus; quarum compago ita solidum mentiebatur, vt vix ab intento posset junctura tabularum comprehendi. Videres triclinia ambitu prolixiore distenta, porticúsque in omni decore dispositas. Area verò cortinis ingenti ambitu cingebatur, vt amplitudo ipsa regiam aulam ostenderet. Hæ sedes erant Attilæ regis Barbariam totam tenentis: hæc captis ciuitatibus habitacula præponebat. Is namque Attila patre genitus Mundzucco, cujus fuere germani Octar & Roas, qui ante Attilam regnum Hunnorum tenuisse nar-

† vtilitate.

* esserasset

* Dorostena.

* Vidigoia

rantur, quamvis non omnimo cunctorum. †Eorum ipse post obitum cum † Bleta germano Hunorum successit in regnum, & vt antè expeditioni, quam parabat, par foret, augmentum virium patricidio quærit, tendens ad discrimen omnium nec suorum, Sed *liberante justitia detestabili remedio crescens, deformes exitus suæ crudelitatis inuenit.

† post quorum
† Bleda.
* librante

§ 60.* Bleta enim fratre fraudibus perempto, qui magnæ parti regnabat Hunnorum, vniuersum sibi populum subjugauit, aliarúmque gentium, quas tunc in ditione tenebat, numerositate collecta, primas mundi gentes, Romanos Vesegothásque subdere peroptabat. Cuius exercitus quingentorum millium esse numerus ferebatur. Vir in confusionem gentium natus in mundo, terrarum omnium metus: qui nescio qua sorte terrebat cuncta formidabili de se opinione vulgata. Erat namque superbus incessu, huc atque illuc circumferens oculos, vt elati potētia ipso quoque motu corporis appareret. Bellorum quidem amator, sed ipse manu temperans, consilio validissimus, supplicantibus exorabilis, propitius in fide semel receptis, Forma breuis, lato pectore, capite grandiori, minoris oculis, rarus barba, canis aspersus, simo naso, teter colore, originis suæ signa restituens. Qui quamvis hujus esset naturæ, vt semper magna confideret, addebat ei tamen confidentiam gladius Martis inuentus sacer apud Scytharum reges semper habitus. Quem Priscus historicus tali refert occasione detectum. Quum pastor, inquiens, quidam gregis vnam buculam conspiceret claudicantem, nec causam tanti vulneris inueniret, sollicitus vestigia cruoris insequitur: tandémque venit ad gladium, quem depascens herbas bucula incautè calcauerat, effossúmque protinus ad Attilam refert. Quo ille munere gratulatus, vt erat magnanimus, arbitratur se totius mundi principem constitutum, & per Martis gladium potestatem sibi concessam esse bellorum. Hujus ergo mentem ad vastationem orbis paratam comperiens Gizericus rex Vvandalorum, quem paulo antè memorauimus, multis muneribus ad Vesegotharum bella præcipitat: metuens ne Theodericus Vesegotharum rex filiæ vlcisceretur injuriam, quæ Hunericho Gizerici filio juncta, prius quidem tanto coniugio lætaretur: sed postea, vt erat ille & in sua pignora truculentus, ob suscipionem tantummodo veneni ab ea parati, eam naribus abscissam truncatámque auribus spoliás decore naturali patri suo ad Gallias remiserat, vt turpe funus miseranda semper offerret, & crudelitas, qua etiam mouerentur externi, vindictam patris efficacius impetraret. Attila igitur dudum bella concepta Gizerici redemptione parturiens legatos in Italiam ad Valentinianum principem misit serens Gothorum Romanorúmque discordiam: vt quos prælio non poterat concutere, odiis internis elideret, adserens se Reipubl. ejus amicitias in nullo violare, sed contra Theodericum Vesegotharum regem sibi esse certamen vnde eum excipi libenter optaret. Cætera epistolæ vsitatis salutationum blandimentis oppleuerat, studens fidem adhibere mendacio. Pari etiam modo ad regem Vesegotharum Theodericum dirigit scriptum, hortans vt à Romanorum societate discederet, recoleretque prælia, quæ paulò antè contra eum fue-

* Buda.

eum fuerant concitata sub nimia feritate. Homo subtilis antequam bella gereret, arte pugnabat. Tunc Valentinianus Imperator ad Vesegothas eorúmque regem Theodericũ in his verbis legationem direxit. Prudentiæ vestræ est, fortissime gentium, aduersus † vrbis conspirare tyrannum, qui optat mundi generale habere seruitium, qui causas prælij non requirit, sed quicquid commiserit, hoc putat esse legitimum. Ambitũ suũ brachio metitur, superbia licentiam satiat. Qui jus fásque contemnens, hostem se exhibet naturæ cunctorum. Etenim meretur hic odium, qui in commune omnium se approbat inimicũ. Recordamini quæso, quod certè non potest obliuisci. Ab Hunnis casus est fusus, sed quod grauiter egit, insidijs agit appetitũ. Vnde vt de nobis taceamus potestis hãc multi ferre superbiam? Armorum potentes, fauete proprijs doloribus & communes iungite manus. Auxiliamini etiam Reipublicæ, cujus membrum tenetis. Quàm sit autem nobis expetenda vel amplexãda societas, hostis interrogare consilia. His & similib. legati Valentiniani regem permouere Theodericum. Quibus ille respondit. Habetis, inquit, Romani desiderium vestrum fecistis Attilam & nobis hostem. Sequimur illum quocunque vocauerit, & quamvis inflatur de diuersis superbarum gentium victorijs, nôrunt tamen Gothi confligere cum superbis. Nullum bellum dixerim graue nisi quod causa debilitat, quando nil triste pauet, cui majestas arriserit. Acclamant responso comites ducis. lætum sequitur vulgus. Fuit omnibus ambitus pugnæ hostes jam Hunni desiderantur. Producitur itaque à Rege Theoderico Vesegotharũ innumerabilis multitudo: qui quatuor filij domi demissis. id est Friderico & Turico. Rotemero & Himmerit, secum tantum Thorismund & Theodericum majores natu participes laboris assumit. Felix procinctus, auxiliantium suaue collegium habere, & solatia illorum, * quibus delectat etiam simul subire discrimina. A parte verò Romanorum tanta patricij Ætij prouidentia fuit cui tunc innitebatur Respub Hesperiæ plagæ, vt vndique bellatoribus, congregatis aduersus ferocem & infinitam multitudinem non impar occurreret. His enim adfuere auxiliares Franci, Sarmatæ, Armoritiani, † Litiani, Burgundiones, Saxones, † Ripatioli, † Ibriones, quondam milites Romani, tunc verò jam in numero auxiliatorum exquisiti, aliæque nonnullæ Gelticæ vel Germanicæ nationes. Conuenitur itaq; in campos Catalaunicos, qui & Mauricij nominantur, c. leugas, vt Galli vocant, in longum tenentes, lxx in latum. Leuga autem Gallica mille & quingentorũ passuum quantitate metitur. Fit ergo area innumerabilium populorum pars illa terrarum. Conferunt acies † vtræque fortissimæ, nihil subreptionibus agitur, sed aperto Marte certatur. Quæ potest digna causa tãtorum motibus inueniri? Aut quod odium in se cunctos animauit armari? Probatum est humanum genus regibus viuere, quando vnius mentis insano impetu strages sit facta populorum, & arbitrio superbi regis momento * dejicitur, quod tot sæculis natura progenuit. ¶ Sed antequam pugnæ ipsius ordinem referamus, necessarium videtur edicere, quæ in ipsis bellorum motibus acci-

* orbis

* quos

† Litigiani.
† Libati.
† Gilbriones

† vtrinque.

† deficit.

dere, quia ſicut famoſum prælium, ita multiplex atque perplexum. Sangibanus namque rex Alanorum metu futurorum perterritus, Attilæ (ei) ſe tradere pollicetur, & Aurelianam ciuitatem Galliæ, vbi tunc conſiſtebat, in eius iura transducere. Quod vbi Theodericus & Ætius agnouere, magnis aggeribus eandem vrbem ante aduentum Attilæ deſtruunt, ſuſpectúmque cuſtodiunt Sangibanum, & inter ſuos auxiliares medium ſtatuunt cum propria gente. Igitur Attila rex Hunnorum perculſus euentu, diffidens ſuis copiis, metuens inire cõflictum, intúſque fugam reuoluens, ipſo funere triſtiorem, ſtatuit per haruſpices futura inquirere. Qui more ſolito nunc pecorum fibras, nunc quaſdam venas in abraſis oſſibus intuentes, Hunnis infauſta denuntiant. Hoc tamen quantulum prædixere ſolatij, quod ſummus hoſtium ductor de parte aduerſa occumberet* reliƈtáque victoria, ſua morte triumphum fœdaret. Quúmque Attila necem Ætij,* quòd eius motibus obuiabat, vel cum ſua perditione duceret expetendam, tali præſagio ſollicitus, vt erat conſiliorum in rebus bellicis exquiſitor, circa nonam diei horam prelium ſub trepidatione committit, vt ſi non ſecus cederet, nox imminens ſubueniret.

* reliquã. que victoriam
* qui

¶ 62 Conuenêre partes, vt diximus, in campos Catalaunicos. Erat autem poſitio loci decliui tumore, in* modum collis excreſcens. Quem vterque cupiens exercitus obtinere, quia loci opportunitas non paruum beneficium conferret: dextram partem Hunni cum ſuis, ſiniſtram Romani & Veſegothæ cum auxiliariis occuparunt. Reliƈtóque de cacuminis eius iugo certamen ineunt.

* editum

¶ 63 Dextrum (itaque) cornu cum Veſegothis Theodericus tenebat, ſiniſtrum Ætius cum Romanis, collocantes in medio Sangibanum, quem ſuperius retulimus præfuiſſe Alanis, prouidentes cautioni † militari, vt eum, de cuius animo minus præſumebant, fidelium turba concluderent. Facilè namque adſumit pugnandi neceſſitatem, cui fugiendi imponitur difficultas. E diuerſo verò fuit Hunnorum acies ordinata, vt in medio Attila cum ſuis fortiſſimis locaretur, ſibi potius rex hac ordinatione proſpiciens, quatenus inter gentis ſuæ robur poſitus, ab imminẽti periculo redderetur exceptus. Cornua verò eius multiplices populi, & diuerſæ nationes quas ditioni ſuæ ſubdiderat ambiebãt, inter quos Oſtrogotharũ præeminebat exercitus, Vvalamire & Theodemire, & Vvidemire germanis ductantibus, ipſo etiam rege, cui tunc ſeruiebant, nobiliorib. quia Amalorum generis eos potentia illuſtrabat, Erátq; & Gepidarũ agmine innumerabili rex ille fortiſſimus & famoſiſſimus Ardaricus, qui ob nimiam ſuam fidelitatẽ erga Attilã, eius conſiliis intererat. Nã perpendens Attila ſagacitatem ſuam, eum & Vvalamirẽ Oſtrogotharũ regẽ ſuper cęteros regulos diligebat. Erat namque Vvalamir ſecreti tenax, blandus alloquio, doli ignarus Ardaricus fide & conſilio, vt diximus, clarus. Quibus nõ immeritò contra parentes Veſegothas debuit credere pugnaturus. Reliqua autem, ſi dici fas eſt, turba regum, diuerſarumq; nationum ductores, ac ſi ſatellites, nutibus Attilæ attẽdebant, & vbi oculo annuiſſet, abſque aliqua murmuratione

† familiari

ratione cũ timore & tremore vnusquisque adstabat, au certè quod jussus fuerat, exsequebatur. Sed solus Attila rex omniũ regũ, super omnes & pro omnibus solicitus erat. Fit ergo de loci quẽ diximus, opportunitate certamen. Attila suos dirigit, qui cacumen mõtis inuaderent, sed à Thorimundo, & Atio præuentus est. Qui eluctati collis excelsa vt cõscẽderet, superiores effecti sunt, venientésq; Hũnos montis beneficio facilè turbauere.

§ 64. Tunc Attila, quum videret exercitum causa præcedente turbatum, eum tali ex tempore credit alloquio confirmandum: *Post victorias tantarum gentium, post orbem † sic constitutis edomitum, ineptum iudicauerim, tanquam ignaros rei verbis acuere. Quærat hoc aut nouus ductor, aut inexpertus exercitus. Nec mihi fas est aliquid vulgare dicere, nec vobis oportet audire. Quid autem aliud vos quàm bellare consuetũ? Aut quid fortis suauius, quam vindictam manu quærere? Magnum munus à natura animos vltione satiare. Aggrediamur ergo hostem alacres, audaciores sunt semper, qui inferunt bellum. Adunatas despice dissonas gentes. Indicium pauoris est societate defendi. En ante impetum terroribus iam feruntur, excelsa quærunt, tumulos capiunt, & sera pœnitudine in campis munitiones efflagitant. Notum est vobis, quàm sint leuia Romanorum arma: primo etiam non dico vulnere, sed ipso puluere grauantur. Dum inordinatè coëunt, & acies testudinémque connectunt, vos confligite præstantibus animis, vt soletis, despicientésque eorum acies Alanos inuadite, in Vesegothas incumbite. Inde nobis est citam victoriam quærere, vnde se continet bellum. Abscissa autem neruis mox membra relabuntur, nec potest stare corpus cui ossa subtraxeris. Consurgant animi, furor solitus intumescat. Nunc consilia Hunni, nunc arma depromite, aut vulneratus quis aduersarii mortem deposcat, aut illæsus hostium clade satietur. Victuros nulla tela conuenient, morituros & in ocio fata præcipitant. Postremò cur fortuna Hunnos tot gentium victores adsereret, nisi ad certaminis huius gaudia præparasset? Quis denique Mæotidarum aperiret maioribus nostris tot seculis clausum ac secretum? Quis adhuc inermibus cedere faciebat armatos? Faciem Hunnorum non poterit ferre adunata collectio. Non fallor euentu, hic campus est, quem nobis tot prospera promiserant. Primus in hostes tela coniiciam. Si quis potuerit Attila pugnante ocium ferre, sepultus est.* His verbis accensi, in pugnam cuncti præcipitantur. Et quamvis haberent res ipsæ formidinem, præsentia tamen regis cunctationem hærentibus auferebat. * Manu manibus congrediuntur, bellum atrox, multiplex, immane, pertinax, cui simile nulla vsquam narrat antiquitas, vbi talia gesta referuntur, vt nihil esset, quod in vita sua conspicere potuisset egregius, qui huius miraculi priuaretur aspectu. Nam si senioribus credere fas est, riuulus memorati campi humili ripa prolabens, peremptorum vulneribus sanguine multo prouectus, non † auctus imbribus, vt solebat, sed liquore concitatus insolito, torrens factus est cruoris augmento. Et quos illic coëgit in aridam sitim vulnus inflictum, fluenta mixta clade traxerunt: ita constricti sorte miserabili sordebant, potantes sanguinem, quem fudere sauciati. § 66. Hic Theodoricus rex dum adhortans discurreret exercitum, equo depulsus, pedibúsque suorum

† si cõstitutis

*Manus.

* auctus

*proculcatus *conculcatus, vitam matura senectute conclusit. Alij verò dicunt eum interfectum telo Andagis de parte Ostrogotharum, qui tunc Attilanum sequebantur regimen. Hoc fuit, quod Attilæ præsagio haruspices priùs dixerant, quamquam ille de Ætio suspicaretur. Tunc Velegothæ diuidentes se ab Alanis, inuadunt Hunnorum catervas, & penè Attilam trucidassent: nisi prius prouidus fugisset, & se suósque illicò intra septa castrorū, † palustris quæ † plaustris vallata habebat, reclusisset. Quamvis fragile munimentū, *muralis tamen quæsierunt subsidium vitæ, quibus paulò antè nullus poterat * naturalis agger obsistere. Thorismund autem regis Theoderici filius, qui cū **perturbaverat. Ætio collem anticipans, hostes de superiori loco ** proturbauerat, credēs se ad agmina propria peruenire, nocte cæca ad hostium carpenta ignarus incurrit. Quem fortiter dimicantem quidam capite vulnerato equo dejecit, suorúmque prouidentia liberatus, à præliandi intentione desiit. Ætius verò similiter noctis confusione diuisus, quum inter hostes medios vagaretur, trepidus ne quid incidisset aduersi * Gothis, inquirens, tandémque * Vvisegothos inquirit. ad socia castra perueniens, reliquum noctis scutorum defensione transegit. Postrema die luce orta quum cadaueribus plenos campos aspicerent, nec audere Hunnos erumpere, suam arbitrantur esse victoriam, scientésque Attilam non nisi magna clade confusum bello confugisse, quum tamen nil ageret vel prostratus abjectū: sed strepens armis tubis canebat, incursionémque minabatur: velut leo venabulis pressus, speluncæ aditus obambulans, nec audet insurgere nec desinit fremitibus vicina terrere: sic bellicosissimus rex victores suos turbabat inclusus. Conueniunt itaque Gothi, Romaníque, & quid agerent de superato Attila deliberant. Placet eum obsidione fatigari, qui annonæ copiam non habebat, quando ab ipsius sagittarijs intra septa castrorum locatis crebris ictibus arceretur accessus. Fertur autem desperatis in rebus prædictum regem adhuc & in supremo magnanimum, equinis sellis construxisse pyram, seséque, si aduersarij irrumperent, flammis inijcere voluisse, ne aut aliquis ejus vulnere lætaretur, aut in potestatem tantorum hostium gentium dominus perueniret. Verùm inter has obsidionum moras Velegothæ regem filij patrem requirunt, admirantes ejus absentiam, dum felicitas fuerit subsequuta. Quúmque diutius exploratum, vt viris fortibus mos est, inter densissima cadauera reperissent, cantibus honoratum, inimicis spectantibus abstulerunt. Videres Gothorum globos dissonis vocibus confragosos, adhuc inter bella furentia funeri reddidisse culturam. Fundebantur lachrymæ, sed quæ viris fortibus impendi solent: nostra mors erat, † inde hostium inclinantem forè superbiam. sed Hunno teste gloriosa, vnde hostium putaretur inclinata fore superbia, quando tanti regis efferre cadauer cum suis insignibus inspiciebant. At Gothi Theoderico adhuc justa soluentes, armis insonantibus regiam deferunt majestatem, fortissimúsque Thorismund bene gloriosus ad manes carissimi patris, vt decebat filium, exequias est prosequutus. Quòd postquam peractum est, orbitatis dolore commotus, & virtutis impetu, qua valebat, dum inter reliquias Hunnorum mortem patris vindicare contendit, Æthium patricium, ac si seniorem, prudentiáque matu-

maturum, de hac parte consuluit, quid sibi esset in tempore faciendum. Ille verò metuens, ne Hunnis funditus interemptis, à Gothis Romanorum premeretur imperium præbet hac suasione consilium, vt ad sedes proprias remanet, regnúmque quod pater reliquerat, arriperet: ne germani eius opibus sumptis paternis, Vesegotharum regnum peruaderent, grauitérque dehinc cum suis, & quod peius est miserabiliter pugnaret. Quo responso non ambiguè, vt datum est, sed pro sua potius vtilitate suscepto, relictis Hunnis, redit ad Gallias. Sic humana fragilitas dum suspicionibus occurrit, magna rerum agendarum occasione intercipitur. In hoc enim famosissimo & fortissimarum gentium bello ab vtrísque partibus *clxij. millia cæsa referuntur, exceptis xc. millibus Gepidarum *clxv. & Francorum, qui ante congressionem publicam noctu sibi occurrentes, mutuis concidere vulneribus, Francis pro Romanorum, Gepidis pro Hunnorum parte pugnantibus. Attila igitur discessione cognita Gothorum, quòd de inopinatis colligi solet, & inimicorum magis æstimans dolum diutius se intra castra continuit. Sed vbi hostium absentia sunt longa silentia consecuta, erigitur mens ad victoriam, gandia præsumuntur, atque potentis regis animus in antiqua fata reuertitur. § 67. Thorismund ergo patre mortuo, in campis statim Catalaunicis, vbi & pugnauerat regia maiestate subuectus, Tolosam ingreditur. Hic licet fratrum & fortium turba gauderet, ipse tamen sic sua initia moderatus est, vt nullius reperiret de regni successione certamen. Attila verò nacta occasione de recessu Vesegotharum, & quo sæpe optauerat, cernens hostium solutionem per partes, mox jam securus ad oppressionem Romanorum mouit procinctum. § 68. primáque aggressione Aquileiensem obsedit ciuitatem, quæ est metropoli Venetiarum, in mucrone vel lingua Adriatici posita sinus. Cuius ab Oriente muros Natissa amnis fluens, à monte Picis elambit, ibique quum diu, multóque tempore obsidens, nihil penitus præualeret, fortissimis intrinsecus Romanorum militibus resistentibus: exercitu jam murmurante & discedere cupiente, Attila deambulans circa muros, dum vtrum solueret castra, an adhuc moraretur deliberat animaduertit candidas aues, id est ciconias, quæ in fastigio domorum nidificant, de ciuitate fœtus suos trahere atque contra morem per rura forinsecus comportare. Et vt hoc, sicut erat sagacissimus inquisitor, præsensit, ad suos inquit: Respicite aues futurarum rerum prouidas perituram relinquere ciuitatem, casurásque arces periculo imminente deserere. Non hoc vacuum, non hoc credatur incertum: rebus præscijs consuetudinem mutat ventura formido. Quid plura? Animus suorum rursus ad oppugnandum Aquileiam inflammatur. Qui machinis constructis, omnibúsque tormentorum generibus adhibitis, nec mora, inuadunt ciuitatem, spoliant, diuidunt, vastántque crudeliter, ita vt vix eius vestigia, vt appareant, relinquerint. Ex hinc jam audaciores, & nec dum Romanorum sanguine satiari, per reliquas Venetum ciuitates Hunni bacchabantur.

§ 69. Mediolanum quoque Liguriæ metropolim, & quondam regiam vrbem pari tenore deuastant, nec non & Ticinum æquali sorte

deijciunt, viciníque loca fæuientes allidunt, demoliuntúrque penè totam Italiam. Q i ú nque ad Romam animus fuisset eius attentus accedere, sui eum (vt Priscus refert historicus) remouere, non vbi, cui inimici erant consulentes: sed Alarici quondam Vesegotharum regis objicientes exemplum, veriti regis sui fortunam, quia ille post tractam Romam diu non superuixerat, sed protinus rebus excessit humanis. Igitur dum eius animus ancipiti negocio inter ire & non ire fluctuaret, secúmque deliberans tardaret, placita ei legatio à Roma aduenit. Nam Leo Papa per se ad eum accedit "in Acrouentu Mamboleio, vbi Mincius amnis commeantium frequentatione transitur. Qui mox "deposuit excitatum furorem, & rediens quà venerat, id est, vltra Danubium, promissa pace discessit: illud præ omnibus denuncians, atque interminando discernens, grauiora se in Italiam illaturum, nisi ad se Honoriam Valentiniani principis germanam, filiam Placidiæ Augustæ, cum portione sibi regalium opum debita mitteret. Ferebatur enim, quia hæc Honoria, dum propter aulæ decus ac castitatem teneretur nutu fratris inclusa, clandestino eunucho Attilam inuitasset, vt contra fratris potentiam eius patrocinijs vteretur: prorsus indignum facinus, vt licentiam libidinis malo publico compararet. § 70. Reuersus itaque Attila in sedes suas, & quasi ocij pœnitens, grauitérque ferens à bello cessare, ad orientis principem Marcianum legatos dirigit, prouinciarum testans vastationem, quod sibi promissa à Theodosio quondam Imperatore minimè persolueret, & inhumanior solito suis hostibus appareret. Hæc tamen agens, vt erat versutus & callidus, alibi minatus, alibi arma sua commouit, & quod restabat indignationi, faciem in Vesegothas retorsit. Sed non eum, quem de Romanis, reportauit euentum. Nam per dissimiles anterioribus vias recurrens, Alanorum partem trans flumen Ligeris considentem statuit suæ redigere ditioni, quatenus mutata per ipsos belli facie, terribiliter emineret. § 71. Igitur ab Dacia & Pannonia prouincijs, in quibus tunc Hunni cum diuersis subditis nationibus insidebant, egrediens Attila, in Alanos mouit procinctum. Sed Thorismundi rex Vesegotharum fraudem Attilæ non impari subtilitate præsentiens, ad Alanos tota velocitate prius aduenit, ibique superuenientis jam Attilæ motibus præparatus occurrit, consertóque prælio, penè simili eum tenore, vt prius in campis Catalaunicis à spe remouit victoriæ, fugatúmque à partibus suis sine triũpho remittens in sedes proprias fugere compulit. Sic Attila famosus, & multarũ victoriarum dominus, dum quærit famam perditoris abjicere, & quod prius à Vesegothis pertulerat, abolere, geminatam sustinuit, ingloriúsq; recessit. § 72. Thorismund verò repulsis ab Alanis Hunnorum cateruis, sine aliqua suorũ læsione Tholosam migrauit, suorúmq. quieta pace cõposita, tertio anno regni sui ægrotans, dum sanguinẽ tollit de vena, ab "Ascalcruo cliẽte inimicos nunciante, armis substractis, peremptus est. Vna tamen manu, quã liberam habebat, scabellũ tenẽs, sanguinis sui existit vltor, aliquantos insidiantes sibi extinguẽs. § 73. Post cuius decessũ, Theodericus germanus eius Vesegotharũ in regno succedens, mox

Riciarium

"in agro venetum Ambuleio

"deposito exercitus furore.

"Ascaliba mo.

Riciarium Sueuorum regem cognatum suum repperit inimicum. Hic item Riciarius affinitatem Theoderici præsumens, vniuersam penè Hispaniam sibi credidit occupandam, iudicans opportunum tempus surreptionis composita initia tentare regnantis. Quibus ante Gallicia & Lusitania sedes fuere, quæ in dextro latere Hispaniæ per ripam Oceani porriguntur, habentes ab Oriente Austrogoniam, ab Occidente in promontorio sacrum Scipionis Romani ducis monumentum; à Septentrione Oceanum, à Meridie Lusitaniam, & fluuium Tagum, qui arenis suis permiscens auri metalla, trahit cum limi vilitate diuitias. Exinde ergo exiens Riciarius rex Sueuorum, nititur totam Hispaniam occupare. Cui Theodericus cognatus suus, vt erat moderatus, legatos mittens, pacificè dixit, vt non solum recederet à finibus alienis, verùm etiam nec tentare præsumeret, odium sibi tali ambitione acquirens. Ille verò animo prætumido ait: *Si hic murmuras, & me venire causaris, Tholosam, vbi tu sedes, veniam: ibi si vales, resiste.*

¶ 74 His auditis, ægrè tulit Theodericus, comparatúsque cum cæteris gentibus, arma mouit in Sueuos, "Burgundionum quoque Gundiacum, & Hilpericum reges auxiliares habens, sibique deuotos. Ventum est ad certamen iuxta flumen Vlbium, quod inter Asturicam, Hiberiámque prætermeat. Consertoque prælio, Theodericus cum Vesegothis, qui ex iusta parte pugnabat, victor efficitur, Sueuorum gentem penè totam vsque ad internecionem prosternens. Quorum rex Riciarius "relicta infesta victoria, hostem fugiens, in nauim conscendit, aduersáque procella Tyrrheni ostij repercussus, Vesegotharum est manibus redditus miserabilem non differens mortem, cum elementa mutauerit. Theodericus verò victor existens, subactis pepercit, nec vltra certamina sæuire permisit, præponens Sueuis, quos subiecerat, clientem propriū nomine Athiuulfum. Cui in breui animum ad præuaricationem ex Sueuorum suasionibus commutans, neglexit imperata complere, potius tyrannica elatione superbiens, credénsque se ea virtute prouinciam obtinere, qua dudum cū domino suo eam subegisset. Is siquidem erat Vuarnorum stirpe genitus, longè à Gothici sanguinis nobilitate seiunctus: idcirco nec libertati studens, nec patrono fidem seruans. Quo comperto, Theodericus mox contra eum, qui eum de regno peruaso deiicerent, destinauit. Qui venientes, sine mora in primo eum certamine superantes, congruam factorum eius ab eo exegerunt vltionem. Captus namque & suorum solatio destitutus, capite plectitur: sensítque tandem iratum, qui propitium dominum crediderat contemnendum. Tunc Sueui rectoris sui interitum contuentes, locorum sacerdotes ad Theodericum supplices direxerunt. Quos ille pontificali reuerentia suscipiens, non solùm impunitatem Sueuorum indulsit, sed & vt sibi de suo genere principem constituerent, flexus pietate concessit.

¶ 75 Quod & factum est, & Remismundum sibi Sueui regulum ordinauerunt. His peractis, paceque cunctis munitis, tertio decimo regni sui anno Theodericus occubuit. Cui frater Euricus percupida festinatione succedens, sæua suspicione pulsatus est. Nam dum hæc

" Burgundionum

" Relicto infesto hoste

hæc circa Vesegotharum gentem & alia nonnulla geruntur, Valentinianus Imperator dolo Maximi occisus est, & ipse Maximus tyrannico more regnum inuasit. Quod audiens Gizericus rex Vvandalorum, ab Africa armata classe in Italiam venit, Romámq; ingressus cuncta deuastat. Maximus verò fugiens, à quodam Vrso milite Romano interemptus est. Post quem, jussu "Marciniani Imperatoris orientalis "Maiorianus occidentale suscepit Imperium gubernandum. Sed & ipse non diu regnans, dum contra Alanos, qui Gallias infestabant, mouisset procinctum, Dertonæ juxta fluuium. " Ita cognomento occiditur. Cuius locum Seuerus inuasit, qui tertio anno Imperij sui Romæ obijt. Quod cernens Leo Imperator qui in orientali regno Marciano successerat, Anthemium patricium suum ordinans, Romæ principem destinauit. Qui veniens illico Ricimerem generum suum contra Alanos direxit, virum egregium, & penè tunc in Italia ad exercitum singularem. Qui multitudinem Alanorum, & regem eorum Beurgum in primo statim certamine superatos, internecioni prostrauit. Euricus ergo Vesegotharum rex crebram mutationem Romanorum principum cernens, Gallias suo jure nisus est occupare. Quod comperiens Anthenius Imperator, protinus solatia Britonum postulauit. Quorum rex Riothimus cum xij. millibus veniens, in "Biturigas ciuitatem oceano è nauibus egressus, susceptus est. Ad quos rex Vesegotharum Euricus innumerum ductans exercitum aduenit, diúque pugnans Riothimum Britonum regem, antequam Romani in eius societate coniungerentur superauit. Qui ampla parte exercitus amissa, cum quibus potuit fugiens, ad "Burgundionum gentem vicinam, Romanis in eo tempore fœderatum aduenit. §76. Euricus verò rex Vesegotharum Aruernam Galliæ ciuitatem occupauit, Anthemio principe jam defuncto, qui cum Recimere genero suo intestino bello sæuiens "Romaniam triuisset, ipséque à genere suo peremptus, regnum reliquit Olibrio. Quo tempore à Constantinopoli Aspar primus patriciorum, & Gothorum genere clarus, cum Ardabure & Patriciolo filijs, illo quidem olim patricio, hoc autem Cæsare, generóque Leonis principis appellato, spadonum ensibus in palatio vulneratus interijt. Et nec dum Olibrio viiij. mense in regnum ingresso obeunte, Glycerius apud Rauennam plus præsumptione, quam electione Cæsar effectus est. Quem anno vix expleto, Nepos Marcellini quondam patricij sororis filius, à regno dejiciens, in portu Romano episcopum ordinauit. Tantas varietates mutationésque Euricus cernens, vt diximus superius, Aruernam occupat ciuitatem, vbi tunc Romanorum dux præerat Decius nobilissimus senator, & dudum Auiti Imperatoris, qui ad paucos dies regnum inuaserat, filius. Nam hic ante Olibrium paucos dies tenens imperium, vltro recessit Placentiam, ibique Episcopus est ordinatus. Huius ergo filius Decius diu certans cum Vesegothis, nec valens antestare, relicta patria, maximéque vrbe Aruernate hosti, ad tutiora se loca collegit. Quod audiens Nepos Imperator, præcepit "Decio", relictis Gallijs ad se venire, in locum eius Oreste magistro militum ordinato: qui

" Marciani
" Maiora-nus
" Hira
" Veturiga
" Burgundionum
" Romam
" & Decii

qui Orestes suscepto exercitu, & contra hostes egrediens, à Roma Rauennam peruenit, ibique remoratus. Augustulum filium suum Imperatorem efficit.

Quod comperto, Nepos fugit in Dalmatias, ibique defecit priuatus regno, vbi jam Glycerius dudum imperator Episcopatum Salonitanum habebat. Augustulo verò à patre Oreste in Rauenna imperatore ordinato, non multum post Odouacer Turcilinguorum rex, habens secum Scyros, Herulos, diuersarúmque gentium auxiliarios, Italiam occupauit, & Oreste interfecto; Augustulum filium ejus de regno pulsum, in Lucullano, Campaniæ castello exilij pœna damnauit. Sic quoque Hesperiũ Romanę gentis imperium, quod septingentesimo nono, vrbis conditę anno primus Augustorum Octauianus Augustus tenere cœpit, cum hoc Augustulo periit, anno decessorum prædecessorúmque regni quingentesimo vigesimo secundo, Gothorum dehinc regibus Romam Italiámque tenentibus. Interea Odouacer rex gentium omnem Italiam adeò subjugauit, vt terrorem suum Romanis indicaret, mox initio regni sui Brachiam comitem apud Rauennam occidit, regnoque suo confortato penè per quatuordecim annos vsque ad Theodorici præsentiam, de quo in subsequentibus dicturi sumus, obtinuit. Interim tamen ad eum ordinem, vnde digressi sumus, redeamus, & quomodo Euricus rex Vesegothatum Romani regni vacillationem cernens, Arelatum & Massiliam propriæ subdidit ditioni. Gezericus etenim Wandalorum rex suis eum muneribus ad ista committenda illexit, quatenus ipse Leonis vel Zenonis insidias, quas contra eum direxerant, præcaueret.

Egitque vt Orientale imperium Ostrogothæ, Hesperium Vesegothæ vastarent, vt in vtraque Repub. hostibus decernentibus, ipse in Africa quietus regnaret.

§ 77 Quod Euricus grato suscipiens animo, totas Hispanias Galliásque sibi jam iure proprio, tenens simul quoque & Burgundiones subegit, Arelatóque degens, decimo nono anno regni sui vita priuatus est.

¶ 78. Huic successit proprius filius Alaricus, qui nonus in numero ab illo Alarico magno regnum adeptus Vesegotharum. Nam pari tenore, vt de Augustulo superius diximus, & in Alaricis prouenisse cognoscitur, à quorum nominibus inchoant.

Quo interim nos prætermisso, sicut promisimus, omnem Gothorum texamus originem.

§ 79. Et quia dum vtræque gentes tam Ostrogothæ, quàm etiam Vesegothæ in vno essent, vt valui, majorum sequens dicta reuolui, diuisósque Vesegothas ab Ostrogothis ad liquidum sum prosequutus: necesse nobis est, iterum ad antiquas eorum Scythicas sedes redire, & Ostrogotharum genealogiam, actúsque pari tenore exponere. Quos constat (morte) Ermanarici regis sui decessione à Vesegothis diuisos, Hunnorum

subditos ditioni in eadem patria remoraſſe, Vvinithario tamen Amalo principatus ſui inſignia retinente. Qui aui Ataulſi virtutem imitatus quamvis Ermanarici felicitate inferior, tamen (hæc modeſtè † referens Hunnorum imperio ſubjacere paululum ſe ſubtrahebat ab illis, ſuámque dum nititur oſtentare virtutem, in Antarum fines mouit procinctum: eóſque dum aggreditur, prima congreſſione ſuperatur: deinde fortiter egit, regémque eorum Box nomine cum filiis ſuis & LXX. primatibus in exemplo terroris cruci adfixit, vt deditiis metum cadauera pendentium geminarent. Sed cum tali libertate vix anni ſpatio imperaſſet, non eſt paſſus † Balumber rex Hunnorum, ſed † aſcito ad ſe S giſmundo Hunnimundi magni filio, qui juramenti ſui & fidei memor cum ampla parte Gothorum Hunnorum imperio ſubiacebat, renouatóque cum eo fœdere, ſuper Vvinitharium duxit exercitum. Diúque certantibus, primo & ſecundo certamine Vvinitharius vincit. Nec val t aliquis commemorare, quantam ſtragem de Hunnorum Vvinitharius fecit exercitu. Tertio verò prælio ſubreptionis auxilio ad fluuium nomine Erac, dum vterque ad ſe veniſſent, Balamber ſagitta miſſa, caput Vvinitharij ſaucians, interemit: neptémque ejus † Vvaladamarcam ſibi in conjugio copulans, jam omnem in pace Gothorum populum ſubactum poſſedit: ita tamen: vt genti Gothorum ſemper vnus proprius regulus (quamvis Hunnorum conſilio) imperaret. Et mox defuncto Vvinithario, rexit eos Hunnimundus filius quondam regis potentiſſimi Ermanarici, acer in bello, totíúſque corporis pulchritudine pollens: qui poſt hæc contra Sueuorum gentem feliciter dimicauit Eóque defuncto, ſucceſſit Thoriſmundi filius eius flore juuentutis ornatus, qui ſecundo principatus ſui anno contra Gepidas mouit exercitum. Magnáque de illis potitus victoria caſu equi dicitur interemptus. Quo defuncto, ſic eũ luxêre Oſtrogo. hæ, vt LX. per annos in eius loco rex alius non ſuccederet, quatenus & illius memoriam ſemper haberent in ore, & tempus accederet, quo Vvademir" ambitum repararet virilem, qui erat ex conſobrino eius genitus Vvandalario: quia filius eius, vt ſuperius diximus, Beriſmund, jam contempta Oſtrogotharum gente propter Hunnorum dominium, ad partes Heſperias Veſegotharum fuiſſet gentem ſequutus, de quo & ortus eſt Vedericus. Vederico quoque filius natus eſt Eutharicus, qui iunctus Amaleſuētæ filiæ Theoderici, item Amalorum ſtirpem iam diuiſam coniunxit, & genuit Athalaricum & Matheſuentam. Sed quia Athalaricus in annis puerilibus defunctus eſt, Matheſuenta Conſtantinopolim inlata, de ſecundo viro, id eſt Germano fratruele Inſtiniani Imperatoris genuit poſthumum filium, quem nominauit Germanum.

† Ferens.
† ſupra Balamur.
† acceſſito ad ſe Geſiſmundo.
† Vvalla-mamaricá.
" habitum

¶ 81. Sed nobis vt ordo, quem cupimus, decurrat ad Vvandalarij ſobolem, quæ trino flore pullulabat, redeundum eſt. Hîc etenim Vvandalarius fratruelis Ermanarici, & ſuperſcripti Thoriſmundi conſobrinus, tribus editis, † lıbris, in gente Amala gloriatus eſt, id eſt Vvalamir, Theodemir, Vvidemir.

† liberis

Vvidemir. Ex quibus per successionem parentum Vvalamir in regnum conscendit, adhuc Hunnis eos inter alias gentes generaliter obtinentibus. Eratque tunc in tribus his germanis contemplatio grata, quando mirabilis Theodemir pro fratris Vvamir militabat imperio. Vvalmir verò pro altero jubet ornã lo, Vvidemir seruire pro fratribus, æstimabat. Sic eis mutua affectione se tuentibus, nulli penitus deerat regnum, quod vtrique in sua pace tenebant. Ita tamen, vt sæpe dictum est imperabant: vt ipsi Attilæ Hunnorum regis imperio deseruirent. Quibus nec contra parentes Vesegothas licuisset recusare certamen, sed necessitas domini etiam si parricid um jubet, implendum est. Nec aliter ab Hunnorum dominio diuelli potuit gens aliqua Scythica, nisi optata cunctis nationibus in commune, & Romanis mors Attilæ prouenerit, quæ tam vtilis fuit, vt vita mirabilis.

§ 82. Qui, vt Priscus historicus refert, * extinctionis suæ tempore puellam: Ildico nomine decoram valde sibi in matrimonium post innumerabiles vxores, vt mos erat gentis illius, socians, eiúsque nuptiis * magna hilaritate resolutus, vino somnóque grauatus, resupinus jacebat, redundansque sanguis, qui ei solitè de naribus effluebat, dum consuetis meatibus impeditur itinere ferali faucibus illapsus eum extinxit. Ita glorioso per bella regi temulentia pudendum exitũ dedit. Sequenti verò luce, quum magna pars diei fuisset exempta, ministri regij triste aliquid suspicantes post clamores maximos fores effringunt, inueniuntque Attilæ sine vulnere necem sanguinis effusione peractam, puellámque demisso vultu sub velamine lachrymantem. Tunc, vt illius gentis mos est, crinium parte truncata, informes facies cauis turparere vulneribus, vt præliator eximius non fœmineis lamentationibus & lachrymis, sed sanguine lugeretur virili. De quo id accessit mirabile, vt Martiano principi Orientis de tam feroci hoste sollicito in somnis diuinitas adsistens, arcum Attilæ in eadem nocte fractum ostenderet, quasi quòd gens ipsa eo telo multa præsumat. Hoc Priscus historicus vera se dicit attestatione probare. Nam in tantum magnis imperiis Attila terribilis habitus est, vt eius mortẽ in locum muneris superna regnantibus indicarent. Cuius manes quibus modis à sua gente honorati sunt, pauca de multis dicere non omittamus. In mediis siquidem campis, & intra tentoria serica cadauere collocato, spectaculum admirandum, & solenniter exhibetur. Nam de tota gente Hunnorum electissimi equites in eo loco, quo erat positus, in modum Circensium cu sibus ambientes, facta ejus cantu funereo tali ordine referebant. Præcipuos Hunnorum rex Attila patre genitus Munzucco, fortissimarum gentium dominus, qui inaudita ante se potentia solus Scythica & Germanica regna possedit, nec non vtraque Romanæ vrbis imperia captis ciuitatibus terruit, & ne præda reliqua subderent, placatus precibus, annuum vectigal accepit. Quúmque hæc omnia prouentu felicitatis egerit, non vulnere hostium, non fraude suorum, sed gente incolumi inter gaudia lætus, sine sensu doloris occubuit

* exitus sui

* nimia

† puiet

Quis ergo hunc† dicat exitum, quem nullus æstimat vindicandum? Postquam talibus lamentis est deflectus, strauam super tumulū eius, quam appellant ipsi ingenti cōmessatione concelebrant, & contraria inuicem sibi copulentes, luctū funereum mixto gaudio explicabant, noctúque secreto cadauer est terra reconditum. Cuius† fercula primum auteo, secundo argento, tertio ferri rigore cōmuniunt, significantes tali argumento potentissimo regi omnia conuenisse: ferrum quo gentes edomuit: aurum & argentū, quod ornatū reipublicæ vtriusque acceperit. Addunt arma hostium cædibus acquisita, phaleras vario gemmarū fulgore preciosas, & diuersis generis insignia, quibus colitur aulicum decus. Et vt tot & tantis diuitiis humana curiositate arceretur, operi deputatos detestabili mercede trucidarunt, emersísque momentanea mors sepelientibus cum sepulto.

† coopercula

§ 82. Talibus peractis, vt solent animi iuuenū ambitu potentiæ concitati, inter successores Attilæ de regno orta contentio est, & dū inconsulti imperare cupiunt cuncti, omnes simul imperium perdidere. Sic frequenter regna grauat plus copia, quàm inopia successorum. Nam filij Attilæ, quorum per licentiam libidinis penè populus fuit, gentes sibi diuidi æqua sorte poscebant, vt ad instar familiæ bellicosi regis cum populis mitteretur in sortem. Quod dum Gepidarum rex comperit Ardaricus, de tot gentibus indignatus, velut vilissimorum mancipiorum conditione tractari, contra filios Attilæ primus insurgit, illatúmque seruiendi pudorem sequuta felicitate detersit: nec solum suam gentem, sed & cæteras quæ pariter premebantur, sua discessione absoluit: quia facilè omnes appetunt, quæ pro cunctorum vtilitate tentantur. In mutuum igitur armantur exitium, bellúmque committitur in Pannonia, iuxta flumen cui nomen est † Netad. Illic concursus factus est gentium variarum, quas Attila in sua tenuerat ditione. Diuiduntur regna cum populis, fiúntque ex vno corpore membra diuersa, nec quæ vnius passioni compaterentur, sed quæ exciso capite inuicem insanirent. Quæ nunquam contra se pares inuenerant, nisi ipsi mutuis se vulneribus sauciantes, se ipsas discerperent fortissimæ nationes. Nam ibi admirandum reor fuisse spectaculum, vbi cernere erat † cunctis, pugnantem Gothum ense furentem. Gepidam in vulnere † suorum cuncta tela frangentem. Sueuum pede. Hunnum sagitta præsumere, Alanum graui, Herulum leui armatura aciem instruere. Post multos ergo grauésque conflictus fauit. Gepidis inopinata victoria. Nam triginta ferè millia tam Hunnorum, quàm aliarum gentium, quæ Hunnis ferebant auxilium, Ardarici gladius, conspiratorúmque peremit. In quo prælio filius Attilæ major natu, nomine Ellac occiditur: quem tantum pater super cæteros amasse perhibebatur, vt eum cunctis diuersísque filiis suis in regno præferret: sed non fuit voto patris fortuna consentiens. Nam post multas hostium cedens sic viriliter eum constat peremptum, vt tam gloriosum superstes pater optasset interitum. Reliqui verò germani eius eo occiso fuganture juxta littus Pontici maris, vbi prius Gothos sedisse descripsimus, Cessere itaque Hunni, quibus cedere putabatur vniuersitas. Adeo diffidium perniciosa,

† Nedao

† contis

† suo regū tela

perniciosa res est, vt diutiis corruerint, qui adunati viribus territabant. Hæc causa Ardarici regis Gepidarum felix adfuit diuersis nationibus, qui Hunnorum regimini inuiti famulabantur, eorúmque diu mœstissimos animos ad hilaritatem libertatis votiuæ erexit. Venientésque multi per legatos suos ad solum Romanorum, & à principe Martiano grauissimè suscepti, distributas sedes, quas incolerent, accepere. Nam Gepidæ Hunnorum sibi sedes viribus vindicantes, totius Daciæ velut victores potiti, nihil aliud à Romano imperio, nisi pacem & annua solennia, vt strenui viri, amica pactione postulauere. Quod & libens tunc annuit Imperator, & vsque nunc consuetum donum est. Nam gens ipsa à Romano suscipit principe. Gothi verò cernentes Gepidas Hunnorum sedes sibi defendere, Hunnorúmque populum suas antiquas sedes occupare, maluerunt à Romano regno terras petere, quàm cum discrimine suo inuadere alienas, accipientes Pannoniam, quæ in longa porrecta planicie habet ab Oriente Mœsiam superiorem, à Meridie Dalmatiam, ab Occasu Noricum, à Septentrione Danubium. Ornata patria ciuitatibus plurimis, quarum prima Sirmis, extrema * Vindomina. Sauromatæ vero, quos Sarmatas diximus, & Cemandri, & quidam ex Hunnis in parte Illyrici ad castrum Martenam sedes sibi datas coluere. Ex quo genere * fuit Bliuilas dux pentapolitanus, ciusque germanus * Froilas, & nostri temporis * Bessa patricius. Sciri verò, & † Satagarij, & cæteri Alanorum cum duce suo nomine Candax Scythiam minorem, inferiorémque Mœsiam accepere. Cuius Candacis Alanouiamuthis his patris mei genitor Paria id est, meus auus, notarius quouſque Candax ipse viueret, fuit: eiúsque germanæ filius Gunthigis, qui & Baza dicebatur, magister militum, filius Andagis, * filij Andale, de prosapia Amalorum descendens. Ego item (quamvis agrammatus) * Iornandes, ante conuersionem meam notarius fui. Rugi verò, aliæque nationes nonnullæ * Biozimetas, Scandiopolim, vt incolerent, petiuere. Hernac quoque iunior Attilæ filius cum suis in extremo minoris Scythiæ sedes delegit. † Emnedzar & Vzindur consanguinei eius in Dacia Ripensi. Vto & † Iscalmus, qui ea potiti sunt, multique Hunnorum passim proruentes tunc se in Romaniam dederunt. E quibus nunc vsque Sacromontisij & Foratisij dicuntur. Erant siquidem & alij Gothi qui dicuntur Minores populus immensus, cum suo pontifice, ipsóque primate Vulfila, qui eos dicitur & literis instituisse, hodiéque sunt in Mœsia regione incolentes † Eucopolitanam. Ad pedes † enim montis gens multa sedit pauper & imbellis nihil abundans, nisi armento diuersi generis pecorum, & pascua, siluáque lignorum, parum habens tritici, cæterarum specierum est terra fœcunda. Vineas verò nec si sunt alibi, certi eorum cognoscunt, ex vicinis locis sibi vinum negociantes, nam lacte aluntur. Plerique ergo, vt ad gentem, vnde agitur, reuertamur, id est Ostrogotharum, qui in Pannonia sub rege Vualemir ejusque germanis, Theodemir & Vvedemir morabantur; quamvis diuisa loca, consilia tamen habuere vnita. Nam Vualemir inter Scarniungam & Aquam nigram fluuios, Theodemir iuxta † lacum

* Vindomis.
* Bliuiliorum.
* Ferollas.
* Besca
* Sadacatij
* Fluandelem
* Iordanis
* Brizim & Archadiopolim.
† Eumeaus & Vltzindus
† Hiolo Aliuóque dederunt
† Nicopolitanam
† Emi montis.
† loci.

Pelsodis, Vvidemir inter vtrosque manebat. Contigit ergo, vt Attilæ filij contra Gothos, quasi desertores dominationis suæ, velut fugacia mancipia requirentes, venirent, ignaríque aliis fratribus, super Vvalemir solum irruerent. Quos tamen ille, quamvis cum paucis, excepit, diúque fatigatos ita prostrauit, vt vix pars aliqua hostium remaneret, quæ in fugam versa, eas partes Scythiæ peteret, quas " Danubij amnis fluenta prætermeant, quæ lingua sua Hunniuar appellant. Eóque tempore quum ad fratrem Theodemirem gaudij nuncium direxisset, eo mox die nuncius veniens felicius in domo Theodemiris repperit gaudium. Ipso siquidem die Theodericus eius filius quamvis de Erelieua concubina, bonæ tamen spei puerulus natus erat.

" Danapri.

¶ 84. Post tempus ergo non multum rex Vvalemir, ejusque germani Theodemir & Vvidemir, consueta dum traderent dona à principe Marciano, quæ ad instar strenuæ gentis acceperunt, vt pacis fœdera custodirent, missa legatione ad Imperatorem, vident Theodericum " Triarij filium, & hunc genere Gothico, alia tamen stirpe, non Amala procreatum, omnino florentem cum suis, Romanorúmque amicitiis junctum, & annua solennia consequentem, & se tantum despici. Illico furore commoti, arma arripiunt, & Illyricum penè totum discurrentes, in prædam deuastant. Sed statim Imperator animo mutato, ad pristinam recurrit amicitiam, missaque legatione, tam præterita cum instantibus munera tribuit, quàm etiam de futuro sine aliqua controuersia tribuere compromitit, pacísque obsidem ab eis, quem supra retulimus, Theodericum infantulum " Theodemeris accepit. Qui iam annorum septem incrementa conscendens, octauum intrauerat annum. Quem dum pater cunctatus daret, patruus Vvalemir extitit supplicator, tantum vt pax firma inter Romanos Gothósque maneret. Datus igitur Theodericus obses à Gothis, ducitur ad vrbem Constantinopolitanam Leoni principi, & quia puerulus elegans erat, meruit gratiam imperialem habere. Postquam ergo firma pax Gothorum cum Romanis effecta est, videntes Gothi non sibi sufficere ea, quæ ab imperatore acciperent solaria, simúlque cupientes ostentare virtutem, cœperunt vicinas gentes circumcirca prædari: primo contra Satagas, qui interiorem Pannoniam possidebant, arma mouentes. Quod vbi rex Hunnorum † Dinzio, filius Attilæ, cognouisset, collectis secum, qui adhuc videbantur, quamvis pauci, ejus tamen sub imperio remansisse. Vlzingures, Angisciros, Bittugores, Bardores veniens ad Bassianam Pannoniæ ciuitatem, eamque circumuallans, fines eius cœpit prædari. Quo comperto Gothi, vbi erant, expeditionémque soluentes, quam contra Satagas collegerant, in Hunnos conuertunt, & sic eos suis à finibus inglorios pepulerunt, vt iam ex illo tempore, qui remanserant Hunni, & vsque hactenus Gothorum arma formident. Quiescente verò tàdem Hunnorum gente à Gothis, Hunnimundus Sueuorum dux dum ad prædandas Dalmatias transit, armenta Gothorum in campis errantia deprædatus, quia Dalmatiis Sueuia vicina erat, nec à Pannoniis multum distabat,

" Triani

" Theodemiri accipiunt.

† Dindzic

bat, præsertim vbi tunc Gothi residebant. Quid plurimum? Hunnimundo cum Suevis vastatis Dalmatiis ad sua revertente, Theodemis germanus Valemiris regis Gothorum non tantum jacturam armentorum dolens, quantum metuens, ne Suevi, si impunè hoc lucrarentur, ad majorem licentiam prosilirent, sic vigilauit in eorum transitu, vt intempesta nocte dormientes inuaderet ad lacum Pelsodis, consertóque inopinato prælio, ita eos oppressit, vt etiam ipso rege Hunnimundo capto, omnem exercitum ejus, qui gladium euasissent, Gothorum subderet seruituti. Et dum multum esset amator misericordiæ, facta vltione veniam condonauit, reconciliatúsque cū Suevis eundem, quem ceperat, adoptans sibi filium, remisit cum suis in Sueuiam. Sed ille immemor paternæ gratiæ, post aliquod tempus conceptum dolum parturiens Scirorum gentem incitauit, qui tunc supra Danubium considebant, & cum Gothis pacificè morabantur, quatenus scissi ab eorum fœdere, secúmque juncti, in arma prosilirent, gentémque Gothorum inuaderent. Tunc Gothis nihil mali sperantibus, præsertim de vtrisque amicis vicinis confisis, bellum insurgit ex improuiso, coactique necessitate ad arma confugiunt, solitóque certamine arrepto, se suámque injuriam vlciscuntur. In eo siquidem prælio Rex eorum Vvalemir dum equo insidens ad cohortandos suos ante aciem curreret, proturbatus equus corruit, sessorémque suum deiecit: qui mox inimicorum lanceis confossus, interemptus est. Gothi verò tam regis sui mortem, quàm suam iniuriam à rebellionibus exigentes, ita sunt præliati, vt pene de gente Scirorum, nisi qui nomen ipsum ferrent, & hic cum de dedecore non remansissent, sic omnes extinxerunt. Quorum exitium Sueuorum reges Hunnimundus & Alaricus veriti, in Gothos arma mouerunt, freti auxilio Sarmatarum, qui cum Beuga & Babai regibus suis auxiliariis eorum deuenissent, ipsásque Scirorum reliquias quasi ad vltimam suam acrius pugnaturas accersentes cum Edita & † Vulfo eorum primatibus, habuerunt simul secum tam Gepidas quàm ex gente Rugorum non parua solatia. Cæterísque hinc inde collectis, ingentem multitudinem aggregantes, ad amnem Bolliam in Pannoniis castrametati sunt. Gothi tunc Vvalemire defuncto, ad fratrem ejus Theodemir confugerunt. Qui quamvis dudum cum fratribus regnans, tamen auctioris potestatis insignia sumens, Vvidemire fratre juniore accito, & cum ipso curas belli partitus, coactus ad arma prosiliuit, consertóque prælio, superior pars inuenitur Gothorum, adeò vt campus inimicorum corruentium cruore madefactus, vt rubrum pelagus appareret. Armáque & cadauera in modum collium cumulata campum plus quàm decem millibus oppleuerunt. Quod Gothi cernentes, ineffabili exultatione lætantur, eo quod regis sui Vvalemiris sanguinem & suam iniuriam cum maxima inimicorum strage vlciscerentur. De innumerabili verò variaque multitudine hostium qui valuerunt euadere, effugati vix ad sua inglorij peruenerunt. Post certum verò tempus instanti hiemali frigore, amnéque Danubij solitè congelato: (nam istiusmodi fluuius ita rigescit, vt in silicis mo-

† Hunulfo

† tragulas dum vehat exercitum pedestrem, plaustraque & † traiaculas, vel quicquid vehiculi fuerit, nec cymbarum indigeat linitre) sic ergo cum gelatum Theodemir Gothorum rex cernens, pedestrem ducit exercitum, emensóque Danubio, Sueuis improuisus à tergo apparuit. Nam regio illa Sueuorum ab oriente Bajobatos habet, ab Occidente Francos, à meridie Burgundiones, à septentrione Thuringos. Quibus Sueuis tunc juncti Alamanni etiam aderant, ipsique Alpes erectus omninò tegentes: vnde nonnulla fluenta Danubium influunt nimio cum † sono vergentia. Hic ergo taliter munito loco, Theodemir rex hiemis tempore Gothorum ductauit exercitum, & tam Sueuorum gentem, quàm etiam Alemannorum vtrasque ad inuicem fœderatas deuicit, vastauit, & penè subegit. Inde quoque victor ad proprias sedes, id est Pannonias reuertens, Theodericum filium suum, quem Constantinopolim obsidem dederat, à Leone imperatore remissum cum magnis muneribus gratanter recepit. Qui Theodericus jam adolescentiæ annos contingens expleta pueritia, octauum decimum peragens annum, adscitis satellitibus patris ex populo amatores sibi clientésque consociauit, penè sex millia viros, cum quibus inscio patre, emenso Danubio, super Babai Sarmatarum regem discurrit, qui tunc de Camundo duce Romanorum victoria potitus superbiæ tumore regnabat, cúmque superueniens Theodericus interemit, familiámque & censum deprædans, ad genitorem suum cum victoria repedauit. Singidonum dehinc ciuitatem, quam ipsi Sarmatæ occupassent, inuadens, non Romanis reddidit, sed suæ subdidit ditioni. Minuentibus deinde hinc inde vicinarum gentium spoliis, cœpit & Gothis victus, vesti úsque deesse & hominibus, quibus dudum bella alimoniam præstitissent, pax cœpit esse contraria. Omnésque cum clamore magno ad regem Theodemir accedentes Gothi orant, quacunque parte vellet ductaret exercitum. Quia accito Germano, missaque sorte, hortatus est, vt ille in partem Italiæ vbi tunc Glycerius regnabat imperator, ipse vero ceu fortiter ad ipsius regnum accederet orientale quidem. Quod & factum est. Et mox Vvidemir Italiæ terras intrauit, & extremum fati munus reddens, excessit rebus humanis, successorem relinquens regni Vvidemir filium, suúmque Scynomium. Quem Glycerius imperator muneribus datis, de Italia ad Gallias transtulit, quæ * à diuersis circum circa gentibus premebantur, asserens vicinos sibi Vesegothas eorum parentes regnare. Quid multa? Vvidemir acceptis muneribus, simúlque mandatis à Glycerio Imperatore, Gallias tendit, seréque cum parentibus iungens Vesegothis, vnum corpus efficiunt vt dudum fuerant, & sic Gallias, Hispaniásque tenentes, suo jure defendunt, vt nullus sibi alius præualeret. Theodemir autem frater senior cum suis transit † Saum amnem, Sarmatis militibúsque interminans bellum, si aliquis obstaret ei. Quod illi verentes, quiescunt, imò nec præualent ad tantam multitudinem. Videns Theodemir vndique sibi prospera prouenire. Naissum primam vrbem inuadit Illyrici: filióque suo Theoderico consociatus ad-

stas.

Marginalia: † tragulas; † sonitu; † aduenis; * Spadum

flat, & in villam comites per castrum Herculis transmittit Vlpianam. Qui venientes, tam eam, quàm & opes mox in deditionem accipiunt, nonnulláque loca Illyrici inaccessabilia sibi tunc primùm peruia faciunt. Nam Heracliam & Larissam ciuitates Thessaliæ primùm præda capta jure bellico potiuntur. Theodemir verò rex animaduertens tam felicitatem suam, quàm etiam filij: nec hac tamen contentus egrediens Naisirannam vrbem paucis ad custodiam derelictis, ipse Thessalonicam petijt, in qua " Clarianus patricius à principe directus, cum exercitu morabatur. Qui dum videret vallo muniri Thessalonicam, nec se eorum conatibus posse resistere, missa legatione ad Theodomir regem, muneribúsque oblatis ab " obsidione eum verbis retorquet. Initóque fœdere, Romanus ductor cùm Gothis loca eis jam sponte, quæ incolerent, tradidit, id est Ceropellas, Europam, Medianam, " Petinam, Bereum & alia quæ " Sium vocantur. Vbi Gothi cum rege suo armis depositis, composita, pace quiescunt.

" Hilarianus.
" excidio pe
" Retinaberam
" Phcium

§ 86. Nec diu post hæc & rex Theodemir in ciuitate Certas fatali ægritudine occupatus, vocatis Gothis, Theodericum filium regni sui designat hæredem, & ipse mox rebus humanis excessit. Theodericum verò genti suæ regem audiens, ordinatum Imperator Zeno graue suscepit, eique euocatoria destinata, ad se in vrbem venire præcepit, dignóque suscipiens honore, inter proceres sui palatij collocauit. Et post aliquod tempus ad ampliandum honorem eius, in arma sibi eum filium adoptauit, de suisque stipendijs triumphum in vrbe donauit. Factúsque est consul ordinarius, quod summum bonum, primúmque in mundo decus edicitur: nec tantum hoc, sed etiam equestrem statuam ad famam tanti viri " ante regiam palatij collocauit. Inter hæc ergo Theodericus Zenonis imperio fœdere sociatus, dum ipse in vrbe bonis omnibus frueretur, gentemque suam in Illyrico (vt diximus) residentem, non omnino idoneam, aut refertam audiret, elegit potius solito more gentis suæ labore quærere victum, quàm ipse ociosè frui regni Romani bona, & gentem suam mediocriter victitare, secúmque deliberans, ad principem ait: *Quamuis nihil deest nobis, imperio vestro famulantibus: " tantùm si dignum ducit pietas vestra, desiderium mei cordis libenter exaudiat.* Quúmque ei vt solebat, familiariter facultas fuisset loquendi concessa: *Hesperia* (inquit) *plaga quæ dudum decessorum, prædecessorúmve vestrorum regimine gubernata est, & vrbs illa caput orbis & domina, quare nunc sub regis Turcilingorum & " Rugorum tyrannide fluctuat? Dirige cum gente mea, si præcipis, vt hic expensarum condere careas, & ibi, si adiutus à domino vicero, fama vestra pietatis irradiet. Expedit namque, vt ego, qui sum seruus vester & filius, si vicero, vobis donantibus, regnum illud possideam, haud ille, quem non nostis tyranni iugo senatum vestrum, partémque reipublicæ captiuitatis seruitio premat. Ego enim si vicero, vestro dono, vestróque munere possidebo: si victus fuero, vestra pietas nihil amittit. imò, vt diximus, lucratur expensas.*

" contra
" tamen
" Rogorum.

Quo audito, quamvis ægrè ferret imperator discessum eius, nolens tamen eum contristare, annuit quæ poscebat, magnísque ditatum

muneribus, dimisit à se, senatum populúmque ei commendans Romanum. Igitur egressus vsque vrbe regia Theodericus, & ad suos reuertens, omnem gentem Gothorum, quæ tamen ei præbuerat consensum assumens. Hesperiam tendit, rectóque itinere per Sirmas ascendit, vicinos Pannoniæ. Indéque Venetiarum fines ingressus, ad pontem Sontium nuncupatum castrametatus est. Quumque ibi ad reficienda corpora hominum iumentorúmque, aliquanto tempore * resedisset, Olouacer armatum contra eum direxit exercitum. Quem ille ad campos Veronenses occurrens, magna strage deleuit, castrísque solutis fines Italiæ cum potiore audacia intrat, transactóque Pado amne ad Rauennam regiam vrbem castra componit, tertio ferè milliario ab vrbe, loco qui appellatur Pineta. Quod cernens Odouacer, intus se in vrbe communiuit. Indéque subreptiuè noctu frequenter cum suis egrediens, Gothorum exercitum inquietat. Et hoc non semel, nec iterum, sed frequenter, & penè molitur toto triennio. Sed frustra laborat, quia cuncta Italia dominum iam dicebat Theodericum, & illius ad nutum res illa publica obsecundabat. Tantum ille * solus cum paucis satellitibus, & Romanis, qui aderant, & fame & bello quotidie intra Rauennam laborabat. Quod dum nihil profi eret missa legatione, veniam supplicat. Cui & pri num concedens Theodericus, postmodum hac luce priuauit. Tertióque, vt diximus, anno ingressus in Italiam. Zenonísque imperatoris consulto priuatum habitum suæque gentis vestitum reponens, insigne regij amictus quasi iam Gothorum Romanorúmque regnator, adsumit.

* consedisset

*plus

¶ 88. Missáque legatione ad Lodoin Francorum regem, filiam eius * Audefledam sibi in matrimonio petit. Quam ille gratè libentérque cócessit, suos filios * Ildebertum, & * Cheldebertum, & Tuidebertum credens hac societate cum gente Gothorum, inito fœdere sociari. Sed non adeo pacis ad concordiam profuit ista coniunctio, quia sæpenumero propter Gallorum terras grauiter inter se decertati sunt, & nunquam Gothus Francis cessit, dum viueret Theodericus. Antequam ergo de * Audefleda sobolem haberet, naturales ex concubina, quas genuisset adhuc in Mœsia filias habuit, vnam nomine * Theodicodo, & aliam Ostrogotho. Quas mox vt in Italiam venit, regibus vicinis in coniugio copulauit, id est vnam Alarico Vesegotarum, & aliam Sigismundo Burgundionum. De Alarico ergo natus est Amalaricus. Quem avus Theodericus in annis puerilibus vtroque parente orbatum dum fouet atque tuetur, comperit Eutharicum * Vviterichi filium, Beremundi & Thoresmundi nepotem, Amalorum de stirpe descendentem, in Hispania degere, iuuenili ætate, prudentia & virtute, corporísque integritate pollentem. Ad se eum facit venire, eíque Amalasuentham filiam suam in matrimonio iungit. Et vt ad plenum progeniem suam dilataret, Amalafredam germanam suam, matrem * Theudati, qui postea rex fuit, in Africam regi Wandalorum coniugem dirigit Trasemundo, filiámque eius, neptem suam Amalabergam Thuringorum regi consociat † Hermendefredo: suum comitem inter primos electum ad obtinendam

* Odelfledam
* Heldibertum
* Childebertum, & Theodebertum
* Adelfleda
* Thiudigosam & alteram Ostrogotham,
† Veteric.
† Theodahadi
† Hermenfredo

tiuendam Sirmiensem dirigit ciuitatem. Quam ille expulso rege eius Transatico, filio Trasstile, retenta eius matre obtinuit. Indéque contra Sabinianum Illyricum magistrum militiæ, qui tunc cum Mundone parauerat, ad ciuitatem cognomine " Margoplano, quæ inter Danubium, " Martianúmque flumina adiacebat, cum duob. millibus peditum, equitibus, quingentis, in Mundonis solatia veniens Illyricianum exercitum demoliuit. Nam hic Mundo Attilanis quondam origine descendens, Gepidarum gentem fugiens, vltra Danubium in incultis locis, sine vllis terræ cultoribus debacchatur. Et plerisque abactoribus, Scamarisque & latronibus vndecunque collectis, turrim quæ Herta dicitur, supra Danubij ripam positam occupans, ibíque agresti ritu " prædans vicinos, regem se suis grassatoribus " nuncupat. Hunc ergo penè desperatum, etiam de traditione sua deliberantem, Petza subueniens, è manibus Sabiniani eripuit, suóque regi Theoderico cum gratiarum actione fecit subiectum. Non minus trophæum de Francis per Hibbam suum comitem in Gallijs acquisiuit, plus x[x]x. millibus Francorum in prælio cæsis. Nam & Thiodem suum armigerum post mortem Alarici generi tutorem in Hispaniæ regno Amalarici nepotis constituit. Qui Amalaricus in ipsa adolescentia Francorum fraudibus irretitus, regnum cum vita amisit. Post quem Thiodis tutor eiusdem regnum ipsum inuadens, Francorum insidiosam calumniam de Hispanijs pepulit, & vsque dum viueret, Vesegothas continuit. Post quem " Thiodi'glossa regnum adeptus, non regnans defecit, occisus à suis. Cui succedens " Hastenusagil, continuat regnum. Contra quem Athanagildus insurgens Romani regni concitat vires. Vbi & Liberius patricius cum exercitu destinatur. Nec fuit in parte occidua gens quæ Theoderico, dum viueret, aut amicitia, aut subiectione non deseruiret. Sed postquam ad senium peruenisset, & se in breui ab hac luce egressurum cognosceret, conuocans Gothos comites, gentísque suæ primates, Athalaricum infantulum adhuc vix decennem filium filiæ suæ Amalasuenthæ, qui Eutharico patre orbatus erat regem constituit, eísque in mandatis dedit, ac si testamentali voce denuntians, vt regem colerent, Senatum, populúmque Romanum amarent, principémque orientalem placatum semper propitiúmque haberent. Quod præceptum quàm diu Athalaricus rex, eiúsque mater viuerent, in omnibus custodientes, penè per octo annos in pace regnarunt, quamvis Francis de regno puerili desperantibus, imò in contemptu habentibus belláque parare molientibus, quod pater & auus " Gallias occupasset, eis concessit. Cætera in pacis tráquillitate possessa Dum ergo ad spem iuuẽtutis Athalaricus accederet, tam suã adolescentiam, quàm matris viduitatem orientis principi cõmendauit: sed in breui infelicissimus immatura morte præuentus, rebus humanis excessit. Tũ mater ne pro sexus sui fragilitate à Gothis sperneretur, secum deliberans, " Theodatum cõsobrinũ suũ germanitatis gratia accersitum à Thuscia, vbi priuata vita degẽs in laborib. propriis erat, in regnũ collocauit. Qui immemor consanguinitatis, post aliquantum tẽpus à palatio Ra-

" Margomaplanum supra
" Margúmque
" prædansq. inuadens vicinis
" fecerat
" Thodicis Tholosa
" hastenus Agil continet.
" per Gallias
" Theodahadum

† abijt & postea in insulam
† Amalesuntha pluares dies
† de Africa & Vuād.
† Betramū
* Vuandalorū mox sapet.
* anuis tribus

uennate † abstractam, in insulam laci Bussinensis eam exilio relegauit. Vbi † paucissimos dies in tristitia degens ab eius satellitibus in balneo est strangulata. Quod dum Iustinianus Imperator orientalis audisset, quasi susceptorum suorum mors ad suam iniuriam redundaret sic est cōmotus. Eodem namque tempore † de Africa à Wandalis quum per fidelissimum suum † Belisarium patricium reportaret triumphum, nec mora, in ipso temporibus madentibus adhuc armis cruore * Wandalico, contra Gothos per eundem ducem mouit procinctum. Qui dux prudentissimus haud secus* arbitratur Getarum subigere populum, si prius nutricem eorum occupasset Siciliam. Quod & factum est. Trinacriámque ingresso, mox Gothi, qui Syracusanum oppidum insidebant, videntes se nihil prǽualere cum suo duce Sinderic, vltrò se Belisario dediderunt. Quúmq; ergo Romanos ductor Siciliam peruasisset, † Theodahadus comperiens, *Euermor generum suum cum exercitu ad fretum, quod inter Campaniā Siciliámque interjacet, & de Thyrreni maris sinu vastissimus Hadriaticus æstus enoluitur, custodiendum dirigit. Vbi cùm Euermor accessisset, ad Rhegium oppidum castra composuit. Nec mora, deterioratam causam cernens suorum, ad partes victoris cum paucis & fidelissimis famulis conscijs mouit, vltróque se Belisarij pedibus aduoluens, Romani regni optat seruire principibus. Quod Gothorum exercitus sentiens, suspectum * Theodatum clamitat regno pollendum, & sibi ductorem suum Vuitigem, qui armiger eius fuerat, in regem leuandum. Quod & factum est. Et mox in campis barbaricis Vuitigis in regnum leuatus, Romam ingreditur, præmissísque Rauennam fidelissimis sibi viris, Theodati necem demandat. Qui venientes, imperata sibi perficiunt, & † occisum Theodatum regem, qui à rege missus adueniebat, vt adhuc in campis barbaricis erat, Vuitigim populis nunciat. Inter hæc Romanus exercitus emenso, freto, Campaniam accedens subuersáque Neapoli, Romam ingreditur. Vnde ante paucos dies rex Vuitigis egressus, Rauennam profectus, Mathasuentam † filiam Amalasuenthæ, Theoderici quondam regis neptem, sibi in matrimonium sociarat. Cúmque his nouis nuptijs delectatus, aulam regiam fouet Rauennæ, Romæ egressus imperialis exercitus, munita vtriusque Thusciæ loca inuadit. Quod cernens per nuncios Vuitigis † Cumunilam ducem Gothorum † manu armis conferta mittit Perusiam. Vbi dum magnum comitem cum paruo exercitu residentem obsessione longa euellere cupiunt superueniente Romano exercitu, ipsi euulsi, & omnino extincti sunt. Quod audiens Vuitigis, vt leo furibundus, omnem Gothorum exercitum congregat. Rauennámque egressus, Romanas arces obsidione longa fatigat. Sed frustrata eius audacia, post xxiv. menses ab obsidione Romanæ vrbis aufugit, & se ad Ariminensem oppressionem præparat. Vnde pari tenore frustratus, fugatúsque Rauennam se recepit. Vbi obsessus, nec mora, vltrò se ad partes dedit victoris, cum Mathasuenta jugali, regíísque opibus. Et sic famosum regnum, fortissimámque gentem, diúque regnantem tandem † deinde millesimo & trecentesimo anno victor gentium diuersarum Iustinianus Imperator per

† Theodahadus
* Euermondum
* Theodahadum
† occiso Theodahado rege
† Mathesuetæ filiæ
† Cūm Humilia duce
† Manum armis conferta mittit Perusiam
† penè millesimo & tricesimo

per fideliſſimum conſulem vicit Beliſarium,& perductum Vvitigem Cõſtantinopolim parrici honore donauit. Vbi plus biennio demoratus, imperatoriſque in affectu * conuictus,rebus exceſſit humanis. Mathaſuentam verò iugalem eius fratri ſuo germano patritio coniunxit,imperator. De quibus poſthumus patris Germani natus eſt filius,item Germanus, In quo coniuncta Aniciorum gens cum Amala ſtirpe,ſpem adhuc vtriuſque generis domino præſtante promittit.Huc* vſque Getarum origo, ac Amalorum nobilitas,& virorum fortium facta,ac laudanda progenies laudabiliori principi ceſſit,& fortiori duci manus dedit: cuius fama nullis ſeculis,nullis ſilebitur ætatibus. *Sic victor ac triumphator Iuſtinianus Imperator,& Conſul Beliſarius,Vvandalici,Africani, Geticique dicetur, Hæc qui legis, ſcito me * veterum ſecurum ſcripta * ex eorum ſpacioſis pratis paucos flores collegiſſe,vnde inquirenti pro captu ingenij mei coronam contexerem. Nec me quis in fauorem gentis prædictæ, quaſi ex ipſa trahentem originem, aliqua addidiſſe credat, quàm quæ legi, aut comperi. Nec ſi tamen cuncta, quæ de ipſis ſcribuntur, aut referuntur complexus ſum:nec tantum ad eorum laudem, quantum ad laudem eius qui vicit,exponens.

* coniūctus
* Huc vſque hæc
* ſed
* maiorum
* & ex eorum latiſſimis

*Explicit de antiquitate Getarum, actibuſque eorum, quos deuicit Iuſtinianus Imp. per fidelem Reip. Beliſarium Conſulem.*

# LECTORI

HVNC *Panegyricum Ennodij Ticinenſis, vt à quibuſdam ſcribitur. Epiſcopi, cùm præter natiua vitia, tot aliunde vulneribus ſcateret, vt non maioris modò otij, ſed & integrioris exemplaris ope indigere videretur, lubens ſanè omittit paſſurus fui niſi iis quoque ſatisfactum vellem, qui eum & hoc loco vt Oſtrogothicæ hiſtoriæ particulam, inſeri, & cæteris eius generis laudationibus aliquando adiici cupiunt, quas non adeò meliore fato hactenus toties editas dolent. Cui aliter viſum erit, is non tam à nobis propoſitum, quam vel depoſitum, vel ſi malit. ex xij. tab. lege Regia expoſitum putet.*

*Panegericus dictus clementissimo Regi Theoderico ab Ennodio.*

* ILLI, Princeps venerabilis, in laudibus tuis * præscribat professio, illum à præconiis propositi repellat consideratio, quem à defensione tua aliquod subtraxit officium. † Refundat tibi generalitas rebus obligata sermonem, dum inæqualis vicissitudo compensat laudibus, quòd adepta est de sudore. Armis tuis libertas obnoxia, quod solum potest, hilaritatem didicit annunciare præconiis. Tuum est, inclite, deuotioni pretium dare, quã intelligis vires subditorum non posse transcendere. Erit dispensationis sacræ, de famulis æstimare quid exigas, in quibus † cognoscis totum tibi militare quod præualent. Propriis maiestas tua oblationem literariam dignetur altaribus, quia ne senescat claritudo operum, aduocanda sunt linguarum exercitia. quid egeris, ne vetustas sibi vindicet, obliget catena † refertatũ disciplinarum. Eis quietem vos tribueris, per quas vobis cõtinget æternitas. Nihil amplius cœlestis dispẽsator arcani ab humanis poscit ingeniis, nisi vt intelligant quo veniat auctore quod sapiunt. Inter Deos, † proximè, agnouisse qui præstitit, reddidisse est beneficium, quod descendit à superis, sola † animorum licet mercede taxari. Fabricatos mundi ad potiora munera modulatis inuitatur eloquiis † discite si non præmii loco " opifici lingua blanda adiungitur, quod de sacrario mundi pectoris laudatio debet principalis effluere. Nec solum linguæ nitorem postulat † commemoratio numinis tui, bona adserenda conscientia. † In diuinis obsequiis, feriato ore, peragit mens serena sacrificium ad suum munitus claritate in † æthereo cultu etiam mutus obsequitur. Ergo & me titulus qui obstare putabatur, inuitat. Vtinam mundior professio habeat concordiam cum secretis, nec dissentiat splendor cordis à corpore. Salue nunc Regum maxime, in cuius dominio saporem suum ingenuitatis " vigor agnouit. Salue status reipublicæ, nam nefas est † speciatim à te simul collata narrare, & vnius bona temporis verborum † diuisione discernere. Si bella Regis mei numerem tot inuenio quot triumphos: congressui tuo nullus hostium, nisi qui laudibus adderetur, occurrit. Militauit trophæis, qui restitit voluntati. Nam semper aut pietati tuæ peperit subiectus gloriam, aut qui præsumpsit; tela virtuti. Qui te in acie conspexit, superatus est: qui in pace, nihil timuit. Nec promissio venerabilis claudicauit inter prospera, nec passus est moram vigor in præliis. Gallis tuus multo vallatus obstaculo, & cotidianas victorias vidit: & " professionis detrimenta non attulit: sic inimicorum, interclusus agminibus, vt negaret affectum: sic tuo patefactus impulsu, quasi hostium prouidentia nil noceret. Hæc si fœlicitati tuæ adscribenda sunt est plena dos principis omni honore augustior: si labori, prima dextris omnibus contra naturam certamina.

Margin notes:
- * illum
- * præscribat
- * referas
- * agnoscis
- † referentiam
- † proximus
- † hymnorũ licet merces
- † dicere
- † Opifici suo lingua blãdiatur, iungitur
- † commemorationẽ in iis tui bono adfer.
- † In his
- † æthereo
- " Vigor se
- † separatim
- † diuisiones
- " professionis

tamina suscipiens,ne resistendi spes relinqueretur inimicis,varias tibi loco principe cœli leges terrarum munimina, fluminum superba subdidisti.si mentior vnquam dispositis tuis,impedimentum exhibuit†ardore vt frigora,si†tu more gurgitum,si bibē ii necessitate constrictus es,si Alpiū juga conuexi poli sublimitate sociata cursibus tuis attulere tarditatem. Nescierunt resistere quos deuictis locorum munitionibus inuenisti. † Quin,securos faciunt interrumpta quos protegunt,& laxatis in otio animis viuunt"qui tutiora possident. Aduersus te nec campestris habitatio pares protulit, nec quos amplexa sunt inuia,nisi extiterunt simplices, à deprędatione subduxit.In possessione tua positus,sine formidine diuitias indicauit:nec rebellem"iuuit,si pauper innotuit.Nemo indignationi tuæ nisi humilitate subtractus est, cum in sociorum profecisset numero qui rogauit.Non tibi ignotus est algor Scythiæ.non " Meroe æstum, vt alterius possessor orbis, ignoras. Didicisti vniuersa subigendo, quæ nobis vix auditu patuerunt.Hæc quidem majora sunt homine:sed qui ad mundi paratur gubernacula, necesse est vt vniuersis veniat cardinibus institutus. Nimis velociter tempus maturæ laudis arripuit, & quasi non in primordiis fluuius etiam torrentis fatiscat ingenij, sic per narrationis famem fruges perfectæ ætatis innasi. Laurearum ordines quæris,qui & celeritate earum superatur & numero?Citiùs à te inuictissime insignia quæsei,eximius impleta sunt,quàm dicantur. Quis ferat ingestorum suorum elocutione torporem,quem in actione non pertulit? Educauit te in gremio ciuilitatis Græcia,præsaga venturi,quem ita"ingens vitæ limen erudiuit, vt,dum adhuc de puero haberet hilaritatem,mox"eum sequeretur securitas de tutore.Adhuc in cano flore degebat, adolescentiæ, nec virtutum messem lacteus ante experimentum culmus attulerat, adhuc blanda erat imago pubescentis nec" tingens faciem lanugo vestiebat,quando æui purpura & flosculus superuenientis imperij promittebat sollicitis de gratiæ commutatione terrorem: Cùm ad probationem " roboris & clementiæ tuæ ruptis vinculis furor"emicuit,& euisceratos diuturna quiete mentis occasionis pabulo subjugauit. Pulsa est exemplo principalis vrbe reuerentia,& in vacuam possessionem nullo adscitus sanguine Tyrannus accessit, qui aula potius definiuit, postquam metu hostes suos debellauerat,nihil superesse quod gereret, cùm animos tuos sine annorum suffragio impulit lux naturæ, ne aut causa melior te coram posito subjaceret, aut non beneficium necessitatis tempore redderes, quod pacis acceperas. In ipsis congressionis tuæ foribus cessit inuasor, cùm profugo per te sceptra redderentur, de salute dubitanti. Ventilemus historias, interrogentur annales; Apud quos constitit refusum exuli, quem cruore suo rex genitus emerat principatum? Castrensis gloria turmarum participatione dispergitur, nec ad vnum referri potest quod venerit collatione multorum. Singularis boni fructus est ambitionis refrænatio, illo maximè tempore, quo, sine opinionis damno, possis adquisita, retinere. " Per te, inclite Domine, laus " respicit dona-

" Ardor aut frigus.
† tumore.
† quia
" al. qui potiora possederunt.
" iuuet.
" Meroes aut anhelā æstib. cancrum.
" ingressū
" eam
" fingeas
" roboris
" miscuit, al. leg.
" Per te:
" respicit&

ti diadematis & defensi. Si te illatum rector patrium non amauit, perculsię præfuit reipublicæ: si dilexit, obnoxius. Vsus es in tuorum fidem meritorum teste purpurato. Iam tūc in jus tuum se palatia ipsa* contulerant. Nemo credit non te posse ad quem voluisses transferre quod redderes.* In exigendis præmiis, quasi sufficerent ad vicissitudinem operū tuorum, fasces accepisti: "non quo tibi accederet genius de curuli, sed vt de te precium" palmatum mereretur. Quis hanc ciuilitatem credat inter familiares tibi viuere plena exectione virtutis.* Ille vnus habuit consulem, qui rempublicam, non tam solicitudine, quàm opinione tueretur, quò in * figmentis posito quæ ab hostibus sumpta "fuerunt, arma tremuerunt. "quò talis contigit sorte" rectoris, qualem dedit ab ipsa mundi infantia regum examinata claritudo. Nolo per casus errare "dominatuum: in tuo stemmate probati sunt qui reperti. Serranum scipionibus aratra pepererunt, qui dum grandia sulsis semina commendaret, honorum ei messis oborta est. Sed minùs diligo prospera, quæ sumūt à desperatione principium. Vix paucos contigit degenerare nobiliter, cum familiæ tuæ debeas actus generis nobiliter custodiri. Quid mihi vetustas" objicias agrestia membra paludamentis decorata? Ego tibi quod admirationē vincat, oppono principem meum "ita ortum, vt illum non liceat improbari, ita agere quasi inter imperatores adhuc precetur adjungi. Sed quid faciam, cui fœcunda actuum tuorum seges occurrit, vbi vniversa eligentem superant? Nescio quas aristas horreis inferam, quas reliquam. Stat ante oculos meos Bulgarum ductos "Libertatem dextera tua adserente prostratus: nec extinctus, ne periret monumentis; nec intactus, ne viueret arrogantiæ: in gente indomita domesticus adstipulator superfuturus roboris tui; qui si sufficiens letho vulnus excepisset, personam viceras; quod in luce subsistit, submisit originem. Hæc est natio, cujus ante te fuit omne quod "valuit, in qua titulos obtinuit, qui emit aduersariorum "sanguine dignitatem : apud quam campus est vulgator natalium. nam cujus plus rubuerunt tela luctamine, ille putatus est sine ambage sublimior, quàm ante dimicationem " tuam contigerat agnouisse resistentem: quę prolixis temporibus solo bella consummauit excursu. Hos non montanæ struces non fluminū objectio, non negari egestas alimenti in arctum necessitatis lege continuit, dum credūt satis esse ad delicias equini pecoris lac potare. Quis ferat aduersarium qui pernicis jumenti beneficio currit & pascitur? Quid quod & illis animalibus indicunt studiosè famis patientiam, per quæ esuriem vitare didicerunt? quemadmodū fit, vt è jejunæ cornipedis sessor visceribus cibos extrahat, quos illa, nec conderet, diligentia instruente prospexit? His antè mundus peruius esse credebatur: nunc illam sibi tantùm orbis partem interclusam æstimant, quam tueris. Cursim multa transcendo, ne pigrioris styli vitio" seriùs aduenias, ne Romanæ fax curiæ diu in vmbra coacta tardius elucescat. Inter vitæ tyrocinia & triumphorum maturitatem, pectori sacro affectum nostri cœlestis, fauor infudit. Iam diuturnæ quietis dispendio, per gubernantium vtilitatem, potens terra consueuerat, iam attulerat

* contulerant
* Sed patensin exigendis
"nō quòd
" palmara
* ille annus
* lictoris
" fuerant
" quando
" lectoris
"dominātium
" subiicias
"al. leg. ita ornatū vt eum
" libertatem
"valuit
"sanguinē
"tuam nō contigit.
" serui.

attulerat publicis opibus pax intemerata defectum; cum apud nos quotidianæ deprædationis auctus successibus intestinus "populator egeret: qui suorum prodigus, incrementa ærarii non tam poscedat surgere vectigalibus, quàm rapinis. Sæuientem "ambitum pauper dominus odiosa effusione contraxerat. Sed nec defraudatis viribus quod minuebat opulentiæ tuæ jungebatur affecto. Tunc enim ausæ angustia in arctum res priuatas agitabat, nec micare vsquam scintillas famulantium extinctus tyranni fomes indulserat. Metuebat patentes exercitus, quem meminisse originis suæ admonebat honor alienus: nam ire ad nutum suum legiones & remeare "pauor algidus imperabat. Suspecta enim est obedientia quæ famulatur indignis, & quotiens † prælatos conuenit conscientia stirpis vltimæ, & illud metuunt quòd timentur. Nata est felicis inter vos causa discordiæ, dum perduelles animos in propinquorum tuorum necem Romana prosperitas inuitauit. Generata † est inualidis causa certandi, & ne "vel in negotio petituris veniret fiducia, pars fugacium prælia concitauit. Tunc à te commonitis longè lateque viribus, innumeros diffusa per populos gens vna contrahitur: "migrante tecum ad Ausoniam mundo, nullus præter parentem iter arripuit. Sumpta sunt plaustra vice tectorum, & in † domos instabiles confluxerunt omnia seruitura necessitati. Tunc arma Cereris & soluentia frumentum bobus saxa trahebantur, oneratæ fœtibus matres inter familias suas oblitæ sexus & ponderis, parandi victus cura laborabant. Tunc in campo hiems & iugi pruinarum candore velata cæsaries, barbam stiriis implicuit crime possesso, Nam quod diligentiùs indumentum matrona neuerat, durante gelu vt adhæreret corpori frangebatur. Pastum agminibus tuis aut indeuotæ nationes, aut educata lustris fera suggessit. Inter hæc, quæ tibi cum glacie aut ardore cesserunt, † vna certaminis tui † linea summotenus libet attingere. Vlca fluuius est tutela Gepidarum, quæ vice aggerum munit audaces, & in iugorum † morem latus prouinciæ quibusdam muris † complectitur nullo atiete frustrandis. Ad hunc te callis tui rigor adduxit, vbi pro legatis & gratiæ postulatione obsidendi † animi gens diu inuicta properauit. Cùm penè cohortes tuas ante inimicos famis necessitas obsideret, dic quæso, clementissime Domine, quid præter te spei erat residuum in populo arenæ aut syderibus comparando? instantibus Gepidis, amne, pestilentia, iter quod declinasset fugiens, contra nudatos vagina gladios transuolasti. Nullius inscii mersa cœno hæsere vestigia. Nullus vitæ prodigus periculum ignarus incurrit: vincitur humanæ mentis auctoritas præuisione discriminis: labascit fortium conscientia, quotiens formidanda oculis ingeruntur Stetit ante indomitam iuuentutem *certa de mortibus optio, cùm nulla videtur securitas de salute. Quid Catonem extulistis prisca monimenta, quod per Lybicas Syrtes duxit exercitum, dum humanas neces ludibria faceret esse serpentum? vel cùm, sine virtutis pretio, educatum cœli vaporibus veneni frigus expertus est? Neminem contigit Cylindros antè videre quàm exitium, dum per flumen prodigiosum, è corpo-

" populato- rege
" ambitu
" pauore
† prælatus
† est ab
" ab
" & mi- grante
† domus
† vnam
† lineam
† more
† ample- ctitur
† animo
* certa de mortibus

ris fabrica, vt adsolent, animæ in auras † volarent. Non cum viri fortis laude perimitur, qui vnde veniat nescit occasus. Nec illius militis cuneis tuis fortitudo comparanda est, nec par est in duce sapientia. Illum ciuilis belli furor agitabat: te orbis domina ad status sui reparationem Roma poscebat. Sed quid differo, quod tibi euentus dexter exhibuit? Cesserunt confertissimis hostium tuorum turmis, quos * vlterior ripa susceperat. † Vrgebatur telis vorago, & quos irruptio non tenebat, ieiunas " pectore crates acta validioribus lacertis lancea transmeabat: cùm inter naufragia terrena & cruoris vndas, inuictissimus ductor apparuit tali muniens adstantes alloquio: Qui in hostili acie viam desiderat, me sequatur. Non respiciat alterum qui dimicandi poscit exemplum. Virtus multitudinem non requirit. Ad paucos vadunt bella, bellorum fructus ad plurimos, de me æstimatur exercitus, & in his quæ gessero gens triumphabit. Attollite signa, per quæ, ne lateam prouidetur. Nouerint quē petant: aut cuius iugulis adquiescant. Qui congressui meo † occurrerit, nobilitetur exitio. His dictis poculum causa popiscit auspicij; & laxatis in prælium habenis effusus, vt torrens sata, vt leo armenta, vastasti. Nec concurrens quisquam substitit, nec euadere potuit insequentem. † portabaris per vniuersa iam deficientibus telis, adhuc ita crescente: extemplò Gepidarum versa conditio est. Palantes visi sunt mutata sorte victores. Nam tu venerabilis qui incomitatus gustum luctaminis arripueras, vallatus militibus incedebas. Cæsa est multitudo aduersaria, donec paucos eriperet nox vicina: dum ad vaga horrea copiis vrbiū referta venitetur, quæ non solum satisfacerent necessitati, sed subleuarēt inter delicias ū secūda fastidium. Ita prosperis tuis militauit aduersitas, & contra famem tuorum, excursus pugnauit hostilis. Vicit † inuidiam inimica congressio: nec redisses ad valetudinem, si certamina defuissent. Hæc de innumeris actibus, in ordinem digesta sufficiant. Transeo Sarmatas cum statione migrantes, & plebem conflictuum numeratam sileo de trophęis. Tibi cum rectore meo Odouacre occurro, qui vniuersas contra eum nationes, quasi orbis † concussorem exiueras. Tot reges tecum ad bella conuenerant, quot sustinere generalitas milites vix valeret. Deprehensum est varias esse mentes coaceruatæ multitudinis, nec spem victoriæ venire de numero: adhuc tuorum dexteræ de præcedenti tabe titubabant, nec peragebat votiuos impetus membrorum imbecillitas: sufficit, tamen vnum velle pro viribus, & indiscretum consilium, de inimicis loco roboris attulit vltionem. Non te castra longo munita tempore, non fluminis profunda tenuerunt; datum est hostibus tuis vallum † instruere, non tueri. Repente æquora fugacium discursus obnubit, per quæ † superandam domesticam tempestatem obeuntibus indixisti. Interea acies tua aspectu consummauit prælia, non labore. Illic tibi fores reserauit felicitas, manifesto detegens, quod qui primore loco cesserant, secunda eos luctamina non manerent. Sed instruxit rursus in deceptione sui mens vaga conflictum, dum apud Veronam tuam apparatum nubeli laxi manibus pugnas instruebatur impendiis. Nihil fortius aduersarijs

Marginalia: euolarent; * vberior; † vrgebantur; " pectorum; † occurrēt, nobilitentur; * portabare; † inediam; * cōcussor; † construere; † superandum.

aduersariis tuis ante aciem : sed † cum belli concinuerunt classica, nihil infirmus. Maxima in luctaminis promissione virtus, & si sufficeret lingua pro dexteris, copia summa verborum. Electus est locorum situs, non tam congressui vtilis, quam pauori, † prouidente ne ascriberetur casui prima discessio perfugarum. Et tamen candida Reipublicæ fortuna perurgebat, ne cœpto desisteres. Itineris tui permensus interualla conspexisti ignes hostium, astrorum more rutilantes, & si aliquando tibi fuisset nota formido in abruptum te pendere didicisses. Nunquam animi tui status aut secundarum rerum tumore elatus est, aut dubiis adquieuit. Instabat certandi dies multis tenebras † allaturus. Cùm primum aurora bigis in croceis ortum jubaris indicauit, cùm de Oceani lymphis Solis flamma surrexit, jam raucum buccinæ continebant, jam te sui oblitus, quærebat exercitus, qui dum munimentis calibis pectus includeres, dum ocreis armarere, dū lateri tuo vindex libertatis gladius aptaretur sanctam matrem & venerabilem sororem, quæ ad te diligentiæ causa conuenerant, dum inter spem, & metum fœminea sollicitudo penderet, dum de euentu attonitæ vultus tui sidere pascerentur, talibus alloquiis confirmasti. Scis, genitrix, partus tui honore vniuersis nota nationibus, quod natalis mei tempore virum fœcunda genuisti : dies est quo filij tui sexum campus adnunciet. Telis agendum est, vt auorum per me decora non pereant. Sine causa parentum titulis nitimur, nisi propriis adjuuemur. Stat ante oculos meos genitor, de quo nunquam fecit incertum me fortuna ludibrium, qui † dextros sibi ipse peperit valetudine exigente successus. Hoc oportet duce contendi, qui omnia incerta non timuit, sed ipse sibi secunda conscivit. Vos tamen elaboratas vestes & liciniorum † tormenta deuehite; cultionem me acies suscipiat quam festa consuerunt: qui me de impetu non cognouerit, æstimet de nitore. † Inuitat cupidorum oculos honor indumenti, " preciosior, species" † feriendas exhibeat. Habeat laboris solatium, cui jugulum meum fortuna præstiterit. Inhient jacentes splendori, quos non contigerit videre pugnantem. His dictis excipit te tergo sonipes, liruorum desideriis inquietus. Sed dum indulsisti " affectibus inimica legiones tuæ premebantur instantia. Dedisti inertibus fiduciam dum moraris, & hoc credo, prouisione cœli solum, ne deberetur multitudini quod vicisti. Protinus aduentum tuum indicauit hostibus populus occisorum & executorem prodidit cædis enormitas. Sed nec illis remedia defuere consueta. Continuo alas, quas tribuit formido, susperserunt, cursu præcipiti, interitum metu mortis eligentes. Qui me veritati nescit obsecutum, " Athesis vndas videat tua " vt copulatas ex ipse cadaueribus : & dum " tu faceres gurgites de cruore, in parte alia sistebatur impetus fluentorum. Itaque ne casibus non sufficeres, pro te & lympha militauit. Salue fluuiorum splendidissime, qui ex majore parte sordes Italiæ " eluisti, mundi fæcem suscipiens sine dispendio puritatis. Ecce ille tectus armatis campus enituit humanorum ossium candore nobilissimus. Habemus quotiens, vetusti doloris vrgemur memoria, quod tueris. S. xnam pulcherrimam semper terra se-

† bellicum cecinerint
† prouidē-tes
† allatura
† dextrum
† ornamē-ta
† Inuitet
† precio-sorum
" feriendā
† ferien-dos
† affatibus
" à casis
" vice opulentas
" tumefacies.
" dol uisti

blimis tandem maneat quod passi sunt, quamdiu deleat obliuio quod fecerunt. O vtinam voracibus abripere aliquid bestiis non liceret. Perit desiderabili spectaculo, quod acquisierint furta belluarum. Illic velim vt ætatis immemor Roma commeares. Si venires lassantibus tremebunda vestigiis, æquum gaudia commutarent. Quid semper delubris immersa concluderis? hic actum est vt plures habeas consules, quàm antè videris candidatos. Agnosce clementiam Domini tui Saporem te voluit haurire triumphorum, * † quem dubia licet nescire certaminum. Ecce iterum ad deditionem sibi cognitam hostium letho debita pars concurrit, & cùm excessissent occumbentes numerum, ad seruitium tamen armis instructa radiantibus agmina conuenerunt. Flexus est animus tuus, pronus semper ad veniam. Credidisti quod finem adsuescerent magisterio necessitatis quam nunquam exhibuerant studio conciliante Principibus, seruauit tempore regum præcipuè quod abjecisti sacramenti confidentia † auctionem, pependimus anxij, ne mererentur quos de hostibus tuis receperas, non perire. Gratias tibi mundi arbiter Deus, qui conscientias * æterno errore possessas ad vltores gladios impulisti. Puderet me recensere leuitatem originariam, nisi eam viderem tuis laudibus obsequentem. Quid dissimulo gesta persequi? Libuit " eis rursus tendenti inermem dextram Odouacri regna polliceri. Innotuit illicò rebus in luce deprehensis hostilium error animorum, aduocasti prouidentiam actuum tuorum comitem, & ne impunita esset libido discurrentium, vltionis vexilla concutiens, fecisti consiliorum participem in secretis populum jam probatum. Neminem aduersarium agnouisse contigit, quod tecum pars mundi potior disponebat. mandata est per regiones disiunctissimas " nex votiua. Quis hæc præter supernam voluntatem præstitit, vt vnius ictu temporis, effunderetur Romani nominis clades longa temporum improbitate collecta? Hic quo me vertam nescio. " Gratias referam, qui suscepi officium laudatoris, an arreptum præconiorum tuorum iter ingrediar? Consumpta res est prospero fatalique bello: succisa est Odouacris præsumptio, postquam eum contigit de fallacia non iuuari. Quid Herulorum agmina " hîc commemorem? qui ideo aduersus te deducti sunt, vt fusa agnoscerent " te etiam in propriis sedibus quem timerent. Egit causas longæ quietis tuæ furor alienus. Taceo vbi tibi injuncta est pax diuturna Burgundio, quando sic fœderibus obsecutus es vt deputatur, quod viues, feriatur constantiæ non pauori. Illud quoque quis patiatur notitiæ perire, quod bono fœlicitatis tuæ concurrentia inter se vidimus tela perfidorum, & inimicas acies, te occupatum in aliis, pia congressione cecidisse? Quotiens tibi vicit, qui contra te sumpserat vota pugnandi? dicat * Fredericus, qui postquam fidem læsit, hostes tuos interitu comitatus est, contra illos arma concutiens, quibus fuerat errore sociatus, quando nata est inter sceleratos de hoc quod intelligebant se vnum velle, discordia. Adsit diuinitas, & beneficia sua in æuum producat: qua disponente votiua inter * eos euenere litigia. Nam Fridericus postquam tibi de

Margin notes: * quē dubia narrantibus elegit. — † quam — † cautionē — * à vetere no — " eos — " vox — " Grates — " fui 'ent — * Fridericus — * reos euenire

tibi de

tibi de aduerſariis tuis peregit triumphum, de ſe præbuit. Trahit me ad aliam partem venerabilium pars magna meritorum. Video † inſperatum decorem vrbium cineribus euuiſſe, & ſub ciuilitatis plenitudine palatina vbique recta rutilare. Video ante perfecta ædificia, quàm me * contegiſſet diſpoſita illa ipſa mater ciuitatum Roma " iuueniſſet marcida ſenectutis membra reſecando. Date veniam Lupercalis Genij ſacra rudimenta, plus eſt occaſum repellere, quàm dediſſe principia. Huc accederet, quod coronam Curiæ innumero flore velaſti. Nullum de honoribus tetigit deſperatio, quem iuuerunt deprecantem bona conſcientię, neſcit de effectu petitionis dubitare, qui ſplendidis inops meritò, non rogauit. Aut boni ſumus præpoſito noſtro, aut tuo informamur exemplo. Creuerunt reipublicæ opes cum priuatorum profectibus nuſquam in aula tua "ambitio, & opum vbique diffuſio eſt: nemo indonatus abſedit, & nullus incommoda proſcriptionis ingemiſcit. Legationibus tuis ineſt vigor immortalis, mandatorũ ordinem digeris, priuſquam legatos aſpicias: nec replicationibus reperiuntur contraria, nec objectionibus facilis occurrit reſolutio. Excubat pro armis opinio principalis: otia noſtra magni regis ſolicitudo cuſtodit. Nec tamen deſiſtis caſtella propagare, curas tuas in longum producens. Nec viri fortis in te deeſt ſecuritas, nec cautela metuentis O geminam in vno principe virtutum plenitudinem, quæ " Dominum reſignat auctorem, quia non habet inter homines à quo videatur ſumpſiſſe quod exhibet. Sed ecce, ruſus poſt quietem ſolidam ad acies verba reuocamus. Iterum ad excubias vocat eloquium. Sirmienſium ciuitas olim limites Italiæ fuit, in qua ſeniores Domini excubabant, ne "coacerbata illinc finitimarum vulnera gentium, in Romanum corpus excurrerent. Hæc poſtea per regentium neglectum, in Gepidarum iura conceſſit, * " hinc cotidiana inſultatio & incompoſita legationum frequentia mittebatur. Vrebant animũ principis doloſi blandimenta commenti, & circa alios Gepidas, quorum ductor eſt " Gunderit, intempeſtiua Traſerici familiaritas. Credebas in tuam injuriam " redire, quia diu licebat Italiæ poſſeſſionem te dominante retineri. Nec ſufficiebat conſolatio, quòd eam tu non perdideras: cum immenſus eſſet dolor, cur illam retentator non inter dominationis tuæ exordia reddidiſſet. Minui æſtimas, quod non creſcit imperium. Poſtquam tamen liquido Traſerici patuere commenta, Gothorum nobiliſſimos " pitzia, Herduic, & pubem nullis adhuc dedicatam præliis deſtinaſti, vt ſi oblatis pactionibus adquieſceret, ſemel * in vaſa locorum potiretur arbitrio. Sed vſus inconſtantis fœlicitati tuæ obſecutus eſt. Fugit ſponte aliena, & ſine impulſu exercitus tui deſeruit quod debebat. Continuo, * pitzia (qui & de re euentus vtiles ſumpſerat, & conſiliorum momenta * deliberat) non adquiſitam eſſe terram credidit, ſed refuſam; nec rapinis, vt lucratiua, populatus eſt, ſed diſpenſationibus ſeruauit vt propria: quibus ibi ordinationem moderantibus per fœderati Mundonis adtrectationem Græcia eſt profeſſa diſcordiam, ſecum Bulgares ſuos in tutela deducendo, quibus inter Martios conflictus ac * teli

† inſpiratũ
* cõtigiſſet
" iuueneſcit
" ambitu-
" al. Deum
" coacervata
* nec
" vel
" Gunderica
" perire
" Prahaberdius
* inuaſo locor.
* Piria
* librabat
* ſaſellij

vice vsu minitatur. Tunc Mundo credens ad præsidium sufficere, si cohortes tuæ quid paterentur agnoscerent, pernicibus nunciis periculi sui fidem commisit, qui ante defensores inire pro patribus suis conspexit certamina quàm moliri didicisset. Vt tamen eminus * Pirzia indomitam Bulgarium iuuentutem speculatus est ardentes ad † vlciscendum impetum potioribus verborum armauit incendiis. Meministis, socij, cuius ad hæc loca commeastis imperio. Nemo absenteis credat regis nostri oculos, pro cuius fama dimicandum est. Si cœlum lancearum imber obtegeret qui fortius telum jecerit, non latebit Ferro pectora immergite, vt veniat de horrore vitæ spes manifesta victoriæ. Credo regij testem roboris iam defunctum, nec † tu peresse qui illi quem * habeamus dominum, consueuerat indicare: aut forte gentem nostram dedignantur æstimare de principe * Intelligant ab eo fluxisse quod gerimus nec liceat illis quod rector noster transmisit ad originem vni tantùm debere personæ. Hæc eloquia lituis commutauit, continuo, vt adsolet, ater nimbus tectis crepitantibus procellarum mugitu discursum, sic seipræcipitem plebs Martis immiscuit, incerta diu conflictus lance titubauit, dum par ex vtroque latere pugnādi “ surrexisset asperitas. Concurrebant duæ nationes, quibus nunquam inter gladios fuga subuenerat. Mutatæ sunt mutuo sui similes inueniri, & in humano genere vel Gothum resistere tum audere, vel Bulgares. Intereà, dum anceps esset fortuna certaminis, & pennatæ mortes sibi æthera vindicarent superauit nostri memoria principis, dum agerent vt singulorum apud eum merita campus adsereret, versa est in fugam natio punita grauiùs quòd euasit. Tellus excita tremuit concussione cornipedum. Cum ingenti lamentatione properabant, postquam viderunt non esse se dubios de salute, Cœli arbiter Deus, munera collata multiplicat. Illi nunquam dubij de triumphis, illi quos suspexit vniuersitas, perditis bellorum signis & perculsi incolumitate discedunt, terque & quater beatos esse clamitantes quos oppetere contigisset. Quid strages militum reuoluam, & Sabiniani ducis ambitionem turpissimam, cum à ratione diuidatur retexere exterminatis patrociniis quid euenerit indefenso? Tunc me videretur celebrandus sæculis † Pitzia non tam militasse gloriæ, quàm cupiditati, liquit feris aut auibus, campi laborem, cùm ieiunum militem opulentis detrahere cadaueribus nihil † juberet. Sed hæc quibus linguis sufficienter explicanda sunt? quæ poterunt † facundia doceri? Diu tu vicisti in vniuersis congressibus: nunc † incipies in obsequio habere victores. Interea ad limitem suum Romana regna remearunt.

“ Dictas more veterum præcepta Sirmientibus, de sui per viciniratem tuam dubitant, qui hactenus nostra tenuerunt. Quid castigatas Wandalorum venditis parentibus eloquar depredatorem, quibus pro annua pensione satis est amicitia tua, euagati vltra possibilitatem nesciunt, duce sapientia affines esse meruerunt, quia obedire non abnuunt Hæc de “ gestorum tuorum cumulis, majore voto quàm eloquentia, strictim degustare placuit, melioribus intacta derelinquens. “ Video qui

*Pitzia. † adolescentum impetus. † superest. * habebamus. * intelligebant. “ surrexit asperitas. † Pitia. † iuuaret. † facundiæ dote referri. † incipiēs. “ Dictat. “ digesta replicaui. “ Video quia.

qui me vincat facūdiā: nemo circa te transcendere valebit affectu. Habes hanc deo inspirante mansuetudinem, vt te plus credas posse diligentia quam timore. Excellentia bona sunt gloriæ tuæ inserta monumentis, vt cùm te reges metuant, ament famuli: nam quæcumque tibi minitris subiectorum viribus dari imperas, † credes posse denegari. O regem omni tranquillitate compositum, qui deuotioni nostræ imputat, quod impendimus seruituti? Quid, quod à te Alemanniæ generalitas intra Italiæ terminos sine detrimento Romanæ possessionis inclusa est? cui euenit habere regem, postquam meruit perdidisse. Facta est Latiaria custos imperij: semper nostrorum populatione grassata: cui feliciter cessit fugisse patriam suam. Nam sic adepta est soli nostri opulentiam, adquisita est iis quæ nouerit lingonibus tellus adquiescere. Quamvis nos contigerit damna nescite, sub te vidimus euentus optimos de aduersitate generari, & fieri secundorum matrem occasionem periculi. Vluis liberata gratulatur terram incolens, quæ hactenus dehiscentibus domiciliis solidiori † schenter mergebat. Beneficio par fuit etiam vt eloquentiam laudis præmiis inciitares, ne adoreas tuas silentio perderemus. Nullarum artium cessat industria: solers vbicumque latet, inquiritur. Magistratum, etiam si longè deglueriti, exiget qui meretur, nunquam absconditur, quem prodiderit innocentia. Dum subtilis arbiter non placates † voces edactibus parentum nostrorum, qui occubuerunt, apud te bene acta seruantur, cuius mansuetudine tua fides innotuerit, hereditatis jure, quod auctori debueris, soboli mox refundis. Habemus de maiorum obsequiis fructum, & tamen de excessibus supplicia non timemus. Finitur indignatio moderata cum homine, cùm propter retributionem quærat tua pietas successorem. Restant adhuc multa quæ dicerem, sed inter plures actuum tuorum præcones conuenit illibatum aliquid reseruari. Debent tibi veneranda studia quod loquuntur. Amauerunt † prædecessores tui inscitiam, quia nunquam laudanda gesserunt. Sordebat inter aratra facundissimus: & quod peritia dederat, jus negabat: mutuo mœrebant actore tribunalia, nec vlla concedebatur palma dicenti. In casu negotiorum mutabat euentus, quādo literis † ingenuis non dabatur: vnus vbique ingenia mœror oppresserat: quia atterebant otia eloquentium facultates, pompam seniorum edax negligentia possidebat: nec accendebatur tyro æmulatione sectanda. Vide diuitias sæculi tui. Tunc vix fora habuere præfectos: nunc Ecclesia dirigit laudatorem. Erat nunc & cothurnatis relationibus Alexandrum jactet antiquitas, cui famæ opulentiam peperit dos eloquentum, vt per adiutricem facundiam videatur crescere rebus mendica laudatio. Regis nostri merita solatium non postulant adserentis. Minora sunt eius veris actibus, quamvis aucta sint veterum gesta mendaciis. Simulastis, Poetæ, grandia: sed fateri vos conuenit præsentem dominum gessisse † priora. Pellæus ductor præconiorum suorum summam Chœrili voluit constare beneficio, ne fallendi votum multitudo deprehenderet, & fieret testis impudentiæ, qui adsciscebatur in adstipulatione victoriæ. Nihil detraho senioribus, quos præcipuos habuisset anti-

† credas

* solidiori sic emergebat beneficio.

† voce sed actibus.

† al. prædecessores tui.

† genius

* potiora.

quitas, nisi Romani nominis erectio te dedisset. Illum veræ religionis ignarum obtinuit erroris mater iustitia: te summi Dei cultorem ab ipso lucis lumine instructio vitalis instituit. Nunquam ** amplificat laboribus tuis quod euentus dexter obtulerit, scis in te curam, penes Deum perfectionis esse substantiam. Agis vt prospera merearis adipisci, sed ** potius vniuersa adscribis auctori: exhibes robore, vigilantia, prosperitate principem, mansuetudine sacerdotem. Quid frustra maiores nostri Diuos & Pontifices vocarunt, quibus sceptra collata sunt. Singulare est actibus implere sanctissimum, & veneranda nomina non habere. Rex meus sit iure Alemanicus, dicatur alienis, vt diuus vitam agat ex fructu conscientiæ, * nec requirat pomposæ vocabula nuda iactantiæ, in cuius moribus veritati militant blandimenta maiorum. Vellem, fateor, ad orationis terminum; victus gestorum tuorum enormitate, descendere, & nouellas adoreas, hebetatus priscorum luce, transire. Quemadmodum si ætherii axis in numerum redigere ornamenta voluissem, & trionum fulgore comprehenso, cœli decorem impotenti lingua † describerem, cederet diuino splendori mortalis obscuritas, iubaris lampadi non sufficeret humilium scintilla sermonum. Hæc me conditio signat imparem, quæ testata est obsequentem. Nam illud quo ore celebrandum est, quod Getici instrumenta roboris, dum prouides ne interpellentur otia nostra, custodis, & pubem indomitam sub oculis tuis inter bona tranquillitatis facis bella proludere? Adhuc manent in soliditate virium victrica agmina, & alia iam creuerunt. Durantur lacerti missilibus, & implent actionem fortium dum iocantur. Agitur vice spectaculi, quod sequenti tempore poterit satis esse virtuti: dum à pueris hastilia lenta torquentur, dum arcus quotidianæ capitum neces, longius † diriguntur. Vrbis omne pomerium simulachro congressionis atteritur: agit figura certaminum, ne cum periculo vera nascantur. Ad hæc quis credat vnum pectus posse sufficere, vt per † procinctos indomitus vincat in præliis, & agat consilio, ne dimicandi causa contingat? Rutilium & Manlium comperimus gladiatorium conflictum, magistrante populis prouidentia, contulisse, vt inter theatrales caueas plebs diuturna pace possessa, quid in acie gereretur, agnosceret, sed tunc feriatis manibus frustra sociæ mortes ingerebantur aspectui. Nunquam bona sunt quæ à crudelitate veniunt instituta, vt armarentur contra inimicos † animi prius videre exitia suorum. Interea illa congressio (quod docuit exitus) non tam peperit incrementa robori, quàm pauori. Inter secundas res didicit imbellium animus quod timeret. Vide adinuentionum diuersitates pleno calle distantes. Illis vera cruoris effusio animos à dimicatione submouit: *his adolescentium vigor, de imagine mentitæ concertationis, incanduit, quos * præcox ætas tot mortes aduersariorum repositas docuit habere quot spicula non terret exoticos discursus adsuati pharetrarum dispendia negligenter effundere, nec in auras exitia manifesta torquere, tot exacturi animas, quot tela vibrauerint. Sed inter præliares forte successus quibus omnes instruis, & concilias omina secunda vincendi, ciuitatis dulcedini

Marginal notes: ** applicas; ** potius; * ne; † describe- re.; † dirigunt; † procin- ctus.; † alumni,; * hic; * priorum

cedini nil reseruas. Quis credat Heroas tuos peregrinam non respuere, dum sunt tranquilla formidinem? Nam indomita inter acies ingenia lex cohercet: submittunt præceptis colla post laureas, & calcatis hostiũ cuneis quibus arma cesserint, decreta dominantur * sulues † meritis & natura compositus, cujus magnanimi jussa sectẽtur. Origo te quidem dedit dominum, sed virtus asseruit, sceptra tibi conciliauit splendor generis: cujus si deessent insignia, eligi te in principem mens fecisset. Sed nec formæ tuæ decus inter postrema numerandum est, quando regij vultus purpura ostrum dignitatis irradiat. Exhibete *Syres indumenta precioso murice, quæ * facta & non vno æno bibentia nobilitatem tegmina prorogare. Discoloribus gemmis sertum texatur, & quem vehementior vipera custodit, lapis adueniat. Quæcunque ornamenta mundo obsequente trãsmissa fuerint, decorata venerandi genio corporis plus licebunt. Statura est quæ designet prolixitate regnantem. Nec genarum habet concordiam cum rubore, vernant lumina serenitate continua, dignæ manus, quæ exitia rebellibus tribuant, honorũ vota subiectis. Nullus intempestiuè positũ iactet: quia quod agunt in aliis dominis diademata, hoc in rege meo operata est, Deo fabricante, natura. Illos faciunt tot diuitiarũ adjumenta conspicuos: sed hunc edidit simplex, & immutabilis figura meliorem: quid cultu laborent, qui cupiunt peregrinam obtinere pulchritudinem? Italiæ rector in amicitiam colligat duo diuersissima, vt sit in ira sine comparatione fulmineus, in lætitia sine nube formosus feriato ore legatis gentium: aut pacem blanda promittit effigies, aut bella terribilis. Tantis constas insignibus, quanta facerent viritim distributa perfectis. Sed vtinam aurei bona seculi * purpuratum ex te Regem amplificet: vtinam heres regni in tuis finibus ludat, vt hæc quæ tibi offerimus, verborum libamina facer paruulus à nobis exigat similium adtestatione gaudiorum. Ecce satisfaciens debito & obsecutus officio, orationem meam conclusi

*tu ille es, al. solus es † meatis.

*Setes *fucatæ & non vœno.

† purpuratorum germen.

# GNOMOLOGIA
## CASSIODORANA:
### ID EST,

*SENTENTIÆ EX CASSIODORO COLLECTÆ, & ordine Alphabetico digestæ, vbi prior numerus librum, posterior epistolam indigitat.*

A

*Absentes.*

**Peruiæ sunt semper injuriis facultates absentium, & quodammodo**

videtur occasio homines in delictum trahere, quæ non potest animum persuadentis terrere. 1.22.33.

*Absolutor.*

Facilè enim absolutor est alieni, conscius sui: neque in illis semper valemus, quæ interdum posse iudicamur. Argutum inuentum lætum fundit ingenium, tepentia dicta mens concipit occupata aliquando acutum, iugiter decet esse compositum: quia dicendi ars in nostra sita potestate cognoscitur: alacritas mentis diuinis tantum muneribus applicatur.

*Admonitio.*

Sed nos, quibus cordi est post primam culpam non statim desiderare vindictam, ad monitionem potius iussa conuertimus: ne sit nostra districtio nimia, quam lenis patientia non præcedat. Ideóque præsenti auctoritate decernimus, vt iussionibus nostris nulla dilutionis callidítas afferatur: quia non habet veniæ locum, qui delinquit admonitus. 4.29.

*Aduersa.*

Mundanis siquidem rebus frequenter nascitur de aduersitate prosperitas, & homines cùm lædere cupiût, beneficia frequenter impertiunt. 4.47

*Æqualitas.*

Iniquum est vt de vna substantia quibus competit æqua successio, alij abundanter affluant, alij paupertatis incommodis ingemiscant. 1.7.21.

*Æquitas.*

Sic æquitatis libra seruabitur, si auxilium largiamur imparibus & metum nostri paruulis, insolentis opponamus. 1.8.22

*Æquitas Reip. custos.*

Quid est enim dignius, quod die noctúque assidua deliberatione voluamus nisi vt Remp. nostram sicut arma protegunt, æquitas quoque inuiolata custodiat? 4.36

*Ambiguitas.*

Locus ambiguitati relinquitur, vbi experimenta probabilia suffragantur. 3.36

*Ambitio.*

Sed quoniam humana ambitio nisi per metum damni non potest inhiberi. 10.18

*Ambitus.*

Nouus ambitus, talem quærere, quem possis horrere: seruumque dicere, cui debeas diuina consideratione seruire. 5.29

*Anima.*

Quoniam animæ tantum de mundi conuersatione discedunt, corpora vero dulces quondam superstites non relinquunt. 3.19.

*Auaritia.*

Auaritiam siquidem radicem esse omnium malorum, & lectio diuina testatur: quæ tali sorte punita est, vt cùm multa rapiat, semper egeat, 4.39

*Auctoritas.*

Non enim potest auctoritatem habere sermo, qui non iuuatur exemplo:

plo: dum iniquum sit, bona præcipere: & talia non fecisse. 11.8.

B

*Bellum.*

Consilium atrox, crudele præsidium, ferina certatio. Nam & si datum illi est prius inermem facilè vincere: tamen crimini applicandum est, quod inde posteritas potuit interire. Non permittatis ergo à famulis vestris fieri in ciuibus, quod adhuc debet in hostibus accusari. 1.30.

*Beneficium.*

Non decet esse difficile beneficium quod largitate non patitur detrimentum. 1.14.31.

C

*Cadauerum cura.*

Defunctorum quinetiam sacram quietem æquabilia iura tuæ consciẽtiæ commiserunt: ne quis vestita marmoribus sepulchra nudaret: ne quis columnarum decorem irreligiosa temeritate præsumeret: ne quis cineres alienos, aut longinquitate temporis, aut voraci flamma consumptos, scelerata perscrutatione detegeret: ne corpus, quod semel reliquerat molestias mundanas, humanas iterum pateretur insidias. Nam etsi cadauera furta non sentiunt, ab omni pietate alienus esse dignoscitur, qui aliquid mortuis abrogasse monstratur, vide quæ tibi commissa sunt castitas viuentium, & securitas mortuorum. 6.8.

*Calumnia.*

Locum calumniandi non relinquitur, cùm longi temporis obscuritas prętetitur. 1.18.35.

*Casu.*

Cõmitti non potest casui: quod nostro periculo constat ascribi. 12.19.

*Clementia.*

Materia est gloriæ principalis, delinquentis reatus: quia nisi culparum occasiones emergerent, locũ pietatis non haberet. Quid enim salubris ordinatio geret, si morum probitas cuncta componat? Arida siccitas madentis, pluuiæ beneficiũ exoptat. Salutiferis medentiũ manibus nisi infirma valetudo non indiget. Sic dum imbecillitati succumbitur, conuenienter remedia tribuuntur. Quapropter casibus asperis præstandum est sub justitiæ laude moderamen: vt nec vindictam sinamus superare peccata, nec culpam insultare patiamur legibus impunitam. 3.46.

*Conscientia.*

Nimis absurdum est, portare nomen alienum, & aliud dici, quàm possit in moribus inueniri. Verùm hæc bonæ conscientiæ dicta sufficiant, quia dubitari de illo creditur, qui plurimis admonetur. 8.18.

*Conscientia.*

Quia bona conscientia tunc verè imperat, cum generaliter præstare festinat. 10.5.

*Conscientia.*

Hic est probatæ conscientiæ gratissimus fructus, vt quamvis summa potuerit adipisci, judicetur tamen ab hominibus plus mereri. 1.4.16.

*Conscientia.*

Nec mediocriter probatur conscientia,cui est veritas commissa sæculorum 5.22.

*Continentia.*

Dignus planè largitatibus nostris, qui in ipso pueritiæ flore maturis moribus lubricam frenauit ætatem: &, quod rarum continentiæ bonum est, patre priuatus, grauitatis factus est filius. Cupiditatem inimicam sapientiæ subiugauit: vitiorum blanda contempsit: superbiæ vana calcauit. 2.1.

*Correctio.*

Decet enim à vobis corrigi, quod à vestris familiaribus non debuisset admitti. 4.44.

*Crudelitas.*

Crudelitatis enim genus est, vltra naufragium velle deseuire, & illos ad dispendia cogere, quibus inopem vitam probamur immania pericula cessisse. 4..7

D

*Dignitas.*

Talis est vnaquæque dignitas, qualis administrantium est voluntas.

*Dignitas.*

Interdum enim assidui labores etiam ipsas ingratas faciunt dignitates dum imbecillitas humana citò solet sustinere fastidia, & quod prius ambisse creditur, postea vitare velle sentitur. Sed hoc multò præstantiùs adesse conspectibus regiis, & abesse molestiis gratiam habere loci, & vitare contumelias actionis. 6.12.

*Dignus.*

Quoniam quicquid digno creditur, hoc multis sine dubio collatum esse sentitur. 11. 1.

*Dilectio.*

Diligenda sunt ista, vnde Respublica videtur esse firmissima. 12.10.

*Disciplina.*

Disciplina videlicet imperandi est, amare, quod multis expedit. 9.9.

*Diuinitas.*

Quamvis omnis prouectus ad diuinitatis est munera referendus, nec aliquid constat bonum, nisi ob quod ipsa dignoscitur esse collatum. 10.31

*Doctus.*

Nam sicut perniciosum est doctos praua suadere: sic salutare munus, cùm veritatis terminos disertitudo nescit excedere. 8.12.

*Doctrina.*

Doctrina siquidem quos ab imperitis discernit, sapientibus amica societate coniungit: cui perfacilè est ornare generosum, quæ etiam ex obscuro nobilem facit. 9.7.

*Doctrina.*

Eruditio literarũ, quæ naturam laudabilẽ eximiè reddit ornatam. 10.23.

*Doctri-*

*Doctrina.*

Nec aliqua in mundo potest esse fortuna, quam literarum non augeat gloriosa notitia. 10.3

*Dolor.*

Querula vox doloris, nec se contineant immuniti, & læsus animus vociferatione pascatur: tamen liberior sermo promitur, si nostra auctoritate laxatur. Detestamur enim, miseros premi: commouemur & non querentium malis: velociúsque ad nos peruenit, quod dissimulatio patientis abscondat. 2.25

*Dolosus.*

Animus dolosus non arbitrium sequitur imperantis, sed suas potius explicat voluntates. 1.15.31

*Dux.*

Quia non est in duce perfecta laus asserere semper anxios labores. 8.10.

E

*Electio.*

Vtile est vnum semper eligere, cui reliqui debeant obedire: quia si voluntas diuersorum vaga relinquitur, confusio, culparum amica, generatur. 7.27

*Eloquentia.*

Nullus eloquentis obtinet nomen, nisi qui trina virtute succinctus causis emergentibus viriliter est paratus. 1.9

*Equorum descriptio.*

Quorum pectora vel crura sphæris carneis decenter ornantur: costæ in quandam latitudinem porriguntur: aluus in breuitate constringitur: caput ceruinam reddit effigiem, imitantes velocitatem, cuius videntur habere similitudinem. Hi sunt sub pinguedine nimia mansueti, magna mole celerrimi, aspectibus iucundi, vsibus gratiores: incedunt enim molliter, sessores suos insanis festinationibus non fatigant: quiescitur potiùs in ipsis, quàm laboretur, & compositi delectabili moderatione, agilitate nôrunt continua perdurare. 4.1

*Exercitatio.*

Ars enim bellandi, si non præluditur, cùm necessaria fuerit, non habetur. Proinde illustris sublimitas tua Salonitatis militibus, vt cuique se expediendi facultas obtulerit, pro nostra iussione arma necessaria procurabit, quia fida Reipu. salus est defensor armatus. Discat miles in otio, quod proficere possit in bello. Animos subitò ad arma non erigunt, nisi qui se ad ipsa idoneos, præmissa exercitatione, confidunt. Gestiunt vituli certamina, quæ impleant ætate robusta. Catuli in nouellis venationibus ludunt. Focos ipsos comprehendere virgultis teneris inchoamus: cæterum si robora primis scintillis adhibeas, igniculum opprimis, quem fouere contendis. Sic animi hominum, nisi priùs leniter fuerint imbuti, ad hoc quod tendis, idonei nequeunt reperiri. Primordia cuncta pauida sunt, & aliter timiditas non tollitur, nisi cum rebus necessarijs nouitas abrogatur. 1.40

blimis tandiu maneat quod passi sunt, quamdiu deleat obliuio quod fecerunt. O vtinam voracibus abripere aliquid bestiis non liceret, Perit desiderabili spectaculo, quod acquisierint furta belluarum. Illic velim vt ætatis immemor Roma commeares. Si venires lassantibus tremebunda vestigiis, æquum gaudia commutarent. Quid semper delubris immersa concluderis? hic actum est vt plures habeas consules, quàm antè videris candidatos. Agnosce clementiam Domini tui Saporem te voluit haurire triumphorum, * † quem dubia licet nescire certaminum. Ecce iterum ad deditionem sibi cognitam hostium letho debita pars concurrit, & cùm excessissent occumbentes numerum, ad seruitium tamen armis instructa radiantibus agmina conuenerunt. Flexus est animus tuus, pronus semper ad veniam. Credidisti quod finem adsuescerent magisterio necessitatis quam nunquam exhibuerant studio conciliante Principibus, seruauit tempore regum præcipuè quod abjecisti sacramenti confidentia † auctionem, pependimus anxij, ne mererentur quos de hostibus tuis receperas, non perire. Gratias tibi mundi arbiter Deus, qui conscientias * æterno errore possessas ad vltores gladios impulisti. Puderet me recensere leuitatem originariam, nisi eam viderem in tuis laudibus obsequentem. Quid dissimulo gesta persequi? Libuit " eis rursus tendenti inermem dextram Odouacri regna polliceri. Innotuit illicò rebus in luce deprehensis hostilium error animorum, aduocasti prouidentiam actuum tuorum comitem, & ne impunita esset libido discurrentium, vltionis vexilla concutiens, fecisti consiliorum participem in secretis populum jam probatum. Neminem aduersarium agnouisse contigit, quod tecum pars mundi potior disponebat. mandata est per regiones disiunctissimas " nex votiua. Quis hæc præter supernam voluntatem præstitit, vt vnius ictu temporis, effunderetur Romani nominis clades longa temporum improbitate collecta? Hic quo me vertam nescio: " Gratias referam, qui suscepi officium laudatoris, an arreptum præconiorum tuorum iter ingrediar? Consumpta res est prospero fatalique bello: succisa est Odouacris præsumptio, postquam eum contigit de fallacia non iuuari. Quid Herulorum agmina " hic commemorem? qui ideo aduersus te deducti sunt, vt fusa agnoscerent " te etiam in propriis sedibus quem timerent. Egit causas longe quietis tuæ furor alienus. Taceo vbi tibi injuncta est pax diuturna Burgundio, quando sic fœderibus obsecutus es vt deputatur, quod viues, feriatur constantiæ non pauori. Illud quoque quis patiatur notitiæ perire, quod bono fœlicitatis tuæ concurrentia inter se vidimus tela perfidorum, & inimicas acies, te occupatum in aliis, pia congressione cecidisse? Quotiens tibi vicit, qui contra te sumpserat vota pugnandi? dicat * Fredericus, qui postquam fidem læsit, hostes tuos interitu comitatus est, contra illos arma concutiens, quibus fuerat errore sociatus, quando nata est inter sceleratos de hoc quod intelligebant se vnum velle, discordia. Adsit diuinitas, & beneficia sua in æuum producat: quia disponente votiua inter * eos euenere litigia. Nam Fridericus postquam tibi de

Marginal notes: * quę dubia narrantibus elegit. † quam † cautione * à veter. no " eos " vox " Grates " sui " rent * Fridericus * reos euenire

tibi de aduersariis tuis peregit triumphum, de se præbuit. Trahit me ad aliam partem venerabilium pars magna meritorum. Video † insperatum decorem vrbium cineribus euenisse, & sub ciuilitatis plenitudine palatina vbique tecta rutilare. Video ante perfecta ædificia, quàm me * contegisset dispositа: illa ipsa mater ciuitatum Roma " iuuenisset marcida senectutis membra resecando. Date veniam Lupercalis Genij sacra rudimenta, plus est occasum repellere, quàm dedisse principia. Huc accederet, quod coronam Curiæ innumero flore velasti. Nullum de honoribus tetigit desperatio, quem iuuerunt deprecantem bona conscientię, nescit de effectu petitionis dubitare, qui splendidis inops meritò, non rogauit. Aut boni sumus præposito nostro, aut tuo informamur exemplo. Creuerunt reipublicæ opes cum priuatorum profectibus nusquam in aula tua " ambitio, & opum vbique diffusio est: nemo indonatus absedit, & nullus incommoda proscriptionis ingemiscit. Legationibus tuis inest vigor immortalis, mandatorũ ordinem digeris, priusquam legatos aspicias: nec replicationibus reperiuntur contraria, nec objectionibus facilis occurrit resolutio. Excubat pro armis opinio principalis & otia nostra magni regis solicitudo custodit. Nec tamen desistis castella propagare, curas tuas in longum producens. Nec viri fortis in te deest securitas, nec cautela metuentis O geminam in vno principe virtutum plenitudinem, quæ " Dominum resignat auctorem, quia non habet inter homines à quo videatur sumpsisse quod exhibet. Sed ecce ; rursus post quietem solidam ad acies verba reuocamus. Iterum ad excubias vocat eloquium. Sirmiensium ciuitas olim limites Italiæ fuit, in qua seniores Domini excubabant, ne " coacerbata illinc finitimarum vulnera gentium, in Romanum corpus excurrerent. Hæc postea per regentium neglectum, in Gepidarum iura concessit, * " hinc cotidiana insultatio & incomposita legationum frequentia mittebatur. Vrebant animũ principis dolosi blandimenta commenti, & circa alios Gepidas, quorum ductor est " Gunderit, intempestiua Trasterici familiaritas. Credebas in tuam injuriam " redire, quia diu licebat Italiæ possessionem te dominante retineri. Nec sufficiebat consolatio, quòd eam tu non perdideras : cum immensus esset dolor, cur illam retentator non inter dominationis tuæ exordia reddidisset. Minui æstimas, quod non crescit imperium. Postquam tamen liquido Trasterici patuere commenta, Gothorum nobilissimos " pitzia, Herduic, & pubem nullis adhuc dedicatam præliis destinasti, vt si oblatis pactionibus adquiesceret, semel * in vasa locorum potiretur arbitrio. Sed visus inconstantis fœlicitati tuæ obsecutus est. Fugit sponte aliena, & sine impulsu exercitus tui deseruit quod debebat. Continuo, * pitzia ( qui & de te euentus vtiles sumpserat, & consiliorum momenta * deliberat ) non adquisitam esse terram credidit, sed refusam ; nec rapinis, vt lucratiua, populatus est, sed dispensationibus seruauit vt propria : quibus ibi ordinationem moderantibus per fœderati Mandonis adtrectationem Græcia est professa discordiam, secum Bulgares suos in tutela deducendo, quibus inter Martios conflictus ac * teli

† insperatũ
* côtigisset
" iuuenęscit
" ambitu-
" al. Deum
" coacer-uata
* nec
" vti
" Gunderica
" perire
" Prahaberdius
* inuaso locor.
* Piria
* librabat
* sagelli

vice vsu ministratur. Tunc Mundo credens ad præsidium sufficere, si cohortes tuæ quid paterentur, agnoscerent, pernicibus nunciis periculi sui fidem commisit, qui ante defensores inire pro patribus suis conspexit certamina quàm moliri didicisset. Vt tamen eminus * Pirzia indomitam Bulgarium iuuentutem speculatus est ardentes ad † vlciscendum impetum potioribus verborum animauit incendiis. Meministis, socij, cuius ad hæc loca commeastis imperio. Nemo absenteis credat regis nostri oculos, pro cuius fama dimicandum est. Si cœlum lancearum imber obtegeret qui fortius telum jecerit, non latebit Ferro pectora immergite, vt veniat de horrore vitæ spes manifesta victoriæ. Credo regij testem roboris iam defunctum, nec † iu peresse qui illi, quem * habeamus dominum, consueuerat indicare: aut forte gentem nostram dedignantur æstimare de principe * Intelligant ab eo fluxisse quod gerimus nec liceat illis quod rector noster transmisit ad originem vni tantùm debere personæ. Hæc eloquia lituis commutauit, continuo, vt assolet, atet nimbus rectis crepitantibus procellarum mugitu discursum, sic seipræcipitem plebs Martis immiscuit, incerta diu conflictus lance titubauit, dum par ex vtroque latere pugnādi" surrexisset asperitas. Concurrebant duæ nationes, quibus nunquam inter gladios fuga subuenerat. Miratæ sunt mutuo sui similes inueniri. & in humano genere vel Gothum resistere tam audere, vel Bulgares. Interterea, dum anceps esset fortuna certaminis, & pennatæ mortes sibi æthera vindicarent, superauit nostri memoria principis, dum agerent vt singulorum apud eum merita campus adsereret, versa est in fugam natio punita grauius quod euasit. Tellus excita tremuit concussione cornipedum. Cum ingenti lamentatione properabant, postquam viderunt non esse se dubios de salute, Cœli arbiter Deus, munera collata multiplicat. Illi nunquam dubij de triumphis, illi quos suspexit vniuersitas, perditis bellorum signis & perculsi incolumitate discedunt, terque & quater beatos esse clamitantes quos oppetere contigisset. Quid strages militum reuoluam, & Sabiniani ducis ambitionem turpissimam, cum à ratione diuidatur retexere exterminatis patrociniis quid euenerit indefenso? Tunc me videretur celebrandus sæculis † Pirzia non tam militasse gloriæ, quàm cupiditati, liquit feris aut auibus, campi laborem, cùm ieiunum militem opulentis detrahere cadaueribus nihil † juberet. Sed hæc quibus linguis sufficienter explicanda sunt? qua poterunt" facundia doceri? Diu tu vicisti in vniuersis congressibus: nunc † incipies in obsequio habere victores. Interea ad limitem tuum Romana regna remearunt.

" Dictas more veterum præcepta Sirmientibus, de sui per vicinitatem tuam dubitant, qui hactenus nostra tenuerunt. Quid castigatas Wandalorum venditis parentibus eloquar depredatorem, quibus pro annua pensione satis est amicitia tua, euagari vltra possibilitatem nesciunt, duce sapientia affines esse meruerunt, quia obedire non abnuunt. Hæc de " gestorum tuorum cumulis, majore voto quàm eloquentia, strictim degustare placuit, melioribus intacta derelinquens. " Video qui

*Pirzia
† adolescentum impetus
† superest
* habebamus
* intelligebant
" surrexit asperitas
† Pitia
† iuuaret
† facundiæ dote replicati
† incipiens
" Dictat
" digesta replicau.
" Video

qui me vincat facũdiā:nemo circa te transcendere valebit affectu.Habes hanc deo inspirante mansuetudinem, vt te plus credas posse diligentia quam timore. Excellentia bona sunt gloriæ tuæ inserta monumentis, vt cùm te reges metuant,ament famulatum quæcumque tibi militis subiectorum viribus dari imperas, † credes posse denegari. O regem omni tranquillitate compositum, qui deuotioni nostræ imputat,quod impendimus seruituti?Quid, quod à te Alemanniæ generalitas intra Italiæ terminos sine detrimento Romanæ possessionis inclusa est?cui euenit habere regem, postquam meruit perdidisse. Facta est Latiaria custos imperij: semper nostrorum populatione grassata:cui feliciter cessit fugisse patriam suam.Nam sic adepta est soli nostri opulentiam,adquisita est iis quæ nouerit lingonibus tellus adquiescere. Quamvis nos contigerit damna nescire, sub te vidimus euentus optimos de aduersitate generari,& fieri secundorum matrem occasionem periculi.Vluis liberata gratulatur terram incolens, quæ hactenus dehiscentibus domiciliis solidiori † scheniem mergebat. Beneficio par fuit etiam vt eloquentiam laudis præmiis incitares, ne adoreas tuas silentio perderemus.Nullarum artium cessat industria: olers vbicumque latet,inquiritur. Magistratum, etiam si longè degluerit, exiget qui meretur, nunquam absconditur, quem prodiderit innocentia. Dum subtilis arbiter non placares † voces edactibus parentum nostrorum, qui occubuerunt, apud te bene acta seruantur, cuius mansuetudine tua fides innotuerit,hereditatis jure,quod auctori debueris,soboli mox refundis. Habemus de maiorum obsequiis fructum,& tamen de excessibus supplicia non timemus. Finitur indignatio modetata, cum homine, cùm propter retributionem quærat tua pietas successorem. Restant adhuc multa quæ dicerem,sed inter plures actuum tuorum præcones conuenit illibatum aliquid reseruari. Debent tibi veneranda studia quod loquuntur. Amauerunt †prædecessores tui inscitiam.quia nunquam laudanda gesserunt. Sordebat inter aratra faculdissimus: & quod peritia dederat, jus negabat:mutuo mœrebant actore tribunalia, nec vlla concedebatur palma dicenti.In casu negotiorum mutabat euentus, quãdo literis † ingenuis non dabatur: vnus vbique ingenia mœror oppresserat : quia atterebant otia eloquentium facultates, pompam seniorum edax negligentia possidebat : nec accendebatur tyro æmulatione sectanda. Vide diuitias sæculi tui. Tunc vix fora habuere præfectos: nunc Ecclesia dirigit laudatorem. Erat nunc & cothurnatis relationibus Alexandrum jactet antiquitas, cui famæ opulentiam peperit dos eloquentum, vt per adiutricem facundiam videatur crescere rebus mendica laudatio. Regis nostri merita solatium non postulant adferentis. Minora sunt eius veris actibus, quamvis aucta sint veterum gesta mendaciis. Simulastis,Poëtæ,grandia: sed fateri vos conuenit præsentem dominum gessisse † priora. Pellæus ductor præconiorum suorum summam Chœrili voluit constare beneficio, ne fallendi votum multitudo deprehenderet,& fieret testis impudentiæ, qui adsciscebatur in adstipulatione victoriæ, Nihil detraho senioribus, quos præcipuos habuisset antiq

† credas

* solidiori sic emergebat beneficio.

† vote sed. actibus.

† al. prædecessores tui.

† genius

* potiora

quitas, nisi Romani nominis erectio te dedisset. Illum veræ religionis ignarum obtinuit erroris mater iustitia: te summi Dei cultorem ab ipso lucis lumine instructio vitalis instituit. Nunquam ** amplificat laboribus tuis quod euentus dexter obtulerit, scis in te curam, penes Deum perfectionis esse substantiam. Agis vt prospera merearis adipisci, sed ** potius vniuersa adscribis auctori: exhibes robore, vigilantia, prosperitate principem, mansuetudine sacerdotem. Quid frustra? maiores nostri Diuos & Pontifices vocarunt, quibus sceptra collata sunt. Singulare est actibus implere sanctissimum, & veneranda nomina non habere. Rex meus sit iure Alemanicus, dicatur alienis, vt diuus vitam agat ex fructu conscientiæ, * nec requirat pomposæ vocabula nuda iactantiæ, in cuius moribus veritati militant blandimenta maiorum. Vellem, fateor, ad orationis terminum; victus gestorum tuorum enormitate, descendere, & nouellas adoreas, hebetatus priscorum luce, transire. Quemadmodum si ætherij axis in numerum redigere ornamenta voluissem, & sidonum fulgore comprehenso, cœli decorem impotenti lingua † describerem, cederet diuino splendori mortalis obscuritas, iubaris lampadi non sufficeret humilium scintilla sermonum. Hæc me conditio signat imparem, quæ testata est obsequentem. Nam illud quo ore celebrandum est, quòd Getici instrumenta roboris, dum prouides ne interpellentur otia nostra, custodis, & pubem indomitam sub oculis tuis inter bona tranquillitatis facis bella proludere? Adhuc manent in soliditate virium victrica agmina, & alia iam creuerunt. Durantur lacerti missilibus, & implent actionem fortium dum iocantur. Agitur vice spectaculi, quod sequenti tempore poterit satis esse virtuti: dum à pueris hastilia lenta torquentur, dum arcus quotidianæ capitum neces, longius † diriguntur. Vrbis omne pomerium simulachro congressionis atteritur: agit figura certaminum, ne cum periculo vera nascantur. Ad hæc quis credat vnum pectus posse sufficere, vt per † procinctos indomitus vincat in præliis, & agat consilio, ne dimicandi causa contingat? Rutilium & Manlium comperimus gladiatorium conflictum, magistrante populis prouidentia, contulisse, vt inter theatrales caueas plebs diuturna pace possessa, quid in acie gereretur, agnosceret, sed tunc feriatia manibus frustra sociæ mortes ingerebantur aspectui. Nunquam bona sunt quæ à crudelitate veniunt instituta, vt armarentur contra inimicos † animi prius videre exitia suorum. Interea illa congressio (quod docuit exitus) non tam peperit incrementa robori, quàm pauori, Inter secundas res didicit imbellium animus quod timeret. Vide adinuentionum diuersitates pleno calle distantes, Illis vera cruoris effusio animos à dimicatione submouit: *his adolescentium vigor, de imagine mentitæ concertationis, incanduit, quos * præcox ætas tot mortes aduersariorum repositas docuit habere quot spicula non terret exoticos discursus adsuati pharetrarum dispendia negligenter effundere, nec in auras exitia manifesta torquere, tot exactuti animas, quot tela vibrauerint. Sed inter præliares forte successus quibus omnes instruis, & concilias omina secunda vincendi, ciuitatis dulcedini

Marginal notes: ** ampliat; ** potius; * ne; † describere; † dirigunt; † procinctus; † alumni; * hic; * priorum

cedini

cedini nil reseruas. Quis credat Heroas tuos peregrinam non respuere, dum sunt tranquilla formidinem? Nam indomita inter acies ingenia lex cohercet: submittunt præceptis colla post laureas, & calcatis hostiũ cuneis quibus arma cesserunt, decreta dominantur * solues † meritis & natura compositus, cujus magnanimi jussa secteris. Origo te quidem dedit dominum, sed virtus asseruit, sceptra tibi conciliauit splendor generis; cujus si deessent insignia, eligi te in principem mens fecisset. Sed nec formæ tuæ decus inter postrema numerandum est, quando regij vultus purpura ostium dignitatis irradiat. Exhibere * Sytes indumenta precioso murice, quæ * facta & non vno ≈eno bibentia nobilitatem tegmina prorogare. Discoloribus gemmis serium texatur, & quem vehementior vipera custodit, lapis adueniat. Quæcunque ornamenta mundo obsequente trãsmissa fuerint, decorata venerandi genio corporis plus licebunt. Statura est quæ designet prolixitate regnantem. Nec genarum habet concordiam cum rubore, vernant lumina serenitate continua, dignæ manus, quæ exitia rebellibus tribuant, honorũ vota subiectis. Nullus intempestiuè positũ iactet: quia quod agunt in aliis dominis diademata, hoc in rege meo operata est, Deo fabricante, natura. Illos faciunt tot diuitiarũ adjumenta conspicuos: sed hunc edidit simplex, & immutabilis figura meliorem: quid cultu laborent, qui cupiunt peregrinam obtinere pulchritudinem? Italiæ rector in amicitiam colligat duo diuersissima, vt sit in ira sine comparatione fulmineus, in lætitia sine nube formosus feriato ore legatis gentium, aut pacem blanda promittit effigies, aut bella terribilis. Tantis constas insignibus, quanta facerent viritim distributa perfectis. Sed vtinam aurei bona seculi * purpuratum ex te Regem amplificet: vtinam heres regni in tuis finibus ludat, vt hæc quæ tibi offerimus, verborum libamina facet paruulus à nobis exigat similium adtestatione gaudiorum. Ecce satisfaciens debito & obsecutus officio, orationem meam conclusi

*tu ille es, al. solus es † meatis.

*Sectes *fucal s & non vgno.

† purpuratum germen.

# GNOMOLOGIA
## CASSIODORANA:
### ID EST,

***SENTENTIÆ EX CASSIODORO COLLECTÆ, & ordine Alphabetico digestæ, vbi prior numerus librum, posterior epistolam indigitat.***

### A

***Absentes.***

Peruiæ sunt semper injuriis facultates absentium, & quodammodo

videtur occasio homines in delictum trahere, quæ non potest animum peruadentis terrere. 1.22.33.

*Absolutor.*

Facilè enim absolutor est alieni, conscius sui: neque in illis semper valemus, quæ interdum posse judicamur. Argutum inuentum lætum fundit ingenium, tepentia dicta mens concipit occupata aliquando acutum, jugiter decet esse compositum: quia dicendi ars in nostra sita potestate cognoscitur: alacritas mentis diuinis tantum muneribus applicatu.

*Admonitio.*

Sed nos, quibus cordi est post primam culpam non statim desiderare vindictam, ad monitionem potius jussa conuertimus: ne sit nostra districtio nimia, quam lenis patientia non præcedat. Ideóque præsenti auctoritate decernimus, vt jussionibus nostris nulla dilutionis calliditas afferatur: quia non habet veniæ locum, qui delinquit admonitus. 4.29.

*Aduersa.*

Mundanis siquidem rebus frequenter nascitur de aduersitate prosperitas, & homines cùm lædere cupiūt, beneficia frequenter impertiunt. 4.47

*Æqualitas.*

Iniquum est vt de vna substantia quibus competit æqua successio, alij abundanter affluant, alij paupertatis incommodis ingemiscant. 1.7.22.

*Æquitas.*

Sic æquitatis libra seruabitur, si auxilium largiamur imparibus & metum nostri paruulis, insolentis opponamus. 1.8.22

*Æquitas Reip. custos.*

Quid est enim dignius, quod die noctúque assidua deliberatione voluamus nisi vt Remp. nostram sicut arma protegunt, æquitas quoque inuiolata custodiat? 4.36

*Ambiguitas.*

Locus ambiguitati relinquitur, vbi experimenta probabilia suffragantur. 3.36

*Ambitio.*

Sed quoniam humana ambitio nisi per metum damni non potest inhiberi. 10.18

*Ambitus.*

Nouus ambitus, talem quærere, quem possis horrere: seruumque dicere, cui debeas diuina consideratione seruire. 5.29

*Anima.*

Quoniam animæ tantum de mundi conuersatione discedunt, corpora vero dulces quondam superstites non relinquunt. 3.19.

*Auaritia.*

Auaritiam siquidem radicem esse omnium malorum, & lectio diuina testatur: quæ tali sorte punita est, vt cùm multa rapiat, semper egeat. 4.39

*Auctoritas.*

Non enim potest auctoritatem habere sermo, qui non juuatur exemplo.

plo: dum iniquum ſit,bona præcipere:& talia non feciſſe. 11.8.

B

*Bellum.*

Conſilium atrox,crudele præſidium, ferina certatio. Nam & ſi datum illi eſt prius inermem facilè vincere:tamen crimini applicandum eſt,quod inde poſteritas potuit interire.Non permittatis ergo à famulis veſtris fieri in ciuibus,quod adhuc debet in hoſtibus accuſari. 1.30.

*Beneficium.*

Non decet eſſe difficile beneficium quod largitate non patitur detrimentum. 1.14.31.

C

*Cadauerum cura.*

Defunctorum quinetiam ſacram quietem æquabilia iura tuæ conſcientiæ commiſerunt:ne quis veſtita marmoribus ſepulchra nudaret:ne quis columnarum decorem irreligioſa temeritate præſumeret:ne quis cineres alienos,aut longinquitate temporis,aut voraci flamma conſumptos,ſcelerata perſcrutatione detegeret: ne corpus, quod ſemel reliquerat moleſtias mundanas, humanas iterum pateretur inſidias. Nam etſi cadauera furta non ſentiunt,ab omni pietate alienus eſſe dignoſcitur,qui aliquid mortuis abrogaſſe monſtratur, vide quæ tibi commiſſa ſunt caſtitas viuentium,& ſecuritas mortuorum. 6.8.

*Calumnia.*

Locum calumniandi non relinquitur, cùm longi temporis obſcuritas prçteritur. 1.18.35.

*Caſu.*

Cōmitti non poteſt caſui:quod noſtro periculo conſtat aſcribi. 12.19.

*Clementia.*

Materia eſt gloriæ principalis,delinquentis reatus: quia niſi culparum occaſiones emergerent,locū pietatis non haberet.Quid enim ſalubris ordinatio gerat,ſi morum probitas cuncta componat?Arida ſiccitas madentis, pluuiæ beneficiū exoptat. Saluiferis medentiū manibus niſi infirma valetudo non indiget.Sic dum imbecillitati ſuccumbitur, conuenienter remedia tribuuntur. Quapropter caſibus aſperis præſtandum eſt ſub juſtitiæ laude moderamen:vt nec vindictam ſinamus ſuperare peccata, nec culpam inſultare patiamur legibus impunitam. 3.46.

*Conſcientia.*

Nimis abſurdum eſt,portare nomen alienum,& aliud dici,quàm poſſit in moribus inueniri. Verùm hæc bonæ conſcientiæ dicta ſufficiant, quia dubitari de illo creditur,qui plurimis admonetur. 8.18.

*Conſcientia.*

Quia bona conſcientia tunc verè imperat, cum generaliter præſtare feſtinat. 10.51.

*Conſcientia.*

Hic eſt probatæ conſcientiæ gratiſſimus fructus, vt quamvis ſumma potuerit adipiſci, judicetur tamen ab hominibus plus mereri. 1.4.16.

*Doctrina.*

Nec aliqua in mundo poteſt eſſe fortuna, quam literarum non augeat glorioſa notitia. 10.3

*Dolor.*

Querula vox doloris, nec ſe contineant immuniti, & læſus animus vociferatione paſcatur: tamen liberior ſermo promitur, ſi noſtra auctoritate laxatur. Deteſtamur enim, miſeros premi: commouemur & non querentium malis: velociúſque ad nos peruenit, quod diſſimulatio patientis abſcondat. 2.25

*Doloſus.*

Animus doloſus non arbitrium ſequitur imperantis, ſed ſuas potius explicat voluntates. 1.13.31

*Dux.*

Quia non eſt in duce perfecta laus aſſerere ſemper anxios labores. 8.10.

E

*Electio.*

Vtile eſt vnum ſemper eligere, cui reliqui debeant obedire: quia ſi voluntas diuerſorum vaga relinquitur, confuſio, culparum amica, generatur. 7.27

*Eloquentia.*

Nullus eloquentis obtinet nomen, niſi qui trina virtute ſuccinctus cauſis emergentibus viriliter eſt paratus. 1.9

*Equorum deſcriptio.*

Quorum pectora vel crura ſphæris carneis decenter ornantur: coſtæ in quandam latitudinem porriguntur: aluus in breuitate conſtringitur: caput ceruinam reddit effigiem, imitantes velocitatem, cuius videntur habere ſimilitudinem. Hi ſunt ſub pinguedine nimia manſueti, magna mole celerrimi, aſpectibus iucundi, vſibus gratiores: incedunt enim molliter, ſeſſores ſuos inſanis feſtinationibus non fatigant: quieſcitur potiùs in ipſis, quàm laboretur, & compoſiti delectabili moderatione, agilitate nôrunt continua perdurare. 4.1

*Exercitatio.*

Ars enim bellandi, ſi non præluditur, cùm neceſſaria fuerit, non habetur. Proinde illuſtris ſublimitas tua Salonitatis militibus, vt cuique ſe expediendi facultas obtulerit, pro noſtra iuſſione arma neceſſaria procurabit, quia fida Reipu. ſalus eſt defenſor armatus. Diſcat miles in otio, quod proficere poſſit in bello. Animos ſubitò ad arma non erigunt, niſi qui ſe ad ipſa idoneos, præmiſſa exercitatione, confidunt. Geſtiunt vituli certamina, quæ impleant ætate robuſta. Catuli in nouellis venationibus ludunt. Focos ipſos comprehendere virgultis tenetis inchoamus: cæterum ſi robora primis ſcintillis adhibeas, igniculum opprimis, quem fouere contendis. Sic animi hominum, niſi priùs leniter fuerint imbuti, ad hoc quod tendis, idonei nequeunt repetiri. Primordia cuncta pauida ſunt, & aliter timiditas non tollitur, niſi cum rebus neceſſarijs nouitas abrogatur. 1.40

Quia gaudia ſemper animos inquietant: modus enim rarò lætis rebus imponitur, qui magis in triſtibus inuenitur. 4.4

*Gaudere.*

Alioqui piaculum quoddam eſt, inter triſtes velle audere, & humanitatis refugit affectum, qui dolorem non ſequitur alienum. 11.17

H

*Homicidium.*

Homicidij crimen eſt, in hominis ſalute peccare. Sed credimus iam iſta ſufficere quando facimus, qui vos debeat admonere. 6.19

*Hones.*

Nutriunt enim præmiorum exempla virtutes: nec quiſquam eſt, qui non ad morum ſumma nitatur aſcendere, quando irremuneratum non relinquitur, quod conſcientia teſte laudatur. 2.16

*Hoſtes.*

Ille enim iure habendus eſt hoſtis, qui munimina nititur violare ciuitatis. 12.18

*Humilitas.*

Quia ſic eſt in Principibus humilitas glorioſa, quemadmodum in mediocribus otioſa poteſt eſſe iactantia.

I

*Imperium.*

Dum ad imperiale ſecretum, tales conſtet eligi, in quibus reprehenſionis vitium nequeat inuenire. 1.4.17

*Inimicus.*

Quia hoc noſtris temporibus confitemur inimicum, vt alter alterius, lætetur incommodo. 11.15

*Initium.*

Quia ſemel bene inita, nulla debent contraria occaſione ſuſpendi, ſi quid eſt quod difficultate ſui nobis non oportet imponi. 10.24

*Initium.*

Solent enim initia portendere meliora, dum à paruis inchoant, quæ in ſequentibus magna ſe admiratione ſublimant. 2.3

*Inopia.*

Ne inopia non tam à ſterilitate temporis, quàm à negligentia matre nata eſſe videatur.

*Inuidia.*

Quicquid ex inuidia dicitur veritas non eſt. 1.9.24

*Inuidia.*

Nihil enim ſecurum, nihil poterit ſtabile reperiri, ſi ſemper inuidentium vota ad illicitas accedere permittantur inſidias. 10.28

*Iudex.*

Facilis enim recti perſuaſor eſt innocens judex, ſub cuius prædicabili conuerſatione pudet mores probabiles non habere. 1.4.15

Egiſti te per cuncta judicem, totius erroris expertem, nec inuidia

quemquam deprimens, nec gratia blandiente sublimans, quod cum vbique sit arduum, tamen fit in patria gloriosum vbi necesse est, aut gratiam parentela prouocet, aut odium longæ contentiones exasperent. 1.3.13.

Esto innocentiæ templum, temperantiæ sacrarium, ara justitiæ, absit à judiciariis mentibus aliquid profanum. 1.11.19

*Iudicare.*

Grande est quidem, procerem esse: sed multò grandiùs, de proceribus iudicare. 6.4

*Iudex.*

Non enim decet, judicem ministrum esse voluntatis alterius, vt magis alteri pareat, cui tot milites obsecundant. 8.18

*Iudex.*

Nullas enim in se culpas timet reus, quas habere respexerit cognitorem: quando agentem malè, nisi bonis moribus non æstimat displicere. Suos actus nullus damnat in altero: quia natura est humani animi, vt nitatur potiùs vindicare, quod se cognouerit admisisse. 6.21

*Iudex.*

Quoniam multum facundior est, qui sententiam dictat, quàm ille qui supplicat. 5.22

*Iudices.*

Professionem constat esse justitiæ, legum peritos Iudices ordinare: quia vix potest negligere, qui nouit æquitatem: nec facilè erroris vitio sordescit, quem doctrina purgauerit. 8.18

*Iudex.*

Laudabile est, vt bonus populus iudicem benignum faciat, & mansuetus judex gratissimum populum æquabili ratione componat. 6.14

*Iudex.*

Nil vile, nil cupidum Iudices decet. 12.2

*Iudicum religio.*

Conscientiam probamus, cui judicanda committimus. Quia dignus est inter alios sequenda decernere, qui sibi modum visus est legitimæ conuersationis imponere. 4.18

*Ius publicum.*

Non sit nouitas molesta, quæ proba est. Quid enim potest esse feliciùs, quàm homines de solis legibus confidere, & casus reliquos non timere? Iura publica certissima sunt humanæ vitæ solatia, infirmorum auxilia, potentum frena. Amate, vnde & securitas venit, & conscientia proficit. 3.17.

*Iustitia.*

Omnes quidem justitiam colere & obseruare præcipimus, sed eos maximè, qui diuinis honoribus eriguntur: vt supernæ gratiæ fiant proximi, dum à terrena fuerint cupiditate longinqui. 3.7.

*Iustitia.*

Propositi nostri est, vt prouincias nobis, Deo auxiliante, subiectas, sicut

cut armis defendimus, ita legibus ordinemus: quia semper auget princeps obseruata iustitia. 4.11.

*Iustitia.*

Laboriosum quidem, sed non est impossibile, iustitiam suadere mortalibus. 7.16

L

*Labor.*

Æquum est enim, vt vnicuique proficiat labor suus: & sicut expendendo cognoscit incommoda, ita rebus perfectis consequatur augmenta. 2.33

*Labor.*

Quid enim iustius est, quàm petenti conferre, quod intelligitur ipse laborasse. 2.27

*Labor.*

Iustis commodis consulamus: quia fructuosus debet esse labor publicus. 3.19

*Laus.*

Natura perennis fontis est gloriæ vena laudabilis. 2.29

*Laus.*

Nam si æquabilis credendus est quem iustus elegerit, si temperantia præditus, quem moderatus asciuit: omnium profectò capax potest esse meritorum, qui iudicem cunctarum meruit habere virtutum. 1.3.12

*Lucrum.*

Illa vera lucra iudicamus, quæ integritate suffragante percipimus. 1.22.41

*Lucrum.*

Vt qui nequeunt erubescere, saltem se contineant per timorem. Quis enim de sua præsumptione gratuletur, quando famam perditurus est, qui interdicta tentauerit? Retundatur ambitio cœca cupientium: proterua refrænetur audacia. Qui lucrum de malo quærit, pœna proposita terreatur: qui honorem per nefanda desiderat, amissa potiùs opinione turbetur. Additur etiam, quòd nostris temporibus sceleratæ pecuniæ non valebunt: nec culpam suam redemit, qui reum se esse cognoscit. 2.6

M

*Mensura.*

Quia graue scelus esse iudicamus, aut mensuras modum excedere, aut libram æquissimi ponderis iustitiam non habere. 11.15

*Modestia.*

Nam modestiam Collegio impendimus, reuerentiam Patribus exhibemus. 12.3

*Miles.*

Quoniam ad bella Martia semper intendunt, dum nescio quo pacto assiduè dimicantibus, difficile est morum custodire mensuram. 1.11.28

*Mores.*

Vestimini moribus togatis: exuite barbariem: abjicite mentium crudelitatem: quia sub æquitate nostri temporis non vos decet viuere

moribus alienis. 3.7

*Mores.*

Quia tantum quis nobilior erit, quantum & moribus probis, & luculenta facultate reluxerit. 3.17

*Mundus.*

Nihil enim sine causa geritur, nec Mundus fortuitis casibus implicatur: sed quicquid venire videmus ad terminum, diuinum constat esse consilium. 8.12

*Munus.*

Publicis debent vtilitatibus insudare, qui nomen dedere militiæ. Quid enim agat homo, si professio desit obsequio, vt nec commoda priuata reperiat, nec gloriam strenuitatis acquirat? 2.31

*Musica.*

Quid enim illa præstantius, quæ Cœli machinam sonora dulcedine modulatur, & Naturæ conuenientiam, vbique dispersam, virtutis suæ gratia comprehendit? Quicquid enim in conceptum alicujus modificationis existit, ab harmoniæ continentia non recedit. Per hanc competenter cogitamus, pulchrè loquimur, conuenienter mouemur: quæ quoties ad aures nostras disciplinæ suæ lege peruenerit, imperat cantum, mutat animos: artifex auditus, & perosa delectatio. Hæc cùm de secreto Naturæ, tanquam sensuum Regina, tropis suis ornata, processerit, reliquæ cogitationes exiliunt: omniáque facit ejici, vt ipsam solummodo delectet audiri. Tristitiam noxiam jucundat: tumidos furores attenuat: cruentam sæuitiam efficit blandam: excitat ignauiam soporantémque languorem: vigilantibus reddit saluberrimam quietem: viciatam turpi amore, ad honestum studium reuocat castitatem: sanat mentis tædium, bonis cogitationibus semper aduersum: perniciosa odia conuertit ad auxiliatricem gratiam: & quod beatum genus curationis est, per dulcissimas voluptates expellit animi passiones. Incorpoream animam corporaliter mulcet, & solo auditu, ad quod vult deducit: quam tenere non præualet verbo tacito manibus clamat, sine ore loquitur, & per insensibilium obsequium præualet sensuum exercere dominatum. 2.40

N

*Natura.*

Natura siquidem humana sicut duris laboribus instruitur, ita per otia torpentia fatuatur. 1.39

*Natura.*

Videte, quid faciat nobilis natura. Ex Iudicibus natus arbitrum agebat, quod nisi ex morum probitate nulla potest contingere ratione. Nam fascibus obedire, plerunque potestatis necessitas cogit: parere Iudici priuato, sola sententiarum probitas facit. 8.17

*Necessitas.*

Necessitas moderamen non diligit: nec potest imperari multis, quod nequeunt custodire paucissimi. 4.13

*Negligentia.*

Quia

Quia negligentiæ vitium eſt, præſumptiones relinquere, quas iura præcipiunt amputare. 5.14

*Nobilitas.*

Nam ſi inueteratæ & per genus ductæ diuitiæ nobiles faciunt, multò magis præſtantior eſt, cuius origo theſauris prudentiæ locuples inuenitur. 8.19

O

*Obliuio.*

Magnum beneficium, obliuionis neſcire defectum: & quædam ſimilitudo verè cœleſtium eſt, tempora decurſa ſemper habere præſentia. 5.22

*Odium.*

Claudantur odia cum ſepultis: ira perire nouerit cum proteruis: gratia non debet occumbere cum dilectis. 8.7

*Onus.*

Quia ſatis abſurdum eſt, vt affligatur damnis, qui commoda non habet actionis. 1.26

*Orator.*

Inuenta eſt quoque ad permouendos animos Oratorum fortis ac ſuauis oratio: vt criminoſis iraſcantur judices, miſereantur errantibus: & quicquid poteſt eloquens efficere, ad hujus diſciplinæ non eſt dubium pertinere gloriam. 2.40

P

*Pax.*

Bona pacis, quæ Deo propitio, noſtro labore meruiſtis, cur ſeditionibus fœdantur illicitis? 1.44

*Pax.*

Omni quippe regno deſiderabilis debet eſſe tranquillitas, in qua & populi proficiunt & vtilitas gentium cuſtoditur: hæc eſt omnium bonarum artium decora mater, hæc mortalium genus reparabili ſucceſſione multiplicans, facultates protendit, mores excolit, & tantarum rerum ignarus agnoſcitur qui eam minimè quæſiſſe ſentitur. 1.1.7

*Pecunia.*

Nam diuitijs auri vera ſimilis eſt reliquæ terræ, ſi iaceat: vſu, creſcit ad pretium: quando & apud viuos ſepulta ſunt, quæ tenacium manibus includuntur. 4.30

*Pietas.*

Quando genus pietatis eſt, in illos diſtringere, qui contra naturæ ordinem ſceleratis ſe docentur actionibus miſcuiſſe. 2.14

Ipſa eſt enim perfecta pietas, quæ antequam flectatur precibus, nouit conſiderare fatigatos. 4.25

Pietas in auibus inuenitur, quæ ab humana conditione deſeritur. Vultur ipſe, cui vita eſt cadauer alienum, tantæ magnitudinis corpus nec exiguis alitibus probatur infeſtus, ſed magis accipitrem, vitam plumigerum auium perſequentem, alis cædit, ore dilaniat, totóque ſuo pondere periclitantibus nititur ſubuenire. Et homines parcere nequeunt, cu-

jus se genus esse cognoscunt. 2.19

*Pœna.*

Inter supremas enim anhelantis angustias votum est potius perire, quàm viuere. Quia detestabilis sensus pœnarum excludit dulcissimæ salutis affectum. 5.21

*Populus.*

Paucos enim ratio capit,& raros probabilis oblectat intentio, & ad illud potiùs turba ducitur, quod ad curarum remissionem constat inuentum. Nam quicquid æstimat voluptuosum, hoc & ad beatitudinem temporum iudicat applicandum. Quapropter largiamur expensas : non semper ex iudicio demus. Expedit interdum desipere, vt populi possimus desiderata gaudia continere. 3.51

*Prælia.*

Res præliorum bene disponitur quoties in pace tractatur. 1.7.34

*Præmium.*

Tribuenda est iustis laboribus compensatio præmiorum: quia exprobata militia creditur, quæ irremunerata transitur. 2.28

*Præstanda.*

Debitum siquidem, quod non potest euitari, prona debet mente semper offerri, vt fiat beneficium, quod sine compulsione constat illatum. 12.16.

*Princeps.*

Benigni quippe principis est, non tam delicta velle punire, quàm tollere; ne aut acriter vindicando æstimetur nimius, aut leuiter agendo putetur improuidus. 1.30

Bonus princeps ille est, cui licet pro iustitia loqui:& contra tyrannicę feritatis indicium, audire nolle constituta veterum sanctionum. 8.12

Benigni quippe principis est, ad clementiæ commodum, transilire terminos æquitatis: quando sola est misericordia, cui omnes virtutes cedere honorabiliter non recusant. 2.9

Ministros efficaces nostra debet habere præceptio, nec decet Principem loqui quod non videatur posse compleri, præsentis beneficij jussione, aduersus Gothos illa, aduersus Romanos illa, facilè te fides & diligentia custodiuit. 7.25

Gloriosis quippe dominis gratiosa sunt præconia, quàm tributa. Quia stipendium & tyranno penditur: prædicatio autem nisi bono Principi non debetur. 9.15

*Principes.*

Lucrantur Principes dona sua:& hoc verè thesauris reponimus, quod famæ commodis applicamus. 8.23

Graue malum est inter curas regiásque personas, voluntates sibimet videre contrarias,& dissimulando spectare, vt de vno aliquid dolendum possit emergere. Non sine inuidia nostra geritur, si nobis patientibus affinium clade dimicetur. 3.21

*Prouidentia.*

Homi-

Hominum solicitudo non debet prouidere, quod potest in aduersitate requirere? Non est in mundo. vndis humanæ res mutabilitate quatiuntur: & ideo prouidentia dicitur, vt quæ sunt futura tractentur. 3.48

*Prudentia.*

Tamen prudentiæ nihilominus cauere, etiam quæ non putantur emergere. 3.48

Q

*Quæstus.*

Meliùs est enim præsentia damna contemnere, quàm exiguo quæstu perpetua commoda non habere. 4.36

R

*Religio.*

Religionem imperare non possumus, quia nemo cogitur, vt credat inuitus. 2.27

*Religiones.*

Cum diuinitas patiatur, multas religiones esse, non vnam non audemus imponere. Retinemus enim legisse, voluntariè sacrificandum esse domino, non cuiusquam cogentis imperio. 10.26

*Res iudicata.*

Vnus inter procellas humanas portus instructus est, quem si homines feruida voluntate prætereunt in vndosis iurgijs semper errabunt. 1.5.20

*Respublica.*

Quia pati vos non credimus inter vtrasque Rèspublicas, quarum semper vnum corpus, sub antiquis principibus fuisse declaratur aliquid discordiæ permanere, quas non solum oportet inter se otiosa dilectione coniungi, verùm etiam mutuis viribus adiuuari. 1.1.8

Quia non est salus in corpore, nisi quam & membra potuerint obtinere. Iniuria vnius loci compago tota concutitur, & tanta conuenientiæ vis est, vt vnum vulnus vbique credas accipi, quando illa cœperit condolere. 9.2

*Restitutio.*

Atque ideo, si petitio vestra à veritate non deuiat, & intra annorum spatia deget, quibus hoc beneficium leges sacratissimæ præstiterunt, nihilque est, quod iure contra referatur, patronum vestrum solemniter causa cognita, in integrum restitui nostra quoque permittit auctoritas. Ita tamen, vt omnia secundum iustitiam legésque peragantur. 4.35

*Rex.*

Regnantis facultas tunc fit ditior, cum remittit & acquirit nobiles thesauros famæ, neglecta vtilitate pecuniæ. 1.16.33

Commouemur enim placati: minamur otiosi: & clementer irascimur, quando vitia sola damnamus. 9.18

Desiderat enim aula nostra præsentiam bonorum: dum nescio quo pacto quicquid regali sapientiæ gratum esse cognoscitur, & diuino iudicio comprobatur. Quia ille, qui corda nostra regit, ipse etiam quid debeamus sentire concedit. 1.34.5

## S

*Sacra lectio.*

Hos igitur mores lectio diuina solidauit, quoniam sæpe bene geritur, si cœlestis metus humanis moribus opponatur. Hinc enim virtutum omnium sumitur manifesta cognitio; hinc sapientia veritatis sapore conditur. Sic ad omnia redditur humilis, quem imbuit doctrina cœlestis. 9.25

*Salus.*

Claudantur nexibus cathenarum, quos leuium criminum pulsat inuidia. Cunctator esse debet, qui iudicat de salute. 7.1

*Sapientia.*

Graue est sapienti offendere, vbi alterum reperit incidisse. 8.20

*Scientia.*

Digna planè scientia, in qua mens honestissima conquiescat: quæ animo semper aliquid salutare complectitur: cui accidere nulla possunt ingrata, dum sibi commendat omnia mundanarum rerum: sola cui labilis fortuna non imperat. 2.2

Gloriosa est denique scientia literarum: quia, quod primum est in homine, mores purgat: quod secundum, verborum gratiam subministrat, ita vtroque beneficio, mirabiliter ornat & tacitos & loquentes. 3.33

*Sepultura.*

Insatiabilis quippe fletus est, qui humandis non finitur corporibus interesse: dum semper se reum iudicat, qui cineribus iusta non præstat. Priamus quanto pretio sepeliendum Hectorem redemit à rogauit furentem, supplicauit armato, vitámque suam exponere maluit, vt cadaueri debita non negaret. Et quoniam in his personis mutua sunt officia pietatis iniquum est, filium genitori gratuito non impendere, quod patrem magnis talentis constitit effecisse. 2.22

*Seruientes.*

Quia de claritate seruientium crescit fama dominorum. Tales enim prouehere principem decet, vt quoties procerem suum fuerit dignatus aspicere, toties se cognoscat recta iudicia habuisse. Moribus enim debet esse conspicuus, qui datur imitandus. 4.33

*Societas.*

Elementa sibi mutuis complexionibus illigari, & mirabili coniungi fœderatione, quæ inter se contraria intelliguntur varietate pugnare. 2.39

## T

*Tributa.*

Grauius percutit, qui blandiendo grassatur: & sub indulgentia lædit qui consuetis temporibus exigere tributa distulerit. 12.10

## V

*Vicissitudo.*

Nemo dubitat, homines sua varietate recreari: quia in continuatione rerum magnum mentibus constat esse fastidium. Dulcedo mellis, si assiduè sumatur, horrescit: serena ipsa quamvis magnoperè desiderentur, iugiter adepta sordescunt: non immeritò, quia cum sit homo commu-

tabi-

tabilis, naturæ suæ desiderat habere qualitates. 7.36

*Vincere.*

Is enim vincit assiduè, qui nouit omnia temperare: dum iucunda prosperitas illis potiùs blanditur, qui austeritate nimia non rigescunt. 2.41

*Vitium.*

Latius est, vitiosa tenebris occulere, quàm culpanda præsumpta importunitate vulgare. 11.1

*Vita.*

Belluarum quippe ritus est, ex ventris esurie horas sentire, & non habere certum, quod constat humanis vsibus attributum. 1.46

*Viuere.*

Nam quodammodo ipse putatur viuere, cuius nobis progenies cognoscitur imperare. 8.2

*Vltio.*

Impœnitenda est vltio, quæ de legibus venit: & excellenter videtur de pulsato triumphasse, qui victor pronunciatur à iudice. 1.30

*Vtilitas publica.*

Omnis quidem vtilitas publica fideli debet actione compleri: quia totum vitiosum geritur, vbi conscientiæ puritas non habetur. 7.35

# INDEX RERVM AC SENTENTIARVM QVÆ hoc toto continentur volumine locupletissimus.

*Prior numerus librum, Alter Epistolam, Postremus verò paginam huius editionis demonstrat.*



*Æ ṫim*

# INDEX.

# INDEX.

D

F

G

*Iamaq;*

*Iussa*

## *M*



*Malis*

Naui-

O

P

# INDEX.



Prin-

FINIS.